PRAVILNIK

O PLANU I PROGRAMU OBRAZOVANJA I VASPITANJA ZA ZAJEDNIČKE PREDMETE U STRUČNIM I UMETNIČKIM ŠKOLAMA

("Sl. glasnik SRS - Prosvetni glasnik", br. 6/90 i "Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 4/91, 7/93, 17/93, 1/94, 2/94, 2/95, 3/95, 8/95, 5/96, 2/2002, 5/2003, 10/2003, 24/2004, 3/2005, 6/2005, 11/2005, 6/2006, 12/2006, 8/2008, 1/2009, 3/2009, 10/2009, 5/2010, 8/2010 - ispr., 11/2013, 14/2013, 5/2014 i 3/2015)

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se plan i program obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim školama (u daljem tekstu: plan i program opšteobrazovnih predmeta) za obrazovne profile III i IV stepena stručne spreme i program za matematiku za II, III i IV razred kao zajednički opšteobrazovni i stručni predmet.

Plan i program obrazovanja iz stava 1. ovog člana odštampani su uz ovaj pravilnik i čine njegov sastavni deo.

I PLAN OPŠTEOBRAZOVNIH PREDMETA

Član 2

Broj časova nastave srpskog jezika i književnosti za obrazovne profile III stepena stručne spreme (u daljem tekstu: III stepen), u I razredu iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, u II - po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje i III - po dva časa sedmično sa 60 časova godišnje.

Broj časova nastave srpskog jezika i književnosti za obrazovne profile IV stepena stručne spreme (u daljem tekstu: IV stepen), u sva četiri razreda iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, osim u IV razredu sa 90 časova godišnje.

Član 3

U stručnoj školi u kojoj učenici stiču obrazovanje na jeziku narodnosti, broj časova nastave srpskog jezika i književnosti za III stepen u sva tri razreda iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, osim u III razredu - sa 60 časova.

U stručnoj školi iz stava 1. ovog člana broj časova nastave srpskog jezika i književnosti za IV stepen u sva četiri razreda iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, osim u IV razredu - sa 60 časova.

Član 4

U stručnoj školi u kojoj učenici stiču obrazovanje na albanskom, mađarskom, rumunskom, bugarskom, rusinskom, odnosno slovačkom jeziku broj časova nastave jezika i književnosti

narodnosti za III stepen iznosi u I razredu po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, u II - po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje i III - po dva časa sedmično sa 60 časova godišnje.

U stručnoj školi iz stava 1. ovog člana broj časova nastave jezika i književnosti narodnosti u sva četiri razreda iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, osim u IV razredu sa 90 časova godišnje.

Član 5

Broj časova nastave engleskog, francuskog, ruskog, nemačkog, španskog i italijanskog jezika za III stepen iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, osim u III razredu - sa 60 časova.

Broj časova nastave stranog jezika iz stava 1. ovog člana za IV stepen iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, osim u IV razredu - sa 60 časova.

Član 6

Broj časova nastave ustava i prava građana u III razredu za III stepen i IV razredu za IV stepen iznosi po jedan čas sedmično sa 30 časova godišnje.

Član 7

Broj časova nastave istorije za III stepen u I razredu iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje.

Broj časova nastave istorije za IV stepen u I i II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 8

Broj časova nastave geografije za III stepen u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Broj časova nastave geografije za IV stepen u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 9

Broj časova nastave matematike za III stepen u I razredu iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje, a u II razredu po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Broj časova nastave matematike za IV stepen u I i II razredu iznosi po tri časa sedmično sa 105 časova godišnje.

Član 10

Broj časova nastave računarstva i informatike za III stepen u I razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje i 60 časova u bloku.

Broj časova nastave računarstva i informatike za IV stepen u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje i 60 časova u bloku.

Član 11

Broj časova nastave hemije za III stepen u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Broj časova nastave hemije za IV stepen u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 12

Broj časova nastave ekologije i zaštite životne sredine za III stepen u I razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje.

Broj časova nastave biologije za IV stepen u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 13

Broj časova nastave fizike za III stepen u I razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Broj časova nastave fizike za IV stepen u I i II razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 14

Broj časova nastave muzičke umetnosti za III i IV stepen u I razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje.

Član 15

Broj časova nastave likovne kulture za III i IV stepen u II razredu iznosi po jedan čas sedmično sa 35 časova godišnje.

Član 16

Broj časova fizičkog i zdravstvenog vaspitanja za III stepen iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, osim u III razredu - sa 60 časova.

Broj časova fizičkog i zdravstvenog vaspitanja za IV stepen iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje, osim u IV razredu - sa 60 časova.

Član 17

(Brisan)

Član 18

Broj časova nastave sociologije za IV stepen u III razredu iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje.

Član 19

Broj časova nastave filozofije za IV stepen u IV razredu iznosi po dva časa sedmično sa 60 časova godišnje.

Ia IZBORNI PREDMETI

Član 19a

Broj časova nastave verske nastave i građanskog vaspitanja, odnosno drugog predmeta etičko-humanističkog sadržaja u svim razredima iznosi po jedan čas nedeljno.

Verska nastava i građansko vaspitanje, odnosno drugi predmet etičko-humanističkog sadržaja ostvaruju se kao izborni predmeti.

Izuzetno od stava 2. ovog člana verska nastava i građansko vaspitanje ostvaruju se kao fakultativni predmeti za učenike koji su upisani u prvi razred srednje škole školske 2001/2002. godine.

II OSTALI OBLICI OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA

Član 20

Osim nastave, stručne škole ostvaruju:

- ferijalnu praksu i praktični rad prema posebnim zahtevima područja rada,

- dodatni rad do 60 časova u svakom razredu,

- društveno-korisni rad po dva radna dana u svakom razredu i

- pripremni i dopunski rad do 60 časova u svakom razredu.

III FAKULTATIVNE AKTIVNOSTI

1. Fakultativne nastavne aktivnosti

Član 21

Broj časova nastave jezika drugog naroda ili narodnosti sa elementima nacionalne kulture za III stepen iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje u I i II razredu i 60 časova u III razredu.

Broj časova nastave iz stava 1. ovog člana za IV stepen iznosi po dva časa sedmično sa 70 časova godišnje u I, II i III razredu i 60 časova u IV razredu.

Član 22

Broj časova nastave drugog stranog jezika ima isti fond časova i raspored po razredima kao jezik iz člana 21. ovog pravilnika.

Član 23

Stručna škola može da organizuje, u skladu sa opredeljenjem učenika, fakultativnu nastavu iz predmeta koji su utvrđeni planom obrazovanja drugih obrazovnih profila istog ili drugog područja rada.

2. Fakultativne vannastavne aktivnosti

Član 24

Za učenike koji stiču III stepen ekskurzije su predviđene do četiri radna dana u I, odnosno II razredu i do pet radnih dana u III razredu; za učenike koji stiču IV stepen - do četiri radna dana u I, II, odnosno III razredu, a u IV - do sedam radnih dana.

Stvaralačke i slobodne aktivnosti učenika za III i IV stepen predviđene su od 30 do 60 časova u svakom razredu.

Za učenike koji stiču III stepen hor je predviđen sa 114 časova godišnje u svakom razredu, a za IV stepen sa 140 časova godišnje.

IV ZAVRŠNA ODREDBA

Član 25

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Socijalističke Republike Srbije - Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o planu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim školama i programu obrazovanja i vaspitanja u I razredu

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 4/91)

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od početka školske 1991/92. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim školama

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 7/93)

Član 17

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 8/2008)

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 2008/2009. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmeni Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 1/2009)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o izmenama Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 3/2009)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od 1. septembra 2009. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmeni Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 10/2009)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o izmeni Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 5/2010)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se od školske 2010/2011. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmenama Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 11/2013 i 14/2013)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o izmeni Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 14/2013)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o dopunama Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 5/2014)

Član 3

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetni glasnik", a primenjuje se od školske 2014/2015. godine.

PLAN OPŠTEG OBRAZOVANJA ZA TROGODIŠNJE STRUČNE ŠKOLE

Područje rada: SVA PODRUČJA RADA

Obrazovni profil: SVI OBRAZOVNI PROFILI

STEPEN STRUČNE SPREME: III

PLAN OPŠTEG OBRAZOVANJA ZA TROGODIŠNJE STRUČNE ŠKOLE

I OBRAZOVNI NASTAVNI PREDMETI	PRVI RAZRED					DRUGI RAZRED					TREĆI RAZRED					UKUPNO				
	razr. čas. nast.				nast. u blok u god.	razr. čas. nast.				nast. u blok u god.	razr. čas. nast.				nast. u blok u god.	razr. čas. nast.				nast. u blok u god.
	nedeljno		godišnje			nedeljno		godišnje			nedeljno		godišnje			nedeljno		godišnje		
	T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V	
A. Opšteobrazovni predmeti																				
a. Srpski jezik i književnost	3		105			2		70			2		60			7		235		
b. Srpski jezik*	2		70			2		70			2		60			6		200		
_____ jezik i književnost**																				
Strani jezik	2		70			2		70			2		60			6		200		
Ustav i prava građana											1		30			1		30		
Istorija	3		105													3		105		
Geografija	2		70													2		70		
Muzička	1		35													1		35		

umetnost																				
Likovna kultura						1		35								1		35		
Fizičko vaspitanje	2		70			2		70			2		60			6		200		
Matematika	3		105			2		70								5		175		
Računarstvo i informatika	1		35		60											1		35		60
Fizika	2		70													2		70		
Hemija	2		70													2		70		
Ekologija i zaštita životne sredine	1		35													1		35		
UKUPNO A:	22		770		60	9		315			7		210			38		1295		60

NAPOMENA: * Za učenike naroda i narodnosti koji nastavu slušaju na maternjem jeziku
** Za učenike naroda i narodnosti prema članu 5. Zakona o srednjoj školi

	II OSTALI OBLICI OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA	I razred	II razred	III razred	Ukupno
1.	FERIJALNA PRAKSA I PRAKTIČAN RAD	prema zahtevima područja rada			
2.	DODATNI RAD	do 60 čas.	do 60 čas.	do 60 čas.	do 180 časova
3.	DRUŠTVENO-KORISTAN RAD	2 radna dana	2 radna dana	2 radna dana	6 radnih dana
4.	PRIPREMNI I DOPUNSKI RAD	do 60 čas.	do 60 čas.	do 60 čas.	do 180 časova
	III FAKULTATIVNE AKTIVNOSTI				
1.	FAKULTATIVNE NASTAVNE AKTIVNOSTI				
	1.1. Jezik drugog naroda ili narodnosti sa elementima nacionalne kulture	2 časa nedeljno	2 časa nedeljno	2 časa nedeljno	8 časova nedeljno
	1.2. Drugi strani jezik	2 časa nedeljno	2 časa nedeljno	2 časa nedeljno	6 časova nedeljno

NAPOMENA: Pored navedenih predmeta škola može da organizuje, u skladu sa opredeljenjima učenika, fakultativnu nastavu iz predmeta koji su utvrđeni nastavnim planom drugih obrazovnih profila istog ili drugog područja rada.

2	FAKULTATIVNE VANNASTAVNE AKTIVNOSTI

.					
	2.1. EKSKURZIJE	do 4 radna dana	do 4 radna dana	do 5 radnih dana	do 13 radnih dana
	2.2. STVARALAČKE I SLOBODNE AKTIVNOSTI UČENIKA	30-60 časova	30-60 časova	30-60 časova	90-180 časova
	2.3. HOR	114 ČASOVA GODIŠNJE			

BROJ I RASPORED RADNIH SEDMICA ZA TROGODIŠNJE STRUČNE ŠKOLE

Razred	Razredno-časovna nastava	Nastava u bloku		Obavezne i fakultativne vannastavne aktivnosti	Ukupno sedmica	Završni ispit
		Računarstvo i informatika	Stručni predmeti			
I	35 sedmica	2 sedmice	-	2 sedmice	39	-
II	35-37 sedmica	-	do 2 sedmice	2 sedmice	39	-
III	30-32 sedmice	-	4-2 sedmice	2 sedmice	39	3 sedmice

PLAN OPŠTEG OBRAZOVANJA ZA ČETVOROGODIŠNJE STRUČNE ŠKOLE

Područje rada: SVA PODRUČJA RADA

Obrazovni profil: SVI OBRAZOVNI PROFILI

STEPEN STRUČNE SPREME: IV

PLAN OPŠTEG OBRAZOVANJA ZA ČETVOROGODIŠNJE STRUČNE ŠKOLE

I OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI	PRVI RAZRED					DRUGI RAZRED					TREĆI RAZRED					ČETVRTI RAZRED					UKUPNO				
	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.	razr. čas. nast.				nas. u bloku god.
	nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.			nedeljno		godiš.		
	T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V		T	V	T	V	
a. Srpski jezik i književnost	3		105			3		105			3		105			3		90			12		405		

b. Srpski jezik*	2		70			2		70			2		70			2		60			8		270		
_____ jezik i književnost**																								
Strani jezik	2		70			2		70			2		70			2		60			8		270		
Sociologija											2		70								2		70		
Filozofija																2		60			2		60		
Istorija	2		70			2		70													4		140		
Muzička umetnost	1		35																		1		35		
Likovna kultura						1		35													1		35		
Fizičko vaspitanje	2		70			2		70			2		70			2		60			8		270		
Matematika	3		105			3		105													6		210		
Računarstvo i informatika	2		70		60																2		70		60
Geografija	2		70																		2		70		
Fizika	2		70			2		70													4		140		
Hemija	2		70																		2		70		
Biologija	2		70																		2		70		
Ustav i prava građana																1		30			1		30		
UKUPNO A:	23		805		60	15		525			9		315			10		300			57		1945		60

NAPOMENA: * Za učenike naroda i narodnosti koji nastavu slušaju na maternjem jeziku
** Za učenike naroda i narodnosti prema članu 5. Zakona o srednjoj školi

II	OSTALI OBLICI OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA	I razred	II razred	III razred	IV razred	Ukupno
1.	FERIJALNA PRAKSA I PRAKTIČNI RAD	Prema zahtevima područja rada u planu				
2.	DODATNI RAD	do 60 časova	do 60 časova	do 60 časova	do 60 časova	do 240 časova
3.	DRUŠTVENO-KORISTAN RAD	2 radna dana	2 radna dana	2 radna dana	2 radna dana	8 radnih dana

4.	PRIPREMNI I DOPUNSKI RAD	do 60 časova	do 60 časova	do 60 časova	do 60 časova	do 240 časova
III	FAKULTATIVNE AKTIVNOSTI	I razred	II razred	III razred	IV razred	Ukupno
1.	FAKULTATIVNE NASTAVNE AKTIVNOSTI					
	1.1. Jezik drugog naroda ili narodnosti sa elementima nacionalne kulture	2 časa nedelj.	2 časa nedelj.	2 časa nedelj.	2 časa nedelj.	8 časova
	1.2. Drugi strani jezik	2 časa nedelj.	2 časa nedelj.	2 časa nedelj.	2 časa nedelj.	8 časova
NAPOMENA: Pored navedenih predmeta škola može da organizuje, u skladu sa opredeljenjima učenika, fakultativnu nastavu iz predmeta koji su utvrđeni nastavnim planom drugih obrazovnih profila istog ili drugog područja rada.						
2.	FAKULTATIVNE VANNASTAVNE AKTIVNOSTI					
	2.1. Ekskurzije	do 4 radna dana	do 4 radna dana	do 4 radna dana	do 7 radnih dana	do 19 radnih dana
	2.2. Stvaralačke i slobodne aktivnosti učenika	30-60 časova	30-60 časova	30-60 časova	30-60 časova	120-240 časova
	2.3. Hor	140 časova godišnje				

BROJ I RASPORED RADNIH SEDMICA ZA ČETVOROGODIŠNJE STRUČNE ŠKOLE

Razred	Razredno-časovna nastava	Nastava u bloku		Obavezne i fakultativne vannastavne aktivnosti	Ukupno sedmica	Matura
		Računarstvo i informatika	Stručni predmeti			
I	35 sedmica	2 sedmice	-	2 sedmice	39	-
II	35-37 sedmica	-	do 2 sedmice	2 sedmice	39	-
III	35-37 sedmica	-	do 2 sedmice	2 sedmice	39	-
IV	30-32 sedmice	-	4-2 sedmice	2 sedmice	39	3 sedmice

PROGRAM ZAJEDNIČKIH PREDMETA ZA I RAZRED STRUČNIH ŠKOLA*

SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**
(za trogodišnje obrazovanje)

Cilj

Cilj nastave srpskog jezika i književnosti jeste proširivanje i produbljivanje znanja o srpskom jeziku; unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti; proširivanje i produbljivanje znanja o srpskoj i svetskoj književnosti, razvijanje ljubavi prema knjizi i čitanju, osposobljavanje za interpretaciju umetničkih tekstova; upoznavanje reprezentativnih dela srpske i opšte književnosti, književnih žanrova, književnoistorijskih pojava i procesa u književnosti;

proširivanje i produbljivanje književnih znanja i čitalačkih veština; obrazovanje i vaspitanje učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkog uma i oplemenjenog jezika i ukusa.

Zadaci

Nastava jezika (znanja o jeziku, sposobnost služenje jezikom i vaspitna uloga nastave jezika). Učenici treba da:

- ovladaju znanjima o srpskom književnom jeziku;

- steknu veštine i sposobnosti njegovog korišćenja u opštenju sa drugima, u pismenom i usmenom izražavanju, prilikom učenja, obrazovanja i intelektualnog razvoja;

- poštuju maternji jezik, neguju srpski jezik, tradiciju i kulturu srpskog naroda, nacionalnih manjina, etničkih zajednica i drugih naroda;

- unapređuju kulturu jezičkog opštenja, u skladu sa poštovanjem rasne, nacionalne, kulturne, jezičke, verske, rodne, polne i uzrasne ravnopravnosti, sa razvijanjem tolerancije i uvažavanja različitosti i sa poštovanjem i uvažavanjem drugih jezika i drugih kultura.

Nastava književnosti (usvajanje književnih znanja, razvijanje čitalačkih veština i afirmisanje vaspitnih vrednosti putem književnosti). Učenici treba da:

- upoznaju reprezentativna dela srpske književne baštine i dela opšte književnosti, njihove autore, poetske i estetske vrednosti;

- neguju i razvijaju čitalačke kompetencije i interpretacijske veštine posredstvom kojih će se upoznavati sa reprezentativnim književnim delima iz istorije srpske i opšte književnosti, čitati ih i tumačiti u doživljajnoj i istraživačkoj ulozi;

- razvijaju literarne afinitete i postanu čitaoci rafiniranog estetskog ukusa koji će umeti da na istraživački, stvaralački i aktivan način čitaju književna dela svih žanrova, vrednuju ih, govore o njima i povodom njih;

- usvoje humanističke stavove, uverenja i sistem vrednosti;

- osposobe se za pouzdano moralno prosuđivanje, opredeljivanje za dobro i osudu nasilništva i nečoveštva, odbacivanje svih vidova agresivnog i asocijalnog ponašanja i za razvijanje samosvesti i lične odgovornosti;

- podstiču na saosećanje sa bližnjima i odgovornost prema drugom;

- razviju vrline razboritosti i ravnoteže i mudrosti.

Opšti zadaci. Učenici treba da:

- razvijaju i neguju stvaralački i istraživački duh u procesu učenja i u primeni stečenih znanja;

- razvijaju i neguju metodičnost i metodička postupanja prilikom ovladavanja složenim i obimnim znanjima;

- usaglašeno sa opštim ishodima učenja, kao i usklađeno sa uzrastom i sposobnostima, dalje razvijaju znanja, vaspitne vrednosti i funkcionalne veštine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu;

- razvijaju lični i nacionalni identitet i osećanje pripadnosti državi Srbiji;

- formiraju vrednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svetska kulturna baština;

- budu osposobljeni za život u multikulturalnom društvu.

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

KNJIŽEVNOST (66 časova)

I. UVOD U PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (12 časova)

Priroda i smisao književnosti

Pojam i naziv književnosti; književnost kao umetnost; književnost i druge umetnosti; usmena i pisana književnost uloga književne umetnosti u društvu; književnost i proučavanje književnosti, nauke o književnosti: teorija, istorija književnosti i književna kritika.

Umetnički doživljaj, utisci, razumevanje, saznavanje i doživljavanje umetničkih vrednosti u književnom delu.

Struktura književnog dela

Tema, motiv (manja tematska jedinica); fabula i siže; lik, karakter, tip, narator, pisac; ideje, misli i poruke, smisao književno-umetničkog dela; kompozicija književnog dela (na primerima lirskog, epskog i dramskog dela); jezik u književnoumetničkom delu (piščev izbor i raspoređivanje reči), sredstva umetničkog izražavanja.

Dela za obradu

Sunce se devojkom ženi - lirska narodna pesma

Banović Strahinja - epska narodna pesma

Devojka brža od konja - narodna pripovetka

Laza Lazarević: Prvi put s ocem na jutrenje - umet. pripov.

Sofokle: Antigona - tragedija

Ivo Andrić: O priči i pričanju (Beseda prilikom primanja Nobelove nagrade)

II. KNJIŽEVNOST STAROG VEKA (10 časova)

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici i osobenostima književnosti starog veka.

Ep o Gilgamešu (odlomak)

Homer - Ilijada (odlomak - VI pevanje)

Biblija - iz Starog zaveta; Legenda o potopu; iz Novog zaveta; Jevanđelje po Mateju (Stradanje i vaskrsenje Hristovo).

III. SREDNJOVEKOVNA KNJIŽEVNOST (11 časova)

Počeci slovenske pismenosti, značaj rada Ćirila i Metodija i njihovih učenika. Najstarija slovenska pisma (glagoljica, ćirilica); staroslovenski jezik i recenzije staroslovenskog jezika; najstariji spomenici južnoslovenske kulture (Baščanska ploča, Samuilov natpis, Brižinski spomenik, Miroslavljevo jevanđelje); međusobne veze i uticaji pisane i usmene književnosti.

Sava Nemanjić (Sv. Sava): Žitije Sv. Simeona (odlomak) - Bolest i smrt Sv. Simeona

Jefimija: Pohvala knezu Lazaru

Despot Stefan Lazarević: Slovo ljubve

Usmeno predanje o Sv. Savi - (narodne pesme, priče i legende - izbor).

IV. NARODNA (USMENA) KNJIŽEVNOST (11 časova)

Narodna (usmena) književnost: pojam, bitne odlike, osnovne teme i motivi, umetnička vrednost i značaj (sinteza).

Narodna poezija i njen značaj u životu i istoriji srpskog naroda.

Srpska djevojka - narodna pesma

Kneževa večera - narodna pesma

Marko pije uz ramazan vino - narodna pesma

Dioba Jakšića - narodna pesma

Ropstvo Janković Stojana - narodna pesma

Boj na Mišaru - narodna pesma

V. HUMANIZAM I RENESANSA (11 časova)

Humanizam i renesansa u Evropi i kod nas i glavni predstavnici (pojam, osobenosti, značaj).

F. Petrarka: Kanconijer (izbor soneta)

V. Šekspir: Romeo i Julija

Servantes: Don Kihot (odlomak)

Š. Menčetić: Prvi pogled

Dž. Držić: Gorčije žalosti jesu li gdi komu

M. Držić: Novela od Stanca

VI. BAROK I KLASICIZAM (6 časova)

Barok i klasicizam i njihovi glavni predstavnici u Evropi i kod nas (pojam, osobenosti, značaj).

I. Gundulić: Osman (odlomci iz I i VIII pevanja)

Molijer: Tvrdica

VII. LEKTIRA (5 časova)

Dante Alegijeri: Božanstvena komedija (odlomak iz Pakla)

D. Kiš: Rani jadi

Izbor iz poezije savremenih pesnika prema izboru učenika i nastavnika (D. Radović, M. Antić, Lj. Simović i dr.)

VIII. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirsko, epsko, dramsko pesništvo.

Lirske ("ženske") i epske (junačke) pesme. Epski junak.

Epska poezija u prozi: pripovetka, novela, roman; jednostavniji oblici epske proze: mit, predanje, bajka, priča. Žitije (životopis, biografija), pohvala, slovo.

Dramska poezija (odlike, podela): tragedija, komedija, drama u užem smislu reči. Farsa. Drama i pozorište. Dramski junak.

Stih i proza. Metrika, heksametar, deseterac, cezura.

Sredstva umetničkog izražavanja

Epitet, poređenje, personifikacija, hiperbola, gradacija, antiteza, metafora, lirski paralalizam. Simbol. Humanizam, renesansa, petrarkizam, barok, klasicizam.

JEZIK (25 časova)

I. OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Jezik kao sredstvo komunikacije (osnovni pojmovi).

Osnovni pojmovi o književnom (standardnom) jeziku. Njegov nacionalni i kulturni značaj.

II. JEZIČKI SISTEM I NAUKE KOJE SE NJIME BAVE

Jezik kao sistem znakova.

Fonetika i fonologija, glas i fonema.

Morfologija. Reči i morfeme. Tvorba reči.

Sintaksa. Rečenica kao jezička i komunikativna jedinica.

Leksikologija. Leksički fond (bogaćenje rečnika, stručna terminologija).

III. PRAVOPIS

Osnovni principi pravopisa srpskog književnog jezika. Pisanje velikog slova.

KULTURA IZRAŽAVANJA (14 časova)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Artikulacija glasova, književna akcentuacija, melodija rečenice, jačina, visina tona, boja glasa, tempo izgovora; pauza - logička i psihološka i njihova izražajna funkcija. Akcenat, reči, grupe reči, rečenice (smisaonice). Otklanjanje nestandardne akcentuacije iz učeničkog govora.

Izražajno čitanje i kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Recitovanje stihova.

Stilske vežbe. Funkcionalni stilovi: razgovorni književnoumetnički jezik.

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Pravopisne vežbe: pisanje velikog slova.

Stilske vežbe: sažimanje pismenog sastava uz pojačavanje njegove informativnosti, otklanjanje suvišnih reči i neprikladnih izraza.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza).

Četiri pismena zadatka godišnje.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

KNJIŽEVNOST (48)

PROSVETITELJSTVO (5)

Prosvetiteljstvo (pojam, osobenosti, značaj i glavni predstavnici)

Dositej Obradović: Život i priključenija (odlomak)

Jovan Sterija Popović: Tvrdica

ROMANTIZAM (19)

Romantizam (pojam, osobenosti, značaj i glavni predstavnici)

Džordž Gordon Bajron: Čajld Harold (odlomak)

Aleksandar Sergejevič Puškin: Cigani (odlomak)

Hajnrih Hajne: Lorelaj

Vuk Stefanović Karadžić: Reformator jezika i pravopisa, sakupljač narodnih umotvorina

Branko Radičević: Đački rastanak (odlomak)

Đura Jakšić: Veče, Ponoć

Jovan Jovanović Zmaj: Đulići i Đulići uveoci (izbor)

Laza Kostić: Među javom i među snom

Petar Petrović Njegoš: Gorski vijenac (odlomci)

Ivan Mažuranić: Smrt Smail-age Čengića (Harač)

REALIZAM (19)

Realizam (pojam, osobenosti, značaj i glavni predstavnici)

Onore de Balzak: Čiča Gorio (odlomak)

Nikolaj Vasiljević Gogolj: Revizor (odlomak)

Milovan Glišić: Glava šećera

Laza Lazarević: Vetar (odlomak)

Radoje Domanović: Danga

Stevan Sremac: Zona Zamfirova (odlomak)

Simo Matavulj: Povareta

Vojislav Ilić: Sivo, sumorno nebo

Silvije Strahimir Kranjčević: Moj dom

Janko Kersnik: Seljakova smrt

LEKTIRA (5)

Ivo Andrić: Most na Žepi i druge pripovetke

Dragoslav Mihailović: Kad su cvetale tikve

Milutin Milanković: Kroz vasionu i vekove

KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirska poezija (osobenosti književnog roda); lirska pesma; kompoziciona struktura lirske pesme; pesnička slika; književnoumetnički (pesnički) jezik: slikovnost (konkretnost), emocionalnost, simboličnost, preobražaj značenja, ritmičnost i harmoničnost; versifikacija; sistemi versifikacije; trohej, jamb, daktil; stih; strofa; rima.

Realistička pripovetka i roman.

Romantično, realistično, humoristično, satirično, groteskno.

Sredstva umetničkog izražavanja (stilske figure): metafora, personifikacija, alegorija, ironija, sarkazam, asindet, polisindet, anafora, epifora, simploha, onomatopeja, aliteracija, asonanca, igra rečima.

Pismo, autobiografija, sonet, sonetni venac.

Lirsko-epska poezija (balada, romansa, poema).

JEZIK (12)

KNJIŽEVNI JEZIK

Osnovni principi jezičke kulture.

Jezička situacija u Srbiji.

Principi jezičke ravnopravnosti. Jezička tolerancija.

TVORBA REČI

Osnovni pojmovi o izvođenju (derivaciji) reči. Važniji modeli za izvođenje imenica, prideva i glagola.

LEKSIKOLOGIJA

Značenjski (semantički) i formalni odnosi među leksemama (sinonimija; antonimija; polisemija i homonimija; metaforična i metonimijska značenja).

Osnovni pojmovi o terminologiji i stručnim terminima. Terminološki rečnici.

PRAVOPIS

Sastavljeno i rastavljeno pisanje reči. Pravopisni znaci. Skraćenice. Rastavljanje reči na kraju retka.

KULTURA IZRAŽAVANJA (10)

USMENO IZRAŽAVANJE

Pričanje događaja i doživljaja (prikazivanje osećanja).

Opisivanje bića, predmeta, radnji, pojava (tačno, verno, sažeto).

Samostalno izlaganje u funkciji interpretacije književnog teksta. Uočavanje jezičkih postupaka i stilogenih mesta književnog teksta (čitanjem i obrazlaganjem). Dijalog u funkciji obrade teksta.

Izražajno kazivanje napamet naučenih lirskih pesama i kraćih monoloških tekstova. Dosledno usvajanje ortoepske norme i usvajanje veštine govorenja.

Stilske vežbe, funkcionalni stilovi; naučni stil.

PISMENO IZRAŽAVANJE

Pravopisne vežbe: pisanje brojeva i odričnih oblika glagola. Pisanje skraćenica.

Pismeni sastavi: izrada plana pismenog sastava, usavršavanje teksta; pisanje poboljšane verzije pismenog sastava (unošenje novih podataka, otklanjanje beznačajnih pojedinosti).

Dva pismena zadatka godišnje.

III razred

(2 časa nedeljno, 60 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

KNJIŽEVNOST (41)

MODERNA (18)

Moderna u evropskoj i srpskoj književnosti. (Impresionizam i simbolizam - opšti pojam).

Šarl Bodler: Albatros

Aleksa Šantić: Veče na školju, Moja otadžbina

Jovan Dučić: Jablanovi

Milan Rakić: Dolap

Vladislav Petković Dis: Možda spava

Antun Gustav Matoš: Jesenje veče

Bora Stanković: U noći

Branislav Nušić: Narodni poslanik (odlomak)

MEĐURATNA I RATNA KNJIŽEVNOST (18)

Srpska književnost - opšte odlike i glavni predstavnici.

Dušan Vasiljev: Čovek peva posle rata

Miloš Crnjanski: Seobe I - odlomci

Tin Ujević: Svakidašnja jadikovka

Kosta Racin: Berači duvana

Veljko Petrović: Salašar

Desanka Maksimović: Izbor iz poezije

Ivan Goran Kovačić: Jama

LEKTIRA (5)

Rabindranat Tagora: Gradinar (41)

Ivo Andrić: Na Drini ćuprija (odlomci)

KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Moderna lirska pesma (struktura). Pesma u prozi.

Stih: jedanaesterac, dvanaesterac, slobodan stih. Sredstva književnoumetničkog izražavanja (stilske figure): metonimija, sinegdoha, paradoks, aluzija, apostrofa, retorsko pitanje, inverzija, elipsa, refren.

Epika. Oblici umetničkog izražavanja: pričanje (naracija), opisivanje (deskripcija), dijalog, monolog, unutrašnji monolog, doživljeni govor, piščev komentar; kazivanje u prvom, drugom i trećem licu.

Drama. Drama u užem smislu (osobine): moderna drama, (psihološka, simbolistička, impresionistička); dramska situacija; scenski jezik (vizuelni i akustični scenski znakovi); publika, glumac, gluma, režija, lektor, scenograf.

JEZIK (13)

SINTAKSA

Sintaksičke jedinice: rečenica u širem smislu (komunikativne rečenice) i rečenice u užem smislu (predikatske rečenice).

Padežni sistem. Pojam padežnog sistema i predloško-padežnih konstrukcija.

Kongruencija: definicija i osnovni pojmovi.

Sistem zavisnih rečenica: tri osnovna tipa vrednosti zavisnih rečenica (imeničke, pridevske i priloške zavisne rečenice).

Sistem nezavisnih rečenica. Obaveštajne, upitne, zapovedne, željne i uzvične rečenice.

Glagolski vid i rod.

Glagolska vremena i glagolski načini - osnovni pojmovi.

Naporedni odnosi među sintaksičkim jedinicama (sastavni, rastavni, suprotni).

PRAVOPIS

Interpunkcija.

KULTURA IZRAŽAVANJA (6)

USMENO IZRAŽAVANJE

Kazivanje i recitovanje napamet naučenih književnoumetničkih tekstova.

Stilistika. Funkcionalni stilovi: publicistički.

PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika. Leksička sinonimija i višeznačnost reči, izbor reči (preciznost). Pojačavanje i ublažavanje iskaza; obično, ublaženo i uvećano značenje reči; prenesena značenja reči (figurativna upotreba imenica, glagola i prideva).

Pismene vežbe novinarska vest, članak, izveštaj, intervju, komentar i dr. Prikaz književno-scenskog ili filmskog dela. Uvežbavanje tehnike izrade pismenih sastava.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza na času)

Dva pismena zadatka.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

UVODNA OBJAŠNJENJA

Zavisno od razreda i sadržaja godišnji fond časova nastave ovog predmeta raspoređen je tako da je za područje književnost izdvojeno oko 60%, a za druga dva (jezik i kultura izražavanja) oko 40% časova.

U okviru tog fonda planirani sadržaji se obrađuju sa 70% časova. Ostalih 30% časova predviđeno je za ponavljanje, utvrđivanje, vežbanje i sistematizovanje programa.

Cilj i zadaci čine celinu i ostvaruju se tokom tri godine - sistematski i kontinuirano - u svim predviđenim programsko-tematskim područjima i vidovima rada.

Svi sadržaji raspoređeni su po razredima, područjima, oblastima i temama uz primenu načela postupnosti, korelacije, integracije i primerenosti uzrastu.

Sadržaji programa za trogodišnje srednje stručne škole (I, II i III razred) redukovani su u odnosu na sadržaje programa četvorogodišnjih srednjih stručnih škola (I, II, III i IV razred).

Sadržaji književnosti konkretizovani su po razredima, segmentima (književnost i lektira), a obuhvataju književnoteorijsko i književnoistorijsko proučavanje književnoumetničkih dela i književnosti žanrovski raspoređenih.

Područje jezik obuhvata izučavanje jezika kao sistema. U sadržaje ovog područja ugrađeni su elementi opšte lingvistike i pravopisa.

Područje kultura izražavanja obuhvata oblike i vrste u oblasti usmenog i pismenog izražavanja (po razredima). U ovoj oblasti planirane su govorne i pismene vežbe, domaći zadaci i pismeni zadaci, koji treba da se rade naizmenično ćirilicom i latinicom.

Radi što uspešnije realizacije brojnih zahteva i sadržaja neophodna je i stalna saradnja nastavnika srpskog jezika i književnosti s nastavnicima drugih predmeta (istorije, srodnih opštestručnih i užestručnih predmeta), stručnim saradnicima (školskim bibliotekarom - medijatekarom, pedagogom, psihologom) i organima (stručnim aktivom i većima), roditeljima učenika i međuopštinskom (regionalnom) prosvetno-pedagoškom službom; takođe je korisna saradnja nastavnika i sa određenim institucijama (narodnom bibliotekom, domom kulture, bioskopom, lokalnim novinama, radio-stanicom i dr.).

Kvalitet i trajnost znanja, umenja, veština i navika učenika u mnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u obrazovno-vaspitnom procesu. Zbog toga savremena nastava srpskog jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje bitnih zadataka i sadržaja programa uz maksimalno moguću misaonu aktivnost učenika (subjekata u nastavi), poštovanje određenih didaktičkih principa (posebno: svesne aktivnosti učenika, naučnosti, primerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrednost utvrdile savremena praksa i metodika nastave srpskog jezika i književnosti (pre svega: razni vidovi grupnog i individualnog rada primereni mogućnostima učenika, metode - dijaloška, tekstualno-grafičke demonstracije i samostalnih radova učenika, sredstva - udžbenici, priručnici, razne vrste tekstova i grafičkih prikaza, grafofolije, nastavni i drugi filmovi, radio i televizijske emisije i sl.). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uslovljen je, pre svega, nastavnim sadržajem i ciljevima (obrazovnim, vaspitnim i funkcionalnim), koje treba ostvariti na jednom času srpskog jezika i književnosti.

Redovna nastava srpskog jezika i književnosti izvodi se u specijalizovanim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za srednje stručne škole. Delimično, ona se organizuje i u drugim školskim prostorijama (biblioteci - medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.).

U nastavi srpskog jezika i književnosti koriste se odobreni udžbenici i priručnici i bibliotečko-informacijska građa od značaja za ostvarivanje zadataka i sadržaja programa ovog predmeta, odnosno za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

U odnosu na dosadašnji, ovaj program donosi izvesne promene i novine, koje treba imati u vidu prilikom planiranja (globalnog i operativnog) i realizacije predviđenih zadataka i sadržaja. Posebno su značajne ove promene i novine u programu: izmenjen je nedeljni i godišnji fond časova u svim razredima srednjih stručnih škola kao i način raspodele

predviđenog godišnjeg fonda časova na pojedine segmente programa; obezbeđen je adekvatniji odnos između časova obrade i drugih tipova časova: korigovani su cilj i zadaci nastave; izmenjeni su struktura i sadržaji područja književnost i jezik; u program je uključen sadržaj proučavanja književnog dela. Uvedena je oblast lektire, uključeni su novi autori i naslovi; određeni su osnovni književnoteorijski pojmovi koji se usvajaju tokom obrade odgovarajućih dela: stvoreni su preduslovi za kreativno ispoljavanje nastavnika i prilagođavanje vaspitno-obrazovnog rada različitim situacijama u praksi, kao i za pojačavanje stvaralačke saradnje nastavnika i učenika.

KNJIŽEVNOST

Ovo programsko-tematsko područje obuhvata najznačajnija dela iz srpske i svetske književnosti, koja su raspoređena u književnoistorijskom kontinuitetu od starog veka do danas.

Program I razreda je za početak predvideo uvod u proučavanje književnog dela (književnoteorijski pristup) kako bi se izbeglo naglo prelaženje sa tematskog proučavanja, karakterističnog za nastavu ovog predmeta u osnovnoj školi, na proučavanje istorije književnosti, tj. izučavanje književnoumetničkih dela u istorijskom kontekstu. Uz taj osnovni razlog treba imati u vidu i druga preimućstva ovakvog pristupa: nastavnik će steći uvid u književnoistorijska znanja koja su učenici poneli iz osnovne škole. Ta znanja će se sistematizovati, proširiti i produbiti, čime će se ostvariti valjaniji put za složeniji i studiozniji pristup književnim delima kakav zahteva program književnosti u srednjim stručnim školama.

Nastavnik srpskog jezika i književnosti u srednjim stručnim školama treba da pođe od pretpostavke da je učenik u osnovnoj školi stekao osnovna znanja:

- iz teorije književnosti: tema, motiv, fabula; lik, karakter; struktura proznog književnog dela; književni rodovi i vrste; osnovna jezičkostilska izražajna sredstva; usmena i pisana književnost; struktura lirske pesme; stih, strofa, rima, ritam; struktura dramskog dela; dijalog, monolog, dramska vrsta, drama i pozorište, film, radio-drama, televizijska drama;

- iz osnova scenske i filmske kulture: slika, reč, zvuk, filmska muzika, situacija, radnja, junaci filma, elementi filmskog izraza, filmske vrste, od sinopsisa do scenarija; film, televizija, književnost (sličnost i razlike).

Sa stečenim znanjima, koja se u programu srednjih stručnih škola proširuju i produbljuju, učenik može aktivno da učestvuje u interpretaciji književnog dela.

Interpretativno-analitički metodički sistem je osnovni vid nastave književnosti i njega treba dosledno primenjivati prilikom upoznavanja učenika sa izabranim književnim delima koja su predviđena programom. Naravno, ne treba očekivati da se sva programom predviđena dela obrađuju na nivou interpretacije kao najpotrebnijeg analitičko-sintetičkog pristupa književnom delu. Nastavnik treba da proceni na kojim će delima raditi interpretaciju, a na kojim osvrt, prikaz ili, pak, problemsko-stvaralački metodički sistem.

Nema sumnje da ovakav program književnosti u srednjim stručnim školama povremeno traži i primenu eksplikativnog metodičkog sistema kada se mora čuti nastavnikova reč, i to najčešće prilikom davanja informacija o epohama koje se proučavaju, kao i u svim drugim situacijama u kojima nastavnik ne može računati na učenikova predznanja (na primer: osnovne informacije o počecima pismenosti, da je njegov govor model pravilnog, čistog i bogatog jezika kakvom treba da teže njegovi učenici).

Književna dela iz programa lektira imaju ravnopravan tretman sa delima iz obaveznog programa književnosti i obrađuju se po istom metodičkom sistemu. Treba napomenuti da se iz lektire koja je data po izboru učenika i nastavnika ne moraju obraditi svi pisci, već književno delo onog pisca za koje se opredeljuju učenici i nastavnik.

JEZIK

Program nastave jezika u srednjim stručnim školama koncipiran je tako da omogući učenicima sticanje znanja i o jeziku kao društvenoj pojavi i o jeziku kao sistemu znakova. Cilj je da učenici, pored znanja o svom maternjem jeziku, steknu i opšte lingvistička odnosno sociolingvistička znanja neophodna obrazovanom čoveku. Ova opšta znanja su funkcionalno povezana sa nastavom maternjeg jezika. Glavni deo tih znanja obrađuje se u segmentu opšti pojmovi o jeziku. Kao u uvodnom delu segmenta književni jezik (u prvom razredu) i segmentu jezički sistem i nauke koje se njime bave; ali se opšti pojmovi obrađuju i tokom cele nastave - u vezi sa odgovarajućim partijama o srpskom kao maternjem jeziku. Insistiranje na jednom teorijski i metodički višem nivou izučavanju jezičkih pojava daje novi kvalitet nastavi koja obuhvata i znanja s kojima su se učenici sretali u osnovnoj školi. Ova znanja, pored svoje opšteobrazovne vrednosti i značaja za olakšavanje i poboljšavanje nastave srpskog jezika, treba da posluže i lakšem savlađivanju gradiva iz stranih jezika.

Deo programa književni jezik višestruko je značajan. Njegovom realizacijom učenici treba da steknu znanja i izgrade odgovarajuće stavove o srpskom književnom jeziku i o značaju književnojezičke norme i jezičke kulture. Ovaj deo programa uključuje i nastavu o razvoju književnog jezika.

U segmentu programa posvećenog organizaciji i funkcionisanju jezičkog sistema ne obrađuju se samo čisto gramatički aspekti jezičkog sistema već se obuhvataju i funkcionalni aspekti. Zato su, između ostalog, u sintaksu uneti i elementi lingvistike teksta i gramatike. Poseban je značaj dat leksikologiji (koja se nadovezuje na deo o tvorbi reči), i to ne samo da bi učenici stekli više znanja o rečničkom blagu svoga jezika nego i da bi razvili pravilan odnos prema raznim pojavama u leksici.

U obradi svih segmenata programa treba se nadovezivati na znanja koja su učenici stekli tokom prethodnog školovanja. Međutim, ovde nije reč o prostom obnavljanju i utvrđivanju ranije stečenih znanja, nego o dobijanju celovite slike o srpskom jeziku, i kao što je već rečeno, o usvajanju jednog kvalitativno višeg pristupa proučavanju jezičke organizacije i jezičkih zakonitosti.

Veoma je važno da se nastava jezika poveže sa ostalim delovima ovog nastavnog predmeta. Naime, ova nastava pruža lingvistička znanja koja će biti podloga za tumačenje jezika i stila književnih dela, s tim što ova dela pružaju i odgovarajući materijal za uočavanje estetske funkcije jezika. S druge strane, nastava jezika se mora povezati i sa nastavom kulture izražavanja. Time će lingvistička znanja (o akcenatskom sistemu, tvorbi reči, leksikologiji, sintaksi itd.), kao i proučavanje pravopisa, doprineti da učenici bolje i postupnije usvoje književnojezičku normu i da poboljšaju svoje izražajne sposobnosti.

KULTURA IZRAŽAVANJA

Vežbe u usmenom izražavanju treba u srednjim stručnim školama da daju određeni stepen pravilne artikulacije, dikcije, intonacije, ritma i tempa u čitanju i kazivanju lirskog, epskog i dramskog teksta. Ove se vežbe, po pravilu, realizuju u toku obrade književnog teksta na taj način što će nastavnik, direktno, svojim čitanjem, govorenjem ili uz pomoć snimka, analizirati odgovarajuće elemente pravilnog usmenog izražavanja kako bi ih učenici uočili. Stečena saznanja transformišu se u veštine i umenja na taj način što učenici interpretiranjem

književnih tekstova nastoje da sami dostignu odgovarajući stepen veštine i umenja ove vrste. Stečene sposobnosti se dalje uvežbavaju različitim oblicima usmenog izražavanja učenika (izveštavanje, raspravljanje, referisanje i dr.). Većina predviđenih oblika ove nastave neposredno se uključuje u nastavu književnosti ili primene za izradu pismenih sastava.

U prvom razredu (delimično i u drugom) veoma je uputno da nastavnik učenicima demonstrira metodologiju izrade pismenog sastava. U tom smislu korisno je kombinovati indukciju i dedukciju. Na odabranom uzorku (rasprava, izveštaj i dr.) treba analizirati njegovu kompoziciju, funkciju odeljaka i ostale elemente (primerenost stila i sl.). Zatim se učenicima može dati zadatak da pripreme građu o jednoj temi, ali da prikupljenu građu ne oblikuju već da se to uradi na času. Vežba u metodologiji izrade pismenog sastava na osnovu prikupljene građe trebalo bi da bude demonstracija celokupnog postupka izrade pismenog sastava: od analize teme, određivanja njenog težišta, selekcije prikupljene građe, rasporeda pojedinosti s gledišta dobre kompozicije, do oblikovanja građe i rada na usavršavanju teksta. Racionalizacija nastave u ovom poslu postiže se na taj način što će uzorak teksta biti u vezi s književnim delom iz programa za određeni razred.

I diferenciranje funkcionalnih stilova valja obavljati na uzorcima koje je nastavnik odabrao. Da bi učenik bio osposobljen da svoj jezik i način izražavanja podesi vrsti pismenog sastava (izlaganja), treba da napiše konkretan sastav (pripremi izlaganje). Vežbe ove vrste treba ponavljati sve dok svaki učenik ne bude osposobljen da se služi određenim oblicima izražavanja. Da bi se postigao veći nastavni učinak, korisno je naći neophodnu psihološku motivaciju. Zbog toga učenike treba obavestiti ne samo o konačnom cilju koji se želi postići određenim sistemom vežbanja nego i o svrsishodnosti pojedinih parcijalnih vežbanja koja čine integralnu celinu. Tako, na primer, ako su učenici obavešteni da će sledeći pismeni zadatak biti u formi rasprave ili prikaza, onda i konkretne vežbe treba da budu podređene tom cilju. Nastavnik će na odabranom modelu konkretnog oblika izražavanja pokazati učenicima njegove bitne karakteristike, podrazumevajući tu i primerenost jezika i stila. Posle toga učenici u formi domaćeg zadatka čine prve pokušaje da samostalno napišu sastav određene vrste. Čitanjem i komentarisanjem domaćih zadataka učenici se dalje osposobljavaju u pismenom izražavanju i ovladavanju određenim vrstama sastava. Kada je nastavnik stekao utisak da su svi učenici relativno ovladali određenom vrstom pismenog izražavanja, utvrđuje čas izrade školskog pismenog zadatka. Rezultati takvog postupka pokazuju se u školskom pismenom zadatku, pa se na osnovu njih planira dalji rad na usavršavanju kulture izražavanja učenika. Ako više učenika ne postigne određeni uspeh, ceo se proces ponavlja.

Okvirni broj časova koji je predviđen za usmeno i pismeno izražavanje označava ukupno vreme, a ne i broj vežbi u toku nastavne godine (preporučuje se organizovanje većeg broja kraćih vežbi s precizno određenim ciljevima).

Tokom nastavne godine učenicima se daju pismeni zadaci (u skladu sa oblicima i vrstama navedenim u programu kulture izražavanja). Po pravilu, nastavnik je obavezan da pregleda i analizira zadatke svih učenika. Odabrani zadaci (ne samo najuspešniji) čitaju se i komentarišu na času (delu časa). Pored pismenih, u skladu sa zahtevima programa, nastavnik daje učenicima i druge vrste konkretnih domaćih zadataka (usmenih, praktičnih - primerenih mogućnostima učenika i njihovoj opterećenosti raznim obavezama).

Izrada školskog pismenog zadatka, po pravilu, traje jedan čas. Izuzetno, kad to pojedini oblici pismenog izražavanja iziskuju, izrada zadataka može trajati i duže od jednog časa.

SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**

(za četvorogodišnje obrazovanje)

Cilj

Cilj nastave srpskog jezika i književnosti jeste proširivanje i produbljivanje znanja o srpskom jeziku; unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti; proširivanje i produbljivanje znanja o srpskoj i svetskoj književnosti, razvijanje ljubavi prema knjizi i čitanju, osposobljavanje za interpretaciju umetničkih tekstova; upoznavanje reprezentativnih dela srpske i opšte književnosti, književnih žanrova, književnoistorijskih pojava i procesa u književnosti; proširivanje i produbljivanje književnih znanja i čitalačkih veština; obrazovanje i vaspitanje učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkog uma i oplemenjenog jezika i ukusa.

Zadaci

Nastava jezika (znanja o jeziku, sposobnost služenje jezikom i vaspitna uloga nastave jezika). Učenici treba da:

- ovladaju znanjima o srpskom književnom jeziku;

- steknu veštine i sposobnosti njegovog korišćenja u opštenju sa drugima, u pismenom i usmenom izražavanju, prilikom učenja, obrazovanja i intelektualnog razvoja;

- poštuju maternji jezik, neguju srpski jezik, tradiciju i kulturu srpskog naroda, nacionalnih manjina, etničkih zajednica i drugih naroda;

- unapređuju kulturu jezičkog opštenja, u skladu sa poštovanjem rasne, nacionalne, kulturne, jezičke, verske, rodne, polne i uzrasne ravnopravnosti, sa razvijanjem tolerancije i uvažavanja različitosti i sa poštovanjem i uvažavanjem drugih jezika i drugih kultura.

Nastava književnosti (usvajanje književnih znanja, razvijanje čitalačkih veština i afirmisanje vaspitnih vrednosti putem književnosti). Učenici treba da:

- upoznaju reprezentativna dela srpske književne baštine i dela opšte književnosti, njihove autore, poetske i estetske vrednosti;

- neguju i razvijaju čitalačke kompetencije i interpretacijske veštine posredstvom kojih će se upoznavati sa reprezentativnim književnim delima iz istorije srpske i opšte književnosti, čitati ih i tumačiti u doživljajnoj i istraživačkoj ulozi;

- razvijaju literarne afinitete i postanu čitaoci rafiniranog estetskog ukusa koji će umeti da na istraživački, stvaralački i aktivan način čitaju književna dela svih žanrova, vrednuju ih, govore o njima i povodom njih;

- usvoje humanističke stavove, uverenja i sistem vrednosti;

- osposobe se za pouzdano moralno prosuđivanje, opredeljivanje za dobro i osudu nasilništva i nečoveštva, odbacivanje svih vidova agresivnog i asocijalnog ponašanja i za razvijanje samosvesti i lične odgovornosti;

- podstiču na saosećanje sa bližnjima i odgovornost prema drugom;

- razviju vrline razboritosti i ravnoteže i mudrosti.

Opšti zadaci. Učenici treba da:

- razvijaju i neguju stvaralački i istraživački duh u procesu učenja i u primeni stečenih znanja;

- razvijaju i neguju metodičnost i metodička postupanja prilikom ovladavanja složenim i obimnim znanjima;

- usaglašeno sa opštim ishodima učenja, kao i usklađeno sa uzrastom i sposobnostima, dalje razvijaju znanja, vaspitne vrednosti i funkcionalne veštine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu;

- razvijaju lični i nacionalni identitet i osećanje pripadnosti državi Srbiji;

- formiraju vrednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svetska kulturna baština;

- budu osposobljeni za život u multikulturalnom društvu.

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

SADRŽAJ PROGRAMA

KNJIŽEVNOST (66 ČASOVA)

I. UVOD U PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (12 časova)

Priroda i smisao književnosti

Pojam i naziv književnosti; književnost kao umetnost; književnost i druge umetnosti; usmena i pisana književnost; uloga književne umetnosti u društvu; književnost i proučavanje književnosti, nauke o književnosti: teorija, istorija književnosti i književna kritika.

Umetnički doživljaj, utisci, razumevanje, saznavanje i doživljavanje umetničkih vrednosti u književnom delu.

Struktura književnog dela

Tema, motiv (manja tematska jedinica); fabula i siže; lik, karakter, tip, narator, pisac; ideje, misli i poruke, smisao književnoumetničkog dela; kompozicija književnog dela (na primerima lirskog, epskog i dramskog dela); jezik u književnoumetničkom delu (piščev izbor i raspoređivanje reči), sredstva umetničkog izražavanja.

Dela za obradu

Sunce se devojkom ženi - lirska narodna pesma

Banović Strahinja - epska narodna pesma

Devojka brža od konja - narodna pripovetka

Laza Lazarević - Prvi put s ocem na jutrenje - umetn. pripov.

Sofokle: Antigona - tragedija

Ivo Andrić: O priči i pričanju (Beseda prilikom primanja Nobelove nagrade)

II. KNJIŽEVNOST STAROG VEKA (10 časova)

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici i osobenostima književnosti starog veka.

Ep o Gilgamešu (odlomak)

Homer - Ilijada (odlomak - VI pevanje)

Biblija - iz Starog zaveta; Legenda o potopu; iz Novog zaveta; Jevanđelje po Mateju (Stradanje i vaskrsenje Hristovo).

III. SREDNJOVEKOVNA KNJIŽEVNOST (11 časova)

Počeci slovenske pismenosti; značaj rada Ćirila i Metodija i njihovih učenika. Najstarija slovenska pisma (glagoljica, ćirilica); staroslovenski jezik i recenzije staroslovenskog jezika; najstariji spomenici južnoslovenske kulture (Baščanska ploča, Samuilov natpis, Brižinski spomenik, Miroslavljevo jevanđelje); međusobne veze i uticaji pisane i usmene književnosti.

Sava Nemanjić (Sv. Sava) - Žitije Sv. Simeona (odlomak), Bolest i smrt Sv. Simeona

Jefimija - Pohvala knezu Lazaru

Despot Stefan Lazarević: Slovo ljubve

Usmeno predanje o Sv. Savi (narodne pesme, priče i legende - izbor).

IV. NARODNA (USMENA) KNJIŽEVNOST (11 časova)

Narodna (usmena) književnost: pojam, bitne odlike, osnovne teme i motivi, umetnička vrednost i značaj (sinteza).

Narodna poezija i njen značaj u životu i istoriji srpskog naroda.

Srpska devojka - narodna pesma

Kneževa večera - narodna pesma

Marko pije uz ramazan vino - narodna pesma

Dioba Jakšića - narodna pesma

Ropstvo Janković Stojana - narodna pesma

Boj na Mišaru - narodna pesma

V. HUMANIZAM I RENESANSA (11 časova)

Humanizam i renesansa u Evropi i kod nas i glavni predstavnici (pojam, osobenosti, značaj).

F. Petrarka - Kanconijer (izbor soneta)

V. Šekspir - Romeo i Julija

Servantes - Don Kihot (odlomak)

S. Menčetić - Prvi pogled

Dž. Držić - Gorčije žalosti jesu li gdi komu

M. Držić - Novela od Stanca

VI. BAROK I KLASICIZAM (6 časova)

Barok i klasicizam i njihovi glavni predstavnici u Evropi i kod nas (pojam, osobenost, značaj).

I. Gundulić - Osman (odlomci iz I i VIII pevanja)

Molijer - Tvrdica

VII. LEKTIRA (5 časova)

Dante Alegijeri: Božanstvena komedija (odlomak iz Pakla, pevanje V - Paolo i Frančeska)

D. Kiš - Rani jadi

Izbor iz poezije savremenih pesnika prema izboru učenika i nastavnika (D. Radović, M. Antić, Lj. Simović i dr.).

VIII. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književno-teorijski pojmovi.

Lirsko, epsko, dramsko pesništvo.

Lirske ("ženske") i epske (junačke) pesme. Epski junak.

Epska poezija u prozi: pripovetka, novela, roman; jednostavniji oblici epske proze: mit, predanje, bajka, priča. Žitije (životopis, biografija), pohvala, slovo.

Dramska poezija (odlike, podela): tragedija, komedija, drama u užem smislu reči. Farsa. Drama i pozorište. Dramski junak.

Stih i proza: Metrika, heksametar, deseterac, cezura.

Sredstva umetničkog izražavanja

Epitet, poređenje, personifikacija, hiperbola, gradacija, antiteza, metafora, lirski paralelizam. Simbol. Humanizam, renesansa, petrarkizam, barok, klasicizam.

JEZIK (25 časova)

I. OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Jezik kao sredstvo komunikacije (osnovni pojmovi).

Osnovni pojmovi o književnom (standardnom) jeziku. Njegov nacionalni i kulturni značaj. Odnos književnog jezika i dijalekata. Književno-jezička kultura i njen značaj.

Srpski jezik (mesto u porodici slovenskih jezika, granice).

II. JEZIČKI SISTEM I NAUKE KOJE SE NJIME BAVE

Jezik kao sistem znakova.

Fonetika i fonologija. Glasovi i foneme. Slog. Prozodija.

Morfologija. Reči i morfeme. Vrste morfema. Morfologija u užem smislu (promena reči). Tvorba reči.

Sintaksa. Rečenica kao jezička i komunikativna jedinica.

Leksikologija. Lekseme. Leksički fond (rečnik, leksika).

Gramatike i rečnici srpskog jezika i način njihove upotrebe.

III. FONETIKA

Glasovni i fonološki sistem srpskog književnog jezika (ponavljanje i utvrđivanje sistematizacije glasova i fonema i njihovih karakteristika).

Morfofonologija. Morfofonološke alternacije i njihova uloga u promeni i tvorbi reči. Alternacije u srpskom književnom jeziku (proširivanje i utvrđivanje ranije stečenih znanja). Pravopisna rešenja.

Akcenatski sistem srpskog književnog jezika (i njegovo obeležavanje). Klitike (proklitike i enklitike). Kontrastiranje akcenatskog sistema književnog jezika i regionalnog dijalekta (gde je to potrebno). Služenje rečnikom za utvrđivanje pravilnog akcenta.

IV. PRAVOPIS

Osnovni principi pravopisa srpskog književnog jezika. Pravopisi i pravopisni priručnici (i služenje njima).

Pisanje velikog slova.

KULTURA IZRAŽAVANJA (14 časova)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Artikulacija glasova, književna akcentuacija, melodija rečenice, jačina, visina tona, boja glasa, tempo izgovora; pauza - logička i psihološka i njihova izražajna funkcija. Akcenat, reči, grupe reči, rečenice (smisaonica). Otklanjanje nestandardne akcentuacije iz učeničkog govora.

Izražajno čitanje i kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Recitovanje stihova.

Korišćenje zvučnih zapisa u podsticanju, proceni i snimanju izražajnog čitanja, kazivanja i recitovanja.

Stilske vežbe. Funkcionalni stilovi: razgovorni književno-umetnički jezik.

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Pravopisne vežbe: pisanje velikog slova.

Stilske vežbe: sažimanje pismenog sastava uz pojačavanje njegove informativnosti, otklanjanje suvišnih reči i neprikladnih izraza.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

II razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

KNJIŽEVNOST (72)

PROSVETITELJSTVO (5)

Prosvetiteljstvo - reformatorski pokret u Evropi: kult razuma, progresa, prirodnog prava, osećajnosti; verska tolerancija. Geopolitički i duhovni okviri srpskog naroda (Velika seoba Srba). Između srednjovekovnih i modernih pojava u književnosti (barokne tendencije, G. St. Venclović, 3. Orfelin). Književnost epohe prosvetiteljstva (sentimentalizam, klasicizam).

Dositej Obradović: Pismo Haralampiju; Život i priključenija (I deo)

Jovan Sterija Popović: Tvrdica

ROMANTIZAM (32)

Romantizam u Evropi i kod nas (pojam, osobenosti, značaj, glavni predstavnici). Poetika romantizma: odnos prema tradiciji i prosvetiteljstvu, odlike stila, žanrova i motivsko-tematskih tendencija, razvoj lirike, drame - tragedije i mešovitih oblika.

Poetika romantizma (V. Igo: "Predgovor Kromvelu" - odlomak)

Aleksandar Sergejevič Puškin: Cigani, Evgenije Onjegin (odlomci)

Šandor Petefi: Sloboda sveta

Henrih Hajne: Lorelaj

Vuk Stefanović Karadžić: reformator jezika i pravopisa (iz Predgovora Srpskom rječniku); leksikograf (Srpski rječnik), sakupljač narodnih umotvorina (O podjeli i postanju narodnih pjesama); književni kritičar i polemičar (Kritika na roman "LJubomir u Jelisiumu"); pisac - istoričar, biograf (Žitije Hajduk - Veljka Petrovića).

Petar Petrović Njegoš: Gorski vijenac

Branko Radičević: Kad mlidija' umreti, Đački rastanak

Đura Jakšić: Orao, Veče, Ponoć

Jovan Jovanović Zmaj: Đulići, Đulići uveoci, Jututunska narodna himna

Laza Kostić: Među javom i med snom, Santa Maria della Salute

Ivan Mažuranić: Smrt Smail age Čengića

France Prešern: Sonetni venac

Avgust Šenoa: Seljačka buna (odlomak)

REALIZAM (30)

Realizam u Evropi i kod nas (pojam, osobenosti, značaj, glavni predstavnici). Poetika realizma: odnos prema stvarnosti, oslonac na pozitivističku sliku sveta, dominacija proze, obeležje književnog lika (motivisanost, tipičnost, individualnost) i realističkog stila. Realizam u Evropi - poetika realizma (Balzak: Predgovor LJudskoj komediji - odlomak). Poetika realizma u srpskoj književnosti (Svetozar Marković: Pevanje i mišljenje - odlomak).

Onore de Balzak: Čiča Gorio

Nikolaj Vasiljević Gogolj: Revizor

Gi de Mopasan: Dva prijatelja (novela)

Jakov Ignjatović: Večiti mladoženja

Milovan Glišić: Glava šećera

Laza Lazarević: Vetar

Radoje Domanović: Danga

Stevan Sremac: Zona Zamfirova

Branislav Nušić: Narodni poslanik

Simo Matavulj: Povareta

Vojislav Ilić: Grm, Sivo, sumorno nebo, Tibulo

Silvije Strahimir Kranjčević: Mojsije

Janko Kersnik: Seljakova smrt

LEKTIRA (5)

Lav Nikolajević Tolstoj: Ana Karenjina ili Rat i mir

Ivo Andrić: Most na Žepi i druge pripovetke

Dragoslav Mihailović: Kad su cvetale tikve

Milutin Milanković: Kroz vasionu i vekove

KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirska poezija (osobenosti književnog roda); lirska pesma; kompoziciona struktura lirske pesme; književnoumetnički (pesnički) jezik: slikovnost (konkretnost), emocionalnost, simboličnost, preobražaj značenja, ritmičnost i harmoničnost; versifikacija; sistemi versifikacije; trohej, jamb, daktil; stih; strofa; rima.

Realistička pripovetka i roman.

Romantično, realistično, humoristično, satirično, groteskno.

Sredstva umetničkog izražavanja (stilske figure): metafora, personifikacija, alegorija, ironija, sarkazam, asindet, polisindet, anafora, epifora, simploha, onomatopeja, aliteracija, asonanca, igra rečima.

Pismo, autobiografija, sonet, sonetni venac.

Lirsko-epska poezija (balada, romansa, poema).

JEZIK (20)

KNJIŽEVNI JEZIK

Standardizacija (postanak i razvoj) književnog jezika i pravopisa (XIX i XX vek).

Književnojezičke varijante. Funkcionalni stilovi.

Osnovni principi jezičke kulture. Priručnici za negovanje jezičke kulture (i način njihovog korišćenja).

Jezička situacija u Srbiji. Principi jezičke ravnopravnosti. Jezička tolerancija.

MORFOLOGIJA (U UŽEM SMISLU)

Vrste reči. Promenljive i nepromenljive reči.

Imenice. Imeničke kategorije (padež i broj; rod). Vrste imenica. Osnovno o deklinaciji imenica.

Pridevi. Pridevske kategorije (rod, broj padež, vid, stepen, poređenja). Vrste prideva. Osnovne karakteristike deklinacije i komparacije prideva.

Zamenice. Imeničke zamenice: lične zamenice; nelične imeničke zamenice (zamenice ko, šta itd.). Pridevske zamenice. Osnovno o promeni zamenica.

Brojevi: glavni i redni brojevi. Vrste glavnih brojeva: osnovni brojevi, zbirni brojevi, brojne imenice na -ica (dvojica, trojica itd.).

Glagoli. Neprelazni, prelazni i povratni glagoli. Podela glagola po vidu. Morfološke glagolske kategorije: vreme i način; lice i broj (i rod - kod oblika koji razlikuju m., ž. i s. rod); stanje (aktiv i pasiv); potvrdnost/odričnost. Osnovno o konjugaciji (glagolske vrste, lični i nelični oblici, oblici pasiva).

Prilozi. Vrste priloga.

Pomoćne reči: predlozi, veznici i rečce. Uzvici.

PRAVOPIS

Sastavljeno i rastavljeno pisanje reči. Pravopisni znaci. Skraćenice. Rastavljanje reči na kraju retka.

KULTURA IZRAŽAVANJA (13)

USMENO IZRAŽAVANJE

Pričanje događaja i doživljaja (prikazivanje osećanja).

Opisivanje bića, predmeta, radnji, pojava (tačno, verno, sažeto).

Samostalno izlaganje u funkciji interpretacije književnog teksta. Uočavanje jezičkih postupaka i stilogenih meota književnog teksta (čitanjem i obrazlaganjem). Dijalogu funkciji obrade teksta.

Izražajno kazivanje napamet naučenih lirskih pesama i kraćih monoloških tekstova Dosledno usvajanje ortoepske norme i usvajanje veštine govorenja.

Stilske vežbe, funkcionalni stilovi; naučni stil.

PISMENO IZRAŽAVANJE

Pravopisne vežbe: pisanje brojeva i odričnih oblika glagola. Pisanje skraćenica.

Pismeni sastavi: Izrada plana pismenog sastava, usavršavanje teksta; pisanje poboljšane verzije pismenog sastava (unošenje novih podataka, otklanjanje beznačajnih pojedinosti).

Četiri školska pismena zadatka.

III razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

KNJIŽEVNOST (69)

MODERNA (29)

Moderna u evropskoj i srpskoj književnosti.

Poetika moderne (impresionizam i simbolizam).

Šarl Bodler: Albatros

Anton Čehov: Ujka Vanja

Bogdan Popović: Antologija novije srpske lirike

Aleksa Šantić: Pretprazničko veče, Veče na školju

Jovan Dučić: Zalazak sunca, Jablanovi

Milan Rakić: Iskrena pesma, Dolap

Vladislav Petković Dis: Tamnica, Možda spava

Sima Pandurović: Svetkovina

Antun Gustav Matoš: Jesenje veče

Bora Stanković: Koštana, Nečista krv

Jovan Skerlić: O Koštani

Petar Kočić: Mračajski proto

Ivan Cankar: Kralj Betajnove

MEĐURATNA I RATNA KNJIŽEVNOST (30)

Evropska književnost u prvim decenijama XX veka (pojam osobenosti i značaj); manifesti futurizma, ekopresionizma i nadrealizma: književni pokreti i struje u srpskoj književnosti između dva rata (ekspresionizam, nadrealizam, socijalna književnost). Ratna književnost.

Vladimir Majakovski: Oblak u pantalonama

Federiko Garsija Lorka: Romansa mesečarka

Rabindranat Tagora: Gradinar

Milutin Bojić: Plava grobnica

Dušan Vasiljev: Čovek peva posle rata

Miloš Crnjanski: Sumatra, Seobe I

Ivo Andrić: Ex Ponto

Momčilo Nastasijević: Tuga u kamenu

Tin Ujević: Svakidašnja jadikovka

Isak Samokovlija: Rafina avlija

Veljko Petrović: Salašar

Rastko Petrović: LJudi govore

Isidora Sekulić: Gospa Nola

Miroslav Krleža: Gospoda Glembajevi

Dobriša Cesarić: Oblak

Oskar Davičo: Hana (I pesma)

Ivan Goran Kovačić: Jama

LEKTIRA (10)

Izbor iz lirike evropske moderne: (Rilke, A. Blok, Apoliner)

Izbor iz međuratne poezije (D. Maksimović, R. Petrović)

Ernest Hemingvej: Starac i more

Ivo Andrić: Na Drini ćuprija

Mihail A. Šolohov: Tihi Don (odlomci)

KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Moderna lirska pesma (struktura). Pesma u prozi.

Stih: jedanaesterac, dvanaesterac, slobodan stih. Sredstva književnoumetničkog izražavanja (stilske figure): metonimija, sinegdoha, paradoks, aluzija, apostrofa, retorsko pitanje, inverzija, elipsa, refren.

Epika. Oblici umetničkog izražavanja, pričanje (naracija), opisivanje (deskripcija), dijalog, monolog, unutrašnji monolog, doživljeni govor, piščev komentar; kazivanje u prvom, drugom i trećem licu.

Drama: Drama u užem smislu (osobine): moderna drama, (psihološka, simbolistička, impresionistička); dramska situacija; scenski jezik (vizuelni i akustični scenski znakovi); publika, glumac, gluma, režija, lektor, scenograf.

JEZIK (20)

TVORBA REČI

Osnovni pojmovi o izvođenju (derivaciji) reči. Važniji modeli za izvođenje imenica, prideva i glagola.

Osnovni pojmovi o tvorbi složenica. Polusloženice. Pravopisna rešenja.

LEKSIKOLOGIJA (SA ELEMENTIMA TERMINOLOGIJE I FRAZEOLOGIJE)

Značenjski (semantički) i formalni odnosi među leksemama (sinonimija; antonimija, polisemija i homonimija, metaforička i metonimijska značenja).

Stilska vrednost, leksika i funkcionalni stilovi; poetska leksika, varijantska leksika, dijalektizmi i regionalizmi, arhaizmi i istorizmi; neologizmi; žargonizmi; vulgarizmi. (Povezati sa upotrebom rečnika).

Reči iz stranih jezika i kalkovi (doslovne prevedenice), odnos prema njima. Rečnici stranih reči. Razumevanje najvažnijih prefiksa (i prefiksoida) i sufiksa (i sufiksoida) poreklom iz klasičnih jezika.

Osnovni pojmovi o terminologiji i terminima. Terminološki rečnici.

Osnovni pojmovi o frazeologiji i frazeološkim jedinicama. Stilska vrednost frazeoloških jedinica. Klišei i pomodni izrazi.

SINTAKSA

Sintaksičke jedinice; rečenice u širem smislu (komunikativne rečenice) i rečenice u užem smislu (predikatske rečenice); reči (lekseme i morfosintaksičke reči); sintagme (imeničke, pridevske, priloške i glagolske).

Osnovne konstrukcije (i njihovi modeli) predikatske rečenice: subjekatsko-predikatska konstrukcija, rekcijske konstrukcije (s pravim i nepravim objektom), kopulativne i semikatulativne konstrukcije (s imenskim i dopunskim predikativom). Priloške odredbe. Bezlične rečenice.

Imeničke sintagme. Tipovi atributa. Apozitiv i apozicija.

PRAVOPIS

Transkripcija reči iz stranih jezika (osnovni principi i primeri).

KULTURA IZRAŽAVANJA (16)

USMENO IZRAŽAVANJE

Kazivanje i recitovanje napamet naučenih književnoumetničkih tekstova.

Stilistika. Funkcionalni stilovi: publicistički.

PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika. Leksička sinonimija i višeznačnost reči, izbor reči (preciznost). Pojačavanje i ublažavanje iskaza; obično, ublaženo i uvećano značenje reči; prenesena značenja reči (figurativna upotreba imenica, glagola i prideva).

Pismene vežbe: novinarska vest, članak, izveštaj, intervju, komentar i dr. Prikaz književno-scenskog ili filmskog dela. Uvežbavanje tehnike izrade pismenih sastava.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka.

IV razred

(3 časa nedeljno, 90 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (10)

Smisao i zadaci proučavanja književnosti

Stvaranje književnoumetničkog dela i proučavanje književnosti (stvaralački, produktivni i teorijski odnos prema književnoj umetnosti).

Čitalac, pisac i književno delo. Recepcijski (primalački) odnos prema književnosti.

Dela za obradu

Vasko Popa: Kalenić

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje (izbor)

Branko Miljković: Poeziju će svi pisati

Branko Ćopić: Bašta sljezove boje

Vladan Desnica: Proljeća Ivana Galeba (odlomci)

SAVREMENA KNJIŽEVNOST (35)

Bitna obeležja i najznačajniji predstavnici evropske i srpske književnosti. Alber Kami: Stranac

Luis Borhes: Čekanje (kratka priča)

Samjuel Beket: Čekajući Godoa

Stevan Raičković: Kamena uspavanka

Miodrag Pavlović: Rekvijem

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Blažo Koneski: Vezilja

Edvard Kocbek: Reči umiru

Ivo Andrić: Prokleta avlija

Meša Selimović: Derviš i smrt

Mihajlo Lalić: Lelejska gora

Dobrica Ćosić: Koreni, Vreme smrti

Aleksandar Tišma: Upotreba čoveka

Antonije Isaković: Kroz granje nebo

Ranko Marinković: Ruke (novela)

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih

Dušan Kovačević: Balkanski špijun

LEKTIRA (15)

Viljem Šekspir: Hamlet

Fjodor M. Dostojevski: Zločin i kazna ili Braća Karamazovi

Milorad Pavić: Hazarski rečnik

Izbor iz svetske lirike XX veka (Odn, Sezar, Prever, Pasternak, Ahmatova, Cvetajeva, Brodski, Sengor, Sajfers).

Izbor iz savremene srpske književnosti (B. Pekić, M. Bećković i dr.).

Izbor književnih kritika i eseja (I. Sekulić, B. Mihajlović, P. Cadžić, M. Pavlović, N. Milošević, S. Lukić).

KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Lirsko izražavanje; stvaralačke mogućnosti posredovanja jezika između svesti i zbilje; asocijativno povezivanje raznorodnih pojmova; sugerisanje; podsticanje i upućivanje; čitaočeva recepcija; jedinstvo zvukova, ritmova, značenja i smisla.

Epika: Strukturni činioci proznog književnoumetničkog dela: objektivno i subjektivno pripovedanje; fiktivni pripovedač; pomeranje pripovedačkog gledišta; sveznajući pripovedač; tok svesti; umetničko vreme; umetnički prostor; načelo integracije.

Tipovi romana: roman lika, prostora, stepenasti, prstenasti, paralelni; roman toka svesti; roman - esej; defabuliziran roman.

Drama: Struktura i kompozicija drame; antidrama, antijunak.

Drama i pozorište, radio, televizija, film. Putopis. Esej. Književna kritika

JEZIK (20)

SINTAKSA

Padežni sistem. Pojam padežnog sistema i predloško-padežnih konstrukcija. Osnove imeničke, pridevske i priloške vrednosti padežnih odnosno predloško-padežnih konstrukcija. Predloški izrazi.

Kongruencija: definicija i osnovni pojmovi; gramatička i semantička kongruencija.

Sistem zavisnih rečenica. Tri osnovna tipa vrednosti zavisnih rečenica (imeničke, pridevske i priloške zavisne rečenice). Glavne vrste zavisnih rečenica: izrične (sa upravnim i neupravnim govorom), odnosne, mesne; vremenske, uzročne, uslovne, dopusne, namerne, poredbene i posledične. Vezнички izrazi.

Sistem nezavisnih rečenica. Obaveštajne, upitne, zapovedne, željne i uzvične rečenice.

Osnovni pojmovi o negaciji.

Glagolski vid.

Glagolska vremena i glagolski načini - osnovni pojmovi. Vremenska i modalna značenja ličnih glagolskih oblika: prezenta, perfekta, krnjeg perfekta, aorista, imperfekta, pluskvamperfekta, futura, futura drugog, kondicionala (potencijala) i imperativa. Glagolski prilozi. Infinitiv.

Naporedne konstrukcije (koordinacija). Pojam naporednog odnosa. Obeležavanje naporednog odnosa. Glavni tipovi naporednih konstrukcija: sastavne, rastave, suprotne, isključne, zaključne i gradacione.

Raspoređivanje sintaksičkih jedinica (osnovni pojmovi). Informativna aktualizacija rečenice i načini njenog obeležavanja (osnovni pojmovi). Komunikativna kohezija.

PRAVOPIS

Interpunkcija.

KULTURA IZRAŽAVANJA (10)

USMENO IZRAŽAVANJE

Retorika; razgovor, kratak monolog. Govor. Odnos između govornika i auditorija. Vežbe javnog govorenja pred auditorijom (upotreba podsetnika, improvizovano izlaganje; korišćenje mikrofona).

PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika: Funkcionalni stilovi: administrativno-poslovni stil (molba, žalba, poslovno pismo).

Oblici pismenog izražavanja: prikaz, osvrt, rasprava, književne paralele, esej.

Pravopis: interpunkcija (vežbanja).

Domaći pismeni zadaci složenijih zahteva (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

UVODNA OBJAŠNJENJA

Zavisno od razreda i sadržaja godišnji fond časova nastave ovog predmeta raspoređen je tako da je za područje književnost izdvojeno oko 60%, a za druga dva (jezik i kultura izražavanja) oko 40% časova.

U okviru tog fonda planirani sadržaji se obrađuju sa 70% časova. Ostalih 30% časova predviđeno je za ponavljanje, utvrđivanje, vežbanje i sistematizovanje programa.

Cilj i zadaci čine celinu i ostvaruju se tokom četiri godine - sistematski i kontinuirano - u svim predviđenim programsko-tematskim područjima i vidovima rada.

Svi sadržaji raspoređeni su po razredima, područjima, oblastima i temama uz primenu načela postupnosti, korelacije, integracije i primerenosti uzrastu.

Sadržaji književnosti konkretizovani su po razredima, segmentima (književnost i lektira), a obuhvataju književnoteorijsko i književnoistorijsko proučavanje književnoumetničkih dela i književnosti žanrovski raspoređenih.

Područje jezik obuhvata izučavanje jezika kao sistema. U sadržaje ovog područja ugrađeni su elementi opšte lingvistike i pravopisa.

Područje kultura izražavanja obuhvata oblike i vrste u oblasti usmenog i pismenog izražavanja (po razredima). U ovoj oblasti planirane su govorne i pismene vežbe, domaći zadaci i pismeni zadaci, koji treba da se rade naizmenično ćirilicom i latinicom.

Radi što uspešnije realizacije brojnih zahteva i sadržaja neophodna je i stalna saradnja nastavnika srpskog jezika i književnosti s nastavnicima drugih predmeta (istorije, srodnih opštestručnih i užestručnih predmeta), stručnim saradnicima (školskim bibliotekarom - medijatekarom, pedagogom, psihologom) i organima (stručnim aktivom i većima), roditeljima učenika i međuopštinskom (regionalnom) prosvetno-pedagoškom službom; takođe je korisna saradnja nastavnika i sa određenim institucijama (narodnom bibliotekom, domom kulture, bioskopom, lokalnim novinama, radio-stanicom i dr.).

Kvalitet i trajnost znanja, umenja, veština i navika učenika u mnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u obrazovno-vaspitnom procesu. Zbog toga savremena nastava srpskog jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje bitnih zadataka i sadržaja programa uz maksimalno moguću misaonu aktivnost učenika (subjekata u nastavi), poštovanje određenih didaktičkih principa (posebno: svesne aktivnosti učenika, naučnosti, primerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrednost utvrdile savremena praksa i metodika nastave srpskog jezika i književnosti (pre svega: razni vidovi grupnog i individualnog rada primereni mogućnostima učenika, metode - dijaloška, tekstualno-grafičke demonstracije i samostalnih radova učenika, sredstva - udžbenici, priručnici, razne vrste tekstova i grafičkih prikaza, grafofolije, nastavni i drugi filmovi, radio i televizijske emisije i sl.). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uslovljen je, pre svega, nastavnim sadržajem i ciljevima (obrazovnim, vaspitnim i funkcionalnim), koje treba ostvariti na jednom času srpskog jezika i književnosti.

Redovna nastava srpskog jezika i književnosti izvodi se u specijalizovanim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za srednje stručne škole. Delimično, ona se organizuje i u drugim školskim prostorijama (biblioteci - medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.).

U nastavi srpskog jezika i književnosti koriste se odobreni udžbenici i priručnici i bibliotečko-informacijska građa od značaja za ostvarivanje zadataka i sadržaja programa ovog predmeta, odnosno za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

U odnosu na dosadašnji, ovaj program donosi izvesne promene i novine, koje treba imati u vidu prilikom planiranja (globalnog i operativnog) i realizacije predviđenih zadataka i sadržaja. Posebno su značajne ove promene i novine u programu: izmenjen je nedeljni i godišnji fond časova u svim razredima srednjih stručnih škola kao i način raspodele predviđenog godišnjeg fonda časova na pojedine segmente programa; obezbeđen je adekvatniji odnos između časova obrade i drugih tipova časova: korigovani su cilj i zadaci nastave; izmenjeni su struktura i sadržaji područja književnost i jezik; u program je uključen sadržaj proučavanja književnog dela. Uvedena je oblast lektire, uključeni su novi autori i naslovi; određeni su osnovni književnoteorijski pojmovi koji se usvajaju tokom obrade odgovarajućih dela: stvoreni su preduslovi za kreativno ispoljavanje nastavnika i prilagođavanje vaspitno-obrazovnog rada različitim situacijama u praksi, kao i za pojačavanje stvaralačke saradnje nastavnika i učenika.

KNJIŽEVNOST

Ovo programsko-tematsko područje obuhvata najznačajnija dela iz srpske i svetske književnosti, koja su raspoređena u književnoistorijskom kontinuitetu od starog veka do danas.

Od istorijskog kontinuiteta odstupa se samo u poglavlju uvod u proučavanje književnog dela u I razredu i proučavanje književnog dela u IV razredu, kao i u poglavlju lektira.

Program I razreda je za početak predvideo uvod u proučavanje književnog dela (književnoteorijski pristup) kako bi se izbeglo naglo prelaženje sa tematskog proučavanja, karakterističnog za nastavu ovog predmeta u osnovnoj školi, na proučavanje istorije književnosti, tj. izučavanje književnoumetničkih dela u istorijskom kontekstu. Uz taj osnovni razlog treba imati u vidu i druga preimućstva ovakvog pristupa: nastavnik će steći uvid u književnoistorijska znanja koja su učenici poneli iz osnovne škole. Ta znanja će se

sistematizovati, proširiti i produbiti, čime će se ostvariti valjaniji put za složeniji i studiozniji pristup književnim delima kakav zahteva program književnosti u srednjim stručnim školama.

Nastavnik srpskog jezika i književnosti u srednjim stručnim školama treba da pođe od pretpostavke da je učenik u osnovnoj školi stekao osnovna znanja:

- iz teorije književnosti: tema, motiv, fabula; lik, karakter; struktura proznog književnog dela; književni rodovi i vrste;osnovna jezičkostilska izražajna sredstva; usmena i pisana književnost; struktura lirske pesme; stih, strofa, rima, ritam; struktura dramskog dela; dijalog, monolog, dramska vrsta, drama i pozorište, film, radio-drama, televizijska drama;

- iz osnova scenske i filmske kulture: slika, reč, zvuk, filmska muzika, situacija, radnja, junaci filma, elementi filmskog izraza, filmske vrste, od sinopsisa do scenarija; film, televizija, književnost (sličnost i razlike).

Sa stečenim znanjima, koja se u programu srednjih stručnih škola proširuju i produbljuju, učenik može aktivno da učestvuje u interpretaciji književnog dela.

Proučavanje književnog dela dato je, takođe posebno mesto u IV razredu, kada su učenici zreliji i sposobniji za upoznavanje slojevitije strukture književnoumetničkog dela i književnih metodologija.

Interpretativno-analitički metodički sistem je osnovni vid nastave književnosti i njega treba dosledno primenjivati prilikom upoznavanja učenika sa izabranim književnim delima koja su predviđena programom. Naravno, ne treba očekivati da se sva programom predviđena dela obrađuju na nivou interpretacije kao najpotrebnijeg analitičko-sintetičkog pristupa književnom delu. Nastavnik treba da proceni na kojim će delima raditi interpretaciju, a na kojim osvrt, prikaz ili, pak, problemsko-stvaralački metodički sistem.

Nema sumnje da ovakav program književnosti u srednjim stručnim školama povremeno traži i primenu eksplikativnog metodičkog sistema kada se mora čuti nastavnikova reč, i to najčešće prilikom davanja informacija o epohama koje se proučavaju, kao i u svim drugim situacijama u kojima nastavnik ne može računati na učenikova predznanja (na primer: osnovne informacije o počecima pismenosti, da je njegov govor model pravilnog, čistog i bogatog jezika kakvom treba da teže njegovi učenici).

Književna dela iz programa lektira imaju ravnopravan tretman sa delima iz obaveznog programa književnosti i obrađuju se po istom metodičkom sistemu. Treba napomenuti da se iz lektire koja je data po izboru učenika i nastavnika ne moraju obraditi svi pisci, već književno delo onog pisca za koje se opredeljuju učenici i nastavnik.

JEZIK

Program nastave jezika u srednjim stručnim školama koncipiran je tako da omogući učenicima sticanje znanja i o jeziku kao društvenoj pojavi i o jeziku kao sistemu znakova. Cilj je da učenici, pored znanja o svom maternjem jeziku, steknu i opšte lingvistička odnosno sociolingvistička znanja neophodna obrazovanom čoveku. Ova opšta znanja su funkcionalno povezana sa nastavom maternjeg jezika. Glavni deo tih znanja obrađuje se u segmentu opšti pojmovi o jeziku (na početku programa za prvi i na kraju programa za četvrti razred). Kao u uvodnom delu segmenta književni jezik (u prvom razredu) i segmentu jezički sistem i nauke koje se njime bave; ali se opšti pojmovi obrađuju i tokom cele nastave - u vezi sa odgovarajućim partijama o srpskom kao maternjem jeziku. Insistiranje na jednom teorijski i metodički višem nivou izučavanju jezičkih pojava daje novi kvalitet nastavi koja obuhvata i znanja s kojima su se učenici sretali u osnovnoj školi. Ova znanja, pored svoje

opšteobrazovne vrednosti i značaja za olakšavanje i poboljšavanje nastave srpskog jezika, treba da posluže i lakšem savlađivanju gradiva iz stranih jezika.

Deo programa književni jezik (prvi i drugi razred) višestruko je značajan. Njegovom realizacijom učenici treba da steknu znanja i izgrade odgovarajuće stavove o srpskom književnom jeziku i o značaju književnojezičke norme i jezičke kulture. Ovaj deo programa uključuje i nastavu o razvoju književnog jezika.

U segmentu programa posvećenog organizaciji i funkcionisanju jezičkog sistema ne obrađuju se samo čisto gramatički aspekti jezičkog sistema već se obuhvataju i funkcionalni aspekti. Zato su, između ostalog, u sintaksu uneti i elementi lingvistike teksta i gramatike. Poseban je značaj dat leksikologiji (koja se nadovezuje na deo o tvorbi reči), i to ne samo da bi učenici stekli više znanja o rečničkom blagu svoga jezika nego i da bi razvili pravilan odnos prema raznim pojavama u leksici.

U obradi svih segmenata programa treba se nadovezivati na znanja koja su učenici stekli tokom prethodnog školovanja. Međutim, ovde nije reč o prostom obnavljanju i utvrđivanju ranije stečenih znanja, nego o dobijanju celovite slike o srpskom jeziku, i kao što je već rečeno, o usvajanju jednog kvalitativno višeg pristupa proučavanju jezičke organizacije i jezičkih zakonitosti.

Veoma je važno da se nastava jezika poveže sa ostalim delovima ovog nastavnog predmeta. Naime, ova nastava pruža lingvistička znanja koja će biti podloga za tumačenje jezika i stila književnih dela, s tim što ova dela pružaju i odgovarajući materijal za uočavanje estetske funkcije jezika. S druge strane, nastava jezika se mora povezati i sa nastavom kulture izražavanja. Time će lingvistička znanja (o akcenatskom sistemu, tvorbi reči, leksikologiji, sintaksi itd.), kao i proučavanje pravopisa, doprineti da učenici bolje i postupnije usvoje književnojezičku normu i da poboljšaju svoje izražajne sposobnosti.

KULTURA IZRAŽAVANJA

Vežbe u usmenom izražavanju treba u srednjim stručnim školama da daju određeni stepen pravilne artikulacije, dikcije, intonacije, ritma i tempa u čitanju i kazivanju lirskog, epskog i dramskog teksta. Ove se vežbe, po pravilu, realizuju u toku obrade književnog teksta na taj način što će nastavnik, direktno, svojim čitanjem, govorenjem ili uz pomoć snimka, analizirati odgovarajuće elemente pravilnog usmenog izražavanja kako bi ih učenici uočili. Stečena saznanja transformišu se u veštine i umenja na taj način što učenici interpretiranjem književnih tekstova nastoje da sami dostignu odgovarajući stepen veštine i umenja ove vrste. Stečene sposobnosti se dalje uvežbavaju različitim oblicima usmenog izražavanja učenika (izveštavanje, raspravljanje, referisanje i dr.). Većina predviđenih oblika ove nastave neposredno se uključuje u nastavu književnosti ili primene za izradu pismenih sastava.

U prvom razredu (delimično i u drugom) veoma je uputno da nastavnik učenicima demonstrira metodologiju izrade pismenog sastava. U tom smislu korisno je kombinovati indukciju i dedukciju. Na odabranom uzorku (rasprava, izveštaj i dr.) treba analizirati njegovu kompoziciju, funkciju odeljaka i ostale elemente (primerenost stila i sl.). Zatim se učenicima može dati zadatak da pripreme građu o jednoj temi, ali da prikupljenu građu ne oblikuju već da se to uradi na času. Vežba u metodologiji izrade pismenog sastava na osnovu prikupljene građe trebalo bi da bude demonstracija celokupnog postupka izrade pismenog sastava: od analize teme, određivanja njenog težišta, selekcije prikupljene građe, rasporeda pojedinosti s gledišta dobre kompozicije, do oblikovanja građe i rada na usavršavanju teksta. Racionalizacija nastave u ovom poslu postiže se na taj način što će uzorak teksta biti u vezi s književnim delom iz programa za određeni razred.

I diferenciranje funkcionalnih stilova valja obavljati na uzorcima koje je nastavnik odabrao. Da bi učenik bio osposobljen da svoj jezik i način izražavanja podesi vrsti pismenog sastava (izlaganja), treba da napiše konkretan sastav (pripremi izlaganje). Vežbe ove vrste treba ponavljati sve dok svaki učenik ne bude osposobljen da se služi određenim oblicima izražavanja. Da bi se postigao veći nastavni učinak, korisno je naći neophodnu psihološku motivaciju. Zbog toga učenike treba obavestiti ne samo o konačnom cilju koji se želi postići određenim sistemom vežbanja nego i o svrsishodnosti pojedinih parcijalnih vežbanja koja čine integralnu celinu. Tako, na primer, ako su učenici obavešteni da će sledeći pismeni zadatak biti u formi rasprave ili prikaza, onda i konkretne vežbe treba da budu podređene tom cilju. Nastavnik će na odabranom modelu konkretnog oblika izražavanja pokazati učenicima njegove bitne karakteristike, podrazumevajući tu i primerenost jezika i stila. Posle toga učenici u formi domaćeg zadatka čine prve pokušaje da samostalno napišu sastav određene vrste. Čitanjem i komentarisanjem domaćih zadataka učenici se dalje osposobljavaju u pismenom izražavanju i ovladavanju određenim vrstama sastava. Kada je nastavnik stekao utisak da su svi učenici relativno ovladali određenom vrstom pismenog izražavanja, utvrđuje čas izrade školskog pismenog zadatka. Rezultati takvog postupka pokazuju se u školskom pismenom zadatku, pa se na osnovu njih planira dalji rad na usavršavanju kulture izražavanja učenika. Ako više učenika ne postigne određeni uspeh, ceo se proces ponavlja.

Okvirni broj časova koji je predviđen za usmeno i pismeno izražavanje označava ukupno vreme, a ne i broj vežbi u toku nastavne godine (preporučuje se organizovanje većeg broja kraćih vežbi s precizno određenim ciljevima).

Tokom nastavne godine učenicima se daju pismeni zadaci (u skladu sa oblicima i vrstama navedenim u programu kulture izražavanja). Po pravilu, nastavnik je obavezan da pregleda i analizira zadatke svih učenika. Odabrani zadaci (ne samo najuspešniji) čitaju se i komentarišu na času (delu časa). Pored pismenih, u skladu sa zahtevima programa, nastavnik daje učenicima i druge vrste konkretnih domaćih zadataka (usmenih, praktičnih - primerenih mogućnostima učenika i njihovoj opterećenosti raznim obavezama).

Izrada školskog pismenog zadatka, po pravilu, traje jedan čas. Izuzetno, kad to pojedini oblici pismenog izražavanja iziskuju, izrada zadataka može trajati i duže od jednog časa.

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK**
(za obrazovne profile trogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog kao nematernjeg jezika jeste obrazovanje i vaspitanje učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti; da učenici ovladaju ovim jezikom u okviru predviđenih jezičkih sadržaja i leksike; steknu veštine, umenja i sposobnosti njegovog korišćenja u opštenju sa drugima, u pismenom i usmenom izražavanju, prilikom učenja, obrazovanja; da upoznaju elemente kulture naroda koji govore srpskim jezikom i da se tako osposobe za zajedničko učešće u raznim vidovima društvenog i kulturnog života.

Zadaci nastave srpskog kao nematernjeg jezika su da učenici:

- ovladaju standardnim jezikom u okviru 1000/1200/ novih reči i izraza uključujući i najferkventniju stručnu terminologiju;

- dalje razvijaju sposobnosti za razumevanje usmenog izlaganja;

- razviju sposobnost za samostalno usmeno izražavanje u skladu sa gramatičkim pravilima standardnog srpskog jezika;

- razvijaju sposobnost za razumevanje tekstova različitog žanra pisanih jezikom i stilom na višem nivou u odnosu na prethodni stepen;

- dalje usavršavaju sposobnost za korektno (pravilno) pismeno izražavanje;

- upoznaju dela pisana na srpskom jeziku iz savremene književnosti, kao i jezički pristupačna dela iz ranijih epoha;

- razvijaju interesovanja za dalje učenje ovog jezika;

- usaglašeno sa ishodima učenja, kao i usklađeno sa uzrastom i sposobnostima učenika, razvijaju znanja i funkcionalne veštine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu;

- razvijaju sposobnosti verbalnog komuniciranja na srpskom jeziku, kao i neverbalnog komuniciranja, sa ciljem da se osposobe za timski rad;

- steknu sposobnost za upotrebu savremenih komunikacionih tehnologija na srpskom jeziku;

- steknu sposobnost za praćenje i razumevanje medija (radio, televizija, film) na srpskom jeziku.

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

TEMATIKA

Škola: iz života i rada učenika; novi nastavni predmeti; osnovna terminologija iz društvenih nauka.

Iz života mladih: zabavni i sportski život.

Kulturni život: iz kulture (sadašnjost, prošlost); karakteristični običaji u prošlosti u bližoj i široj okolini; o životu i radu najistaknutijih naučnika i umetnika sa područja Srbije; radio i TV-emisije iz kulture; značajnije kulturne manifestacije.

Društveni i privredni život: aktuelna zbivanja u zemlji; savremena otkrića.

Komunikativne funkcije: iskazivanje (ne)raspoloženja, iznenađenja, zabrinutosti, (ne)zadovoljstva, razočaranja, čuđenja, prekora, fizičkih tegoba, (ne)poželjnosti i prisustva neke osobe na nekom mestu; ubeđivanje, opraštanje.

JEZIK

Fonetika

Vokalski i konsonantski sistem standardnog jezika.

Akcenat: kvantitet i kvalitet akcentovanih slogova; distribucija akcenta; akcentogene reči, enklitike i proklitike.

Morfologija

Vrste reči: kriterijumi za podelu reči na vrste: reči sa deklinacijom; reči sa konjugacijom.

Obeležavanje roda u standardnom jeziku kod imenica i ostalih vrsta koje imaju obeležje roda.

Deklinacioni oblici: promena imenica; singularija i pluralija tantum; promena ličnih zamenica; zameničko-pridevska promena.

Glagoli: obeležavanje lica, broja i roda; glagolski vid, glagolski rod; glagoli s morfemom SE.

Tvorba reči

Izvedene i složene reči (uloga prefiksa i sufiksa u tvorbi reči).

Pravopis

Utvrđivanje pravopisnih pravila u promeni i tvorbi reči.

RAD NA TEKSTU

(11 tekstova u toku školske godine)

Vuk Stefanović Karadžić: O narodnim pevačima

Stevan Raičković: Prva zarada drvene Marije

Branislav Nušić: Sumnjivo lice (odlomak)

Laza Lazarević: Na bunaru

Jovan Jovanović Zmaj: O, pogledaj zvezde jasne (iz Đulića)

Vojislav Ilić: Zimsko jutro

Miroslav Antić: Rasejani dečaci

Đura Jakšić: Na Liparu

Borislav Mihajlović Mihiz: Faul

Mihajlo Pupin: Od pašnjaka do naučnika

Po Dejanu Medakoviću: Paja Jovanović

Izbor iz narodne proze (poslovice, zagonetke, pitalice)

Ero i kadija

Nemušti jezik

Izbor iz savremene proze, naučno-popularne literature, omladinske štampe

Koristiti i tekstove drugih žanrova u skladu sa tematikom.

GOVORNO I PISMENO IZRAŽAVANJE

Vežbe razumevanja saslušanog ili pročitanog teksta, dijaloga.

Davanje kompleksnijih odgovora na postavljeno pitanje i postavljanje pitanja.

Reprodukovanje u osnovnim crtama saslušanog ili napisanog teksta, dijaloga.

Rad na literarnom tekstu; reprodukovanje sadržine; analiza teme, mesta i vremena događaja, likova, opisa, ideje i dr.

Pričanje o samostalno odabranoj temi na osnovu sačinjenog plana.

Obaveštavanje i izveštavanje o aktuelnim događajima i zbivanjima uz davanje najosnovnijih podataka.

Razgovor o pročitanim tekstovima, TV-emisijama i drugim temama u okviru predviđene tematike.

Opisivanje slike, fotografije i sl.

Posle usmenog savladavanja predviđenih oblika izražavanja uvežbavati odgovarajuće oblike u pisanoj formi.

Jedan pismeni zadatak u toku školske godine.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

TEMATIKA

Škola: različita zanimanja ljudi, osnovne informacije o određenim zanimanjima; osnovna terminologija iz prirodnih nauka; vannastavne aktivnosti učenika.

Iz života mladih: mladi kod nas i u svetu; dostignuća mladih (mladi talenti i dr.); naučnopopularne teme; slobodno vreme mladih.

Kulturni život: iz kulture (sadašnjost i prošlost), narodno i umetničko stvaralaštvo; karakteristični običaji uže i šire sredine; značajni kulturni spomenici; naučne institucije; štampa (vrste, rubrike).

Društveni i privredni život: aktuelna zbivanja kod nas i u svetu; najznačajniji događaji iz istorije Srbije.

Komunikativne funkcije: iskazivanje simpatije, komplimenta, zahvalnosti, saveta, (ne)dopadanja, oduševljenja, pretpostavke, nade, saosećanja i dr.; izražavanje i usaglašavanje stavova; upozorenje, podsticanje, dokazivanje.

JEZIK

Sintaksa

Padežni sistem. Nezavisni i zavisni padeži. Nezavisni padeži, padežne konstrukcije s predlozima, padeži obavezno praćeni determinatorima.

Subjekat - jedna reč, subjekatski skup. Predikat - jedna reč, predikatski skup. Objekat - jedna reč, objekatski skup, objekatska rečenica. Atribut - jedna reč, skup reči, atributska rečenica. Iskazivanje mesta, vremena, načina, uzroka, namere/uslova/.

Osnovna značenja glagolskih oblika: prezent, perfekat/aorist, imperfekat, pluskvamperfekat, futur I, futur II, imperativ, potencijal, infinitiv, glagolski pridevi, glagolski prilozi.

Pravopis.

Pisanje zareza.

RAD NA TEKSTU

(10 tekstova u toku školske godine)

Ivo Andrić: Na Drini ćuprija (odlomci)

Stevan Sremac: Pop Ćira i pop Spira (odlomak)

Branislav Nušić: Gospođa ministarka (odlomak)

Milutin Bojić: Plava grobnica

Milovan Glišić: Prva brazda

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje (pesma po izboru)

Branko Radičević: Đački rastanak (odlomak)

Simo Matavulj: Pilipenda

Borisav Stanković: U noći

Narodna balada: Smrt Omera i Merime

Narodne pripovetke: Devojka i knez Jovo, Devojka cara nadmudrila

Aleksandar Popović: Razvojni put Bore Šnajdera

Izbor iz savremene poezije, naučno-popularne literature, štampe za mlade.

Koristiti i tekstove drugih žanrova u skladu sa tematikom.

GOVORNO I PISMENO IZRAŽAVANJE

Vežbe razumevanja saslušanog/pročitanog teksta ili dijaloga. Postavljanje pitanja (nastavnik - učenik; učenik - učenik) radi provere razumevanja pročitanog ili saslušanog teksta, dijaloga. Reprodukovanje saslušanog/pročitanog teksta ili dijaloga. Rad na literarnom tekstu: reprodukovanje sadržine; analiza teme, mesta i vremena događaja, likova, opisa, ideje i dr; jezičko-stilska analiza.

Obaveštavanje i izveštavanje o aktuelnim događajima i zbivanjima.

Razgovor i diskusija o pročitanim tekstovima, zajednički pogledanim TV emisijama, filmskim i pozorišnim predstavama i drugim temama u okviru tematike predviđene u programu.

Komentarisanje članaka iz omladinske, dnevne i nedeljne štampe.

Komentarisanje i analiza kvaliteta izražavanja učenika.

Reportaža u vezi sa predviđenim temama.

Vođenje sastanka na osnovu pripreme.

Posle usmenog ovladavanja predviđenim oblicima izražavanja uvežbavati odgovarajuće oblike u pisanoj formi, kao i pisanje rezimea pročitanog/odslušanog teksta, pisanje molbe, zapisnika.

Jedan pismeni zadatak u toku školske godine.

III razred

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

TEMATIKA

Škola: obrazovni sistem i mogućnosti daljeg školovanja; stručni predmeti, praksa u školi, u privredi i dr.; osnovna stručna terminologija.

Iz života mladih: slobodno vreme (hobi, sport) i svakodnevni život mladih.

Kulturni život: iz kulture (sadašnjost i prošlost), najznačajnije kulturne institucije uže i šire sredine (pozorišta, muzeji, biblioteke, galerije); novinsko-izdavačke kuće (redakcija, priprema novina); pozorišne i bioskopske predstave, koncerti, izložbe; aktuelna zbivanja iz oblasti kulture.

Društveni i privredni život: aktuelna zbivanja u zemlji i svetu; savremeni problemi sveta (ishrana, očuvanje životne okoline, obrazovanje); savremena sredstva komuniciranja i način komuniciranja.

JEZIK

Fonetika

Melodija rečenice. Uloga intonacije u izražavanju. Emocionalna obojenost iskaza.

Tvorba reči

Osnovni tvorbeni modeli. Derivacija: sufiksalna, prefiksalna, sufiksalno-prefiksalna tvorba reči, tvorba složenica. Kompozicija.

Deminutivi, hipokristici, pejorativi, augmentativi.

Sintaksa

Iskazivanje poređenja (komparativ +... superlativ i druge konstrukcije).

Iskazivanje količine (prilozi, brojevi, prilog + prilog, imenica + imenica; neutralizacija preciznosti: dva - tri, desetak; predlog + broj i dr.

Sinonimičnost glagolskih vremena. Sinonimičnost glagolskih načina.

Kongruencija u rodu i broju (gramatička). Logička kongruencija u rodu i broju.

Struktura sintaksičkih jedinica (sintagma i rečenica; prosta rečenica; složena rečenica). Nepotpune rečenice.

Leksikologija

Osnovne karakteristike leksike standardnog jezika. Sinonimi, homonimi, antonimi.

Jezici u kontaktu.

Jezički kontakti i međujezički uticaji srpskog i jezika nacionalnih manjina u oblasti leksike, kalkiranje.

RAD NA TEKSTU

(10 tekstova u toku školske godine)

Radoje Domanović: Mrtvo more (odlomak)

Ivo Andrić: Priča o kmetu Simanu (odlomak)

Milorad Pavić: Predeo slikan čajem (odlomak)

Danilo Kiš: Bašta, pepeo (odlomak)

Petar Kočić: Kroz mećavu (odlomak)

Aleksandar Tišma: Vere i zavere (odlomak)

Rastko Petrović: Ljudi govore (po izboru)

Narodna pesma: Smrt vojvode Prijezde

Desanka Maksimović: Slovo o ljubavi (po izboru)

Aleksa Šantić: Moja otadžbina

Milan Rakić: Dolap

Narodna pesma: Ropstvo Janković Stojana

Izbor iz savremene poezije i proze, naučno-popularne literature, omladinske štampe

Koristiti i tekstove drugih žanrova u skladu sa tematikom.

GOVORNO I PISMENO IZRAŽAVANJE

Razgovor o pročitanim tekstovima, o aktuelnim događajima u okviru predviđene tematike uz uključivanje više učenika u dijalog.

Rad na literarnom tekstu: reprodukovanje sadržine: analiza teme, mesta i vremena događaja, likova, opisa, ideje i dr., jezičko-stilska analiza.

Kraći prikaz samostalno pogledane bioskopske i pozorišne predstave.

Reportaža u vezi sa predviđenim temama.

Analiza kvaliteta izlaganja učenika.

Vođenje sastanka, diskusije.

Posle usmenog ovladavanja predviđenim oblicima izražavanja uvežbavati odgovarajuće oblike u pisanoj formi, kao i pisanje autobiografije, teza za diskusiju, rezimea saslušanog monologa.

Jedan pismeni zadatak u toku školske godine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Aktivno vladanje srpskim jezikom izuzetno je značajno za ostvarivanje ciljeva obrazovanja i vaspitanja, odnosno za postizanje njegovih opštih ishoda. U tom smislu, u celokupnom procesu obrazovanja i vaspitanja učenika čiji maternji jezik nije srpski, posebnu ulogu ima nastava srpskog kao nematernjeg jezika. Od uspešnosti ove nastave u velikoj meri zavisi sposobnost učenika da se uključe u širu društvenu zajednicu, njihova efikasna komunikacija s govornim predstavnicima većinskog jezika, motivacija za učenje i mogućnost daljeg školovanja, stručnog usavršavanja, zapošljavanja, kao i formiranje stava prema većinskom narodu i drugim narodima i njihovim kulturnim osobenostima. U nastavi srpskog kao nematernjeg jezika teži se postizanju aditivne dvojezičnosti, koja neposredno doprinosi razvoju i poštovanju jezičke i kulturne ravnopravnosti, tolerancije i uvažavanju različitosti.

Nastavni program srpskog kao nematernjeg jezika za srednju školu predstavlja produžetak programa osnovne škole i obezbeđuje kontinuitet nastave ovog predmeta. Stoga je neophodno da se nastavnik upozna sa sadržajem programa predmeta srpski kao nematernji jezik za osnovnu školu.

Koncepcija programa srpskog kao nematernjeg jezika zasniva se na sintezi relevantnih naučnih saznanja iz lingvistike, psiholingvistike, sociolingvistike, teorije komunikacije i drugih naučnih disciplina koje su u vezi sa učenjem jezika. Za uspešnu primenu ovog programa neophodno je da nastavnik bude upoznat sa savremenim pristupima i dostignućima iz metodike nastave stranog jezika i metodike nastave maternjeg jezika.

S obzirom na to da je osnovni cilj nastave ovoga predmeta produktivno ovladavanje srpskim jezikom i osposobljavanje učenika za komunikaciju u svakodnevnim situacijama, organizacija ove nastave treba da se, prvenstveno, bazira na principima komunikativnog pristupa u usvajanju i učenju jezika. S tim u skladu, prioritet ima praktična upotreba jezika i ovladavanje funkcionalnim znanjima. Osim opšteg registra elemenata srpskog jezika (leksičkog, gramatičkog i komunikativnog), potrebno je u nastavu uključiti i specifičnosti jezika struke (stručnu terminologiju, elemente funkcionalnog stila struke i specifične komunikativne jedinice) da bi se učenici osposobili za komunikaciju o temama u okvirima odabranog stručnog profila.

Program za srpski kao nematernji jezik raspoređen je u četiri osnovne oblasti: tematika, rad na tekstu, govorno i pismeno izražavanje i jezik. One se međusobno dopunjuju i prožimaju. Predviđene tematske oblasti, date u odeljku tematika, realizuju se i prilikom obrade tekstova iz lektire, na časovima govornog i pismenog izražavanja, a mogu biti uključene i na časovima jezika. Optimalno je da se ukupan fond časova ravnomerno rasporedi na časove rada na tekstu (18-22), govornog i pismenog izražavanja (18-22), jezika (18-22), ponavljanja, sistematizacije i provere znanja (5-10 časova).

U nastavi je potrebno adekvatnu pažnju posvetiti razvijanju sva četiri osnovna vida jezičke delatnosti: razumevanju govora, govorenju, čitanju i pisanju. Usmene delatnosti (razumevanje govora i govorenje), kao primarne i prisutne u svakom aktu jezičke delatnosti, treba da prethode pismenim delatnostima (čitanju i pisanju) i treba im posvetiti više vremena. Među kompleksnim jezičkim delatnostima najveći akcenat stavlja se na osposobljavanje za dijalog, odnosno interakciju u kojoj se smenjuju iniciranje i reakcija u okviru komunikativnog čina.

Nastavu jezika (gramatike) treba organizovati kao sredstvo učenja upotrebe jezika, bez nefunkcionalnog učenja gramatičkih pravila i paradigmi. Gramatičke elemente treba prezentovati i uvežbavati u kontekstu, u realnim govornim situacijama. Da bi se postigla očekivana jezička kompetencija, neophodno je organizovati različite tipove jezičkih vežbi usmerenih na stvaranje navika pravilne upotrebe gramatičkih kategorija. Kategorijama koje učenici nemaju u svom maternjem jeziku, ili koje predstavljaju razliku u odnosu na situaciju u njihovom jeziku, treba posvetiti više vežbi i više vremena. Učenike treba podsticati i na uočavanje sličnosti i razlika srpskog i maternjeg jezika, ali i širih, kulturoloških karakteristika, koje se odražavaju i u jeziku.

Štivo u nastavi srpskog kao nematernjeg jezika ima višestruku funkciju. Ono daje osnovu za razgovor o raznovrsnim temama kroz koji se uvežbava novo jezičko gradivo i nova leksika, čime se kultura izražavanja učenika podiže na viši nivo. Tekstovi su osnov i za upoznavanje kulture naroda koji govore ovim jezikom. Nastavnik ima mogućnost da pravi izbor u skladu sa potrebama, mogućnostima i interesovanjima učenika. Odabrani tekstovi treba da obuhvate celokupnu tematiku predviđenu programom. Pored autentičnih književnih tekstova, u nastavi treba da budu zastupljeni i tekstovi drugih funkcionalnih stilova (razgovorni, naučnopopularni, novinarski, administrativni...) da bi učenici stekli sposobnost razlikovanja i adekvatne primene odgovarajućih formi izražavanja. U skladu sa stručnim profilom, nastavnik treba da obezbedi i adekvatne tekstove s tematikom iz struke. Za potrebe obrade sadržaja iz gramatike treba predvideti i tekstove čija je osnovna svrha ilustrovanje pojedinačnih delova

jezičkog sistema. Ti tekstovi mogu biti konstruisani ili autentični i moraju biti zasićeni jezičkom pojavom koja se uvežbava ili izučava.

U svakom segmentu nastave treba težiti tome da učenici budu aktivni i motivisani za rad. Ovome doprinosi pravilan odabir metoda i metodskih postupaka, usklađenih s nastavnim sadržajem, temom, uzrastom, interesovanjima i predznanjem učenika. Učenike treba stavljati u situaciju da pitaju, zaključuju, otkrivaju, analiziraju, sistematizuju, odnosno treba ih podsticati na samostalnost u sticanju znanja i veština. Uloga nastavnika u nastavnom procesu i dalje je veoma bitna, ali je ona u većoj meri usmerena na pripremu, organizaciju nastavnog procesa i koordiniranje rada učenika. Pripremajući se za čas nastavnik osmišljava pristup gradivu, odabira i konstruiše vežbe u skladu sa ciljem i zadacima časa, opredeljuje se za primenu odgovarajućih nastavnih sredstava, priprema didaktički materijal. Raspoloživo vreme raspoređuje ekonomično i racionalno, vodeći računa o tome da teorijsku stranu obrade gradiva svede na meru koja obezbeđuje njegovu praktičnu primenu. Veći deo vremena treba odvojiti za uvežbavanje predviđenih sadržaja putem raznovrsnih gramatičkih, leksičkih i komunikativnih vežbi, a potrebno je, periodično, organizovati i posebne časove obnavljanja i sistematizacije gradiva.

Nivo znanja učenika iz osnovne škole, u pogledu ovladanosti srpskim jezikom, veoma je različit. Zato nastava srpskog kao nematernjeg jezika ne može biti jednoobrazna i u njoj se moraju uvažavati različite mogućnosti i potrebe učenika različitih sredina i različitih maternjih jezika. Ona mora obezbediti individualno napredovanje učenika u savladavanju jezičkih i komunikativnih veština, što podrazumeva dostizanje različitih nivoa ishoda zavisno od konkretnih mogućnosti. Ovo se postiže diferencijacijom i inidividualizacijom nastave putem različitih oblika rada, kao što su individualni, grupni, i rad u parovima. Ovakav pristup podrazumeva da se različitim učenicima mogu zadavati različita zaduženja i zadaci.

Domaći zadaci u nastavi ovog predmeta imaju značajnu ulogu jer omogućavaju učenicima više kontakta sa srpskim jezikom, što je naročito važno u homogenim sredinama gde srpski jezik nije prisutan u svakodnevnom životu. Cilj domaćih zadataka najčešće je uvežbavanje i utvrđivanje gradiva obrađenog na času, pogodni su za pismeno vežbanje usmeno obrađenog sadržaja, ali povremeno treba zadati i zadatak koji će biti priprema za obradu novog gradiva. Moguće je, i preporučljivo, da se individualizacija i diferencijacija ostvaruje i zadavanjem različitih domaćih zadataka različitim učenicima.

Nastavu nematernjeg jezika treba povezati sa nastavom jezika učenika, ali i sa svim drugim predmetima. Poseban značaj ima povezivanje sa stručnim predmetima. Uspostavljanje korelacije među predmetima i korišćenje iskustava i znanja koja su učenici stekli na maternjem jeziku doprinose ekonomičnosti i efikasnosti ove nastave. Učenike treba sistematski navikavati i na samostalno dolaženje do informacija, korišćenje gramatičkih priručnika, rečnika i drugih izvora.

Redovno praćenje i vrednovanje napredovanja učenika omogućava uvid u stepen usvojenosti gradiva i skreće pažnju na eventualne probleme i praznine u znanju. Na osnovu tih saznanja nastavnik usmerava dalji rad i planira nastavu. Oblici proveravanja i ocenjivanja učeničkih postignuća zavise od prirode gradiva na koje je usmereno. S obzirom na komunikativnu usmerenost nastave ovog predmeta, proveravanje i ocenjivanje znanja, umenja i navika ne sme da se svede na testove i pismene zadatke. Akcenat mora biti stavljen na govornu delatnost pri čemu se ne smeju zanemariti ni receptivne delatnosti (razumevanje govora i razumevanje pročitanog teksta). Učenike treba osposobljavati i za objektivno vrednovanje sopstvenog rada i rada drugih učenika. Ocena treba da bude odraz stečenih znanja, sposobnosti i formiranih navika, ali i aktivnosti i zalaganja učenika. Objektivno i realno ocenjivanje ima značajnu vaspitnu i podsticajnu ulogu i doprinosi

ostvarivanju kako ciljeva nastave ovog predmeta, tako i opštih ciljeva obrazovanja i vaspitanja.

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK**
(za obrazovne profile četvorogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog kao nematernjeg jezika jeste obrazovanje i vaspitanje učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti; da učenici ovladaju ovim jezikom u okviru predviđenih jezičkih sadržaja i leksike; steknu veštine, umenja i sposobnosti njegovog korišćenja u opštenju sa drugima, u pismenom i usmenom izražavanju, prilikom učenja, obrazovanja; da upoznaju elemente kulture naroda koji govore srpskim jezikom i da se tako osposobe za zajedničko učešće u raznim vidovima društvenog i kulturnog života.

Zadaci nastave srpskog kao nematernjeg jezika su da učenici:

- ovladaju standardnim jezikom u okviru 1300/1700/ novih reči i izraza uključujući i najferkventniju stručnu terminologiju;

- dalje razvijaju sposobnosti za razumevanje usmenog izlaganja;

- razvijaju sposobnost za samostalno usmeno izražavanje u skladu sa gramatičkim pravilima standardnog srpskog jezika;

- razviju sposobnost za razumevanje tekstova različitog žanra pisanih jezikom i stilom na višem nivou u odnosu na prethodni stepen;

- dalje usavršavaju sposobnost za korektno (pravilno) pismeno izražavanje;

- upoznaju dela pisana na srpskom jeziku iz savremene književnosti, kao i jezički pristupačna dela iz ranijih epoha;

- razvijaju interesovanja za dalje učenje ovog jezika;

- usaglašeno sa ishodima učenja, kao i usklađeno sa uzrastom i sposobnostima učenika, razvijaju znanja i funkcionalne veštine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu;

- razvijaju sposobnosti verbalnog komuniciranja na srpskom jeziku, kao i neverbalnog komuniciranja, sa ciljem da se osposobe za timski rad;

- steknu sposobnost za upotrebu savremenih komunikacionih tehnologija na srpskom jeziku;

- steknu sposobnost za praćenje i razumevanje medija (radio, televizija, film) na srpskom jeziku.

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

TEMATIKA

Škola: iz života i rada učenika; novi nastavni predmeti, osnovna terminologija iz društvenih nauka.

Iz života mladih: zabavni i sportski život.

Kulturni život: iz kulture (sadašnjost, prošlost); karakteristični običaji u bližoj okolini; o životu i radu najistaknutijih srpskih naučnika i umetnika sa područja Srbije; radio i TV-emisije iz kulture; značajnije kulturne manifestacije.

Društveni i privredni život: aktuelna zbivanja u zemlji; savremena otkrića.

Komunikativne funkcije: iskazivanje (ne)raspoloženja, iznenađenja, zabrinutosti, (ne)zadovoljstva, razočarenja, čuđenja, prekora, fizičkih tegoba, (ne)poželjnosti i prisustva neke osobe na nekom mestu; ubeđivanje, opraštanje.

JEZIK

Fonetika

Vokalski i konsonantski sistem standardnog jezika. (Distribucija fonema).

Akcenti: kvantitet i kvalitet akcentovanih slogova; distribucija akcenta; akcentogene reči, enklitike i proklitike.

Morfologija

Osnovni pojmovi iz morfologije: morfema; korenske i afiksalne morfeme, alomorfi, supletivni alomorfi. Vrste reči; kriterijumi za podelu reči na vrste; reči sa deklinacijom, reči sa konjugacijom.

Obeležavanje roda u standardnom jeziku kod imenica i ostalih vrsta koje imaju obeležje roda.

Deklinacioni oblici: promena imenica, singularija i pluralija tantum, promena ličnih zamenica, zameničko-pridevska promena, promena brojeva. Diferencijalna uloga prozodije u deklinaciji.

Glagoli. Ukazivanje na najkarakterističnije morfološke osobenosti: obeležavanje lica, broja i roda. Glagolski vid. Glagolski rod. Glagoli s morfemom SE.

Glagolske osnove: prezentska i infinitivna.

Nepravilni glagoli.

Bezlični (infinitni) glagolski oblici.

Sistem ličnih (finitnih) glagolskih oblika. (Diferencijalna uloga prozodije u konjugaciji).

Pravopis

Utvrđivanje pravopisnih pravila u promeni i tvorbi reči.

RAD NA TEKSTU

(11 tekstova u toku školske godine)

Vuk Stefanović Karadžić: O narodnim pevačima

Stevan Raičković: Prva zarada drvene Marije

Branislav Nušić: Sumnjivo lice (odlomak)

Laza Lazarević: Na bunaru

Jovan Jovanović Zmaj: O, pogledaj zvezde jasne (iz Đulića)

Vojislav Ilić: Zimsko jutro

Miroslav Antić: Rasejani dečaci

Đura Jakšić: Na Liparu

Ivo Andrić: Most na Žepi

Borislav Mihajlović Mihiz: Faul

Mihajlo Pupin: Od pašnjaka do naučnika

Po Dejanu Medakoviću: Paja Jovanović

Izbor iz narodne proze (poslovice, zagonetke, pitalice)

Ero i kadija

Nemušti jezik

Izbor iz savremene proze, naučno-popularne literature, omladinske štampe

Koristiti i tekstove drugih žanrova u skladu sa tematikom.

GOVORNO I PISMENO IZRAŽAVANJE

Vežbe razumevanja saslušanog ili pročitanog teksta, dijaloga.

Davanje kompleksnijih odgovora na postavljeno pitanje i postavljanje pitanja.

Reprodukovanje u osnovnim crtama saslušanog ili napisanog teksta, dijaloga.

Rad na literarnom tekstu: reprodukovanje sadržine; analiza teme, mesta i vremena događaja, likova, opisa, ideje i dr.; jezičko-stilska analiza.

Pričanje o samostalno odabranoj temi na osnovu sačinjenog plana. Obaveštavanje i izveštavanje o aktuelnim događajima i zbivanjima uz davanje najosnovnijih podataka.

Razgovor o pročitanim tekstovima, TV-emisijama i drugim temama u okviru predviđene tematike.

Opisivanje slike, fotografije i sl.

Posle usmenog savladavanja predviđenih oblika izražavanja uvežbavati odgovarajuće oblike u pisanoj formi.

Jedan pismeni zadatak u toku školske godine.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

TEMATIKA

Škola: različita zanimanja, osnovne informacije o određenim zanimanjima; osnovna terminologija iz prirodnih nauka; vannastavne aktivnosti učenika.

Iz života mladih: mladi kod nas i u svetu; dostignuća mladih (mladi talenti i dr.); naučnopopularne teme; slobodno vreme mladih.

Kulturni život: iz kulture (sadašnjost i prošlost), narodno i umetničko stvaralaštvo; karakteristični običaji uže i šire sredine; značajni kulturni spomenici; naučne institucije; štampa (vrste, rubrike).

Društveni i privredni život: aktuelna zbivanja kod nas i u svetu; najznačajniji događaji iz istorije.

Komunikativne funkcije: iskazivanje simpatije, komplimenta, zahvalnosti, saveta, (ne)dopadanja, oduševljenja, pretpostavke, nade, saosećanja i dr.; izražavanje i usaglašavanje stavova; upozorenje, podsticanje, dokazivanje.

JEZIK

Sintaksa

Padežni sistem. Nezavisni i zavisni padeži. Nezavisni padeži, padežne konstrukcije s predlozima, padeži obavezno praćeni determinatorima.

Subjekat - jedna reč, subjekatski skup. Predikat - jedna reč, predikatski skup. Objekat - jedna reč, objekatski skup, objekatska rečenica. Atribut - jedna reč, skup reči, atributska rečenica. Iskazivanje mesta, vremena, načina, uzroka, namere/uslova/.

Osnovna značenja glagolskih oblika: prezent, perfekat/aorist, imperfekat, pluskvamperfekat, futur I, futur II, imperativ, potencijal, infinitiv, glagolski pridevi, glagolski prilozi.

Pravopis.

Pisanje zareza.

RAD NA TEKSTU

(10 tekstova u toku školske godine)

Ivo Andrić: Na Drini ćuprija (odlomci)

Stevan Sremac: Pop Ćira i pop Spira (odlomak)

Branislav Nušić: Gospođa ministarka (odlomak)

Milutin Bojić: Plava grobnica

Milovan Glišić: Prva brazda

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje (pesma po izboru)

Branko Radičević: Đački rastanak (odlomak)

Simo Matavulj: Pilipenda

Borisav Stanković: U noći

Narodna balada: Smrt Omera i Merime

Narodne pripovetke: Devojka i knez Jovo, Devojka cara nadmudrila

Aleksandar Popović: Razvojni put Bore Šnajdera

Izbor iz savremene poezije, naučno-popularne literature, štampe za mlade

Koristiti i tekstove drugih žanrova u skladu sa tematikom.

GOVORNO I PISMENO IZRAŽAVANJE

Vežbe razumevanja saslušanog/pročitanog teksta ili dijaloga. Postavljanje pitanja (nastavnik - učenik; učenik - učenik) radi provere razumevanja pročitanog ili saslušanog teksta, dijaloga. Reprodukovanje saslušanog/pročitanog teksta ili dijaloga. Rad na literarnom tekstu: reprodukovanje sadržine; analiza teme, mesta i vremena događaja, likova, opisa, ideje i dr; jezičko-stilska analiza.

Obaveštavanje i izveštavanje o aktuelnim događajima i zbivanjima.

Razgovor i diskusija o pročitanim tekstovima, zajednički pogledanim TV-emisijama, filmskim i pozorišnim predstavama i drugim temama u okviru tematike predviđene u programu.

Komentarisanje članaka iz omladinske, dnevne i nedeljne štampe.

Komentarisanje i analiza kvaliteta izražavanja učenika. Reportaža u vezi sa predviđenim temama.

Vođenje sastanka na osnovu pripreme.

Posle usmenog ovladavanja predviđenim oblicima izražavanja uvežbavati odgovarajuće oblike u pisanoj formi, kao i pisanje rezimea pročitanog/odslušanog teksta, pisanje molbe, zapisnika.

Jedan pismeni zadatak u toku školske godine.

III razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

TEMATIKA

Škola: obrazovni sistem i mogućnosti daljeg školovanja; stručni predmeti, praksa u školi, u privredi i dr.; osnovna stručna terminologija.

Iz života mladih: slobodno vreme (hobi, sport) i svakodnevni život mladih.

Kulturni život: iz kulture (sadašnjost i prošlost), najznačajnije kulturne institucije uže i šire sredine (pozorišta, muzeji, biblioteke, galerije); novinsko-izdavačke kuće (redakcija, priprema novina); pozorišne i bioskopske predstave, koncerti, izložbe; aktuelna zbivanja iz oblasti kulture.

Društveni i privredni život: aktuelna zbivanja u zemlji i svetu; savremeni problemi sveta (ishrana, očuvanje životne okoline, obrazovanje); savremena sredstva komuniciranja i način komuniciranja.

JEZIK

Fonetika

Melodija rečenice. Uloga intonacije u izražavanju. Emocionalna obojenost iskaza.

Tvorba reči

Osnovni tvorbeni modeli. Derivacija: sufiksalna, prefiksalna, sufiksalno-prefiksalna tvorba reči, tvorba složenica. Kompozicija.

Deminutivi, hipokristici, pejorativi, augmentativi.

Sintaksa

Iskazivanje poređenja (komparativ +... superlativ i druge konstrukcije).

Iskazivanje količine (prilozi, brojevi, prilog + prilog, imenica + imenica; neutralizacija preciznosti: dva-tri, desetak; predlog + broj i dr.

Sinonimičnost glagolskih vremena. Sinonimičnost glagolskih načina.

Kongruencija u rodu i broju (gramatička). Logička kongruencija u rodu i broju.

Struktura sintaksičkih jedinica (sintagma i rečenica; prosta rečenica; složena rečenica). Nepotpune rečenice.

Leksikologija

Osnovne karakteristike leksike standardnog jezika. Sinonimi, homonimi, antonimi.

Jezici u kontaktu

Jezički kontakti i međujezički uticaji srpskog i jezika nacionalnih manjina u oblasti leksike, kalkiranje.

RAD NA TEKSTU

(10 tekstova u toku školske godine)

Radoje Domanović: Mrtvo more (odlomak)

Ivo Andrić: Priča o kmetu Simanu (odlomak)

Milorad Pavić: Predeo slikan čajem (odlomak)

Danilo Kiš: Bašta, pepeo (odlomak)

Petar Kočić: Kroz mećavu (odlomak)

Aleksandar Tišma: Vere i zavere (odlomak)

Rastko Petrović: Ljudi govore (po izboru)

Narodna pesma: Smrt vojvode Prijezde

Desanka Maksimović: Slovo o ljubavi (po izboru)

Aleksa Šantić: Moja otadžbina

Milan Rakić: Dolap

Narodna pesma: Ropstvo Janković Stojana

Izbor iz savremene poezije i proze, naučno-popularne literature, omladinske štampe

Koristiti i tekstove drugih žanrova u skladu sa tematikom.

GOVORNO I PISMENO IZRAŽAVANJE

Razgovor o pročitanim tekstovima, o aktuelnim događajima u okviru predviđene tematike uz uključivanje više učenika u dijalog.

Rad na literarnom tekstu: reprodukovanje sadržine: analiza teme, mesta i vremena događaja, likova, opisa, ideje i dr., jezičko-stilska analiza.

Kraći prikaz samostalno pogledane bioskopske i pozorišne predstave.

Reportaža u vezi sa predviđenim temama.

Analiza kvaliteta izlaganja učenika.

Vođenje sastanka, diskusije.

Posle usmenog ovladavanja predviđenim oblicima izražavanja uvežbavati odgovarajuće oblike u pisanoj formi, kao i pisanje autobiografije, teza za diskusiju, rezimea saslušanog monologa.

Jedan pismeni zadatak u toku školske godine.

IV razred

(2 časa nedeljno, 60 časova godišnje)

TEMATIKA

Škola: aktuelne teme iz života i rada učenika; rad sa darovitim učenicima; učenička praksa i struka; najznačajnija ostvarenja iz struke kod nas i u svetu; stručna terminologija; mogućnosti daljeg školovanja i rada u struci.

Iz života mladih: vanškolske aktivnosti mladih i njihovo učešće u društvenom životu; lična interesovanja.

Kulturni život: savremena porodica; najznačajnije kulturne institucije iz uže i šire zajednice; značajni kulturni događaji godine; naučnici i umetnici dobitnici značajnih priznanja iz Srbije; značajniji događaji iz kulturne prošlosti Srbije.

Društveni i privredni život: ekologija, značajna turistička mesta; nove tehnologije.

JEZIK

Sintaksa

Personalna i impersonalna rečenica /Tipovi impersonalnih rečenica/.

Složena rečenica. Zavisna i nezavisna rečenica.

Složene rečenice (odredbene, dopunske, atributske).

Umetnute rečenice.

Poredak rečenica.

Pasivne konstrukcije (s trpnim pridevom i morfemom se).

Leksikologija

Jednoznačne i višeznačne reči.

Pozajmljivanje reči iz stranih jezika i njihova adaptacija /sufiksi i prefiksi stranog porekla/.

Arhaizmi. Istoricizmi. Dijalektizmi. Provincijalizmi. Neologizmi. Varvarizmi. Profesionalizmi.

Frazeološki izrazi.

Jezici u kontaktu

Jezički kontakti i međujezički uticaji srpskog i jezika nacionalnih manjina u oblasti sintakse.

Pravopis

Upravni i neupravni govor. (Dosledno ukazivanje na pravopisna rešenja.)

RAD NA TEKSTU

(8 tekstova u toku školske godine)

Veljko Petrović: Salašar

Ivo Andrić: Travnička hronika (odlomak)

Miloš Crnjanski: Seobe I (odlomak)

Meša Selimović: Sjećanja (odlomak o nastavnicima)

Isidora Sekulić: Rastanak (odlomak)

Milovan Vitezović: Šešir gospodina Vujića (odlomak)

Vlada Bulatovića - VIB: iz Budilnika

Vojislav Lubarda: Vaznesenje (odlomak)

Slobodan Selenić: izbor iz proze

Vasko Popa: Vrati mi moje krpice

Isak Samokovlija: Nosač Samuel (odlomak)

Duško Radović: aforizmi

Dobrica Ćosić: Koreni

Dušan Kovačević: Balkanski špijun

Savremeni roman (po izboru)

Izbor iz naučno-popularne literature i omladinske štampe.

Koristiti i tekstove drugih žanrova u skladu sa tematikom.

GOVORNO I PISMENO IZRAŽAVANJE

Izlaganje u dužoj monološkoj formi o TV - emisiji, bioskopskoj, pozorišnoj predstavi i drugim temama u okviru predviđene tematike.

Rad na literarnom tekstu: reprodukovanje sadržine: analiza teme, mesta i vremena događaja, likova, opisa, ideje i dr.; jezičko-stilska analiza.

Diskusija kojom se rešava aktuelan problem. /Kritički osvrt na diskusiju.

Analiza kvaliteta izlaganja učenika.

Posle usmenog ovladavanja predviđenih oblika izražavanja uvežbavati odgovarajuće oblike u pisanoj formi.

Jedan pismeni zadatak u toku školske godine.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Aktivno vladanje srpskim jezikom izuzetno je značajno za ostvarivanje ciljeva obrazovanja i vaspitanja, odnosno za postizanje njegovih opštih ishoda. U tom smislu, u celokupnom procesu obrazovanja i vaspitanja učenika čiji maternji jezik nije srpski, posebnu ulogu ima nastava srpskog kao nematernjeg jezika. Od uspešnosti ove nastave u velikoj meri zavisi sposobnost učenika da se uključe u širu društvenu zajednicu, njihova efikasna komunikacija s govornim predstavnicima većinskog jezika, motivacija za učenje i mogućnost daljeg školovanja, stručnog usavršavanja, zapošljavanja, kao i formiranje stava prema većinskom narodu i drugim narodima i njihovim kulturnim osobenostima. U nastavi srpskog kao nematernjeg jezika teži se postizanju aditivne dvojezičnosti, koja neposredno doprinosi razvoju i poštovanju jezičke i kulturne ravnopravnosti, tolerancije i uvažavanju različitosti.

Nastavni program srpskog kao nematernjeg jezika za srednju školu predstavlja produžetak programa osnovne škole i obezbeđuje kontinuitet nastave ovog predmeta. Stoga je neophodno da se nastavnik upozna sa sadržajem programa predmeta srpski kao nematernji jezik za osnovnu školu.

Koncepcija programa srpskog kao nematernjeg jezika zasniva se na sintezi relevantnih naučnih saznanja iz lingvistike, psiholingvistike, sociolingvistike, teorije komunikacije i drugih naučnih disciplina koje su u vezi sa učenjem jezika. Za uspešnu primenu ovog programa neophodno je da nastavnik bude upoznat sa savremenim pristupima i dostignućima iz metodike nastave stranog jezika i metodike nastave maternjeg jezika.

S obzirom na to da je osnovni cilj nastave ovoga predmeta produktivno ovladavanje srpskim jezikom i osposobljavanje učenika za komunikaciju u svakodnevnim situacijama, organizacija ove nastave treba da se, prvenstveno, bazira na principima komunikativnog pristupa u usvajanju i učenju jezika. S tim u skladu, prioritet ima praktična upotreba jezika i ovladavanje funkcionalnim znanjima. Osim opšteg registra elemenata srpskog jezika (leksičkog, gramatičkog i komunikativnog), potrebno je u nastavu uključiti i specifičnosti jezika struke (stručnu terminologiju, elemente funkcionalnog stila struke i specifične komunikativne jedinice) da bi se učenici osposobili za komunikaciju o temama u okvirima odabranog stručnog profila.

Program za srpski kao nematernji jezik raspoređen je u četiri osnovne oblasti: tematika, rad na tekstu, govorno i pismeno izražavanje i jezik. One se međusobno dopunjuju i prožimaju. Predviđene tematske oblasti, date u odeljku tematika, realizuju se i prilikom obrade tekstova iz lektire, na časovima govornog i pismenog izražavanja, a mogu biti uključene i na časovima jezika. Optimalno je da se ukupan fond časova ravnomerno rasporedi na časove rada na tekstu (18-22), govornog i pismenog izražavanja (18-22), jezika (18-22), ponavljanja, sistematizacije i provere znanja (5-10 časova).

U nastavi je potrebno adekvatnu pažnju posvetiti razvijanju sva četiri osnovna vida jezičke delatnosti: razumevanju govora, govorenju, čitanju i pisanju. Usmene delatnosti (razumevanje govora i govorenje), kao primarne i prisutne u svakom aktu jezičke delatnosti,

treba da prethode pismenim delatnostima (čitanju i pisanju) i treba im posvetiti više vremena. Među kompleksnim jezičkim delatnostima najveći akcenat stavlja se na osposobljavanje za dijalog, odnosno interakciju u kojoj se smenjuju iniciranje i reakcija u okviru komunikativnog čina.

Nastavu jezika (gramatike) treba organizovati kao sredstvo učenja upotrebe jezika, bez nefunkcionalnog učenja gramatičkih pravila i paradigmi. Gramatičke elemente treba prezentovati i uvežbavati u kontekstu, u realnim govornim situacijama. Da bi se postigla očekivana jezička kompetencija, neophodno je organizovati različite tipove jezičkih vežbi usmerenih na stvaranje navika pravilne upotrebe gramatičkih kategorija. Kategorijama koje učenici nemaju u svom maternjem jeziku, ili koje predstavljaju razliku u odnosu na situaciju u njihovom jeziku, treba posvetiti više vežbi i više vremena. Učenike treba podsticati i na uočavanje sličnosti i razlika srpskog i maternjeg jezika, ali i širih, kulturoloških karakteristika, koje se odražavaju i u jeziku.

Štivo u nastavi srpskog kao nematernjeg jezika ima višestruku funkciju. Ono daje osnovu za razgovor o raznovrsnim temama kroz koji se uvežbava novo jezičko gradivo i nova leksika, čime se kultura izražavanja učenika podiže na viši nivo. Tekstovi su osnov i za upoznavanje kulture naroda koji govore ovim jezikom. Nastavnik ima mogućnost da pravi izbor u skladu sa potrebama, mogućnostima i interesovanjima učenika. Odabrani tekstovi treba da obuhvate celokupnu tematiku predviđenu programom. Pored autentičnih književnih tekstova, u nastavi treba da budu zastupljeni i tekstovi drugih funkcionalnih stilova (razgovorni, naučnopopularni, novinarski, administrativni...) da bi učenici stekli sposobnost razlikovanja i adekvatne primene odgovarajućih formi izražavanja. U skladu sa stručnim profilom, nastavnik treba da obezbedi i adekvatne tekstove s tematikom iz struke. Za potrebe obrade sadržaja iz gramatike treba predvideti i tekstove čija je osnovna svrha ilustrovanje pojedinačnih delova jezičkog sistema. Ti tekstovi mogu biti konstruisani ili autentični i moraju biti zasićeni jezičkom pojavom koja se uvežbava ili izučava.

U svakom segmentu nastave treba težiti tome da učenici budu aktivni i motivisani za rad. Ovome doprinosi pravilan odabir metoda i metodskih postupaka, usklađenih s nastavnim sadržajem, temom, uzrastom, interesovanjima i predznanjem učenika. Učenike treba stavljati u situaciju da pitaju, zaključuju, otkrivaju, analiziraju, sistematizuju, odnosno treba ih podsticati na samostalnost u sticanju znanja i veština. Uloga nastavnika u nastavnom procesu i dalje je veoma bitna, ali je ona u većoj meri usmerena na pripremu, organizaciju nastavnog procesa i koordiniranje rada učenika. Pripremajući se za čas nastavnik osmišljava pristup gradivu, odabira i konstruiše vežbe u skladu sa ciljem i zadacima časa, opredeljuje se za primenu odgovarajućih nastavnih sredstava, priprema didaktički materijal. Raspoloživo vreme raspoređuje ekonomično i racionalno, vodeći računa o tome da teorijsku stranu obrade gradiva svede na meru koja obezbeđuje njegovu praktičnu primenu. Veći deo vremena treba odvojiti za uvežbavanje predviđenih sadržaja putem raznovrsnih gramatičkih, leksičkih i komunikativnih vežbi, a potrebno je, periodično, organizovati i posebne časove obnavljanja i sistematizacije gradiva.

Nivo znanja učenika iz osnovne škole, u pogledu ovladanosti srpskim jezikom, veoma je različit. Zato nastava srpskog kao nematernjeg jezika ne može biti jednoobrazna i u njoj se moraju uvažavati različite mogućnosti i potrebe učenika različitih sredina i različitih maternjih jezika. Ona mora obezbediti individualno napredovanje učenika u savladavanju jezičkih i komunikativnih veština, što podrazumeva dostizanje različitih nivoa ishoda zavisno od konkretnih mogućnosti. Ovo se postiže diferencijacijom i inidividualizacijom nastave putem različitih oblika rada, kao što su individualni, grupni, i rad u parovima. Ovakav pristup podrazumeva da se različitim učenicima mogu zadavati različita zaduženja i zadaci.

Domaći zadaci u nastavi ovog predmeta imaju značajnu ulogu jer omogućavaju učenicima više kontakta sa srpskim jezikom, što je naročito važno u homogenim sredinama gde srpski jezik nije prisutan u svakodnevnom životu. Cilj domaćih zadataka najčešće je uvežbavanje i utvrđivanje gradiva obrađenog na času, pogodni su za pismeno vežbanje usmeno obrađenog sadržaja, ali povremeno treba zadati i zadatak koji će biti priprema za obradu novog gradiva. Moguće je, i preporučljivo, da se individualizacija i diferencijacija ostvaruje i zadavanjem različitih domaćih zadataka različitim učenicima.

Nastavu nematernjeg jezika treba povezati sa nastavom jezika učenika, ali i sa svim drugim predmetima. Poseban značaj ima povezivanje sa stručnim predmetima. Uspostavljanje korelacije među predmetima i korišćenje iskustava i znanja koja su učenici stekli na maternjem jeziku doprinose ekonomičnosti i efikasnosti ove nastave. Učenike treba sistematski navikavati i na samostalno dolaženje do informacija, korišćenje gramatičkih priručnika, rečnika i drugih izvora.

Redovno praćenje i vrednovanje napredovanja učenika omogućava uvid u stepen usvojenosti gradiva i skreće pažnju na eventualne probleme i praznine u znanju. Na osnovu tih saznanja nastavnik usmerava dalji rad i planira nastavu. Oblici proveravanja i ocenjivanja učeničkih postignuća zavise od prirode gradiva na koje je usmereno. S obzirom na komunikativnu usmerenost nastave ovog predmeta, proveravanje i ocenjivanje znanja, umenja i navika ne sme da se svede na testove i pismene zadatke. Akcenat mora biti stavljen na govornu delatnost pri čemu se ne smeju zanemariti ni receptivne delatnosti (razumevanje govora i razumevanje pročitanog teksta). Učenike treba osposobljavati i za objektivno vrednovanje sopstvenog rada i rada drugih učenika. Ocena treba da bude odraz stečenih znanja, sposobnosti i formiranih navika, ali i aktivnosti i zalaganja učenika. Objektivno i realno ocenjivanje ima značajnu vaspitnu i podsticajnu ulogu i doprinosi ostvarivanju kako ciljeva nastave ovog predmeta, tako i opštih ciljeva obrazovanja i vaspitanja.

ALBANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST **
(Srednje škole u trogodišnjem trajanju)

UVOD

Program je deo programa za srednju školu. Na ovom nivou razvija se nezavisan rad učenika i neguje kritičko mišljenje. Osnovni zahtevi za ovaj razred u vezi su sa daljim kulturnim, književnim i jezičkim formiranjem, usvajanjem saznanja i formiranjem ličnosti, uključujući i kulturu ponašanja i komunikacije.

Iz tog razloga programom za srednje škole su predviđena saznanja koja će omogućiti formiranje navike korišćenja standardnog albanskog jezika, u usmenom i pisanom obliku, znanja o jezičkom sistemu, pravopisu i upotrebi znakova interpunkcije.

Značajno mesto, takođe, zauzimaju i saznanja o jeziku u opštem smislu i albanskom jeziku u užem smislu, podaci o njegovim teritorijalnim i socijalnim varijantama, jezičkoj kulturi itd. Posebna pažnja se posvećuje pisanom jeziku, mnogobrojnim formama njegovog postojanja i upotrebe u aktuelnom vremenu preko tema koje se vezuju za formiranje navike komunikacije pismenim putem.

Vrlo bitno pitanje je i književno čitanje, s ciljem da se saznanja i navike stečene kroz predmet Albanski jezik i književnost konkretizuju i prodube što više.

Književnost i njeno proučavanje u školi je jedno od najsvestranijih i najuticajnijih polja kada je u pitanju mentalni razvoj, duhovno, književno i estetsko formiranje ličnosti.

Nastava književnosti je nastavljanje i proširivanje prethodno stečenih znanja, produbljivanje jezičke veštine čitanja, osnovnih saznanja o književnosti u teorijskom, književnom, estetičkom i jezičkom smislu.

Struktura programa za književnost je izgrađena na osnovu baze književnih, vremenskih i prostornih vrednosti. Najveći deo programa posvećen je albanskoj, zatim i svetskoj književnosti, teoriji književnosti i usmenoj književnosti.

Koncept programa za književnost se oslanja na:

- program i književne tekstove koji se aktuelno koriste u osnovnoj školi;

- program i književne tekstove koji se aktuelno koriste u srednjoj školi;

- savladavanje, upoznavanje i sticanje osnovnih saznanja o ovoj oblasti kako bi se realizovao plan programa nastave književnosti;

- takav način koncepcije gde su čitanje, poznavanje književnosti i znanja o književnosti u funkciji srednjoškolskog i višeg obrazovanja;

- usklađenost sa starosnom dobi, psihičkim sposobnostima i mogućnošću percepcije književnosti;

- interdisciplinarnu vezu sa jezikom kao osnovnim sredstvom književnog stvaralaštva.

Cilj i zadaci

Cilj nastave predmeta Albanski jezik i književnost je da se učenik:

- osposobi da prepozna karakteristike jezika kao sredstva komunikacije, karakteristike govornog i pisanog jezika, kao dve varijante od kojih svaka ima posebne osobine građenja i funkcionisanja;

- upozna sa drevnošću i ilirskim poreklom albanskog jezika, karakteristikama njegovog funkcionisanja u prostoru, njegovim dijalektima i karakteristikama formiranja standardnog albanskog jezika;

- upozna sa pravilima albanskog pravopisa, pravilnim pisanjem vokala, grupe vokala i diftonga, pravilnim pisanjem suglasnika, upotrebom velikog slova;

- upozna sa pravilima upotrebe znakova interpunkcije: tačke, znaka pitanja, uzvika, zareza, tačke i zareza, dve tačke, tri tačke, navodnika, zagrade i crte;

- učvrsti saznanja iz prethodnih razreda i da još više razvije sposobnost slušanja, govorenja, čitanja i pisanja;

- shvati pojam "književnost";

- da razlikuje usmenu od pisane književnosti;

- da razlikuje književne rodove i vrste;

- da razlikuje poeziju i njene vrste;

- da razlikuje prozu i njene vrste;

- da upozna i savlada albansku književnost od samih početaka kroz predstavnike i glavna dela albanske književnosti;

- da upozna i shvati antičku dramu i epove, njihovu važnost, strukturu, likove, vezu sa mitologijom;

- da poveća sposobnost kritičke analize tekstova i kulturnih fenomena;

- da poveća nivo komunikacije sa književnim i neknjiževnim tekstovima;

- da poveća sposobnost komuniciranja sa različitim modelima i kulturama itd.

Interdisciplinarni pristup

Albanski jezik je sredstvo komunikacije za sve nastavne predmete. Ipak, najdirektnije veze su sa predmetima Istorija, Geografija, Građansko vaspitanje, nastavnim predmetima u kojima dominira umetnost itd.. Neke teme koje se obrađuju u okviru ovog nastavnog predmeta utiču na razvijanje komunikativnih sposobnosti, na kulturno formiranje i stvaranje samostalne ličnosti. Pored interdisciplinarnih tema kao što je npr. tema o zdravlju, o ljudskim pravima, o razlikama među polovima itd., teme može izabrati i nastavnik, u skladu sa važnošću i aktuelnošću koju imaju (u sredstvima informisanja ili u samom okruženju u kome žive).

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Operativni zadaci

Glavni operativni zadatak u nastavi albanskog jezika u prvom razredu srednje škole, a u skladu sa zahtevima savremenog doba, je povećavanje aktivnog ovladavanja maternjim jezikom kod mlađe generacije, kao i njihovo obogaćivanje teorijskim znanjima koja čine osnovu za proučavanje sistema standardnog jezika, u užem smislu, kao i albanskog jezika, u opštem smislu.

Važnost, vrednost i neophodnost nastave književnosti u školi, tj. u prvom razredu srednje škole, ogleda se kroz sledeće operativne zadatke:

Učenik treba da upozna:

- kulturu i pisce stare albanske književnosti;

- kulturu i pisce stare grčke književnosti;

- kulturu i pisce rimske književnosti;

- književnost Bejtejdžija i njene autore;

- usmenu književnost - folkloristiku;

- teoriju književnosti.

Učenik treba da shvati:

- značaj različitih kultura koje su uticale na razvoj albanske kulture i književnosti;

- kulturnu, književnu i jezičku suštinu koja će pomoći u razvijanju njegovog individualnog mišljenja;

- nacionalnu kulturu i književnost, kao i stranu.

Učenik treba da analizira:

- različite tekstove, njihov smisao, strukturu, sadržaj, detalje i efekte;

- književne i neknjiževne tekstove pisaca stare albanske književnosti kao i strane književnosti ovog perioda.

Učenik treba da vrednuje:

- kulturne i književne modele i tekstove iz perioda stare književnosti;

- autore i različite književne tekstove stare albanske književnosti;

- stvaralaštvo različitih autora stare albanske književnosti kao i strane književnosti uglavnom iz starijih vremena.

Realizacija ovih operativnih ciljeva podrazumeva razvijanje jezičkih veština (veština komunikacije):

- slušanje;

- čitanje;

- govor;

- pisanje;

i njihovih potkategorija:

- kulturni modeli;

- književni i neknjiževni tekstovi;

- jezička kultura;

- albanska i strana književnost;

- kultura komunikacije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematske oblasti

- Stari vek/Kultura/Poetika;

- Kulturni modeli;

- Književni i neknjiževni tekstovi;

- Jezička kultura;

- Kraj stare književnosti;

- Književnost i društvo;

- Književnost/Ideje/Kultura;

- Književnost/Nacionalni i kulturni identitet.

Stari vek

Ispituje se kontekst književnosti i kultura Starog veka, od početka pa do kraja Stare književnosti i daju se karakteristike kultura i poetika tog vremena; tekstova i njihovog konteksta.

Kulturni modeli

Daju se glavne osobine i karakteristike različitih kulturnih modela koji se vezuju za kraj perioda Stare književnosti.

Književni i neknjiževni tekstovi

Daju se književni i neknjiževni tekstovi vezani za kulturu, Staru albansku i stranu književnost; u funkciji sticanja književnih i kulturnih saznanja, upoznavajući se na taj način i sa određenim autorima, formama pisanja i kulturološkim komunikacijama.

Kraj stare književnosti.

Navode se karakteristike ove epohe i njenih formacija, a zatim se ilustruju autorima i odabranim tekstovima iz ovog perioda.

Karakteristike stare književnosti

- Stara albanska književnost: prvi pisani spomenici albanskog jezika;

- Marin Barleti "Istorija Skenderbega", struktura dela, tematska struktura;

- Frang Bardi "Latinsko-albanski rečnik", analiza i komentari;

- Đjon Buzuku "Misal", struktura dela i analiza;

- Pjeter Budi "Poezija", analiza i komentari, čitanje starog dokumenta;

- Pjeter Bogdani - život i delo, analiza i komentari;

- Julj Variboba "Život Svete Marije", fragmenti za ilustraciju;

- Nezim Berati "Poezija", analiza i komentari;

- Muhamet Čami "Erveheja" analiza i komentari;

- Hasan Zuko Kamberi - život i delo.

Usmena književnost - folkloristika

- lirika;

- epika;

- narodna proza.

Karakteristike strane književnosti

- "Ep o Gilgamešu", analiza i komentari;

- Homer "Ilijada", fragmenti za ilustraciju i komentarisanje;

- Homer "Odiseja", fragmenti za ilustraciju i komentarisanje;

- Eshil - život i delo;

- Sofokle - umetnost u Sofoklovim delima;

- Sofokle "Kralj Edip", analiza;

- Euripid "Medeja", analiza;

- Sofoklie "Antigona", komentarisanje;

- Virgilije "Eneida", analiza.

Teorija književnosti

- klasifikacija književnosti - nauka o književnosti;

- poezija i njene vrste;

- proza i njene vrste;

- stilske figure;

- metrika.

Književnost i društvo

Na odabranim primerima proučava se relacija književnost/društvo, odnosno književnost/politika. Analiziraju se odnosi albanske književnosti i njenih neknjiževnih/političkih i misionarskih funkcija.

Književnost/Ideje/Kultura

Književnost se dovodi u vezu sa idejama tokom različitih vremenskih perioda, tj. perioda Stare književnosti i dovodi u vezu sa pokretima za očuvanje nacionalnog identiteta posebno aktivnog u tom periodu, posmatrano u kontekstu kulturnog razvoja.

Književnost/Nacionalni i kulturni identitet

Odnos Stare albanske i strane književnosti analizira se i posmatra kroz karakteristike identiteta: individualno/nacionalno, a zatim se književnost posmatra i kao deo opšteg razvoja koji se vezuje za nacionalnu književnost starijih vremena, naročito za kulturni razvoj Grka i Rimljana.

JEZIČKA KULTURA

Ova tematska celina posvećena je sticanju znanja o jezičkom sistemu. Pretenduje se na reorganizovanje, uopštavanje i sintetizaciju znanja o jezičkom sistemu stečenih u osnovnoj školi.

Daju se tekstovi, vežbe i zadaci, što podrazumeva i pisanje eseja u cilju razvoja jezičkih sposobnosti u odnosu na stilistiku, standardni jezik, dijalekte, itd. Daju se primeri različitih stilskih dimenzija albanskog jezika, sekvenca, stila, diskursa, kritičkog i kreativnog jezika.

Program predmeta Albanski jezik i književnost za prvi razred srednje škole koncentrisan je na smisaoni aspekt i njegove osnovne tendencije su usmerene na sledeće tematske jedinice:

1. Fonetika;

2. Organi govora;

3. Vrste glasova (vokali, grupe vokala);

4. Akcenat i dužina vokala;

5. Suglasnici - podela po zvučnosti;

6. Suglasnici - podela po mestu tvorbe;

7. Dijalektologija - pojam i objekat;

8. Karakteristike narodnog govora;

9. Dijalekti albanskog jezika;

10. Fonetske promene;

11. Gegijski i toskijski dijalekat - njihovi poddijalekti;

12. Dijalekatske razlike;

13. Fonologija (funkcija glasova u jeziku);

14. Vrste fonema;

15. Morfologija - struktura reči;

16. Uloga morfologije i red reči;

17. Sufiksi u albanskom jeziku.

Očekivani rezultati

Na kraju prvog razreda srednje škole učenik treba da:

- zna karakteristike stare albanske književnosti;

- zna glavne stvaraoce/predstavnike ove književnosti;

- zna glavna dela pisaca ove književnosti;

- ovlada posebnim individalnim kognitivnim i komunikativnim veštinama kako bi bio osposobljen za individualni rad ili rad u grupama;

- analizira, procenjuje, sintetizuje i organizuje informacije dobijene iz različitih izvora, iskazujući ih u obliku pitanja i problema;

- identifikuje, zna i upotrebljava pisanim putem različite književne i neknjiževne forme;

- shvata karakteristike stare književnosti i albanske kulture tog perioda;

- ovlada sposobnošću argumentacije i procenjivanja kulture i književnosti, kao i znanjima o jeziku i jezičkim problemima praktikujući pri tom različite vrste analiza i stilove pisanja, naročito u sintaksičko-stilskom smislu.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

Operativni zadaci

Glavni operativni zadatak u nastavi albanskog jezika u drugom razredu srednje škole, a u skladu sa zahtevima savremenog doba, je povećavanje aktivnog ovladavanja maternjim jezikom kod mlađe generacije, kao i njihovo obogaćivanje teorijskim znanjima koja čine osnovu za proučavanje sistema standardnog jezika, u užem smislu, kao i albanskog jezika, u opštem smislu.

Važnost, vrednost i neophodnost nastave književnosti u školi, tj. u drugom razredu srednje škole, ogleda se kroz sledeće operativne zadatke:

Učenik treba da upozna:

- kulturu i pisce albanske književnosti preporoda;

- kulturu i pisce evropske književnosti toga perioda;

- usmenu književnost - folkloristiku;

- teoriju književnosti.

Učenik treba da shvati:

- značaj različitih kultura koje su uticale na razvoj albanske kulture i književnosti;

- kulturnu, književnu i jezičku suštinu koja će pomoći u razvijanju njegovog individualnog mišljenja;

- nacionalnu kulturu i književnost, kao i stranu.

Učenik treba da analizira:

- različite tekstove, njihov smisao, strukturu, sadržaj, detalje i efekte;

- književne i neknjiževne tekstove pisaca albanske književnosti preporoda kao i strane književnosti toga perioda.

Učenik treba da vrednuje:

- kulturne i književne modele i tekstove iz perioda stare književnosti;

- autore i različite književne tekstove albanske književnosti preporoda;

- stvaralaštvo različitih autora albanske književnosti preporoda kao i strane književnosti uglavnom iz ove epohe.

Realizacija ovih operativnih ciljeva podrazumeva razvijanje jezičkih veština (veština komunikacije):

- slušanje;

- čitanje;

- govor;

- pisanje;

i njihovih potkategorija:

- kulturni modeli;

- književni i neknjiževni tekstovi;

- jezička kultura;

- albanska i strana književnost;

- kultura komunikacije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematske oblasti

- Preporod/kultura/poetika;

- Kulturni modeli;

- Književni i neknjiževni tekstovi;

- Jezička kultura;

- Kraj stare književnosti;

- Književnost i društvo;

- Književnost/ideje/kultura;

- Književnost/nacionalni i kulturni identitet.

Preporod

Ispituje se kontekst književnosti i kultura u doba renesanse, od početka ove epohe pa do njenog kraja i daju se karakteristike kultura i poetika tog vremena; tekstova i njihovog konteksta.

Kulturni modeli

Daju se glavne osobine i karakteristike različitih kulturnih modela koji se vezuju za kraj epohe književnosti preporoda.

Književni i neknjiževni tekstovi

Daju se književni i neknjiževni tekstovi vezani za kulturu, albansku i stranu književnost preporoda; u funkciji sticanja književnih i kulturnih saznanja, upoznavajući se na taj način i sa određenim autorima, formama pisanja i kulturološkim komunikacijama.

Kraj književnosti preporoda

Navode se karakteristike ove epohe i njenih formacija, a zatim se ilustruju autorima i odabranim tekstovima iz ovog perioda.

Karakteristike albanske književnosti preporoda

- Albanska književnost preporoda: Nacionalni preporod;

- Jeronim de Rada - život i delo, "Pesme Miljosaoa";

- Anton Santori "Emira" - umetnička vrednost drame;

- Paško Vasa - život i delo, članak;

- Gavril Dara - život i delo, "Poslednja Baljina pesma";

- Zef Serembe - život i delo, umetnički pogled;

- Naim Frašeri - život i delo, "Stoka i zemljoradnja", "Letnje cveće";

- Ndoč Nikaj - "Lepotica", fragmenti za ilustraciju;

- Zef Skiroi - književna delatnost, poezija-analiza i komentarisanje;

- Ndre Mjeda - život i delo, "Juvenilija (Mladost)", "Plač slavuja";

- Andon Zako Čajupi - život i delo, "Posle smrti";

- Asdreni - život i delo, analiza;

- Konstandin Kristoforidi - život i delo;

- Sami Frašeri - život i delo, roman "Ljubav Taljatija i Fitnete" komentarisanje;

- Mihalj Grameno - "Odžak" ("Ugledna porodica"), fragmenti za ilustraciju.

Karakteristike strane književnosti

- Evropski preporod tokom XVI i XVII veka;

- Miguel de Servantes "Don Kihot", fragmenti za ilustraciju;

- Vilijam Šekspir - život i delo;

- Pjer Kornej - karakteristike njegove drame;

- Žan Rosini - život i delo;

- Molijer - karakteristike njegovih dramskih dela;

- V. Šekspir "Hamlet", analiza;

- Evropski romantizam - glavni predstavnici i dela;

- Dž. G. Bajron - život i delo;

- A. S. Puškin - život i delo.

Književnost i društvo

Na odabranim primerima proučava se relacija književnost/društvo, odnosno književnost/politika. Analiziraju se odnosi albanske književnosti i njenih neknjiževnih/političkih i misionarskih funkcija.

Književnost/Ideje/Kultura

Književnost se dovodi u vezu sa idejama tokom različitih vremenskih perioda, tj. perioda Nacionalnog Preporoda i dovodi u vezu sa pokretima za očuvanje nacionalnog identiteta posebno aktivnog u tom periodu, posmatrano u kontekstu kulturnog razvoja.

Književnost/Nacionalni i kulturni identitet

Odnos albanske i strane književnosti Preporoda analizira se i posmatra kroz karakteristike identiteta: individualno/nacionalno, a zatim se književnost posmatra i kao deo opšteg razvoja koji se vezuje za nacionalnu književnost Preporoda, naročito za kulturni razvoj u Evropi i na Balkanu.

JEZIČKA KULTURA

Ova tematska celina posvećena je sticanju znanja o jezičkom sistemu. Pretenduje se na reorganizovanje, uopštavanje i sintetizaciju znanja o jezičkom sistemu stečenih u osnovnoj školi.

Daju se tekstovi, vežbe i zadaci, što podrazumeva i pisanje eseja u cilju razvoja jezičkih sposobnosti u odnosu na stilistiku, standardni jezik, dijalekte, itd. Daju se primeri različitih stilskih dimenzija albanskog jezika, sekvenca, stila, diskursa, kritičkog i kreativnog jezika.

Program predmeta Albanski jezik i književnost za drugi razred srednje škole koncentrisan je na smisaoni aspekt i njegove osnovne tendencije su usmerene na sledeće tematske jedinice:

1. Imenice - vrste imenica;

2. Gramatičke kategorije imenica;

3. Gramatička kategorija - Padež;

4. Klasifikacija imenica po deklinacijama;

5. Građenje imenica - načini tvorbe;

6. Pridev - pojam; klasifikacija;

7. Gramatičke kategorije prideva;

8. Poređenje prideva i tvorba prideva;

9. Leksikologija albanskog jezika;

10. Sinonimi, antonimi, homonimi;

11. Članovi - njihova deklinacija;

12. Broj - opšti pojmovi;

13. Zamenice - lične i povratne zamenice;

14. Kratki oblici ličnih zamenica;

15. Pokazne i prisvojne zamenice;

16. Gramatičke kategorije prisvojne zamenice;

17. Upitne, odnosne i neodređene zamenice;

18. Pravilno pisanje kratkih oblika ličnih zamenica;

19. Prilog;

20. Predlozi;

21. Veznici;

22. Rečce i uzvici.

Očekivani rezultati

Na kraju drugog razreda srednje škole učenik treba da:

- zna karakteristike albanske književnosti preporoda;

- zna glavne stvaraoce/predstavnike ove književnosti;

- zna glavna dela pisaca ove književnosti;

- ovlada posebnim individalnim kognitivnim i komunikativnim veštinama kako bi bio osposobljen za individualni rad ili rad u grupama;

- analizira, procenjuje, sintetizuje i organizuje informacije dobijene iz različitih izvora, iskazujući ih u obliku pitanja i problema;

- identifikuje, zna i upotrebljava pisanim putem različite književne i neknjiževne forme;

- shvata karakteristike albanske književnosti preporoda i albanske kulture tog perioda;

- ovlada sposobnošću argumentacije i procenjivanja kulture i književnosti, kao i znanjima o jeziku i jezičkim problemima praktikujući pri tom različite vrste analiza i stilove pisanja, naročito u sintaksičko-stilskom smislu.

III razred

(2 časa nedeljno, 60 časova godišnje)

Operativni zadaci

Glavni operativni zadatak u nastavi albanskog jezika u trećem razredu srednje škole, a u skladu sa zahtevima savremenog doba, je povećavanje aktivnog ovladavanja maternjim

jezikom kod mlađe generacije, kao i njihovo obogaćivanje teorijskim znanjima koja čine osnovu za proučavanje sistema standardnog jezika, u užem smislu, kao i albanskog jezika, u opštem smislu.

Važnost, vrednost i neophodnost nastave književnosti u školi, tj. u trećem razredu srednje škole, ogleda se kroz sledeće operativne zadatke:

Učenik treba da upozna:

- kulturu i autore književnosti realizma;

- kulturu i autore evropske i svetske književnosti;

- teoriju književnosti.

Učenik treba da shvati:

- značaj različitih kultura koje su uticale na razvoj albanske kulture i književnosti;

- kulturnu, književnu i jezičku suštinu koja će pomoći u razvijanju njegovog individualnog mišljenja;

- nacionalnu kulturu i književnost, kao i stranu.

Učenik treba da analizira:

- različite tekstove, njihov smisao, strukturu, sadržaj, detalje i efekte;

- književne i neknjiževne tekstove pisaca albanske književnosti realizma kao i pisaca strane književnosti ovog perioda.

Učenik treba da vrednuje:

- kulturne i književne modele i tekstove iz perioda albanske književnosti realizma;

- autore i različite književne tekstove albanske književnosti realizma;

- stvaralaštvo različitih autora albanske književnosti realizma kao i strane književnosti ovog perioda.

Realizacija ovih operativnih ciljeva podrazumeva razvijanje jezičkih veština (veština komunikacije):

- slušanje;

- čitanje;

- govor;

- pisanje;

i njihovih potkategorija:

- kulturni modeli;

- književni i neknjiževni tekstovi;

- jezička kultura;

- albanska i strana književnost;

- kultura komunikacije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematske oblasti

- Realizam/ Moderne tendencije/Kultura/Poetika;

- Kulturni modeli;

- Književni i neknjiževni tekstovi;

- Jezička kultura;

- Književnost i društvo;

- Književnost/Ideje/Kultura;

- Književnost/Nacionalni i kulturni identitet.

Realizam

Ispituje se kontekst književnosti i kultura u okviru epohe realizma u književnosti, od početka pa do kraja ove epohe, daju se karakteristike kultura i poetika tog vremena; tekstova i njihovog konteksta.

Kulturni modeli

Daju se glavne osobine i karakteristike različitih kulturnih modela koji se vezuju za kraj perioda književnosti realizma.

Književni i neknjiževni tekstovi

Daju se književni i neknjiževni tekstovi vezani za kulturu i albansku i svetsku književnost realizma; upoznavajući se na taj način i sa određenim autorima, formama pisanja i kulturološkim komunikacijama.

Karakteristike albanske književnosti realizma/Moderne

- Albanska književnost na početku XX veka, savremena književnost;

- Prelaz sa književnosti romantizma na realizam/savremenu albansku književnost;

- Albanska književnost 20-ih, 30-ih i 40-ih godina XX veka;

- Đerđ Fišta "Maljisorske gusle", "Juda Makabe", "Plandište vila";

- Faik Konica "Dr. Đilpera", "Albanija, stenovita bašta jugoistočne Evrope";

- F.S. Nolji "Autobiografija", "Album", Nolji kao prevodilac vrhunskih dela svetske književnosti;

- Midhat Frašeri "Pepeo i zgarište";

- Alji Aslani "Tetka Hala";

- Ljazguš Poradeci "Ples zvezda", "Zvezda srca", "Sokratovo teološko putovanje";

- Ethem Hadžiademi "Skenderbeg", "Avelj";

- Ernest Koljići "Krv", fragment iz romana "Senka planina";

- Mitruš Kutelji "Jesen Dželadin Bega", "Kosovska poema";

- Miđeni "Slobodni stihovi", "Novele severnog grada";

- Sterjo Spase "Zašto?!" "Aferdita";

- Esat Mekulji "Suđenje", "Kuš i pari bani".

Teorija književnosti

- Novinarske forme, vest i članak;

- Recenzija - objekat i struktura;

- Reportaža, raznovrsni oblici usmenog izražavanja; pravopisne vežbe;

- Pravopis, aktivno čitanje tekstova.

Karakteristike strane književnosti

- Realizam - nastanak, karakteristike, predstavnici;

- Faze u razvoju realizma;

- Simbolizam - karakteristike i predstavnici;

- Onore de Balzak "Čiča Gorio";

- Šarl Bodler "Cveće zla";

- Gustav Flober "Gospođa Bovari";

- Fjodor Mihajlovič Dostojevski "Zločin i kazna".

Književnost i društvo

Na odabranim primerima proučava se relacija književnost/društvo, odnosno književnost/politika. Analiziraju se odnosi albanske književnosti i njenih neknjiževnih/političkih i misionarskih funkcija.

Književnost/Ideje/Kultura

Književnost se dovodi u vezu sa idejama tokom različitih vremenskih perioda, tj. perioda Realizma i dovodi u vezu sa pokretima za očuvanje nacionalnog identiteta posebno aktivnog u tom periodu, posmatrano u kontekstu kulturnog razvoja.

Književnost/Nacionalni i kulturni identitet

Odnos albanske književnosti Realizma i strane književnosti ovog perioda analizira se i posmatra kroz karakteristike identiteta: individualno/nacionalno, a zatim se književnost posmatra i kao deo opšteg razvoja koji se vezuje za nacionalnu književnost Preporoda u Evropi i na Balkanu.

JEZIČKA KULTURA

Ova tematska celina posvećena je sticanju znanja o jezičkom sistemu. Pretenduje se na reorganizovanje, uopštavanje i sintetizaciju znanja o jezičkom sistemu stečenih u osnovnoj školi.

Daju se tekstovi, vežbe i zadaci, što podrazumeva i pisanje eseja u cilju razvoja jezičkih sposobnosti koje se odnose na stilistiku, standardni jezik, dijalekte, itd. Daju se primeri različitih stilskih dimenzija albanskog jezika, sekvenca, stila, diskursa, kritičkog i kreativnog jezika.

Program predmeta Albanski jezik i književnost za treći razred srednje škole koncentrisan je na smisaoni aspekt i njegove osnovne tendencije su usmerene na sledeće tematske jedinice:

Morfologija

1. Glagol - pojam i gramatičke kategorije glagola;

2. Bezlični i lični glagolski oblici;

3. Prelazni i neprelazni glagoli;

4. Glagolski oblici i njihova vremena;

5. Glagolski načini: indikativ, konjuktiv, kondicional, admirativ, optativ, imperativ;

6. Bezlični glagolski oblici;

7. Particip, infinitiv i gerund.

Sintaksa

1. Sintaksa - objekat i krucijanost njenog proučavanja;

2. Sintagma i njene vrste;

3. Rečenica i rečenični konstituenti; vrste rečenica;

4. Konstituenti proste rečenice; subjekat; predikat;

5. Zavisni rečenični konstituenti; odredba, atribut, apozicija; predikatska odredba;

6. Prilozi - vrste priloga; prilog za mesto, vreme, uzrok, način, uslov;

7. Prilog za količinu i dozvolu;

8. Red reči u rečenici.

Leksikologija i dijalektologija

1. Poreklo albanskog jezika - opšti prikaz;

2. Autohtoni jezički elementi, pozajmljenice;

3. Leksikografija;

4. Vrste rečnika;

5. Terminologija;

6. Dijalekti savremenog albanskog jezika;

7. Standardizovani albanski jezik i sprovođenje norme standardizacije.

Očekivani rezultati

Na kraju trećeg razreda srednje škole učenik treba da:

- zna karakteristike albanske književnosti preporoda;

- zna glavne stvaraoce/predstavnike ove književnosti;

- zna glavna dela pisaca ove književnosti;

- ovlada posebnim individalnim kognitivnim i komunikativnim veštinama kako bi bio osposobljen za individualni rad ili rad u grupama;

- analizira, procenjuje, sintetizuje i organizuje informacije dobijene iz različitih izvora, iskazujući ih u obliku pitanja i problema;

- identifikuje, zna i upotrebljava pisanim putem različite književne i neknjiževne forme;

- shvata karakteristike albanske književnosti preporoda i albanske kulture tog perioda;

- ovlada sposobnošću argumentacije i procenjivanja kulture i književnosti, kao i znanjima o jeziku i jezičkim problemima praktikujući pri tom različite vrste analiza i stilove pisanja, naročito u sintaksičko-stilskom smislu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavnik treba da primenjuje najsavremenije metode u nastavnom procesu. Ovo omogućava aplikativni pristup u nastavi. Nastava treba da se odvija kroz seanse u kojima se ovladava jezičkim veštinama govorenja, pisanja i čitanja. Seanse bi trebalo modifikovati u skladu sa tendencijama nastavnika i reakcijama učenika.

Treba primenjivati dve vrste čitanja: analitičko i brzo čitanje. Analitičko čitanje ima za cilj detaljnu analizu određenih delova i može se primenjivati na tekstove različitih dužina. Brzo čitanje podrazumeva uobičajeno čitanje. Njima se povećava samostalnost učenika kada je u pitanju čitanje različitih tekstova. Odnos između ove dve vrste čitanja bi trebalo da bude u balansu.

Veza između jezičke veštine čitanja i pisanja bi trebalo da bude konstantna, bilo da je reč o stvaralačkom, imitativnom ili transformativnom pisanju. Aplikativni pristup jeziku je zajednički element svih pomenutih aktivnosti.

Ocenjivanje

Ocenjivanje ima za cilj da utvrdi do kog nivoa su učenici savladali određene operativne zadatke i da identifikuje teškoće sa kojima se suočavaju, da učenicima omogući identifikaciju problema i prednosti u nastavi, kao i da im omogući poboljšanje u savladavanju problematičnih jedinica.

Nastavnik u kontinuitetu treba da ocenjuje:

- znanja koja su učenici stekli; do kog nivoa su ovladali rečnikom i u kolikoj je meri učenik sposoban da se koristi jezičkim veštinama;

- teškoće u radu: ocenjuje se nivo ovladavanja znanjima čiji je glavni cilj eliminisanja problema i pružanje pomoći učenicima pri uklanjanju teškoća;

- integraciju stečenih znanja: ocenjuju se aktivnosti ili različiti projekti koje učenik realizuje izvan školskog programa i integracija ovih znanja sa situacijama u školi.

Tokom nastavnog procesa posebnu važnost imaju različiti načini ocenjivanja, kao:

- ocenjivanje od strane nastavnika, konstantno i direktno ocenjivanje, konstantno praćenje rezultata učenika, kao i indirektno ocenjivanje preko testova;

- ocenjivanje od strane učenika, tokom rada u grupama ili prilikom odgovaranja, učenici mogu dopunjavati jedan drugog i istovremeno ocenjivati na bazi argumenata;

- samoocenjivanje; ocenjivanje samog učenika.

Posebnu pažnju treba posvetiti usmenom izražavanju u kontinuitetu, usmenom izražavanju kroz interakciju kao i pismenom izražavanju:

- usmenom izlaganju događaja, priča, objašnjenja;

- pitanjima i odgovorima;

- inicijativama;

- samostalnom mišljenju;

- izgovaranju reči;

- aktivnostima tokom rada u grupi;

- redu reči u rečenici;

- rečniku (leksici).

LITERATURA

I razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Sabri Hamiti: "Stara albanska književnost";

- Zejnula Rahmani: "Teorija književnosti za srednje škole"

- Mahir Domi & Sterjo Spase: "Strana književnost I "

- Grupa autora "Gramatika".

II razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Kljara Kodra: "Albanska književnost";

- Grupa autora "Strana književnost II";

- Grupa autora "Gramatika albanskog jezika II".

III razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Sabri Hamiti: "Savremena albanska književnost";

- Grupa autora "Strana književnost III";

- Grupa autora "Gramatika albanskog jezika III";

Napomena: Nastavnik može izabrati dodatnu literaturu koja će mu pomoći u realizaciji programa.

Napomena

ALBANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST **
(Srednje stručne škole u četvorogodišnjem trajanju)

UVOD

Program je deo programa za srednju školu. Na ovom nivou razvija se nezavisan rad učenika i neguje kritičko mišljenje. Osnovni zahtevi za ovaj razred u vezi su sa daljim kulturnim, književnim i jezičkim formiranjem, usvajanjem saznanja i formiranjem ličnosti, uključujući i kulturu ponašanja i komunikacije.

Iz tog razloga programom za srednje škole su predviđena saznanja koja će omogućiti formiranje navike korišćenja standardnog albanskog jezika, u usmenom i pisanom obliku, znanja o jezičkom sistemu, pravopisu i upotrebi znakova interpunkcije.

Značajno mesto, takođe, zauzimaju i saznanja o jeziku u opštem smislu i albanskom jeziku u užem smislu, podaci o njegovim teritorijalnim i socijalnim varijantama, jezičkoj kulturi itd. Posebna pažnja se posvećuje pisanom jeziku, mnogobrojnim formama njegovog postojanja i upotrebe u aktuelnom vremenu preko tema koje se vezuju za formiranje navike komunikacije pismenim putem.

Vrlo bitno pitanje je i književno čitanje, s ciljem da se saznanja i navike stečene kroz predmet Albanski jezik i književnost konkretizuju i prodube što više.

Književnost i njeno proučavanje u školi je jedno od najsvestranijih i najuticajnijih polja kada je u pitanju mentalni razvoj, duhovno, književno i estetsko formiranje ličnosti.

Nastava književnosti je nastavljanje i proširivanje prethodno stečenih znanja, produbljivanje jezičke veštine čitanja, osnovnih saznanja o književnosti u teorijskom, književnom, estetičkom i jezičkom smislu.

Struktura programa za književnost je izgrađena na osnovu baze književnih, vremenskih i prostornih vrednosti. Najveći deo programa posvećen je albanskoj, zatim i svetskoj književnosti, teoriji književnosti i usmenoj književnosti.

Koncept programa za književnost se oslanja na:

- program i književne tekstove koji se aktuelno koriste u osnovnoj školi;

- program i književne tekstove koji se aktuelno koriste u srednjoj školi;

- savladavanje, upoznavanje i sticanje osnovnih saznanja o ovoj oblasti kako bi se realizovao plan programa nastave književnosti;

- takav način koncepcije gde su čitanje, poznavanje književnosti i znanja o književnosti u funkciji srednjoškolskog i višeg obrazovanja;

- usklađenost sa starosnom dobi, psihičkim sposobnostima i mogućnošću percepcije književnosti;

- interdisciplinarnu vezu sa jezikom kao osnovnim sredstvom književnog stvaralaštva.

Cilj i zadaci

Cilj nastave predmeta Albanski jezik i književnost je da se učenik:

- osposobi da prepozna karakteristike jezika kao sredstva komunikacije, karakteristike govornog i pisanog jezika, kao dve varijante od kojih svaka ima posebne osobine građenja i funkcionisanja;

- upozna sa drevnošću i ilirskim poreklom albanskog jezika, karakteristikama njegovog funkcionisanja u prostoru, njegovim dijalektima i karakteristikama formiranja standardnog albanskog jezika;

- upozna sa pravilima albanskog pravopisa, pravilnim pisanjem vokala, grupe vokala i diftonga, pravilnim pisanjem suglasnika, upotrebom velikog slova;

- upozna sa pravilima upotrebe znakova interpunkcije: tačke, znaka pitanja, uzvika, zareza, tačke i zareza, dve tačke, tri tačke, navodnika, zagrade i crte;

- učvrsti saznanja iz prethodnih razreda i da još više razvije sposobnost slušanja, govorenja, čitanja i pisanja;

- shvati pojam "književnost";

- da razlikuje usmenu od pisane književnosti;

- da razlikuje književne rodove i vrste;

- da razlikuje poeziju i njene vrste;

- da razlikuje prozu i njene vrste;

- da upozna i savlada albansku književnost od samih početaka kroz predstavnike i glavna dela albanske književnosti;

- da upozna i shvati antičku dramu i epove, njihovu važnost, strukturu, likove, vezu sa mitologijom;

- da poveća sposobnost kritičke analize tekstova i kulturnih fenomena;

- da poveća nivo komunikacije sa književnim i neknjiževnim tekstovima;

- da poveća sposobnost komuniciranja sa različitim modelima i kulturama itd.

Interdisciplinarni pristup

Albanski jezik je sredstvo komunikacije za sve nastavne predmete. Ipak, najdirektnije veze su sa predmetima Istorija, Geografija, Građansko vaspitanje, nastavnim predmetima u kojima dominira umetnost itd.. Neke teme koje se obrađuju u okviru ovog nastavnog predmeta utiču na razvijanje komunikativnih sposobnosti, na kulturno formiranje i stvaranje samostalne ličnosti. Pored interdisciplinarnih tema kao što je npr. tema o zdravlju, o ljudskim pravima, o razlikama među polovima itd., teme može izabrati i nastavnik, u skladu sa važnošću i aktuelnošću koju imaju (u sredstvima informisanja ili u samom okruženju u kome žive).

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Operativni zadaci

Glavni operativni zadatak u nastavi albanskog jezika u prvom razredu srednje škole, a u skladu sa zahtevima savremenog doba, je povećavanje aktivnog ovladavanja maternjim jezikom kod mlađe generacije, kao i njihovo obogaćivanje teorijskim znanjima koja čine osnovu za proučavanje sistema standardnog jezika, u užem smislu, kao i albanskog jezika, u opštem smislu.

Važnost, vrednost i neophodnost nastave književnosti u školi, tj. u prvom razredu srednje škole, ogleda se kroz sledeće operativne zadatke:

Učenik treba da upozna:

- kulturu i pisce stare albanske književnosti;

- kulturu i pisce stare grčke književnosti;

- kulturu i pisce rimske književnosti;

- književnost Bejtejdžija i njene autore;

- usmenu književnost - folkloristiku;

- teoriju književnosti.

Učenik treba da shvati:

- značaj različitih kultura koje su uticale na razvoj albanske kulture i književnosti;

- kulturnu, književnu i jezičku suštinu koja će pomoći u razvijanju njegovog individualnog mišljenja;

- nacionalnu kulturu i književnost, kao i stranu.

Učenik treba da analizira:

- različite tekstove, njihov smisao, strukturu, sadržaj, detalje i efekte;

- književne i neknjiževne tekstove pisaca stare albanske književnosti kao i strane književnosti ovog perioda.

Učenik treba da vrednuje:

- kulturne i književne modele i tekstove iz perioda stare književnosti;

- autore i različite književne tekstove stare albanske književnosti;

- stvaralaštvo različitih autora stare albanske književnosti kao i strane književnosti uglavnom iz starijih vremena.

Realizacija ovih operativnih ciljeva podrazumeva razvijanje jezičkih veština (veština komunikacije):

- slušanje;

- čitanje;

- govor;

- pisanje;

i njihovih potkategorija:

- kulturni modeli;

- književni i neknjiževni tekstovi;

- jezička kultura;

- albanska i strana književnost;

- kultura komunikacije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematske oblasti

- Stari vek/Kultura/Poetika;

- Kulturni modeli;

- Književni i neknjiževni tekstovi;

- Jezička kultura;

- Kraj stare književnosti;

- Književnost i društvo;

- Književnost/Ideje/Kultura;

- Književnost/Nacionalni i kulturni identitet.

Stari vek

Ispituje se kontekst književnosti i kultura Starog veka, od početka pa do kraja Stare književnosti i daju se karakteristike kultura i poetika tog vremena; tekstova i njihovog konteksta.

Kulturni modeli

Daju se glavne osobine i karakteristike različitih kulturnih modela koji se vezuju za kraj perioda Stare književnosti.

Književni i neknjiževni tekstovi

Daju se književni i neknjiževni tekstovi vezani za kulturu, Staru albansku i stranu književnost; u funkciji sticanja književnih i kulturnih saznanja, upoznavajući se na taj način i sa određenim autorima, formama pisanja i kulturološkim komunikacijama.

Kraj stare književnosti.

Navode se karakteristike ove epohe i njenih formacija, a zatim se ilustruju autorima i odabranim tekstovima iz ovog perioda.

Karakteristike stare književnosti

- Stara albanska književnost: prvi pisani spomenici albanskog jezika;

- Marin Barleti "Istorija Skenderbega", struktura dela, tematska struktura;

- Frang Bardi "Latinsko-albanski rečnik", analiza i komentari;

- Đjon Buzuku "Misal", struktura dela i analiza;

- Pjeter Budi "Poezija", analiza i komentari, čitanje starog dokumenta;

- Pjeter Bogdani - život i delo, analiza i komentari;

- Julj Variboba "Život Svete Marije", fragmenti za ilustraciju;

- Nezim Berati "Poezija", analiza i komentari;

- Muhamet Čami "Erveheja" analiza i komentari;

- Hasan Zuko Kamberi - život i delo.

Usmena književnost-folkloristika

- lirika;

- epika;

- narodna proza.

Karakteristike strane književnosti

- "Ep o Gilgamešu", analiza i komentari;

- Homer "Ilijada", fragmenti za ilustraciju i komentarisanje;

- Homer "Odiseja", fragmenti za ilustraciju i komentarisanje;

- Eshil - život i delo;

- Sofokle - umetnost u Sofoklovim delima

- Sofokle "Kralj Edip", analiza;

- Euripid "Medeja", analiza;

- Sofoklie "Antigona", komentarisanje;

- Virgilije "Eneida", analiza.

Teorija književnosti

- klasifikacija književnosti - nauka o književnosti;

- poezija i njene vrste;

- proza i njene vrste;

- stilske figure;

- metrika.

Književnost i društvo

Na odabranim primerima proučava se relacija književnost/društvo, odnosno književnost/politika. Analiziraju se odnosi albanske književnosti i njenih neknjiževnih/političkih i misionarskih funkcija.

Književnost/Ideje/Kultura

Književnost se dovodi u vezu sa idejama tokom različitih vremenskih perioda, tj. perioda Stare književnosti i dovodi u vezu sa pokretima za očuvanje nacionalnog identiteta posebno aktivnog u tom periodu, posmatrano u kontekstu kulturnog razvoja.

Književnost/Nacionalni i kulturni identitet

Odnos Stare albanske i strane književnosti analizira se i posmatra kroz karakteristike identiteta: individualno/nacionalno, a zatim se književnost posmatra i kao deo opšteg razvoja koji se vezuje za nacionalnu književnost starijih vremena, naročito za kulturni razvoj Grka i Rimljana.

JEZIČKA KULTURA

Ova tematska celina posvećena je sticanju znanja o jezičkom sistemu. Pretenduje se na reorganizovanje, uopštavanje i sintetizaciju znanja o jezičkom sistemu stečenih u osnovnoj školi.

Daju se tekstovi, vežbe i zadaci, što podrazumeva i pisanje eseja u cilju razvoja jezičkih sposobnosti u odnosu na stilistiku, standardni jezik, dijalekte, itd. Daju se primeri različitih stilskih dimenzija albanskog jezika, sekvenca, stila, diskursa, kritičkog i kreativnog jezika.

Program predmeta Albanski jezik i književnost za prvi razred srednje škole koncentrisan je na smisaoni aspekt i njegove osnovne tendencije su usmerene na sledeće tematske jedinice:

1. Fonetika;

2. Organi govora;

3. Vrste glasova (vokali, grupe vokala);

4. Akcenat i dužina vokala;

5. Suglasnici - podela po zvučnosti;

6. Suglasnici - podela po mestu tvorbe;

7. Dijalektologija - pojam i objekat;

8. Karakteristike narodnog govora;

9. Dijalekti albanskog jezika;

10. Fonetske promene;

11. Gegijski i toskijski dijalekat - njihovi poddijalekti;

12. Dijalekatske razlike;

13. Fonologija (funkcija glasova u jeziku);

14. Vrste fonema;

15. Morfologija - struktura reči;

16. Uloga morfologije i red reči;

17. Sufiksi u albanskom jeziku.

Očekivani rezultati

Na kraju prvog razreda srednje škole učenik treba da:

- zna karakteristike stare albanske književnosti;

- zna glavne stvaraoce/predstavnike ove književnosti;

- zna glavna dela pisaca ove književnosti;

- ovlada posebnim individualnim kognitivnim i komunikativnim veštinama kako bi bio osposobljen za individualni rad ili rad u grupama;

- analizira, procenjuje, sintetizuje i organizuje informacije dobijene iz različitih izvora, iskazujući ih u obliku pitanja i problema;

- identifikuje, zna i upotrebljava pisanim putem različite književne i neknjiževne forme;

- shvata karakteristike stare književnosti i albanske kulture tog perioda;

- ovlada sposobnošću argumentacije i procenjivanja kulture i književnosti, kao i znanjima o jeziku i jezičkim problemima praktikujući pri tom različite vrste analiza i stilove pisanja, naročito u sintaksičko-stilskom smislu.

II razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Operativni zadaci

Glavni operativni zadatak u nastavi albanskog jezika u drugom razredu srednje škole, a u skladu sa zahtevima savremenog doba, je povećavanje aktivnog ovladavanja maternjim jezikom kod mlađe generacije, kao i njihovo obogaćivanje teorijskim znanjima koja čine osnovu za proučavanje sistema standardnog jezika, u užem smislu, kao i albanskog jezika, u opštem smislu.

Važnost, vrednost i neophodnost nastave književnosti u školi, tj. u drugom razredu srednje škole, ogleda se kroz sledeće operativne zadatke:

Učenik treba da upozna:

- kulturu i pisce albanske književnosti preporoda;

- kulturu i pisce evropske književnosti toga perioda;

- usmenu književnost - folkloristiku;

- teoriju književnosti.

Učenik treba da shvati:

- značaj različitih kultura koje su uticale na razvoj albanske kulture i književnosti;

- kulturnu, književnu i jezičku suštinu koja će pomoći u razvijanju njegovog individualnog mišljenja;

- nacionalnu kulturu i književnost, kao i stranu.

Učenik treba da analizira:

- različite tekstove, njihov smisao, strukturu, sadržaj, detalje i efekte;

- književne i neknjiževne tekstove pisaca albanske književnosti preporoda kao i strane književnosti toga perioda.

Učenik treba da vrednuje:

- kulturne i književne modele i tekstove iz perioda stare književnosti;

- autore i različite književne tekstove albanske književnosti preporoda;

- stvaralaštvo različitih autora albanske književnosti preporoda kao i strane književnosti uglavnom iz ove epohe.

Realizacija ovih operativnih ciljeva podrazumeva razvijanje jezičkih veština (veština komunikacije):

- slušanje;

- čitanje;

- govor;

- pisanje;

i njihovih potkategorija:

- kulturni modeli;

- književni i neknjiževni tekstovi;

- jezička kultura;

- albanska i strana književnost;

- kultura komunikacije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematske oblasti

- Preporod/kultura/poetika;

- Kulturni modeli;

- Književni i neknjiževni tekstovi;

- Jezička kultura;

- Kraj stare književnosti;

- Književnost i društvo;

- Književnost/ideje/kultura;

- Književnost/nacionalni i kulturni identitet.

Preporod

Ispituje se kontekst književnosti i kultura u doba renesanse, od početka ove epohe pa do njenog kraja i daju se karakteristike kultura i poetika tog vremena; tekstova i njihovog konteksta.

Kulturni modeli

Daju se glavne osobine i karakteristike različitih kulturnih modela koji se vezuju za kraj epohe književnosti preporoda.

Književni i neknjiževni tekstovi

Daju se književni i neknjiževni tekstovi vezani za kulturu, albansku i stranu književnost preporoda; u funkciji sticanja književnih i kulturnih saznanja, upoznavajući se na taj način i sa određenim autorima, formama pisanja i kulturološkim komunikacijama.

Kraj književnosti preporoda

Navode se karakteristike ove epohe i njenih formacija, a zatim se ilustruju autorima i odabranim tekstovima iz ovog perioda.

Karakteristike albanske književnosti preporoda

- Albanska književnost preporoda: Nacionalni preporod;

- Jeronim de Rada - život i delo, "Pesme Miljosaoa"

- Anton Santori "Emira" - umetnička vrednost drame;

- Paško Vasa - život i delo, članak;

- Gavril Dara - život i delo, "Poslednja Baljina pesma"

- Zef Serembe - život i delo, umetnički pogled

- Naim Frašeri - život i delo, "Stoka i zemljoradnja", "Letnje cveće"

- Ndoč Nikaj - "Lepotica", fragmenti za ilustraciju;

- Zef Skiroi - književna delatnost, poezija-analiza i komentarisanje;

- Ndre Mjeda - život i delo, "Juvenilija (Mladost)", "Plač slavuja";

- Andon Zako Čajupi - život i delo, "Posle smrti"

- Asdreni - život i delo, analiza;

- Konstandin Kristoforidi - život i delo;

- Sami Frašeri - život i delo, roman "LJubav Taljatija i Fitnete" komentarisanje;

- Mihalj Grameno - "Odžak" ("Ugledna porodica"), fragmenti za ilustraciju.

Karakteristike strane književnosti

- Evropski preporod tokom XVI i XVII veka;

- Miguel de Servantes "Don Kihot", fragmenti za ilustraciju;

- Vilijam Šekspir - život i delo;

- Pjer Kornej - karakteristike njegove drame;

- Žan Rosini - život i delo;

- Molijer - karakteristike njegovih dramskih dela;

- V. Šekspir "Hamlet", analiza;

- Evropski romantizam - glavni predstavnici i dela;

- DŽ. G. Bajron - život i delo;

- A. S. Puškin - život i delo.

Književnost i društvo

Na odabranim primerima proučava se relacija književnost/društvo, odnosno književnost/politika. Analiziraju se odnosi albanske književnosti i njenih neknjiževnih/političkih i misionarskih funkcija.

Književnost/Ideje/Kultura

Književnost se dovodi u vezu sa idejama tokom različitih vremenskih perioda, tj. perioda Nacionalnog Preporoda i dovodi u vezu sa pokretima za očuvanje nacionalnog identiteta posebno aktivnog u tom periodu, posmatrano u kontekstu kulturnog razvoja.

Književnost/Nacionalni i kulturni identitet

Odnos albanske i strane književnosti Preporoda analizira se i posmatra kroz karakteristike identiteta: individualno/nacionalno, a zatim se književnost posmatra i kao deo opšteg razvoja koji se vezuje za nacionalnu književnost Preporoda, naročito za kulturni razvoj u Evropi i na Balkanu.

JEZIČKA KULTURA

Ova tematska celina posvećena je sticanju znanja o jezičkom sistemu. Pretenduje se na reorganizovanje, uopštavanje i sintetizaciju znanja o jezičkom sistemu stečenih u osnovnoj školi.

Daju se tekstovi, vežbe i zadaci, što podrazumeva i pisanje eseja u cilju razvoja jezičkih sposobnosti u odnosu na stilistiku, standardni jezik, dijalekte, itd. Daju se primeri različitih stilskih dimenzija albanskog jezika, sekvenca, stila, diskursa, kritičkog i kreativnog jezika.

Program predmeta Albanski jezik i književnost za drugi razred srednje škole koncentrisan je na smisaoni aspekt i njegove osnovne tendencije su usmerene na sledeće tematske jedinice:

1. Imenice - vrste imenica;

2. Gramatičke kategorije imenica;

3. Gramatička kategorija - Padež;

4. Klasifikacija imenica po deklinacijama;

5. Građenje imenica - načini tvorbe;

6. Pridev - pojam; klasifikacija;

7. Gramatičke kategorije prideva;

8. Poređenje prideva i tvorba prideva;

9. Leksikologija albanskog jezika;

10. Sinonimi, antonimi, homonimi;

11. Članovi - njihova deklinacija;

12. Broj - opšti pojmovi;

13. Zamenice - lične i povratne zamenice;

14. Kratki oblici ličnih zamenica;

15. Pokazne i prisvojne zamenice;

16. Gramatičke kategorije prisvojne zamenice;

17. Upitne, odnosne i neodređene zamenice;

18. Pravilno pisanje kratkih oblika ličnih zamenica;

19. Prilog;

20. Predlozi;

21. Veznici;

22. Rečce i uzvici.

Očekivani rezultati

Na kraju drugog razreda srednje škole učenik treba da:

- zna karakteristike albanske književnosti preporoda;

- zna glavne stvaraoce/predstavnike ove književnosti;

- zna glavna dela pisaca ove književnosti;

- ovlada posebnim individualnim kognitivnim i komunikativnim veštinama kako bi bio osposobljen za individualni rad ili rad u grupama;

- analizira, procenjuje, sintetizuje i organizuje informacije dobijene iz različitih izvora, iskazujući ih u obliku pitanja i problema;

- identifikuje, zna i upotrebljava pisanim putem različite književne i neknjiževne forme;

- shvata karakteristike albanske književnosti preporoda i albanske kulture tog perioda;

- ovlada sposobnošću argumentacije i procenjivanja kulture i književnosti, kao i znanjima o jeziku i jezičkim problemima praktikujući pri tom različite vrste analiza i stilove pisanja, naročito u sintaksičko-stilskom smislu.

III razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Operativni zadaci

Glavni operativni zadatak u nastavi albanskog jezika u trećem razredu srednje škole, a u skladu sa zahtevima savremenog doba, je povećavanje aktivnog ovladavanja maternjim jezikom kod mlađe generacije, kao i njihovo obogaćivanje teorijskim znanjima koja čine osnovu za proučavanje sistema standardnog jezika, u užem smislu, kao i albanskog jezika, u opštem smislu.

Važnost, vrednost i neophodnost nastave književnosti u školi, tj. u trećem razredu srednje škole, ogleda se kroz sledeće operativne zadatke:

Učenik treba da upozna:

- kulturu i autore književnosti realizma;

- kulturu i autore evropske i svetske književnosti;

- teoriju književnosti.

Učenik treba da shvati:

- značaj različitih kultura koje su uticale na razvoj albanske kulture i književnosti;

- kulturnu, književnu i jezičku suštinu koja će pomoći u razvijanju njegovog individualnog mišljenja;

- nacionalnu kulturu i književnost, kao i stranu.

Učenik treba da analizira:

- različite tekstove, njihov smisao, strukturu, sadržaj, detalje i efekte;

- književne i neknjiževne tekstove pisaca albanske književnosti realizma kao i pisaca strane književnosti ovog perioda.

Učenik treba da vrednuje:

- kulturne i književne modele i tekstove iz perioda albanske književnosti realizma;

- autore i različite književne tekstove albanske književnosti realizma;

- stvaralaštvo različitih autora albanske književnosti realizma kao i strane književnosti ovog perioda.

Realizacija ovih operativnih ciljeva podrazumeva razvijanje jezičkih veština (veština komunikacije):

- slušanje;

- čitanje;

- govor;

- pisanje;

i njihovih potkategorija:

- kulturni modeli;

- književni i neknjiževni tekstovi;

- jezička kultura;

- albanska i strana književnost;

- kultura komunikacije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematske oblasti

- Realizam/ Moderne tendencije/Kultura/Poetika;

- Kulturni modeli;

- Književni i neknjiževni tekstovi;

- Jezička kultura;

- Književnost i društvo;

- Književnost/Ideje/Kultura;

- Književnost/Nacionalni i kulturni identitet.

Realizam

Ispituje se kontekst književnosti i kultura u okviru epohe realizma u književnosti, od početka pa do kraja ove epohe, daju se karakteristike kultura i poetika tog vremena; tekstova i njihovog konteksta.

Kulturni modeli

Daju se glavne osobine i karakteristike različitih kulturnih modela koji se vezuju za kraj perioda književnosti realizma.

Književni i neknjiževni tekstovi

Daju se književni i neknjiževni tekstovi vezani za kulturu i albansku i svetsku književnost realizma; upoznavajući se na taj način i sa određenim autorima, formama pisanja i kulturološkim komunikacijama.

Karakteristike albanske književnosti realizma/Moderne

- Albanska književnost na početku XX veka, savremena književnost;

- Prelaz sa književnosti romantizma na realizam/savremenu albansku književnost;

- Albanska književnost 20-ih, 30-ih i 40-ih godina XX veka;

- Đerđ Fišta "Maljisorske gusle", "Juda Makabe", "Plandište vila";

- Faik Konica "Dr. Đilpera", "Albanija, stenovita bašta jugoistočne Evrope";

- F. S. Nolji "Autobiografija", "Album", Nolji kao prevodilac vrhunskih dela svetske književnosti;

- Midhat Frašeri " Pepeo i zgarište";

- Alji Aslani "Tetka Hala";

- Ljazguš Poradeci "Ples zvezda", "Zvezda srca", "Sokratovo teološko putovanje";

- Ethem Hadžiademi " Skenderbeg", "Avelj";

- Ernest Koljići "Krv", fragment iz romana " Senka planina";

- Mitruš Kutelji "Jesen DŽeladin Bega", "Kosovska poema"

- Miđeni "Slobodni stihovi", "Novele severnog grada";

- Sterjo Spase "Zašto?!" "Aferdita"

- Esat Mekulji "Suđenje", " Kuš i pari bani"

Teorija književnosti

- Novinarske forme, vest i članak;

- Recenzija - objekat i struktura;

- Reportaža, raznovrsni oblici usmenog izražavanja; pravopisne vežbe;

- Pravopis, aktivno čitanje tekstova.

Karakteristike strane književnosti

- Realizam - nastanak, karakteristike, predstavnici;

- Faze u razvoju realizma;

- Simbolizam - karakteristike i predstavnici;

- Onore de Balzak "Čiča Gorio";

- Šarl Bodler "Cveće zla"

- Gustav Flober "Gospođa Bovari";

- Fjodor Mihajlovič Dostojevski "Zločin i kazna".

Književnost i društvo

Na odabranim primerima proučava se relacija književnost/društvo, odnosno književnost/politika. Analiziraju se odnosi albanske književnosti i njenih neknjiževnih/političkih i misionarskih funkcija.

Književnost/Ideje/Kultura

Književnost se dovodi u vezu sa idejama tokom različitih vremenskih perioda, tj. perioda Realizma i dovodi u vezu sa pokretima za očuvanje nacionalnog identiteta posebno aktivnog u tom periodu, posmatrano u kontekstu kulturnog razvoja.

Književnost/Nacionalni i kulturni identitet

Odnos albanske književnosti Realizma i strane književnosti ovog perioda analizira se i posmatra kroz karakteristike identiteta: individualno/nacionalno, a zatim se književnost posmatra i kao deo opšteg razvoja koji se vezuje za nacionalnu književnost Preporoda u Evropi i na Balkanu.

JEZIČKA KULTURA

Ova tematska celina posvećena je sticanju znanja o jezičkom sistemu. Pretenduje se na reorganizovanje, uopštavanje i sintetizaciju znanja o jezičkom sistemu stečenih u osnovnoj školi.

Daju se tekstovi, vežbe i zadaci, što podrazumeva i pisanje eseja u cilju razvoja jezičkih sposobnosti koje se odnose na stilistiku, standardni jezik, dijalekte, itd. Daju se primeri različitih stilskih dimenzija albanskog jezika, sekvenca, stila, diskursa, kritičkog i kreativnog jezika.

Program predmeta Albanski jezik i književnost za treći razred srednje škole koncentrisan je na smisaoni aspekt i njegove osnovne tendencije su usmerene na sledeće tematske jedinice:

Morfologija

1. Glagol - pojam i gramatičke kategorije glagola;

2. Bezlični i lični glagolski oblici;

3. Prelazni i neprelazni glagoli;

4. Glagolski oblici i njihova vremena;

5. Glagolski načini: indikativ, konjuktiv, kondicional, admirativ, optativ, imperativ;

6. Bezlični glagolski oblici;

7. Particip, infinitiv i gerund.

Sintaksa

1. Sintaksa - objekat i krucijanost njenog proučavanja;

2. Sintagma i njene vrste;

3. Rečenica i rečenični konstituenti; vrste rečenica;

4. Konstituenti proste rečenice; subjekat; predikat;

5. Zavisni rečenični konstituenti; odredba, atribut, apozicija; predikatska odredba;

6. Prilozi - vrste priloga; prilog za mesto, vreme, uzrok, način, uslov;

7. Prilog za količinu i dozvolu;

8. Red reči u rečenici.

Leksikologija i dijalektologija

1. Poreklo albanskog jezika - opšti prikaz;

2. Autohtoni jezički elementi, pozajmljenice;

3. Leksikografija;

4. Vrste rečnika;

5. Terminologija;

6. Dijalekti savremenog albanskog jezika;

7. Standardizovani albanski jezik i sprovođenje norme standardizacije.

Očekivani rezultati

Na kraju trećeg razreda srednje škole učenik treba da:

- zna karakteristike albanske književnosti preporoda;

- zna glavne stvaraoce/predstavnike ove književnosti;

- zna glavna dela pisaca ove književnosti;

- ovlada posebnim individualnim kognitivnim i komunikativnim veštinama kako bi bio osposobljen za individualni rad ili rad u grupama;

- analizira, procenjuje, sintetizuje i organizuje informacije dobijene iz različitih izvora, iskazujući ih u obliku pitanja i problema;

- identifikuje, zna i upotrebljava pisanim putem različite književne i neknjiževne forme;

- shvata karakteristike albanske književnosti preporoda i albanske kulture tog perioda;

- ovlada sposobnošću argumentacije i procenjivanja kulture i književnosti, kao i znanjima o jeziku i jezičkim problemima praktikujući pri tom različite vrste analiza i stilove pisanja, naročito u sintaksičko-stilskom smislu.

IV razred

(3 časa nedeljno, 90 časova godišnje)

Operativni zadaci

Glavni operativni zadatak u nastavi albanskog jezika u četvrtom razredu srednje škole, a u skladu sa zahtevima savremenog doba, je povećavanje aktivnog ovladavanja maternjim jezikom kod mlađe generacije, kao i njihovo obogaćivanje teorijskim znanjima koja čine osnovu za proučavanje sistema standardnog jezika, u užem smislu, kao i albanskog jezika, u opštem smislu.

Važnost, vrednost i neophodnost nastave književnosti u školi, tj. u četvrtom razredu srednje škole, ogleda se kroz sledeće operativne zadatke:

Učenik treba da upozna:

- kulturu i autore savremene književnosti;

- kulturu i autore savremene evropske i svetske književnosti;

- teoriju književnosti.

Učenik treba da shvati:

- značaj različitih kultura koje su uticale na razvoj albanske kulture i književnosti;

- kulturnu, književnu i jezičku suštinu koja će pomoći u razvijanju njegovog individualnog mišljenja;

- nacionalnu kulturu i književnost, kao i stranu.

Učenik treba da analizira:

- različite tekstove, njihov smisao, strukturu, sadržaj, detalje i efekte;

- književne i neknjiževne tekstove pisaca savremene albanske književnosti, kao i pisaca savremene strane književnosti.

Učenik treba da vrednuje:

- kulturne i književne modele i tekstove savremene albanske književnosti;

- autore i različite književne tekstove savremene albanske književnosti;

- stvaralaštvo različitih autora savremene albanske i strane književnosti.

Realizacija ovih operativnih ciljeva podrazumeva razvijanje jezičkih veština (veština komunikacije):

- slušanje;

- čitanje;

- govor;

- pisanje;

i njihovih potkategorija:

- kulturni modeli;

- književni i neknjiževni tekstovi;

- jezička kultura;

- albanska i strana književnost;

- kultura komunikacije.

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematske oblasti

- Savremena književnost/Kultura/Poetika;

- Kulturni modeli;

- Književni i neknjiževni tekstovi;

- Jezička kultura;

- Književnost i društvo;

- Književnost/Ideje/Kultura;

- Književnost/Nacionalni i kulturni identitet.

Savremena književnost

Ispituje se kontekst književnosti i kultura u okviru aktuelne epohe, epohe savremene književnosti, daju se karakteristike kultura i poetika savremenog doba; tekstova i njihovog konteksta.

Kulturni modeli

Daju se glavne osobine i karakteristike različitih kulturnih modela koji se vezuju za period savremene književnosti.

Književni i neknjiževni tekstovi

Daju se književni i neknjiževni tekstovi vezani za kulturu i savremenu albansku i svetsku književnost; upoznavajući se na taj način i sa određenim autorima, formama pisanja i kulturološkim komunikacijama.

Savremena albanska književnosti

- Savremena albanska književnost - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Autori dijaspore i njihova dela;

- Savremena albanska poezija - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Savremena albanska proza - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Savremena albanska književna kritika - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Savremena albanska drama - pojam, karakteristike i glavni predstavnici;

- Hivzi Suljejmani "Ljudi";

- Petro Marko "Hasata la vista", "Ustikina noć";

- Jakov Dzodza "Mrtva reka";

- Martin Camaj "Obruč";

- Kasem Trebešina "Stina e stinëve";

- Fatos Arapi - motiv domovine i ljubavi u poeziji Fatosa Arapija;

- Dritero Agoli "Sjaj i pad druga Zulje";

- Ismailj Kadare "General mrtve vojske", "Tvrđava"; "Palata snova";

- Redžep Ćosja "Živa Sfinga";

- Anton Pašku "Of"; "Gof"; "Sinkopa";

- Azem Škrelji "Beli karavan";

- Hazmi Rahmani "Put moje kuće".

Strana književnost

- Savremena svetska književnost - poezija i njene opšte karakteristike;

- Savremeni roman - opšte karakteristike;

- Savremena drama - opšte karakteristike;

- Tomas Eliot "Četiri kvarteta"; "Pusta zemlja";

- Džejms Džojs "Portret umetnika u mladosti";

- Franc Kafka "Proces";

- Albert Kami "Stranac";

- Ernest Hemingvej "Zbogom oružje";

- Dino Bucati "Tartarska pustinja";

- Samjuel Beket "Čekajući Godoa";

- Gabriel Garsia Markez "Sto godina samoće".

Književnost i društvo

Na odabranim primerima proučava se relacija književnost/društvo, odnosno književnost/politika. Analiziraju se odnosi albanske književnosti i njenih neknjiževnih/političkih i misionarskih funkcija.

Književnost/Ideje/Kultura

Književnost se dovodi u vezu sa idejama tokom različitih vremenskih perioda, tj. perioda savremene književnosti i dovodi u vezu sa pokretima za očuvanje nacionalnog identiteta, posmatrano u kontekstu kulturnog razvoja.

Književnost/Nacionalni i kulturni identitet

Odnos savremene albanske i strane književnosti analizira se i posmatra kroz karakteristike identiteta: individualno/nacionalno, a zatim se književnost posmatra i kao deo opšteg kulturnog razvoja.

JEZIČKA KULTURA

Ova tematska celina posvećena je sticanju znanja o jezičkom sistemu. Pretenduje se na reorganizovanje, uopštavanje i sintetizaciju znanja o jezičkom sistemu stečenih u osnovnoj školi.

Daju se tekstovi, vežbe i zadaci, što podrazumeva i pisanje eseja u cilju razvoja jezičkih sposobnosti koje se odnose na stilistiku, standardni jezik, dijalekte, itd. Daju se primeri različitih stilskih dimenzija albanskog jezika, sekvenca, stila, diskursa, kritičkog i kreativnog jezika.

Program predmeta Albanski jezik i književnost za četvrti razred srednje škole koncentrisan je na smisaoni aspekt i njegove osnovne tendencije su usmerene na sledeće tematske jedinice:

Sintaksa

1. Složena rečenica i rečenice koje ulaze u njen sastav;

2. Nezavisna, glavna i zavisna rečenica;

3. Vrste složenih nezavisnih i zavisnih rečenica;

4. Složene nezavisne rečenice: sastavne, rastavne, isključne i zaključne;

5. Složene zavisne rečenice;

6. Složene zavisne subjekatske, predikatske, objekatske, atributske (odredbene) rečenice;

7. Složene zavisne priloške rečenice; mesne, vremenske, uzročne, ciljne, načinske, uslovne, poredbene, posledične i dopusne.

Znakovi interpunkcije

1. Znakovi interpunkcije i njihova upotreba;

2. Tačka i njena upotreba u pisanju;

3. Znak pitanja; Uzvika;

4. Zarez i pravila njegove upotrebe;

5. Tačka-zarez; dve tačke; crtica i crtica kao kopula; tri tačke;

6. Navodnici; Zagrada.

Kultura govora

1. Različiti oblici usmenog izražavanja;

2. Različiti oblici pismenog izražavanja;

3. Pravopisne vežbe; ispravak domaćih zadataka i vežbi;

4. Čitanje i komentarisanje različitih književnih i neknjiževnih dela;

5. Pismeni zadaci; Ispravak.

Očekivani rezultati

Na kraju četvrtog razreda srednje škole učenik treba da:

- zna karakteristike savremene albanske književnosti;

- zna glavne stvaraoce/predstavnike ove književnosti;

- zna glavna dela pisaca ove književnosti;

- ovlada posebnim individualnim kognitivnim i komunikativnim veštinama kako bi bio osposobljen za individualni rad ili rad u grupama;

- analizira, procenjuje, sintetizuje i organizuje informacije dobijene iz različitih izvora, iskazujući ih u obliku pitanja i problema;

- identifikuje, zna i upotrebljava pisanim putem različite književne i neknjiževne forme;

- shvata karakteristike savremene albanske književnosti i albanske kulture aktuelnog doba;

- ovlada sposobnošću argumentacije i procenjivanja kulture i književnosti, kao i znanjima o jeziku i jezičkim problemima praktikujući pri tom različite vrste analiza i stilove pisanja, naročito u sintaksičko-stilskom smislu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavnik treba da primenjuje najsavremenije metode u nastavnom procesu. Ovo omogućava aplikativni pristup u nastavi. Nastava treba da se odvija kroz seanse u kojima se ovladava jezičkim veštinama govorenja, pisanja i čitanja. Seanse bi trebalo modifikovati u skladu sa tendencijama nastavnika i reakcijama učenika.

Treba primenjivati dve vrste čitanja: analitičko i brzo čitanje. Analitičko čitanje ima za cilj detaljnu analizu određenih delova i može se primenjivati na tekstove različitih dužina. Brzo čitanje podrazumeva uobičajeno čitanje. Njima se povećava samostalnost učenika kada je u pitanju čitanje različitih tekstova. Odnos između ove dve vrste čitanja bi trebalo da bude u balansu.

Veza između jezičke veštine čitanja i pisanja bi trebalo da bude konstantna, bilo da je reč o stvaralačkom, imitativnom ili transformativnom pisanju. Aplikativni pristup jeziku je zajednički element svih pomenutih aktivnosti.

Ocenjivanje

Ocenjivanje ima za cilj da utvrdi do kog nivoa su učenici savladali određene operativne zadatke i da identifikuje teškoće sa kojima se suočavaju, da učenicima omogući identifikaciju problema i prednosti u nastavi, kao i da im omogući poboljšanje u savladavanju problematičnih jedinica.

Nastavnik u kontinuitetu treba da ocenjuje:

- znanja koja su učenici stekli; do kog nivoa su ovladali rečnikom i u kolikoj je meri učenik sposoban da se koristi jezičkim veštinama;

- teškoće u radu: ocenjuje se nivo ovladavanja znanjima čiji je glavni cilj eliminisanja problema i pružanje pomoći učenicima pri uklanjanju teškoća;

- integraciju stečenih znanja: ocenjuju se aktivnosti ili različiti projekti koje učenik realizuje izvan školskog programa i integracija ovih znanja sa situacijama u školi.

Tokom nastavnog procesa posebnu važnost imaju različiti načini ocenjivanja, kao:

- ocenjivanje od strane nastavnika, konstantno i direktno ocenjivanje, konstantno praćenje rezultata učenika, kao i indirektno ocenjivanje preko testova;

- ocenjivanje od strane učenika, tokom rada u grupama ili prilikom odgovaranja, učenici mogu dopunjavati jedan drugog i istovremeno ocenjivati na bazi argumenata;

- samoocenjivanje; ocenjivanje samog učenika.

Posebnu pažnju treba posvetiti usmenom izražavanju u kontinuitetu, usmenom izražavanju kroz interakciju kao i pismenom izražavanju:

- usmenom izlaganju događaja, priča, objašnjenja;

- pitanjima i odgovorima;

- inicijativama;

- samostalnom mišljenju;

- izgovaranju reči;

- aktivnostima tokom rada u grupi;

- redu reči u rečenici;

- rečniku (leksici).

LITERATURA

I razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Sabri Hamiti: "Stara albanska književnost";

- Zejnula Rahmani: "Teorija književnosti za srednje škole";

- Mahir Domi & Sterjo Spase: "Strana književnost I";

- Grupa autora "Gramatika".

II razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Kljara Kodra: "Albanska književnost";

- Grupa autora "Strana književnost II";

- Grupa autora "Gramatika albanskog jezika II".

III razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Sabri Hamiti: "Savremena albanska književnost";

- Grupa autora "Strana književnost III";

- Grupa autora "Gramatika albanskog jezika III".

IV razred

- Tekstovi koji su objavljeni na osnovu ovog plana i programa;

- Raniji tekstovi koji sadrže ovu materiju;

- Alji Aljiju "Savremena albanska književnost";

- Grupa autora "Strana književnost IV";

- Grupa autora "Gramatika albanskog jezika IV".

Napomena: Nastavnik može izabrati dodatnu literaturu koja će mu pomoći u realizaciji programa.

Napomena

BUGARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
(za trogodišnje školovanje - III stepen stručne spreme)

Cilj i zadaci

Cilj nastave bugarskog jezika i književnosti jeste obrazovanje i vaspitanje učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkog uma i oplemenjenog jezika i ukusa.

Zadaci nastave bugarskog jezika i književnosti su da:

- upoznaju učenike s književnom umetnošću;

- razviju humanističko i književno obrazovanje na najboljim delima bugarske kulturne baštine;

- usavršavaju literaturnu recepciju, razvijaju književni ukus i stvaraju trajne čitalačke navike;

- upućuju učenike na istraživački i kritički odnos prema književnosti i osposobljavaju ih za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, interpretaciju i vrednovanje književnoumetničkih dela;

- obezbeđuju funkcionalna znanja iz istorije književnosti radi boljeg razumevanja i uspešnijeg proučavanja umetničkih tekstova;

- osposobljavaju učenike da se pouzdano služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja;

- šire saznajne vidike učenika i podstiču ih na kritičko mišljenje i originalna gledišta;

- vaspitavaju ih u duhu opšteg humanističkog progresa i na načelu poštovanja, čuvanja i bogaćenja kulturne i umetničke baštine, civilizacijskih tekovina i materijalnih dobara u okvirima svetske zajednice;

- uvode učenike u proučavanje jezika kao sistema;

- razvijaju jezički senzibilitet i izražajne sposobnosti učenika;

- osposobljavaju učenike da teorijska znanja o jezičkim pojavama i pravopisnoj normi uspešno primenjuju u praksi;

- vaspitavaju ih u duhu jezičke tolerancije prema drugim jezicima i varijantnim osobenostima bugarskog jezika;

- razvijaju umenja u pismenom i usmenom izražavanju;

- podstiču učenike na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na negovanje kulture dijaloga;

- osposobljavaju učenike da se uspešno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim funkcionalnim stilovima u različitim govornim situacijama.

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

A. KNJIŽEVNOST (32)

I KNJIŽEVNOST STAROG VEKA (1)

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici i osobenosti književnosti starog veka - informativno.

II SREDNJOVEKOVNA KNJIŽEVNOST
(STAROBUGARSKA KNJIŽEVNOST) (8)

Počeci slovenske pismenosti; značaj rada Ćirila i Metodija i njihovih učenika. Najstarija slovenska pisma (glagoljica; ćirilica); staroslovenski jezik i recenzije staroslovenskog jezika; najstariji spomenici južnoslovenske kulture. Trnovska i Preslavska književna škola. Apokrifi. Bogumilska književnost. Tajna knjiga (odlomak)

Crnorizac Hrabar: Opismene

Prezviter Kozma: Beseda

Gligorije Camblak: Pohvalno slovo za Jeftimij

III NARODNA (USMENA) KNJIŽEVNOST (10)

Narodna (usmena) književnost: pojam, bitne odlike, osnovne teme i motivi, umetnička vrednost i značaj (sinteza).

Narodna poezija i njen značaj u životu i istoriji bugarskog naroda.

Devojačka žalba - lirska narodna pesma

Stefan Karadža - epska narodna pesma

Kraljević Marko oslobađa tri sindžira roblja - epska pesma

Indže vojvoda - narodna epska pesma

U nedelju sunce greje - narodna pesma

Daješ li, daješ, Balkandži Jovo - narodna epska pesma

Zavoleo Stojan Borjanku - narodna balada

IV NASTANAK BUGARSKE KNJIŽEVNOSTI (2)

Glavni predstavnici: Pajsije Hilendarski, Sofronije Vračanski, Petar Beran (informativno)

V LEKTIRA

Elisaveta Bagrjana: Potomka

Boris Hristov: Konjče moje

Nikolaj Hajtev: Pripovetke (izbor)

Marin Mladenov: Pripovetke (izbor)

Izbor iz savremene poezije bugarske narodnosti u Jugoslaviji.

VI KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na delima koja se izučavaju u ovom razredu ponavljaju se, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirsko, epsko, dramsko pesništvo.

Lirske ("ženske") i epske (junačke) pesme. Epski junak.

Epska poezija u prozi: pripovetka, novela, roman; jednostavniji oblici epske proze: mit, predanje, bajka, priča. Žitije (životopis, biografija), pohvala, slovo.

Dramska poezija (odlike, podela): tragedija, komedija, drama u užem smislu reči. Farsa. Drama i pozorište. Dramski junak.

Stih i proza: Metrika, heksametar, deseterac, cezura.

Sredstva umetničkog izražavanja

Epitet, poređenje, personifikacija, hiperbola, gradacija, antiteza, metafora, lirski paralelizam. Simbol. Humanizam, renesansa, petrarkizam, barok, klasicizam.

B. JEZIK (18)

I OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Jezik kao sredstvo komunikacije (osnovni pojmovi).

Osnovni pojmovi o književnom (standardnom) jeziku. Njegov nacionalni i kulturni značaj. Mesto u porodici slovenskih jezika; narečja bugarskog jezika (istočno i zapadno). Dijalekatska osnova bugarskog književnog jezika.

II FONETIKA I FONOLOGIJA

1. Fonetika

Glas (akustičke i artikulacione osobine). Uloga govornih organa u stvaranju glasova. Osnovna klasifikacija glasova u rečima.

Podela suglasnika prema mestu i načinu tvorbe, učešću glasnih žica; dopunska artikulacija (neki tvrdi suglasnici).

Glasovne promene: palatalizacija; metateza glasa **ъ**; ispadanje samoglasnika u rečima i proširivanje reči samoglasnicima; promenljivo я; asimilacija suglasnika, mukli suglasnici (oni koji se pišu u rečima a ne izgovaraju).

Pojam sloga; vrste slogova; struktura slogova; podela reči na slogove.

Akcenat: karakteristike bugarskog akcenta; upoređivanje bugarskog akcenta sa akcentima srpskog jezika. Enklitike i proklitike. Akcentovane reči; reči sa dva akcenta; drugostepeni akcenat; dvojaki akcenti; semantička značenja akcenta; intonacija: komponente intonacije: melodija, pauza, intenzitet, tempo. Logički akcenat.

2. Fonologija

Pojam fonologije; pojam foneme (definicija) dinstinktivna uloga fonema. Fonološki sistem bugarskog jezika.

III PRAVOPIS

Osnovni principi pravopisa bugarskog književnog jezika. Tipovi pravopisa (fonološki, morfološki). Pisanje složenica i skraćenica. Pravilna upotreba nepostojanog я. Upotreba interpunkcije.

KULTURA IZRAŽAVANJA (20)

1. Usmeno izražavanje

Artikulacija glasova, književna akcentuacija, melodija rečenice, jačina, visina tona, boja glasa, tempo izgovora; pauza - logička i psihološka i njihova izražajna funkcija. Akcenat, reči, grupe reči, rečenice (smisaonica). Otklanjanje nestandardne akcentuacije iz učeničkog govora.

Izražajno čitanje i kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Recitovanje stihova.

Korišćenje gramofonskih ploča, zvučnih zapisa i magnetofonskih traka u podsticanju, proceni i snimanju izražajnog čitanja, kazivanja i recitovanja.

Stilske vežbe. Funkcionalni stilovi: razgovorni književno-umetnički jezik.

2. Pismeno izražavanje

Pravopisne vežbe: pisanje velikog slova.

Stilske vežbe: sažimanje pismenog sastava uz pojačavanje njegove informativnosti, otklanjanje suvišnih reči i neprikladnih izraza.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza na času).

Dva pismena zadatka godišnje.

Napomena

BUGARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

(za četvorogodišnje školovanje - IV stepen stručne spreme)

Cilj i zadaci

Cilj nastave bugarskog jezika i književnosti jeste obrazovanje i vaspitanje učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkog uma i oplemenjenog jezika i ukusa.

Zadaci nastave bugarskog jezika i književnosti su da:

- upoznaje učenike s književnom umetnošću;

- razviju humanističko i književno obrazovanje na najboljim delima bugarske kulturne baštine;

- usavršavaju literaturnu recepciju, razvijaju književni ukus i stvaraju trajne čitalačke navike;

- upućuju učenike na istraživački i kritički odnos prema književnosti i osposobljavaju ih za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, interpretaciju i vrednovanje književno-umetničkih dela;

- obezbeđuju funkcionalna znanja iz istorije književnosti radi boljeg razumevanja i uspešnijeg proučavanja umetničkih tekstova;

- osposobljavaju učenike da se pouzdano služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja;

- šire saznajne vidike učenika i podstiču ih na kritičko mišljenje i originalna gledišta;

- vaspitavaju ih u duhu opšteg humanističkog progresa i na načelu poštovanja čuvanja i bogaćenja kulturne i umetničke baštine, civilizacijskih tekovina i materijalnih dobara u okvirima svetske zajednice;

- uvode učenike u proučavanje jezika kao sistema;

- razviju jezički senzibilitet i izražajne sposobnosti učenika;

- osposobljavaju učenike da teorijska znanja o jezičkim pojavama i pravopisnoj normi uspešno primenjuju u praksi;

- vaspitavaju u duhu jezičke tolerancije prema drugim jezicima i varijantnim osobenostima bugarskog jezika;

- razvijaju umenja u pismenom i usmenom izražavanju;

- podstiču učenike na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na negovanje kulture dijaloga;

- osposobljavaju učenike da se uspešno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim funkcionalnim stilovima u različitim govornim situacijama.

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJ PROGRAMA

A. KNJIŽEVNOST (32)

I KNJIŽEVNOST STAROG VEKA (1)

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici i osobenostima književnosti starog veka - informativno.

II SREDNJOVEKOVNA KNJIŽEVNOST (STAROBUGARSKA KNJIŽEVNOST) (8)

Počeci slovenske pismenosti; značaj rada Ćirila i Metodija i njihovih učenika. Najstarija slovenska pisma (glagoljica, ćirilica); staroslovenski jezik i recenzije staroslovenskog jezika; najstariji spomenici južnoslovenske kulture. Trnovska i Preslavska književna škola. Apokrifi. Bogumilska književnost. Tajna knjiga (odlomak).

Crnorizac Hrabar: O pismene

Prezviter Kazma: Beseda

Gligorije Camblak: Pohvalno slovo za Jeftimij

III NARODNA (USMENA) KNJIŽEVNOST (10)

Narodna (usmena) književnost: pojam, bitne odlike, osnovne teme i motivi, umetnička vrednost i značaj (sinteza).

Narodna poezija i njen značaj u životu i istoriji bugarskog naroda.

Devojačka žalba - lirska narodna pesma

Stefan Karadža - epska narodna pesma

Kraljević Marko oslobađa tri sindžira roblja - epska pesma

Indže vojvoda - narodna epska pesma

U nedelju sunce greje - narodna pesma

Daješ li, daješ, Balkandži Jovo - narodna epska pesma

Zavoleo Stojan Borjanku - narodna balada

IV NASTANAK BUGARSKE KNJIŽEVNOSTI (2)

Glavni predstavnici: Pajsije Hilendarski, Sofronije Vračanski, Petar Beran (informativno)

V LEKTIRA

Elisaveta Bagrjana: Potomka

Boris Hristov: Konjče moje

Nikolaj Hajtev: Pripovetke (izbor)

Marin Mladenov: Pripovetke (izbor)

Izbor iz savremene poezije bugarske narodnosti u Jugoslaviji.

VI KNJIŽEVNO-TEORIJSKI POJMOVI

Na delima koja se izučavaju u ovom razredu ponavljaju se, usvajaju i sistematizuju osnovni književno-teorijski pojmovi.

Lirsko, epsko, dramsko pesništvo.

Lirske ("ženske") i epske (junačke) pesme. Epski junak.

Epska poezija u prozi: pripovetka, novela, roman; jednostavniji oblici epske proze: mit, predanje, bajka, priča. Žitije (životopis, biografija), pohvala, slovo.

Dramska poezija (odlike, podela): tragedija, komedija, drama u užem smislu reči. Farsa. Drama i pozorište. Dramski junak.

Stih i proza: Metrika, heksametar, deseterac, cezura.

Sredstva umetničkog izražavanja

Epitet, poređenje, personifikacija, hiperbola, gradacija, antiteza, metafora, lirski paralelizam. Simbol. Humanizam, renesansa, petrarkizam, barok, klasicizam.

B. JEZIK (18)

I OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Jezik kao sredstvo komunikacije (osnovni pojmovi).

Osnovni pojmovi o književnom (standardnom) jeziku. Njegov nacionalni i kulturni značaj. Mesto u porodici slovenskih jezika; narečja bugarskog jezika (istočno i zapadno). Dijalektička osnova bugarskog književnog jezika.

II FONETIKA I FONOLOGIJA

1. Fonetika

Glas (akustičke i artikulacione osobine). Uloga govornih organa u stvaranju glasova. Osnovna klasifikacija glasova u rečima.

Podela suglasnika prema mestu i načinu tvorbe, učešće glasnih žica; dopunska artikulacija (neki tvrdi suglasnici).

Glasovne promene: palatalizacija; metateza glasa ъ ispadanje samoglasnika u rečima i proširivanje reči samoglasnicima; promenljivo я asimilacija suglasnika, mukli suglasnici (oni koji se pišu u rečima a ne izgovaraju).

Pojam sloga; vrste slogova; struktura slogova; podela reči na slogove.

Akcenat: karakteristike bugarskog akcenta; upoređivanje bugarskog akcenta sa akcentima srpskog jezika. Enklitike i proklitike. Akcentovane reči; reči sa dva akcenta; drugostepeni akcenat; dvojaki akcenti; semantička značenja akcenta; intonacija; komponente intonacije: melodija, pauza, intenzitet, tempo. Logički akcenat.

2. Fonologija

Pojam fonologije; pojam foneme (definicija) dinstinktivna uloga fonema. Fonološki sistem bugarskog jezika.

III PRAVOPIS

Osnovni principi pravopisa bugarskog književnog jezika. Tipovi pravopisa (fonološki, morfološki). Pisanje složenica i skraćenica. Pravilna upotreba nepostojanog я. Upotreba interpunkcije.

VII KULTURA IZRAŽAVANJA (20)

1. USMENO IZRAŽAVANJE

Artikulacija glasova, književne akcentuacije, melodija rečenice, jačina, visina tona, boja glasa, tempo izgovora; pauza - logička i psihološka i njihova izražajna funkcija. Akcenat, reči, grupe reči, rečenice (smisaonica). Otklanjanje nestandardne akcentuacije iz učeničkog govora.

Izražajno čitanje i kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Recitovanje stihova.

Korišćenje gramofonskih ploča, zvučnih zapisa i magnetofonskih traka u podsticanju, proceni i snimanju izražajnog čitanja, kazivanja i recitovanja.

Stilske vežbe. Funkcionalni stilovi: razgovorni književno-umetnički jezik.

2. PISMENO IZRAŽAVANJE

Pravopisne vežbe: pisanje velikog slova.

Stilske vežbe: sažimanje pismenog sastava uz pojačavanje njegove informativnosti, otklanjanje suvišnih reči i neprikladnih izraza.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza na času).

Dva pismena zadatka godišnje.

Napomena

MAĐARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
(za trogodišnje školovanje)

Ciljevi i zadaci:

- sticanje znanja iz lingvistike,

- upoznavanje jezičkih pojava i njihova primena,

- razvijanje izražajnih sposobnosti učenika,

- korišćenje teorijskog znanja o jezičkim pojavama i pravopisu u praksi,

- vaspitavanje učenika u duhu jezičke tolerancije,

- upoznavanje književnih dela,

- razvijanje književne obrazovanosti putem upoznavanja najboljih dela mađarske, južnoslovenske i svetske književnosti,

- razvijanje književnog ukusa i stvaranje čitalačkih navika,

- razvijanje kritičkog stava prema književnosti,

- osposobljavanje za samostalno razumevanje, doživljavanje, prepričavanje i ocenjivanje pročitanog književnog dela,

- upoznavanje i usvajanje teoretskog znanja iz istorije književnosti potrebnog za razumevanje umetničkih dela,

- osposobljavanje za korišćenje stručne literature i drugih izvora,

- proširivanje vidokruga učenika,

- osposobljavanje za stvaranje kritičkog i ličnog stava o književnim delima,

- formiranje naučnog pogleda na svet,

- osposobljavanje za pravilno pismeno i usmeno izražavanje,

- osposobljavanje za samostalno razvijanje sposobnosti govorenja, pisanja i čitanja, kao i kulture dijaloga,

- osposobljavanje učenika za izražavanje svojih misli u raznim govornim situacijama kroz odgovarajuća jezička i stilska sredstva,

- vaspitanje učenika za napredno shvatanje u duhu humanosti, koji će na jugoslovenskom i svetskom nivou upoznati, poštovati i čuvati kulturne i umetničke vrednosti, dostignuća civilizacije i materijalna dobra.

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Operativni zadaci:

- utvrđivanje nivoa znanja učenika iz sadržaja nastavnog plana mađarskog jezika i književnosti za osnovne škole, utvrđivanje sposobnosti samostalne primene znanja i književnosti, jezika i izražavanja, planiranje i realizacija konkretnih mera za prevazilaženje uočenih nedostataka,

- sistematizovanje, proširivanje i produbljivanje znanja o karakteristikama i vrednostima mađarske narodne književnosti i narodne književnosti naroda i narodnosti Jugoslavije,

- upoznavanje sa karakteristikama razvoja književnosti kroz obradu značajnih dela mađarske književnosti, književnosti naroda i narodnosti Jugoslavije i svetske književnosti,

- proširivanje kruga pojmova iz teorije književnosti u okviru dela umetničke književnosti,

- upoznavanje učenika sa proučavanjem književnog dela, sa metodima analize teksta i tipovima analize dela,

- osposobljavanje učenika za redovno i samostalno čitanje, tumačenje i analizu književnog dela iz više aspekata,

- upoznavanje fonetskog i fonološkog sistema mađarskog jezika,

- produbljivanje i sistematizovanje jezičkih znanja i umenja iz nastavnog plana,

- usvajanje raznih načina usmenog i pismenog izražavanja i saopštavanja,

- postepeno osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje udžbenika, priručnika i stručne literature u vezi sa književnošću, jezičkim znanjima i razvojem izražajnih sposobnosti,

- sistematsko razvijanje kritičkog razmišljanja, stvaralačkih sposobnosti, samostalnosti i odgovornog odnosa prema radu učenika.

JEZIČKA ZNANJA (25 časova)

Fonetika

Fond glasova mađarskog jezika.

Sistem mađarskih glasova.

Zakonski međusobni uticaji kod susreta glasova.

Vežbe iz pravila jezika i pravilnog izgovora povodom sadržaja iz gramatike. Isticanje trajanja glasova. Fonetske vežbe. Lektire iz negovanja jezika.

Život našeg jezika

Znanja iz istorije jezika. Srodni jezici i naše jezičko nasleđe. Promene u zvučenju našeg jezika. Proširivanje leksike pomoću interne tvorbe reči i tuđica. Raslojavanje jezika.

Stilistika

Stil. Jezik i stil. Izražajna sposobnost jezika. Slojevi u stilu. Karakteristike umetničkog korišćenja jezika.

Pravopis

Pravopisne vežbe u vezi sa fonetikom. Rastavljanje reči. Pravopis skraćenica od početnih slova reči i skraćenica koje sadrže više od jednog slova pojedine reči. Korišćenje pravopisnog rečnika.

KNJIŽEVNOST (60 časova)

Osnovni književni rodovi i vrste

Lirika, epika, drama. Lirske vrste. Tematika, kompozicija, motivi i stil lirske pesme. Epske vrste. Vrste epskih dela u stihu. Vrste dramskih dela. Kompozicija klasične drame (ekspozicija, sukob, katarza, rasplet).

Književnost starog veka

Opšte karakteristike razdoblja. Vrste klasične grčke književnosti: ep, lirika, drama, proza (informativno).

Dela za obradu

Homer: Ilijada (18. pevanje: Ahilov štit)

Književnost srednjeg veka

Glavne karakteristike srednjovekovne kulture. Glavne književne vrste srednjeg veka u Evropi i njegove vrednosti u svetskoj književnosti (informativno).

Dela za obradu

Vijon: Apró képek balladája (Balade)

Počeci mađarske pismenosti i nastanak crkvene literature.

Dela za obradu

Halotti Beszéd és Könyörgés (Beseda i molitva za mrtve)

Margit-legenda (Legenda o Margiti)

Priče i legende o Svetom Savi

Renesansa

Glavne karakteristike humanizma i renesanse u Evropi. Renesansa kao epoha istorije umetnosti i književnosti. Humanizam i reformacija kao svetovni odnosno crkveni pokret renesanse i njihov značaj u istoriji književnosti.

Dela za obradu

Bokačo: Davanje sokola za jelo dami (Dekameron, 5. dan, 9. priča)

Janus Panonius: Egy dunántúli mandulafáról (O bademu preko Dunava)

Mikor a táborban megbetegedett (Kad se razboleo u logoru)

Balint Balaši (Balassi Bálint): A végek dicsérete (Pohvala pograničnim utvrđenjima)

Hogy Júliára talála így köszöne néki (Susrevši Juliju tako ju je pozdravio)

Marin Držić: Dundo Maroje (odlomak)

Barok

Važnije književne vrste baroka: lirika, propoved, autobiografija, ep u stihu, "kurucke pesme". Lirika rokokoa i literarno pismo.

Dela za obradu

Kelemen Mikeš: 1. pismo

Ivan Gundulić: Osman (odlomak)

Narodna književnost

Pojam narodne književnosti, glavne karakteristike i veze sa drevnom književnošću i umetničkom književnošću. Književni rodovi mađarske narodne književnosti.

Klasicizam i prosvećenost

Karakteristike i periodika epohe i pokreta. Odnosi u kulturi (informativno).

Dela za obradu

Molijer: Tartif (odlomak)

Ferenc Kazinci (Kazinczy Ferenc): Fogságom naplója (Moja robija), Epigrammák (Epigrami)

Mihalj Viteh Čokonaji (Csokonai Vitéz Mihály): A tihanyi ekhóhoz (Eho u Tihanju), Dorottya (Doroća)

Romantizam

Pojam, nastanak, faze razvoja, umetničke karakteristike romantizma. Engleski, nemački, francuski i ruski romantizam (informativno).

Dela za obradu

Puškin: Evgenije Onjegin (Tatjanino pismo Onjeginu)

Edgar Alan Po: Gavran

Jožef Katona: Ban Bank

Mihalj Verešmarti (Vörösmarty Mihály): Késõ vágy (Kasna želja), Elöszó (Predgovor)

Šandor Petefi (Petöfi Sándor): Temetésre szól az ének (Samrtnicu pesmu), Egy estém otthon (Jedno veče kod kuće), A négyökrös szekér (Na volujskim kolima), A XIX. század költöi (Pesnicima XIX stoleća), Laza Kostić: Santa Maria della Salute (u originalu i u prevodu)

Realizam

Pojam i uslovljenost realizma u istoriji književnosti. Njegov povratni uticaj na romantizam (informativno).

Dela za obradu

Onore de Balzak: Čiča Gorio

Gistav Flober: Gospođa Bovari

Mađarska i južnoslovenska književnost u drugom delu XIX veka

Političke, društvene i umetničke karakteristike druge polovine veka. Odnosi u kulturi. (Informativno)

Dela za obradu

Janoš Aranj (Arany János): V. László (Ladislav V), Õsszel (U jesen)

Imre Madač (Madách Imre): Az ember tragédiája (Čovekova tragedija)

Mor Jokai (Jókai Mór): Az aranyember (Zlatni čovek)

Kalman Miksat (Mikszáth Kálmán): Timár Zsófi özvegysége (Udovištvo Žofike Timar)

Simo Matavulj: Bakonja fra Brne

Uzajamne mađarsko-jugoslovenske književne veze

Uzajamne veze u narodnoj književnosti. Roman o Troji i Legenda o sv. Ladislavu u srpskoj književnosti. Mađarski junaci u južnoslovenskoj narodnoj književnosti.

Dela za obradu

Srpska legenda o sv. Ladislavu

Pojave u razdoblju prosvećenosti. Mađarski prevodioci srpske poezije. "Szerbus manier". Delo Jožefa Sekača (Székács József), Mihailo Vitković (Vitkovics Mihály), dvojezični poeta. (Informativno).

Dela za obradu

Zmajevo Pismo Janošu Aranju

Jakov Ignjatović: Találkozás Petőfivel (Susret sa Petefijem)

Branko Radičević: A leány a kútnál (Na studencu - u prevodu Janoša Vajde - Vajda János)

Prilikom analize predloženih književnih dela obraditi pojmove iz poetike.

Lektira

Šekspir: Romeo i Julija

J. V. Gete: Patnje mladog Vertera

Stendal: Crveno i crno

Mihalj Verešmarti: Csongor és Tünde (Čongor i Tinde)

KULTURA IZRAŽAVANJA (20 časova)

Usmeno izražavanje

Učenik treba da bude sposoban da iz aspekta stila oceni rečenice tekstova različitog sadržaja, a svoje rečenice da konstruiše pravilno i u dobrom stilu, redom reči koji odgovara težini sadržaja raznih delova saopštenja. Pravilna tvorba glasova, svesna primena normi izgovora u duhu zahteva regionalnog govornog jezika. Uvežbavanje govorenja u zavisnosti od situacije i događaja, odnosno u vezi sa temom. Podsticanje govorljivosti, oslobađanje od eventualnih kompleksa.

Kultura govornog ponašanja. Uvažavanje sagovornika.

Pismeno izražavanje

Jasno i precizno izražavanje u duhu mađarskog jezika.

Oblici razvijanja sposobnosti pismenog izražavanja: prepričavanje, opis, privatno pismo.

Pisano delo kao izvor informacija. Upotreba leksikona, rečnika, priručnika, pomoćne literature.

Dva školska pismena zadatka (jedan čas za izradu a dva za ispravku).

Napomena

MAĐARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
(za četvorogodišnje školovanje)

CILJEVI I ZADACI

Nastava mađarskog jezika i književnosti ima sledeće ciljeve i zadatke:

- uvodi učenike u proučavanje jezika kao sistema;

- uvodi učenike u sociolingvističko i lingvistička znanja;

- tumači jezičke pojave na osnovu istorije jezika;

- razvija izražajne sposobnosti učenika;

- osposobljava učenike da teorijska znanja o jezičkim pojavama i pravopisnim normama uspešno primenjuju u praksi;

- vaspitava ih u duhu tolerancije i poštovanja jezika drugih;

- upoznaje učenike sa književnim vrednostima;

- razvija znanje i humanističko obrazovanje učenika na osnovu najboljih književnih dela;

- usavršava literarnu recepciju, razvija književni ukus i stvara trajne čitalačke navike;

- upućuje učenike na analizu književnih dela;

- osposobljava učenike za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, interpretiranje i vrednovanje književnih dela;

- obezbeđuje znanje iz teorije i istorije književnosti radi boljeg razumevanja i proučavanja umetničkih tekstova;

- osposobljava učenike da se služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja;

- podstiče učenike na individualan stav i originalna gledišta;

- izgrađuje naučni pogled na svet;

- razvija kulturu govora i pisanja;

- podstiče učenika na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na negovanje kulture dijaloga;

- osposobljava učenike da se uspešno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim funkcionalnim stilovima u različitim govornim situacijama;

- osposobljava učenike na doživljavanje umetničkih vrednosti i podstiče potrebu za tim, usmerava na poštovanje i čuvanje jezičke i kulturne baštine, vaspitava intelektualno zdravu, radno sposobnu generaciju koja je sposobna za razvijanje i bogaćenje materijalnih i kulturnih dobara, za vrednovanje tekovina civilizacije i vaspitava u duhu opšteg humanističkog progresa.

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

POZNAVANJE JEZIKA (30 časova)

JEZIK

Nastanak jezika. Govor, primena jezika. Jezik kao norma govora. Jezik i misao. Jezik, govor i pisanje. Odnos jezika i društva.

Znanje, odnosno poznavanje jezika. (Primena jezičkih elemenata, reči i dodataka, nastavaka.)

Maternji jezik - jezik sredine (nematernji jezik) i strani jezik. Jednojezični i dvojezični rečnici.

Helyesirasi tanacsado szotar (Savetodavni rečnik za pravopis);

A magyar helyesiras szobalyai. (Pravila mađarskog pravopisa)

Sistem jezičkih znakova: a) karakter i tipovi jezičkih znakova; odnos jezičkog znaka i onoga šta označava,

b) jezički znaci, njihovi pismeni oblici, elementi i njihova sistemska povezanost.

Jezička komunikacija: Pojam komunikacije. Verbalna i neverbalna komunikacija. Ciljevi saopštavanja. Činioci komunikacije.

Jezičke promene

Nužne promene u jeziku. Leksičke promene. Fonetičke i gramatičke promene. Razni slojevi jezika.

Pojam jezičke srodnosti. Ugro-finska jezičke grupa.

Svetski jezici. Grupa slovenskih jezika (najosnovnije sličnosti i razlike u poređenju sa ugro-finskom jezičkom grupom).

Sastavljanje teksta

Funkcija značenja reči i rečenice u tekstu. Značaj obogaćivanja lične leksike.

Unutrašnja organizacija, kompozicija teksta: raščlanjivanje i povezanost, vezni elementi i među rečenicama i stavovima. Razumevanje sadržaja pisanog teksta pomoću pravilnog načina čitanja.

Praktična pitanja sastavljanja krupnijih tekstova: razgraničavanje teme, davanje naslova, raščlanjivanje, sastavljanje i formiranje stavova, kompozicija.

Stil

Različita konstrukcija (kompozicija) i stilske karakteristike književnih, naučnih i službenih tekstova. Pojam i značaj terminologije.

Značenje reči i izreka. Proučavanje stilske vrednosti u tekstu reči sa jednim značenjem, sa više značenja, homonima, panonima i sinonima. Proučavanje stilskih vrednosti proste i složene rečenice u kontekstu.

Fonetika

Pojam foneme (glasa).

Jednačenje glasova: a) samoglasnici iste tvorbe u rečima i prilagođavanje samoglasnika, b) ponašanje suglasnika u grupi (jednačenje po zvučnosti, po mestu ili po načinu obrazovanja, stapanje - asimilacija i disimilacija - sažimanje - pravilan izgovor ovih glasovnih promena).

Muzikalnost mađarskog jezika.

Upoređivanje fonda glasova mađarskog i srpskog jezika.

Pravopis

Uvežbavanje pravopisnih pravila pisanja samoglasnika i suglasnika, vežbanje prepoznavanja njihovih stilskih vrednosti u datim (konkretnim) proznim i lirskim tekstovima.

KNJIŽEVNOST (55 časova)

1. Uvod u proučavanje književnog dela

I Mesto književnosti u sistemu umetnosti. Književna komunikacija (autor-pisac, delo, čitalac). Oblik književnog dela, kompozicija i struktura. Književno delo kao jezička struktura. Aristotelova Poetika.

II Osnovni književni rodovi i vrste

Lirika, epika, drama. Lirske vrste. Tematika, kompozicija, motivi i stil lirske pesme. Epske vrste. Naratorski stav, lik i fabula. Vrste epskih dela u stihovima. Vrste dramskih dela. Kompozicija klasične drame (ekspozicija, sukob, katarza, rasplet).

III Stilistika, retorika i poetika

Definicija stila. Stilske figure i tropi. Ritam i jedinice ritma. Versifikacija (tonska, antička, silabička).

2. Književnost starog veka

Opšte karakteristike razdoblja. Književnost starog veka na istoku. Književnost stare Grčke i vrste klasične književnosti: ep, lirika, drama, proza. Književnost starog Rima i glavne vrste te književnosti (informativno).

Dela za obradu

Ep o Gilgamešu (Stvaranje)

Homer: Ilijada (18. pesma: Ahilov štit)

Sapfo: Afroditi

Biblija (Pesma nad pesmama)

3. Književnost srednjeg veka

Glavne karakteristike srednjovekovne kulture. Srednji vek kao pojam u istoriji umetnosti i književnosti. Glavne književne vrste srednjeg veka u Evropi i njegove vrednosti u svetskoj književnosti (informativno).

Dela za obradu

Vijon: Večernja molitva sv. Ambrozija - Balade.

Počeci mađarske pismenosti i nastanak crkvene literature.

Dela za obradu

Priče i legende o svetom Savi

Képes Krónika (Slikovita hronika)

Halotti Beszéd és Könyögés (Beseda i molitva za mrtve)

Ómagyar Mária - siralom (Marijina tužbalica - Staromađarska Bogorodičina tužbalica)

Margit - legenda (Legenda o Margiti)

4. Renesansa

Glavne karakteristike humanizma i renesanse u Evropi. Renesansa kao epoha istorije umetnosti i književnosti. Humanizam i reformacija kao svetovni, odnosno crkveni pokreti renesanse i njihov značaj u istoriji književnosti (informativno).

Dela za obradu

Petrarka: Kanconijer (izbor)

Bokačo: A śolyom feláldozásának története - Davanje sokola za jelo dami (Dekameron, 5. dan, 9. priča)

Informativno predavanje o odomaćenju humanističke literature u Mađarskoj, o njenim važnijim književnim vrstama i piscima. Životno delo Janusa Panoniusa.

Važnije književne vrste i pisci reformacije. Životno delo Balinta Balašija **(Balassi Bálint)**

Dela za obradu

Janus Panonius: Egy dunántúli manduláfaról (O bademu preko Dunava), Mikor o táborban megbetegedett (Kad se razboleo u logoru),

Gašpar Heltai (Heltai Gáspár): A farkasról meg a képröl (O vuku i o lisici)

Balint Balaši (Balassi Bálint): A végek dicsénete (Pohvala pograničnim utvrđenjima),

Hogy Júliána találo így köszöne néki (Susrevši Juliju, tako ju je pozdravio).

Marin Držić: Dundo Maroje (odlomak)

5. Barok

Barok kao epoha istorije umetnosti i književnosti. Pokušaj vraćanja srednjovekovnog pogleda na svet. Karakteristike ideala umetnosti i stila baroka. Važnije književne vrste baroka u Evropi i njegove vrednosti u svetskoj književnosti.

Milton: Izgubljeni raj (IX pevanje: Sagrešenje)

Glavne književne vrste baroka: lirska pesma, propoved, autobiografija, ep u stihovima, "kurucke pesme". Lirika rokokoa i literarno pismo.

Dela za obradu

Petar Pozmanj (Pózmány Péter): Az halálrul (O smrti)

Ivan Gundulić: Osman (odlomci)

Kelemen Mikeš (Mikes Kelemen): 1. pismo

6. Uzajamne mađarsko-jugoslovenske književne veze

Uzajamne veze u narodnoj književnosti. Roman o Troji i legenda o sv. Ladislavu u srpskoj književnosti. Mađarski junaci u narodnoj poeziji Južnih Slovena. Uzajamne veze u doba renesanse - Balint Balaši (Balassi Bálint) i Nikola Zrinski (Zrinyi Miklós) u jugoslovenskoj književnosti. Prevodi epova u stihovima (szephistania). Predanja o kralju Matiji (Mátyás - mandák) (informativno).

Dela za obradu

Srpska legenda o sv. Ladislavu.

Pesma Grgelja o mukama Dmitra Jakšića.

7. Narodna književnost

Pojam narodne književnosti, glavne karakteristike i veza narodne književnosti sa drevnom književnošću i umetničkom književnošću.

8. Lektira

Sofokl: Antigona

Dante: Božanstvena komedija (Pakao, 5. pevanje, Grešni ljubavnici)

Šekspir: Romeo i Julija

Nikola Zrinski (Zrinyi Miklós): Szigeti veszedelem (Odbrana Sigeta)

9. Sa predloženim književnim delima paralelno obraditi pojmove iz poetike.

KULTURA IZRAŽAVANJA (20 časova)

Usmeno izražavanje

Pravilno stvaranje glasova, svesna upotreba normi izgovora u duhu zahteva regionalnog govornog jezika. Vežbe konverzacije u zavisnosti od situacije i događaja, odnosno vezano za tematiku; upoznavanje sa sredstvima koja služe za postizanje željenog uticaja, verbalnog karaktera (gramatičke konstrukcije, ustaljene sintagme, red reči itd.), sredstva neverbalnog karaktera (nejezični znaci). Podsticanje usmenog opštenja i oslobađanje govornika od eventualnih kompleksa. Korišćenje odgovarajućih fraza i konteksa u cilju izražavanja mišljenja, suprotstavljanja, sumnje, odobravanja mišljenja drugih, za potvrđivanje i izražavanje zabrinutosti. Stvaranje govornih situacija u kojima je usmeno opštenje pogodnije, komunikativne prilike u kojima je pismeno opštenje uspešnije.

Kultura govornog ponašanja. Poštovanje sagovornika.

Pismeno izražavanje

Jasno i precizno pismeno izražavanje u duhu mađarskog jezika.

Razvijanje raznih formi pismenog izražavanja:

- pripovetka (prepričavanje),

- opis,

- privatno pismo i

- kratka studija (disertacija).

Pismeno delo kao izvor informacija i znanja. Upotreba leksikona, rečnika, priručne i pomoćne literature.

Dva školska pismena zadatka (jedan čas za izradu, a dva za ispravku).

Napomena

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Ciljevi i zadaci

Cilj nastave maternjega jezika je da kod učenika razvije estetski kriterij za sve ono što je univerzalno vrijedno i dobro i sposobnost za razumijevanje književnih pojava u svjetskoj književnoj riznici bez zapostavljanja ili forsiranja pojedinih književnih sadržaja, uz unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti.

U okviru predmeta bosanski jezik i književnost jedan od osnovnih ciljeva jeste dalji razvoj jezičkih i komunikativnih kompetencija proširivanjem znanja o jeziku, književnosti i kulturi.

Shodno ciljevima nastave u okviru ovog predmeta učenici treba da razviju jezičke sposobnosti i na taj način stiču pozitivno mišljenje o ulozi i značaju bosanskoga jezika kao njihovog maternjega jezika.

Učenici podstiču razvoj mišljenja i ovladavaju sopstvenim misaonim procesima; učenici stvaraju kritički stav prema stvarnosti i bogate maštu i razvijaju kreativnost ličnog izraza razvijajući svijest o sopstvenoj kulturi i tradiciji.

Učenici u okviru programa bosanskoga jezika i književnosti koriste receptivne jezičke vještine (slušanje, čitanje) u različitim komunikativnim situacijama; učenici koriste vještine jezičke produkcije (govorenje, pisanje) u različitim komunikativnim situacijama.

Učenici čitaju i razumijevaju tekstove iz nacionalne i opće književnosti i kulturne baštine.

Zadaci nastave maternjeg jezika su da:

- učenici razviju sposobnost za samostalnu interpretaciju i istraživanje književnih djela i nauče da pristupaju stručnoj literaturi o književnosti;

- učenici dobro vladaju književnim jezikom;

- učenici u potpunosti budu osposobljeni za izražajno čitanje i logičko i kritičko shvatanje pročitanog teksta;

- postupno upoznaju pravopis i gramatiku bosanskoga jezika;

- budu osposobljeni za pravilno usmeno i pismeno izražavanje;

- učenici doživljavaju, tumače i ocjenjuju književno djelo;

- učenici razlikuju književne pravce, epohe, stilska razdoblja, kao i specifične književne pojave. U oblasti književne hronologije učenici treba da znaju vrijeme, stilske osobine, centre, predstavnike, djela i vrste karakteristične za pojedino razdoblje;

- učenici upoznaju pravila sastavljanja i stiliziranja tekstova;

- kod učenika razvije ljubav prema maternjem jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra;

- kod učenika podstakne želja za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom svoga jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturan odnos prema drugim jezicima i narodima.

I razred
stručno obrazovanje u trogodišnjem trajanju

(3 sata nedeljno, 105 sati godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I Jezik (48 sati)

Standardizacija jezika 6

Jezička standardizacija. Bosanski književni jezik. Književnojezičke varijante. Nestandardni jezički varijeteti.

- Zavičajni govor i književni jezik

- Riječi iz mog zavičaja (lokalna leksika - sakupljanje i pravljenje rječnika lokalne leksike)

1) Jezik kao sredstvo sporazumijevanja

2) Jezici u svijetu

3) Jezička norma i standardizacija

4) Jezik i njegova struktura

Fonetika i fonologija 8

Jezik kao sistem znakova. Fonetika i fonologija. Glasovi i foneme. Slog. Morfologija. Riječi i morfeme. Vrste morfema. Tvorba morfema. Morfofonološke alternacije i njihova uloga u promjeni i tvorbi riječi.

1) Nastanak i dioba glasova

2) Jednačenje suglasnika po zvučnosti i mjestu tvorbe

3) Gubljenje suglasnika i palatalizacije

4) Jotovanje

5) Alternacije-ije/-je/-i/-e

Morfologija 8

- Imenice (rod, broj, padež)

- Pridjevi (semantičke i gramatičke odlike i pridjevski vid, rod, broj, padež i komparacija)

- Zamjenice (semantičke i gramatičke odlike, zamjenice (podjela i deklinacija)

- Brojevi (značenje, podjela i deklinacija)

- Glagoli (leksičke i gramatičke odlike; glagolski vid; prijelaznost radnje, konjugacija i pomoćni glagoli)

Ortoepija i ortografija 3

Akcenatski sistem bosanskoga književnoga jezika (i njegovo obilježavanje). Služenje rječnikom za utvrđivanje pravilnog akcenta.

1) Ortoepija i ortografija

2) Akcenat i postakcenatske dužine, akcenatske vježbe

Pravopis 13

Osnovni principi pravopisa bosanskoga književnoga jezika. Pravopisi i pravopisni priručnici.

1) Pravopisne odredbe pisanja h i j

2) Pravopisne odredbe pisanja č, ć, dž i đ

3) Pravopisni znaci

4) Tačka, zarez, tačka - zarez

5) Upitnik, uzvičnik, tri tačke

6) Pisanje velikog i malog slova

7) Sastavljeno i rastavljeno pisanje

8) Apostrof, crta, crtica, dvotačka, geminacija i kosa crta

9) Navodnici i polunavodnici

Historija jezika 3

1) Historija jezika do kraja 15. stoljeća

2) Glavne osobenosti bosanskoga jezika od početka 16. do kraja 18. stoljeća

Jezik u upotrebi 7

Artikulacija glasova, jačina, visina, boja glasa. Izražajno kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Korištenje zvučnih zapisa u podsticanju, procjeni i snimanju izražajnog čitanja, kazivanja i recitovanja. Stilske vježbe. Domaći pismeni zadaci.

1) Tipovi vezanog teksta

2) Domaće pismene vježbe

3) Izrada pismenog zadatka

4) Govorne vježbe

5) Izražajno kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova

6) Rečenica kao komunikaciona i gramatička jedinica

7) Morfemsko-morfološki nivo

II Književnost i lektira 57

Teorija književnosti 17

Pojam i naziv književnosti; književnost kao umjetnost; književnost i druge umjetnosti; usmena i pisana književnost; uloga književne umjetnosti u društvu; književnost i proučavanja književnosti: teorija, historija i književna kritika.

1) Vrste umjetnosti

2) Književnost kao umjetnost riječi

3) Nauka i književnost

4) Književni rodovi i vrste (osnovni pojmovi)

5) Književnoumjetnički tekst, Musa Ćazim Ćatić (izbor)

6) Struktura umjetničkog teksta (izbor)

7) Pripovjedački umjetnički tekst (izbor)

8) Poezija i stvarnost (izbor)

9) Pjesnik, njegov svijet i jezik (izbor)

10) Pripovjedač i pripovijedanje (izbor)

11) Svete knjige: Kur'an, Biblija...

Književnostilske formacije

Antička književnost 14

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici, predstavnicima i osobenostima antičke grčke i rimske književnosti

1) Uvod u antičku književnost

2) Mitska osnova antičke književnosti - najpoznatiji grčki mitovi

3) Odlike i podjela epske poezije, lirike i drame

4) Homer: "Ilijada" (odlomak)

5) Homer: "Odiseja" (odlomak)

6) Sofokle: "Antigona"

7) Odlike i predstavnici rimske književnosti

8) Vergilije: "Eneida" (odlomak)

9) Plaut: "Tvrdica" (odlomak)

Stara književnost istočnih naroda 8

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici, predstavnicima i osobenostima književnosti starog vijeka i arapskoj i perzijskoj književnosti

1) "Ep o Gilgamešu" (odlomak)

2) Firdusi: "Šahnama", (odlomak "Rustem i Surhab")

3) "Hiljadu i jedna noć" (izbor)

4) Klasici arapske i perzijske književnosti (uvod)

5) Hajjam: "Rubaije"

6) Sadi: "Đulistan" (odlomak)

Narodna (usmena) književnost 14

Poetika usmene književnosti, intenzivnost kolektivnih osjećanja i mišljenja. Proces oblikovanja usmenih tvorevina. Usmeni stvaralac kao predstavnik svoje sredine. Odnos: stvaralac - djelo - slušaoci; identifikovanje slušaoca sa kazivačem; odgoj usmenim putem, pjevač kao čuvar društvenog, moralnog i nacionalnog identiteta. Historijsko predanje.

Tipologija jednostavnih usmenih oblika. Trajnost vrsta usmene književnosti, njihova osnovna obilježja i razlike u funkciji. Tematski krugovi epske poezije. Junaci kao vaspitni uzori svoje sredine. Narodna poezija kao usmena historija višeg reda u formiranju i trajanju historijske svijesti - sa širim izborom usmene poezije i proze.

1) Epska pjesma: "Budalina Tale"

2) Epska pjesma, Avdo Međedović: "Ženidba Smailagić Meha"

3) Epska pjesma: "Đerzelez Alija, carev mejdandžija"

4) Lirska pjesma: iz antologije Saita Orahovca: "Stare narodne pjesme Bošnjaka" (izbor)

5) Lirsko-epske vrste

6) "Hasanaginica"

7) "Smrt Omera i Mejreme"

8) Usmena proza (narodna pripovijetka, bajka i basna) - Aiša Softić: "Usmena proza Bošnjaka", (basne, bajke, novele, šaljive ptiče i anegdote)

9) Poslovice i izreke - Ismet Rebronja, Medisa Kolaković: "Budi nešto, da ne budeš ništa" (antologija bošnjačkih izrečica)

Srednjovjekovna književnost 4

Počeci slavenske pismenosti. Najstarija slavenska pisma; najstariji spomenici južnoslavenske kulture.

1) Odlike i vrste srednjovjekovne evropske književnosti

2) Počeci slavenske pismenosti, južnoslavenska srednjovjekovna literatura

3) Bosanska srednjovjekovna književnost, zapisi sa stećaka, Povelja Kulina-bana

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Budući da u odgojno-obrazovnom sistemu jezik i književnost imaju primarnu ulogu, njegovanje jezika je od najvećeg značaja u razvoju kulture jednog naroda. Kao nastavni predmet jezik se, s toga, ne proučava da bi sam sebi bio svrha, nego kao predmet koji pomaže u cjelokupnom razvoju i obrazovnom procesu učenika.

Nastavom bosanskoga jezika i književnosti učenike osposobljavamo za komunikaciju bez koje ne mogu spoznati ni sebe, ni svijet oko sebe. Ta im komunikacija opet, omogućava da pristupe nacionalnoj i svjetskoj kulturi putem govorne i pisane riječi.

Potpunije ovladavanje tim komunikacijskim sredstvom čini učenike sigurnijim primaocima odgojnih poruka. Istovremeno kod učenika razvijamo ljubav prema jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra; podstičemo želju za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom tog jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturan odnos prema drugim jezicima i narodima.

Nastava jezika treba da se izvodi u najužoj povezanosti s književnim tekstom. Ona ima svoj sadržaj, svoje metode i svoj cilj, spaja misaone, osjećajne, funkcionalne i estetske momente jer je jezik, kao najsavršenije sredstvo sporazumijevanja, vezan za misao, pa su mišljenje i jezik u stalnom jedinstvu. Promatranjem tekstova u pismenom ili usmenom emitiranju, učenici zapažaju jezičke činjenice i njihova obilježja, razvijaju logičko zaključivanje i apstraktno mišljenje, nužno za spoznaju jezičkih zakona i pravila, odnosno lingvističko mišljenje, koje učeniku omogućava razlikovanje nelingvističkih od lingvističkih pojava u upotrebi jezika (npr. prepoznavanje logičkog sadržajnog, semantičkog, sintaksičkog, obavještajnog plana rečenice). Sve to nužno uključuje stjecanje znanja o jeziku uopće, odnosno osnove opće lingvistike i osnove znanosti o jeziku, tj. fonetiku, fonologiju, morfologiju, tvorbu riječi, sintaksu, leksiku, stilistiku, ortografiju, ortoepiju, dijalekte i historiju jezika.

Usmeno i pismeno izražavanje u okviru standardnog jezika zauzima, nesumnjivo, važnu ulogu. Konkretan doprinos jednog i drugog vida izraza, koji stoje u neraskidivoj vezi, ogleda se u osposobljavanju učenika za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim jezikom, u razvijanju kulture njihovog izražavanja, jezičkog mišljenja i svijesti o višestrukom značaju i ulozi jezika. Iako je na prvom mjestu osposobljavanje učenika za pravilnu upotrebu standardnog jezika, među zadacima nastave je i to da se učenici, u određenoj mjeri, upoznaju sa svim oblicima jezika.

Učenike valja upoznati sa pravilima sastavljanja i stiliziranja tekstova, tj. opskrbiti ih znanjem o teoriji sastavljanja (vrste tekstova), tekstovnoj lingvistici (nadrečenično jedinstvo teksta), stilistici (poetska i lingvistička stilistika, funkcionalni stilovi) i retorici (osnove govorništva).

Sve vrste govornih i pismenih vježbi su u funkciji pouzdanog jezičkoga ispoljavanja. Zato punu praktičnu prikladnost imaju gramatičke, akcenatske, ortoepske, dikcijske, leksičke, semantičke, pravopisne i stilske vježbe; opisivanje, pripovijedanje, raspravljanje itd. Programskim sadržajima iz područja jezika u upotrebi, omogućeno je da se integrirano pristupi jezičkim i književnim sadržajima, da se uspostavi korelacija. Osnov ove korelacije je vezani tekst.

Ove vježbe i oblici rada osposobljavaju učenike da se uspješno koriste svim komunikacionim ulogama, da izgrađuju svijest o jeziku, njegovoj funkciji i ljepoti, te da budu govornici, slušaoci, čitaoci i kreativci na polju pisane riječi.

S obzirom na mnoštvo autora i naslova, u želji da se učenicima olakša stjecanje znanja, predlažemo jezgrovite panoramne preglede pojedinih književnih razdoblja i njihovih predstavnika, gdje god je to opravdano, da bi ostalo vremena za velike pisce i značajne teme općenito.

Nastavnik treba da kod učenika izgradi čitalačke navike i da ih motivira da kao aktivni čitaoci pročitaju bar glavninu planiranog književnog fonda.

I razred
stručno obrazovanje u četvorogodišnjem trajanju

(3 sata nedeljno, 105 sati godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I Jezik (48 sati)

Standardizacija jezika 6

Jezička standardizacija. Bosanski književni jezik. Književnojezičke varijante. Nestandardni jezički varijeteti.

- Zavičajni govor i književni jezik

- Riječi iz moga zavičaja (lokalna leksika - sakupljanje i pravljenje rječnika lokalne leksike)

1) Jezik kao sredstvo sporazumijevanja

2) Jezici u svijetu

3) Jezička norma i standardizacija

4) Jezik i njegova struktura

Fonetika i fonologija 8

Jezik kao sistem znakova. Fonetika i fonologija. Glasovi i foneme. Slog. Morfologija. Riječi i morfeme. Vrste morfema. Tvorba morfema. Morfofonološke alternacije i njihova uloga u promjeni i tvorbi riječi.

1) Fonetsko-fonološki nivo

2) Nastanak i dioba glasova

3) Jednačenje suglasnika po zvučnosti i mjestu tvorbe

4) Gubljenje suglasnika i palatalizacije

5) Jotovanje

6) Alternacije- je/- je/-i/-e

Morfologija 8

- Imenice (rod, broj, padež)

- Pridjevi (semantičke i gramatičke odlike i pridjevski vid, rod, broj, padež i komparacija)

- Zamjenice (semantičke i gramatičke odlike, zamjenice (podjela i deklinacija)

- Brojevi (značenje, podjela i deklinacija)

- Glagoli (leksičke i gramatičke odlike; glagolski vid; prijelaznost radnje, konjugacija i pomoćni glagoli)

Ortoepija i ortografija 3

Akcenatski sistem bosanskoga književnoga jezika (i njegovo obilježavanje). Služenje rječnikom za utvrđivanje pravilnog akcenta.

1) Ortoepija i ortografija

2) Akcenat i postakcenatske dužine, akcenatske vježbe

Pravopis 14

Osnovni principi pravopisa bosanskog književnog jezika. Pravopisi i pravopisni priručnici.

1) Pravopisne odredbe pisanja h i j

2) Pravopisne odredbe pisanja č, ć, dž i đ

3) Tačka, zarez, tačka - zarez

4) Upitnik, uzvičnik, tri tačke

5) Pisanje velikog i malog slova

6) Sastavljeno i rastavljeno pisanje

7) Apostrof, crta, crtica, dvotačka, geminacija i kosa crta

8) Navodnici i polunavodnici

Historija jezika 2

1) Historija jezika do kraja 15. stoljeća

Jezik u upotrebi 7

Artikulacija glasova, jačina, visina, boja glasa. Izražajno kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Korištenje zvučnih zapisa u podsticanju, procjeni i snimanju izražajnoga čitanja, kazivanja i recitovanja. Stilske vježbe. Domaći pismeni zadaci.

1) Tipovi vezanoga teksta

2) Domaće pismene vježbe

3) Izrada pismenoga zadatka

4) Govorne vježbe

5) Izražajno kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova

6) Rečenica kao komunikaciona i gramatička jedinica

7) Morfemsko-morfološki nivo

II Književnost i lektira 57

Teorija književnosti 17

Pojam i naziv književnosti; književnost kao umjetnost; književnost i druge umjetnosti; usmena i pisana književnost; uloga književne umjetnosti u društvu; književnost i proučavanja književnosti: teorija, historija i književna kritika.

1) Vrste umjetnosti

2) Književnost kao umjetnost riječi

3) Nauka i književnost

4) Književni rodovi i vrste (osnovni pojmovi)

5) Književnoumjetnički tekst, Musa Ćazim Ćatić (izbor)

6) Struktura umjetničkoga teksta (izbor)

7) Pripovjedački umjetnički tekst (izbor)

8) Poezija i stvarnost (izbor)

9) Pjesnik, njegov svijet i jezik (izbor)

10) Pripovjedač i pripovijedanje (izbor)

11) Svete knjige: Kur'an, Biblija...

Književnostilske formacije

Antička književnost 14

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici, predstavnicima i osobenostima antičke grčke i rimske književnosti

1) Uvod u antičku književnost

2) Mitska osnova antičke književnosti - najpoznatiji grčki mitovi

3) Odlike i podjela epske poezije, lirike i drame

4) Homer: "Ilijada" (odlomak)

5) Homer: "Odiseja" (odlomak)

6) Sofokle: "Antigona"

7) Eshil: "Okovani Prometej" (izbor)

8) Odlike i predstavnici rimske književnosti

9) Vergilije: "Eneida" (odlomak)

10) Plaut: "Tvrdica" (odlomak)

Stara književnost istočnih naroda 8

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici, predstavnicima i osobenostima književnosti starog vijeka i arapskoj i perzijskoj književnosti

1) "Ep o Gilgamešu"

2) Firdusi: "Šahnama", (odlomak "Rustem i Surhab")

3) "Hiljadu i jedna noć" (izbor)

4) Klasici arapske i perzijske književnosti (uvod)

5) Hajjam: "Rubaije"

6) Sadi: "Đulistan" (odlomak)

Narodna (usmena) književnost 14

Poetika usmene književnosti, intenzivnost kolektivnih osjećanja i mišljenja. Proces oblikovanja usmenih tvorevina. Usmeni stvaralac kao predstavnik svoje sredine. Odnos: stvaralac - djelo - slušaoci; identifikovanje slušaoca sa kazivačem; odgoj usmenim putem, pjevač kao čuvar društvenoga, moralnoga i nacionalnoga identiteta. Historijsko predanje.

Tipologija jednostavnih usmenih oblika. Trajnost vrsta usmene književnosti, njihova osnovna obilježja i razlike u funkciji. Tematski krugovi epske poezije. Junaci kao vaspitni uzori svoje sredine. Narodna poezija kao usmena historija višeg reda u formiranju i trajanju historijske svijesti - sa širim izborom usmene poezije i proze.

1) Epska pjesma: "Budalina Tale"

2) Epska pjesma, Avdo Međedović: "Ženidba Smailagić Meha"

3) Epska pjesma: "Đerzelez Alija, carev mejdandžija"

4) Lirska pjesma: iz antologije Saita Orahovca: "Stare narodne pjesme Bošnjaka" (izbor)

5) Lirsko-epske vrste

6) "Hasanaginica"

7) "Smrt Omera i Mejreme"

8) Usmena proza (narodna pripovijetka, bajka i basna) - Aiša Softić: "Usmena proza Bošnjaka", (basne, bajke, novele, šaljive ptiče i anegdote)

9) Poslovice i izreke - Ismet Rebronja, Medisa Kolaković: "Budi nešto, da ne budeš ništa" (antologija bošnjačkih izrečica)

Srednjovjekovna književnost 4

Počeci slavenske pismenosti. Najstarija slavenska pisma; najstariji spomenici južnoslavenske kulture.

1) Odlike i vrste srednjovjekovne evropske književnosti

2) Počeci slavenske pismenosti, južnoslavenska srednjovjekovna literatura

3) Bosanska srednjovjekovna književnost, Zapisi sa stećaka, Povelja Kulina-bana.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Budući da u odgojno-obrazovnom sistemu jezik i književnost imaju primarnu ulogu, njegovanje jezika je od najvećeg značaja u razvoju kulture jednog naroda. Kao nastavni predmet jezik se, s toga, ne proučava da bi sam sebi bio svrha, nego kao predmet koji pomaže u cjelokupnom razvoju i obrazovnom procesu učenika.

Nastavom bosanskoga jezika i književnosti učenike osposobljavamo za komunikaciju bez koje ne mogu spoznati ni sebe, ni svijet oko sebe. Ta im komunikacija opet, omogućava da pristupe nacionalnoj i svjetskoj kulturi putem govorne i pisane riječi.

Potpunije ovladavanje tim komunikacijskim sredstvom čini učenike sigurnijim primaocima odgojnih poruka. Istovremeno kod učenika razvijamo ljubav prema jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra; podstičemo želju za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom tog jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturan odnos prema drugim jezicima i narodima.

Nastava jezika treba da se izvodi u najužoj povezanosti s književnim tekstom. Ona ima svoj sadržaj, svoje metode i svoj cilj, spaja misaone, osećajne, funkcionalne i estetske momente jer je jezik, kao najsavršenije sredstvo sporazumijevanja, vezan za misao, pa su mišljenje i jezik u stalnom jedinstvu. Promatranjem tekstova u pismenom ili usmenom emitiranju, učenici zapažaju jezičke činjenice i njihova obilježja, razvijaju logičko zaključivanje i apstraktno mišljenje, nužno za spoznaju jezičkih zakona i pravila, odnosno lingvističko mišljenje, koje učeniku omogućava razlikovanje nelingvističkih od lingvističkih pojava u upotrebi jezika (npr. prepoznavanje logičkog sadržajnog, semantičkog, sintaksičkog, obavještajnog plana rečenice). Sve to nužno uključuje stjecanje znanja o jeziku uopće, odnosno osnove opće lingvistike i osnove znanosti o jeziku, tj. fonetiku, fonologiju,

morfologiju, tvorbu riječi, sintaksu, leksiku, stilistiku, ortografiju, ortoepiju, dijalekte i historiju jezika.

Usmeno i pismeno izražavanje u okviru standardnoga jezika zauzima, nesumnjivo, važnu ulogu. Konkretan doprinos jednog i drugog vida izraza, koji stoje u neraskidivoj vezi, ogleda se u osposobljavanju učenika za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim jezikom, u razvijanju kulture njihovog izražavanja, jezičkog mišljenja i svijesti o višestrukom značaju i ulozi jezika. Iako je na prvom mjestu osposobljavanje učenika za pravilnu upotrebu standardnoga jezika, među zadacima nastave je i to da se učenici, u određenoj mjeri, upoznaju sa svim oblicima jezika.

Učenike valja upoznati sa pravilima sastavljanja i stiliziranja tekstova, tj. opskrbiti ih znanjem o teoriji sastavljanja (vrste tekstova), tekstovnoj lingvistici (nadrečenično jedinstvo teksta), stlistici (poetska i lingvistička stilistika, funkcionalni stilovi) i retorici (osnove govorništva).

Sve vrste govornih i pismenih vježbi su u funkciji pouzdanog jezičkoga ispoljavanja. Zato punu praktičnu prikladnost imaju gramatičke, akcenatske, ortoepske, dikcijske, leksičke, semantičke, pravopisne i stilske vježbe; opisivanje, pripovijedanje, raspravljanje itd. Programskim sadržajima iz područja jezika u upotrebi, omogućeno je da se integrirano pristupi jezičkim i književnim sadržajima, da se uspostavi korelacija. Osnov ove korelacije je vezani tekst.

Ove vježbe i oblici rada osposobljavaju učenike da se uspješno koriste svim komunikacionim ulogama, da izgrađuju svijest o jeziku, njegovoj funkciji i ljepoti, te da budu govornici, slušaoci, čitaoci i kreativci na polju pisane riječi.

S obzirom na mnoštvo autora i naslova, u želji da se učenicima olakša stjecanje znanja, predlažemo jezgrovite panoramne preglede pojedinih književnih razdoblja i njihovih predstavnika, gdje god je to opravdano, da bi ostalo vremena za velike pisce i značajne teme općenito.

Nastavnik treba da kod učenika izgradi čitalačke navike i da ih motivira da kao aktivni čitaoci pročitaju bar glavninu planiranoga književnog fonda.

PLAN I PROGRAM**
TURSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI
(za trogodišnje školovanje)

TURSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

CILJ I ZADACI

Cilj nastave turskog jezika i književnosti jeste obrazovanje i vaspitanje učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkog uma i oplemenjenog jezika i ukusa.

Zadaci nastave turskog jezika i književnosti su da:

- upoznaje učenike sa književnom umetnošću;

- razvija humanističko i književno obrazovanje na najboljim delima srpske, turske i svetske kulturne baštine;

- usavršava literarnu recepciju, razvija književni ukus i stvara trajne čitalačke navike;

- upućuje učenike na istraživački i kritički odnos prema književnosti i osposobljava ih za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, tumačenje i ocenjivanje književnoumetničkih dela;

- obezbeđuje funkcionalna znanja iz teorije i istorije književnosti radi boljeg razumevanja i uspešnog proučavanja umetničkih tekstova;

- osposobljava učenike da se pouzdano služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja;

- širi saznajne vidike učenika i podstiče ih na kritičko mišljenje i originalna gledišta;

- vaspitava u duhu opšteg humanističkog progresa i na načelu poštovanja čuvanja i bogaćenja kulturne i umetničke baštine, civilizacijskih tekovina i materijalnih dobara u okvirima srpske i svetske zajednice;

- uvodi učenike u proučavanje jezika kao sistema;

- razvija jezički senzibilitet i izražajne sposobnosti učenika;

- osposobljava učenike da teorijska znanja o jezičkim pojavama i pravopisnoj normi uspešno primenjuju u praksi;

- vaspitava u duhu jezičke tolerancije prema drugim jezicima i varijantnim osobenostima turskog jezika;

- razvija umenja u pismenom i usmenom izražavanju;

- podstiče učenike na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na negovanje kulture dijaloga;

- osposobljava učenike da se uspešno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim funkcionalnim stilovima u različitim govornim situacijama;

- podstiče i razvija trajno interesovanje za nova saznanja, obrazovanje i osposobljavanje za stalno samoobrazovanje.

SADRŽAJI PROGRAMA

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

A. KNJIŽEVNOST (66)

I. UVOD U PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (12 časova)

Priroda i smisao književnosti

Pojam i naziv književnosti; književnost kao umetnost; književnost i druge umetnosti; usmena i pisana književnost; uloga književne umetnosti u društvu; književnost i proučavanje književnosti; nauke o književnosti: teorija, istorija književnosti i književna kritika.

Umetnički doživljaj, utisci, razumevanje, saznavanje i doživljavanje umetničkih vrednosti u književnom delu.

Struktura književnog dela

Tema, motiv (manja tematska jedinica); fabula i siže; lik, karakter, tip, narator, pisac; ideje, misli i poruke, smisao književnoumetničkog dela; kompozicija književnog dela (na primerima lirskog, epskog i dramskog dela); jezik u književnoumetničkom delu (piščev izbor i raspoređivanje reči), sredstva umetničkog izražavanja.

Turska književnost, pojam; osnovne epohe:

I Turska književnost pre prijema islama

II Turska književnost posle prijema islama

III Turska književnost pod uticajem zapada.

Dela za obradu

Ove crnobele turne dođoše - narodna pesma

Bogać Han - narodna pripovetka (Priče Dede Korkuta)

Sofokle: Antigona - tragedija

Ivo Andrić: Beseda prilikom primanja Nobelove nagrade

Nusret Dišo Ulku: Jedna zemlja na Balkanu

II. KNJIŽEVNOST STAROG VEKA (10 časova)

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici i osobenostima književnosti starog veka.

Dela za obradu

Ep o Gilgamešu

Homer: Ilijada (odlomak - VI pevanje)

Epovi Huna i Oguza:

- Ep o stvaranju sveta

- Ep o Alp Er Tungi

- Ep o Šu'u

III. SREDNJOVEKOVNA KNJIŽEVNOST (10 časova)

Počeci slovenske pismenosti; značaj rada Ćirila i Metodija. Najstarija slovenska pisma (glagoljica, ćirilica). Baščanska ploča. Brižinski spomenici.

Počeci pismenosti kod Turaka. Najstarija turska pisma - Gok-tursko pismo. Jenisejski, Orhunski i Talaski natpisi. Ujgursko pismo.

Dela za obradu

Epovi Gok-Turaka:

- Ep o Bozkurtu

- Ergenekonski ep

- Ep o selidbi

Turska književnost posle prijema islama (opšte karakteristike).

Dela za obradu

Kašgarli Mahmut: Divan-u Lugat-it Turk (izbor)

Jusuf Has Hadžip: Kutadgu Bilig (izbor)

IV. NARODNA KNJIŽEVNOST (11 časova)

Narodna književnost: pojam, bitne odlike, osnovne teme, umetnička vrednost i značaj (sinteza).

Narodna poezija i njen značaj u životu i istoriji turskog naroda.

Turska narodna književnost. Počeci turske narodne književnosti: a) Usmena književnost; b) Pisana književnost. Podela turske narodne književnosti: 1. Anonimna narodna književnost; 2. Književnost narodnih pesnika. Podela anonimne književnosti: a) Književnost ašika, b) Mistična književnost.

Jedinice turske narodne književnosti. Tema, motiv, jezik i stil turske narodne književnosti. Vrste poezije i proze.

Dela za obradu

Ališ - narodna pesma

U Milice duge trepavice - lirska narodna pesma

Priče Dede Korkuta - narodna pripovetka (izbor)

Ropstvo Stojana Jankovića - epska narodna pesma

Koroglu: Otvorite put maglene gore

Karadžaoglan: Tiho tiho pada sneg

Junus Emre: Opet si uzbuđeno ludo srce (pobožna pesma)

V. DIVANSKA KNJIŽEVNOST (5 časova)

Divanska književnost - pojam, pojava. Opšte karakteristike: jedinice poezije; metrika; verske poezije; tema, jezik i izražavanje; proza i vrsta proze; tema, jezik i stil u prozi.

Dela za obradu

Nesimi: Gazel

Fuzuli: Ljejlja i Medžnun

Baki: Hvalespev Kanuniju (izbor)

Evlija Čelebija: Putopis (izbor)

VI. HUMANIZAM I RENESANSA (7 časova)

Humanizam i renesansa u Evropi i u književnosti naroda i nacionalnih manjina u SRJ i njihovi predstavnici (pojam, osobenosti i značaj).

Dela za obradu

F. Petrarka: Kanconier (izbor soneta)

V. Šekspir: Romeo i Julija

Servantes: Don Kihot (odlomak)

Marin Držić: Dundo Maroje (odlomak)

VII. BAROK I KLASICIZAM (6 časova)

Barok i klasicizam i njihovi predstavnici u Evropi i kod nas.

Klasicizam u turskoj književnosti.

Dela za obradu

Molijer: Tvrdica

Ahmet Vefik Paša: Venčanje na silu

Ivan Gundulić: Osman (odlomak iz I i VIII pevanja)

VIII. LEKTIRA (5 časova)

Dante Aligijeri: Božanstvena komedija (odlomak iz Pakla).

Izbor iz savremene turske poezije prema izboru učenika i nastavnika.

IX. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na delima koja su predviđena na izučavanje u ovom razredu ponavljaju se, proširuju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirsko, epsko i dramsko pesništvo.

Lirske (ženske) i epske (junačke) pesme. Epski junak.

Epska poezija u prozi: pripovetka, novela, roman; jednostavniji oblici epske proze: mit, predanje, bajka, priča. Biografija, pohvala, slovo.

Dramska poezija (odlike, podela): tragedija, komedija, drama u užem smislu reči. Drama i pozorište. Dramski junak.

Stih i proza. Metrika. Slogovne i aruzna metrika.

Sredstva umetničkog izražavanja

Epitet, poređenje, personifikacija, hiperbola, gradacija, antiteza, metafora, simbol. Humanizam, renesansa, barok, klasicizam.

B. JEZIK (25 časova)

I. OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Jezik kao sredstvo komunikacija (osnovni pojmovi).

Osnovni pojmovi o književnom (standardnom) jeziku. Njegov nacionalni i kulturni značaj.

II. JEZIČKI SISTEM I NAUKE KOJE SE NJIME BAVE

Jezik kao sistem znakova.

Fonetika i fonologija, glas i fonema.

Morfologija. Reči i morfema. Tvorba reči.

Sintaksa. Rečenica kao jezična i komunikativna jedinica.

Leksikologija. Leksički fond (bagaćenja rečnika, stručna terminologija).

III. PRAVOPIS

Osnovni principi pravopisa turskog književnog jezika. Pisanja velikog slova.

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (14 časova)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Artikulacija glasova, književna artikulacija, melodija rečenice, jačina, visina tona, boja glasa, tempo izgovora; pauza: logična i psihološka i njihova izražajna funkcija. Akcenat reči, grupa reči i rečenice (smisaonice). Otklanjanje nestandardne akcentuacije iz učeničkog govora.

Izražajno čitanje i kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Recitovanje stihova.

Korišćenje gramofonskih ploča, zvučnih zapisa i magnetofonskih traka u podsticanju, proceni i snimanju izražajnog čitanja, kazivanja i recitovanja.

Stilske vežbe. Funkcionalni stilovi: razgovorni književnoumetnički jezik.

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Pravopisne vežbe: pisanje velikog slova.

Stilske vežbe: Sažimanje pismenog sastava uz pojačavanje njegove informativnosti, otklanjanje suvišnih reči i neprikladnih izraza.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza).

Četiri pismena zadatka godišnje.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

A. KNJIŽEVNOST (48 časova)

I. PROSVETITELJSTVO (5 časova)

Prosvetiteljstvo (pojam, osobenosti, značaj i glavni predstavnici).

Delo za obradu

Dositej Obradović: Pismo Haralampiju

II. ROMANTIZAM (19 časova)

Romantizam (pojam, osobenosti, značaj i glavni predstavnici).

Tragovi romantizma u turskoj književnosti.

Dela za obradu

Džordž Gordon Bajron: Čajld Harold (odlomak)

Aleksandar Sergejevič Puškin: Cigani (odlomak)

Hajnrih Hajne: Lorelaj

Vuk Stefanović Karadžić: Reformator jezika i pravopisa, sakupljač narodnih umotvorina.

Branko Radičević: Đački rastanak (odlomak)

Đura Jakšić: Veče, Ponoć

Petar Petrović Njegoš: Gorski vijenac (odlomak)

Ivan Mažuranič: Smrt Smail-age Čengića

Halide Edip Adivar: Handan

Nurulah Atač: Reformator turskog jezika, kritičar (Dani su doneli).

III. REALIZAM (19 časova)

Realizam (pojam, osobenosti, značaj i glavni predstavnici).

Tragovi realizma u turskoj književnosti.

Dela za obradu

Onore de Balzak: Čiča Gorio (odlomak)

Nikolaj Vasiljevič Gogolj: Revizor (odlomak)

Radoje Domanović: Danga

Branislav Nušić: Narodni poslanik

Turska književnost pod uticajem zapada

Tanzimatska književnost

Objava tanzimatskog fermana; pojava tanzimatske književnosti; osobenosti tanzimatske književnosti: tema, sadržaj, pojmovi, jezik, književne vrste preuzete od zapada; novine u poeziji - tema, pesnički jezik, metar, rima, osnovna poetska jedinica i vrste, pojava neke vrste proze; tema, jezik i stil u prozi.

Dela za obradu

Ibrahim Šinasi: Pesnikova ženidba

Ahmet Mithat: Gospođa Durdane (odlomak)

Abuljhak Mahmut Ekrem: Grob (tužbalica)

Nova književnost (Edebijat-i Dždede)

Pojava nove književnosti i osobenosti; poetska jedinica, metar, rima; novine u temi i sadržaju; princip umetnost radi umetnosti; jezik i izražavanje; novine u prozi.

Realizam, parnasizam, simbolizam u novoj književnosti.

Dela za obradu

Tevfik Fikret: Ribe

Halit Zija Uškaligilj: Plavo i crno

Mehmet Rauf: Jesen (odlomak)

IV. LEKTIRA (5 časova)

Necati Zekerija: Romeo i Julija iz naše ulice

Hasan Merdžan: Na dugom putu

V. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju književnoteorijski pojmovi.

Lirska poezija (osobenosti književnog roda); lirska pesma; kompoziciona struktura lirske pesme; pesnička slika; književnoumetnički (pesnički) jezik: slikovnost (konkretnost), emocionalnost, simboličnost, preobražaj značenja, ritmičnost i harmoničnost; versifikacija; sistemi versifikacija; trohej, jamb, daktil; stih; strofa; rima; tužbalica; 'oda (kaside).

Realistička pripovetka i roman.

Romantično, realistično, humoristično, satirično, groteskno.

Sredstva umetničkog izražavanja (stilske figure): metafora, personifikacija, alegorija, ironija, sarkazam, asindet, polisindet, anafora, epifora, simploha, onomatopeja, aliteracija, asonanca, igra rečima.

Pismo, autobiografija, sonet, sonetni venac.

Lirsko-epska poezija (balada, romansa, poema).

B. JEZIK (12 časova)

I. KNJIŽEVNI JEZIK

Osnovni principi jezičke kulture.

Jezička situacija u Srbiji.

Principi jezičke ravnopravnosti. Jezička tolerancija.

II. TVORBA REČI

Osnovni pojmovi o izvođenju (derivaciji) reči. Važniji modeli za izvođenje imenica, prideva i glagola.

III. LEKSIKOLOGIJA

Značenjski (semantički) i formalni odnosi među leksemama (sinonimija; anonimija; polisemija i homonimija; metaforična i metonimijska značenja).

Osnovni pojmovi o terminologiji i stručnim terminima. Terminološki rečnici.

IV. PRAVOPIS

Sastavljeno i rastavljeno pisanje reči. Pravopisni znaci.

Skraćenice. Rastavljanje reči na kraju reda.

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (10 časova)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Pričanje događaja i doživljaja (prikazivanje osećanja).

Opisivanje bića, predmeta, radnji, pojava (tačno, verno, sažeto).

Samostalno izlaganje u funkciji interpretacije književnog teksta. Uočavanje jezičkih postupaka i stilogenih mesta književnog teksta (čitanjem i obrazlaganjem). Dijalog u funkciji obrade teksta.

Izražajno kazivanje napamet naučenih lirskih pesama i kraćih monoloških tekstova. Dosledno usvajanje ortoepske norme i usvajanje veštine govorenja.

Stilske vežbe: funkcionalni stilovi: naučni.

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Pravopisne vežbe: pisanje brojeva i odričnih oblika glagola.

Pisanje skraćenica.

Pismeni sastavi: izrada plana pismenog sastava, usavršavanje teksta; pisanje poboljšane verzije pismenog sastava (unošenje novih podataka, otklanjanje beznačajnih pojedinosti).

Dva pismena zadatka godišnje.

III razred

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

A. KNJIŽEVNOST (41 čas)

I. MODERNA (18 časova)

Moderna u evropskoj i srpskoj književnosti.

Poetika moderne (impresionizam i simbolizam - opšti pojmovi).

Dela za obradu

Šarl Bodler: Albatros

Aleksa Šantić: Moja otadžbina

Milan Rakić: Dolap

Borisav Stanković: U noći

Ahmet Hašim: Stepenice; Karanfil

Džahit Sitki Tarandži: Trideset pet godina života; Jutro je vedro.

Fazil Husnu Daglardža: Izbor pesama

II. MEĐURATNA I RATNA KNJIŽEVNOST (18 časova)

Književnost srpskog naroda i nacionalnih manjina - opšte odlike i glavni predstavnici.

Dela za obradu

Kosta Racin: Berači duvana

Desanka Maksimović: Izbor iz ratne poezije

Turska književnost XX veka (pojava, pokreti i struje; opšte osobenosti).

Književnost Fedžriata (pojava, novine u književnosti); princip umetnosti radi umetnosti.

Dela za obradu

Mehmet Emin Jurdakul: Anadolska žena

Jakup Kadri Karaosmanoglu: Tuđinac

Rešat Nuri Guntekin: Grmuša

Savremena turska književnost (Osnovne osobenosti i glavni predstavnici).

Dela za obradu

Aziz Nesin: Ludak na krovu

Džahit Kulebi: Mala česma

Jašar Komalj: Div na Torosu

III. LEKTIRA (5 časova)

Rabindranat Tagore: Gradinar

Ivo Andrić: Na Drini ćuprija

Nusret Dišo Ulku: More i ja

IV. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Moderna lirska pesma (struktura). Pesma u prozi.

Stih: Jedanaesterac, dvanaesterac, slobodan stih. Sredstva književnoumetničkog izražavanja (stilske figure): metonimija, sinegdoha, paradoks, aluzija, apostrofa, retorsko pitanje, inverzija, elipsa, refren.

Epika. Oblici umetničkog izražavanja: Pričanje (naracija), opisivanje (deskripcija), dijalog, monolog, unutrašnji monolog, doživljeni govor, piščev komentar; kazivanje u prvom, drugom i trećem licu.

Drama: Drama u užem smislu (osobine): moderna drama (psihološka, simbolistička, impresionistička); dramska situacija; scenski jezik (vizuelni i akustični scenski znakovi); publika, glumac, gluma, režija, lektor, scenograf.

B. JEZIK (15 časova)

I. SINTAKSA

Sintaksičke jedinice: rečenica u širem smislu i rečenice u užem smislu.

Padežni sistem. Pojam padežnog sistema, struktura padeža i promena. Višeznačajnost padeža. Prilozi sa nastavcima "-e, -de, -dan".

Složena rečenica - Vrste složene rečenice.

Zavisne rečenice i nezavisne rečenice. Vrste zavisne rečenice. Upotreba zareza u složenim (naporednim) rečenicama.

Rečenice po značenju: Potvrdne, odrične, upitne, zapovedne, uzročne, uslovne, odnosne.

Glagoli: morfološke glagolske kategorije: vreme, način i lice kod glagola; glagolski oblici. Odrični i upitni oblik (način) prosti vremenski glagoli.

Složeni vremenski oblik glagola: imperfekt, narativ, kondicional.

II. PRAVOPIS

Interpunkcija.

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (8 časova)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Kazivanje i recitovanje napamet naučenih književno-umetničkih tekstova.

Stilistika. Funkcionalni stilovi: publicistički.

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika. Leksička sinonimija i višeznačnost reči, izbor reči (preciznost). Pojačavanje i ublažavanje iskaza; obično, ublaženo i uvećano značenje reči; prenesena značenja reči (figurativna upotreba imenica, glagola i prideva).

Pismene vežbe: novinarska vest, članak, izveštaj, intervju, komentar i dr. Prikaz književno-scenskog ili filmskog dela. Uvežbavanje tehnike izrade pismenih sastava.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza na času).

Dva pismena zadatka.

Napomena

PLAN I PROGRAM**
TURSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI
(za četvorogodišnje obrazovanje)

TURSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

CILJ I ZADACI

Cilj nastave turskog jezika i književnosti jeste obrazovanje i vaspitanje učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti, kritičkog uma i oplemenjenog jezika i ukusa.

Zadaci nastave turskog jezika i književnosti su da:

- upoznaje učenika sa književnom umetnošću;

- razvija humanističko i književno obrazovanje na najboljim delima srpske, turske i svetske kulturne baštine;

- usavršava literarnu recepciju, razvija književni ukus i stvara trajne čitalačke navike;

- upućuje učenike na istraživački i kritični odnos prema književnosti i osposobljava ih za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, tumačenje i ocenjivanje književno-umetničkih dela;

- obezbeđuje funkcionalna znanja iz teorije i istorije književnosti radi boljeg razumevanja i uspešnog proučavanja umetničkih tekstova;

- osposobljava učenike da se pouzdano služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja;

- širi saznajne vidike učenika i podstiče ih na kritičko mišljenje i originalna gledišta;

- vaspitava u duhu opšteg humanističkog programa i na načelu poštovanja, čuvanja i bogaćenja kulturne i umetničke baštine, civilizacijskih tekovina i materijalnih dobara u okvirima srpske i svetske zajednice;

- uvodi učenike u proučavanje jezika kao sistema;

- razvija jezički senzibilitet i izražajne sposobnosti učenika;

- osposobljava učenike da teorijska znanja o jezičkim pojavama i pravopisnoj normi, uspešno primenjuju u praksi;

- vaspitava u duhu jezičke tolerancije prema drugim jezicima i varijantnim osobenostima turskog jezika;

- razvija umenja u pismenom i usmenom izražavanju;

- podstiče učenike na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na negovanje kulture dijaloga;

- osposobljava učenike da se uspešno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim funkcionalnim stilovima u različitim govornim situacijama;

- podstiče i razvija trajno interesovanje za nova saznanja, obrazovanje i osposobljavanje za stalno samoobrazovanje.

SADRŽAJ PROGRAMA

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

A. KNJIŽEVNOST (66)

I. UVOD U PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (12 časova)

Priroda i smisao književnosti

Pojam i naziv književnosti; književnost kao umetnost; književnost i druge umetnosti; usmena i pismena književnost; uloga književne umetnosti u društvu; književnost i proučavanje književnosti; nauke o književnosti i teorija, istorija književnosti i književna kritika.

Umetnički doživljaj, utisci, razumevanje, saznavanje i doživljavanje umetničkih vrednosti u književnom delu.

Struktura književnog dela

Tema, motiv (manja tematska jedinica); fabula i siže; lik, karakter, tip, narator, pisac; ideje, misli i poruke, smisao književnoumetničkog dela; kompozicija književnog dela (na primerima lirskog, epskog i dramskog dela); jezik u književnoumetničkom delu (piščev izbor i raspoređivanje reči), sredstva umetničkog izražavanja.

Turska književnost, pojam; osnovne epohe:

I. Turska književnost pre prijema islama

II. Turska književnost posle prijema islama

III. Turska književnost pod uticajem zapada.

Dela za obradu

Ove crnobele turne dođoše - narodna pesma

Bogać Han - narodna pripovetka (Priče Dede Korkuta)

Sofokles: Antigona - tragedija

Ivo Andrić: Beseda prilikom primanja Nobelove nagrade

Nusret Dišo Ulku: Jedna zemlja na Balkanu

II. KNJIŽEVNOST STAROG VEKA (10 časova)

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici i osobenostima književnosti starog veka.

Turska književnost pre prijema islama - osnovne karakteristike.

Dela za obradu

Ep o Gilgamešu

Homer: Ilijada (odlomak - VI pevanje)

Eposi Huna i Ogusa:

- Ep o stvaranju sveta

- Ep o Alp Er Tungi

- Ep o Šu'u

III. SREDNJOVEKOVNA KNJIŽEVNOST (10 časova)

Počeci slovenske pismenosti; značaj rada Ćirila i Metodija. Najstarija slovenska pisma (Glagoljica, ćirilica). Bašćanska ploča. Brižinski spomenici.

Počeci turske pismenosti. Najstarija turska pisma - Gok-tursko pismo. Jenisejski, Orhunski i Talaski natpisi, Ujgursko pismo.

Dela za obradu

Epovi Gok-Turaka:

- Ep o Bozkurtu

- Krgenekonski ep

- Ep o selidbi

Turska književnost posle prijema islama (opšte karakteristike).

Dela za obradu

Kašgarli Mahmut: Divan-u Lugat-it Turk (izbor)

Jusuf Has Hadžip: Kutadgu Bilig (izbor)

IV. NARODNA KNJIŽEVNOST (11 časova)

Narodna književnost: pojam, bitne odlike, osnovne teme, umetnička vrednost i značaj (sinteza).

Narodna poezija i njen značaj u životu i istoriji turskog naroda.

Turska narodna književnost. Počeci turske narodne književnosti: a) Usmena književnost; b) Pisana književnost. Podela turske narodne književnosti: 1. Anonimna narodna književnost; 2. Književnost narodnih pesnika. Podela anonimne književnosti: a) književnost ašika, b) mistična književnost.

Jedinice turske narodne književnosti. Tema, motiv, jezik i stil turske narodne književnosti. Vrste poezije i proze.

Dela za obradu

Ališ - narodna pesma

U Milice duge trepavice - lirska narodna pesma

Priče Deda Korkuta - narodna pripovetka (izbor)

Ropstvo Stojana Jankovića - epska narodna pesma

Koroglu: Otvorite Put maglene gore

Karadžaoglan: Tiho tiho pada sneg

Junus Emre: Opet si uzbuđeno ludo srce (pobožna pesma)

V. DIVANSKA KNJIŽEVNOST (5 časova)

Divanska književnost - pojam, pojava. Opšte karakteristike: jedinice poezije; metrika; vrste poezije; jezik i izražavanje; proza i vrste proze; tema, jezik i stil u prozi.

Dela za obradu

Nesimi: Gazel

Fusuli: Ljejlja i Medžnun

Baki: Hvalespev Kanuniju (izbor)

Evlija Ćelebija: Putopis (izbor)

VI. HUMANIZAM I RENESANSA (7 časova)

Humanizam i renesansa u Evropi i u književnosti naroda i nacionalnih manjina i njihovi predstavnici (pojam, osobenosti i značaj).

Dela za obradu

F. Petrarka: Kanconier (izbor soneta)

V. Šekspir: Romeo i Julija

Servantes: Don Kihot (odlomak)

Marin Držić: Dundo Maroje (odlomak)

VII. BAROK I KLASICIZAM (6 časova)

Barok i klasicizam u Evropi i kod nas; njihovi predstavnici.

Klasicizam u turskoj književnosti.

Dela za obradu

Molijer: Tvrdica

Ahmet Vefik Paša: Venčanje na silu

VIII. LEKTIRA (5 časova)

Dante Aligijeri: Božanstvena komedija (odlomak iz Pakla).

Izbor iz savremene turske poezije prema izboru učenika i nastavnika.

Sulejman Čelebi: "Medid"

IX. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na delima koja su predviđena na izučavanju u ovom razredu ponavljaju se, proširuju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirsko, epsko i dramsko pesništvo.

Lirske (ženske) i epske (junačke) pesme. Epski junak.

Epska poezija u prozi: pripovetka, novela, roman; jednostavniji oblici epske proze: mit, bajka, priča. Biografija, pohvala, slovo.

Dramska poezija (odlike, podela): tragedija, komedija, drama u užem smislu reči. Drama i pozorišta. Dramski junak.

Stih i proza. Metrika. Slogovna i aruzna metrika.

Sredstva umetničkog izražavanja

Epitet, poređenje, personifikacija, hiperbola, gradacija, antiteza, metafora, simbol. Humanizam, renesansa, barok, klasicizam.

B. JEZIK (25 časova)

I. OPŠTI POJMOVI O JEZIKU

Jezik kao sredstvo komunikacije (osnovni pojmovi).

Osnovni pojmovi o književnom (standardnom) jeziku. Njegov nacionalni i kulturni značaj. Odnos književnog jezika i dijalekata. Književno-jezička kultura i njen značaj.

Mesto turskog jezika u porodici uralo-altajskih jezika - granice. Narečje turskog jezika. Turski književni jezik od početka do VIII veka. Književni jezici na turskom jezičkom području od VIII do XIX veka.

II. JEZIČKI SISTEM I NAUKE KOJE SE NJIME BAVE

Jezik kao sistem znakova.

Fonetika i fonologija. Glasovi foneme. Glasovi turskog jezika, podela ovih glasova.

Podela samoglasnika: prema položaju jezika, usana i donje vilice. Velika vokalna harmonija. Reči i efiksi koji ne podležu pravilima velike vokalne harmonije. Mala vokalna harmonija. Reči i afiksi koji ne podležu pravilima male vokalne harmonije.

Podela suglasnika.

Labialni, dentalni, palatalni suglasnici i laringalni suglasnik. Suglasnici po načinu izgovora: Trajni, eksplozivni, oštri, meki. Asimilacija suglasnika. Reči i afiksi koji ne podležu pravilima asimilacije suglasnika. Suglasnici sa dvojnim izgovorom (g, k, 1). Slog. Dugi i kratki slogovi. Vrste slogova po tvorbi.

Morfologija. Reči i morfeme. Vrste morfeme. Morfologija u užem smislu (promena reči). Tvorba reči.

Sintaksa. Rečenica kao jezička i komunikativna jedinica.

Leksikologija. Leksički fond (rečnik, leksika).

Gramatike i rečnici turskog jezika i način njihove upotrebe.

III. FONETIKA

Glasovi i fonološki sistem turskog jezika (ponavljanje i utvrđivanje glasova i fonema i njihovih karakteristika).

Morfologija. Morfološke alternacije i njihova uloga u promeni i tvorbi reči. Alternacije u turskom književnom jeziku (proširivanje i utvrđivanje ranije stečenih znanja). Pravopisna rešenja.

Akcenatski sistem turskog književnog jezika (i njegovo obeležavanje). Klitike (proklitike i enklitike). Kontrastiranje akcenatskog sistema književnog jezika i regionalnog dijalekta (gde je to potrebno). Služenje rečnikom za utvrđivanje pravilnog akcenta.

IV. PRAVOPIS

Osnovni principi pravopisa turskog književnog jezika. Pravopisi i pravopisni priručnici (i služenje njima).

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (14 časova)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Artikulacija glasova, književna akcentuacija, melodija rečenice, jačina, visina tona, boja glasa, tempo izgovora; pauza - logička i psihološka i njihova izražajna funkcija. Akcenat reči, grupe reči, rečenice. Otklanjanje nestandardne akcentuacije iz učeničkog govora.

Izražajno čitanje i kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Recitovanje stihova.

Korišćenje gramofonskih ploča, zvučnih zapisa i magnetofonskih traka u podsticanju, proceni i snimanju izražajnog čitanja, kazivanja i recitovanja.

Stilske vežbe. Funkcionalni stilovi: razgovorni književno-umetnički jezik.

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Pravopisne vežbe: Pisanje velikog slova.

Stilske vežbe: sažimanje pismenog sastava uz pojačavanje njegove informativnosti, otklanjanje suvišnih reči i neprikladnih izraza.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

II razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

A. KNJIŽEVNOST (72 časa)

I. PROSVETITELJSTVO (5 časova)

Prosvetiteljstvo - reformatorski pokret u Evropi: kult razuma, progresa, prirodnog prava, osećajnosti; verska tolerancija. Između srednjovekovnih i modernih pojava u književnosti. Književnost epohe prosvetiteljstva (sentimentalizam, klasicizam).

Dela za obradu

Dositej Obradović: Pismo Haralampiju.

II. ROMANTIZAM (32 časa)

Romantizam u Evropi i kod srpskog naroda i nacionalnih manjina (pojam, osobenosti, značaj, glavni predstavnici). Poetika romantizma: odnos prema tradiciji i prosvetiteljstvu, odlike stila, žanrova i motivsko-tematskih tendencija, razvoj lirike, drame - tragedije i mešovitih oblika.

Poetika romantizma (V. Igo - "Predgovor Kromvelu" - odlomak).

Tragovi romantizma u turskoj književnosti.

Dela za obradu

Džordž Gordon Bajron: Čajld Harold (odlomak)

Aleksandar Sergejevič Puškin: Evgenije Onjegin (odlomak).

Šandor Petefi: Sloboda sveta

Hajnrik Hajne: Lorelaj

Vuk Stefanović Karadžić: reformator jezika i pravopisa (iz predgovora Srpskom rečniku); sakupljač narodnih umotvorina.

Petar Petrović Njegoš: Gorski vijenac

Branko Radičević: Đački rastanak

Đuro Jakšić: Veče; Ponoć

Laza Kostić: Santa Maria della Salute

Ivan Mažuranić: Smrt Smail-age Čengića

France Prešern: Sonetni venac

Halide Edip Adivar: Handan

Namik Kemal: Oda slobodi

Nurullah Atač: Reformator turskog jezika, kritičar (Dani su doneli).

III. REALIZAM (30 časova)

Realizam u Evropi i kod srpskog naroda i nacionalnih manjina (pojam, osobenosti, značaj, glavni predstavnici). Poetika realizma: odnos prema stvarnosti, oslonac na pozitivističku sliku sveta, dominacije proze, obeležje književnog lika (motivisanost, tipičnost, individualnost) i realističkog stila. Realizam u Evropi - poetika realizma (Balzak: Predgovor ljudskoj komediji - odlomak).

Tragovi realizma u turskoj književnosti.

Dela za obradu

Onore de Balzak: Čiča Gorio

Nikolaj Vasiljevič Gogolj: Revizor

Gi de Mopasan: Dva prijatelja (novela)

Radoje Domanović: Danga

Branislav Nušić: Narodni poslanik

Simo Matavulj: Povareta

Turska književnost pod uticajem zapada

Tanzimatska književnost

Objava tanzimatskog fermana; pojava tanzimatske književnosti; osobenosti tanzimatske književnosti: tema, sadržaj, pojmovi, jezik, književne vrste preuzete od zapada; novine u poeziji - tema, pesnički jezik, metar, rima, osnovna poetska jedinica i vrste; pojava neke vrste proze; tema, jezik i stil.

Dela za obradu

Ibrahim Šinasi: Pesnikova ženidba

Ahmet Mithat: Gospođa Durdane

Abdulhak Hamit Tathan: Grog (tužbalica)

Redžaizade Mahmut Ekrem: Ljubav prema kolima (odlomak).

Samipašazade Sezai: Doživljaj (odlomak)

Nova književnost (Edebijat-i Dždede)

Pojava savremene književnosti i osobine; poetska jedinica, metar, rima; novine u temi i sadržaju; princip umetnost radi umetnosti; jezik i izražavanje; novine u prozi.

Realizam, parnasizam, simbolizam u novoj književnosti.

Dela za obradu

Tevfik Fikret: Ribe

Halit Zija Ušakligil: Plavo i crno

Dženap Šehabetin: Za tebe

Mehmet Rauf: Jesen (odlomak)

IV. LEKTIRA (5 časova)

Lav Nikolajevič Tolstoj: Ana Karenjina ili Rat i mir

Nedžati Zekerija: Romeo i Julija iz naše ulice

Hasan Merdžan: Na dugom putu

V. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirska poezija (osobenosti književnog roda); lirska pesma; kompoziciona struktura lirske pesme; pesnička slika; književnoumetnični (pesnički) jezik: slikovitost; konkretnost), emocionalnost, simboličnost, preobražaj značenja, ritmičnost i harmoničnost; versifikacija; sistemi versifikacije; trohej, jamb, daktil; strofa; rima; tužbalica; oda (kaside).

Realistička pripovetka i roman.

Romantično, realističko, humoristično, satirično, groteskno.

Sredstva umetničkog izražavanja (stilske figure): metafora, personifikacija, alegorija, ironija, sarkazam, asindet, polisindet, anafora, epifora, simploha, onomatopeja, aliteracija, asonansa, igra rečima.

Pismo, autobiografija, sonet, sonetni venac.

Lirsko-epska poezija (balada, romansa, poema).

B. JEZIK (20 časova)

I. KNJIŽEVNI JEZIK

Početak standardizacija književnog jezika i pravopisa kod Turaka (XIX i XX vek).

Prelazak sa osmanskog na latinično pismo.

Funkcionalni stilovi turskog književnog jezika.

Osnovni principi jezičke kulture. Priručnici za negovanje jezičke kulture (i način njihovog korišćenja).

Jezička situacija u Srbiji. Principi jezičke ravnopravnosti, jezička tolerancija.

II. MORFOLOGIJA (U UŽEM SMISLU)

Vrste reči. Promenljive i nepromenljive reči.

Imenice - pojam. Vrste imenice - imenice prema osobinama: vlastite imenice i zajedničke imenice; vlastite imenice u množini; stvarne i misaone imenice; imenice prema broju: jednine

i množine; zbirne imenice. Padeži i promena imenica; determinantiv kod imenica i vrste determinativa; deminutiv kod imenica.

Pridevi - pojam; vrste prideva (opisni, determinativni pridevi i vrste determinativnih prideva). Brojevi i vrste brojeva; pravila u vezi s brojevima;

Poređenje prideva i intenzitet; deminutiv kod prideva; determinativ kod prideva.

Zamenice - pojam; vrste zamenica; lične zamenice; promena ličnih zamenica; pokazne zamenice i promena; neodređene zamenice; upitne zamenice; prisvojne zamenice; odnosne zamenice, pisanje rečce "ki"; povratne zamenice; osnovne karakteristike zamenica i njihova promena.

Glagoli - pojam; morfološke glagolske kategorije: vreme i način; lice i broj; glagolski oblici: pokazni način, pogodbeni način, zapovedni način i subjonktiv. Potvrdni, odrični i upitni oblik (način) glagola.

Supstantivni glagol i promena; potvrdni, odrečni i upitni način subetantivnog glagola. Reči "var - jok".

Složeni vremenski oblik glagola: imperfekt, narativ, kondicional. Potvrdni, odrečni i upitni način, složeni vremenski glagol.

Pomoćni glagoli.

Propozicije (verbalije): infinitiv, particip, gerondiv.

Prilozi. Vrste priloga. Predlozi. Veznici. Uzvici.

III. PRAVOPIS

Sastavljeno i rastavljeno pisanje reči. Pravopisni znaci. Skraćenice. Rastavljanje reči na kraju retka.

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (13 časova)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Pričanje događaja i doživljaja (prikazivanje osećaja).

Opisivanje bića, predmeta, radnji, pojava (tačno, verno, sažeto).

Samostalno izlaganje u funkciji interpretacije književnog teksta. Uočavanje jezičkih postupaka i stilogenih mesta književnog teksta (čitanjem i obrazloženjem). Dijalog u funkciji obrade teksta.

Izražajno nazivanje napamet naučenih pesama i kraćih monoloških tekstova. Dosledno usvajanje ortoepske norme i usvajanje veštine govorenja.

Stilske vežbe. Funkcionalni stilovi; naučni.

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Pravopisne vežbe: pisanje brojeva i odričnih oblika glagola. Pisanje skraćenica.

Pismeni sastavi: Izrada plana pismenog sastava, usavršavanje teksta; pisanje poboljšane verzije pismenog sastava (unošenje novih podataka, otklanjanje beznačajnih pojedinosti).

Četiri školska pismena zadatka.

III razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

A. KNJIŽEVNOST (69 časova)

I. MODERNA (29 časova)

Moderna u evropskoj i srpskoj književnosti.

Poetika moderne (impresionizam i simbolizam)

Dela za obradu

Šarl Bodler: Albatros

Anton Čehov: Ujka Vanja

Aleksa Šantić: Pretprazničko veče

Jovan Dučić: Zalazak sunca

Milan Rakić: Dolap

Anton Gustav Matoš: Jesenje veče

Borisav Stanković: Koštana

Ivan Cankar: Kralj Betajnove

Ahmet Hašim: Sati na jezero

Ahmet Hardi Tanpinar: Letna kiša

Ahmet Muhip Dranas: Senke

Džahit Sitki Tarandži: Trideset pet godina života, Jutro je vedro.

Zija Osman Saba: U vremenu (izbor pesme)

Fazil Husnu Daglardža: Izbor pesama

II. MEĐURATNA I RATNA KNJIŽEVNOST (30 časova)

Evropska književnost u prvim decenijama XX veka (pojam, osobenosti i značaj); manifest futurizma, ekspresionizam i nadrealizam; književni pokreti i struje u srpskim književnostima između dva rata (ekspresionizam, nadrealizam, socijalna literatura). Ratna književnost.

Dela za obradu

Vladimir Majakovski: Oblak u pantalonama

Federiko Garsija Lorka: Romansa mesečarka

Rabindranat Tagore: Gradinar

Milutin Bojić: Plava grobnica

Miloš Crnjanski: Seobe I

Kosta Racin: Berači duvana

Turska književnost XX veka (pojava, pokreti i struje, opšte osobenosti).

Književnost Fedžriata (pojava, novine u književnosti, umetnost radi umetnosti).

Dela za obradu

Ahmet Hašim: Stepenice; Karanfil

Mehmet Emin Jurdakul: Anadolska žena

Omer Sejfedin: Visoke potpetice

Faruk Nafis Čamlibel: Čobanska česma

Jusuf Zija Ortač: Moja kuća

Organ Sejfi Orgon: Pesma; Misao

Halide Edip Adivat: Rabija

Jakup Kadri Karaosmanoglu: Tuđinac

Rešat Nuri Guntekin: Grmuša

Jahja Kemal Bejatli: Noć

Aldun Taner: Kiše padaju na Šišhane

Omer Bedretin Ušakli: Magla na visoravni

Menduh Šefket Esendal: Kuća mu je lepo pristajala.

III. LEKTIRA (10 časova)

Izbor iz lirike evropske moderne (Rilke, A. Blok, Apoliner).

Izbor iz međuratne poezije (D. Maksimović, R. Petrović).

Ernest Hemingvej: Starac i more

Mihail A. Šolohov: Tihi Don (odlomak)

Ivo Andrić: Na Drini ćuprija

Ahim Rifat Ješeren: Još Lepša

Rešit Hanadan: Poplava

IV. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Moderna lirska pesma (struktura). Pesma u prozi.

Stih: jedanaesterac, dvanaesterac, slobodni stih. Sredstva književnoumetničkog izražavanja (stilske figure): metonimija, sinedoha, paradoks, aluzija, apostrofa, retorsko pitanje, inverzija, elipsa, refren.

Epika. Oblici umetničkog izražavanja: pričanje (naracija), opisivanje (deskripcija), dijalog, monolog, unutrašnji monolog, doživljeni govor, piščev komentar; kazivanje u prvom, drugom i trećem licu.

Drama: Drama u užem smislu (osobine): moderna drama (psihološka, simbolistička, impresionistička); dramska situacija; scenski jezik (vizuelni i akustični scenski znakovi); publika, glumac, gluma, režija, lektor, scenograf.

B. JEZIK (20 časova)

I. TVORBA REČI

Osnovni pojmovi o izvođenju (derivaciji) reči. Važniji modeli za izvođenje imenica, prideva i glagola.

Osnovni pojmovi o tvorbi složenica. Pravopisna rešenja.

II. LEKSIKOLOGIJA (SA ELEMENTIMA TERMINOLOGIJE I FRAZEOLOGIJE)

Značenjski (semantički) i formalni odnosi među leksemama (sinonimija; antonimija; polisemija i homonimija; metaforična i metonimijska značenja).

Stilska vrednost leksema: leksika i funkcionalni stilovi; poetska leksika, varijanska leksika, dijalektizmi i regionalizmi; arhaizmi i istorizmi; neologizmi; žargonizmi, vulgarizmi. (Povezati sa upotrebom rečnika).

Poreklo leksičkog fonda turskog jezika. Etimologija. Bogaćenje leksičkog fonda: tvorba reči, semantični neologizmi, pozajmljivanje iz drugih funkcionalnih stilova; reči iz stranih jezika i kalkovi i odnos prema njima.

Osnovni pojmovi o terminologiji i terminima. Terminološki rečnici. Razumevanje najvažnijih sufiksa i prefiksa.

Osnovni pojmovi o frazeologiji i frazeološkim jedinicama. Stilska vrednost frazeoloških jedinica. Klišei i modni izrazi.

III. SINTAKSA

Sintaksičke jedinice; rečenice u širem smislu, rečenice u užem smislu; reči (lekseme i morfološke reči); Uočavanje izvedene reči.

Sintagma. Vrste sintagme (imeničke, pridevske, priloške i glagolske).

Rečenice po konstrukciji: regularne i anakolutne; rečenice po predikatu; imenske i glagolske; imenske rečenice sa i bez kopule. Skraćene rečenice i vrste skraćene rečenice.

Imeničke sintagme. Tipovi atributa. Apozitiv i apozicija.

IV. PRAVOPIS

Transkripcija reči iz stranih jezika (osnovni principi i primeri).

V. KULTURA IZRAŽAVANJA (16 časova)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Kazivanje i recitovanje napamet naučenih književno-umetničkih tekstova.

Stilistika. Funkcionalni stilovi: publicistički.

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika. Leksička sinonimija i višeznačajnost reči, izbor reči (preciznost). Pojačavanje i ublažavanje iskaza; obično, ublažene i uvećano značenje reči; prenesena značenja reči (figurativna upotreba imenica, glagola i prideva).

Pismene vežbe: novinarska vest, članak, izveštaj, intervju, komentar i dr. Prikaz književno-scenskog ili filmskog dela. Uvežbavanje tehnike izrade pismenih sastava.

Domaći pismeni zadaci (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka.

IV razred

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)

A. KNJIŽEVNOST (60 časova)

I. PROUČAVANJE KNJIŽEVNOG DELA (10 časova)

Smisao i zadaci proučavanja književnosti

Stvaranje književnoumetničkog dela i proučavanje književnosti (stvaralački, produktivni i teorijski odnos prema književnoj umetnosti).

Čitalac, pismo i književno delo. Recepcijski (primalački) odnos prema književnosti.

Dela za obradu

Desanka Maksimović: Tražim pomilovanje (izbor)

Branko Ćopić: Bašta sljezove boje

Vladan Desnica: Proljeća Ivana Galeba (odlomci)

Ahmet Hamdi Trnpinar: Sve na svom mestu

Orhan Veli Kanik: Istanbula slušam; Jadni Sulejman efendija.

II. SAVREMENA KNJIŽEVNOST (35 časova)

Bitna obeležja i najznačajniji predstavnici evropske i srpske i turske književnosti.

Dela za obradu

Alber Kami: Stranac

Luis Borhes: Čekanje (kratka priča)

Beket: Čekajući Godoa

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke

Meša Selimović: Derviš i smrt

Mihailo Lalić: Lelejska gora

Dobrica Ćosić: Koreni

Dušan Kovačević: Balkanski špijun

Azis Nesin: Ludak na krovu

Džahit Kuljebi: Mala česma

Abdulhak Šinasi Hisar: Gospodin Fahim i mi

Jašar Kemalj: Div na Torosu

Sait Faik Abasijanik: Čajnik

Kemalj Tahir: Kiše su presekli puteve

Orhan Kemalj: Džemile

Sureja Jusuf: Ali aga

III. LEKTIRA (15 časova)

Viljem Šekspir: Hamlet

Fjodor M. Dostojevski: Braća Karamazovi

Nusret Diše Uljku: More i ja

Iskender Muzbeg: Pesma o kamenu

Zejnelj Beksač: Nezgodna ljubav

Izbor iz savremene lirike XX veka (Odn, Sezar, Prever, Pasternak).

Izbor iz savremene srpske književnosti

Izbor iz književnih kritika i eseja

Izbor iz književnosti jugoslovenskih Turaka

IV. KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

Na navedenim delima ponavljaju se, proširuju, usvajaju i sistematizuju osnovni književnoteorijski pojmovi.

Lirika. Lirsko izražavanje: stvaralačke mogućnosti posredovanja jezika između svesti i zbilje; asocijativno povezivanje raznorodnih pojmova; sugerisanje; podsticanje i upućivanje; čitaočeva recepcija; jedinstvo zvukova, ritmova, značenja i smisla.

Epika: Strukturni činioci proznog književnoumetničkog dela; objektivno i subjektivno pripovedanje; fiktivni pripovedač; pomeranje pripovedačevog gledišta; sveznajući pripovedač; tok svesti; umetničko vreme; umetnički prostor; načelo integracije.

Tipovi romana: roman lika, prostora, stepenasti, prstenasti, paralelni; roman toka svesti; roman - esej; defabuliziran roman.

Drama: Struktura i kompozicija drame; antidrama; antijunak.

Drama i pozorište, radio, televizija, film.

Putopis. Esej, Književna kritika.

B. JEZIK (20 časova)

I. SINTAKSA

Padežni sistem. Pojam padežnog sistema, struktura padeža i promena. Višeznačajnost padeža. Prilozi sa nastavcima "-e, -de, -den".

Rečenice po sadržini: prosta rečenica i složena rečenica.

Složena rečenica - pojam, propozicije u složenoj rečenici; uloga propozicije u složenoj rečenici. Vrste složene rečenice.

Zavisne rečenice i nezavisne rečenice. Vrste zavisne rečenice. Upotreba zareza u složenim (naporednim) rečenicama.

Rečenice po značenju: Potvrdne, odrične, upitne, zapovedne, uzročne, uslovne, odnosne.

Glagoli: Pomoćni glagoli; odrični oblik pomoćnih glagola.

Složeni glagoli; vrste složenih glagola; pozibilitivni, hativni, durativni i aproksimativni glagoli. Odrični oblik pozibilitivnih i hativnih glagola.

Glagolski oblici: prelazni i neprelazni glagoli; aktivni i pasivni glagoli; povratni i recipročni glagoli.

Raspoređivanje sintaksičkih jedinica u rečenici (osnovni pojmovi).

Komunikativna kohemija.

II. PRAVOPIS

Interpunkcija

B. KULTURA IZRAŽAVANJA (16 časova)

I. USMENO IZRAŽAVANJE

Retorika; razgovor, kratak monolog. Govor. Odnos između govornika i auditorija. Vežbe javnog govorenja pred auditorijom (upotreba podsetnika, improvizovano izlaganje; korišćenje mikrofona).

II. PISMENO IZRAŽAVANJE

Stilistika. Funkcionalni stilovi: administrativno-poslovni (molba, žalba, poslovno pismo).

Oblici pismenog izražavanja: prikaz, osvrt, rasprava, esej.

Pravopis: interpunkcija (vežbanje)

Domaći pismeni zadaci složenijih zahteva (čitanje i analiza na času).

Četiri pismena zadatka godišnje.

Napomena

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Cilj i zadaci

Cilj nastave književnosti na bosanskome jeziku jeste da kod učenika treba prije svega razviti estetski kriterij za sve ono što je univerzalno vrijedno i dobro. Treba ih osposobiti za razumijevanje književnih pojava u svjetskoj književnoj riznici, bez uobičajenog dosadašnjeg zapostavljanja pojedinih književnih sadržaja.

U okviru predmeta Bosanski jezik i književnost jedan od osnovnih ciljeva jeste dalji razvoj jezičkih i komunikativnih kompetencija proširivanjem znanja o jeziku, književnosti i kulturi.

Shodno ciljevima nastave u okviru ovog predmeta učenici treba da razviju jezičke sposobnosti i na taj način stječu pozitivno mišljenje o ulozi i značaju bosanskoga jezika kao njihovog maternjega jezika.

Zadaci nastave maternjega jezika su da:

- učenici razviju sposobnost za samostalnu interpretaciju i istraživanje književnih djela i nauče da pristupaju stručnoj literaturi o književnosti;

- učenici dobro ovladaju i služe se književnim jezikom;

- učenici u potpunosti budu osposobljeni za izražajno čitanje i logičko i kritičko shvatanje pročitanog teksta;

- postupno upoznaju pravopis i gramatiku bosanskoga jezika;

- budu osposobljeni za pravilno usmeno i pismeno izražavanje;

- učenici doživljavaju, tumače i ocjenjuju književno djelo;

- učenici razlikuju književne pravce, epohe, stilska razdoblja, kao i specifične književne pojave. U oblasti književne hronologije učenici treba da znaju vrijeme, stilske osobine, centre, predstavnike, djela i vrste karakteristične za pojedino razdoblje;

- učenici upoznaju pravila sastavljanja i stiliziranja tekstova;

- kod učenika razvije ljubav prema maternjem jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra;

- kod učenika podstakne želju za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom svoga jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturan odnos prema drugim jezicima i narodima.

Učenici moraju razviti sposobnost za samostalnu interpretaciju i istraživanje književnih djela i naučiti da pristupaju stručnoj literaturi o književnosti.

U obradi književne historije, učenici treba da razlikuju književne pravce, epohe, stilska razdoblja, kao i specifične književne pojave. U oblasti književne hronologije učenici treba da znaju vrijeme, stilske osobine, centre, predstavnike, djela i vrste karakteristične za pojedino razdoblje.

Program Bosanskoga jezika i književnosti sadržajno i strukturno jednak je za sve srednje stručne škole, samo je obimom prilagođen odgovarajućem fondu sati.

Prema Nastavnome planu nastavni sadržaji obrađuju se u srednjim stručnim školama u četverogodišnjem trajanju, sa 3 sata sedmično (od 105 do 111 sati godišnje), a u srednjim stručnim školama u trogodišnjem trajanju sa 2 sata sedmično (70 sati godišnje).

II razred
srednje obrazovanje u trogodišnjem trajanju

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

Naziv programskih sadržaja

I JEZIK 29 sati

Morfologija 6

- Kategorija vrste riječi, 1

- Prilozi (značenje, podjela i komparacija), 1

- Nepromjenjive vrste riječi: prijedlozi i veznici, 1

- Uzvici i riječce, 1

Stilska upotreba jezika 23

- Leksikologija i leksikografija (vrste rječnika), 1

- Naracija, 1

- Dijalog i monolog, 1

- Anotacija i recenzija, 1

- Kritika, 1

- Školski pismeni zadatak, 16

Historija jezika 2

- Bosanski, srpski i hrvatski jezik u 19. stoljeću, 1

II KNJIŽEVNOST I LEKTIRA 41

- Književna razdoblja i djela

Kasni srednji vijek 3

- Dante Aligijeri: "Božanstvena komedija" ("Pakao"), L 1 (odlomak)

- Frančesko Petrarka: "Kanconijer" (izbor), 1

- Đovani Bokačo: "Dekameron" (izbor), 1

Renesansa 3

- Miguel de Servantes: "Don Kihot" (odlomak), 1

- Viljem Šekspir: "Hamlet", L 2

- Viljem Šekspir: "Romeo i Julija", L2

Reformacija i protureformacija 1

- Reformacija i protureformacija, manirizam i barok u književnosti i drugim umjetnostima (odlike i predstavnici), 1

Klasicizam 2

- Klasicizam (odlike i predstavnici), 1

- Molijer: "Tvrdica", L 1

Racionalizam i prosvjetiteljstvo 1

- Prosvjetiteljstvo u južnoslavenskim književnostima, Dositej Obradović: "Pismo Haralampiju" (odlomak), 1

- Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima 9

- Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima (osobine, vrijeme i pisci), 1

- Derviš-paša Bajezidagić (izbor), Muhamed Nerkesija (izbor), Alaudin Sabit Užičanin, "Zafernama" (odlomak), 1

- Fevzija Mostarac, "Bulbulistan" (izbor), 1

- Mula Mustafa Bašeskija, "Ljetopis" (izbor), 1

- Adni, Sirrija, Hikmet, Habiba Stočević, 1

- Husein Lamekanija, Abdulvehab Ilhamija, 1

- Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima na prostorima jugozapadne Srbije (Arši Čaki Muhamed, Ahmed Vali, Ahmed Ali Gurbi Baba) (izbor iz poezije) 2

Alhamijado književnost 9

- Alhamijado književnost, 1

- Muhamed Hevaji Uskufi (izbor), 1

- Fejzo Softa: "Ašiklijski elif be", 1

- Umihana Čuvidina: "Čamdži Mujo i lijepa Uma", 1

- Alhamijado književnost na prostorima jugozapadne Srbije (Sulejman Tabaković, Hafiz Salih Gašević, Ibrahim Biočak Pačariz, Nazif Šušević, izbor) 2

Epistolarna književnost 1

- Epistolarna književnost: Krajišnička pisma (Mustafa Hurakalović/Mustaj-beg Lički "Pismo harambaši Petru Smiljaniću"), 1

Romantizam 12

- Romantizam u Evropi, 1

- J. V. Gete: "Jadi mladog Vertera" (odlomak) 1

- Džorž Gordon Bajron (izbor), 1

- Aleksandar S. Puškin: "Evgenije Onjegin",(odlomak) 1

- Mihail J. Ljermontov: "Junak našeg doba" (odlomak), 1

- Hajnrih Hajne (Izbor iz poezije), 1

- Edgar Alan Po: "Anabel Li", 1

- Romantizam u južnoslavenskim književnostima (karakter i vrijeme), 1

- Srpska romantičarska lirika: Radičević, Zmaj, Jakšić, L. Kostić, 1

- Bošnjački romantizam: Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak (izbor), Safvet-beg Bašagić (izbor), 2

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Budući da u odgojno-obrazovnom sistemu jezik i književnost imaju primarnu ulogu, njegovanje jezika i književnosti je od najvećeg značaja u razvoju kulture jednoga naroda. Kao nastavni predmet jezik se, s toga, ne proučava da bi sam sebi bio svrha, nego kao predmet koji pomaže u cjelokupnom razvoju učenika.

Nastavom bosanskoga jezika i književnosti učenike osposobljavamo za komunikaciju bez koje ne mogu spoznati ni sebe, ni svijet oko sebe. Ta im komunikacija opet, omogućava da pristupe nacionalnoj i svjetskoj kulturi, bogatoj zadužbini, putem govorne i pisane riječi.

Potpunije ovladavanje tim komunikacijskim sredstvom čini učenike sigurnijim primaocima odgojnih poruka. Istovremeno kod učenika razvijamo ljubav prema jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra; podstičemo želju za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom tog jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturan odnos prema drugim jezicima i narodima.

Nastava jezika treba da se izvodi u najužoj povezanosti s književnim tekstom. Ona ima svoj sadržaj, svoje metode i svoj cilj, spaja misaone, osjećajne, funkcionalne i estetske momente jer je jezik, kao najsavršenije sredstvo sporazumijevanja, vezan za misao, pa su mišljenje i jezik u stalnom jedinstvu. Promatranjem tekstova u pismenom ili usmenom emitiranju,

učenici zapažaju jezičke činjenice i njihova obilježja, razvijaju logičko zaključivanje i apstraktno mišljenje, nužno za spoznaju jezičkih zakona i pravila, odnosno lingvističko mišljenje, koje učeniku omogućava razlikovanje nelingvističkih od lingvističkih pojava u upotrebi jezika (npr. prepoznavanje logičkog, sadržajnog, semantičkog, sintaksičkog, obavijesnog plana rečenice). Sve to nužno uključuje stjecanje znanja o jeziku uopće, odnosno osnove opće lingvistike i osnove znanosti o jeziku, tj. fonetiku, fonologiju, morfologiju, tvorbu riječi, sintaksu, leksiku, stilistiku, ortografiju, ortoepiju, dijalekte i historiju jezika.

Usmeno i pismeno izražavanje u okviru standardnoga jezika zauzima, nesumnjivo, važnu ulogu. Konkretan doprinos jednog i drugog vida izraza, koji stoje u neraskidivoj vezi, ogleda se u osposobljavanju učenika za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim jezikom, u razvijanju kulture njihovoga izražavanja, jezičkog mišljenja i svijesti o višestrukom značaju i ulozi jezika. Iako je na prvom mjestu osposobljavanje učenika za pravilnu upotrebu standardnoga jezika, među zadacima nastave je i to da se učenici, u određenoj mjeri, upoznaju sa svim oblicima jezika.

Učenike valja upoznati sa različitim nivoima jezičke strukture, morfemsko-morfološkim nivoom, gramatičkim kategorijama, i vrstama riječi.

U okviru nastavnoga plana i programa učenici treba da ovladaju leksičkim sustavom jezika, dobiju osnovna znanja o leksikologiji i leksikografiji (vrste rječnika), naraciji, dijalogu i monologu, anotaciji i recenziji, kritici.

S obzirom na mnoštvo autora i naslova, u želji da se učenicima olakša stjecanje znanja, predlažemo jezgrovite panoramne preglede pojedinih književnih razdoblja i njihovih predstavnika, gdje god je to opravdano, da bi ostalo vremena za velike pisce i značajne teme općenito.

Nastavnik treba kod učenika izgrađivati čitalačke navike i motivirati ih da kao aktivni čitaoci pročitaju bar glavninu planiranog književnoga fonda.

II razred
srednje obrazovanje u četvorogodišnjem trajanju

(3 časa nedeljno, 105-111 časova godišnje)

(Napomena: nastavnici čiji plan i program u četverogodišnjim stručnim školama u drugom razredu ima 105 sati na godišnjem nivou, smanjit će broj sati utvrđivanja u oblasti jezika i morfologije)

Naziv programskih sadržaja

I JEZIK 48 sati

Morfologija 26

- Nivoi jezičke strukture, 1

- Morfemsko-morfološki nivo, 1

- Gramatičke kategorije, 1

- Kategorija vrste riječi, 1

- Imenice (semantičke i gramatičke odlike, rod, broj, padež), 1

- Pridjevi (semantičke i gramatičke odlike i pridjevski vid, rod, broj, padež i komparacija), 1

- Zamjenice (semantičke i gramatičke odlike, podjela i deklinacija), 1

- Brojevi (značenje, podjela i deklinacija), 1

- Glagoli (leksičke i gramatičke odlike; glagolski vid; prijelaznost radnje, konjugacija i pomoćni glagoli, značenje i tvorba prostih glagolskih oblika), 1

- Prilozi (značenje, podjela i komparacija), 1

- Nepromjenjive vrste riječi: prijedlozi i veznici, 1

- Uzvici i riječce, 1

Stilska upotreba jezika 24

- Leksikolgija i leksikografija (vrste rječnika), 1

- Naracija, 1

- Dijalog i monolog, 1

- Anotacija i recenzija, 1

- Kritika, 1

- Školski pismeni zadatak, 16

Historija jezika 2

- Glavne osobenosti bosanskoga jezika od početka 16. do kraja 18. stoljeća, 1

II KNJIŽEVNOST I LEKTIRA 63

- Književna razdoblja i djela

Kasni srednji vijek 5

- Dante Aligijeri: "Božanstvena komedija" ("Pakao"), L 1 (odlomak)

- Frančesko Petrarka: "Kanconijer" (izbor), 1

- Đovani Bokačo: "Dekameron" (izbor), 1

Renesansa 7

- Renesansa (uvod), 1

- Miguel de Servantes: "Don Kihot", L 2

- Viljem Šekspir: "Hamlet", L 2

- Viljem Šekspir: "Romeo i Julija", L2

Reformacija i protureformacija 2

- Reformacija i protureformacija, manirizam i barok u književnosti i drugim umjetnostima (odlike i predstavnici), 1

Klasicizam 3

- Klasicizam (odlike i predstavnici), 1

- Molijer: "Tvrdica", L 1

Racionalizam i prosvjetiteljstvo 4

- Racionalizam i prosvjetiteljstvo (uvod), 1

- Prosvjetiteljstvo u južnoslavenskim književnostima, Dostitej Obradović: "Pismo Haralampiju" (odlomak), 1

Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima 9

- Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima (osobine, vrijeme i pisci), 1

- Derviš-paša Bajezidagić (izbor), Muhamed Nerkesija (izbor), Alaudin Sabit Užičanin, "Zafernama" (odlomak), 1

- Fevzija Mostarac, "Bulbulistan" (izbor), 1

- Mula Mustafa Bašeskija, "Ljetopis" (izbor), 1

- Adni, Sirrija, Hikmet, Habiba Stočević, 1

- Husein Lamekanija, Abdulvehab Ilhamija, 1

- Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima na prostorima jugozapadne Srbije (Arši Čaki Muhamed, Ahmed Vali, Ahmed Ali Gurbi Baba) (izbor iz poezije) 2

Alhamijado književnost 13

- Alhamijado književnost, 1

- Muhamed Hevaji Uskufi (izbor), 1

- Fejzo Softa: "Ašiklijski elif be", 1

- Umihana Čuvidina: "Čamdži Mujo i lijepa Uma", 1

- Alhamijado književnost na prostorima jugozapadne Srbije (Sulejman Tabaković, Hafiz Salih Gašević, Ibrahim Biočak Pačariz, Nazif Šušević, izbor) 2

Epistolarna književnost 1

- Epistolarna književnost: Krajišnička pisma (Mustafa Hurakalović/Mustaj-beg Lički "Pismo harambaši Petru Smiljaniću"), 1

Romantizam 19

- Romantizam u Evropi, 1

- J. V. Gete: "Jadi mladog Vertera", I 2

- Džorž Gordon Bajron (izbor), 1

- Aleksandar S. Puškin: "Evgenije Onjegin" (odlomak) 1

- Mihail J. Ljermontov: "Junak našeg doba" (odlomak), 1

- Hajnrih Hajne (Izbor iz poezije), 1

- Edgar Alan Po: "Anabel Li", 1

- Romantizam u južnoslavnskim književnostima (karakter i vrijeme), 1

- Hrvatska romantičarska lirika: Mažuranić, Preradović, 1

- Slovenački romantizam: Prešern: "Sonetni vijenac", 1

- Srpska romantičarska lirika: Radičević, Zmaj, Jakšić, L. Kostić, 1

- Bošnjački romantizam: Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak (izbor), Safvet-beg Bašagić (izbor), 2

PRVI STRANI JEZIK
(za obrazovne profile u trogodišnjem i četvorogodišnjem trajanju)

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

- Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

- Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

- Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

- Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem *izvornika* različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

- Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

- Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema *Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.*

Do kraja trećeg, odnosno četvrtog razreda srednje stručne škole učenik/učenica treba da savlada *prvi strani* jezik do nivoa B1.1.

Napomena: Ističemo da će stepen postignuća po jezičkim veštinama varirati, odnosno da će receptivne veštine (razumevanje govora i čitanje) biti na predviđenom nivou, dok se za produktivne veštine (govor, interakcija, medijacija i pisanje) može očekivati da budu za pola nivoa niže (na primer, B1.1 receptivno, A2.2 produktivno)

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

- budu osposobljeni da u školskoj i van školskoj svakodnevici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

- produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

- steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše poređenja u odnosu na sopstvenu stvarnost;

- upoznaju tekstove koji su pogodni za praćenje informacija i inovacija u struci;

- budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji korektno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

- izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

- Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

- Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

- Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

- Interesantne životne priče i događaji;

- Živi svet i zaštita čovekove okoline;

- Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

- Mediji i komunikacija;

- Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

- Potrošačko društvo;

- Sportovi i sportske manifestacije;

- Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

- Evropa i zajednički život naroda;

- Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

- Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo);

- Jezika struke (proces rada, materijal i alat za rad, organizacija i proces rada, praćenje novina u oblasti struke, ljudski resursi, opisi poslova, odgovornosti i obaveze, mere zaštite i očuvanja okoline, poslovna komunikacija).

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Napomena: Komunikativne funkcije se prožimaju i iste su u sva četiri razreda. One se iz godine u godinu usložnjavaju prateći progresiju vokabulara, jezičkih struktura i ostalih kompetencija.

- Predstavljanje sebe i drugih

- Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

- Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

- Davanje jednostavnih uputstava i komandi

- Izražavanje molbi i zahvalnosti

- Izražavanje izvinjenja

- Izražavanje potvrde i negiranje

- Izražavanje dopadanja i nedopadanja

- Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

- Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

- Davanje i traženje informacija i obaveštenja

- Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

- Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

- Izražavanje pripadanja i posedovanja

- Skretanje pažnje

- Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

- Traženje i davanje dozvole

- Iskazivanje čestitki

- Iskazivanje preporuke

- Izražavanje hitnosti i obaveznosti

- Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težem, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

- dužina usmenog teksta;

- brzina govora;

- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

- poznavanje teme;

- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

- kategorije naslovljene *Audio i video materijali* podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl., koji se mogu preslušavati više puta;

- kategorije naslovljene *Monološka izlaganja*, *Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva,* podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

- čitanje radi usmeravanja;

- čitanje radi informisanosti;

- čitanje radi praćenja uputstava;

- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;

- posebnu informaciju,

- potpunu informaciju;

- skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti

i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

- razlikovanje tekstualnih vrsta;

- prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

- globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

- prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

- razumevanje stručnih tekstova;

- razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno-kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

- beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje putem razglasa (saopštenja, davanje uputstava i informacija);

- izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kulturnim događajima i sl.)

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;

- spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.

- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

- razumevanje izvornog govornika;

- neformalni razgovor;

- formalna diskusija;

- funkcionalna saradnja;

- intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih

domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1- maternji jezik, tako i u L2- prvi strani jezik, L3- drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta, tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjem prethodno usvojenih elemenata, nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene

gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

I razred
deveta godina učenja

(2 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora

Učenik treba da:

- reaguje na odgovarajući način na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času (govor nastavnika i drugova, audio i vizuelni materijali u nastavi), učestvujući u interakciji sa nastavnikom i drugim učenicima, spontano ili uz njihovu pomoć;

- razume frekventne fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije i specifičnosti govorne situacije (buka na ulici, intervju licem u lice, telefonskim putem ili putem skajpa itd.);

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati kraća izlaganja o poznatim temama u kojima se koristi standardni jezik i razgovetan izgovor;

- razume jednostavnija uputstva za upotrebu određenih sredstava ili predmeta bez mnogo stručnih elemenata;

- razume opšti smisao informativnih radijskih i televizijskih emisija o bliskim temama, u kojima se koristi standardni govor, razgovetan izgovor i nešto sporiji ritam izlaganja.

- može da prati govorni iskaz u kojem dominiraju standardni jezički elementi, uz ponavljanje, pojašnjavanje i preformulaciju određenih delova;

- razume informacije koje dobija u svakodnevnim komunikativnim situacijama o relativno poznatim i bliskim sadržajima iz svakodnevnog privatnog života;

- razume glavni sadržaj pojedinačnih iskaza većeg broja govornika koji diskutuju o bliskim temama u cilju razmene informacija ili traženja i dobijanja uputstva;

- uz eventualnu pomoć razume sagovornike u većini situacija vezanih za svakodnevne aktivnosti, poput kupovine, putovanja, organizovanja slobodnog vremena, ukoliko se govori jasno i razgovetno;

Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja 5-7 minuta u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta) postavi hipoteze u vezi sa:

- *vrstom usmenog teksta* koji sluša, npr. poruku na telefonskoj sekretarici, meteorološki izveštaj na radiju i televiziji, razgovori u prodavnici i drugo;

- *brojem sagovornika*, njihovim međusobnim odnosom i namerama;

- *opštim sadržajem* datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente.

Posle drugog i po potrebi narednih slušanja (ukoliko je u pitanju audio ili audio-vizuelni zapis):

- *proveri* prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta, namere i međusobne odnose sagovornika;

- *razume* bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja;

- *pokušava* da shvati elemente koje nije u potpunosti razumeo primenjujući strategije adekvatne situaciji u kojoj se nalazi i proverava ispravnost svojih zaključaka.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

- razlikuje najučestalije vrste tekstova, poznaje njihovu standardnu strukturu i razume njihovu svrhu i ulogu;

- razume kraće tekstove o konkretnim i svakodnevnim temama u kojima se pojavljuju uobičajene i naučene reči, izrazi, fraze i formulacije;

- razume kraće stručne tekstove relativno bliske tematike u kojima se pojavljuju uobičajene reči, izrazi, fraze i formulacije;

- razume tekstove utemeljene na činjenicama, vezane za domene njegovih opštih interesovanja;

- ume da u tekstu o poznatoj temi pronađe, izdvoji i razume suštinsku informaciju/suštinske informacije;

- razume jednostavna uputstva i savetodavne tekstove ukoliko su pisani jasnim jezikom, bez velikog broja stručnih izraza, i/ili praćena upotrebom vizuelnih elemenata;

- razume obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume kraće tekstove o uobičajenim temama, pojavama i događajima, ukoliko u njima dominira standardnojezička leksika i frekventne fraze i izrazi;

- u pisanim prototipskim dokumentima (pismima, prospektima) i drugim tekstovima (novinskim vestima, reportažama i oglasima) pronalazi i shvata relevantne informacije;

- u tekstovima poznate tematike i bliskog sadržaja shvata značenja nepoznatih reči na osnovu konteksta;

- razume kraće literarne forme u kojima dominira konkretna, frekventna i poznata leksika (konkretna poezija, kratke priče, anegdote, skečevi, humoreske, stripovi).

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku

Učenik treba da prilagođavajući svoj govor komunikativnoj situaciji, u vremenskom trajanju od tri do pet minuta, na strukturisani način:

- koristi ciljni jezik kao jezik komunikacije u učionici kako sa nastavnikom tako i sa ostalim učenicima radeći u paru, grupi ili plenumu;

- tečno govori o sebi i svom okruženju, o događajima u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti u svom okruženju i izvan njega;

- vodi rutinske dijaloge bez većeg napora, pod uslovom da sagovornik sarađuje, postavlja pitanja, odgovara, razmenjuje mišljenje o temama vezanim za svakodnevicu i interesovanja;

- izloži unapred pripremljenu kraću prezentaciju na određenu temu (iz domena ličnog interesovanja ili struke), istakne značaj određenih iskaza prigodnom gestikom i mimikom ili naglašavanjem i intonacijom.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja

Učenik treba da:

- na razložan i jednostavan način piše o raznovrsnim temama iz svog područja interesovanja;

- u jednostavnom i vezanom tekstu opiše osećanja i reakcije;

- opiše detaljno neku osobu ili neki stvarni ili izmišljeni događaj;

- piše lična pisma, elektronske poruke i SMS poruke da bi tražio ili preneo informacije od trenutne važnosti;

- piše kraća formalna pisma (pisma čitalaca, prijave za prakse, stipendije ili omladinske poslove, osnovna poslovna korespodencija) i popunjava formulare i upitnike.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika

Učenik treba da:

- u okviru polja svog interesovanja, znanja i iskustva, prepoznaje i razume sličnosti i razlike u pogledu kulturnih i svakodnevnih navika (verbalna i neverbalna komunikacija), običaja, mentaliteta i institucija koje postoje između naše zemlje i zemalja čiji jezik uči;

- prepoznaje i razume najčešće prisutne kulturne modele svakodnevnog života zemlje i zemalja čiji jezik uči;

- prepoznaje i adekvatno reaguje na formalnost govorne situacije;

- prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava;

- prepoznaje i adekvatno reaguje na pragmatičke funkcije govornih činova u ciljnom jeziku različite od onih u L1 (stepen formalnosti, ljubaznosti, kao i paralingvistička sredstva: gest, mimika, prostorni odnosi među govornicima, itd.);

- učestvuje u svim vidovima moderne komunikacije (elektronske poruke, sms poruke, diskusije na blogu ili forumu, društvene mreže);

- koristi sve dosad navedene strategije razvoja komunikativnih kompetencija primenjujući jezik struke u skladu sa nivoom znanja jezika i potrebama.

MEDIJACIJA

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja

Učenik treba da u situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koji ne mogu da se sporazumevaju, u neformalnim situacijama, sažimajući i delom prevodeći:

- usmeno prenosi suštinu poruke sa maternjeg na strani jezik i obrnuto;

- prepričava sadržaj kraćeg teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije;

- prepričava sadržaj pisanog ili usmenog teksta, prilagođavajući ga sagovorniku;

- koristi odgovarajući kompenzacione strategije radi prevazilaženja teškoća koje se javljaju, na primer, prevodi ili prenosi sadržaj uz upotrebu perifraza, parafraza i sl.

- koristi rečnike, posebno jednojezične, za pismeno prenošenje poruka uz konsultacije sa nastavnikom.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

U prvom razredu srednje škole uvodi se malo novih gramatičkih sadržaja imajući u vidu potrebu da se znanja i veštine učenika, stečeni u osnovnoj školi:

- osveste i sistematizuju, tako da predstavljaju čvrstu osnovu za dalje učenje;

- utvrde i automatizuju, tako da ih učenici spontano, i bez većih grešaka (koje bi dovele do zabune ili onemogućile sporazumevanje), receptivno i produktivno koriste u komunikaciji.

ENGLESKI JEZIK

Imenička grupa

- Brojive i nebrojive imenice:

friends, parties; food (beans, cereals, coffee, cheess, etc.), abstract (happiness, time, money)

- Složenice: *acid rain, solar energy, video conferencing*

- Kvantifikatori: *much, many, a lot of, few, a few, little, a little, some, too much, too many*

- Neodređeni i određeni član; nulti član

Glagolska grupa

- Glagoli stanja: *agree, hate, understand, want, like*

- Modali: *should, must, have to; needn't; can*

- Upotreba gerunda i infinitiva:

I hate getting up early; I want to go out;

I remember posting his birthday card;

I remember to post his birthday card.

- Frazalni glagoli; *cut down, cut off, cut out; get ahead, get about, get away with; come across, come back, come up*

- Sadašnja vremena (Present Simple, Present Continuous, Present Perfect)

- Prošla vremena (Past Simple, Past Continuous, Past Perfect); konstrukcija *used to*

- Načini izražavanja budućnosti (*going to, will* - predictions, Present continuous, *going to* for plans and intentions)

- Pasiv osnovnih glagolskih vremena (Present Simple, Present Perfect, Past Simple, Future Simple)

- Nulti, prvi i drugi kondicional

- Indirektni govor: iskazne rečenice; molbe i naredbe

Pridevi

- Razlika između *boring, bored; interested, interesting*

- Građenje prideva od imenica: *arrogance- arrogant, romanc - romantic, culture- cultural*

- Konstrukcije *too good /expensive; not good enough*

Predlozi

- Posle prideva: *fond of, good at, disgusted with*

- Posle glagola: *train for, speak to, work for*

- U izrazima: *go for a ride/swim, on the contrary, in my opinion, in connecttion with*

Kompleksne rečenice

- Relativne klauze: *who, that, which*

- Vremenske klauze: *when, while, until, before, after, as soon as where*

- Uzročne: *because, since, as, for*

- Posledične: *so that, (in order)to*

- Namerne: *so, so... that, such... that*

- Kondicionalne: *if, unless*

- Dopusne: *although, while, whereas*

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta *complemento oggetto* i indirektnog objekta *complemento di termine*

Nenaglašene lične zamenice u paru: *Compro il libro a Luigi. Glielo compro*.

Prisvojne zamenice. Pokazne zamenice (*questo, quello*)

Povratne zamenice.

Upitne zamenice *chi*? *che*?/*che cosa*?

Neodređene zamenice pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*che, cui, il quale/la quale*)

Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva

Apsolutni superlativ *Maria è bellisima.*

Prisvojni pridevi. Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi: *questo, quello*

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione*

Brojevi

Glavni brojevi. Redni brojevi.

Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Sadašnje vreme (Presente Indicativo)

Imperativ (Imperativo), zapovedni način. Zapovedni način za sva lica

Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore

Povratni glagoli

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (Passato Prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Ho comprato un chilo di pesche.

Sono andata alla stazione.

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Sono dovuto andare dal dentista.

Ho potuto leggere i titoli in italiano.

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (Condizionale Presente)

Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?

Futur pravilnih i nepravilnih glagola

Noi tormeremo a casa alle cinque.

Imperfekat (Imperfetto)

C'era una volta un re e viveva in un castello.

Pluskvamperfekat (Trapassato prossimo)

Sono arrivato alla stayione quando il treno era già partito.

Prezent konjunktiva (Congiuntivo presente)

Penso che Maria debba studiare di più.

Prosti perfekat (Passato Remoto), tvorba i osnovna upotreba

Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno. (samo receptivno)

Prilozi

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?, come?, perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

ci, ne

Veznici

Rečenica

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Imenice

Vlastite i zajedničke (u oblicima jednine i množine: *Bild - Bilder, Kopf - Köpfe, Frau - Frauen*), sa odgovarajućim rodom. Izvedene sufiksacijom: *Faulheit, Bildung*. Izvedene prefiksacijom: *Ausbildung*. Složenice: *Sommerferien, Jugendliebe, Tomatensuppe*

Pridevi

Izvedeni sufiksacijom od glagola i imenica: *fehlerfrei, liebevoll, sprachlos, trinkbar*. Složeni: *steinreich*

Pridevska promena - jaka, slaba, mešovita (receptivno i produktivno)

Komparativ i superlativ (pravilna tvorba i glavni izuzeci: *groß - größer, teuer - teurer*)

Pridevi sa predlozima: *zufrieden mit, reich an*

Član

Određeni (*der, die, das*), neodređeni (*ein, eine*), nulti, prisvojni (*mein, dein*), pokazni (*dieser, jener*), negacioni (*kein, keine*), neodređeni (*mancher, solcher, einige*). Upotreba člana u nominativu (subjekt), akuzativu i dativu (direktni i indirektni objekat), partitivnom genitivu (*die Hälfte des Lebens*), posesivnom genitivu (*die Mutter meiner Mutter*)

Brojevi

Osnovni i redni (*der siebte erste; am siebten ersten*)

Predlozi

Predlozi sa genitivom (*Er liest während der Pause*), akuzativom (*Ich bin gegen dich*), dativom (*Sie arbeitet bei einem Zahnarzt*). Predlozi sa dativom ili akuzatviom (*Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule*)

Partikule

Upotreba osnovnih partikula (receptivno i produktivno) *Was machstu denn da? Das kann ich aber nicht. Sag mal! Wenn ich ihn doch gefragt hätte*

Glagoli

Glagolska vremena: prezent, preterit, perfekt i futur slabih i jakih glagola. Glagoli sa predlozima (*warten auf, sich interessieren für*). Pasiv prezenta i preterita (raceptivno i

produktivno). Konjuktiv u funkciji izražavanja želje, učtive molbe i uslovljenosti (*Ich hätte gern... Ich möchte...Ich würde gern...Könnte ich..... Wenn ich..... wäre*) Modalni i osnovni modaliteti glagola, infinitivske konstrukcije (*Ich hoffe, dich wiederzusehen./Er hat Gelegenheit, viele Sportler kennen zu lernen.*)

Veznici i vezнички izrazi:*und, oder, aber; denn, deshalb, trotzdem; weil, wenn, als, während, bis, obwohl;* dvojni veznici: *weder … noch, sowohl... als auch, zwar... aber, nicht nur.... sondern auch*

Lične zamenice u nominativu, dativu i akuzativu

Prilozi za vreme (*gestern*), mesto (*nebenan*), način (*allein*),

količinu (*viel, wenig*)

Rečenice

Izjavne rečenice, upitne rečenice; nezavisne i zavisno- složene rečenice

RUSKI JEZIK

Rečenica

Odnos rečenica u složenoj rečenici: nezavisno složene i zavisno složene rečenice (sastavne, rastavne; subjekatske, predikatske, objekatske, vremenske itd.)

Upravni i neupravni govor

Fonetsko-fonološki sadržaji i prozodija

Obnavljanje i sistematizacija pravila izgovora i beleženja akcentovanih i redukovanih samoglasnika *о,а, е, я.*

Obeležja suglasničkog i samoglasničkog sistema ruskog jezika: izgovor glasova koji se beleže slovima *ж, ш, ч, щ, л*; izgovor i beleženje parnih tvrdih i mekih, zvučnih i bezvučnih suglasnika.

Izgovor glasova u grupama *чт, сч, зч, сш, зш, вств, стн, лнц, здн*; izgovor i beleženje suglasničkih grupa - asimilacija suglasnika po zvučnosti Osnovni tipovi intonacionih konstrukcija (IK1, IK2, IK3) u okviru proste i složene rečenice.

Intonacija izjavne i upitne rečenice sa upitnom rečju i bez nje

Imenice

Varijante različitih nastavaka: lokativ na - у: *о береге/на берегу, о лесе/в лесу, о крае/на краю*; nominativ množine na **- а, - я, - ья, - е:***города, учителя, деревья, граждане*

Imenice kojima se označavaju profesije ljudi, njihova nacionalna i teritorijalna pripadnost

Promena imenica na **- ия, - ие, - мя:** *история, здание, время*

Osnovno značenje i funkcija pojedinih padeža

Imenice pluralia tantum: *каникулы, сумерки, очки, Балканы* (receptivno).

Nepromenljive imenice: *кино, кофе, метро, кафе* (receptivno)

Ruska prezimena na - **ов**, - **ев**: *Петров, Фадеев* i sl.

Obnavljanje i sistematizacija osnovnih imeničkih promena

Zamenice

Odrične zamenice: *никто, ничто, ничей, никакой*

Neodređene zamenice: *кто- то, что- то, кто- нибудь, что- нибудь, некто, нечто, некоторый*

Pridevi

Poređenje prideva: komparativ prideva tipa: *старший, младший*; prost oblik superlativa: *ближайший, ростейший, худший*

Prisvojni pridevi na - **ов**, - **ев**, - **ин**,

- **ский**: *братов, Игорев, мамин, пушкинский*

Pridevi za označavanje prostora i vremena: *сегодняшний, здешний*

Rekcija prideva: uočavanje razlika između ruskog i maternjeg jezika: *больной чем, готовый к чему, способный к чему i sl.*

Brojevi

Principi promene osnovnih brojeva: 1, 2, 3, 4, 5-20 i 30, 40, 90, 100, 500-900, 1000 i njihova upotreba u najčešćim strukturama za iskazivanje količine i vremena s predlozima: *с - до, с - по, от - до, к* itd.

Redni brojevi: *первый, второй, пятый, десятый*

Iskazivanje vremena na satu u razgovornom i službenom stilu

Slaganje broja i imenice: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парта, две (три, четыре) парты, пятьпарт; один год, два (три, четыре) года, пять лет*

Spojevi sa imenicom **год**u konstrukcijama: *два, три... года тому назад, пять, шесть... лет тому назад, за десять лет i sl.*

Četiri računske radnje (receptivno)

Glagoli

Najčešće alternacije osnove u prezentu i prostom budućem vremenu. Tvorba vida pomoću prefiksa, sufiksa i osnove

Osnovni pojmovi o značenju i upotrebi glagolskog vida i sistema glagolskih vremena: *Анна (Вова) читает… вчера читала Вера (вчера читал Дима)... завтра будет читать Мила (Толя)...я прочитала (я прочитал)... я прочитаю...ты прочитаешь*

Potencijal - građenje i upotreba

Glagoli kretanja: kretanje u određenom pravcu, neodređeno kretanje i kretanje u oba pravca; obnavljanje i aktiviranje glagola kretanja obrađenih u osnovnoj školi: *идти - ходить, ехать - ездить, бежать - бегать, плыть - плавать, лететь - летать, нести - носить, вести - водить, везти - возить; рецептивно усвајање нових (мање фреквентних) глагола кретања: гнать - гонять, ползти - ползать, катить - катать, тащить - таскать*

Upotreba glagola kretanja *идти, ходить* u prenesenim značenjima: *снег идёт; дождь идёт; часы идут; костюм тебе идёт; идёт интересный фильм; часы хорошо ходят* i sl.

Iskazivanje zapovesti: *Читай (читайте) вслух! Дай мне игу! Давайте повторим! Подумайте об этом! Сядьте! Пошли! Смотри не опоздай! По газонам не ходить! К вечеру вы это напишите!*

Glagolski prilozi (receptivno)

Rekcija glagola: uočavanje razlika između ruskog i maternjeg jezika: *поздравить кого с чем, поблагодарить кого за что, пожертвовать кем-чем, напоминать о ком-чём, интересоваться кем-чем, привыкнуть к чему, следить за кем-чем* itd.

Prilozi

Prilozi i priloške odredbe za mesto, vreme, način, cilj i količinu. Poređenje priloga - građenje i upotreba

Predlozi

Najfrekventniji predlozi čija se upotreba razlikuje u odnosu na maternji jezik: *для* s genitivom, *из - за* s genitivom, u odredbi odvajanja od mesta i uzroka, *из- под* s genitivom u odredbi odvajanja od mesta, *к* s dativom u vremenskoj odredbi, *по* s dativom u atributskoj, prostornoj i uzročnoj odredbi i sl; predlog *с* sa genitivom i instrumentalom

Veznici

Najfrekventniji prosti veznici u nezavisno složenim i zavisno složenim rečenicama: *а, да, и, но, или, если, пока, что, почему, потому, что, так как, перед тем как, несмотря на то что* itd.

Rečenični modeli

Rečenične modele koji su programom predviđeni i obrađeni u osnovnoj školi neophodno je sistematično obnavljati i dalje primenjivati u srednjoj školi u različitim varijacijama i kombinacijama. Pri tome težiti da se uočavaju sličnosti i razlike u izražavanju istih odnosa u ruskom i maternjem jeziku. U ovom razredu posebnu pažnju treba posvetiti različitim vrstama i tipovima vežbi, pre svega, rečeničnim modelima u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku za iskazivanje sledećih odnosa:

- subjekatsko-predikatski odnosi

Rečenice sa imenskim predikatom - kopule: *быть, стать, являться*

Его отец был врачом, а он **станет** *инженером.*

Это утверждение **является** *спорным.*

- odsustvo kopule

Его брат токарь по металу./ Она сегодня весёлая./ Он сильнее всех.

- **objekatski odnosi**

- sa direktnim objektom

Мы купили новый учебник./ Я не получил ответа./ Ученик не решил задачи.

- indirektnim objektom

Он их поблагодарил за помощь./ Я взял эту книгу у товарища./ Ученики писали о зиме.

- zavisnom rečenicom

Брат в письме сообщает, что он летом приедет к нам. / Олег написал, что в Москве стоит хорошая погода.

- **prostorni odnosi**

Rečenice sa odredbom

- izraženom prilogom

Я иду туда (вниз, наверх, внутрь, домой)./ Он остался там (внизу, наверху, внутри).

- izraženom zavisnim padežom

Машина появилась из- за угла. / Саша сидит за первой партой./ Мы долго гуляли по городу.

- **vremenski odnosi**

Rečenice sa odredbom

- izražene prilogom

Саша шёл впереди./ Книга стоит на полке./ Я пришёл раньше тебя.

- izraženom zavisnim padežom

Они вернулись к вечеру (к шести часам)./ Я сегодня работал с пяти до семи часов./ Мы дружим с детства.

- **načinski odnosi**

Rečenice sa odredbom izražene prilogom

Миша странно ведёт себя. / Он хорошо говорит по- русски./ Он пишет более красиво, чем ты./ Она поёт красивее всех.

- **uzročni odnosi**

Rečenice sa odredbom izraženom zavisnim padežom

Он не приехал в срок по болезни./ Я опоздал на урок из- за тебя./ Несмотря на плохую погоду мы пошли гулять.

- **atributivni odnosi**

Rečenice sa atributom

- u superlativu

А.С. Пушкин является величайшим русским поэтом.

- u zavisnom padežu

Я забыл тетрадь по русскому языку./ Это мой товарищ по школе.

Ortografija

Podela reči na slogove

Pisanje velikih i malih slova

Pisanje prefiksa

Interpunkcija ruske rečenice u poređenju s maternjim jezikom

Tvorba reči

Najčešći ruski prefiksi i sufiksi: *без-, бес-, вы-, из-, со-, при-, пере-, про- ; - ация, - ение, - ик, - ист, - ка, - онок, - тель, - щик*

Leksikografija

Struktura dvojezičnih, pre svega, školskih (didaktičkih) rečnika i ovladavanje tehnikom služenja njima. Vežbe za korišćenje rečnika. Nalaženje opštestručne leksike u rečniku povezane sa opštestručnom tematikom predviđenom za nastavu ruskog jezika u srednjim stručnim školama

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

- upotreba determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva; osnovnih, rednih i aproksimativnih brojeva; neodređenih reči; odsustvo determinanata (na primer: kod etiketiranja proizvoda - *fromage de brebis*, natpisa na prodavnicama i ustanovama - *boulangerie*, *banque*, naziva rubrika u štampanim medijima - *faits divers*, na znakovima upozorenja - *entrée interdite*; ispred imenice u poziciji atributa: *il est boulanger* i slično)

- rod i broj imenica i prideva; mesto prideva *petit, grand, jeune, vieux, gros, gentil, beau, joli, long, bon, mauvais;* promena značenja nekih prideva u zavisnosti od mesta: *un grand homme/un homme grand; un brave homme/un homme brave*; poređenje prideva

- zamenice: lične nenaglašene (uključujući i zamenicu *on*) i naglašene; zamenice za direktni i za indirektni objekat; pokazne i prisvojne; upitne i neodređene

Glagolska grupa

- glagolski načini i vremena: prezent, složeni perfekt, imperfekt, pluskvamperfekt, futur prvi indikativa, kao i perifrastične konstrukcije: bliski futur, bliska prošlost, radnja u toku *être en train de*...; *il faut que, je veux que, j'aimerais que* praćeni prezentom subjunktiva glagola prve grupe (*Il faut que tu racontes ça à ton frère)*, kao i receptivno: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives*; prezent i perfekt kondicionala: *Si mes parents me laissaient partir, je viendrais avec toi !Si j'avais su, je serais venue plus tôt;* imperativ (receptivno): *aie un peu de patience, n'ayez pas peur*; *sois sage!*

- particip prezenta i gerundiv;

- frekventni unipersonalni glagoli i konstrukcije

Predlozi

- najčešći predlozi; predložni izrazi par rapport à, à côté de, au lieu de, à l'occasion de, à l'aide de; malgré

- kontrahovanje člana i predloga

Prilozi

- za mesto, za vreme, za način, za količinu

- *alors* - za iskazivanje posledice

- priloški izraz *quand même* - za iskazivanje koncesije

- mesto priloga

- priloške zamenice *en* i *y*

Modaliteti i forme rečenice

- deklarativni, interogativni, eksklamativni i imperativni modalitet

- afirmacija i negacija; aktiv i pasiv

- rečenice sa prezentativima

- naglašavanje rečeničnih delova pomoću formule *c'est... qui* i *c'est... que*

Osnovni tipovi složenih rečenica

- koordinirane rečenice sa veznicima et, ou, mais, car, ni i prilozima/priloškim izrazima c'est pourquoi, donc, puis, pourtant, par contre, par conséquent, au contraire

- zavisne rečenice: relativne sa zamenicama qui, que, où i dont; komparativne sa veznicima/vezničkim izrazima comme, autant.... que, le même... que, plus... que, moins... que; vremenske sa veznicima/vezničkim izrazima quand, avant que/avant de+infinitiv, chaque fois que, pendant que, après que, depuis que; uzročne sa veznicima parce que i puisque; (receptivno) koncesivne i opozitivne sa veznicima bien que i alors que; finalne sa veznicima pour que/pour+infinitiv i afin que/afin de+infinitiv; hipotetične sa veznikom si (verovatni, mogući i irealni potencijal); rečenice sa que u funkciji objekta (npr. Nous espérons que tu réussiras ton examen); slaganje vremena u objekatskim rečenicama.

ŠPANSKI JEZIK

Imenička grupa

Slaganje determinativa i imenice u rodu i broju, apokopiranje prideva uz imenicu, neodređeni determinativi

(*alguno*, *ninguno*, *todo*, *cualquiera*) u različitim značenjima

Tráeme algún libro de García Márquez.

Todas las mañanas, todo el mundo…

Un muchacho cualquiera…

Morfeme tipične za muški i ženski rod imenica i prideva

muchacho/muchacha

actor/actriz

trabajador/trabajadora

generoso/generosa

kao i imenice i pridevi koji nemaju morfološku oznaku roda

violinista, cantante, interesante, verde…

Glagolska grupa

Oblici indikativa: sva glagoska vremena savladana u osnovnoj školi primenjivati i prepoznavati u tekstu.

Oblici subjunktiva: prezent

(izražavanje želja, osećanja, mišljenja, verovatnoće)

Slaganje participa sa subjektom i pasivnim konstrukcijama.

Pitanja sa upitnim rečima

Quién, qué, cuándo, cómo, dónde, etc.

Indirektna pitanja

¿ Sabes si ha llegado?

Pregúntale si ha cogido la tarjeta.

Yo te pregundo que has comprado.

Negacija

Nada, nadie, ningun (o/a), nunca, tampoco.

¿ Ha venido alguien? - No, no ha venido nadie./ Nadie ha venido.

No me gusta esta película. - A mí tambien.

Hipotetične rečenice (prvi tip)

Si me visitas el verano que viene, te llevaré a la playa.

Kazivanje želje, volje, namere

- infinitivom

- subjunktivom

Me gustaría conocer a este actor. Me gustaría que tú conozcas a mi hermana mayor. Hay que luchar contra la polución del aire y del agua. Es necesario que luchemos… ¿ Qué quieren Ustedes que haga? El trabaja mucho para que sus hijos tengan una vida major

Promena značenja prideva u zavisnosti od pozicije uz imenicu

Un hombre grande / Un gran hombre.

Kazivanje vremena i odredbe za vreme

Dani u nedelji, mañana, ayer, pasado/próximo, que viene, durante, después de, antes de, cuando, hace…, dentro de…

Antes de haberse ido, me dejó su dirección nueva.

¿ Cuándo lo viste? Lo vi cuando regresé de viaje.

El lunes que viene, El domingo pasado, Salió hacetreinta minutos… regresa dentro de una hora…

Poređenje

Más que, menos que, el/la más, tan…como,

Este libro es el más interesante que he leído. Su última película no es tan interesante como la del año pasado.

Odredbe za način

Prilozi na -mente i priločke konstrukcije

Miguel maneja el coche cuidadosamente/con mucho cuidado.

Izrazi za meru i količinu

Mucho, un poco de, una docena de, aproximadamente, más o menos…

¿ Cuántos estudiantes han visto este programa? - Más o menos, treinta.

Složene rečenice:

a) Zavisna rečenica u indikativu

Mientras vivíamos en Madrid, estudiaba español. ¿ Crees (estás segura, piensas) que aprobaremos el examen.

b) zavisna rečenica u subjunktivu

Upotreba subjunktiva prezenta

(vremenske i finalne rečenice).

Pasivne konstrukcije

a) *ser + participio pasado*

La casa fue construida en 1984.

b) *pasiva refleja*

Se venden libros aquí.

Ortografija

Interpunkcija - osnovna pravila (sa akcentom na oblike koji ne postoje u srpskom jeziku).

Pisanje velikog slova.

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

- budu osposobljeni da u školskoj i van školskoj svakodnevnici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

- produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

- steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše porđenja u odnosu na sopsvenu stvarnost;

- upoznaju stručnu leksiku koja je neophodna za čitanje i razumevanje lakših tekstova iz domena struke i i koji omogućavaju praćenje inovacija;

- budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

- izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti;

u okviru ili izvan škole aktivno se nađu u situacijama sa ljudima koji govore drugi jezik i koji su iz druge kulture.

PRVI STRANI JEZIK
(za obrazovne profile u četvorogodišnjem trajanju sa nedeljnim fondom časova 3)

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

- Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

- Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

- Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

- Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem *izvornika* različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

- Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

- Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.

Do kraja četvrtog razreda srednje stručne škole učenik/učenica treba da savlada *prvi strani* jezik do nivoa B1+, odnosno B2 ukoliko se radi o engleskom jeziku, a *drugi strani* jezik do nivoa A2+ kod produktivnih veština (govor i pisanje), odnosno B1 ukoliko se radi o receptivnim veštinama (slušanje i čitanje).

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda srednje škole. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika, aktuelnim zbivanjima u svetu i potrebama struke.

Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

Interesantne životne priče i događaji;

Živi svet i zaštita čovekove okoline;

Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

Mediji i komunikacija;

Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

Potrošačko društvo;

Sportovi i sportske manifestacije;

Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

Evropa i zajednički život naroda;

Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo).

Jezik struke (adekvatni stručni tekstovi, poslovna korespodencija, oglasi, šeme, formulari, izveštaji i dr.)

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

- Predstavljanje sebe i drugih

- Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

- Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

- Davanje jednostavnih uputstava i komandi

- Izražavanje molbi i zahvalnosti

- Izražavanje izvinjenja

- Izražavanje potvrde i negiranje

- Izražavanje dopadanja i nedopadanja

- Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

- Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

- Davanje i traženje informacija i obaveštenja

- Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

- Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

- Izražavanje pripadanja i posedovanja

- Skretanje pažnje

- Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

- Traženje i davanje dozvole

- Iskazivanje čestitki

- Iskazivanje preporuke

- Izražavanje hitnosti i obaveznosti

- Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težeme, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

- dužina usmenog teksta;

- brzina govora;

- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

- poznavanje teme;

- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

- kategorije naslovljene *Audio i video materijali* podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl, koji se mogu preslušavati više puta;

- kategorije naslovljene *Monološka izlaganja*, *Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva,* podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

- čitanje radi usmeravanja;

- čitanje radi informisanosti;

- čitanje radi praćenja uputstava;

- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;

- posebnu informaciju,

- potpunu informaciju;

- skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

- razlikovanje tekstualnih vrsta;

- prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

- globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

- prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

- razumevanje stručnih tekstova;

- razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevnica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno - kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

- beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje putem razglasa (sapoštenja, davanje uputstava i informacija);

- izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kultrunim događajima i sl.)

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;

- spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.

- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

- razumevanje izvornog govornika;

- neformalni razgovor;

- formalna diskusija;

- funkcionalna saradnja;

- intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1- maternji jezik, tako i u L2- prvi strani jezik, L3- drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjenjem prethodno usvojenih elemenata, nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

I razred
deveta godina učenja

(3 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora

Učenik treba da:

- reaguje na odgovarajući način na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času (govor nastavnika i drugova, audio i vizuelni materijali u nastavi), učestvujući u interakciji sa nastavnikom i drugim učenicima, spontano ili uz njihovu pomoć;

- razume frekventne fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije i specifičnosti govorne situacije (buka na ulici, intervju licem u lice, telefonskim putem ili putem skajpa itd.);

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati kraća izlaganja o poznatim temama u kojima se koristi standardni jezik i razgovetan izgovor;

- razume jednostavnija uputstva za upotrebu određenih sredstava ili predmeta bez mnogo stručnih elemenata;

- razume opšti smisao informativnih radijskih i televizijskih emisija o bliskim temama, u kojima se koristi standardni govor, razgovetan izgovor i nešto sporiji ritam izlaganja;

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije) u kojima se obrađuju relativno bliske teme, pretežno se oslanjajući na vizuelne elemente;

- može da prati govorni iskaz u kojem dominiraju standardni jezički elementi, uz ponavljanje, pojašnjavanje i preformulaciju određenih delova;

- razume informacije koje dobija u svakodnevnim komunikativnim situacijama o relativno poznatim i bliskim sadržajima iz svakodnevnog privatnog života;

- razume glavni sadržaj pojedinačnih iskaza većeg broja govornika koji diskutuju o bliskim temama u cilju razmene informacija ili traženja i dobijanja uputstva;

- uz eventualnu pomoć razume sagovornike u većini situacija vezanih za svakodnevne aktivnosti, poput kupovine, putovanja, organizovanja slobodnog vremena, ukoliko se govori jasno i razgovetno;

- posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja 5-7 minuta u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta) postavi hipoteze u vezi sa:

vrstom usmenog teksta koji sluša, npr. poruku na telefonskoj sekretarici, meteorološki izveštaj na radiju i televiziji, razgovori u prodavnici i drugo;

brojem sagovornika, njihovim međusobnim odnosom i namerama;

opštim sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente;

- posle drugog i po potrebi narednih slušanja (ukoliko je u pitanju audio ili audio- vizuelni zapis):

proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta, namere i međusobne odnose sagovornika;

razume bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja;

pokušava da shvati elemente koje nije u potpunosti razumeo primenjujući strategije adekvatne situaciji u kojoj se nalazi i proverava ispravnost svojih zaključaka;

rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i da zapamti, reprodukuje i kontekstualizuje u skladu sa opštim znanjima i iskustvima ključne elemente poruke.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

- razlikuje najučestalije vrste tekstova, poznaje njihovu standardnu strukturu i razume njihovu svrhu i ulogu;

- razume kraće tekstove o konkretnim i svakodnevnim temama u kojima se pojavljuju uobičajene i naučene reči, izrazi, fraze i formulacije;

- razume kraće stručne tekstove relativno bliske tematike u kojima se pojavljuju uobičajene reči, izrazi, fraze i formulacije;

- razume tekstove utemeljene na činjenicama, vezane za domene njegovih opštih interesovanja;

- ume da u tekstu o poznatoj temi pronađe, izdvoji i razume suštinsku informaciju/suštinske informacije;

- uz eventualnu prethodnu pripremu ili dodatna objašnjenja razume opšti sadržaj, osnovnu poruku i relevantne delove informativnih tekstova, razume opise osećanja, želja, potreba u ličnim porukama (pismima, elektronskoj korespondenciji, SMS porukama);

- razume jednostavna uputstva i savetodavne tekstove ukoliko su pisani jasnim jezikom, bez velikog broja stručnih izraza, i/ili praćena upotrebom vizuelnih elemenata;

- razume obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume kraće tekstove o uobičajenim temama, pojavama i događajima, ukoliko u njima dominira standardnojezička leksika i frekventne fraze i izrazi;

- u pisanim prototipskim dokumentima (pismima, prospektima) i drugim tekstovima (novinskim vestima, reportažama i oglasima) pronalazi i shvata relevantne informacije;

- prepoznaje osnovnu nit argumentacije u jednostavnijim tekstovima ovog tipa (npr. novinskim kolumnama ili pismima čitalaca);

- u tekstovima poznate tematike i bliskog sadržaja shvata značenja nepoznatih reči na osnovu konteksta;

- razume kraće literarne forme u kojima dominira konkretna, frekventna i poznata leksika (konkretna poezija, kratke priče, anegdote, skečevi, humoreske, stripovi).

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku

Učenik treba da prilagođavajući svoj govor komunikativnoj situaciji, u vremenskom trajanju od tri do pet minuta, na strukturisani način:

- koristi ciljni jezik kao jezik komunikacije u učionici kako sa nastavnikom tako i sa ostalim učenicima radeći u paru, grupi ili plenumu;

- tečno govori o sebi i svom okruženju, o događajima u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti u svom okruženju i izvan njega;

- izrazi svoje utiske, osećanja i argumentovano mišljenje i stavove u vezi sa programom i predviđenim temama;

- vodi rutinske dijaloge bez većeg napora, pod uslovom da sagovornik sarađuje, postavlja pitanja, odgovara, razmenjuje mišljenje o temama vezanim za svakodnevicu i interesovanja;

- opiše događaje, saopšti sadržaj neke knjige ili filma prenoseći svoje utiske i mišljenja;

- izloži unapred pripremljenu kraću prezentaciju na određenu temu (iz domena ličnog interesovanja ili struke), istakne značaj određenih iskaza prigodnom gestikom i mimikom ili naglašavanjem i intonacijom.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja

Učenik treba da:

- na razložan i jednostavan način piše o raznovrsnim temama iz svog područja interesovanja;

- u jednostavnom i vezanom tekstu opiše osećanja i reakcije;

- opiše detaljno neku osobu ili neki stvarni ili izmišljeni događaj;

- vodi beleške i piše lična pisma da bi tražio ili preneo informacije od trenutne važnosti;

- napravi kraći rezime na osnovu pročitanih/ preslušanih tekstova o bliskim temama, o tome napiše izveštaj i iznese sopstveno mišljenje;

- primi i napiše jednostavnu poruku saopštavajući na pregledan način ono što smatra bitnim;

- piše kraća formalna pisma (pisma čitalaca, prijave za prakse, stipendije ili omladinske poslove, osnovna poslovna korespondencija i popunjava formulare i upitnike;

- piše elektronske poruke, SMS poruke, učestvuje u diskusijama na blogu.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika

Učenik treba da:

- u okviru polja svog interesovanja, znanja i iskustva, prepoznaje i razume sličnosti i razlike u pogledu kulturnih i svakodnevnih navika (verbalna i neverbalna komunikacija), običaja, mentaliteta i institucija koje postoje između naše zemlje i zemalja čiji jezik uči;

- prepoznaje i razume najčešće prisutne kulturne modele svakodnevnog života zemlje i zemalja čiji jezik uči;

- prepoznaje i adekvatno reaguje na formalnost govorne situacije;

- prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventnije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava;

- prepoznaje i adekvatno reaguje na pragmatičke funkcije govornih činova u ciljnom jeziku različite od onih u L1 (stepen formalnosti, ljubaznosti, kao i paralingvistička sredstva: gest, mimika, prostorni odnosi među govornicima, itd.);

- učestvuje u svim vidovima moderne komunikacije (elektronske poruke, sms poruke, diskusije na blogu ili forumu, drštvene mreže);

- koristi sve dosad navedene strategije razvoja komunikativnih kompetencija primenjujući jezik struke u skladu sa nivoom znanja jezika i potrebama.

MEDIJACIJA

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja

Učenik treba da u situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koji ne mogu da se sporazumevaju, u neformalnim situacijama, sažimajući i delom prevodeći:

- usmeno prenosi suštinu poruke sa maternjeg na strani jezik i obrnuto;

- pismeno prenosi poruke dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

- prepričava sadržaj kraćeg teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije;

- prepričava sadržaj pisanog ili usmenog teksta, prilagođavajući ga sagovorniku;

- koristi odgovarajući kompenzacione strategije radi prevazilaženja teškoća koje se javljaju, na primer, prevodi ili prenosi sadržaj uz upotrebu perifraza, parafraza i sl.

- koristi rečnike, posebno jednojezične, za pismeno prenošenje poruka uz konsultacije sa nastavnikom.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

U prvom razredu srednje škole uvodi se malo novih gramatičkih sadržaja imajući u vidu potrebu da se znanja i veštine učenika, stečeni u osnovnoj školi:

- osveste i sistematizuju, tako da predstavljaju čvrstu osnovu za dalje učenje;

- utvrde i automatizuju, tako da ih učenici spontano, i bez većih grešaka (koje bi dovele do zabune ili onemogućile sporazumevanje), receptivno i produktivno koriste u komunikaciji

ENGLESKI JEZIK

Imenička grupa

- Brojive i nebrojive imenice:

friends, parties; food (beans, cereals, coffee, cheess, etc.), abstract (happiness, time, money)

- Složenice: *acid rain, solar energy, video conferencing*

- Kvantifikatori: *much, many, a lot of, few, a few, little, a little, some, too much, too many*

- Neodređeni i određeni član; nulti član

Glagolska grupa

- Glagoli stanja: *agree, hate, understand, want, like*

- Modali: *should, must, have to; needn't; can*

- Upotreba gerunda i infinitiva:

I hate getting up early; I want to go out;

I remember posting his birthday card;

I remember to post his birthday card.

- Frazalni glagoli; *cut down, cut off, cut out; get ahead, get about, get away with; come across, come back, come up*

- Sadašnja vremena (Present Simple, Present Continuous, Present Perfect)

- Prošla vremena (Past Simple, Past Continuous, Past Perfect); konstrukcija *used to*

- Načini izražavanja budućnosti (*going to, will* - predictions, Present continuous, *going to* for plans and intentions)

- Pasiv osnovnih glagolskih vremena (Present Simple, Present Perfect, Past Simple, Future Simple)

- Nulti, prvi i drugi kondicional

- Indirektni govor: iskazne rečenice; molbe i naredbe

Pridevi

- Razlika između *boring, bored; interested, interesting*

- Građenje prideva od imenica: *arrogance- arrogant, romanc - romantic, culture- cultural*

- Konstrukcije *too good /expensive; not good enough*

Predlozi

- Posle prideva: *fond of, good at, disgusted with*

- Posle glagola: *train for, speak to, work for*

- U izrazima: *go for a ride/swim, on the contrary, in my opinion, in connecttion with*

Kompleksne rečenice

- Relativne klauze: *who, that, which*

- Vremenske klauze: *when, while, until, before, after, as soon as where*

- Uzročne: *because, since, as, for*

- Posledične: *so that, (in order)to*

- Namerne: *so, so... that, such... that*

- Kondicionalne: *if, unless*

- Dopusne: *although, while, whereas*

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta *complemento oggetto* i indirektnog objekta *complemento di termine*

Nenaglašene lične zamenice u paru: *Compro il libro a Luigi. Glielo compro*.

Prisvojne zamenice. Pokazne zamenice (*questo, quello*)

Povratne zamenice.

Upitne zamenice *chi*? *che*?/*che cosa*?

Neodređene zamenice pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*che, cui, il quale/la quale*)

Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva

Apsolutni superlativ *Maria è bellisima.*

Prisvojni pridevi. Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi: *questo, quello*

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione*

Brojevi

Glavni brojevi. Redni brojevi.

Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Sadašnje vreme (Presente Indicativo)

Imperativ (Imperativo), zapovedni način. Zapovedni način za sva lica

Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore

Povratni glagoli

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (Passato Prossimo) pravilnih i nepravilnih glagola

Ho comprato un chilo di pesche.

Sono andata alla stazione.

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Sono dovuto andare dal dentista.

Ho potuto leggere i titoli in italiano.

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (Condizionale Presente)

Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?

Futur pravilnih i nepravilnih glagola

Noi tormeremo a casa alle cinque.

Imperfekat (Imperfetto)

C'era una volta un re e viveva in un castello.

Pluskvamperfekat (Trapassato prossimo)

Sono arrivato alla stayione quando il treno era già partito.

Prezent konjunktiva (Congiuntivo presente)

Penso che Maria debba studiare di più.

Prosti perfekat (Passato Remoto), tvorba i osnovna upotreba

Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno. (samo receptivno)

Prilozi

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?, come?, perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

ci, ne

Veznici

Rečenica

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Imenice

Vlastite i zajedničke (u oblicima jednine i množine: *Bild - Bilder, Kopf - Köpfe, Frau - Frauen*), sa odgovarajućim rodom. Izvedene sufiksacijom: *Faulheit, Bildung*. Izvedene prefiksacijom: *Ausbildung*. Složenice: *Sommerferien, Jugendliebe, Tomatensuppe*

Pridevi

Izvedeni sufiksacijom od glagola i imenica: *fehlerfrei, liebevoll, sprachlos, trinkbar*. Složeni: *steinreich*

Pridevska promena - jaka, slaba, mešovita (receptivno i produktivno)

Komparativ i superlativ (pravilna tvorba i glavni izuzeci: *groß - größer, teuer - teurer*)

Pridevi sa predlozima: *zufrieden mit, reich an*

Član

Određeni (*der, die, das*), neodređeni (*ein, eine*), nulti, prisvojni (*mein, dein*), pokazni (*dieser, jener*), negacioni (*kein, keine*), neodređeni (*mancher, solcher, einige*). Upotreba člana u nominativu (subjekt), akuzativu i dativu (direktni i indirektni objekat), partitivnom genitivu (*die Hälfte des Lebens*), posesivnom genitivu (*die Mutter meiner Mutter*)

Brojevi

Osnovni i redni (der siebte erste; am siebten ersten)

Predlozi

Predlozi sa genitivom (*Er liest während der Pause*), akuzativom (*Ich bin gegen dich*), dativom (*Sie arbeitet bei einem Zahnarzt*). Predlozi sa dativom ili akuzatviom (*Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule*)

Partikule

Upotreba osnovnih partikula (receptivno i produktivno) *Was machstu denn da? Das kann ich aber nicht. Sag mal! Wenn ich ihn doch gefragt hätte*

Glagoli

Glagolska vremena: prezent, preterit, perfekt i futur slabih i jakih glagola. Glagoli sa predlozima (*warten auf, sich interessieren für*). Pasiv prezenta i preterita (raceptivno i produktivno). Konjuktiv u funkciji izražavanja želje, učtive molbe i uslovljenosti (*Ich hätte gern... Ich möchte...Ich würde gern...Könnte ich..... Wenn ich..... wäre*) Modalni i osnovni modaliteti glagola, infinitivske konstrukcije (*Ich hoffe, dich wiederzusehen./Er hat Gelegenheit, viele Sportler kennen zu lernen.*)

Veznici i vezнички izrazi:*und, oder, aber; denn, deshalb, trotzdem; weil, wenn, als, während, bis, obwohl; dvojni veznici: weder … noch, sowohl... als auch, zwar... aber, nicht nur.... sondern auch*

Lične zamenice u nominativu, dativu i akuzativu

Prilozi za vreme (*gestern*), mesto (*nebenan*), način (*allein*), količinu (*viel, wenig*)

Rečenice

Izjavne rečenice, upitne rečenice; nezavisne i zavisno- složene rečenice

RUSKI JEZIK

Rečenica

Odnos rečenica u složenoj rečenici: nezavisno složene i zavisno složene rečenice (sastavne, rastavne; subjekatske, predikatske, objekatske, vremenske itd.)

Upravni i neupravni govor

Fonetsko-fonološki sadržaji i prozodija

Obnavljanje i sistematizacija pravila izgovora i beleženja akcentovanih i redukovanih samoglasnika *о,а, е, я.*

Obeležja suglasničkog i samoglasničkog sistema ruskog jezika: izgovor glasova koji se beleže slovima *ж, ш, ч, щ, л*; izgovor i beleženje parnih tvrdih i mekih, zvučnih i bezvučnih suglasnika

Izgovor glasova u grupama *чт, сч, зч, сш, зш, вств, стн, лнц, здн*; izgovor i beleženje suglasničkih grupa - asimilacija suglasnika po zvučnosti Osnovni tipovi intonacionih konstrukcija (IK1, IK2, IK3) u okviru proste i složene rečenice.

Intonacija izjavne i upitne rečenice sa upitnom rečju i bez nje

Imenice

Varijante različitih nastavaka: lokativ na **- у**: *о береге/на берегу, о лесе/в лесу, о крае/на краю*; nominativ množine na **- а, - я, - ья, - е:***города, учителя, деревья, граждане*

Imenice kojima se označavaju profesije ljudi, njihova nacionalna i teritorijalna pripadnost

Promena imenica na **- ия, - ие, - мя:** *история, здание, время*

Osnovno značenje i funkcija pojedinih padeža

Imenice pluralia tantum: *каникулы, сумерки, очки, Балканы* (receptivno).

Nepromenljive imenice: *кино, кофе, метро, кафе* (receptivno)

Ruska prezimena na - **ов**, - **ев**: *Петров, Фадеев* i sl.

Obnavljanje i sistematizacija osnovnih imeničkih promena

Zamenice

Odrične zamenice: *никто, ничто, ничей, никакой*

Neodređene zamenice: *кто- то, что- то, кто- нибудь, что- нибудь, некто, нечто, некоторый*

Pridevi

Poređenje prideva: komparativ prideva tipa: *старший, младший*; прост облик суперлатива: *ближайший, ростейший, худший*

Prisvojni pridevi na - **ов**, - **ев**, - **ин**,

- **ский:** *братов, Игорев, мамин, пушкинский*

Pridevi za označavanje prostora i vremena: *сегодняшний, здешний*

Rekcija prideva: uočavanje razlika između ruskog i maternjeg jezika: *больной чем, готовый к чему, способный к чему i sl.*

Brojevi

Principi promene osnovnih brojeva: 1, 2, 3, 4, 5-20 i 30, 40, 90, 100, 500-900, 1000 i njihova upotreba u najčešćim strukturama za iskazivanje količine i vremena s predlozima: *с - до, с - по, от - до, к* itd.

Redni brojevi: *первый, второй, пятый, десятый*

Iskazivanje vremena na satu u razgovornom i službenom stilu

Slaganje broja i imenice: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парта, две (три, четыре) парты, пятьпарт; один год, два (три, четыре) года, пять лет*

Spojevi sa imenicom **год** y konstrukcijama: *два, три... года тому назад, пять, шесть... лет тому назад, за десять лет i sl.*

Četiri računske radnje (receptivno)

Glagoli

Najčešće alternacije osnove u prezentu i prostom budućem vremenu. Tvorba vida pomoću prefiksa, sufiksa i osnove

Osnovni pojmovi o značenju i upotrebi glagolskog vida i sistema glagolskih vremena: *Анна (Вова) читает… вчера читала Вера (вчера читал Дима)... завтра будет читать Мила (Толя)...я прочитала (я прочитал)... я прочитаю...ты прочитаешь*

Potencijal - građenje i upotreba

Glagoli kretanja: kretanje u određenom pravcu, neodređeno kretanje i kretanje u oba pravca; obnavljanje i aktiviranje glagola kretanja obrađenih u osnovnoj školi: *идти - ходить, ехать - ездить, бежать - бегать, плыть - плавать, лететь - летать, нести - носить, вести - водить, везти - возить; receptivno usvajanje novih (manje frekventnih) glagola kretanja: гнать - гонять, ползти - ползать, катить - катать, тащить - таскать*

Upotreba glagola kretanja *идти, ходить* u prenesenim značenjima: *снег идёт; дождь идёт; часы идут; костюм тебе идёт; идёт интересный фильм; часы хорошо ходят* i sl.

Iskazivanje zapovesti: *Čitaĭ (čitaĭte) vsluh! Daĭ mne igu! Davaĭte povtorim! Podumaĭte ob ėtom! Sjadʹte! Pošli! Smotri ne opozdaĭ! Po gazonam ne hoditʹ! K večeru vy ėto napišite!*

Glagolski prilozi (receptivno)

Rekcija glagola: uočavanje razlika između ruskog i maternjeg jezika: *поздравить кого с чем, поблагодарить кого за что, пожертвовать кем- чем, напоминать о ком- чём, интересоваться кем- чем, привыкнуть к чему, следить за кем- чем* itd.

Prilozi

Prilozi i priloške odredbe za mesto, vreme, način, cilj i količinu. Poređenje priloga - građenje i upotreba

Predlozi

Najfrekventniji predlozi čija se upotreba razlikuje u odnosu na maternji jezik: *для* s genitivom, *из- за* s genitivom, u odredbi odvajanja od mesta i uzroka, *из- под* s genitivom u odredbi odvajanja od mesta, *к* s dativom u vremenskoj odredbi, *по* s dativom u atributskoj, prostornoj i uzročnoj odredbi i sl; predlog *с* sa genitivom i instrumentalom

Veznici

Najfrekventniji prosti veznici u nezavisno složenim i zavisno složenim rečenicama: *а, да, и, но, или, если, пока, что, почему, потому, что, так как, перед тем как, несмотря на то что* itd.

Rečenični modeli

Rečenične modele koji su programom redviđeni i obrađeni u osnovnoj školi neophodno je sistematično obnavljati i dalje primenjivati u srednjoj školi u različitim varijacijama i kombinacijama. Pri tome težiti da se uočavaju sličnosti i razlike u izražavanju istih odnosa u ruskom i maternjem jeziku. U ovom razredu posebnu pažnju treba posvetiti različitim vrstama i tipovima vežbi, pre svega, rečeničnim modelima u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku za iskazivanje sledećih odnosa:

- **subjekatsko-predikatski odnosi**

Rečenice sa imenskim predikatom - kopule: *быть, стать, являться*

*Его отец был врачом, а он***станет***инженером.*

*Это утверждение***является***спорным.*

- odsustvo kopule

Его брат токарь по металу./ Она сегодня весёлая./ Он сильнее всех.

- **objekatski odnosi**

- sa direktnim objektom

Мы купили новый учебник./ Я не получил ответа./ Ученик не решил задачи.

- indirektnim objektom

Он их поблагодарил за помощь./ Я взял эту книгу у товарища./ Ученики писали о зиме.

- zavisnom rečenicom

Брат в письме сообщает, что он летом приедет к нам. / Олег написал, что в Москве стоит хорошая погода.

- **prostorni odnosi**

Rečenice sa odredbom

- izraženom prilogom

Я иду туда (вниз, наверх, внутрь, домой)./ Он остался там (внизу, наверху, внутри).

- izraženom zavisnim padežom

Машина появилась из- за угла. / Саша сидит за первой партой./ Мы долго гуляли по городу.

- **vremenski odnosi**

Rečenice sa odredbom

- izražene prilogom

Саша шёл впереди./ Книга стоит на полке./ Я пришёл раньше тебя.

- izraženom zavisnim padežom

Они вернулись к вечеру (к шести часам)./ Я сегодня работал с пяти до семи часов./ Мы дружим с детства.

- **načinski odnosi**

Rečenice sa odredbom izražene prilogom

Миша странно ведёт себя. / Он хорошо говорит по- русски./ Он пишет более красиво, чем ты./ Она поёт красивее всех.

- **uzročni odnosi**

Rečenice sa odredbom izraženom zavisnim padežom

Он не приехал в срок по болезни./ Я опоздал на урок из- за тебя./ Несмотря на плохую погоду мы пошли гулять.

- **atributivni odnosi**

Rečenice sa atributom

- u superlativu

А.С. Пушкин является величайшим русским поэтом.

- u zavisnom padežu

Я забыл тетрадь по русскому языку./ Это мой товарищ по школе.

Ortografija

Podela reči na slogove

Pisanje velikih i malih slova

Pisanje prefiksa

Interpunkcija ruske rečenice u poređenju s maternjim jezikom

Tvorba reči

Najčešći ruski prefiksi i sufiksi: *без-, бес-, вы-, из-, со-, при-, пере-, про- ; - ация, - ение, - ик, - ист, - ка, - онок, - тель,*

- щик

Leksikografija

Struktura dvojezičnih, pre svega, školskih (didaktičkih) rečnika i ovladavanje tehnikom služenja njima. Vežbe za korišćenje rečnika. Nalaženje opštestručne leksike u rečniku povezane sa opštestručnom tematikom predviđenom za nastavu ruskog jezika u srednjim stručnim školama

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

- upotreba determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva; osnovnih, rednih i aproksimativnih brojeva; neodređenih reči; odsustvo determinanata (na primer: kod etiketiranja proizvoda -*fromage de brebis*, natpisa na prodavnicama i ustanovama - *boulangerie*, *banque*, naziva rubrika u štampanim medijima - *faits divers*, na znakovima upozorenja - *entrée interdite*; ispred imenice u poziciji atributa: *il est boulanger* i slično)

- rod i broj imenica i prideva; mesto prideva *petit, grand, jeune, vieux, gros, gentil, beau, joli, long, bon, mauvais;* promena značenja nekih prideva u zavisnosti od mesta: *un grand homme/un homme grand; un brave homme/un homme brave*; poređenje prideva

- zamenice: lične nenaglašene (uključujući i zamenicu *on*) i naglašene; zamenice za direktni i za indirektni objekat; pokazne i prisvojne; upitne i neodređene

Glagolska grupa

- glagolski načini i vremena: prezent, složeni perfekt, imperfekt, pluskvamperfekt, futur prvi indikativa, kao i perifrastične konstrukcije: bliski futur, bliska prošlost, radnja u toku *être en train de*...; *il faut que, je veux que, j'aimerais que* praćeni prezentom subjunktiva glagola prve grupe (*Il faut que tu racontes ça à ton frère)*, kao i receptivno: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives*; prezent i perfekt kondicionala: *Si mes parents me laissaient partir, je viendrais avec toi !Si j'avais su, je serais venue plus tôt;* imperativ (receptivno): *aie un peu de patience, n'ayez pas peur*; *sois sage!*

- particip prezenta i gerundiv;

- frekventni unipersonalni glagoli i konstrukcije

Predlozi

- najčešći predlozi; predložni izrazi par rapport à, à côté de, au lieu de, à l'occasion de, à l'aide de; malgré

- kontrahovanje člana i predloga

Prilozi

- za mesto, za vreme, za način, za količinu

- *alors* - za iskazivanje posledice

- priloški izraz *quand même* - za iskazivanje koncesije

- mesto priloga

- priloške zamenice *en* i *y*

Modaliteti i forme rečenice

- deklarativni, interogativni, eksklamativni i imperativni modalitet

- afirmacija i negacija; aktiv i pasiv

- rečenice sa prezentativima

- naglašavanje rečeničnih delova pomoću formule *c'est... qui* i *c'est... que*

Osnovni tipovi složenih rečenica

- koordinirane rečenice sa veznicima et, ou, mais, car, ni i prilozima/priloškim izrazima c'est pourquoi, donc, puis, pourtant, par contre, par conséquent, au contraire

- zavisne rečenice: relativne sa zamenicama qui, que, où i dont; komparativne sa veznicima/vezničkim izrazima comme, autant.... que, le même... que, plus... que, moins... que; vremenske sa veznicima/vezničkim izrazima quand, avant que/avant de+infinitiv, chaque fois que, pendant que, après que, depuis que; uzročne sa veznicima parce que i puisque; (receptivno) koncesivne i opozitivne sa veznicima bien que i alors que; finalne sa veznicima pour que/pour+infinitiv i afin que/afin de+infinitiv; hipotetične sa veznikom si (verovatni, mogući i irealni potencijal); rečenice sa que u funkciji objekta (npr. Nous espérons que tu réussiras ton examen); slaganje vremena u objekatskim rečenicama.

ŠPANSKI JEZIK

Imenička grupa

Slaganje determinativa i imenice u rodu i broju, apokopiranje prideva uz imenicu, neodređeni determinativi

(*alguno*, *ninguno*, *todo*, *cualquiera*) u različitim značenjima

Tráeme algún libro de García Márquez.

Todas las mañanas, todo el mundo…

Un muchacho cualquiera…

Morfeme tipične za muški i ženski rod imenica i prideva

muchacho/muchacha

actor/actriz

trabajador/trabajadora

generoso/generosa

kao i imenice i pridevi koji nemaju morfološku oznaku roda

violinista, cantante, interesante, verde…

Glagolska grupa

Oblici indikativa: sva glagoska vremena savladana u osnovnoj školi primenjivati i prepoznavati u tekstu.

Oblici subjunktiva: prezent

(izražavanje želja, osećanja, mišljenja, verovatnoće)

Slaganje participa sa subjektom i pasivnim konstrukcijama.

Pitanja sa upitnim rečima

Quién, qué, cuándo, cómo, dónde, etc.

Indirektna pitanja

¿ Sabes si ha llegado?

Pregúntale si ha cogido la tarjeta.

Yo te pregundo que has comprado.

Negacija

Nada, nadie, ningun (o/a), nunca, tampoco.

¿ Ha venido alguien? - No, no ha venido nadie./ Nadie ha venido.

No me gusta esta película. - A mí tambien.

Hipotetične rečenice (prvi tip)

Si me visitas el verano que viene, te llevaré a la playa.

Kazivanje želje, volje, namere

- infinitivom

- subjunktivom

Me gustaría conocer a este actor. Me gustaría que tú conozcas a mi hermana mayor. Hay que luchar contra la polución del aire y del agua. Es necesario que luchemos… ¿ Qué quieren Ustedes que haga? El trabaja mucho para que sus hijos tengan una vida major

Promena značenja prideva u zavisnosti od pozicije uz imenicu

Un hombre grande / Un gran hombre.

Kazivanje vremena i odredbe za vreme

Dani u nedelji, mañana, ayer, pasado/próximo, que viene, durante, después de, antes de, cuando, hace…, dentro de…

Antes de haberse ido, me dejó su dirección nueva.

¿ Cuándo lo viste? Lo vi cuando regresé de viaje.

El lunes que viene, El domingo pasado, Salió hacetreinta minutos… regresa dentro de una hora…

Poređenje

Más que, menos que, el/la más, tan…como,

Este libro es el más interesante que he leído. Su última película no es tan interesante como la del año pasado.

Odredbe za način

Prilozi na -mente i priločke konstrukcije

Miguel maneja el coche cuidadosamente/con mucho cuidado.

Izrazi za meru i količinu

Mucho, un poco de, una docena de, aproximadamente, más o menos…

¿ Cuántos estudiantes han visto este programa? - Más o menos, treinta.

Složene rečenice:

a) **zavisna rečenica u indikativu**

Mientras vivíamos en Madrid, estudiaba español. ¿ Crees (estás segura, piensas) que aprobaremos el examen.

b) **zavisna rečenica u subjunktivu**

Upotreba subjunktiva prezenta

(vremenske i finalne rečenice).

Pasivne konstrukcije

a) *ser + participio pasado*

La casa fue construida en 1984.

b) *pasiva refleja*

Se venden libros aquí.

Ortografija

Interpunkcija - osnovna pravila (sa akcentom na oblike koji ne postoje u srpskom jeziku).

Pisanje velikog slova.

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

- budu osposobljeni da u školskoj i van školskoj svakodnevnici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

- produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

- steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše poređenja u odnosu na sopsvenu stvarnost;

- upoznaju stručnu leksiku koja je neophodna za čitanje i razumevanje lakših tekstova iz domena struke i i koji omogućavaju praćenje inovacija;

- budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

- izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti;

- u okviru ili izvan škole aktivno se nađu u situacijama sa ljudima koji govore drugi jezik i koji su iz druge kulture.

STRANI JEZIK
(za obrazovne profile u trogodišnjem i četvorogodišnjem obrazovanju)

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

- Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

- Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

- Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

- Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem *izvornika* različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

- Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

- Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.

Do kraja trećeg razreda srednje stručne škole u trogodišnjem trajanju učenik/učenica treba da savlada *strani* jezik do nivoa B1, odnosno B1+ ukoliko se radi o engleskom jeziku.

Do kraja četvrtog razreda srednje stručne škole u četvorogodišnjem trajanju učenik/učenica treba da savlada *strani* jezik (deveta, deseta, jedanaesta i dvanaesta godina učenja) do nivoa B1+, odnosno B2 ukoliko se radi o engleskom jeziku, odnosno *strani* jezik (peta, šesta, sedma i osma godina učenja) do nivoa A2+ kod produktivnih veština (govor i pisanje), odnosno B1 ukoliko se radi o receptivnim veštinama (slušanje i čitanje).

Napomena:

Ističemo da će stepen postignuća po jezičkim veštinama varirati, odnosno da će receptivne veštine (razumevanje govora i čitanje) biti na predviđenom nivou, dok se za produktivne veštine (govor, interakcija, medijacija i pisanje) može očekivati da budu za jedan nivo niže (na primer, B1+ receptivno, B1 produktivno; B2 receptivno, B1+ produktivno; A2+ receptivno, A2 produktivno, itd.)

Zadaci nastave stranog jezika su da učeniici:

- budu osposobljeni da u školskoj i vanškolskoj svakodnevnici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

- produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

- steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše porđenja u odnosu na sopsvenu stvarnost;

- upoznaju tekstove iz književnosti određenog jezika koji su pogodni za tumačenje na stranom jeziku i koji omogućavaju interaktivne procese;

- budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

- izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti;

- u okviru ili izvan škole aktivno se nađu u situacijama sa ljudima koji govore drugi jezik i koji su iz druge kulture.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva tri razreda srednje škole. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

- Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

- Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

- Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

- Interesantne životne priče i događaji;

- Živi svet i zaštita čovekove okoline;

- Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

- Mediji i komunikacija;

- Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

- Potrošačko društvo;

- Sportovi i sportske manifestacije;

- Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

- Evropa i zajednički život naroda;

- Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

- Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo).

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Napomena: Komunikativne funkcije se prožimaju i iste su u sva tri razreda. One se iz godine u godinu usložnjavaju prateći progresiju vokabulara, jezičkih struktura i ostalih kompetencija.

- Predstavljanje sebe i drugih

- Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

- Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

- Davanje jednostavnih uputstava i komandi

- Izražavanje molbi i zahvalnosti

- Izražavanje izvinjenja

- Izražavanje potvrde i negiranje

- Izražavanje dopadanja i nedopadanja

- Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

- Davanje i traženje informacija i obaveštenja

- Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

- Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

- Izražavanje pripadanja i posedovanja

- Skretanje pažnje

- Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

- Traženje i davanje dozvole

- Iskazivanje čestitki

- Iskazivanje preporuke

- Izražavanje hitnosti i obaveznosti

- Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težeme, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

- dužina usmenog teksta;

- rzina govora;

- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

- poznavanje teme;

- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

- kategorije naslovljene *Audio i video materijali* podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl, koji se mogu preslušavati više puta;

- katerogije naslovljene *Monološka izlaganja*, *Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva,* podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

- čitanje radi usmeravanja;

- čitanje radi informisanosti;

- čitanje radi praćenja uputstava;

- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;

- posebnu informaciju,

- potpunu informaciju;

- skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

- razlikovanje tekstualnih vrsta;

- prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

- globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

- prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

- razumevanje stručnih tekstova;

- razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevnica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno - kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

- beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje putem razglasa (sapoštenja, davanje uputstava i informacija);

- izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kultrunim događajima i sl.)

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;

- spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.

- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

- razumevanje izvornog govornika;

- neformalni razgovor;

- formalna diskusija;

- funkcionalna saradnja;

- intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razllikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulutre/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja

interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1- maternji jezik, tako i u L2- prvi strani jezik, L3- drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kulturak koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sosptveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjenjem prethodno usvojenih elemenata, nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

I razred

peta godina učenja

(2 časa nedeljno, 72 godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora

Učenik treba da:

uz evenutualnu pomoć nastavnika adekvatno reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času (govor nastavnika i drugova, audio i audio- vizuelni materijali u nastavi);

razume jednostavne fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije i specifičnosti govorne situacije (šum u komunikaciji, nejasna artikulacija, odsustvo vizuelnog kontakta itd.);

oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje ključne elemente poruke;

posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja do 3 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta, iznosi pretpostavke u vezi sa:

- vrstom usmenog teksta koji sluša, npr. objava preko razglasa, intervju, reklame i drugo;

- brojem sagovornika, njihovim međusobnim odnosom i namerama;

- opštim sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju i dr.);

- posle drugog i po potrebi dodatnih slušanja (u zavisnosti od težine teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno iznesene pretpostavke koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta;

- razume ključne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja;

- uviđa elemente koje nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna objašnjenja;

- razume opšti sadržaj kratkih i prilagođenih tekstova, razume temu i jednostavnije delove popularnih i aktuelnih muzičkih kompozicija.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

- razume kraće tekstove (dužine do 120 reči) o konkretnim, bliskim i svakodnevnim temama, oslanjajući se na prepoznavanje imena, frekventnih internacionalizama, pozajmljenica i poznatih reči i fraza iz drugih stranih jezika;

- razume opšti sadržaj kratkih autentičnih, adaptiranih i udžbeničkih tekstova u kojima preovlađuju poznate reči i izrazi;

- razume obaveštenja i upozorenja na javnim mestima (znaci, natpisi za orijentaciju, plakati, digitalni i drugi natpisi);

- razume kraću ličnu poruku upućenu u svrhu krespondencije - razglednicu, pismo, SMS ili neku drugu elektronsku poruku, elektronsko pismo;

- razume opšti sadržaj i osnovnu poruku i obaveštenje iz kraćeg informativnog teksta: novinske vesti, reportaže, intervjua, grafikona, statistike u cilju *globalnog razumevanja;*

- pronađe, izdvoji i razume određenu relevatnu ili traženu informaciju unutar prepoznatljive i specifične vrste teksta koji sadrži veći broj različitih informacija - npr. vremensku prognozu za određeno područje, podatke u malim oglasima, prospektima, brošurama, jelovniku, redu vožnje, planu grada, TV programu i sl. u cilju *selektivnog razumevanja;*

- razume kratka i jednostavna uputstva i savete o načinu ponašanja, upotrebi određenih predmeta i aparata ukoliko su pisana jednostavnim jezikom i/ili praćena određenim vizuelnim elementima u cilju *detaljnog razumevanja;*

- razume kratke literarne forme ukoliko sadrže svakodnevne i većim delom poznate reči, fraze i izraze - konkretnu poeziju, angegdote, stripove u cilju *estetskog čitanja.*

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku

Učenik treba da:

- usklađuje intonaciju, ritam i visinu glasa sa sopstvenom komunikativnom namerom i sa stepenom formalnosti govorne situacije;

- uz eventualnu pomoć nastavnika koristi ciljni jezik kao jezik komunikacije u učionici kako sa nastavnikom tako i sa ostalim učenicima i učenicama (radeći u paru, grupi ili plenumu);

- pored informacija o sebi i svom okruženju opisuje u nekoliko rečenica poznatu radnju, mesto, doživljaj ili situaciju u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti, koristeći poznate jezičke (leksiku i morfosintaksičke strukture) i nejezičke (mimika, gestika, prozodija) elemente;

- saopštava i interpretira u nekoliko rečenica sadržaj pisanih, ilustrovanih i usmenih tekstova na teme predviđene nastavnim programom, koristeći poznate jezičke elemente (leksiku i morfosintaksičke strukture);

- u nekoliko rečenica daje svoje mišljenje i izražava stavove (dopadanje/nedopadanje itd.), koristeći poznate jezičke elemente;

- stupa u kratke razgovore, pod uslovom da sagovornik sarađuje;

- vodi rutinske dijaloge bez napora, razmenjuje misli i informacije u vezi sa svojim okruženjem i porodicom u svakodnevnim situacijama;

- sa pripremom ili bez nje ukratko predstavlja rezultate samostalnog istraživanja rada na određenu temu u paru ili grupi;

- interpretira tematski prilagođene pesme, recitacije i skečeve.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja

Učenik treba da:

- piše povezane rečenice o nekim temama iz učenikove svakodnevnice i okruženja;

- piše kraći izveštaj, opis nekog događaja ili rezime prethodnih dešavanja ili aktivnosti iz ličnog iskustva koristeći frekventne reči i fraze prilagođene komunikativnoj situaciji;

- piše jednostavne povezane rečenice o porodici, svom okruženju i interesovanjima;

- piše veoma kratke formalne i neformalne tekstove (do 80 reči) koristeći standardne i konvencionalne formule pisanog izražavanja (pismo, obaveštenje, poruka);

- piše kratke i jednostavne beleške u vezi sa trenutnim potrebama i planovima (spisak za kupovinu, poruke, spisak obaveza, zapisnik);

- piše elektronske poruke, SMS poruke, učestvuje u razmeni na društvenim mrežama.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika

Učenik treba da:

- u okviru svog interesovanja, znanja i iskustva, prepoznaje i razume sličnosti i razlike u pogledu kulturnih i svakodnevnih navika, običaja, mentaliteta i institucija koje postoje između naše zemlje i zemalja čiji jezik uči;

- prepoznaje i razume kulturološki specifikovana svojstva verbalne i neverbalne komunikacije;

- prepoznaje i razume najčešće prisutne kulturne modele svakodnevnog života zemlje i zemalja čiji jezik uči;

- prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava;

- prepoznaje i adekvatno reaguje na pragmatičke funkcije govornih činova u ciljnom jeziku različite od onih u L1 (stepen formalnosti, ljubaznosti, kao i paralingvistička sredstva: gest, mimika, prostorni odnosi među govornicima, itd.);

- učestvuje u različitim vidovima moderne komunikacije (elektronske poruke, SMS poruke, diskusije na blogu ili forumu, drštvene mreže);

- koristi sve dosad navedene strategije razvoja komunikativnih kompetencija u skladu sa nivoom znanja jezika i potrebama.

MEDIJACIJA

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja

Učenik treba da u situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koji ne mogu da se sporazumevaju:

- usmeno prenosi suštinu poruke sa maternjeg na strani jezik i obrnuto;

- pismeno prenosi poruke i objašnjenja;

- prepričava sadržaj kraćeg teksta, audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

U prvom razredu gimnazije/srednje škole uvodi se malo novih gramatičkih sadržaja imajući u vidu potrebu da se znanja i veštine učenika, stečena u osnovnoj školi:

- sistematizuju, tako da predstavljaju čvrstu osnovu za dalje učenje;

- utvrde i automatizuju, tako da ih učenici spontano, i bez većih grešaka (koje bi dovele do zabune ili onemogućile sporazumevanje), receptivno i produktivno koriste u komunikaciji.

ENGLESKI JEZIK

Imenička grupa

- Brojive i nebrojive imenice: *friends, parties; food (beans, cereals, coffee, cheese, etc.), abstract (happiness, time, money)*

- Složenice: *downtown, waterfall, network, masterpiece, footprint, firework*

- Kvantifikatori: *much, many, a lot of, few, a few, little, a little, some, too much, too many*

Član

- Razlika u upotrebi određenog i neodređenog člana u širem kontekstu:

My brother is a football player and he is the captain of the school football team.

- Prvopomenuti, drugi put pomenut

He lives in a big house. The house is new.

- Poznat iz konteksta

This is a nice house - the garden is big.

- Nulti član u izrazima: *in hospital, in bed, at home, at school, by plane, by taxi, have breakfast, after lunch*

Glagolska grupa

- Modalni glagoli: *can, can't, have to, don't have to; will* (ponuda - *I'll do that for you*).

- Upotreba gerunda i infinitiva: *I like playing football, I want to play football.*

- Razlika između The Present Simple Tense i The Present Continuous Tense

- The Simple Past Tense pravilnih glagola i najčešćih nepravilnih glagola

- The Present Perfect, razlika između The Present Perfect i The Simple Past Tense

- Imperativi

- The Future Simple - predviđanje

- Iskazivanje namere i planova pomoću *be going to*

Pridevi

- Razlika između prideva kao što su *boring, bored; interested, interesting*

- Građenje prideva od imenica: *arrogance- arrogant, romance- romantic, culture- cultural*

- Konstrukcije *too good/expensive; not good enough*

Predlozi

- posle prideva: *afraid of, keen on, allergic to*

- posle glagola: *apologize for,pay for, agree with, argue with,complain about, use as, arrive at, belong to, agree on, believe in, consist of, suffer from*

- u izrazima: *by chance, for ages, for a moment, in trouble, off the coast, on the radio, face to face, on the move*

Upitne rečenice

- *How* + pridev; *How much - how many*

- Građenje pitanja sa prepozicionim glagolima (*Who did you go with?*)

Veznici

because, so, too, for example, like

- Veznici i vezнички izrazi u prošlom narativu: *one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when*

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Vlastite imenice i zajedničke, odgovarajući rod i broj sa determinativom: *Anna, Pietro, Belgrado, Roma, Signor Bianchi, Signora Bianchi, i miei genitori, il nostro paese, questa casa, l'Italia, la Serbia, il Tirreno, l'Adriatico, le Alpi, gli Appennini; i miei genitori, mia madre, Il loro padre, il nostro paese, i vostri figli, questo studente, questa ragazza, quell'amico, quella casa,* itd.

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Upotreba člana. Sistematizacija

Oblici određenog i neodređenog člana Osnovna upotreba

Slaganje određenog i neodređenog člana sa imenicom ili pridevom

Član spojen s predlozima *di, a, da, in, su* i *con*

Određeni član ispred datuma: *Oggi è il 25 novembre.* Ispred imena dana u nedelji *Abbiamo lezioni di lingua italiana il mercoledì e il giovedì*

Upotreba člana uz vlastita imena, geografske pojmove, imena gradova i država, prezimena

Partitivni član kao supletivni oblik množine neodređenog člana (*Ho un amico italiano: Ho degli amici italiani.*)

Upotreba člana uz prisvojni pridev i imenice koje iskazuju blisko srodstvo (*Mia sorella si chiama Ada. Domani andiamo a Roma con i nostri nonni*)

Položaj člana i predloga uz neodređeni pridev *tutto*

Partitivni član. *Mangio delle mele.* Izostavljanje u negaciji. *Non mangio pane.* Upotreba predloga *di* uz izraze koji izražavaju određenu količinu. *Prendo un bicchiere d'acqua minerale.*

Zamenice

Lične zamenice u službi subjekta

Naglašene lične zamenice u službi objekta

Naglašene lične zamenice u službi direktnog i indirektnog objekta.

Nenaglašene lične zamenice u paru: *Compro il libro a Luigi. Glielo compro.*

Prisvojne zamenice. Pokazne zamenice (*questo, quello*)

Upitne zamenice *chi*? *che*?/ *che cosa*?

Neodređene zamenice pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*che, cui, il quale/la quale*)

Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju. Opisni pridevi *buono* i *bello*; neodređeni pridev *tutto*. Posebne karakteristike prideva *santo* i *grande*

Komparacija prideva: *Maria è più alta di Marta. Noi siamo più veloci di voi. Maria e' la piu' alta della classe.*

Apsolutni superlativ: *Maria è bellisima.*

Prisvojni pridevi. Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi: *questo, quello*

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva: *viola, rosa, blu, arancione*

Glavni brojevi (preko 1000) i redni (do 20). Redni brojevi.

Predlozi

Prosti predlozi: *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba

Predlozi: *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Upotreba predloga: **di** (*Marco finisce di fare i compiti. La mamma dice di non fare tardi*), a (*Vado a giocare. Sei bravo a pattinare. Usciamo a giocare con gli amici*.), **da** *Vengo da Belgrado. Andiamo dai nonni,* **in** *(vado in Italia, vivo nel lazio, ho un cappello in testa*)

Glagoli

Sadašnje vreme (*Presente Indicativo*)

Imperativ (*Imperativo*), zapovedni način. Zapovedni način, za sva lica: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me.* Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre tosette, per favore

Povratni glagoli

Upotreba glagola *piacere*.

Perfekt (*Passato Prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola: *Ho comprato un chilo di pesche. Sono andata alla stazione.* Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*. *Sono dovuto andare dal dentista. Ho potuto leggere i titoli in italiano.*

Kondicional prezenta (*Condizionale Presente*): *Vorrei un chilo di mele, per favore ! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?*

Futur pravilnih i nepravilnih glagola. *Noi tormeremo a casa alle cinque.*

Imperfekat (*Imperfetto*): *C'era una volta un re e viveva in un castello.*

Pluskvamperfekat (*Trapassato prossimo*): *Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito.*

Prezent konjunktiva (Congiuntivo presente): *Penso che Maria debba studiare di più*. **Samo receptivno**

Prosti perfekt (*Passato Remoto*) tvorba iosnovna upotreba: *Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno.* Samo receptivno

Prilozi

Potvrdni, određni (*sì, no*). Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora. *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi: *quando?, come?, perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečca *ci* (s priloškom vrednošću), *ne*.

Veznici *e, o, ma, se.*

Rečenica

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica s konstrukcijom izjavne rečenice potvrdnog oblika i upitnom intonacijom s konstrukcijom izjavne rečenice u odričnom obliku i upitnom intonacijom

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica: *Se hai tempo andiamo in gita. Se avrai tempo andremoin gita.*

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi: *Se avevi tempo, andavamoin gita.*

NEMAČKI JEZIK

Morfologija

Imenice

- vlastite i zajedničke (u oblicima jednine i množine: *Bild - Bilder, Kopf - Köpfe, Frau - Frauen*), sa odgovarajućim rodom

- izvedene sufiksacijom: *Faulheit, Bildung*

- izvedene prefiksacijom: *Ausbildung*

- složenice: *Sommerferien, Jugendliebe, Tomatensuppe*

Pridevi

- izvedeni sufiksacijom od glagola i imenica: *fehlerfrei, liebevoll, sprachlos, trinkbar*

- složeni: *steinreich*

- Pridevska promena - jaka, slaba, mešovita (receptivno)

- Komparativ i superlativ (pravilna tvorba i glavni izuzeci: *groß - größer, teuer - teurer*)

Član

- određeni (*der, die, das*), neodređeni (*ein, eine*), nulti, prisvojni (*mein, dein*), pokazni (*dieser, jener*), negacioni (*kein, keine*), neodređeni (*mancher, solcher, einige*).

- Upotreba člana u nominativu (subjekt), akuzativu i dativu (direktni i indirektni objekat), partitivnom genitivu (*die Hälfte des Lebens*), posesivnom genitivu (*die Mutter meiner Mutter*)

Brojevi:

- osnovni i redni (*der siebte erste; am siebten ersten*)

Predlozi

- sa akuzativom (*Ich bin gegen dich*),

- sa dativom (*Sie arbeitet bei einem Zahnarzt*),

- sa dativom ili akuzatviom (*Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule*).

Glagoli

- glagolska vremena: prezent, preterit modalnih, pomoćnih, slabih i nafrekventnijih jakih glagola, perfekt slabih i jakih glagola, futur

- glagoli sa predlozima (*warten auf, sich interessieren für*).

- Konjuktiv u funkciji izražavanja želje (*Ich hätte gern... Ich möchte...Ich würde gern...*)

Veznici i vezнички izrazi:

- *und, oder, aber; weil, wenn, als, während, bis, obwohl, dass, ob.*

Lične zamenice

- u nominativu, dativu i akuzativu

Prilozi

za vreme (*gestern*), mesto (*nebenan*), način (*allein*), količinu (*viel, wenig*)

Sintaksa

Rečenice

Izjavne rečenice, upitne rečenice; nezavisne i zavisno- složene rečenice, indirektne upitne rečenice.

Red reči u rečenici

RUSKI JEZIK

Rečenica

Odnos rečenica u složenoj rečenici: nezavisno složene i zavisno složene rečenice (sastavne, rastavne; subjekatske, predikatske, objekatske, vremenske itd.)

Upravni i neupravni govor

Fonetsko-fonološki sadržaji i prozodija

Obnavljanje i sistematizacija pravila izgovora i beleženja akcentovanih i redukovanih samoglasnika *о,а, е, я*

Obeležja suglasničkog i samoglasničkog sistema ruskog jezika: izgovor glasova koji se beleže slovima *ж, ш, ч, щ, л*; izgovor i beleženje parnih tvrdih i mekih, zvučnih i bezvučnih suglasnika

Izgovor glasova u grupama *чт, сч, зч, сш, зш, вств, стн, лнц, здн*; izgovor i beleženje suglasničkih grupa - asimilacija suglasnika po zvučnosti Osnovni tipovi intonacionih konstrukcija (IK1, IK2, IK3) u okviru proste i složene rečenice

Intonacija izjavne i upitne rečenice sa upitnom rečju i bez nje

Imenice

Varijante različitih nastavaka: lokativ na - у: *о береге/на берегу, о лесе/в лесу, о крае/на краю*; nominativ množine na - **а**, - **я**, - **ья**, - **е**: *города, учителя, деревья, граждане*

Imenice kojima se označavaju profesije ljudi, njihova nacionalna i teritorijalna pripadnost

Promena imenica na - **ия,** - **ие,** - **мя:** *история, здание, время*

Osnovno značenje i funkcija pojedinih padeža

Imenice pluralia tantum: *каникулы, сумерки, очки, Балканы* (receptivno).

Nepromenljive imenice: *кино, кофе, метро, кафе* (receptivno)

Ruska prezimena na - **ов**, - **ев**: *Петров, Фадеев* i sl.

Obnavljanje i sistematizacija osnovnih imeničkih promena

Zamenice

Odrične zamenice: *никто, ничто, ничей, никакой*

Neodređene zamenice: *кто- то, что- то, кто- нибудь, что- нибудь, некто, нечто, некоторый*

Pridevi

Poređenje prideva: komparativ prideva tipa: *старший, младший*; prost oblik superlativa: *ближайший, ростейший, худший*

Prisvojni pridevi na - **ов**, - **ев**, - **ин**,

- **ский:** *братов, Игорев, мамин, пушкинский*

Pridevi za označavanje prostora i vremena: *сегодняшний, здешний*

Rekcija prideva: uočavanje razlika između ruskog i maternjeg jezika: *больной чем, готовый к чему, способный к чему i sl.*

Brojevi

Principi promene osnovnih brojeva: 1, 2, 3, 4, 5-20 i 30, 40, 90, 100, 500-00, 1000 i njihova upotreba u najčešćim strukturama za iskazivanje količine i vremena s predlozima: *с - до, с - по, от - до, к* itd.

Redni brojevi: *первый, второй, пятый, десятый*

Iskazivanje vremena na satu u razgovornom i službenom stilu

Slaganje broja i imenice: *один дом, два (три, четыре) дома, пять домов; одна парта, две (три, четыре) парты, пять парт; один год, два (три, четыре) года, пять лет*

Spojevi sa imenicom **год** u konstrukcijama: *два, три... года тому назад, пять, шесть... лет тому назад, за десять лет i sl.*

Četiri računske radnje (receptivno)

Glagoli

Najčešće alternacije osnove u prezentu i prostom budućem vremenu. Tvorba vida pomoću prefiksa, sufiksa i osnove

Osnovni pojmovi o značenju i upotrebi glagolskog vida i sistema glagolskih vremena: *Анна (Вова) читает… вчера читала Вера (вчера читал Дима)... завтра будет читать Мила (Толя)...я прочитала (я прочитал)... я прочитаю...ты прочитаешь*

Potencijal - građenje i upotreba

Glagoli kretanja: kretanje u određenom pravcu, neodređeno kretanje i kretanje u oba pravca; obnavljanje i aktiviranje glagola kretanja obrađenih u osnovnoj školi: *идти - ходить, ехать - ездить, бежать - бегать, плыть - плавать, лететь - летать, нести - носить, вести - водить, везти - возить; receptivno usvajanje novih (manje frekventnih) glagola kretanja: гнать - гонять, ползти - ползать, катить - катать, тащить - таскать*

Upotreba glagola kretanja *idti, hodit*ь u prenesenim značenjima: *снег идёт; дождь идёт; часы идут; костюм тебе идёт; идёт интересный фильм; часы хорошо ходят* i sl.

Iskazivanje zapovesti: *Читай (читайте) вслух! Дай мне игу! Давайте повторим! Подумайте об этом! Сядьте! Пошли! Смотри не опоздай! По газонам не ходить! К вечеру вы это напишите!*

Glagolski prilozi (receptivno)

Rekcija glagola: uočavanje razlika između ruskog i maternjeg jezika: *поздравить кого с чем, поблагодарить кого за что, пожертвовать кем- чем, напоминать о ком- чём, интересоваться кем- чем, привыкнуть к чему, следить за кем- чем* itd.

Prilozi

Prilozi i priloške odredbe za mesto, vreme, način, cilj i količinu. Poređenje priloga - građenje i upotreba

Predlozi

Najfrekventniji predlozi čija se upotreba razlikuje u odnosu na maternji jezik: *для* s genitivom, *из- за* s genitivom, u odredbi odvajanja od mesta i uzroka, *из- под* s genitivom u odredbi odvajanja od mesta, *к* s dativom u vremenskoj odredbi, *по* s dativom u atributskoj, prostornoj i uzročnoj odredbi i sl; predlog *с* sa genitivom i instrumentalom

Veznici

Najfrekventniji prosti veznici u nezavisno složenim i zavisno složenim rečenicama: *а, да, и, но, или, если, пока, что, почему, потому, что, так как, перед тем как, несмотря на то что* itd.

Rečenični modeli

Rečenične modele koji su programom redviđeni i obrađeni u osnovnoj školi neophodno je sistematično obnavljati i dalje primenjivati u srednjoj školi u različitim varijacijama i kombinacijama. Pri tome težiti da se uočavaju sličnosti i razlike u izražavanju istih odnosa u ruskom i maternjem jeziku. U ovom razredu posebnu pažnju treba posvetiti različitim vrstama i tipovima vežbi, pre svega, rečeničnim modelima u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku za iskazivanje sledećih odnosa:

- **subjekatsko-predikatski odnosi**

Rečenice sa imenskim predikatom - kopule: *быть, стать, являться*

*Его отец был врачом, а он***станет***инженером./ Это утверждение***является***спорным.*

- odsustvo kopule

Его брат токарь по металу./ Она сегодня весёлая./ Он сильнее всех.

- **objekatski odnosi**

- sa direktnim objektom

Мы купили новый учебник./. Я не получил ответа /.Ученик не решил задачи.

- indirektnim objektom

Он их поблагодарил за помощь. / Я взял эту книгу у товарища./ Ученики писали о зиме.

- zavisnom rečenicom

Брат в письме сообщает, что он летом приедет к нам./ Олег написал, что в Москве стоит хорошая погода.

- **prostorni odnosi**

Rečenice sa odredbom

- izraženom prilogom

Я иду туда (вниз, наверх, внутрь, домой)./ Он остался там (внизу, наверху, внутри).

- izraženom zavisnim padežom

Машина появилась из- за угла./ Саша сидит за первой партой./ Мы долго гуляли по городу.

- **vremenski odnosi**

Rečenice sa odredbom

- izražene prilogom

Саша шёл впереди./ Книга стоит на полке./ Я пришёл раньше тебя.

- izraženom zavisnim padežom

Они вернулись к вечеру (к шести часам)./ Я сегодня работал с пяти до семи часов./ Мы дружим с детства.

- **načinski odnosi**

Rečenice sa odredbom izražene prilogom

Миша странно ведёт себя./ Он хорошо говорит по- русски./ Он пишет более красиво, чем ты./ Она поёт красивее всех.

- **uzročni odnosi**

Rečenice sa odredbom izraženom zavisnim padežom

Он не приехал в срок по болезни./ Я опоздал на урок из- за тебя./ Несмотря на плохую погоду мы пошли гулять.

- **atributivni odnosi**

Rečenice sa atributom

- u superlativu

А.С.Пушкин является величайшим русским поэтом.

- u zavisnom padežu

Я забыл тетрадь по русскому языку./ Это мой товарищ по школе.

Ortografija

Podela reči na slogove

Pisanje velikih i malih slova

Pisanje prefiksa

Interpunkcija ruske rečenice u poređenju s maternjim jezikom

Tvorba reči

Najčešći ruski prefiksi i sufiksi: *без-, бес-, вы-, из-, со-, при-, пере-, про- ; - ация, - ение, - ик, - ист, - ка, - онок, - тель,*

- щик

Leksikografija

Struktura dvojezičnih, pre svega, školskih (didaktičkih) rečnika i ovladavanje tehnikom služenja njima. Vežbe za korišćenje rečnika. Nalaženje opštestručne leksike u rečniku povezane sa opštestručnom tematikom predviđenom za nastavu ruskog jezika u srednjim stručnim školama

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

- upotreba determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva; osnovnih i rednih brojeva; neodređenih reči; odsustvo determinanata (na primer: kod etiketiranja proizvoda - fromage de brebis, natpisa na prodavnicama i ustanovama - boulangerie, banque, naziva rubrika u štampanim medijima - faits divers, na znakovima upozorenja - entrée interdite; ispred imenici u poziciji atributa: il est boulanger i slično)

- rod i broj imenica i prideva; mesto prideva petit, grand, jeune, vieux, gros, gentil, beau, joli, long, bon, mauvais; promena značenja nekih prideva u zavisnosti od mesta: un grand homme/un homme gran ; un brave homme/un homme brave; poređenje prideva;

- zamenice: lične nenaglašene (uključujući i zamenicu on) i naglašene; zamenice za direktni i za indirektni objekat.

Glagolska grupa

- glagolski načini i vremena: prezent, složeni perfekt, imperfekt, futur prvi indikativa, kao i perifrastične konstrukcije: bliski futur, progresivni prezent, bliska prošlost; *il faut que, je veux que, j'aimerais que* praćeni prezentom subjunktiva glagola prve grupe (*Il faut que tu racontes ça à ton frère)*, kao i receptivno: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives*; prezent kondicionala: *Si mes parents me laissaient partir, je viendrais avec toi !* imperativ (receptivno): *aie un peu de patience, n'ayez pas peur*

- najfrekventniji unipersonalni glagoli

Predlozi

- najčešći predlozi

- kontrahovanje člana i predloga

Prilozi

- za mesto, za vreme, za način, za količinu

- mesto priloga

- priloške zamenice *en* i *y*

Modaliteti i forme rečenice

- deklarativni, interogativni, eksklamativni i imperativni modalitet

- afirmacija i negacija

- rečenice sa prezentativima.

ŠPANSKI JEZIK

Imenička grupa

Slaganje determinativa i imenice u rodu i broju, apokopiranje prideva uz imenicu, neodređeni determinativi

(alguno, ninguno, todo, cualquiera) u različitim značenjima

Tráeme algún libro de García Márquez.

Todas las mañanas, todo el mundo…

Un muchacho cualquiera…

Morfeme tipične za muški i ženski rod imenica i prideva

muchacho/muchacha

actor/actriz

trabajador/trabajadora

generoso/generosa

kao i imenice i pridevi koji nemaju morfološku oznaku roda

violinista, cantante, interesante, verde…

Glagolska grupa

Oblici indikativa: sva glagoska vremena savladana u osnovnoj školi primenjivati i prepoznavati u tekstu/govoru

Pitanja sa upitnim rečima

Quién, qué, cuándo, cómo, dónde, etc.

Indirektna pitanja

¿Sabes si ha llegado?

Pregúntale si ha cogido la tarjeta.

Yo te pregundo que has comprado.

Negacija

Nada, nadie, ningun (o/a), nunca, tampoco.

¿Ha venido alguien? - No, no ha venido nadie./Nadie ha venido.

No me gusta esta película. - A mí tampoco.

Promena značenja prideva u zavisnosti od pozicije uz imenicu

Un hombre grande/Un gran hombre

Kazivanje vremena i odredbe za vreme

Dani u nedelji;

mañana, ayer, pasado/próximo, que viene, durante, después de, antes de, cuando, hace…, dentro de…

Antes de haberse ido, me dejó su dirección nueva.

¿Cuándo lo viste? Lo vi cuando regresé de viaje.

El lunes que viene, el domingo pasado. *Salió hace treinta minutos… regresa dentro de una hora…*

Poređenje

Más que, menos que, el/la más, tan…com.

Este libro es el más interesante que he leído.

Su última película no es tan interesante como la del año pasado.

Odredbe za način

Prilozi na *-mente* i priloške konstrukcije

Miguel maneja el coche cuidadosamente/con mucho cuidado.

Izrazi za meru i količinu

Mucho, un poco de, una docena de, aproximadamente, más o menos…

¿Cuántos estudiantes han visto este programa? - Más o menos, treinta.

Složene rečenice sa infinitivom (sa modalnim glagolima i finalne rečenice)

Quiero viajar.

Lo hago para satisfacerte.

Ortografija

Interpunkcija - osnovna pravila (sa akcentom na oblike koji ne postoje u srpskom jeziku)

Pisanje velikog slova

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima

PRVI STRANI JEZIK**
(za obrazovne profile u trogodišnjem trajanju)

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

- Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

- Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

- Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

- Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem *izvornika* različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

- Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

- Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.

Do kraja trećeg razreda srednje stručne škole učenik/učenica treba da savlada *prvi strani* jezik do nivoa B1.1.

Napomena: Ističemo da će stepen postignuća po jezičkim veštinama varirati, odnosno da će receptivne veštine (razumevanje govora i čitanje) biti na predviđenom nivou, dok se za produktivne veštine (govor, interakcija, medijacija i pisanje) može očekivati da budu za pola nivoa niže (na primer, B1.1 receptivno, A2.2 produktivno)

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

- budu osposobljeni da u školskoj i van školskoj svakodnevnici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

- produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

- steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše poređenja u odnosu na sopsvenu stvarnost;

- upoznaju tekstove koji su pogodni za praćenje informacija i inovacija u struci;

- budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji korektno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa

specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

- izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

- Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

- Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

- Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

- Interesantne životne priče i događaji;

- Živi svet i zaštita čovekove okoline;

- Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

- Mediji i komunikacija;

- Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

- Potrošačko društvo;

- Sportovi i sportske manifestacije;

- Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

- Evropa i zajednički život naroda;

- Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

- Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo);

- Jezika struke (proces rada, materijal i alat za rad, organizacija i proces rada, praćenje novina u oblasti struke, ljudski resursi, opisi poslova, odgovronosti i obaveze, mere zaštite i očuvanja okoline, poslovna komunikacija).

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Napomena: Komunikativne funkcije se prožimaju i iste su u sva četiri razreda. One se iz godine u godinu usložnjavaju prateći progresiju vokabulara, jezičkih struktura i ostalih kompetencija.

- Predstavljanje sebe i drugih

- Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

- Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

- Davanje jednostavnih uputstava i komandi

- Izražavanje molbi i zahvalnosti

- Izražavanje izvinjenja

- Izražavanje potvrde i negiranje

- Izražavanje dopadanja i nedopadanja

- Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

- Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

- Davanje i traženje informacija i obaveštenja

- Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

- Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

- Izražavanje pripadanja i posedovanja

- Skretanje pažnje

- Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

- Traženje i davanje dozvole

- Iskazivanje čestitki

- Iskazivanje preporuke

- Izražavanje hitnosti i obaveznosti

- Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od

namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težeme, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

- dužina usmenog teksta;

- brzina govora;

- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

- poznavanje teme;

- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

- kategorije naslovljene *Audio i video materijali* podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl, koji se mogu preslušavati više puta;

- katerogije naslovljene *Monološka izlaganja*, *Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva,* podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

- čitanje radi usmeravanja;

- čitanje radi informisanosti;

- čitanje radi praćenja uputstava;

- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;

- posebnu informaciju,

- potpunu informaciju;

- skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

- razlikovanje tekstualnih vrsta;

- prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

- globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

- prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

- razumevanje stručnih tekstova;

- razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevnica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno - kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

- beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje putem razglasa (sapoštenja, davanje uputstava i informacija);

- izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kultrunim događajima i sl.)

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;

- spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.

- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

- razumevanje izvornog govornika;

- neformalni razgovor;

- formalna diskusija;

- funkcionalna saradnja;

- intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razllikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulutre/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1- maternji jezik, tako i u L2- prvi strani jezik, L3- drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kulturak koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sosptveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjenjem prethodno usvojenih elemenata, nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

II razred
deseta godina učenja

(2 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa uobičajenim i novim aktivnostima na času.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja oko 5 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta, postavi hipoteze u vezi sa:

- vrstom usmenog teksta koji sluša, npr. obaveštenja, uputstva i upozorenja, anketiranje prolaznika i drugo;

- brojem sagovornika, njihovim statusom i namerama;

- opštim sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.).

Audio/video materijali: detaljno/selektivno razumevanje

Posle drugog i po potrebi narednih slušanja (u zavisnosti od težine teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta, na status, namere i međusobne odnose sagovornika;

- razume najbitnije elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati izlaganja o poznatim temama u kojima se koristi standardni jezik i razgovetan izgovor.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o poznatim temama, u kojima se koristi standardni govor i razgovetan izgovor;

- prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

- razume opšti sadržaj reklamnih poruka i radio emisija (do 12 minuta) o temama iz svakodnevnog života i života mladih.

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji u vezi sa poznatim situacijama, uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka na ulici, telefonski razgovori, intervju licem u lice, telefonskim putem, preko skajpa itd.).

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- uočava i prepoznaje razliku u strukturi i sadržaju tekstualnih vrsta koje koristi u privatnom i školskom domenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije dužih autentičnih, adaptiranih i neautentičnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

- razume tekstove dužine do 200 reči o konkretnim temama iz oblasti neposrednog interesovanja (porodični život, svakodnevnica, škola, posao, slobodno vreme, dnevni događaji), izvodeći zaključke o nepoznatim značenjima na osnovu konteksta, jezičkih znanja i drugih predznanja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

- razume celinu i pojedinačne delove obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume opise događaja, osećanja, namera u meri koja mu omogućuje redovnu prepisku s prijateljima i poznanicima;

- razume glavnu nit argumentacije u predstavljanju nekog problema, čak i ako ne razume svaki pojedinačni detalj;

- razume suštinske informacije iz nekog informativnog teksta (npr. vesti, izveštaja, biografije), napisanog jednostavnim stilom, na relativno poznate teme.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u uobičajenim pisanim dokumentima (pismima, prospektima, obaveštenja) pronađe i razume veći broj relevantnih informacija.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume jednostavna uputstva i savetodavne tekstove ukoliko su pisani jasnim jezikom i/ili praćeni vizuelnim elementima, bez velikog broja stručnih izraza;

- razume kraće tekstove o savremenoj društvenoj problematici, razaznajući autorov generalni stav ili gledište.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavne literarne tekstove različitih žanrova (poeziju, prozu, dramu), ukoliko u njima nema simboličkih i intertekstualno specifičnih elemenata.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- na jednostavan način opisuje i izveštava o različitim temama iz domena ličnih interesovanja koristeći poznate jezičke elemente (leksičke i morfosintaksičke strukture);

- opisuje ili reprodukuje, s priličnom lakoćom, sadržaj manje komplikovanih priča i opisa događaja,ređajući hronološki zbivanja i koristeći određene leksičke strukture;

- opiše neki stvarni ili izmišljeni događaj i govori o nadanjima, snovima i ciljevima;

- opiše svakodnevne radnje i navike, govori o realizovanim aktivnostima kao i o pripremanju i planiranju neke buduće aktivnosti.

Argumentovanje

- argumentuje lične stavove tako da ga sagovornik bez poteškoća razume skoro tokom celog izlaganja;

- ukratko obrazloži i objasni šta misli, planira i radi.

Izlaganje pred publikom

- opisuje i izlaže o temama iz oblasti ličnog iskustva i obrazovanja ili struke, sa prethodnom pripremom i uz pomoć vizuelnih sredstava koja mu olakšavaju prezentaciju;

- odgovori na jednostavna i neposredna pitanja koja se odnose na prezentaciju, pod uslovom da se mogu ponoviti i da mu se pruži pomoć pri formulisanju odgovora;

- interpretira radnju nekog filma ili knjige.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- prati govor sagovornika kada mu se obraća razgovetno, koristeći uobičajene izraze, ali ponekad je potrebno da mu se iskazi ponove radi pojašnjenja određenih reči ili izraza.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- iznosi lični stav ili zatraži nečiji stav ili mišljenje o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja i obrazovanja koristeći poznate jezičke elemente;

- snađe se u rešavanju određenog problema, npr. snalaženja u svakodnevnim situacijama, postavljajući praktična pitanja tipa: Kuda ići? Šta raditi? Kako se organizovati? (planovi za izlazak i sl.);

- prepozna temu nekog razgovora ukoliko se priča polako i razgovetno;

- izrazi slaganje ili neslaganje sa sagovornikom.

Formalna komunikacija

- prati osnovni smisao formalne diskusije o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja, obrazovanja ili struke ako se govori standardnim jezikom i koriste poznati jezički elementi;

- izrazi lični stav, ali se teško snalazi u pokretanju rasprave;

- razmeni određene informacije i kaže svoje mišljenje o nekim praktičnim pitanjima, ukoliko se to od njega traži na direktan način, pod uslovom da mu se pomogne u formulisanju iskaza i da mu se, ako zatreba, ponove najvažniji delovi;

- snalazi se u većini situacija koje su vezi sa nekim putovanjem ili organizacijom putovanja (rezervisanje smeštaja, kupovina krata, traženje informacija od drugih putnika...).

Funkcionalna saradnja

- prati šta se govori i, ako zatreba, ponovi reči sagovornika, kako bi se uverio da su se dobro razumeli;

- prenese jednostavne i direktne informacije.

Intervjuisanje

- koristi pripremljeni upitnik za vođenje organizovanog razgovora, uz spontano postavljanje nekoliko dodatnih pitanja.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

- piše na razložan i jasan način o raznovrsnim temama iz svog područja interesovanja i okruženja;

- u jednostavnom i vezanom tekstu može jasno da opiše osećanja i reakcije;

- u stanju je da opiše i rezimira video i audio poruke u vezi sa poznatim situacijama i sadržajima iz svakodnevnog života mladih, kao i sadržaje informativnog i dokumentarnog karaktera.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše kratke formalne i neformalne tekstove (do 100 reči) koristeći standardne i konvencionalne formule pisanog izražavanja (pismo, obaveštenje, poruka);

- piše beleške u vezi sa svakodnevnim potrebama i planovima;

- vodi beleške i piše lična pisma da bi tražio ili preneo informacije i da na razumljiv način piše o elementima koje smatra bitnim;

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima i svojim domenom interesovanja.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje elementarnom leksikom, ali dolazi do čestih grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

- opiše stvari koje su mu bliske;

- upotrebljava jednostavno i opisno izražavanje da bi kratko pričao o predmetima i stvarima koje ima i poredi ih sa drugima;

- opisuje svoje utiske upotrebljavajući jednostavne izraze, daje kraći opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo, kao i planove za budućnost;

- pravilno koristi pravopis, interpunkciju i organizaciju teksta.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno reaguje na formalnost govorne situacije.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj dužeg adaptiranog teksta, audio ili video zapisa i kraće interakcije na L2;

- sažima sadržaj kratkog adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 na L1 i sa L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku) dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja);

- koristi dvojezične rečnike za pisano prenošenje poruka uz konsultacije sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1 kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Rod imenica

Imenice u funkciji prideva

Saksonski genitiv

Član (upotreba i izostavljanje određenog i neodređenog člana)

Zamenice i determinatori

Pokazne zamenice

Prisvojne zamenice

Povratne zamenice

Pridevi i prilozi

Građenje, vrste, mesto u rečenici

Prilozi učestalosti

Komparativi i superlativi

Veznici

Povezivanje elemenata iste važnosti: *for, and, nor, but, or, yet, so*

Tvorba reči

Sufiksi za imenice koje označavaju zanimanja - *er/- or, - ist, - ician*

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena sa posebnim akcentom na upotrebi prošlih vremena:

Past Simple, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect, Present Perfect Continuous

Used to/would za uobičajene radnje u prošlosti

Will/going to za predviđanje

Modalni glagoli (*may/might; must/have to; must /mustn't/needn't*)

Pasivni glagolski oblici i konstrukcije

Predlozi

Breme, mesto i kretanje

Predlozi posle imenica (npr*. reason for, difference between*)

Predlozi posle glagola (npr. *talk to, look at*)

Frazalni glagoli sa *on, off, up, down… (npr. go on, turn on/off, turn up/down …)*

Rečenica

Red reči u rečenici

Pitanja (*WH- questions, Tag questions*)

Pogodbene rečenice (potencijalne, irealne)

Neupravni govor (sa i bez slaganja vremena)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član (*articolo partitivo*)

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice (*pronomi personali*)

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine*)

Nenaglašene lične zamenice u paru (*pronomi personali accoppiati*)

Prisvojne zamenice (*pronomi possessivi*)

Pokazne zamenice (*pronomi dimostrativi*)

Povratne zamenice (*pronomi riflessivi*)

Upitne zamenice (*pronomi interrogativi*: *chi? che?/che cosa?)*

Neodređene zamenice i pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*pronomi relativi*: *che, cui, il quale/la quale*)

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (*pronomi diretti nei tempi composti*) RECEPTIVNO

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (*comparazione*)

Apsolutni superlativ (*superlativo assoluto*)

Prisvojni pridevi (*aggettivi possessivi*)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (aggettivi dimostrativi: questo, quello)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (*numeri cardinali*)

Redni brojevi (*numeri ordinali*)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (*verbi riflessivi*)

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (*futuro semplice*)

Imperfekat (*imperfetto*)

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*) - RECEPTIVNO

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più*, priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?, come?, perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Negacija

nirgends, nirgendwo, niemals, gar nicht, nirgendwohin, keinesfalls, keineswegs

Das war keinesfalls die richtige Antwort. Er wird keineswegs heute ankommen.

Glagoli

Kazivanje radnje i stanja u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti

Pasiv radnje (prezent, preterit, perfekt), infinitiv pasiva sa modalnim glagolom

Odredbe kvantiteta

- Osnovni, redni, decimalni brojevi. Osnovne mere. Računske radnje. Monete.

Tausend, Million, eine Hälfte, ein Viertel, eine halbe Stunde, zwei Liter Milch, 2,40 - zwei Meter vierzig, 2,40 E - zwei Euro vierzig.

Sistematizacija kategorija kojih u maternjem jeziku nema ili se bitno razlikuju.

Infinitivne konstrukcije sa zu, um... zu, ohne... zu, statt... zu

Er beschloß gleich nach Haus zu gehen.

Ich kam früher, um mit dir zu reden. Sie verliehen das Zimmer, ohne uns zu begrüssen. Statt zu regnen, began es zu schneien.

Kazivanje pretpostavki, načina, želje, poređenja

Konjunktiv u prostoj (ne složenoj) rečenici za izražavanje želje, mogućnosti, sumnje, pretpostavki, nestvarnosti

Ewig lebe unsere Freiheit! Möge er kommen! Beinahe wärest du zu spät gekommen. Hätte er das gewußt!

Rečenica

Kondicionalne rečenice

Potencijalne rečenice

Er wäre zutrieden, wenn du kämest. Ich würde dich besuchen, wenn ich Zeit hätte.

Irealne (receptivno)

Veznik: *wenn, falls*

Er wäre gekommen, wenn er die Einladung bekommen hätte.

Namerne rečenice

Veznici: *damit, dass*

Wir gehen so früh in die Schule, damit wir alles vorbereiten. Gib acht, dass du nicht zu spät kommst.

Načinske rečenice

Veznici: indem, ohne dass, statt dass

Er betrat den Saal, indem er alle herzlichst begrüßte. Sie ging an mir vorbei, ohne dass sie mich bemerkte. Statt dass du mich abholst, gehe ich zu Fuß nach Hause.

Poredbene/komparativne rečenice (receptivno)

Veznici: *wie, als, als ob*

Sie ist so schön, wie man mir erzählte.

Alles endete viel besser, als ich erwarten konnte. Er sieht aus, als ob er krank sei.

Tvorba reči

Zamenički prilozi - građenje i upotreba

(Wozu, womit, woran...; dazu, damit, daran...) Woran denkst du? Ich denke immer daran.

Građenje složenica

imenica + imenica; pridev + imenica, prefiksacija

Atomphysik, Wandtafel, Hochachule, Schnellzug, beantworten, begrüßen, ummöglich

Izvedene imenice

Wohnung, Besichtigung, Heizung usw.

Leksikografija

Struktura jednojezičnih rečnika i služenje njima.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Rečenice sa glagolskim prilozima (Он много работал, не покладая рук. Он вышел, осторожно закрыв дверь.). Izražavanje negacije. Upotreba **нет, не, ни** u rečenici.

Imenička rekcija tipa: игра в футбол, игра в шахматы; обучение русскому языку; подготовка к экзамену i sl.

Imenice

Varijante padeških nastavaka (na leksičkom nivou): genitiv jednine na -у (мёду, чаю, народу, из лесу); genitiv množine bez nastavaka (книг, рек, гор).

Izvedene i složene imenice. Skraćenice (вуз, АН, МГУ, РФ i sl.).

Zamenice

Opšte zamenice: **сам, самый, любой, каждый, весь, всякий...**

Pridevi

Duži i kraći oblici prideva. Obavezna upotreba kraćeg oblika, u predikatu sa dopunom (Эти задания для нас просты. Эти задания простые.)

Brojevi

Redni brojevi u različitim sintaksičkim konstrukcijama.

Glagoli

Imperativ za 3. l. jedn. i 1. i 3. l. mn. Najčešći prefiksi kod građenja glagola i njihova uloga u promeni glagolskog vida (**сделать, заговорить, написать, переписать**).

Prošlo vreme glagola od infinitiva sa suglasničkom osnovom (идти, вести, нести).

Glagolski prilozi (obnavljanje, aktiviranje i sistematizacija).

Radni glagolski pridevi (obrada i aktiviranje njihove upotrebe).

Prilozi

Najfrekventniji modeli za građenje priloga: pridevska osnova + **О** (tiho, skromno i sl.); pridevska osnova + **И** (по- русски, практически i sl.).

Predlozi

Najfrekventniji predlozi čija se upotreba razlikuje u odnosu na maternji jezik (**у, около, вокруг,** s genitivom u odredbi mesta, по s dativom i lokativom u vremenskoj odredbi; **в** i **на** u odredbi mesta: роботать **на** заводе, учиться в университете i sl.).

Veznici

Najfrekventniji veznici i vezničke reči (**хотя, прежде чем, чтобы; что, который, где, когда, потому что, тоже, куда, если, пока** i dr.).

Rečenični modeli

Rečenične modele predviđene programom za prvi razred i dalje primenjivati u različitim varijacijama i kombinacijama. U II razredu posebnu pažnju posvetiti, pre svega (u vidu vežbi), modelima u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku za iskazivanje sledećih odnosa:

Subjekatsko-predikatski odnosi

Rečenice sa kratkim pridevskim oblikom u predikatu

Я был болен гриппом.

Он способен к математике.

Objekatski odnosi

Rečenice sa objektom u infinitivu

Врачь советовал мне отдохнуть.

Я уговорил товарища молчать.

Složena rečenica

Врач советовал мне, чтобы я отдохнул.

Я уговорил товарища, чтобы он молчал.

Prostorni odnosi

a) Rečenice sa odredbom izraženom zavisnim padežom

Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника.

Она живёт у своих родителей.

Мой брат работает на заводе, а сестра учится в университете.

b) Složena rečenica

Мы пошли туда, куда вела узкая тропника.

Vremenski odnosi

a) Rečenice sa odredbom izraženom zavisnim padežom

Они собираются по вечерам.

Это случилось по окончании войны.

b) Rečenice sa glagolskim prilogom

Возвращаясь домой, я встретил товарища.

Кончив работу, он поехал домой.

v) Složena rečenica

Как только скрылось солнце, стало холодно.

Načinski odnosi

a) Rečenica sa glagolskim prilogom

Друзья возвращались домой весело разговаривая.

Он поздоровался кивнув головой.

b) Složena rečenica

Мы всё сделали так, как сказал учитель.

Он оказался способнее, чем я предполагал.

Uzročni odnosi

a) Rečenice s glagolskim prilogom

Не находя нужного слова, он замолчал.

Почувствовав голод, брат решил пообедать без меня.

b) Složena rečenica

Так как брат почуствовал голод, он решил пообедать без меня.

Ciljni odnosi

a) Rečenice sa odredbom u infinitivu

Мать отпустила дочку гулять.

Мы пришли проститься/чтобы проститься.

b) Složena rečenica

Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.

Ortografija Interpunkcija - osnovna pravila. Osnovne funkcije znakova interpunkcije. Pisanje **ь, ъ** (sistematizacija).

Leksikologija

Najčešći deminutivi imenica i prideva.

Leksički sinonimi, antonimi, homonimi. Međujezički homonimi i paronimi.

Leksikografija

Struktura jednojezičnih rečnika i služenje njima (školski jednojezični - "толковые", ortografski i rečnici sinonima).

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

- Sistematizacija upotrebe determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva; osnovnih, rednih i aproksimativnih brojeva; neodređenih reči; odsustva determinanata.

- Sistematizacija roda i broja imenica i prideva, mesta i poređenja prideva.

- Sistematizacija zamenica: ličnih nenaglašenih (uključujući i zamenicu *on*) i naglašenih; zamenica za direktni i za indirektni objekat; pokaznih i prisvojnih; upitnih i neodređenih.

Glagolska grupa

- Sistematizacija glagolskih načina i vremena: prezenta, složenog perfekta, imperfekta, pluskvamperfekta, futura prvog indikativa, kao i perifrastičnih konstrukcija: bliskog futura, bliske prošlosti, radnje u toku.

- Anteriorni futur.

- Prezent subjunktiva najfrekventnijih glagola.

- Prezent i perfekt kondicionala najfrekventnijih glagola.

- Upotreba infinitiva.

- Restrikcija sa ne… que.

Predlozi

- Sistematizacija upotrebe predloga i frekventnih predložnih izraza.

- Predlozi i složene relativne zamenice (*avec lequel*, *pour laquelle*, *auquel*…).

- Predlozi u glagolskim konstrukcijama.

Prilozi

- Poređenje priloga.

Modaliteti i forme rečenice

- Sistematizacija deklarativnog, interogativnog, eksklamativnog i imperativnog modaliteta.

- Sistematizacija afirmacije i negacije; aktiva i pasiva.

- Umetnuta rečenica (*l'incise*).

Složene rečenice

- Sistematizacija koordiniranja rečenice sa veznicima *et*, *ou*, *mais*, *car*, *ni* i prilozima/priloškim izrazima *c'est pourquoi*, *donc, puis*, *pourtant*, *par contre*, *par conséquent*, *au contraire*.

- Sistematizacija zavisnih rečenica sa najfekventnijim veznicima: relativnih, komparativnih, vremenskih, uzročnih, koncesivnih i opozitivnih, finalnih, hipotetičnih, rečenica sa *que* u funkciji objekta, kao i slaganja vremena u objekatskim rečenicama.

ŠPANSKI JEZIK

Glagolska grupa

Oblici subjunktiva: prezent

Složena rečenica

a) Zavisna rečenica u indikativu

Mientras vivíamos en Madrid, estudiaba español. ¿Crees (estás segura, piensas) que aprobaremos el examen?

Sa infinitivom (sa modalnim glagolima)

Quiero viajar. Pienso viajar mañana.

Ukazati na izražavanje uzroka (porque, por), posledice (si, para) i na smisao rečenice sa drugim češćim veznicima kad se pojave u tekstu.

b) Zavisne rečenice u subjunktivu

Upotreba subjunktva prezenta (izražavanje futura)

Subjunktiv prošlih vremena (preterito imperfecto, preterito perfecto simple, pretérito perfecto compuesto), oblici i upiotreba (samo receptivno).

Kazivanje želje, volje, namere

a) subjunktivom

b) infinitivom

Me gustaría conocer a este actor. Me gustaría que tú conoszas a mi hermamo. Hay que luchar contra la polución del aire y del agua. Es necesario que luchemos…¿Qué quieren Ustedes que haga? El trabaja mucho para ayudar a susu hijos. El trabaja mucho para que sus hijos tengan una vida mejor.

Upravni i neupravni govor (potrvdne, odrične i upitne rečenice, imperativ).

Dime si/donde/cuando/quién/que…

Sabes si/ donde/cuando/quién/que…

Me puedes decir donde/cuando/quién/que…

Hipotetične rečenice (drugi tip)

Si me visitaras, te llevaría a la playa.

Glagoli ser i estar

Pasivne konstrukcije

a) *ser + participio pasado*

La casa fue construida en 1984.

b) *pasiva refleja*

Se venden libros aqu

Ortografija

Hijat i diftong

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

III razred
jedanaesta godina učenja

(2 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, čak i ako čas vodi nepoznata osoba, pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, na primer monološkog izlaganja o poznatoj temi (približnog trajanja do 6 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta postavi hipoteze u vezi sa:

- opštom temom i sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.);

- strukturom izlaganja.

Audio/video materijali: detaljno/selektivno razumevanje

Posle drugog i po potrebi trećeg slušanja (u zavisnosti od složenosti teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i strukturu usmenog teksta;

- razume bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati jasno strukturisana izlaganja o aktuelnim temama iz sfere sopstvenog interesovanja ili struke u kojima se koristi standardni jezik.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o aktuelnim temama u kojima se koristi standardni govor;

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju aktuelne teme;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa temama iz svakodnevnog života uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Uputstva

- razume uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata, pod uslovom da ne sadrže mnogo stručnih elemenata i da je razumevanje olakšano vizuelnim sredstvima.

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- razlikuje frekventne i manje frekventne vrste tekstova, poznaje njihovu makro i mikro strukturu i razume njihovu svrhu i namenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije složenijih autentničnih, adaptiranih i neautentničnih tekstova, kao i njihov opšti smisao.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih vrsta tekstova

- razume opšti smisao i pojedinačne detalje privatne korespondencije svakodnevne tematike, kao i opšti smisao i najfrekventije fraze karakteristične za poslovnu korespondenciju;

- razume glavnu nit i suštinu obrazloženja u predstavljanju nekog problema u jednostavnijim tekstovima argumentacionog tipa (npr. u novinskim kolumnama ili pismima čitalaca), ali i u drugim vrstama tekstova u kojima se javlja argumentacija;

- razume bitne elemente i opšti sadržaj ograničeno kompleksnih informativnih tekstova, uz povremeno korišćenje rečnika i priručnika ili nastavnikovu pomoć.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u poznatim i manje poznatim vrstama tekstova pronađe izvestan broj relevantnih informacija.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume nešto duža uputstva o načinu upotrebe tehničkih i drugih aparata, pisana jasnim jezikom, potkrepljena primerima konkretne upotrebe i / ili ilustracijama;

- ume da prati specijalizovane publikacije i izvan svog područja aktivnosti, koristeći povremeno rečnik ili neko drugo pomoćno sredstvo.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavnije savremene literarne tekstove pisane uobičajenom i stilski nespecifikovanom leksikom, uz povremenu pomoć nastavnika ili konsultovanje rečnika / priručnika.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- opisuje i izveštava o događajima i iskustvima, služeći se širim fondom izraza koje vešto primenjuje;

- ispriča priču ili iznese neki opis jednostavnim "listanjem" iređanjem elemenata.

Argumentovanje

- argumentuje stavove i mišljenja tako da ga sagovornik, bez poteškoća i gotovo tokom celog izlaganja, razume;

- u izlaganju naglasi bitne činjenice nekog događaja iz ličnog iskustva, ukratko ih obrazloži i objasni svoje mišljenje.

Izlaganje pred publikom

- je u stanju da posle kraće prezentacije odgovori, na neposredna pitanja koja se nadovezuju, pod uslovom da se mogu ponoviti;

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- dovoljno dobro razume sagovornika kako bi se, bez preteranog napora, snalazio u uobičajenim situacijama.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- na učtiv način izražava svoja uverenja, stavove, slaganja i neslaganja;

- predlaže i reaguje na predloge;

- prati diskusije/razgovore određenog trajanja, pod uslovom da se govori razgovetno i standardnim jezikom.

Formalna komunikacija

- učestvuje u jednoj uobičajenoj formalnoj diskusiji o poznatim temama na standardnom jeziku i ako sagovornik govori razgovetno, gde obično dolazi do razmene informacija, dobijanja uputstava ili razrešavanja nekih praktičnih problema;

- prati promene tema u nekoj formalnoj diskusiji o poznatim temama iz domena interesovanja ili struke, ukoliko se razgovor vodi polako i razgovetno;

- se snalazi u neuobičajenim situacijama na javnom mestu, u prodavnici, pošti ili banci (npr. zahtevati zamenu neke neispravne robe ili proizvoda);

- traži i dobije dodatna obaveštenja.

Intervjuisanje

- preuzme izvesnu inicijativu tokom konsultacije ili razgovora (pokretanje nove teme), ali u priličnoj meri ostaje zavisan od interaktivnog delovanja samog sagovornika.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja

Učenik treba da:

Tema

- da precizno opiše aktuelna dešavanja, neki stvarni ili izmišljeni događaj;

- piše jasno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja.

Tekstualne vrste i dužine

- piše formalne i neformalne tekstove (do 100 reči);

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima i svog domena interesovanja i obrazlaže svoje stavove.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje leksikom na višem nivou iz privatnog domena, kao i u vezi sa specifičnim temama za određene školske predmete, ali dolazi povremeno do grešaka kada se radi o izražavanju misli i ideja;

- opisuje svoje utiske upotrebljavajući jednostavne izraze, daje duži i precizan opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo;

- je u stanju da opiše svoje planove za budućnost.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koje ne mogu da se sporazumevaju, u neformalnim situacijama, sažimajući i delom prevodeći, učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj kratkog autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

- sažima sadržaj kraćeg adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 na L1 i L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

- koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka uz konsultacije se sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1 kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

Preporučuje se da se u trećem razredu obnove svi gramatički sadržaji koji su se obrađivali tokom desetogodišnjeg učenja stranog jezika, sistematizuju i da se prošire u onolikoj meri koja je neophodna za ostvarivanje zadataka programa po veštinama, odnosno zahteva jezičkog nivoa prema Zajedničkom evropskom okviru za žive jezike (A2.2 na produktivnom, odnosno B1.1 na receptivnom nivou).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Svrha učenja stranog jezika u srednjim stručnim školama je ovladavanje jezikom struke, i to u onolikoj meri koja je neophodna da se jezik koristi radi informisanosti i osposobljenosti za jednostavnu komunikaciju u usmenom i pisanom obliku na stranom jeziku. Taj segment nastave stranog jezika koji se progresivno uvećava od 20 do 50% tokom četvorogodišnjeg obrazovanja mora da bude jasno definisan i u skladu sa ishodima vezanim za kvalifikacije struke. Neophodno je da stručna tematika koja se obrađuje na stranom jeziku prati ishode

pojedinih stručnih predmeta i bude u korelaciji sa njima. Realizacija nastave jezika struke se mnogo više ogleda u razvijanju receptivnih veština nego produktivnih jer je svrha učenja stranog jezika, u prvoj liniji, usmerena na to da se učenici osposobe da prate određenu stručnu literaturu u cilju informisanja, praćenja inovacija i dostignuća u oblasti struke, usavršavanja i napredovanja

Stoga je spektar tekstova koji se preporučuju veliki: šematski prikazi, uputstva o primeni aparata, instrumenata ili pak materijala, hemikalija, recepti, deklaracije, kraći stručni tekstovi čiji je sadržaj relevantan za tematske sadržaje stručnih predmeta, izveštaji, katalozi, programi sajamskih aktivnosti i sl. Veoma je bitno u radu sa takvim tekstovima odrediti dobru didaktičku podršku. Dobro osmišljeni nalozi upućuju na to da određene tekstove, u zavisnosti od težine i važnosti informacija koje oni nose, treba razumeti globalno, selektivno ili pak detaljno. Produktivne veštine treba ograničiti na strogo funkcionalnu primenu realnu za zahteve struke. To podrazumeva pisanje kratkih poruka, mejlova u okviru poslovne komunikacije (porudžbenice, reklamacije, zahtevi, molbe) i vođenje usmene komunikacije koja omogućava sporazumevanje na osnovnom nivou bilo u direktnom kontaktu sa sagovornikom ili u telefonskom razgovoru.

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

- komunikativna nastava stranih jezika uz primenu oblika rada u grupama i parovima, dodatnih sredstava u nastavi (AV materijali, IT, igre, autentični materijali, itd.), kao i uz primenu principa nastave zasnovane na složenim zadacima koji ne moraju biti isključivo jezičke prirode (*task- based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU*).

Mesto realizacije nastave

- Nastava se realizuje u učionici ili odgovarajućem kabinetu.

Preporuke za realizaciju nastave

- Slušanje i reagovanje na naloge i/ili zadatke u vezi sa tekstom namenjenim razvoju i proveri razumevanja govora;

- Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini- dijalozi, igra po uogama, simulacije itd.);

- Aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu, organizacija tematskih večeri i sl.);

- Debate i diskusije primerene uzrastu (debate predstavljaju unapred pripremljene argumentovane monologe sa ograničenim trajanjem, dok su diskusije spontanije i nepripremljene interakcije na određenu temu);

- Obimniji projekti koji se rade u učionici i van nje u trajanju od nekoliko nedelja do čitavog polugodišta uz konkretno vidljive i merljive proizvode i rezultate;

- Gramatička građa dobija svoj smisao tek kada se dovede u vezu sa datim komunikativnim funkcijama i temama, i to u sklopu jezičkih aktivnosti razumevanja (usmenog) govora i pisanog teksta, usmenog i pismenog izražavanja i medijacije;

- Polazište za posmatranje i uvežbavanje jezičkih zakonitosti jesu usmeni i pisani tekstovi različitih vrsta, dužine i stepena težine; koriste se, takođe, izolovani iskazi, pod uslovom da su kontekstualizovani i da imaju komunikativnu vrednost;

- Planirana su dva pismena zadatka godišnje.

KORELACIJA SA DRUGIM PREDMETIMA

Maternji jezik, istorija, istorija umetnosti, muzičko i likovno obrazovanje i stručni predmeti.

PRVI STRANI JEZIK**
(za obrazovne profile u četvorogodišnjem trajanju)

- 2 časa nedeljno -

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

- Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

- Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

- Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

- Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem *izvornika* različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

- Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

- Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.

Do kraja četvrtog razreda srednje stručne škole učenik/učenica treba da savlada *prvi strani* jezik do nivoa B1.

Napomena: Ističemo da će stepen postignuća po jezičkim veštinama varirati, odnosno da će receptivne veštine (razumevanje govora i čitanje) biti na predviđenom nivou, dok se za produktivne veštine (govor, interakcija, medijacija i pisanje) može očekivati da budu za pola nivoa niže (na primer, B1.2 receptivno, B1.1 produktivno)

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

- budu osposobljeni da u školskoj i van školskoj svakodnevnici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

- produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

- steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše poređenja u odnosu na sopsvenu stvarnost;

- upoznaju tekstove koji su pogodni za praćenje informacija i inovacija u struci;

- budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

- izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti.

- u okviru ili izvan škole aktivno se nađu u situacijama sa ljudima koji govore drugi jezik i koji su iz druge kulture.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

- Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

- Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

- Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

- Interesantne životne priče i događaji;

- Živi svet i zaštita čovekove okoline;

- Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

- Mediji i komunikacija;

- Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

- Potrošačko društvo;

- Sportovi i sportske manifestacije;

- Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

- Evropa i zajednički život naroda;

- Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

- Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo);

- Jezika struke (proces rada, materijal i alat za rad, organizacija i proces rada, praćenje novina u oblasti struke, ljudski resursi, opisi poslova, odgovronosti i obaveze, mere zaštite i očuvanja okoline, poslovna komunikacija).

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Napomena: Komunikativne funkcije se prožimaju i iste su u sva četiri razreda. One se iz godine u godinu usložnjavaju prateći progresiju vokabulara, jezičkih struktura i ostalih kompetencija.

- Predstavljanje sebe i drugih

- Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

- Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

- Davanje jednostavnih uputstava i komandi

- Izražavanje molbi i zahvalnosti

- Izražavanje izvinjenja

- Izražavanje potvrde i negiranje

- Izražavanje dopadanja i nedopadanja

- Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

- Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

- Davanje i traženje informacija i obaveštenja

- Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

- Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

- Izražavanje pripadanja i posedovanja

- Skretanje pažnje

- Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

- Traženje i davanje dozvole

- Iskazivanje čestitki

- Iskazivanje preporuke

- Izražavanje hitnosti i obaveznosti

- Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težeme, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

- dužina usmenog teksta;

- brzina govora;

- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

- poznavanje teme;

- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

- kategorije naslovljene *Audio i video materijali* podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl, koji se mogu preslušavati više puta;

- katerogije naslovljene *Monološka izlaganja*, *Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva,* podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne

situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

- čitanje radi usmeravanja;

- čitanje radi informisanosti;

- čitanje radi praćenja uputstava;

- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;

- posebnu informaciju,

- potpunu informaciju;

- skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

- razlikovanje tekstualnih vrsta;

- prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

- globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

- prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

- razumevanje stručnih tekstova;

- razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka

(iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevnica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno - kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

- beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje putem razglasa (sapoštenja, davanje uputstava i informacija);

- izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kultrunim događajima i sl.)

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;

- spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.

- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

- razumevanje izvornog govornika;

- neformalni razgovor;

- formalna diskusija;

- funkcionalna saradnja;

- intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razllikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulutre/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1- maternji jezik, tako i u L2- prvi strani jezik, L3- drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kulturak koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sosptveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština

korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjenjem prethodno usvojenih elemenata, nadogradđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

II razred
deseta godina učenja

(2 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa uobičajenim i novim aktivnostima na času.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

- posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja oko 5 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta, postavi hipoteze u vezi sa:

- vrstom usmenog teksta koji sluša, npr. obaveštenja, uputstva i upozorenja, anketiranje prolaznika i drugo;

- brojem sagovornika, njihovim statusom i namerama;

- opštim sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.).

Audio/video materijali: detaljno/selektivno razumevanje

- posle drugog i po potrebi narednih slušanja (u zavisnosti od težine teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta, na status, namere i međusobne odnose sagovornika;

- razume najbitnije elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati izlaganja o poznatim temama u kojima se koristi standardni jezik i razgovetan izgovor.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o poznatim temama, u kojima se koristi standardni govor i razgovetan izgovor;

- prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

- razume opšti sadržaj reklamnih poruka i radio emisija (do 12 minuta) o temama iz svakodnevnog života i života mladih.

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji u vezi sa poznatim situacijama, uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka na ulici, telefonski razgovori, intervju licem u lice, telefonskim putem, preko skajpa itd.).

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- uočava i prepoznaje razliku u strukturi i sadržaju tekstualnih vrsta koje koristi u privatnom i školskom domenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije dužih autentničnih, adaptiranih i neautentničnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

- razume tekstove dužine do 200 reči o konkretnim temama iz oblasti neposrednog interesovanja (porodični život, svakodnevnica, škola, posao, slobodno vreme, dnevni događaji), izvodeći zaključke o nepoznatim značenjima na osnovu konteksta, jezičkih znanja i drugih predznanja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

- razume celinu i pojedinačne delove obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume opise događaja, osećanja, namera u meri koja mu omogućuje redovnu prepisku s prijateljima i poznanicima;

- razume glavnu nit argumentacije u predstavljanju nekog problema, čak i ako ne razume svaki pojedinačni detalj;

- razume suštinske informacije iz nekog informativnog teksta (npr. vesti, izveštaja, biografije), napisanog jednostavnim stilom, na relativno poznate teme.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u uobičajenim pisanim dokumentima (pismima, prospektima, obaveštenja) pronađe i razume veći broj relevantnih informacija.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume jednostavna uputstva i savetodavne tekstove ukoliko su pisani jasnim jezikom i/ili praćeni vizuelnim elementima, bez velikog broja stručnih izraza;

- razume kraće tekstove o savremenoj društvenoj problematici, razaznajući autorov generalni stav ili gledište.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavne literarne tekstove različitih žanrova (poeziju, prozu, dramu), ukoliko u njima nema simboličkih i intertekstualno specifičnih elemenata.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- na jednostavan način opisuje i izveštava o različitim temama iz domena ličnih interesovanja koristeći poznate jezičke elemente (leksičke i morfosintaksičke strukture);

- opisuje ili reprodukuje, s priličnom lakoćom, sadržaj manje komplikovanih priča i opisa događaja, ređajući hronološki zbivanja i koristeći određene leksičke strukture;

- opiše neki stvarni ili izmišljeni događaj i govori o nadanjima, snovima i ciljevima;

- opiše svakodnevne radnje i navike, govori o realizovanim aktivnostima kao i o pripremanju i planiranju neke buduće aktivnosti.

Argumentovanje

- argumentuje lične stavove tako da ga sagovornik bez poteškoća razume skoro tokom celog izlaganja;

- ukratko obrazloži i objasni šta misli, planira i radi.

Izlaganje pred publikom

- opisuje i izlaže o temama iz oblasti ličnog iskustva i obrazovanja ili struke, sa prethodnom pripremom i uz pomoć vizuelnih sredstava koja mu olakšavaju prezentaciju;

- odgovori na jednostavna i neposredna pitanja koja se odnose na prezentaciju, pod uslovom da se mogu ponoviti i da mu se pruži pomoć pri formulisanju odgovora;

- interpretira radnju nekog filma ili knjige.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- prati govor sagovornika kada mu se obraća razgovetno, koristeći uobičajene izraze, ali ponekad je potrebno da mu se iskazi ponove radi pojašnjenja određenih reči ili izraza.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- iznosi lični stav ili zatraži nečiji stav ili mišljenje o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja i obrazovanja koristeći poznate jezičke elemente;

- snađe se u rešavanju određenog problema, npr. snalaženja u svakodnevnim situacijama, postavljajući praktična pitanja tipa: Kuda ići? Šta raditi? Kako se organizovati? (planovi za izlazak i sl.);

- prepozna temu nekog razgovora ukoliko se priča polako i razgovetno;

- izrazi slaganje ili neslaganje sa sagovornikom.

Formalna komunikacija

- prati osnovni smisao formalne diskusije o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja, obrazovanja ili struke ako se govori standardnim jezikom i koriste poznati jezički elementi;

- izrazi lični stav, ali se teško snalazi u pokretanju rasprave;

- razmeni određene informacije i kaže svoje mišljenje o nekim praktičnim pitanjima, ukoliko se to od njega traži na direktan način, pod uslovom da mu se pomogne u formulisanju iskaza i da mu se, ako zatreba, ponove najvažniji delovi;

- snalazi se u većini situacija koje su vezi sa nekim putovanjem ili organizacijom putovanja (rezervisanje smeštaja, kupovina krata, traženje informacija od drugih putnika...).

Funkcionalna saradnja

- prati šta se govori i, ako zatreba, ponovi reči sagovornika, kako bi se uverio da su se dobro razumeli;

- prenese jednostavne i direktne informacije.

Intervjuisanje

- koristi pripremljeni upitnik za vođenje organizovanog razgovora, uz spontano postavljanje nekoliko dodatnih pitanja.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

- piše na razložan i jasan način o raznovrsnim temama iz svog područja interesovanja i okruženja;

- u jednostavnom i vezanom tekstu može jasno da opiše osećanja i reakcije;

- u stanju je da opiše i rezimira video i audio poruke u vezi sa poznatim situacijama i sadržajima iz svakodnevnog života mladih, kao i sadržaje informativnog i dokumentarnog karaktera.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše kratke formalne i neformalne tekstove (do 100 reči) koristeći standardne i konvencionalne formule pisanog izražavanja (pismo, obaveštenje, poruka);

- piše beleške u vezi sa svakodnevnim potrebama i planovima;

- vodi beleške i piše lična pisma da bi tražio ili preneo informacije i da na razumljiv način piše o elementima koje smatra bitnim;

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima i svojim domenom interesovanja.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje elementarnom leksikom, ali dolazi do čestih grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

- opiše stvari koje su mu bliske;

- upotrebljava jednostavno i opisno izražavanje da bi kratko pričao o predmetima i stvarima koje ima i poredi ih sa drugima;

- opisuje svoje utiske upotrebljavajući jednostavne izraze, daje kraći opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo, kao i planove za budućnost;

- pravilno koristi pravopis, interpunkciju i organizaciju teksta.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno reaguje na formalnost govorne situacije.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj dužeg adaptiranog teksta, audio ili video zapisa i kraće interakcije na L2;

- sažima sadržaj kratkog adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 na L1 i sa L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku) dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja);

- koristi dvojezične rečnike za pisano prenošenje poruka uz konsultacije sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1 kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Rod imenica

Imenice u funkciji prideva

Saksonski genitiv

Član (upotreba i izostavljanje određenog i neodređenog člana)

Zamenice i determinatori

Pokazne zamenice

Prisvojne zamenice

Povratne zamenice

Pridevi i prilozi

Građenje, vrste, mesto u rečenici

Prilozi učestalosti

Komparativi i superlativi

Veznici

Povezivanje elemenata iste važnosti: *for, and, nor, but, or, yet, so*

Tvorba reči

Sufiksi za imenice koje označavaju zanimanja - *er/- or, - ist, - ician*

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena sa posebnim akcentom na upotrebi prošlih vremena:

Past Simple, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect, Present Perfect Continuous

Used to/would za uobičajene radnje u prošlosti

Will/going to za predviđanje

Modalni glagoli (*may/might; must/have to; must /mustn't/needn't*)

Pasivni glagolski oblici i konstrukcije

Predlozi

Breme, mesto i kretanje

Predlozi posle imenica (npr*. reason for, difference between*)

Predlozi posle glagola (npr. *talk to, look at*)

Frazalni glagoli sa on, off, up, down… (npr. go on, turn on/off, turn up/down …)

Rečenica

Red reči u rečenici

Pitanja (*WH- questions, Tag questions*)

Pogodbene rečenice (potencijalne, irealne)

Neupravni govor (sa i bez slaganja vremena)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član (*articolo partitivo*)

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice (*pronomi personali*)

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine*)

Nenaglašene lične zamenice u paru (*pronomi personali accoppiati*)

Prisvojne zamenice (*pronomi possessivi*)

Pokazne zamenice (*pronomi dimostrativi*)

Povratne zamenice (*pronomi riflessivi*)

Upitne zamenice (*pronomi interrogativi*: *chi? che?/che cosa?)*

Neodređene zamenice i pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*pronomi relativi*: *che, cui, il quale/la quale*)

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (*pronomi diretti nei tempi composti*) RECEPTIVNO

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (*comparazione*)

Apsolutni superlativ (*superlativo assoluto*)

Prisvojni pridevi (*aggettivi possessivi*)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (*aggettivi dimostrativi: questo, quello*)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (*numeri cardinali*)

Redni brojevi (*numeri ordinali*)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (*verbi riflessivi*)

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (*futuro semplice*)

Imperfekat (*imperfetto*)

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*) - RECEPTIVNO

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più*, priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?, come?, perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Negacija

nirgends, nirgendwo, niemals, gar nicht, nirgendwohin, keinesfalls, keineswegs

Das war keinesfalls die richtige Antwort. Er wird keineswegs heute ankommen.

Glagoli

Kazivanje radnje i stanja u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti

Pasiv radnje (prezent, preterit, perfekt), infinitiv pasiva sa modalnim glagolom

Odredbe kvantiteta

- Osnovni, redni, decimalni brojevi. Osnovne mere. Računske radnje. Monete.

Tausend, Million, eine Hälfte, ein Viertel, eine halbe Stunde, zwei Liter Milch, 2,40 - zwei Meter vierzig, 2,40 E - zwei Euro vierzig.

Sistematizacija kategorija kojih u maternjem jeziku nema ili se bitno razlikuju.

Infinitivne konstrukcije sa zu, um... zu, ohne... zu, statt... zu

Er beschloß gleich nach Haus zu gehen.

Ich kam früher, um mit dir zu reden. Sie verliehen das Zimmer, ohne uns zu begrüssen. Statt zu regnen, began es zu schneien.

Kazivanje pretpostavki, načina, želje, poređenja

Konjunktiv u prostoj (ne složenoj) rečenici za izražavanje želje, mogućnosti, sumnje, pretpostavki, nestvarnosti

Ewig lebe unsere Freiheit! Möge er kommen! Beinahe wärest du zu spät gekommen. Hätte er das gewußt!

Rečenica

Kondicionalne rečenice

Potencijalne rečenice

Er wäre zutrieden, wenn du kämest. Ich würde dich besuchen, wenn ich Zeit hätte.

Irealne (receptivno)

Veznik: *wenn, falls*

Er wäre gekommen, wenn er die Einladung bekommen hätte.

Namerne rečenice

Veznici: *damit, dass*

Wir gehen so früh in die Schule, damit wir alles vorbereiten. Gib acht, dass du nicht zu spät kommst.

Načinske rečenice

Veznici: indem, ohne dass, statt dass

Er betrat den Saal, indem er alle herzlichst begrüßte. Sie ging an mir vorbei, ohne dass sie mich bemerkte. Statt dass du mich abholst, gehe ich zu Fuß nach Hause.

Poredbene/komparativne rečenice (receptivno)

Veznici: wie, als, als ob

Sie ist so schön, wie man mir erzählte.

Alles endete viel besser, als ich erwarten konnte. Er sieht aus, als ob er krank sei.

Tvorba reči

Zamenički prilozi - građenje i upotreba

(Wozu, womit, woran...; dazu, damit, daran...) Woran denkst du? Ich denke immer daran.

Građenje složenica imenica + imenica; pridev + imenica, prefiksacija

Atomphysik, Wandtafel, Hochachule, Schnellzug, beantworten, begrüßen, ummöglich

Izvedene imenice

Wohnung, Besichtigung, Heizung usw.

Leksikografija

Struktura jednojezičnih rečnika i služenje njima.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Rečenice sa glagolskim prilozima (Он много работал, не покладая рук. Он вышел, осторожно закрыв дверь.). Izražavanje negacije. Upotreba **нет, не, ни** u rečenici.

Imenička rekcija tipa: игра в футбол, игра в шахматы; обучение русскому языку; подготовка к экзамену i sl.

Imenice

Varijante padeških nastavaka (na leksičkom nivou): genitiv jednine na -у (мёду, чаю, народу, из лесу); genitiv množine bez nastavaka (книг, рек, гор).

Izvedene i složene imenice. Skraćenice (вуз, АН, МГУ, РФ i sl.).

Zamenice

Opšte zamenice: **сам, самый, любой, каждый, весь, всякий...**

Pridevi

Duži i kraći oblici prideva. Obavezna upotreba kraćeg oblika, u predikatu sa dopunom (Эти задания для нас просты. Эти задания простые.)

Brojevi

Redni brojevi u različitim sintaksičkim konstrukcijama.

Glagoli

Imperativ za 3. l. jedn. i 1. i 3. l. mn. Najčešći prefiksi kod građenja glagola i njihova uloga u promeni glagolskog vida (**сделать, заговорить, написать, переписать**).

Prošlo vreme glagola od infinitiva sa suglasničkom osnovom (**идти, вести, нести**).

Glagolski prilozi (obnavljanje, aktiviranje i sistematizacija).

Radni glagolski pridevi (obrada i aktiviranje njihove upotrebe).

Prilozi

Najfrekventniji modeli za građenje priloga: pridevska osnova + **О** (tiho, skromno i sl.); pridevska osnova + **И** (по- русски, практически i sl.).

Predlozi

Najfrekventniji predlozi čija se upotreba razlikuje u odnosu na maternji jezik (**у, около, вокруг**, s genitivom u odredbi mesta, **по** s dativom i lokativom u vremenskoj odredbi; **в** i **на** u odredbi mesta: роботать **на** заводе, учиться **в** университете i sl.).

Veznici

Najfrekventniji veznici i vezničke reči (**хотя, прежде чем, чтобы; что, который, где, когда, потому что, тоже, куда, если, пока** i dr.).

Rečenični modeli

Rečenične modele predviđene programom za prvi razred i dalje primenjivati u različitim varijacijama i kombinacijama. U II razredu posebnu pažnju posvetiti, pre svega (u vidu vežbi), modelima u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku za iskazivanje sledećih odnosa:

Subjekatsko-predikatski odnosi

Rečenice sa kratkim pridevskim oblikom u predikatu

Я был болен гриппом.

Он способен к математике.

Objekatski odnosi

Rečenice sa objektom u infinitivu

Врачь советовал мне отдохнуть.

Я уговорил товарища молчать.

Složena rečenica

Врач советовал мне, чтобы я отдохнул.

Я уговорил товарища, чтобы он молчал.

Prostorni odnosi

a) Rečenice sa odredbom izraženom zavisnim padežom

Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника.

Она живёт у своих родителей.

Мой brat rabotaet na zavode, a sestra učitsя v universitete.

b) Složena rečenica

Мы пошли туда, куда вела узкая тропника.

Vremenski odnosi

a) Rečenice sa odredbom izraženom zavisnim padežom

Oni sobiraютsя po večeram.

Это случилось по окончании войны.

b) Rečenice sa glagolskim prilogom

Возвращаясь домой, я встретил товарища.

Кончив работу, он поехал домой.

v) Složena rečenica

Как только скрылось солнце, стало холодно.

Načinski odnosi

a) Rečenica sa glagolskim prilogom

Друзья возвращались домой весело разговаривая.

Он поздоровался кивнув головой.

b) Složena rečenica

Мы всё сделали так, как сказал учитель.

Он оказался способнее, чем я предполагал.

Uzročni odnosi

a) Rečenice s glagolskim prilogom

Не находя нужного слова, он замолчал.

Почувствовав голод, брат решил пообедать без меня.

b) Složena rečenica

Так как брат почуствовал голод, он решил пообедать без меня.

Ciljni odnosi

a) Rečenice sa odredbom u infinitivu

Мать отпустила дочку гулять.

Мы пришли проститься/чтобы проститься.

b) Složena rečenica

Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.

Ortografija

Interpunkcija - osnovna pravila.

Osnovne funkcije znakova interpunkcije.

Pisanje **ь, ъ** (sistematizacija).

Leksikologija

Najčešći deminutivi imenica i prideva.

Leksički sinonimi, antonimi, homonimi. Međujezički homonimi i paronimi.

Leksikografija

Struktura jednojezičnih rečnika i služenje njima (školski jednojezični - "толковые", ortografski i rečnici sinonima).

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

- Sistematizacija upotrebe determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva; osnovnih, rednih i aproksimativnih brojeva; neodređenih reči; odsustva determinanata.

- Sistematizacija roda i broja imenica i prideva, mesta i poređenja prideva.

- Sistematizacija zamenica: ličnih nenaglašenih (uključujući i zamenicu *on*) i naglašenih; zamenica za direktni i za indirektni objekat; pokaznih i prisvojnih; upitnih i neodređenih.

Glagolska grupa

- Sistematizacija glagolskih načina i vremena: prezenta, složenog perfekta, imperfekta, pluskvamperfekta, futura prvog indikativa, kao i perifrastičnih konstrukcija: bliskog futura, bliske prošlosti, radnje u toku.

- Anteriorni futur.

- Prezent subjunktiva najfrekventnijih glagola.

- Prezent i perfekt kondicionala najfrekventnijih glagola.

- Upotreba infinitiva.

- Restrikcija sa ne… que.

Predlozi

- Sistematizacija upotrebe predloga i frekventnih predložnih izraza.

- Predlozi i složene relativne zamenice (*avec lequel*, *pour laquelle*, *auquel*…).

- Predlozi u glagolskim konstrukcijama.

Prilozi

- Poređenje priloga.

Modaliteti i forme rečenice

- Sistematizacija deklarativnog, interogativnog, eksklamativnog i imperativnog modaliteta.

- Sistematizacija afirmacije i negacije; aktiva i pasiva.

- Umetnuta rečenica (*l'incise*).

Složene rečenice

- Sistematizacija koordiniranja rečenice sa veznicima *et*, *ou*, *mais*, *car*, *ni* i prilozima/priloškim izrazima *c'est pourquoi*, *donc, puis*, *pourtant*, *par contre*, *par conséquent*, *au contraire*.

- Sistematizacija zavisnih rečenica sa najfekventnijim veznicima: relativnih, komparativnih, vremenskih, uzročnih, koncesivnih i opozitivnih, finalnih, hipotetičnih, rečenica sa *que* u funkciji objekta, kao i slaganja vremena u objekatskim rečenicama.

ŠPANSKI JEZIK

Glagolska grupa

Oblici subjunktiva: prezent

Složena rečenica

a) Zavisna rečenica u indikativu

Mientras vivíamos en Madrid, estudiaba español. ¿Crees (estás segura, piensas) que aprobaremos el examen?

Sa infinitivom (sa modalnim glagolima)

Quiero viajar. Pienso viajar mañana.

Ukazati na izražavanje uzroka (*porque, por*), posledice (*si, para*) i na smisao rečenice sa drugim češćim veznicima kad se pojave u tekstu.

b) Zavisne rečenice u subjunktivu

Upotreba subjunktva prezenta (izražavanje futura)

Subjunktiv prošlih vremena (*preterito imperfecto, preterito perfecto simple, pretérito perfecto compuesto*), oblici i upiotreba (samo receptivno).

Kazivanje želje, volje, namere

a) subjunktivom

b) infinitivom

Me gustaría conocer a este actor. Me gustaría que tú conoszas a mi hermamo. Hay que luchar contra la polución del aire y del agua. Es necesario que luchemos…¿Qué quieren Ustedes que haga? El trabaja mucho para ayudar a susu hijos. El trabaja mucho para que sus hijos tengan una vida mejor.

Upravni i neupravni govor (potrvdne, odrične i upitne rečenice, imperativ).

Dime si/donde/cuando/quién/que…

Sabes si/ donde/cuando/quién/que…

Me puedes decir donde/cuando/quién/que…

Hipotetične rečenice (drugi tip)

Si me visitaras, te llevaría a la playa.

Glagoli ser i estar

Pasivne konstrukcije

a) ser + participio pasado

La casa fue construida en 1984.

b) *pasiva refleja*

Se venden libros aqu

Ortografija

Hijat i diftong

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

III razred
jedanaesta godina učenja

(2 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, čak i ako čas vodi nepoznata osoba, pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

- posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, na primer monološkog izlaganja o poznatoj temi (približnog trajanja do 6 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta postavi hipoteze u vezi sa:

- opštom temom i sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.);

- strukturom izlaganja.

Audio/video materijali: detaljno/selektivno razumevanje

- posle drugog i po potrebi trećeg slušanja (u zavisnosti od složenosti teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i strukturu usmenog teksta;

- razume sve bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati jasno strukturisana izlaganja o aktuelnim društvenim temama i o onima iz sfere sopstvenog interesovanja u kojima se koristi standardni jezik.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o aktuelnim temama u kojima se koristi standardni govor;

- prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju aktuelne teme;

- razume temu radio emisija (reportaža, intervjua i sl., do 15 minuta), kao i njihov sadržaj, pod uslovom da je govor standardan i artikulacija jasna.

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju aktuelne teme;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa temama iz svakodnevnog života uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Uputstva

- razume uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata, pod uslovom da ne sadrže mnogo stručnih elemenata.

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- razlikuje frekventne i manje frekventne vrste tekstova, poznaje njihovu makro i mikro strukturu i razume njihovu svrhu i namenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije složenijih autentničnih, adaptiranih i neautentničnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

- razume tekstove dužine do 250 reči o konkretnim temama iz različitih oblasti interesovanja, sa značajnim stepenom ispravnog poimanja i tumačenja sadržaja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih vrsta tekstova

- razume opšti smisao i pojedinačne detalje privatne korespondencije svakodnevne tematike, kao i opšti smisao i najfrekventije fraze karakteristične za poslovnu korespondenciju;

- razume glavnu nit i suštinu obrazloženja u predstavljanju nekog problema u jednostavnijim tekstovima argumentacionog tipa (npr. u novinskim kolumnama ili pismima čitalaca), ali i u drugim vrstama tekstova u kojima se javlja argumentacija;

- razume bitne elemente i opšti sadržaj ograničeno kompleksnih informativnih tekstova, uz povremeno korišćenje rečnika i priručnika ili nastavnikovu pomoć.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u poznatim i manje poznatim vrstama tekstova pronađe veliki broj relevantnih informacija.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume nešto duža uputstva o načinu upotrebe tehničkih i drugih aparata, pisana jasnim jezikom, potkrepljena primerima konkretne upotrebe i / ili ilustracijama;

- ume da prati specijalizovane publikacije i izvan svog područja aktivnosti, koristeći povremeno rečnik ili neko drugo pomoćno sredstvo.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavnije savremene literarne tekstove pisane uobičajenom i stilski nespecifikovanom leksikom, uz povremenu pomoć nastavnika ili konsultovanje rečnika / priručnika.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- opisuje i izveštava o događajima i iskustvima, služeći se širim fondom izraza koje vešto primenjuje;

- opiše karakteristične detalje nekog događaja;

- ispriča priču ili iznese neki opis jednostavnim "listanjem" iređanjem elemenata;

- jednostavnim rečima opiše i ukratko upoređuje stvari i događaje.

Argumentovanje

- argumentuje stavove i mišljenja tako dobro da ga sagovornik, bez poteškoća i gotovo tokom celog izlaganja, razume;

- u izlaganju naglasi bitne činjenice nekog događaja iz ličnog iskustva, ukratko ih obrazloži i objasni svoje mišljenje.

Izlaganje pred publikom

- u prezentaciji, između ostalog, iznese svoj vrednosni stav o temama vezanim za lično iskustvo i interesovanja;

- je u stanju da odgovori, na neposredna pitanja koja se nadovezuju, pod uslovom da se mogu ponoviti;

- interpretira radnju nekog filma ili knjige i opiše svoj doživljaj o njima.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- dovoljno dobro razume sagovornika kako bi se, bez preteranog napora, snalazio u uobičajenim situacijama.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- na učtiv način izražava svoja uverenja, stavove, slaganja i neslaganja;

- predlaže i reaguje na predloge;

- prati diskusije/razgovore određenog trajanja, pod uslovom da se govori razgovetno i standardnim jezikom.

Formalna komunikacija

- aktivno učestvuje u jednoj uobičajenoj formalnoj diskusiji o poznatim temama na standardnom jeziku i ako sagovornik govori razgovetno, gde obično dolazi do razmene informacija, dobijanja uputstava ili razrešavanja nekih praktičnih problema;

- prati promene tema u nekoj formalnoj diskusiji o poznatim temama iz domena interesovanja ili struke, ukoliko se razgovor vodi polako i razgovetno;

- se snalazi u neuobičajenim situacijama na javnom mestu, u prodavnici, pošti ili banci (npr. zahtevati zamenu neke neispravne robe ili proizvoda);

- traži i dobije dodatna obaveštenja.

Intervjuisanje

- preuzme izvesnu inicijativu tokom konsultacije ili razgovora (pokretanje nove teme), ali u prilično meri ostaje zavisan od interaktivnog delovanja samog sagovornika.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja

Učenik treba da:

Tema

- da precizno opiše aktuelna dešavanja, neki stvarni ili izmišljeni događaj;

- piše jasno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja;

- rezimira pročitanu priču, novinski članak, film i slično i objasni svoj stav u vezi sa aktuelnim dešavanjem, o apstraktnim kulturološkim pojavama i događajima, kao što su muzika ili film.

Tekstualne vrste i dužine

- piše formalne i neformalne tekstove (do 120 reči);

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima i svog domena interesovanja i obrazlaže svoje stavove;

- napiše pregledan, celovit i razumljiv tekst od početka do kraja pri čemu su pravopis, koherentnost i kohezija teksta prilično dobri.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje leksikom na višem nivou iz privatnog domena, kao i u vezi sa specifičnim temama za određene školske predmete, ali dolazi povremeno do grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

- opisuje svoje utiske upotrebljavajući jednostavne izraze, daje duži i precizan opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo;

- na razložan, jednostavan i neposredan način piše o velikom broju bliskih tema u okviru svog područja interesovanja;

- je u stanju da opiše svoje planove za budućnost;

- opiše radnju knjige ili filma i da opiše svoje reakcije;

- obrazloži mišljenje, planove i događaje.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koje ne mogu da se sporazumevaju, u neformalnim situacijama, sažimajući i delom prevodeći, učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj kratkog autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

- sažima sadržaj kraćeg adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 na L1 i L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

- koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka uz konsultacije se sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1 kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina imenica (posebni slučajevi)

Pluralia tantum, singularia tantum

Zbirne imenice sa glagolom u jednini i množini (npr. *people, police; family, team, orchestra …*)

Član (proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Zamenice

Bezlična upotreba zamenica (*we, you, they, one*)

Složene zamenice sa *some-, any-, no-*

Neodređene zamenice i pridevi (*each, both, all*)

Pridevi i prilozi

Pridevi i prilozi istog oblika *(fast, early, late, hard)*

Promena značenja (npr. *hard/hardly, near/nearly*)

Poređenje jednakosti i nejednakosti (*as … as, not so …, not as… as*)

Veznici

Veznici u paru (*as...as, both...and, so...as, either...or, neither...nor, not...only, but...also, though...yet*)

Tvorba reči

Najčešći sufiksi (*- hood, - ness, - ment, - ion/- ation)* i prefiksi (*co-, dis-, in-, mis-)* za tvorbu imenica

Odrični prefiksi (*un-, in-, im-, ir-, dis-)*

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Causative have/get

Gerund (upotreba posle glagola *enjoy, prefer, avoid...* i posle izraza *It's no use, I can't help...*)

Modalni glagoli sa infinitivom perfekta

Participi (sadašnji i prošli)

Pasivne konstrukcije

Predlozi

Predlozi posle prideva i participa (npr. *angry about, fond of, disappointed with*)

Predlozi posle glagola (npr. *congratulate on, borrow from, divide into …*)

Frazalni glagoli sa objektom (Take off your coat. /Take your coat off.)

Brojevi (višecifreni, decimalni, razlomci) **i računske operacije**

Rečenica

Relativne rečenice (restriktivne i nerestriktivne)

Pogodbene rečenice (obnavljanje sva tri tipa)

If only …/I wish … (za izražavanje želja, kajanja/žaljenja)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine)*

Nenaglašene lične zamenice u paru (*pronomi personali accoppiati*)

Relativne zamenice (*pronomi relativi*: *che, cui, il quale/la quale*)

Neodređeni pridevi i neodređene zamenice (*aggettivi e pronomi indefiniti*)

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (*pronomi diretti nei tempi composti*)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (*comparazione*)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell'aggettivo(forme irregolari)

Apsolutni superlativ (*superlativo assoluto*)

Prisvojni pridevi (*aggettivi possessivi*)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (*aggettivi dimostrativi: questo, quello*)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (*numeri cardinali*)

Redni brojevi (*numeri ordinali*)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (*verbi riflessivi*)

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (*futuro semplice*)

Imperfekat (*imperfetto*)

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*)

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Organska komparacija prideva *grado comparativo e superlativo dell'aggettivo*

(forme irregolari)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Uvođenje nove građe

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (*passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto* - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (*finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc*.)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più*, priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?come? perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Pored utvrđivanja gradiva koje je obrađeno i sistematizovano u prethodnim godinama, u ovom razredu se obrađuje:

Odredbe kvaliteta i kvantiteta

Opisna komparacija pomoću partikula:

ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (apsolutni superlativ).

Sie ist eine sehr fleißige Studentin

Das war eine besonders /höchst/ angenehme Reise.

Potenciranje superlativa

Seine Arbeit war bei weitem die beste. Sie ist das allerchönste Mädchen in der Schule.

Neupravni govor

Za istovremenost konjunktiv prezenta ili preterita

Sie sagt: "Ich schreibe einen Brief an meinen Freund."

Sie sagt, sie schreibe /schriebe/ einen Brief an ihren Freund. Sie sagt, dass sie...

Za radnju koja se desila pre momenta govora; perfekt ili pluskvamperfekt konjunktiva.

Sie sagt: "Ich habe einen Roman von T. Mann gelesen".

Sie sagt, sie habe /hätte/ einen Roman von T. Mann gelesen. Sie sagt, dass sie...

Za radnju koja se dešava posle momenta govora: futur konjunktiva ili oblik "würde"

Sie sagt: "Ich werde einen Roman von T. Mann lesen."

Sie sagt, sie werde /würde/ einen Roman von T. Mann lesen. Sie sagt, dass sie...

Infinitivne konstrukcije

Izražavanje modaliteta

a) sein + zu + infinitiv

Dieses Problem ist zu lösen. Da ist dieser Vorgang am besten zu beobachten.

b) lassen + sich + infinitiv

Das lässt sich leicht erklären.

Diese Bruchspalte lässt sich bis nach Novi Sad verfolgen.

Pasiv radnje i pasiv stanja (prezent, perfekt, preterit i futur)

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert. Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Modalni glagoli + infinitiv prezenta pasiva (receptivno)

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden. Dabei sollte die Meinung der Gegner in Betracht genomen werden.

Leksikologija

- složenice, prefiksacija i sufiksacija

- strane reči i internacionalizmi, termini i terminologizirane reči iz opšteg jezika.

Leksikografija

Stručni rečnici i njihovo korišćenje

RUSKI JEZIK

Rečenica

Jednočlane rečenice: neodređeno- lične i uopšteno- lične. Pretvaranje neodređeno- ličnih rečenica u lične i obrnuto (В киоске продают газеты - Газеты продаются в киоске). Pretvaranje pasivnih konstrukcija u aktivne i obrnuto (План выполнен заводом - Завод выполнил план).

Nepotpune rečenice: Ты куда? Сюда! Ты очень изменился!- Разве? Ты прочитал этот роман? - Прочитал.

Imenice

Imenice singularia tantum (**вода, молоко, детство, молодёжь, красота; Россия, Сербия, Урал**). Rod abrevijatura (skraćenica). Poznatiji naši i strani geografski nazivi sa specifičnostima u rodu, broju i promeni.

Zamenice

Neodređene zamenice sa **- то, - нибудь, - либо, кое- ;** zamenice **некто, нечто** (morfološke karakteristike i upotreba).

Pridevi

Posebni slučajevi obrazovanja kraćeg oblika: **большой- велик; маленький- мал; злой- зол.** Posebni slučajevi obrazovanja superlativa: **величайший, лучший, малейший.** Elativ.

Brojevi

Čitanje decimala i razlomaka: 0,1 - ноль целых одна десятая; 0,01 - ноль целых одна сотая; 0,001 - ноль целых одна тысячная; 1,1 - одна целая (одно целое) одна десятая; 2,4 - две целых четыре десятых; 1/2 - одна вторая (половина); 3/4 - три четвёртых (три четверти). Socijativni brojevi i brojevni prilozi: **вдвоём, втроём, вчетвером.**

Glagoli

Glagolski pridevi - aktivni i pasivni (građenje i upotreba).

Glagoli sa značenjem oba vida (receptivno). Glagoli kretanja sa prefiksima - aktivno korišćenje.

Prilozi

Sistematizacija priloga. Iskazivanje opozicije mesto - pravac parovima priloga prostornog značenja kao npr.: **там- туда, здесь- сюда, где- куда** i sl.

Predlozi

Predlozi karakteristični za funkcionalne stilove (naučni, poslovni, publicistički i sl.): **в виде, в зависимости от, в качестве, в процессе, в результате, вследствие, по мере, по причине, при условии** i sl. (receptivno).

Veznici

Veznici karakteristični za funkcionalne stilove: **подобно тому, как; по мере того, как; в зависимости от того, как; в результате того, что; в связи с тем, что; не смотря на то, что** i sl. (receptivno).

Rečenični modeli

Prema programu za gimnaziju opšteg tipa.

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija reči. Opštestručna terminologija iz oblasti više naučnih disciplina (posebno iz prirodnih i tehničkih nauka i iz oblasti informacionih tehnologija).

Leksikografija

Struktura stručnog, specijalizovanog dvojezičnog rečnika i njegovo korišćenje.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

- Upotreba člana i zamenice u specifičnim posesivnim obrtima: *j'ai mal au genou*, *le vin me monte à la tête*.

- Brojevi: razlomci.

- Prave neodređene zamenice.

- Složene upitne zamenice *lequel*, *laquelle*, itd.

- Demonstrativi *là* i *ci*: *ce soir- là*, *cette fois- ci*.

- Pridevi ispred i iza imenice: *une jolie petite robe noire*.

Glagolska grupa

- Osnovne vrednosti i upotrebe načina, vremena i perifrastičnih konstrukcija savladanih u prethodnim razredima.

- Perifrastične konstrukcije sa pomoćnim glagolom u imperfektu: j'allais partir, il *venait d'arriver*, *nous étions en train de faire nos bagages*…

- Anteriorni futur.

- Sistem prošlih vremena u naraciji, posebno opozicija perfekat / imperfekat.

- Glagolske konstrukcije sa *sembler*, *avoir l'air*, *devenir* + pridev.

- Imperativ sa infinitivom: *laisse- moi parler!*

- Sistematizacija participa prezenta i gerundiva.

Predlozi

- Predlozi u izrazima: *à l'envers, à moitié, à peine, de bonne / mauvaise humeur, de nos jours, de rien, en avance / retard, par hasard, pour rien, sans cesse.*

Prilozi

- Mesto priloga upotrebljenih sa prostim i sa složenim vremenima: beaucoup, bien, déjà, encore, enfin, mieux, peut- être, souvent, vite; prilozi na -ment.

Modaliteti i forme rečenice

- Pasiv bez izraženog agensa; sa agensom uvedenim predlogom par; sa agensom uvedenim predlogom de.

- Poziciono naglašavanje rečeničnih delova.

- Umetnuta rečenica (l'incise).

Složene rečenice

- Infinitivne rečenice.

- Uzročne rečenice sa veznikom *comme*;

- Predložne konstrukcije: *à cause de*, *grâce à*.

- Posledične rečenice sa veznicima *si* / *tellement*… *que*; posledične konstrukcije sa infinitivom: *réussir* / *arriver* / *parvenir à* …, *apprendre à*….

- Opozitivna rečenica sa veznikom *alors que*.

- Koncesivna hipoteza sa veznikom *même si*.

- Finalne rečenice sa veznicima *de manière* / *façon que* (+ subjunktiv).

ŠPANSKI JEZIK

Pasivne konstrukcije sa i bez agensa

Miguel fue invitado po María

Miguel fue nombrado secretario de la Asociacín

Upotreba infinitiva u funkciji subjekta, objekta i atributa.

Piensan viajar mañana.

Es necesario estudiar lenguas extranjeras.

Hacer ejercicio es muy importante para la salud.

Estar + gerundio

Estaban discutiendo cuando entró Juan.

Hipotetičke rečenice (sve tri mogućnosti)

Si me visitas el verano que viene, te llevaré a la playa

Si me visitaras, te llevaré a la playa.

Si me hubieras visitado el año pasado, te habría llevado a la playa

Složena rečenica

Zavisna rečenica u subjunktivu

Subjunktiv prošlih vremena (*preterito imperfecto, preterito perfecto simple, pretérito perfecto compuesto, pretérito pluscuamperfecto*), oblici i upiotreba (receptivno)

Osnove upotreba glagolskih načina indikativa i subjunktiva u najčešćim tipovima složenih rečenica (relativna, vremenska, uzročna, posledična).

Bezlične konstrukcije

Sa glagolima *llover, nevar…*

Ser + adjetivo: es necesario, es obligatorio, es importante…

(ukazati na upotrebu subjunktiva u nekim od ovih rečenica)

Izražavanje

- bojazni: *temo que haya llegado a tiempo.*

- želje: *Espero que venga*

- zapovesti, volje: *Quiero que me digas la verdad. Es necesario que aprendan estos verbos.*

Brojevi

Razlomci, matematički znakovi i radnje.

Leksikografija

Struktura stručnih rečnika i njihovo korišćenje.

IV razred
dvanaesta godina učenja

(2 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, čak i ako čas vodi nepoznata osoba, pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

- posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, na primer monološkog izlaganja o poznatoj temi (približnog trajanja do 6 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta postavi hipoteze u vezi sa:

- opštom temom i sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.);

- strukturom izlaganja.

Audio/video materijali: detaljno/selektivno razumevanje

- posle drugog i po potrebi trećeg slušanja (u zavisnosti od složenosti teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i strukturu usmenog teksta;

- razume sve bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati jasno strukturisana izlaganja o aktuelnim društvenim temama i o onima iz sfere sopstvenog interesovanja u kojima se koristi standardni jezik.

Mediji: emisije informativnog i naučnog sadržaja

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o aktuelnim temama u kojima se koristi standardni govor;

- razume emisije naučno- popularnog sadržaja i najvažnije elemente emisija naučnog sadržaja.

- Prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju aktuelne teme;

- razume temu radio emisija (reportaža, intervjua i sl., do 15 minuta), kao i njihov sadržaj, pod uslovom da je govor standardan i artikulacija jasna;

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju aktuelne teme;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa temama iz svakodnevnog života uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Uputstva

- razume uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata, pod uslovom da ne sadrže mnogo stručnih elemenata.

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- razlikuje frekventne i manje frekventne vrste tekstova, poznaje njihovu makro i mikro strukturu i razume njihovu svrhu i namenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije složenijih autentičnih, adaptiranih i neautentičnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

- razume tekstove dužine do 250 reči o konkretnim temama iz različitih oblasti interesovanja, sa značajnim stepenom ispravnog poimanja i tumačenja sadržaja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih vrsta tekstova

- razume opšti smisao i pojedinačne detalje privatne korespondencije svakodnevne tematike, kao i opšti smisao i najfrekventnije fraze karakteristične za poslovnu korespondenciju;

- razume glavnu nit i suštinu obrazloženja u predstavljanju nekog problema u jednostavnijim tekstovima argumentacionog tipa (npr. u novinskim kolumnama ili pismima čitalaca), ali i u drugim vrstama tekstova u kojima se javlja argumentacija;

- razume bitne elemente i opšti sadržaj ograničeno kompleksnih informativnih tekstova, uz povremeno korišćenje rečnika i priručnika ili nastavnikovu pomoć.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u poznatim i manje poznatim vrstama tekstova pronađe veliki broj relevantnih informacija.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume nešto duža uputstva o načinu upotrebe tehničkih i drugih aparata, pisana jasnim jezikom, potkrepljena primerima konkretne upotrebe i / ili ilustracijama;

- ume da prati specijalizovane publikacije i izvan svog područja aktivnosti, koristeći povremeno rečnik ili neko drugo pomoćno sredstvo;

- razume različite vrste stručnih tekstova u kojima se koriste simboli, formule i ostali elementi naučne aparature;

- razume uputstva za montažu i korišćenje različitih instrumenata, aparata, sprava, predmeta;

- razume najvažnije informacije i glavne pojmove stručno specifičnih tekstova u kojima se govori o tehničkim inovacijama, poput laboratorijskih izveštaja, opisa komponenti materijala i/ili proizvoda, novih otkrića i dostignuća.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavnije savremene literarne tekstove pisane uobičajenom i stilski nespecifikovanom leksikom, uz povremenu pomoć nastavnika ili konsultovanje rečnika / priručnika.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- opisuje i izveštava o događajima i iskustvima, služeći se širim fondom izraza koje vešto primenjuje;

- opiše karakteristične detalje nekog događaja;

- ispriča priču ili iznese neki opis jednostavnim "listanjem" iređanjem elemenata;

- jednostavnim rečima opiše i ukratko upoređuje stvari i događaje.

Argumentovanje

- argumentuje stavove i mišljenja tako dobro da ga sagovornik, bez poteškoća i gotovo tokom celog izlaganja, razume;

- naglasi tokom izlaganja bitne činjenice nekog događaja iz ličnog iskustva, ukratko ih obrazloži i objasni svoje mišljenje.

Izlaganje pred publikom

- u prezentaciji iznese svoj vrednosni stav o temama vezanim za lično iskustvo i interesovanja;

- je u stanju da odgovori na neposredna pitanja koja se nadovezuju, pod uslovom da se mogu ponoviti;

- interpretira radnju nekog filma ili knjige i opiše svoj doživljaj o njima.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- razume dovoljno kako bi se, bez preteranog napora, snalazio u uobičajenim situacijama.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- na učtiv način izražava svoja uverenja, stavove, slaganja i neslaganja;

- predlaže i reaguje na predloge;

- prati diskusije/razgovore određenog trajanja, pod uslovom da se govori razgovetno i standardnim jezikom.

Formalna komunikacija

- aktivno učestvuje u uobičajenoj formalnoj diskusiji o poznatim temama na standardnom jeziku ukoliko sagovornik govori razgovetno;

- razmenjuje informacije, dobija uputstava ili razrešava neke praktične probleme;

- prati promene tema u nekoj formalnoj diskusiji o temama iz domena interesovanja ili struke, ukoliko se razgovor vodi polako i razgovetno;

- se snalazi u neuobičajenim situacijama na javnom mestu, u prodavnici, pošti ili banci (npr. zahtevati zamenu neke neispravne robe ili proizvoda);

- traži i dobije dodatna obaveštenja.

Intervjuisanje

- preuzme izvesnu inicijativu tokom konsultacije ili razgovora (pokretanje nove teme), ali u priličnoj meri ostaje zavisan od interaktivnog delovanja samog sagovornika.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja

Učenik treba da:

Tema

- piše jasno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja, kao i u vezi sa aktuelnim dešavanjima ističući jasno svoje stavove u vezi sa različitim problemima savremenog društva (kulturni događaji, sport, ekologija, savremene tehnologije i slično);

- može rezimira pročitanu priču, novinski članak, film i slično i objasni svoj stav u vezi sa nekom temom koja je predmet učenikovog zanimanja, kao i da precizno parafrazira određene delove narativnog teksta, nečije stavove i slično.

Tekstualne vrste i dužine

- piše formalne i neformalne tekstove (do 120 reči);

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima iz svog domena interesovanja i problemima savremenog društva;

- je u stanju da precizno napiše kraće i jednostavne izlaganje o temama od opšteg interesa;

- može precizno da prenese informacije, ističući relevantne činjenice i svoje mišljenje.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje leksikom na višem nivou iz javnog i privatnog domena, ali dolazi povremeno do grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

- piše na teme u vezi sa određenim školskim predmetima koji su u vezi sa interesovanjima učenika;

- služi se stručnim terminima iz određene oblasti koja je predmet učenikovog interesovanja (npr. istorija, geografija, likovna kultura i slično);

- precizno i jasno opiše radnju knjige ili filma i da opiše svoje reakcije;

- obrazloži mišljenje, planove i događaje.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

U situaciji kada posreduje između osoba (vršnjaka i odraslih) koje ne mogu da se sporazumevaju, u neformalnim situacijama, sažimajući i delom prevodeći, učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj kratkog autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

- sažima sadržaj kraćeg adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 na L1 i sa L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja);

- koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka uz konsultacije sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1, kraćih adaptiranih tesktova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina složenica

Množina imenica stranog porekla

Član (utvrđivanje i proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Veznici

Povezivanje zavisne rečenice sa glavnom (*when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that*)

Tvorba reči

Sufiksi za pravljenje prideva (- *able, - ary, - ful, - less, - ous, - ic, - ical…)*

Složenice: imenice (*breakdown, software, passer- by*…) i pridevi (*blue- eyed, short- sleeved* …)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Simple and continuous forms (glagoli stanja i akcije: *think, feel, look, see, smell, taste, appear*)

Narativna glagolska vremena (*Past Simple, Rast Continuous, Past Perfect, Past Perfect Continuous, used to/would* za uobičajene radnje u prošlosti)

Future Continuous/Future Perfect/Future Perfect Continuous

Glagoli praćeni gerundom ili infinitivom

Must have/ could have/can't have (spekulisanje o prošlosti)

Predlozi u izrazima za vreme

(npr. *on time/in time, at the end/in the end/at last …)*

Frazalni glagoli (od tri dela, npr. *split up with, run out of*, *come up with*...)

Rečenica

Neupravni govor (sa slaganjem vremena; različiti tipovi rečenica)

Pogodbene rečenice (alternative za *if,* npr*. unless, provided (that), as long as*)

Želje koje se odnose na sadašnjost, prošlost, budućnost (*I wish/If only/It's time /I'd rather*)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine)*

Nenaglašene lične zamenice u paru (*pronomi personali accoppiati*)

Relativne zamenice (*pronomi relativi*: *che, cui, il quale/la quale*)

Neodređeni pridevi i neodređene zamenice (*aggettivi e pronomi indefiniti*)

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (*pronomi diretti nei tempi composti*)

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta i indirektnog objekta u složenim vremenima *(pronomi diretti e indiretti nei tempi composti)*

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (*comparazione*)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari)

Apsolutni superlativ (*superlativo assoluto*)

Prisvojni pridevi (*aggettivi possessivi*)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (*aggettivi dimostrativi: questo, quello*)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (*numeri cardinali*)

Redni brojevi (*numeri ordinali*)

Relativni superlativ (superlativo relativo)

Nepravilni komparativi i superlativi (*comparativi e superlativi irregolari*)

Neodređeni pridevi i prisvojne zamenice (*alcuni aggettivi e pronomi indefiniti*)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (*verbi riflessivi*)

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (*futuro semplice*)

Imperfekat (*imperfetto*)

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*)

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Organska komparacija prideva *grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari*)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (*passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto* - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (*finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc*.)

Uvođenje nove građe

Konjunktiv sadašnji (*congiuntivo presente*) PRODUKTIVNO

Konjunktiv prošli (*congiuntivo passato*) PRODUKTIVNO

Konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto e trapassato*) RECEPTIVNO

Upotreba kondicionala prošlog i Futura II (*futuro anteriore*) RECEPTIVNO

Hipotetičke rečenice: potencijalna i irealna (*periodo ipotetico della possibilità e irrealtà*) RECEPTIVNO

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più*, priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando? come? perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Obnavljati i utvrđivati gradivo obrađeno u prethodnim razredima, sa ciljem da receptivna upotreba jezika sve više postaje reproduktivna.

Particip I i II u:

a) atributivnoj upotrebi

das spielende Kind; die streikende Arbeiter; der ausgefüllte Antrag;

b) adverbijalnoj upotrebi

Sie gingen erzählend durch den Garten. Sie saß lesend am Tisch. Sie kam gut informiert an.

v) predikativnoj upotrebi

Die Reise war anstrengend. Die Fragen sind vorbereitet.

g) participi kao deo nominalne grupe reči sa redosledom elemenata (receptivno)

Die in der Luft schwebenden Staubteilchen; die gestern bestellten Bücher; die erzielten Arbeitsleistungen.

- prepoznavanje ekvivalentnih atributivnih rečenica

Ein weinendes Mädchen. Ein Mädchen das weint. Der sich nähernde Zug. Der Zug der sich nähert. Die gestem gedruckte Zeitung. Die Zeitung die gestern gedruckt ist.

Infinitiv sa *zu, ohne zu, um zu, anstatt zu* u funkciji ekvivalentnih zavisnih rečenica

Es ist wichtig pünktlich zu sein. /Es ist wichtig, dass man pünktlich ist./ Er braucht nur einge Minuten um die Aufgabe zu lösen. /Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst.

Red reči u rečenici sa težištem na položaju glagola - sistematizacija

Leksikografija

Enciklopedijski rečnici i služenje njima.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Upitna rečenica - specifičnosti izražavanja pitanja u ruskom jeziku. Odrična rečenica - specifičnosti izražavanja odricanja u ruskom jeziku. Pretvaranje participskih konstrukcija u složene rečenice i obrnuto.

Imenice

Sistematizacija imenica. Skraćenice i nazivi mernih jedinica iz Međunarodnog sistema jedinica. Rod nepromenljivih imenica. Imenice pridevskog i participskog porekla. Pregled najtipičnijih sufiksa za građenje imenica (**- ик, - ист, - ец, - овец, - льщик, - ка, - ица- ша, - тель, - ние, - онок**).

Zamenice

Pregled i sistematizacija zamenica.

Pridevi

Pridevi participskog porekla. Pregled najtipičnijih sufiksa za građenje prideva.

Brojevi

Čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji:

$1\frac{2}{7}$ - одна целая две седьмих;

$5\frac{9}{10}$ - пять целых девять десятых;

$2^2 = 4$- два в квадрате равно четырём;

2^3 - два в кубе;

2^8 - два в восьмой степени;

2^n - два в степени ен;

$\sqrt{9}$ - корень квадратный из девяти.

Leksikografija

Struktura specijalizovanih dvojezičnih i jednojezičnih (i enciklopedijskih) rečnika i njihovo korišćenje.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička i glagolska grupa

- Upotreba i izostavljanje člana posle predloga *avec* i *sans* (*avec le plus grand plaisir, avec plaisir; sans l'aide de mes parents, sans aide*).

- Pridevi koji menjaju značenje shodno mestu u odnosu na imenicu.

- Kompartiv i superlativ, sistematizacija; nepravilni komparativ i superlativ.

- Brojevi, sistematizacija.

- Multiplikativni brojevi.

- Multiplikativni brojevi.

- Brojne imenice i brojni prilozi.

- Pronominalni glagoli.

- Sistematizacija: slaganje participa.

- Faktitivni glagoli i najčešće konstrukcije.

- Perfekt subjunktiva.

- Receptivno: aorist najfrekventnijih glagola, uključujući i nepravilne *avoir*, *être*, *aller*, *venir*, *dire, faire*.

Predlozi

Predlozi u izrazima: *à première vue, à présent, de bonne heure, de nos jours, en attendant, en conclusion, en résumé, en personne, jusqu'au bout, par chance, par moment, sans coeur, sous le choc.*

Prilozi

Pridevi upotrebljeni kao prilozi: *bas*, *bon*, *cher*, *fort*, *lourd*.

Modaliteti i forme rečenice

- Sistematizacija: naglašavanje rečeničnih delova.

- Poziciono naglašavanje direktnog i indirektnog objekta.

Složene rečenice

- Iskazivanje uzroka i posledice.

- Posledična rečenica sa veznikom si bien…que.

- Opozitivni izraz *avoir beau* + infinitiv.

- Finalne rečenice sa veznicima *de peur* / *crainte que* (praćeno ekspeltivnim *ne*).

- Restriktivna rečenica sa veznikom *sauf / excepté que* (+ indikativ); restrikcija sa *comme*.

ŠPANSKI JEZIK

Imeničke grupe

Imenice. Rod i broj imenica. Rod i broj složenica. *Pluralia tantum.*

Određeni član. Odsustvo određenog člana.

Neodređeni član (značenje u jednini i množini)

Brojevi. Redni brojevi.

Pridevi. Položaj prideva u odnosu na imenicu.

Lične zamenice. Sistematizacija morfosintakse nenaglašenih zamenica.

Složena rečenica

Prepoznavanje odnosa glavne i zavisne rečenice u tekstu, upotreba subjunktiva u zavisnoj rečenici (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno); izražavanje hipotetičnosti; kondicionalne rečenice (sistemski pregled vremena i funkcija; receptivno).

Izražavanje komparativnosti

Tan(to)…como…Esta pelicula es tan interesante como la que vimos la semana pasada.

Tanto los adultos como los niños deben prestar atención al medio ambiente.

Más / menos….que

Menor / mayor…que

Major / peor…que

Superlativ (Relativni i apsolutni: ukazati na razlike u značenju.)

El libro más interesante que he leído…

Es un libro interesantísimo

Imenice

Sistemski pregled roda i broja.

Brojevi

Čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji.

Tvorba reči

Složenice (najčešće kombinacije):

Sacacorchos, paraguas, parabrisas, limpiaparabrisas…

derivacija

a) pomoću prefiksa

a-, in-, anti-, super- …

b) pomoću sufiksa

- mente, - able, - so/a,…..

Nominalizacija najčešćih gramatičkih kategorija infinitiva

los deberes,

Prideva

El lindo, la bonita

Priloga

El bien, el mal….

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija.

Leksikografija

Stručni i enciklopedijski rečnici.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Svrha učenja stranog jezika u srednjim stručnim školama je ovladavanje jezikom struke, i to u onolikoj meri koja je neophodna da se jezik koristi radi informisanosti i osposobljenosti za jednostavnu komunikaciju u usmenom i pisanom obliku na stranom jeziku. Taj segment nastave stranog jezika koji se progresivno uvećava od 20 do 50% tokom četvorogodišnjeg obrazovanja mora da bude jasno definisan i u skladu sa ishodima vezanim za kvalifikacije struke. Neophodno je da stručna tematika koja se obrađuje na stranom jeziku prati ishode pojedinih stručnih predmeta i bude u korelaciji sa njima. Realizacija nastave jezika struke se mnogo više ogleda u razvijanju receptivnih veština nego produktivnih jer je svrha učenja stranog jezika, u prvoj liniji, usmerena na to da se učenici osposobe da prate određenu stručnu literaturu u cilju informisanja, praćenja inovacija i dostignuća u oblasti struke, usavršavanja i napredovanja.

Stoga je spektar tekstova koji se preporučuju veliki: šematski prikazi, uputstva o primeni aparata, instrumenata ili pak materijala, hemikalija, recepti, deklaracije, kraći stručni tekstovi čiji je sadržaj relevantan za tematske sadržaje stručnih predmeta, izveštaji, katalozi, programi sajamskih aktivnosti i sl. Veoma je bitno u radu sa takvim tekstovima odrediti dobru didaktičku podršku. Dobro osmišljeni nalozi upućuju na to da određene tekstove, u zavisnosti od težine i važnosti informacija koje oni nose, treba razumeti globalno, selektivno ili pak detaljno. Produktivne veštine treba ograničiti na strogo funkcionalnu primenu realnu za zahteve struke. To podrazumeva pisanje kratkih poruka, mejlova u okviru poslovne komunikacije (porudžbenice, reklamacije, zahtevi, molbe) i vođenje usmene komunikacije koja omogućava sporazumevanje na osnovnom nivou bilo u direktnom kontaktu sa sagovornikom ili u telefonskom razgovoru.

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

- komunikativna nastava stranih jezika uz primenu oblika rada u grupama i parovima, dodatnih sredstava u nastavi (AV materijali, IT, igre, autentični materijali, itd.), kao i uz primenu principa nastave zasnovane na složenim zadacima koji ne moraju biti isključivo jezičke prirode (*task- based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU*).

Mesto realizacije nastave

- Nastava se realizuje u učionici ili odgovarajućem kabinetu.

Preporuke za realizaciju nastave

- Slušanje i reagovanje na naloge i/ili zadatke u vezi sa tekstom namenjenim razvoju i proveri razumevanja govora;

- Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini- dijalozi, igra po uogama, simulacije itd.);

- Aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu, organizacija tematskih večeri i sl.);

- Debate i diskusije primerene uzrastu (debate predstavljaju unapred pripremljene argumentovane monologe sa ograničenim trajanjem, dok su diskusije spontanije i nepripremljene interakcije na određenu temu);

- Obimniji projekti koji se rade u učionici i van nje u trajanju od nekoliko nedelja do čitavog polugodišta uz konkretno vidljive i merljive proizvode i rezultate;

- Gramatička građa dobija svoj smisao tek kada se dovede u vezu sa datim komunikativnim funkcijama i temama, i to u sklopu jezičkih aktivnosti razumevanja (usmenog) govora i pisanog teksta, usmenog i pismenog izražavanja i medijacije;

- Polazište za posmatranje i uvežbavanje jezičkih zakonitosti jesu usmeni i pisani tekstovi različitih vrsta, dužine i stepena težine; koriste se, takođe, izolovani iskazi, pod uslovom da su kontekstualizovani i da imaju komunikativnu vrednost;

- Planirana su dva pismena zadatka godišnje.

KORELACIJA SA DRUGIM PREDMETIMA

Maternji jezik, istorija, istorija umetnosti, muzičko i likovno obrazovanje, informatika.

PRVI STRANI JEZIK**
(za obrazovne profile u četvorogodišnjem trajanju sa nedeljnim fondom časova 3)

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

- Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

- Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

- Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

- Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem *izvornika* različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

- Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

- Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.

Do kraja četvrtog razreda **srednje stručne škole** učenik/učenica treba da savlada *prvi strani* jezik do nivoa B1+, odnosno B2 ukoliko se radi o engleskom jeziku, a *drugi strani* jezik do nivoa A2+ kod produktivnih veština (govor i pisanje), odnosno B1 ukoliko se radi o receptivnim veštinama (slušanje i čitanje).

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda srednje škole. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika, aktuelnim zbivanjima u svetu i potrebama struke.

Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

Interesantne životne priče i događaji;

Živi svet i zaštita čovekove okoline;

Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

Mediji i komunikacija;

Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

Potrošačko društvo;

Sportovi i sportske manifestacije;

Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

Evropa i zajednički život naroda;

Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo).

Jezik struke (adekvatni stručni tekstovi, poslovna korespondencija, oglasi, šeme, formulari, izveštaji i dr.)

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

- Predstavljanje sebe i drugih

- Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

- Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

- Davanje jednostavnih uputstava i komandi

- Izražavanje molbi i zahvalnosti

- Izražavanje izvinjenja

- Izražavanje potvrde i negiranje

- Izražavanje dopadanja i nedopadanja

- Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

- Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

- Davanje i traženje informacija i obaveštenja

- Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

- Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

- Izražavanje pripadanja i posedovanja

- Skretanje pažnje

- Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

- Traženje i davanje dozvole

- Iskazivanje čestitki

- Iskazivanje preporuke

- Izražavanje hitnosti i obaveznosti

- Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težeme, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

- dužina usmenog teksta;

- brzina govora;

- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

- poznavanje teme;

- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

- kategorije naslovljene *Audio i video materijali* podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl, koji se mogu preslušavati više puta;

- kategorije naslovljene *Monološka izlaganja*, *Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva,* podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

- čitanje radi usmeravanja;

- čitanje radi informisanosti;

- čitanje radi praćenja uputstava;

- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;

- posebnu informaciju,

- potpunu informaciju;

- skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

- razlikovanje tekstualnih vrsta;

- prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

- globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

- prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

- razumevanje stručnih tekstova;

- razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevnica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno - kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

- beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje putem razglasa (sapoštenja, davanje uputstava i informacija);

- izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kultrunim događajima i sl.).

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;

- spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.

- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje,

usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

- razumevanje izvornog govornika;

- neformalni razgovor;

- formalna diskusija;

- funkcionalna saradnja;

- intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razllikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulutre/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1- maternji jezik, tako i u L2- prvi strani jezik, L3- drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kulturak koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sosptveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i

sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjenjem prethodno usvojenih elemenata, nadogradđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

II razred
deseta godina učenja

(3 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa uobičajenim i novim aktivnostima na času.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja oko 5 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta, postavi hipoteze u vezi sa:

- *vrstom usmenog teksta* koji sluša, npr. obaveštenja, uputstva i upozorenja, anketiranje prolaznika i drugo;

- *brojem sagovornika*, njihovim statusom i namerama;

- *opštim sadržajem* datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.).

Audio/video materijali: detaljno/selektivno razumevanje

Posle drugog i po potrebi narednih slušanja (u zavisnosti od težine teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta, na status, namere i međusobne odnose sagovornika;

- razume najbitnije elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati izlaganja o poznatim temama u kojima se koristi standardni jezik i razgovetan izgovor.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o poznatim temama, u kojima se koristi standardni govor i razgovetan izgovor;

- prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

- razume opšti sadržaj reklamnih poruka i radio emisija (do 12 minuta) o temama iz svakodnevnog života i života mladih.

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji u vezi sa poznatim situacijama, uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka na ulici, telefonski razgovori, intervju licem u lice, telefonskim putem, preko skajpa itd.).

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- uočava i prepoznaje razliku u strukturi i sadržaju tekstualnih vrsta koje koristi u privatnom i školskom domenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije dužih autentničnih, adaptiranih i neautentničnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

- razume tekstove dužine do 200 reči o konkretnim temama iz oblasti neposrednog interesovanja (porodični život, svakodnevnica, škola, posao, slobodno vreme, dnevni događaji), izvodeći zaključke o nepoznatim značenjima na osnovu konteksta, jezičkih znanja i drugih predznanja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

- razume celinu i pojedinačne delove obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume opise događaja, osećanja, namera u meri koja mu omogućuje redovnu prepisku s prijateljima i poznanicima;

- razume glavnu nit argumentacije u predstavljanju nekog problema, čak i ako ne razume svaki pojedinačni detalj;

- razume suštinske informacije iz nekog informativnog teksta (npr. vesti, izveštaja, biografije), napisanog jednostavnim stilom, na relativno poznate teme.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u uobičajenim pisanim dokumentima (pismima, prospektima, obaveštenja) pronađe i razume veći broj relevantnih informacija.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume jednostavna uputstva i savetodavne tekstove ukoliko su pisani jasnim jezikom i/ili praćeni vizuelnim elementima, bez velikog broja stručnih izraza;

- razume kraće tekstove o savremenoj društvenoj problematici, razaznajući autorov generalni stav ili gledište.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavne literarne tekstove različitih žanrova (poeziju, prozu, dramu), ukoliko u njima nema simboličkih i intertekstualno specifičnih elemenata.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- na jednostavan način opisuje i izveštava o različitim temama iz domena ličnih interesovanja koristeći poznate jezičke elemente (leksičke i morfosintaksičke strukture);

- opisuje ili reprodukuje, s priličnom lakoćom, sadržaj manje komplikovanih priča i opisa događaja, ređajući hronološki zbivanja i koristeći određene leksičke strukture;

- opiše neki stvarni ili izmišljeni događaj i govori o nadanjima, snovima i ciljevima;

- opiše svakodnevne radnje i navike, govori o realizovanim aktivnostima kao i o pripremanju i planiranju neke buduće aktivnosti.

Argumentovanje

- argumentuje lične stavove tako da ga sagovornik bez poteškoća razume skoro tokom celog izlaganja;

- ukratko obrazloži i objasni šta misli, planira i radi.

Izlaganje pred publikom

- opisuje i izlaže o temama iz oblasti ličnog iskustva i obrazovanja ili struke, sa prethodnom pripremom i uz pomoć vizuelnih sredstava koja mu olakšavaju prezentaciju;

- odgovori na jednostavna i neposredna pitanja koja se odnose na prezentaciju, pod uslovom da se mogu ponoviti i da mu se pruži pomoć pri formulisanju odgovora;

- interpretira radnju nekog filma ili knjige.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- prati govor sagovornika kada mu se obraća razgovetno, koristeći uobičajene izraze, ali ponekad je potrebno da mu se iskazi ponove radi pojašnjenja određenih reči ili izraza.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- iznosi lični stav ili zatraži nečiji stav ili mišljenje o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja i obrazovanja koristeći poznate jezičke elemente;

- snađe se u rešavanju određenog problema, npr. snalaženja u svakodnevnim situacijama, postavljajući praktična pitanja tipa: Kuda ići? Šta raditi? Kako se organizovati? (planovi za izlazak i sl.);

- prepozna temu nekog razgovora ukoliko se priča polako i razgovetno;

- izrazi slaganje ili neslaganje sa sagovornikom.

Formalna komunikacija

- prati osnovni smisao formalne diskusije o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja, obrazovanja ili struke ako se govori standardnim jezikom i koriste poznati jezički elementi;

- izrazi lični stav, ali se teško snalazi u pokretanju rasprave;

- razmeni određene informacije i kaže svoje mišljenje o nekim praktičnim pitanjima, ukoliko se to od njega traži na direktan način, pod uslovom da mu se pomogne u formulisanju iskaza i da mu se, ako zatreba, ponove najvažniji delovi;

- snalazi se u većini situacija koje su vezi sa nekim putovanjem ili organizacijom putovanja (rezervisanje smeštaja, kupovina krata, traženje informacija od drugih putnika...).

Funkcionalna saradnja

- prati šta se govori i, ako zatreba, ponovi reči sagovornika, kako bi se uverio da su se dobro razumeli;

- prenese jednostvne i direktne informacije.

Intervjuisanje

- koristi pripremljeni upitnik za vođenje organizovanog razgovora, uz spontano postavljanje nekoliko dodatnih pitanja.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

- piše na razložan i jasan način o raznovrsnim temama iz svog područja interesovanja i okruženja;

- u jednostavnom i vezanom tekstu može jasno da opiše osećanja i reakcije;

- u stanju je da opiše i rezimira video i audio poruke u vezi sa poznatim situacijama i sadržajima iz svakodnevnog života mladih, kao i sadržaje informativnog i dokumentarnog karaktera.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše kratke formalne i neformalne tekstove (do 100 reči) koristeći standardne i konvencionalne formule pisanog izražavanja (pismo, obaveštenje, poruka);

- piše beleške u vezi sa svakodnevnim potrebama i planovima;

- vodi beleške i piše lična pisma da bi tražio ili preneo informacije i da na razumljiv način piše o elementima koje smatra bitnim;

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima i svojim domenom interesovanja.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje elementarnom leksikom, ali dolazi do čestih grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

- opiše stvari koje su mu bliske;

- upotrebljava jednostavno i opisno izražavanje da bi kratko pričao o predmetima i stvarima koje ima i poredi ih sa drugima;

- opisuje svoje utiske upotrebljavajući jednostavne izraze, daje kraći opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo, kao i planove za budućnost;

- pravilno koristi pravopis, interpunkciju i organizaciju teksta.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno reaguje na formalnost govorne situacije.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj dužeg adaptiranog teksta, audio ili video zapisa i kraće interakcije na L2;

- sažima sadržaj kratkog adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 na L1 i sa L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku) dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja);

- koristi dvojezične rečnike za pisano prenošenje poruka uz konsultacije sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1 kraćih adaptiranih tesktova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Rod imenica

Imenice u funkciji prideva

Saksonski genitiv

Član (upotreba i izostavljanje određenog i neodređenog člana)

Zamenice i determinatori

Pokazne zamenice

Prisvojne zamenice

Povratne zamenice

Pridevi i prilozi

Građenje, vrste, mesto u rečenici

Prilozi učestalosti

Komparativi i superlativi

Veznici

Povezivanje elemenata iste važnosti: *for, and, nor, but, or, yet, so*

Tvorba reči

Sufiksi za imenice koje označavaju zanimanja - *er/- or, - ist, - ician*

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena sa posebnim akcentom na upotrebi prošlih vremena:

Past Simple, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect, Present Perfect Continuous

Used to/would za uobičajene radnje u prošlosti

Will/going to za predviđanje

Modalni glagoli (*may/might; must/have to; must /mustn't/needn't*)

Pasivni glagolski oblici i konstrukcije

Predlozi

Vreme, mesto i kretanje

Predlozi posle imenica (npr*. reason for, difference between*)

Predlozi posle glagola (npr. *talk to, look at*)

Frazalni glagoli sa *on, off, up, down… (npr. go on, turn on/off, turn up/down …*)

Rečenica

Red reči u rečenici

Pitanja (*WH- questions, Tag questions*)

Pogodbene rečenice (potencijalne, irealne)

Neupravni govor (sa i bez slaganja vremena)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član (*articolo partitivo*)

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice (*pronomi personali*)

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine*)

Nenaglašene lične zamenice u paru (*pronomi personali accoppiati*)

Prisvojne zamenice (*pronomi possessivi*)

Pokazne zamenice (*pronomi dimostrativi*)

Povratne zamenice (*pronomi riflessivi*)

Upitne zamenice (*pronomi interrogativi*: *chi? che?/che cosa?)*

Neodređene zamenice i pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*pronomi relativi*: *che, cui, il quale/la quale*)

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (*pronomi diretti nei tempi composti*) RECEPTIVNO

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (*comparazione*)

Apsolutni superlativ (*superlativo assoluto*)

Prisvojni pridevi (*aggettivi possessivi*)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (aggettivi dimostrativi: questo, quello)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (*numeri cardinali*)

Redni brojevi (*numeri ordinali*)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (*verbi riflessivi*)

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (*futuro semplice*)

Imperfekat (*imperfetto*)

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*) - RECEPTIVNO

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più*, priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?, come?, perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Negacija

nirgends, nirgendwo, niemals, gar nicht, nirgendwohin, keinesfalls, keineswegs

Das war keinesfalls die richtige Antwort. Er wird keineswegs heute ankommen.

Glagoli

Kazivanje radnje i stanja u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti

Pasiv radnje (prezent, preterit, perfekt), infinitiv pasiva sa modalnim glagolom

Odredbe kvantiteta

- Osnovni, redni, decimalni brojevi. Osnovne mere. Računske radnje. Monete.

Tausend, Million, eine Hälfte, ein Viertel, eine halbe Stunde, zwei Liter Milch, 2,40 - zwei Meter vierzig, 2,40 E - zwei Euro vierzig.

Sistematizacija kategorija kojih u maternjem jeziku nema ili se bitno razlikuju.

Infinitivne konstrukcije sa **zu, um... zu, ohne... zu, statt... zu**

Er beschloß gleich nach Haus zu gehen.

Ich kam früher, um mit dir zu reden. Sie verliehen das Zimmer, ohne uns zu begrüssen. Statt zu regnen, began es zu schneien.

Kazivanje pretpostavki, načina, želje, poređenja

Konjunktiv u prostoj (ne složenoj) rečenici za izražavanje želje, mogućnosti, sumnje, pretpostavki, nestvarnosti

Ewig lebe unsere Freiheit! Möge er kommen! Beinahe wärest du zu spät gekommen. Hätte er das gewußt!

Rečenica

Kondicionalne rečenice

Potencijalne rečenice

Er wäre zutrieden, wenn du kämest. Ich würde dich besuchen, wenn ich Zeit hätte.

Irealne (receptivno)

Veznik: *wenn, falls*

Er wäre gekommen, wenn er die Einladung bekommen hätte.

Namerne rečenice

Veznici: *damit, dass*

Wir gehen so früh in die Schule, damit wir alles vorbereiten. Gib acht, dass du nicht zu spät kommst.

Načinske rečenice

Veznici: indem, ohne dass, statt dass

Er betrat den Saal, indem er alle herzlichst begrüßte. Sie ging an mir vorbei, ohne dass sie mich bemerkte. Statt dass du mich abholst, gehe ich zu Fuß nach Hause.

Poredbene/komparativne rečenice (receptivno)

Veznici: wie, als, als ob

Sie ist so schön, wie man mir erzählte.

Alles endete viel besser, als ich erwarten konnte. Er sieht aus, als ob er krank sei.

Tvorba reči

Zamenički prilozi - građenje i upotreba

(Wozu, womit, woran...; dazu, damit, daran...) Woran denkst du? Ich denke immer daran.

Građenje složenica

imenica + imenica; pridev + imenica, prefiksacija

Atomphysik, Wandtafel, Hochachule, Schnellzug, beantworten, begrüßen, ummöglich

Izvedene imenice

Wohnung, Besichtigung, Heizung usw.

Leksikografija

Struktura jednojezičnih rečnika i služenje njima.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Rečenice sa glagolskim prilozima (Он много работал, не покладая рук. Он вышел, осторожно закрыв дверь.). Izražavanje negacije. Upotreba **нет, не, ни** u rečenici.

Imenička rekcija tipa: игра в футбол, игра в шахматы; обучение русскому языку; подготовка к экзамену i sl.

Imenice

Varijante padeških nastavaka (na leksičkom nivou): genitiv jednine na -**у** (мёду, чаю, народу, из лесу); genitiv množine bez nastavaka (книг, рек, гор).

Izvedene i složene imenice. Skraćenice (вуз, АН, МГУ, РФ i sl.).

Zamenice

Opšte zamenice: **сам, самый, любой, каждый, весь, всякий...**

Pridevi

Duži i kraći oblici prideva. Obavezna upotreba kraćeg oblika, u predikatu sa dopunom (Эти задания для нас просты. Эти задания простые.)

Brojevi

Redni brojevi u različitim sintaksičkim konstrukcijama.

Glagoli

Imperativ za 3. l. jedn. i 1. i 3. l. mn. Najčešći prefiksi kod građenja glagola i njihova uloga u promeni glagolskog vida (**сделать, заговорить, написать, переписать**).

Prošlo vreme glagola od infinitiva sa suglasničkom osnovom (**идти, вести, нести**).

Glagolski prilozi (obnavljanje, aktiviranje i sistematizacija).

Radni glagolski pridevi (obrada i aktiviranje njihove upotrebe).

Prilozi

Najfrekventniji modeli za građenje priloga: pridevska osnova + **О** (tiho, skromno i sl.); pridevska osnova + **И** (по- русски, практически i sl.).

Predlozi

Najfrekventniji predlozi čija se upotreba razlikuje u odnosu na maternji jezik (**у, около, вокруг**, s genitivom u odredbi mesta, **по** s dativom i lokativom u vremenskoj odredbi; **в** i **на** u odredbi mesta: роботать **на** заводе, учиться **в** университете i sl.).

Veznici

Najfrekventniji veznici i vezničke reči (**хотя, прежде чем, чтобы; что, который, где, когда, потому что, тоже, куда, если, пока** i dr.).

Rečenični modeli

Rečenične modele predviđene programom za prvi razred i dalje primenjivati u različitim varijacijama i kombinacijama. U II razredu posebnu pažnju posvetiti, pre svega (u vidu vežbi), modelima u potvrdnom, odričnom i upitnom obliku za iskazivanje sledećih odnosa:

Subjekatsko-predikatski odnosi

Rečenice sa kratkim pridevskim oblikom u predikatu

Я был болен гриппом.

Он способен к математике.

Objekatski odnosi

Rečenice sa objektom u infinitivu

Врачь советовал мне отдохнуть.

Я уговорил товарища молчать.

Složena rečenica

Врач советовал мне, чтобы я отдохнул.

Я уговорил товарища, чтобы он молчал.

Prostorni odnosi

a) Rečenice sa odredbom izraženom zavisnim padežom

Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника.

Она живёт у своих родителей.

Мой брат работает на заводе, а сестра учится в университете.

b) Složena rečenica

Мы пошли туда, куда вела узкая тропника.

Vremenski odnosi

a) Rečenice sa odredbom izraženom zavisnim padežom

Они собираются по вечерам.

Это случилось по окончании войны.

b) Rečenice sa glagolskim prilogom

Возвращаясь домой, я встретил товарища.

Кончив работу, он поехал домой.

v) Složena rečenica

Как только скрылось солнце, стало холодно.

Načinski odnosi

a) Rečenica sa glagolskim prilogom

Друзья возвращались домой весело разговаривая.

Он поздоровался кивнув головой.

b) Složena rečenica

Мы всё сделали так, как сказал учитель.

Он оказался способнее, чем я предполагал.

Uzročni odnosi

a) Rečenice s glagolskim prilogom

Не находя нужного слова, он замолчал.

Почувствовав голод, брат решил пообедать без меня.

b) Složena rečenica

Так как брат почуствовал голод, он решил пообедать без меня.

Ciljni odnosi

a) Rečenice sa odredbom u infinitivu

Мать отпустила дочку гулять.

Мы пришли проститься/чтобы проститься.

b) Složena rečenica

Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.

Ortografija

Interpunkcija - osnovna pravila. Osnovne funkcije znakova interpunkcije. Pisanje **ь, ъ** (sistematizacija).

Leksikologija

Najčešći deminutivi imenica i prideva.

Leksički sinonimi, antonimi, homonimi. Međujezički homonimi i paronimi.

Leksikografija

Struktura jednojezičnih rečnika i služenje njima (školski jednojezični - "толковые", ortografski i rečnici sinonima).

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

- Sistematizacija upotrebe determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva; osnovnih, rednih i aproksimativnih brojeva; neodređenih reči; odsustva determinanata.

- Sistematizacija roda i broja imenica i prideva, mesta i poređenja prideva.

- Sistematizacija zamenica: ličnih nenaglašenih (uključujući i zamenicu *on*) i naglašenih; zamenica za direktni i za indirektni objekat; pokaznih i prisvojnih; upitnih i neodređenih.

Glagolska grupa

- Sistematizacija glagolskih načina i vremena: prezenta, složenog perfekta, imperfekta, pluskvamperfekta, futura prvog indikativa, kao i perifrastičnih konstrukcija: bliskog futura, bliske prošlosti, radnje u toku.

- Anteriorni futur.

- Prezent subjunktiva najfrekventnijih glagola.

- Prezent i perfekt kondicionala najfrekventnijih glagola.

- Upotreba infinitiva.

- Restrikcija sa ne… que.

Predlozi

- Sistematizacija upotrebe predloga i frekventnih predložnih izraza.

- Predlozi i složene relativne zamenice (*avec lequel*, *pour laquelle*, *auquel*…).

- Predlozi u glagolskim konstrukcijama.

Prilozi

- Poređenje priloga.

Modaliteti i forme rečenice

- Sistematizacija deklarativnog, interogativnog, eksklamativnog i imperativnog modaliteta.

- Sistematizacija afirmacije i negacije; aktiva i pasiva.

- Umetnuta rečenica (*l'incise*).

Složene rečenice

- Sistematizacija koordiniranja rečenice sa veznicima *et*, *ou*, *mais*, *car*, *ni* i prilozima/priloškim izrazima *c'est pourquoi*, *donc, puis*, *pourtant*, *par contre*, *par conséquent*, *au contraire*.

- Sistematizacija zavisnih rečenica sa najfekventnijim veznicima: relativnih, komparativnih, vremenskih, uzročnih, koncesivnih i opozitivnih, finalnih, hipotetičnih, rečenica sa *que* u funkciji objekta, kao i slaganja vremena u objekatskim rečenicama.

ŠPANSKI JEZIK

Glagolska grupa

Oblici subjunktiva: prezent

Složena rečenica

a) Zavisna rečenica u indikativu

Mientras vivíamos en Madrid, estudiaba español. ¿Crees (estás segura, piensas) que aprobaremos el examen?

Sa infinitivom (sa modalnim glagolima)

Quiero viajar. Pienso viajar mañana.

Ukazati na izražavanje uzroka (porque, por), posledice (si, para) i na smisao rečenice sa drugim češćim veznicima kad se pojave u tekstu.

b) Zavisne rečenice u subjunktivu

Upotreba subjunktva prezenta (izražavanje futura)

Subjunktiv prošlih vremena (preterito imperfecto, preterito perfecto simple, pretérito perfecto compuesto), oblici i upotreba (samo receptivno).

Kazivanje želje, volje, namere

a) subjunktivom

b) infinitivom

Me gustaría conocer a este actor. Me gustaría que tú conoszas a mi hermamo. Hay que luchar contra la polución del aire y del agua. Es necesario que luchemos…¿Qué quieren Ustedes que haga? El trabaja mucho para ayudar a susu hijos. El trabaja mucho para que sus hijos tengan una vida mejor.

Upravni i neupravni govor (potvrdne, odrične i upitne rečenice, imperativ).

Dime si/donde/cuando/quién/que…

Sabes si/ donde/cuando/quién/que…

Me puedes decir donde/cuando/quién/que…

Hipotetične rečenice (drugi tip)

Si me visitaras, te llevaría a la playa.

Glagoli ser i estar

Pasivne konstrukcije

a) *ser + participio pasado*

La casa fue construida en 1984.

b) *pasiva refleja*

Se venden libros aqu

Ortografija

Hijat i diftong

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

III razred
jedanaesta godina učenja

(3 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, čak i ako čas vodi nepoznata osoba, pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, na primer monološkog izlaganja o poznatoj temi (približnog trajanja do 6 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta postavi hipoteze u vezi sa:

- *opštom temom* i sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.) i

- *strukturom izlaganja.*

Audio /video materijali: detaljno /selektivno razumevanje

Posle drugog i po potrebi trećeg slušanja (u zavisnosti od složenosti teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i strukturu usmenog teksta;

- razume sve bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati jasno strukturisana izlaganja o aktuelnim društvenim temama i o onima iz sfere sopstvenog interesovanja u kojima se koristi standardni jezik.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o aktuelnim temama u kojima se koristi standardni govor;

- prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) identifikujući makrotemu i mikrotemu/mikroteme;

- razume temu radio emisija (reportaža, intervjua i sl., do 15 minuta), kao i njihov sadržaj, pod uslovom da je govor standardan i artikulacija jasna.

Mediji: emisije zabavnog i umetničkog sadržaja

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju aktuelne teme;

- sluša književne i umetničke tekstove i povezujući znanja stečena u nastavi maternjeg jezika i književnosti otkriva univerzalno i posebno u sferi emocija i ideja;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa temama iz svakodnevnog života uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Uputstva

- razume uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata, pod uslovom da ne sadrže mnogo stručnih elemenata.

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- razlikuje frekventne i manje frekventne vrste tekstova, poznaje njihovu makro i mikro strukturu i razume njihovu svrhu i namenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije složenijih autentičnih, adaptiranih i neautentičnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

- razume tekstove dužine do 250 reči o konkretnim temama iz različitih oblasti interesovanja, sa značajnim stepenom ispravnog poimanja i tumačenja sadržaja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih vrsta tekstova

- razume opšti smisao i pojedinačne detalje privatne korespondencije svakodnevne tematike, kao i opšti smisao i najfrekventnije fraze karakteristične za poslovnu korespondenciju;

- razume glavnu nit i suštinu obrazloženjâ u predstavljanju nekog problema u jednostavnijim tekstovima argumentacionog tipa (npr. u novinskim kolumnama ili pismima čitalaca), ali i u drugim vrstama tekstova u kojima se javlja argumentacija;

- razume bitne elemente i opšti sadržaj ograničeno kompleksnih informativnih tekstova, uz povremeno korišćenje rečnika i priručnika ili nastavnikovu pomoć;

- prepoznaje leksičke specifičnosti proistekle iz tematske raznorodnosti tekstova (politika, ekonomija, sport...).

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u poznatim i manje poznatim vrstama tekstova pronađe veliki broj relevantnih informacija;

- na osnovu pročitanog uvodnog ili nekog drugog relevantnog dela teksta ume da proceni treba li da nastavi sa čitanjem čitavog teksta.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume nešto duža uputstva o načinu upotrebe tehničkih i drugih aparata, pisana jasnim jezikom, potkrepljena primerima konkretne upotrebe i / ili ilustracijama;

- ume da prati specijalizovane publikacije i izvan svog područja aktivnosti, koristeći povremeno rečnik ili neko drugo pomoćno sredstvo;

- razume duža i sadržinski slojevita uputstva s tematikom iz domena sopstvenih, poznatih aktivnosti, uključujući i pojedinačne detalje koji se odnose na specifične uslove održanja i primene aparata, instrumenata i slično, uz mogućnost ponovljenog čitanja.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavnije savremene literarne tekstove pisane uobičajenom i stilski nespecifikovanom leksikom, uz povremenu pomoć nastavnika ili konsultovanje rečnika/priručnika.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Monološko izlaganje

Opisivanje

- opisuje i izveštava o događajima i iskustvima, služeći se širim fondom izraza koje vešto primenjuje;

- opiše karakteristične detalje nekog događaja;

- ispriča priču ili iznese neki opis jednostavnim "listanjem" iređanjem elemenata;

- jednostavnim rečima opiše i ukratko upoređuje stvari i događaje.

Argumentovanje

- tako dobro argumentuje stavove i mišljenja da ga sagovornik, bez poteškoća i gotovo tokom celog izlaganja, razume;

- u izlaganju naglasi bitne činjenice nekog događaja iz ličnog iskustva, ukratko ih obrazloži i objasni svoje mišljenje.

Izlaganje pred publikom

- u prezentaciji, između ostalog, iznese svoj vrednosni stav o temama vezanim za lično iskustvo i interesovanja;

- odgovori na neposredna pitanja koja se nadovezuju, pod uslovom da se mogu ponoviti;

- interpretira radnju nekog filma ili knjige i opiše svoj doživljaj o njima.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- razume dovoljno dobro kako bi se, bez preteranog napora, snalazio u uobičajenim situacijama.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- na učtiv način izražava svoja uverenja, stavove, slaganja i neslaganja;

- predlaže i reaguje na predloge;

- prati diskusije/razgovore određenog trajanja, pod uslovom da se govori razgovetno i standardnim jezikom.

Formalna komunikacija

- aktivno učestvuje u uobičajenoj formalnoj diskusiji o poznatim temama na standardnom jeziku kada sagovornik govori razgovetno i gde obično dolazi do razmene informacija, dobijanja uputstava ili rešavanja nekih praktičnih problema;

- prati promene tema u formalnoj diskusiji o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja ili struke, ukoliko se razgovor vodi polako i razgovetno;

- snalazi se u neuobičajenim situacijama na javnom mestu (u prodavnici, pošti ili banci) kada npr. zahteva zamenu neke neispravne robe ili proizvoda;

- dobije dodatna obaveštenja.

Funkcionalna saradnja

- prenese svoje mišljenje i reakcije u odnosu na moguća rešenja i poteze koje treba preduzeti, dajući kratka obrazloženja i razloge za tako nešto;

- inicira sagovornike da iznesu svoje mišljenje o tome šta treba da se uradi.

Intervjuisanje

- preuzme izvesnu inicijativu tokom konsultacija ili razgovora (pokretanje nove teme), ali u prilično meri ostaje zavisan od interaktivnog delovanja samog sagovornika.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

- piše jasno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja, kao i u vezi sa aktuelnim dešavanjima, ističući jasno svoje stavove u vezi sa raznim problemima savremenog društva (kulturni događaji, sport ekologija, savremene tehnologije i slično);

- rezimira pročitanu priču, novinski članak, film i slično i objasni svoj stav u vezi sa nekom temom koja je predmet učenikovog zanimanja, kao i da precizno parafrazira određene delove narativnog teksta, nečije stavove i slično.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše formalne i neformalne tekstove (do 120 reči);

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima iz svog domena interesovanja i problemima savremenog društva;

- u stanju je da precizno napiše kraće i jednostavne izlaganje o temama od opšteg interesa;

- može precizno da prenese informacije, ističući relevantne činjenice i svoje mišljenje.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje leksikom na višem nivou iz javnog i privatnog domena, ali dolazi povremeno do grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

- piše na teme u vezi sa određenim školskim predmetima koji su u vezi sa interesovanjima učenika;

- služi se stručnim terminima iz određene oblasti koja je predmet učenikovog interesovanja (npr. istorija, geografija, likovna kultura i slično);

- precizno i jasno da opiše radnju knjige ili filma i da opiše svoje reakcije;

- obrazloži mišljenje, planove i događaje.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventnije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj kratkog autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

- sažima sadržaj kraćeg adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 na L1 i sa L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja);

- koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka uz konsultacije se sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1 kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina imenica (posebni slučajevi)

Pluralia tantum, singularia tantum

Zbirne imenice sa glagolom u jednini i množini (npr. *people, police; family, team, orchestra …*)

Član (proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Zamenice

Bezlična upotreba zamenica (*we, you, they, one*)

Složene zamenice sa *some-, any-, no-*

Neodređene zamenice i pridevi (*each, both, all*)

Pridevi i prilozi

Pridevi i prilozi istog oblika (*fast, early, late, hard*)

Promena značenja (npr. *hard/hardly, near/nearly*)

Poređenje jednakosti i nejednakosti (*as … as, not so …, not as… as*)

Pojačavanje značenja prideva i priloga (*so, such, too, enough*)

Veznici

Veznici u paru (*as...as, both...and, so...as, either...or, neither...nor, not...only, but...also, though...yet*)

Tvorba reči

Najčešći sufiksi (*- hood, - ness, - ment, - ion/- ation*) i prefiksi (*co-, dis-, in-, mis-)* za tvorbu imenica

Odrični prefiksi (*un-, in-, im-, ir-, dis-)*

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Izražavanje budućnosti: *Future Perfect, Future Continuous, Present Perfect*

Causative have/get

Gerund (upotreba posle glagola *enjoy, prefer, avoid...* i posle izraza *It's no use, I can't help...*)

Modalni glagoli sa infinitivom perfekta

Participi (sadašnji i prošli)

Pasivne konstrukcije

Pasivni izrazi (npr. *It is said that… He is believed to …*)

Predlozi

Predlozi posle prideva i participa (npr. *angry about, fond of, disappointed with*)

Predlozi posle glagola (npr. *congratulate on, borrow from, divide into …*)

Frazalni glagoli sa objektom (*Take off your coat. /Take your coat off.*)

Rečenica

Relativne rečenice (restriktivne i nerestriktivne)

Pogodbene rečenice (obnavljanje sva tri tipa)

If only …/I wish … (za izražavanje želja, kajanja/žaljenja)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine)*

Nenaglašene lične zamenice u paru (*pronomi personali accoppiati*)

Relativne zamenice (*pronomi relativi*: *che, cui, il quale/la quale*)

Neodređeni pridevi i neodređene zamenice (*aggettivi e pronomi indefiniti*)

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (*pronomi diretti nei tempi composti*)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (*comparazione*)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari)

Apsolutni superlativ (*superlativo assoluto*)

Prisvojni pridevi (*aggettivi possessivi*)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (*aggettivi dimostrativi: questo, quello*)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (*numeri cardinali*)

Redni brojevi (*numeri ordinali*)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (*verbi riflessivi*)

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (*futuro semplice*)

Imperfekat (*imperfetto*)

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*)

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Organska komparacija prideva *grado comparativo e superlativo dell'aggettivo*

(forme irregolari)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Uvođenje nove građe

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (*passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto* - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (*finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc*.)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più*, priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?come? perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Pored utvrđivanja gradiva koje je obrađeno i sistematizovano u prethodnim godinama, u ovom razredu se obrađuje:

Odredbe kvaliteta i kvantiteta

Opisna komparacija pomoću partikula:

ganz, besonders, höchst, sehr, überaus (apsolutni superlativ)

Sie ist eine sehr fleißige Studentin. Das war eine besonders (höcht) angenehme Reise.

Neupravni govor

Za istovremenost

Sie sagt: "Ich schreibe einen Brief an meinen Freund."

Sie sagt, dass sie einen Brief an ihren Freund schreibe.

Za radnju koja se desila pre momenta govora; perfekt ili pluskvamperfekt konjunktiva

Sie sagt: "Ich habe einen Roman von. T. Mann gelesen". Sie sagt, sie habe/hätte einen Roman von T. Mann gelesen. Sie sagt, das sie...

Za radnju koja se dešava posle momenta govora: futur konjunktiva ili oblik "würde"

Sie sagt: "Ich werde einen Roman von T. Mann lesen."

Sie sagt, sie werde/würde einen Roman von T. Mann lesen. Sie sagt, dass sie...

Infinitivne konstrukcije

Izražavanje modaliteta

1. sein + zu + infinitiv

Dieses problem ist zu lösen. Da ist dieser Vorgang am besten zu beobachten.

2. lassen + sich + infinitiv

Das lässt sich leicht erklären.

Dieses Problem lässt sich leicht erklären.

Pasiv radnje i pasiv stanja

Im Wasser wird verschiedenes Material abgelagert. Das Auto wurde sehr billig verkauft.

Modalni glagoli + infinitiv prezenta pasiva

Dabei muss die Temperatur der Luft beachtet werden. Dabei sollite die Meinung der Gegner in Betracht genommen werden.

Leksikologija

- složenice, prefiksacija i sufiksacija

- strane reči i internacionalizmi, termini i terminologizirane reči iz opšteg jezika.

Leksikografija

Rečnik sinonima, antonima, homonima; frazeološki rečnik.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Upitne rečenice. Specifičnosti u izražavanju pitanja u ruskom jeziku: zamenička pitanja o licu i predmetu (**кто? что?)**, pitanja o pripadanju (**чей?**), o količini (**сколько?**), okolnosna pitanja (**где? куда? когда? почему?**) itd. Odrične rečenice. Raznovrsni oblici i specifičnosti izražavanja odricanja u ruskom jeziku (**не, нет, ни; никто, ничто, никакой; нигде,**

никогда...). Participske konstrukcije. Pretvaranje pasivne u aktivnu konstrukciju i obrnuto. Pretvaranje participskih konstrukcija u složene rečenice i obrnuto. Složene rečenice. Dalji rad na usvajanju zavisno-složenih rečenica (vremenske, načinske, mere i stepena i dr.; Солнце уже было высоко, когда я открыл глаза. Писать надо так, чтобы всё было понятно. Он принёс столько словарей, сколько было нужно.). Bezlične rečenice. (Уже светает. Реки сковало льдом. Мечтам и годам нет возврата i sl.).

Imenice

Imenice opšteg roda (**умница, невежда, соня**). Imenice pluralia i singularia tantum (ponavljanje i sistematizacija). Rod skraćenica. Naši i strani poznatiji geografski nazivi sa specifičnostima u rodu, broju i promeni. Imenice koje označavaju materiju. Nazivi predstavnika nacionalnih i teritorijalnih grupa (tvorba, muški i ženski rod, nominativ i genitiv množine). Imenice pridevskog porekla (**лесничий, портной, гостиная, запятая, жаркое, пирожное**).

Zamenice

Odrične zamenice; некого, нечего (struktura, specifičnosti upotrebe).

Neodređene zamenice sa **- то, - нибудь, - либо, кое-** (utvrđivanje i sistematizacija). Povratna zamenica uz glagole (Мы чувствуем себя хорошо. Он уважает себя). Upotreba zamenice **свой.** Odnosne zamenice i korelacije (Увидишь чудеса, каких не видел. Каков привет, таков ответ.). Zamenica **сей** (u ustaljenim konstrukcijama: до сих пор, ни с того ни с сего).

Pridevi

Prisvojni pridevi tipa **медвежий, лисий**. Razlike u upotrebi prostog i složenog komparativa i superlativa. Uočavanje razlika u rekciji prideva ruskog i maternjeg jezika. Elativ (Poseban oblik superlativa: Он рассказал всё до **мельчайших** подробностей.)

Brojevi

Sistematizacija promene osnovnih brojeva i njihova upotreba. Brojevi poltora, poltorasta (struktura i upotreba). Složenice s morfemom **пол**- (struktura i promena).

Glagoli

Glagoli sa značenjem oba vida: адресовать, исследовать, организовать, родиться itd. (u poređenju s maternjim jezikom). Neparni glagoli. Glagoli kretanja sa prefiksima (sistematizacija). Imperativ glagola tipa пить, петь, лечь, есть. Prefiksi sa vremenskim značenjem početka, ponavljanja i završetka glagolske radnje. Radni i trpni glagolski pridevi - građenje, upotreba i promena (sistematizacija). Trpni glagolski pridev sadašnjeg i prošlog vremena (građenje i upotreba).

Prilozi

Građenje priloga od drugih vrsta reči (od imenica: **домой, вечером**, od prideva: **новый- ново, хороший- хорошо**, od brojeva: **однажды, дважды**, od zamenica:**по- моему, всегда**; od glagola, ali u obliku participa i glagolskih priloga: **блестеть- блестяще, читать- читая**, od drugih priloga: **близко- близко, отсюда, оттуда**).

Uzvici

Najčešći uzvici i njihova funkcija.

Rečenični modeli

Rečenične modele predviđene za prethodne razrede i dalje primenjivati u različitim kombinacijama. U III razredu posebnu pažnju posvetiti (u vidu vežbi) modelima za iskazivanje sledećih odnosa i značenja:

Subjekatsko-predikatski odnosi

a) Rečenice sa subjektom izraženim konstrukcijom: **nominativ + s + instrumental**: Мы с вами опять в школе.

b) Rečenice s kopulama: **являться, называться, служить** i sl.

Металлы являются хорошими проводниками электричества.

Глина служит сырьём для керамических изделий.

v) Rečenice sa kopulom **есть**

Организм **есть** живое существо.

g) Rečenice sa **это** u predikatu

Золото - **это** драгоценный металл.

d) Rečenice s trpnim glagolskim pridevom u predikatu

Лес посажен недавно.

Проект здания создан архитектором.

Prostorni odnosi

Rečenice s priloškim odredbama za mesto, pravac i trasu

Я там никогда не был, но очень хочу поехать туда.

Северная его часть лежит за полярным кругом.

Авала расположена в двадцати километрах от Белграда.

Поезд приближается к территории Дальнего Востока.

Он прошёл через всю Сибирь.

Kvantitativni odnosi

a) Rečenice sa odredbom za meru i količinu

Был мороз в тридцать градусов.

Предмет весом в пять килограммов.

b) Rečenice sa odredbom za približnu količinu

Я приду минут через десять.

В классе было учеников тридцать.

Atributivni odnosi

Rečenice sa atributom izraženim participskom konstrukcijom.

Ученик, стоящий у доски, долго решает задачу.

Мы возьмём письменные работы, проверяемые преподавателем.

Товарищ, прочитавший новую книгу, рассказал нам её содержание.

Книга, прочитанная товарищем, заинтересовала нас.

Ortografija

Pisanje udvojenih suglasnika. Pisanje reči stranog porekla (автор, акула, логика, кафедра, экскурсия, баскетбол, Афины, Белград, Европа...).

Leksikologija

Dalji rad na usvajanju sinonima, antonima, homonima i paronima, kao i međujezičkih homonima i paronima. Višeznačnost reči i njihova semantizacija. Najučestalije vrste ruskih frazeologizama.

Leksikografija

Jednojezični rečnici i služenje njima. Rečnik sinonima, antonima, homonima, frazeološki rečnik, ortografski rečnik.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

- Upotreba člana i zamenice u specifičnim posesivnim obrtima: *j'ai mal au genou*, *le vin me monte à la tête*.

- Brojevi: razlomci.

- Prave neodređene zamenice.

- Složene upitne zamenice *lequel*, *laquelle*, itd.

- Demonstrativi *là* i *ci*: *ce soir- là*, *cette fois- ci*.

- Pridevi ispred i iza imenice: *une jolie petite robe noire*.

Glagolska grupa

- Osnovne vrednosti i upotrebe načina, vremena i perifrastičnih konstrukcija savladanih u prethodnim razredima.

- Perifrastične konstrukcije sa pomoćnim glagolom u imperfektu: j'allais partir, il venait d'arriver, nous étions en train de faire nos bagages…

- Sistem prošlih vremena u naraciji, posebno opozicija perfekat / imperfekat.

- Glagolske konstrukcije sa sembler, avoir l'air, devenir + pridev.

- Imperativ sa infinitivom: laisse- moi parler!

- Sistematizacija participa prezenta i gerundiva.

- Receptivno: perfekt subjunktiva najfrekventnijih glagola.

- Faktitivni glagoli i najčešće konstrukcije.

Predlozi

- Predlozi u izrazima: *à l'envers, à moitié, à peine, de bonne / mauvaise humeur, de nos jours, de rien, en avance / retard, par hasard, pour rien, sans cesse.*

Prilozi

- Mesto priloga upotrebljenih sa prostim i sa složenim vremenima: beaucoup, bien, déjà, encore, enfin, mieux, peut- être, souvent, vite; prilozi na -ment.

Modaliteti i forme rečenice

- Pasiv bez izraženog agensa; sa agensom uvedenim predlogom par; sa agensom uvedenim predlogom de.

- Poziciono naglašavanje direktnog i indirektnog objekta.

- Poziciono naglašavanje rečeničnih delova.

Složene rečenice

- Infinitivne rečenice.

- Uzročne rečenice sa veznikom *comme*; predložne konstrukcije: *à cause de*, *grâce à*.

- Posledične rečenice sa veznicima *si* / *tellement*… *que*, *si bien*…*que*; posledične konstrukcije sa infinitivom: *réussir* / *arriver* / *parvenir à* …, *apprendre à*….

- Opozitivna rečenica sa veznikom *alors que*.

- Koncesivna hipoteza sa veznikom *même si*.

- Finalne rečenice sa veznicima *de manière* / *façon que* (+ subjunktiv).

- Restriktivna rečenica sa veznikom *sauf que* (+ indikativ).

ŠPANSKI JEZIK

Imeničke grupe

Imenice. Rod i broj imenica. Rod i broj složenica. *Pluralia tantum.*

Određeni član. Odsustvo određenog člana.

Neodređeni član (značenje u jednini i množini)

Brojevi. Redni brojevi.

Pridevi. Položaj prideva u odnosu na imenicu.

Lične zamenice. Sistematizacija morfosintakse nenaglašenih zamenica.

Složena rečenica

Prepoznavanje odnosa glavne i zavisne rečenice u tekstu, upotreba subjunktiva u zavisnoj rečenici (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno); izražavanje hipotetičnosti; kondicionalne rečenice (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno).

Izražavanje komparativnosti

Tan(to)…como…

Más / menos….que

Menor / mayor…que

Major / peor…que

Superlativ (Relativni i apsolutni: ukazati na razlike u značenju.)

El libro más interesante que he leído…

Es un libro interesantísimo

Pasivne konstrukcije sa i bez agensa

Miguel fue invitado po María

Miguel fue nombrado secretario de la Asociacín

Upotreba infinitiva u funkciji subjekta, objekta i atributa.

Piensan viajar mañana.

Es necesario estudiar lenguas extranjeras.

Hacer ejercicio es muy importante para la salud.

Estar + gerundio

Estaban discutiendo cuando entró Juan.

Hipotetičke rečenice (sve tri mogućnosti)

Si me visitas el verano que viene, te llevaré a la playa

Si me visitaras, te llevaré a la playa.

Si me hubieras visitado el año pasado, te habría llevado a la playa

Bezlične konstrukcije

Sa glagolima llover, nevar…

Ser + adjetivo: es necesario, es obligatorio, es importante…

(ukazati na upotrebu subjunktiva u nekim od ovih rečenica)

Izražavanje

- bojazni: *temo que haya llegado a tiempo.*

- želje: *Espero que venga*

- zapovesti, volje: *Quiero que me digas la verdad. Es necesario que aprendan estos verbos.*

Brojevi

Razlomci, matematički znakovi i radnje.

Leksikografija

Struktura stručnih rečnika i njihovo korišćenje.

IV razred
dvanaesta godina učenja

(3 časa nedeljno)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, uključujući i složenija uputstva u vezi sa zadacima, projektima, ispitima i drugo.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, na primer vesti (približnog trajanja do 7 minuta), postavi hipoteze u vezi sa:

- temama i sadržajem, usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključene reči, intonaciju, govor tela i dr.);

- strukturom izlaganja;

- eksplicitno iskazanim stavovima.

Audio /video materijali: detaljno /selektivno razumevanje

Posle drugog slušanja:

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i iskazane stavove;

- razume sve bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- bez pripreme prati duža izlaganja o raznovrsnim temama u kojima se koristi standardni jezik.

Mediji: informativne emisije

- razume duže informativne radijske i televizijske emisije o raznovrsnim temama u kojima se koristi standardni govor;

- prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije i debate, reportaže) u kojima se obrađuju aktuelne teme;

- pod uslovom da je govor standardan i artikulacija jasna, razume opšti sadržaj i bitne pojedinosti dužih (do 20 minuta) radio emisija i prezentacija na Internetu o temama iz sfere svojih interesovanja, kao i o aktuelnim temama iz oblasti kulture, sporta, ekologije i sl.

Mediji: emisije zabavnog i umetničkog sadržaja

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju aktuelne teme;

- sluša književne i umetničke tekstove i povezujući znanja stečena u nastavi maternjeg jezika i književnosti otkriva univerzalno i posebno u sferi emocija i ideja;

- razume temu i većinu delova pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa raznovrsnim temama uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), pod uslovom da je govor standardan i da buka ili šumovi nisu suviše jaki.

Uputstva

- razume raznovrsna i složenija uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata uz manje prisustvo stručnih elemenata.

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- uspostavlja korelaciju između tekstualne vrste i načina čitanja, prilagođenog čitalačkim namerama.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume širi spektar autentičnih, adaptiranih i neautentičnih tekstova s bliskom i manje poznatom, svakodnevnom tematikom;

- razume tekstove dužine do 300 reči o raznovrsnim konkretnim i delimično apstraktnim temama, primenjujući tehnike i strategije čitanja koje mu omogućuju inferiranje nepoznatih značenja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

- razume privatnu korespondenciju o najširem spektru tema, kao i uvežbane strukture poslovne korespondencije;

- razume tok argumentacije i njene osnovne zaključke, ukoliko je pregledno izložena, uz povremeno korišćenje rečnika zarad razumevanja specifičnih detalja;

- razume najveći deo sadržaja i ume da odredi značaj informacija pronađenih u različitim kompleksnim informativnim i drugim izvorima.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u najrazličitijim vrstama teksta pronađe gotovo sve relevantne informacije.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume nešto složenija uputstva o održavanju i upotrebi aparatâ, pod uslovom da mu je omogućeno ponovno iščitavanje delova koje mu predstavljaju poteškoću;

- koristi obaveštenja, ideje i razmišljanja iz stručnih tekstova iz domena svog interesovanja i delovanja.

Razumevanje književnog teksta

- razume nešto složenije savremene literarne tekstove pisane pretežno stilski nespecifikovanom leksikom, uglavnom samostalno inferirajući nepoznata značenja.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Monološko izlaganje

Učenik treba da:

Opisivanje

- sa ograničenom preciznošću opiše i objasni neku poteškoću ili donese konkretnu traženu informaciju;

- govori o vestima i člancima, izlaganjima, diskusijama, razgovorima, dokumentarnim filmovima;

- opisuje kako se nešto radi i daje detaljna uputstva;

- govori iscrpno o svojim iskustvima uz opis sopstvenih osećanja i reakcija.

Argumentovanje

- iznosi mišljenje o vestima i člancima, izlaganjima, diskusijama, razgovorima, dokumentarnim filmovima;

- iznosi logičnu i povezanu argumentaciju;

- na metodičan način iznosi argumente uz isticanje značajnih elemenata i karakterističnih detalja.

Izlaganje pred publikom

- prepriča zaplet neke knjige ili filma i opiše sopstvene utiske u vezi sa tim;

- na jasan način izlaže pripremljeno predavanje, navodeći razloge za ili protiv nekog posebnog stanovišta, ukazujući na prednosti i mane.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- razume dovoljno da bi se, bez preteranog napora, snalazio u uobičajenim situacijama.

Neformalni razgovor

- aktivno da učestvuje u nekoj neformalnoj diskusiji u poznatom okruženju, komentarišući i jasno izlažući svoje stavove;

- u neformalnom razgovoru procenjuje predloge drugih i reaguje na predložena rešenja;

- traži i sledi detaljna uputstva.

Formalna komunikacija

- sa ograničenom preciznošću iznese konkretnu traženu informaciju u nekom razgovoru ili konsultaciji (npr. opisuje simptome bolesti);

- odgovara na pitanja komplementarne sadržine i pravi rezimee;

- vodi do kraja pripremljeni razgovor proveravajući i potvrđujući samu informaciju, iako ponekad, pri dužem ili na brzinu izgovorenom odgovoru ili iskazu, traži od sagovornika da ponovi šta je rekao;

- sa izvesnom sigurnošću razmenjuje veću količinu informacija o uobičajenim temama iz struke ili iz neke druge oblasti interesovanja.

Funkcionalna saradnja

- bez nekog posebnog napora razume dovoljno o svakodnevnim i bliskim temama radi ostvarivanja komunikacije;

- snalazi se u svakodnevnim životnim aktivnostima u direktnom kontaktu, pronalazi i prosleđuje neku objektivnu informaciju;

- postavlja i odgovara na pitanja o navikama i svakodnevnim aktivnostima;

- daje i sledi uputstva i obaveštenja.

Intervjuisanje

- saopštava svoje mišljenje u informativnom razgovoru o bliskim temama, pod uslovom da mu se daju određena pojašnjenja i pruži pomoć u formulisanju izraza.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

- napiše kraće i jednostavne eseje o temama od opšteg interesa;

- piše jasno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja i aktuelnih dešavanja u vezi sa raznovrsnim temama (kulturni događaji, sport, ekologija, savremene tehnologije, zdravlje i slično);

- u pisanim izlaganjima jasno ističe svoje stavove i obrazlaže mišljenje u vezi sa temama i problemima savremenog društva, kao i u vezi sa pročitanom pričom, novinskim člankom, filmom i slično.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše formalne i neformalne tekstove (do 120 reči);

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima iz svog domena interesovanja i problemima savremenog društva;

- u stanju je da napiše kraće i jednostavne eseje o temama od opšteg interesa;

- u stanju je da napravi pouzdan rezime na osnovu objektivne baze podataka o bliskim temama iz svog područja, svakodnevnih ili nekih drugih aktivnosti, o tome da napiše izveštaj i iznese sopstveno mišljenje;

- vodi prepisku o ličnim stvarima, dešavanjima, donoseći sopstveni sud o nekim apstraktnim sadržajima ili kulturnim dešavanjima.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje leksikom iz različitih domena (privatno, javno i obrazovno) te je tako u stanju je da izrazi složenije misli i ideje;

- piše na teme u vezi sa određenim školskim predmetima koji su u vezi sa interesovanjima učenika;

- služi se stručnim terminima iz određene oblasti koja je predmet učenikovog obrazovanja (npr. trgovina, ekonomija, finansije, turizam i ugostiteljstvo i slično);

- opisuje svoje utiske upotrebljavajući odgovarajuće izraze, opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo;

- opiše radnju knjige ili filma i da opiše svoje reakcije;

- obrazloži mišljenje, planove i delovanje;

- opiše snove i ambicije.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno reaguje na najfrekventnije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava.

Komunikacija po domenima, stilovima i registrima

- razume i na adekvatan način koristi osnovne vrste diskurzivih praksi u četiri bazična domena upotrebe jezika (porodični, obrazovni, administrativni i delimično profesionalni) prepoznajući i vrednujući karakteristike međuljudskih odnosa u tim domenima unutar kulture jezika koji uči (intergeneracijski odnosi u porodici, odnosi među polovima, bazične karakteristike međuljudskih odnosa u obrazovanju, prema administrativnim institucijama, i sl.).

- koristi sve dosad navedene strategije razvoja komunikativnih kompetencija primenjujući jezik struke u skladu sa nivoom znanja jezika i potrebama.

Rešavanje konfliktnih situacija i prevazilaženje stereotipa

- uspešno prevazilazi površne komunikativne odnose sa osobama iz drugog kulturnog miljea bazirane na kulturnim i socijalnim stereotipima.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- poseduje osnovna znanja o kulturi zajednice ili zajednica čiji jezik uči (književnost, muzika, film, pozorište, slikarstvo);

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj kraćeg autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

- sažima sadržaj kraćeg autentičnog pisanog ili usmenog teksta sa L2 na L1 i sa L1 na L2, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 ili na L1 (na osnovu podsticaja na suprotnom jeziku dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja);

- koristi odgovarajući kompenzacione strategije radi prevazilaženja teškoća koje se javljaju, na primer: prevodi ili prenosi sadržaj uz upotrebu perifraza, parafraza i slično;

- koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg prevođenja sa L2 na L1 autentičnih tekstova i sa L1 na L2 kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina složenica

Množina imenica stranog porekla

Član (utvrđivanje i proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Inverzija posle odričnih priloga (*Not only, No sooner, Seldom, Rarely, Never...*)

Veznici

Povezivanje zavisne rečenice sa glavnom (*when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that*)

Tvorba reči

Sufiksi za pravljenje prideva (*- able, - ary, - ful, - less, - ous, - ic, - ical…*)

Složenice: imenice (*breakdown, software, passer- by*…) i pridevi (*blue- eyed, short- sleeved…*)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

*Simple and continuous forms (*glagoli stanja i akcije: *think, feel, look, see, smell, taste, appear)*

Narativna glagolska vremena (*Past Simple, Rast Continuous, Past Perfect, Past Perfect Continuous, used to/would* za uobičajene radnje u prošlosti)

Future Continuous/Future Perfect/Future Perfect Continuous

Particip perfekta

Glagoli praćeni gerundom ili infinitivom

Must have/ could have/can't have (spekulisanje o prošlosti)

Predlozi u izrazima za vreme

(npr. *on time/in time, at the end/in the end/at last …*)

Frazalni glagoli (od tri dela, npr. *split up with, run out of*, *come up with*...)

Rečenica

Skraćivanje rečenica (vremenske, relativne, uzročne klauze)

Neupravni govor (sa slaganjem vremena; različiti tipovi rečenica)

Mešovite pogodbene rečenice

Želje koje se odnose na sadašnjost, prošlost, budućnost (*I wish/If only/It's time/I'd rather*)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u paru u složenim vremenima (*pronomi personali accoppiati nei tempi composti*)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*): zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (*verbi riflessivi*)

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (*futuro semplice*)

Imperfekat (*imperfetto*)

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*)

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Organska komparacija prideva *grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari*)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (*passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto* - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (*finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc*.)

Konjunktiv sadašnji (*congiuntivo presente*)

Konjunktiv prošli (*congiuntivo passato*)

Konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto e trapassato*)

Upotreba kondicionala prošlog i Futura II (*futuro anteriore*)

Hipotetičke rečenice: potencijalna i irealna (*periodo ipotetico della possibilità e irrealtà*)

Uvođenje nove građe

stare + gerundio

stare per + infinito

Pluskvam perfekat II (*trapassato remoto*) RECEPTIVNO

Neodređeni načini (*modi indefiniti*), Infinitiv (*infinito*), Particip (*participio*) i Gerund (*gerundio*) RECEPTIVNO

Pasiv (*forma passiva*)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Obnavljati i utvrđivati gradivo obrađeno u prethodnim razredima, sa težištem da receptivna upotreba jezika sve više postaje reproduktivna.

Particip I i II u:

a) atributivnoj upotrebi

das spielende Kind; die streikende Arbeiter, der entstehende Strom, der ausgefülte Antrag,

b) adverbijalnoj upotrebi

Sie gingen erzählend durch den Garten. Sie saß lesend am Tisch. Sie kam gut informiert an.

v) predikativnoj upotrebi

Die Reise war anstrengend. Die Fragen sind vorbereitet.

g) participi kao deo nominalne grupe reči sa redosledom elemenata

Die in der Luft schwebenden Staubteilchen; die gestern bestellten Bücher.

Infinitiv sa *zu, ohne zu, um zu, anstatt zu* u **funkciji ekvivalentnih zavisnih rečenica.**

Es ist wichtig pünktlich zu sein. /Es ist wichtig, daßman pünktlich ist./

Er braucht nur einige Minuten um die Aufgabe zu lösen./ Er braucht nur einige Minuten, damit er die Aufgabe löst.

Nominalne grupe reči sa glagolskom imenicom kao jezgrom

Der Roman wurde übersetzt. - Die übersetzung des Romans.

Das Medikament wird regelmäßig eingenommen. - Das regelmäßige Einnehmen des Medikaments.

Red reči u rečenici sa težištem na položaju glagola - sistematizacija

Leksikologija

Idiomi, frazeologizmi, tuđice (deklinacija)

Leksikografija

Enciklopedijski rečnici; najpoznatije enciklopedije i služenje njima.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Jednočlane rečenice (Весна. Гроза! Ночь. Вечерело.) Mogućnosti transformacija jednočlanih rečenica u dvočlane rečenice i obrnuto. Dalji rad na transformacijama participskih konstrukcija u složenu rečenicu i obrnuto. Dalji rad na transformacijama zavisno-složenih rečenica u prostoproširene i obrnuto. Glagolska rekcija - sistematizacija (Я стану врачом, юристом... Мы долго ждали гостей. Саша привык к новому классу. Благодарю тебя, вас i sl.).

Imenice

Rod nepromenljivih imenica (**метро, кафе, кофе, такси, мадам, Баку, Токио** i sl.). Imenice pridevskog i participskog porekla (**зодчий, столовая, насекомое, учащийся**). Imeničke abrevijature. Dvojaki oblici množine sa različitim značenjem (**листья- листы,**

меха- мехи, образы- образа, учители- учителя). Pregled najtipičnijih sufiksa za građenje imenica (преподава**тель**, студент**ка**, любим**ец**, футбол**ист**).

Zamenice

Sistematizacija zamenica. Posebnu pažnju posvetiti upitnim, odričnim, opštim i neodređenim zamenicama.

Pridevi

Pridevi poreklom od participa (pisanje - **ЕН** i - **ЕНН**-), od zamenica i brojeva. Pregled najtipičnijih sufiksa prideva (дерев**янн**ый, кож**ан**ый; молчал**ив**ый, студенч**ески**й, велич**ав**ый, праздничн**ы**й).

Brojevi

Sistematizacija brojeva (posebno osnovnih, rednih i višečlanih). Specifičnosti upotrebe i značenja broja **один** (один словарь, одни сани, жить в одном доме).

Glagoli

Prenesena značenja prostih i prefiksalnih glagola kretanja u pojedinim oblicima. Pregled najtipičnijih sufiksa i prefiksa za građenje glagola (**по-, на-, вы-, до- ; - ива-, - ыва-, - ова-, - ирова-**i dr.). Sistematizacija usvojenih glagola koji se rekcijski razlikuju od ekvivalentnih glagola u maternjem jeziku (rus. - srp.: **поблагодарить кого** - zahvaliti kome, **простить кого** - oprostiti kome, **смеяться над кем, чем** - podsmevati se kome, čemu; ismevati koga, šta; **взяться за работу** - latiti se posla i sl.).

Prilozi

Sistematizacija priloga. Posebnu pažnju posvetiti načinskim i okolnosnim prilozima (**как? каким образом? где? куда? внизу, утром, почему? зачем?**).

Predlozi

Sistematizacija predloško-padežnih konstrukcija po semantičkom principu (za iskazivanje objekatskih, prostornih, vremenskih, uzročnih, ciljnih, načinskih, atributivnih i drugih odnosa - kroz sistem dobro planiranih i organizovanih komunikativnih vežbi).

Veznici

Sistematizacija veznika uz sistematizaciju nezavisno-složenih i zavisno-složenih rečenica (prosti/primarni, motivisani i višečlani veznici: **а, и, да, или; где, когда, если хотя; потому что, чтобы, с тех пор как итд.**).

Rečenični modeli

Rečenične modele uvedene u nastavu tokom prethodnih razreda obnavljati tako da učenici postanu svesni: a) da se jedan isti smisao (značenje, odnos) u ruskom jeziku može iskazati sredstvima različitog nivoa; b) da se jedan te isti smisao često na različite načine iskazuje u ruskom jeziku i maternjem jeziku učenika. U IV razredu posebnu pažnju posvetiti, pre svega u obliku vežbi, sledećim modelima i njihovom stilskom diferenciranju:

Subjekatsko-predikatski odnosi

a) Rečenica s glagolom **представлять собой** u predikatu

Геометрическая фигура представляет собой часть плоскости.

b) Rečenice s glagolima **иметь, иметься** u predikatu

Мы имеем фотографии нашей планеты, сделанные из космоса.

v) Rečenice sa analitičkim glagolskim predikatom

Данные подвергаются обработке в ЭВМ.

Objektivni odnosi

Objekat uz negirane glagole

Он не имеет права так говорить.

Разве ты не знаешь эту девушку?

Prostorni odnosi

Rečenice s priloškim odredbama za mesto, pravac, odvajanje od mesta i trasu (sistematizacija)

Идите вниз. Мы были внизу. Они пришли снизу.

Много таких памятников вокруг нас. Я тебя буду ждать около памятника.

Мы повесили зеркало над умывальником.

Солнечные лучи проходят сквозь/через стекло.

Они долго жили за границей. Они приехали из- за границы.

К реке нужно было идти по лесу/лесом.

Наши книги лежат там на столе.

Откуда ветер, оттуда и счастье.

Vremenski odnosi

a) Rečenice s priloškom odredbom za vreme (sistematizacija).

Он родился 15 мая 1971 года. Он родился в 1971 году.

За несколько дней до начала войны он приехал домой.

Он пришёл перед началом урока.

Это было два года тому назад.

b) Složena rečenica

Прежде чем ты будешь отвечать, хорошо подумай.

Перед тем как объявили войну, он видел её на хуторе.

Пока жена готовила завтрак, Данилов вышел в город.

Ciljni odnosi

a) Rečenice s priloškom odredbom za cilj i namenu (sistematizacija)

Я иду в аптеку за лекарством.

Я иду в аптеку купить лекарство.

С целью измерения силы применяют динамометр.

b) Složena rečenica

Чтобы определить направление, нужен компас.

Для того, чтобы они поняли нашу правду, мы должны идти вперёд.

Uzročni odnosi

a) Rečenica s priloškom odredbom za uzrok (sistematizacija).

Товарищи почему- то не пришли.

Благодаря помощи друга, я выполнил задание.

Он одсуствовал по болезни.

Благодаря помощи товарища, мы приехали вовремя.

b) Složena rečenica

Так как было шумно, мы ничего не могли понять.

Он не пришёл в школу, потому, что заболел.

Uslovni odnosi

Složena rečenica

Если нагревать тела, то они расширяются.

В случае, если за вами кто- нибудь прилипнет, то пускай видит, куда вы пошли.

Если бы вся любовь была счастливой, то не было бы песен о любви.

Atributivni odnosi

Rečenice sa kongruiranim i nekongruiranim atributom (sistematizacija).

Учитель проверил ученические тетради.

Учитель проверял тетради учеников.

Это чемпион мира по шахматам.

По стенам висели английские и французские гравюры.

Стоят и те трое, хмурые все.

Над деревней спустились сумерки, синие, тёплые, тихие.

Upravni i neupravni govor

Dva načina prenošenja tuđih iskaza/drugih lica (sistematizacija, kroz sistem vežbi u različitim situacijama).

Ortografija

Obnavljanje osnovnih pravopisnih pravila. Upotreba zapete kod zavisno- složenih i nezavisno- složenih rečenica, izdvojenih obrta, uvodnih i umetnutih reči i rečenica, složenih vezničkih izraza (u poređenju s maternjim jezikom). Transliteracija ruskih reči latinicom.

Leksikologija

Prelazak reči iz jedne kategorije u drugu. Stilska funkcija idioma i frazeologizama.

Ruske realije (u poređenju s maternjim jezikom). Stilska obojenost reči. Razlikovanje stilova izražavanja.

Leksikografija

Enciklopedijski rečnici (opšti i posebni kulturološki, npr., rečnik književnih termina, rečnik lingvističkih termina, rečnik pozorišnih termina i sl.). Najpoznatije enciklopedije i služenje njima. Rečnici stranih reči i izraza.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička i glagolska grupa

- Upotreba i izostavljanje člana posle predloga avec i sans (*avec le plus grand plaisir, avec plaisir; sans l'aide de mes parents, sans aide*).

- Pridevi koji menjaju značenje shodno mestu u odnosu na imenicu.

- Kompartiv i superlativ, sistematizacija; nepravilni komparativ i superlativ.

- Brojevi, sistematizacija.

- Multiplikativni brojevi.

- Aorist glagola prve grupe.

- Receptivno: aorist najfrekventnijih glagola, uključujući i nepravilne *avoir*, *être*, *aller*, *venir*, *dire, faire*.

- Pronominalni glagoli.

- Sistematizacija: slaganje participa.

Predlozi

- Predlozi u izrazima: *à première vue, à présent, de bonne heure, de nos jours, en attendant, en conclusion, en résumé, en personne, jusqu'au bout, par chance, par moment, sans coeur, sous le choc.*

Prilozi

- Pridevi upotrebljeni kao prilozi: *bas*, *bon*, *cher*, *fort*, *lourd*.

Složene rečenice

- Posledična rečenica sa veznikom *si bien*…*que*.

- Opozitivni izraz *avoir beau* + infinitiv.

- Finalne rečenice sa veznicima *de peur* / *crainte que* (praćeno ekspeltivnim *ne*).

- Restriktivna rečenica sa veznikom *excepté que* (+ indikativ); restrikcija sa *comme*.

ŠPANSKI JEZIK

Imenice

Sistemski pregled roda i broja.

Brojevi

Čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji.

Tvorba reči

Složenice (najčešće kombinacije):

Sacacorchos, paraguas, parabrisas, limpiaparabrisas…

derivacija

a) pomoću prefiksa

a-, in-, anti-, super- …

b) pomoću sufiksa

- mente, - able, - so/a,…..

Glagolska grupa

Prošla vremena: *pretérito perfecto, imperfecto, indefinido y pluscuamperfecto de indicativo.*

Parecerse a alguien

Se me da bien/mal

Konstrukcije: - *deber (de) / tener que + infinitivo*

Glagoli sa predlozima (*alegrarse de, estar harto de*...)

Glagoli koji izražavaju promenu raspoloženja (*ponerse nervioso, dar miedo, enfadarse..*)

Ir a + infinitivo

Perífrasis de gerundio: seguir/continuar + gerundio

Subjunktiv prezenta: *lo que + subjuntivo (quieras, apetezca); (preposición)+ art. determinado + que + presente subjuntivo/Estar a favor/en contra+sustantivo, infinitivo+que+subjuntivo)*.

Subjunktiv svih ostalih glagolskih vremena, receptivno i produktivno u najosnovnijim konstrukcijama (*si tengo dinero, compraré un coche/si tuviera dinero, compraría un coche/si hubiera tenido dinero, habría comprado un coche…)*

Upotreba glagola *ser* i *estar*

Ser / estar + adjetivo (bueno, horrible...)/ adverbio (bien/mal) Ser de buena educación/estar mal visto + infinitivo)/ser lógico/natura

Vremenske odredbe

Početak i trajanje radnje (*hace, desde hace, desde que*)

Događaji koji su se jednom dogodili (*un día, una vez, aquel día...)*

Događaji koji se često događaju (*normalmente, muchos días, a veces*...)

Izraziti radnju u budućnosti (*dentro de...)*

Diskurzivni konektori

Cuando, luego, después, entonces

Porque y como

Predlozi

za naraciju događaja iz prošlosti (*a + artículo determinado + cantidad de tiempo + de + infintivo*)

Izrazi za količinu

Demasiado, muy, bastante, más bien, algo, (un) poco, nada

Uzvične rečenice

Qué + sustantivo

Cuánto/Cómo+ verbo

Ojalá (que)

Construcciones oracionales

Comparaciones: superlativo relativo

Nominalizacija najčešćih gramatičkih kategorija infinitiva

Prideva

El lindo, la bonita

Priloga

El bien, el mal….

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija.

Leksikografija

Stručni i enciklopedijski rečnici.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Svrha učenja stranog jezika u srednjim stručnim školama je ovladavanje jezikom struke, i to u onolikoj meri koja je neophodna da se jezik koristi radi informisanosti i osposobljenosti za jednostavnu komunikaciju u usmenom i pisanom obliku na stranom jeziku. Taj segment nastave stranog jezika koji se progresivno uvećava od 20 do 50% tokom četvorogodišnjeg obrazovanja mora da bude jasno definisan i u skladu sa ishodima vezanim za kvalifikacije struke. Neophodno je da stručna tematika koja se obrađuje na stranom jeziku prati ishode pojedinih stručnih predmeta i bude u korelaciji sa njima. Realizacija nastave jezika struke se mnogo više ogleda u razvijanju receptivnih veština nego produktivnih jer je svrha učenja stranog jezika, u prvoj liniji, usmerena na to da se učenici osposobe da prate određenu stručnu literaturu u cilju informisanja, praćenja inovacija i dostignuća u oblasti struke, usavršavanja i napredovanja

Stoga je spektar tekstova koji se preporučuju veliki: šematski prikazi, uputstva o primeni aparata, instrumenata ili pak materijala, hemikalija, recepti, deklaracije, kraći stručni tekstovi čiji je sadržaj relevantan za tematske sadržaje stručnih predmeta, izveštaji, katalozi, programi sajamskih aktivnosti i sl. Veoma je bitno u radu sa takvim tekstovima odrediti dobru didaktičku podršku. Dobro osmišljeni nalozi upućuju na to da određene tekstove, u zavisnosti od težine i važnosti informacija koje oni nose, treba razumeti globalno, selektivno ili pak detaljno. Produktivne veštine treba ograničiti na strogo funkcionalnu primenu realnu za zahteve struke. To podrazumeva pisanje kratkih poruka, mejlova u okviru poslovne komunikacije (porudžbenice, reklamacije, zahtevi, molbe) i vođenje usmene komunikacije koja omogućava sporazumevanje na osnovnom nivou bilo u direktnom kontaktu sa sagovornikom ili u telefonskom razgovoru.

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

- komunikativna nastava stranih jezika uz primenu oblika rada u grupama i parovima, dodatnih sredstava u nastavi (AV materijali, IT, igre, autentični materijali, itd.), kao i uz primenu principa nastave zasnovane na složenim zadacima koji ne moraju biti isključivo jezičke prirode (*task- based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU*).

Mesto realizacije nastave

- Nastava se realizuje u učionici ili odgovarajućem kabinetu.

Preporuke za realizaciju nastave

- Slušanje i reagovanje na naloge i/ili zadatke u vezi sa tekstom namenjenim razvoju i proveri razumevanja govora;

- Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini- dijalozi, igra po uogama, simulacije itd.);

- Aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu, organizacija tematskih večeri i sl.);

- Debate i diskusije primerene uzrastu (debate predstavljaju unapred pripremljene argumentovane monologe sa ograničenim trajanjem, dok su diskusije spontanije i nepripremljene interakcije na određenu temu);

- Obimniji projekti koji se rade u učionici i van nje u trajanju od nekoliko nedelja do čitavog polugodišta uz konkretno vidljive i merljive proizvode i rezultate;

- Simulacije određenih situacija vezanih za struku (razgovor sa strankom, telefonska komunikacija, ugovaranje termina, pisana poslovna komunikacija i sl.)

- Gramatička građa dobija svoj smisao tek kada se dovede u vezu sa datim komunikativnim funkcijama i temama, i to u sklopu jezičkih aktivnosti razumevanja (usmenog) govora i pisanog teksta, usmenog i pismenog izražavanja i medijacije;

- Polazište za posmatranje i uvežbavanje jezičkih zakonitosti jesu usmeni i pisani tekstovi različitih vrsta, dužine i stepena težine; koriste se, takođe, izolovani iskazi, pod uslovom da su kontekstualizovani i da imaju komunikativnu vrednost;

- Provera znanja se vrši proverom postignuća u okviru jezičkih veština (razumevanje pročitanog/zvučnog teksta, pisanje i usmena produkcija). Provera znanja može imati višestruku ulogu kao npr. inicijalni test na početku godine, formativna i sumativna evaluacija;

- Planirana su dva pismena u polugodištu

KORELACIJA SA DRUGIM PREDMETIMA

Maternji jezik, istorija, istorija umetnosti, muzičko i likovno obrazovanje, informatika i stručni predmeti.

STRANI JEZIK**
(za obrazovne profile u trogodišnjem trajanju)

(peta, šesta i sedma godina učenja)

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

- Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

- Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

- Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

- Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem *izvornika* različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

- Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

- Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema *Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.*

Do kraja trećeg razreda srednje stručne škole učenik/učenica treba da savlada *strani* jezik do nivoa B1, odnosno B1+ ukoliko se radi o engleskom jeziku.

Napomena:

Ističemo da će stepen postignuća po jezičkim veštinama varirati, odnosno da će receptivne veštine (razumevanje govora i čitanje) biti na predviđenom nivou, dok se za produktivne

veštine (govor, interakcija, medijacija i pisanje) može očekivati da budu za jedan nivo niže (na primer, B1+ receptivno, B1 produktivno; B2 receptivno, B1+ produktivno; A2+ receptivno, A2 produktivno, itd.)

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

- budu osposobljeni da u školskoj i vanškolskoj svakodnevici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

- produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

- steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše poređenja u odnosu na sopstvenu stvarnost;

- upoznaju tekstove iz književnosti određenog jezika koji su pogodni za tumačenje na stranom jeziku i koji omogućavaju interaktivne procese;

- budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

- izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti.

- u okviru ili izvan škole aktivno se nađu u situacijama sa ljudima koji govore drugi jezik i koji su iz druge kulture.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva tri razreda srednje škole. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

- Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

- Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

- Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

- Interesantne životne priče i događaji;

- Živi svet i zaštita čovekove okoline;

- Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

- Mediji i komunikacija;

- Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

- Potrošačko društvo;

- Sportovi i sportske manifestacije;

- Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

- Evropa i zajednički život naroda;

- Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

- Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo).

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Napomena: Komunikativne funkcije se prožimaju i iste su u sva tri razreda. One se iz godine u godinu usložnjavaju prateći progresiju vokabulara, jezičkih struktura i ostalih kompetencija.

- Predstavljanje sebe i drugih

- Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

- Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

- Davanje jednostavnih uputstava i komandi

- Izražavanje molbi i zahvalnosti

- Izražavanje izvinjenja

- Izražavanje potvrde i negiranje

- Izražavanje dopadanja i nedopadanja

- Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

- Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

- Davanje i traženje informacija i obaveštenja

- Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

- Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

- Izražavanje pripadanja i posedovanja

- Skretanje pažnje

- Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

- Traženje i davanje dozvole

- Iskazivanje čestitki

- Iskazivanje preporuke

- Izražavanje hitnosti i obaveznosti

- Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težem, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

- dužina usmenog teksta;

- brzina govora;

- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

- poznavanje teme;

- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

- kategorije naslovljene *Audio i video materijali* podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl., koji se mogu preslušavati više puta;

- kategorije naslovljene *Monološka izlaganja*, *Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva,* podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

- čitanje radi usmeravanja;

- čitanje radi informisanosti;

- čitanje radi praćenja uputstava;

- čitanje radi zadovoljstva.

1. Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;

- posebnu informaciju,

- potpunu informaciju;

- skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

- razlikovanje tekstualnih vrsta;

- prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

- globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

- prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

- razumevanje stručnih tekstova;

- razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno - kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

- beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje putem razglasa (saopštenja, davanje uputstava i informacija);

- izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kulturnim događajima i sl.)

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;

- spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.

- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje,

usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

- razumevanje izvornog govornika;

- neformalni razgovor;

- formalna diskusija;

- funkcionalna saradnja;

- intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1- maternji jezik, tako i u L2- prvi strani jezik, L3- drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i

sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjem prethodno usvojenih elemenata, nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

II razred
šesta godina učenja

(2 časa nedeljno, 72 godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času (govor nastavnika i drugova, audio i audio-vizuelni materijali u nastavi).

Audio i video materijali: globalno razumevanje

- Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja 4-6 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta, postavi hipoteze u vezi sa:

- vrstom usmenog teksta koji sluša, npr. objava preko razglasa, intervju, reklame i drugo;

- brojem sagovornika, njihovim statusom i namerama;

opštim sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju i dr.).

Audio /video materijali: detaljno /selektivno razumevanje

- Posle drugog i po potrebi narednih slušanja (u zavisnosti od težine teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta, na status, namere i međusobne odnose sagovornika;

- razume najbitnije elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati izlaganja o poznatim temama u kojima se koristi standardni jezik i razgovetan izgovor.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o bliskim temama, u kojima se koristi standardni govor i razgovetan izgovor;

- prati različite druge televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju relativno bliske teme;

- razume opšti sadržaj reklamnih poruka i kraćih radio emisija (do 10 minuta) o temama iz svakodnevnog života i života mladih.

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju relativno bliske teme;

- razume temu i jednostavnije delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume frekventne fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka na ulici, telefonski razgovori, intervju licem u lice, telefonskim putem, preko skajpa itd.).

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- razlikuje najučestalije vrste tekstova, upoznat je sa njihovom standardnom strukturom i razume njihovu svrhu i nameru.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume kraće autentične, adaptirane i neautentične udžbeničke tekstove, na nivou opštih i najupadljivijih pojedinačnih informacija, kao i generalnog značenja;

- razume kraće tekstove o konkretnim i svakodnevnim temama u kojima se pojavljuju uobičajene reči, izrazi, fraze i formulacije.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

- razume obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume opšti sadržaj, osnovnu poruku i relevantne delove informativnih tekstova, razume opise osećanja, želja, potreba u ličnim pismima i porukama (pismima, elektronskoj korespondenciji, sms-porukama);

- razume tekstove utemeljene na činjenicama, vezane za domene njegovih opštih interesovanja.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u tekstu o poznatoj temi pronađe, izdvoji i razume suštinsku informaciju/suštinske informacije.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume jednostavna uputstva i savetodavne tekstove ukoliko su pisana jasnim jezikom, bez velikog broja stručnih izraza i/ili praćena upotrebom;

- vizuelnih elemenata;

- razume kraće stručne tekstove relativno bliske tematike.

Razumevanje književnog teksta

- razume kraće literarne forme u kojima dominira konkretna, frekventna i poznata leksika (konkretna poezija, kratke priče, anegdote, skečevi, humoreske, stripovi).

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- daje duži opis svakodnevnih radnji, dešavanja i aktivnosti iz svog okruženja;

- opisuje prošle aktivnosti, lično iskustvo, svakodnevne obaveze, navike, planove i način organizovanja;

- govori o utiscima koristeći jednostavne izraze;

- opisuje stvari koje poseduje ili su mu bliske i upoređuje ih sa drugim stvarima.

Argumentovanje

- objašnjava šta i zašto mu se nešto dopada ili ne, koristeći jednostavne izraze i fraze.

Izlaganje pred publikom

- izlaže o bliskim sadržajima, predviđenim programom, na elementaran i repetitivan način;

- odgovori na jednostavna i neposredna pitanja koja se nadovezuju, pod uslovom da se ona mogu ponoviti i da mu se pruži pomoć pri formulisanju odgovora;

- predstavlja pripremljeni rad koristeći vizuelna sredstva koja mu olakšavaju prezentaciju (slike, ključne reči, šeme i grafikoni);

- interpretira pesme, skečeve, imitacije.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- razume dovoljno dobro jednostavne i uobičajene razgovore, ukoliko se sagovornik obraća polako, direktno i razgovetno;

- snalazi se, bez velikog napora, u jednostavnom i uobičajenom razgovoru.

Neformalni razgovor

- vodi razgovor (povede, nastavi i završi) koji se svodi na razmenu jednostavnih i direktnih informacija o bliskim temama iz svakodnevnog života;

- govori o svakodnevnim temama na jednostavan način, ukoliko mu se sagovornik obraća direktno i razgovetno;

- uz povremenu pomoć sagovornika bude shvaćen u razmeni ideja i informacija o bliskim temama u predvidljivim situacijama.

Formalne diskusije

- kaže svoje mišljenje o stvarima na nekom formalnom skupu, ako mu se neko direktno obraća i, ukoliko zatreba, ponovi ono što kaže.

Funkcionalna saradnja

- koristeći jednostavne izraze i bez velikog napora, razmenjuje uobičajene informacija, a u slučaju da nešto ne razume, pita i traži dodatna objašnjenja;

- u određenim situacijama sa relativnom lakoćom vodi razgovor uz pomoć sagovornika ili drugih neverbalnih sredstava o svakodnevnim aktivnostima, navikama, doživljajima i interesovanjima;

- govori o narednim potezima, predlaže i odgovara na predloge drugih, traži i izdaje uputstva za rad;

- ostvari jednostavnu komunikaciju prilikom obavljanja uobičajenih poslova, kako bi nešto uzeo ili dao, dobio ili uzvratio neku informaciju (obaveštenja o nekom putovanju, korišćenje sredstava javnog prevoza, obavljanje jednostavnih poslova u banci ili pošti, naručivanje u restoranu).

Intervjuisanje

- odgovara na jednostavna pitanja i reaguje na jednostavne izjave u nekom razgovoru.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

- piše na razložan i jednostavan način o raznovrsnim temama iz svog područja interesovanja;

- u jednostavnom i vezanom tekstu može da opiše osećanja i reakcije.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše kraća formalna pisma (pisma čitalaca, prijave za prakse, stipendije ili omladinske poslove, osnovna poslovna korespondencija) i popunjava formulare i upitnike;

- piše elektronske poruke, SMS poruke, učestvuje u diskusijama na blogu;

- vodi beleške i piše lična pisma da bi tražio ili preneo informacije od trenutne važnosti;

- u stanju je da napravi kraći rezime na osnovu pročitanih/ preslušanih tekstova o bliskim temama, o tome napiše izveštaj i iznese sopstveno mišljenje.

Leksika i komunikativne funkcije

- može da opiše detaljno neku osobu ili neki stvarni ili izmišljeni događaj;

- može da primi i napiše jednostavnu poruku saopštavajući na pregledan način ono što smatra bitnim.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- učestvuje u svim vidovima moderne komunikacije (elektronske poruke, sms poruke, diskusije na blogu ili forumu, društvene mreže).

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Usmena medijacija

- u nekoliko rečenica prepričava sadržaj kraćeg adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, video ili audio zapisa, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

- koristi dvojezične rečnike za pisano prenošenje poruka uz konsultacije se sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1 kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture

obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Rod imenica

Imenice u funkciji prideva

Saksonski genitiv

Član (upotreba i izostavljanje određenog i neodređenog člana)

Zamenice i determinatori

Pokazne zamenice

Prisvojne zamenice

Povratne zamenice

Pridevi i prilozi

Građenje, vrste, mesto u rečenici

Komparativi i superlativi

Veznici

Povezivanje elemenata iste važnosti: *for, and, nor, but, or, yet, so*

Tvorba reči

Sufiksi za imenice koje označavaju zanimanja - *er/- or, - ist, - ician*

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Past Continuous

Past Perfect

Modalni glagoli (*may/might; must/have to; must /mustn't/needn't*; *should*)

Pasivni glagolski oblici

Predlozi

Breme, mesto i kretanje

Predlozi posle imenica (npr. *reason for, difference between*)

Rečenica

Red reči u rečenici

Pitanja (*WH- questions*)

Pogodbene rečenice (realne i potencijalne)

Neupravni govor (bez slaganja vremena)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine*)

Nenaglašene lične zamenice u paru: *Compro il libro a Luigi. Glielo compro.*

Prisvojne zamenice. Pokazne zamenice (*questo, quello*)

Povratne zamenice.

Upitne zamenice *chi? che?/che cosa?*

Neodređene zamenice pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*che, cui, il quale/la quale*)

Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva

Apsolutni superlativ (*Maria è bellisima*.)

Prisvojni pridevi. Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi: *questo, quello*

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione*

Brojevi

Glavni brojevi. Redni brojevi.

Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*), zapovedni način. Zapovedni način za sva lica

Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre rosette, per favore.

Povratni glagoli

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Ho comprato un chilo di pesche.

Sono andata alla stazione.

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Sono dovuto andare dal dentista.

Ho potuto leggere i titoli in italiano.

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?

Futur pravilnih i nepravilnih glagola

Noi tormeremo a casa alle cinque.

Imperfekat (*imperfetto*)

C'era una volta un re e viveva in un castello.

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Sono arrivato alla stayione quando il treno era già partito.

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*)

Penso che Maria debba studiare di più.

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba

Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno. (samo receptivno)

Prilozi

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?come? perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

ci, ne

Veznici

Rečenica

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Imenice

Vlastite i zajedničke (u oblicima jednine i množine: *Bild - Bilder, Kopf - Köpfe, Frau - Frauen*), sa odgovarajućim rodom izvedene sufiksacijom: *Faulheit, Bildung*

Izvedene prefiksacijom: *Ausbildung.*

Složenice: *Sommerferien, Jugendliebe, Tomatensuppe.*

Pridevi

Izvedeni sufiksacijom od glagola i imenica: *fehlerfrei, liebevoll, sprachlos, trinkbar.*

Složeni (*steinreich*)*.*

Pridevska promena komparativ i superlativa (*mein älterer Bruder, mit ders chönsten Frau).*

Pridevi sa predlozima: *zufrieden mit, reichan.*

Član

Određeni (*der, die, das*), neodređeni (*ein, eine*), nulti, prisvojni (*mein, dein*), pokazni (*dieser, jener*), negacioni (*kein, keine*), neodređeni (*mancher, solcher, einige*). Upotreba člana u nominativu (subjekt), akuzativu i dativu (direktni i indirektni objekat), partitivnom genitivu (*die Hälfte des Lebens*), posesivnom genitivu (*die Mutter meiner Mutter*).

Upotreba određenog člana uz geografske pojmove: nazive zemalja muškog i ženskog roda, reka, planina (*Sie waren am Schwarzen Meer. Er lebt in der Türkei*) i uz imena godišnjih doba, meseci i dana u nedelji (*Der Montag ist der erste Tag in der Woche. Der Sommer ist die heißeste Jahreszeit.*).

Upotreba nultog člana uz geografske pojmove, lična imena, nazivi zemalja srednjeg roda, imena gradova, kontinenata, predikativno upotrebljeni nazivi zanimanja, gradivne imenice, uzvici i izrazi *(Serbien ist ein schönes Land. Berlin ist die Hauptstadt der BDR. Ich soll Milch, Brot und Butter kaufen. Hilfe!, Zu Wort kommen*).

Brojevi

Osnovni i redni (*der siebte erste; am siebten ersten*).

Predlozi

Sa akuzativom (*Ich bin gegen dich*), sa dativom (*Sie arbeitet bei einem Zahnarzt*). Predlozi sa dativom ili akuzatviom (*Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule*). Predlozi sa genitivom (*während der Stunde, wegen der Grippe, trotz des schlechten Wetters, statt deines Bruders, innerhalb/ausserhalb der Arbeitszeit, aufgrund seiner Behauptung*).

Glagoli

Glagolska vremena: prezent, preterit, perfekt, pluskvamperfekt i futur slabih i jakih glagola, pomoćnih i modalnih glagola. Glagoli sa predlozima (*warten auf, sich interessieren für*). Konjuktiv u funkciji izražavanja želje i uslova (*Ich hätte gern... Ich möchte...Ich würde gern...Wenn ich das wüsste...*). Pasiv radnje: prezent, preterit (*Dieses Buch wird viel gelesen. Darüber wird oft gesprochen. Ihre Leisutungen wurden viel gelobt.)*

Infinitiv sa "*zu*" uz neke glagole i izraze (*Hast du noch viel zu lemen? Sie hat keine Lust /Zeit, keinen Wunsch, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du*

brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört Fleisch zu essen?); um...zu (Er spart, um ein neues Auto zu kaufen).

Veznici i vezнички izrazi:

und, oder, aber; weil, da, wenn, als, während, bis, nachdem, bevor; damit.

Zamenice

Relativne zamenice u nominativu, dativu i akuzativu (*Hast du meinen Bruder gesehen, der gerade weg gegangen ist. Das Buch, von dem wir gesprochen haben.*).

Prilozi

Za vreme (*gestern*), mesto (*nebenan*), način (*allein*), količinu (*viel, wenig*), uzrok (*deshalb, deswegen, darum*).

Rečenice

Izjavne rečenice, upitne rečenice; nezavisne i zavisno-složene rečenice.

Red reči u rečenici.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Rečenica sa subjektom tipa **мы** с **тобой (Мы с** братом будем режать задачи).

Rečenice sa atributom izraženim pridevima i prisvojnim zamenicama u različitim padežima (Я читаю интересную книгу. Он думает о красивой девушке. У моего хорошего друга есть брат).

Rečenice s predikatom tipa: **должен, нужно, надо, неопходимо, готов** + инфинитив (Я должен учиться. Мне нужно учиться. Я готов помочь тебе.)

Rečenice sa priloškim odredbama za mesto izraženim: a) genitivom i predlozima: **у, около, вокруг, возле;** b) akuzitivom s predlozima **под, за;** v) instrumentalom s predlozima: **под, за, над, перед.** Rečenice s priloškim odredbama za vreme izraženim: a) genitivom - iskazivanje datuma; b) akuzativom s predlogom **в;** v) lokativom s predlogom **в**.

Rečenice s priloškom odredbom za cilj izraženom infinitivom (Нина оставалась в тени, чтобы взять туфли).

Rečenice s priloškim odredbama za uzrok izraženim instrumentalom (uz glagole tipa **болеть.** Он болеет грипом.).

Upravni i neupravni govor (osnovne karakteristike).

Imenice

Promena imenica ženskog roda na **- ь** (дочь, жизнь). Promena srednjeg roda na - **мя** (имя, время). Sistematizacija oblika genitiva množine svih tipova imenica.

Zamenice

Promena pridevskih zamenica (**самый, любой**).

Pridevi

Duži i kraći oblik prideva (**красивый- красив, новый- нов, хороший- хорош**). Atributivna i predikativna upotreba prideva (Пришла весна **ясная и солнечная**. Пахло полем, зеленели **молодые** рожь и пшеница).

Brojevi

Promena rednih brojeva.

Glagoli

Vidski parovi sa različitim korenima: **брать - бзятъ, говорить - сказать, класть - положить, ложиться - лечь, седиться - сесть.**

Perfekat glagola sa osnovom na suglasnik. Imperativ (1. l. mn., 3. l. jed. i mn.). Glagoli kretanja: **бегать - бежать, нести - носить.**

Prilozi

Prilozi za količinu tipa: **достаточно, немного, несколько.**

Predlozi

Najčešće upotrebljavani predlozi: **у, около, вокруг, возде, для** s genitivom; **к** sa dativom; **за, под** s akuzativom; **за, под, над, перед** s instrumentalom.

Izgovor, čitanje, pisanje

Tokom druge godine učenja ruskog jezika učenici treba da:

- shvate sistem obeležavanja mekoće u ruskom jeziku, kao i da u potpunosti savladaju njegovu praktičnu primenu;

- usvoje pravilan izgovor nenaglašenih samoglasnika, posebno **е, я**;

- ovladaju pravilnim izgovorom reči sa suglasničkim grupama u kojima se pojedini suglasnici ne izgovaraju (здравствуй, солнце, сердце i sl.);

- shvate funkciju **ъ, ь** ispred я, ю, е, ё, і (об**ъ**яснение, в**ъ**езд, сем**ь**я, в**ь**юга).

U ovom razredu sistematizovati znanja o ruskom glasovnom sistemu, pravilima čitanja i pisanja.

Leksikografija

Upotreba dvojezičnih rečnika.

FRANCUSKI JEZIK

Imenice i pridevi

- Sistematizacija slaganja roda i broja imenica i prideva; mesto prideva; poređenje prideva, posebno superlativ.

Determinanti

- Sistematizacija upotrebe determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva.

Determinanti u funkciji zamenice

- Posesivi;

- Demonstrativi;

- Upitne zamenice;

- Relativne zamenice;

- Neodređene zamenice.

Glagolska grupa

Glagolski načini i vremena

- Prezent, složeni perfekt, imperfekt, futur prvi indikativa;

- Perifrastične konstrukcije: bliski futur, progresivni prezent, bliska prošlost;

- *Il faut que, je veux que, j'aimerais que* praćeni prezentom subjunktiva frekventnih glagola;

- Prezent kondicionala: pogodba za sadašnjost i budućnost, kao i modalna upotreba: *tu aurais de la monnaie? Vous pourriez me dire …?*

- Imperativ sa zamenicama za direktni i indirektni objekat: *fais- le, parle- lui*;

- Upotrebe infinitiva: *Se promener en amoureux, quel bonheur!*

Glagoli

- Frekventni unipersonalni glagoli i izrazi;

- Povratni glagoli.

Predlozi i predložna grupa

- Pridevska vrednost: *des chaussures de sport*;

- Iza priloga za količinu: *beaucoup / peu / assez / trop de travail*.

Prilozi

- Za mesto, za vreme, za način, za količinu;

- Mesto priloga

- Poređenje priloga;

- Priloška upotreba prideva: *chanter faux manger léger.*

Modaliteti i forme rečenice

- Deklarativni modalitet;

- Interogativni modalitet: direktno i indirektno totalno pitanje;

- Eksklamativni modalitet sa *quel* na početku;

- Rečenice sa prezentativima.

Složene rečenice

- Sistematizacija koordiniranja rečenice sa veznicima *et*, *ou*, *mais*, *car*, *ni* i prilozima/priloškim izrazima *c'est pourquoi*, *donc, puis*, *pourtant*, *par contre*, *par conséquent*, *au contraire*.

- Zavisne rečenice sa najfrekventnijim veznicima: relativne, komparatvine, vremenske, uzročne, finalne, hipotetične.

ŠPANSKI JEZIK

Glagolska grupa

Oblici subjunktiva: prezent

Glagoli: *llover, hacer frío/calor*

Perifraze: *tener que + infinitivo, ir a + infinitivo, pensar + infinitivo, empezar a + infinitivo*

Konstrukcije sa glagolima kao što su: *gustar, parecer + que... y doler*

Glagoli ser i estar

Složena rečenica

a) Zavisna rečenica u indikativu

Mientras vivíamos en Madrid, estudiaba español. ¿Crees (estás segura, piensas) que aprobaremos el examen.

Kazivanje želje, volje, namere

a) subjunktivom

b) infinitivom

Me gustaría conocer a este actor. Me gustaría que tú conoszas a mi hermamo. Hay que luchar contra la polución del aire y del agua. Es necesario que luchemos…¿Qué quieren Ustedes que haga? El trabaja mucho para ayudar a susu hijos. El trabaja mucho para que sus hijos tengan una vida mejor.

Upravni i neupravni govor (potvrdne, odrične i upitne rečenice, imperativ).

Dime si/donde/cuando/quién/que…

Sabes si/ donde/cuando/quién/que…

Me puedes decir donde/cuando/quién/que…

Hipotetične rečenice (prvi tip)

Pasivne konstrukcije

a) *ser + participio pasado*

La casa fue construida en 1984.

b) *pasiva refleja*

Se venden libros aquí.

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

III razred
sedma godina učenja

(2 časa nedeljno, 72 godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa uobičajenim i novim aktivnostima na času.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

- Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja oko 5 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta) postavi hipoteze u vezi sa:

- vrstom usmenog teksta koji sluša, npr. obaveštenja, uputstva i upozorenja, anketiranje prolaznika i drugo;

- brojem sagovornika, njihovim statusom i namerama; opštim sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.).

Audio /video materijali: detaljno /selektivno razumevanje

- Posle drugog i po potrebi narednih slušanja (u zavisnosti od težine teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta, na status, namere i međusobne odnose sagovornika;

- razume najbitnije elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati izlaganja o poznatim temama u kojima se koristi standardni jezik i razgovetan izgovor.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o bliskim temama, u kojima se koristi standardni govor i razgovetan izgovor;

- prati različite druge televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju relativno bliske teme;

- razume opšti sadržaj reklamnih poruka i kraćih radio emisija (do 12 minuta) o temama iz svakodnevnog života i života mladih.

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji u vezi sa poznatim situacijama, uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka na ulici, telefonski razgovori, intervju licem u lice, telefonskim putem, preko skajpa itd.).

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- uočava i prepoznaje razliku u strukturi i sadržaju tekstualnih vrsta koje koristi u privatnom i školskom domenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije dužih autentičnih, adaptiranih neautentičnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

- razume tekstove dužine do 200 reči o konkretnim temama iz oblasti neposrednog interesovanja (porodični život, svakodnevica, škola, posao, slobodno vreme, dnevni događaji), izvodeći zaključke o nepoznatim značenjima na osnovu konteksta, jezičkih znanja i drugih predznanja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

- razume celinu i pojedinačne delove obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume opise događaja, osećanja, namera u meri koja mu omogućuje redovnu prepisku s prijateljima i poznanicima;

- razume glavnu nit argumentacije u predstavljanju nekog problema, čak i ako ne razume svaki pojedinačni detalj;

- razume suštinske informacije iz nekog informativnog teksta (npr. vesti, izveštaja, biografije), napisanog jednostavnim stilom, na relativno poznate teme.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- pronađe i razume veći broj relevantnih informacija u uobičajenim pisanim dokumentima (pismima, prospektima, obaveštenja).

Razumevanje stručnih tekstova

- razume jednostavna uputstva i savetodavne tekstove ukoliko su pisana jasnim jezikom i/ili praćena vizuelnim elementima, bez velikog broja stručnih izraza;

- razume kraće tekstove o savremenoj društvenoj problematici, razaznajući autorov generalni stav ili gledište.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavne literarne tekstove različitih žanrova (poeziju, prozu, dramu), ukoliko u njima nema simboličkih i intertekstualno specifičnih elemenata.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- na jednostavan način opisuje i izveštava o različitim temama iz domena ličnih interesovanja koristeći poznate jezičke elemente (leksičke i morfosintaksičke strukture);

- opisuje ili reprodukuje, s priličnom lakoćom, sadržaj manje komplikovanih priča i opisa događaja,ređajući hronološki zbivanja i koristeći određene leksičke strukture;

- opiše neki stvarni ili izmišljeni događaj i govori o nadanjima, snovima i ciljevima;

- opiše svakodnevne radnje i navike, govori o realizovanim aktivnostima kao i o pripremanju i planiranju neke buduće aktivnosti.

Argumentovanje

- argumentuje lične stavove tako da ga sagovornik bez poteškoća razume skoro tokom celog izlaganja;

- ukratko obrazloži i objasni šta misli, planira i radi.

Izlaganje pred publikom

- opisuje i izlaže o temama iz oblasti ličnog iskustva i obrazovanja ili struke, sa prethodnom pripremom i uz pomoć vizuelnih sredstava koja mu olakšavaju prezentaciju;

- odgovori na jednostavna i neposredna pitanja koja se odnose na prezentaciju, pod uslovom da se mogu ponoviti i da mu se pruži pomoć pri formulisanju odgovora;

- interpretira radnju nekog filma ili knjige.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- prati govor sagovornika kada mu se obraća razgovetno, koristeći uobičajene izraze, ali ponekad je potrebno da mu se iskazi ponove radi pojašnjenja određenih reči ili izraza.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- iznosi lični ili zatraži nečiji stav ili mišljenje o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja i obrazovanja koristeći poznate jezičke elemente;

- snađe se u rešavanju određenog problema, npr. snalaženja u svakodnevnim situacijama, postavljajući praktična pitanja tipa: Kuda ići? Šta raditi? Kako se organizovati? (planovi za izlazak i sl.);

- prepozna temu nekog razgovora ukoliko se priča polako i razgovetno;

- izrazi slaganje ili neslaganje sa sagovornikom.

Formalna komunikacija

- prati osnovni smisao formalne diskusije o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja, obrazovanja ili struke ako se govori standardnim jezikom i koriste poznati jezički elementi;

- izrazi lični stav, ali se teško snalazi u pokretanju rasprave;

- razmeni određene informacije i kaže svoje mišljenje o nekim praktičnim pitanjima, ukoliko se to od njega traži na direktan način, pod uslovom da mu se pomogne u formulisanju iskaza i da mu se, ako zatreba, ponove najvažniji delovi;

- snalazi se u većini situacija koje su vezi sa nekim putovanjem ili organizacijom putovanja (rezervisanje smeštaja, kupovina krata, traženje informacija od drugih putnika...).

Funkcionalna saradnja

- prati šta se govori i, ako zatreba, ponovi reči sagovornika, kako bi se uverio da su se dobro razumeli;

- prenese jednostavne i direktne informacije.

Intervjuisanje

- koristi pripremljeni upitnik za vođenje organizovanog razgovora, uz spontano postavljanje nekoliko dodatnih pitanja.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

- piše na razložan i jasan način o raznovrsnim temama iz svog područja interesovanja i okruženja;

- u jednostavnom i vezanom tekstu može jasno da opiše osećanja i reakcije;

- u stanju je da opiše i rezimira video i audio poruke u vezi sa poznatim situacijama i sadržajima iz svakodnevnog života mladih, kao i sadržaje informativnog i dokumentarnog karaktera.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše kratke formalne i neformalne tekstove (do 100 reči) koristeći standardne i konvencionalne formule pisanog izražavanja (pismo, obaveštenje, poruka);

- piše beleške u vezi sa svakodnevnim potrebama i planovima;

- može da vodi beleške i piše lična pisma da bi tražio ili preneo informacije i da na razumljiv način piše o elementima koje smatra bitnim;

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima i svojim domenom interesovanja.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje elementarnom leksikom, ali dolazi do ozbiljnih grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

- može da opiše stvari koje su mu bliske;

- može da upotrebljava jednostavno i opisno izražavanje da bi kratko pričao o predmetima i stvarima koje ima i poredi ih sa drugima;

- može da opisuje svoje utiske upotrebljavajući jednostavne izraze, daje kraći opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo, kao i planove za budućnost;

- pravilno koristi pravopis, interpunkciju i organizaciju teksta.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno reaguje na formalnost govorne situacije.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj dužeg adaptiranog teksta, audio ili video zapisa i kraće interakcije na L2 (strani jezik);

- sažima sadržaj kratkog adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 (stranog jezika) na L1 (maternji jezik) i obrnuto, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

- koristi dvojezične rečnike za pisano prenošenje poruka uz konsultacije se sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 (stranog jezika) na L1 (maternji jezik) kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

Preporučuje se da se u trećem razredu obnove svi gramatički sadržaji koji su se obrađivali tokom desetogodišnjeg učenja stranog jezika, sistematizuju i da se prošire u onolikoj meri koja je neophodna za ostvarivanje zadataka programa po veštinama, odnosno zahteva jezičkog nivoa prema Zajedničkom evropskom okviru za žive jezike (A2.2 na produktivnom, odnosno B1.1 na receptivnom nivou).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

- komunikativna nastava stranih jezika uz primenu oblika rada u grupama i parovima, dodatnih sredstava u nastavi (AV materijali, IT, igre, autentični materijali, itd.), kao i uz primenu principa nastave zasnovane na složenim zadacima koji ne moraju biti isključivo jezičke prirode (*task- based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU*).

Mesto realizacije nastave

- Nastava se realizuje u učionici ili odgovarajućem kabinetu.

Preporuke za realizaciju nastave

- Slušanje i reagovanje na naloge i/ili zadatke u vezi sa tekstom namenjenim razvoju i proveri razumevanja govora;

- Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.);

- Aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu, organizacija tematskih večeri i sl.);

- Debate i diskusije primerene uzrastu (debate predstavljaju unapred pripremljene argumentovane monologe sa ograničenim trajanjem, dok su diskusije spontanije i nepripremljene interakcije na određenu temu);

- Obimniji projekti koji se rade u učionici i van nje u trajanju od nekoliko nedelja do čitavog polugodišta uz konkretno vidljive i merljive proizvode i rezultate;

- Gramatička građa dobija svoj smisao tek kada se dovede u vezu sa datim komunikativnim funkcijama i temama, i to u sklopu jezičkih aktivnosti razumevanja (usmenog) govora i pisanog teksta, usmenog i pismenog izražavanja i medijacije;

- Polazište za posmatranje i uvežbavanje jezičkih zakonitosti jesu usmeni i pisani tekstovi različitih vrsta, dužine i stepena težine; koriste se, takođe, izolovani iskazi, pod uslovom da su kontekstualizovani i da imaju komunikativnu vrednost;

- U svakom razredu planira se izrada dva pismena zadatka.

KORELACIJA SA DRUGIM PREDMETIMA

Maternji jezik, istorija, istorija umetnosti, muzičko i likovno obrazovanje, informatika.

STRANI JEZIK**
(za obrazovne profile u četvorogodišnjem trajanju)

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

Ciljevi predmeta

- Ovladavanje komunikativnim veštinama i razvijanje sposobnosti i metoda učenja stranog jezika;

- Razvijanje saznajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, njegovih humanističkih, moralnih i estetskih stavova;

- Razvijanje opštih i specifičnih strategija učenja i kritičkog mišljenja;

- Razvijanje sposobnosti za samostalno, autonomno učenje, traženje, selekciju i sintezu informacija do kojih se dolazi samostalnim radom i pretraživanjem *izvornika* različitog tipa (pisani i elektronski izvori, samostalna istraživanja na terenu, intervjui itd.);

- Sticanje pozitivnog odnosa prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu, uz uvažavanje različitosti i navikavanje na otvorenost u komunikaciji, sticanje svesti i saznanja o funkcionisanju stranog i maternjeg jezika;

- Usvajanje znanja iz stranog jezika koja će učeniku/učenici omogućiti da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumeva sa ljudima iz drugih zemalja, usvoji norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uči, kao i da nastavi, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje datog stranog jezika i drugih stranih jezika.

Nivoi opštih i pojedinačnih postignuća definisani su prema Zajedničkom evropskom referentnom okviru za žive jezike.

Do kraja četvrtog razreda srednje stručne škole učenik/učenica treba da savlada *prvi strani* jezik do nivoa B1+, odnosno B2 ukoliko se radi o engleskom jeziku, a *drugi strani* jezik do

nivoa A2+ kod produktivnih veština (govor i pisanje), odnosno B1 ukoliko se radi o receptivnim veštinama (slušanje i čitanje).

Napomena:

Ističemo da će stepen postignuća po jezičkim veštinama varirati, odnosno da će receptivne veštine (razumevanje govora i čitanje) biti na predviđenom nivou, dok se za produktivne veštine (govor, interakcija, medijacija i pisanje) može očekivati da budu za jedan nivo niže (na primer, B1+ receptivno, B1 produktivno; B2 receptivno, B1+ produktivno; A2+ receptivno, A2 produktivno, itd.)

Zadaci nastave stranog jezika su da učenici:

- budu osposobljeni da u školskoj i van školskoj svakodnevici mogu pismeno i usmeno da ostvare svoje namere, diferencirano i shodno situaciji;

- produbljuju i proširuju komunikativne sposobnosti i postavljaju osnove za to da strani jezik koriste i posle završetka svog obrazovanja, funkcionalno, za studije, u budućem poslu ili daljem obrazovanju;

- steknu uvid u jezičku stvarnost i budu osposobljeni da uoče kontraste i vrše poređenja u odnosu na sopstvenu stvarnost;

- upoznaju tekstove iz književnosti određenog jezika koji su pogodni za tumačenje na stranom jeziku i koji omogućavaju interaktivne procese;

- budu osposobljeni da se u usmenoj i pisanoj komunikaciji kompetentno i samosvesno sporazumevaju sa ljudima iz drugih zemalja, usvajaju norme verbalne i neverbalne komunikacije u skladu sa specifičnostima jezika koji uče, kao i da nastave, u okviru formalnog obrazovanja i samostalno, učenje drugog i trećeg stranog jezika;

- izgrađuju i unapređuju individualne afinitete prema višejezičnosti.

- u okviru ili izvan škole aktivno se nađu u situacijama sa ljudima koji govore drugi jezik i koji su iz druge kulture.

TEMATSKE OBLASTI

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda srednje škole. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa interesovanjima učenika i aktuelnim zbivanjima u svetu.

- Svakodnevni život (organizacija vremena, poslova, slobodno vreme);

- Svet rada (perspektive i obrazovni sistemi);

- Generacijske razlike, vršnjačke i druge socijalne grupe; rodna ravnopravnost;

- Interesantne životne priče i događaji;

- Živi svet i zaštita čovekove okoline;

- Naučna dostignuća, moderne tehnologije i svet kompjutera (rasprostranjenost, primena, korist i negativne strane);

- Mediji i komunikacija;

- Hrana i zdravlje (navike u ishrani, karakteristična jela i pića u zemljama sveta);

- Potrošačko društvo;

- Sportovi i sportske manifestacije;

- Poznati gradovi i njihove znamenitosti, regioni i zemlje u kojima se govori ciljni jezik;

- Evropa i zajednički život naroda;

- Regionalne specifičnosti jezika (dijalekti, narečja);

- Život i dela slavnih ljudi (iz sveta nauke, kulture, sporta, muzike i drugo).

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Napomena: Komunikativne funkcije se prožimaju i iste su u sva četiri razreda. One se iz godine u godinu usložnjavaju prateći progresiju vokabulara, jezičkih struktura i ostalih kompetencija.

- Predstavljanje sebe i drugih

- Pozdravljanje (sastajanje, rastanak; formalno, neformalno, specifično po regionima)

- Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, boja, brojeva itd.)

- Davanje jednostavnih uputstava i komandi

- Izražavanje molbi i zahvalnosti

- Izražavanje izvinjenja

- Izražavanje potvrde i negiranje

- Izražavanje dopadanja i nedopadanja

- Izražavanje fizičkih senzacija i potreba

- Iskazivanje prostornih i vremenskih odnosa

- Davanje i traženje informacija i obaveštenja

- Opisivanje i upoređivanje lica i predmeta

- Izricanje zabrane i reagovanje na zabranu

- Izražavanje pripadanja i posedovanja

- Skretanje pažnje

- Traženje mišljenja i izražavanje slaganja i neslaganja

- Traženje i davanje dozvole

- Iskazivanje čestitki

- Iskazivanje preporuke

- Izražavanje hitnosti i obaveznosti

- Iskazivanje sumnje i nesigurnosti

OBJAŠNJENJE PROGRAMA

Slušanje

Razumevanje govora je jezička aktivnost dekodiranja doslovnog i implicitnog značenja usmenog teksta; pored sposobnosti da razaznaje fonološke i leksičke jedinice i smisaone celine na jeziku koji uči, da bi uspešno ostvario razumevanje učenik treba da poseduje i sledeće kompetencija: diskurzivnu (o vrstama i karakteristikama tekstova i kanala prenošenja poruka), referencijalnu (o temama o kojima je reč) i sociokulturnu (u vezi sa komunikativnim situacijama, različitim načinima formulisanja određenih govornih funkcija i dr.).

Težina zadataka u vezi sa razumevanjem govora zavisi od više činilaca: od ličnih osobina i sposobnosti onoga ko sluša, uključujući i njegov kapacitet kognitivne obrade, od njegove motivacije i razloga zbog kojih sluša dati usmeni tekst, od osobina onoga ko govori, od namera s kojima govori, od konteksta i okolnosti - povoljnih i nepovoljnih - u kojima se slušanje i razumevanje ostvaruju, od karakteristika i vrste teksta koji se sluša, itd.

Progresija (od lakšeg ka težem, od prostijeg ka složenijem) za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je, stoga, na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- prisustvo/odsustvo vizuelnih elemenata (na primer, lakšim za razumevanje smatraju se oni usmeni tekstovi koji su praćeni vizuelnim elementima zbog obilja kontekstualnih informacija koje se automatski upisuju u dugotrajnu memoriju, ostavljajući pažnji mogućnost da se usredsredi na druge pojedinosti);

- dužina usmenog teksta;

- brzina govora;

- jasnost izgovora i eventualna odstupanja od standardnog govora;

- poznavanje teme;

- mogućnost/nemogućnost ponovnog slušanja i drugo.

U vezi sa tim, korisne su sledeće terminološke napomene:

- kategorije naslovljene *Audio i video materijali* podrazumevaju sve vrste snimaka (DVD, CD, materijali sa Interneta) raznih usmenih diskurzivnih formi, uključujući i pesme, tekstove pisane da bi se čitali ili izgovarali i sl., koji se mogu preslušavati više puta;

- kategorije naslovljene *Monološka izlaganja*, *Mediji (informativne i zabavne emisije), Spontana interakcija, Uputstva,* podrazumevaju snimke neformalnih, poluformalnih i formalnih komunikativnih situacija u kojima slušalac dekodira rečeno u realnom vremenu, to jest bez mogućnosti preslušavanja/ponovnog pregleda audio i video materijala, kao i realne situacije kojima prisustvuje uživo u svojstvu posmatrača, gledaoca ili slušaoca (predavanja, filmovi, pozorišne predstave i sl.).

Čitanje

Čitanje ili razumevanje pisanog teksta spada u tzv. vizuelne receptivne jezičke veštine. Tom prilikom čitalac prima i obrađuje tj. dekodira pisani tekst jednog ili više autora i pronalazi njegovo značenje. Tokom čitanja neophodno je uzeti u obzir određene faktore koji utiču na proces čitanja, a to su karakteristike čitalaca, njihovi interesi i motivacija kao i namere, karakteristike teksta koji se čita, strategije koje čitaoci koriste, kao i zahtevi situacije u kojoj se čita.

Na osnovu namere čitaoca razlikujemo sledeće vrste vizuelne recepcije:

- čitanje radi usmeravanja;

- čitanje radi informisanosti;

- čitanje radi praćenja uputstava;

- čitanje radi zadovoljstva.

Tokom čitanja razlikujemo i nivo stepena razumevanja, tako da čitamo da bismo razumeli:

- globalnu informaciju;

- posebnu informaciju,

- potpunu informaciju;

- skriveno značenje određene poruke.

Na osnovu ovih pokazatelja program sadrži delove koji, iz razreda u razred, ukazuju na progresiju u domenu dužine teksta, količine informacija i nivoa prepoznatljivosti i razumljivosti i primeni različitih strategija čitanja. U skladu sa tim, gradirani su po nivoima sledeći delovi programa:

- razlikovanje tekstualnih vrsta;

- prepoznavanje i razumevanje tematike - nivo globalnog razumevanja;

- globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova;

prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja;

- razumevanje stručnih tekstova;

- razumevanje književnih tekstova.

Pisanje

Pisana produkcija podrazumeva sposobnost učenika da u pisanom obliku opiše događaje, osećanja i reakcije, prenese poruke i izrazi stavove, kao i da rezimira sadržaj različitih poruka (iz medija, književnih i umetničkih tekstova itd.), vodi beleške, sačini prezentacije, eseje i slično.

Težina zadataka u vezi sa pisanom produkcijom zavisi od sledećih činilaca: poznavanja leksike i nivoa komunikativne kompetencije, kapaciteta kognitivne obrade, motivacije, sposobnosti prenošenja poruke u koherentne i povezane celine teksta.

Progresija označava proces koji podrazumeva usvajanje strategija i jezičkih struktura od lakšeg ka težem i od prostijeg ka složenijem. Svaki viši jezički nivo podrazumeva ciklično ponavljanje prethodno usvojenih elemenata, uz nadogradnju koja sadrži složenije jezičke strukture, leksiku i komunikativne sposobnosti. Za ovu jezičku aktivnost u okviru Nastavnog programa predviđena je progresija na više ravni. Posebno su relevantne sledeće:

- teme (učenikova svakodnevica i okruženje, lično interesovanje, aktuelni događaji i razni aspekti iz društveno - kulturnog konteksta kao i teme u vezi sa različitim nastavnim predmetima);

- tekstualne vrste i dužina teksta (formalni i neformalni tekstovi, rezimiranje, parafraziranje, eseji, lične beleške);

- beleške u vezi sa predavanjima, novinskim člancima i slično;

- leksika i komunikativne funkcije (sposobnost učenika da ostvari različite funkcionalne aspekte kao što su opisivanje ljudi i događaja u različitim vremenskim kontekstima, da izrazi pretpostavke, sumnju, zahvalnost i slično u domenima kao što su privatni, javni, obrazovni i stručni).

Govor

Govor kao produktivna veština posmatra se sa dva aspekta, i to u zavisnosti od toga da li je u funkciji monološkog izlaganja teksta, pri čemu govornik saopštava, obaveštava, prezentuje ili drži predavanje jednoj ili više osoba, ili je u funkciji interakcije, kada se razmenjuju informacije između dva ili više sagovornika sa određenim ciljem, poštujući princip saradnje tokom dijaloga.

Aktivnosti monološke govorne produkcije su:

- javno obraćanje putem razglasa (saopštenja, davanje uputstava i informacija);

- izlaganje pred publikom (javni govori, predavanja, prezentacije raznih proizvoda, reportaže, izveštavanje i komentari o nekim kulturnim događajima i sl.).

Ove aktivnosti se mogu realizovati na različite načine i to:

- čitanjem pisanog teksta pred publikom;

- spontanim izlaganjem ili izlaganjem uz pomoć vizuelne podrške u vidu tabela, dijagrama, crteža i dr.

- realizacijom uvežbane uloge ili pevanjem.

Zato je u programu i opisan, iz razreda u razred, razvoj sposobnosti opšteg monološkog izlaganja koje se ogleda kroz opisivanje, argumentovanje i izlaganje pred publikom.

Interakcija podrazumeva stalnu primenu i smenjivanje receptivnih i produktivnih strategija, kao i kognitivnih i diskurzivnih strategija (uzimanje i davanje reči, dogovaranje, usaglašavanje, predlaganje rešenja, rezimiranje, ublažavanje ili zaobilaženje nesporazuma ili posredovanje u nesporazumu) koje su u funkciji što uspešnijeg ostarivanja interakcije. Interakcija se može realizovati kroz niz aktivnosti, na primer: razmenu informacija, spontanu konverzaciju, neformalnu ili formalnu diskusiju, debatu, intervju ili pregovaranje, zajedničko planiranje i saradnju.

Stoga se i u programu, iz razreda u razred, prati razvoj veštine govora u interakciji kroz sledeće aktivnosti:

- razumevanje izvornog govornika;

- neformalni razgovor;

- formalna diskusija;

- funkcionalna saradnja;

- intervjuisanje.

Sociokulturna kompetencija i medijacija

Sociokulturna kompetencija i medijacija predstavljaju skup teorijskih znanja (kompetencija) koja se primenjuju u nizu jezičkih aktivnosti u dva osnovna jezička medijuma (pisanom i usmenom) i uz primenu svih drugih jezičkih aktivnosti (razumevanje govora, govor i interakcija, pisanje i razumevanje pisanog teksta). Dakle, predstavljaju veoma složene kategorije koje su prisutne u svim aspektima nastavnog procesa i procesa učenja.

Sociokulturna kompetencija predstavlja skup znanja o svetu uopšte, kao i o sličnostima i razlikama između kulturnih modela i komunikativnih uzusa sopstvene govorne zajednice učenika i zajednice/zajednica čiji jezik uči. Ta znanja se, u zavisnosti od nivoa opštih jezičkih kompetencija, kreću od poznavanja osnovnih komunikativnih principa u svakodnevnoj komunikaciji (osnovni funkcionalni stilovi i registri), do poznavanja karakteristika različitih domena jezičke upotrebe (privatni, profesionalni, obrazovni i administrativni), paralingvističkih elemenata, i elemenata kulture/kultura zajednica čiji jezik uči. Navedena znanja potrebna su kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku. Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja interkulturna kompetencija, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće (kako u L1- maternji jezik, tako i u L2- prvi strani jezik, L3- drugi strani jezik, itd.). Interkulturna kompetencija takođe podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene, to jest, razvoj interkulturne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje

sposobnosti za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Medijacija predstavlja aktivnost u okviru koje učenik ne izražava sopstveno mišljenje već funkcioniše kao posrednik između osoba koje nisu u stanju da se direktno sporazumevaju. Medijacija može biti usmena i pisana, i uključuje sažimanje i rezimiranje teksta (na L1 ili na L2) i prevođenje. Prevođenje se u ovom programu tretira kao posebna jezička aktivnost koja nikako ne treba da se koristi kao tehnika za usvajanje bilo kog aspekta ciljnog jezika predviđenog komunikativnom nastavom. Prevođenje podrazumeva razvoj znanja i veština korišćenja pomoćnih sredstava (rečnika, priručnika, informacionih tehnologija, itd.) i sposobnost iznalaženja strukturalnih i jezičkih ekvivalenata između jezika sa koga se prevodi i jezika na koji se prevodi.

Uputstvo za tumačenje gramatičkih sadržaja

Nastava gramatike, s nastavom i usvajanjem leksike i drugih aspekata stranog jezika, predstavlja jedan od preduslova ovladavanja stranim jezikom. Usvajanje gramatike podrazumeva formiranje gramatičkih pojmova i gramatičke strukture govora kod učenika, izučavanje gramatičkih pojava, formiranje navika i umenja u oblasti gramatičke analize i primene gramatičkih znanja, kao prilog izgrađivanju i unapređivanju kulture govora.

Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta tj. od značenja prema sredstvima za njegovo izražavanje (funkcionalni pristup). U procesu nastave stranog jezika u što većoj meri treba uključivati one gramatičke kategorije koje su tipične i neophodne za svakodnevni govor i komunikaciju, i to kroz raznovrsne modele, primenom osnovnih pravila i njihovim kombinovanjem. Treba težiti ka tome da se gramatika usvaja i receptivno i produktivno, kroz sve vidove govornih aktivnosti (slušanje, čitanje, govorenje i pisanje, kao i prevođenje), na svim nivoima učenja stranog jezika, u ovom slučaju u svim tipovima gimnazije, prema jasno utvrđenim ciljevima i zadacima, standardima i ishodima nastave stranih jezika.

Gramatičke kategorije su razvrstane u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za žive jezike za svaki jezički nivo (od nivoa A2.2 do nivoa B2.1) koji podrazumeva progresiju jezičkih struktura prema komunikativnim ciljevima: od prostijeg ka složenijem i od receptivnog ka produktivnom. Svaki viši jezički nivo podrazumeva gramatičke sadržaje prethodnih jezičkih nivoa. Cikličnim ponavljanjem prethodno usvojenih elemenata, nadograđuju se složenije gramatičke strukture. Nastavnik ima slobodu da izdvoji gramatičke strukture koje će ciklično ponavljati u skladu sa postignućima učenika kao i potrebama nastavnog konteksta.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jeziku i godinom učenja. S tim u vezi, uz određene gramatičke kategorije stoji napomena da se usvajaju receptivno, dok se druge usvajaju produktivno.

II razred
šesta godina učenja

(2 časa nedeljno, 72 godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času (govor nastavnika i drugova, audio i audio-vizuelni materijali u nastavi).

Audio i video materijali: globalno razumevanje

- Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja 4- 6 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta, postavi hipoteze u vezi sa:

- vrstom usmenog teksta koji sluša, npr. objava preko razglasa, intervju, reklame i drugo;

- brojem sagovornika, njihovim statusom i namerama;

- opštim sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju i dr.).

Audio /video materijali: detaljno /selektivno razumevanje

- Posle drugog i po potrebi narednih slušanja (u zavisnosti od težine teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta, na status, namere i međusobne odnose sagovornika;

- razume najbitnije elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati izlaganja o poznatim temama u kojima se koristi standardni jezik i razgovetan izgovor.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o bliskim temama, u kojima se koristi standardni govor i razgovetan izgovor;

- prati različite druge televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju relativno bliske teme;

- razume opšti sadržaj reklamnih poruka i kraćih radio emisija (do 10 minuta) o temama iz svakodnevnog života i života mladih.

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju relativno bliske teme;

- razume temu i jednostavnije delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume frekventne fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka na ulici, telefonski razgovori, intervju licem u lice, telefonskim putem, preko skajpa itd.).

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- razlikuje najučestalije vrste tekstova, upoznat je sa njihovom standardnom strukturom i razume njihovu svrhu i nameru.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume kraće autentične, adaptirane i neautentične udžbeničke tekstove, na nivou opštih i najupadljivijih pojedinačnih informacija, kao i generalnog značenja;

- razume kraće tekstove o konkretnim i svakodnevnim temama u kojima se pojavljuju uobičajene reči, izrazi, fraze i formulacije.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

- razume obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume opšti sadržaj, osnovnu poruku i relevantne delove informativnih tekstova, razume opise osećanja, želja, potreba u ličnim pismima i porukama (pismima, elektronskoj korespondenciji, sms- porukama);

- razume tekstove utemeljene na činjenicama, vezane za domene njegovih opštih interesovanja.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u tekstu o poznatoj temi pronađe, izdvoji i razume suštinsku informaciju/suštinske informacije.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume jednostavna uputstva i savetodavne tekstove ukoliko su pisana jasnim jezikom, bez velikog broja stručnih izraza i/ili praćena upotrebom

- vizuelnih elemenata;

- razume kraće stručne tekstove relativno bliske tematike.

Razumevanje književnog teksta

- razume kraće literarne forme u kojima dominira konkretna, frekventna i poznata leksika (konkretna poezija, kratke priče, anegdote, skečevi, humoreske, stripovi).

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- daje duži opis svakodnevnih radnji, dešavanja i aktivnosti iz svog okruženja;

- opisuje prošle aktivnosti, lično iskustvo, svakodnevne obaveze, navike, planove i način organizovanja;

- govori o utiscima koristeći jednostavne izraze;

- opisuje stvari koje poseduje ili su mu bliske i upoređuje ih sa drugim stvarima.

Argumentovanje

- objašnjava šta i zašto mu se nešto dopada ili ne, koristeći jednostavne izraze i fraze.

Izlaganje pred publikom

- izlaže o bliskim sadržajima, predviđenim programom, na elementaran i repetitivan način;

- odgovori na jednostavna i neposredna pitanja koja se nadovezuju, pod uslovom da se ona mogu ponoviti i da mu se pruži pomoć pri formulisanju odgovora;

- predstavlja pripremljeni rad koristeći vizuelna sredstva koja mu olakšavaju prezentaciju (slike, ključne reči, šeme i grafikoni);

- interpretira pesme, skečeve, imitacije.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- razume dovoljno dobro jednostavne i uobičajene razgovore, ukoliko se sagovornik obraća polako, direktno i razgovetno;

- snalazi se, bez velikog napora, u jednostavnom i uobičajenom razgovoru.

Neformalni razgovor

- vodi razgovor (povede, nastavi i završi) koji se svodi na razmenu jednostavnih i direktnih informacija o bliskim temama iz svakodnevnog života;

- govori o svakodnevnim temama na jednostavan način, ukoliko mu se sagovornik obraća direktno i razgovetno;

- uz povremenu pomoć sagovornika bude shvaćen u razmeni ideja i informacija o bliskim temama u predvidljivim situacijama.

Formalne diskusije

- kaže svoje mišljenje o stvarima na nekom formalnom skupu, ako mu se neko direktno obraća i, ukoliko zatreba, ponovi ono što kaže.

Funkcionalna saradnja

- koristeći jednostavne izraze i bez velikog napora, razmenjuje uobičajene informacija, a u slučaju da nešto ne razume, pita i traži dodatna objašnjenja;

- u određenim situacijama sa relativnom lakoćom vodi razgovor uz pomoć sagovornika ili drugih neverbalnih sredstava o svakodnevnim aktivnostima, navikama, doživljajima i interesovanjima;

- govori o narednim potezima, predlaže i odgovara na predloge drugih, traži i izdaje uputstva za rad;

- ostvari jednostavnu komunikaciju prilikom obavljanja uobičajenih poslova, kako bi nešto uzeo ili dao, dobio ili uzvratio neku informaciju (obaveštenja o nekom putovanju, korišćenje sredstava javnog prevoza, obavljanje jednostavnih poslova u banci ili pošti, naručivanje u restoranu).

Intervjuisanje

- odgovara na jednostavna pitanja i reaguje na jednostavne izjave u nekom razgovoru.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

- piše na razložan i jednostavan način o raznovrsnim temama iz svog područja interesovanja;

- u jednostavnom i vezanom tekstu može da opiše osećanja i reakcije.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše kraća formalna pisma (pisma čitalaca, prijave za prakse, stipendije ili omladinske poslove, osnovna poslovna korespondencija) i popunjava formulare i upitnike;

- piše elektronske poruke, SMS poruke, učestvuje u diskusijama na blogu;

- vodi beleške i piše lična pisma da bi tražio ili preneo informacije od trenutne važnosti;

- u stanju je da napravi kraći rezime na osnovu pročitanih/ preslušanih tekstova o bliskim temama, o tome napiše izveštaj i iznese sopstveno mišljenje.

Leksika i komunikativne funkcije

- može da opiše detaljno neku osobu ili neki stvarni ili izmišljeni događaj;

- može da primi i napiše jednostavnu poruku saopštavajući na pregledan način ono što smatra bitnim.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- učestvuje u svim vidovima moderne komunikacije (elektronske poruke, sms poruke, diskusije na blogu ili forumu, društvene mreže).

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Usmena medijacija

- u nekoliko rečenica prepričava sadržaj kraćeg adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, video ili audio zapisa, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

- koristi dvojezične rečnike za pisano prenošenje poruka uz konsultacije se sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 na L1 kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Rod imenica

Imenice u funkciji prideva

Saksonski genitiv

Član (upotreba i izostavljanje određenog i neodređenog člana)

Zamenice i determinatori

Pokazne zamenice

Prisvojne zamenice

Povratne zamenice

Pridevi i prilozi

Građenje, vrste, mesto u rečenici

Komparativi i superlativi

Veznici

Povezivanje elemenata iste važnosti: *for, and, nor, but, or, yet, so*

Tvorba reči

Sufiksi za imenice koje označavaju zanimanja - *er/- or, - ist, - ician*

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Past Continuous

Past Perfect

Modalni glagoli (*may/might; must/have to; must /mustn't/needn't*; *should*)

Pasivni glagolski oblici

Predlozi

Breme, mesto i kretanje

Predlozi posle imenica (npr. *reason for, difference between*)

Rečenica

Red reči u rečenici

Pitanja (*WH- questions*)

Pogodbene rečenice (realne i potencijalne)

Neupravni govor (bez slaganja vremena)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine*)

Nenaglašene lične zamenice u paru: *Compro il libro a Luigi. Glielo compro.*

Prisvojne zamenice. Pokazne zamenice (*questo, quello*)

Povratne zamenice.

Upitne zamenice *chi? che?/che cosa?*

Neodređene zamenice pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*che, cui, il quale/la quale*)

Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva

Apsolutni superlativ (*Maria è bellisima*.)

Prisvojni pridevi. Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi: *questo, quello*

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione*

Brojevi

Glavni brojevi. Redni brojevi.

Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*), zapovedni način. Zapovedni način za sva lica

Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me. Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto e tre rosette, per favore.

Povratni glagoli

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Ho comprato un chilo di pesche.

Sono andata alla stazione.

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Sono dovuto andare dal dentista.

Ho potuto leggere i titoli in italiano.

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?

Futur pravilnih i nepravilnih glagola

Noi tormeremo a casa alle cinque.

Imperfekat (*imperfetto*)

C'era una volta un re e viveva in un castello.

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Sono arrivato alla stayione quando il treno era già partito.

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*)

Penso che Maria debba studiare di più.

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba

Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno. (samo receptivno)

Prilozi

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più* i priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?come? perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

ci, ne

Veznici

Rečenica

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Imenice

Vlastite i zajedničke (u oblicima jednine i množine: *Bild - Bilder, Kopf - Köpfe, Frau - Frauen*), sa odgovarajućim rodom izvedene sufiksacijom: *Faulheit, Bildung*

Izvedene prefiksacijom: *Ausbildung.*

Složenice: *Sommerferien, Jugendliebe, Tomatensuppe.*

Pridevi

Izvedeni sufiksacijom od glagola i imenica: *fehlerfrei, liebevoll, sprachlos, trinkbar.*

Složeni (*steinreich*)*.*

Pridevska promena komparativ i superlativa (*mein älterer Bruder, mit ders chönsten Frau).*

Pridevi sa predlozima: *zufrieden mit, reichan.*

Član

Određeni (*der, die, das*), neodređeni (*ein, eine*), nulti, prisvojni (*mein, dein*), pokazni (*dieser, jener*), negacioni (*kein, keine*), neodređeni (*mancher, solcher, einige*). Upotreba člana u nominativu (subjekt), akuzativu i dativu (direktni i indirektni objekat), partitivnom genitivu (*die Hälfte des Lebens*), posesivnom genitivu (*die Mutter meiner Mutter*).

Upotreba određenog člana uz geografske pojmove: nazive zemalja muškog i ženskog roda, reka, planina (*Sie waren am Schwarzen Meer. Er lebt in der Türkei*) i uz imena godišnjih doba, meseci i dana u nedelji (*Der Montag ist der erste Tag in der Woche. Der Sommer ist die heißeste Jahreszeit.*).

Upotreba nultog člana uz geografske pojmove, lična imena, nazivi zemalja srednjeg roda, imena gradova, kontinenata, predikativno upotrebljeni nazivi zanimanja, gradivne imenice, uzvici i izrazi *(Serbien ist ein schönes Land. Berlin ist die Hauptstadt der BDR. Ich soll Milch, Brot und Butter kaufen. Hilfe!, Zu Wort kommen*).

Brojevi

Osnovni i redni (*der siebte erste; am siebten ersten*).

Predlozi

Sa akuzativom (*Ich bin gegen dich*), sa dativom (*Sie arbeitet bei einem Zahnarzt*). Predlozi sa dativom ili akuzatviom (*Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule*). Predlozi sa genitivom (*während der Stunde, wegen der Grippe, trotz des schlechten Wetters, statt deines Bruders, innerhalb/ausserhalb der Arbeitszeit, aufgrund seiner Behauptung*).

Glagoli

Glagolska vremena: prezent, preterit, perfekt, pluskvamperfekt i futur slabih i jakih glagola, pomoćnih i modalnih glagola. Glagoli sa predlozima (*warten auf, sich interessieren für*). Konjuktiv u funkciji izražavanja želje i uslova (*Ich hätte gern... Ich möchte...Ich würde gern...Wenn ich das wüsste...*). Pasiv radnje: prezent, preterit (*Dieses Buch wird viel gelesen. Darüber wird oft gesprochen. Ihre Leisutungen wurden viel gelobt.)*

Infinitiv sa "*zu*" uz neke glagole i izraze (*Hast du noch viel zu lemen? Sie hat keine Lust /Zeit, keinen Wunsch, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört Fleisch zu essen?); um...zu (Er spart, um ein neues Auto zu kaufen).*

Veznici i vezнички izrazi:

und, oder, aber; weil, da, wenn, als, während, bis, nachdem, bevor; damit.

Zamenice

Relativne zamenice u u nominativu, dativu i akuzativu (*Hast du meinen Bruder gesehen, der gerade weg gegangen ist. Das Buch, von dem wir gesprochen haben.*).

Prilozi

Za vreme (*gestern*), mesto (*nebenan*), način (*allein*), količinu (*viel, wenig*), uzrok (*deshalb, deswegen, darum*).

Rečenice

Izjavne rečenice, upitne rečenice; nezavisne i zavisno-složene rečenice.

Red reči u rečenici.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Rečenica sa subjektom tipa **мы с тобой (Мы с** братом будем режать задачи).

Rečenice sa atributom izraženim pridevima i prisvojnim zamenicama u različitim padežima (Я читаю интересную книгу. Он думает о красивой девушке. У моего хорошего друга есть брат).

Rečenice s predikatom tipa: **должен, нужно, надо, неопходимо, готов** + infinitiv (Я должен учиться. Мне нужно учиться. Я готов помочь тебе.)

Rečenice sa priloškim odredbama za mesto izraženim: a) genitivom i predlozima: **у, около, вокруг, возле**; b) akuzitivom s predlozima **под, за**; v) instrumentalom s predlozima: **под, за, над, перед.** Rečenice s priloškim odredbama za vreme izraženim: a) genitivom - iskazivanje datuma; b) akuzativom s predlogom **в**; v) lokativom s predlogom **в**.

Rečenice s priloškom odredbom za cilj izraženom infinitivom (Нина оставалась в тени, чтобы взять туфли).

Rečenice s priloškim odredbama za uzrok izraženim instrumentalom (uz glagole tipa **болеть.** Он болеет грипом.).

Upravni i neupravni govor (osnovne karakteristike).

Imenice

Promena imenica ženskog roda na - **ь** (дочь, жизнь). Promena srednjeg roda na - **мя** (имя, время). Sistematizacija oblika genitiva množine svih tipova imenica.

Zamenice

Promena pridevskih zamenica (**самый, любой**).

Pridevi

Duži i kraći oblik prideva (**красивый- красив, новый- нов, хороший- хорош**). Atributivna i predikativna upotreba prideva (Пришла весна **ясная и солнечная**. Пахло полем, зеленели **молодые** рожь и пшеница).

Brojevi

Promena rednih brojeva.

Glagoli

Vidski parovi sa različitim korenima: **брать - бзятъ, говорить - сказать, класть - положить, ложиться - лечь, седиться - сесть.**

Perfekat glagola sa osnovom na suglasnik. Imperativ (1. l. mn., 3. l. jed. i mn.). Glagoli kretanja: **бегать - бежать, нести - носить.**

Prilozi

Prilozi za količinu tipa: **достаточно, немного, несколько.**

Predlozi

Najčešće upotrebljavani predlozi: **у, около, вокруг, возде, для** s genitivom; **к** sa dativom; **за, под** s akuzativom; **за, под, над, перед** s instrumentalom.

Izgovor, čitanje, pisanje

Tokom druge godine učenja ruskog jezika učenici treba da:

- shvate sistem obeležavanja mekoće u ruskom jeziku, kao i da u potpunosti savladaju njegovu praktičnu primenu;

- usvoje pravilan izgovor nenaglašenih samoglasnika, posebno **е, я**;

- ovladaju pravilnim izgovorom reči sa suglasničkim grupama u kojima se pojedini suglasnici ne izgovaraju (здравствуй, солнце, сердце i sl.);

- shvate funkciju **ъ, ь** ispred я, ю, е, ё, і (об**ъ**яснение, в**ъ**езд, сем**ь**я, в**ь**юга).

U ovom razredu sistematizovati znanja o ruskom glasovnom sistemu, pravilima čitanja i pisanja.

Leksikografija

Upotreba dvojezičnih rečnika.

FRANCUSKI JEZIK

Imenice i pridevi

- Sistematizacija slaganja roda i broja imenica i prideva; mesto prideva; poređenje prideva, posebno superlativ.

Determinanti

- Sistematizacija upotrebe determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva.

Determinanti u funkciji zamenice

- Posesivi;

- Demonstrativi;

- Upitne zamenice;

- Relativne zamenice;

- Neodređene zamenice.

Glagolska grupa

Glagolski načini i vremena

- Prezent, složeni perfekt, imperfekt, futur prvi indikativa;

- Perifrastične konstrukcije: bliski futur, progresivni prezent, bliska prošlost;

- *Il faut que, je veux que, j'aimerais que* praćeni prezentom subjunktiva frekventnih glagola;

- Prezent kondicionala: pogodba za sadašnjost i budućnost, kao i modalna upotreba: *tu aurais de la monnaie? Vous pourriez me dire …?*

- Imperativ sa zamenicama za direktni i indirektni objekat : *fais- le, parle- lui*;

- Upotrebe infinitiva: *Se promener en amoureux, quel bonheur !*

Glagoli

- Frekventni unipersonalni glagoli i izrazi;

- Povratni glagoli.

Predlozi i predložna grupa

- Pridevska vrednost: *des chaussures de sport*;

- Iza priloga za količinu: *beaucoup / peu / assez / trop de travail*.

Prilozi

- Za mesto, za vreme, za način, za količinu;

- Mesto priloga

- Poređenje priloga;

- Priloška upotreba prideva: *chanter faux manger léger.*

Modaliteti i forme rečenice

- Deklarativni modalitet;

- Interogativni modalitet: direktno i indirektno totalno pitanje;

- Eksklamativni modalitet sa *quel* na početku;

- Rečenice sa prezentativima.

Složene rečenice

- Sistematizacija koordiniranja rečenice sa veznicima *et*, *ou*, *mais*, *car*, *ni* i prilozima/priloškim izrazima *c'est pourquoi*, *donc, puis*, *pourtant*, *par contre*, *par conséquent*, *au contraire*.

- Zavisne rečenice sa najfrekventnijim veznicima: relativne, komparatvine, vremenske, uzročne, finalne, hipotetične.

ŠPANSKI JEZIK

Glagolska grupa

Oblici subjunktiva: prezent

Glagoli: *llover, hacer frío/calor*

Perifraze: *tener que + infinitivo, ir a + infinitivo, pensar + infinitivo, empezar a + infinitivo*

Konstrukcije sa glagolima kao što su: *gustar, parecer + que... y doler*

Glagoli ser i estar

Složena rečenica

a) Zavisna rečenica u indikativu

Mientras vivíamos en Madrid, estudiaba español. ¿Crees (estás segura, piensas) que aprobaremos el examen.

Kazivanje želje, volje, namere

a) subjunktivom

b) infinitivom

Me gustaría conocer a este actor. Me gustaría que tú conoszas a mi hermamo. Hay que luchar contra la polución del aire y del agua. Es necesario que luchemos…¿Qué quieren Ustedes que haga? El trabaja mucho para ayudar a susu hijos. El trabaja mucho para que sus hijos tengan una vida mejor.

Upravni i neupravni govor (potvrdne, odrične i upitne rečenice, imperativ).

Dime si/donde/cuando/quién/que…

Sabes si/ donde/cuando/quién/que…

Me puedes decir donde/cuando/quién/que…

Hipotetične rečenice (prvi tip)

Pasivne konstrukcije

a) *ser + participio pasado*

La casa fue construida en 1984.

b) *pasiva refleja*

Se venden libros aquí.

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

III razred
sedma godina učenja

(2 časa nedeljno, 72 godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa uobičajenim i novim aktivnostima na času.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

- posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta (približnog trajanja oko 5 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta) postavi hipoteze u vezi sa:

- vrstom usmenog teksta koji sluša, npr. obaveštenja, uputstva i upozorenja, anketiranje prolaznika i drugo;

- brojem sagovornika, njihovim statusom i namerama;opštim sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.).

Audio /video materijali: detaljno /selektivno razumevanje

- posle drugog i po potrebi narednih slušanja (u zavisnosti od težine teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu i sadržaj usmenog teksta, na status, namere i međusobne odnose sagovornika;

- razume najbitnije elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati izlaganja o poznatim temama u kojima se koristi standardni jezik i razgovetan izgovor.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o bliskim temama, u kojima se koristi standardni govor i razgovetan izgovor;

- prati različite druge televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju relativno bliske teme;

- razume opšti sadržaj reklamnih poruka i kraćih radio emisija (do 12 minuta) o temama iz svakodnevnog života i života mladih.

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume fraze i rečenice nastale u spontanoj interakciji u vezi sa poznatim situacijama, uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka na ulici, telefonski razgovori, intervju licem u lice, telefonskim putem, preko skajpa itd.).

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- uočava i prepoznaje razliku u strukturi i sadržaju tekstualnih vrsta koje koristi u privatnom i školskom domenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije dužih autentničnih, adaptiranih i neautentničnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

- razume tekstove dužine do 200 reči o konkretnim temama iz oblasti neposrednog interesovanja (porodični život, svakodnevica, škola, posao, slobodno vreme, dnevni događaji), izvodeći zaključke o nepoznatim značenjima na osnovu konteksta, jezičkih znanja i drugih predznanja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

- razume celinu i pojedinačne delove obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume opise događaja, osećanja, namera u meri koja mu omogućuje redovnu prepisku s prijateljima i poznanicima;

- razume glavnu nit argumentacije u predstavljanju nekog problema, čak i ako ne razume svaki pojedinačni detalj;

- razume suštinske informacije iz nekoginformativnog teksta (npr. vesti, izveštaja, biografije), napisanog jednostavnim stilom, na relativno poznate teme.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- pronađe i razume veći broj relevantnih informacija u uobičajenim pisanim dokumentima (pismima, prospektima, obaveštenja).

Razumevanje stručnih tekstova

- razume jednostavna uputstva i savetodavne tekstove ukoliko su pisana jasnim jezikom i/ili praćena vizuelnim elementima, bez velikog broja stručnih izraza;

- razume kraće tekstove o savremenoj društvenoj problematici, razaznajući autorov generalni stav ili gledište.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavne literarne tekstove različitih žanrova (poeziju, prozu, dramu), ukoliko u njima nema simboličkih i intertekstualno specifičnih elemenata.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- na jednostavan način opisuje i izveštava o različitim temama iz domena ličnih interesovanja koristeći poznate jezičke elemente (leksičke i morfosintaksičke strukture);

- opisuje ili reprodukuje, s priličnom lakoćom, sadržaj manje komplikovanih priča i opisa događaja,ređajući hronološki zbivanja i koristeći određene leksičke strukture;

- opiše neki stvarni ili izmišljeni događaj i govori o nadanjima, snovima i ciljevima;

- opiše svakodnevne radnje i navike, govori o realizovanim aktivnostima kao i o pripremanju i planiranju neke buduće aktivnosti.

Argumentovanje

- argumentuje lične stavove tako da ga sagovornik bez poteškoća razume skoro tokom celog izlaganja;

- ukratko obrazloži i objasni šta misli, planira i radi.

Izlaganje pred publikom

- opisuje i izlaže o temama iz oblasti ličnog iskustva i obrazovanja ili struke, sa prethodnom pripremom i uz pomoć vizuelnih sredstava koja mu olakšavaju prezentaciju;

- odgovori na jednostavna i neposredna pitanja koja se odnose na prezentaciju, pod uslovom da se mogu ponoviti i da mu se pruži pomoć pri formulisanju odgovora;

- interpretira radnju nekog filma ili knjige.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- prati govor sagovornika kada mu se obraća razgovetno, koristeći uobičajene izraze, ali ponekad je potrebno da mu se iskazi ponove radi pojašnjenja određenih reči ili izraza.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- iznosi lični ili zatraži nečiji stav ili mišljenje o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja i obrazovanja koristeći poznate jezičke elemente;

- snađe se u rešavanju određenog problema, npr. snalaženja u svakodnevnim situacijama, postavljajući praktična pitanja tipa: Kuda ići? Šta raditi? Kako se organizovati? (planovi za izlazak i sl.);

- prepozna temu nekog razgovora ukoliko se priča polako i razgovetno;

- izrazi slaganje ili neslaganje sa sagovornikom.

Formalna komunikacija

- prati osnovni smisao formalne diskusije o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja, obrazovanja ili struke ako se govori standardnim jezikom i koriste poznati jezički elementi;

- izrazi lični stav, ali se teško snalazi u pokretanju rasprave;

- razmeni određene informacije i kaže svoje mišljenje o nekim praktičnim pitanjima, ukoliko se to od njega traži na direktan način, pod uslovom da mu se pomogne u formulisanju iskaza i da mu se, ako zatreba, ponove najvažniji delovi;

- snalazi se u većini situacija koje su vezi sa nekim putovanjem ili organizacijom putovanja (rezervisanje smeštaja, kupovina krata, traženje informacija od drugih putnika...).

Funkcionalna saradnja

- prati šta se govori i, ako zatreba, ponovi reči sagovornika, kako bi se uverio da su se dobro razumeli;

- prenese jednostavne i direktne informacije.

Intervjuisanje

- koristi pripremljeni upitnik za vođenje organizovanog razgovora, uz spontano postavljanje nekoliko dodatnih pitanja.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja.

Učenik treba da:

Teme

- piše na razložan i jasan način o raznovrsnim temama iz svog područja interesovanja i okruženja;

- u jednostavnom i vezanom tekstu može jasno da opiše osećanja i reakcije;

- u stanju je da opiše i rezimira video i audio poruke u vezi sa poznatim situacijama i sadržajima iz svakodnevnog života mladih, kao i sadržaje informativnog i dokumentarnog karaktera.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše kratke formalne i neformalne tekstove (do 100 reči) koristeći standardne i konvencionalne formule pisanog izražavanja (pismo, obaveštenje, poruka);

- piše beleške u vezi sa svakodnevnim potrebama i planovima;

- može da vodi beleške i piše lična pisma da bi tražio ili preneo informacije i da na razumljiv način piše o elementima koje smatra bitnim;

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima i svojim domenom interesovanja.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje elementarnom leksikom, ali dolazi do ozbiljnih grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

- može da opiše stvari koje su mu bliske;

- može da upotrebljava jednostavno i opisno izražavanje da bi kratko pričao o predmetima i stvarima koje ima i poredi ih sa drugima;

- može da opisuje svoje utiske upotrebljavajući jednostavne izraze, daje kraći opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo, kao i planove za budućnost;

- pravilno koristi pravopis, interpunkciju i organizaciju teksta.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno reaguje na formalnost govorne situacije.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Učenik treba da:

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj dužeg adaptiranog teksta, audio ili video zapisa i kraće interakcije na L2 (strani jezik);

- sažima sadržaj kratkog adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 (stranog jezika) na L1 (maternji jezik) i obrnuto, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

- koristi dvojezične rečnike za pisano prenošenje poruka uz konsultacije se sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 (stranog jezika) na L1 (maternji jezik) kraćih adaptiranih tesktova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Množina imenica (posebni slučajevi)

Pluralia tantum, singularia tantum

Zbirne imenice sa glagolom u jednini i množini (npr. *people, police; family, team*)

Član (proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Zamenice

Složene zamenice sa *some-, any-, no-*

Pridevi i prilozi

Pridevi i prilozi istog oblika *(fast, early, late, hard)*

Promena značenja (npr. *hard/hardly, near/nearly*)

Veznici

Veznici u paru (*as...as, both...and, so...as, either...or, neither...nor, not...only, but...also, though...yet*)

Tvorba reči

Najčešći sufiksi *(- hood, - ness, - ment, - ion/- ation*) i prefiksi (*co-, dis-, in-, mis-*) za tvorbu imenica

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Causative have/get (receptivno)

Gerund (upotreba posle glagola *enjoy, prefer, avoid...* i posle izraza *It's no use, I can't help...*)

Modalni glagoli (oblici za prošlost i budućnost)

Pasivne konstrukcije

Predlozi (posle glagola, prideva i imenica)

Frazalni glagoli sa *on, off, up, down…(npr. go on, turn on/off, turn up/down …)*

Rečenica

Relativne rečenice

Pogodbene rečenice (irealne)

Neupravni govor (sa slaganjem vremena)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član (*articolo partitivo*)

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice (*pronomi personali*)

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine*)

Nenaglašene lične zamenice u paru (*pronomi personali accoppiati*)

Prisvojne zamenice (*pronomi possessivi*)

Pokazne zamenice (*pronomi dimostrativi*)

Povratne zamenice (*pronomi riflessivi*)

Upitne zamenice (*pronomi interrogativi*: *chi? che?/che cosa?)*

Neodređene zamenice i pridevi (*niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, qualche, alcuni*)

Relativne zamenice (*pronomi relativi*: *che, cui, il quale/la quale*)

Uvođenje nove građe

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (*pronomi diretti nei tempi composti*) RECEPTIVNO

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (*comparazione*)

Apsolutni superlativ (*superlativo assoluto*)

Prisvojni pridevi (*aggettivi possessivi*)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (*aggettivi dimostrativi: questo, quello*)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (*numeri cardinali*)

Redni brojevi (*numeri ordinali*)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (*verbi riflessivi*)

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (*futuro semplice*)

Imperfekat (*imperfetto*)

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*) - RECEPTIVNO

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO.

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più*, priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?, come?, perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Imenice

Izvedene od glagola: aufstehen - Aufstand, absehen - Absicht, ankommen - Ankunft.

Rod imenica.

Pridevi

Izvedeni sufiksacijom od glagola i imenica: *fehlerfrei, liebevoll, sprachlos, trinkbar.*

Složeni (*steinreich).*

Pridevska promena komparativ i superlativa (*mein älterer Bruder, mit der schönsten Frau).*

Brojevi:

Osnovni i redni (*der siebte erste; am siebten ersten*).

Predlozi

Sa akuzativom (*Ich bin gegen dich*), sa dativom (*Sie arbeitet bei einem Zahnarzt*). Predlozi sa dativom ili akuzativom (*Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule*). Predlozi sa genitivom (*während der Stunde, wegen der Grippe, trotz des schlechten Wetters, statt deines Bruders, innerhalb/ausserhalb der Arbeitszeit*).

Glagoli

Glagolska vremena: prezent, preterit, perfekt, pluskvamperfekt i futur slabih, jakih glagola, pomoćnih složenih, refleksivnih i modalnih glagola. Glagoli sa predlozima (*warten auf, sich interessieren für*). Konjuktiv u funkciji izražavanja želje i uslova (*Ich hätte gern... Ich möchte...Ich würde gern...Wenn ich das wüsste...*) Pasiv radnje: prezent, futur, preterit i perfekt, sa modalnim glagolom (*Dieses Buch wird viel gelesen. Darüber soll oft gesprochen werden. Ihre Leisutungen sind viel gelobt worden.).* Pasiv stanja: prezent i preterit (*Die Ware ist dem Kunden schon geliefert.)*

Infinitiv sa "*zu*" uz neke glagole i izraze (*Hast du noch viel zu lemen? Sie hat keine Lust /Zeit, keinen Wunsch, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört Fleisch zu essen?); um...zu* (*Er spart, um ein neues Auto zu kaufen.), statt...zu, ohne...zu* (*Er hörte mir zu, ohne/statt etwas zu sagen.*).

Veznici i vezнички izrazi:

Wenn, falls; indem, anstatt, ohne dass, sodass/so...dass

Zamenice

Relativne zamenice u u nominativu, genitivu, dativu i akuzativu (*Hast du meinen Bruder gesehen, dergeradeweggegangenist. Das Buch, von dem wir gesprochen haben.*).

Prilozi

Za vreme (*gestern*), mesto (*nebenan*), način (*allein*), količinu (*viel, wenig*), uzrok (*deshalb, deswegen, darum*), namena i svrha (*dazu, infolgedessen, folglich*), zamenički prilozi (*worauf, woran, damit, davon*).

Rečenice

Izjavne rečenice, upitne rečenice; nezavisne i zavisno- složene rečenice - uvedene i neuvedene (vremenske, uzročne, namerne, načinske, željene, uslovne/realne, irealne). Red reči u rečenici.

RUSKI JEZIK

Rečenica

Rečenica s predikatom izraženim potencijalom.

Rečenica sa atributom izraženim: a) komparativom, b) superlativom (Сила, **сильнее его воли,** сбросила его оттуда. Не жалей себя - **это самая гордая, самая красивая** мудрость на земле.)

Rečenice sa priloškim odredbama za mesto izraženim: a) genitivom s predlozima **из- за, из-под**; b) akuzativom s predlozima **через, сквозь**; v) instrumentalom s predlogom **между**.

Rečenice s priloškim odredbama za vreme izraženim: a) dativom s predlogom **по** (**по** вторникам, **по** ночам i sl.); b) dativom s predlogom **к** (**к** вечеру, **к** Первому мая i sl.); v) instrumentalom s predlogom **перед** (**перед** уроком).

Rečenice s priloškim odredbama za cilj izraženim: a) dativom s predlogom **к** (uz glagole tipa готовиться **к** кому- чему); b) instrumentalom s predlogom **за** (uz glagole kretanja, na primer: идти **за** хлебом); v) genitovom s predlogom **для**.

Rečenice s priloškim odredbama za uzrok izraženim: a) genitivom s predlozima **из- за, от**; b) dativom s predlogom **по**.

Rečenice s priloškim odredbama izraženim glagolskim prilozima (Окна **разинув**, стоят магазины. За чертой, **не всходя**, томилось солнце.).

Imenice

Genitiv jednine na **- у**; lokativ jednine na **- у**; nominativ množine na **- а, - я.** Promena imenica na **- ата, - ята, - анин, - янин.** Imenice kojima se označavaju ljudi po nacionalnoj, socijalnoj i teritorijalnoj pripadnosti (**русский, серб, венгр, англичанин, грек; белградец, москвич, герцеговинец, сремец** i sl.).

Zamenice

Upotreba i značenje neodređenih (**кто- то, кто- нибудь, что- то, что- нибудь, чей- то, чей- нибудь**) i odričnih zamenica (**не с кем, не о чём**).

Pridevi

Komparativ i superlativ - građenje i upotreba.

Brojevi

Promena osnovnih brojeva.

Glagoli

Potencijal (**читал бы, писал бы, если бы).** Glagolski prilozi (**читая, крича, прочитав, увидя**). Glagoli kretanja: **вести- водить, вести- возить, лететь- летать, ехать- ездить, плыть- плавать** i dr.

Prilozi

Poređenje priloga (Она всех **красивее.** Она пишет всех **красивее.** Сегодна ветер дует **сильнее**, чем вчера.)

Leksika

Sinonimi, homonimi, međujezički homonimi. Posebnu pažnju posvetiti međujezičkim homonimima.

Leksikografija

Struktura i korišćenje dvojezičnih i jednojezičnih rečnika.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička grupa

- Sistematizacija upotrebe determinanata: određenih, neodređenih i partitivnih članova; prisvojnih i pokaznih prideva; osnovnih, rednih i aproksimativnih brojeva; neodređenih reči; odsustva determinanata.

- Sistematizacija roda i broja imenica i prideva, mesta i poređenja prideva.

- Sistematizacija zamenica: ličnih nenaglašenih (uključujući i zamenicu *on*) i naglašenih; zamenica za direktni i za indirektni objekat; pokaznih i prisvojnih; upitnih i frekventnih neodređenih.

- Složene upitne zamenice *lequel*, *laquelle* itd.

Glagolska grupa

- Osnovne vrednosti i upotrebe načina, vremena i perifrastičnih konstrukcija savladanih u prethodnim razredima.

- Perifrastične konstrukcije sa pomoćnim glagolom u imperfektu*: j'allais partir, il venait d'arriver, nous étions en train de faire nos bagages…*

- Sistem prošlih vremena u naraciji, posebno opozicija perfekat / imperfekat.

- Glagolske konstrukcije sa *sembler*, *avoir l'air*, *devenir* + pridev.

- Imperativ sa infinitivom: *laisse- moi parler!*

- Particip prezenta i gerundiv.

Predlozi

- Sistematizacija upotrebe predloga i frekventnih predložnih izraza.

- Predlozi i složene relativne zamenice (*avec lequel*, *pour laquelle*, *auquel*…)

- Predlozi u frekventnim glagolskim konstrukcijama.

Prilozi

- Mesto priloga upotrebljenih sa prostim i sa složenim vremenima: *beaucoup*, *bien*, *déjà*, *encore*, *vite*.

- Priloške zamenice *en* i *y*.

Modaliteti i forme rečenice

- Imperativni modalitet;

- Interogativni modalitet sistematizacija;

- Direktno i indirektno parcijalno pitanje;

- Sistematizacija: negacija sa *pas*; sa forkluzivima *plus, personne, rien, jamais*;

- Naglašavanje rečeničnih delova.

Složene rečenice

- Sistematizacija zavisnih rečenica sa frekventnim veznicima: relativnih, komparativnih, vremenskih, uzročnih, finalnih, hipotetičnih;

- Koncesivne i opozitivne rečenice sa najfrekventnijim veznicima;

- Rečenica sa *que* u funkciji objekta, kao i slaganja vremena u objekatskim rečenicama.

ŠPANSKI JEZIK

Pasivne konstrukcije sa i bez agensa

Upotreba infinitiva u funkciji subjekta, objekta i atributa.

Piensan viajar mañana.

Es necesario estudiar lenguas extranjeras.

Hacer ejercicio es muy importante para la salud.

Estar + gerundio

Estaban discutiendo cuando entró Juan.

Kazivanje pretpostavke

Si + subjunktiv imperfekta

Si trabajáramos, tendríamos dinero.

Vremenske odredbe

Početak i trajanje radnje (*hace, desde hace, desde que*)

Događaji koji su se jednom dogodili (*un día, una vez, aquel día*...)

Događaji koji se često događaju (*normalmente, muchos días, a veces*...)

Izraziti radnju u budućnosti (*dentro de*...)

Prilozi i izrazi za vreme (*mientras*)

Složena rečenica

zavisna rečenica u subjunktivu (izražavanje futura)

Osnove upotreba glagolskih načina indikativa i subjunktiva u najčešćim tipovima složenih rečenica (relativna, vremenska, uzročna, posledična).

Bezlične konstrukcije

Sa glagolima *llover, nevar*…

Ser + adjetivo: es necesario, es obligatorio, es importante…

(ukazati na upotrebu subjunktiva u nekim od ovih rečenica)

Izražavanje

- bojazni: *temo que haya llegado a tiempo.*

- želje: *Espero que venga.*

- zapovesti, volje: *Quiero que me digas la verdad. Es necesario que aprendan estos verbos.*

Brojevi

Razlomci, matematički znakovi i radnje.

Leksikografija

Struktura stručnih rečnika i njihovo korišćenje.

IV razred
osma godina učenja

(2 časa nedeljno, 68 godišnje)

Operativni zadaci na nivou jezičkih veština

SLUŠANJE

Osposobljavanje učenika za razumevanje usmenog govora.

Učenik treba da:

Govor u učionici

- u potpunosti razume i reaguje na usmene poruke u vezi sa aktivnostima na času, čak i ako čas vodi nepoznata osoba, pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Audio i video materijali: globalno razumevanje

Posle prvog slušanja određenog nepoznatog usmenog teksta, na primer monološkog izlaganja o poznatoj temi (približnog trajanja do 6 minuta), u zavisnosti od stepena poznavanja teme i konteksta postavi hipoteze u vezi sa:

- opštom temom i sadržajem datog usmenog teksta usmeravajući pažnju na relevantne jezičke i nejezičke elemente (ključne reči, intonaciju, govor tela i dr.);

- strukturom izlaganja.

Audio /video materijali: detaljno /selektivno razumevanje

Posle drugog i po potrebi trećeg slušanja (u zavisnosti od složenosti teksta i naloga za slušanje):

- proveri prvobitno postavljene hipoteze koje se odnose na vrstu, sadržaj i strukturu usmenog teksta;

- razume sve bitne elemente sadržaja usmenog teksta u zavisnosti od cilja slušanja.

Monološka izlaganja

- uz eventualnu prethodnu pripremu, prati jasno strukturisana izlaganja o aktuelnim društvenim temama i o onima iz sfere sopstvenog interesovanja u kojima se koristi standardni jezik.

Mediji: informativne emisije

- razume opšti smisao i bitne pojedinosti informativnih radijskih i televizijskih emisija o aktuelnim temama u kojima se koristi standardni govor;

- prati različite televizijske emisije informativnog karaktera (dokumentarci, intervjui, diskusije, reportaže) u kojima se obrađuju aktuelne teme;

- razume temu radio emisija (reportaža, intervjua i slično, do 15 minuta), kao i njihov sadržaj, pod uslovom da je govor standardan i artikulacija jasna.

Mediji: zabavne emisije

- prati filmove, serije i različite druge televizijske emisije u kojima se obrađuju relativno poznate teme;

- razume temu i delove pesama koje sluša.

Spontana interakcija

- razume spontanu interakciju izvornih govornika u vezi sa temama iz svakodnevnog života uz otežavajuće okolnosti prirodne komunikacije (buka, šumovi itd.), pod uslovom da je govor standardan i jasno artikulisan.

Uputstva

- razume uputstva za upotrebu određenih sredstava, predmeta ili aparata, pod uslovom da ne sadrže mnogo stručnih elemenata.

Strategije

- oslanjajući se na opšta znanja i iskustva, rekonstruiše nepoznato na osnovu konteksta i pamti, reprodukuje i kontekstualizuje bitne elemente poruke;

- oslanjajući se na svoja jezička znanja, postavlja i proverava hipoteze o jezičkim formama;

- uviđa koje elemente nije u potpunosti razumeo i u vezi sa njima traži dodatna obaveštenja.

ČITANJE

Osposobljavanje učenika za funkcionalno čitanje i razumevanje različitih, uzrasno i sadržajno primerenih vrsta tekstova radi informisanja, izvršavanja uputstava i ostvarenja estetskog doživljaja (čitanje radi ličnog zadovoljstva).

Učenik treba da:

Razlikovanje tekstualnih vrsta

- razlikuje frekventne i manje frekventne vrste tekstova, poznaje njihovu

- makro i mikro strukturu i razume njihovu svrhu i namenu.

Prepoznavanje i razumevanje tematike tekstova - nivo globalnog razumevanja

- razume pojedinačne informacije složenijih autentničnih, adaptiranih i neautentničnih tekstova, kao i njihov opšti smisao;

- razume tekstove dužine do 250 reči o konkretnim temama iz različitih oblasti interesovanja, sa značajnim stepenom ispravnog poimanja i tumačenja sadržaja.

Globalno razumevanje u okviru specifičnih tekstova

- razume opšti smisao i pojedinačne detalje privatne korespondencije svakodnevne tematike, kao i opšti smisao i najfrekventije fraze karakteristične za poslovnu korespondenciju;

- razume glavnu nit i suštinu obrazloženjâ u predstavljanju nekog problema u jednostavnijim tekstovima argumentacionog tipa (npr. u novinskim kolumnama ili pismima čitalaca), ali i u drugim vrstama tekstova u kojima se javlja argumentacija;

- razume bitne elemente i opšti sadržaj ograničeno kompleksnih informativnih tekstova, uz povremeno korišćenje rečnika i priručnika ili nastavnikovu pomoć.

Prepoznavanje i razumevanje pojedinačnih informacija - nivo selektivnog razumevanja

- ume da u poznatim i manje poznatim vrstama tekstova pronađe veliki broj relevantnih informacija.

Razumevanje stručnih tekstova

- razume nešto duža uputstva o načinu upotrebe tehničkih i drugih aparata, pisana jasnim jezikom, potkrepljena primerima konkretne upotrebe i /ili ilustracijama;

- ume da prati specijalizovane publikacije i izvan svog područja aktivnosti, koristeći povremeno rečnik ili neko drugo pomoćno sredstvo.

Razumevanje književnog teksta

- razume jednostavnije savremene literarne tekstove pisane uobičajenom i stilski nespecifikovanom leksikom, uz povremenu pomoć nastavnika ili konsultovanje rečnika/priručnika.

GOVOR

Osposobljavanje učenika za kratko monološko izlaganje i za učešće u dijalogu na stranom jeziku.

Učenik treba da:

Monološko izlaganje

Opisivanje

- opisuje i izveštava o događajima i iskustvima, služeći se širim fondom izraza koje vešto primenjuje;

- opiše karakteristične detalje nekog događaja;

- ispriča priču ili iznese neki opis jednostavnim "listanjem" iređanjem elemenata;

- jednostavnim rečima opiše i ukratko upoređuje stvari i događaje.

Argumentovanje

- argumentuje stavove i mišljenja tako da ga sagovornik, bez poteškoća i skoro tokom celog izlaganja, razume;

- u izlaganju naglasi bitne činjenice nekog događaja iz ličnog iskustva, ukratko ih obrazloži i objasni svoje mišljenje.

Izlaganje pred publikom

- u prezentaciji, između ostalog, iznese svoj vrednosni stav o temama vezanim za lično iskustvo i interesovanja;

- odgovori na neposredna pitanja koja se nadovezuju, pod uslovom da se mogu ponoviti;

- interpretira radnju nekog filma ili knjige i opiše svoj doživljaj o njima.

Interakcija

Razumevanje izvornog govornika

- razume dovoljno dobro kako bi se, bez preteranog napora, snalazio u uobičajenim situacijama.

Neformalni razgovor (između prijatelja)

- na učtiv način izražava svoja uverenja, stavove, slaganja i neslaganja;

- predlaže i reaguje na predloge;

- prati diskusije/razgovore određenog trajanja, pod uslovom da se govori razgovetno i standardnim jezikom.

Formalna komunikacija

- aktivno učestvuje u uobičajenoj formalnoj diskusiji o poznatim temama na standardnom jeziku kada sagovornik govori razgovetno i gde obično dolazi do razmene informacija, dobijanja uputstava ili rešavanja nekih praktičnih problema;

- prati promene tema u formalnoj diskusiji o poznatim temama iz domena ličnih interesovanja ili struke, ukoliko se razgovor vodi polako i razgovetno;

- snalazi se u neuobičajenim situacijama na javnom mestu (u prodavnici, pošti ili banci) kada npr. zahteva zamenu neke neispravne robe ili proizvoda;

- dobije dodatna obaveštenja.

Funkcionalna saradnja

- prenese svoje mišljenje i reakcije u odnosu na moguća rešenja i poteze koje treba preduzeti, dajući kratka obrazloženja i razloge za tako nešto;

- inicira sagovornike da iznesu svoje mišljenje o tome šta treba da se uradi.

Intervjuisanje

- preuzme izvesnu inicijativu tokom konsultacija ili razgovora (pokretanje nove teme), ali u priličnoj meri ostaje zavisan od interaktivnog delovanja samog sagovornika.

PISANJE

Osposobljavanje učenika za pisanje kraćih tekstova različitog sadržaja

Učenik treba da:

Teme

- precizno opiše aktuelna dešavanja, neki stvarni ili izmišljeni događaj;

- piše jasno strukturisane tekstove iz oblasti ličnog interesovanja;

- rezimira pročitanu priču, novinski članak, film i slično i objasni svoj stav u vezi sa aktuelnim dešavanjem, o apstraktnim kulturološkim pojavama i događajima, kao što su muzika ili film.

Tekstualne vrste i dužina teksta

- piše formalne i neformalne tekstove (do 120 reči);

- parafrazira i rezimira tekstove o temama u vezi sa svakodnevnim životom, razonodom, putovanjima, aktuelnim dešavanjima i svog domena interesovanja i obrazlaže svoje stavove;

- napiše pregledan, celovit i razumljiv tekst od početka do kraja;

- pravopis, koherentnost i kohezija teksta su prilično dobri.

Leksika i komunikativne funkcije

- iskazuje dobro vladanje leksikom na višem nivou iz privatnog domena, kao i u vezi sa specifičnim temama za određene školske predmete, ali dolazi povremeno do grešaka kada se radi o izražavanju složenijih misli i ideja;

- može da opisuje svoje utiske upotrebljavajući jednostavne izraze, daje duži i precizan opis svakodnevnih radnji iz svog okruženja (ljudi, mesta, školsko iskustvo i slično), opisuje aktivnosti iz prošlosti i lično iskustvo;

- može da na razložan, jednostavan i neposredan način piše o velikom broju bliskih tema u okviru svog područja interesovanja;

- u stanju je da opiše svoje planove za budućnost;

- može da opiše radnju knjige ili filma i da opiše svoje reakcije;

- može da obrazloži mišljenje, planove i događaje.

SOCIOKULTURNA KOMPETENCIJA

Sticanje i ovladavanje sociokulturnim kompetencijama neophodnim za pisanu i usmenu upotrebu jezika.

Učenik treba da:

Verbalna i neverbalna komunikacija sa predstavnicima drugih kultura

- prepoznaje i adekvatno koristi najfrekventije stilove i registre u vezi sa znanjima iz stranog jezika, ali i iz ostalih oblasti školskih znanja i životnih iskustava.

Interkulturna znanja i aktivnosti

- gradi sopstveni identitet kao interkulturna ličnost, jačajući svest o vrednosti različitih kultura i razvijajući sposobnost za integrisanje interkulturnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

MEDIJACIJA I PREVOĐENJE

Osposobljavanje učenika za posredovanje između osoba radi sporazumevanja.

Usmena medijacija

- prepričava sadržaj kratkog autentičnog teksta audio ili vizuelnog zapisa i kraće interakcije na L2;

- sažima sadržaj kratkog adaptiranog pisanog ili usmenog teksta, sa L2 (stranog jezika) na L1 (maternji jezik) i obrnuto, prilagođavajući ga sagovorniku.

Pisana medijacija i prevođenje

- pisano prenosi poruke na L2 dodajući, po potrebi, objašnjenja i obaveštenja;

- koristi rečnike, posebno jednojezične, za pisano prenošenje poruka uz konsultacije se sa nastavnikom;

- koristi opšta znanja iz drugih oblasti u cilju što uspešnijeg pisanog prevođenja sa L2 (stranog jezika) na L1 (maternji jezik) kraćih adaptiranih tekstova uz upotrebu rečnika, prateće literature i informacionih tehnologija.

GRAMATIČKI SADRŽAJI

ENGLESKI JEZIK

Cilj učenja gramatičkih sadržaja je obezbeđivanje osnove za uspešnu komunikaciju na stranom jeziku. Kroz nastavu engleskog jezika kontinuirano se obnavljaju jezičke strukture obrađene u prethodnim razredima, ali se znanja proširuju novim upotrebama, funkcijama, značenjem. Gramatika se prezentuje u skladu sa nivoom učenja, funkcionalnom progresijom i kroz leksički kontekst. Učenici se podstiču na zaključivanje i otkrivanje pravila, a zatim primenu znanja u raznovrsnim komunikativnim situacijama.

Imenice

Složenice (npr. *breakdown, software, passer- by*…)

Množina imenica (posebni slučajevi)

Član (utvrđivanje i proširivanje opsega upotreba i izostavljanja određenog i neodređenog člana)

Veznici

Povezivanje zavisne rečenice sa glavnom (*when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that*)

Tvorba reči

Odrični prefiksi (*un-, in-, im-, ir-, dis-)*

Sufiksi za pravljenje prideva (- *able, - ary, - ful, - less, - ous, - ic, - ical*…)

Glagoli

Obnavljanje obrađenih glagolskih vremena

Simple and continuous forms (glagoli stanja i akcije: *think, feel, look, see, smell, taste, appear*)

Narativna glagolska vremena (*Past Simple, Rast Continuous, Past Perfect*)

Used to/would za uobičajene radnje u prošlosti

Glagoli praćeni gerundom ili infinitivom

Must have/could have/can't have (spekulisanje o prošlosti)

Predlozi u izrazima za vreme

(npr. *on time/in time, at the end/in the end/at last …*)

Frazalni glagoli (proširivanje opsega)

Rečenica

Neupravni govor (sa slaganjem vremena; različiti tipovi rečenica)

Pogodbene rečenice (obnavljanje sva tri tipa)

ITALIJANSKI JEZIK

Imenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Vlastite i zajedničke imenice, odgovarajući rod i broj sa determinativom

Sistemski prikaz morfoloških karakteristika

Član

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sistematizacija upotrebe određenog i neodređenog člana

Partitivni član

Zamenice

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Lične zamenice

Naglašene lične zamenice

Naglašene lične zamenice u službi direktnog objekta (*complemento oggetto*) i indirektnog objekta (*complemento di termine)*

Nenaglašene lične zamenice u paru (*pronomi personali accoppiati*)

Relativne zamenice (*pronomi relativi*: *che, cui, il quale/la quale*)

Neodređeni pridevi i neodređene zamenice (*aggettivi e pronomi indefiniti*)

Nenaglašene lične zamenice u službi direktnog objekta u složenim vremenima (*pronomi diretti nei tempi composti*)

Pridevi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju

Komparacija prideva (*comparazione*)

Organska komparacija prideva

grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari)

Apsolutni superlativ (*superlativo assoluto*)

Prisvojni pridevi (*aggettivi possessivi*)

Upotreba člana uz prisvojne prideve

Pokazni pridevi (*aggettivi dimostrativi: questo, quello*)

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva

Glavni brojevi (*numeri cardinali*)

Redni brojevi (*numeri ordinali*)

Predlozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova upotreba

Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti dietro*

Glagoli

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Sadašnje vreme (*presente indicativo*)

Imperativ (*imperativo*). Zapovedni način za sva lica

Povratni glagoli (*verbi riflessivi*)

Upotreba glagola *piacere*

Perfekat (*passato prossimo*) pravilnih i nepravilnih glagola

Perfekt modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere*

Kondicional sadašnji, pravilnih i nepravilnih glagola (*condizionale presente*)

Futur pravilnih i nepravilnih glagola (*futuro semplice*)

Imperfekat (*imperfetto*)

Pluskvamperfekat (*trapassato prossimo*)

Prezent konjunktiva (*congiuntivo presente*)

Prosti perfekat (*passato remoto*), tvorba i osnovna upotreba - RECEPTIVNO

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Organska komparacija prideva *grado comparativo e superlativo dell'aggettivo (forme irregolari*)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Kondicional prošli (*condizionale passato*)

Idiomatska upotreba *volerci* i *metterci*

Uvođenje nove građe

Utvrđivanje i produbljivanje upotrebe prošlih vremena (*passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto* - receptivno)

Upotreba konjunktiva u zavisnoj rečenici (*finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc*.)

Prilozi

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Osnovni prilozi *bene, male, molto, poco, troppo, meno, più*, priloški izrazi za određivanje vremena (*prima, durante, dopo*) i prostora *a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù*

Upitni prilozi *quando?come? perché? dove?*

Građenje priloga od prideva pomoću sufiksa *mente*

Rečce

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

ci, ne

Rečenica

Obnavljanje i proširivanje iz prethodnih razreda

Prosta i proširena rečenica u potvrdnom i u odričnom obliku

Upitna rečenica

Red reči u rečenici

Složena rečenica: upotreba veznika koji uvode zavisnu rečenicu (vremensku, uzročnu, relativnu, hipotetički period)

Hipotetički period: Realna pogodbena rečenica

Irealna pogodbena rečenica, sa imperfektom u protazi i apodozi

NEMAČKI JEZIK

Imenice

Izvedene od glagola: aufstehen - Aufstand, absehen -Absicht, ankommen - Ankunf.

Poimenični participi: *die Studierenden, der Angestellte.*

Pridevi

Izvedeni sufiksacijom od glagola i imenica: *fehlerfrei, liebevoll, sprachlos, trinkbar.*

Složeni (*steinreich).*

Pridevska promena komparativa i superlativa (*mein älterer Bruder, mit der schönsten Frau).*

Participi u atributskoj upotrebi: *das weinende Kind, der zerbrochene Spiegel.*

Član:

Određeni (*der, die, das*), neodređeni (*ein, eine*), nulti, prisvojni (*mein, dein*), pokazni (*dieser, jener*), negacioni (*kein, keine*), neodređeni (*mancher, solcher, einige*). Upotreba člana u nominativu (subjekt), akuzativu i dativu (direktni i indirektni objekat), partitivnom genitivu (*die Hälfte des Lebens*), posesivnom genitivu (*die Mutter meiner Mutter*).

Brojevi:

Osnovni i redni (*der siebte erste; am siebten ersten*).

Predlozi

Sa akuzativom (*Ich bin gegen dich*), sa dativom (*Sie arbeitet bei einem Zahnarzt*). Predlozi sa dativom ili akuzativom (*Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule*). Predlozi sa genitivom (*während der Stunde, wegen der Grippe, trotz des schlechten Wetters, statt deines Bruders, innerhalb/ausserhalb der Arbeitszeit*).

Glagoli

Glagolska vremena: prezent, preterit, perfekt, pluskvamperfekt i futur slabih, jakih glagola, pomoćnih složenih, refleksivnih i modalnih glagola. Glagoli sa predlozima (*warten auf, sich interessieren für*). Konjuktiv u funkciji izražavanja želje i uslova (*Ich hätte gern... Ichmöchte...Ichwürdegern...Wennichdaswüsste...*) Pasiv radnje: prezent, futur, preterit i perfekt, sa modalnim glagolom (*Dieses Buch wird viel gelesen. Darüber soll oft gesprochen werden. Ihre Leisutungen sind viel gelobt worden.*) Pasiv stanja: prezent i preterit (*Die Ware ist dem Kunden schon geliefert.*).

Infinitiv sa "*zu*" uz neke glagole i izraze (*Hast du noch viel zu lemen? Sie hat keine Lust /Zeit, keinen Wunsch, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört Fleisch zu essen?); um...zu (Er spart, um ein neues Auto zu kaufen.), statt...zu, ohne...zu* (*Er hörte mir zu, ohne/statt etwas zu sagen.*).

Veznici i vezničkі izrazi:

Wenn, falls; indem, anstatt, ohne dass, sodass/so...dass, dvojni veznici *sowohl...als auch, weder.... noch, nicht nur....sondern auch, zwar.... aber, je.... desto, wie, als ob.*

Zamenice

Relativne zamenice u u nominativu, genitivu, dativu i akuzativu (*Hast du meinen Bruder gesehen, der gerade weggegangen ist. Das Buch, von dem wir gesprochen haben.*).

Prilozi

Redosled priloga/priloških odredbi u rečenici (vreme, uzrok, način, mesto)

Participi u funkciji priloga/priloške odredbe: *Er hörte schweingend zu. Von der Reise zurückgekehrt, traf er niemanden zu Hause an.*

Rečenice

Izjavne rečenice, upitne rečenice; nezavisne i zavisno-složene rečenice - uvedene i neuvedene (vremenske, uzročne, namerne, načinske, željene, uslovne/realne, irealne)

Red reči u rečenici (mesto objekta u dativu i akuzativu u rečenici)

RUSKI JEZIK

Rečenice

Participske konstrukcije. Zavisno složene rečenice: iskazne, odnosne, vremenske, namerne, uzročne, ciljne i uslovne. Pretvaranje participskih konstrukcija u složene rečenice i obratno. Razvijanje priloških odredbi u zavisnu rečenicu; kondenzovanje zavisnih rečenica u priloške odredbe.

Imenice

Sistematizacija promene imenica. Nepromenljive imenice. Singularia i pluralia tantum. Imenice opšteg roda. Imenice pridevskog i participskog porekla. Deminutivi.

Zamenice

Sistematizacija zamenica (posebno određenih i neodređenih i povratne zamenice).

Pridevi

Sistematizacija promene i upotrebe prideva.

Brojevi

Upotreba osnovnih brojeva i rednih brojeva (sistematizacija).

Glagoli

Sistematizacija ranije obrađenih glagolskih oblika. Participi. Glagoli kretanja sa prefiksima. Sistematizacija usvojenih glagola koji se rekcijski razlikuju od ekvivalentnih glagola u maternjem jeziku učenika (**благодарить, жертвовать, готовиться**).

Prilozi

Sistematizacija priloga za vreme, mesto, način, količinu. Naročitu pažnju posvetiti pravilnoj upotrebi priloga za mesto: там- туда, здесь- сюда, где- куда i sl.

Predlozi

Klasifikacija predloga prema upotrebi uz padeže (гулять **вдоль** реки, работать **в** школе, положить **на** стол, подойти **к** доске, сидеть **у** окна, вода **по** пояс i sl.). Ukazivanje na razlike u upotrebi ruskih predloga u odnosu na predloge u maternjem jeziku.

Veznici

Najefikasniji veznici u složenoj rečenici (**что, чтобы, потому что, так как, но, ни, то, пока, также, когда, только, как только**).

Leksika

Višeznačne reči i problemi njihove semantizacije. Antonimi, paronimi, međujezički homonimi i paronimi (kroz različite vrste vežbi). Složenice.

Leksikografija

Rečnici sinonima, homonima, antonima; frazeološki rečnici; stručni i terminološki rečnici.

FRANCUSKI JEZIK

Imenička i glagolska grupa

- Upotreba člana i zamenice u specifičnim posesivnim obrtima: *j'ai mal au genou*, *le vin me monte à la tête*.

- Upotreba i izostavljanje člana posle predloga *avec* i *sans* (*avec le plus grand plaisir*, *avec plaisir*; *sans l'aide de mes parents*, *sans aide*).

- Brojevi sistematizacija; razlomci, multiplikativni brojevi, brojne imenice i brojni prilozi.

- Prave neodređene zamenice.

- Demonstrativi *là* i *ci*: *ce soir- là*, *cette fois- ci*.

- Pridevi ispred i iza imenice: *une jolie petite robe noire*.

- Pridevi koji menjaju značenje shodno mestu u odnosu na imenicu.

- Kompartiv i superlativ, sistematizacija; nepravilni komparativ i superlativ.

- Najčešće faktitivne konstrukcije.

- Prezent i perfekt subjunktiva u najfrekventnijim strukturama.

- Anteriorni futur.

- Glagolske konstrukcije sa *sembler*, *avoir l'air*, *devenir* + pridev.

- Imperativ sa infinitivom: *laisse- moi parler!*

Predlozi

- Predlozi u izrazima: *à l'envers, à moitié, à peine, de bonne / mauvaise humeur, de nos jours, de rien, en avance / retard, par hasard, pour rien, sans cesse.*

Prilozi

- Mesto priloga upotrebljenih sa prostim i sa složenim vremenima: *enfin*, *mieux*, *peut- être*, *souvent*; prilozi na *-ment.*

- Pridevi upotrebljeni kao prilozi: *bas*, *bon*, *cher*, *fort*, *lourd*.

Modaliteti i forme rečenice

- Pasiv bez izraženog agensa; sa agensom uvedenim predlogom *par*; sa agensom uvedenim predlogom *de*.

- Poziciono naglašavanje rečeničnih delova.

- Umetnuta rečenica (*l'incise*).

Složene rečenice

- Infinitivne rečenice.

- Uzročne rečenice sa veznikom *comme*; predložne konstrukcije: *à cause de*, *grâce à*.

- Posledične rečenice sa veznicima *si* / *tellement*… *que*; posledične konstrukcije sa infinitivom: *réussir* / *arriver* / *parvenir à* …, *apprendre à*….

- Opozitivna rečenica sa veznikom *alors que*.

- Koncesivna hipoteza sa veznikom *même si*.

- Receptivno: finalne rečenice sa veznicima *de manière* / *façon que* (+ subjunktiv).

- Receptivno: posledična rečenica sa veznikom *si bien*…*que*.

- Restriktivna rečenica sa veznikom *sauf / excepté que* (+ indikativ); restrikcija sa *comme*.

ŠPANSKI JEZIK

Glagolska grupa

Prošla vremena: *pretérito perfecto, imperfecto, indefinido y pluscuamperfecto de indicativo.*

Konstrukcije: - *deber (de) / tener que + infinitivo*

Glagoli sa predlogom (alegrarse de, estar harto de...)

Glagoli koji iskazuju promenu raspoloženja (*ponerse nervioso, dar miedo, enfadarse..*)

Prezent subjunktiva za izražavanje želje

Složena rečenica

Prepoznavanje odnosa glavne i zavisne rečenice u tekstu, upotreba subjunktiva u zavisnoj rečenici (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno); izražavanje hipotetičnosti; kondicionalne rečenice (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno).

Diskurzivni konektori

Cuando, luego, después, entonces

Porque y como

Predlozi

za naraciju događaja iz prošlosti (*a + artículo determinado + cantidad de tiempo + de + infintivo*)

Izrazi za količinu

Demasiado, muy, bastante, más bien, algo, (un) poco, nada

Uzvične rečenice

Qué + sustantivo

Cuánto/Cómo+ verbo

Ojalá (que)

Izražavanje komparativnosti

Tan(to)…como

Más / menos….que

Menor / mayor…que

Major / peor…que

Superlativ

Relativni i apsolutni: ukazati na razlike u značenju.

Imenice

Sistemski pregled roda i broja.

Brojevi

Čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji.

Tvorba reči

Složenice (najčešće kombinacije):

Sacacorchos, paraguas, parabrisas, limpiaparabrisas…

Derivacija:

a) pomoću prefiksa,

b) pomoću sufiksa.

Nominalizacija najčešćih gramatičkih kategorija infinitiva

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija.

Leksikografija

Stručni i enciklopedijski rečnici.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

- komunikativna nastava stranih jezika uz primenu oblika rada u grupama i parovima, dodatnih sredstava u nastavi (AV materijali, IT, igre, autentični materijali, itd.), kao i uz

primenu principa nastave zasnovane na složenim zadacima koji ne moraju biti isključivo jezičke prirode (*task- based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU*).

Mesto realizacije nastave

- Nastava se realizuje u učionici ili odgovarajućem kabinetu.

Preporuke za realizaciju nastave

- Slušanje i reagovanje na naloge i/ili zadatke u vezi sa tekstom namenjenim razvoju i proveri razumevanja govora;

- Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po uogama, simulacije itd.);

- Aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera za učionicu, organizacija tematskih večeri i sl.);

- Debate i diskusije primerene uzrastu (debate predstavljaju unapred pripremljene argumentovane monologe sa ograničenim trajanjem, dok su diskusije spontanije i nepripremljene interakcije na određenu temu);

- Obimniji projekti koji se rade u učionici i van nje u trajanju od nekoliko nedelja do čitavog polugodišta uz konkretno vidljive i merljive proizvode i rezultate;

- Gramatička građa dobija svoj smisao tek kada se dovede u vezu sa datim komunikativnim funkcijama i temama, i to u sklopu jezičkih aktivnosti razumevanja (usmenog) govora i pisanog teksta, usmenog i pismenog izražavanja i medijacije;

- Polazište za posmatranje i uvežbavanje jezičkih zakonitosti jesu usmeni i pisani tekstovi različitih vrsta, dužine i stepena težine; koriste se, takođe, izolovani iskazi, pod uslovom da su kontekstualizovani i da imaju komunikativnu vrednost;

- U svakom razredu planira se izrada dva pismena zadatka.

KORELACIJA SA DRUGIM PREDMETIMA

Maternji jezik, istorija, istorija umetnosti, muzičko i likovno obrazovanje, informatika.

DRUGI STRANI JEZIK
III stepen
(prva godina učenja)

Cilj i zadaci

Usvajanje drugog stranog jezika obezbeđuje sticanje novih znanja i ovladavanje novim jezičkim sistemom što doprinosi proširivanju i bogaćenju opštih izražajnih mogućnosti učenika, podizanju opšteg obrazovnog i kulturnog nivoa, kao i upoznavanje kulture, običaja i načina života naroda čiji se jezik uči.

Zadaci učenja drugog stranog jezika su da učenici:

- upoznaju osnovne karakteristike sistema jezika i jezičkih struktura i usvoje oko 750 najfrekventnijih reči i izraza uključujući i terminologiju vezanu za struku;

- usvoje pravilan izgovor i intonaciju;

- osposobe se za razumevanje sagovornika i usmenog izlaganja o temama iz svakodnevnog života;

- ovladaju tehnikom glasnog čitanja i čitanja u sebi i osposobe se za razumevanje jednostavnih tekstova sa temama iz struke i svakodnevnog života;

- savladaju osnove ortografije radi korektnog pismenog izražavanja u okvirima usvojene leksike i jezičkih struktura;

- ovladaju jednostavnim govornim jezikom i steknu jezička znanja neophodna za rad u struci.

Komunikativne funkcije: privlačenje pažnje; oslovljavanje poznate i nepoznate osobe; predstavljanje sebe i trećeg lica; iskazivanje dopadanja i nedopadanja, slaganja i neslaganja s mišljenjem sagovornika; traženje i davanje dozvole; čestitanje i iskazivanje lepih želja; pozivanje u goste; prihvatanje i neprihvatanje poziva; obaveštenje i upozorenje; odobravanje ili neodobravanje nečijih postupaka; izražavanje zadovoljstva ili nezadovoljstva; izricanje zabrane ili naredbe; iskazivanje fizičkih tegoba, raspoloženja, neraspoloženja, radosti, zabrinutosti; započinjanje i završavanje pisama.

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

I razred

Sadržaj programa

Tematika

Teme iz oblasti školskog, porodičnog i društvenog života u zemljama čiji jezik uče i u našoj zemlji.

Iz života mladih: raspored časova; situacije u razredu; svečanosti; sportske aktivnosti; odlazak na izlet-ekskurziju; druženje.

Porodica i društvo: predstavljanje članova porodice; njihove osobine i interesovanje; dnevni poslovi članova porodice u kući i van nje; kupovina - u samoposluzi, robnoj kući; obroci i jela; odlazak u goste; praznici; saobraćajna sredstva.

Uz navedenu tematiku obraditi: dane u nedelji, mesece, godišnje doba, vreme na časovniku, vremenske prilike.

Školski pismeni zadaci: jedan pismeni zadatak u drugom polugodištu.

ENGLESKI JEZIK

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJ PROGRAMA

I REČENICA

1. Prosta rečenica: potvrdna, upitna, odrična.

John buys newspapers every day.

Is he coming today? When did you arrive home?

Tom wasn't at home. I don't like milk.

2. Red reči u rečenici. Mesto priloga i priloških odredbi.

The train arrived late this morning.

II IMENIČKA GRUPA

1. Član

- Osnovna upotreba određenog i neodređenog člana

- Određeni član uz redne brojeve i superlativ

the first, the tallest

- Nulti član uz vlastite i gradivne imenice, nazive obeda, dana u nedelji, meseca i godišnjih doba

Peter Jones, milk, lunch, Sunday, June, summer

2. Imenice

- Pravilna množina imenica

book/books, box/boxes, lady/ladies, dress/dresses, shelf/shelves

- Najčešći primeri nepravilne množine

man/men, woman/women, child/children, tooth/teeth, foot/feet

- Izražavanje pripadanja i svojine

Saksonski genitiv (boy's friend, Tom's dog)

3. Zamenički oblici

a) Zamenice

- Lične zamenice u funkciji subjekta i objekta

I meet him at school every day.

- Pokazne zamenice

This is my book and these are Peter's books.

b) Determinatori

- Pokazni determinatori

This book is Mary's.

- Prisvojni determinatori

My books are on the shelf.

- Neodređeni determinatori (some, any)

They usually lend me some money. There isn't any flour in the house.

4. Pridevi

- Najfrekventniji opisni pridevi

I've got yellow tulips in my garden.

- Sintetički komparativ i superlativ

Dick's brother is younger than Peter's.

5. Brojevi

Prosti brojevi do 100. Redni brojevi do 30.

6. Kvantifikatori

much, many; little, few; a lot of, lots of

I don't have much time now. He doesn't have many friends.

III GLAGOLSKA GRUPA

1. Glagoli

- The Simple Present Tense za izražavanje uobičajene radnje.

John always gets up early.

- The Present Continuous Tense

a) za radnju u toku

John is singing now.

b) za radnju koja će se dogoditi u skoroj budućnosti

John is leaving Belgrade tomorrow.

- The Future Simple Tense

I'll come tomorrow.

- The Simple Past Tense (pravilni glagoli, glagoli be, have)

The train arrived late. She was very ill. They had an accident.

- Imperativ - drugo lice jednine i prvo lice i drugo lice množine.

Come here! Let's go out. Don't stay long.

- Modalni glagoli

can, must - simple present

She can speak English well. She can't come today.

I must work hard. You must not keep it for ever.

2. Prilozi

Vrste priloga (za način, mesto i vreme)

He worked hard last night. The bus stops here. He is working now.

3. Predlozi

Najčešći predlozi za orijentaciju u vremenu i prostoru.

IV TVORBA REČI

Tvorba imenica sufiksima -er/-or/-ess

V LEKSIKOLOGIJA

Idiomi i frazeologizmi

VI LEKSIKOGRAFIJA

Struktura i korišćenje dvojezičnih rečnika

NEMAČKI JEZIK

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJ PROGRAMA

ISKAZ

PROSTA, PROŠIRENA I NEZAVISNO SLOŽENA REČENICA

Das ist (mein, sein, kein, unser) Haus. Der Krieg dauerte vier Jahre. Es regnete. Helene lernt (spielt, singt). Mein Vater ist Mechaniker. Er (sie) schreibt einen Brief. Inge zeigt ihm (uns, den Gästen) ihren Garten. Das ist kein Fahler. Niemand wird kommen. Es gibt nichts Neues. Es ist warm und wir gehen baden. Ich bin müde, aber ich komme doch mit. Er kam zu spät, denn seine Uhr ging nicht richtig.

POSTAVLJANJE PITANJA I DAVANJE POZITIVNIH I NEGATIVNIH ODGOVORA

Was ist das? Ist das ein (eine)...? Nein, das ist kein (keine)... Kommst du mit? Ja, ich komme mit. Nein, ich komme nicht mit. Brauchst du einen Bleistift? Ja, ich brauche... Nein, ich brauche keinen Bleistift. Kommt jemand? Nein, niemand kommt. Schneit es? Nein, es schneit nicht. Was machst du? Wes liest er? Wer singtdieses Lied? Wem zeigt Inge ihren Garten? Warum kam er zu spät?

IZRAŽAVANJE SADAŠNJOSTI, PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI

Die Gäste besichtigen unsere Stadt. Es ist kalt. Hans spielt Fußball auf dem Schulhof. Mein Freund reist morgen. Wir sehen uns heute abend. Wirst du bestimmt kommen? Sie werden das Autowerk "Crvena zastava" besichtigen. Was sagte er? Wo warst du gestern? Wir gingen jeden Tag spazieren. Er hat sein Auto verkauft. Das Kind ist eingeschlafen.

IZRAŽAVANJE ZAPOVESTI

Seid ruhig! Hört zu! Antworte auf die Frage! Mach das Fenster zu! Aufstehen! Aufgepaßt! Du bleibst hier! Er soll lesen!

IZRAŽAVANJE ŽELJE, MOLBE

Ich möchte ins Theater gehen. Möchten Sie mir helfen, bitte!

IZRAŽAVANJE KVALITETA I KVANTITETA

Das Wetter war schön. Klaras Bluse ist sehr teuer. Er ist nicht so fleißig wie sein Bruder. Der Baum ist ebenso hoch wie das Haus. Sie schenkte mir viele Bücher. Wie war das Wetter? Wieviel Geld hast du? Hungert Mark. Wie alt ist er (sie)? Er ist zehn Jahre alt.

IZRAŽAVANJE VREMENSKIH, PROSTORNIH I NAČINSKIH ODNOSA

Wie spät ist es? Wieviel Uhr ist es? Es ist acht Uhr. Es ist halb neun. Wann kommt er? Er kommt um zehn Uhr (heute, morgen, friíh). Um wieviel Uhr... Heute ist der 12. September 1990. Der wievielte ist heute? Ich war gestern im Kino. Hans wohnt in der Steinstraße 19. Wo wohnt er? Wo wohnst du? Wohin gehen wir? Wir gehen ins Theater. Dein Buch liegt dort auf dem Tisch. Sie spricht gut Deutsch. Er fährt zu schnell. Wie spricht sie Deutsch? Wie spielte eure Mannschaft?

Da bi se ostvarili postavljeni zahtevi, potrebno je da učenici savladaju sledeće gradivo:

VRSTE REČI

Imenice: usvajanje roda, broja i padeža imenica uz pomoć člana, nastavaka i determinativa. Nominativ, dativ i akuzativ jednine i množine sa odgovarajućim predlozima i bez predloga. Saksonski genitiv.

Član: Usvajanje određenog i neodređenog člana uz imenice u navednim padežima. Sažimanje člana sa predlogom im, ins, zum, ans...

Zamenice: Lične zamenice u nominativu, dativu i akuzativu. Prisvojne i pokazne zamenice kao determinativi uz imenice u navedenim padežima "jemand, niemand, etwas, nichts".

Pridevi: Pridevi u sastavu imenskog predikata, a u atributivnoj funkciji samo receptivno. Opisna komparacija sa "ebenso ... wie" i "nicht so ... wie". Osnovni i redni brojevi.

Predlozi: Predlozi sa dativom, s akuzativom i predlozi s oba ova padeža.

Glagoli: Prezent jakih, slabih i pomoćnih glagola. Modalni glagoli, složeni i refleksivni glagoli. Bezlični glagoli. Futur, preterit i perfekt najfrekventnijih glagola.

Veznici: U nezavisno složenoj rečenici: und, aber, oder, denn usw.

FONETIKA I ORTOGRAFIJA

Stalno negovanje izgovora i intonacije. Abeceda, čitanje, pisanje svih glasova sa težištem na karakteristikama nemačke ortografije: ei, eu, äu, ü, ö, ie, h - kao znak za dužinu vokala, - ch, sch, tsch, s - na početku reči i između dva vokala, sp, st, ß, z, tz - udvojeni vokali, udvojeni konsonanti. Veliko početno slovo svih imenica. Rastavljanje reči na slogove.

LEKSIKOGRAFIJA

Struktura dvojezičnih rečnika i služenje njima.

RUSKI JEZIK

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Rečenica

Prosta i proširena rečenica: izjavna, upitna i odrična. Intonacija izjavne i upitne rečenice sa upitnom rečju i bez nje. Nezavisno složene rečenice sa najčešćim veznicima. Najčešće zavisno složene rečenice (receptivno na konkretnim primerima u tekstu).

Imenice

Osnovni pojmovi o kategorijama imenica: rod, broj i padež imenica muškog roda na suglasnik (tvrd i mek), srednjeg roda, muškog roda na na -а, -я. Padeška paradigma. Nominativ u funkciji subjekta, imenskog dela predikata i vokativa. Osnovno značenje i funkcija ostalih padeža. Tipovi promena imenica (receptivno na konkretnim primerima u tekstu).

Zamenice

Promena ličnih zamenica. Upitne zamenice кто, что (cela paradigma); какой, чей. Prisvojne zamenice za sva tri lica i pokazne zamenice: этот, эта, это, эти uz imenice u nominativu.

Pridevi

Osnovni tipovi prideva i njihova promena.

Brojevi

Osnovni brojevi do 100. Desetice i stotine do 1000 (bez deklinacije). Redni brojevi - genitiv jednine i množine (u iskazivanju datuma i vremena po satu).

Glagoli

Osnovni pojmovi o kategorijama glagola: lice, vreme, vid, način. Glagolska vremena: sadašnje, prošlo, buduće (prosto i složeno). Infinitiv i njegova upotreba za građenje budućeg vremena. Zapovedni način (drugo lice jednine i množine). Povratni glagoli. Glagoli kretanja: идти-ходить, ехать-ездить, идти-ехать.

Prilozi

Upotreba najčešćih priloga za označavanje vremena, mesta i načina.

Predlozi

Najčešće upotrebljavani predlozi: **в** i **на** sa akuzativom i lokativom; **у** sa genitivom (posesivno značenje).

Izgovor, čitanje i pisanje

Praktično ovladati svim fonetskim jedinicama putem oponašanja nastavnikovog izgovora ili auditivnih sredstava (u okviru savladanih tema i govornih struktura), uz objašnjenje određenih fonetskih pojava.

Posebno uvežbati izgovor: ы, о, ч, щ, ш, ц, л i mekih suglasnika. Na kraju I godine učenja učenici treba:

- da znaju ruska slova i poseduju rutinsku naviku njihovog pisanja;

- da poznaju funkciju slova я, е, ё, ю; э, ы, щ, й; ь, ъ;

- da poznaju prirodu i funkciju akcenta u ruskom jeziku;

- da pravilno izgovaraju nenaglašeno **о, а, е, я**;

- da poznaju funkciju slova **я, е, ё, ю** na početku reči i posle samoglasnika;

- da poznaju prirodu izgovora mekih suglasnika i način njihovog obeležavanja pomoću **я, е, ё, ю, и, ь**;

- da vladaju izgovorom glagolskih završetaka **-ся, -тся, -ться;**

- da znaju pravilan izgovor **г** u nastavcima **-ого, -его;**

- da vladaju intonacijom potvrdne, upitne i odrične rečenice.

Ukazivati na izgovor i pisanje glasovnih grupa: ки, ги, хи; ств, вств, стх, здн, стл, лнц, рдц.

Leksikografija

Struktura dvojezičnih rečnika i služenje njima.

FRANCUSKI JEZIK

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Iskazi, pitanja i odgovori u prostim i prostoproširenim, potvrdnim i odrečnim rečenicama - u sledećim govornim modelima:

C'est / ce n'est pas

a) determinant + nom

c'est la salle. C'est un beau restaurant.

c'est ma place. C'est notre professeur.

b) determinant + nom + de...

C'est l'hôtel de mon père. C'est un cafè - bar.

v) adjectif + adverbe

C'est bon, ce n'est pas occupè.

g) prèsentations

C'est Paul. C'est le père de Marie.

C'est Monsieur... (Madame). C'est mon frère (ma soeur).

C'est...? Qui, c'est...

Non, ce n'est pas...

Est-ce que c'est...? Qui,

Non...

Qu'est-ce que c'est?

Qui est-ce? C'est... Ce sont... Ce ne sont

pas...

Ce sont...? Est-ce que

ce sont...

Sujet + Verbe être + Attribut

a) determinant + nom

Paris est une grande ville.

Michel est un bon élève.

b) adjectif qualificatif

Notre école est moderne. Sa classe est grande.

v) nom (profession, nationalité)

Son père est réceptionnaire. Sa mère est cuisinière.

Nous sommes Yougoslaves. Ils sont FranÇais.

Pitanja: Est-ce que... i pozitivan i negativan odgovor

Es-ce que son père est garÇon au restaurant? Oui... Non... Sujet + Verbe + Complément d'objet direct - uglavnom **avoir, prendre, vouloir, regarder, voir, acheter, manger, boire, lire, écrire** i sa upotrebom partitivnog "de"

Je prends du thé. Je ne veux pas de café. Je mange beaucoup de pain.

Je lis un roman intéressant.

Sujet + Verbe + Complément d'objet indirect - uglavnom sa glagolima **donner, montrer, parler, dire, apporter, servir, réserver, désirer, téléphoner...**

Je vais téléphoner à ta chambre.

Le client désire un café.

Pitanja: A qui...?

A qui vas-tu montrer la chambre? A un client. Sujet + Verbe + Complément circonstanciel

a) de lieu:

aller, à ... **venir de ... se trouver ... habiter ...** sa predlozima i prilozima kao: **dans, sur, devant, derrière, chez, en, à gauche, à droite, ici, loin; à (en), au** - za gradove i zemlje;

b) de temps:

sa najčešćim odredbama za vreme, kao: **aujourd'hui, maintenant, ce matin, demain, hier; lundi, mardi** (jours de la semaine); **janvier, novembre... (mois de l'année)** et les saisons...

Pitanja: Quand...? A quelle heure est-il?

Il part à trois heures. Il arrive demain. Il est quatre heures.

Quel jour... Quelle date...

Aujourd'hui, c'est lundi, le...

Comment...?

Comment allez-vous?

Il y a /Il n'y a pas

Pitanja: est-ce qu'il y a, y a t-il de...?

Il y a du ... de la ... des ... un, une, beaucoup de ... assez de...; il n'y a pas de...,

Qu'est-ce qu'il y a à (dans, sur, chez, etc)

Qu'est-ce qu'il y a dans notre hôtel?

Dans ce super-marhé il y a...

Izražavanje želje, molbe, zapovesti

Viens, ici! Ecoutez attentivement!

Parler bas, s'il vous plait! Ne fumez pas dans cette salle. Veuillez me suivre, suivez-moi...

Imperatif + complément

Dites - lui de venir...

Impératif + complément d'objet (direct, indirect)

Montrez-moi votre passeport.

Il faut + infinitif

Il faut mettre la table... servir des clients...

Najčešći oblici opisnog kazivanja, bez tumačenja gram. oblika:

Je vous prie de... J'aimerais... je voudrais...

Da bi se ovi modeli koristili u govornoj komunikaciji, uvežbava se na raznim primerima sledeće gramatičko gradivo:

Groupe du nom

Les substantifs et les adjectifs qualificatifs - razlikovanje roda i broja u govoru i u pisanju.

Les pronoms: personnels atones et toniques (sujet, objet); interrogatifs (**qui, que**).

Les déterminants: possessifs, démonstratifs, interrogatifs (quel, numéraux; les articles / défini, indéfini, contracté)

Slaganje determinanta sa imenicom u rodu i broju uz uočavanje razlika u izgovoru i nastavaka u tekstu.

Groupe du verbe

Présent et Futur prochain, Passé récent.

Compléments: direct, indirect, circonstanciels - sa imenicama i determinantama u okvirima navedenih modela, sa zamenicama uglavnom samo u datim primerima sa imperativom (montrez-moi... Dites-moi... donnez-moi... apportez-moi)

Najčešći glagolski izrazi:

Il fait... chaud, froid, beau, mauvais; il pleut, il neige; quel temps fait-il?... avoir... chaud, froid, faim, soif.

Najčešći izrazi i fraze: (pri pozdravljanju, zahvaljivanju iz vokabulara sa radnog mesta)

Bonjour, bonsoir, au revoir, à bientôt, bon voyage, s'il vous plaît, je vous en prie, suivez-moi (Monsieur, Madame, Messieurs, Messieurs-Dames); comment... pardon... vous dites...

Aller... Comment allez-vous? Comment vas-tu? Tu vas bien? Très bien, merci... Ça va ... voilà la carte... voilà votre clé... je vous sers... i sl.

être présent (absent, assis, debout).

prendre un café (le petit déjeuner, le dîner, l'autobus, le train, l'avion) i sl.

Leksikografija

Struktura dvojezičnih rečnika i služenje njima.

DRUGI STRANI JEZIK
IV stepen

(prva godina učenja)

[#7)] Ugostiteljsko-turistička struka (konobar: 2, 3, 3, 3; turistički tehničar: 4, 4, 4, 4).

Cilj i zadaci

Usvajanje drugog stranog jezika obezbeđuje sticanje novih znanja i ovladavanje novim jezičkim sistemom što doprinosi proširivanju i bogaćenju opštih izražajnih i intelektualnih mogućnosti učenika, podizanju opšteg obrazovnog i kulturnog nivoa, razvijanje estetskih i moralnih vrednosti i izgrađivanje svesti o potrebi saradnje i tolerancije među narodima.

Zadaci učenja drugog stranog jezika su:

- upoznavanje osnovnih karakteristika sistema jezika i jezičkih struktura i usvajanje oko 1500 najfrekventnijih reči i izraza;

- usvajanje pravilnog izgovora i intonacije;

- razumevanje sagovornika i usmenog izlaganja o temama iz svakodnevnog života;

- ovladavanje tehnikom glasnog čitanja i čitanja u sebi i razumevanje jednostavnih tekstova sa temama iz svakodnevnog života, kao i upoznavanje osobenosti jezika struke čitanjem lakših tekstova vezanih za teme iz oblasti struke;

- savladavanje osnova ortografije radi korektnog pismenog izražavanja u okvirima usvojene leksike i jezičkih struktura;

- osposobljavanje za davanje informacija o sebi, o našoj zemlji, njenim prirodnim lepotama i kulturno-istorijskim tekovinama;

- upoznavanje sa načinom života naroda čiji jezik uče i tekovinama njihove kulture i civilizacije;

- osposobljavanje za izvršavanje poslova i radnih zadataka u struci;

- ovladavanje metodama za dalji samostalan rad na bogaćenju i usavršavanju stečenog jezičkog znanja.

Komunikativne funkcije: govorne modele koji se upotrebljavaju u komunikaciji u realnim životnim situacijama u zavisnosti od konteksta i znanja jezika proširivati, obogaćivati i nijansirati iz razreda u razred; privlačenje pažnje, oslovljavanje poznate i nepoznate osobe; predstavljanje sebe i trećeg lica; iskazivanje dopadanja i nedopadanja, slaganja odnosno neslaganja s mišljenjem sagovornika; traženje i davanje dozvole; čestitanje i iskazivanje lepih želja; pozivanje u goste; prihvatanje odnosno neprihvatanje poziva; izražavanje mogućnosti i nemogućnosti da se nešto uradi; obaveštenje i upozorenje; predlaganje da se nešto uradi; odobravanje ili neodobravanje nečijih postupaka; izražavanje zadovoljstva ili nezadovoljstva; izricanje zabrane i naredbe; izražavanje čuđenja, iznenađenja, uverenosti, pretpostavke i sumnje; iskazivanje fizičkih tegoba, raspoloženja, neraspoloženja, radosti, zabrinutosti, upozorenja, davanje prednosti, saveta.

ZAJEDNIČKI DEO PROGRAMA

I razred

SADRŽAJI PROGRAMA

Opšta tematika

Teme iz oblasti školskog, porodičnog i društvenog života u zemljama čiji se jezik uči u našoj zemlji.

Iz života mladih: raspored časova; situacije u razredu; svečanosti; sportske aktivnosti; odlazak na izlet - ekskurziju; druženje.

Porodica i društvo: predstavljanje članova porodice, njihove osobine i interesovanja; dnevni poslovi članova u kući i van nje; kupovina - u samousluzi, robnoj kući i sl.; obroci i jela; odlazak u goste, prijem gostiju; praznici; saobraćajna sredstva; traženje i davanje informacija na ulici.

U okviru ove tematike obraditi: dane u nedelji, mesece, godišnja doba, vreme na časovniku, vremenske prilike.

Stručna tematika (do 10% od ukupnog godišnjeg fonda časova). Uvod u osnovnu terminologiju vezanu za struku - zvanje pojedinih hotelijersko-turističkih radnika; osnovni inventar hotela, restorana, agencije; osnovne informacije o obrocima; osnovne informacije o smeštaju

(Uvođenje situacija iz oblasti budućeg radnog mesta početi u drugom polugodištu.)

Školski pismeni zadaci: po 1 pismeni zadatak u svakom polugodištu.

Objašnjenje programa:

Kod fonda većeg od 2 časa nedeljno za stručnu tematiku predviđeno je do 15% od ukupnog godišnjeg fonda časova.

ENGLESKI JEZIK

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I REČENICA

1. Prosta rečenica: potvrdna, upitna, odrična.

He buys newspapers every day.

Is he going to finish the work soon? When did you arrive home?

Tom wasn't at home. I don't like milk.

2. Red u rečenici. Mesto priloga i priloških odredbi.

The train arrived late this morning.

II IMENIČKA GRUPA

1. Član

- Osnovna upotreba određenog i neodređenog člana.

- Određeni član uz redne brojeve, superlativ, nazive reka, mora i okeana

the first, the tallest, the Thames, the Black Sea, the Pacific

- Nulti član uz vlastite i gradivne imenice, nazive obeda, dana u nedelji, meseci i godišnjih doba.

Mary Smith, milk, dinner, Monday, May, winter.

2. Imenice

- Pravilna množina imenica

book/books, box/boxes, lady/ladies, shelf/shelves

- Najčešći primeri nepravilne množine

man/men, woman/women, child/children, foot/feet, tooth/teeth

- Izražavanje pripadanja i svojine

Saksonski genitiv

Tom's dog; our neighbours' car (R)

3. Zamenički oblici

a) Zamenice

- Lične zamenice u funkciji subjekta i objekta

I meet him at school every day.

- Pokazne zamenice

This is my book and these are Peter's books.

- Upitne zamenice

What is your father? Which of the boys is your brother?

b) Determinatori

- Pokazni determinatori

This book is Mary's.

- Prisvojni determinatori

My book are on teh shelf.

- Neodređeni determinatori

some, any

They usually lend me some money. There isn't any sugar left.

4. Pridevi

- Najfrekventniji opisni pridevi

I've got a red pencil.

- Sintetički komparativ i superlativ

Dick's brother is younger than Peter's.

5. Brojevi

Prosti brojevi do 100. Redni brojevi do 30.

6. Kvantifikatori

much, many; little, few; a lot of, lots of

I don't have much time now. He doesn't have many friends.

III GLAGOLSKA GRUPA

1. Glagoli

- The Simple Present Tense za izražavanje uobičajene radnje.

I always get up early.

- The Present Continuous Tense

a) za radnju u toku

John is singing now.

b) za radnju koja će se dogoditi u skoroj budućnosti

John is leaving Belgrade tomorrow.

- The future Simple Tense

He'll come next week.

- The Simple Past Tense (pravilni glagoli i glagoli be i have)

John worked hard yesterday. I was ill last week.

- Imperativ - drugo lice jednine, prvo i drugo lice množine

- Modalni glagoli

can, must - simple present

She can speak English well. She can't come today.

You must work hard. We must not cross the street now.

- Dvočlani glagoli (frazalni i predloški)

look, out, get on, get off, remind of i dr.

2. Prilozi

Vrste priloga (za način, mesto i vreme)

He worked hard last night. The bus stops here. He is working now.

3. Predlozi

Najčešći predlozi za orijentaciju u vremenu i prostoru

IV TVORBA REČI

Tvorba imenica sufiksima -er/-or, -ess

V LEKSIKOLOGIJA

Najjednostavniji idiomi i frazeologizmi

VI LEKSIKOGRAFIJA

Struktura i korišćenje dvojezičnih rečnika

(Uputiti učenike na fonemsku transkripciju.)

NEMAČKI JEZIK

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJ PROGRAMA

Iskaz

- Prosta, proširena i nezavisno složena rečenica

Das ist (mein, dein, sein, kein, unser) Haus. Der Krieg dauerte vier Jahre. Es regnete. Helene lernt (spielt, singt). Mein Vater ist Mechaniker. Er (sie) schreibt einen Brief. Inge zeigt ihm (uns, den Gasten) ihren Garten. Das ist kein Fehler. Niemand wird kommen. Es gibt nichts Neues. Es ist warm und wir gehen-baden. Ich bin müde, aber ich komme doch mit. Er kam zu spät, denn seine Uhr ging nicht richtig.

- Postavljanje pitanja i davanje pozitivnih i negativnih odgovora

Wer ist das? Ist das ein (eine)...? Nein, das ist kein (keine)... Kommst du mit? Ja, ich komme mit. Nein, ich komme nicht mit. Brauchst du einen Bleistift? Ja, ich brauche... Nein, ich brauche keinen B... Kommt jemand? Nein, niemand kommt. Scheint es? Nein, es scheint nicht. Was machst du? Was liest du? Wer singt dieses Lied? Wem zigt Inge ihren Garten? Warum kam er zu spät?

- Izražavanje sadašnjosti, prošlosti i budućnosti

Die Gäste besichtigen unsere Stadt. Es ist kalt. Hans spielt Fussball auf dem Schulhof. Mein Freund reist morgen. Wir sehen uns heute abend. Wirst du bestimmt kommen? Sie werden das Autorwerk "Crvena zastava" besichtigen. Was sagte er? Wo warst du gestern? Wir gingen jeden Tag spazieren. Er hat sein Auto verkauft. Das Kind ist eingeschlafen.

- Izražavanje zapovesti

Seid ruhig! Hört zu! Antworte auf die Frage! Mach das Fenster zu! Aufstehen! Aufgepasst! Du bleibst hier! Er soll lesen.

- Izražavanje želje, molbe

Ich möchte ins Theater gehen.

Möchten Sie mir helfen, bitte!

- Izražavanje kvaliteta i kvantiteta

Das Wetter war schön. Klaras Bluse ist sehr teuer. Er ist nicht so fleissig wie sein Bruder. Der Baum ist ebenso hoch wie das Haus. Sie schenkt mir viele Bücher. Wie war das Wetter? Wieviel Geld hast du? Hundert Mark. Wie alt ist er (sie)? Er ist zehn Jahre alt.

- Izražavanje vremenskih, prostornih i načinskih odnosa

Wie spät ist er? Wieviel Uhr ist es? Es ist acht Uhr. Es ist halb neun. Wann kommt er? Er kommt um zehn Uhr (heute, morgen, früh). Um wieviel Uhr...? Heute ist der 12. September 1985. Der wievielte ist heute? Ich war gestern im Kino. Hans wohnt in der Steinstrasse 19. Wo vohnt er? Wo wohnst du? Wohin gehen wir? Wir gehen ins Theater. Dein Buch liegt dort auf dem Tisch. Sie spricht gut Deutsch. Er fährt zu schnell. Wie spricht sie Deutsch? Wie spielte eure Mannschaft?

Da bi se ostvarili postavljeni zahtevi, potrebno je da učenici savladaju sledeće gradivo:

Vrste reči

Imenice: usvajanje roda, broja i padeža imenica uz pomoć člana, nastavka i determinativa. Nominativ, dativ i akuzativ jednine i množine sa odgovarajućim predlozima i bez predloga. Saksonski genitiv.

Član: Usvajanje određenog i neodređenog člana uz imenice u navedenim padežima. Sažimanje člana sa predlogom im, ina, zum

- **Zamenice**: Lične zamenice u nominativu, dativu i akuzativu. Prisvojne i pokazne zamenice kao determinativi uz imenice u navedenim padežima "jemand, niemand, etwas, nichts".

- **Pridevi**: Pridevi u sastavu imenskog predikata, a u atributivnoj funkciji samo receptivno. Opisna komparacija sa "ebenso"... Wie i "nicht so... wie". Osnovni i redni brojevi.

- **Predlozi**: Predlozi sa dativom, akuzativom i sa oba padeža.

- **Glagoli**: Prezent jakih, slabih i pomoćnih glagola. Modalni glagoli, složeni i refleksivni glagoli. Bezlični glagoli. Futur, preterit i perfekt najfrekventnijih glagola.

- **Veznici**: U nezavisnoj složenoj rečenici: und, aber, oder, denn, usw.

Fonetika i ortografija:

Stalno negovanje izgovora i intonacije. Abeceda, čitanje, pisanje svih glasova sa težištem na karakteristikama nemačke ortografije: ei, eu, äu, ü, ö, ie, h (kao znak za dužinu vokala) ch, sch, tsch, s (na početku reči i između dva vokala), sp, st, ß, tz - udvojeni vokali, udvojeni konsonanti. Veliko početno slovo svih imenica. Rastavljanje reči na slogove.

Leksikografija

Struktura dvojezičnih rečnika i služenje njima.

RUSKI JEZIK

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJ PROGRAMA

Rečenice

Prosta i proširena rečenica - izjavna, upitna i odrična. Intonacija izjavne i upitne rečenice sa upitnom rečju i bez nje. Nezavisno složene rečenice sa najčešćim veznicima. Najčešće zavisno složene rečenice.

Imenice

Osnovni pojmovi o kategorijama imenica: rod, broj i padež imenica muškog roda na suglasnik (tvrd i mek), srednjeg roda na -o, -e, ženskog roda -a, -я, muškog roda na -a, -я. Padeška paradigma. Nominativ u funkciji subjekta, imenskog dela predikata i vokativa. Osnovno značenje i funkcija ostalih padeža. Tipovi promene imenica.

Zamenice

Promena ličnih zamenica. Upitne zamenice: кто, что (cela paradigma); какой, чей. Prisvojne zamenice za svi tri lica i pokazne zamenice: этот, эта, это, эти uz imenice u nominativu.

Pridevi

Osnovni tipovi prideva i njihova promena. Slaganje prideva sa imenicom u rodu, broju i padežu.

Brojevi

Osnovni brojevi do 100. Desetice i stotice do 1000 (bez deklinacije) Redni brojevi - genitiv jednine i množine (u iskazivanju datuma i vremena po satu).

Glagoli

Osnovni pojmovi o kategorijama glagola: lice, vreme, vid, način. Glagolska vremena: sadašnje, prošlo, buduće (prosto i složeno). Infinitiv i njegova upotreba za građenje budućeg vremena. Zapovedni način: идти-ходить, ехать-ездить, идти-ехать.

Prilozi

Upotreba najčešćih priloga za označavanje vremena, mesta i načina.

Najčešće upotrebljavani predlozi: в i на sa akuzativom i lokativom с sa genitivom i instrumentalom; о s lokativom; у s genitivom (posesivno značenje).

Izgovor, čitanje, pisanje

Praktično ovladati svim fonetskim jedinicama putem oponašanja nastavnikovog izgovora ili auditivnih sredstava (u okviru savladanih tema i govornih struktura), uz objašnjenje određenih fonetskih pojava. Posebno uvežbati izgovor: ы, л, о, ч, ш, ж, ц i mekih suglasnika.

Na kraju I godine učenja učenici treba:

- da znaju sva ruska slova i poseduju uvežbanost njihovog pisanja;

- da poznaju funkciju slova я, е, ё, ю, э, ы, щ, й, ь,ъ;

- da poznaju funkciju akcenata u ruskom jeziku;

- da pravilno izgovaraju nenaglašeno о, а, е, я;

- da poznaju funkciju slova я, е, ё, ю na početku reči i posle samoglasnika;

- da poznaju prigodu izgovora mekih suglasnika i način njihovog obeležavanja pomoću я, е, ё, ю, и, ь;

- da vladaju izgovorom glagolskih završetaka -ся, -тся, -ться;

- da znaju pravilan izgovor г u nastavcima -ого, -его;

- da vladaju intonacijom potvrdne, upitne i odrične rečenice.

Ukazivati na izgovor i pisanje glasovnih grupa: ки, ги, хи, ств, вств, стн, здн, лн.

Leksikografija

Struktura dvojezičnih rečnika i služenje njima.

FRANCUSKI JEZIK

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJ PROGRAMA

Iskazi, pitanja i odgovori u prostim i prostoproširenim, potvrdnim i odrečnim rečenicama - u sledećim govornim modelima:

C'est / ce n'est pas

a) determinant + nom

c'est la salle. C'est un beau restaurant.

C'est ma place. C'est notre professeur.

b) determinant + nom + de...

c'est l'hôtel de mon pére. C'est un café - bar.

v) adjectif + adverbe

C'est bon, ce n'est pas occupe.

g) présentations

C'est Paul. C'est le père de Marie.

C'est Monsieur... (Madame). C'est mon frère (ma soeur).

C'est...? Qui, c'est...

Non, ce n'est pas...

Est-ce que c'est...? Qui,

Non,...

Qu'est-ce que c'est?

Qui est-ce? C'est...

Ce sont... Ce ne sont

pas...

Ce sont...? Est-ce que

ce sont...

Sujet + verbe être + attribut

a) determinant + nom

Paris est une grande ville.

Michel est un bon élève.

b) adjectif qualificatif

Notre école est moderne. Sa classe est grande.

v) nom (profession, nationalité)

Son père est réceptionnaire. Sa mère est cuisinière. Nous sommes Yugoslaves. Ils sont Français.

Pitanja: Est-ce que... i pozitivan i negativan odgovor

Es-ce que son père est garçon au restaurant? Oui... Non... Sujet + verbe + complément d'objet direct - uglavnom **avoir, prendre, vouloir, regarder, voir, acheter, manger, boire, lire, écrire** i sa upotrebom partitivnog "de"

Je prends du thé. Je ne veux pas de café. Je mange beaucoup de pain.

Je lis un roman intéressant.

Sujet + verbe + complement d'objet indirect - uglavnom sa glagolima **donner, montrer, parler, dire, apporter, servir, réserver, désirer, téléphoner...**

Je vais téléphoner à ta chambre.

Le client désire un café.

Pitanja: A qui...,?

A qui vas-tu montrer la chambre? A un client.

Sujet + verbe + complément circonstanciel

a) de lieu:

aller, à ... **venir de ... se trouver ... habiter ...** sa predlozima i prilozima kao: **dans, sur, devant, derrière, chez, en, á gauche, á droite, ici, loin;** à (en), au - za gradove i zemlje;

b) de temps:

sa najčešćim odredbama za vreme, kao: aujourd'hui, maintenant, **ce matin, demain, hier; lundi, mardi** (jours de la semaine); **janvier, novembre... (mois de l'année)** et les saisons...

Pitanja: Quand...? A quelle heure est-il?

Il part à trois heures. Il arrive demain. Il est quatre heures.

Quel jour... Quelle date...

Aujourd'hui, c'est lundi, le...

Comment...?

Comment allez-vous?

Il ya / Il n'y a pas

Pitanja: est-ce qu'il y a, y a t-il de...?

Il y a du... de la... des... un, une, beaucoup de..., assez de...; il n'y a pas de...,

Qu'est-ce qu'il y a à (dans, sur, chez, etc)

Qu'est-ce qu'il y a dans notre hôtel?

Dans ce super-marhé il y a...

Izražavanje želje, molbe, zapovesti

Viens, ici! Ecoutez attentivement!

Parler bas, s'il vous plait! Ne fumez pas dans cette salle.

Veuillez me suivre, suivez-moi...

Impératiu + complément

Dites - lui de venir...

Imperatif + complément d'objet (direct, indirect)

Montrez-moi votre passeport.

Il faut + infinitif

Il faut mettre la table... servir des clients...

Najčešći oblici opisnog kazivanja, bez tumačenja gram. oblika:

Je vous prie de... J'aimerais... je voudrais...

Da bi se ovi modeli koristili u govornoj komunikaciji, uvežbava se na raznim primerima sledeće gramatičko gradivo:

Groupe du nom

Les substantifs et les adjectifs qualificatifs - razlikovanje roda i broja u govoru i u pisanju.

Lé pronoms: personnels atones et toniques (sujet, objet); interrogatifs (qui, que).

Les déterminants: possessifs, demonstratifs, interrogatifs (quel, numeraux; les articles (défini, indéfini, contracte)

Slaganje determinanta sa imenicom u rodu i broju uz uočavanje razlika u izgovoru i nastavaka u tekstu.

Groupe du verbe

Présent et Futur prochain, Passé récent.

Compléments: direct, indirect, circonstanciels - sa imenicama i determinantama u okvirima navedenih modela, sa zamenicama uglavnom samo u datim primerima sa imperativom (montrez-moi... Dites-moi... donnez-moi... apportez-moi)

Najčešći glagolski izrazi:

Il fait... chaud, froid, beau, mauvais; il pleut, il neige; quel temps fait-il?... avoir... chaud, froid, faim, soif. Najčešći izrazi i fraze: (pri pozdravljanju, zahvaljivanju iz vokabulara sa radnog mesta)

Bonjour, bonsoir, au revoir, a bientôt, bon voyage, s'il vous plait, je vous en prie, suivez-moi (Monsieur, Madame, Messieurs, Messieurs-Dames); plaît-il...? comment?... pardon... vous dites.

Aller... Comment allez-vous? Comment vas-tu? Tu vas bien? Tres bien, merci... ça va ... voila la carte... voila votre clé... je vous sers... i sl.

être présent (absent, assis, debout).

prendre un café (le petit déjeuner, le dîner, l'autobus, le train, l'avion) i sl.

Leksikografija

Struktura dvojezičkih rečnika i služenje njima.

ITALIJANSKI JEZIK
(drugi strani jezik I, II, III i IV godina učenja)

CILJ I ZADACI

Cilj nastave italijanskog jezika jeste: osposobljavanje učenika za uspešnu komunikaciju na italijanskom jeziku; sticanje i produbljivanje poznavanja italijanskog jezika u svim jezičkim veštinama i aktivnostima; upoznavanje osnovnih elemenata italijanske kulture i civilizacije.

Zadaci nastave italijanskog jezika jesu:

- osposobljavanje učenika da razume italijanski jezik i da taj jezik aktivno koristi;

- ovladavanje veštinama razumevanja, govorenja, čitanja i pisanja;

- osposobljavanje za uočavanje jezičke zakonitosti i specifičnosti prisutne u materijalu koji se koristi u nastavi;

- sticanje svesti i saznanja o osnovnim civilizacijskim specifičnostima Italije, o sličnostima i razlikama u pogledu navika i običaja, mentaliteta i institucija u odnosu na našu sredinu;

- podsticanje učenika na samostalni rad i proširivanje stečenih znanja.

I razred

(2 časa nedeljno - 74 časa godišnje)

A Operativni zadaci

Tokom prvog razreda učenik treba da savlada osnovne jezičke veštine na način i u obimu koji su niže navedeni:

Razumevanje govora

Učenik treba da:

- poznaje glasove italijanskog jezika, sa posebnim osvrtom na one koji se razlikuju od našeg glasovnog sistema;

- da bude u stanju da razume jednostavnu izvornu usmenu poruku (leksički i sintaksički primerenu nivou znanja koji je predviđen za prvu godinu učenja) iskazanu na standardnom italijanskom jeziku i da, pri tome, pokaže globalno razumevanje poruke;

- da razume one izraze koje nastavnik upotrebljava za vreme časa da bi dao uputstva za rad i drugo;

- da razume kratke dijaloge i monološka izlaganja iskazana prirodnim tempom od strane nastavnika, drugih učenika i preko zvučnog materijala a koje sadrže isključivo građu obrađenu tokom prvog razreda.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- pravilno izgovara glasove, posebno one koje naš jezik ne poznaje;

- prepoznaje osnovne intonacijske sheme;

- koristi ustaljene izraze učtivosti, postavlja pitanja i daje imperativne iskaze u osnovnoj komunikaciji na času;

- stupi u dijalog u okviru 4 do 5 replika, postavljanjem pitanja i odgovaranjem na njih, vodi razgovor u okvirima komunikativnih funkcija (govornih činova) i leksike obrađenih tokom prvog razreda;

- monološki, bez prethodne pripreme ali uz nastavnikov podsticaj, u 3 do 5 rečenica predstavi sebe ili drugoga, podstaknut pitanjima saopšti sadržaj narativnog teksta, ili opiše situaciju, sliku i lice, predmet itd;

Treba da bude u stanju da postigne osnovne dogovore neophodne za elementarni društveni život.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- upozna i savlada tehnike čitanja u sebi i glasnog čitanja;

- upozna osnovna pravila grafije i ortografije;

- razume uputstva za izradu vežbanja u udžbeniku i priručnicima;

- razume smisao kratke pisane poruke, čestitke i razglednice;

- razume globalno i selektivno sadržaj nepoznatog teksta koji se sastoji od isključivo poznate jezičke građe.

Pisano izražavanje

Učenik treba da:

- upozna osnovna pravila grafije, ortografije i interpunkcije u okviru usmeno stečenih jezičkih znanja;

- piše kratke rečenice ili kraće tekstove do 50 reči na osnovu datog modela;

- kratko odgovori na jednostavna pitanja (ko, šta, gde) koja se tiču obrađene teme, situacije u razredu, okolini ili njega lično;

- piše reči i kratke rečenice ili tekst do 50 reči na osnovu date slike ili drugog vizuelnog podsticaja;

- piše kratku poruku, pismo e-mail poruku, čestitku, razglednicu;

- izdvoji i napiše ključne reči iz obrađenog dijaloga ili teksta.

B Sadržaji programa jezika i civilizacije

Govorni činovi

Govorni činovi	Realizacija govornih činova
Pozdraviti	*Buongiorno! buonasera! ciao!*
Predstaviti se	*Io mi chiamo...*
Tražiti od drugoga da se predstavi	*Come ti chiami?*
Iskazati fizičke osete	*Ho fame, ho sete, ho sonno...*
Obavestiti o mestu stanovanja	*Abito in via Rossi 4*
Izraziti posedovanje	*La mia penna è qui*
Postići dogovor	*Ti va di fare...*
Uputiti i prihvatiti poziv	*Vuoi venire a casa mia? Si, volentieri*
Opisati osobu	*Marco è alto, ha i capelli rossi ed è simpatico*
Orijentisati se u prostoru	*Dov'è via Rossi?*
Izraziti želju	*Voglio andare a casa.*
Izraziti zahvalnost	*Grazie, grazie mille.*
Obavestiti o vremenu	*Che tempo fa?*
Obavestiti o zdravstvenom stanju	*Come stai?*
Obavestiti o svojim aktivnostima	*Questo pomeriggio sono occupata.*
Obavestiti o datumu i mesecu	*Quando sei nata?*
Iskazati suprotno mišljenje	*A me invece non piace il calcio.*
Iskazati količinu	*Ci sono due quaderni, qui.*
Izdati naređenje	*Porta qua la sedia!*

Tematika

Tematski, nastava jezika i civilizacije treba da obuhvati sledeće sadržaje: porodica (odnosi u porodici), stanovanje, ishrana, opis mesta, škola, slobodno vreme, druženje, muzika, sport, merenje vremena, vremenski uslovi, praznici, običaji.

U realizaciji ovog segmenta nastave treba voditi računa da se izbegavaju stereotipi i opšta mesta; aktivnosti treba organizovati i uz pomoć izvornih materijala koji će na verodostojan način prikazati svakodnevni život i savremenu civilizaciju Italije.

Morfosintaksički i fonetski sadržaji

Fonetika i ortografija

Abeceda i ortografska pravila. Postepeno uvođenje u pravilan izgovor i intonaciju, sa posebnim osvrtom na glasove koji se razlikuju od našeg glasovnog sistema. Izgovor i pisanje glasova sa odgovarajućim grafemom, digramom i trigramom *(c, g, ci, gi, ch, gh, gli, sc, qu, z, gn, s)*. Pojačani izgovor samoglasnika. Položaj akcenta. Beleženje akcenta. Elizija. Krnjenje reči. Intonacija upitnih i izjavnih iskaza.

Član

Određeni i neodređeni član. Osnovna upotreba određenog i neodređenog člana.

Član spojen s predlozima *di, a, da, in, su* i *con.*

Određeni član uz glavne i redne brojeve.

Imenica

Rod imenica. Pravilna množina imenica. Množina imenica na *-co, -go, -ca, -ga*.

Najčešći primeri nepravilne množine: imenice koje se završavaju na konsonant *(il bar, i bar)*, imenice koje se završavaju na naglašeni vokal *(la città, le città)*, skraćene imenice *(la foto, le foto)*, jednosložne imenice *(il re, i re)*, imenice koje se završavaju na *i (la tesi, le tesi)*.

Zamenice

Lične zamenice u službi subjekta: *io, tu, lui, lei, Lei, noi, voi, loro.*

Naglašene lične zamenice u službi objekta: *me, te, lui, lei, Lei, noi, voi, loro.*

Prisvojne zamenice (*mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro*).

Pokazne zamenice (*questo, quello*).

Upitne zamenice *chi?* i *che?/ che cosa?*

Neodređene zamenice *ognuno* i *qualcuno.*

Pridevi

Opisni pridevi, slaganje prideva i imenice u rodu i broju. Opisni pridevi *buono* i *bello*; neodređeni pridev *tutto.*

Pridevi na - *co (bianco, simpatico), -go (largo, analogo)*.

Prisvojni pridevi: *mio, tuo, suo, nostro, vostro, loro.* Upotreba člana uz prisvojne prideve.

Morfološke odlike prideva *questo, quello, bello* i *buono.*

Neodređeni pridevi *ogni* i *qualche.*

Naziv boja, morfološke osobenosti prideva *viola, rosa, blu, arancione.*

Brojevi: glavni brojevi, redni brojevi. Upotreba glavnih i rednih brojeva pri označavanju datuma.

Glagol

Sadašnje vreme (*Indicativo Presente*) triju konjugacija. Sadašnje vreme nepravilnih glagola: *essere, avere, andare, dare, fare, bere, venire, stare, uscire, dire, tenere.*

Sadašnje vreme modalnih glagola *volere, dovere, potere, sapere.*

Upotreba glagola *piacere.*

Particip prošli i prošlo svršeno vreme *Passato prossimo:* prelaznih i neprelaznih glagola; nepravilnih glagola.

Buduće vreme (*Futuro semplice*) glagola s pravilnim i nepravilnim osnovama.

Predbuduće vreme (*Futuro anteriore*).

Prilozi

Vrste priloga: za način, mesto i vreme.

Priloške rečce *ci* i *vi.*

Predlozi

Prosti predlozi *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* i njihova osnovna upotreba. Predlozi *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti, dietro.*

Sintaksa

Prosta rečenica: potvrdna, upitna, odrična. *Tu sei italiano. No, io non sono italiano. (Tu) sei italiano?*

Složena rečenica:

Adesso non lavoro più, ma ho più tempo per leggere e scrivere e giocare con i miei nipoti.

Red reči u rečenici. Mesto priloga i priloških odredbi. *Nel libretto ci sono nomi dei professori e altre informazioni utili.*

Leksikografija

Struktura i korišćenje dvojezičnih rečnika.

Učeniku treba pokazati i stalno ga podsticati na posedovanje, upotrebu i pravilno korišćenje rečnika (dvojezičnog i, kasnije, jednojezičnog), dati osnovne podatke o rečničkoj literaturi odgovarajućeg kvaliteta. Podsticati ga na promišljanje o italijanskom jeziku, stranim jezicima, maternjem jeziku i jeziku uopšte kao izražajnom sredstvu. Podsticati ga na kontakt sa pisanom literaturom, elektronskim sadržajima i sl.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

A Operativni zadaci

Operativni zadaci za drugi razred, iako u velikoj meri već savladani, moraju se stalno obnavljati i proširivati.

Razumevanje govora

Na kraju drugog razreda, učenik treba da:

- razume dijaloge i monološka izlaganja do deset kraćih rečenica, iskazana prirodnim tempom od strane nastavnika, drugih učenika i preko zvučnog materijala, a koji većinom sadrže jezičku građu obrađenu tokom prvog i drugog razreda.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- koristi spontano najčešće ustaljene izraze učtivosti;

- postavlja pitanja predviđena programom za drugi razred, a koja se odnose na sadržaj obrađenog dijaloga, narativnog teksta ili na jednostavnu svakodnevnu situaciju;

- daje imperativne iskaze u komunikaciji na času (davanje dozvole, izricanje zabrane); stupi u dijalog i u okviru 6 do 8 replika, postavljanjem pitanja i odgovaranjem na pitanja, vodi razgovor u okvirima komunikativnih funkcija (govornih činova) i leksike obrađenih tokom prvog i drugog razreda;

- monološki, bez prethodne pripreme, u nekoliko rečenica predstavi sebe ili drugoga, dajući pored osnovnih podataka, i obaveštenja koja se tiču sklonosti i interesovanja;

- u nekoliko kratkih rečenica saopšti sadržaj narativnog teksta, ili opiše situaciju, sliku i lice, predmet itd;

- spontano čestita rođendan, praznik, neki uspeh, Novu godinu, Božić, Uskrs.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- razume, globalno i selektivno, sadržaj elektronske poruke, telefonske pisane poruke, telegrama i kratkog neformalnog pisma;

- razume, globalno i selektivno, sadržaj nepoznatog teksta koji se sastoji od isključivo poznate jezičke građe;

- razume globalno sadržaj nepoznatog teksta koji sadrži i nepoznate reči, pod uslovom da nisu u pitanju ključne reči.

Pisano izražavanje

Učenik treba da:

- dalje upoznaje osnovna pravila i karakteristične izuzetke kada je reč o ortografiji u okviru usmeno stečenih jezičkih znanja;

- piše složenije rečenice i tekstove do 80 reči na osnovu datog modela;

- odgovori na pitanja (ko, šta, gde, kako, zašto) koja se tiču obrađene teme, situacije u razredu ili njega lično;

- piše rečenice izolovano ili u kraćim celinama (do 80 reči), na osnovu date slike ili drugog vizuelnog, zvučnog ili pisanog podsticaja;

- piše jednostavne elektronske poruke, telegrame i kratka neformalna pisma;

- izdvoji najbitnije elemente iz obrađenog dijaloga ili teksta i preformuliše sadržaj uz korišćenje savladane jezičke građe (do 80 reči).

B Sadržaji programa jezika i civilizacije

Govorni činovi

Govorni činovi iz prethodnih razreda, iako u velikoj meri već savladani, moraju se stalno obnavljati i proširivati.

Govorni činovi	Realizacija govornih činova
Istaći zahtev ili želju	*Voglio farlo! Desidererei andarci con te.*
Ponuditi nekoga nečim	*Prendine anche tu. Serviti. Non fare complimenti*
Govoriti o svojim i tuđim ukusima	*Mi piace quella gonna. Secondo lui, invece, è troppo corta.*
Iskazati osete ili strah	*Sento freddo. Ho paura di prendere un raffreddore*
Informisati se o redu vožnje	*A che ora parte il treno per Milano? Quand'è il volo per Napoli? Il treno delle 2 è in ritardo?*
Iskazati svoje mišljenje	*Secondo me, non è giusto. Per me va bene.*
Opisati osobu ili mesto	*È un posto carino, la sera ci sono tanti giovani, si può anche ballare.*
Dati savet	*Faresti meglio a pensarci due volte. Prima dovresti informarti per bene.*
Izraziti neslaganje	*Io invece non ci sto.*
Iskazati zamerku nekome ili nečemu	*Hai fatto male a dirglielo. Il film non è per niente interessante.*
Dogovarati se	*Ci troviamo dopo la scuola al solito posto, oppure facciamo come ieri?*
Pripovedati prošle događaje	*Ieri faceva brutto tempo quando mi sono alzata...*
Kupovati	*Scusi, cercavo dei pantaloni bianchi. Ne avrebbe una misura più grande?*
Razgovarati o planovima za budućnost	*Quest'estate andrò in Italia, ci resterò un paio di mesi.*
Opisati odnos s nekom osobom	*Lei è simpatica, andiamo d'accordo, anche se qualche volta litighiamo per delle sciocchezze.*
Komunicirati telefonom	*Pronto? Ciao, è la terza volta che ti chiamo, perché non rispondi al cellulare?*

Tematika

Tematski, nastava jezika i civilizacije treba da obuhvati sledeće sadržaje: porodica (zanimanja članova porodice, vođenje domaćinstva, ishrana, opis mesta, škola (problemi učenika, sistem obrazovanja lični stav učenika prema školi), slobodno vreme, druženje, muzika, sport značajni kulturni spomenici i istorijski događaji, putovanja, snalaženje u stranoj zemlji.

MORFOSINTAKSIČKI I FONETSKI SADRŽAJI

Fonetika i ortografija

Pravilna upotreba akcenta. Pravilna upotreba apostrofa.

Sintaksa

Zavisne rečenice: vremenska sa *quando, mentre, mentre che, dopo che.*

Uzročne: *Vado a passeggio perché fa bel tempo.*

Namerne: *Siamo in Italia per imparare la lingua italiana.*

Uzvične: *Che vergogna!*

Nezavisne složene rečenice: *I due amici sono al bar e parlano di come hanno passato il fine settimana.*

Neupravni govor:

a) izjave: *Tuo zio dice che Belgrado è una bella città.*

b) molbe, zahtevi, naredbe: *Ti ha chiesto di avere pazianza e di aspettare ancora dieci minuti.*

c) pitanja: *Roberto domanda a Paolo se Marta è italiana.*

Član

Proširivanje znanja o upotrebi određenog i neodređenog člana.

Najvažnija pravila o upotrebi člana uz vlastite imenice.

Upotreba člana uz geografske pojmove.

Imenica

Množina imenica (*nomi mobili*) (*il ragazzo, la ragazza, il professore, la professoressa, l'uomo, la donna...*), imenice na - *tore: - l'attore, l'attrice.*

Imena životinja, voćaka i plodova.

Zamenice

Nenaglašene lične zamenice u funkciji indirektnog (*mi, ti, Le gli, le, ci, vi, gli*) i direktnog objekta (*mi, ti, La, lo, la, ci, vi, li, le*).

Mesto nenaglašenih ličnih zamenica uz glagol, uz modalne glagole, uz oblike infinitiva, participa prošlog (*passato prossimo*).

Združeni oblici nenaglašenih ličnih zamenica.

Povratne zamenice.

Pridevi

Poređenje prideva: pozitiv, komparativ, relativni superlativ. Analitičko građenje superlativa apsolutnog (elativa) pomoću priloga *molto, troppo*. Sufiks *-issimo.*

Troppo, molto, parecchio, tanto, poco u funkciji prideva.

Pridev *bello* i *quello.*

Brojevi do 1000 i više hiljada.

Glagol

Prošlo nesvršeno vreme (*imperfetto*) pravilnih i nepravilnih glagola. Upotreba imperfekta.

Pretprošlo svršeno vreme (*trapassato prossimo*).

Prošlo vreme pogodbenog načina (*condizionale passato*).

Upotreba pogodbenog načina.

Prilog

Poređenje priloga.

Načinski prilozi na - *mente.*

Troppo, molto, parecchio, tanto, poco u funkciji priloga (*Abbiamo mangiato tanto. Hanno bevuto parecchio*).

Predlozi

Proširivanje znanja o upotrebi predloga.

Leksikografija

Struktura i korišćenje dvojezičnih rečnika.

Učeniku treba pokazati i stalno ga podsticati na posedovanje, upotrebu i pravilno korišćenje rečnika (dvojezičnog i, kasnije, jednojezičnog), dati osnovne podatke o rečničkoj literaturi odgovarajućeg kvaliteta. Podsticati ga na promišljanje o italijanskom jeziku, stranim jezicima, maternjem jeziku i jeziku uopšte kao izražajnom sredstvu. Podsticati ga na kontakt sa pisanom literaturom, elektronskim sadržajima i sl.

III razred

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

A Operativni zadaci

Operativni zadaci iz prethodnih razreda, iako u velikoj meri već savladani, moraju se stalno obnavljati i proširivati.

Razumevanje govora

Na kraju trećeg razreda, učenik treba da:

- razume, pored onih izraza koje nastavnik upotrebljava tokom časa da bi dao uputstva za rad, i jednostavna objašnjenja nepoznatih reči pomoću poznatog a već aktivno usvojenog vokabulara;

- razume dijaloge i monološka izlaganja do deset do četrnaest rečenica, iskazana prirodnim tempom od strane nastavnika, drugih učenika i preko zvučnog materijala, a koji sadrže isključivo jezičku građu obrađenu tokom prvog, drugog i trećeg razreda.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- koristi spontano najčešće ustaljene izraze učtivosti i one koji se tiču najčešćih situacija na času;

- postavlja pitanja predviđena programom za prvi, drugi i treći, a koja se odnose na sadržaj obrađenog dijaloga, narativnog teksta, na svakodnevnu situaciju ili na predmet njegovog interesovanja;

- daje imperativne iskaze u komunikaciji na času (davanje dozvole, izricanje zabrane, davanje saveta, sugerisanje);

- stupi u dijalog i u okviru 8 do 10 replika, postavljanjem pitanja i odgovaranjem na pitanja, vodi razgovor u okvirima komunikativnih funkcija (govornih činova) i leksike obrađenih tokom prvog, drugog i trećeg razreda;

- monološki, bez prethodne pripreme, u nekoliko rečenica predstavi sebe ili drugoga, dajući pored osnovnih podataka, i obaveštenja koja se tiču sklonosti i interesovanja;

- u nekoliko rečenica saopšti sadržaj dijaloga ili narativnog teksta, ili opiše situaciju, mesto, sliku i lice, predmet itd;

- spontano čestita rođendan, Novu godinu, Božić, Uskrs, postignut uspeh.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- dalje savladava osnovna pravila grafije i ortografije uz uočavanje pravilnosti i nepravilnosti;

- razume obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume, globalno i selektivno raznovrsne sadržaje neformalnog pisma ili elektronske poruke;

- razume, globalno i selektivno, sadržaj nepoznatog teksta koji se sastoji od pretežno poznate jezičke građe;

- razume globalno sadržaj nepoznatog teksta koji sadrži poneku nepoznatu reč, pod uslovom da nisu u pitanju ključne reči.

Pisano izražavanje

Učenik treba da:

- dalje upoznaje osnovna pravila i karakteristične izuzetke kada je reč o ortografiji u okviru usmeno stečenih jezičkih znanja i uočava pravilnosti i nepravilnosti;

- piše kratke tekstove na osnovu datog modela (do 100 reči);

- odgovori na pitanja (ko, šta, gde, kako, zašto) koja se tiču obrađene teme, situacije u njegovoj okolini ili njega lično;

- piše kraće celine (do 100 reči), na osnovu date slike ili drugog vizuelnog, zvučnog ili pisanog podsticaja;

- piše kratka neformalna pisma raznovrsnog sadržaja;

- prepriča, rezimira obrađeni dijalog ili tekst uz izdvajanje najbitnijih elemenata i preformulisanje sadržaja (do 100 reči).

B Sadržaji programa jezika i civilizacije

Govorni činovi

Govorni činovi iz prethodnih razreda, iako u velikoj meri već savladani, moraju se stalno obnavljati i proširivati.

Govorni činovi	Realizacija govornih činova
Obratiti se nekome na formalan način	*Permette? Avevo bisogno di un'informazione...*
Poželeti sreću	*Tanti auguri! In bocca al lupo!*
Govoriti o svojim i tuđim ukusima	*Mi piace quella gonna. Secondo lui, invece, è troppo corta.*
Pohvaliti nekoga	*Brava! Complimenti! Sei un drago!*
Podeliti s nekim radost, ili izraziti saosećanje	*Congratulazioni! Le mie condoglianze, signora. Mi dispiace per Marcello.*
Tražiti razna obaveštenja o trećoj osobi ili o nekom predmetu, mestu i sl.	*Di dove è quella ragazza? Come ha fatto a trovarci?*
Dati informaciju o vremenskim okvirima neke radnje	*Devi studiare fino alle tre, poi sei libero.*
Iskazati nesigurnost	*Io non saprei che dire, temo di sbagliare.*
Iskazati pretpostavku	*Sarebbe un amico di Luigi. Se andasse a casa, potrebbe prendere il pallone buono.*
Tražiti informacije razne vrste	*Da quando l'autobus non si ferma qui?*
Iskazati učtiv zahtev	*Dovrebbe seguirmi, signore.*
Dati razna uputstva i informacije (u	*Gira a destra, va' dritto, frena, accostati al marciapiede.*

vožnji, tokom šetnje, u učionici)	
Iskazati osnovne osobine predmeta	*Avevo un libro dalle copertine rosse, di 200 pagine circa, che parla dei Maya.*
Obavestiti druge o svojim doživljajima	*Mi è capitato, l'altro giorno, di incontrare Cristina mentre andavo dal droghiere.*
Tražiti od drugoga da priča o svojim doživljajima i iskustvima	*Non hai finito di raccontare quello che ti è successo alla partita.*

Tematika

Tematski, nastava jezika i civilizacije treba da obuhvati sledeće sadržaje: problemi porodice i pojedinca, život u gradu, specifičnosti svakodnevnog života, društvena kretanja, mogućnosti obrazovanja, savremene tehnologije (kompjuter, mobilna telefonija i sl.), slobodno vreme, druženje, muzika, sport, putovanja, ekologija.

Morfosintaksički i fonetski sadržaji

Član

Upotreba člana uz vlastita imena: *Il buon Carlo, la Magnani...,* imena gradova *L'antica Roma... Il Cairo, La Mecca, L'Aia...*

Imenica

Neke nepravilnosti imenica muškog i ženskog roda *(il poeta - i poeti, la guardia...)*.

Defektne imenice sa oblicima samo za jedninu ili množinu (*gli occhiali, le forbici...*).

Zamenice

Pregled svih oblika združenih nenaglašenih zamenica.

Nenaglašene lične zamenice, refleksivne zamenice uz oblike infinitiva, gerunda, imperativa, apsolutnog participa i rečcu *ecco.*

Refleksivne zamenice.

Povratne zamenice (oblici *che, cui* i *il quale*).

Pridevi

Oblici prideva *santo.*

Sintetički (organski) oblici komparativa i superlativa (relativnog i apsolutnog) prideva *piccolo, grande, buono, cattivo.* Razlika u značenju između analitičkih i sintetičkih oblika komparativa i superlativa (*più grande : maggiore; più buono : migliore*).

Alteracija prideva, lažna alteracija.

Glagoli

Zapovedni način *(Imperativo)*. Odrični oblici zapovednog načina

Glagolski prilog sadašnji, gerund (*Gerundio*) Upotreba gerunda,

Struktura *stare + gerundio (Sto leggendo un libro interessante)* Konjunktiv sadašnjeg vremena (*Congiuntivo presente*), prošlo vreme konjunktiva (*Congiuntivo passato*). Upotreba konjunktiva u zavisnim rečenicama.

Prošlo nesvršeno vreme konjunktiva (*Congiuntivo imperfetto*), pretprošlo svršeno vremena konjunktiva (*Congiuntivo trapassato*). Upotreba konjunktiva u zavisnim rečenicama.

Prilozi

Poređenje priloga *bene, male, molto, poco.*

Predlozi

Upotreba predloga u raznim vrstama rečenica. Predloški izrazi.

Sintaksa

Relativne rečenice: *Questo è il libro che mi piace di più.*

Komparativne: *Hanno portato meno di quello che avevo aspettato.*

Posledične: *Sono talmente stanco che non riesco di stare in piedi.*

Subjekatske, objekatske.

Leksikologija

Građenje imenica sufiksima - *ante, - ente, - enza, - ezza, - eria... (cantante, partenza, dolcezza...).*

Alteracija imenica i prideva.

Leksikografija

Struktura i korišćenje dvojezičnih rečnika.

Učeniku treba pokazati i stalno ga podsticati na posedovanje, upotrebu i pravilno korišćenje rečnika (dvojezičnog i, kasnije, jednojezičnog), dati osnovne podatke o rečničkoj literaturi odgovarajućeg kvaliteta. Podsticati ga na promišljanje o italijanskom jeziku, stranim jezicima, maternjem jeziku i jeziku uopšte kao izražajnom sredstvu. Podsticati ga na kontakt sa pisanom literaturom, elektronskim sadržajima i sl.

IV razred

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

A Operativni zadaci

Operativni zadaci iz prethodnih razreda, iako u velikoj meri već savladani, moraju se stalno obnavljati i proširivati.

Razumevanje govora

Na kraju četvrtog razreda, učenik treba da:

- razume, pored onih izraza koje nastavnik upotrebljava tokom časa da bi dao uputstva za rad, i objašnjenja nepoznatih reči pomoću poznatog a već aktivno usvojenog vokabulara;

- razume dijaloge i monološka izlaganja, iskazane prirodnim tempom od strane nastavnika, drugih učenika i preko zvučnog materijala, a koji uglavnom sadrže prethodno obrađenu jezičku građu.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- u potpunosti savlada izgovor glasova;

- pravilno reprodukuje osnovne intonacijske sheme;

- koristi spontano ustaljene izraze učtivosti i one koji se tiču najčešćih situacija na času;

- spontano stupa u razgovor u okviru obrađene tematike i govornih činova;

- postavlja pitanja predviđena Programom, koja se odnose na sadržaj obrađenog dijaloga, narativnog teksta, na svakodnevne situacije, na događaje u prošlosti, na namere sagovornika ili na predmet njegovog interesovanja;

- stupi u razgovor telefonom;

- monološki, bez prethodne pripreme, u nekoliko rečenica, iskaže mišljenje o nizu pitanja;

- u nekoliko rečenica ispriča lični doživljaj u prošlosti, uz davanje pojedinosti o situaciji, mestu i glavnim akterima;

- ispriča sadržaj dijaloga ili narativnog teksta;

- daje imperativne iskaze u komunikaciji;

- spontano čestita rođendan, Novu godinu, Božić, Uskrs, postignut uspeh.

Razumevanje pisanog teksta

Učenik treba da:

- dalje savlada tehnike čitanja;

- dalje savladava pravila grafije i ortografije kao i najznačajnije nepravilnosti;

- razume obaveštenja i upozorenja na javnim mestima;

- razume elemente nečije biografije, odnosno *curriculum vitae*;

- razume, globalno i selektivno raznovrsne sadržaje neformalnog pisma ili elektronske poruke, telefonske poruke;

- razume, globalno i selektivno, sadržaj nepoznatog teksta koji se sastoji od uglavnom poznate jezičke građe;

- razume logičke odnose između rečenica i dužih celina;

- razume globalno sadržaj nepoznatog teksta koji sadrži i izvestan broj nepoznatih reči.

Pisano izražavanje

Učenik treba da:

- savlada osnovna pravila ortografije i karakteristične izuzetke;

- piše svoj *curriculum vitae*;

- piše kratke sastave (do 150 reči), posebno one u kojima se pripovedaju događaji u prošlosti, uz davanje pojedinosti o situaciji, mestu i glavnim akterima;

- piše kraće celine (do 150 reči), na osnovu datih elemenata, vizuelnog, zvučnog ili pisanog podsticaja i iskaže svoje mišljenje o temi;

- piše kratka neformalna pisma, elektronske poruke, telefonske poruke raznovrsnog sadržaja;

- prepriča i preformuliše sadržaj obrađenog dijaloga ili a uz izdvajanje bitnih elemenata i poštovanje logičkih odnosa izmešu delova teksta (do 150 reči).

B Sadržaji programa jezika i civilizacije

Govorni činovi

Govorni činovi iz prethodnih razreda, iako u velikoj meri već savladani, moraju se stalno obnavljati i proširivati.

Govorni činovi

Govorni činovi	Realizacija govornih činova
Obratiti se grupi na formalan način	*Signori, guardino questi affreschi!*
Tražiti informacije razne vrste	*Scusi, da che parte è Piazza Italia? Per andare a Sperlonga che strada devo fare?*
Iskazati sud o nekome ili nečemu	*Secondo me non è nel giusto. Mi sa che non va avanti in questo modo..*
Govoriti o svojim ili tuđim iskustvima	*Quella volta mi sono divertito un mondo.*
Iskazati nesigurnost u vezi s prošlim događajima	*Temo che non abbiano fatto in tempo. Non sono sicuro che sia andata cosi.*
Izraziti pretpostavku u vezi s prošlim događajima	*Direi che non se la siano sentita di farlo. Se ci avessero provato, ci sarebbero riusciti.*
Iskazati učtiv zahtev	*Scusi, per favore dovrebbe seguirmi.*

Opisati osobe i situacije vezane za prošlost	*Era molto allegro e spensierato; non so cosa gli sia successo dopo.*
Dati precizna uputstva u vezi sa raznim radnjama	*Per spegnere il computer devi fare le seguenti operazioni...*
Dati informaciju o vremenskim okvirima neke radnje	*Devi finirlo entro giovedi, altrimenti sono guai*
Iskazati osobine predmeta	*È un oggetto tondo, pesante, liscio, freddo al contatto, si direbbe fatto di ferro o acciaio...*
Obavestiti druge o svojim doživljajima	*Lo sapete che cosa mi è successo l'altro giorno, all'allenamento?*
Tražiti od drugoga da govori o svojim doživljajima i iskustvima	*Non ci hai detto niente di come è andata a finire ieri sera con Loredana.*

Tematika

Tematski, nastava jezika i civilizacije treba da obuhvati sledeće sadržaje: porodica, školski sistem, sva sredstva i vidovi savremene komunikacije, stereotipi (diskutovati o uvreženim predrasudama i opštom mestima), zaštita životne sredine, zaštita životinja i društveno korisne aktivnosti.

U realizaciji nastave, aktivnosti treba organizovati uz pomoć izvornih materijala koji će na verodostojan način prikazati svakodnevni život i savremenu civilizaciju Italije.

Morfosintaksički i fonetski sadržaji

Ortografija

Imenice s etimološkim *"i"* (*crociera, coscienza* i sl.).

Deljenje reči na slogove.

Član

Pravila o izostavljanju člana. Glagoli *nominare, eleggere, dichiarare*.

Izostavljanje, odnosno upotreba člana u nabrajanjima.

Imenica

Osnovni derivativni sufiksi i prefiksi.

Lažne alteracije.

Imenice sa dvojnim oblicima za množinu (*nomi sovrabbondanti*).

Imenice sa nepravilnom množinom (*tempio - templi, dio - dei* i sl.).

Tvorba složenih imenica i množina takvih imenica (kombinacije imenice, glagola i priloga: *lavastoviglie, lavasciuga; buttafuori; benestare* i sl.).

Pridev

Položaj prideva u odnosu na imenicu.

Razlike u značenju prideva u zavisnosti od njegovog položaja u odnosu na imenicu (deskriptivna i distinktivna funkcija prideva).

Neodređeni pridevi: *ogni, qualche, qualunque, qualsiasi.*

Prisvojni pridev *altrui.*

Zamenica

Pokazne zamenice *costui / costei / costoro; colui / colei / coloro.*

Pokazne zamenice *questi, quegli.*

Neodređene zamenice *chiunque* i *altri.*

Glagol

Passato remoto pravilnih i nepravilnih glagola.

Osnovne informacije o davnoprošlom svršenom vremenu (*Trapassato remoto*).

Osnovna značenja i upotreba prošlih vremena.

Apsolutna upotreba:

gerunda sadašnjeg i prošlog (*gerundio presente, gerundio passato*)

participa prošlog (*participio passato*).

Particip prezenta (*participio presente*) s glagolskom vrednošću (*La fontana ha una statua raffigurante un pesce*).

Prilog

Klasifikacija priloga na osnovu morfoloških osobina (prosti, izvedeni, složeni prilozi i priloški izrazi).

Prilog *dovunque*.

Predlog

Razlikovanje priloga od predloga (*È entrato dentro; È entrato dentro la casa*).

Sintaksa

Zavisne rečenice:

limitativa (*Per quello che ne sappiamo, non dovrebbe piovere*).

eccettuativa (Ci vediamo stasera, a meno che...).

esclusiva (È andato via senza che abbia detto niente).

Hipotetički period.

Upotreba *imperfetta* umesto *condizionale passato* i *congiuntivo trapassato* u irealnim hipotezama.

Upotreba *imperfetta* umesto *condizionale passato* u službi budućnosti u prošlosti.

Slaganje *participia passata* u funkciji vremenske ili uzročne rečenice sa: objektom (kod prelaznih glagola: *Prese le chiavi, Marco usci di corsa*); subjektom (kod neprelaznih i povratnih glagola: *Tornata a casa, Luisa fece una doccia*).

Zavisna vremenska rečenica koja temporalno prethodi glavnoj: eksplicitne (*trapassato prossimo*) i implicitne varijante (*infinito passato, gerundio passato, participio passato*).

Kauzativno fare i nenaglašene lične zamenice (*Fammi vedere. L'ho pregato di non farglielo toccare*).

Izmeštanje priloške odredbe za mesto ispred predikata i upotreba rečca *ci* i *ne* (*A Firenze ci vado spesso. Di amici ne ho tanti*).

Pasivna struktura *andare + participio passato (Questo vino va bevuto subito).*

Leksikografija

Struktura i korišćenje dvojezičnih rečnika.

Učeniku treba pokazati i stalno ga podsticati na posedovanje, upotrebu i pravilno korišćenje rečnika (dvojezičnog i, kasnije, jednojezičnog), dati osnovne podatke o rečničkoj literaturi odgovarajućeg kvaliteta. Podsticati ga na promišljanje o italijanskom jeziku, stranim jezicima, maternjem jeziku i jeziku uopšte kao izražajnom sredstvu. Podsticati ga na kontakt sa pisanom literaturom, elektronskim sadržajima i sl.

ITALIJANSKI JEZIK
(V, VI, VII i VIII godina učenja)

CILJ I ZADACI

Cilj nastave italijanskog jezika jeste sticanje, proširivanje i produbljivanje znanja i umenja u svim jezičkim aktivnostima, upoznavanje kulturnog nasleđa stvorenog na datom stranom jeziku i osposobljavanje za dalje obrazovanje i samoobrazovanje.

Zadaci nastave italijanskog jezika jesu da učenici:

- usvoje govorni jezik u okviru novih 1200 reči i izraza što u toku osam godina učenja jezika čini ukupan fond od oko 2600 reči i izraza produktivno, a receptivno i više;

- neguju pravilan izgovor i intonaciju uz obraćanje pažnje na one ritmički i prozodijske sheme koje su bitne pri usmenom izražavanju;

- razumeju govor (neposredno i putem medija) i spontano se izražavaju u okviru tema iz svakodnevnog života i osnovne tematike iz prirodnih i društvenih nauka;

- ovladaju tehnikom informativnog čitanja i razumeju složenije jezičko-stilske strukture u tekstu, kao i upoznaju osobenosti jezika čitanjem odlomaka iz poznatih književnih i naučno-popularnih dela u skladu sa interesovanjima, uzrastom i potrebama učenika;

- razvijaju sposobnosti pravilnog pisanog izražavanja, pisanja kraćih samostalnih sastava i njihove usmene interpretacije;

- stiču nova saznanja o karakteristikama zemalja i naroda čiji jezik uče, posebno onih koje su bitne za razumevanje jezika i kulture datog naroda;

- upoznaju one istorijske događaje koji su od značaja i u svetskim okvirima i naučno-tehnička dostignuća zemalja čiji jezik uče, uz izbor odgovarajućih sadržaja i u korelaciji sa drugim obrazovno-vaspitnim područjima;

- osposobe se za vođenje razgovora o našoj zemlji, njenim lepotama, kulturnim i istorijskim tekovinama;

- stiču opštu kulturu i razvijaju međukulturnu saradnju i toleranciju, moralne, radne i estetske vrednosti, maštu i kreativnost;

- osposobe se za dalje obrazovanje i samoobrazovanje korišćenjem rečnika, leksikona i druge priručne literature.

Komunikativne funkcije: obnavljanje, utvrđivanje i proširivanje onih komunikativnih funkcija sa kojima se učenik upoznao u osnovnoj školi; oslovljavanje poznate i nepoznate osobe; iskazivanje dopadanja i nedopadanja, slaganja i neslaganja s mišljenjem sagovornika; traženje i davanje dozvole; čestitanje i iskazivanje lepih želja; pozivanje u goste, prihvatanje i neprihvatanje poziva; obaveštenje i upozorenje; predlaganje da se nešto uradi; odobravanje ili neodobravanje nečijih postupaka; prigovori, žalbe, izražavanje čuđenja, iznenađenja, uverenosti, pretpostavke ili sumnje; davanje saveta; iskazivanje simpatija, preferencije, saučešća; izražavanje fizičkih tegoba, raspoloženja.

I razred

(2 časa nedeljno, 74 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Pasivne konstrukcije

Pasivna konstrukcija sa glagolom *essere*.

Il libro è stato letto.

Pasivna konstrukcija sa glagolom *venire*.

La lezione viene studiata.

Složene rečenice sa infinitivom (sa modalnim glagolima i finalne rečenice)

Devo vederlo.

Posso venire alle 7.

Pitanja sa upitnim rečima

Chi; Che cosa; Come; Dove.

Finalne rečenice

sa upotrebom *per + infinito.*

Siamo qui per studiare la lingua italiana.

Hipotetične rečenice

Realna hipoteza (*periodo ipotetico della realtà*) sa *passato prossimo* (ili *imperativo*) i *presente*.

Negacija

Niente, per niente, mai, assolutamente, nessuno.

No, non è cevuto nessuno.

No, non ho visto niente.

No, non ho fatto mai una cosa del genere.

Indirektno upitna rečenica

Ti chiedo se tu possa venire oggi.

Maria domanda se faccia bel tempo a Roma.

Kazivanje pretpostavke

se + imperfetto.

Se faceva bel tempo, andavamo in gita.

Kazivanje želje, volje, namere

a) konjunktivom,

b) infinitivom.

Voglio che tu torni a casa. Maria vuole che voi andiate a teatro tutti insieme.

Vorrei che tu venissi questa sera al concerto.

Mi piacerebbe conoscere questa attrice. Lui lavora molto per guadagnare per vivere. Lei studia molto per imparare bene l'italiano.

Promena značenja prideva u zavisnosti od pozicije uz imenicu

Una donna grande/ Una gran donna.

Una macchina nuova/ Una nuova macchina.

Kazivanje vremena i Odredbe za vreme

dani u nedelji, *domani, ieri, passato, scorso, prossimo, durante, fra/tra, fa*

Ci vediamo domani. Ieri sono stato a scuola tutto il giorno. Ho comprato la macchina l'anno scorso. L'anno prossimo andiamo in vacanza in Sardegna. Marco viene fra/tra cinque minuti. L'ho visto un'ora fa.

Poređenje

Komparativ uvećavanja, komparativ umanjivanja, relativni superlativ, apsolutni superlativ.

E' il libro più interessante che io abbia mai letto. Il film di Fellini che ho visto ieri è meno interessante degli altri.

Odredbe za način

prilozi na - *mente* i priloške konstrukcije

Maria legge il libro pazientemente. Maria legge il libro con molta pazienza.

Izrazi za meru i količinu

molto, un po' di, una dozzina di, un centinaio, circa, quasi…

Quante volte hai visto questo film? Circa una dozzina di volte.

Član

Oblici određenog i neodređenog člana.

Član spojen s predlozima *di, a, da, in, su* i *con.*

Partitivni član kao supletivni oblik množine neodrešenog člana (*C'è un ragazzo: Ci sono dei ragazzi*) i kao oblik za iskazivanje neodređene količine (*Desidero del vino*).

Upotreba člana uz prisvojni pridev i imenice koje iskazuju blisko srodstvo (*Mia madre si chiama Maria, i miei cugini si chiamano Franco e Giorgio*).

Imenica

Rod i broj imenica. Nastavci za muški i ženski rod. Izuzeci i građenje množine imenica.

Posuđenice.

Izuzeci u rodu imenice. Rod posuđenica.

Pridev

Vrste prideva.

Morfološke odlike prideva *quello, bello* i *buono.*

Nepromenljivi pridevi.

Prisvojni pridevi i pokazni pridevi.

Osnovni brojevi.

Neodređeni pridevi *ogni* i *qualche.*

Etnici: najfrekventniji nazivi pripadnika stranih nacija i žitelja značajnijih italijanskih gradova.

Zamenica

Lične zamenice u službi objekta (*io, tu, lui, lei, noi, voi, loro*).

Naglašene i nenaglašene lične zamenice.

Povratne zamenice.

Relativna zamenica *che.*

Neodređene zamenice *qualcuno* i *ognuno.*

Prisvojne zamenice i pokazne zamenice.

Upitne zamenice *chi?* i *che? / che cosa?*

Slaganje determinativa i imenice u rodu i broju, apokopiranje prideva uz imenicu, neodređeni determinativi (*questo, quello, tutto, ogni, qualche, qualunque, qualsiasi…*) u različitim značenjima.

Ho letto quel nuovo libro di Tabucchi.

Ho conosciuto tutte le amiche di Marco.

Un uomo qualsiasi…

Ogni giorno vado a scuola.

Ho comprato qualche rivista.

Rod i broj imenica. Nastavci za muški i ženski rod.

Izuzeci u građenju množine imenica.

Posuđenice.

Glagol

Oblici indikativa: sva glagolska vremena savladana u osnovnoj školi primenjivati i prepoznavati u tekstu/govoru.

Oblici konjunktiva: prezent i imperfekat, objasniti principe tvorbe i primenjivati samo u datim rečeničnim modelima.

Slaganje participa sa subjektom u pasivnim konstrukcijama.

Najfrekventniji glagoli i njihova reakcija (*finire, cominciare, pensare, credere, dire, provare, parlare*).

Ortografija

Interpunkcija - osnovna pravila (Sa akcentom na oblike koji ne postoje u srpskom jeziku).

Pisanje velikog slova.

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

Složena rečenica

Eksplicitne zavisne rečenice:

finale (*Lo faccio perchè voi siate felici*)

causale (*Sono triste perchè ho sbagliato*)

concessiva (*Guardo il film, benchè non mi interessi*) s odgovarajućim veznicima: *perchè/affinchè; sebbene/benchè/anche se; poichè/ siccome* i sl.

Zavisna rečenica u konjunktivu

Konjunktiv prošlih vremena (*congiuntivo passato, congiuntivo imperfetto, congiuntivo trapassato*) - oblici i upotreba (receptivno).

Izražavanje:

bojazni: *Temo che oggi faccia freddo.*

želje: *Spero che Maria venga.*

zapovesti, volje: *E' necessario che tu finisca questo lavoro.*

Pogodbeni način (*condizionale presente, condizionale passato*).

Hipotetične rečenice (realne, potencijalne, irealne, mešovite):

Se fa bel tempo, andiamo in gita.

Se facesse tempo andremmo in gita.

Se avesse fatto bel tempo, saremmo andati in gita.

Se avesse fatto bel tempo stamattina, adesso saremmo in gita.

Upravni i neupravni govor (potvrdne, odrične i upitne rečenice, imperativ).

Glagol

Imperativ:

Imperativ glagola *avere, essere, sapere.*

Član

Upotreba člana uz prisvojni pridev, imenicu i opisni pridev (*Il mio fratello maggiore*).

Osnovna pravila o upotrebi člana uz vlastite imenice. (*Vado a Milano. La mia Roma è cambiata molto. Torno dalla Francia mercoledi*).

Imenica

Imenice bez oblika množine ili jednine.

Množina imenica na *-co, -ca, -go, -ga.*

Imenice s nastavkom *-ista, -tore, -aio;* drugi sufiksi za izvođenje imena vršioca radnje.

Imenice *centinaio* i *migliaio* i njihova množina.

Pridev

Poređenje prideva: pozitiv, komparativ, superlativ.

Sintetički (organski) oblici komparativa i superlativa (relativnog i apsolutnog) prideva *piccolo, grande, buono, cattivo*; razlika u značenju.

Analitičko građenje superlativa apsolutnog (elativa) pomoću priloga *assai, molto, troppo.* Sufiks - *issimo.*

Redni brojevi (1. - 10.); nastavak *-esimo* za građenje ostalih rednih brojeva.

Prisvojni pridevi *altrui* i *proprio*.

Nepromenljivi pridevi.

Osnovni sufiksi za alteraciju prideva.

Zamenica

Združeni oblici nenaglašenih zamenica.

Relativna zamenica *cui.*

Sintagma član (sa predlogom ili bez njega) + *cui* sa relativno - posesivno vrednošću.

Zamenica *si* i njeno značenje (povratno, bezlično, pasivno).

Rečca *ecco* i nenaglašene lične zamenice.

Rečce

Rečce *ci* i *ne* i nenaglašene zamenice *lo, la, li, le.*

Rečca *ne* s priloškom (*Ne torno adesso*) i zameničkom vrednošću (*Marco? Ne parliamo spesso*). Rečca *ci* sa zameničkom vrednošću (*Marco? Ci ho parlato ieri*).

Leksikografija

Učenik treba da se obuči da pravilno koristi rečnik, i da se upozna sa nekim osnovnim pojmovima iz oblasti leksikografije. Opis **odrednice** u rečniku.

III razred

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Pasiv

Sa glagolom *venire.*

Sa glagolom *andare.*

Nelični glagolski oblici

Infinito.

Infinito passato.

Particip prošli (*participio passato*).

Particip prezenta (*participio presente*).

Futuro anteriore (predbuduće vreme)

Quando sarai arrivata a Firenze sarai stanca.

Passato remoto pravilnih glagola.

Složena rečenica

(ukazati na upotrebu konjunktiva u nekima od ovih rečenica)

- vremenska,

- relativna.

Bezlične konstrukcije

E' meglio che, è bene che, è utile che, è facile che,

(ukazati na upotrebu konjunktiva u ovim rečenicama).

Član

Upotreba člana uz prisvojni pridev i hipokoristike i uz lična imena (*Il mio caro fratellino; Dov'è la Marisa?*).

Posebni slučajevi upotrebe člana uz geografske pojmove: struktura *In tutta Italia.*

Imenica

Najfrekventnije imenice sa dvojnim oblicima za množinu *(nomi sovrabbondanti)*.

Alternativni sufiksi *-etto, -ello, -uccio, -otto.*

Osnovni derivativni sufiksi i prefiksi.

Lažne alteracije.

Pridev

Alterativni sufiksi *-etto, -ello, -uccio, -otto.*

Sufiksi *-enne* i *-ina* za brojeve (u službi označavanja nečijih godina: *quarantenne, sulla quarantina*).

Morfološke odlike prideva *santo, grande.*

Zamenica

Relativna zamenica *il quale*.

Lične zamenice u službi subjekta koje su manje zastupljene u govornom jeziku (*egli, esso, essa, essi, esse*).

Pokazne zamenice *codesto, stesso, medesimo*.

Rečce

Priloška rečca *ci* i nenaglašena lična zamenica u službi direktnog objekta (*Mi ci trovi stasera; Ce la trovi stasera = Trovi Maria al bar*).

Leksikografija

Služenje dvojezičnim i jednojezičnim rečnicima, rečnicima sinonima i antonima.

IV razred

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

Pasiv

Si passivante.

Nelični glagolski oblici

Gerundio.

Gerundio passato.

Passato remoto nepravilnih glagola.

Stare + gerundio

Sto leggendo il libro.

Marco sta preparando da mangiare.

Složena rečenica

(ukazati na upotrebu konjunktiva u nekima od ovih rečenica)

- **posledična**

- **uzročna**

Član

Gradovi koji zahtevaju član (*L'Aia*); upotreba predloga ispred takvih gradova (*Vado malvolentieri all'Aia*). Države koje odbacuju član (*Proviene da Cuba; Vado a Cipro*).

Izostavljanje, upotreba člana u nabrajanjima.

Upotreba člana u poslovicama.

Imenica

Imenice sa nepravilnom množinom (*tempio - templi, dio - dei* i sl.).

Tvorba složenih imenica i množina takvih imenica (kombinacije imenice i prideva: *cavolfiore; cassaforte, francobollo; chiaroscuro* i sl.).

Pridev

Sintetički oblici komparativa i superlativa (relativnog i apsolutnog) prideva *alto* i *basso.*

Sintetičko građenje superlativa apsolutnog pomoću prefiksa *arci-, stra-, iper-, ultra-.* Idiomi sa vrednošću superlativa apsolutnog (*ricco sfondato; stanco morto, ubriaco fradicio* i sl.).

Položaj jednog ili više prideva u odnosu na imenicu.

Razlike u značenju prideva u zavisnosti od njegovog položaja uz imenicu (deskriptivna i distinktivna funkcija prideva).

Zamenica

Neodređene zamenice ili pridevi: *alcuno, ciascuno, certo, altro, nessuno, parecchio.*

Neodređene zamenice: *nulla, niente, un tale, qualcosa.*

Rečce

Priloška rečca *ci* i nenaglašena lična zamenica u službi direktnog objekta (*Mi ci trovi stasera; Ce la trovi stasera = Trovi Maria al bar*).

Leksikografija

Služenje dvojezičnim i jednojezičnim rečnicima, rečnicima sinonima i antonima, enciklopedijama, leksikonima.

PROGRAM ŠPANSKOG JEZIKA KAO STRANOG JEZIKA ZA STRUČNE ŠKOLE
(V, VI, VII i VIII godina učenja)

CILJ I ZADACI

Cilj nastave stranih jezika je sticanje, proširivanje i produbljivanje znanja i umenja u svim jezičkim aktivnostima, upoznavanje kulturnog nasleđa stvorenog na datom stranom jeziku i osposobljavanje za dalje obrazovanje i samoobrazovanje.

Zadaci nastave stranih jezika su da učenici:

- usvoje govorni jezik u okviru novih 1200 reči i izraza što u toku osam godina učenja jezika čini ukupan fond od oko 2600 reči i izraza produktivno, a receptivno i više;

- neguju pravilan izgovor i intonaciju uz obraćanje pažnje na one ritmički i prozodijske sheme koje su bitne pri usmenom izražavanju;

- razumeju govor (neposredno i putem medija) i spontano se izražavaju u okviru tema iz svakodnevnog života i osnovne tematike iz prirodnih i društvenih nauka;

- ovladaju tehnikom informativnog čitanja i razumeju složenije jezičko-stilske strukture u tekstu, kao i upoznaju osobenosti jezika čitanjem odlomaka iz poznatih književnih i naučno-popularnih dela u skladu sa interesovanjima, uzrastom i potrebama učenika;

- razvijaju sposobnosti pravilnog pisanog izražavanja, pisanja kraćih samostalnih sastava i njihove usmene interpretacije;

- stiču nova saznanja o karakteristikama zemalja i naroda čiji jezik uče, posebno onih koje su bitne za razumevanje jezika i kulture datog naroda;

- upoznaju one istorijske događaje koji su od značaja i u svetskim okvirima i naučno-tehnička dostignuća zemalja čiji jezik uče, uz izbor odgovarajućih sadržaja i u korelaciji sa drugim obrazovno-vaspitnim područjima;

- osposobe se za vođenje razgovora o našoj zemlji, njenim lepotama, kulturnim i istorijskim tekovinama;

- stiču opštu kulturu i razvijaju međukulturnu saradnju i toleranciju, moralne, radne i estetske vrednosti, maštu i kreativnost;

- osposobe se za dalje obrazovanje i samoobrazovanje korišćenjem rečnika, leksikona i druge priručne literature.

Komunikativne funkcije: obnavljanje, utvrđivanje i proširivanje onih komunikativnih funkcija sa kojima se učenik upoznao u osnovnoj školi; oslovljavanje poznate i nepoznate osobe; iskazivanje dopadanja i nedopadanja, slaganja i neslaganja s mišljenjem sagovornika; traženje i davanje dozvole; čestitanje i iskazivanje lepih želja; pozivanje u goste, prihvatanje i neprihvatanje poziva; obaveštenje i upozorenje; predlaganje da se nešto uradi; odobravanje ili neodobravanje nečijih postupaka; prigovori, žalbe, izražavanje čuđenja, iznenađenja, uverenosti, pretpostavke ili sumnje; davanje saveta; iskazivanje simpatija, preferencije, saučešća; izražavanje fizičkih tegoba, raspoloženja.

I razred

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematika

Iz života mladih: nova sredina i drugovi; sportska takmičenja.

Porodica i društvo: spoljni izgled i osobine članova porodice; članovi porodice u kući i van nje; situacije iz svakodnevnog života i na radnom mestu; odnosi u porodici i društvu.

Iz savremenog života i tekovina kulture i nauke naroda čiji se jezik uči i naših naroda: prirodne lepote i zaštita čovekove sredine; putovanje i korišćenje saobraćajnih sredstava; iz istorijske i kulturne prošlosti; kulturne i privredne manifestacije koje su postale tradicionalne; iz života i rada poznatih ljudi; aktuelne teme od vaspitnog značaja.

Školski pismeni zadaci: po jedan pismeni zadatak u svakom polugodištu.

Lektira: do 15 strana tematski zanimljivog, jezički pristupačnog teksta koji odgovara interesovanjima i predznanjima učenika.

II razred

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematika

Iz života mladih: zabava i sportski život; školovanje.

Porodica i društvo: članovi porodice u društvenom životu, sredstva javnog informisanja, proslave, praznici, vremenski uslovi i prognoza vremena.

Iz savremenog života i tekovina kulture i nauke naroda čiji se jezik uči i naših naroda: teme iz savremenog života, odabrani kulturno-istorijski spomenici, primeri ljudske solidarnosti, događaji iz života i rada poznatih stvaralaca.

Školski pismeni zadaci:

a) po jedan pismeni zadatak u svakom polugodištu za fond od dva časa nedeljno.

Lektira: tematski zanimljivi tekstovi različitih jezičkih stilova (odabrani književni tekstovi, naučno-popularna literatura, časopisi za mlade).

a) do 15 stranica za fond od dva časa nedeljno.

III razred

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematika

Iz života mladih: druženje, slobodno vreme.

Porodica i društvo: život i običaji; pravila ponašanja u raznim situacijama; odnos pojedinca prema životnoj sredini.

Iz savremenog života i tekovina kulture i nauke naroda čiji se jezik uči i naših naroda i zbivanja u svetu: značajni istorijski događaji; razni vidovi umetničkog i naučnog stvaralaštva; zaštita kulturnog blaga.

Školski pismeni zadaci:

a) po jedan pismeni zadatak u svakom polugodištu za fond od dva časa nedeljno.

Lektira: tematski zanimljivi tekstovi različitih jezičkih stilova (odabrani književni tekstovi, naučno-popularna literatura, časopisi za mlade).

a) do 15 stranica za fond od dva časa nedeljno.

IV razred

SADRŽAJI PROGRAMA

Tematika

Iz života mladih: putovanje; problemi mladih danas; izbor zanimanja i planovi za budućnost; međunarodna saradnja mladih.

Porodica i društvo: problemi savremene porodice.

Iz savremenog života i tekovina kulture i nauke naroda čiji se jezik uči i naših naroda: prirodna blaga i karakteristike privrednog razvoja; nove tehnologije i njihova primena u raznim sferama života; savremena dostignuća nauke i tehnike; međunarodne organizacije i njihov značaj za dobrobit ljudi; poznate ličnosti iz javnog i kulturnog života.

Školski pismeni zadaci:

a) po jedan pismeni zadatak u svakom polugodištu za fond od dva časa nedeljno.

Lektira: tematski zanimljivi tekstovi različitih jezičkih stilova primereni interesovanjima učenika ovog uzrasta.

a) do 15 stranica za fond od dva časa nedeljno.

Komunikativne funkcije: obnavljanje, utvrđivanje i proširivanje osnovnih komunikativnih jedinica sa kojima se učenik upoznao u osnovnoj školi: oslovljavanje poznate i nepoznate osobe; iskazivanje dopadanja i nedopadanja, slaganja i neslaganja sa mišljenjem sagovornika; traženje i davanje dozvole; čestitanje i iskazivanje lepih želja; pozivanje u goste, prihvatanje i neprihvatanje poziva; obaveštenje i upozorenje; predlaganje da se nešto uradi; odobravanje ili neodobravanje nečijih postupaka; prigovori, žalbe; izražavanje čuđenja, iznenađenja, uverenosti, pretpostavke ili sumnje; davanje saveta; iskazivanje simpatija, preferencije, saučešća, izražavanje fizičkih tegoba, raspoloženja.

I razred
(peta godina učenja)

(2 časa nedeljno, 74 godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Jezička građa savladana u osnovnoj školi integriše se sa novom građom i neprestano primenjuje, proširuje i usavršava.

Pasivne konstrukcije

a) *ser + participio pasado*

La casa fue construida en 1984.

b) *pasiva refleja*

Se venden libros aquí.

Složene rečenice sa infinitivom (sa modalnim glagolima i finalne rečenice)

Quiero viajar.

Lo hago para satisfacerte.

Pitanja sa upitnim rečima: quién, qué, cuándo, cómo, dónde, etc.

Indirektna pitanja

¿Sabes si ha llegado?

Pregúntale si ha cogido la tarjeta.

Yo te pregunto que has comprado.

Negacija

Nada, nadie, ningun(o/a), nunca, tampoco

¿Ha venido alguien? - No, no ha venido nadie. / Nadie ha venido.

No me gusta esta película. - A mí tampoco.

Kazivanje pretpostavke

si +subjunktiv imprefekta/kondicional

Si trabajáramos, tendríamos dinero.

Kazivanje želje, volje, namere

a) subjunktivom,

b) infinitivom.

Me gustaría conocer a este actor. Me gustaría que tú conozcas a mi hermana mayor. Hay que luchar contra la polución del aire y del agua. Es necesario que luchemos.... ¿Qué quieren Ustedes que haga? Él trabaja mucho para ayudar a sus hijos. Él trabaja mucho para que sus hijos tengan una vida mejor.

Promena značenja prideva u zavisnosti od pozicije uz imenicu

Un hombre grande / Un gran hombre.

Kazivanje vremena i odredbe za vreme

dani u nedelji, mañana, ayer, pasado/próximo/que viene, durante, después de, antes de, cuando, hace..., dentro de...

Antes de haberse ido, me dejó su dirección nueva.

¿Cuándo lo viste? Lo vi cuando regresé del viaje.

El lunes que viene, El domingo pasado, Salió hace treinta minutos... Regresa dentro de una hora...

Poređenje

más que, menos que, el/la más, tan...como.

Este libro es el más interesante que he leído. Su última película no es tan interesante como la del año pasado.

Odredbe za način

prilozi na - mente i priloške konstrukcije.

Miguel maneja el coche cuidadosamente/con mucho cuidado.

Izrazi za meru i količinu

mucho, un poco de, una docena de, aproximadamente, más o menos...

¿Cuántos estudiantes han visto este programa? - Más o menos, treinta.

Imenička grupa

Slaganje determinativa i imenice u rodu i broju, apokopiranje prideva uz imenicu, neodređeni determinativi (alguno, ninguno, todo, qualquiera) u različitim značenjima.

Tráeme algún libro de García Márquez.

Todas las mañanas, todo el mundo...

Un muchacho qualquiera...

Morfeme tipične za muški i ženski rod imenica i prideva

muchacho/muchacha

actor/actriz

trabajador/trabajadora

generoso/generosa

kao i imenice i pridevi koji nemaju morfološku oznaku roda

violinista, cantante, interesante, verde...

Glagolska grupa

Oblici indikativa: sva glagolska vremena savladana u osnovnoj školi primenjivati i prepoznavati u tekstu/govoru.

Oblici subjunktiva: prezent i imperfekat, objasniti principe tvorbe i primenjivati samo u datim rečeničnim modelima (naredbe i finalne rečenice).

Slaganje participa sa subjektom u pasivnim konstrukcijama.

Ortografija

Interpunkcija - osnovna pravila (Sa akcentom na oblike koji ne postoje u srpskom jeziku).

Pisanje velikog slova.

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

II razred
(VI godina učenja)

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

Složena rečenica

a. Zavisna rečenica u indikativu

Mientras vivíamos en Madrid, estudiaba español. ¿Crees (estás segura, piensas) que aprobaremos el examen?

sa infinitivom (sa modalnim glagolima)

Quiero viajar. Pienso viajar mañana.

Ostale vrste rečenica ne obrađivati posebno, ali treba ukazati na izražavanje uzroka (porque, por), posledice (si, para), i na smisao rečenice sa drugim češćim veznicima kad se pojave u tekstu.

b. Zavisna rečenica u subjunktivu

Upotreba subjunktiva prezenta (izražavanje futura).

Subjunktiv prošlih vremena (pretérito imperfecto, pretérito perfecto simple, pretérito perfecto compuesto, pretérito pluscuamperfecto) - oblici i upotreba (receptivno).

Izražavanje:

- bojazni: Temo que no haya llegado a tiempo.

- želje: Espero que venga. Me gustaría que estuvieran con nosotros.

- zapovesti, volje: Quiero que me digas la verdad. Es necesario que aprendan estos verbos.

Hipotetične rečenice (sve tri mogućnosti):

Si me visitas el verano que viene, te llevaré a la playa.

Si me visitaras, te llevaría a la playa.

Se me hubieras visitado el año pasado, te habría llevado a la playa.

Upravni i neupravni govor (potvrdne, odrične i upitne rečenice, imperativ)

Dime si/donde/cuando/quién/que..., Sabes si/donde/cuando/quién/que... Me puedes decir si/donde/cuando/quién/que ...

Leksikografija

Služenje dvojezičnim rečnicima.

III razred
(VII godina učenja)

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Pasivne konstrukcije sa i bez agensa

Miguel fue invitado por María.

Miguel fue nombrado secretario de la Asociación.

Upotreba infinitiva u funkciji subjekta, objekta i atributa

Piesan viajar mañana.

Es necesario estudiar lenguas extranjeras.

Hacer ejercicio es muy importante para la salud.

Estar + gerundio

Estaban discutiendo cuando entró Manuela.

Voy a estar estudiando toda la tarde.

Složena rečenica

osnove upotreba glagolskih načina indikativa i subjunktiva u najčešćim tipovima složenih rečenica (relativna, vremenska, uzročna, posledična).

Bezlične konstrukcije

sa glagolima llover, nevar...

Ser + adjetivo: es necesario, es obligatorio, es importante…

(ukazati na upotrebu subjunktiva u nekima od ovih rečenica).

Brojevi

Razlomci, matematički znakovi radnje.

Leksikografija

Struktura stručnih rečnika i njihovo korišćenje.

IV razred
(VIII godina učenja)

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Složena rečenica

Prepoznavanje odnosa glavne i zavisne rečenice u tekstu, upotreba subjunktiva u zavisnoj rečenici (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno); izražavanje hipotetičnosti: kondicionalne rečenice (sistemski pregled vremena i funkcija; pre svega receptivno).

Izražavanje komparativnosti

Tan(to)... como

más / menos... que

menor/mayor... que

mejor/peor... que

Superlativ (relativni i apsolutni: ukazati na razlike u značenju)

El libro más interesante que he leído...

Es un libro interesantísimo.

Imenice

sistemski pregled roda i broja.

Brojevi

čitanje razlomaka, matematičkih znakova i radnji.

Tvorba reči

složenice (najčešće kombinacije):

sacacorchos, paraguas, parabrisas, limpiaparabrisas, ...

derivacija

a) pomoću prefiksa

a-, in-, anti-, super-…

b) pomoću sufiksa

-mente, -able, -so/a, ...

Nominalizacija najčešćih gramatičkih kategorija

infinitiva

los deberes,

prideva

el lindo, la bonita...

priloga

el bien, el mal...

Leksikologija

Najčešći idiomi i frazeologizmi. Polisemija.

Leksikografija

Stručni i enciklopedijski rečnici.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA (UPUTSTVO)

Objašnjenje programa

Program španskog jezika kao stranog jezika namenjen je četvorogodišnjem obrazovanju i vaspitanju u stručnim školama i čini zaokruženu celinu sa programom stranih jezika za osnovnu školu, obezbeđujući tako kontinuitet učenja stranog jezika započetog u osnovnoj školi.

Strukturu programa čine:

a) zahtevi i sadržaji koji su zajednički za stručne škole,

b) zahtevi i sadržaji u fondu časova:

- školski pismeni zadaci;

- lektira - za svaki razred posebno;

- jezička građa - za svaki razred posebno;

- književnost - za svaki jezik i svaki razred posebno, u II, III i IV razredu.

Ovakav način strukturiranja sadržaja programa zahteva da svi nastavnici stranih jezika dobro prouče program u celini. Teme su date okvirno što omogućava različitu stvaralačku realizaciju. Za obradu pojedinih tema i kao povod za razgovor, pored teksta u udžbeniku, treba da posluže i drugi izvori informacija, kao i zvučni snimci odabranih nastavnih materijala na stranom jeziku (tonske i video kasete, trake i ploče), televizijske emisije, film, dijafilm i druga AV sredstva.

Neke teme se mogu obraditi i preko usmerenih govornih vežbi. Inače, tematiku programa ne treba poistovećivati sa tekstovima u udžbeniku i zato nastavnik bira one tekstove i sadržaje koji najviše doprinose realizaciji cilja i zadataka nastave stranog jezika.

Nastava stranih jezika ima humanističku orijentaciju, raznolika je i bogata u jezičkim i tematskim sadržajima. Pored sadržaja koji se odnosi na jezik, zastupljeni su, u potrebnoj meri, i sadržaji u vezi sa civilizacijom, kulturom, umetnošću, naučno-tehničkim dostignućima naroda čiji se jezik uči, kao i odlomci iz odabranih dela iz književnosti i naučno-popularne literature.

Jezički programi nadovezuju se na programe osnovnog obrazovanja i vaspitanja i imaju linearno-spiralnu strukturu. Programi se zasnivaju na sintaksičnoj progresiji, a jezički zahtevi su formulisani u kategorijama deskripitivne gramatike sa elementima komunikativnog pristupa. Neki zahtevi su označeni sa (R) što znači da se u tom razredu očekuje savladavanje samo na receptivnom nivou.

Komunikativne funkcije su u ovom programu dobile posebno mesto. Navedene su na kraju zajedničkog dela programa i predviđene su za obradu od I do IV razreda. U okviru pojedinih komunikativnih funkcija postoje mnoge funkcionalne jedinice (npr. pozdravi, forme iskazivanja slaganja ili neslaganja i sl.) koje treba proširivati i bogatiti. Važno je da učenik aktivno savlada najčešće sadržaje.

Lektira je predviđena za sva četiri razreda i u skladu je sa zahtevom za osamostaljivanjem učenika i njihovim osposobljavanjem za informativno čitanje. Budući da je cilj lektire da se učenici osposobe da razumeju tekst na stranom jeziku i da se osamostale u radu, obradu lektire ne treba izjednačavati sa intenzivnom obradom teksta iz udžbenika, niti treba tekstove predviđene za lektiru čitati na času. Ovi tekstovi su predviđeni za samostalni rad učenika kod kuće i za sumiranje tog rada na času.

Vreme koje treba posvetiti obradi lektire na času (razgovor, diskusija, analiza) je do 6 časova za fond od dva časa nedeljno.

Broj školskih pismenih zadataka određen je, zavisno od utvrđenog nedeljnog fonda časova, (po jedan pismeni zadatak u svakom polugodištu za fond od dva časa nedeljno). Pored ovoga, preporučuje se i provera objektivnog tipa, koja treba da obuhvati više aspekata znanja učenika (npr. razumevanje slušanjem, razumevanje čitanjem, pismeno reagovanje na usmeni podsticaj ili repliku, upotrebu funkcionalnih jedinica, primenu stečenog znanja iz gramatike i sl.).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Efikasnost ostvarivanja svih zadataka nastave stranih jezika uslovljena je intenzivnim učešćem svakog učenika u vaspitno-obrazovnom procesu i njegovom punom motivisanju za

rad. Ovo se može postići korišćenjem odgovarajućih nastavnih sredstava i formi rada (AV sredstva i najraznovrsniji materijal koji je u skladu sa programom).

Slušanje i govor predstavljaju naizmenične aktivnosti u sporazumevanju, stoga je veoma važno da i svaki učenik podjednako dobro savlada. To se postiže razgranatim sistemom vežbi, počev od pripremanja dijaloga, rezimea, spontane konverzacije, dijaloških oblika usmerenog i slobodnog razgovora, vođenja intervjua, reprodukovanja i rezimiranja bilo odslušanog ili pročitanog teksta, osposobljavanja za prenošenje i tumačenje poruka, vežbe iz primenjene gramatike radi sistematizacije usvojene gramatičke građe. Pri ovako organizovanom radu nastavnik je voditelj, organizator i koordinator.

Pored navedenih usmenih oblika rada preporučuju se i različiti oblici pismenih vežbi: diktati poznatog i nepoznatog teksta, vežbe transformacije i dopunjavanja, proširivanja i sažimanja rečenice ili teksta, osposobljavanje za pisanje beleški i njihovu interpretaciju, pisanje vođenih sastava i eseja, popunjavanje različitih formulara, pisanje pisama, molbi, biografija i sl. Osposobljavanje za služenje rečnikom i drugim izvorima informacija treba da bude stalno, kako na časovima tako i kod kuće.

Čitanje (informativno čitanje, čitanje u sebi) po svojoj važnosti ima jedno od centralnih mesta u nastavi. Pošto su učenici u osnovnoj školi savladali informativno čitanje, u gimnaziji ovo umenje treba dalje razvijati i negovati. Važno je da se učenici, prikladnim zadacima (npr. pitanja tipa "tačno/netačno", pitanja sa višestrukim izborom odgovora, unapred postavljena pitanja i sl.) upućuju da sami sebe proveravaju u kojoj su meri razumeli pročitano. Jezičko pogađanje na osnovu konteksta, pri tome, ima važnu ulogu, ali se nikako ne može zanemariti i korišćenje rečnika (dvojezičnih i jednojezičnih). Jer korišćenje rečnika ima poseban značaj za dalje obrazovanje i samoobrazovanje kao i za buduće zanimanje.

Po pravilu, veći deo raspoloživog vremena treba posvetiti uvežbavanju, transformisanju i integrisanju jezičkog materijala, a ne samo njegovoj prezentaciji. Učenik treba da bude svestan onoga što radi i zašto to radi. Učenje stranog jezika ne sme da bude samo sticanje umenja, ono ima mnogo širu obrazovnu i vaspitnu funkciju. Stalna intelektualna aktivnost zahteva od učenika pažnju, zapažanje pojedinosti, pamćenje i primenu misaonih aktivnosti, kao što su analiza, sinteza, indukcija i dedukcija.

Učenicima treba preporučiti da prate štampu, odabrane filmove i emisije na televiziji i radiju, kao svojevrstan i stalan domaći zadatak. Na času, sadržaji ovih emisija predstavljaće temu za razgovor, tumačenje leksike, pojedinih fraza i izraza, razvijanje i uvežbavanje komunikativnih govornih modela.

Nastava stranih jezika ima dodirnih tačaka sa drugim predmetima, kao što su: jezik učenika, istorija, geografija, muzička i likovna umetnost. Korelacija među njima je neophodna radi bolje efikasnosti u nastavi.

OBRAZOVNI STANDARDI OD I-IV RAZREDA

U **I razredu učenik treba da:**

- usvoji predviđene morfosintaksičke strukture i oko 250 reči i izraza;

- razvija usmeno izražavanje uz prihvatljiv izgovor i intonaciju i osposobi se za dvosmernu komunikaciju;

- razvija sposobnost razumevanja sagovornika (neposredno i putem medija) o temama iz svakodnevnog života i savremenih zbivanja u svetu i našoj zemlji;

- osposobi se za davanje osnovnih informacija o sebi, našoj zemlji i stečenim saznanjima u okviru obrađene tematike;

- razvija čitanje u sebi i razumevanje različitih vrsta pisanih tekstova uz pomoć rečnika;

- korektno se pismeno izražava u okviru usvojene leksike i ranije obrađene tematike.

U **II razredu učenik treba da:**

- usvoji predviđene morfosintaksičke strukture i oko 300 novih reči i izraza;

- učestvuje u razgovoru o aktuelnim temama u okviru predviđene i ranije obrađene tematike;

- daje usmene i pisane rezimee onih sadržaja sa kojima se upoznao neposredno, putem čitanja i preko sredstava javnog informisanja;

- dalje razvija sposobnost čitanja u sebi sa širim obimom jezičke građe od one koju je produktivno usvojio;

- prepoznaje značenje nepoznatih reči u kontekstu;

- razvija sposobnost pisanog izražavanja, piše kraće sastave u vezi sa obrađenim temama i datim tezama.

U **III razredu učenik treba da:**

- usvoji predviđene morfosintaksičke strukture i oko 350 novih reči i izraza;

- usavršava spontano usmeno izražavanje;

- razume usmeno izlaganje sagovornika i saopštava sopstveno mišljenje i stavove;

- popunjava formulare (telegrame, uputnice itd.);

- koristi razne izvore informacija (usmene i pisane) i da ih interpretira;

- razvija sposobnost čitanja složenijih jezičko-stilskih tekstova uz korišćenja rečnika;

- osposobi se za usmeno i pismeno prevođenje kraćih saopštenja i razgovora.

U **IV razredu učenik treba da:**

- usvoji predviđene morfosintaksičke strukture i oko 300 novih reči i izraza;

- osposobi se za prenošenje, prevođenje i tumačenja poruka;

- piše sastave (opis, prepričavanje, izveštavanje, molba);

- osposobi se za davanje podataka o sebi, svom školovanju i interesovanjima;

- prevodi, usmeno i pismeno kraća saopštenja i razgovore sa stranog na maternji jezik i obratno.

Radi uspešne realizacije programa treba formirati grupe do 20 učenika.

ISTORIJA
(za obrazovne profile trogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave istorije je sticanje humanističkog obrazovanja i razvijanje istorijske svesti; razumevanje istorijskog prostora i vremena, istorijskih događaja, pojava i procesa i uloge istaknutih ličnosti; razvijanje individualnog i nacionalnog identiteta; sticanje i proširivanje znanja, razvijanje veština i formiranje stavova neophodnih za razumevanje savremenog sveta; unapređivanje funkcionalnih veština i kompetencija neophodnih za život u savremenom društvu (istraživačkih veština, kritičkog i kreativnog mišljenja, sposobnosti izražavanja i obrazlaganja sopstvenih stavova, razumevanja multikulturalnosti, razvijanje tolerancije i kulture argumentovanog dijaloga); osposobljavanje za efikasno korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija; razvijanje svesti o potrebi stalnog usavršavanja i svesti o važnosti negovanja kulturno-istorijske baštine.

Zadaci nastave istorije su da učenici:

- steknu i prošire znanja o nacionalnoj i opštoj istoriji (političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj...), da razumeju uzroke i posledice istorijskih događaja, pojava i procesa, i ulogu istaknutih ličnosti u razvoju ljudskog društva;

- poseduju svest o povezanosti pojava iz prošlosti sa pojavama iz sadašnjosti;

- razumeju da nacionalna istorija predstavlja sastavni deo regionalne, evropske i globalne istorije;

- razvijaju istraživački duh i kritički odnos prema prošlosti;

- budu osposobljeni za pronalaženje, prikupljanje i korišćenje informacija datih u različitim simboličkim modalitetima (istorijske karte, grafikoni, tabele...) i njihovo povezivanje sa prethodnim istorijskim znanjem;

- budu osposobljeni da prepoznaju različita tumačenja istih istorijskih događaja;

- povezuju stečena znanja i veštine sa sadržajima srodnih nastavnih predmeta;

- budu osposobljeni za primenu stečenih znanja i praktičnih veština u svakodnevnom životu;

- unapređuju veštine neophodne za individualni i timski rad (komunikativnost, obrazlaganje sopstvenih stavova, argumentovani dijalog...);

- razvijaju odgovornost, sistematičnost, preciznost i pozitivan stav prema učenju;

- razvijaju svest o kvalitetu stečenog znanja i potrebi stalnog usavršavanja.

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Praistorija i stari vek

Balkansko poluostrvo u praistoriji i antičkom dobu:

Praistorijska nalazišta i kulture na Balkanu; Balkanske teritorije u antičkom dobu; odnosi balkanskih plemena s Grcima i Makedoncima; rimska osvajanja na Balkanu i romanizacija.

Srednji vek

SRBI I NJIHOVO OKRUŽENJE U SREDNJEM VEKU

Srbi i njihovo okruženje u ranom srednjem veku:

Stari Sloveni i naseljavanje Balkanskog poluostrva - život u pradomovini, uzroci i pravci seobe, odnosi sa susedima i starosedeocima, plemenski savezi, pokrštavanje; doseljavanje Bugara i Mađara; prve srpske države.

Srbi i njihovo okruženje u poznom srednjem veku:

Srpska država u nemanjićkom periodu - Stefan Nemanja, proglašenje kraljevstva (Stefan Prvovenčani) i sticanje crkvene samostalnosti (Sveti Sava), uspon i širenje Srbije (Uroš I, Milutin, Stefan Dečanski), proglašenje carstva (Dušan); Bosna od XII do XIV veka - bogumilstvo, jačanje države (Stjepan II i Tvrtko I); Dubrovnik - društveno i državno uređenje, uloga Dubrovnika u privrednom i kulturnom životu Južnih Slovena; Srednjovekovna kultura Srba - književnost, umetnost, kulturne veze sa susedima.

Srbi i ostali balkanski narodi u borbi protiv Osmanlija:

Slabljenje balkanskih država (Srbije, Vizantije, Bugarske i Bosne) u drugoj polovini XIV veka; Turci Osmanlije i njihova prva osvajanja, Marička bitka i boj na Kosovu, pad Bugarske, Srpska despotovina; Bosna u XV veku, pad Srbije, Bosne, Hercegovine i Zete; posledice osmanlijskih osvajanja.

Novi vek

SRPSKI NAROD OD KRAJA XV DO KRAJA XVIII VEKA

Srpski narod pod osmanlijskom vlašću od kraja XV do kraja XVIII veka:

Državno i društveno uređenje Osmanskog carstva - položaj srpskog naroda; oblici otpora turskoj vlasti - ustanci, hajduci, uskoci; uloga Pećke patrijaršije u istoriji srpskog naroda; učešće srpskog naroda u ratovima hrišćanskih sila protiv Osmanlija od XVI do XVIII veka.

Srpski narod pod habzburškom i mletačkom vlašću do kraja XVIII veka:

Etnička struktura Habzburške monarhije i položaj srpskog naroda; seobe Srba, organizacija Vojne granice; Karlovačka mitropolija i njena uloga u istoriji srpskog naroda. Srbi u Dalmaciji od XVI do XVIII veka.

SRPSKI NAROD KRAJEM XVIII I U PRVOJ POLOVINI XIX VEKA

Stvaranje nacionalnih država u Srbiji i Crnoj Gori:

Položaj srpskog naroda u Osmanskom carstvu krajem XVIII i početkom XIX veka, buna protiv dahija i tok Prvog srpskog ustanka; organizacija ustaničke države; istorijski značaj Prvog srpskog ustanka. Drugi srpski ustanak - tok ustanka, borba za dobijanje autonomije, hatišerifi iz 1830. i 1833. godine. Vladavina kneza Miloša i uređenje Kneževine Srbije (Sretenjski ustav, ukidanje feudalizma). Ustavobranitelji i njihova vladavina. Crna Gora - nastanak države (Petar I, Petar II i Danilo Petrović Njegoš).

Srpski narod pod habzburškom vlašću u prvoj polovini XIX veka:

Položaj Srba u južnoj Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji i Boki Kotorskoj; Matica srpska, Srbi u revoluciji 1848/1849. godine, nacionalni pokret.

SRPSKI NAROD U DRUGOJ POLOVINI XIX I POČETKOM XX VEKA

Srbija 1858-1914:

Druga vladavina kneževa Miloša i Mihaila Obrenovića, Namesništvo i ustav iz 1869. godine; oslobodilački ratovi od 1876. do 1878; sticanje nezavisnosti, proglašenje kraljevine, privredni razvitak Srbije krajem XIX i početkom XX veka, formiranje političkih stranaka, vladavina poslednjih Obrenovića, borba za ustavne reforme, Majski prevrat, izgradnja parlamentarizma i građanske demokratije (Petar I Karađorđević).

Crna Gora u drugoj polovini XIX i početkom XX veka:

Oslobodilački rat 1876-1878. i dobijanje nezavisnosti, vladavina knjaza Nikole; Ustav i političke borbe početkom XX veka.

Balkanski ratovi:

Suprotnosti između balkanskih država i Balkanski savez, Prvi i Drugi balkanski rat; istorijski značaj balkanskih ratova.

Srpski narod u Austrougarskoj u drugoj polovini XIX i početkom XX veka:

Austrougarska posle Nagodbe, položaj naroda u Dvojnoj monarhiji; srpske političke stranke; Hrvatsko-srpska koalicija; srpski narod u Bosni i Hercegovini posle Berlinskog kongresa - okupacioni režim, nacionalni odnosi, agrarno pitanje, aneksija.

Savremeno doba

Srbija i Crna Gora u Prvom svetskom ratu:

Karakter rata i glavni frontovi, tok rata i najznačajnije bitke (Cerska, Kolubarska i Mojkovačka bitka); Solunski front, jugoslovenska ideja (Niška, Krfska i Ženevska deklaracija); činioci jugoslovenskog ujedinjenja - srpska vlada, Jugoslovenski odbor, Narodno vijeće, međunarodno okruženje; završne vojne operacije, raspad Austrougarske i proglašenje Kraljevine SHS.

Jugoslavija od 1918. do 1941:

Konstituisanje Kraljevine SHS i Vidovdanski ustav; političke, ekonomske i kulturne prilike, nacionalno pitanje; lični režim kralja Aleksandra i ustav iz 1931. godine; namesnički režim - vlada Milana Stojadinovića, stvaranje Banovine Hrvatske i vlada Cvetković - Maček; spoljna politika jugoslovenske države.

Jugoslavija u Drugom svetskom ratu:

Pristupanje Trojnom paktu i vojni puč 27. marta 1941, Aprilski rat i vojni slom, okupacija, deoba teritorija i kvislinški režimi, Nezavisna Država Hrvatska i politika genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima; ustanci i organizovani pokreti otpora, revolucionarno osvajanje vlasti, građanski rat, najznačajnije vojne operacije, saveznička politika prema Jugoslaviji, osnovi novog državnog uređenja, završne operacije za oslobođenje jugoslovenskog prostora, žrtve rata i doprinos savezničkoj pobedi.

Jugoslavija posle Drugog svetskog rata:

Konstituisanje jugoslovenske federacije i njeno međunarodno priznanje; političke, ekonomske i kulturne prilike; sukob sa Informbiroom, saradnja sa Zapadom, Pokret nesvrstanih; samoupravni koncept socijalističkog razvoja, ustav iz 1974. godine, dezintegracija i raspad jugoslovenske države; nastanak novih država; demografske, ekonomske i kulturne posledice nestanka Jugoslavije; Kosovsko pitanje, razdvajanje Srbije i Crne Gore.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Polaznu tačku programa čine cilj i zadaci ovog predmeta, čija realizacija treba da bude prilagođena uzrastu i razvojnim karakteristikama učenika. Sadržaje treba prilagođavati učenicima, kako bi najlakše i najbrže dostigli navedeni cilj. Nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu, uvažavajući cilj i zadatke predmeta.

Program se može dopuniti sadržajima iz prošlosti zavičaja, čime se kod učenika postiže jasnija predstava o istorijskoj i kulturnoj baštini u njihovom kraju (arheološka nalazišta, kulturno-istorijski spomenici, muzejske zbirke...).

U srednjim školama na nastavnom jeziku neke od nacionalnih manjina mogu se, osim sadržaja iz njihove istorije koji su dati u programu, obraditi i prošireni nastavni sadržaji iz prošlosti tog naroda. Pri tome, nastavnici će nastojati da, korišćenjem raznovrsnih izvora i relevantne istoriografske i etnografsko-antropološke literature, učenicima pruže mogućnost da steknu jasnu predstavu o prošlosti naroda kome pripadaju, ali i okruženja u kome žive: kakav im je bio način života i koje su značajne ličnosti obeležile njihovu istoriju.

Važno je iskoristiti velike mogućnosti koje istorija kao narativni predmet pruža u podsticanju učeničke radoznalosti, koja je u osnovi svakog saznanja. Nastavni sadržaji treba da budu predstavljeni kao "priča", bogata informacijama i detaljima, kako bi istorijski događaji, pojave i procesi bili predočeni jasno, detaljno i dinamično. Nastava bi trebalo da pomogne učenicima u stvaranju što jasnije predstave ne samo o tome šta se desilo, već i zašto se desilo i kakve su posledice proistekle.

Posebno mesto u nastavi istorije imaju pitanja, ona koja postavlja nastavnik učenicima, i ona koja dolaze od učenika, podstaknuta onim što su čuli u učionici ili što su saznali van nje, koristeći različite izvore informacija. Dobro osmišljena pitanja nastavnika imaju podsticajnu funkciju za razvoj istorijskog mišljenja i kritičke svesti, kako u fazi utvrđivanja i sistematizacije gradiva, tako i u obradi nastavnih sadržaja. U zavisnosti od cilja koji nastavnik želi da ostvari,

pitanja mogu imati različite funkcije: fokusiranje pažnje na neki sadržaj ili aspekt, podsticanje poređenja, traganje za pojašnjenjem itd.

Poželjno je što više koristiti različite oblike organizovane aktivnosti učenika (individualni rad, rad u paru, rad u grupi, radionice ili domaći zadaci, kao što su seminarski radovi, prezentacije, samostalni i grupni projekti...).

Da bi shvatio događaje iz prošlosti, učenik treba da ih "oživi" u svom umu, u čemu veliku pomoć može pružiti upotreba različitih istorijskih tekstova, karata i drugih izvora istorijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, muzejski eksponati, ilustracije), obilaženje kulturno-istorijskih spomenika i posete ustanovama kulture. Korišćenje istorijskih karata izuzetno je važno, jer omogućava učenicima da na očigledan i slikovit način dožive prostor na kome su se događaji odvijali, olakšavajući im praćenje promena na određenoj teritoriji.

Treba iskoristiti i uticaj nastave istorije na razvijanje jezičke i govorne kulture (besedništva), budući da istorijski sadržaji bogate i oplemenjuju jezički fond učenika. Neophodno je imati u vidu integrativnu funkciju istorije, koja u obrazovnom sistemu, gde su znanja podeljena po nastavnim predmetima, pomaže učenicima da shvate povezanost i uslovljenost geografskih, ekonomskih i kulturnih uslova života čoveka kroz prostor i vreme. Treba izbegavati fragmentarno i izolovano učenje istorijskih činjenica, jer ono ima najkraće trajanje u pamćenju i najslabiji transfer u sticanju drugih znanja i veština.

Kako bi ciljevi nastave istorije bili što potpunije ostvareni, preporučuje se i primena didaktičkog koncepta multiperspektivnosti.

Određene teme, po mogućnosti, treba realizovati sa odgovarajućim sadržajima iz srodnih predmeta, a posebnu pažnju treba posvetiti osposobljavanju učenika za efikasno korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija (upotreba Interneta, pravljenje Power point prezentacija, korišćenje digitalnih audio-vizuelnih materijala i izrada referata i maturskog rada).

ISTORIJA**
(za obrazovne profile četvorogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave istorije je sticanje humanističkog obrazovanja i razvijanje istorijske svesti; razumevanje istorijskog prostora i vremena, istorijskih događaja, pojava i procesa i uloge istaknutih ličnosti; razvijanje individualnog i nacionalnog identiteta; sticanje i proširivanje znanja, razvijanje veština i formiranje stavova neophodnih za razumevanje savremenog sveta (u nacionalnom, regionalnom, evropskom i globalnom okviru); unapređivanje funkcionalnih veština i kompetencija neophodnih za život u savremenom društvu (istraživačkih veština, kritičkog i kreativnog mišljenja, sposobnosti izražavanja i obrazlaganja sopstvenih stavova, razumevanja multikulturalnosti, razvijanje tolerancije i kulture argumentovanog dijaloga); osposobljavanje za efikasno korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija; razvijanje svesti o potrebi stalnog usavršavanja i svesti o važnosti negovanja kulturno-istorijske baštine.

Zadaci nastave istorije su da učenici:

- steknu i prošire znanja o nacionalnoj i opštoj istoriji (političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj...), da razumeju uzroke i posledice istorijskih događaja, pojava i procesa, i ulogu istaknutih ličnosti u razvoju ljudskog društva;

- poseduju svest o povezanosti pojava iz prošlosti sa pojavama iz sadašnjosti;

- razumeju da nacionalna istorija predstavlja sastavni deo regionalne, evropske i globalne istorije;

- razvijaju istraživački duh i kritički odnos prema prošlosti samostalnom analizom različitih istorijskih izvora i literature i pronalaženjem i sistematizovanjem stečenih informacija;

- budu osposobljeni za pronalaženje, prikupljanje i korišćenje informacija datih u različitim simboličkim modalitetima (istorijske karte, grafikoni, tabele...) i njihovo povezivanje sa prethodnim istorijskim znanjem;

- budu osposobljeni da prepoznaju različita tumačenja istih istorijskih događaja;

- povezuju stečena znanja i veštine sa sadržajima srodnih nastavnih predmeta;

- budu osposobljeni za primenu stečenih znanja i praktičnih veština u svakodnevnom životu;

- unapređuju veštine neophodne za individualni i timski rad (komunikativnost, obrazlaganje sopstvenih stavova, argumentovani dijalog...);

- razvijaju odgovornost, sistematičnost, preciznost i pozitivni stav prema učenju;

- razvijaju svest o kvalitetu stečenog znanja i potrebi stalnog usavršavanja.

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

UVOD

Istorija kao nauka i nastavni predmet; odnos istorije prema drugim naukama; istorijski izvori, računanje vremena, periodizacija.

PRAISTORIJA

Život ljudi u praistoriji; verska shvatanja i počeci likovnih umetnosti; praistorijska nalazišta i kulture na centralnom Balkanu.

STARI VEK

Društvo i države Starog istoka:

Pojam Starog istoka i geografski uslovi tog područja. Najznačajnije države i njihovo društveno i državno uređenje.

Društvo i države starih Grka i Rimljana:

Najstarija istorija Grčke (Kritsko-mikensko i Homersko doba), Atina i Sparta, Grčko-persijski ratovi, Peloponeski rat. Helenizam - osvajanja Aleksandra Velikog i njegovo carstvo. Istorija starog Rima u doba kraljeva, republike i carstva - društveni odnosi i državno uređenje, osvajanja, Velika seoba naroda i pad Zapadnog rimskog carstva, Balkansko poluostrvo pod rimskom vlašću.

Religija i kulturno nasleđe starog veka:

Verska shvatanja naroda Starog istoka, Grka i Rimljana; pojava i širenje hrišćanstva. Kultura i nauka starog veka i njihovo nasleđe u savremenom dobu.

SREDNJI VEK

Društvo, država i kultura

Velika seoba naroda:

Varvarske države na teritoriji nekadašnjeg Zapadnog rimskog carstva (privreda, društvo i uticaj rimskog nasleđa). Razvoj Franačke države do sredine IX veka.

Osobenosti razvoja društva i država u zapadnoj Evropi:

Naturalna privreda i organizacija i vrste vlastelinskih poseda. Feudalna hijerarhija. Osnovne odlike ranofeudalne države - kraljevski dvor i družine. Staleška monarhija kao država razvijenog feudalizma (na primeru Francuske od XII do XV veka). Društvena i politička uloga srednjovekovnih gradova (primeri italijanskih gradova - komuna).

Razvoj privrede u srednjovekovnoj Evropi:

Promene na feudalnom posedu; odvajanje zanatstva od poljoprivrede; obnova, razvoj i uređenje gradova.

Osobenosti razvoja društva i države u Vizantiji:

Uticaj rimskog nasleđa, pokušaj obnove Rimskog carstva (Justinijan), feudalizacija, značaj hrišćanstva i Crkve, odnosi s Južnim Slovenima i ostalim narodima Balkana.

Osobenosti razvitka islamskog društva i države:

Islam i stvaranje arabljanske države, društveno i državno uređenje Kalifata. Odnosi sa Vizantijom i državama zapadne Evrope. Raspad Kalifata i nastanak novih muslimanskih država.

Srednjovekovne države Istočnih i Zapadnih Slovena:

Primeri Rusije, Poljske, Češke.

Religija i njen uticaj na srednjovekovni svet:

Hrišćanstvo, islam i judaizam kao religije Evrope i Sredozemlja. Hrišćanska crkva u zapadnoj Evropi - uloga papstva, crkveni redovi, jeresi, krstaški ratovi. Crkveni raskol 1054. godine. Pravoslavna crkva i njena uloga i značaj. Judaizam i islam.

Srednjovekovna kultura:

Kulturne oblasti i njihova obeležja na prostoru Evrope i Sredozemlja. Kultura u zapadnoj Evropi - Karolinška renesansa, viteška i gradska kultura, škole i univerziteti, umetnost. Vizantijska kultura - helenističko i rimsko nasleđe, umetnost, književnost, renesansa Paleologa. Islamsko-arapska kultura - nauka, filozofija, književnost i umetnost.

Srbi i njihovo okruženje u srednjem veku:

Naseljavanje Slovena na Balkanskom poluostrvu. Odnos prema starosedeocima i susedima. Naseljavanje Mađara i Bugara. Nastanak prvih srpskih država. Pokrštavanje. Posledice crkvenog raskola. Srpska država u nemanjićkom periodu - Stefan Nemanja, proglašenje kraljevstva (Stefan Prvovenčani) i sticanje crkvene samostalnosti (Sveti Sava), uspon i širenje Srbije (Uroš I, Milutin, Stefan Dečanski), proglašenje carstva (Stefan Dušan). Bosna od XII do XIV veka - bogumilstvo, jačanje države (Stjepan II i Tvrtko I). Dubrovnik - društveno i državno uređenje.

Srpska srednjovekovna kultura:

Književnost, umetnost, kulturne veze sa susedima, značajni kulturno-istorijski spomenici.

Srbi i ostali balkanski narodi u borbi protiv Osmanlija:

Slabljenje balkanskih država (Srbije, Vizantije, Bugarske i Bosne) u drugoj polovini XIV veka. Turci Osmanlije i njihova prva osvajanja, Marička bitka i boj na Kosovu, pad Bugarske, Srpska despotovina; Bosna u XV veku, pad Srbije, Bosne, Hercegovine i Zete; posledice osmanlijskih osvajanja.

NOVI VEK

Evropa u periodu od XVI do XVIII veka

Razvoj privrede, društva i države od kraja XV do kraja XVIII veka:

Velika geografska otkrića i njihov uticaj na evropsku privredu. Manufakturna proizvodnja, porast trgovine i razvoj bankarstva. Apsolutistička monarhija, prosvećeni apsolutizam.

Kulturne i verske prilike u Evropi:

Humanizam i renesansa - razvitak umetnosti i nauke. Reformacija u Nemačkoj; kalvinizam; osobenosti reformacije u Engleskoj i skandinavskim zemljama. Reformacija u Habzburškoj monarhiji. Protivreformacija (katolička reakcija) u Evropi. Prosvetiteljstvo; razvoj prirodnih i društvenih nauka.

Evropa i svet od kraja XVIII do sredine XIX veka:

Razvoj privrede, društva i države od kraja XVIII do sredine XIX veka:

Industrijska revolucija i njene posledice u privredi i društvu; promene u saobraćaju i trgovini; ekonomski liberalizam; borba za prevlast na svetskom tržištu. Pojava i razvoj radničkog pokreta.

Građanske revolucije i pojava nacije:

Ustavnost i načela podele vlasti. Osobenosti revolucija u pojedinim zemljama (Nizozemska, Engleska, Severna Amerika, Francuska). Ekonomski, društveni i kulturni koreni nastanka modernih nacija.

Srbi i njihovo okruženje od XVI do sredine XIX veka

Srbi i susedni narodi pod osmanlijskom vlašću i stvaranje nacionalnih država:

Državno i društveno uređenje Osmanskog carstva - položaj srpskog naroda; oblici otpora osmanskoj vlasti; uloga Pećke patrijaršije u istoriji srpskog naroda; učešće srpskog naroda u ratovima hrišćanskih sila protiv Osmanlija od XVI do XVIII veka; buna protiv dahija i tok Prvog srpskog ustanka; organizacija ustaničke države. Drugi srpski ustanak - tok ustanka, borba za dobijanje autonomije. Vladavina kneza Miloša i uređenje Kneževine Srbije (Sretenjski ustav, ukidanje feudalizma). Ustavobranitelji i njihova vladavina. Crna Gora - nastanak države (Petar I, Petar II i Danilo Petrović Njegoš). Nacionalni pokreti susednih naroda (Grka, Rumuna, Bugara...).

Srbi pod vlašću Habzburgovaca i Mlečana:

Srpski narod na prostorima Vojne krajine, civilne Hrvatske i Slavonije; Srbi u Dalmaciji od XVI do XVIII veka; Bosanski pašaluk od XVI do XVIII veka; seobe Srba, Karlovačka mitropolija i njena uloga u istoriji srpskog naroda.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Svet u drugoj polovini XIX i početkom XX veka

Društveno-ekonomske i kulturne prilike:

Ekonomski napredak; druga industrijska revolucija. Porast nacionalnog bogatstva u razvijenim zemljama, društveno raslojavanje, građanske i radničke političke stranke. Opšte odlike kulture.

Međunarodni odnosi:

Interesne sfere velikih sila i podela kolonija u Aziji i Africi. Formiranje političkih i vojnih saveza i međunarodne krize.

Srbija, Crna Gora i njihovi susedi u drugoj polovini XIX i početkom XX veka

Srbija u drugoj polovini XIX i početkom XX veka:

Druga vladavina Miloša i Mihaila Obrenovića, namesništvo i ustav iz 1869. godine; vladavina Milana Obrenovića, oslobodilački ratovi 1876-1878. godine i sticanje nezavisnosti; proglašenje kraljevine, nastanak modernih političkih stranaka, Timočka buna 1883. godine, srpsko-bugarski rat 1885. godine, vladavina Aleksandra Obrenovića; Majski prevrat i uspon demokratije (Petar I Karađorđević). Kulturne prilike i privredni razvoj krajem XIX i početkom XX veka.

Crna Gora u drugoj polovini XIX i početkom XX veka:

Oslobodilački rat 1876-1878. godine i sticanje nezavisnosti; apsolutizam knjaza Nikole Petrovića; ustav iz 1905. godine i stranačke borbe, proglašenje kraljevine.

Srbi u Austrougarskoj u drugoj polovini XIX i početkom XX veka:

Austro-ugarska nagodba i njene posledice; pokret Svetozara Miletića i crkveno-školska autonomija; položaj Srba u Vojnoj krajini, civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji. Hrvatsko-srpska koalicija. Bosna i Hercegovina pod austrougarskom vlašću - okupacioni režim, nacionalni odnosi, agrarno pitanje, aneksija.

Balkanski ratovi:

Suprotnosti između balkanskih država; Balkanski savez; Prvi i Drugi balkanski rat i njihov istorijski značaj.

Prvi svetski rat i revolucije u Rusiji i Evropi

Prvi svetski rat:

Karakter rata i glavni frontovi, tok rata i najznačajnije bitke; Februarska i Oktobarska revolucija u Rusiji; revolucije u Nemačkoj i Mađarskoj. Raspad carstava. Srbija i Crna Gora u ratu (Cerska, Kolubarska i Mojkovačka bitka, Solunski front); jugoslovenska ideja (Niška, Krfska i Ženevska deklaracija); proglašenje Kraljevine SHS.

Svet između dva svetska rata

Društvene, političke, privredne i kulturne prilike:

Društvene prilike i previranja, kriza demokratije i pojava totalitarnih ideja (komunizam, fašizam i nacizam); radnički pokret; prilike u SSSR-u; modernizacija privrede; velika ekonomska kriza i modeli njenog rešavanja. Osnovne odlike razvoja kulture.

Međunarodni odnosi:

Pobedničke i poražene zemlje; Društvo naroda; zaoštravanje međunarodnih odnosa; građanski rat u Španiji, anšlus Austrije, Minhenski sporazum, pakt Ribentrop - Molotov.

Jugoslavija između dva svetska rata:

Konstituisanje Kraljevine SHS i Vidovdanski ustav (1921); političke, ekonomske i kulturne prilike, nacionalno pitanje; lični režim kralja Aleksandra i ustav iz 1931. godine; namesnički režim - vlada Milana Stojadinovića, stvaranje Banovine Hrvatske i vlada Cvetković - Maček (1939); spoljna politika jugoslovenske države.

Drugi svetski rat

Svet u Drugom svetskom ratu:

Karakter rata i glavni frontovi; pobede sila osovine u prvoj fazi rata; obrazovanje Antifašističke koalicije; prekretnice u ratu (Staljingrad i El Alamejn). Genocid, holokaust i koncentracioni logori. Pokreti otpora u Evropi. Savezničke konferencije (Teheran, Jalta, Potsdam); suprotnosti među savezničkim silama.

Jugoslavija u Drugom svetskom ratu:

Pristupanje Trojnom paktu i vojni puč 27. marta 1941, Aprilski rat i vojni slom, okupacija, deoba teritorija i kvislinški režimi, Nezavisna Država Hrvatska i politika genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima; ustanci i organizovani pokreti otpora, revolucionarno osvajanje vlasti, građanski rat, najznačajnije vojne operacije, saveznička politika prema Jugoslaviji, osnovi novog državnog uređenja, završne operacije za oslobođenje jugoslovenskog prostora, žrtve rata i doprinos savezničkoj pobedi.

Svet i Jugoslavija posle Drugog svetskog rata

Društvene, političke i privredne prilike:

Promena odnosa snaga među velikim silama, hladni rat; stvaranje blokova; Uloga OUN u očuvanju mira, antikolonijalni pokreti; Pokret nesvrstanih. Svet u savremenom dobu - raspad SSSR, nestanak Istočnog bloka, EU, globalizacija, naučno-tehnološka revolucija.

Jugoslavija posle Drugog svetskog rata:

Konstituisanje jugoslovenske federacije i njeno međunarodno priznanje; političke, ekonomske i kulturne prilike; sukob sa Informbiroom, saradnja sa Zapadom, uloga u Pokretu nesvrstanih; samoupravni koncept socijalističkog razvoja, ustav iz 1974. godine, dezintegracija i raspad jugoslovenske države; nastanak novih država; demografske, ekonomske i kulturne posledice nestanka Jugoslavije; Kosovsko pitanje, razdvajanje Srbije i Crne Gore.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Polaznu tačku programa čine cilj i zadaci ovog predmeta, čija realizacija treba da bude prilagođena uzrastu i razvojnim karakteristikama učenika. Sadržaje treba prilagođavati učenicima, kako bi najlakše i najbrže dostigli navedeni cilj. Nastavnik ima slobodu da sam odredi raspored i dinamiku aktivnosti za svaku temu, uvažavajući cilj i zadatke predmeta.

Program se može dopuniti sadržajima iz prošlosti zavičaja, čime se kod učenika postiže jasnija predstava o istorijskoj i kulturnoj baštini u njihovom kraju (arheološka nalazišta, kulturno-istorijski spomenici, muzejske zbirke...).

U srednjim školama na nastavnom jeziku neke od nacionalnih manjina mogu se, osim sadržaja iz njihove istorije koji su dati u programu, obraditi i prošireni nastavni sadržaji iz prošlosti tog naroda. Pri tome, nastavnici će nastojati da, korišćenjem raznovrsnih izvora i relevantne istoriografske i etnografsko-antropološke literature, učenicima pruže mogućnost da steknu jasnu predstavu o prošlosti naroda kome pripadaju, ali i okruženja u kome žive: kakav im je bio način života i koje su značajne ličnosti obeležile njihovu istoriju.

Važno je iskoristiti velike mogućnosti koje istorija kao narativni predmet pruža u podsticanju učeničke radoznalosti, koja je u osnovi svakog saznanja. Nastavni sadržaji treba da budu predstavljeni kao "priča", bogata informacijama i detaljima, kako bi istorijski događaji, pojave i procesi bili predočeni jasno, detaljno i dinamično. Nastava bi trebalo da pomogne učenicima u stvaranju što jasnije predstave ne samo o tome šta se desilo, već i zašto se desilo i kakve su posledice proistekle.

Posebno mesto u nastavi istorije imaju pitanja, ona koja postavlja nastavnik učenicima, i ona koja dolaze od učenika, podstaknuta onim što su čuli u učionici ili što su saznali van nje, koristeći različite izvore informacija. Dobro osmišljena pitanja nastavnika imaju podsticajnu funkciju za razvoj istorijskog mišljenja i kritičke svesti, kako u fazi utvrđivanja i sistematizacije gradiva, tako i u obradi nastavnih sadržaja. U zavisnosti od cilja koji nastavnik želi da ostvari, pitanja mogu imati različite funkcije: fokusiranje pažnje na neki sadržaj ili aspekt, podsticanje poređenja, traganje za pojašnjenjem itd.

Poželjno je što više koristiti različite oblike organizovane aktivnosti učenika (individualni rad, rad u paru, rad u grupi, radionice ili domaći zadaci, kao što su seminarski radovi, prezentacije, samostalni i grupni projekti...).

Da bi shvatio događaje iz prošlosti, učenik treba da ih "oživi" u svom umu, u čemu veliku pomoć može pružiti upotreba različitih istorijskih tekstova, karata i drugih izvora istorijskih podataka (dokumentarni i igrani video i digitalni materijali, muzejski eksponati, ilustracije), obilaženje kulturno-istorijskih spomenika i posete ustanovama kulture. Korišćenje istorijskih karata izuzetno je važno, jer omogućava učenicima da na očigledan i slikovit način dožive prostor na kome su se događaji odvijali, olakšavajući im praćenje promena na određenoj teritoriji.

Treba iskoristiti i uticaj nastave istorije na razvijanje jezičke i govorne kulture (besedništva), budući da istorijski sadržaji bogate i oplemenjuju jezički fond učenika. Neophodno je imati u vidu integrativnu funkciju istorije, koja u obrazovnom sistemu, gde su znanja podeljena po nastavnim predmetima, pomaže učenicima da shvate povezanost i uslovljenost geografskih, ekonomskih i kulturnih uslova života čoveka kroz prostor i vreme. Treba izbegavati fragmentarno i izolovano učenje istorijskih činjenica, jer ono ima najkraće trajanje u pamćenju i najslabiji transfer u sticanju drugih znanja i veština.

Kako bi ciljevi nastave istorije bili što potpunije ostvareni, preporučuje se i primena didaktičkog koncepta multiperspektivnosti.

Određene teme, po mogućnosti, treba realizovati sa odgovarajućim sadržajima iz srodnih predmeta, a posebnu pažnju treba posvetiti osposobljavanju učenika za efikasno korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija (upotreba Interneta, pravljenje Power point prezentacija, korišćenje digitalnih audio-vizuelnih materijala i izrada referata i maturskog rada).

GEOGRAFIJA
(za trogodišnje i četvorogodišnje srednje stručne škole)

Cilj i zadaci

Cilj nastave geografije je sticanje novih znanja i razvijanje geografskog logičkog mišljenja o savremenim društveno geografskim pojavama, procesima i zakonitostima, kao i usvajanje opštih i posebnih znanja o svetskoj privredi i razumevanje savremene svetske stvarnosti i njenih fundamentalnih veza sa stanovništvom i prirodnom sredinom.

Koristeći prethodno stečena znanja i umenja učenika, društvena geografija omogućava razumevanje društveno geografskih specifičnosti savremenog sveta i doprinosi razvijanju učeničkih sposobnosti za funkcionalno posmatranje, klasifikaciju i sistematizaciju geografskih znanja.

Zadaci nastave geografije su da učenici:

- upoznaju osnovne pojmove, pojave, procese i zakonitosti iz oblasti društvene geografije, kao i njihove uzajamne odnose i interaktivne veze sa prirodnom sredinom;

- prepoznaju pozitivne i negativne uticaje čoveka na prirodnu sredinu na globalnom i lokalnom nivou;

- stiču nova znanja o različitim oblicima ljudskih zajednica (porodica, lokalna zajednica, grad, država, Evropa, svet) i o regionalnim celinama u svetu;

- upoznaju aktuelnu i kompleksnu stvarnost i razvijaju svest o međunarodnim odnosima i o globalnoj međuzavisnosti savremenog sveta;

- unapređuju veštine i sposobnosti za analizu i primenu osnovnih činioca koji povezuju različite društvene i kulturne zajednice (proizvodnja, trgovina, migracije, saobraćaj i komunikacije, kulturna razmena i različiti vidovi političkih i privrednih integracija);

- prepoznaju i funkcionalno koriste korelaciju o prirodnim i društvenim karakteristikama određenog prostora koje su od značaja za upoznavanje načina života ljudi koji ga nastanjuju;

- upoznaju aktuelnu i kompleksnu geografsku stvarnost kroz kretanje i teritorijalni razmeštaj svetskog stanovništva;

- prepoznaju nova naučna dostignuća i tehnološki napredak i uoče njihov uticaj na društvene promene u svetu;

- razvijaju svest o saradnji i solidarnosti sa međunarodnim organizacijama kao okviru za rešavanje ekonomskih, socijalnih, kulturnih i humanitarnih problema u savremenom svetu;

- stiču i primenjuju veštine i znanja iz geografije kroz samostalno učenje i istraživanje;

- koriste pisane, grafičke i likovne izvore informacija koje analiziraju i primenjuju u procesu učenja i istraživanja (tekst, slika, dijagram, grafikon, tabela, karta, internet, anketa, statistički podaci, video i digitalni zapis);

- koriste stečena geografska znanja za objašnjavanje osnovnih demografskih i privrednih pojava i procesa u svetu i društvenoj sredini;

- predstave i analiziraju pomoću grafičkih metoda pojave i procese iz društvene geografije, da ih objašnjavaju, vrše predviđanja i izvode zaključke;

- prepoznaju pojave štetne po prirodnu i kulturnu sredinu i aktivno učestvuju u njihovoj zaštiti, obnovi i unapređivanju;

- doprinose razvijanju stavova i vrednosti o geografskoj sredini, njenoj međusobnoj uslovljenosti i promenljivosti u vremenu i prostoru;

- razvijaju svest o međusobnom uvažavanju, saradnji, solidarnosti i toleranciji među pripadnicima različitih socijalnih, etničkih i kulturnih grupa i o aktivnom doprinosu društvenoj koheziji;

- razvijaju svest o pripadnost svome narodu kao delu integralnog sveta i znaju da doprinose zajedničkom životu ljudi i naroda na ravnopravnim osnovama;

- uočavaju uzročno-posledične veze i odnose između društvenih i kulturnih pojava i procesa u vremenu i prostoru.

I ili II razred trogodišnjih i četvorogodišnjih srednjih stručnih škola

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. UVOD

- Predmet proučavanja, podela i značaj društvene geografije u sistemu nauka.

II. STANOVNIŠTVO, RELIGIJA I KULTURA

Demografski razvoj

- Uvod u demografiju i izvori podataka o demografskim pojavama;

- Poreklo ljudske vrste na Zemlji;

- Ekumena i anekumena;

- Uloga kopnenih mostova u širenju čovečanstva na Zemlji.

Raspored stanovništva na Zemlji

- Broj stanovnika, gustina naseljenosti i porast svetskog stanovništva;

- Demografska tranzicija i projekcije stanovništva sveta;

- Regionalni kontrasti u reprodukciji stanovništva sveta;

- Prirodno kretanje stanovništva i populaciona politika;

- Strukture stanovništva.

Kulturni razvoj

- Religija i kultura (svetske religije);

- Jezik i kultura (jezici sveta).

Stanovništvo i društveno-ekonomski razvoj

- Ekonomske strukture stanovništva;

- Tendencije u regionalnom razvoju stanovništva sveta;

- Prostorna mobilnost stanovništva kao pokazatelj razvijenosti sveta (migracije: vrste, smer i frekvencija).

III. NASELJA

- Položaj, tipovi i funkcionalna klasifikacija naselja;

- Urbanizacija kao svetski proces - uzroci i posledice;

- Konurbacije i megalopolisi;

- Gradska naselja i životna sredina (promene u prirodnoj sredini i društvu).

IV. POLITIČKE I EKONOMSKE KARAKTERISTIKE SAVREMENOG SVETA

Politička karta sveta

- Formiranje političke karte sveta;

- Savremeni političko geografski procesi u svetu.

Globalizacija i globalni procesi

- Posleindustrijsko doba, globalno povezivanje i odnos Severa i Juga;

- Globalna međuzavisnost faktora razvoja u geografskom prostoru;

- Globalizacija svetske privrede i njene posledice.

Industrijski razvoj i životna sredina

- Nova naučno tehnološka revolucija - integracija nauke, tehnologije i proizvodnje;

- Razvoj informatike - sastavni deo procesa globalizacije;

- Industrijska i životna sredina, industrijski i tehnološki parkovi;

- Problem lokacije i strukturne promene u industriji.

Svetska trgovina i regionalna tržišta

- Svetska trgovina i svetska tržišta i uloga razvijenih zemlja;

- Tržište kapitala i razvijene zemlje.

Evropska unija

- Osnivanje, razvoj i cilj Evropske unije;

- Regionalni problemi Evropske unije;

- Evropsko ujedinjenje prema modelu koncentričnih krugova.

Ostale evropske i vanevropske ekonomske i političke integracije

- Ostale privredne integracije u Evropi i u svetu;

(CEFTA, NAFTA, ASEAN, APEK, OECD, STO,...);

- Svetsko tržište kapitala (Svetska banka i Međunarodni monetarni fond);

- Ujedinjene nacije - struktura i međunarodni značaj.

Globalizacija i ekonomski makroregioni sveta

- Evropski makroregion;

- Jugoistočna Evropa na putu stabilizacije i ekonomske konsolidacije;

- Rusija i njeno susedstvo (ZND);

- Pacifički region - region najdinamičnijeg razvoja;

- Kina - nova ekonomska sila;

- Južna Azija (Indija) - demografski i ekonomski problemi;

- Afrika južno od Sahare (Subsaharska Afrika) - region siromaštva;

- Angloamerika - postindustrijsko društvo;

- Latinska Amerika - ekonomski potencijali i političke promene.

Multinacionalne kompanije

- Multinacionalne kompanije: razvoj, organizacija proizvodnje i lokacijski faktori, profit i sedišta najvećih kompanija;

- Politički uticaj multinacionalnih kompanija.

Geografija svetske privrede

- Geografija i privreda - međusobni uticaji i zavisnosti;

- Faktori proizvodnje u tržišnoj privredi;

- Načini merenja i rangiranja ekonomskog razvoja;

- Svetska privreda i međunarodna podela rada;

- Globalna finansijska tržišta;

- Industrijske zone i industrijske regije u svetu;

- Mesto poljoprivrede u prostornoj organizaciji privrede i značaj agroindustrije;

- Globalizacija u domenu proizvodnje i razmene hrane i uloga FAO;

- Saobraćaj i njegova uloga u prostornoj organizaciji privrede;

- Turizam i turistička kretanja u svetu i položaj Srbije.

Srbija i savremeni procesi u Evropi i svetu

- Demografski razvoj Srbije i njeno mesto u Evropi i svetu;

- Društveno ekonomski razvoj Srbije i njeno mesto u Evropi i svetu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavni program društvene geografije tematski je koncipiran i u skladu je sa savremenom ulogom geografije u srednjem stručnom obrazovanju. Godišnji fond časova nije promenjen, a nastavnicima se preporučuju nastavni sadržaji koje treba obraditi. Sloboda i kreativnost nastavnika ogleda se u samostalnom planiranju časova, kao i izboru nastavnih metoda, tehnika, aktivnosti, didaktičkih sredstava i pomagala. U koncipiranju nastavnih sadržaja nastavnik treba da vodi računa o opštim ciljevima i zadacima srednjeg stručnog obrazovanja, kao i obrazovno-vaspitnim i funkcionalnim zadacima savremene nastave geografije.

Uvođenje učenika u nastavne sadržaje društvene geografije počinje sa definisanjem predmeta proučavanja, podelom i značajem društvene geografije, kao i njenim mestom u sistemu nauka.

Obradom sadržaja iz geografije stanovništva ukazuje se na najvažnije demogeografske probleme savremenog sveta. Težište je na osnovnim karakteristikama demografskog razvoja i merama koje se preduzimaju u cilju prevazilaženja postojećih razlika u pojedinim regijama sveta kao celine. Pri objašnjavanju određenih demografskih pojava i procesa neizbežna je upotreba geografskih karata. Funkcionalna kartografska pismenost je neophodna u obrazovno-vaspitnom radu nastavnika geografije na svim tipovima časova. Statistički pokazatelji su značajni kada se koriste u svrhu rangiranja, izdvajanja, grafičkog predstavljanja i analize određene pojave, a nastavnicima se preporučuje da od učenika ne zahtevaju memorisanje brojčanih podataka. Stečena znanja treba da budu primenljiva, a učenici osposobljeni da sami istražuju i analiziraju određene demografske pojave i procese.

U geografiji naselja potrebno je naglasiti uticaj faktora prirodne sredine na genezu, rasprostranjenost i izgled naselja, funkcionalnu podelu naselja, urbanizaciju kao svetski proces i njene posledice, perspektive urbanizacije, trendove i faktore rasta gradova kao i razliku između ruralnih i urbanih naselja. Značajno je ukazati na prostornu diferenciranost i specifičnosti pojedinih delova sveta i na tendencije razvoja naselja u savremenom svetu i u Srbiji.

Geografske sadržaje nastavnih tema je važno prilagoditi razvojnim sposobnostima učenika, potrebama njihovog užeg stručnog obrazovanja i njihovim interesovanjima. Ove sadržaje treba rasteretiti faktografije i brojčanih podataka. Kroz date tematske celine učenike treba upoznati sa savremenom političkom kartom sveta koja je posledica političko geografskih procesa koji su kompleksne i promenljive geografske kategorije. Neophodno je ukazati na

procese integracije i globalizacije savremenog sveta. Preporučuje se da težište bude na organizacionim i integracijskim procesima u Evropi (Evropska unija), i određivanju mesta i uloge naše zemlje u ovim procesima. Potrebno je objasniti ulogu, značaj i vidove delovanja Svetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda i Ujedinjenih nacija na globalnom nivou, i ukazati na ulogu i odnose Srbije u ovim organizacijama.

Privredne karakteristike sveta se izučavaju uz uvažavanje geografskih zakonitosti i ukazivanje na probleme i faze razvoja privrede u svetu i u Srbiji. Učenike treba upoznati sa razvojem, razmeštajem i organizacijom proizvodnje najvećih multinacionalnih kompanija, industrijskih zona, tehnoloških parkova i industrijskih regija. Posebno naglasiti faktore koji su doveli do njihovog razvoja i širenja i objasniti njihov politički i ekonomski uticaj na manje razvijeni deo sveta. Poljoprivredu i njeno mesto u prostornoj organizaciji privrede treba analitički izučavati, uz uvažavanje fizičko-geografskih i društvenih faktora. Neophodno je naglasiti probleme vodosnabdevanja i ishrane svetskog stanovništva. Saobraćaj i turizam kao delatnosti tercijarnog sektora imaju značajnu ulogu u prostornoj organizaciji privrede, te je potrebno ukazati na njihov razvoj i na interaktivne odnose sa primarnim i sekundarnim delatnostima. Važno je pomenuti najekonomičnije vidove saobraćaja i najfrekventnije saobraćajnice koji imaju značaj za povezivanje i međunarodnu razmenu u svetu kao celini i u Srbiji. Turizam kao najmlađu privrednu delatnost treba obraditi što je moguće zanimljivije za učenike, zato se predlaže da se ukaže na vidove turizma i na najrazvijenije turističke regije u svetu i u Srbiji. Kroz ove sadržaje nastavnik može da sagleda obim i kvalitet samostalnog rada svakog pojedinca, tako što će učenici uraditi kratke prezentacije interesantnih turističkih destinacija pri čemu će koristiti stečena znanja i umenja postavljena zadacima nastave geografije.

MUZIČKA UMETNOST
(za obrazovne profile trogodišnjeg i četvorogodišnjeg obrazovanja kod kojih se predmet izučava samo jednu godinu)

Cilj i zadaci

Cilj nastave predmeta je razvijanje svesti o značaju i ulozi muzičke umetnosti u razvoju civilizacije i društva; sticanje znanja o osnovnim muzičko-teorijskim pojmovima, formiranje muzičkog ukusa i razvijanje navike slušanja vrednih muzičkih ostvarenja.

Zadaci nastave su da učenici:

- prošire znanje o muzičko-teorijskim pojmovima;

- steknu znanja o muzici različitih epoha;

- osposobe za uočavanje razlika i sličnosti između naše i drugih tradicija i kultura u domenu muzike;

- razviju navike slušanja muzike, formiraju muzički ukus i osposobe se za razumevanje muzičkog dela;

- upoznaju izražajna sredstava muzičke umetnosti;

- budu osposobljeni za razlikovanje muzičkih stilova;

- budu osposobljeni da prepoznaju i imenuju osnovne muzički elemente koji se odnose na dinamiku, tempo, oblik dela;

- unaprede sposobnost razlikovanja boje zvuka instrumenata;

- razumeju odnos između izbora izvođačkog sastava i sadržaja muzike;

- budu osposobljeni da prepoznaju najznačajnija muzička dela po epohama.

I razred

(1 čas nedeljno - 35 godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Počeci muzike. Izvori i dokumenta. Muzika i magija.

Značaj muzike u životu i društvu; značaj muzike kod starih naroda (prvobitna zajednica i stari vek)

Primeri: Pesme i igre.

Muzika starih istočnih naroda. Muzika Grčke i Rima.

Razvoj muzike u srednjem veku (duhovna i svetovna muzika, pojava višeglasja

Muzički primeri: Gregorijanski koral, Vizantijsko pevanje; Rembo de Vakeras: Kalenda Maja; Kir Stefan Srbin: Ninja sili.

Razvoj muzike u XIV, XV i XVI veku

Muzičko stvaralaštvo u doba renesanse u Italiji, Francuskoj, Nemačkoj, Holandiji i slovenskim zemljama - Palestrina, O. di Laso, Galus

Izbor dela za slušanje: Palestrina: Misa papi Marčelu (odlomak); Orlando di Laso: Madona mia saga, Eho;

Barok u muzici

Opšte karakteristike. Nastanak opere, vokalno-instrumentalna i instrumentalna muzika.

Opera u XVII veku - Mongeverdi, Vivaldi, Bah i Hendl.

Izbor dela za slušanje: Monteverdi: Arijadnina tužbalica "Laciate mi morire (monodijska ili horska verzija); Vivaldi: Godišnja doba (delovi); Koreli: Lafolia; J. S. Bah: V Brandenbruški koncert, Tokata i fuga d-mol (za orulje), Pasija po Mateju (odlomak); G. F. Hendl: Mesija (Aleluja), Muzika na vodi (odlomak), Arija iz opere "Kserkses";

Opera u XVIII veku

Ozbiljna i komična opera - Gluk, Pergolezi

Izbor dela za slušanje: Gluk: Orfej (tužbalica Orfeja); Pergolezi: Služavka gospodarica (odlomci).

Muzičko stvaralaštvo pretklasike i klasike

Opšte odlike, Instrumentalna muzika - Kupren, D. Skarlati, Hajdn, Mocart, Betoven.

Izbor dela za slušanje: Kupren: Žeteoci; D. Skarlati: Izbor iz sonate za čembalo; J. Hajdn: Simfonija D-dur br. 104 (Londonska"), Simfonija sa udarcem timpana; V. A. Mocart: Simfonija g-mol op. 40, Odlomci iz opere "Čarobna frula", Koncert za klavir i orkestar d-mol, Mala noćna muzika; L. V. Betoven: Sonata cis-mol op. 27 br. 2 ("Mesečeva"), Simfonija br. 5 i 6, Simfonija br. 9 (Oda radosti), Koncert za klavir i orkestar br. 3;

Romantizam u muzici

Opšte karakteristike. Solo-pesma, klavirska minijatura, programska i apsolutna muzika - Šubert, Mendelson, Šopen, Šuman, Grig, Berlioz, List, R. Štraus, Brams.

Izbor dela za slušanje: Šubert: nedovršena simfonija, Pastrmka, Vilenjak solo-pesme; Mendelson: Violinski koncert, Pesma bez reči br. 9; Šopen: Poloneza A-dur i As-dur, Mazurke (izbor), Valceri (izbor), Sonata b-mol (posmrtni marš); Grig: Per Gint, Koncert za klavir i orkestar; Berlioz: Fantastična simfonija; List: Ljubavni san br. 3 (za klavir), Rapsodija br. 2, Prelidi, R. Štraus: Til Ojlenšpigel, Don Žuan, Igra sedam velova iz "Salome"; Brams: Mađarske igre (izbor), Koncert za violinu i orkestar.

Romantična opera, opereta, balet

Italijanska opera. Nemačka opera. Francuska opera i balet. Opereta kao poseban žanr - Rosini, Verdi (Belini, Doniceti), Veber, Vagner, Guno, Bize, H. Štraus (sin).

Izbor dela za slušanje: Belini: Norma (kavatina); Rosini: Seviljski berberin (odlomci); Doniceti: Ljubavni napitak; Verdi: Trubadur (hor cigana), Nabuko (hor zarobljenika), Rigoleto (kvartet), Aida (Slava Egiptu); Veber: Čarobni strelac (uvertira); Vagner: Tanhojzer (uvertira), Holanđanin lutalica (hor mornara), Loengrin (svadbeni hor); Guno: Faust (Valpurgijska noć); Bize: Karmen (habanera, marš toreadora); J. Štraus: Na lepom plavom Dunavu, itd..

Romantizam u slovenskim zemljama

Ruska nacionalna škola. Češka nacionalna škola. - Glinka, Borodin, Musorgski, Rimski-Korsakov, Čajkovski, Smetana, Dvoržak.

Izbor dela za slušanje: Primeri iz crkvene muzike; Glinka: Ruslan i Ljudmila (uvertira); Borodin: Knez Igor (Polovecke igre); Musorgski: Boris Godunov (smrt Borisa, scena krunisanja), Slike sa izložbe (izbor); Rimski - Korsakov: Šeherezada; Čajkovski: Klavirski koncert u be-molu, V i VI simfonija, Labudovo jezero (odlomci), Evgenije Onjegin (arija Lenskog), Opelo; Smetana: Prodana nevesta (odlomci); Dvoržak: Slovenske igre (izbor), Simfonija iz Novog sveta.

Muzički romantizam

Opšte karakteristike. K. Stanković, I. Bajić, Marinković, St. Mokranjac.

Izbor dela za slušanje: K. Stanković: varijacije na pesmu "Što se bore misli moje", Srpske narodne pesme (izbor); J. Marinković: solo-pesme (izbor); St. Mokranjac: X, XI i XII ili XV rukovet, Kozar, Njet svjat (iz Opela), Heruvimska pesma (iz Liturgije).

Opera na početku XX veka Pučini i veristi.

Izbor dela za slušanje: Pučini. Toska (molitva Toske iz II čina, arija Kavaradosija iz III čina), Boemi (završni duet iz I čina); Leonkavalo: Prolog iz "Pajaca"; Maskanji: Kavalerija rustikana (Intermeco).

Impresionizam

Opšte karakteristike. - Debisi: Popodne jednog fauna, Mesečina, Arabeska; Ravel: Bolero, Dafnis i Kloe (odlomci).

Muzika XX veka u svetu

Stilski pravci, ekspresionizam, dodekafonija, neoklasicizam. nova uloga folklora. - Šenberg, Prokofjev. Britn, Šostakovič, Stravinski, Bartok, muz. avangarda: Lutoslavski i Penderecki.

Izbor dela za slušanje: A. Šenberg: Pjero mesečar; S. Prokofjev: Klasička simfonija, Romeo i Julija (odlomci); B. Britn: Jednostavna simfonija; D. Šostakovič: V simfonija ili Lenjingradska simfonija; I. Stravinski: Posvećenje proleća (odlomak). Petruška (ruska igra); Bartok: Koncert za orkestar (odlomak) ili muzika za žičane instrumente, udaraljke i čelestu; Lutoslavski: Žalobna muzika; Penderecki: Pasija (odlomci).

Muzika u XX veku

Počeci razvoja moderne muzike - Konjović, Milojević, S. Hristić, Muzičko stvaralaštvo između dva rata - Slavenski, Tajčević.

Izbor dela za slušanje: P. Konjović: Triptihon iz "Koštane"; M. Milojević: Kompozicije za klavir i solo pesme (izbor); S. Hristić: Odlomci iz baleta "Ohridska legenda" i izbor solo-pesama; J. Slavenski; Voda svira, Simfonija Orijenta (odlomci); M. Tajčević: Sedam balkanskih igara (izbor) Vospojte (iz "Čegiri duhovna stiha").

Savremena muzika

Ristić, Rajičić, Lj. Marić, Vučković, Hercigonja, V. Mokranjac.

Izbor dela za slušanje: M. Ristić: Svita đokoza (odlomak); S. Rajičić: Treći klavirski koncert (odlomci), Na liparu, ciklus za glas i orkestar, Lisje žuti - solo-pesma; Lj. Marić: Pesme prostora (odlomci); V. Vučković: Burevesnik (odlomak); M. Vukdragović: Vezilja slobode; N. Hercigonja: Gorski vijenac; V. Mokranjac: IV simfonija (odlomak). Etide za klavir (izbor) Odjeci, Sonata za violinu i klavir (IV stav);

Džez i ostali žanrovi

Džez, mjuzikl, zabavna muzika. rok, pop i pank muzika. Narodna izvorna muzika, građanska pesma, novokomponovana narodna pesma.

Dela za slušanje: Geršvin: Porgi i Bes (odlomci), Rapsodija u plavom; Primeri za navedene žanrove; Mjuzikl: karakteristike i primeri; Dž. Geršvin, 3. Bernštajn, A. K. Menoti.

Primenjena muzika

Filmska muzika: izbor iz filmova.

Scenska muzika: F. Mendelson: "San letnje noći" (izbor); E Grig: Solvejgina pesma iz "Per Ginta". M. Ravel: Atlantida (izbor);

Muzičko stvaralaštvo i muzički život Srbije u drugoj polovini XX veka

Život u Srbiji sa pokrajinama u posleratnom razdoblju. - Muzičko školstvo, muzičke ustanove, najpoznatiji ansambli i solisti.

Izbor dela za slušanje: E. Josif: Dva psalma za klavir; D. Despić: Humorističke etide; K. Babić. Horske kompozicije (izbor); P. Ozgijan: Simfonija 75; R. Maksimović: Početak bune na dahije (odlomci); Mirj. Živković: Basma; 3. Hristić: Darinkin dar.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Muzička umetnost je logičan nastavak predmeta muzička kultura iz osnovne škole, s tim da se ovaj predmet u srednjem obrazovanju prvenstveno bazira na upoznavanju i proučavanju najznačajnijih muzičkih dela iz svetske i naše literature, vezanih za pojedinu epohu i njene karakteristike. Kao primeri za slušanje muzike odabrana su dela kompozitora koji ovekovečuju vreme u kome su živeli i svoje muzičko stvaralaštvo. Značajno mesto imaju solisti i ansambli koji ta dela reprodukuju.

Za realizaciju sadržaja programa neophodno je da postoji opremljen kabinet (ili specijalizovana učionica), sa klavirom (ili drugim osnovnim instrumentom) i kvalitetnim audiovizuelnim sredstvima. Savremena škola uslovljava osetljivu i skupocenu opremu koja ne sme da se stalno prenosi iz učionice u učionicu i tako uništava. Savremena nastava zahteva od nastavnika da sva potrebna sredstva pripremi pre časa za upotrebu.

Svi sadržaji koji se ostvaruju prvenstveno se baziraju na doživljaju muzičkog dela, upoznavanju njegovog stvaraoca i karakteristikama epohe kojoj delo pripada. To se realizuje prvenstveno preko slušanja muzike tj. direktnog doživljaja muzičkog dela.

Nastavnikovo usmeno izlaganje treba da posluži kao informacija i inspiracija za slušanje muzike koje je centralni deo časa (20 odsto izlaganja, 60 odsto slušanja - u fragmentima ili u celini zavisi od primera, ali 20 odsto zaključivanja - razgovor sa učenicima ili ponavljanje slušanja određenih delova kompozicije ili celine).

Program je koncipiran prema istorijsko-stilskim razdobljima, koje u izlaganju treba ograničiti na najbitnije elemente, a slušanju muzike dati primarno mesto. Direktnim, sugestivnim i interesantnim izlaganjem nastavnik treba da učenike osposobljava da aktivno slušaju muziku, kako bi mogli da na odabranim primerima razvijaju muzičku memoriju, estetski ukus, prepoznaju dela i instrumente, osećaju muzičku formu, značaj i karakteristike stila i kompozitorovog stvaralaštva.

Pojedine nastavne teme mogu se obraditi učeničkim referatima, u kojima takođe imaju primarno mesto muzički primeri.

Kod slušanja muzike prvenstveno usmeravati učenike na doživljavanje muzičkih sadržaja (melodije, harmonije, forme itd.).

Kod slušanja muzike nastojati da se odabere primer koji može da se sluša u celini (jedan ceo stav, kraću uvertiru, itd), da učenici dožive celinu i shvate muzičku formu. Odabirati muzičke primere sa velikom pažnjom i umešnošću. Dela, koja je svojom dužinom nemoguće na jednom školskom času saslušati, izneti u odabranim, karakterističnim fragmentima, koje možemo povezati usmenim obrazloženjem.

U programu je navedeno mnogo više muzičkih dela nego što je moguće saslušati i usvojiti. Zbog toga iz navedenih primera nastavnik pravi sopstveni izbor koji će učenici saslušati i usvojiti kao primere za određeni pravac, epohu itd. Ostala dela koja učenici nisu slušali, a nalaze se u programu nesvrsishodno je memorisati, sem u vrlo iznimnim slučajevima.

Epoha se povezuje sa predmetima srodnih sadržaja u tom razredu, na temelju korelacije (književnost, likovna umetnost, istorija itd.) i tako daje globalni uvid u vreme kada je delo nastalo. Svako delo koje se sluša trebalo bi ponoviti nekoliko puta sa novim zadacima.

Učenike treba usmeravati na određene emisije na radiju i televiziji, koje će pratiti u slobodno vreme van škole. Organizovanje posete koncertima, operskim i baletskim predstavama je dobra prilika da se sadržaji predmeta nadograđuju u direktnom kontaktu sa muzičarima i muzikom. Ukoliko to dozvoljavaju mogućnosti treba negovati saradnju sa muzičkim školama i drugim ustanovama koje se bave muzikom. Kroz vannastavne aktivnosti i fakultativnu nastavu mogu se osmišljavati i organizovati raznovrsni vidovi muzičkih aktivnosti, koji su značajan doprinos kulturnoj i javnoj delatnosti škole i ličnom usavršavanju učenika koji se njima bave, kao i onima koji ih slušaju (hor, ansambli, orkestri, koncerti...).

U zavisnosti od uslova vaspitno-obrazovane ustanova formira se hor, orkestar ili kamerni sastav (duo, trio, kvartet ili oktet) od učenika svih razreda. Njihov rad treba organizovati kontinuirano tokom cele školske godine po definisanom rasporedu. Svoje umeće učenici pokazuju na javnim nastupima, koncertima i priredbama u školi i van nje.

LIKOVNA KULTURA
(za obrazovne profile trogodišnjeg i četvorogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave je unapređivanje likovne pismenosti i estetskih kriterijuma, osposobljavanje za uspešnu vizuelnu i verbalnu komunikaciju.

Zadaci nastave su da učenici:

- unaprede znanja o likovnim zakonitostima, tehnikama, materijalima i priboru i budu osposobljeni za primenu stečenog znanja u nastavi i svakodnevnom životu;

- upoznaju nacionalno i svetsko kulturno i umetničko nasleđe i razviju odgovoran odnos prema očuvanju kulturne i umetničke baštine;

- unaprede estetske kriterijume;

- razvijaju vizuelno opažanje, motoriku, stvaralačko i kritičko mišljenje, radoznalost, imaginaciju i inovativnost kroz raznovrsne likovne i problemske zadatke i budu osposobljeni da stečena iskustva primenjuju u nastavi drugih predmeta, svakodnevnom životu, daljem školovanju i budućem zanimanju;

- steknu uvid u značaj povezanosti likovnog stvaralaštva sa ostalim umetnostima, naukama i procesima rada;

- budu osposobljeni za individualni i timski rad;

- budu osposobljeni da primene stečena znanja i umenja u uređenju, unapređenju i očuvanju životne i radne sredine.

I ili II razred
trogodišnjih i četvorogodišnjih srednjih stručnih škola

(1 čas nedeljno, 35-37 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. Celina

a) Opšti pojmovi

Šta je umetnost. Umetnost u prostoru, umetnost u vremenu. Umetnost i priroda. Umetnost i društvo.

b) Samostalno likovno izražavanje

Linija kao element umetničkog izraza. Boja kao sredstvo slikarskog oblikovanja. Trodimenzionalno oblikovanje.

v) Umetničko nasleđe

Pojava umetničkog stvaranja. Praistorijski spomenici na teritoriji Srbije.

Umetnost starog Istoka.

Razvoj umetnosti u Grčkoj. Najznačajnija ostvarenja i vodeći umetnici.

Umetnost starog Rima. Antički spomenici u Srbiji. Pojava hrišćanske umetnosti. Vizantijska umetnost. Islamska umetnost.

II. Celina

a) Opšti pojmovi

Perspektiva: inverzna, linearna, vazdušna.

b. Umetničko nasleđe

Srednjevekovna umetnost zapadne Evrope.

Srpska srednjovekovna umetnost: Raška škola, Srpska srednjovekovna umetnost od 1300-1371. god. i Moravska škola (izbor spomenika po arhitekturi i živopisu).

Rana i visoka renesansa u Italiji. Vodeći predstavnici i njihova dela.

v) Samostalno likovno izražavanje. Prostor. Perspektiva.

III. Celina

a) Opšti pojmovi

Svetlo i senka kao elementi slikarskog i skulptorskog oblikovanja.

b. Samostalno likovno izražavanje. Svetlinski odnosi. Boja.

v) Umetničko nasleđe

Barokna umetnost - opšte odlike i vodeći umetnici baroka (Bernini, Karavađo, Velaskez, Rubens, Rembrant). Umetnost 19. veka (neoklasicizam, romantizam i realizam) u Evropi i Srbiji i vodeći predstavnici (David, Engr, Žeriko, Delakroa, Rid, Tarner, Kurbe; Katarina Ivanović, Đura Jakšić, Novak Radonić, Paja Jovanović, Uroš Predić i Đorđe Krstić).

IV. Celina

a) Opšti pojmovi

Novi oblici izražavanja u umetnosti.

b) Umetničko nasleđe

Pravci u umetnosti krajem 19. veka: impresionizam i postimpresionizam. Umetnost prve polovine 20. veka: opšte odlike, najpoznatiji pravci i pojave. Tendencije u umetnosti druge polovine 20. veka.

v) Samostalno likovno izražavanje.

Kompozicija (Komponovanje objekata u određenom prostoru s obzirom na namenu). Fotografija. Film - pokretna slika.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Sadržaji programa u okviru jedne celine ravnopravno čine: teorija oblikovanja, samostalno likovno izražavanje, umetničko nasleđe.

Teorija oblikovanja se realizuje kroz teoretski i praktičan rad i u funkciji je unapređivanja likovne pismenosti (likovni elementi i principi komponovanja), ovladavanja tradicionalnim i savremenim tehnikama i materijalima i osposobljavanja učenika da stečena znanja i umenja primenjuju u nastavi, svakodnevnom životu, daljem školovanju i budućem zanimanju. Obrada teoretskih sadržaja uključuje i rad na likovnim zadacima, posredno i neposredno proučavanje reprezentativnih umetničkih dela i percepciju prirode i okruženja, a uvežbavanje se realizuje kroz problemske zadatke.

Samostalno likovno izražavanje podrazumeva stvaralačko izražavanje tradicionalnim i savremenim medijima u skladu sa individualnim sposobnostima i interesovanjima učenika. Učenicima je potrebno omogućiti samostalni izbor medija, motiva, tehnika, materijala i formata.

Učenike treba upoznati sa najznačajnijim umetničkim delima svetske umetnosti, a veću pažnju posvetiti nacionalnom kulturnom i umetničkom nasleđu. Sadržaje programa je neophodno realizovati savremenim nastavnim metodama i sredstvima. U okviru svake programske celine, učenike treba osposobljavati za poređenje i uspostavljanje veza između različitih sadržaja (npr. povezivanje sadržaja predmeta sa svakodnevnim iskustvom,

sadržajima drugih predmeta i dr.); samoprocenu i procenu likovnih i umetničkih dela i efikasnu vizuelnu i verbalnu komunikaciju.

Kreativnost podrazumeva podršku učenicima da otkrivaju, eksperimentišu, uspostavljaju nove odnose i dolaze do novih rešenja u različitim aktivnostima i osposobljavanje učenika da stečeno iskustvo primene u drugim nastavnim predmetima, svakodnevnom životu i budućim zanimanjima.

Za podsticanje kreativnosti neophodno je imati u vidu značaj motivacionih sadržaja, domen učeničkih doživljaja i korelaciju.

Razvoj stvaralačkog mišljenja treba podsticati u svim nastavnim aktivnostima i sadržajima u kojima je to moguće.

Sadržaji se realizuju kroz sledeće oblike nastave:

- individualni;

- frontalni;

- rad u parovima;

- grupni ili timski;

- domaći rad;

- ekskurzije, posete lokalitetima, muzejima, galerijama, ustanovama za obrazovanje umetnika, umetničkim ateljeima; susrete sa umetnicima i aktivno učešće u kulturnim i umetničkim manifestacijama i aktivnostima.

Korelacija sa drugim predmetima:

- Muzička kultura;

- Srpski jezik i književnost;

- Istorija;

- Geografija;

- Biologija;

- Fizika;

- Hemija;

- Matematika;

- Računarstvo i informatika.

Vrednovanje i ocenjivanje:

U nastavi likovne kulture ocenjuje se aktivnost učenika, proces rada i postignuti napredak, a vrednuje i samovrednuje rezultat rada.

FIZIČKO VASPITANJE**
(za sve obrazovne profile trogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj fizičkog vaspitanja je da se raznovrsnim i sistematskim motoričkim aktivnostima, u povezanosti sa ostalim vaspitno - obrazovnim područjima, doprinese integralnom razvoju ličnosti učenika (kognitivnom, afektivnom, motoričkom), razvoju motoričkih sposobnosti, sticanju, usavršavanju i primeni motoričkih umenja, navika i neophodnih teorijskih znanja u svakodnevnim i specifičnim uslovima života i rada.

Zadaci nastave fizičkog vaspitanja su:

- razviju svest o neophodnosti korišćenja računara u svakodnevnom životu i radu i značaju informatike za funkcionisanje i razvoj društva;

- primene stečena znanja i veštine u sticanju konkretnog obrazovanja za buduće zanimanje;

- podsticanje rasta i razvoja i uticanje na pravilno držanje tela (prevencija posturalnih poremećaja);

- razvoj i usavršavanje motoričkih sposobnosti i teorijskih znanja neophodnih samostalni rad na njima;

- sticanje motoričkih umenja (veština) i teorijskih znanja neophodnih za njihovo usvajanje;

- proširenje i produbljavanje interesovanja koje su učenici stekli u osnovnoj školi i potpunije sagledavanje sportske grane, za koju pokazuju poseban interes;

- usvajanje znanja radi razumevanja značaja i suštine fizičkog vaspitanja definisanih opštim ciljem ovog predmeta (vaspitno-obrazovnog područja);

- motivacija učenika za bavljenje fizičkim aktivnostima i formiranje pozitivnih psiho-socijalnih obrazaca ponašanja;

- osposobljavanje učenika da stečena umenja, znanja i navike koriste u svakodnevnim uslovima života i rada.

Sadržaji programa usmereni su na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti

- sportsko-tehničko obrazovanje

- povezivanje fizičkog vaspitanja sa životom i radom.

RAZVIJANJE FIZIČKIH SPOSOBNOSTI

Na svim časovima nastave fizičkog vaspitanja, predviđa se:

- razvijanje osnovnih elemenata fizičke kondicije karakterističnih za ovaj uzrast i pol; kao i drugih elemenata motorne umešnosti, koji služe kao osnova za povećavanje radne sposobnosti, učvršćivanje zdravlja i dalje napredovanje u sportsko tehničkom obrazovanju,

- preventivno kompenzacijski rad u smislu sprečavanja i otklanjanja telesnih deformiteta,

- osposobljavanju učenika u samostalnom negovanju fizičkih sposobnosti, pomaganju rasta, učvršćivanju zdravlja, kao i samokontroli i proveri svojih fizičkih i radnih sposobnosti.

Programski zadaci se određuju individualno, prema polu, uzrastu i fizičkom razvitku i fizičkim sposobnostima svakog pojedinca, na osnovu orijentacionih vrednosti koje su sastavni deo uputstva za vrednovanje i ocenjivanje napretka učenika kao i jedinstvenoj bateriji testova i metodologije za njihovu proveru i praćenje.

SPORTSKO TEHNIČKO OBRAZOVANJE

Sportsko tehničko obrazovanje se realizuje u I i II razredu kroz zajednički program (atletika, vežbe na spravama i tlu) kroz program po izboru učenika, a u III razredu kroz program po izboru učenika.

A. ZAJEDNIČKI PROGRAM

I razred

(2 časa nedeljno, 70 godišnje)

1. ATLETIKA

U svim atletskim disciplinama treba raditi na razvijanju osnovnih motoričkih osobina za datu disciplinu;

1.1. Trčanje:

Usavršavanje tehnike trčanja na kratke i srednje staze:

100 m učenici i učenice;

800 m učenici i učenice;

štafeta 4 x 100 m učenici i učenice

Vežbanje tehnike trčanja na srednjim stazama umerenim intenzitetom i različitim tempom u trajanju od 5 do 10 min.

Kros: jesenji i prolećni

800 m učenice,

1000 m učenici.

1.2. Skokovi:

Skok udalj tehnikom uvinuća.

Skok uvis leđnom tehnikom.

1.3. Bacanja:

Bacanje kugle, jedna od racionalnih tehnika (učenice 4 kg, učenici 5 kg).

Sprovesti takmičenja u odeljenju, na rezultat, u svim realizovanim atletskim disciplinama.

2. SPORTSKA GIMNASTIKA - VEŽBE NA SPRAVAMA I TLU

Napomene:

Nastavnik formira grupe na osnovu umenja (veština) učenika stečenih posle osnovne škole: osnovni, srednji i napredni nivo.

Nastavnik olakšava, odnosno otežava program na osnovu motoričkih sposobnosti i prethodno stečenih umenja učenika.

2.1. Vežbe na tlu

Za učenike i učenice:

- vaga pretklonom i zanoženjem i spojeno, odrazom jedne noge kolut napred;

- stav na šakama, izdržaj, kolut napred;

- dva povezana premeta strance udesno i ulevo;

- za napredni nivo premet strance sa okretom za 180° i doskokom na obe noge ("rondat")

2.2. Preskok

Za učenike konj u širinu visine 120 cm;

za učenice 110 cm:

- zgrčka;

- raznoška

- za napredni nivo: sklopka

2.3. Krugovi

Za učenike /dohvatni krugovi/:

- iz mirnog visa vučenjem vis uzneto, spust u vis stražnji, izdržaj, vučenjem vis uzneto, spust u vis prednji.

Za učenice /dohvatni krugovi/:

- uz pomoć sunožnim odskokom naskok u zgib, njih u zgibu /uz pomoć/; spust u vis stojeći

2.4. Razboj

Za učenike /paralelni razboj/:

- iz njiha u uporu, prednjihom saskok sa okretom za 180° (okret prema pritci);

- njih u uporu, u zanjihu sklek, prednjihom upor, zanjih u uporu, u prednjihu sklek

Za učenice /dvovisinski razboj ili jedna pritka vratila/:

- naskok u upor na n/p, premah jednom nogom do upora jašućeg, prehvat u pothvat upornom rukom (do prednožne) i spojeno odnoženjem zanožne premah i saskok sa okretom za 90° (odnoška), završiti bokom prema pritci.

2.5. Vratilo

Za učenike /dohvatno vratilo/:

- sunožnim odrivom uzmak; kovrtljaj nazad u uporu prednjem; saskok zamahom u zanoženje (zanjihom).

2.6. Greda

Za učenice /visoka greda/:

- zaletom i sunožnim odskokom naskok u upor, premah odnožno desnom; okret za 90°, uporom rukama ispred tela prednos raznožno; osloncem nogu iza tela (napredniji nivo: zamahom u zanoženje) do upora čučećeg; usprav, usprav, hodanje u usponu sa dokoracima, vaga pretklonom, usklon, saskok pruženim telom (čeono ili bočno u odnosu na spravu)

2.7. Konj sa hvataljkama

Za učenike:

- premah odnožno desnom napred zamah ulevo, zamah udesno, zamah ulevo i spojeno premah levom napred; premah desnom nazad, zamah ulevo, zamah udesno i spojeno odnoženjem desne, saskok sa okretom za 90° ulevo do stava na tlu, levi bok prema konju.

Školsko takmičenje (odeljenje, škola): aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja bira sprave na kojima će se učenici takmičiti.

Za naprednije učenike: sastavi iz sistema školskih sportskih takmičenja i učešće na višim nivoima školskih takmičenja.

Minimalni obrazovni zahtevi

Atletika: trčanje na 100 m za učenike i učenice, trčanje na 800 m za učenike i 500 m za učenice, skok udalj, uvis, bacanje kugle - na rezultat.

Vežbe na spravama i tlu:

Za učenike: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, jedne sprave u uporu i jedne sprave u visu;

Za učenice: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, grede i dvovisinskog razboja.

SPORTSKA IGRA (po izboru)

Ponavljanje i učvršćivanje ranije obučavanih elemenata igre;

Dalje proširivanje i produbljavanje tehničko-taktičke pripremljenosti učenika u skladu sa izbornim programom za datu igru. Na osnovu prethodnih umenja u tehnici i taktici nastavnik planira konkretne sadržaje iz sportske igre.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 godišnje)

1. ATLETIKA

U svim atletskim disciplinama treba raditi na razvijanju osnovnih motoričkih osobina za datu disciplinu;

1.1. Trčanja:

Usavršavanje tehnike trčanja na kratke i srednje staze:

- 100 m učenici i učenice;

- 800 m učenici i učenice

- štafeta 4 x 100 m učenici i učenice

Vežbanje tehnike trčanja na srednjim stazama umerenim intenzitetom i različitim tempom u trajanju od 5 do 10 min.

Kros: jesenji i prolećni

- 800 m učenice,

- 1000 m učenici.

1.2. Skokovi:

- Skok udalj koračnom tehnikom.

- Skok uvis leđnom tehnika.

1.3. Bacanja:

- Bacanje kugle, jedna od racionalnih tehnika (učenice 4 kg, učenici 5 kg).

- Sprovesti takmičenja u odeljenju, na rezultat, u svim realizovanim atletskim disciplinama.

2. SPORTSKA GIMNASTIKA: VEŽBE NA SPRAVAMA I TLU

Napomena:

- Nastavnik olakšava, odnosno otežava program na osnovu motoričkih sposobnosti i prethodno stečenih umenja učenika.

2.1. Vežbe na tlu

Za učenike i učenice:

- iz upora za rukama, zibom, provlak zgrčeno napred do upora pred rukama (opruženo);

- kolut napred i spojeno uspravom do vage pretklonom i zanoženjem, izdržaj

- premet strance uporom u "bolju" stranu i spojeno, premet strance u "slabiju" stranu

- za napredni nivo premet napred uporom

2.2. Preskok

Za učenike konj u širinu visine 120 cm; za učenice 110 cm:

- zgrčka;

- raznoška

- za napredni nivo: sklonka i preskoci sa zanoženjem

2.3. Krugovi

Za učenike /doskočni krugovi/:

- njih, zanjihom saskok, uz pomoć.

2.4. Razboj

Za učenike /paralelni razboj/:

- iz upora sedećeg raznožno pred rukama, prehvatom napred i dizanjem sklonjeno stav na ramenima, spust nazad u upor sedeći raznožno, prehvat rukama iza butina, snožiti i zanjihom saskok.

Za učenice /dvovisinski razboj, jedna pritka, vratilo/:

- vis na v/p licem prema n/p: klim, premah zgrčeno jednom nogom do visa ležećeg na n/p, prehvat (može raznoručno) na n/p do upora jašućeg; premah odnožno prednožnom (unazad) do upora prednjeg; zamahom unazad (zanjihom) saskok pruženim telom;

- jedna pritka: naskok u upr prednji, premah odnožno jednom nogom do upora jašućeg; premah odnožno zanožnom do upora stražnjeg; saskok sasedom (zamahom nogama unapred).

2.5. Vratilo

Za učenike /doskočno vratilo/

- iz mirnog visa uzmak do upora, zamahom nogama unazad (zanjihom) saskok uvito.

2.6. Greda

Za učenice /visoka greda/:

- zaletom i sunožnim odskokom naskok u upor čučeći; okret za 90° usprav u uspon, okret za 180º, lagano trčanje na prstima, skok sa promenom nogu, koraci u usponu do kraja grede; saskok zgrčeno (bočno u odnosu na gredu).

2.7. Konj sa hvataljkama

Za učenike:

- iz upora pred rukama, kolo zanožno levom, kolo zanožno desnom.

Školsko takmičenje (odeljenje, škola): aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja bira sprave na kojima će se učenici takmičiti.

Za naprednije učenike: sastavi iz sistema školskih sportskih takmičenja i učešće na višim nivoima školskih takmičenja.

Minimalni obrazovni zahtevi:

Za učenike: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, jedne sprave u uporu i jedne sprave u visu;

Za učenice: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, grede i dvovisinskog razboja.

SPORTSKA IGRA (po izboru)

Ponavljanje i učvršćivanje ranije obučavanih elemenata igre;

Dalje proširivanje i produbljavanje tehničko-taktičke pripremljenosti učenika u skladu sa izbornim programom za datu igru. Na osnovu prethodnih umenja u tehnici i taktici nastavnik planira konkretne sadržaje iz sportske igre.

Minimalni obrazovni zahtevi

Atletika: trčanje na 100 m za učenike i učenice, trčanje na 800 m za učenike i 500 m za učenice, skok udalj, uvis, bacanje kugle - na rezultat.

Vežbe na spravama i tlu:

Za učenike: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, jedne sprave u uporu i jedne sprave u visu;

Za učenice: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, grede i dvovisinskog razboja.

III razred

(2 časa nedeljno, 66 godišnje)

PROGRAM PO IZBORU UČENIKA

Cilj i zadaci

Cilj nastave programa po izboru učenika - izabrani sport jeste da učenici zadovolje svoja interesovanja i potrebe za sticanjem znanja, sposobnosti za bavljenje sportom kao integralnim delom fizičke kulture i nastojanje da stečena znanja primenjuju u životu (stvaranje trajne navike za bavljenje sportom i učešćem na takmičenjima);

Zadaci nastave programa po izboru učenika - izabrani sport jesu:

- sticanje teorijskih znanja u izabranom sportu, pružanje neophodnih znanja iz izabranog sporta (principi, tehnike, način vežbanja - treniranja, sticanje osnovnih i produbljenih taktičkih znanja);

- socijalizacija učenika kroz izabrani sport i negovanje etičkih vrednosti prema učesnicima u takmičenju;

- otkrivanje darovitih i talentovanih učenika za određeni sport i njihovo podsticanje da se bave sportom.

Učenici se na osnovu svojih sposobnosti i interesa opredeljuju za jedan sport u kome se obučavaju, usavršavaju i razvijaju svoje stvaralaštvo tokom cele školske godine. To mogu da budu predložene sportske grane i drugi sportovi za koje učenici pokažu interes.

Da bi se izbor ostvario, svaka škola je dužna da obezbedi prostorne i druge uslove za realizaciju bar četiri sporta.

Na početku svake školske godine nastavničko veće, na predlog stručnog veća nastavnika fizičkog vaspitanja, utvrđuje sportove za koji učenici te škole mogu da se opredele.

PROGRAM PO IZBORU UČENIKA

RITMIČKA GIMNASTIKA I NARODNI PLESOVI

Savladavanje osnovnih vežbi: "dokorak", menjajući korak galopom u svim pravcima, polkin korak, daleko visoki skok, "makazice".

Sistematska obrada estetskog pokreta tela u mestu i u kretanju bez rekvizita i sa rekvizitima, koristeći pri tome različitu dinamiku, ritam i tempo.

Primena savladane tehnike estetskog pokreta i kretanja u kratkim sastavima.

Treba savladati najmanje pet narodnih plesova.

Priprema za takmičenje i priredbe i učešće na njima.

RUKOMET

Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu.

Pokrivanje i otkrivanje igrača, oduzimanje lopte, ometanje protivnika. Opšti principi postavljanja igrača u odbrani i napadu. Napad sa jednim i dva igrača i napad protiv zonske odbrane. Zonska odbrana i napad "čovek na čoveka". Uigravanje kroz trenažni proces.

Pravila igre.

Učestvovanje na razrednim, školskim i međuškolskim takmičenjima.

FUDBAL

Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu.

Pokrivanje i otkrivanje igrača, oduzimanje lopte i ometanje protivnika. Opšti principi postavljanja igrača u napadu i odbrani. Razne varijante napada i odbrane. Uigravanje kroz trenažni proces.

Pravila malog fudbala.

Učestvovanje na raznim školskim i međuškolskim takmičenjima.

KOŠARKA

Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu.

Tehnika košarke. Šutiranje na koš iz mesta i kretanja, šut sa jednom ili obema rukama, sa raznih odstojanja od koša. Postavljanje i kretanje igrača u napadu i odbrani. Odbrana "zonom" i "čovek na čoveka". Napad protiv ovih vrsta odbrana. Kontranapad u raznim varijantama i princip bloka.

Pravila igre i suđenje.

Učestvovanje na razrednim i školskim takmičenjima.

ODBOJKA

Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu.

Tehnika odbojke. Igra sa povučenim i isturenim centrom. Smečiranje i njegova blokada. Uigravanje kroz trenažni proces.

Pravila igre i suđenja.

Učestvovanje na odeljenskim, razrednim i međuškolskim takmičenjima.

PLIVANJE

Upoznavanje i primena osnovnih sigurnosnih mera u plivanju;

Usvajanje dve tehnike plivanja (po sklonostima i izboru učenika). Vežbanje radi postizanja boljih rezultata. Skok na startu i okreti.

Učestvovanje na odeljenskim, razrednim i međuškolskim takmičenjima.

BORILAČKE VEŠTINE

Izbor borilačke veštine koja se izučava na matičnim fakultetima sporta i fizičkog vaspitanja, i koja je u programu Školskih sportskih takmičenja. Nastavnik u skladu sa mogućnostima škole i interesovanjima učenika predlaže nastavni program.

KLIZANJE I SKIJANJE

Programski zadaci iz klizanja i skijanja obuhvataju savladavanje osnovne tehnike i upoznavanje sa pravilima takmičenja. Nastavnik predlaže nastavni program, koji se zasniva na programu klizanja i predmeta skijanje na matičnim fakultetima.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Na početku teme učenike upoznati sa ciljevima i ishodima nastave / učenja, planom rada i načinima ocenjivanja.

Tokom realizacije časova fizičkog vaspitanja davati informacije o tome koje vežbe pozitivno utiču na status njihovog organizma, s obzirom na karakteristike njihove profesije, a koje negativno utiču na zdravlje.

Učenici koji pohađaju trogodišnje stručne škole daleko su više opterećeni u redovnom obrazovanju praktičnom i teorijskom nastavom od ostalih učenika.

Zbog toga je fizičko vaspitanje, u ovim školama, značajno za aktivan oporavak učenika, kompenzaciju i relaksaciju s obzirom na njihova česta statička i jednostrana opterećenja. Teorijska znanja iz oblasti fizičkih aktivnosti su od velikog značaja za ukupnim bavljenjem fizičkim vežbama.

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

teorijska nastava

merenje i testiranje

praktična nastava.

Podela odeljenja na grupe

Odeljenje se ne deli prilikom realizacije;

Nastava se izvodi frontalno i po grupama, u zavisnosti od karaktera metodske jedinice koja se realizuje. Ukoliko je potrebno, naročito za vežbe iz korektivne gimnastike, pristup je individualan.

Mesto realizacije nastave

Sadržaji programa usmereni su na:razvijanje fizičkih sposobnosti; sportsko-tehničko obrazovanje; povezivanje fizičkog vaspitanja sa životom i radom.

Godišnji plan, program i raspored kroseva, takmičenja, zimovanja i drugih oblika rada utvrđuje se na početku školske godine na nastavničkom veću, na predlog stručnog veća nastavnika fizičkog vaspitanja.

Stručno veće nastavnika fizičkog vaspitanja, samostalno, određuje redosled obrade pojedinih sadržaja programa i ciklusa.

Časovi u toku nedelje treba da budu raspoređeni u jednakim intervalima, **ne mogu se održavati kao blok časovi.** Nastava se ne može održavati istovremeno sa dva odeljenja ni na sportskom terenu ni u fiskulturnoj sali.

U svim razredima nastava fizičkog vaspitanja se realizuje odvojeno za učenike i odvojeno za učenice, a samo u školama koje imaju po dva paralelna objekta za fizičko vaspitanje dozvoljena je istovremena realizacija časa.

Praćenje, vrednovanje i ocenjivanje

Praćenje napretka učenika u fizičkom vaspitanju se obavlja sukcesivno u toku čitave školske godine, na osnovu metodologije praćenja, merenja i vrednovanja efekata u fizičkom vaspitanju - standardi za ocenjivanje fizičkih sposobnosti učenika i postignuća u sportskim igrama

Minimalni obrazovni zahtevi

Atletika: trčanje na 100 m za učenike i učenice, trčanje na 800 m za učenike i 500 m za učenice, skok udalj, uvis, bacanje kugle - na rezultat.

Vežbe na spravama i tlu:

Za učenike: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, jedne sprave u uporu i jedne sprave u visu;

Za učenice: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, grede i dvovisinskog razboja.

Okvirni broj časova po temama

Testiranje i provera savladanosti standarda iz osnovne škole (6 časova);

Teorijskih časova (2 u prvom i 2 u drugom polugodištu);

Atletika (12 časova)

Gimnastika: vežbe na spravama i tlu (12) časova;

Sportska igra: po izboru škole (12 časova);

Fizička aktivnost, odnosno sportska aktivnost:u skladu sa mogućnostima škole a po izboru učenika (10 časova).

Plivanje (10 časova);

Provera znanja i veština (4 časa).

POSEBNE AKTIVNOSTI

- Iz fonda radnih dana i za izvođenje redovne nastave škola u toku školske godine organizuje:

- Dva celodnevna izleta sa pešačenjem

- I razred do 12 km (ukupno u oba pravca);

- II razred do 14 km (ukupno u oba pravca);

- III razred do 16 km (ukupno u oba pravca);

- Dva krosa: jesenji i prolećni

- Stručno veće nastavnika fizičkog vaspitanja utvrđuje program i sadržaj izleta, i dužinu staze za kroseve, prema uzrastu učenika.

Škola organizuje i sprovodi sportska takmičenja, kao jedinstveni deo procesa nastave fizičkog vaspitanja. Sportska takmičenja organizuju se u okviru radne subote i u drugo vreme koje odredi škola. Međuškolska sportska takmičenja organizuju se u okviru kalendara koje odredi Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije koje je ujedno i organizator ovih takmičenja.

FIZIČKO VASPITANJE**
(za obrazovne profile četvorogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj fizičkog vaspitanja je da se raznovrsnim i sistematskim motoričkim aktivnostima, u povezanosti sa ostalim vaspitno - obrazovnim područjima, doprinese integralnom razvoju ličnosti učenika (kognitivnom, afektivnom, motoričkom), razvoju motoričkih sposobnosti, sticanju, usavršavanju i primeni motoričkih umenja, navika i neophodnih teorijskih znanja u svakodnevnim i specifičnim uslovima života i rada.

Zadaci nastave fizičkog vaspitanja su:

- podsticanje rasta i razvoja i uticanje na pravilno držanje tela (prevencija posturalnih poremećaja);

- razvoj i usavršavanje motoričkih sposobnosti i teorijskih znanja neophodnih samostalni rad na njima;

- podsticanje motoričkih umenja (veština) i teorijskih znanja neophodnih za njihovo usvajanje;

- proširenje i produbljavanje interesovanja koje su učenici stekli u osnovnoj školi i potpunije sagledavanje sportske grane, za koju pokazuju poseban interes;

- usvajanje znanja radi razumevanja značaja i suštine fizičkog vaspitanja definisanih opštim ciljem ovog predmeta (vaspitno-obrazovnog područja);

- motivacija učenika za bavljenje fizičkim aktivnostima i formiranje pozitivnih psiho-socijalnih obrazaca ponašanja;

- osposobljavanje učenika da stečena umenja, znanja i navike koriste u svakodnevnim uslovima života i rada.

STRUKTURA OBRAZOVNO VASPITNOG RADA

Sadržaji programa usmereni su na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti

- sportsko-tehničko obrazovanje

- vezivanje fizičkog vaspitanja sa životom i radom.

RAZVIJANJE FIZIČKIH SPOSOBNOSTI

Na svim časovima nastave fizičkog vaspitanja, predviđa se:

1) razvijanje osnovnih elemenata fizičke kondicije karakterističnih za ovaj uzrast i pol; kao i drugih elemenata motorne umešnosti, koji služe kao osnova za povećavanje radne sposobnosti, učvršćivanje zdravlja i dalje napredovanje u sportsko tehničkom obrazovanju,

2) preventivno kompenzacijski rad u smislu sprečavanja i otklanjanja telesnih deformiteta,

3) osposobljavanju učenika u samostalnom negovanju fizičkih sposobnosti, pomaganju rasta, učvršćivanju zdravlja, kao i samokontroli i proveri svojih fizičkih i radnih sposobnosti.

Programski zadaci se određuju individualno, prema polu, uzrastu i fizičkom razvitku i fizičkim sposobnostima svakog pojedinca na osnovu orijentacionih vrednosti koje su sastavni deo uputstva za vrednovanje i ocenjivanje napretka učenika kao i jedinstvenoj bateriji testova i metodologije za njihovu proveru i praćenje.

SPORTSKO TEHNIČKO OBRAZOVANJE

Sportsko tehničko obrazovanje se realizuje u I, II i III razredu kroz zajednički program (atletika, vežbe na spravama i tlu) kroz program po izboru učenika, a u IV razredu kroz program po izboru učenika.

A. ZAJEDNIČKI PROGRAM

I razred

(2 časa nedeljno, 70 godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

1. ATLETIKA

U svim atletskim disciplinama treba raditi na razvijanju osnovnih motoričkih osobina za datu disciplinu;

1.1. Trčanja:

Usavršavanje tehnike trčanja na kratke i srednje staze:

100 m učenici i učenice;

800 m učenici i učenice;

štafeta 4 x 100 m učenici i učenice.

Vežbanje tehnike trčanja na srednjim stazama umerenim intenzitetom i različitim tempom u trajanju od 5 do 10 min.

Kros: jesenji i prolećni

800 m učenice;

1000 m učenici.

1.2. Skokovi:

Skok udalj koračnom tehnikom.

Skok uvis leđnom tehnikom.

1.3. Bacanja:

Bacanje kugle, jedna od racionalnih tehnika (učenice 4 kg, učenici 5 kg).

Sprovesti takmičenja u odeljenju, na rezultat, u svim realizovanim atletskim disciplinama.

2. SPORTSKA GIMNASTIKA: VEŽBE NA SPRAVAMA I TLU

Napomene:

Nastavnik formira grupe na osnovu umenja (veština) učenika stečenih posle osnovne škole na najmanje dve grupe: "bolju" i "slabiju". Ukoliko postoje uslovi formira grupe učenika koji zadovoljavaju osnovni, srednji i napredni nivo.

Nastavnik olakšava, odnosno otežava program na osnovu motoričkih sposobnosti i prethodno stečenih umenja učenika.

2.1. Vežbe na tlu

Za učenike i učenice:

- vaga pretklonom i zanoženjem i spojeno, odrazom jedne noge kolut napred;

- stav na šakama, izdržaj, kolut napred;

- dva povezana premeta strance udesno (ulevo);

- za napredni nivo premet strance sa okretom za 180° i doskokom na obe noge ("rondat").

2.2. Preskoci

Za učenike konj u širinu visine 120 cm; za učenice 110 cm:

- zgrčka;

- raznoška

- za napredni nivo: sklonka.

2.3. Krugovi

Za učenike /dohvatni krugovi/:

- iz mirnog visa vučenjem vis uzneto, spust u vis stražnji, izdržaj, vučenjem vis uzneto, spust u vis prednji.

Za učenice /dohvatni krugovi/:

- uz pomoć sunožnim odskokom naskok u zgib, njih u zgibu /uz pomoć/; spust u vis stojeći.

2.4. Razboj

Za učenike /paralelni razboj/:

- iz njiha u uporu, prednjihom saskok sa okretom za 180º - prednoška (okret prema pritci);

- njih u uporu, zanjihom sklek, prednjihom upor, zanjih, prednjihom sklek, zanjihom upor

Za učenice /dvovisinski razboj ili jedna pritka vratila/:

- naskok u upor na n/p (ili uzmak zamahom jedne noge), premah odnožno desnom/levom nogom do upora jašućeg, prehvat u pothvat upornom rukom (do prednožne) i spojeno odnoženjem zanožne premah i saskok sa okretom za 90° (odnoška), završiti bokom prema pritci.

2.5. Vratilo

Za učenike /dohvatno vratilo/:

- sunožnim odrazom uzmak; kovrtljaj nazad u uporu prednjem; saskok zanjihom (zamahom u zanoženje).

2.6. Greda

Za učenice /visoka greda/:

- licem prema desnom kraju grede: zaletom i sunožnim odskokom naskok u upor, premah odnožno desnom; okret za 90° ulevo, uporom rukama ispred tela prednos raznožno; osloncem nogu iza tela (napredniji nivo: zamahom u zanoženje) do upora čučećeg; usprav, usprav, hodanje u usponu sa dokoracima, skok pruženim telom, vaga pretklonom, usklon, saskok pruženim telom (čeono ili bočno u odnosu na spravu).

2.7. Konj sa hvataljkama

Za učenike:

- premah odnožno desnom napred, zamah ulevo, zamah udesno, zamah ulevo i spojeno premah levom napred, premah desnom nazad, zamah ulevo, zamah udesno i spojeno premahom desne saskok sa okretom za 90° ulevo do stava na tlu, levi bok prema konju.

SPORTSKA IGRA (PO IZBORU)

Ponavljanje i učvršćivanje ranije obučavanih elemenata igre.

Dalje proširivanje i produbljavanje tehničko-taktičke pripremljenosti učenika u skladu sa izbornim programom za datu igru. Na osnovu prethodnih umenja u tehnici i taktici nastavnik planira konkretne sadržaje iz sportske igre. Učestvovanje na takmičenjima na nivou odeljenja, škole i međuškolskih takmičenja.

Minimalni obrazovni zahtevi (provera)

Atletika: trčanje na 100 m za učenike i učenice, trčanje na 800 m za učenike i 500 m za učenice, skok udalj, skok uvis, bacanje kugle - na rezultat.

Vežbe na spravama i tlu:

Za učenike: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, jedne sprave u uporu i jedne sprave u visu;

Za učenice: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, grede i dvovisinskog razboja.

Školsko takmičenje (odeljenje, škola): aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja bira sprave na kojima će se učenici takmičiti.

Za naprednije učenike: sastavi iz programa sportskih takmičenja i učešće na višim nivoima školskih takmičenja.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

1. ATLETIKA

U svim atletskim disciplinama treba raditi na razvijanju osnovnih motoričkih osobina za datu disciplinu;

1.1. Trčanje:

Usavršavanje tehnike trčanja na kratke i srednje staze:

100 m učenici i učenice;

800 m učenici i učenice ;

štafeta 4 x 100 m učenici i učenice.

Vežbanje tehnike trčanja na srednjim stazama umerenim intenzitetom i različitim tempom u trajanju od 5 do 10 min.

Kros: jesenji i prolećni

800 m učenice;

1000 m učenici.

1.2. Skokovi:

Skok udalj koračnom tehnikom.

Skok uvis leđnom tehnikom.

1.3. Bacanja:

Bacanje kugle, jedna od racionalnih tehnika (učenice 4 kg, učenici 5 kg).

Sprovesti takmičenja u odeljenju, na rezultat, u svim realizovanim atletskim disciplinama.

2. SPORTSKA GIMNASTIKA: VEŽBE NA SPRAVAMA I TLU

Napomena:

- Nastavnik olakšava, odnosno otežava program na osnovu motoričkih sposobnosti i prethodno stečenih umenja učenika.

2.1. Vežbe na tlu

Za učenike i učenice:

- iz upora za rukama, zibom, provlak zgrčeno napred do upora pred rukama

- kolut napred i spojeno uspravom i iskorakom leve/desne noge vaga pretklonom i zanoženjem, izdržaj,

- premet strance uporom u "bolju" stranu (na primer: ulevo) i spojeno i spojeno premet strance u "slabiju" stranu (udesno)

- za napredni nivo: premet napred uporom

2.2. Preskok

Za učenike konj u širinu visine 120 cm; za učenice 110 cm:

- zgrčka;

- raznoška

- za napredni nivo: sklonka i preskoci sa zanoženjem

2.3. Krugovi

Za učenike /doskočni krugovi/:

- njih, zanjihom saskok (čuvanje)

2.4. Razboj

Za učenike /paralelni razboj/:

- iz upora sedećeg raznožno pred rukama, uzručenjem prehvat ispred tela, vučenjem sklonjeno stav na ramenima, izdržaj, spust nazad u upor sedeći raznožno, prehvat do upora sedećeg raznožno pred rukama, snožiti i zanjihom saskok.

Za učenice /dvovisinski razboj, jedna pritka, vratilo/:

- vis na v/p licem prema n/p: klim, premah zgrčeno jednom nogom do visa ležećeg na n/p, prehvat (može raznoručno) na n/p do upora jašućeg; premah odnožno prednožnom unazad do upora prednjeg; zamahom unazad - zanjihom saskok pruženim telom;

- jedna pritka: naskok u upr prednji, premah odnožno jednom nogom do upora jašućeg; premah odnožno zanožnom do upora stražnjeg; saskok sasedom - zamahom nogama unapred).

2.5. Vratilo

Za učenike

dočelno:

- iz upora prednjeg premasi odnožno

doskočno

- uspostavljanje njiha klimom, njih u visu (povećavati amplitudu), saskok u zanjihu

2.6. Greda

Za učenice /visoka greda/:

- licem prema desnom kraju grede, čeono: zaletom i sunožnim odskokom naskok u upor čučeći; okret za 90° udesno; usprav u uspon, okret u usponu za 180° ulevo, lagano trčanje na prstima, skok sa promenom nogu, koraci u usponu do kraja grede; saskok zgrčeno (bočno u odnosu na gredu).

2.7. Konj sa hvataljkama

Za učenike:

- iz upora pred rukama (upora stražnjeg), kolo zanožno levom, kolo zanožno desnom.

SPORTSKA IGRA (po izboru)

Ponavljanje i učvršćivanje ranije obučenih elemenata. Dalje proširivanje i produbljavanje tehničko-taktičke pripremljenosti u skladu sa izbornim programom. Učestvovanje na takmičenjima na nivou odeljenja, škole i međuškolskih takmičenja.

Minimalni obrazovni zahtevi:

Atletika: trčanje na 100 m za učenike i učenice, trčanje na 800 m za učenike i 500 m za učenice, skok udalj, skok uvis, bacanje kugle - na rezultat.

Takmičenje u troboju (trčanje, skok uvis, bacanje kugle na rezultat).

Vežbe na spravama i tlu:

Školsko takmičenje (odeljenje, škola): aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja bira sprave na kojima će se učenici takmičiti.

Za naprednije učenike: sastavi iz programa školskih sportskih takmičenja i učešće na višim nivoima školskih takmičenja.

Minimalni obrazovni zahtevi:

Za učenike: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, jedne sprave u uporu i jedne sprave u visu;

Za učenice: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, grede i dvovisinskog razboja.

III razred

(2 časa nedeljno, 70 godišnje)

SADRŽAJI PROGRAM

1. ATLETIKA

U svim atletskim disciplinama treba raditi na usavršavanju tehnike i razvijanju vodećih motoričkih osobina za datu disciplinu.

1.1. Trčanje

Trčanje na 100 m - učenici i učenice,

na 1000 m - učenici,

na 800 m - učenice,

Štafeta 4x100 m učenici i učenice.

1.2. Skokovi

Skok udalj - odabranom tehnikom;

Skok uvis - odabranom tehnikom.

1.3. Bacanje

Bacanje kugle racionalnom tehnikom (učenici 6 kg i učenice 4 kg).

2. SPORTSKA GIMNASTIKA: VEŽBE NA SPRAVAMA I TLU

Napomena:

Nastavnik olakšava, odnosno otežava program na osnovu motoričkih sposobnosti i prethodno stečenih umenja učenika.

2.1. Vežbe na tlu

Za učenike i učenice:

- iz upora za rukama, zibom, premah odbočno do upora pred rukama (opruženo).

- kombinacija vežbi koja sadrži (vežbe se biraju, oduzimaju ili dodaju u skladu sa mogućnostima učenika): plesne korake; skok sa okretom za 180°; okret na dve ili jednoj nozi; premet strance; kolut napred sunožnim odrazom i malim letom; vagu pretklonom i zanoženjem; stav na šakama kolut napred i sp. skok sa okretom (proizvoljan broj stepeni);

- za napredniji nivo: kolut leteći i prekopit napred, uz pomoć.

2.2. Preskok

Za učenike konj u širinu visine 120 cm; za učenice 110 cm:

- zgrčka;

- raznoška

- za napredni nivo: sklonka; preskoci sa zanoženjem i "prekopit"

2.3. Krugovi

Za učenike /doskočni krugovi/:

- vučenjem vis uzneto; vis strmoglavo; vis uzneto; spust u vis stražnji - izdržaj; vučenjem vis uzneto; spust u vis prednji (polako); saskok

2.4. Razboj

Za učenike /paralelni razboj/:

- iz zamaha u uporu prednjihom spust u sklek, zanjih u skleku i spojeno upor (u zanjihu); prednjih i spojeno sklek, zanjihom upor (ponoviti 2 do 3 puta)

Za učenice /dvovisinski razboj, jedna pritka, vratilo/:

- licem prema n/p, zaletom i sunožnim odskokom naskok upor prednji; premah odnožno desnom (levom) u upor jašući; prehvat na v/p; premah odnožno zanožnom do visa sedećeg, podmetnim opružanjem ili odrivom od n/p prednjih i spojeno saskok u prednjihu (uz pomoć) do stava na tlu, leđima prema v/p;

- jedna pritka: zaletom i sunožnim odskokom naskok upor prednji; premah odnožno desnom (levom) do upora jašućeg, premah odnožno zanožnom do upora stražnjeg; sased sa okretom za 90°.

2.5. Vratilo

Za učenike /doskočno i dohvatno ili dočelno vratilo/:

- /doskočno/: podmetno uspostavljanje niha; njihanje sa povećavanjem amplitude i saskok u prednjihu ili zanjihu uz pomoć;

- /dohvatno ili dočelno/:kovrtljaj nazad u uporu.

2.6. Greda

Za učenice /visoka greda/:

- zaletom i sunožnim odskokom naskok u upor čučeći odnožno; okret za 90° do upora čučećeg; usprav, odručiti; koraci u usponu dokoracima; vaga pretklonom i zanoženjem, usklon; sunožnim odskokom skok sa pomeranjem; okret za 90° u usponu; saskok pruženim telom ili, za napredniji nivo - sa prednožnim raznoženjem.

2.7. Konj sa hvataljkama

Za učenike:

- iz upora prednjeg kolo prednožno desnom, kolo prednožno levom;

- iz upora stražnjeg kolo odnožno desnom, kolo odnožno levom

Školsko takmičenje (odeljenje, škola): aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja bira sprave na kojima će se učenici takmičiti.

Za naprednije učenike: sastavi iz sistema školskih sportskih takmičenja i učešće na višim nivoima školskih takmičenja.

Minimalni obrazovni zahtevi:

Za učenike: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, jedne sprave u uporu i jedne sprave u visu;

Za učenice: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, grede i dvovisinskog razboja.

SPORTSKA IGRA (po izboru)

Ponavljanje i učvršćivanje ranije obučavanih elemenata igre.

Dalje proširivanje i produbljavanje tehničko-taktičke pripremljenosti učenika u skladu sa izbornim programom za datu igru. Na osnovu prethodnih umenja u tehnici i taktici nastavnik planira konkretne sadržaje iz sportske igre.

Aktiv nastavnika, prema programu koji sam donosi (iz programa trećeg razreda (program po izboru učenika) u skladu sa mogućnostima škole, organizuje nastavu za koju učenici pokažu posebno interesovanje.

Minimalni obrazovni zahtevi:

Atletika: trčanje na 100 m za učenike i učenice, trčanje na 800 m za učenike i 500 m za učenice, skok udalj, skok uvis, bacanje kugle - na rezultat.

Takmičenje u u troboju (trčanje, skok uvis, bacanje kugle na rezultat.

Vežbe na spravama i tlu:

Za učenike: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, jedne sprave u uporu i jedne sprave u visu;

Za učenice: nastavni sadržaji iz programa vežbi na tlu, preskoka, grede i dvovisinskog razboja.

IV razred

(2 časa nedeljno, 66 godišnje)

Realizuje se program po izboru.

PROGRAM PO IZBORU UČENIKA

I-IV

Cilj i zadaci

Opšte postavke

Cilj nastave programa po izboru učenika - izabrani sport jeste da učenici zadovolje svoja interesovanja i potrebe za sticanjem znanja, sposobnosti za bavljenje sportom kao

integralnim delom fizičke kulture i nastojanje da stečena znanja primenjuju u životu (stvaranje trajne navike za bavljenje sportom i učešćem na takmičenjima);

Zadaci nastave programa po izboru učenika - izabrani sport jesu:

- sticanje teorijskih znanja u izabranom sportu, pružanje neophodnih znanja iz izabranog sporta;

(principi, tehnike, način vežbanja - treniranja, sticanje osnovnih i produbljenih taktičkih znanja;

- socijalizacija učenika kroz izabrani sport i negovanje etičkih vrednosti prema učesnicima u takmičenju;

- otkrivanje darovitih i talentovanih učenika za određeni sport i njihovo podsticanje da se bave sportom.

Učenici se na osnovu svojih sposobnosti i interesa opredeljuju za jedan sport u kome se obučavaju, usavršavaju i razvijaju svoje stvaralaštvo tokom cele školske godine. To mogu da budu predložene sportske grane i drugi sportovi za koje učenici pokažu interes.

Da bi se izbor ostvario, svaka škola je dužna da obezbedi prostorne i druge uslove za realizaciju bar četiri sporta.

Na početku svake školske godine nastavničko veće, na predlog stručnog veća nastavnika fizičkog vaspitanja, utvrđuje sportove za koji učenici te škole mogu da se opredele.

SADRŽAJI PROGRAMA

RITMIČKA GIMNASTIKA I NARODNI PLESOVI

Savladavanje osnovnih vežbi: "dokorak", menjajući korak galopom u svim pravcima, polkin korak, daleko visoki skok, "makazice".

Sistematska obrada estetskog pokreta tela u mestu i u kretanju bez rekvizita i sa rekvizitima, koristeći pri tome različitu dinamiku, ritam i tempo.

Primena savladane tehnike estetskog pokreta i kretanja u kratkim sastavima.

Treba savladati najmanje pet narodnih plesova.

Priprema za takmičenje i priredbe i učešće na njima.

SPORTSKA IGRA (po izboru)

Ponavljanje i učvršćivanje ranije obučavanih elemenata igre.

Dalje proširivanje i produbljavanje tehničko-taktičke pripremljenosti učenika u skladu sa izbornim programom za datu igru.

RUKOMET

Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu.

Pokrivanje i otkrivanje igrača, oduzimanje lopte, ometanje protivnika. Opšti principi postavljanja igrača u odbrani i napadu. Napad sa jednim i dva igrača i napad protiv zonske odbrane. Zonska odbrana i napad "čovek na čoveka". Uigravanje kroz trenažni proces.

Pravila igre.

Učestvovanje na razrednim, školskim i međuškolskim takmičenjima.

FUDBAL

Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu.

Pokrivanje i otkrivanje igrača, oduzimanje lopte i ometanje protivnika. Opšti principi postavljanja igrača u napadu i odbrani. Razne varijante napada i odbrane. Uigravanje kroz trenažni proces.

Pravila malog fudbala.

Učestvovanje na raznim školskim i međuškolskim takmičenjima.

KOŠARKA

Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu

Tehnika košarke. Šutiranje na koš iz mesta i kretanja, šut sa jednom ili obema rukama, sa raznih odstojanja od koša. Postavljanje i kretanje igrača u napadu i odbrani. Odbrana "zonom" i "čovek na čoveka". Napad protiv ovih vrsta odbrana. Kontranapad u raznim varijantama i princip bloka.

Pravila igre i suđenje.

Učestvovanje na razrednim i školskim takmičenjima.

ODBOJKA

Uvežbavati osnovne tehničke elemente koji su predviđeni programskim sadržajima za osnovnu školu

Tehnika odbojke. Igra sa povučenim i isturenim centrom. Smečiranje i njegova blokada. Uigravanje kroz trenažni proces.

Pravila igre i suđenja.

Učestvovanje na odeljenskim, razrednim i međuškolskim takmičenjima.

PLIVANJE

Upoznavanje i primena osnovnih sigurnosnih mera u plivanju;

Usvajanje dve tehnike plivanja (po sklonostima i izboru učenika). Vežbanje radi postizanja boljih rezultata. Skok na startu i okreti.

Učestvovanje na odeljenskim, razrednim i međuškolskim takmičenjima.

BORILAČKE VEŠTINE

Izbor borilačke veštine koja se izučava na matičnim fakultetima sporta i fizičkog vaspitanja, i koja je u programu Školskih sportskih takmičenja. Nastavnik u skladu sa mogućnostima škole i interesovanjima učenika predlaže nastavni program.

KLIZANJE I SKIJANJE

Programski zadaci iz klizanja i skijanja obuhvataju savladavanje osnovne tehnike i upoznavanje sa pravilima takmičenja. Nastavnik predlaže nastavni program, koji se zasniva na programu klizanja i predmeta skijanje na matičnim fakultetima.

Minimalni obrazovni zahtevi

Nivo sportsko-tehničkih dostignuća učenika u izbornom sportu se proverava kroz razredna, školska i međuškolska takmičenja kao i druga sportska takmičenja. Poželjno je da svaki učenik učestvuje na najmanje tri sportska takmičenja.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program fizičkog vaspitanja je nastavak programa fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi, s tim što je usmeren na još intenzivnije ostvarivanje individualnih i društvenih potreba u oblasti fizičke kulture. Radi toga, ovaj program zasnovan je na individualizaciji procesa fizičkog vaspitanja:

- obezbeđuje povezivanje znanja sa životom i praksom i kasnijim opredeljenjima učenika;

- zasnovan je na izbornoj nastavi za koju se učenici opredele prema svom afinitetu i potrebama;

- obavezuje školu na ostvarivanje određenih zadataka u ovoj oblasti.

ORGANIZACIJA RADA

Na početku teme učenike upoznati sa ciljevima i ishodima nastave/učenja, planom rada i načinima ocenjivanja;

Tokom realizacije časova fizičkog vaspitanja davati informacije o tome koje vežbe pozitivno utiču na status njihovog organizma, s obzirom na karakteristike njihove profesije, a koje negativno utiču na zdravlje;

Učenici koji pohađaju četvorogodišnje stručne škole daleko su više opterećeni u redovnom obrazovanju praktičnom i teorijskom nastavom od ostalih učenika. Zbog toga je fizičko vaspitanje, u ovim školama, značajno za aktivan oporavak učenika, kompenzaciju i relaksaciju s obzirom na njihova česta statička i jednostrana opterećenja. Teorijska znanja iz oblasti fizičkih aktivnosti su od velikog značaja za ukupnim bavljenjem fizičkim vežbama.

Oblici nastave

Predmet se realizuje kroz sledeće oblike nastave:

teorijska nastava;

merenje i testiranje;

praktična nastava.

Podela odeljenja na grupe

Odeljenje se ne deli prilikom realizacije;

Nastava se izvodi frontalno i po grupama, u zavisnosti od karaktera metodske jedinice koja se realizuje. Ukoliko je potrebno, naročito za vežbe iz korektivne gimnastike, pristup je individualan.

Mesto realizacije nastave

Teorijska nastava se realizuje u učionici ili u sali, istovremeno sa praktičnom nastavom;

Praktična nastava realizuje se na sportskom vežbalištu (sala, sportski otvoreni tereni, bazen, klizalište, skijalište).

Preporuke za realizaciju nastave

Nastava se realizuje u ciklusima koji traju približno 10-12 časova (uzastopnih). Nastavniku fizičkog vaspitanja je ostavljeno da, zavisno od potreba, precizira trajanje svakog ciklusa, kao i redosled njihovog sadržaja.

Sadržaj ciklusa je:

- za proveru nivoa znanja na kraju školske godine - jedan;

- za atletiku - jedan;

- za gimnastiku: vežbe na spravama i tlu - jedan;

- za sport po izboru učenika - dva;

- za povezivanje fizičkog vaspitanja sa životom i radom - jedan.

Način ostvarivanja programa

Sadržaji programa usmereni su na: razvijanje fizičkih sposobnosti; sportsko-tehničko obrazovanje; povezivanje fizičkog vaspitanja sa životom i radom.

Godišnji plan, program i raspored kroseva, takmičenja, zimovanja i drugih oblika rada utvrđuje se na početku školske godine na nastavničkom veću, na predlog stručnog veća nastavnika fizičkog vaspitanja.

Stručno veće nastavnika fizičkog vaspitanja, samostalno, određuje redosled obrade pojedinih sadržaja programa i ciklusa.

Časovi u toku nedelje treba da budu raspoređeni u jednakim intervalima, ne mogu se održavati kao blok časovi. Nastava se ne može održavati istovremeno sa dva odeljenja ni na sportskom terenu ni u fiskulturnoj sali.

U svim razredima nastava fizičkog vaspitanja se realizuje odvojeno za učenike i odvojeno za učenice, a samo u školama koje imaju po dva paralelna objekta za fizičko vaspitanje dozvoljena je istovremena realizacija časa.

Praćenje, vrednovanje i ocenjivanje

Praćenje napretka učenika u fizičkom vaspitanju se obavlja sukcesivno u toku čitave školske godine, na osnovu metodologije praćenja, merenja i vrednovanja efekata u fizičkom vaspitanju - standardi za ocenjivanje fizičkih sposobnosti učenika i postignuća u sportskim igrama.

Okvirni broj časova po temama:

Testiranje i provera savladanosti standarda iz osnovne škole (6 časova).

Teorijskih časova (2 u prvom i 2 u drugom polugodištu).

Atletika (12 časova).

Gimnastika: vežbe na spravama i tlu (12) časova.

Sportska igra: po izboru škole (12 časova).

Fizička aktivnost, odnosno sportska aktivnost:u skladu sa mogućnostima škole a po izboru učenika (10 časova).

Plivanje (10 časova).

Provera znanja i veština (4 časa).

POSEBNE AKTIVNOSTI

Iz fonda radnih dana i za izvođenje redovne nastave škola u toku školske godine organizuje:

Dva celodnevna izleta sa pešačenjem:

I razred do 12 km (ukupno u oba pravca);

II razred do 14 km (ukupno u oba pravca);

III razred do 16 km (ukupno u oba pravca);

Dva krosa: jesenji i prolećni.

Stručno veće nastavnika fizičkog vaspitanja utvrđuje program i sadržaj izleta, i dužinu staze za kroseve, prema uzrastu učenika.

Škola organizuje i sprovodi sportska takmičenja, kao jedinstveni deo procesa nastave fizičkog vaspitanja. Sportska takmičenja organizuju se u okviru radne subote i u drugo vreme

koje odredi škola. Međuškolska sportska takmičenja organizuju se u okviru kalendara koje odredi Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje Srbije koje je ujedno i organizator ovih takmičenja.

MATEMATIKA**

Cilj i zadaci

Cilj nastave matematike je da učenici usvoje znanja, razviju veštine, formiraju stavove potrebne za shvatanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu, formiranje naučnog pogleda na svet, rešavanje raznovrsnih zadataka iz struke i svakodnevnog života, nastavak matematičkog obrazovanja i samoobrazovanja i razvijanje ličnosti učenika.

Zadaci nastave matematike su da učenici:

- razvijaju logičko i apstraktno mišljenje;

- razvijaju sposobnosti jasnog i preciznog izražavanja i korišćenja osnovnog matematičko-logičkog jezika;

- razvijaju sposobnosti određivanja i procene kvantitativnih veličina i njihovog odnosa;

- razlikuju geometrijske objekte i njihove uzajamne odnose i transformacije;

- razumeju funkcionalne zavisnosti, njihovo predstavljanje i primenu;

- razvijaju sposobnosti sagledavanja strukovnih problema i njihovog matematičkog modelovanja i rešavanja;

- razvijaju sistematičnost, urednost, preciznost, temeljnost, istrajnost, kritičnost u radu, kreativnost i formiraju sistem vrednosti;

- razvijaju radne navike i unaprede sposobnosti za samostalni i grupni rad;

- steknu znanja i veštine primenljive u savladavanju nastavnih programa drugih predmeta;

- unaprede sposobnost korišćenja različitih izvora informacija i stručne literature;

- formiraju svest o univerzalnosti i primeni matematičkog načina mišljenja;

- budu podstaknuti za stručni razvoj i usavršavanje u skladu sa individualnim sposobnostima i potrebama struke i društva;

- unaprede sposobnosti rešavanja različitih problema i novih situacija u procesu rada i svakodnevnom životu.

MODELI NASTAVNIH PLANOVA

Za srednje stručne i umetničke škole utvrđeno je više modela:

M4 (3+2+0=5) - za trogodišnje obrazovanje u područjima (oblastima) rada: lične usluge (svi obrazovni profili); poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane (svi obrazovni profili poljoprivredne struke osim rukovaoca - mehaničara poljoprivredne tehnike);

M5 (3+2+2=7) - za trogodišnje obrazovanje u područjima rada: šumarstvo i obrada drveta (obrazovni profili: rukovalac šumskom mehanizacijom, šumar i rasadničar); trgovina, ugostiteljstvo i turizam (svi obrazovni profili); tekstilstvo i kožarstvo (svi obrazovni profili);

M6 (3+3+2=8) - za trogodišnje obrazovanje u područjima rada šumarstvo i obrada drveta (proizvođači primarnih i finalnih proizvoda drveta, tapetari); poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane (svi obrazovni profili prehrambene struke osim mesara, pekara i prerađivača mleka); saobraćaj (svi obrazovni profili); geologija, rudarstvo i metalurgija (svi obrazovni profili); geodezija i građevinarstvo (svi obrazovni profili); mašinstvo i obrada metala (svi obrazovni profili); hemija, nemetali i grafičarstvo (svi obrazovni profili osim grafičarskih);

M7 (3+3+3=9) - za trogodišnje obrazovanje u području rada: hemija, nemetali i grafičarstvo (svi obrazovni profili grafičara);

M8 (3+3+0+0=6) - za četvorogodišnje obrazovanje u područjima rada: kultura, umetnost i javno informisanje (svi obrazovni profili osim kulturološkog tehničara, tehničara dizajna enterijera i industrijskih proizvoda); lične usluge (svi obrazovni profili); poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane (tehničar hortikulture i zootehničar);

M9 (3+3+2+2=10) - za četvorogodišnje obrazovanje u područjima rada: kultura, umetnost i javno informisanje (tehničar dizajna enterijera i industrijskih proizvoda); zdravstvo i socijalna zaštita (obrazovni profili: farmaceutski tehničar, laboratorijski tehničar); šumarstvo i obrada drveta (šumarski tehničar); trgovina, ugostiteljstvo i turizam (svi obrazovni profili); ekonomija, pravo i administracija (pravni tehničar, birotehničar);

M10 (3+3+3+3=12) - za četvorogodišnje obrazovanje u područjima rada: šumarstvo i obrada drveta (tehničar za pejzažnu arhitekturu); geologija, rudarstvo i metalurgija (svi obrazovni profili u geologiji); tekstilstvo i kožarstvo (svi obrazovni profili osim tehničara - modelara kože); hemija, nemetali i grafičarstvo (svi obrazovni profili grafičara); poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane (tehničar poljoprivredne tehnike, svi obrazovni profili proizvodnje i prerade hrane);

M11 (3+3+3+3=12) - za četvorogodišnje obrazovanje u području rada: ekonomija, pravo i administracija (svi obrazovni profili osim pravnog tehničara, birotehničara);

M12 (4+4+3+3=14) - za četvorogodišnje obrazovanje u područjima rada: šumarstvo i obrada drveta (tehničar za primarnu obradu drveta i tehničar za finalnu obradu drveta); geodezija i građevinarstvo (izvođač osnovnih građevinskih radova, izvođač instalaterskih i završnih građevinskih radova); saobraćaj (svi obrazovni profili osim nautičkog tehničara - pomorski smer); mašinstvo i obrada metala (pogonski tehničari, mašinski tehničar motornih vozila, tehničar optike);

M13 (4+4+4+4=16) - za četvorogodišnje obrazovanje u područjima rada: elektrotehnika (svi obrazovni profili), geodezija i građevinarstvo (građevinski tehničari za: visokogradnju, niskogradnju, hidrogradnju, laboratorijska ispitivanja); geologija, rudarstvo i metalurgija (svi obrazovni profili u rudarstvu); mašinstvo n obrada metala (mašinski tehničar, tehničar za kompjutersko upravljanje, tehničar hidraulike i pneumatike, mašinski tehničar merne i regulacione tehnike, vazduhoplovni mašinski tehničar); hemija, nemetali i grafičarstvo (svi obrazovni profili osim grafičarskih);

M14 (4+5+5+4=18) - za četvorogodišnje obrazovanje u hidrometeorologiji (svi obrazovni profili).

SADRŽAJI PROGRAMA

Program M4 (3+2+0)

Poljoprivreda (svi obrazovni profili sem rukovaoca - mehaničara poljoprivredne tehnike); lične usluge (svi obrazovni profili).

Trogodišnje obrazovanje

I razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Logika i skupovi (9)

Osnovne logičke i skupovne operacije. Važniji zakoni zaključivanja. Osnovni matematički pojmovi, definicija, aksioma, teorema, dokaz. Dekartov proizvod. Elementi kombinatorike (prebrojavanje konačnih skupova): pravilo zbira i pravilo proizvoda.

Realni brojevi (5)

Pregled brojeva, operacije, polje realnih brojeva. Približne vrednosti realnih brojeva (greške, granica greške, zaokrugljivanje brojeva).

Proporcionalnost veličina (8)

Razmera i proporcija, proporcionalnost veličina (direktna, obrnuta, uopštenje), primene (srazmerni račun, račun podele i mešanja). Procentni račun, kamatni račun. Tablično i grafičko prikazivanje stanja, pojava i procesa.

Uvod u geometriju (8)

Tačka, prava i ravan. Odnosi pripadanja i rasporeda. Međusobni položaji tačaka, pravih i ravni.

Duž, ugao, diedar.

Normalnost pravih i ravni. Ugao između prave i ravni, ugao između dve ravni.

Izometrijske transformacije (21)

Podudarnost figura, podudarnost trouglova, izometrijska transformacija.

Vektor, jednakost vektora i operacije sa vektorima, primene. Translacija.

Rotacija.

Simetrija (osna, centralna, ravanska).

Primene izometrijskih transformacija u dokaznim i konstruktivnim zadacima o trouglu, četvorouglu, mnogouglu i krugu.

Racionalni algebarski izrazi (14)

Polinomi i operacije sa njima, deljivost polinoma. Rastavljanje polinoma na činioce. Važnije nejednakosti (dokazivanje).

Operacije sa racionalnim algebarskim izrazima (algebarski razlomci).

Linearne jednačine i nejednačine. Linearna funkcija (18)

Linearne jednačine sa jednom i više nepoznatih.

Ekvivalentnost i rešavanje linearnih jednačina sa jednom nepoznatom.

Linearna funkcija i njen grafik.

Sistem linearnih jednačina sa dve i tri nepoznate (razne metode rešavanja).

Primena linearnih jednačina i sistema linearnih jednačina na rešavanje različitih problema.

Linearne nejednačine sa jednom nepoznatom i njihovo rešavanje. Nejednačine oblika $(ax + b)(scx + d) < 0$ (gde je znak < moguće zameniti bilo kojim od sledećih znakova >, ≥, ≤).

Homotetija i sličnost (10)

Razmera i proporcionalnost duži. Talesova teorema i njena primene.

Homotetija, homotetija i sličnost.

Sličnost trouglova, primena kod pravouglog trougla, Pitagorina teorema. Primena sličnosti u rešavanju konstruktivnih i drugih zadataka.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

Stepenovanje i korenovanje (11)

Stepen čiji je izložilac ceo broj, operacije. Decimalni zapis broja u standardnom obliku.

Funkcija $y=x^n$ $(n \in N)$ i njen grafik.

Koren, stepen čiji je izložilac racionalan broj. Osnovne operacije sa korenima.

Kompleksni brojevi i osnovne operacije sa njima.

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija (14)

Kvadratna jednačina sa jednom nepoznatom i njeno rešavanje. Diskriminanta i priroda rešenja kvadratne jednačine.

Vijetove formule i njihove jednostavnije primene. Rastavljanje kvadratnog trinoma na linearne činioce.

Kvadratna funkcija i njen grafik, ekstremna vrednost.

Prostije kvadratne nejednačine.

Sistem od jedne kvadratne i jedne linearne jednačine sa dve nepoznate.

Eksponencijalna funkcija, logaritamska funkcija (11)

Eksponencijalna funkcija i njeno ispitivanje (svojstva, grafik). Jednostavnije eksponencijalne jednačine.

Pojam inverzne funkcije.

Pojam logaritma, osnovna svojstva. Logaritamska funkcija i njen grafik.

Osnovna pravila logaritmovanja, antilogaritmovanje. Dekadni logaritmi. Primene logaritama (geometrija, numerička matematika, praksa).

Poliedri (12)

Poliedar. Pravilan poliedar.

Prizma i piramida, ravni preseci prizme i piramide.

Površina poliedra, površina prizme, piramide i zarubljene piramide.

Zapremina poliedra (kvadra, prizme, piramide i zarubljene piramide).

Obrtna tela (10)

Cilindrična i konusna površ, obrtna površ.

Prav valjak, prava kupa i zarubljena prava kupa. Površina i zapremina pravog kružnog valjka, prave kružne kupe i zarubljene kružne kupe.

Sfera i lopta, ravni preseci sfere i lopte. Površina lopte, sferne kalote i pojasa. Zapremina lopte.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Program M5 (3+2+2)

Šumarstvo i obrada drveta (rukovalac šumskom mehanizacijom, šumar i rasadničar); trgovina, ugostiteljstvo i turizam (svi obrazovni profili); tekstilstvo i kožarstvo (svi obrazovni profili).

Trogodišnje obrazovanje

I i II razred

Program je istovetan sa programom M4.

III razred

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

Elementi trigonometrije (24)

Trigonometrijske funkcije oštrog ugla. Osnovne trigonometrijske identičnosti. Tabele vrednosti trigonometrijskih funkcija.

Rešavanje pravouglog trougla.

Uopštenje pojma ugla, merenje ugla, radijan.

Trigonometrijske funkcije ma kog ugla, svođenje na prvi kvadrant, periodičnost.

Grafici osnovnih trigonometrijskih funkcija. Grafik funkcije oblika $y=A \sin(ax+b)$.

Adicione teoreme (bez dokaza) i neke njihove posledice.

Jednostavnije trigonometrijske jednačine ($\sin ax=b$ i sl.).

Sinusna i kosinusna teorema, rešavanje trougla.

Primene trigonometrije (u metričkoj geometriji, fizici, praksi).

Analitička geometrija u ravni (21)

Rastojanje između dve tačke. Podela duži u datoj razmeri. Površina trougla.

Prava: razni oblici jednačine prave, ugao između dve prave, odstojanje tačke od prave. Linearne nejednačine sa dve nepoznate i njihovi sistemi (uz grafičku interpretaciju).

Krive linije drugog reda: kružnica, elipsa, hiperbola, parabola (jednačina, odnos prave i krive linije drugog reda, tangenta).

Nizovi (7)

Osnovni pojmovi o nizovima, granična vrednost niza.

Aritmetički niz. Geometrijski niz.

Neke primene nizova.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Program M6 (3+3+2)

Šumarstvo i obrada drveta (proizvođači primarnih i finalnih proizvoda od drveta, tapetari); poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane (svi obrazovni profili prehrambene struke osim mesara, pekara i prerađivača mleka); ekonomija, pravo i administracija (svi obrazovni profili); saobraćaj (svi obrazovni profili); geologija, rudarstvo i metalurgija (svi obrazovni profili); geodezija i građevinarstvo (svi obrazovni profili); mašinstvo i obrada metala (svi obrazovni profili); hemija, nemetali i grafičarstvo (svi obrazovni profili osim grafičarskih).

Trogodišnje obrazovanje

I razred

Program je istovetan sa programom M4

II razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Trigonometrija pravouglog trougla (8)

Trigonometrijske funkcije oštrog ugla; osnovne trigonometrijske identičnosti. Tabele vrednosti trigonometrijskih funkcija.

Rešavanje pravouglog trougla.

Stepenovanje i korenovanje (17)

Stepen čiji je izložilac ceo broj, operacije. Decimalni zapis broja u standardnom obliku.

Funkcija $y=x^n$ $(n \in N)$ i njen grafik.

Koren, stepen čiji je izložilac racionalan broj. Osnovne operacije sa korenima.

Kompleksni brojevi i osnovne operacije sa njima.

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija (25)

Kvadratna jednačina sa jednom nepoznatom i njeno rešavanje. Diskriminanta i priroda rešenja kvadratne jednačine.

Vijetove formule i njihove jednostavnije primene. Rastavljanje kvadratnog trinoma na linearne činioce.

Kvadratna funkcija i njen grafik, ekstremna vrednost.

Prostije kvadratne nejednačine.

Prostiji sistemi jednačina sa dve nepoznate koji sadrže kvadratnu jednačinu (kvadratna i linearna, dve čisto kvadratne jednačine).

Prostije iracionalne jednačine.

Eksponencijalna funkcija, logaritamska funkcija (16)

Eksponencijalna funkcija i njeno ispitivanje (svojstva, grafik). Jednostavnije eksponencijalne jednačine.

Pojam inverzne funkcije.

Pojam logaritma, osnovna svojstva. Logaritamska funkcija i njen grafik.

Osnovna pravila logaritmovanja, antilogaritmovanje. Dekadni logaritmi. Primene logaritama (geometrija, numerička matematika, praksa).

Poliedri (16)

Poliedar, pravilan poliedar.

Prizma i piramida, ravni preseci prizme i piramide.

Površina poliedra, površina prizme, piramide i zarubljene piramide.

Zapremina poliedra (kvadra, prizme, piramide i zarubljene piramide).

Obrtna tela (11)

Cilindrična i konusna površ, obrtna površ.

Prav valjak, prava kupa i zarubljena prava kupa. Površina i zapremina pravog kružnog valjka, prave kružne kupe i zarubljene kružne kupe.

Sfera i lopta, ravni preseci sfere i lopte. Površina lopte, sferne kalote i pojasa. Zapremina lopte.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

III razred

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

Trigonometrijske funkcije (24)

Uopštenje pojma ugla, merenje ugla, radijan.

Trigonometrijske funkcije ma kog ugla, svođenje na prvi kvadrant, periodičnost.

Grafici osnovnih trigonometrijskih funkcija. Grafik funkcije oblika $y=A\sin(ax+b)$.

Adicione teoreme (bez dokaza) i neke njihove posledice.

Jednostavnije trigonometrijske jednačine ($\sin ax=b$ i sl.).

Sinusna i kosinusna teorema, rešavanje trougla.

Primene trigonometrije (u metričkoj geometriji, fizici, praksi).

Analitička geometrija u ravni (21)

Rastojanje dve tačke. Podela duži u datoj razmeri. Površina trougla.

Prava: razni oblici jednačine prave, ugao između dve prave, rastojanje tačke od prave. Linearne nejednačine sa dve nepoznate i njihovi sistemi (grafička interpretacija).

Krive linije drugog reda: kružnica, elipsa, hiperbola, parabola (jednačina, odnos prave i krive linije drugog reda, tangenta).

Nizovi (7)

Osnovni pojmovi o nizovima, granična vrednost niza.

Aritmetički niz. Geometrijski niz.

Neke primene nizova.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Program M7 (3+3+3)

Hemija, nemetali i grafičarstvo (svi obrazovni profili u grafičarstvu).

Trogodišnje obrazovanje

I i II razred

Program je istovetan sa programom M6

III razred

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)

Trigonometrijske funkcije (29)

Uopštenje pojma ugla, merenje ugla, radijan.

Trigonometrijske funkcije ma kog ugla, svođenje na prvi kvadrant, periodičnost.

Grafici osnovnih trigonometrijskih funkcija. Grafik funkcije oblika $z=A\sin(ax+b)$.

Adicione formule. Transformacije trigonometrijskih izraza.

Jednostavnije trigonometrijske jednačine ($\sin(ax+b)=c$ i sl.) i najjednostavnije trigonometrijske nejednačine ($\sin ax>m$ i sl.).

Sinusna i kosinusna teorema, rešavanje trougla.

Primene trigonometrije (metrička geometrija, fizika, praksa).

Vektori (10)

Pravougli koordinatni sistem u prostoru, koordinate vektora. Skalarni, vektorski i mešoviti proizvod vektora.

Analitička geometrija u ravni (30)

Rastojanje dve tačke. Podela duži u datoj razmeri. Površina trougla.

Prava: razni oblici jednačine prave, ugao između dve prave, rastojanje tačke od prave.

Linearne nejednačine sa dve nepoznate i sistemi linearnih nejednačina sa dve nepoznate (uz grafičku interpretaciju).

Krive linije drugog reda (kružnica, elipsa, hiperbola i parabola): jednačina krive, odnos prave i krive linije drugog reda, uslov dodira.

Elementi linearnog programiranja (5)

Pojam linearnog programiranja, primeri (transportni problem i dr). Rešavanje problema linearnog programiranja - ekstremna vrednost izraza $Ay+By+C$ na konveksnom poligonu u ravni (geometrijski pristup).

Nizovi (10)

Osnovni pojmovi o nizovima, granična vrednost niza.

Aritmetički niz. Geometrijski niz.

Neke primene nizova.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Program M8 (3+3+0+0)

Kultura, umetnost i javno informisanje (svi obrazovni profili osim tehničara dizajna enterijera i industrijskih proizvoda); lične usluge (svi obrazovni profili); poljoprivreda (tehničar hortikulture i zootehničar).

Četvorogodišnje obrazovanje

I i II razred

Program je istovetan sa programom M6

Program M9 (3+3+2+2)

Kultura, umetnost i javno informisanje (tehničar dizajna enterijera i industrijskih proizvoda); zdravstvo (farmaceutski tehničar i laboratorijski tehničar); šumarstvo i obrada drveta

(šumarski tehničar); trgovina, ugostiteljstvo i turizam (svi obrazovni profili); ekonomija, pravo i administracija (pravni tehničar, birotehničar).

Četvorogodišnje obrazovanje

I razred

Program je istovetan sa programom M4.

II razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Stepenovanje i korenovanje (18)

Stepen čiji je izložilac ceo broj, operacije, decimalni zapis broja u standardnom obliku.

Funkcija $y=x^n$ $(n \in N)$ i njen grafik.

Koren; stepen čiji je izložilac racionalan broj. Osnovne operacije sa korenima.

Kompleksni brojevi i osnovne operacije sa njima.

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija (26)

Kvadratna jednačina sa jednom nepoznatom i njeno rešavanje, diskriminanta i priroda rešenja kvadratne jednačine.

Vijetove formule i njihove jednostavnije primene. Rastavljanje kvadratnog trinoma na linearne činioce.

Kvadratna funkcija i njen grafik, ekstremna vrednost.

Prostije kvadratne nejednačine.

Prostiji sistemi jednačina sa dve nepoznate koji sadrže kvadratnu jednačinu (kvadratna i linearna, dve čisto kvadratne jednačine).

Prostije iracionalne jednačine.

Eksponencijalna funkcija, logaritamska funkcija (17)

Eksponencijalna funkcija i njeno ispitivanje (svojstva, grafik). Jednostavnije eksponencijalne jednačine.

Pojam inverzne funkcije.

Pojam logaritma, osnovna svojstva. Logaritamska funkcija i njen grafik.

Osnovna pravila logaritmovanja, antilogaritmovanje. Dekadni logaritmi. Primene logaritama (geometrija, numerička matematika, praksa).

Elementi trigonometrije (32)

Trigonometrijske funkcije oštrog ugla. Osnovne trigonometrijske identičnosti. Tablice vrednosti trigonometrijskih funkcija.

Rešavanje pravouglog trougla.

Uopštenje pojma ugla (merenje ugla, radijan). Trigonometrijske funkcije ma kog ugla, svođenje na prvi kvadrant, periodičnost.

Grafici osnovnih trigonometrijskih funkcija. Grafik funkcije $y=A\sin(ax+b)$.

Adicione teoreme (bez dokaza) i neke njihove posledice.

Jednostavnije trigonometrijske jednačine ($\sin x=b$ i sl.).

Sinusna i kosinusna teorema, rešavanje trougla. Primene trigonometrije (u metričkoj geometriji, fizici, praksi).

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

III razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

Poliedri (17)

Poliedar, pravilan poliedar.

Prizma i piramida, ravni preseci prizme i piramide.

Površina poliedra, površina prizme, piramide i zarubljene piramide.

Zapremina poliedra (kvadra, prizme, piramide i zarubljene piramide).

Obrtna tela (11)

Cilindrična i konusna površ, obrtna površ.

Prav valjak, prava kupa, zarubljena prava kupa i njihove površine i zapremine.

Sfera i lopta, sfera i ravan. Površina i zapremina lopte.

Analitička geometrija u ravni (22)

Rastojanje dve tačke. Podela duži u datoj razmeri. Površina trougla.

Prava: razni oblici jednačine prave, ugao između dve prave, rastojanje tačke od prave. Linearne nejednačine sa dve nepoznate i njihovi sistemi (grafička interpretacija).

Krive linije drugog reda: kružnica, elipsa, hiperbola, parabola (jednačina, odnos prave i krive linije drugog reda, tangenta).

Nizovi (8)

Osnovni pojmovi o nizovima, granična vrednost niza.

Aritmetički niz. Geometrijski niz.

Neke primene nizova.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

IV razred

(2 časa nedeljno, 64 časa godišnje)

Elementi privredne matematike (8)

Ulozi na štednju.

Složeni kamatni račun (pojam, izračunavanje krajnje i početne vrednosti kapitala, izračunavanje kamatne stope i vremena).

Funkcije (12)

Važniji pojmovi o funkcijama jedne promenljive (definisanost, parnost, monotonost, periodičnost, nule). Pregled važnijih elementarnih funkcija, polinomi.

Neprekidnost funkcije (geometrijski smisao). Granična vrednost funkcije.

Izvod funkcije (12)

Priraštaj funkcije. Izvod funkcije (preko problema tangente i brzine). Osnovne teoreme o izvodu, izvodi elementarnih funkcija.

Ispitivanje funkcija (uz primenu izvoda), grafik funkcije.

Verovatnoća i statistika (20)

Slučajni događaji. Verovatnoća. Uslovna verovatnoća i nezavisnost.

Slučajne promenljive. Binomna i normalna raspodela. Srednja vrednost i disperzija.

Populacija, obeležje i uzorak. Osnovni zadaci matematičke statistike. Prikupljanje, sređivanje, grafičko prikazivanje i numerička obrada podataka.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Program M10 (3+3+3+3)

Šumarstvo i obrada drveta (tehničar za pejzažnu arhitekturu); geologija, rudarstvo i metalurgija (svi obrazovni profili u geologiji); tekstilstvo i kožarstvo (svi obrazovni profili osim tehničara - modelara kože); hemija, nemetali i grafičarstvo (svi obrazovni profili u grafičarstvu); poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane (tehničar poljoprivredne tehnike, svi obrazovni profili u proizvodnji i preradi hrane).

Četvorogodišnje obrazovanje

I i II razred

Program je istovetan s programom M9

III razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Poliedri (18)

Poliedar, pravilan poliedar.

Prizma i piramida, ravni preseci prizme i piramide, kose slike u ravni.

Površina poliedra.

Zapremina poliedra (kvadra, prizme, piramide i zarubljene piramide).

Obrtna tela (13)

Cilindrična, konusna i obrtna površ.

Prav valjak, prava kupa, zarubljena prava kupa i njihove površine i zapremine.

Sfera i njeni preseci. Površina lopte, kalote i pojasa. Zapremina lopte.

Nizovi (12)

Osnovni pojmovi o nizovima, granična vrednost niza.

Aritmetički niz. Geometrijski niz.

Neke primene nizova.

Vektori (12)

Pravougli koordinatni sistem u prostoru, koordinate vektora. Skalarni, vektorski i mešoviti proizvod vektora.

Analitička geometrija u ravni (33)

Rastojanje između dve tačke. Podela duži u datoj razmeri. Površina trougla.

Prava: razni oblici jednačine prave, ugao između dve prave, rastojanje tačke od prave.

Linearne nejednačine sa dve nepoznate i sistemi linearnih nejednačina sa dve nepoznate (uz grafičku interpretaciju).

Krive linije drugog reda (kružnica, elipsa, hiperbola i parabola): jednačina krive, odnos prave i krive linije drugog reda, uslov dodira.

Elementi linearnog programiranja (5)

Pojam linearnog programiranja, primeri (transportni problem i dr). Rešavanje problema linearnog programiranja - ekstremna vrednost izraza $Ax+By+C$ na konveksnom poligonu u ravni (geometrijski pristup).

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12)

IV razred

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)

Funkcije (22)

Važniji pojmovi o funkcijama jedne promenljive (definisanost, parnost, monotonost, periodičnost, nule). Složena funkcija i inverzna funkcija (pojam i jednostavniji primeri).

Pregled važnijih elementarnih funkcija, polinomi.

Neprekidnost funkcije (geometrijski smisao). Granična vrednost funkcije.

Izvod funkcije (22)

Priraštaj funkcije. Izvod funkcije (preko problema tangente i brzine). Osnovne teoreme o izvodu (izvod zbira, proizvoda, količnika i složene funkcije). Izvodi elementarnih funkcija.

Ispitivanje funkcija (uz primenu izvoda), grafik funkcije.

Kombinatorika (10)

Osnovna pravila kombinatorike.

Varijacije, permutacije; kombinacije bez ponavljanja.

Verovatnoća i statistika (30)

Slučajni događaji. Verovatnoća. Uslovna verovatnoća i nezavisnost. Slučajne veličine. Binomna, Puasonova i normalna raspodela. Srednja vrednost i disperzija. Populacija, obeležje i uzorak.

Prikupljanje, sređivanje i prikazivanje podataka. Pojam ocene parametara. Ocene verovatnoće, srednje vrednosti i disperzije. Intervalne ocene za verovatnoću i srednju vrednost.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Program M11 (3+3+3+3)

Ekonomija, pravo i administracija (svi obrazovni profili osim pravnog tehničara, birotehničara).

Četvorogodišnje obrazovanje

I i II razred

Program je istovetan s programom M9

III razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Poliedri (14)

Poliedar, pravilan poliedar.

Prizma i piramida, ravni preseci prizme i piramide, kose slike u ravni.

Površina poliedra.

Zapremina poliedra (kvadra, prizme, piramide i zarubljene piramide).

Obrtna tela(10)

Cilindrična, konusna i obrtna površ.

Prav valjak, prava kupa, zarubljena prava kupa i njihove površine i zapremine.

Sfera i njeni preseci. Površina lopte, kalote i pojasa. Zapremina lopte.

Nizovi (12)

Osnovni pojmovi o nizovima, granična vrednost niza.

Aritmetički niz. Geometrijski niz.

Neke primene nizova.

Analitička geometrija u ravni (27)

Rastojanje dve tačke. Podela duži u datoj razmeri. Površina trougla.

Prava: razni oblici jednačine prave, ugao između dve prave, rastojanje tačke od prave.

Linearne nejednačine sa dve nepoznate i sistemi linearnih nejednačina sa dve nepoznate (uz grafičku interpretaciju).

Krive linije drugog reda (kružnica, elipsa, hiperbola, parabola): jednačina, odnos prave i krive linije drugog reda, tangenta, zajednička svojstva.

Elementi linearnog programiranja (5)

Pojam linearnog programiranja, primeri (transportni problem i dr). Rešavanje problema linearnog programiranja - ekstremna vrednost izraza $Ax+By+C$ na konveksnom poligonu u ravni (geometrijski pristup).

Elementi privredne i finansijske matematike (25)

Prost kamatni račun, kamatni broj i kamatni ključ, primene.

Složeni kamatni račun: pojam, izračunavanje krajnje vrednosti i početne vrednosti kapitala, broja perioda i kamatne stope (dekurzivno i anticipativno ukamaćivanje).

Račun uloga: periodični ulozi (početkom ili krajem obračunskog perioda); izračunavanje zbira ukamaćenih vrednosti, iznosa uloga, kamatne stope i vremena ulaganja.

Tokovi plaćanja (krajem i početkom obračunskog perioda): sadašnja vrednost (uplate i isplate); izračunavanje iznosa plaćanja, kamatne stope i vremena plaćanja.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

IV razred

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)

Elementi finansijske matematike (18)

Pojam i vrste zajmova. Amortizacija zajma jednakim anuitetima i jednakim otplatama: izračunavanje zajma, anuiteta, kamatne stope i broja anuiteta; plan amortizacije zajma; veza između otplata: izračunavanje zajma, otplaćenog dela zajma i ostatka zajma pomoću prve otplate. Konverzija zajma. Amortizacija zajmova podeljenih na obveznice.

Funkcije (20)

Važniji pojmovi i činjenice o funkcijama jedne promenljive (definisanost, nule, parnost, monotonost, periodičnost). Složena funkcija (pojam i jednostavniji primeri).

Pregled važnijih elementarnih funkcija. Polinomi (nule polinoma, Bezuov stav, primene).

Neprekidnost funkcije (geometrijski smisao).

Granična vrednost funkcije, neke karakteristične granične vrednosti, broj e.

Izvod funkcije (26)

Priraštaj funkcije. Izvod funkcije (problem tangente i brzine). Osnovne teoreme o izvodu (izvod zbira, proizvoda, količnika i složene funkcije). Izvodi elementarnih funkcija.

Ispitivanje funkcija (uz primenu izvoda), grafik funkcije. Opšta šema ispitivanja i skiciranja grafika funkcije.

Primena izvoda u ekonomiji: funkcija tražnje, cene i prihoda, maksimum prihoda; funkcija ukupnih i prosečnih troškova, minimum prosečnih troškova; funkcija dobiti; elastičnost funkcija: elastičnost funkcija tražnje, prihoda i troškova.

Kombinatorika i verovatnoća (20)

Osnovna pravila kombinatorike. Varijacije, permutacije; kombinacije bez ponavljanja.

Slučajni događaji. Verovatnoća. Uslovna verovatnoća i nezavisnost.

Slučajne promenljive. Binomna i normalna raspodela. Srednja vrednost i disperzija.

Populacija, obeležje i uzorak. Osnovni zadaci matematičke statistike. Prikupljanje, sređivanje, grafičko prikazivanje i numerička obrada podataka.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Program M12 (4+4+3+3)

Šumarstvo i obrada drveta (tehničar za primarnu obradu drveta i tehničar za finalnu obradu drveta); geodezija i građevinarstvo (izvođač osnovnih građevinskih radova, izvođač instalaterskih i završnih građevinskih radova); saobraćaj (svi obrazovni profili osim nautičkog tehničara - pomorski smer); mašinstvo i obrada metala (pogonski tehničari, mašinski tehničar motornih vozila, tehničar optike)

Četvorogodišnje obrazovanje

I razred

(4 časa nedeljno, 140 časova godišnje)

Logika i skupovi (14)

Osnovne logičke i skupovne operacije. Važniji zakoni zaključivanja. Osnovni matematički pojmovi, definicija, aksioma, teorema, dokaz.

Dekartov proizvod, relacije i funkcije. Elementi kombinatorike - prebrojavanje konačnih skupova (pravilo zbira i pravilo proizvoda).

Realni brojevi (9)

Pregled brojeva, operacije, polje realnih brojeva.

Približne vrednosti realnih brojeva (greške, granica greške, zaokrugljivanje brojeva; osnovne operacije sa približnim vrednostima).

Proporcionalnost veličina (10)

Razmera i proporcija, proporcionalnost veličina (direktna, obrnuta, uopštenje), primene (srazmerni račun, račun podele i mešanja).

Procentni račun, kamatni račun.

Tablično i grafičko prikazivale stanja, pojava i procesa.

Uvod u geometriju (12)

Tačka, prava i ravan. Odnosi pripadanja i rasporeda. Međusobni položaji tačaka, pravih i ravni.

Duž, ugao, diedar.

Normalnost pravih i ravni. Ugao između prave i ravni, ugao između dve ravni.

Izometrijske transformacije (28)

Podudarnost figura, podudarnost trouglova, izometrijska transformacija.

Vektor, jednakost vektora i operacije sa vektorima, primene. Translacija.

Rotacija.

Simetrija (osna, centralna, ravanska).

Primene izometrijskih transformacija u dokaznim i konstruktivnim zadacima o trouglu, četvorouglu, mnogouglu i krugu.

Racionalni algebarski izrazi (16)

Polinomi i operacije sa njima, deljivost polinoma. Rastavljanje polinoma na činioce. Važnije nejednakosti (dokazivanje).

Operacije sa racionalnim algebarskim izrazima (algebarski razlomci).

Linearne jednačine i nejednačine.

Linearna funkcija (16)

Linearne jednačine sa jednom i više nepoznatih.

Ekvivalentnost i rešavanje linearnih jednačina sa jednom nepoznatom.

Linearna funkcija i njen grafik.

Sistem linearnih jednačina sa dve i tri nepoznate (razne metode rešavanja).

Primena linearnih jednačina na rešavanje različitih problema.

Linearne nejednačine sa jednom nepoznatom i njihovo rešavanje. Nejednačine oblika $(ax+b)(cx+d)<0$ (gde je znak < moguće zameniti bilo kojim od sledećih znakova >, ≥, ≤).

Homotetija i sličnost (14)

Razmera i proporcionalnost duži. Talesova teorema i njene primene.

Homotetija, homotetija i sličnost.

Sličnost trouglova, primena kod pravouglog trougla, Pitagorina teorema. Primena sličnosti u rešavanju konstruktivnih i drugih zadataka.

Trigonometrija pravouglog trougla (9)

Trigonometrijske funkcije oštrog ugla. Osnovne trigonometrijske identičnosti.

Rešavanje pravouglog trougla.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

II razred

(4 časa nedeljno, 140 časova godišnje)

Stepenovanje i korenovanje (26)

Stepen čiji je izložilac ceo broj, operacije. Decimalni zapis broja u standardnom obliku.

Funkcija $y=x^n$ $(n \in N)$ i njen grafik.

Koren, stepen čiji je izložilac racionalan broj. Osnovne operacije sa korenima.

Kompleksni brojevi i osnovne operacije sa njima.

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija (36)

Kvadratna jednačina sa jednom nepoznatom i njeno rešavanje. Priroda rešenja kvadratne jednačine (diskriminanta).

Vijetove formule, rastavljanje kvadratnog trinoma na linearne činioce, primene.

Neke jednačine koje se svode na kvadratne.

Kvadratna funkcija i njen grafik, ekstremna vrednost.

Kvadratne nejednačine.

Prostiji sistemi jednačina sa dve nepoznate koje sadrže kvadratnu jednačinu (kvadratna i linearna, dve čisto kvadratne), sa grafičkom interpretacijom.

Prostije iracionalne jednačine.

Trigonometrijske funkcije (42)

Uopštenje pojma ugla, merenja ugla, radijan.

Trigonometrijske funkcije ma kog ugla, vrednosti trigonometrijskih funkcija ma kog ugla, svođenje na prvi kvadrant, periodičnost.

Grafici osnovnih trigonometrijskih funkcija. Grafici funkcija oblika $y=A\sin(ax+b)$ $y=A\cos(ax+b)$.

Adicione teoreme. Transformacije trigonometrijskih izraza (trigonometrijskih funkcija dvostrukih uglova i poluuglova, transformacije zbira i razlike trigonometrijskih funkcija u proizvod i obrnuto).

Trigonometrijske jednačine i jednostavnije nejednačine.

Sinusna i kosinusna teorema, rešavanje trougla.

Primene trigonometrije (u metričkoj geometriji, fizici, praksi).

Eksponencijalna funkcija, logaritamska funkcija (24)

Eksponencijalna funkcija i njeno ispitivanje (svojstva, grafik). Jednostavnije eksponencijalne jednačine i nejednačine.

Pojam inverzne funkcije.

Pojam logaritma, osnovna svojstva. Logaritamska funkcija i njen grafik.

Osnovna pravila logaritmovanja, antilogaritmovanje. Dekadni logaritmi. Primene logaritama (geometrija, numerička matematika, praksa).

Jednostavnije logaritamske jednačine.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

III razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Poliedri (17)

Poliedar, pravilan poliedar.

Prizma i piramida, ravni preseci prizme i piramide.

Površina poliedra, površina prizme, piramide i zarubljene piramide.

Zapremina poliedra (kvadra, prizme, piramide i zarubljene piramide).

Obrtna tela (11)

Cilindrična i konusna površ, obrtna površ.

Prav valjak, prava kupa i zarubljena prava kupa. Površina i zapremina pravog kružnog valjaka, prave kružne kupe i zarubljene kružne kupe.

Sfera i lopta, ravni preseci sfere i lopte. Površina lopte, sferne kalote i pojasa. Zapremina lopte.

Vektori (12)

Pravougli koordinatni sistem u prostoru, koordinate vektora. Skalarni, vektorski i mešoviti proizvod vektora.

Analitička geometrija u ravni (32)

Rastojanje između dve tačke. Podela duži u datoj razmeri.

Površina trougla.

Prava: razni oblici jednačine prave, ugao između dve prave, rastojanje tačke od prave.

Linearna nejednačina sa dve nepoznate i sistem linearnih nejednačina sa dve nepoznate (uz grafičku interpretaciju).

Krive linije drugog reda: kružnica, elipsa, hiperbola, parabola (jednačine, međusobni odnosi prave i krivih drugog reda, uslov dodira, tangenta).

Elementi linearnog programiranja (5)

Pojam linearnog programiranja, primeri (transportni problem i dr.). Rešavanje problema linearnog programiranja: ekstremna vrednost izraza $Ax+By+C$ na konveksnom poligonu (geometrijski pristup).

Matematička indukcija. Nizovi (16)

Matematička indukcija i neke njene primene. Osnovni pojmovi o nizovima, granična vrednost niza.

Aritmetički niz. Geometrijski niz.

Neke primene nizova.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

IV razred

(3 časa nedeljno, 96 časova godišnje)

Funkcije (18)

Važniji pojmovi i činjenice o funkcijama jedne promenljive (definisanost, nule, parnost, monotonost, periodičnost). Složena funkcija (pojam i jednostavniji primeri).

Pregled važnijih elementarnih funkcija, polinomi.

Neprekidnost funkcije (geometrijski smisao).

Granična vrednost funkcije.

Izvod funkcije (20)

Priraštaj funkcije. Izvod funkcije (problem tangente i brzine). Osnovne teoreme o izvodu, izvodi elementarnih funkcija.

Diferencijal i njegova primena kod aproksimacija funkcija.

Ispitivanje funkcija (uz primenu izvoda), grafik funkcije.

Integral (18)

Neodređeni integral. Osnovna pravila o integralu, integral elementarnih funkcija, tabela osnovnih integrala.

Metod zamene, metod parcijalne integracije.

Najjednostavniji primeri diferencijalnih jednačina: $y' = f(x)g(y)$, $y'' = C$, $y'' = -k^2 y$.

Određeni integral, Njutn-Lajbnicova formula (bez dokaza). Primene određenog integrala (rektifikacija, kvadratura, kubatura).

Kombinatorika (8)

Osnovna pravila. Varijacije, permutacije; kombinacije (bez ponavljanja).

Binomni obrazac.

Verovatnoća i statistika (20)

Slučajni događaji. Verovatnoća. Uslovna verovatnoća i nezavisnost. Slučajne veličine. Binomna, Puasonova i normalna raspodela. Srednja vrednost i disperzija. Populacija, obeležje i uzorak. Prikupljanje, sređivanje i prikazivanje podataka. Pojam ocene parametara. Ocene verovatnoće, srednje vrednosti i disperzije. Intervalne ocene za verovatnoću i srednju vrednost.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Program M13 (4+4+4+4)

Elektrotehnika (svi obrazovni profili); geodezija i građevinarstvo (građevinski tehničari za: visokogradnju, niskogradnju, hidrogradnju, laboratorijska ispitivanja); geologija, rudarstvo i metalurgija (svi obrazovni profili u rudarstvu); mašinstvo i obrada metala (mašinski tehničar,

tehničar za kompjutersko upravljanje, tehničar hidraulike i pneumatike, mašinski tehničar merne i regulacione tehnike, vazduhoplovni mašinski tehničar); hemija, nemetali i grafičarstvo (svi obrazovni profili osim grafičara).

Četvorogodišnje obrazovanje

I i II razred

Program je istovetan sa programom M12.

III razred

(4 časa nedeljno, 140 časova godišnje)

Poliedri (20)

Rogalj, triedar. Poliedar, Ojlerova teorema, pravilni poliedri.

Prizma i piramida, ravni preseci prizme i piramide.

Površina poliedra. Površina prizme, piramide i zarubljene piramide.

Zapremina poliedra, zapremina kvadra, Kavalijerijev princip. Zapremina prizme, piramide i zarubljene piramide.

Obrtna tela (15)

Cilindrična i konusna površ, obrtna površ.

Prav valjak, prava kupa i zarubljena prava kupa. Površina i zapremina pravog kružnog valjka, prave kružne kupe i zarubljene kružne kupe.

Sfera i lopta, ravni preseci sfere i lopte. Površina lopte, sferne kalote i pojasa. Zapremina lopte.

Upisana i opisana sfera poliedra, pravog valjka i kupe.

Vektori (14)

Pravougli koordinatni sistem u prostoru, projekcije vektora, koordinate vektora.

Skalarni, vektorski i mešoviti proizvod vektora. Neke primene vektora.

Analitička geometrija u ravni (40)

Rastojanje između dve tačke. Podela duži u datoj razmeri.

Površina trougla.

Prava: razni oblici jednačine prave, ugao između dve prave, rastojanje tačke od prave.

Krive linije drugog reda: kružnica, elipsa, hiperbola, parabola (jednačine, međusobni odnosi prave i krivih drugog reda, uslov dodira, tangenta i zajednička svojstva).

Elementi linearne algebre i linearnog programiranja (14)

Sistemi linearnih jednačina. Gausov postupak.

Linearna nejednačina sa dve nepoznate i sistem linearnih nejednačina sa dve nepoznate (uz grafičku interpretaciju).

Pojam linearnog programiranja, primeri (transportni problem i dr.). Rešavanje problema linearnog programiranja: ekstremna vrednost izraza $Ax+By+C$ na konveksnom poligonu (geometrijski pristup).

Matematička indukcija. Nizovi (20)

Matematička indukcija i neke njene primene.

Osnovni pojmovi o nizovima, granična vrednost niza.

Aritmetički niz. Geometrijski niz.

Neke primene nizova.

Kompleksni brojevi (5)

Trigonometrijski oblik kompleksnog broja, Moavrova formula. Neke primene kompleksnih brojeva.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

IV razred

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

Funkcije (28)

Važniji pojmovi i činjenice o funkcijama jedne promenljive (definisanost, nule, parnost, monotonost, periodičnost). Složena funkcija (pojam i jednostavniji primeri).

Pregled elementarnih funkcija.

Granična vrednost i neprekidnost funkcije (geometrijski smisao). Asimptote.

Izvod funkcije (26)

Priraštaj funkcije. Izvod funkcije (problem tangente i brzine). Osnovne teoreme o izvodu, izvodi elementarnih funkcija.

Diferencijal i njegova primena kod aproksimacija funkcija.

Ispitivanje funkcija (uz primenu izvoda), grafik funkcije.

Integral (22)

Neodređeni integral. Osnovna pravila o integralu, tabela osnovnih integrala, integrali nekih elementarnih funkcija.

Metod zamene, metod parcijalne integracije.

Najjednostavniji primeri diferencijalnih jednačina: $y' = f(x)g(y)$, $y'' = C$, $y'' = -k^2 y$

Određeni integral, Njutn-Lajbnicova formula (bez dokaza).

Primene određenog integrala (rektifikacija, kvadratura, kubatura).

Kombinatorika (12)

Osnovna pravila. Varijacije, permutacije; kombinacije (bez ponavljanja).

Binomni obrazac.

Verovatnoća i statistika (28)

Slučajni događaji. Verovatnoća. Uslovna verovatnoća i nezavisnost. Slučajne veličine. Binomna, Puasonova i normalna raspodela. Srednja vrednost i disperzija. Populacija, obeležje i uzorak.

Prikupljanje, sređivanje i prikazivanje podataka. Pojam ocene parametara. Ocene verovatnoće, srednje vrednosti i disperzije. Intervalne ocene za verovatnoću i srednju vrednost.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Program M14 (4+5+5+4)

Hidrometeorologija (svi obrazovni profili).

Četvorogodišnje obrazovanje

I razred

(4 časa nedeljno, 148 časova godišnje)

Logika i skupovi (15)

Osnovne logičke i skupovne operacije. Važniji zakoni zaključivanja.

Osnovni matematički pojmovi, definicija, aksioma, teorema, dokaz.

Dekartov proizvod, relacije, funkcije.

Elementi kombinatorike (prebrojavanje konačnih skupova: pravilo zbira i pravilo proizvoda).

Realni brojevi (14)

Pregled brojeva, operacije, polje realnih brojeva.

Približne vrednosti realnih brojeva (greške, granica greške, zaokrugljivanje brojeva, osnovne operacije sa približnim vrednostima).

Proporcionalnost (8)

Razmera i proporcija, proporcionalnost veličina (direktna, obrnuta, uopštenje), primene (srazmerni račun, račun podele i mešanja).

Procentni račun, kamatni račun.

Tablično i grafičko prikazivanje stanja, pojava i procesa.

Uvod u geometriju (8)

Osnovni i izvedeni pojmovi i stavovi geometrije. Osnovni objekti geometrije: tačka, prava, ravan.

Osnovni stavovi o relacijama pripadanja, rasporeda i paralelnosti.

Međusobni položaji tačaka, pravih i ravni.

Duž, mnogougaona linija. Poluprava, poluravan, poluprostor. Ugao, diedar. Mnogougao. Orijentacija.

Podudarnost (36)

Osnovni stavovi o podudarnosti. Izometrije, podudarnost geometrijskih objekata. Podudarnost duži, uglova, trouglova.

Prav ugao. Normalnost pravih i ravni. Ugao između prave i ravni.

Vektori i operacije sa njima.

Direktne i indirektne izometrije. Simetrije, rotacije i translacije ravni i prostora.

Odnosi stranica i uglova trougla.

Kružnica i krug.

Značajne tačke trougla. Četvorougao.

Primene.

Konstruktivni zadaci (trougao, četvorougao, mnogougao, kružnica)

Racionalni algebarski izrazi (32)

Polinomi i operacije sa njima, deljivost polinoma. Rastavljanje polinoma na činioce.

Operacije sa racionalnim algebarskim izrazima (algebarski razlomci).

Primena transformacija racionalnih algebarskih izraza kod rešavanja linearnih jednačina i nejednačina. Linearne jednačine sa parametrima (Tema "Linearne jednačine i nejednačine, linearna funkcija", kao posebna tema, izostavljena je. Ti sadržaji su obrađeni u VIII razredu osnovne škole i ovde se obavlja samo njihovo produbljivanje i manje proširivanje - jednačine s parametrima, sistemi s tri nepoznate).

Važnije nejednakosti.

Sličnost (14)

Merenje duži i uglova.

Proporcionalnost duži: Talesova teorema.

Homotetija. Sličnost. Pitagorina teorema.

Potencija tačke.

Primene.

Trigonometrija pravouglog trougla (9)

Trigonometrijske funkcije oštrog ugla. Osnovne trigonometrijske identičnosti.

Rešavanje pravouglog trougla.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

II razred

(5 časova nedeljno, 175 časova godišnje)

Stepenovanje i korenovanje (35)

Stepen čiji je izložilac ceo broj, operacije. Decimalni zapis broja u standardnom obliku.

Funkcija $y=x^n$ $(n \in N)$ i njen grafik.

Koren, stepen čiji je izložilac racionalan broj. Osnovne operacije sa korenima.

Kompleksni brojevi i osnovne operacije sa njima.

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija (46)

Kvadratna jednačina sa jednom nepoznatom i njeno rešavanje, diskriminanta i priroda rešenja kvadratne jednačine.

Vijetove formule. Rastavljanje kvadratnog trinoma na linearne činioce, primene.

Neke jednačine koje se svode na kvadratne.

Kvadratna funkcija (nule, znak, monotonost, ekstremna vrednost, grafik).

Kvadratne nejednačine.

Sistemi jednačina sa dve nepoznate koji sadrže kvadratnu jednačinu (kvadratna i linearna, dve čisto kvadratne, homogena kvadratna i linearna) - sa grafičkom interpretacijom.

Iracionalne jednačine i nejednačine.

Eksponencijalna i logaritamska funkcija (30)

Eksponencijalna funkcija i njeno ispitivanje (svojstva, grafik).

Jednostavnije eksponencijalne jednačine i nejednačine.

Pojam inverzne funkcije. Pojam logaritma, osnovna svojstva. Logaritamska funkcija i njen grafik.

Osnovna pravila logaritmovanja, antilogaritmovanje. Dekadni logaritmi. Primena logaritama u rešavanju raznih zadataka (uz upotrebu računara).

Jednostavnije logaritamske jednačine i nejednačine.

Trigonometrijske funkcije (52)

Uopštenje pojma ugla, merenje ugla, radijan.

Trigonometrijske funkcije ma kog ugla, vrednosti trigonometrijskih funkcija ma kog ugla, svođenje na prvi kvadrant, periodičnost.

Grafici osnovnih trigonometrijskih funkcija, grafici funkcija oblika: $y= A \sin (ax+b)$ i $y= A \cos (ax+b)$.

Adicione teoreme. Transformacije trigonometrijskih izraza (trigonometrijskih funkcija dvostrukih uglova i poluuglova, transformacije zbira i razlike trigonometrijskih funkcija u proizvod i obrnuto).

Trigonometrijske jednačine i jednostavnije nejednačine.

Sinusna i kosinusna teorema, rešavanje trougla.

Primene trigonometrije (u metričkoj geometriji, fizici, praksi).

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

III razred

(5 časova nedeljno, 180 časova godišnje)

Poliedri (25)

Rogalj, triedar. Poliedar, Ojlerova teorema, pravilan poliedar.

Prizma i piramida, ravni preseci prizme i piramide.

Površina poliedra, površina prizme, piramide i zarubljene piramide.

Zapremina poliedra: zapremina kvadra, Kavaljerijev princip. Zapremina prizme, piramide i zarubljene piramide.

Obrtna tela (20)

Cilindrična i konusna površ, obrtna površ.

Prav valjak, prava kupa i zarubljena prava kupa. Površina i zapremina pravog kružnog valjka, prave kružne kupe i zarubljene kružne kupe.

Sfera i lopta, ravni preseci sfere i lopte. Površina lopte, sferne kalote i pojasa. Zapremina lopte.

Upisana i opisana sfera poliedra, pravog valjka i kupe.

Vektori (15)

Pravougli koordinatni sistem u prostoru, projekcije vektora, koordinate vektora.

Skalarni, vektorski i mešoviti proizvod vektora. Determinante drugog i trećeg reda. Neke primene vektora.

Analitička geometrija u ravni (50)

Rastojanje dve tačke. Podela duži u datoj razmeri. Površina trougla.

Prava, razni oblici jednačine prave. Ugao između dve prave. Odstojanje tačke od prave.

Sistemi linearnih jednačina, Gausov postupak. Sistem linearnih nejednačina sa dve nepoznate i njegova grafička interpretacija. Pojam linearnog programiranja.

Krive linije drugog reda: kružnica, elipsa, hiperbola, parabola (jednačine, međusobni odnosi prave i krivih drugog reda, uslov dodira, tangenta, zajednička svojstva).

Matematička indukcija. Nizovi (38)

Matematička indukcija i njene primene.

Elementarna teorija brojeva (deljivost, prosti brojevi, kongruencije).

Osnovni pojmovi o nizovima (definicija, zadavanje, operacije).

Aritmetički niz, geometrijski niz, primene.

Jednostavnije diferencne jednačine.

Granična vrednost niza, svojstva. Broj e.

Kompleksni brojevi i polinomi (20)

Pojam i primeri algebarskih struktura (grupa, prsten, polje).

Polje kompleksnih brojeva. Trigonometrijski oblik kompleksnog broja. Moavrova formula. Neke primene kompleksnih brojeva.

Polinomi nad poljem kompleksnih brojeva. Osnovna teorema algebre i neke njene posledice. Vijetove formule.

Sistemi algebarskih jednačina višeg reda.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

IV razred

(4 časa nedeljno, 128 časova godišnje)

Funkcije (28)

Važniji pojmovi i činjenice o funkcijama jedne promenljive (definisanost, nule, parnost, monotonost, periodičnost). Složena funkcija (pojam i jednostavniji primeri).

Pregled elementarnih funkcija.

Granična vrednost i neprekidnost funkcije (geometrijski smisao). Asimptote.

Izvod funkcije (26)

Priraštaj funkcije. Izvod funkcije (problem tangente i brzine). Osnovne teoreme o izvodu, izvodi elementarnih funkcija.

Diferencijal i njegova primena kod aproksimacije funkcija.

Ispitivanje funkcija (uz primenu izvoda), grafik funkcije.

Integral (22)

Neodređeni integral. Osnovna pravila o integralu, tablica osnovnih integrala, integrali nekih elementarnih funkcija.

Metod zamene, metod parcijalne integracije.

Određeni integral, Njutn-Lajbnicova formula (bez dokaza).

Primene određenog integrala (rektifikacija, kvadratura, kubatura).

Kombinatorika (12)

Osnovna pravila. Varijacije, permutacije; kombinacije (bez ponavljanja).

Binomni obrazac.

Verovatnoća i statistika (28)

Slučajni događaji. Verovatnoća. Uslovna verovatnoća i nezavisnost. Slučajne veličine. Binomna, Puasonova i normalna raspodela. Srednja vrednost i disperzija. Populacija, obeležje i uzorak. Prikupljanje, sređivanje i prikazivanje podataka. Pojam ocene parametara. Ocene verovatnoće, srednje vrednosti i disperzije. Intervalne ocene za verovatnoću i srednju vrednost.

NAPOMENA: Obavezna su četiri dvočasovna školska pismena zadatka sa jednočasovnim ispravkama (12).

Dodatni rad

Orijentacioni program
(za sve struke)

Program je okvirni i isti za sve srednje škole

I razred

(30 časova godišnje)

1. Elementi matematičke logike (6)

Iskazi i iskazne formule. Logične operacije, iskazne formule. Veza skupovnih i logičkih operacija. Kvantori. Osnovni logički zakoni. Dokaz u matematici; greške u dokazivanju. Relacije i grafovi.

2. Elementarna teorija brojeva - odabrani zadaci (6)

Deljivost, prosti brojevi. Euklidov algoritam. Kongruencije. Diofantove jednačine (linearne).

3. Polinomi (8)

Identične transformacije polinoma, metod neodređenih koeficijenata. Deljivost polinoma, Bezuova teorema. Dokazivanje nejednakosti.

4. Racionalni algebarski izrazi, jednačine i nejednačine (5)

5. Apsolutna vrednost broja i primene (4)

Jednačine, nejednačine i funkcije sa apsolutnim vrednostima.

6. Sistemi linearnih jednačina i nejednačina (5)

Sistemi linearnih jednačina i nejednačina s više nepoznatih, primene. Rešavanje problema linearnog programiranja (geometrijski pristup, pojam o simpleks-metodu).

7. Ravne geometrijske figure (6)

8. Odabrani dokazni i računski zadaci. Vektori n njihova primena.

9. Jednakost mnogouglova (4)

Razloživa i dopunska jednakost mnogouglova. Boljai-Gervinova teorema. Rezanje i sastavljanje ravnih figura - odabrani zadaci.

10. Geometrijske konstrukcije u ravni (8)

Razne metode rešavanja konstruktivnih zadataka (primena izometrijskih transformacija, sličnosti, GMT i dr.). Konstrukcije pri ograničenjima (samo lenjirom, samo šestarom, nedostupne tačke).

11. Inverzija (4)

12. Apolonijev problem dodira (4)

Deset Apolonijevih konstruktivnih zadataka o dodiru kružnica.

13. Elementi topologije (4)

Grafovi i neke njihove primene. Topološke invarijante. Rod površi. Ojlerova formula i neke njene primene. Istorijski osvrt.

14. Logički i kombinatorni zadaci (5)

Razni načini rešavanja logičkih zadataka (uključujući i aparat iskazne algebre). Prebrojavanje konačnih skupova.

15. Odabrani zadaci za takmičenja iz matematike (6)

Zadaci koji su po svom sadržaju izvan navedenih tema.

II razred

(30 časova godišnje)

1. Kvadratne jednačine, funkcije n nejednačine (4)

2. Nelinearne Diofantove jednačine (4)

3. Iracionalni algebarski izrazi, jednačine i nejednačine (4)

4. Eksponencijalni i logaritamski izrazi, jednačine i nejednačine (4)

5. Problemi ekstremnih vrednosti (6)

Elementarne algebarske metode rešavanja problema ekstremnih vrednosti. Rešavanje nekih problema geometrijskim konstrukcijama. Izoperimetrijski problem.

6. Realni brojevi (4)

Razni pristupi u zasnivanju realnih brojeva, operacije s realnim brojevima, približna računanja.

7. Geometrijske konstrukcije u prostoru (5)

Prave, ravni i uglovi u prostoru. Paralelna, ortogonalna i centralna projekcija; perspektiva. Prikazivanje prostornih figura crtežom u ravni. Konstrukcije preseka tela.

8. Odabrana poglavlja trigonometrije (8)

Trigonometrijski izrazi, jednačine i nejednačine.

Primene trigonometrije (rešavanje trougla, u drugim oblastima, u praksi).

9. Logičko-kombinatorni i slični nestandardni zadaci (4)

(npr. Dirihleov princip, kombinatorna geometrija i dr.).

10. Računovodstvo (8)

Slobodan izbor sadržaja.

11. Odabrani zadaci za matematička takmičenja (5)

Zadaci koji su po svom sadržaju izvan navedenih tema.

III razred

(30 časova godišnje)

1. Poliedri, pravilni poliedri; tetraedar (6)

Kosa slika, preseci i simetrija poliedra. Pravilni poliedri. Razni zadaci o tetraedru, Pitagorina teorema u prostoru.

2. Obrtna tela. Kombinovana tela (4)

3. Matematička indukcija. Nizovi (6)

Matematička indukcija. Aritmetički niz, geometrijski niz. Granična vrednost niza. Neke sumacione formule.

4. Rekurentne formule i neke njihove primene (4)

Zadavanje niza rekurentnom formulom, Fibonačijev niz. Prostije diferencne jednačine.

5. Razne primene vektora (4)

Primene vektora u geometriji, algebri, trigonometriji i dr.

6. Metod koordinata. Funkcije i grafici (8)

Koordinate na pravoj, Dekartov koordinatni sistem u ravni, drugi koordinatni sistemi. Opšta ideja koordinata. Transformacije koordinatnih sistema, primene. Važnije funkcije i njihovi grafici, racionalna funkcija, funkcije s apsolutnim vrednostima. Grafičko rešavanje jednačina i nejednačina, grafičko rešavanje zadataka linearnog programiranja. Primena metoda koordinata na ispitivanje jednačina i nejednačina s parametrima. Formiranje jednačina geometrijskih mesta tačaka u ravni. Koordinatni metod u rešavanju geometrijskih zadataka.

7. Kompleksni brojevi i polinomi (6)

Kompleksni brojevi: operacije, geometrijska interpretacija, trigonometrijski oblik. Muavrova formula. Ojlerova formula. Polinomi s kompleksnim koeficijentima, osnovna teorema algebre, Vijetove formule. Neke primene kompleksnih brojeva.

8. Sistemi jednačina i nejednačina drugog ili višeg reda (4)

9. Konusni preseci (6)

Konusni preseci: geometrijski i analitički pristup.

10. Sferna geometrija (8)

Geometrija sfere. Trigonometrija sfere, površina sfernog trougla. Primene u astronomiji, kartografiji, navigaciji i dr.

11. Matematika u primenama (4)

Razne primene matematike (zavisno od struke): građevinarstvo, geodezija, elektrotehnika, mašinstvo, saobraćaj, poljoprivreda i šumarstvo, finansije i osiguranje, umetnost, itd.

12. Logičko-kombinatorni zadaci (4)

Razni nestandardni i "glavolomni" zadaci (problemi kuglica, matematičko-šahovske "glavolomije", razne matematičke igre, kriptografija i dr.).

13. Odabrani zadaci za matematička takmičenja (6)

Zadaci koji su po svom sadržaju izvan navedenih tema.

IV razred

(30 časova godišnje)

1. Matematičke strukture (4)

Brojevi i operacije, opšti pojam operacije; pojam matematičke strukture, primeri. Grupe geometrijskih transformacija. Pojam o aksiomatskom metodu.

2. Razvoj i vrste geometrija (4)

Postanak geometrije. Razne geometrije: euklidske i neeuklidske geometrije, afina i projektivna geometrija.

3. Kratak pregled istorije matematike (8)

4. Funkcije u prirodi i tehnici (4)

Opterećenje i savijanje grede, sile trenja, radioaktivni raspad materije, spuštanje padobranom, atmosferski pritisak i merenje visine barometrom, količina goriva za raketu, harmonijske oscilacije, klatno, prigušene oscilacije, plima i oseka, spektralna analiza.

5. Izvod i integral (8)

Izvod i primene izvoda. Integral i primene integrala. Univerzalna formula (Simpsonova formula). Najprostije diferencijalne jednačine i njihova veza sa integralom, geometrijska interpretacija. Diferencijalne jednačine u fizici, tehnici i dr.

6. Neprekidnost (4)

Neprekidne funkcije (geometrijski i analitički smisao). Primena na rešavanje jednačina i nejednačina. Neprekidna preslikavanja, topološka preslikavanja.

7. Numeričke metode (5)

Izračunavanje vrednosti izraza; konačne razlike, primene. Određivanje približnih rešenja jednačina: grafičkom metodom iteracije i dr.

8. Elementi kombinatorike i verovatnoće (8)

Osnovna pravila kombinatorike. Varijacije, permutacije, kombinacije. Binomni obrazac i neke njegove primene. Verovatnoća i njeno izračunavanje, uslovna verovatnoća, geometrijska verovatnoća. Bernulijeva shema i dr.

9. Elementi teorije informacija i osnovni kibernetike (5)

Informacioni sistemi (zavisno od struke).

10. Matematika u primenama: elementi matematičkog modeliranja (6)

Pojam matematičkog modela. Linearno i dinamičko modeliranje. Mrežno planiranje. Empirijski modeli. Modeli sistema masovnog opsluživanja. Modeliranje diferencijalnim jednačinama (primeri iz prakse).

11. Elementi teorije igara (4)

Pojam igre i strategije igre. Cena igre, matrica igre. Princip minimaksa. Osnovna teorema teorije igara. Primeri.

12. Odabrani zadaci za matematička takmičenja (4)

Zadaci koji su po svom sadržaju izvan nabrojanih tema.

NAPOMENA: U svakom razredu treba obraditi 6-8 tema (po izboru nastavnika), zavisno od područja rada i struke, odnosno programa nastave. Naznačeni broj časova za pojedine teme je orijentacioni i može se povećati (smanjiti) za 1 ili 2 časa.

SLOBODNE MATEMATIČKE AKTIVNOSTI

Za rad u okviru slobodne matematičke aktivnosti (sekcije, kluba i sl.), pored nekih tema iz navedenog programa za dodatni rad (koje su pristupačne učenicima), uzimati i druge sadržaje koje izaberu sami učenici u saradnji sa nastavnikom, a prvenstveno: teme iz istorije matematike, logičko-kombinatorne zadatke, racionalne postupke računanja i transformacija izraza, zanimljive konstrukcije, elemente topologije, razne primene tabela i dijagrama, brojevne sisteme, matematičke igre i druge matematičke zanimljivosti.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Bitne karakteristike programa

Osnovne karakteristike programa matematike su: usklađenost sa programom matematike za osnovnu školu; zastupljenost zajedničkih sadržaja iz programa matematike za gimnazije i stručne škole; logička povezanost sadržaja, posebno sa aspekta razvoja matematike; nastojanje, gde god je to bilo moguće, da sadržaji matematike prethode sadržajima drugih predmeta u kojima se matematika primenjuje; zastupljenost onih elemenata razvoja matematike koji čine osnovu matematičke kulture svih svršenih učenika srednjih škola; horizontalna i vertikalna usklađenost između programa matematike za pojedine grupacije struka i stepena stručne spreme, kao i između ovih programa i programa za pojedine smerove u gimnaziji (raspored tema po razredima, njihov obim, osnovni zahtevi i sl.).

Pri izboru sadržaja programa bila je vrlo značajna obrazovna i vaspitna funkcija nastave matematike i njen doprinos daljem osposobljavanju učenika da logički misle i stvaralački pristupaju rešavanju različitih problema, jer takva osposobljenost (zahvaljujući adekvatnim matematičkim sadržajima i metodama) ima široki uticaj na mnogobrojne delatnosti i omogućava kasnije efikasno učenje.

Veoma su značajni i praktični ciljevi nastave matematike. To znači da se vodi računa o primeni matematike u životu, praksi i drugim naučnim oblastima koje učenici na ovom kognitivnom nivou izučavaju ili će ih učiti kasnije.

Za realizaciju cilja i zadataka nastave matematike izabrani sadržaji programa su dovoljno pristupačni svim učenicima. Oni takođe mogu i stimulativno delovati na učenike, jer oni imaju mogućnost da ih usvoje i na nešto višem nivou (veći stepen apstrakcije i generalizacije, sinteze i primene, stvaralačko rešavanje problema). U vezi s tim, strogost u interpretaciji sadržaja treba da bude prisutna u prihvatljivoj meri, uz oslanjanje na matematičku intuiciju i njeno dalje razvijanje. Motivacija i intuitivno shvatanje problema treba da prethode strogosti i kritičnosti, a izlaganje gradiva mora biti praćeno dobro odabranim primerima. Nakon dovoljnog broja urađenih primera treba pristupiti generalisanju pojma, činjenice i sl. Naime, školska matematika ne može biti sasvim formalizovana, tj. izložena strogo deduktivno. Koliko će ona stroga biti određuje udžbenik i nastavnik matematike (u zavisnosti od fonda časova, sastava odeljenja i predznanja učenika).

OBJAŠNJENJE SADRŽAJA PROGRAMA

(Posebne napomene o obradi programskih tema)

Neke opšte napomene

1. Da bi se ostvario postavljeni cilj, nastave matematike, neophodno je u toku nastave uspešno realizovati određene obrazovne, vaspitne i praktične zadatke, istaknute, na početku programa.

Uslovi za uspešnu realizaciju programa matematike su: pravilno planiranje i redovno pripremanje nastavnika za izvođenje nastave; celishodno korišćenje fonda časova i dobro organizovan nastavni proces; kombinovana primena savremenih nastavnih metoda i raznovrsnost oblika rada sa učenicima, uz smišljeno odabiranje i pripremanje primera i zadataka i upotrebu odgovarajućih nastavnih sredstava, učila za nastavu matematike i računara. Sve to treba da odrazi intencije programa: podizanje nivoa nastave i njenu aktuelizaciju, stvaranje uslova u kojima će učenici sopstvenim naporima usvajati trajna i aktivna matematička znanja i osposobljavati se za primenu tih znanja i sticanje novih znanja.

Tako organizovana i izvođena nastava matematike, uz puno intelektualno angažovanje učenika u svim fazama nastavnog procesa, u većoj meri je efikasna i produktivna. Takođe podstiče samoinicijativu učenika u sticanju znanja i doprinosi izgrađivanju radnih navika i podizanju radne kulture učenika (što je i važan vaspitni zadatak nastave).

2. Realizacija programa matematike, posebno u I razredu, treba da predstavlja prirodan prelaz od nastave u osnovnoj školi i da se zasniva na već stečenim matematičkim znanjima učenika (što omogućava dosta dobra vertikalna povezanost programa matematike u srednjim školama i osnovnoj školi). Objektivna situacija iziskuje i izvesno sistematsko utvrđivanje i obnavljanje onih sadržaja iz programa osnovne škole na kojima se zasniva obrada sadržaja u srednjoj školi, a to se može postići integrisanjem pojedinih sadržaja iz osnovne škole u obradu novih sadržaja na onom mestu gde je to potrebno i u onoj fazi nastave kada je to aktuelno (obnavljanje na samom času i samostalno obnavljanje od strane učenika kroz domaći rad i sl.). To pretpostavlja smišljeno i studiozno planiranje gradiva od strane nastavnika.

3. U pogledu matematičke terminologije mora postojati kontinuitet u odnosu na korišćenu (propisanu) terminologiju u osnovnoj školi.

4. Radi osavremenjivanja nastave matematike i efikasnijeg usvajanja sadržaja, poželjno je da se obezbedi i prisustvo računarske podrške u nastavi matematike (u početnoj fazi u frontalnom obliku rada i uz korišćenje uzornih demonstracionih programskih aplikacija, ukoliko nema uslova za masovan individualni rad učenika na računaru u okviru nastave matematike).

Objašnjenje sadržaja - način realizacije

(način ostvarivanja programa)

Za sve programe (M4 - M14) daje se zajedničko objašnjenje sadržaja programa - način ostvarivanja programa, s tim što se eventualne razlike koje se odnose na pojedine programe, odnosno sadržaje, navode u odgovarajućem delu.

Ovde se ukratko ukazuje samo na ono što je najbitnije u svakoj temi programa (važni pojmovi, činjenice, ideje, metode i dr.), tj. na ono što je osnovni cilj pri realizaciji sadržaja, bez obzira na broj časova predviđenih za određenu temu. Naravno, ukoliko je broj časova veći, sadržaji teme treba da budu obrađeni i usvojeni u većoj meri (i u dubinu i u širinu). Tako, na primer, svaka tema iz programa M14 realizovaće se znatno šire i dublje nego u ostalim programima. Ovo će u izvesnoj meri zavisiti i od konkretne situacije (priroda struke, sastav odeljenja, drugi uslovi).

I RAZRED

Logika i skupovi. Ovu temu treba realizovati kroz ponavljanje, produbljivanje i dopunjavanje onog što su učenici učili u osnovnoj školi. Ovi logičko-skupovni sadržaji (iskaz, formula, logičke i skupovne operacije, osnovni matematički pojmovi, logičko zaključivanje i dokazivanje tvrdnji) su izvesna osnova za viši nivo dedukcije i strogosti u realizaciji ostalih sadržaja programa matematike na ovom nivou obrazovanja i vaspitanja učenika. Pri tome, naglasak treba da bude na ovladavanju matematičko-logičkim jezikom i razjašnjavanju suštine značajnih matematičkih pojmova i činjenica, bez prevelikih formalizacija.

Važan momenat u sprečavanju formalizma i usmeravanju pažnje u nastavi matematike na suštinska pitanja jeste pravilno shvatanje uloge i mesta logičko-skupovne (pa i geometrijske) terminologije i simbolike. Simbolika treba da se koristi u onoj meri u kojoj olakšava izražavanje i zapise (a ne da ih komplikuje), skraćuje vreme (a ne da zahteva dodatna objašnjenja), pomaže da se gradivo što bolje razjasni (a ne da otežava njegovo shvatanje).

Elemente kombinatorike objasniti na jednostavnijim primerima i zadacima, kao primenu osnovnih principa prebrojavanja konačnih skupova. Treba imati u vidu da obradom ovih sadržaja nije završena i izgradnja pojedinih pojmova, jer će se oni dograđivati i u kasnijim programskim temama.

Realni brojevi. U kraćem pregledu brojeva od prirodnih do realnih, treba izvršiti sistematizaciju znanja o brojevima stečenog u osnovnoj školi, posebno ističući princip permanencije svojstava računskih operacija. Pri tome posebnu pažnju obratiti na svojstva računskih operacija, kao osnovu za racionalizaciju računanja i transformacije izraza u okviru drugih tema. U zavisnosti od konkretne situacije, ovo se može dati i na nešto višem nivou. Posebnu pažnju treba posvetiti obradi približnih vrednosti. Pri tome učenik treba da shvati da računanje sa realnim brojevima najčešće znači računanje sa približnim vrednostima.

Proporcionalnost veličina. Karakteristika ove teme je što u njoj dolazi do izražaja povezivanje i primena raznih matematičkih znanja. Na bazi proširivanja i produbljivanja ranije stečenih znanja, osnovnu pažnju treba posvetiti primeni funkcija direktne i obrnute (u osnovnoj školi se ne obrađuje detaljno) proporcionalnosti i proporcija u rešavanju raznih praktičnih zadataka, povezujući to sa tabličnim i grafičkim prikazivanjem određenih stanja, procesa i pojava.

Uvod u geometriju. Ovo je uvodna tema u geometriju, naročito u pogledu upoznavanja učenika sa aksiomatskim pristupom izučavanju geometrije (osnovni i izvedeni pojmovi i stavovi, definicije važnijih geometrijskih figura). Polazeći od posebno izabranih aksioma pripadanja, rasporeda i paralelnosti treba na nekoliko jednostavnijih primera upoznati učenike sa suštinom i načinom dokazivanja teorema.

Podudarnost, izometrijske transformacije. Obrada sadržaja iz ove teme (podudarnost, vektori, izometrijske transformacije) treba da bude nastavak onoga što se o tome učilo u osnovnoj školi. Pojam vektora izgraditi do nivoa neophodnog za efikasnu primenu. Kroz ponavljanje treba istaći osnovna svojstva svake od izučavanih izometrija, a nešto više obraditi izometrijske transformacije kao preslikavanja ravni u samu sebe, njihovu klasifikaciju i naročito njihove primene (kao metoda) u dokaznim i konstruktivnim zadacima u vezi sa trouglom, četvorouglom i kružnicom. Transformacije koristiti u onoj meri u kojoj olakšavaju izučavanje određenih sadržaja geometrije.

Racionalni algebarski izrazi. Cilj ove teme je da učenici, koristeći svojstva operacija sa realnim brojevima, ovladaju idejama i postupcima vršenja identičnih transformacija polinoma i algebarskih razlomaka. Pri tome težište treba da bude na raznovrsnosti ideja, svrsi i suštini

tih transformacija, a ne na radu sa komplikovanim izrazima. Određenu pažnju treba posvetiti važnijim nejednakostima (dokazivanje i primena: nejednakost između sredina i dr.).

Linearne jednačine i nejednačine. Linearne funkcije. U okviru ove teme treba izvršiti produbljivanje i izvesno proširivanje znanja učenika o linearnoj funkciji, linearnim jednačinama i nejednačinama, koja su stekli u osnovnoj školi, ističući pojam ekvivalentnosti jednačina i nejednačina i primenu u njihovom rešavanju. Treba uzimati i primere jednačina u kojima je nepoznata u imeniocu razlomka, kao i one koje sadrže jedan ili dva parametra.

U svakom slučaju, treba izbegavati jednačine i nejednačine sa suviše složenim izrazima. Na nekoliko jednostavnijih primera može se pokazati i rešavanje sistema linearnih jednačina sa više od dve nepoznate. U ovoj temi težište treba da bude na primeni jednačina na rešavanje raznih problema. Prilikom obrade nejednačina i sistema nejednačina sa jednom nepoznatom ograničiti se samo na one koje ne sadrže parametre. Rešenja nejednačina zapisivati na više načina (opredeljujući se za najprihvatljiviji), koristeći pri tome prvenstveno uniju i presek skupova.

Homotetija i sličnost. U okviru ove teme, pored merenja duži (povezujući samerljivost duži s karakterom razmere njihovih dužina) i usvajanja Talesove teoreme (sa primenama), učenici treba da upoznaju homotetiju kao jednu transformaciju ravni koja nije izometrijska, a sličnost kao kompoziciju homotetije i izometrije (odnosno, homotetiju kao transformaciju sličnosti), kao i da uoče praktične primene sličnosti. Posebno treba da shvate suštinu metoda sličnosti u rešavanju računskih i konstruktivnih zadataka. Značajna je primena sličnosti u dokazivanju pojedinih teorema (Pitagorine i dr.). Može se obraditi i odnos površina sličnih mnogouglova (u vidu zadatka). Odgovarajuću pažnju treba posvetiti primeni Pitagorine teoreme u računskim i konstruktivnim zadacima.

Trigonometrija pravouglog trougla. (U programima M6-M8 i M12-M14. U ostalim programima sadržaji ove teme su u II razredu (M9-M11) ili III razredu (M5) u okviru teme "Elementi trigonometrije".) Učenici treba da shvate veze između stranica i uglova pravouglog trougla (definicije trigonometrijskih funkcija oštrog ugla), njihove posledice i primene. Pri rešavanju pravouglog trougla treba se ograničiti na jednostavnije i raznovrsne zadatke.

II RAZRED

Stepenovanje i korenovanje. U ovoj nastavnoj temi treba posvetiti punu pažnju usvajanju pojma stepena i korena i savlađivanju operacija sa njima (na karakterističnim, ali ne mnogo složenim zadacima). Od posebnog je značaja relacija $\sqrt{a^2}=|a|$, a takođe i decimalni zapis broja u tzv. standardnom obliku $a \cdot 10^n$, gde je $1< a <10$ i $n \in Z$. Racionalisanje obraditi na primerima u kojima su imenioci oblika: $\sqrt{a}, \sqrt{a} \pm \sqrt{b}$. Funkciju $y = x^n$ ispitivati samo u nekoliko slučajeva (za $n \leq 4$), sa zaključkom o obliku grafika kada je izložilac n paran i kada je neparan broj. U vezi sa kompleksnim brojevima treba obraditi samo osnovne pojmove i činjenice koje će biti neophodne pri izučavanju sadržaja o kvadratnoj jednačini.

Kvadratna jednačina i kvadratna funkcija. Sadržaji ove teme značajni su sa stanovišta sistematskog izgrađivanja algebre i praktičnih primena. Treba rešavati i jednačine sa nepoznatom u imeniocu razlomka, koje se svode na kvadratne jednačine, kao i jednostavnije jednačine sa parametrima. Posebnu pažnju posvetiti primeni kvadratnih jednačina i nejednačina u rešavanju raznovrsnih, a jednostavnijih problema. Neophodno je da učenici dobro nauče da skiciraju i "čitaju" grafik kvadratne funkcije. Pri ispitivanju kvadratne funkcije u većoj meri treba koristiti upravo njen grafik (njegovu skicu), ne insistirajući mnogo na određenoj "šemi ispitivanja funkcije" u kojoj crtanje grafika dolazi tek na kraju. Kvadratne nejednačine treba rešavati koristeći znanja o znaku kvadratnog trinoma, kao i znanja o

rešavanju linearnih nejednačina. Rešavati i jednostavnije iracionalne jednačine (u programima M12-M14).

Trigonometrijske funkcije (U programima M12-M14. U programima M9-M11 u ovu temu, ali pod nazivom "Elementi trigonometrije", uključeni su (na početku) i sadržaji iz podteme "Trigonometrija pravouglog trougla". U programima M5-M7 tema je u III razredu.) Pri definisanju i uočavanju svojstava trigonometrijskih funkcija ma kog ugla i tzv. svođenju na prvi kvadrant treba koristiti trigonometrijski krug, kao i simetriju (osnu i centralnu). Uporedo sa određivanjem vrednosti trigonometrijskih funkcija, treba rešavati i trigonometrijske jednačine oblika: *sin ax =b, cos ax =b, tg ax=b.* Učenici treba da shvate da se mnogi naučni i tehnički problemi modeluju trigonometrijskim funkcijama, pa je zato neophodno nastojati da upoznaju osnovna svojstva ovih funkcija, a prvenstveno da umeju skicirati i "čitati" njihove grafike. Posebnu celinu u trigonometrijskim sadržajima predstavljaju adicione teoreme i njihove posledice. One su značajne ne samo za određene identične transformacije u samoj trigonometriji, već i za primene u nekim drugim predmetima. Zato ovoj celini treba posvetiti veliku pažnju i gradivo dobro uvežbati. Upoznavanjem sinusne i kosinusne teoreme učenici treba da shvate da se proširuju mogućnosti primene trigonometrije na rešavanje ma kojeg trougla, kao i na rešavanje raznih problema iz metričke geometrije, fizike i posebno strukovne prakse.

Eksponencijalna i logaritamska funkcija. Prilikom obrade ovih funkcija, za uočavanje njihovih svojstava koristiti prvenstveno grafičke interpretacije. Na jednostavnim primerima upoznati određivanje logaritama bez upotrebe džepnih računara (u cilju produbljivanja pojma logaritma). Logaritmovanje obraditi u meri neophodnoj za praktične primene (uz korišćenje džepnih računara).

III RAZRED

Poliedri i obrtna tela. (U programima M9-M14. U ostalim programima ova tema je u II razredu.) U obradi ovih sadržaja (u stvari, produbljivanju i dopunjavanju znanja koja o njima učenici već imaju) značajno je da učenici već usvojene osnovne pojmove i činjenice prostorne geometrije umeju uspešno da primenjuju u rešavanju zadataka (jednostavnijih), uključujući i one praktične prirode (određivanje zapremine modela nekog geometrijskog tela, konkretne građevine ili predmeta, ako unapred nisu dati neophodni podaci i sl.). Učenici treba da "vide" da se izučavana svojstva prostornih figura široko koriste u praksi, astronomiji, fizici, hemiji i dr. Posvetiti pažnju daljem razvijanju logičkog mišljenja i prostornih predstava učenika, uz pozivanje na očiglednost, korišćenje modela (ili priručnih sredstava) i pravilno skiciranje prostornih figura. Racionalnije je i bolje prvo naći rešenje zadatka u "opštem obliku", pa onda zamenjivati date podatke. Korisno je povremeno od učenika zahtevati da daju procenu rezultata računskog zadatka (npr. zapremine, površine). Može se kao zadatak dati određivanje odnosa površina i odnosa zapremina sličnih poliedara i sličnih obrtnih tela, kao i određivanje poluprečnika upisane ili opisane sfere određenog geometrijskog tela. Obrasce za površinu i zapreminu lopte i njenih delova nije potrebno izvoditi.

Vektori. U ovoj temi učenici upoznaju koordinate vektora, definiciju i smisao skalarnog, vektorskog i mešovitog proizvoda vektora. Od posebnog značaja je koordinatna interpretacija skalarnog, vektorskog i mešovitog proizvoda i njihova primena (određivanje ugla između dva vektora, izračunavanje površine i zapremine figura, neke primene u fizici i dr.).

Analitička geometrija u ravni. Osnovni cilj u realizaciji ove teme jeste da učenici shvate suštinu koordinatnog sistema i njegovu efikasnu primenu. Na osnovu svojstava prave i krivih linija drugog reda, učenici treba da umeju da formiraju njihove jednačine i ispituju međusobne odnose tih linija. Povezati primenu analitičkog aparata sa rešavanjem određenih zadataka iz geometrije.

Elementi linearne algebre i linearnog programiranja. (Sa ovim nazivom i sadržajima samo u programu M13. Deo ovih sadržaja, kao tema "Elementi linearnog programiranja", izučava se u programima M7, M11 i M12). U okviru ove teme učenici treba da produbе i prošire znanje o sistemima linearnih jednačina sa dve nepoznate, da upoznaju linearnu nejednačinu sa dve nepoznate, sisteme linearnih nejednačina sa dve nepoznate (sve to uz grafičku interpretaciju) i da upoznaju suštinu problema linearnog programiranja (rešavanjem karakterističnih primera). Ovi sadržaji pružaju mogućnost za povezivanje ranije stečenih znanja o jednačinama, nejednačinama i nekim geometrijskim pojmovima.

Jedan deo sadržaja iz programa M7, M11 i M12 (linearne jednačine, nejednačine i sistemi) uključen je u temu "Analitička geometrija u ravni" (sadržaji o pravoj), dok su ostali izdvojeni u posebnu temu ''Elementi linearnog programiranja''.

Matematička indukcija. (Matematička indukcija izučava se samo u programima M12-M14 u temi "Matematička indukcija. Nizovi"). Učenici treba da shvate značaj i suštinu matematičke indukcije kao posebnog i efikasnog metoda u matematici za dokazivanje pojedinih tvrđenja. Ovaj metod treba uvesti i uvežbati pomoću što jednostavnijih primera.

Nizovi. Na podesnim i jednostavnim primerima objasniti pojam niza kao preslikavanja skupa N u skup R, uz grafičku interpretaciju. Kao značajne primere nizova obraditi aritmetički niz i geometrijski niz (definicija - osnovno svojstvo, opšti član, zbir prvih n članova). Pojam granične vrednosti beskonačnog niza uvesti na jednostavnim primerima. Izvesti obrazac za zbir članova beskonačnog geometrijskog niza, uz ilustrovanje na primerima (periodični decimalni razlomci, jednostavniji primeri iz geometrije).

Kompleksni brojevi. (Samo u programima M13-M14.) Proširivanje znanja učenika o brojevima, posebno kompleksnim, na pogodno odabranim zadacima i kroz praktičnu primenu.

Elementi privredne i finansijske matematike. (Samo u programima M9 (u IV razredu: Ulozi na štednju, složeni kamatni račun) i M12.) Koristiti povezanost ovih sadržaja sa ranije izučavanim sadržajima (proporcionalnost veličina, stepenovanje, logaritmi, jednačine i dr.). Učenici treba da razumeju suštinu sadržaja i ovladaju tehnikom izračunavanja određenih elemenata u okviru tih sadržaja (kamata, kamatne stope, krajnje vrednosti iznosa uloga i vremena ulaganja, iznosa i vremena plaćanja, i sl.), povezujući to sa konkretnim primerima iz prakse.

IV RAZRED

Funkcije. Dopuniti i sistematizovati učenička znanja o funkciji i njenim osnovnim svojstvima, a zatim napraviti pregled elementarnih funkcija. Upoznavanje granične vrednosti i neprekidnosti funkcije treba da bude na osnovu intuitivnog pristupa tim pojmovima. Nije potrebno duže zadržavanje na tehnici određivanja granične vrednosti raznih funkcija, već akcenat treba da bude na nekoliko karakterističnih limesa.

Izvod funkcije. Prvo učenike treba upoznati sa pojmovima priraštaja nezavisno promenljive i priraštaja funkcije i polazeći od pojma srednje brzine i problema tangente na krivu, formirati pojam količnika priraštaja funkcije i priraštaja nezavisno promenljive, a zatim definisati izvod funkcije kao graničnu vrednost tog količnika kada priraštaj nezavisno promenljive teži nuli. Ukazati na osnovne teoreme o izvodu i izvode nekih elementarnih funkcija. Uz pojam diferencijala i njegovo geometrijsko značenje treba ukazati i na njegovu primenu kod aproksimacije funkcija. Pažnju posvetiti ispitivanju funkcija i crtanju njihovih grafika koristeći izvod funkcije (ne uzimajući suviše komplikovane primere).

Integral. Program predviđa da se prvo obradi neodređeni integral, pa je potrebno objasniti vezu između izvoda i integrala i uvesti pojam primitivne funkcije. Integraljenje objasniti kao operaciju koja je inverzna diferenciranju. Pored tabele osnovnih integrala i njene primene pokazati i neke metode integraljenja (metoda zamene i metoda parcijalne integracije). Polazeći od problema površine i rada, doći do pojma određenog integrala kao granične vrednosti zbira beskonačno mnogo beskonačno malih veličina. Ukazati na osnovna svojstva određenog integrala, a akcenat treba da bude na primenama određenog integrala.

Kombinatorika. (Samo u programima M10-M14) Na osnovu ranije stečenih znanja o prebrojavanju konačnih skupova (osnovni principi) učenici treba da upoznaju suštinu izdvajanja, raspoređivanja i određivanja broja određenih rasporeda, uočavajući razliku između pojedinih vrsta raspoređivanja objekata (na pogodno odabranim primerima). Važno je dobro uvežbati prepoznavanje pojedinih vrsta kombinatornih objekata na dovoljnom i odabranom broju raznovrsnih zadataka. Tek onda treba da uslede odgovarajuće formule za broj varijacija, permutacija i kombinacija. Povezujući binomne koeficijente sa kombinacijama, mogu se pokazati neke primene binomnog obrasca.

Verovatnoća i statistika. Posle uvođenja pojma slučajnog događaja uvesti pojam verovatnoće (preko pojma relativne frekvencije i klasičnom definicijom), kao i osnovne teoreme o verovatnoći. Na pogodno izabranim primerima treba uvesti pojam slučajne promenljive i ukazati na neke njene numeričke karakteristike i raspodele. Istaći ulogu slučajnog uzorka i statističkog eksperimenta, a zatim objasniti način prikupljanja podataka, njihovog prikazivanja i određivanja važnijih statističkih karakteristika.

Elementi finansijske matematike. (Samo u programu M11) U ovoj temi dolazi do izražaja povezivanje sa mnogim ranije izučavanim sadržajima, posebno iz oblasti privredne matematike. Učenici treba da razumeju suštinu pojmova finansijske matematike i da na primerima iz prakse umeju da naprave amortizacioni plan zajma (sa potrebnim izračunavanjima), da vrše konverziju zajma i sl.

RAČUNARSTVO I INFORMATIKA
(za obrazovne profile trogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastavnog predmeta računarstvo i informatika u srednje stručnoj školi je sticanje znanja, ovladavanje veštinama i formiranje vrednosnih stavova koji doprinose razvoju informatičke pismenosti neophodne za život u savremenom društvu, dalje stručno usavršavanje i praktičnu primenu u procesu rada; kao i osposobljavanje učenika da efikasno i racionalno koriste računare na način koji ne ugrožava njihovo fizičko i mentalno zdravlje.

Zadaci nastave računarstvo i informatika su da učenici:

- razviju svest o neophodnosti korišćenja računara u svakodnevnom životu i radu i značaju informatike za funkcionisanje i razvoj društva;

- primene stečena znanja i veštine u sticanju konkretnog obrazovanja za buduće zanimanje;

- jačaju sposobnost za precizno i koncizno definisanje problema; upoznaju se sa algoritamskim načinom rešavanja problema i osnovnim algoritmima;

- steknu znanja potrebna za podešavanje parametara operativnog sistema na nivou korisničkog interfejsa, korišćenje mogućnosti operativnih sistema i sistema datoteka konkretnog operativnog sistema;

- ovladaju korišćenjem programa za obradu teksta i tabelarnih podataka i kreiranje dokumenata u kome su integrisani tekst, slika i tabela;

- upoznaju načine izrade prezentacija i osposobe se za izradu jednostavnijih prezentacija;

- razumeju principe funkcionisanja interneta, lokalnih mreža i osposobe se za korišćenje mrežnih resursa, internet servisa i sistema za elektronsko učenje;

- unaprede sposobnosti za brzo, efikasno i racionalno pronalaženje informacija korišćenjem računara, kao i njihovo kritičko analiziranje i prenošenje;

- razviju preciznost, racionalnost i kreativnost u radu sa računarom;

- na adekvatan način koriste prednosti računara i društvenih mreža u udruživanju sa drugima i pokretanju akcija čiji je cilj širenje korisnih informacija ili pružanje pomoći i podrške onima kojima je to potrebno;

- izgrade pravilne stavove prema korišćenju računara, bez zloupotrebe i preterivanja koje ugrožava njihov fizičko i mentalno zdravlje;

- upoznaju savremena ergonomska rešenja koja olakšavaju upotrebu računara i izgrade spremnost za praćenje novih rešenja u oblasti informatičke tehnologije;

- razvijaju sposobnosti da stečena znanja primenjuju za rešavanje problema i novih situacija u procesu rada i svakodnevnom životu.

I razred

(2 časa nedeljno, 64-74 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

1. Osnove računarske tehnike (6-8)

Informacija i informatika. Razvoj informacionih tehnologija. Jedinice za merenje količine informacija(bit, bajt, redovi veličine). Značaj i primena računara u raznim oblastima ljudske delatnosti. Uticaj računara na zdravlje. Struktura i princip rada računara. Osnovne komponente računara i uticaj komponenti na performanse računara.

2. Osnove rada u operativnom sistemu sa grafičkim interfejsom (8-10)

Operativni sistem.

Sistemski softver.

Aplikativni softver.

Verzije i modifikacije programa.

Distribucija programskih proizvoda (komercijalna, deljena (engl. shareware), javno dostupna (engl. freeware), probna (engl. trial)).

Osnovni elementi grafičkog interfejsa operativnog sistema (radna površina, prozor, ikona, dugme, panel, meni, katalog).

Pokretanje programa.

Datoteka (atributi datoteke, tipovi datoteka, putanja datoteke, grupno ime datoteka) i osnovne operacije nad datotekom.

Katalog.

Arhiviranje datoteka i sredstva za arhiviranje datoteka.

Osnovna podešavanja operativnog sistema: podešavanje datuma i vremena, radne površine (pozadine, čuvara ekrana, rezolucije ekrana), regionalna podešavanja, promena korisničkih naloga.

Instaliranje korisničkih programa. Uklanjanje programa.

Programi za zaštitu računara od štetnog softvera

Instaliranje upravljačkih programa perifernih uređaja.

Multimedijalne mogućnosti operativnog sistema.

Sredstva i metode zaštite računara, informacija i prava na intelektualnu svojinu.

3. Tekst-procesor (14-16)

Radno okruženje tekst-procesora. Jednostavnija podešavanja radnog okruženja. Pravila slepog kucanja. Podešavanje i promena jezika tastature ("pisma"). Operacije sa dokumentima (kreiranje, otvaranje, premeštanje od jednog do drugog otvorenog dokumenta, čuvanje, zatvaranje). Uređivanje teksta. Korišćenje simbola za formatiranje. Premeštanje sadržaja između više otvorenih dokumenata. Umetanje u tekst: specijalnih simbola, datuma i vremena, slika, tekstualnih efekata. Pronalaženje i zamena zadatog teksta. Umetanje i pozicioniranje netekstualnih objekata. Umetanje tabele u tekst. Formatiranje teksta (stranica, red, margine, prored). Ispravljanje grešaka. Numeracija stranica. Izrada stilova. Generisanje sadržaja. Štampanje dokumenta.

4. Slajd-prezentacije (10-12)

Prezentacije i njihova primena. Osnovne etape pri razvoju slajd-prezentacije. Pravila dizajna prezentacije. Radno okruženje programa za izradu slajd-prezentacija. Podešavanja radnog okruženja. Kreiranje foto-album prezentacije. Tipovi "pogleda" na prezentaciju. Osnovne operacije sa slajdom. Dodavanje i formatiranje tekstualnih objekata. Dodavanje netekstualnih objekata (grafički, zvučni, video...). Animacija objekata slajda. Animacija prelaza između slajdova. Dizajn pozadine i "master" slajda. Interaktivna prezentacija (hiperveze, akciona dugmad). Podešavanje parametara prikaza prezentacije. Štampanje prezentacije.

5. Rad sa tabelama (14-16)

Osnovni pojmovi (prikupljanje podataka, njihovo tabelarno i grafičko prikazivanje na razne načine, kao i čitanje i tumačenje takvih prikaza). Osnovni pojmovi o programima za rad sa tabelama (struktura dokumenta, formati datoteka). Podešavanje radnog okruženja (palete alatki, prečice, lenjir, pogled, zum...). Dodavanje, brisanje, premeštanje i preimenovanje radnih listova. Tipovi podataka. Unošenje podataka u tabelu (pojedinačni sadržaji ćelija i automatske popune). Podešavanje dimenzija, premeštanje, fiksiranje i sakrivanje redova i kolona. Unošenje formula sa osnovnim aritmetičkim operacijama, koristeći reference na ćelije. Kopiranje formula, relativno i apsolutno referenciranje ćelija. Funkcije za: sumiranje, srednju vrednost, minimum, maksimum, prebrojavanje, zaokruživanje. Logičke funkcije. Formatiranje ćelija (broj decimalnih mesta, datum, valuta, procenat, poravnanje, prelom, orijentacija, spajanje ćelija, font, boja sadržaja i pozadine, stil i boja rama ćelije). Sortiranje i filtriranje. Namena različitih tipova grafikona, prikazivanje podataka iz tabele pomoću grafikona. Podešavanje izgleda stranice dokumenta za štampanje (orijentacija papira, veličina, margine, prelom, uređivanje zaglavlja i podnožja, automatsko numerisanje strana). Pregledanje dokumenta pre štampanja, štampanje dokumenta i njegovih delova.

6. Internet i elektronska komunikacija (12-14)

Pojam računarske mreže. Računari-serveri i računari-klijenti. Globalna mreža (Internet). Internet-provajderi i njihove mreže. Tehnologije pristupa Internetu.

Servisi Interneta: World Wide Web, FTP, elektronska pošta, veb-forumi. Veb-čitači. Pretraživači, pretraživanje i korišćenje informacija sa Interneta. Internet mape. Virtuelni telefon. Društvene mreže i njihovo korišćenje. Elektronska trgovina, elektronsko poslovanje i bankarstvo. Elektronski podržano učenje. Pravo i etika na Internetu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

I RAZRED

Na početku teme učenike upoznati sa ciljevima i ishodima nastave, odnosno učenja, planom rada i načinima ocenjivanja.

Oblici nastave: Nastava se realizuje kroz laboratorijske vežbe

Mesto realizacije nastave: Laboratorijske vežbe se realizuju u računarskoj laboratoriji.

Podela odeljenja na grupe: Prilikom realizacije vežbi odeljenje se deli na dve grupe.

Preporuke za realizaciju nastave:

Na početku nastave uraditi proveru nivoa znanja i veština učenika, koja treba da posluži kao orijentir za organizaciju i eventualnu individualizaciju nastave.

U uvodnom delu dvočasa nastavnik ističe cilj i zadatke odgovarajuće nastavne jedinice, zatim realizuje teorijski deo neophodan za rad učenika na računarima. Uvodni deo dvočasa, u zavisnosti od sadržaja nastavne jedinice, može da traje najviše 30 minuta. Nakon toga organizovati aktivnost koja, u zavisnosti od teme, podstiče izgradnju znanja, analizu, kritičko mišljenje, interdisciplinarno povezivanje. Aktivnost treba da uključuje praktičan rad, primenu IKT, povezivanje i primenu sadržaja različitih nastavnih predmeta, tema i oblasti sa kojima se susreću izvan škole. Aktivnosti osmisliti tako da povećavaju motivaciju za učenje i podstiču formiranje stavova, uverenja i sistema vrednosti u vezi sa razvojem jezičke i informatičke pismenosti, zdravim stilovima života, razvojem kreativnosti, sposobnosti vrednovanja i samovrednovanja.

Godišnji fond časova zavisi od broja nastavnih nedelja u prvom razredu koji je definisan nastavnim planom za svaki obrazovni profil. Sve škole, koje u nastavnim planovima imaju u prvom razredu 36, odnosno 37 nastavnih nedelja bez blok nastave, mogu realizovati sadržaje ovog predmeta sa 72, odnosno 74 časa godišnje. Povećan broj časova (2 ili 4 časa) ostavlja se nastavniku da rasporedi na one tematske celine za koje smatra da je to potrebno. Uz svaku temu programa dat je i orijentacioni broj časova koji ima cilj da nastavniku sugeriše obim, dubinu i način interpretacije pojedinih celina, odnosno tema. Ovaj fond časova je okvirnog karaktera i treba ga usklađivati sa konkretnom situacijom u odeljenju i specifičnostima za svaki profil. U realizaciji programa treba se pridržavati navedenog redosleda teme.

Pri realizaciji programa dati prednost projektnoj, problemskoj i aktivnoj nastavi, kooperativnom učenju, izgradnji znanja i razvoju kritičkog mišljenja. Podsticati timski rad i saradnju naročito u oblastima gde nastavnik proceni da su prisutne velike razlike u predznanju kod pojedinih učenika. Ukoliko uslovi dozvoljavaju dati učenicima podršku hibridnim modelom nastave (kombinacijom tradicionalne nastave i elektronski podržanog učenja), pogotovo u slučajevima kada je zbog razlika u predznanju potrebna veća individualizacija nastave.

U narednom tekstu, u zagradama je naveden preporučeni broj časova za savlađivanje sadržaja.

Pri realizaciji tematske celine **Osnove računarske tehnike** učenici bi trebalo da usvoje značenje pojmova informacija i informatika; ovladaju veštinom prevođenja broja iz dekadnog u binarni brojevni sistem i obratno (1); znaju da objasne kako se u računaru kodiraju tekstualna, grafička i zvučna informacija, usvoje pojmove bit, bajt, i redove veličine za merenje količine informacija (1). Potrebno je da učenici steknu znanja o strukturi i principu rada računara, funkciji njegovih komponenti i uticaju komponenti na performanse računara. Ovo treba postići tako što će učenici znati da: navedu i praktično prepoznaju iz kojih se komponenti sastoji računar (1); objasne namenu operativne i spoljašnje memorije u računarskom sistemu, nabroje vrste spoljašnjih memorija i objasne njihove karakteristike (1); objasne funkciju procesora, matične ploče i magistrale u računaru, objasne kako se odvija komunikacija komponenti u toku izvršavanja programa (1); navedu parametre kojima se izražavaju performanse računarskih komponenti i objasne njihov uticaj na performanse računara (1).

Razvoj informacionih tehnologija sagledati u kontekstu značaja razvoja ovih tehnologija za razvoj i širenje pismenosti i razvoj ljudskog društva uopšte. Podstaći učenike da povezuju razvoj IKT-a sa temama iz istorije, matematike, fizike i ostalim oblastima ljudske delatnosti. Iz ovog ugla sagledati značaj informatike, oblasti primene računara (i njihov razvoj), i karakteristike informacionog društva; razviti kod učenika svest o opasnostima i neophodnim merama zaštite zdravlja od preterane i nepravilne upotrebe računara (1).

(ostaje 1 čas za sistematizaciju teme)

Preporuke za realizaciju:

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu;

- pri realizaciji modula insistirati na veštinama;

- potrebno je objasniti gradaciju "podatak - informacija - znanje" i utvrditi značaj informatike u prikupljanju i čuvanju podataka, transformaciji u korisnu informaciju i integraciji u znanje;

- za vežbanje: prevođenja količine informacija iz jedne merne jedinice u drugu, ili prevođenja iz dekadnog brojevnog sistema u binarni i obratno, može se koristiti kalkulator (koji se nalazi u sastavu operativnog sistema);

- važno je da se na primerima (zvuka, temperature, slike) učenicima približi proces diskretizacije informacija, koja je neophodna radi obrade na računaru;

- kod upoznavanja sa razvojem informacionih tehnologija ne upuštati se u performanse računara pojedinih generacija već sagledati mesto informacionih tehnologija u razvoju nauke i tehnike u datom istorijskom periodu i uticaj tehnologije na razvoj pismenosti, privrede i ljudskog društva uopšte (realizovati kroz diskusiju);

- princip rada računarskog sistema objasniti praveći paralelu sa sistemima koji su učenicima već poznati iz ranijeg iskustva;

- učenici treba da upoznaju funkcionalne mogućnosti komponenti i princip rada računara bez upuštanja u detalje tehničke realizacije (elektronske sheme, konstruktivni detalji itd.);

- osnovne komponente računara: objasniti učenicima način povezivanja računara, ulazno - izlazne portove i uređaje spoljašnje memorije, a centralnu jedinicu samo na nivou osnovne blok - šeme (matična ploča, napajanje, RAM, procesor, grafička, zvučna i mrežna karta);

- objasniti značaj i napraviti hijerarhiju uticaja pojedinih komponenti RS na performanse računara;

- razvoj komponenti računara treba prikazati zanimljivim video isečcima i drugim materijalima sa Interneta;

- poželjno je da se učenicima pokaže redosled rasklapanja i sklapanja računara, i omogući da to sami ponove: iz komponenti sastave računar i pokrenu ga;

- korisno je da se učenicima ukaže na jednostavne kvarove koje mogu sami prepoznati i otkloniti;

- uvodeći opšte pojmove, na primer: kapacitet memorije, brzina procesora, nastavnik treba da upozna učenike sa vrednostima ovih parametara na školskim računarima (koristeći "kontrolnu tablu" operativnog sistema);

- za domaći, učenici mogu da, za kućne računare, naprave listu komponenti i njihovih karakteristika;

- radi postizanja važnog pedagoškog cilja: razvoja kod učenika navike za samostalno korišćenje pomoćne literature, u ovoj nastavnoj oblasti učenici za domaći zadatak mogu da, korišćenjem računarskih časopisa ili Interneta, opišu konfiguraciju računarskog sistema koja u tom momentu ima najbolje performanse.

Pri realizaciji tematske celine **Osnove rada u operativnom sistemu sa grafičkim interfejsom** učenik treba da stekne znanja o značaju programske podrške za funkcionisanje računara i uticaju na njegove mogućnosti, kao i znanja, veštine i navike bitne za uspešno korišćenje osnovnih mogućnosti operativnog sistema. Ovo treba postići tako što će učenici naučiti da objasne osnovne funkcije operativnog sistema, razliku između sistemskog i aplikativnog softvera, navedu etape u razvoju programskog proizvoda (1); objasne karakteristike distribucija programskih proizvoda, razlikuju prava korišćenja licenciranih

programskih proizvoda i informacija do kojih može doći putem mreže. Učenicima razviti pravnu i etičku svest o autorskim pravima nad informacijama koje se distribuiraju putem mreže. Posebnu pažnju posvetiti potrebi korišćenja licenciranih programa, zaštiti programa i podataka, virusima i zaštiti od njih (1). U okviru ove tematske celine učenik bi trebalo da nauči da: podesi osnovne parametre operativnog sistema (regionalna i jezička podešavanja, izgled okruženja itd.) (1); pokrene i koristi programe koji su u sastavu operativnog sistema za uređenje teksta, crtanje i jednostavna numerička izračunavanja (1); razlikuje namenu datoteke i kataloga, navede namenu tipova datoteka koji se najčešće koriste, izabere odgovarajući program za pregled ili uređivanje pojedinih tipova datoteka (podešavanje podrazumevanog programa za određeni tip datoteke) (1); primenjuje osnovne operacije koje se koriste pri radu sa datotekama i katalozima, formira hijerarhijsku strukturu kataloga, arhivira i dearhivira datoteke, kataloge i diskove (1); zna da odreaguje na najčešće poruke operativnog sistema (pri brisanju datoteka i kataloga; pri zatvaranju programa, a da nije prethodno sačuvan dokument, itd.), instalira i deinstalira korisničke programe, instalira i deinstalira upravljačke programe za periferne uređaje (1); koristi multimedijalne mogućnosti operativnog sistema (1); objasni destruktivne mogućnosti računarskih virusa, koristi i podešava antivirusni program (1). Neki elementi tematske celine Osnove rada u operativnom sistemu sa grafičkim interfejsom mogu se prožimati sa drugim tematskim celinama, tako što će se, na primer, program kalkulator (koji se nalazi u okviru operativnog sistema) koristiti kada se uči prevođenje iz dekadnog u binarni brojevni sistem i obratno, klasifikaciju programa izvršiti na konkretnim primerima, strukturu i performanse konkretnog računara sagledati kroz elemente operativnog sistema itd. Povezati gradivo sa njihovim iskustvima.

(ostaje 1 čas za sistematizaciju teme)

Preporuke za realizaciju:

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu;

- pri realizaciji modula insistirati na veštinama;

- podelu softvera uraditi na nivou: OS, aplikativni softver i drajveri i objasniti njihovu namenu;

- pri podešavanju radnog okruženja posebnu pažnju obratiti na regionalna podešavanja;

- pri realizaciji hijerarhijske organizacije fascikli objasniti učenicima njen značaj;

- instalaciju softvera realizovati na programima za zaštitu računara i arhiviranje podataka;

- instalaciju perifernih uređaja uraditi na primeru štampača.

Pri realizaciji tematske celine **Tekst-procesor** potrebno je da učenik stekne znanja, veštine i navike neophodne za uspešno korišćenje programa za obradu teksta. Ovo se ogleda u osposobljenosti učenika da: podesi radno okruženje tekst procesora, unese tekst (u ćiriličnom i latiničnom pismu) (1); zna i primenjuje pravila slepog kucanja (2); koristi osnovne operacije za uređenje teksta (otklanjanje grešaka, umetanje teksta, prelom reda, spajanje susednih paragrafa; prikazivanje i sakrivanje simbola za formatiranje i njihova primena, kopiranje, isecanje i premeštanje selektovanog teksta) (1); sačuva uneti tekst na nekom spoljašnjem medijumu za čuvanje informacija, otvori tekstualni dokument, zatvori aktivni dokument, premešta sadržaj između više otvorenih dokumenata, automatski pronađe i zameni zadati tekst (1); umetne u tekst: specijalne simbole, datum i vreme, sliku, tekstualne efekate, umetne i pozicionira netekstualne objekte (dijagrame, formule, fotografije, itd.) (1); kreira tabelu zadatih svojstava korišćenjem sredstava tekst procesora (1); primeni operacije za formatiranje teksta i paragrafa (promena svojstava simbola i paragrafa, kreiranje zaglavlja

i podnožja, pretvaranje teksta u listu, pretvaranje teksta u tabelu, slaganje teksta po kolonama, itd.) (1); koristi alate za ispravljanje gramatičkih i pravopisnih grešaka (1); umetne numeraciju stranica, kreira i koristi stilove, generiše sadržaj (1); koristi gotove šablone i izradi šablone po sopstvenim potrebama (1); unese u dokument matematičke formule, pregleda tekstualni dokument pre štampe; podešava parametre za štampu, štampanje. (1).

(ostaje 4 časa za uvežbavanje, rad na projektu i sistematizaciju teme)

Preporuke za realizaciju:

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu kroz korelaciju sa stručnim predmetima (forme, tekstovi, obrasci, izveštaji i sl. sa kakvima će učenik raditi pri obavljanju stručnih poslova);

- učenike treba upoznati sa postojanjem dva tipa tekst procesora - onih zasnovanih na jezicima za obeležavanje teksta (npr. LaTeX, HTML) i WYSIWYG sistema kakav će se obrađivati u okviru predmeta;

- pri realizaciji ovog modula insistirati na pravopisu, poštovanju pravila slepog kucanja i upotrebu pisma maternjeg jezika;

- insistirati na pravilnom formatiranju paragrafa (maksimalno koristiti mogućnosti koje pruža program, izbegavati ponovljenu upotrebu tastera "enter" i "razmak");

- Pri obradi tabela kao primer uraditi tabelu koja će se kasnije koristiti pri izradi cirkularnog pisma;

- učenike treba upoznati sa logičkom strukturom tipičnih dokumenata (molbi, obaveštenja, itd.), školskih referata, seminarskih i maturskih radova;

- za vežbu od učenika se može tražiti da neformatirani tekst od bar deset strana urede po ugledu na uređenu verziju datu u formatu koji se ne može konvertovati u dokument tekst procesora (na primer, pdf-format);

- ukazati na probleme koji mogu da iskrsnu pri pokušaju da se štampa dokument kada su instalirani upravljački programi za više štampača;

- poželjno je da izradu jednostavnijih dokumenata učenici uvežbaju kroz domaće zadatke.

Pri realizaciji tematske celine **Slajd-prezentacije** potrebno je da učenici shvate prednosti korišćenja slajd-prezentacija u različitim situacijama, prepoznaju situacije u kojima se može koristiti slajd-prezentacija, planiraju i izrađuju adekvatne prezentacije. Pri tome je potrebno da znaju osnovne etape pri razvoju slajd-prezentacije, osnovne principe dobrog dizajna prezentacije (broj informacija po slajdu, estetika, animacija u službi sadržaja) (2); podešavanje radnog okruženja programa za izradu slajd - prezentacija, odabir odgovarajućeg tipa "pogleda" na prezentaciju, izradu foto-album prezentacije, osnovne operacije sa slajdom, dizajniranje pozadine i "mastera" slajda na zadati način, dodavanje i formatiranje tekstualnih objekata, dodavanje netekstualnih objekata, animaciju objekata slajda, animaciju prelaza između slajdova (2); pravljenje interaktivne prezentacije, podešavanje vreme trajanja slajdova, automatizaciju prezentacije, podešavanje parametara štampe i štampanje prezentacije (2); Kroz timski rad na projektima uvežbati i utvrditi naučeno. Na kraju izvršiti zajedničku analizu i vrednovanje projekata (6).

Preporuke za realizaciju:

- praktičnu realizaciju modula izvesti u nekom od programa za izradu slajd prezentacije;

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu kroz korelaciju sa stručnim predmetima;

- pri realizaciji ovog modula insistirati na pravopisu i upotrebi odgovarajućeg jezika tastature;

- kroz ceo modul učenik treba da radi na jednoj prezentaciji čija je tematika vezana za konkretan obrazovni profil i da na njoj primeni sva usvojena znanja i veštine;

- tokom izlaganja gradiva od strane nastavnika na prvom dvočasu, prikazati učenicima raznovrsne primere prezentacija: dobrih i onih sa tipičnim greškama i kroz diskusiju doći do "pravila dobre prezentacije";

- izvođenje nastave započeti objašnjenjima nastavnika a zatim usmeriti učenike da samostalno vežbaju;

- insistirati na značaju slajd prezentacija i važnosti kvalitetnog prezentovanja, podsticati kod učenika kreativnost;

- rad na prezentacijama organizovati projektnom metodom, učenike organizovati po timovima;

- dati smernice za izradu projekta:

- odluka: tema, cilj, oblasti koje projekat obuhvata (insistirati na interdisciplinarnosti), izvori, primenljivost, izvodljivost,

- planiranje: tok projekta (koraci realizacije), scenario, dizajn,

- realizacija,

- kriterijumi za ocenjivanje projekta: Ostvarenost cilja, multidisciplinaran pristup, originalnost upotrebljenih materijala, dizajn, multimedijalnost, interaktivnost, tehnička realizacija, timski rad;

- organizovati samoprocenu i saradničko ocenjivanje;

- konsultacije sa nastavnikom i saradnju tima tokom izrade projekta realizovati putem sistema za elektronski podržano učenje ili nekim drugim vidom komunikacije i saradnje putem Interneta;

- poslednja dva časa učenici prezentuju svoje radove i diskutuju o njima.

Pri realizaciji tematske celine **Rad sa tabelama** potrebno je objasniti osnovne pojmove o programima za rad sa tabelama (tabela, vrsta, kolona, ćelija,...) i ukazati na njihovu opštost u programima ovog tipa.

Pri unošenju podataka u tabelu, objasniti razliku između različitih tipova podataka (numerički formati, datum i vreme), kao i greške koje mogu iz toga da proizađu. Prilikom manipulacija sa

podacima (označavanja ćelija, kretanje kroz tabelu, premeštanje, kopiranje,...), ukazati na opštost ovih komandi i uporediti ih sa sličnim komandama u programima za obradu teksta.

Kod transformacija tabele ukazati na različite mogućnosti dodavanja ili oduzimanja redova, ili kolona u tabeli. Objasniti pojam opsega.

Kod formatiranja prikaza podatka u ćeliji, prikazati na primerima mogućnost različitog tumačenja istog numeričkog podatka (broj, datum, vreme). Takođe, naglasiti važnost dobrog prikaza podataka (visine i širine ćelija, fonta, poravnanja) i isticanja pojedinih podataka ili grupa podataka razdvajanjem različitim tipovima linija i bojenjem ili senčenjem.

Ukazati na povezanost podataka u tabeli i mogućnost dobijanja izvedenih podataka primenom formula. Objasniti pojam adrese i različite mogućnosti referenciranja ćelija. Ukazati na različite mogućnosti dodeljivanja imena podacima ili grupama podataka i prednosti korišćenja imena.

Prikazati funkcije ugrađene u program i obratiti pažnju na najosnovnije funkcije, posebno za sumiranje i sortiranje.

Ukazati na različite mogućnosti automatskog unošenja podataka u seriji.

Posebnu pažnju posvetiti različitim mogućnostima grafičkog predstavljanja podataka. Ukazati na promene podataka definisanih u tabeli formulama, i grafikonu u slučaju izmene pojedinih podataka u tabeli. Ukazati na mogućnost naknadnih promena u grafikonu, kako u tekstu, tako i u razmeri i bojama (pozadine slova, skale, boja, promena veličine,...).

Ukazati na važnost prethodnog pregleda podataka i grafikona pre štampanja, kao i na osnovne opcije pri štampanju.

Sve pojmove uvoditi kroz demonstraciju na primerima. Od samog početka davati učenicima najpre jednostavne, a zatim sve složenije primere kroz koje će sami praktično isprobati ono što je demonstrirao nastavnik.

Preporučljivo je da se svi novi pojmovi uvedu u prvih 12 časova tako što će učenici raditi zadatke koje je pripremio nastavnik (tekstualnim opisom zadatka ili zadatom konačnom tabelom, odštampanom, bez uvida u formule) a zatim učenicima dati konkretne male projekte različite prirode: da naprave elektronski obrazac (na primer predračun ili nešto slično), prikupljanje i obradu podataka koji se odnose na uspeh učenika iz pojedinih predmeta, neku pojavu ili proces iz drugih nastavnih i vannastavnih oblasti rada i interesovanja učenika.

Preporuke za realizaciju:

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu kroz korelaciju sa stručnim predmetima;

- pri realizaciji ovog modula insistirati na pravopisu i upotrebi odgovarajućeg jezika tastature;

- logičke funkcije: izbor funkcija prilagoditi nivou znanja učenika i potrebama obrazovnog profila;

- formatiranje ćelija obrađivati tokom dva časa;

- pri obradi grafikona, pokazati različite vrste grafikona (histograme, linijske, i "pite"; objasniti njihovu namenu; pokazati podešavanje pojedinih elemenata grafikona).

Pri realizaciji tematske celine **Internet i elektronska komunikacija** potrebno je da učenici shvate prednosti umrežavanja, razumeju u čemu je razlika između računara - servera i računara - klijenata, koji posao obavljaju Internet - provajderi, karakteristike osnovnih tehnologija pristupa Internetu, adresiranje na Internetu, principe funkcionisanja Interneta, čemu služe Internet protokoli, kako da poveže računar sa Internetom (2). Potrebno je da učenici nauče da: vizualizuju veb - stranicu korišćenjem veb - čitača, kreću se veb-prostranstvom korišćenjem adresa i hiperlinkova, pronalaze i preuzimaju sadržaje sa veba, koriste Internet mape (2); otvore i podese nalog elektronske pošte (vebmejl), šalju i preuzimaju poruke i datoteke korišćenjem elektronske pošte i servisa za sinhronu komunikaciju, upoznaju se sa pravilima elektronske komunikacije (*netiqette*) (2); upoznaju se sa načinom funkcionisanja, pravilima ponašanja, prednostima i opasnostima socijalnih mreža; upoznaju se sa servisima za deljenje datoteka na Internetu i pojmom veb-aplikacije (*Cloud computing*) (2); otvore nalog i koriste virtuelni telefon, (npr. Skajp i sl.) (2); razumeju pojmove "elektronska trgovina" i "elektronsko bankarstvo", nauče kako funkcioniše elektronski podržano učenje (2). Pri svemu ovome neophodno je permanentno raditi na razvijanju svesti o važnosti poštovanja pravnih i etičkih normi pri korišćenju Interneta, kritičkom prihvatanju informacija sa veba, poštovanju autorskih prava pri korišćenju informacija sa veba, poštovanju prava privatnosti.

(ostaje 2 časa za uvežbavanje i sistematizaciju teme, povezivanje sa drugim oblastima, upoznavanjem sa veb aplikacijama prema interesovanju učenika)

Preporuke za realizaciju:

- pri realizaciji ovog modula insistirati na pravopisu i upotrebi odgovarajućeg jezika tastature;

- polazna tačka pri upoznavanju lokalnih mreža treba da bude konkretna školska mreža na kojoj se mogu ilustrovati njene sastavne komponente, topologija, resursi, klijent - server, itd.;

- lokalne mreže, nakon upoznavanja, treba staviti u kontekst Interneta (mreže svih mreža) i kooperativnog korišćenja raspoloživih informacionih resursa;

- vežbe krstarenja (engl. *surf*) i pretraživanja trebalo bi da su u funkciji ovog, ali i drugih predmeta, kako bi se kod učenika razvijala navika korišćenja Interneta za prikupljanje informacija za potrebe sopstvenog obrazovanja;

- preuzimanje datoteka sa veba vežbati na datotekama raznih tipova (tekst, slika, video - klip);

- učenicima treba objasniti kako rade pretraživački sistemi i o čemu treba voditi računa da bi se ostvarila efikasnija pretraga;

- pri realizaciji ove teme insistirati na mogućnostima zloupotrebe Interneta a pogotovo na bezbednosti korisnika, pouzdanosti informacija i sprečavanju zloupotrebe dece;

- pri pretraživanju Interneta učenike usmeriti ka traženju obrazovnih veb sajtova i korišćenju sistema za elektronsko učenje;

- pri obradi elektronskog poslovanja demonstrirati različite vrste veb obrazaca koji se koriste za poručivanje i plaćanje robe putem Interneta, poručivanje dokumenata...;

- pokazati rad sa tekstom, rad sa tabelama i skladištenje podataka u nekom od servisa "u oblaku" (cloud computing), dostupnih putem veba;

- preuzimanje sadržaja sa veba vežbati na primerima preuzimanja teksta, slika, klipova i datoteka;

- pri elektronskoj komunikaciji poštovati pravila lepog ponašanja (netiquette);

- pri realizaciji sadržaja vezanih za elektronsku poštu objasniti učenicima "put"elektronskog pisma;

- dosledno sprovoditi poštovanje autorskih prava i softverskih licenci.

RAČUNARSTVO I INFORMATIKA
(za obrazovne profile četvorogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastavnog predmeta računarstvo i informatika u srednje stručnoj školi je sticanje znanja, ovladavanje veštinama i formiranje vrednosnih stavova koji doprinose razvoju informatičke pismenosti neophodne za život u savremenom društvu, dalje stručno usavršavanje i praktičnu primenu u procesu rada; kao i osposobljavanje učenika da efikasno i racionalno koriste računare na način koji ne ugrožava njihovo fizičko i mentalno zdravlje.

Zadaci nastave računarstvo i informatika su da učenici:

- razviju svest o neophodnosti korišćenja računara u svakodnevnom životu i radu i značaju informatike za funkcionisanje i razvoj društva;

- primene stečena znanja i veštine u sticanju konkretnog obrazovanja za buduće zanimanje;

- jačaju sposobnost za precizno i koncizno definisanje problema; upoznaju se sa algoritamskim načinom rešavanja problema i osnovnim algoritmima;

- steknu znanja potrebna za podešavanje parametara operativnog sistema na nivou korisničkog interfejsa, korišćenje mogućnosti operativnih sistema i sistema datoteka konkretnog operativnog sistema;

- ovladaju korišćenjem programa za obradu teksta i tabelarnih podataka i kreiranje dokumenata u kome su integrisani tekst, slika i tabela;

- upoznaju načine izrade prezentacija i osposobe se za izradu jednostavnijih prezentacija;

- razumeju principe funkcionisanja interneta, lokalnih mreža i osposobe se za korišćenje mrežnih resursa, internet servisa i sistema za elektronsko učenje;

- unaprede sposobnosti za brzo, efikasno i racionalno pronalaženje informacija korišćenjem računara, kao i njihovo kritičko analiziranje i prenošenje;

- razviju preciznost, racionalnost i kreativnost u radu sa računarom;

- na adekvatan način koriste prednosti računara i društvenih mreža u udruživanju sa drugima i pokretanju akcija čiji je cilj širenje korisnih informacija ili pružanje pomoći i podrške onima kojima je to potrebno;

- izgrade pravilne stavove prema korišćenju računara, bez zloupotrebe i preterivanja koje ugrožava njihov fizičko i mentalno zdravlje;

- upoznaju savremena ergonomska rešenja koja olakšavaju upotrebu računara i izgrade spremnost za praćenje novih rešenja u oblasti informatičke tehnologije;

- razvijaju sposobnosti da stečena znanja primenjuju za rešavanje problema i novih situacija u procesu rada i svakodnevnom životu.

I razred

(2 časa nedeljno, 64 - 74 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

1. Osnove računarske tehnike (6-8)

Informacija i informatika. Razvoj informacionih tehnologija. Jedinice za merenje količine informacija (bit, bajt, redovi veličine). Značaj i primena računara u raznim oblastima ljudske delatnosti. Uticaj računara na zdravlje. Struktura i princip rada računara. Osnovne komponente računara i uticaj komponenti na performanse računara.

2. Osnove rada u operativnom sistemu sa grafičkim interfejsom (8-10)

Operativni sistem.

Sistemski softver.

Aplikativni softver.

Verzije i modifikacije programa.

Distribucija programskih proizvoda (komercijalna, deljena (engl. shareware), javno dostupna (engl. freeware), probna (engl. trial)).

Osnovni elementi grafičkog interfejsa operativnog sistema (radna površina, prozor, ikona, dugme, panel, meni, katalog).

Pokretanje programa.

Datoteka (atributi datoteke, tipovi datoteka, putanja datoteke, grupno ime datoteka) i osnovne operacije nad datotekom.

Katalog.

Arhiviranje datoteka i sredstva za arhiviranje datoteka.

Osnovna podešavanja operativnog sistema: podešavanje datuma i vremena, radne površine (pozadine, čuvara ekrana, rezolucije ekrana), regionalna podešavanja, promena korisničkih naloga.

Instaliranje korisničkih programa. Uklanjanje programa.

Programi za zaštitu računara od štetnog softvera

Instaliranje upravljačkih programa perifernih uređaja.

Multimedijalne mogućnosti operativnog sistema.

Sredstva i metode zaštite računara, informacija i prava na intelektualnu svojinu.

3. Tekst - procesor (14-16)

Radno okruženje tekst - procesora. Jednostavnija podešavanja radnog okruženja. Pravila slepog kucanja. Podešavanje i promena jezika tastature ("pisma"). Operacije sa dokumentima (kreiranje, otvaranje, premeštanje od jednog do drugog otvorenog dokumenta, čuvanje, zatvaranje). Uređivanje teksta. Korišćenje simbola za formatiranje. Premeštanje sadržaja između više otvorenih dokumenata. Umetanje u tekst: specijalnih simbola, datuma i vremena, slika, tekstualnih efekata. Pronalaženje i zamena zadatog teksta. Umetanje i pozicioniranje netekstualnih objekata. Umetanje tabele u tekst. Formatiranje teksta (stranica, red, margine, prored). Ispravljanje grešaka. Numeracija stranica. Izrada stilova. Generisanje sadržaja. Štampanje dokumenta.

4. Slajd - prezentacije (10-12)

Prezentacije i njihova primena. Osnovne etape pri razvoju slajd-prezentacije. Pravila dizajna prezentacije. Radno okruženje programa za izradu slajd - prezentacija. Podešavanja radnog okruženja. Kreiranje foto-album prezentacije. Tipovi "pogleda" na prezentaciju. Osnovne operacije sa slajdom. Dodavanje i formatiranje tekstualnih objekata. Dodavanje netekstualnih objekata (grafički, zvučni, video,...). Animacija objekata slajda. Animacija prelaza između slajdova. Dizajn pozadine i "master" slajda. Interaktivna prezentacija (hiperveze, akciona dugmad). Podešavanje parametara prikaza prezentacije. Štampanje prezentacije.

5. Rad sa tabelama (14-16)

Osnovni pojmovi (prikupljanje podataka, njihovo tabelarno i grafičko prikazivanje na razne načine, kao i čitanje i tumačenje takvih prikaza). Osnovni pojmovi o programima za rad sa tabelama (struktura dokumenta, formati datoteka). Podešavanje radnog okruženja (palete alatki, prečice, lenjir, pogled, zum...). Dodavanje, brisanje, premeštanje i preimenovanje radnih listova. Tipovi podataka. Unošenje podataka u tabelu (pojedinačni sadržaji ćelija i automatske popune). Podešavanje dimenzija, premeštanje, fiksiranje i sakrivanje redova i kolona. Unošenje formula sa osnovnim aritmetičkim operacijama, koristeći reference na ćelije. Kopiranje formula, relativno i apsolutno referenciranje ćelija. Funkcije za: sumiranje, srednju vrednost, minimum, maksimum, prebrojavanje, zaokruživanje. Logičke funkcije. Formatiranje ćelija (broj decimalnih mesta, datum, valuta, procenat, poravnanje, prelom, orijentacija, spajanje ćelija, font, boja sadržaja i pozadine, stil i boja rama ćelije). Sortiranje i filtriranje. Namena različitih tipova grafikona, prikazivanje podataka iz tabele pomoću grafikona. Podešavanje izgleda stranice dokumenta za štampanje (orijentacija papira, veličina, margine, prelom, uređivanje zaglavlja i podnožja, automatsko numerisanje strana). Pregledanje dokumenta pre štampanja, štampanje dokumenta i njegovih delova.

6. Internet i elektronska komunikacija (12-14)

Pojam računarske mreže. Računari - serveri i računari - klijenti. Globalna mreža (Internet). Internet - provajderi i njihove mreže. Tehnologije pristupa Internetu.

Servisi Interneta: World Wide Web, FTP, elektronska pošta, veb - forumi. Veb - čitači. Pretraživači, pretraživanje i korišćenje informacija sa Interneta. Internet mape. Virtuelni telefon. Društvene mreže i njihovo korišćenje. Elektronska trgovina, elektronsko poslovanje i bankarstvo. Elektronski podržano učenje. Pravo i etika na Internetu.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

I RAZRED

Na početku teme učenike upoznati sa ciljevima i ishodima nastave, odnosno učenja, planom rada i načinima ocenjivanja.

Oblici nastave: Nastava se realizuje kroz laboratorijske vežbe.

Mesto realizacije nastave: Laboratorijske vežbe se realizuju u računarskoj laboratoriji.

Podela odeljenja na grupe: Prilikom realizacije vežbi odeljenje se deli na dve grupe.

Preporuke za realizaciju nastave:

Na početku nastave uraditi proveru nivoa znanja i veština učenika, koja treba da posluži kao orijentir za organizaciju i eventualnu individualizaciju nastave.

U uvodnom delu dvočasa nastavnik ističe cilj i zadatke odgovarajuće nastavne jedinice, zatim realizuje teorijski deo neophodan za rad učenika na računarima. Uvodni deo dvočasa, u zavisnosti od sadržaja nastavne jedinice, može da traje najviše 30 minuta. Nakon toga organizovati aktivnost koja, u zavisnosti od teme, podstiče izgradnju znanja, analizu, kritičko mišljenje, interdisciplinarno povezivanje. Aktivnost treba da uključuje praktičan rad, primenu IKT, povezivanje i primenu sadržaja različitih nastavnih predmeta, tema i oblasti sa kojima se susreću izvan škole. Aktivnosti osmisliti tako da povećavaju motivaciju za učenje i podstiču formiranje stavova, uverenja i sistema vrednosti u vezi sa razvojem jezičke i informatičke pismenosti, zdravim stilovima života, razvojem kreativnosti, sposobnosti vrednovanja i samovrednovanja.

Godišnji fond časova zavisi od broja nastavnih nedelja u prvom razredu koji je definisan nastavnim planom za svaki obrazovni profil. Sve škole, koje u nastavnim planovima imaju u prvom razredu 36, odnosno 37 nastavnih nedelja bez blok nastave, mogu realizovati sadržaje ovog predmeta sa 72, odnosno 74 časa godišnje. Povećan broj časova (2 ili 4 časa) ostavlja se nastavniku da rasporedi na one tematske celine za koje smatra da je to potrebno. Uz svaku temu programa dat je i orijentacioni broj časova koji ima cilj da nastavniku sugeriše obim, dubinu i način interpretacije pojedinih celina, odnosno tema. Ovaj fond časova je okvirnog karaktera i treba ga usklađivati sa konkretnom situacijom u odeljenju i specifičnostima za svaki profil. U realizaciji programa treba se pridržavati navedenog redosleda teme.

Pri realizaciji programa dati prednost projektnoj, problemskoj i aktivnoj nastavi, kooperativnom učenju, izgradnji znanja i razvoju kritičkog mišljenja. Podsticati timski rad i saradnju naročito u oblastima gde nastavnik proceni da su prisutne velike razlike u

predznanju kod pojedinih učenika. Ukoliko uslovi dozvoljavaju dati učenicima podršku hibridnim modelom nastave (kombinacijom tradicionalne nastave i elektronski podržanog učenja), pogotovo u slučajevima kada je zbog razlika u predznanju potrebna veća individualizacija nastave.

U narednom tekstu, u zagradama je naveden preporučeni broj časova za savlađivanje sadržaja.

Pri realizaciji tematske celine **Osnove računarske tehnike** učenici bi trebalo da usvoje značenje pojmova informacija i informatika; ovladaju veštinom prevođenja broja iz dekadnog u binarni brojevni sistem i obratno (1); znaju da objasne kako se u računaru kodiraju tekstualna, grafička i zvučna informacija, usvoje pojmove bit, bajt, i redove veličine za merenje količine informacija (1). Potrebno je da učenici steknu znanja o strukturi i principu rada računara, funkciji njegovih komponenti i uticaju komponenti na performanse računara. Ovo treba postići tako što će učenici znati da: navedu i praktično prepoznaju iz kojih se komponenti sastoji računar (1); objasne namenu operativne i spoljašnje memorije u računarskom sistemu, nabroje vrste spoljašnjih memorija i objasne njihove karakteristike (1); objasne funkciju procesora, matične ploče i magistrale u računaru, objasne kako se odvija komunikacija komponenti u toku izvršavanja programa (1); navedu parametre kojima se izražavaju performanse računarskih komponenti i objasne njihov uticaj na performanse računara (1).

Razvoj informacionih tehnologija sagledati u kontekstu značaja razvoja ovih tehnologija za razvoj i širenje pismenosti i razvoj ljudskog društva uopšte. Podstaći učenike da povezuju razvoj IKT-a sa temama iz istorije, matematike, fizike i ostalim oblastima ljudske delatnosti. Iz ovog ugla sagledati značaj informatike, oblasti primene računara (i njihov razvoj), i karakteristike informacionog društva; razviti kod učenika svest o opasnostima i neophodnim merama zaštite zdravlja od preterane i nepravilne upotrebe računara (1).

(ostaje 1 čas za sistematizaciju teme)

Preporuke za realizaciju:

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu;

- pri realizaciji modula insistirati na veštinama;

- potrebno je objasniti gradaciju "podatak - informacija - znanje" i utvrditi značaj informatike u prikupljanju i čuvanju podataka, transformaciji u korisnu informaciju i integraciji u znanje;

- za vežbanje: prevođenja količine informacija iz jedne merne jedinice u drugu, ili prevođenja iz dekadnog brojevnog sistema u binarni i obratno, može se koristiti kalkulator (koji se nalazi u sastavu operativnog sistema);

- važno je da se na primerima (zvuka, temperature, slike) učenicima približi proces diskretizacije informacija, koja je neophodna radi obrade na računaru;

- kod upoznavanja sa razvojem informacionih tehnologija ne upuštati se u performanse računara pojedinih generacija već sagledati mesto informacionih tehnologija u razvoju nauke i tehnike u datom istorijskom periodu i uticaj tehnologije na razvoj pismenosti, privrede i ljudskog društva uopšte (realizovati kroz diskusiju);

- princip rada računarskog sistema objasniti praveći paralelu sa sistemima koji su učenicima već poznati iz ranijeg iskustva;

- učenici treba da upoznaju funkcionalne mogućnosti komponenti i princip rada računara bez upuštanja u detalje tehničke realizacije (elektronske sheme, konstruktivni detalji itd.);

- osnovne komponente računara: objasniti učenicima način povezivanja računara, ulazno - izlazne portove i uređaje spoljašnje memorije, a centralnu jedinicu samo na nivou osnovne blok - šeme (matična ploča, napajanje, RAM, procesor, grafička, zvučna i mrežna karta);

- objasniti značaj i napraviti hijerarhiju uticaja pojedinih komponenti RS na performanse računara;

- razvoj komponenti računara treba prikazati zanimljivim video isečcima i drugim materijalima sa Interneta;

- poželjno je da se učenicima pokaže redosled rasklapanja i sklapanja računara, i omogući da to sami ponove: iz komponenti sastave računar i pokrenu ga;

- korisno je da se učenicima ukaže na jednostavne kvarove koje mogu sami prepoznati i otkloniti;

- uvodeći opšte pojmove, na primer: kapacitet memorije, brzina procesora, nastavnik treba da upozna učenike sa vrednostima ovih parametara na školskim računarima (koristeći "kontrolnu tablu" operativnog sistema);

- za domaći, učenici mogu da, za kućne računare, naprave listu komponenti i njihovih karakteristika;

- radi postizanja važnog pedagoškog cilja: razvoja kod učenika navike za samostalno korišćenje pomoćne literature, u ovoj nastavnoj oblasti učenici za domaći zadatak mogu da, korišćenjem računarskih časopisa ili Interneta, opišu konfiguraciju računarskog sistema koja u tom momentu ima najbolje performanse.

Pri realizaciji tematske celine **Osnove rada u operativnom sistemu sa grafičkim interfejsom** učenik treba da stekne znanja o značaju programske podrške za funkcionisanje računara i uticaju na njegove mogućnosti, kao i znanja, veštine i navike bitne za uspešno korišćenje osnovnih mogućnosti operativnog sistema. Ovo treba postići tako što će učenici naučiti da objasne osnovne funkcije operativnog sistema, razliku između sistemskog i aplikativnog softvera, navedu etape u razvoju programskog proizvoda (1); objasne karakteristike distribucija programskih proizvoda, razlikuju prava korišćenja licenciranih programskih proizvoda i informacija do kojih može doći putem mreže. Učenicima razviti pravnu i etičku svest o autorskim pravima nad informacijama koje se distribuiraju putem mreže. Posebnu pažnju posvetiti potrebi korišćenja licenciranih programa, zaštiti programa i podataka, virusima i zaštiti od njih (1). U okviru ove tematske celine učenik bi trebalo da nauči da: podesi osnovne parametre operativnog sistema (regionalna i jezička podešavanja, izgled okruženja itd.) (1); pokrene i koristi programe koji su u sastavu operativnog sistema za uređenje teksta, crtanje i jednostavna numerička izračunavanja (1); razlikuje namenu datoteke i kataloga, navede namenu tipova datoteka koji se najčešće koriste, izabere odgovarajući program za pregled ili uređivanje pojedinih tipova datoteka (podešavanje podrazumevanog programa za određeni tip datoteke) (1); primenjuje osnovne operacije koje se koriste pri radu sa datotekama i katalozima, formira hijerarhijsku strukturu kataloga, arhivira i dearhivira datoteke, kataloge i diskove (1); zna da odreaguje na najčešće poruke operativnog sistema (pri brisanju datoteka i kataloga; pri zatvaranju programa, a da nije prethodno sačuvan dokument, itd.), instalira i deinstalira korisničke programe, instalira i deinstalira upravljačke programe za periferne uređaje (1); koristi multimedijalne mogućnosti operativnog sistema (1); objasni destruktivne mogućnosti računarskih virusa, koristi i

podešava antivirusni program (1). Neki elementi tematske celine Osnove rada u operativnom sistemu sa grafičkim interfejsom mogu se prožimati sa drugim tematskim celinama, tako što će se, na primer, program kalkulator (koji se nalazi u okviru operativnog sistema) koristiti kada se uči prevođenje iz dekadnog u binarni brojevni sistem i obratno, klasifikaciju programa izvršiti na konkretnim primerima, strukturu i performanse konkretnog računara sagledati kroz elemente operativnog sistema itd. Povezati gradivo sa njihovim iskustvima.

(ostaje 1 čas za sistematizaciju teme)

Preporuke za realizaciju:

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu.

- pri realizaciji modula insistirati na veštinama;

- podelu softvera uraditi na nivou: OS, aplikativni softver i drajveri i objasniti njihovu namenu;

- pri podešavanju radnog okruženja posebnu pažnju obratiti na regionalna podešavanja;

- pri realizaciji hijerarhijske organizacije fascikli objasniti učenicima njen značaj;

- instalaciju softvera realizovati na programima za zaštitu računara i arhiviranje podataka;

- instalaciju perifernih uređaja uraditi na primeru štampača.

Pri realizaciji tematske celine **Tekst - procesor** potrebno je da učenik stekne znanja, veštine i navike neophodne za uspešno korišćenje programa za obradu teksta. Ovo se ogleda u osposobljenosti učenika da: podesi radno okruženje tekst procesora, unese tekst (u ćiriličnom i latiničnom pismu) (1); zna i primenjuje pravila slepog kucanja (2); koristi osnovne operacije za uređenje teksta (otklanjanje grešaka, umetanje teksta, prelom reda, spajanje susednih paragrafa; prikazivanje i sakrivanje simbola za formatiranje i njihova primena, kopiranje, isecanje i premeštanje selektovanog teksta) (1); sačuva uneti tekst na nekom spoljašnjem medijumu za čuvanje informacija, otvori tekstualni dokument, zatvori aktivni dokument, premešta sadržaj između više otvorenih dokumenata, automatski pronađe i zameni zadati tekst (1); umetne u tekst: specijalne simbole, datum i vreme, sliku, tekstualne efekate, umetne i pozicionira netekstualne objekte (dijagrame, formule, fotografije, itd.) (1); kreira tabelu zadatih svojstava korišćenjem sredstava tekst procesora (1); primeni operacije za formatiranje teksta i paragrafa (promena svojstava simbola i paragrafa, kreiranje zaglavlja i podnožja, pretvaranje teksta u listu, pretvaranje teksta u tabelu, slaganje teksta po kolonama, itd.) (1); koristi alate za ispravljanje gramatičkih i pravopisnih grešaka (1); umetne numeraciju stranica, kreira i koristi stilove, generiše sadržaj (1); koristi gotove šablone i izradi šablone po sopstvenim potrebama (1); unese u dokument matematičke formule, pregleda tekstualni dokument pre štampe; podešava parametre za štampu, štampanje. (1).

(ostaje 4 časa za uvežbavanje, rad na projektu i sistematizaciju teme)

Preporuke za realizaciju:

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu kroz korelaciju sa stručnim predmetima (forme, tekstovi, obrasci, izveštaji i sl. sa kakvima će učenik raditi pri obavljanju stručnih poslova);

- učenike treba upoznati sa postojanjem dva tipa tekst procesora - onih zasnovanih na jezicima za obeležavanje teksta (npr. LaTeX, HTML) i WYSIWYG sistema kakav će se obrađivati u okviru predmeta;

- pri realizaciji ovog modula insistirati na pravopisu, poštovanju pravila slepog kucanja i upotrebu pisma maternjeg jezika;

- insistirati na pravilnom formatiranju paragrafa (maksimalno koristiti mogućnosti koje pruža program, izbegavati ponovljenu upotrebu tastera "enter" i "razmak");

- Pri obradi tabela kao primer uraditi tabelu koja će se kasnije koristiti pri izradi cirkularnog pisma;

- učenike treba upoznati sa logičkom strukturom tipičnih dokumenata (molbi, obaveštenja, itd.), školskih referata, seminarskih i maturskih radova;

- za vežbu od učenika se može tražiti da neformatirani tekst od bar deset strana urede po ugledu na uređenu verziju datu u formatu koji se ne može konvertovati u dokument tekst procesora (na primer, pdf-format);

- ukazati na probleme koji mogu da iskrsnu pri pokušaju da se štampa dokument kada su instalirani upravljački programi za više štampača;

- poželjno je da izradu jednostavnijih dokumenata učenici uvežbaju kroz domaće zadatke.

Pri realizaciji tematske celine **Slajd - prezentacije** potrebno je da učenici shvate prednosti korišćenja slajd - prezentacija u različitim situacijama, prepoznaju situacije u kojima se može koristiti slajd-prezentacija, planiraju i izrađuju adekvatne prezentacije. Pri tome je potrebno da znaju osnovne etape pri razvoju slajd-prezentacije, osnovne principe dobrog dizajna prezentacije (broj informacija po slajdu, estetika, animacija u službi sadržaja) (2); podešavanje radnog okruženja programa za izradu slajd - prezentacija, odabir odgovarajućeg tipa "pogleda" na prezentaciju, izradu foto-album prezentacije, osnovne operacije sa slajdom, dizajniranje pozadine i "mastera" slajda na zadati način, dodavanje i formatiranje tekstualnih objekata, dodavanje netekstualnih objekata, animaciju objekata slajda, animaciju prelaza između slajdova (2); pravljenje interaktivne prezentacije, podešavanje vreme trajanja slajdova, automatizaciju prezentacije, podešavanje parametara štampe i štampanje prezentacije (2); Kroz timski rad na projektima uvežbati i utvrditi naučeno. Na kraju izvršiti zajedničku analizu i vrednovanje projekata (6).

Preporuke za realizaciju:

- praktičnu realizaciju modula izvesti u nekom od programa za izradu slajd prezentacije;

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu kroz korelaciju sa stručnim predmetima;

- pri realizaciji ovog modula insistirati na pravopisu i upotrebi odgovarajućeg jezika tastature;

- kroz ceo modul učenik treba da radi na jednoj prezentaciji čija je tematika vezana za konkretan obrazovni profil i da na njoj primeni sva usvojena znanja i veštine;

- tokom izlaganja gradiva od strane nastavnika na prvom dvočasu, prikazati učenicima raznovrsne primere prezentacija: dobrih i onih sa tipičnim greškama i kroz diskusiju doći do "pravila dobre prezentacije";

- izvođenje nastave započeti objašnjenjima nastavnika a zatim usmeriti učenike da samostalno vežbaju;

- insistirati na značaju slajd prezentacija i važnosti kvalitetnog prezentovanja, podsticati kod učenika kreativnost;

- rad na prezentacijama organizovati projektnom metodom, učenike organizovati po timovima;

- dati smernice za izradu projekta:

- odluka: tema, cilj, oblasti koje projekat obuhvata (insistirati na interdisciplinarnosti), izvori, primenljivost, izvodljivost;

- planiranje: tok projekta (koraci realizacije), scenario, dizajn;

- realizacija,

- kriterijumi za ocenjivanje projekta: Ostvarenost cilja, multidisciplinaran pristup, originalnost upotrebljenih materijala, dizajn, multimedijalnost, interaktivnost, tehnička realizacija, timski rad;

- organizovati samoprocenu i saradničko ocenjivanje;

- konsultacije sa nastavnikom i saradnju tima tokom izrade projekta realizovati putem sistema za elektronski podržano učenje ili nekim drugim vidom komunikacije i saradnje putem Interneta;

- poslednja dva časa učenici prezentuju svoje radove i diskutuju o njima.

Pri realizaciji tematske celine **Rad sa tabelama** potrebno je objasniti osnovne pojmove o programima za rad sa tabelama (tabela, vrsta, kolona, ćelija,...) i ukazati na njihovu opštost u programima ovog tipa.

Pri unošenju podataka u tabelu, objasniti razliku između različitih tipova podataka (numerički formati, datum i vreme), kao i greške koje mogu iz toga da proizađu. Prilikom manipulacija sa podacima (označavanja ćelija, kretanje kroz tabelu, premeštanje, kopiranje,...), ukazati na opštost ovih komandi i uporediti ih sa sličnim komandama u programima za obradu teksta.

Kod transformacija tabele ukazati na različite mogućnosti dodavanja ili oduzimanja redova, ili kolona u tabeli. Objasniti pojam opsega.

Kod formatiranja prikaza podatka u ćeliji, prikazati na primerima mogućnost različitog tumačenja istog numeričkog podatka (broj, datum, vreme). Takođe, naglasiti važnost dobrog prikaza podataka (visine i širine ćelija, fonta, poravnanja) i isticanja pojedinih podataka ili grupa podataka razdvajanjem različitim tipovima linija i bojenjem ili senčenjem.

Ukazati na povezanost podataka u tabeli i mogućnost dobijanja izvedenih podataka primenom formula. Objasniti pojam adrese i različite mogućnosti referenciranja ćelija.

Ukazati na različite mogućnosti dodeljivanja imena podacima ili grupama podataka i prednosti korišćenja imena.

Prikazati funkcije ugrađene u program i obratiti pažnju na najosnovnije funkcije, posebno za sumiranje i sortiranje.

Ukazati na različite mogućnosti automatskog unošenja podataka u seriji.

Posebnu pažnju posvetiti različitim mogućnostima grafičkog predstavljanja podataka. Ukazati na promene podataka definisanih u tabeli formulama, i grafikonu u slučaju izmene pojedinih podataka u tabeli. Ukazati na mogućnost naknadnih promena u grafikonu, kako u tekstu, tako i u razmeri i bojama (pozadine slova, skale, boja, promena veličine,...).

Ukazati na važnost prethodnog pregleda podataka i grafikona pre štampanja, kao i na osnovne opcije pri štampanju.

Sve pojmove uvoditi kroz demonstraciju na primerima. Od samog početka davati učenicima najpre jednostavne, a zatim sve složenije primere kroz koje će sami praktično isprobati ono što je demonstrirao nastavnik.

Preporučljivo je da se svi novi pojmovi uvedu u prvih 12 časova tako što će učenici raditi zadatke koje je pripremio nastavnik (tekstualnim opisom zadatka ili zadatom konačnom tabelom, odštampanom, bez uvida u formule) a zatim učenicima dati konkretne male projekte različite prirode: da naprave elektronski obrazac (na primer predračun ili nešto slično), prikupljanje i obradu podataka koji se odnose na uspeh učenika iz pojedinih predmeta, neku pojavu ili proces iz drugih nastavnih i vannastavnih oblasti rada i interesovanja učenika.

Preporuke za realizaciju:

- konkretne primere za vežbanje prilagoditi obrazovnom profilu kroz korelaciju sa stručnim predmetima;

- pri realizaciji ovog modula insistirati na pravopisu i upotrebi odgovarajućeg jezika tastature;

- logičke funkcije: izbor funkcija prilagoditi nivou znanja učenika i potrebama obrazovnog profila;

- formatiranje ćelija obrađivati tokom dva časa;

- pri obradi grafikona, pokazati različite vrste grafikona (histograme, linijske, i "pite"; objasniti njihovu namenu; pokazati podešavanje pojedinih elemenata grafikona).

Pri realizaciji tematske celine **Internet i elektronska komunikacija** potrebno je da učenici shvate prednosti umrežavanja, razumeju u čemu je razlika između računara - servera i računara - klijenata, koji posao obavljaju Internet - provajderi, karakteristike osnovnih tehnologija pristupa Internetu, adresiranje na Internetu, principe funkcionisanja Interneta, čemu služe Internet protokoli, kako da poveže računar sa Internetom (2). Potrebno je da učenici nauče da: vizualizuju veb-stranicu korišćenjem veb - čitača, kreću se veb - prostranstvom korišćenjem adresa i hiperlinkova, pronalaze i preuzimaju sadržaje sa veba, koriste Internet mape (2); otvore i podese nalog elektronske pošte (vebmejl), šalju i preuzimaju poruke i datoteke korišćenjem elektronske pošte i servisa za sinhronu komunikaciju, upoznaju se sa pravilima elektronske komunikacije (*netiqette*) (2); upoznaju se sa načinom funkcionisanja, pravilima ponašanja, prednostima i opasnostima socijalnih

mreža; upoznaju se sa servisima za deljenje datoteka na Internetu i pojmom veb - aplikacije (*Cloud computing*) (2); otvore nalog i koriste virtuelni telefon, (npr Skajp i sl.) (2); razumeju pojmove "elektronska trgovina" i "elektronsko bankarstvo", nauče kako funkcioniše elektronski podržano učenje (2). Pri svemu ovome neophodno je permanentno raditi na razvijanju svesti o važnosti poštovanja pravnih i etičkih normi pri korišćenju Interneta, kritičkom prihvatanju informacija sa veba, poštovanju autorskih prava pri korišćenju informacija sa veba, poštovanju prava privatnosti.

(ostaje 2 časa za uvežbavanje i sistematizaciju teme, povezivanje sa drugim oblastima, upoznavanjem sa veb aplikacijama prema interesovanju učenika)

Preporuke za realizaciju:

- pri realizaciji ovog modula insistirati na pravopisu i upotrebi odgovarajućeg jezika tastature;

- polazna tačka pri upoznavanju lokalnih mreža treba da bude konkretna školska mreža na kojoj se mogu ilustrovati njene sastavne komponente, topologija, resursi, klijent - server, itd.;

- lokalne mreže, nakon upoznavanja, treba staviti u kontekst Interneta (mreže svih mreža) i kooperativnog korišćenja raspoloživih informacionih resursa;

- vežbe krstarenja (engl. *surf*) i pretraživanja trebalo bi da su u funkciji ovog, ali i drugih predmeta, kako bi se kod učenika razvijala navika korišćenja Interneta za prikupljanje informacija za potrebe sopstvenog obrazovanja;

- preuzimanje datoteka sa veba vežbati na datotekama raznih tipova (tekst, slika, video-klip);

- učenicima treba objasniti kako rade pretraživački sistemi i o čemu treba voditi računa da bi se ostvarila efikasnija pretraga;

- pri realizaciji ove teme insistirati na mogućnostima zloupotrebe Interneta a pogotovo na bezbednosti korisnika, pouzdanosti informacija i sprečavanju zloupotrebe dece;

- pri pretraživanju Interneta učenike usmeriti ka traženju obrazovnih veb sajtova i korišćenju sistema za elektronsko učenje;

- pri obradi elektronskog poslovanja demonstrirati različite vrste veb obrazaca koji se koriste za poručivanje i plaćanje robe putem Interneta, poručivanje dokumenata...;

- pokazati rad sa tekstom, rad sa tabelama i skladištenje podataka u nekom od servisa "u oblaku" (cloud computing), dostupnih putem veba;

- preuzimanje sadržaja sa veba vežbati na primerima preuzimanja teksta, slika, klipova i datoteka;

- pri elektronskoj komunikaciji poštovati pravila lepog ponašanja (netiquette);

- pri realizaciji sadržaja vezanih za elektronsku poštu objasniti učenicima "put" elektronskog pisma;

- dosledno sprovoditi poštovanje autorskih prava i softverskih licenci.

FIZIKA
(za trogodišnje stručne škole - III stepen stručnosti u kojima se predmet izučava sa 3 časa nedeljno)

Cilj i zadaci

Cilj nastave fizike je da učenici upoznaju osnovne prirodne pojave, razumeju neke osnovne prirodne zakone i da shvate značaj fizike i njenih primena u svakodnevnom životu i radu.

Zadaci nastave fizike su:

- upoznavanje nekih osnovnih zakona prirode,

- shvatanje značaja korišćenja metoda eksperimenta,

- osposobljavanje učenika za kvantitativno rešavanje jednostavnih fizičkih zadataka,

- razvijanje zainteresovanih učenika za fiziku i prirodne nauke,

- upoznavanje uloge čoveka u menjanju prirode i razvijanje pravilnog odnosa učenika prema zaštiti i unapređenju životne sredine,

- pružanje osnove za sticanje tehničke kulture,

- navikavanje učenika na racionalno korišćenje i na štednju svih oblika energije,

- razvijanje radnih navika učenika, njihovog smisla za rad u grupama, kao i pozitivnih osobina ličnosti učenika, nužnih za konstruktivnu saradnju u rešavanju zadataka.

I razred

(3 časa nedeljno, 66+39 časova godišnje)

SADRŽAJ PROGRAMA

1. Uvod (2 + 1)

1.1. Predmet, metode i zadaci fizike. Veza fizike sa drugim prirodnim naukama i sa tehnikom. (1)

1.2. Vektori i osnovne operacije sa vektorima (P[10]) (1 + 1)

---

[10] Oznake za nivoe obrazovno-vaspitnih zahteva: (P) - nivo primene, (R) - nivo razumevanja. Nazivi bez oznaka ostvaruju se na nivou obaveštenosti.

2. Kretanje (4 + 2)

2.1. Referentni sistem. Ravnomerno i neravnomerno kretanje (pravolinijsko i krivolinijsko) (R) (1)

2.2. Srednja brzina (P) Stalno ubrzanje (P) (2 + 1)

2.3. Kružno kretanje (P) (1 + 1)

Demonstracioni ogledi:

2.1. Ravnomerno i ravnomerno ubrzano kretanje (pomoću kolica ili pomoću Atvudove mašine).

2.2. Merenje brzine, (pomoću kolica, valjka ili kuglice na strmoj ravni).

2.3. Kružno kretanje.

3. Sila (5 + 2)

3.1. Zakon inercije (I Njutnov zakon) (R). Pojam inercijalnog sistema referencije. (1)

3.2. Osnovni zakon dinamike (II Njutnov zakon) (P). (Ubrzanje i sila; masa) (1 + 1)

3.3. Zakon akcije i reakcije (III Njutnov zakon). Sile kod kružnog kretanja (R) (1)

3.4. Ravnoteža. Principi statike (P) (2 + 1)

Demonstracioni ogledi:

3.2. II Njutnov zakon (pomoću kolica za različite sile i mase tegova). Galilejev eksperiment (kretanje kuglice po žlebu uz i niz strmu ravan),

3.3. III Njutnov zakon (kolica povezana spiralnom oprugom ili dinamometrom). Kružno kretanje (pomoću dinamometra ili diska, koji rotira).

3.4. Ravnoteža poluge (na kantaru i na terazijama). Proste mašine.

4. Gravitaciono polje (2 + 1)

4.1 Njutnov zakon gravitacije (R) (1)

4.2. Pojam gravitacionog polja. Jačina gravitacionog polja (P). Sila teže i težina tela (R). Bestežinsko stanje (1 + 1)

Demonstracioni ogledi:

4.2. Težina tela (telo obešeno o dinamometar). Slobodan pad (metalna pločica i papir iste površine). Bestežinsko stanje (slobodan pad dinamometra sa obešenim telom).

5. Impuls (1 + 1)

5.1. Impuls i II Njutnov zakon.

5.2. Zakon održanja impulsa (P) (kretanje rakete) (1 + 1)

Demonstracioni ogledi:

5.2. Održavanje impulsa (kretanje kolica sa epruvetom u kojoj se voda zagreva i prelazi u paru).

Neelastičan sudar kuglica od plastelina.

6. Energija (4 + 1)

6.1. Rad sile (P). Snaga (P). Kinetička energija i rad (P) (1).

6.2. Potencijalna energija gravitacije i rad (P). Ukupna energija. Prelaz kinetičke energije u potencijalnu i obrnuto (R) (1).

6.3. Zakon održanja energije u mehanici (P). (Razni primeri primene) (2 + 1).

Demonstracioni ogledi:

6.2. Maksvelov disk.

6.3. Elastičan sudar čeličnih (gumenih ili bilijarskih) kuglica.

7. Unutrašnja energija. Toplota (4 + 2)

7.1. Unutrašnja energija. Promena unutrašnje energije. Rad i količina toplote (P). Prvi princip termodinamike (R) (2 + 1).

7.2. Drugi princip termodinamike (R). Toplotni motori. KKD (P). Pojam o entropiji. (2 + 1).

Demonstracioni ogledi:

7.2. Rad toplotnog motora.

8. Kretanje molekula (3 + 1)

8.1. Atomi i molekuli. Kinetička teorija gasova. Pritisak gasa (R). Srednja kinetička energija gasa i temperatura (R) (1).

8.2. Zakoni idealnog gasnog stanja (P) (Iz jednačine gasnog stanja). Avogadrov zakon (R) (2 + 1)

Demonstracioni ogledi:

8.1. Model za prikazivanje kretanja molekula.

8.2. Osnovni gasni zakoni (Bojl-Mariotov, Gej-Lisakov, Šarlov).

9. Molekulske sile (4 + 1)

9.1. Uzajamno delovanje molekula tečnosti. Površinski napon (P). Kapilarne pojave (R) (2).

9.2. Kristalna i amorfna čvrstina tela. Elastičnost čvrstih tela. Hukov zakon (P) (2 + 1).

Demonstracioni ogledi:

9.1. Površinski napon (lamele sa opnom od sapunice).

9.2. Hukov zakon (istezanje spiralne opruge pri vešanju tegova).

10. Električno polje (3 + 1)

10.1. Kulonov zakon (R) (1).

10.2. Elektrostatičko polje. Jačina elektrostatičkog polja (P). Rad u elektrostatičkom polju (R). Potencijal i napon elektrostatičkog polja (P). Zakon održanja naelektrisanja (R). (2 + 1).

Demonstracioni ogledi:

10.2. Linija sila elektrostatičkog polja (pomoću grafoskopa), (pomoću papirnih traka na Van den Grafovom generatoru). Potencijal naelektrisanog provodnika (pomoću elektrometra).

11. Električna struja i magnetno polje (4 + 1)

11.1. Uzajamno delovanje naelektrisanih čestica koje se kreću. Magnetna sila. Električna struja. Magnetno polje struje (R). Magnetna indukcija (P). Magnetni fluks (P) (1).

11.2. Delovanje magnetnog polja na provodnik sa strujom. Amperov zakon (P). Definicija ampera (Paralelne struje) (R) (2 + 1).

11.3. Princip rada elektromotora i električnih mernih instrumenata. (1)

Demonstracioni ogledi:

11.1. Linije sila magnetnog polja (pomoću gvozdenih opiljaka). Erstedov ogled.

11.2. Uzajamno delovanje paralelnih provodnika sa strujama.

11.3. Demonstracioni elektromotor i merni instrumenti.

12. Elektromagnetna indukcija (3 + 2)

12.1. Elektromagnetna indukcija. Faradejev zakon elektromagnetne indukcije. (P) (1 + 1).

12.2. Samoindukcija. Lencovo pravilo (R). Uzajamna indukcija (R). Pojam o promenljivom elektromagnetnom polju. (1 + 1)

12.3. Princip rada generatora električnog napona (struje). Transformator (P) (1).

Demonstracioni ogledi:

12.1. Elektromagnetna indukcija (pomoću stalnog magneta i elektromagneta).

12.2. Lencovo pravilo (pomoću uređaja sa dva indukciona prstena). Pojava samoindukcije (pomoću tinjalice).

12.3. Demonstracioni generator. Demonstracioni transformator.

13. Oscilacije i talasi (5 + 2)

13.1. Oscilacije u mehanici. Slobodne, prigušene i prinudne oscilacije (R). Rezonancija (R). (1 + 1)

13.2. Oscilovanje struje i napona. Naizmenična struja i njene karakteristike. (1)

13.3. Nastavak i vrste talasa (uzdužni i poprečni). Amplituda (P), učestalost (P), talasna dužina (P) i brzina talasa (P). Pokretni i stojeći talasi. (2 + 1)

13.4. Pojam o akustici. (1)

Demonstracioni ogledi:

13.1. Oscilovanje tega i matematičkog klatna. Oscilovanje zvučne viljuške. Rezonancija vezanih klatna.

13.2. Merenje jačine, napona i snage naizmenične struje.

13.3. Prikaz uzdužnih i poprečnih talasa talasnom mašinom. Stojeći talasi u kadi.

13.4. Prikaz proizvođenja akustičnih talasa (pomoću žičanih i duvačkih instrumenata).

14. Svetlosni talasi (talasna optika) (4 + 1)

14.1. Spektar elektromagnetnih talasa. Svetlost. Brzina svetlosti (R) (1).

14.2. Interferencija (R) i difrakcija svetlosti (R). Interferometri i difrakcione rešetke. (2 + 1)

14.3. Polarizacija svetlosti (1).

Demonstracioni ogledi:

14.2. i 14.3. Interferencija, difrakcija i polarizacija svetlosti (Hene laser kao izvor svetlosti ili univerzalna optička klupa sa priborom).

15. Disperzija, apsorpcija i spektar svetlosti (3 + 1)

15.1. Disperzija svetlosti (pomoću prizme). Emisioni spektar bele svetlosti. Karakteristični spektar elemenata (R). Spektroskopija (2 + 1).

15.2. Apsorpcioni spektri (R) (1).

Demonstracioni ogledi:

15.1. Disperzija bele svetlosti (staklena prizma). Karakteristični spektri (spektroskop).

16. Pojam o relativističkoj fizici (3)

16.1. Postulati specijalne teorije relativnosti (R). Skraćivanje dužina (R). Produžavanje vremenskih intervala (R) (2).

16.2. Povećanje mase. Veza relativističke energije i mase (P). (1).

17. Kvantna fizika (3 + 2)

17.1. Kvant energije. Foton (P). Fotoelektrični efekat. Ajnštajnova jednačina fotoefekta (P). (1 + 1).

17.2. Difrakcija elektrona. De Broljijeva formula (P). (Elektronski mikroskop) (1 + 1).

17.3. Hajzenbergova relacija neodređenosti (R) (1).

Demonstracioni ogledi:

17.1. Fotoefekat [(fotoćelijom ili osvetljivanjem cinkane pločice Voltinim lukom (elektrometar u kolu)].

18. Struktura atoma (4 + 1)

18.1. Stacionarna stanja i nivoi energije atoma vodonika. Pobuđivanje i zračenje atoma. Kvantni prelazi. Objašnjenje spektra atoma vodonika. (2 + 1)

18.2. Pojam o rendgenskom zračenju. (1)

18.3. Spontano i stimulativno zračenje. Laser (1)

19. Struktura atomskog jezgra, Elementarne čestice (4 + 1)

19.1. Struktura atomskog jezgra. Defekt mase (R) (2).

19.2. Radioaktivni raspadi jezgra. Nuklearne reakcije. Fisija i fuzija (1 + 1).

19.3. Detekcija nuklearnog zračenja. Pojam o dozimetriji. Zaštita od zračenja (1).

19.4. Elementarne čestice (1).

20. Zaključni čas (1)

20.1. Vrste uzajamnog delovanja u prirodi. Fizička slika sveta.

Laboratorijske vežbe (10)

1. Zakon ubrzanog kretanja (pomoću Avtudove mašine).

2. Zakon održanja energije (kolica sa tegom).

3. Određivanje koeficijenta površinskog napona metodom kapljice.

4. Zavisnost perioda oscilovanja klatna od njegove dužine.

5. Određivanje talasne dužine svetlosti difrakcionom rešetkom.

FIZIKA
(za obrazovne profile trogodišnjeg obrazovanja u kojima se predmet izučava sa 2 časa nedeljno)

Cilj i zadaci

Cilj nastave fizike jeste sticanje elementarne funkcionalne pismenosti (prirodno-naučne i tehničke) i znanja o osnovnim fizičkim pojavama, osposobljavanje učenika za primenu znanja u struci i svakodnevnom životu, sticanje radnih navika, odgovornosti i sposobnosti za samostalan rad i za timski rad, formiranje osnove za dalje obrazovanje.

Zadaci nastave fizike su da učenici:

- razvijaju prirodno-naučnu i tehničku pismenost;

- stiču znanja o osnovnim fizičkim pojavama značajnim za struku i razumeju osnovne fizičke zakone;

- razvijaju svest o značaju eksperimenta u saznavanju, razumevanju i proveravanju fizičkih zakona;

- steknu sposobnost za uočavanje, formulisanje, i rešavanje jednostavnijih problema;

- razvijaju logičko i apstraktno mišljenje i kritički stav u mišljenju;

- shvate značaj fizike za tehniku i prirodne nauke;

- razvijaju sposobnosti i veštine za primenu znanja iz fizike u struci;

- stiču znanja o prirodnim resursima, njihovoj ograničenosti i održivom korišćenju;

- razvijaju pravilan odnos prema zaštiti, obnovi i unapređenju životne sredine;

- razvijaju radne navike, odgovornost, sistematičnost, preciznost i pozitivan stav prema učenju.

I razred

(2 časa nedeljno, 74 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. Uvod

1. Fizika - fundamentalna prirodna nauka. Fizika i druge nauke. Fizičke veličine. Merenje. Fizički zakoni i principi. (R)

II. Kinematika

1. Referentni sistem, relativnost kretanja. Putanja i put. Podela kretanja prema obliku putanje i brzini. (R)

2. Srednja brzina. Trenutna brzina. Ubrzanje. (P)

3. Ravnomerno i ravnomerno promenljivo pravolinijsko kretanje. (P)

4. Kružno kretanje. Centripetalno ubrzanje, period i frekvencija. (R)

Demonstracioni ogledi:

- Ravnomerno i ravnomerno ubrzano kretanje (pomoću kolica, tegova i hronometra; pomoću cevi sa vazdušnim mehurom).

- Srednja brzina, trenutna brzina i ubrzanje (pomoću digitalnog hronometra sa senzorima položaja).

- Kružno kretanje (centrifugalna mašina).

III. Sila. Gravitaciono polje

1. Osnovne dinamičke veličine: masa, sila, impuls. (P)

2. Uzajamno delovanje tela - sila. Sile u mehanici (sila teže, elastična sila, sile trenja). (P)

3. Njutnovi zakoni mehanike (Zakon inercije, Zakon akcije i reakcije i Osnovni zakon dinamike - II Njutnov zakon). Opšti oblik II Njutnovog zakona. (P)

4. Osnovi statike. Oblici i uslovi ravnoteže. (R)

5. Njutnov zakon gravitacije. (R)

6. Pojam gravitacionog polja. Sila teže i težina tela. Bestežinsko stanje. (R)

Demonstracioni ogledi:

- II Njutnov zakon (pomoću kolica za različite sile i mase tegova).

- III Njutnov zakon (kolica povezana oprugom ili dinamometrom).

- Ravnoteža poluge. Proste mašine.

- Težina tela (telo okačeno o dinamometar).

- Slobodan pad (metalne pločice i papira iste površine).

- Bestežinsko stanje.

IV. Energija

1. Rad sile. Snaga. (P)

2. Kinetička energija. Potencijalna energija. Zakon održanja energije. Primeri. (P).

3. Zakon održanja impulsa. (R)

Demonstracioni ogledi:

- Zakon održanja impulsa (pomoću kolica sa oprugom, kretanje kolica sa epruvetom).

- Zakon održanja energije (Maksvelov disk).

V. Osnovi toplotne fizike

1. Unutrašnja energija. Promena unutrašnje energije. Količina toplote. (R)

2. Prvi i Drugi princip termodinamike. Toplotni motori. Koeficijent korisnog dejstva. (R)

VI. Električno i magnetno polje

1. Električno polje. Jačina električnog polja. (R)

2. Potencijal i napon električnog polja. (R)

3. Erstedov ogled. Magnetno polje provodnika sa strujom i stalnog magneta. (R)

Magnetna indukcija. (P)

4. Delovanje magnetnog polja na provodnik sa strujom. Amperova sila. (R) Uzajamno delovanje dva paralelna strujna provodnika. (O)

Demonstracioni ogledi:

- Linije sila električnog polja.

- Linije sila magnetnog polja.

- Erstedov ogled.

- Uzajamno delovanje paralelnih strujnih provodnika.

VII. Elektromagnetna indukcija

1. Elektromagnetna indukacija. Faradejev zakon e.m. indukcije. (R)

2. Samoindukcija. Uzajamna indukcija. (O)

Demonstracioni ogled:

- Pojava elektromagnetne indukcije i uzajamne indukcije.

VIII. Mehanički i elektromagnetni talasi

1. Oscilacije u mehanici. Prigušene i prinudne oscilacije. Rezonancija. (R)

2. Nastanak i vrste mehaničkih talasa. Veličine kojima se opisuju talasi. (R)

3. Zvuk, infrazvuk i ultrazvuk. (R)

4. Elektromagnetni talasi. Spektar. Brzina svetlosti. (R)

Demonstracioni ogledi:

- Oscilovanje tega na elastičnoj opruzi i matematičkog klatna.

- Prigušene oscilacije.

- Oscilovanje zvučne viljuške.

- Rezonancija vezanih klatana.

IX. Struktura atoma i atomskog jezgra

1. Raderfordov model atoma. Borov model atoma. (R)

2. Pojam fotona i energija fotona. (R)

3. Struktura atomskog jezgra. Defekt mase. (R)

4. Radioaktivno zračenje. Zaštita od zračenja. (R)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Polazna opredeljenja pri koncipiranju programa fizike

Nastavni program fizike u srednjoj školi nadovezuje se strukturno i sadržajno na nastavni program fizike u osnovnoj školi.

Učenici treba da nauče osnovne pojmove i zakone fizike na osnovu kojih će razumeti pojave u prirodi i imati celovitu sliku o značaju i mestu fizike u obrazovanju, u struci i životu uopšte. Oni treba da steknu osnovu za dalje školovanje, prvenstveno na prirodno-naučnim i tehničkim fakultetima, ali i na svim ostalim na kojima fizika kao fundamentalna nauka ima primenu u struci (medicina, stomatologija...)

Treba imati u vidu da su u programima redefinisani ciljevi i zadaci kako bi programi bili prilagođeni savremenim naučnim i tehnološkim zahtevima, kao i savremenim metodičkim i didaktičkim postupcima, a nastavni proces u skladu sa principima, ciljevima i opštim ishodima obrazovanja. Stoga program fizike u svim područjima rada i u svim razredima treba čitati i tumačiti imajući stalno na umu cilj i zadatke nastave fizike i obrazovanja u celini.

Pri izmeni programa fizike uzete su u obzir primedbe i sugestije nastavnika fizike u stručnim školama, izrečene na stručnim skupovima i seminarima, u meri koja omogućava korišćenje postojećih udžbenika.

Težilo se i smanjenju ukupne opterećenosti učenika. Program je rasterećen tako što su izostavljeni svi sadržaji koji nisu neophodni za postizanje postavljenih ciljeva i zadataka nastave fizike, kao i metodskim pristupom programskim sadržajima.

Imajući u vidu da nisu svi učenici podjednako zainteresovani i obdareni za fiziku, obogaćeni su demonstracioni ogledi, kako bismo nastavu fizike učinili zanimljivijom i očiglednijom.

Iako ovo uputstvo za realizaciju programa fizike sadrži neke opšte pedagoško-didaktičke elemente za ostvarivanje programa u srednjoj školi i principe na kojima se zasniva realizacija obrazovno-vaspitnog procesa, smatramo da će biti od koristi svim nastavnicima fizike, jer se pri realizaciji programa, može prilagoditi različitim područjima rada i obrazovnim profilima.

1. Izbor programskih sadržaja

Odabrani su oni sadržaji koje na određenom nivou mogu da usvoje svi učenici srednjih stručnih škola. To su uglavnom sadržaji iz klasične fizike, koji predstavljaju osnov za izučavanje stručnih predmeta, a u znatno manjoj meri elementi savremene fizike neophodni za razumevanje nekih naučnih otkrića i tehnologija koji mogu bitno da utiču na život ljudi. Pri tome je uzeto u obzir da klasična fizika proučava pojave koje su dostupne čulima pa se lakše mogu razumeti i prihvatiti, a imaju i veću primenu u svakodnevnoj praksi i struci.

2. Izbor metoda rada

Program daje mogućnost korišćenja raznih metoda i oblika rada (predavanje nastavnika, razgovor, ogledi, praktičan rad učenika, radionice, samostalan rad učenika ili rad u grupama...). Nastavnik sam treba da odabere najpogodniji pristup u obradi svake konkretne teme u skladu sa potrebama i mogućnostima učenika, kao i nastavnim sredstvima kojima raspolaže.

Na sadržajima programa može se u potpunosti ilustrovati suština metodologije istraživačkog pristupa u fizici i drugim prirodnim naukama: posmatranje pojave, uočavanje bitnih svojstava sistema na kojima se pojava odvija, merenje u cilju pronalaženja međuzavisnosti odabranih veličina, planiranje novih eksperimenata radi preciznijeg utvrđivanja traženih odnosa, formulisanje fizičkih zakona. U nekim slučajevima metodički je celishodno uvođenje deduktivne metode u nastavu (npr. pokazati kako iz zakona održanja slede neki manje opšti fizički zakoni i sl.).

3. Demonstracioni ogledi

Demonstracioni ogledi čine sastavni deo redovne nastave fizike, ali su sve manje zastupljeni. Prisutna je nedovoljna opremljenost škola nastavnim sredstvima, u nekima nije zastupljena ni kabinetska nastava, ali ima i onih u kojima se nastavna sredstva ne koriste.

Poslednjih godina bilo je mnogo seminara i stručnih skupova na kojima su kroz različite radionice prikazani jednostavni a efektni ogledi. Da ne pominjemo festivale nauke.

Uvođenje jednostavnih eksperimenata za demonstriranje fizičkih pojava ima za cilj "vraćanje" ogleda u nastavu fizike, razvijanje radoznalosti i interesa za fiziku i istraživački pristup prirodnim naukama.

Jednostavne eksperimente mogu da izvode i sami učenici (samostalno ili po grupama) na času ili da ih osmisle, urade, analiziraju i obrade kod kuće, koristeći mnoge predmete i materijale iz svakodnevnog života.

Naravno, nastavnici koji imaju mogućnosti treba da u nastavi koriste i složenije eksperimente.

U nastavi svakako treba koristiti i računare (simulacije eksperimenata i pojava, laboratorijske vežbe i obrada rezultata merenja, modeliranje, samostalni projekti učenika u obliku seminarskih radova i sl.).

Način prezentovanja programa

Za sve trogodišnje, odnosno četvorogodišnje stručne škole u kojima se fizika izučava prema minimalnom planu godinu ili dve godine, sa dva časa nedeljno, program je isti, a za različita područja rada i obrazovne profile predviđeni su različiti programi (pre svega u skladu sa godišnjim brojem časova fizike i zahtevima struke). Sadržaji su podeljeni na određeni broj tematskih celina. Svaka od tematskih celina sadrži određeni broj tema.

Programski sadržaji dosledno su prikazani u formi koja zadovoljava osnovne metodske zahteve nastave fizike:

- *Postupnost* (od prostijeg ka složenijem) pri upoznavanju novih pojmova i formulisanju zakona.

- *Očiglednost* pri izlaganju nastavnih sadržaja (uz svaku tematsku celinu pobrojano je više demonstracionih ogleda a treba koristiti i simulacije).

- *Povezanost nastavnih sadržaja* (horizontalna i vertikalna).

Program predviđa da se unutar svake veće tematske celine, posle postupnog i analitičnog izlaganja pojedinačnih nastavnih sadržaja, kroz sistematizaciju i obnavljanje izloženog gradiva, izvrši sinteza bitnih činjenica i zaključaka i da se kroz njihovo obnavljanje omogući da ih učenici u potpunosti razumeju i trajno usvoje. Pored toga, svaku tematsku celinu trebalo bi započeti obnavljanjem odgovarajućeg dela gradiva iz prethodnog razreda ili iz osnovne škole. Time se postiže i vertikalno povezivanje nastavnih sadržaja. Veoma je važno da se kroz rad vodi računa o ovom zahtevu Programa, jer se time naglašava činjenica da su u fizici sve oblasti međusobno povezane i omogućuje se da učenik sagleda fiziku kao koherentnu naučnu disciplinu u kojoj se početak proučavanja nove pojave naslanja na rezultate proučavanja nekih prethodnih.

Redosled proučavanja pojedinih tema nije potpuno obavezujući. Nastavnik može preraspodeliti sadržaje prema svojoj proceni.

Nivoi obrazovno-vaspitnog rada

Ovoga puta u sadržajima programa nije dat orijentacioni broj časova predviđenih za obradu nastavnih tema, obnavljanje gradiva i laboratorijske vežbe. To bi mogao biti "uvod" u nastavni proces u kome će nastavnik, na osnovu definisanih ciljeva i zadataka predmeta, ishoda i standarda znanja, samostalno planirati broj časova obrade, utvrđivanja... U ovom "prelaznom periodu", ipak ćemo dati tabelu sa orijentacionim brojem časova, a u nedostatku standarda znanja korisni će biti nivoi obrazovno-vaspitnih zahteva, koji definišu obim i dubinu proučavanja pojedinih elemenata sadržaja programa, a postojali su i do sada.

Prvi nivo: obaveštenost (O)

Obaveštenost kao nivo obrazovno-vaspitnih zahteva iziskuje da učenik može da se seti - reprodukuje ono što je učio: termine, specifične činjenice, metode i postupke, opšte pojmove, principe (zakone) ili teorije. Znači, od učenika se očekuje da gradivo koje je učio samo poznaje: da može da ga iskaže, ispriča, opiše, navede i sl., tj. da može da ga reprodukuje u bitno neizmenjenom obliku.

Drugi nivo: razumevanje (R)

Razumevanje kao nivo obrazovno-vaspitnih zahteva iziskuje da učenik bude osposobljen da gradivo koje je učio reorganizuje: da određene činjenice, pojmove i principe (zakone) objasni, analizira, dovede u nove veze, koje nisu bile neposredno date u gradivu.

Razumevanje kao obrazovno-vaspitni nivo uključuje u sebe i prethodni nivo - obaveštenost. Ukoliko se ovde gradivo interpretira, onda se to čini ne u formi u kojoj je bilo prethodno dato, već u reorganizovanom, tj. u bitno izmenjenom obliku.

Treći nivo: primena (P)

Primena kao nivo obrazovno-vaspitnih zahteva iziskuje da učenik bude osposobljen da određene generalizacije, principe (zakone), teorije ili opšte metode primenjuje u rešavanju problema i zadataka.

Ovde je reč o primeni onog što se zna i razume u rešavanju novih problema (zadataka), a ne o njegovom jedinstvenom, reproduktivnom korišćenju u pojedinim situacijama. Primena kao najviši obrazovno-vaspitni nivo uključuje u sebe oba prethodna nivoa - obaveštenost i razumevanje.

Osnovni oblici nastave i metodska uputstva za njihovo izvođenje

Fiziku je nužno predstaviti učenicima kao živu, nedovršenu nauku, koja se neprekidno intenzivno razvija i menja, a ne kao skup završenih podataka, nepromenljivih zakona, teorija i modela. Zato je nužno istaći probleme koje fizika rešava u sadašnjem vremenu.

Danas je fizika eksplikativna, teorijska i fundamentalna nauka i njenim izučavanjem, zajedno sa ostalim prirodnim naukama, stiču se osnove naučnog pogleda na svet. Ideja fundamentalnosti fizike u prirodnim naukama i njen značaj za tehniku moraju da dominiraju u nastavi fizike.

Širenju vidika učenika doprineće objašnjenje pojmova i kategorija, kao što su fizičke veličine, fizički zakoni, odnos eksperimenta i teorije, veza fizike s ostalim naukama, naročito s primenjenim naukama i tehnikom. Značajno je ukazati na vezu fizike i filozofije. Potrebno je navesti i etičke probleme koji se javljaju kao posledica razvijanja nauke i tehnike.

Ovako formulisan koncept nastave fizike zahteva pojačano eksperimentalno zasnivanje nastavnog procesa (demonstracioni ogledi i laboratorijske vežbe, odnosno praktični rad učenika).

Usvojeni koncept nastave fizike zahteva stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada, primenom savremenih metodičkih i didaktičkih postupaka u nastavnom procesu (projektna, problemska, aktivna nastava i kooperativno učenje) ciljevi i zadaci obrazovanja kao i ciljevi nastave fizike budu u punoj meri realizovani.

Sticanje tehničke kulture kroz nastavu fizike sastoji se u razvijanju veština tehničkih primena znanja, u rešavanju tehničkih zadataka i u prikazivanju određenih primena fizike u svakodnevnom životu.

Posle izučavanja odgovarajućih tematskih celina, nužno je ukazati na zaštitu čovekove sredine, koja je zagađena i ugrožena određenim fizičko-tehničkim procesima i promenama.

Pri obradi fizičkih osnova energetike potrebno je usmeriti učenike na štednju svih vrsta energije, a posebno električne energije.

Ciljevi i zadaci nastave fizike ostvaruju se kroz sledeće osnovne oblike rada sa učenicima:

1. izlaganje sadržaja teme uz odgovarajuće demonstracione oglede;

2. rešavanje kvalitativnih i kvantitativnih zadataka;

3. laboratorijske vežbe;

4. korišćenje i drugih načina rada koji doprinose boljem razumevanju sadržaj teme (domaći zadaci, seminarski radovi, projekti...);

5. sistematsko praćenje rada svakog pojedinačnog učenika.

Veoma je važno da nastavnik pri izvođenju prva tri oblika nastave naglašava njihovu objedinjenost. U protivnom, učenik će steći utisak da postoje tri različite fizike: jedna se sluša na predavanjima, druga se radi kroz računske zadatke, a treća se koristi u laboratoriji.

Da bi se ciljevi i zadaci nastave fizike ostvarili u celini, neophodno je da učenici aktivno učestvuju u svim oblicima nastavnog procesa. Imajući u vidu da svaki od navedenih oblika nastave ima svoje specifičnosti u procesu ostvarivanja, to su i metodska uputstva prilagođena ovim specifičnostima.

Metodska uputstva za predavanja

Kako su uz svaku tematsku celinu planirani demonstracioni ogledi, učenici će spontano pratiti tok posmatrane pojave, ili neposredno učestvovati u realizaciji ogleda, a na nastavniku je da navede učenika da svojim rečima, na osnovu sopstvenog rasuđivanja, opiše pojavu koju posmatra ili demonstrira. Posle toga nastavnik, koristeći precizni jezik fizike, definiše nove pojmove (veličine) i rečima formuliše zakon pojave. Kada se prođe kroz sve etape u izlaganju sadržaja teme (ogled, učenikov opis pojave, definisanje pojmova i formulisanje zakona), prelazi se na prezentovanje zakona u matematičkoj formi. Ovakvim načinom izlaganja sadržaja teme nastavnik pomaže učeniku da potpunije razume fizičke pojave, trajnije zapamti usvojeno gradivo i u drugi plan potisne formalizovanje usvojenog znanja.

Kada je moguće, treba koristiti problemsku nastavu. Nastavnik postavlja problem učenicima i prepušta da oni samostalno, u parovima ili u timu dođu do rešenja, po potrebi usmerava učenike, podsećajući ih pitanjima na nešto što su naučili i sada treba da primene, upućuje ih na izvođenje eksperimenta koji može dovesti do rešenja problema i slično.

Na primer, na ovaj način se može obraditi tema *Klasični zakon slaganja brzina:*

- nastavnik zadaje učenicima problem: *Zašto kapi kiše ostavljaju vertikalan mokri trag na staklu autobusa kada on miruje, a kosi trag kada se autobus kreće? Od čega i kako zavisi nagib kosog traga?*

- nastavnik upućuje učenike da potraže i prepoznaju u udžbeniku tekst uz pomoć kojeg bi mogli da dođu do rešenja (to im neće biti posebno teško budući da imaju predznanje iz osnovne škole o slaganju brzina) i shvate zakon slaganja brzina u vektorskom obliku;

- nastavnik traži da učenici zaključe kako se, na osnovu naučenog zakona, određuje relativna brzina; potom učenici treba da primene taj zakon u konkretnom problemu i objasne zašto je trag kos i kako njegov nagib zavisi od brzina kapi i autobusa u odnosu na zemlju;

- zatim se problem može širiti novim pitanjem: *Kako bi se mogla izmeriti (tj. proceniti) brzina kišne kapi u odnosu na zemlju* (učenici sami treba da predlažu načine merenja)...

Na ovaj način se mogu obraditi i teme koje su osnov za izučavanje sadržaja stručnih predmeta ili rešavanje jednostavnih problema iz struke. Tada je neophodna tesna saradnja sa kolegama koji predaju srodne stručne predmete.

Neke od tema u svakom razredu mogu se obraditi samostalnim radom učenika kroz radionice. Takav način rada je učenicima najinteresantniji, više su motivisani, pa lakše usvajaju znanje. Uz to se razvijaju i njihovo interesovanje za fiziku i sposobnost timskog rada i saradnje. Ovakav pristup obradi nastavne teme zahteva dobru pripremu nastavnika: odabrati temu, pripremiti odgovarajuća nastavna sredstva i opremu, podeliti učenike u grupe tako da svaki pojedinac u grupi može dati odgovarajući doprinos, dati neophodna minimalna uputstva...

Na primer, za nastavnu temu *Radioaktivni raspad* učenici se mogu podeliti u grupe od kojih bi jedna, uz pomoć udžbenika, obradila pojavu radioaktivnog raspada i zakon raspada, druga aktivnost radioaktivnog izvora uz nalaženje podataka na internetu o nekim radioaktivnim izotopima, treća bi pronašla na internetu simulacije raspada i šemu nekog radioaktivnog niza, četvrta primenu radioaktivnih izotopa (pomoću interneta ili literature koju bi im pripremio nastavnik)...

Slično bismo imali za nastavnu temu *Odbijanje i prelamanje svetlosti.* Jedna grupa učenika bi obradila zakone odbijanja i prelamanja, druga totalnu refleksiju sa primerima primene, treća prividnu dubinu tela sa primerima, četvrta dugu, peta prelamanje kroz prizmu i primene (sve grupe, osim prve, u uputstvima treba da dobiju formulu za zakon prelamanja); u radu učenici mogu da koriste udžbenik, internet, demonstracioni ogled...

Neke teme mogu da pripreme i prezentuju sami učenici, pojedinačno ili u parovima, u obliku seminarskih radova ili nekih manjih projekata.

Metodska uputstva za rešavanje zadataka

Rešavanje zadataka je važna metoda za uvežbavanje primene znanja. Njome se postiže: konkretizacija teorijskih znanja; obnavljanje, produbljivanje i utvrđivanje znanja; korigovanje učeničkih znanja i umeća; razvijanje logičkog mišljenja; podsticanje učenika na inicijativu; sticanje samopouzdanja i samostalnosti u radu...

Optimalni efekti rešavanja zadataka u procesu učenja fizike ostvaruju se dobro osmišljenim kombinovanjem kvalitativnih (zadaci - pitanja), kvantitativnih (računskih), grafičkih i eksperimentalnih zadataka.

Vežbanje rešavanja računskih zadataka je važna komponenta učenja fizike. Kako ono za učenike često predstavlja vid učenja sa najsloženijim zahtevima, nastavnik je obavezan da im da odgovarajuće instrukcije, napomene i savete u vezi sa rešavanjem zadataka. Napomene treba da se odnose na tipove zadataka u datoj temi, najčešće greške pri rešavanju takvih zadataka, algoritam rešavanja datog tipa zadataka...

Potrebno je pažljivo odabrati zadatke koji, ako je moguće, imaju neposrednu vezu sa realnim situacijama u struci i svakodnevnom životu. Takođe je važno da učenici pravilno vrednuju dobijeni rezultat, kao i njegov pravilan zapis. Posebno treba obratiti pažnju na postupnost pri izboru zadataka, od najjednostavnijih ka onima koji zahtevaju analizu i sintezu stečenih znanja.

Metodska uputstva za izvođenje laboratorijskih vežbi

Laboratorijske vežbe čine sastavni deo redovne nastave i organizuju se tako što se pri izradi vežbi odeljenje deli na dva dela a učenici vežbe rade u grupama, 2-3 učenika.

Za svaku vežbu učenici unapred treba da dobiju odgovarajuća uputstva.

Čas eksperimentalnih vežbi sastoji se iz uvodnog dela, merenja i zapisivanja rezultata merenja i obrade dobijenih podataka.

U uvodnom delu časa nastavnik proverava da li su učenici spremni za vežbu, upoznaje ih sa mernim instrumentima i ostalim delovima aparature za vežbu, ukazuje na mere predostrožnosti kojih se moraju pridržavati radi sopstvene sigurnosti, pri rukovanju aparatima, električnim izvorima, raznim uređajima i sl.

Dok učenici vrše merenja, nastavnik aktivno prati njihov rad, diskretno ih nadgleda i, kad zatreba, objašnjava i pomaže.

Pri obradi rezultata merenja učenici se pridržavaju pravila za tabelarni prikaz podataka, crtanje grafika, izračunavanje zaokrugljenih vrednosti i grešaka merenja (sa tim pravilima nastavnik treba da ih upozna unapred ili da ih da uz pisana uputstva za vežbe).

Metodska uputstva za druge oblike rada

Jedan od oblika rada sa učenicima su domaći zadaci koji sadrže kvalitativne i kvantitativne zadatke, ponekad i eksperimentalne. Takvi domaći zadaci odnose se na gradivo koje je obrađeno neposredno na času i na povezivanje ovog gradiva sa prethodnim.

Za domaći zadatak mogu se davati i seminarski radovi i manji projekti, koje bi učenici radili individualno ili u grupama.

Nastavnik je obavezan da pregleda domaće zadatke i saopšti učenicima eventualne greške kako bi oni imali informaciju o uspešnosti svog rada.

Praćenje rada učenika

Nastavnik je dužan da kontinuirano prati rad svakog učenika kroz neprekidnu kontrolu njegovih usvojenih znanja, stečenih na osnovu svih oblika nastave: demonstracionih ogleda, predavanja, rešavanja kvantitativnih i kvalitativnih zadataka, laboratorijskih vežbi, seminarskih radova i projekata...

U svakom razredu treba kontinuirano proveravati i ocenjivati znanje učenika pomoću usmenog ispitivanja, kratkih (15-minutnih) pismenih provera, testova na kraju većih celina (recimo, po jednom u svakom klasifikacionom periodu), kontrolnih računskih vežbi (po jednom u polugodištu), proverom eksperimentalnih veština.

Na početku rada sa učenicima, u svakom razredu, posebno ako je odeljenje promenilo strukturu ili je nastavnik preuzeo novo odeljenje, bilo bi poželjno sprovesti dijagnostički test. Takav test govori nastavniku sa kakvim predznanjem i kojim potencijalima učenici ulaze u novu školsku godinu. Takođe, predlažemo testove sistematizacije gradiva na kraju svakog polugodišta ili na kraju školske godine. Priprema za ovaj test, kao i sam test, trebalo bi da osiguraju trajno usvajanje najosnovnijih i najvažnijih znanja iz prethodno obrađenih oblasti.

Dodatna i dopunska nastava

Dodatni rad namenjen je darovitim učenicima i treba da zadovolji njihova interesovanja za fiziku. Organizuje se sa jednim časom nedeljno. U okviru ove nastave mogu se produbljivati i proširivati sadržaji iz redovne nastave, raditi novi sadržaji, teži zadaci, složeniji eksperimenti od onih u redovnoj nastavi... Učenici se slobodno opredeljuju pri izboru sadržaja programa. Zato je nužno sačiniti individualne programe rada sa učenicima na osnovu njihovih prethodnih znanja, interesovanja i sposobnosti. Korisno je da nastavnik pozove istaknute stručnjake da u okviru dodatne nastave održe popularna predavanja kao i da omogući učenicima posete institutima.

Dopunska nastava se takođe organizuje sa po jednim časom nedeljno. Nju pohađaju učenici koji u redovnoj nastavi nisu bili uspešni. Cilj dopunske nastave je da učenik, uz dodatnu pomoć nastavnika, stekne minimum osnovnih znanja iz sadržaja koje predviđa program fizike u srednjim školama.

Slobodne aktivnosti učenika, koji su posebno zainteresovani za fiziku, mogu se organizovati kroz razne sekcije mladih fizičara.

PRILOG: Orijentacioni broj časova po temama i broj časova predviđenih za izradu laboratorijskih vežbi.

trogodišnje obrazovanje

I razred

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova
1	Uvod	3
2	Kinematika	9
3	Sila i gravitaciono polje	15
4	Energija	5
5	Osnovi toplotne fizike	6
6	Električno i magnetno polje	9
7	Elektromagnetna indukcija	5
8	Mehanički i elektromagnetni talasi	12
9	Struktura atoma i atomskog jezgra	10
Ukupno		**74**

FIZIKA**

(za obrazovne profile četvorogodišnjeg obrazovanja u kojima se predmet izučava u prvom i drugom razredu sa 2 časa nedeljno)

Cilj i zadaci

Cilj nastave fizike u srednjoj stručnoj školi jeste sticanje funkcionalne pismenosti (prirodno-naučne i tehničke) i znanja o fizičkim pojavama i procesima i osposobljavanje učenika za primenu znanja u struci i svakodnevnom životu, sticanje radnih navika, odgovornosti i sposobnosti za samostalan rad i za timski rad, formiranje osnove za dalje obrazovanje.

Zadaci nastave fizike su da učenici:

- razvijaju prirodno-naučnu i tehničku pismenost;

- stiču znanja o fizičkim pojavama značajnim za struku i razumeju osnovne fizičke zakone;

- razvijaju svest o značaju eksperimenta u saznavanju, razumevanju i proveravanju fizičkih zakona;

- steknu sposobnost za uočavanje, formulisanje, i rešavanje jednostavnijih problema;

- razvijaju logičko i apstraktno mišljenje i kritički stav u mišljenju;

- shvate značaj fizike za tehniku i prirodne nauke;

- razvijaju sposobnosti i veštine za primenu znanja iz fizike u struci;

- stiču znanja o prirodnim resursima, njihovoj ograničenosti i održivom korišćenju;

- razvijaju pravilan odnos prema zaštiti, obnovi i unapređenju životne sredine;

- razvijaju radne navike, odgovornost, sistematičnost, preciznost i pozitivan stav prema učenju.

I razred

(2 časa nedeljno, 74 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. Uvod

1. Fizika - fundamentalna prirodna nauka. Fizika i druge nauke. Fizičke veličine. Merenje. Fizički zakoni i principi (R).

2. Vektori i osnovne operacije (sabiranje i razlaganje vektora). (P)

Demonstracioni ogled:

- Operacije s vektorskim fizičkim veličinama (pomoću dinamometara na magnetnoj tabli).

II. Kinematika

1. Mehaničko kretanje, referentni sistem, relativnost kretanja. Vektor položaja i pomeraj. Putanja i put. Pravolinijsko i krivolinijsko kretanje. Ravnomerno i neravnomerno kretanje. (R)

2. Srednja brzina. Trenutna brzina. Zakon slaganja brzina. (P)

3. Ubrzanje. (R)

4. Ravnomerno i ravnomerno promenljivo pravolinijsko kretanje. (P)

5. Vertikalni hitac. (P)

6. Ravnomerno kružno kretanje materijalne tačke, centripetalno ubrzanje, period i frekvencija. (P)

7. Ravnomerno promenljivo kružno kretanje materijalne tačke. (P)

8. Rotaciono kretanje krutog tela. Ugaoni pomeraj, opisani ugao, ugaona brzina, ugaono ubrzanje. (R)

9. Analogija kinematičkih veličina kojima se opisuju translatorno i rotaciono kretanje. Veza između ugaone i linijske brzine i veza ugaonog i tangencijalnog ubrzanja. (P)

10. Ravnomerno i neravnomerno promenljivo rotaciono kretanje. (P)

Demonstracioni ogledi:

- Ravnomerno i ravnomerno ubrzano kretanje (pomoću kolica, tegova i hronometra; pomoću cevi sa vazdušnim mehurom).

- Srednja brzina, trenutna brzina i ubrzanje (pomoću digitalnog hronometra sa senzorima položaja).

- Kružno kretanje (centrifugalna mašina).

Laboratorijska vežba

- Proučavanje ravnomernog i ubrzanog kretanja pomoću Atvudove mašine i digitalnog hronometra sa senzorima položaja.

III. Dinamika

1. Osnovne dinamičke veličine: masa, sila i impuls.

2. Njutnovi zakoni mehanike (Zakon inercije, Zakon akcije i reakcije i Osnovni zakon dinamike - II Njutnov zakon). (P)

3. Uzajamno delovanje tela - sila. Sile u mehanici (sila teže, elastična sila, sile trenja). (P)

4. Trenje. Sile trenja mirovanja. Sila trenja klizanja. (P)

5. Inercijalni i neinercijalni sistemi referencije. Sile inercije. (O)

6. Centripetalna i centrifugalna sila. (R)

7. Dinamika rotacionog kretanja. Moment sile, moment impulsa i moment inercije. Osnovni zakon dinamike rotacije. (R)

8. Mehanički rad. Snaga. Energija (kinetička i potencijalna). (P)

Demonstracioni ogledi:

- Slaganje sila (kolinearnih i nekolinearnih).

- Drugi Njutnov zakon (pomoću kolica za različite sile i mase tegova).

- Treći Njutnov zakon (kolica povezana oprugom ili dinamometrom).

- Sile trenja na podlozi.

- Centripetalna sila (pomoću konca za koji je vezano neko malo telo, pomoću dinamometra i diska koji rotira).

- Moment sile, moment inercije (Oberbekov točak, obrtni disk ili slično).

Laboratorijska vežba

- Provera II Njutnovog zakona pomoću kolica i tegova.

IV. Gravitaciono i električno polje

1. Njutnov zakon gravitacije. (P)

2. Gravitaciono polje. Jačina gravitacionog polja. (P)

3. Gravitaciona potencijalna energija. Rad u gravitacionom polju. (R)

4. Kulonov zakon. Električno polje. (P)

5. Jačina električnog polja. Linije sila električnog polja. (P)

6. Električna potencijalna energija. Potencijal električnog polja. Rad u električnom polju. Napon.(R)

7. Provodnik u električnom polju. Električna kapacitativnost.

Kondenzatori. (R)

Demonstracioni ogledi:

- Težina (telo okačeno o dinamometar); bestežinsko stanje.

- Raspodela naelektrisanja na provodniku.

- Linije sila električnog polja.

- Elektrostatička zaštita (Faradejev kavez).

- Električna kapacitativnost kondenzatora (zavisnost od veličine i rastojanja između ploča).

V. Zakoni održanja

1. Opšti karakter zakona održanja (masa, naelektrisanje...). (R)

2. Izolovan sistem. Zakoni održanja impulsa i momenta impulsa. (R)

3. Zakon održanja energije u mehanici. (P)

4. Primena zakona održanja energije u termodinamici. Prvi i Drugi princip termodinamike. (R)

Demonstracioni ogledi:

- Zakon održanja impulsa (pomoću kolica sa oprugom, kretanje kolica sa epruvetom).

- Zakon održanja momenta impulsa (Prantlova stolica).

- Zakon održanja energije (Maksvelov disk).

Laboratorijska vežba

- Provera zakona održanja energije u mehanici (kolica sa tegom).

VI. Molekulska fizika

1. Čvrsta tela. Kristali. Elastičnost čvrstih tela. (O)

2. Tečnosti. Površinski napon i viskoznost. (O)

3. Osnovi molekulsko kinetičke teorije gasova. Temperatura i pritisak gasa. (R)

4. Jednačina stanja idealnog gasa. Izoprocesi i gasni zakoni. (R)

Demonstracioni ogledi:

- Vrste elastičnosti.

- Površinski napon (ramovi sa opnom od sapunice).

- Izotermski proces.

Laboratorijske vežbe

- Određivanje modula elastičnosti žice.

- Merenje koeficijenta površinskog napona.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. Magnetno polje

1. Magnetno polje strujnog provodnika. (R)

2. Magnetna indukcija i jačina magnetnog polja. Magnetni fluks. (P)

3. Lorencova sila. (P)

4. Delovanje magnetnog polja na provodnik sa strujom. Amperova sila. Uzajamno delovanje dva paralelna pravolinijska strujna provodnika. (R)

5. Elektromagnetna indukcija. Faradejev zakon i Lencovo pravilo. Samoindukcija i uzajamna indukcija. (P)

Demonstracioni ogledi:

- Erstedov ogled.

- Linije sila magnetnog polja (pomoću gvozdenih opiljaka).

- Lorencova sila.

- Delovanje magnetnog polja na ram sa strujom.

- Interakcija dva paralelna strujna provodnika.

- Pojava elektromagnetne indukcije (pomoću magneta, kalema i galvanometra).

II. Oscilacije

1. Harmonijske oscilacije (primer oscilovanja tela na opruzi). (P)

2. Matematičko klatno. (P)

3. Prigušene oscilacije. Prinudne oscilacije, rezonancija. (R)

4. Električno oscilatorno kolo. Energija električnog i magnetnog polja. (P)

Demonstracioni ogledi:

- Oscilovanje tega na opruzi.

- Matematičko klatno.

- Prigušene oscilacije.

- Pojava rezonancije (mehaničke i električne).

Laboratorijska vežba

- Matematičko klatno.

III. Talasi

1. Nastanak i prostiranje mehaničkih talasa. Vrste talasa. (P)

2. Veličine kojima se opisuje talasno kretanje. (P)

3. Progresivni i stojeći talasi. (R)

4. Zvuk i njegove osnovne karakteristike. (R)

5. Doplerov efekat u akustici. (O)

6. Nastanak i svojstva elektromagnetnih talasa. Spektar elektromagnetnih talasa. Radar i njegove primene. (R)

7. Talasna optika. Interferencija, difrakcija i polarizacija svetlosti. (R)

8. Disperzija svetlosti. (R)

Demonstracioni ogledi:

- Vrste talasa (pomoću talasne mašine).

- Svojstva zvučnih izvora (monokord, zvučne viljuške, muzički instrumenti...) Zvučna rezonancija.

- Odbijanje, prelamanje talasa (talasna kada).

- Interferencija i difrakcija svetlosti (pomoću lasera).

- Polarizacija svetlosti (polarizacionim filtrima).

- Razlaganje bele svetlosti na spektar (staklenom prizmom).

Laboratorijske vežbe

- Merenje brzine zvuka u vazduhu.

- Merenje talasne dužine difrakcionom rešetkom.

IV. Osnovi kvantne fizike

1. Kvant energije. Foton (P).

2. Fotoelektrični efekat. Ajnštajnova jednačina fotoefekta. (P)

3. De Brojeva formula. (R)

Demonstracioni ogledi:

- Fotoćelija.

V. Osnovi atomske i nuklearne fizike

1. Raderfordov model atoma. (R)

2. Borov model atoma. (R)

3. Rendgensko zračenje. (O)

4. Spontano i stimulisano zračenje. Laser. (O)

5. Sastav i karakteristike atomskog jezgra. Defekt mase i energija veze. Nuklearne sile (R).

6. Radioaktivni raspadi jezgra. Radioaktivno zračenje. (R)

7. Nuklearne reakcije. Fisija i fuzija jezgra. (R)

8. Detekcija radioaktivnog zračenja. Zaštita od zračenja. (R).

Demonstracioni ogledi:

- Detekcija radioaktivnog zračenja.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Polazna opredeljenja pri koncipiranju programa fizike

Nastavni program fizike u srednjoj školi nadovezuje se strukturno i sadržajno na nastavni program fizike u osnovnoj školi.

Učenici treba da nauče osnovne pojmove i zakone fizike na osnovu kojih će razumeti pojave u prirodi i imati celovitu sliku o značaju i mestu fizike u obrazovanju, u struci i životu uopšte. Oni treba da steknu osnovu za dalje školovanje, prvenstveno na prirodno-naučnim i tehničkim fakultetima, ali i na svim ostalim na kojima fizika kao fundamentalna nauka ima primenu u struci (medicina, stomatologija...)

Treba imati u vidu da su u programima redefinisani ciljevi i zadaci kako bi programi bili prilagođeni savremenim naučnim i tehnološkim zahtevima, kao i savremenim metodičkim i didaktičkim postupcima, a nastavni proces u skladu sa principima, ciljevima i opštim ishodima obrazovanja. Stoga program fizike u svim područjima rada i u svim razredima treba čitati i tumačiti imajući stalno na umu cilj i zadatke nastave fizike i obrazovanja u celini.

Pri izmeni programa fizike uzete su u obzir primedbe i sugestije nastavnika fizike u stručnim školama, izrečene na stručnim skupovima i seminarima, u meri koja omogućava korišćenje postojećih udžbenika.

Težilo se i smanjenju ukupne opterećenosti učenika. Program je rasterećen tako što su izostavljeni svi sadržaji koji nisu neophodni za postizanje postavljenih ciljeva i zadataka nastave fizike, kao i metodskim pristupom programskim sadržajima.

Imajući u vidu da nisu svi učenici podjednako zainteresovani i obdareni za fiziku, obogaćeni su demonstracioni ogledi, kako bismo nastavu fizike učinili zanimljivijom i očiglednijom.

Iako ovo uputstvo za realizaciju programa fizike sadrži neke opšte pedagoško-didaktičke elemente za ostvarivanje programa u srednjoj školi i principe na kojima se zasniva realizacija obrazovno-vaspitnog procesa, smatramo da će biti od koristi svim nastavnicima fizike, jer se pri realizaciji programa, može prilagoditi različitim područjima rada i obrazovnim profilima.

1. Izbor programskih sadržaja

Odabrani su oni sadržaji koje na određenom nivou mogu da usvoje svi učenici srednjih stručnih škola. To su uglavnom sadržaji iz klasične fizike, koji predstavljaju osnov za izučavanje stručnih predmeta, a u znatno manjoj meri elementi savremene fizike neophodni za razumevanje nekih naučnih otkrića i tehnologija koji mogu bitno da utiču na život ljudi. Pri tome je uzeto u obzir da klasična fizika proučava pojave koje su dostupne čulima pa se lakše mogu razumeti i prihvatiti, a imaju i veću primenu u svakodnevnoj praksi i struci.

2. Izbor metoda rada

Program daje mogućnost korišćenja raznih metoda i oblika rada (predavanje nastavnika, razgovor, ogledi, praktičan rad učenika, radionice, samostalan rad učenika ili rad u grupama...). Nastavnik sam treba da odabere najpogodniji pristup u obradi svake konkretne teme u skladu sa potrebama i mogućnostima učenika, kao i nastavnim sredstvima kojima raspolaže.

Na sadržajima programa može se u potpunosti ilustrovati suština metodologije istraživačkog pristupa u fizici i drugim prirodnim naukama: posmatranje pojave, uočavanje bitnih svojstava sistema na kojima se pojava odvija, merenje u cilju pronalaženja međuzavisnosti odabranih veličina, planiranje novih eksperimenata radi preciznijeg utvrđivanja traženih odnosa, formulisanje fizičkih zakona. U nekim slučajevima metodički je celishodno uvođenje deduktivne metode u nastavu (npr. pokazati kako iz zakona održanja slede neki manje opšti fizički zakoni i sl.).

3. Demonstracioni ogledi

Demonstracioni ogledi čine sastavni deo redovne nastave fizike, ali su sve manje zastupljeni. Prisutna je nedovoljna opremljenost škola nastavnim sredstvima, u nekima nije zastupljena ni kabinetska nastava, ali ima i onih u kojima se nastavna sredstva ne koriste.

Poslednjih godina bilo je mnogo seminara i stručnih skupova na kojima su kroz različite radionice prikazani jednostavni a efektni ogledi. Da ne pominjemo festivale nauke.

Uvođenje jednostavnih eksperimenata za demonstriranje fizičkih pojava ima za cilj "vraćanje" ogleda u nastavu fizike, razvijanje radoznalosti i interesa za fiziku i istraživački pristup prirodnim naukama.

Jednostavne eksperimente mogu da izvode i sami učenici (samostalno ili po grupama) na času ili da ih osmisle, urade, analiziraju i obrade kod kuće, koristeći mnoge predmete i materijale iz svakodnevnog života.

Naravno, nastavnici koji imaju mogućnosti treba da u nastavi koriste i složenije eksperimente.

U nastavi svakako treba koristiti i računare (simulacije eksperimenata i pojava, laboratorijske vežbe i obrada rezultata merenja, modeliranje, samostalni projekti učenika u obliku seminarskih radova i sl.).

Način prezentovanja programa

Za sve trogodišnje, odnosno četvorogodišnje stručne škole u kojima se fizika izučava prema minimalnom planu godinu ili dve godine, sa dva časa nedeljno, program je isti, a za različita područja rada i obrazovne profile predviđeni su različiti programi (pre svega u skladu sa godišnjim brojem časova fizike i zahtevima struke). Sadržaji su podeljeni na određeni broj tematskih celina. Svaka od tematskih celina sadrži određeni broj tema.

Programski sadržaji dosledno su prikazani u formi koja zadovoljava osnovne metodske zahteve nastave fizike:

- *Postupnost* (od prostijeg ka složenijem) pri upoznavanju novih pojmova i formulisanju zakona.

- *Očiglednost pri izlaganju nastavnih sadržaja* (uz svaku tematsku celinu pobrojano je više demonstracionih ogleda a treba koristiti i simulacije).

- *Povezanost nastavnih sadržaja* (horizontalna i vertikalna).

Program predviđa da se unutar svake veće tematske celine, posle postupnog i analitičnog izlaganja pojedinačnih nastavnih sadržaja, kroz sistematizaciju i obnavljanje izloženog gradiva, izvrši sinteza bitnih činjenica i zaključaka i da se kroz njihovo obnavljanje omogući da ih učenici u potpunosti razumeju i trajno usvoje. Pored toga, svaku tematsku celinu trebalo bi započeti *obnavljanjem odgovarajućeg dela gradiva iz prethodnog razreda ili iz osnovne škole.* Time se postiže i vertikalno povezivanje nastavnih sadržaja. Veoma je važno da se kroz rad vodi računa o ovom zahtevu Programa, jer se time naglašava činjenica da su u fizici sve oblasti međusobno povezane i omogućuje se da učenik sagleda fiziku kao koherentnu naučnu disciplinu u kojoj se početak proučavanja nove pojave naslanja na rezultate proučavanja nekih prethodnih.

Redosled proučavanja pojedinih tema nije potpuno obavezujući. Nastavnik može preraspodeliti sadržaje prema svojoj proceni.

Nivoi obrazovno-vaspitnog rada

Ovoga puta u sadržajima programa nije dat orijentacioni broj časova predviđenih za obradu nastavnih tema, obnavljanje gradiva i laboratorijske vežbe. To bi mogao biti "uvod" u nastavni proces u kome će nastavnik, na osnovu definisanih ciljeva i zadataka predmeta, ishoda i standarda znanja, samostalno planirati broj časova obrade, utvrđivanja... U ovom "prelaznom periodu", ipak ćemo dati tabelu sa orijentacionim brojem časova, a u nedostatku standarda znanja korisni će biti nivoi obrazovno-vaspitnih zahteva, koji definišu obim i dubinu proučavanja pojedinih elemenata sadržaja programa, a postojali su i do sada.

Prvi nivo: obaveštenost (O)

Obaveštenost kao nivo obrazovno-vaspitnih zahteva iziskuje da učenik može da se seti - reprodukuje ono što je učio: termine, specifične činjenice, metode i postupke, opšte pojmove, principe (zakone) ili teorije. Znači, od učenika se očekuje da gradivo koje je učio samo poznaje: da može da ga iskaže, ispriča, opiše, navede i sl., tj. da može da ga reprodukuje u bitno neizmenjenom obliku.

Drugi nivo: razumevanje (R)

Razumevanje kao nivo obrazovno-vaspitnih zahteva iziskuje da učenik bude osposobljen da gradivo koje je učio reorganizuje: da određene činjenice, pojmove i principe (zakone) objasni, analizira, dovede u nove veze, koje nisu bile neposredno date u gradivu.

Razumevanje kao obrazovno-vaspitni nivo uključuje u sebe i prethodni nivo - obaveštenost. Ukoliko se ovde gradivo interpretira, onda se to čini ne u formi u kojoj je bilo prethodno dato, već u reorganizovanom, tj. u bitno izmenjenom obliku.

Treći nivo: primena (P)

Primena kao nivo obrazovno-vaspitnih zahteva iziskuje da učenik bude osposobljen da određene generalizacije, principe (zakone), teorije ili opšte metode primenjuje u rešavanju problema i zadataka.

Ovde je reč o primeni onog što se zna i razume u rešavanju novih problema (zadataka), a ne o njegovom jedinstvenom, reproduktivnom korišćenju u pojedinim situacijama. Primena kao najviši obrazovno-vaspitni nivo uključuje u sebe oba prethodna nivoa - obaveštenost i razumevanje.

Osnovni oblici nastave i metodska uputstva za njihovo izvođenje

Fiziku je nužno predstaviti učenicima kao živu, nedovršenu nauku, koja se neprekidno intenzivno razvija i menja, a ne kao skup završenih podataka, nepromenljivih zakona, teorija i modela. Zato je nužno istaći probleme koje fizika rešava u sadašnjem vremenu.

Danas je fizika eksplikativna, teorijska i fundamentalna nauka i njenim izučavanjem, zajedno sa ostalim prirodnim naukama, stiču se osnove naučnog pogleda na svet. Ideja fundamentalnosti fizike u prirodnim naukama i njen značaj za tehniku moraju da dominiraju u nastavi fizike.

Širenju vidika učenika doprineće objašnjenje pojmova i kategorija, kao što su fizičke veličine, fizički zakoni, odnos eksperimenta i teorije, veza fizike s ostalim naukama, naročito s primenjenim naukama i tehnikom. Značajno je ukazati na vezu fizike i filozofije. Potrebno je navesti i etičke probleme koji se javljaju kao posledica razvijanja nauke i tehnike.

Ovako formulisan koncept nastave fizike zahteva pojačano eksperimentalno zasnivanje nastavnog procesa (demonstracioni ogledi i laboratorijske vežbe, odnosno praktični rad učenika).

Usvojeni koncept nastave fizike zahteva stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada, primenom savremenih metodičkih i didaktičkih postupaka u nastavnom procesu (projektna, problemska, aktivna nastava i kooperativno učenje) ciljevi i zadaci obrazovanja kao i ciljevi nastave fizike budu u punoj meri realizovani.

Sticanje tehničke kulture kroz nastavu fizike sastoji se u razvijanju veština tehničkih primena znanja, u rešavanju tehničkih zadataka i u prikazivanju određenih primena fizike u svakodnevnom životu.

Posle izučavanja odgovarajućih tematskih celina, nužno je ukazati na zaštitu čovekove sredine, koja je zagađena i ugrožena određenim fizičko-tehničkim procesima i promenama.

Pri obradi fizičkih osnova energetike potrebno je usmeriti učenike na štednju svih vrsta energije, a posebno električne energije.

Ciljevi i zadaci nastave fizike ostvaruju se kroz sledeće osnovne oblike rada sa učenicima:

1. izlaganje sadržaja teme uz odgovarajuće demonstracione oglede;

2. rešavanje kvalitativnih i kvantitativnih zadataka;

3. laboratorijske vežbe;

4. korišćenje i drugih načina rada koji doprinose boljem razumevanju sadržaj teme (domaći zadaci, seminarski radovi, projekti...);

5. sistematsko praćenje rada svakog pojedinačnog učenika.

Veoma je važno da nastavnik pri izvođenju prva tri oblika nastave naglašava njihovu objedinjenost. U protivnom, učenik će steći utisak da postoje tri različite fizike: jedna se sluša na predavanjima, druga se radi kroz računske zadatke, a treća se koristi u laboratoriji.

Da bi se ciljevi i zadaci nastave fizike ostvarili u celini, neophodno je da učenici aktivno učestvuju u svim oblicima nastavnog procesa. Imajući u vidu da svaki od navedenih oblika nastave ima svoje specifičnosti u procesu ostvarivanja, to su i metodska uputstva prilagođena ovim specifičnostima.

Metodska uputstva za predavanja

Kako su uz svaku tematsku celinu planirani demonstracioni ogledi, učenici će spontano pratiti tok posmatrane pojave, ili neposredno učestvovati u realizaciji ogleda, a na nastavniku je da navede učenika da svojim rečima, na osnovu sopstvenog rasuđivanja, opiše pojavu koju posmatra ili demonstrira. Posle toga nastavnik, koristeći precizni jezik fizike, definiše nove pojmove (veličine) i rečima formuliše zakon pojave. Kada se prođe kroz sve etape u izlaganju sadržaja teme (ogled, učenikov opis pojave, definisanje pojmova i formulisanje zakona), prelazi se na prezentovanje zakona u matematičkoj formi. Ovakvim načinom izlaganja sadržaja teme nastavnik pomaže učeniku da potpunije razume fizičke pojave, trajnije zapamti usvojeno gradivo i u drugi plan potisne formalizovanje usvojenog znanja.

Kada je moguće, treba koristiti problemsku nastavu. Nastavnik postavlja problem učenicima i prepušta da oni samostalno, u parovima ili u timu dođu do rešenja, po potrebi usmerava učenike, podsećajući ih pitanjima na nešto što su naučili i sada treba da primene, upućuje ih na izvođenje eksperimenta koji može dovesti do rešenja problema i slično.

Na primer, na ovaj način se može obraditi tema *Klasični zakon slaganja brzina:*

- nastavnik zadaje učenicima problem: *Zašto kapi kiše ostavljaju vertikalan mokri trag na staklu autobusa kada on miruje, a kosi trag kada se autobus kreće? Od čega i kako zavisi nagib kosog traga?*

- nastavnik upućuje učenike da potraže i prepoznaju u udžbeniku tekst uz pomoć kojeg bi mogli da dođu do rešenja (to im neće biti posebno teško budući da imaju predznanje iz osnovne škole o slaganju brzina) i shvate zakon slaganja brzina u vektorskom obliku;

- nastavnik traži da učenici zaključe kako se, na osnovu naučenog zakona, određuje relativna brzina; potom učenici treba da primene taj zakon u konkretnom problemu i objasne zašto je trag kos i kako njegov nagib zavisi od brzina kapi i autobusa u odnosu na zemlju;

- zatim se problem može širiti novim pitanjem: *Kako bi se mogla izmeriti (tj. proceniti) brzina kišne kapi u odnosu na zemlju* (učenici sami treba da predlažu načine merenja)...

Na ovaj način se mogu obraditi i teme koje su osnov za izučavanje sadržaja stručnih predmeta ili rešavanje jednostavnih problema iz struke. Tada je neophodna tesna saradnja sa kolegama koji predaju srodne stručne predmete.

Neke od tema u svakom razredu mogu se obraditi samostalnim radom učenika kroz radionice. Takav način rada je učenicima najinteresantniji, više su motivisani, pa lakše usvajaju znanje. Uz to se razvijaju i njihovo interesovanje za fiziku i sposobnost timskog rada i saradnje. Ovakav pristup obradi nastavne teme zahteva dobru pripremu nastavnika: odabrati temu, pripremiti odgovarajuća nastavna sredstva i opremu, podeliti učenike u grupe tako da svaki pojedinac u grupi može dati odgovarajući doprinos, dati neophodna minimalna uputstva...

Na primer, za nastavnu temu *Radioaktivni raspad* učenici se mogu podeliti u grupe od kojih bi jedna, uz pomoć udžbenika, obradila pojavu radioaktivnog raspada i zakon raspada, druga aktivnost radioaktivnog izvora uz nalaženje podataka na internetu o nekim radioaktivnim izotopima, treća bi pronašla na internetu simulacije raspada i šemu nekog radioaktivnog niza, četvrta primenu radioaktivnih izotopa (pomoću interneta ili literature koju bi im pripremio nastavnik)...

Slično bismo imali za nastavnu temu *Odbijanje i prelamanje svetlosti.* Jedna grupa učenika bi obradila zakone odbijanja i prelamanja, druga totalnu refleksiju sa primerima primene, treća prividnu dubinu tela sa primerima, četvrta dugu, peta prelamanje kroz prizmu i primene (sve grupe, osim prve, u uputstvima treba da dobiju formulu za zakon prelamanja); u radu učenici mogu da koriste udžbenik, internet, demonstracioni ogled...

Neke teme mogu da pripreme i prezentuju sami učenici, pojedinačno ili u parovima, u obliku seminarskih radova ili nekih manjih projekata.

Metodska uputstva za rešavanje zadataka

Rešavanje zadataka je važna metoda za uvežbavanje primene znanja. Njome se postiže: konkretizacija teorijskih znanja; obnavljanje, produbljivanje i utvrđivanje znanja; korigovanje učeničkih znanja i umeća; razvijanje logičkog mišljenja; podsticanje učenika na inicijativu; sticanje samopouzdanja i samostalnosti u radu...

Optimalni efekti rešavanja zadataka u procesu učenja fizike ostvaruju se dobro osmišljenim kombinovanjem kvalitativnih (zadaci - pitanja), kvantitativnih (računskih), grafičkih i eksperimentalnih zadataka.

Vežbanje rešavanja računskih zadataka je važna komponenta učenja fizike. Kako ono za učenike često predstavlja vid učenja sa najsloženijim zahtevima, nastavnik je obavezan da im da odgovarajuće instrukcije, napomene i savete u vezi sa rešavanjem zadataka. Napomene treba da se odnose na tipove zadataka u datoj temi, najčešće greške pri rešavanju takvih zadataka, algoritam rešavanja datog tipa zadataka...

Potrebno je pažljivo odabrati zadatke koji, ako je moguće, imaju neposrednu vezu sa realnim situacijama u struci i svakodnevnom životu. Takođe je važno da učenici pravilno vrednuju dobijeni rezultat, kao i njegov pravilan zapis. Posebno treba obratiti pažnju na postupnost pri izboru zadataka, od najjednostavnijih ka onima koji zahtevaju analizu i sintezu stečenih znanja.

Metodska uputstva za izvođenje laboratorijskih vežbi

Laboratorijske vežbe čine sastavni deo redovne nastave i organizuju se tako što se pri izradi vežbi odeljenje deli na dva dela a učenici vežbe rade u grupama, 2-3 učenika.

Za svaku vežbu učenici unapred treba da dobiju odgovarajuća uputstva.

Čas eksperimentalnih vežbi sastoji se iz uvodnog dela, merenja i zapisivanja rezultata merenja i obrade dobijenih podataka.

U uvodnom delu časa nastavnik proverava da li su učenici spremni za vežbu, upoznaje ih sa mernim instrumentima i ostalim delovima aparature za vežbu, ukazuje na mere predostrožnosti kojih se moraju pridržavati radi sopstvene sigurnosti, pri rukovanju aparatima, električnim izvorima, raznim uređajima i sl.

Dok učenici vrše merenja, nastavnik aktivno prati njihov rad, diskretno ih nadgleda i, kad zatreba, objašnjava i pomaže.

Pri obradi rezultata merenja učenici se pridržavaju pravila za tabelarni prikaz podataka, crtanje grafika, izračunavanje zaokrugljenih vrednosti i grešaka merenja (sa tim pravilima nastavnik treba da ih upozna unapred ili da ih da uz pisana uputstva za vežbe).

Metodska uputstva za druge oblike rada

Jedan od oblika rada sa učenicima su domaći zadaci koji sadrže kvalitativne i kvantitativne zadatke, ponekad i eksperimentalne. Takvi domaći zadaci odnose se na gradivo koje je obrađeno neposredno na času i na povezivanje ovog gradiva sa prethodnim.

Za domaći zadatak mogu se davati i seminarski radovi i manji projekti, koje bi učenici radili individualno ili u grupama.

Nastavnik je obavezan da pregleda domaće zadatke i saopšti učenicima eventualne greške kako bi oni imali informaciju o uspešnosti svog rada.

PRILOG: Orijentacioni broj časova po temama i broj časova predviđenih za izradu laboratorijskih vežbi.

četvorogodišnje obrazovanje

I razred

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova
1.	Uvod	4
2.	Kinematika	14
3.	Dinamika	19
4.	Gravitaciono i električno polje	14
5.	Zakoni održanja	10
6.	Molekulska fizika	5
7.	Laboratorijske vežbe	8
Ukupno		**74**

četvorogodišnje obrazovanje

II RAZRED

Redni broj teme	Naslov teme	Broj časova
1.	Magnetno polje	16
2.	Oscilacije	10
3.	Talasi	18
4.	Osnovi kvantne fizike	8
5.	Osnovi atomske i nuklearne fizike	10
6.	Laboratorijske vežbe	8
Ukupno		**70**

HEMIJA
(za sve trogodišnje i četvorogodišnje stručne i umetničke škole u kojima se hemija izučava samo u prvom razredu sa 2 časa nedeljno)

Cilj i zadaci

Cilj nastave hemije je razvoj praktične i funkcionalne hemijske pismenosti kao osposobljavanje za primenu hemijskih znanja u svakodnevnom životu i u struci, osposobljavanje za rešavanje problema u novim i nepoznatim situacijama, razvoj opštih kognitivnih i komunikacijskih sposobnosti i razvijanje odgovornog odnosa prema sebi, drugima i životnoj sredini.

Zadaci nastave hemije su da učenici:

- razviju hemijsku pismenost i sposobnost komunikacija u hemiji do nivoa praktične i funkcionalne pismenosti;

- razviju funkcionalni sistem hemijskog znanja kao podrške za izučavanje stručnih predmeta;

- razumeju odnos između strukture supstanci, njihovih svojstava kao i mogućnosti njihove primene, posebno u oblasti struke;

- osposobe se za pretraživanje hemijskih informacija primenom savremenih informacionih tehnologija;

- razumeju osnove naučnog metoda u hemiji;

- razumeju osnovne hemijske koncepte;

- razumeju značaj hemije i hemijske proizvodnje za savremeno društvo i održivi razvoj;

- razviju svest o povezanosti hemije u sistemu prirodnih nauka sa tehničko-tehnološkim, socio-ekonomskim i društvenim naukama;

- razviju odgovoran stav prema korišćenju supstanci u svakodnevnom životu i profesionalnom radu;

- budu osposobljeni za zaštitu od potencijalnih rizika u hemiji i nauče da adekvatno reaguju pri hemijskim nezgodama u svakodnevnom životu;

- razviju osetljivost za probleme i sposobnost rešavanja problema;

- razviju odgovornost, sistematičnost, preciznost u radu i pozitivan stav prema učenju;

- razviju svest o sopstvenom znanju i potrebi za permanentnim hemijskim obrazovanjem;

- unaprede saradnju i timski rad.

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

OSNOVNI HEMIJSKI POJMOVI

Vrste supstanci. Građa atoma, atomski i maseni broj. Hemijski simboli i formule. Relativna atomska i relativna molekulska masa. Hemijske veze (jonska i kovalentna).

Demonstracioni ogledi

- sastavljanje modela molekula.

DISPERZNI SISTEMI

Rastvorljivost. Maseni procentni sadržaj rastvora i količinska koncentracija rastvora.

Demonstracioni ogledi

- pripremanje rastvora određenog masenog procentnog sadržaja i količinske koncentracije.

HEMIJSKE REAKCIJE

Hemijske reakcije (aspekti hemijskih reakcija: toplotni efekti i brzina reakcije). Hemijske jednačine. Osnovni tipovi hemijskih reakcija: analiza i sinteza. Povratne hemijske reakcije. Rastvori elektrolita: kiselina, baza i soli. pH vrednost.

Demonstracioni ogledi

- kretanje čestica kao uslov za hemijsku reakciju: reakcija između gasovitog amonijaka i gasovitog hlorovodonika;

HEMIJA ELEMENATA I JEDINJENJA

Stabilnost atoma plemenitih gasova. Primena plemenitih gasova.

Uporedni pregled i opšta svojstva elemenata 17. 16. 15. 14. 13. i 12. grupe Periodnog sistema elemenata.

Uporedni pregled i opšta svojstva elemenata 1. i 2. grupe Periodnog sistema elemenata.

Opšte karakteristike prelaznih metala i njihova primena u struci.

Svojstva atoma ugljenika. Klasifikacija organskih jedinjenja. Opšta svojstva organskih jedinjenja. Osnovni tipovi reakcija organskih jedinjenja.

Opšta svojstva osnovnih biološki važnih jedinjenja (aminokiselina, proteina, ugljenih hidrata, triacilglicerola, vitamina) od značaja za struku.

Demonstracioni ogledi

- reakcija magnezijuma i aluminijuma sa sirćetnom kiselinom;

- dejstvo sirćetne kiseline na predmete od bakra;

- pripremanje penušavih osvežavajućih pića;

- elektroliza cink-jodida i dokazivanje skroba rastvorom joda;

- rastvaranje skroba u toploj i hladnoj vodi;

- zgrušavanje proteina limunskom kiselinom.

HEMIJSKI ASPEKTI ZAGAĐIVANJA ŽIVOTNE SREDINE

Zagađivanje atmosfere, vode i tla. Izvori zagađivanja. Prečišćavanje. Zaštita i odlaganje sekundarnih sirovina.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Tokom realizacije nastavnog programa hemije neophodno je imati u vidu visoki didaktički potencijal hemije kao nastavnog predmeta i kognitivne uzrasne karakteristike učenika, te shodno tome aktivnosti učenika i nastavnika u nastavnom procesu uskladiti sa definisanim ciljevima i zadacima nastave. Posebnu pažnju treba obratiti na korišćenje interaktivnih metoda nastave i učenja zbog njihove visoke obrazovne i motivacione vrednosti u svim segmentima nastave.

Sadržaji programa hemije su organizovani tako da se u prvom razredu izučavaju sadržaji opšte, neorganske i organske hemije. Hemija kao nastavni predmet ima visok didaktički potencijal jer:

- omogućava i olakšava učenicima prelazak sa konkretnog na apstraktno mišljenje;

- prisutnost hemije u gotovo svim segmentima aktivnosti savremenog čoveka čini hemijska znanja aktuelnim i neophodnim za svakog pojedinca;

- dinamika razvoja hemije, kao i korisnost i rizici za društvene zajednice i održivi razvoj društva koje ona nosi, dodatno motivišu učenike za izučavanje hemije.

Dinamika savremenog razvoja hemijskih naučnih disciplina rezultuje ogromnim povećanjem korpusa hemijskih znanja. Učenici, kao osnovne ideje hemije, treba da razumeju da su svojstva supstanci i mogućnosti njihove primene neposredno uslovljene njihovom hemijskom

strukturom. Za razumevanje ovih ideja i koncepata u nastavi hemije je potrebno sinhronizovano predstavljanje hemijskih znanja na makro, mikro i simboličkom nivou reprezentacije. Kognitivne karakteristike učenika omogućavaju veću zastupljenost mikroskopskog i simboličkog nivoa reprezentacije, kao i integraciju i simultanu primenu sva tri nivoa. Međutim, u nastavi hemije uvek treba poći od toga da je hemijski eksperiment, kao primarni izvor znanja i kao osnovni metod saznavanja u hemiji, ključni mehanizam za korelaciju među svim nivoima reprezentacije znanja. Pri tome posebnu pažnju treba posvetiti preciznosti primene hemijskog jezika (na primer, izvodi se hemijska reakcija, a piše se hemijska jednačina). Simultana primena različitih nivoa reprezentacije znanja u hemiji može da izazove kognitivno preopterećenje usled deljenja pažnje. U takvim slučajevima treba segmentisati sadržaje (deliti ih u manje celine).

U početnim razredima, posebno kod izučavanja visokoapstraktnih pojmova (struktura supstanci, tok hemijske reakcije, hemijska kinetika, termohemija) poželjno je prema potrebi koristiti i instrukcije primerene konkretno operacionoj fazi mišljenja uz veći udeo makroskopskog nivoa predstavljanja znanja. Osnovne hemijske koncepte (korpuskularni koncept, koncept održanja materije, koncept ravnoteže) treba zasnovati na brižljivo odabranim sadržajima sa visokom informativnom vrednošću za učenike, pri čemu nastavne situacije treba dizajnirati tako da motivišu učenike za njihovo izučavanje, vezujući ih za situacije iz svakodnevnog života. U okviru ovog programa učenici treba da razviju praktičnu i funkcionalnu hemijsku pismenost, odnosno da dostignu nivo hemijske pismenosti koji je potreban da osoba u savremenim uslovima normalno funkcioniše u pogledu poznavanja hrane i ishrane, zdravlja i uslova stanovanja u svakodnevnom životu. U skladu sa potrebama struke treba obrađivati sadržaje o supstancama koje su u sastavu materijala aktuelnih za struku.

Nastava hemije treba da omogući učenicima i sticanje neophodnih tehničko-tehnoloških znanja, najviše u domenu proizvodnje supstanci koje se koriste u svakodnevnom životu i materijala aktuelnih za struku. S obzirom da učenici srednjoškolskog uzrasta razumeju uzročno-posledične veze u izučavanju ovakvih sadržaja, treba insistirati na korisnosti i rizicima od hemijske proizvodnje kao i upotrebe određenih supstanci. Pri tome posebno treba isticati ubrzani tehničko-tehnološki razvoj i neophodnost permanentnog obrazovanja u ovoj oblasti. Sadržaje o hemijskim aspektima zaštite životne sredine raditi u korelaciji sa drugih nastavnim predmetima, pre svega biologijom.

Redosled nastavnih tema je obavezujući, a predlaže se sledeći broj časova, potrebnih za njihovu realizaciju, kao orijentacioni: Osnovni hemijski pojmovi (6); Disperzni sistemi (4), hemijske reakcije (9), Hemija elemenata i jedinjenja (47); Hemijski aspekti zagađivanja životne sredine (4).

EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE
(za trogodišnje stručne škole koje rade po minimalnom planu)

Cilj i zadaci

Cilj nastave ekologije i zaštite životne sredine je da učenici razviju ekološku i jezičku pismenost, da razviju sposobnosti, veštine i stavove korisne u svakodnevnom životu i radu, da razviju motivaciju za učenje i interesovanja za ekologiju kao nauku uz primenu koncepta održivog razvoja, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu.

Zadaci nastave ekologije i zaštite životne sredine su da učenici:

- usvoje nastavne sadržaje ekologije i zaštite životne sredine sa naučnog aspekta kao osnov za profesionalni razvoj i nastavak školovanja;

- razumeju opšte zakonitosti koje vladaju u prirodi i prihvate ih kao osnov za formiranje sopstvenih i opštih normi ponašanja prema sredini u kojoj žive;

- steknu sposobnost integrativnog-multidisciplinarnog pristupa nastavnim sadržajima;

- razviju sposobnosti posmatranja, uočavanja, upoređivanja i analiziranja;

- razviju sposobnost kritičkog mišljenja i rešavanja problema;

- razviju sposobnost za pisanu i verbalnu komunikaciju na maternjem jeziku u ekologiji kao nauci;

- razvijaju funkcionalna znanja iz ekologije i zaštite životne sredine;

- razviju sposobnost korišćenja informacionih tehnologija;

- razviju sposobnost pronalaženja, prikupljanja i analize bioloških materijala i podataka;

- razumeju značaj biološke (organske) proizvodnje;

- razviju sposobnost za rad u timu, samovrednovanje, samostalno prezentovanje rezultata rada i vršnjačko učenje;

- prihvate da su očuvanje prirode i zaštita životne sredine, poštovanje i čuvanje nacionalne i svetske kulturne baštine, odgovorno korišćenje prirodnih resursa i zaštita životinja njihovi prioritetni zadaci;

- razviju svest o važnosti zdravlja i praktikuju zdrave stilove života;

- razviju tolerantno, humano ponašanje bez obzira na nacionalne, religijske, polne i druge razlike među ljudima;

- formiraju radne navike i odgovoran odnos prema radu;

- osposobe se za samostalno i celoživotno učenje.

I ili II razred

(1 čas nedeljno, 35 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. OSNOVNI POJMOVI I PRINCIPI EKOLOGIJE

Predmet proučavanja, značaj ekologije i nivoi organizacije živog sveta.

Uslovi života i pojam ekoloških faktora.

Adaptacija na različite uslove života. Životna forma: pojam, primeri i klasifikacija.

Životno stanište.

Pojam i osobine populacije.

Životna zajednica (biocenoza) kao sistem populacija i odnosi organizama u biocenozi.

Ekosistem kao jedinstvo biotopa i biocenoze i odnosi u ekosistemu. Klasifikacija ekosistema.

Biosfera - jedinstveni ekološki sistem Zemlje. Procesi kruženja vode (hidrološki ciklus), ugljenika, azota, fosfora i sumpora.

Životne oblasti. Oblast mora i okeana. Oblast kopnenih voda. Suvozemna oblast života.

II. ZAŠTITA I UNAPREĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE I ODRŽIVI RAZVOJ

Koncept održivog razvoja.

Ekološke promene u prirodi pod uticajem čoveka. Promene fizičkih uslova sredine. Podizanje naselja i uslovi života u gradovima. Genetički i zdravstveni efekti narušavanja i zagađivanja životne sredine.

Zagađivanje i zaštita životne sredine: pojam, izvori i vrste zagađivanja životne sredine. Efekti zagađivanja. Osnovni pojmovi ekotoksikologije. Klasifikacija toksikanata. Vrste i načini trovanja. Toksični efekti. Biološke osobenosti organizama i mogućnost neutralizacije štetnog delovanja toksičnih materija.

Zagađivanje i zaštita vazduha. Izvori i klasifikacija zagađivača vazduha. Najznačajniji zagađivači vazduha (sumpor-dioksid, vodonik-sulfid, ugljen-monoksid, oksidi azota, ozon, ugljovodonici, fluoridi). Uticaj vremena i klime na procese zagađivanja vazduha. Efekti zagađivanja vazduha na živi svet. Efekti na materijalna i kulturna dobra. Mere zaštite vazduha od zagađivanja.

Zagađivanje i zaštita vode. Vrste i izvori zagađivanja voda. Fizičko i hemijsko zagađivanje voda. Biološko zagađivanje voda. Zagađivanje mora i okeana. Zaštita voda od zagađivanja. Sistem zatvorenih ciklusa vode. Prečišćavanje otpadnih voda. Zaštita voda od termalnog zagađivanja.

Zagađivanje i zaštita zemljišta. Izvori zagađivanja zemljišta. Zagađivanje zemljišta čvrstim otpacima. Zagađivanje zemljišta taloženjem zagađivača iz vazduha. Zagađivanje zemljišta posredstvom zagađene vode. Zagađivanje zemljišta pri poljoprivrednoj proizvodnji. Zaštita zemljišta od zagađivanja. Obrada otpadaka industrije. Obrada i deponovanje čvrstih otpadaka iz naselja. Proizvodnja uz manju količinu otpadaka. Proizvodni sistemi bez otpadaka.

Zagađivanje i zaštita hrane. Izvori zagađivanja hrane. Aditivi hrane. Kontaminanti hrane. Pesticidi. Zaštita hrane od zagađivanja.

Radioaktivno zagađivanje i zaštita. Izvori i vrste radijacije. Prirodna i veštačka zračenja. Radioaktivno zagađivanje vode i zemljišta. Biološki efekti zračenja. Radioaktivni otpaci i problem njihovog deponovanja. Kontrola i zaštita.

Buka i zaštita od buke. Izvori buke. Delovanje buke na organizam čoveka i životinja. Vibracije. Mere zaštite od buke i vibracija.

Sistem praćenja zagađivanja životne sredine (monitoring sistem). Pojam i klasifikacija sistema monitoringa.

Projektna aktivnost: praćenje i razmatranje parametara životne sredine na različitim lokalitetima.

Uređivanje sredine i izgradnja prostora. Principi i metode planiranja i uređivanja prostora. Ekološke osnove prostornog planiranja i uređenja prostora. Ekologija predela.

III. ZAŠTITA PRIRODE

Problemi ugroženosti žive i nežive prirode. Savremeni pristupi i mogućnost zaštite ugrožene flore, faune, ekosistema i predeonih celina.

Nacionalni parkovi i prirodni rezervati.

IV. EKOLOŠKI, ZDRAVSTVENI I SOCIJALNI ASPEKTI INTEGRALNOG BIOLOŠKOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA.

Promocija zdravih stilova života.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku ugrožavanja neposredne životne sredine uz poštovanje principa održivog razvoja.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku zdrave ishrane.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku toksikomanije i bolesti zavisnosti.

Debata: timski rad vezan za problematiku odnosa među polovima.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku reproduktivnog zdravlja.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku polno prenosivih bolesti.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku SIDA.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku lične higijene i higijene životnog prostora.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Sadržaji programa nastavnog predmeta ekologije i zaštite životne sredine za obrazovne profile u trogodišnjim stručnim školama imaju opšteobrazovni i stručni karakter i treba da doprinesu profesionalnom razvoju učenika i formiranju njihove opšte kulture. Istovremeno, struktura programa daje osnovu za bolje razumevanje sadržaja stručnih predmeta.

Program je struktuiran tako da su pojedine oblasti podeljene na nastavne teme, koje predstavljaju logičke celine. Nastavne teme su raščlanjene na nastavne jedinice u okviru kojih se bliže određuju konkretni nastavni sadržaji. Broj časova potrebnih za realizaciju

nastavne teme (obrada novog gradiva, ponavljanje, vežbanje, sistematizacija) određuje nastavnik.

Za realizaciju programa veoma je važno dobro planiranje i pripremanje nastavnog procesa. Pod tim se, između ostalog, podrazumeva prevashodno izrada globalnog (godišnjeg) i operativnih (mesečnih) planova rada.

Prilikom realizacije programa potrebno je voditi računa o ciljevima i zadacima nastave, uzrastu učenika, njihovom prethodno stečenom znanju i korelaciji ekologije i zaštite životne sredine sa drugim nastavnim predmetima.

Uzimajući u obzir strukturu programskih sadržaja predmeta za ove obrazovne profile, nastavnik može da primeni široki opseg različitih oblika, didaktičkih modela, metoda i sredstava nastavnog rada. Novi sadržaji, koji nisu propraćeni postojećim udžbenicima, mogu se realizovati upotrebom adekvatnih tekstualnih i video materijala.

Nastavnik treba da realizuje didaktičke modele koji u sebi integrišu različite oblike, metode i sredstva nastavnog rada i usklađeni su sa programskim sadržajima, ciljevima i zadacima nastave biologije.

Za realizaciju ekoloških sadržaja moguće je primeniti problemski, programirani model nastave i terensku nastavu ili biološku nastavnu ekskurziju. Predviđene projektne aktivnosti je potrebno realizovati timskom nastavom u školi ili van nje. Ukoliko se nastava realizuje u školi, najadekvatniji objekat za to je kabinet. Za realizaciju programa neophodno je da škola obezbedi minimum nastavnih sredstava, što je predviđeno i regulisano Pravilnikom o normativu školskog prostora, opreme i nastavnih sredstava.

S obzirom na to da se učenici obučavaju za profesionalnu delatnost, potrebno je kada je god to moguće, nastavu izvoditi i u objektima izvan školskog kompleksa koji se karakterišu društvenim značajem. To mogu da budu različiti objekti u oblasti proizvodnje (poljoprivredna dobra, kombinati za proizvodnju hrane i sl.), objekti naučnog rada (naučni instituti, eksperimentalna poljoprivredna dobra, eksperimentalne veterinarske institucije, mrestilišta...), objekti eksponatnog karaktera (prirodnjački muzeji, zoološki vrtovi, botaničke bašte, nacionalni parkovi i druga zaštićena prirodna dobra).

Prilikom posete objektima u oblasti proizvodnje, učenici treba da se što neposrednije, potpunije i sistematičnije upoznaju sa korelacijama koje se ostvaruju između ljudskih delatnosti i prirode.

Učenikovo uspešno savlađivanje nastavnih sadržaja zavisi i od pravilno određenih nivoa vaspitno-obrazovnih zahteva. U tom smislu, mogu se definisati tri široke kategorije kognitivnog domena (prema Blumovoj taksonomiji): nivo obaveštenosti, nivo razumevanja i nivo primene.

Na nivou obaveštenosti učenici treba da poznaju osnovne pojmove i principe ekologije i koncepta održivog razvoja.

Na nivou razumevanja učenici treba da iskazuju kritički odnos prema problemima zagađivanja, degradacije i zaštite životne sredine, prihvate koncept održivog razvoja, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu.

Na nivou primene učenici treba da stečena znanja iz ekologije, zaštite, unapređivanja životne sredine i održivog razvoja primene u rešavanju problema iz ove oblasti i pokazuju odgovoran odnos prema prirodi, njenoj zaštiti i unapređivanju.

Savremeni nastavni proces zahteva od nastavnika punu angažovanost i permanentan rad na ličnom stručnom usavršavanju. Pod tim se podrazumeva pohađanje adekvatnih akreditovanih seminara i praćenje savremene naučne, stručne i metodičke literature.

BIOLOGIJA
(za četvorogodišnje stručne škole koje rade po minimalnom planu)

Cilj i zadaci

Cilj nastave biologije je da učenici razviju biološku, opštu naučnu i jezičku pismenost, da razviju sposobnosti, veštine i stavove korisne u svakodnevnom životu i radu, da razviju motivaciju za učenje i interesovanja za biologiju kao nauku uz primenu koncepta održivog razvoja, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu.

Zadaci nastave biologije su da učenici:

- usvoje nastavne sadržaje biologije sa naučnog aspekta kao osnov za profesionalni razvoj i nastavak školovanja;

- razumeju opšte zakonitosti koje vladaju u prirodi i prihvate ih kao osnov za formiranje sopstvenih i opštih normi ponašanja prema sredini u kojoj žive;

- steknu sposobnost integrativnog-multidisciplinarnog pristupa nastavnim sadržajima;

- razviju sposobnosti posmatranja, uočavanja, upoređivanja i analiziranja;

- razviju sposobnost logičkog, kritičkog mišljenja, zaključivanja i rešavanja problema;

- razviju naučnu pismenost, sposobnost za pisanu i verbalnu komunikaciju na maternjem jeziku u biologiji kao nauci;

- razvijaju funkcionalna znanja iz biologije;

- razviju sposobnost korišćenja informacionih tehnologija;

- razviju sposobnost pronalaženja, prikupljanja i analize bioloških materijala i podataka;

- razumeju značaj biološke (organske) proizvodnje;

- razviju sposobnost za rad u timu, samovrednovanje, samostalno prezentovanje rezultata rada i vršnjačko učenje;

- prihvate da su očuvanje prirode i zaštita životne sredine, poštovanje i čuvanje nacionalne i svetske kulturne baštine, odgovorno korišćenje prirodnih resursa i zaštita životinja njihovi prioritetni zadaci;

- razviju svest o važnosti zdravlja i praktikuju zdrave stilove života;

- razviju tolerantno, humano ponašanje bez obzira na nacionalne, religijske, polne i druge razlike među ljudima;

- formiraju radne navike i odgovoran odnos prema radu;

- osposobe se za samostalno i celoživotno učenje.

I razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. KARAKTERISTIKE ŽIVIH BIĆA

Biološki sistemi i upravljanje biološkim sistemima (ćelija, tkiva, sistem organa, organizam).

II. VIRUSI

Građa virusa. Razmnožavanje virusa. Virusi kao izazivači različitih oboljenja.

III. BAKTERIJE

Opšte odlike. Razmnožavanje bakterija. Bakterije kao izazivači bolesti. Značaj bakterija u industriji, poljoprivredi i genetičkom inženjeringu.

IV. BIOLOGIJA ĆELIJE

Hemijski sastav ćelije. Organska i neogranska jedinjenja koja učestvuju u izgradnji ćelija.

Građa ćelije i funkcija ćelijskih organela.

Deobe ćelija, značaj ćelijske deobe. Regulacija deoba i posledice nekontrolisanih deoba - tumori.

V. METABOLIZAM

Definicija metabolizma i značaj za živi svet.

Tipovi ishrane živih bića. Fotosinteza, njeni produkti i značaj za život na Zemlji.

VI. ŽIVOTNI FENOMENI KOJI PROISTIČU IZ METABOLIČKIH PROCESA

Energetika čovečijeg organizma.

Uloga nervnog i mišićnog sistema u procesu rada.

Uloga kardiovaskularnog i respiratornog sistema u procesu rada.

VII. OSNOVNI PRINCIPI NAUKE O NASLEĐIVANJU

Molekulske osnove nasleđivanja.

Geni.

Osnovna pravila nasleđivanja.

Izvori genetičke varijabilnosti.

VIII. GENETIKA ČOVEKA

Hromozomi čoveka. Determinacija pola čoveka. Promene u broju polnih hromozoma i genetičkom materijalu.

Posledice ukrštanja u bliskom srodstvu.

Genetičko savetovanje: rano otkrivanje naslednih bolesti kao bitan socijalni faktor.

Genetička uslovljenost ponašanja ljudi (inteligencija, mentalni poremećaji).

Genetički inženjering i značaj za čoveka (sinteza prirodnog insulina, interferon i dr).

Planiranje potomstva. Značaj planiranja potomstva.

IX. EKOLOGIJA, ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE I ODRŽIVI RAZVOJ

1. Osnovni pojmovi i principi ekologije

Predmet proučavanja, značaj ekologije i nivoi organizacije živog sveta.

Uslovi života i pojam ekoloških faktora.

Adaptacija na različite uslove života. Životna forma: pojam, primeri i klasifikacija.

Životno stanište.

Pojam i osobine populacije.

Životna zajednica (biocenoza) kao sistem populacija i odnosi organizama u biocenozi.

Ekosistem kao jedinstvo biotopa i biocenoze i odnosi u ekosistemu. Klasifikacija ekosistema.

Biosfera - jedinstveni ekološki sistem Zemlje. Procesi kruženja vode (hidrološki ciklus), ugljenika, azota, fosfora i sumpora.

Životne oblasti. Oblast mora i okeana. Oblast kopnenih voda. Suvozemna oblast života.

2. Zaštita i unapređivanje životne sredine i održivi razvoj

Koncept održivog razvoja.

Ekološke promene u prirodi pod uticajem čoveka. Promene fizičkih uslova sredine. Podizanje naselja i uslovi života u gradovima. Genetički i zdravstveni efekti narušavanja i zagađivanja životne sredine.

Zagađivanje i zaštita životne sredine: pojam, izvori i vrste zagađivanja životne sredine. Efekti zagađivanja. Osnovni pojmovi ekotoksikologije. Klasifikacija toksikanata. Vrste i načini

trovanja. Toksični efekti. Biološke osobenosti organizama i mogućnost neutralizacije štetnog delovanja toksičnih materija.

Zagađivanje i zaštita vazduha. Izvori i klasifikacija zagađivača vazduha. Najznačajniji zagađivači vazduha. Efekti zagađivanja vazduha na živi svet i materijalna i kulturna dobra. Mere zaštite vazduha od zagađivanja.

Zagađivanje i zaštita vode. Vrste i izvori zagađivanja voda. Fizičko i hemijsko zagađivanje voda. Biološko zagađivanje voda. Zagađivanje mora i okeana. Zaštita voda od zagađivanja. Sistem zatvorenih ciklusa vode. Prečišćavanje otpadnih voda. Zaštita voda od termalnog zagađivanja.

Zagađivanje i zaštita zemljišta. Izvori zagađivanja zemljišta. Zagađivanje zemljišta čvrstim otpacima. Zagađivanje zemljišta taloženjem zagađivača iz vazduha. Zagađivanje zemljišta posredstvom zagađene vode. Zagađivanje zemljišta pri poljoprivrednoj proizvodnji. Zaštita zemljišta od zagađivanja. Obrada otpadaka industrije. Obrada i deponovanje čvrstih otpadaka iz naselja. Proizvodnja uz manju količinu otpadaka. Proizvodni sistemi bez otpadaka.

Zagađivanje i zaštita hrane. Izvori zagađivanja hrane. Aditivi hrane. Kontaminanti hrane. Pesticidi. Zaštita hrane od zagađivanja.

Radioaktivno zagađivanje i zaštita. Izvori i vrste radijacije. Prirodna i veštačka zračenja. Radioaktivno zagađivanje vode i zemljišta. Biološki efekti zračenja. Radioaktivni otpaci i problem njihovog deponovanja. Kontrola i zaštita.

Buka i zaštita od buke. Izvori buke. Delovanje buke na organizam čoveka i životinja. Vibracije. Mere zaštite od buke i vibracija.

Sistem praćenja zagađivanja životne sredine (monitoring sistem). Pojam i klasifikacija sistema monitoringa.

Projektna aktivnost: praćenje i razmatranje parametara životne sredine na različitim lokalitetima.

Uređivanje sredine i izgradnja prostora. Principi i metode planiranja i uređivanja prostora. Ekološke osnove prostornog planiranja i uređenja prostora. Ekologija predela.

3. Zaštita prirode

Problemi ugroženosti žive i nežive prirode. Savremeni pristupi i mogućnost zaštite ugrožene flore, faune, ekosistema i predeonih celina.

Nacionali parkovi i prirodni rezervati.

X. EKOLOŠKI, ZDRAVSTVENI I SOCIJALNI ASPEKTI INTEGRALNOG BIOLOŠKOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA.

Promocija zdravih stilova života.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku ugrožavanja neposredne životne sredine uz poštovanje principa održivog razvoja.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku zdrave ishrane.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku toksikomanije i bolesti zavisnosti.

Debata: timski rad vezan za problematiku odnosa među polovima.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku reproduktivnog zdravlja.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku polno prenosivih bolesti.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku SIDA.

Projektna aktivnost: timski istraživački projekat vezan za problematiku lične higijene i higijene životnog prostora.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Sadržaji programa nastavnog predmeta biologije za obrazovne profile u četvorogodišnjim stručnim školama imaju opšteobrazovni i stručni karakter i treba da doprinesu formiranju opšte kulture učenika i njegovom profesionalnom razvoju. Istovremeno, struktura programa daje osnovu za bolje razumevanje sadržaja stručnih predmeta.

Program je struktuiran tako da su pojedine oblasti podeljene na nastavne teme, koje predstavljaju logičke celine. Nastavne teme su raščlanjene na nastavne jedinice u okviru kojih se bliže određuju konkretni nastavni sadržaji. Broj časova potrebnih za realizaciju nastavne teme (obrada novog gradiva, ponavljanje, vežbanje, sistematizacija) određuje nastavnik.

Za realizaciju programa veoma je važno dobro planiranje i pripremanje nastavnog procesa. Pod tim se, između ostalog, podrazumeva prevashodno izrada globalnog (godišnjeg) i operativnih (mesečnih) planova rada.

Prilikom realizacije programa potrebno je voditi računa o ciljevima i zadacima nastave, uzrastu učenika, njihovom prethodno stečenom znanju i korelaciji biologije sa drugim nastavnim predmetima.

Uzimajući u obzir strukturu programskih sadržaja biologije za ove obrazovne profile, nastavnik može da primeni široki opseg različitih oblika, didaktičkih modela, metoda i sredstava nastavnog rada. Novi sadržaji, koji nisu propraćeni postojećim udžbenicima, mogu se realizovati upotrebom adekvatnih tekstualnih i video materijala.

Vežbe i drugi tipovi časova koji su predviđeni, treba da se realizuju prevashodno primenom:

- prirodnih nastavnih sredstava (preparovan botanički i zoološki materijal, mikroskopski preparati, preparati u fiksativu, skeleti i njihovi delovi, paleontološke zbirke...);

- aktivnih nastavnih oblika (rad u paru - kooperativni rad, rad u grupi);

- aktivnih nastavnih metoda (metoda demonstracije, metoda ilustracije, metoda praktičnih i laboratorijskih radova).

Nastavnik treba da realizuje didaktičke modele koji u sebi integrišu različite oblike, metode i sredstva nastavnog rada, koji su u skladu sa programskim sadržajima, ciljevima i zadacima nastave biologije.

Posebno je pogodno za realizaciju botaničkih i zoooloških programskih sadržaja (sistematika i filogenija organizama) primeniti egzemplarni model nastave. Ukoliko su u pitanju ekološki sadržaji, onda je moguće primeniti problemski, programirani model nastave i terensku nastavu ili biološku nastavnu ekskurziju i različite projektne aktivnosti. Predviđene projektne aktivnosti je potrebno realizovati timskom nastavom u školi ili van nje.

Ukoliko se nastava realizuje u školi, najadekvatniji objekat za to je kabinet. Za realizaciju programa biologije neophodno je da škola obezbedi minimum nastavnih sredstava, što je predviđeno i regulisano Pravilnikom o normativu školskog prostora, opreme i nastavnih sredstava..

S obzirom na to da se učenici prevashodno obučavaju za profesionalnu delatnost, potrebno je kada je god to moguće, nastavu/školsku praksu izvoditi u privrednim objektima (izvan školskog kompleksa). Ukoliko je u pitanju poljoprivredna i veterinarska struka, onda se nastava može realizovati u različitim objektima u oblasti proizvodnje (poljoprivredna dobra, kombinati za proizvodnju hrane i sl.), objekti naučnog rada (naučni instituti, eksperimentalna poljoprivredna dobra, eksperimentalne veterinarske institucije, mrestilišta...), objekti eksponatnog karaktera (prirodnjački muzeji, zoološki vrtovi, botaničke bašte, nacionalni parkovi i druga zaštićena prirodna dobra).

Prilikom posete objektima u oblasti proizvodnje, učenici treba da se što neposrednije, potpunije i sistematičnije upoznaju sa korelacijama koje se ostvaruju između ljudskih delatnosti i prirode. Pod tim se podrazumeva upoznavanje učenika sa sirovinama dobijenim iz prirode i tehnologijama njihove prerade. Takođe, učenici treba na taj način da upotpune procese saznavanja i razvoja sopstvene radne kulture.

Učenikovo uspešno savlađivanje nastavnih sadržaja zavisi i od pravilno određenih nivoa vaspitno-obrazovnih zahteva. U tom smislu, mogu se definisati tri široke kategorije kognitivnog domena (prema Blumovoj taksonomiji): nivo obaveštenosti, nivo razumevanja i nivo primene.

Na nivou obaveštenosti učenici treba da poznaju: opšte karakteristike života, viruse, bakterije kao izazivače bolesti; građu ćelije i procese u njoj, biologiju razvića, principe genetike i evolucije i iskazuju odgovoran odnos prema prirodi, njenoj zaštiti i unapređivanju.

Na nivou razumevanja, učenici treba detaljnije da poznaju građu ćelije, procese koji su vezani za život ćelije i fenomene koji proističu iz tih procesa, da iskazuju kritički odnos prema problemima zagađivanja, degradacije i zaštite životne sredine, prihvate koncept održivog razvoja, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu. Takođe je potrebno da razumeju mehanizme nasleđivanja i evolucionih promena i da shvate značaj bakterija u industriji, poljoprivredi, medicini, šumarstvu i genetičkom inženjeringu.

Na nivou primene, potrebno je da učenici umeju da povežu građu ćelije sa njenom funkcijom, kako bi razumeli suštinu životnih fenomena i da stečena znanja iz ekologije, zaštite, unapređivanja životne sredine i održivog razvoja primene u rešavanju problema iz ove oblasti.

Savremeni nastavni proces biologije zahteva od nastavnika punu angažovanost i permanentan rad na ličnom stručnom usavršavanju. Pod tim se podrazumeva pohađanje

adekvatnih akreditovanih seminara i praćenje savremene naučne i stručne biološke i metodičke literature.

GRAĐANSKO VASPITANJE

(za sve obrazovne profile trogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj predmeta je da se kroz sticanje znanja, ovladavanje veštinama, formiranje stavova i sistema vrednosti doprinese osposobljavanju učenika za kompetentan, odgovoran i angažovan život u humanom i demokratski uređenom društvu utemeljenom na osnovnim ljudskim vrednostima, poštovanju ljudskih i građanskih prava, u kome se uvažava različitost, ostvaruje solidarnost i briga za druge.

Zadaci nastave građanskog vaspitanja su da učenici:

- steknu znanja o funkcionisanju demokratski uređenog društva, ulozi građanina, dokumentima i institucijama koje doprinose vladavini prava;

- usvoje vrednosti na kojima se zasnivaju ljudska prava i demokratsko društvo;

- razviju spremnost da deluju u duhu poštovanja demokratskih vrednosti;

- jačaju osećanje samopoštovanja, ličnog i grupnog identiteta;

- razumeju složenost života u multikulturalnoj zajednici i potrebu uzajamnog uvažavanja i poštovanja različitosti;

- jačaju osetljivost na pojave netolerancije, diskriminacije, stereotipa i predrasuda;

- razumeju značaj saradnje i zajedništva za dobrobit pojedinca i društva, i ovladaju veštinama rada u grupi i grupnog odlučivanja;

- uzmu učešće u životu zajednice, pokreću akcije i preuzimaju odgovornost za lične odluke;

- ovladaju veštinama uspešne komunikacije i primenjuju ih u svakodnevnom životu;

- razumeju prirodu i uzroke sukoba, upoznaju tehnike konstruktivnog rešavanja sukoba i primenjuju ih u svakodnevnom životu;

- unaprede sposobnosti za prikupljanje, analizu, organizaciju, kritičku procenu, primenu i prenošenje informacija iz različitih izvora relevantnih za život u demokratskom društvu;

- unaprede sposobnost iskazivanja sopstvenog stava uz korišćenje argumenata;

- unaprede sposobnosti planiranja ličnog i profesionalnog razvoja.

I razred

(1 čas nedeljno, 37 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvod: Međusobno upoznavanje, upoznavanje učenika sa programom i načinom rada.

1. Ja, mi i drugi

Ova tematska celina obuhvata pitanja stavova koje imamo prema sebi drugim ljudima i grupama, ličnog i grupnih identiteta, razvijanja samopoštovanja i razumevanja i uvažavanja drugih.

- **Lični identitet**. Izrađujući "lični grb" i međusobnim poređenjem, učenici jačaju samopoštovanje, bolje se upoznaju i i podstiču da prepoznaju i cene svoje pozitivne osobine.

- **Otkrivanje i uvažavanje razlika**. Kroz aktivnosti poređenja po različitim kriterijuma učenicima se omogućava da upoznaju sebe i druge, otkriju i prihvate postojeće sličnosti i razlike, kao i da sagledaju složenost i međusobna preklapanja vlastitih grupnih identiteta.

- **Grupna pripadnost**. Kroz izradu i poređenje "porodičnih stabala" ili porodičnih albuma i diskusiju o različitim grupama/udruženjima kojima učenici pripadaju učenici se uvode u problematiku ličnog i grupnog identiteta i njihovih međusobnih odnosa.

- **Stereotipi i predrasude**. Na osnovu opisa vlastite i tuđe grupe otkrivaju se i analiziraju tendencije uprošćenog opažanja i favorizovanja vlastite grupe, kao i neopravdanog negativnog opažanja tuđih grupa.

- **Tolerancija i diskriminacija**. Pomoću igre uloga demonstrira se da su predrasude i stereotipi koje imamo prema pojedinim grupama ljudi jedan od uzroka diskriminatorskog ponašanja i da tolerancija nije uvek pozitivna.

Zadaci za vežbanje: Učenici nalaze primere stereotipa, predrasuda i diskriminatorskog ponašanja u školi, udžbeničkoj i drugoj literaturi, štampi, na TV i radiju i prikazuju ih na času.

2. Komunikacija u grupi

Ova tematska celina bavi se načinima izražavanja i saopštavanja mišljenja i komunikacijom sa drugima: posebno postupcima i veštinama nenasilne komunikacije.

- **Samopouzdano reagovanje**. Učenicima se predočava važnost zastupanja vlastitih potreba i prava na jasan i neagresivan način. U malim grupama učenici isprobavaju ovakav samopouzdan način reagovanja u nekoliko svakodnevnih situacija.

- **Glasine**. Kroz zadatak serijske reprodukcije, gde se jedna informacija lančano prenosi od jednog do drugog učenika, demonstriraju se načini iskrivljavanja poruka, tj. šumovi u komunikaciji i ukazuje na važnost dobre komunikacije za međusobno razumevanje.

- **Neslušanje**. Radeći u parovima učenici prolaze kroz iskustvo loše komunikacije izazvane neslušanjem, sagledavaju razloge koji mogu stajati u osnovi neslušanja, a zatim govore o primerima dobrog i lošeg sporazumevanja iz vlastitog iskustva.

- **Aktivno slušanje**. Učenici se upoznaju sa različitim tehnikama aktivnog slušanja kao načinima na koji se može poboljšati uzajamna komunikacija i te tehnike isprobavaju u kraćim simulacijama.

- **Neoptužujuće poruke**. Učenicima se demonstriraju efekti optužujućih i neoptužujućih poruka i važnost zastupanja vlastitih potreba i prava na jasan i neagresivan način a zatim se model neoptužujućih poruka uvežbava kroz primenu na situacije iz vlastitog života.

- **Izražavanje mišljenja**. Nastavljajući započet dijalog suprotstavljenih mišljenja na primerima situacija iz porodičnog i školskog života, učenici stiču znanja o pravu na slobodno izražavanje mišljenja i vežbaju da svoje mišljenje obrazlože.

- **Vođenje debate i dijaloga**. Pošto se kontrastiraju karakteristike dijaloga i debate kao različitih komunikacijskih obrazaca, učenici se upoznaju sa uobičajenom procedurom pripremanja za debatu i izvode debatu na neku temu vezanu za komunikaciju u njihovom iskustvu.

3. Odnosi u grupi/zajednici

Ova tematska celina bavi se problematikom dva osnovna tipa odnosa u ljudskim grupama i zajednicama: saradnjom i sukobima, odnosno razvijanjem sposobnosti, veština i izgrađivanjem saznanja i stavova koji vode ostvarivanju solidarnosti, zajedništva, razumevanja, saradnje i mira među pojedincima, grupama i zajednicama ljudi, sa jedne strane i smanjenju nasilja, izbegavanju i nenasilnom rešavanju sukoba i nesporazuma među ljudima, sa druge strane.

Saradnja i zajedništvo

- **Saradnja**. Na primerima grupnog crtanja i analize onog što vole da rade, učenici uviđaju lične i društvene razloge za saradnju i zajedništvo i razmatraju pretpostavke za ostvarivanje saradnje.

- **Grupni rad**. Na zadatim primerima i na osnovu iskustva u radu na prethodnim časovima, učenici se upoznaju sa odlikama timskog rada i analiziraju uloge koje su imali u grupnom radu.

- **Grupno odlučivanje**. Učenici se upoznaju sa različitim načinima donošenja odluka u grupi i analiziraju njihove prednosti i nedostatke

- **Učešće mladih: "Lestvica participacije".** Učenici se upoznaju sa različitim mogućim stepenima učešća dece u akcijama ili aktivnostima (od "kvazi učešća" do dečjeg samostalnog izbora i izvođenja akcija), analiziraju faktore od kojih zavisi mogući stepen aktivne participacije i značaj koji ona ima za razvoj ličnosti i ostvarivanje prava.

- **Raditi zajedno**. Na primeru simulacije jedne školske situacije učenici se vežbaju u saradničkom ponašanju, toleranciji i preuzimanju odgovornosti.

Rešavanje sukoba

- **Dinamika i ishodi sukoba**. Vežba u kojoj učenici prolaze kroz iskustvo konflikta treba da posluži kao podloga za razgovor o ulozi pretpostavki i očekivanju u situaciji sukoba, dinamici konflikta i njegovim mogućim ishodima.

- **Stilovi postupanja u konfliktima I II.** Pošto dobiju kraći opis uzrasno prilagođene situacije konflikta, učenici u malim grupama razmatraju moguće postupke strana u konfliktu i diskutuju od čega zavisi kako će se postupati u konfliktu.

- **Sagledavanje problema iz različitih uglova**. Učenicima se predočavaju primeri različitih konfliktnih situacija, a njihov zadatak je da kroz zauzimanje pozicije svake od strana u konfliktu i zamišljanje njihovih potreba sagledaju kako izgleda konflikt posmatran iz različitih perspektiva.

- **Nalaženje rešenja**. Analizirajući konflikte predočene u pričama učenici se vežbaju u nalaženju integrativnih rešenja, u kojima nema pobednika i poraženih već sve strane u konfliktu uspevaju da zadovolje svoje potrebe.

- **Postizanje dogovora**. Kroz simulaciju konflikta između dve grupe od učenika se traži da putem pregovaranja postignu dogovor koristeći prethodno stečena znanja i veštine.

- **Izvini**. Kroz čitanje priča i igranje uloga učenici se uče da se pružanjem i prihvatanjem izvinjenja može izbeći da nesporazumi prerastu u sukobe.

- **Posredovanje**. Učenici se upoznaju sa osnovnim idejama, svrhom i postupkom posredovanja u sukobima i nesporazumima i isprobavaju stečena znanja u jednoj situaciji simulirane svađe među drugovim.

Nasilje i mir:

- **Nasilje u našoj okolini**. Kroz razgovor i analizu i razvrstavanje prikupljenih primera (iz štampe, TV emisija, filmova) učenici uočavaju različite vrste nasilja (kako one vidljive tako i prikrivene), stiču svest da nasilje postoji u svim sferama društva i da u svesti većine postoje stereotipi o tome ko su nasilnici.

- **Vršnjačko nasilje I II**. Kroz analizu različitih situacija učenici razvijaju osetljivost za prepoznavanje nasilja među vršnjacima, osećanje lične odgovornosti i spremnost na pružanje pomoći žrtvi nasilja..

- **Nasilje u školi**. Kroz analizu tipičnih slučajeva iz svakodnevnog života u školi (verbalna agresija učenika, omalovažavanje učenika...) učenici se dovode do saznanja da oni mogu da budu: i žrtve nasilja i nasilnici ali i borci protiv nasilja u školi.

- **Postizanje mira I II.** Na osnovu analize mišljenja naučnika o nasilju i ljudskoj prirodi ("Seviljska izjava"), misli o miru mislilaca iz različitih kultura i prikaze likova nekih od dosadašnjih dobitnika Nobelove nagrade za mir, učenici produbljuju svoje razumevanje mira i pretpostavki za očuvanje i postizanje mira.

Završni čas: **Šta nosim sa sobom**. Razgovor o iskustvima i evaluacija nastave celog predmeta: učenici sami procenjuju koja do sada stečena znanja i veštine smatraju korisnim i upotrebljivim van učionice.

II razred

(1 čas nedeljno, 35 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvodni čas - Upoznavanje sa sadržajem predmeta i načinom rada.

Prava i odgovornosti

1. Osnovni pojmovi

- Potrebe i prava

- Prava i pravila u učionici

- Prava i zakoni

- Međunarodni dokumenti o zaštiti prava: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Konvencija o pravima deteta...

- Prava i vrednosti

2. Vrste prava i odnosi među pravima

- Vrste prava

- Odnosi među pravima

- Sukob prava

- Dečja i ljudska prava

- *Zadaci za vežbanje* Poznavanje Konvencije i zastupljenost prava štampi

3. Prava i odgovornosti

- Odgovornosti odraslih I II

- Odgovornosti dece

- Zadaci za vežbanje: Prava i pravila u učionici II

4. Kršenje i zaštita prava

- Kršenje prava deteta

- Zaštita prava deteta

5. Planiranje i izvođenje akcija (u školi ili lokalnoj sredini) u korist prava

- Sagledavanje promena

- Participacija u školi I i II

- Izbor problema I i II

- Kako rešiti problem I i I

- Izrada plana akcije I i II

- Analiza mogućih efekata akcije

- Prikaz i analiza grupnih radova

- Planiranje i izvođenje akcije - akcija po izboru učenika

- Završni analiza akcija/planova i rezimiranje i evaluacija nastave celog predmeta.

III razred

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvod: Upoznavanje učenika sa programom i načinom rada

I. Demokratija i politika

Ova tematska celina posvećena je određenju pojmova demokratije i politike, kao preduslovima političke participacije građana. Obrađuju se mehanizmi funkcionisanja i institucije demokratije, kao i načini kontrole i ograničenja vlasti u demokratskom poretku.

II. Građanin i društvo

Tematska celina posvećena je pojmu, karakteristikama i vrednostima građanskog društva. Centralne teme su: odnos države i građanskog društva, pojam građanina i značaj i način njegovog učestvovanja u politici.

III. Građanska i politička prava i pravo na građansku inicijativu

Uvodni deo ove celine posvećen je pojmu i kulturi ljudskih prava, kao i ulozi građana i zalaganju za ostvarivanje ovih prava. Detaljnije se obrađuju pravo na građansku inicijativu koje omogućava participaciju građana u procesu donošenja odluka i pravo na samoorganizovanje građana, kroz koje se učenici upoznaju s ulogom nevladinih organizacija.

IV. Planiranje konkretne akcije

Poslednja tematska celina pruža učenicima osnovna znanja i veštine koje su neophodne za rešavanje njima važnih i bliskih problema, kroz realizaciju konkretnih lokalnih akcija. Na ovaj način učenici imaju prilike da sami uzmu aktivno učešće primenjujući prethodno stečena znanja. U okviru ove celine, predviđene su javne prezentacije nacrta akcija i rezultata u školi.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program građanskog vaspitanja je tako koncipiran da su njegov cilj i zadaci široko postavljeni u sferi kognitivnog (znanje, razumevanje, opšte kognitivne veštine i sposobnosti), psiho-socijalnog (stavovi, vrednosti, socijalne veštine i sposobnosti) i konativnog (aktivno i odgovorno delanje) razvoja učenika. To je moguće ostvariti ako se sadržaj programa tretira na integrisan način, stalnim međusobnim povezivanjem, umrežavanjem pojmova i pojava. Formiranje stavova i vrednosti, kao i ovladavanje veštinama, zahteva duži vremenski period, više prilika za aktivnosti učenika koje vode razumevanju složenih fenomena i praktikovanju naučenog, a rezultat je kumulativnog dejstva svih aktivnosti koje se dešavaju na časovima građanskog vaspitanja.

Uz sadržaj programa nije naveden preporučeni broj časova po temama i nastavnici imaju slobodu u planiranju kojim redosledom će pojedine sadržaje obrađivati, na koji način će to raditi, kojom dinamikom, ali uvek nastojeći da ih međusobno povezuju i da to vodi ka ostvarenju definisanih zadataka predmeta.

Ostvarenost zadataka u velikoj meri zavisi od načina na koji se sadržaj obrađuje i zato je važno posvetiti pažnju odabiru odgovarajućih metoda i tehnika rada sa učenicima. Diskusije, debate, projekti, eseji, reagovanje na određene teme, radionice, demonstracije, simulacije, igranje uloga, vrtlog ideja, priprema rečnika, analiza medijskih informacija, istraživanje i analiza dobijenih rezultata, studije slučaja, promocije, organizovanje kampanje, pokretanje akcija su samo neke od aktivnosti koje su pogodne u realizaciji ovog programa. Pri primeni složenijih aktivnosti (po organizaciji ili trajanju) postignuti rezultati nisu najvažniji, odnosno prati se i vrednuje kako je tekla organizacija, saradnja učenika, poštovanje procedura, uočavanje teškoća, identifikacija mogućih pomagača, ovladavanje veštinom predstavljanja postignutog, razmena iskustva između grupa i drugo. Na taj način nema neuspešnih i svaka aktivnost doprinosi ostvarenju zadataka.

Posebnu pažnju u predmetu građansko vaspitanje imaju produkti učeničkih aktivnosti koji mogu biti različite vrste kao što su posteri, audio-vizuelni zapisi, prezentacije, prikazi rezultata istraživanja i drugo. Oni se mogu koristi pri integraciji ili rekapitulaciji pređenih sadržaja, proceni napredovanja učenika kao i samoproceni nastavnika koliko uspešno radi. Produkti se mogu koristiti i van grupe, na primer na izložbi u holu škole, u školskim novinama, sajtu škole, u radu učeničkog parlamenta, u lokalnoj zajednici ili lokalnim medijima.

Kako realizacija programa treba da se odvija u skladu sa principima aktivne, problemske i istraživačke nastave sa stalnim refleksijama na odgovarajuće pojave iz društvenog konteksta prošlosti i još više sadašnjosti poseban zahtev za nastavnike predstavlja potreba za pripremom stalno novih, aktuelnih materijala koji najbolje odgovaraju sadržaju, ciljevima i zadacima predmeta. Oni se mogu naći u različitim izvorima informacija, s tim da treba osposobiti i ohrabrivati učenike da i sami pronalaze materijale koji su pogodni za obradu na časovima. Odgovarajući filmovi (izabrani delovi) posebno su pogodni za predmet građansko vaspitanje jer podsticajno deluju na učenike da iskažu misli, osećanja i stavove. Internet i različite socijalne mreže takođe treba uključiti u nastavu građanskog vaspitanja jer su to oblici komunikacije koji su bliski mladima i na kojima se mogu prepoznati i analizirati mnogi problemi života u savremenom svetu.

Zbog specifičnog statusa predmeta, odnosno mogućnosti da ga učenici nisu kontinuirano pohađali, ili ga uopšte nisu pohađali u prethodnim razredima, za očekivati je da u svakoj grupi postoje učenici sa različitim iskustvom u oblasti građanskog vaspitanja. Uvodni časovi su prilika da se napravi razmena i sagledaju znanja, stavovi, vrednosti i veštine koje poseduju učenici u vezi sa sadržajem koji će biti obrađivan. To je polazna osnova za planiranje realizacije nastave za svaku konkretnu grupu. Ovaj problem ne bi trebalo tretirati kao prepreku za realizaciju programa jer nastavnici mogu identifikovati učenike u grupi koji se izdvajaju svojim kompetencijama, pripremiti za njih posebne zahteve kao i uključiti ih u nastavni proces na različite načine, a posebno kroz vršnjačko podučavanje.

U realizaciji ovog programa nastavnici pružaju informacije, osmišljavaju, organizuju i usmeravaju učeničke aktivnosti, kreiraju atmosferu u kojoj se nastava odvija, daju povratnu informaciju, procenjuju napredovanje učenika i ocenjuju ih. Nastavnici u svom radu mogu koristiti postojeće priručnike građanskog vaspitanja za srednje škole, druge priručnike relevantne za obrazovanje za demokratiju i građansko društvo kao i specijalizovane sajtove na kojima se mogu naći odgovarajući tekstovi, primeri, ideje za aktivnosti.

Aktivnosti na času treba da se odvijaju u atmosferi gde dominira poverenje, poštovanje različitosti, međusobno uvažavanje, konstruktivna komunikacija, demokratske procedure. Nastavnik je glavni kreator klime na času i treba da bude svestan da se i na taj način doprinosi ostvarenju cilja predmeta.

Za podsticanje učeničkih aktivnosti izuzetno su važna pitanja koja im se postavljaju. Ona bi trebalo da budu unapred pripremljena, sa svešću šta se njima želi postići u odnosu na zadatke predmeta, jasna, zahtevna ali ne i suviše komplikovana, po težini različita da bi podstakla učešće većeg broja učenika.

Pitanja dobijaju pun smisao ukoliko su praćena odgovarajućom povratnom informacijom od strane nastavnika, kao i drugih učenika. Povratna informacija može biti i novo pitanje, parafraziranje ili pohvala. Ona doprinosi ostvarenju mnogih zadataka, podsticanju samopouzdanja, učešća u radu grupe i motivacije za predmet.

Praćenje napredovanja učenika započinje inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi i u odnosu na šta će se procenjivati njegov dalji tok napredovanja. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a ocenjivanje učenika se odvija u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju. Učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika u grupi uz odgovarajuću argumentaciju.

Sadržaj građanskog vaspitanja je prirodno povezan sa nekim nastavnim predmetima koje učenici izučavaju i dobro je stalno ukazivati na te veze i po potrebi i mogućnostima organizovati zajedničke tematske časove.

GRAĐANSKO VASPITANJE

(za obrazovne profile četvorogodišnjeg obrazovanja u svim područjima rada)

Cilj i zadaci

Cilj predmeta je da se kroz sticanje znanja, ovladavanje veštinama, formiranje stavova i sistema vrednosti doprinese osposobljavanju učenika za kompetentan, odgovoran i angažovan život u humanom i demokratski uređenom društvu utemeljenom na osnovnim ljudskim vrednostima, poštovanju ljudskih i građanskih prava, u kome se uvažava različitost, ostvaruje solidarnost i briga za druge.

Zadaci nastave građanskog vaspitanja su da učenici:

- steknu znanja o funkcionisanju demokratski uređenog društva, ulozi građanina, dokumentima i institucijama koje doprinose vladavini prava;

- usvoje vrednosti na kojima se zasnivaju ljudska prava i demokratsko društvo;

- razviju spremnost da deluju u duhu poštovanja demokratskih vrednosti;

- jačaju osećanje samopoštovanja, ličnog i grupnog identiteta;

- razumeju složenost života u multikulturalnoj zajednici i potrebu uzajamnog uvažavanja i poštovanja različitosti;

- jačaju osetljivost na pojave netolerancije, diskriminacije, stereotipa i predrasuda;

- razumeju značaj saradnje i zajedništva za dobrobit pojedinca i društva, i ovladaju veštinama rada u grupi i grupnog odlučivanja;

- uzmu učešće u životu zajednice, pokreću akcije i preuzimaju odgovornost za lične odluke;

- ovladaju veštinama uspešne komunikacije i primenjuju ih u svakodnevnom životu;

- razumeju prirodu i uzroke sukoba, upoznaju tehnike konstruktivnog rešavanja sukoba i primenjuju ih u svakodnevnom životu;

- unaprede sposobnosti za prikupljanje, analizu, organizaciju, kritičku procenu, primenu i prenošenje informacija iz različitih izvora relevantnih za život u demokratskom društvu;

- unaprede sposobnost iskazivanja sopstvenog stava uz korišćenje argumenata;

- unaprede sposobnosti planiranja ličnog i profesionalnog razvoja.

I razred

(1 čas nedeljno, 37 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvod: Međusobno upoznavanje, upoznavanje učenika sa programom i načinom rada.

1. Ja, mi i drugi

Ova tematska celina obuhvata pitanja stavova koje imamo prema sebi drugim ljudima i grupama, ličnog i grupnih identiteta, razvijanja samopoštovanja i razumevanja i uvažavanja drugih.

- **Lični identitet**. Izrađujući "lični grb" i međusobnim poređenjem, učenici jačaju samopoštovanje, bolje se upoznaju i i podstiču da prepoznaju i cene svoje pozitivne osobine.

- **Otkrivanje i uvažavanje razlika**. Kroz aktivnosti poređenja po različitim kriterijuma učenicima se omogućava da upoznaju sebe i druge, otkriju i prihvate postojeće sličnosti i razlike, kao i da sagledaju složenost i međusobna preklapanja vlastitih grupnih identiteta.

- **Grupna pripadnost**. Kroz izradu i poređenje "porodičnih stabala" ili porodičnih albuma i diskusiju o različitim grupama/udruženjima kojima učenici pripadaju učenici se uvode u problematiku ličnog i grupnog identiteta i njihovih međusobnih odnosa.

- **Stereotipi i predrasude**. Na osnovu opisa vlastite i tuđe grupe otkrivaju se i analiziraju tendencije uprošćenog opažanja i favorizovanja vlastite grupe, kao i neopravdanog negativnog opažanja tuđih grupa.

- **Tolerancija i diskriminacija**. Pomoću igre uloga demonstrira se da su predrasude i stereotipi koje imamo prema pojedinim grupama ljudi jedan od uzroka diskriminatorskog ponašanja i da tolerancija nije uvek pozitivna.

Zadaci za vežbanje: Učenici nalaze primere stereotipa, predrasuda i diskriminatorskog ponašanja u školi, udžbeničkoj i drugoj literaturi, štampi, na TV i radiju i prikazuju ih na času.

2. Komunikacija u grupi

Ova tematska celina bavi se načinima izražavanja i saopštavanja mišljenja i komunikacijom sa drugima: posebno postupcima i veštinama nenasilne komunikacije.

- **Samopouzdano reagovanje**. Učenicima se predočava važnost zastupanja vlastitih potreba i prava na jasan i neagresivan način. U malim grupama učenici isprobavaju ovakav samopouzdan način reagovanja u nekoliko svakodnevnih situacija.

- **Glasine**. Kroz zadatak serijske reprodukcije, gde se jedna informacija lančano prenosi od jednog do drugog učenika, demonstriraju se načini iskrivljavanja poruka, tj. šumovi u komunikaciji i ukazuje na važnost dobre komunikacije za međusobno razumevanje.

- **Neslušanje**. Radeći u parovima učenici prolaze kroz iskustvo loše komunikacije izazvane neslušanjem, sagledavaju razloge koji mogu stajati u osnovi neslušanja, a zatim govore o primerima dobrog i lošeg sporazumavanja iz vlastitog iskustva.

- **Aktivno slušanje**. Učenici se upoznaju sa različitim tehnikama aktivnog slušanja kao načinima na koji se može poboljšati uzajamna komunikacija i te tehnike isprobavaju u kraćim simulacijama.

- **Neoptužujuće poruke**. Učenicima se demonstriraju efekti optužujućih i neoptužujućih poruka i važnost zastupanja vlastitih potreba i prava na jasan i neagresivan način a zatim se model neoptužujućih poruka uvežbava kroz primenu na situacije iz vlastitog života.

- **Izražavanje mišljenja**. Nastavljajući započet dijalog suprotstavljenih mišljenja na primerima situacija iz porodičnog i školskog života, učenici stiču znanja o pravu na slobodno izražavanje mišljenja i vežbaju da svoje mišljenje obrazlože.

- **Vođenje debate i dijaloga**. Pošto se kontrastiraju karakteristike dijaloga i debate kao različitih komunikacijskih obrazaca, učenici se upoznaju sa uobičajenom procedurom pripremanja za debatu i izvode debatu na neku temu vezanu za komunikaciju u njihovom iskustvu.

3. Odnosi u grupi/zajednici

Ova tematska celina bavi se problematikom dva osnovna tipa odnosa u ljudskim grupama i zajednicama: saradnjom i sukobima, odnosno razvijanjem sposobnosti, veština i izgrađivanjem saznanja i stavova koji vode ostvarivanju solidarnosti, zajedništva, razumevanja, saradnje i mira među pojedincima, grupama i zajednicama ljudi, sa jedne strane i smanjenju nasilja, izbegavanju i nenasilnom rešavanju sukoba i nesporazuma među ljudima, sa druge strane.

Saradnja i zajedništvo

- **Saradnja**. Na primerima grupnog crtanja i analize onog što vole da rade, učenici uviđaju lične i društvene razloge za saradnju i zajedništvo i razmatraju pretpostavke za ostvarivanje saradnje.

- **Grupni rad**. Na zadatim primerima i na osnovu iskustva u radu na prethodnim časovima, učenici se upoznaju sa odlikama timskog rada i analiziraju uloge koje su imali u grupnom radu.

- **Grupno odlučivanje**. Učenici se upoznaju sa različitim načinima donošenja odluka u grupi i analiziraju njihove prednosti i nedostatke

- **Učešće mladih: "Lestvica participacije".** Učenici se upoznaju sa različitim mogućim stepenima učešća dece u akcijama ili aktivnostima (od "kvazi učešća" do dečjeg samostalnog izbora i izvođenja akcija), analiziraju faktore od kojih zavisi mogući stepen aktivne participacije i značaj koji ona ima za razvoj ličnosti i ostvarivanje prava.

- **Raditi zajedno**. Na primeru simulacije jedne školske situacije učenici se vežbaju u saradničkom ponašanju, toleranciji i preuzimanju odgovornosti.

Rešavanje sukoba

- **Dinamika i ishodi sukoba**. Vežba u kojoj učenici prolaze kroz iskustvo konflikta treba da posluži kao podloga za razgovor o ulozi pretpostavki i očekivanju u situaciji sukoba, dinamici konflikta i njegovim mogućim ishodima.

- **Stilovi postupanja u konfliktima I II.** Pošto dobiju kraći opis uzrasno prilagođene situacije konflikta, učenici u malim grupama razmatraju moguće postupke strana u konfliktu i diskutuju od čega zavisi kako će se postupati u konfliktu.

- **Sagledavanje problema iz različitih uglova**. Učenicima se predočavaju primeri različitih konfliktnih situacija, a njihov zadatak je da kroz zauzimanje pozicije svake od strana u konfliktu i zamišljanje njihovih potreba sagledaju kako izgleda konflikt posmatran iz različitih perspektiva.

- **Nalaženje rešenja**. Analizirajući konflikte predočene u pričama učenici se vežbaju u nalaženju integrativnih rešenja, u kojima nema pobednika i poraženih već sve strane u konfliktu uspevaju da zadovolje svoje potrebe.

- **Postizanje dogovora**. Kroz simulaciju konflikta između dve grupe od učenika se traži da putem pregovaranja postignu dogovor koristeći prethodno stečena znanja i veštine.

- **Izvini**. Kroz čitanje priča i igranje uloga učenici se uče da se pružanjem i prihvatanjem izvinjenja može izbeći da nesporazumi prerastu u sukobe.

- **Posredovanje**. Učenici se upoznaju sa osnovnim idejama, svrhom i postupkom posredovanja u sukobima i nesporazumima i isprobavaju stečena znanja u jednoj situaciji simulirane svađe među drugovim.

Nasilje i mir:

- **Nasilje u našoj okolini**. Kroz razgovor i analizu i razvrstavanje prikupljenih primera (iz štampe, TV emisija, filmova) učenici uočavaju različite vrste nasilja (kako one vidljive tako i prikrivene), stiču svest da nasilje postoji u svim sferama društva i da u svesti većine postoje stereotipi o tome ko su nasilnici.

- **Vršnjačko nasilje I II**. Kroz analizu različitih situacija učenici razvijaju osetljivost za prepoznavanje nasilja među vršnjacima, osećanje lične odgovornosti i spremnost na pružanje pomoći žrtvi nasilja..

- **Nasilje u školi**. Kroz analizu tipičnih slučajeva iz svakodnevnog života u školi (verbalna agresija učenika, omalovažavanje učenika...) učenici se dovode do saznanja da oni mogu da budu: i žrtve nasilja i nasilnici ali i borci protiv nasilja u školi.

- **Postizanje mira I II.** Na osnovu analize mišljenja naučnika o nasilju i ljudskoj prirodi ("Seviljska izjava"), misli o miru mislilaca iz različitih kultura i prikaze likova nekih od dosadašnjih dobitnika Nobelove nagrade za mir, učenici produbljuju svoje razumevanje mira i pretpostavki za očuvanje i postizanje mira.

Završni čas: **Šta nosim sa sobom**. Razgovor o iskustvima i evaluacija nastave celog predmeta: učenici sami procenjuju koja do sada stečena znanja i veštine smatraju korisnim i upotrebljivim van učionice.

II razred

(1 čas nedeljno, 35 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvodni čas - Upoznavanje sa sadržajem predmeta i načinom rada.

Prava i odgovornosti

1. Osnovni pojmovi

- Potrebe i prava

- Prava i pravila u učionici

- Prava i zakoni

- Međunarodni dokumenti o zaštiti prava: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Konvencija o pravima deteta...

- Prava i vrednosti

2. Vrste prava i odnosi među pravima

- Vrste prava

- Odnosi među pravima

- Sukob prava

- Dečja i ljudska prava

- Zadaci za vežbanje Poznavanje Konvencije i zastupljenost prava štampi

3. Prava i odgovornosti

- Odgovornosti odraslih I II

- Odgovornosti dece

- Zadaci za vežbanje: Prava i pravila u učionici II

4. Kršenje i zaštita prava

- Kršenje prava deteta

- Zaštita prava deteta

5. Planiranje i izvođenje akcija (u školi ili lokalnoj sredini) u korist prava

- Sagledavanje promena

- Participacija u školi I i II

- Izbor problema I i II

- Kako rešiti problem I i I

- Izrada plana akcije I i II

- Analiza mogućih efekata akcije

- Prikaz i analiza grupnih radova

- Planiranje i izvođenje akcije - akcija po izboru učenika

- Završni analiza akcija/planova i rezimiranje i evaluacija nastave celog predmeta.

III razred

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvod: Upoznavanje učenika sa programom i načinom rada

I. Demokratija i politika

Ova tematska celina posvećena je određenju pojmova demokratije i politike, kao preduslovima političke participacije građana. Obrađuju se mehanizmi funkcionisanja i institucije demokratije, kao i načini kontrole i ograničenja vlasti u demokratskom poretku.

II. Građanin i društvo

Tematska celina posvećena je pojmu, karakteristikama i vrednostima građanskog društva. Centralne teme su: odnos države i građanskog društva, pojam građanina i značaj i način njegovog učestvovanja u politici.

III. Građanska i politička prava i pravo na građansku inicijativu

Uvodni deo ove celine posvećen je pojmu i kulturi ljudskih prava, kao i ulozi građana i zalaganju za ostvarivanje ovih prava. Detaljnije se obrađuju pravo na građansku inicijativu koje omogućava participaciju građana u procesu donošenja odluka i pravo na samoorganizovanje građana, kroz koje se učenici upoznaju s ulogom nevladinih organizacija.

IV. Planiranje konkretne akcije

Poslednja tematska celina pruža učenicima osnovna znanja i veštine koje su neophodne za rešavanje njima važnih i bliskih problema, kroz realizaciju konkretnih lokalnih akcija. Na ovaj način učenici imaju prilike da sami uzmu aktivno učešće primenjujući prethodno stečena znanja. U okviru ove celine, predviđene su javne prezentacije nacrta akcija i rezultata u školi.

IV razred

(1 čas nedeljno, 32 časa godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Uvod: Upoznavanje učenika sa programom i načinom rada

I. Tema: Prava i slobode - pravo na slobodan pristup informacijama i socijalno ekonomska prava.

II. Tema: Svet informacija

- upoznavanje sa izvorima informacija

- pojam javne informacije, pristup informacijama - osnovna pravila i ograničenja

- zaštita prava na informisanje - uloga poverenika

- procedura podnošenja zahteva za pristup informacijama

- mediji kao izvor informacija - pitanje verodostojnosti

- razumevanje i tumačenje medijskih poruka

- mehanizmi medijske manipulacije

- uticaj tačke gledišta na objektivnost informacija

- selekcija informacija:objektivnost kao odgovornost

- uloga medija u savremenom društvu

III. Tema: Svet profesionalnog obrazovanja i rada

- planiranje karijere i ulazak u svet rada

- samoprocena i veština predstavljanja ličnih karakteristika od značaja za dalje profesionalno obrazovanje i rad

- razgovor sa poslodavcem

- traženje informacija značajnih za profesionalno obrazovanje i traženje posla.

Završni čas: Šta nosim sa sobom. Razgovor o iskustvima i evaluacija nastave celog predmeta, učenici procenjuju koja do sada stečena znanja i veštine smatraju korisnim i upotrebljivim van učionice.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program građanskog vaspitanja je tako koncipiran da su njegov cilj i zadaci široko postavljeni u sferi kognitivnog (znanje, razumevanje, opšte kognitivne veštine i sposobnosti), psiho-socijalnog (stavovi, vrednosti, socijalne veštine i sposobnosti) i konativnog (aktivno i odgovorno delanje) razvoja učenika. To je moguće ostvariti ako se sadržaj programa tretira na integrisan način, stalnim međusobnim povezivanjem, umrežavanjem pojmova i pojava. Formiranje stavova i vrednosti, kao i ovladavanje veštinama, zahteva duži vremenski period, više prilika za aktivnosti učenika koje vode razumevanju složenih fenomena i praktikovanju naučenog, a rezultat je kumulativnog dejstva svih aktivnosti koje se dešavaju na časovima građanskog vaspitanja.

Uz sadržaj programa nije naveden preporučeni broj časova po temama i nastavnici imaju slobodu u planiranju kojim redosledom će pojedine sadržaje obrađivati, na koji način će to raditi, kojom dinamikom, ali uvek nastojeći da ih međusobno povezuju i da to vodi ka ostvarenju definisanih zadataka predmeta.

Ostvarenost zadataka u velikoj meri zavisi od načina na koji se sadržaj obrađuje i zato je važno posvetiti pažnju odabiru odgovarajućih metoda i tehnika rada sa učenicima. Diskusije, debate, projekti, eseji, reagovanje na određene teme, radionice, demonstracije, simulacije, igranje uloga, vrtlog ideja, priprema rečnika, analiza medijskih informacija, istraživanje i analiza dobijenih rezultata, studije slučaja, promocije, organizovanje kampanje, pokretanje akcija su samo neke od aktivnosti koje su pogodne u realizaciji ovog programa. Pri primeni složenijih aktivnosti (po organizaciji ili trajanju) postignuti rezultati nisu najvažniji, odnosno prati se i vrednuje kako je tekla organizacija, saradnja učenika, poštovanje procedura, uočavanje teškoća, identifikacija mogućih pomagača, ovladavanje veštinom predstavljanja postignutog, razmena iskustva između grupa i drugo. Na taj način nema neuspešnih i svaka aktivnost doprinosi ostvarenju zadataka.

Posebnu pažnju u predmetu građansko vaspitanje imaju produkti učeničkih aktivnosti koji mogu biti različite vrste kao što su posteri, audio-vizuelni zapisi, prezentacije, prikazi rezultata istraživanja i drugo. Oni se mogu koristi pri integraciji ili rekapitulaciji pređenih sadržaja, proceni napredovanja učenika kao i samoproceni nastavnika koliko uspešno radi. Produkti se mogu koristiti i van grupe, na primer na izložbi u holu škole, u školskim novinama, sajtu škole, u radu učeničkog parlamenta, u lokalnoj zajednici ili lokalnim medijima.

Kako realizacija programa treba da se odvija u skladu sa principima aktivne, problemske i istraživačke nastave sa stalnim refleksijama na odgovarajuće pojave iz društvenog konteksta prošlosti i još više sadašnjosti poseban zahtev za nastavnike predstavlja potreba za pripremom stalno novih, aktuelnih materijala koji najbolje odgovaraju sadržaju, ciljevima i zadacima predmeta. Oni se mogu naći u različitim izvorima informacija, s tim da treba osposobiti i ohrabrivati učenike da i sami pronalaze materijale koji su pogodni za obradu na časovima. Odgovarajući filmovi (izabrani delovi) posebno su pogodni za predmet građansko vaspitanje jer podsticajno deluju na učenike da iskažu misli, osećanja i stavove. Internet i različite socijalne mreže takođe treba uključiti u nastavu građanskog vaspitanja jer su to

oblici komunikacije koji su bliski mladima i na kojima se mogu prepoznati i analizirati mnogi problemi života u savremenom svetu.

Zbog specifičnog statusa predmeta, odnosno mogućnosti da ga učenici nisu kontinuirano pohađali, ili ga uopšte nisu pohađali u prethodnim razredima, za očekivati je da u svakoj grupi postoje učenici sa različitim iskustvom u oblasti građanskog vaspitanja. Uvodni časovi su prilika da se napravi razmena i sagledaju znanja, stavovi, vrednosti i veštine koje poseduju učenici u vezi sa sadržajem koji će biti obrađivan. To je polazna osnova za planiranje realizacije nastave za svaku konkretnu grupu. Ovaj problem ne bi trebalo tretirati kao prepreku za realizaciju programa jer nastavnici mogu identifikovati učenike u grupi koji se izdvajaju svojim kompetencijama, pripremiti za njih posebne zahteve kao i uključiti ih u nastavni proces na različite načine, a posebno kroz vršnjačko podučavanje.

U realizaciji ovog programa nastavnici pružaju informacije, osmišljavaju, organizuju i usmeravaju učeničke aktivnosti, kreiraju atmosferu u kojoj se nastava odvija, daju povratnu informaciju, procenjuju napredovanje učenika i ocenjuju ih. Nastavnici u svom radu mogu koristiti postojeće priručnike građanskog vaspitanja za srednje škole, druge priručnike relevantne za obrazovanje za demokratiju i građansko društvo kao i specijalizovane sajtove na kojima se mogu naći odgovarajući tekstovi, primeri, ideje za aktivnosti.

Aktivnosti na času treba da se odvijaju u atmosferi gde dominira poverenje, poštovanje različitosti, međusobno uvažavanje, konstruktivna komunikacija, demokratske procedure. Nastavnik je glavni kreator klime na času i treba da bude svestan da se i na taj način doprinosi ostvarenju cilja predmeta.

Za podsticanje učeničkih aktivnosti izuzetno su važna pitanja koja im se postavljaju. Ona bi trebalo da budu unapred pripremljena, sa svešću šta se njima želi postići u odnosu na zadatke predmeta, jasna, zahtevna ali ne i suviše komplikovana, po težini različita da bi podstakla učešće većeg broja učenika.

Pitanja dobijaju pun smisao ukoliko su praćena odgovarajućom povratnom informacijom od strane nastavnika, kao i drugih učenika. Povratna informacija može biti i novo pitanje, parafraziranje ili pohvala. Ona doprinosi ostvarenju mnogih zadataka, podsticanju samopouzdanja, učešća u radu grupe i motivacije za predmet.

Praćenje napredovanja učenika započinje inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi i u odnosu na šta će se procenjivati njegov dalji tok napredovanja. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a ocenjivanje učenika se odvija u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju. Učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika u grupi uz odgovarajuću argumentaciju.

Sadržaj građanskog vaspitanja ima prirodnu vezu sa sadržajima drugih nastavnih predmeta i učenicima treba ukazivati na tu vezu, i po mogućnosti, organizovati tematske časove sa nastavnicima srodnih predmeta.

PROGRAM OBRAZOVANJA I VASPITANJA ZA II, III I IV RAZRED*

- ZAJEDNIČKI OPŠTEOBRAZOVNI PREDMETI ZA SREDNJE STRUČNE ŠKOLE -**

SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**
(za trogodišnje školovanje - III stepen stručne spreme)

SRPSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**
(za četvorogodišnje školovanje - IV stepen stručne spreme)

MAĐARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
(trogodišnje školovanje - 3+2+2)

Cilj i zadaci

Nastava mađarskog jezika i književnosti ima sledeći cilj i zadatke:

- uvodi učenike u proučavanje jezika kao sistema;

- upoznaje učenike sa socio-lingvističkim i lingvističkim znanjima;

- tumači jezičke pojave na osnovu istorije jezika;

- razvija izražajne sposobnosti učenika;

- osposobljava učenike da teorijska znanja o jezičkim pojavama i pravopisnim normama uspešno primenjuju u praksi;

- vaspitava u duhu jezičke tolerancije prema jezicima drugih;

- upoznaje učenike sa književnim vrednostima;

- razvija humanističko i književno obrazovanje na najboljim delima kulturne baštine;

- usavršava literarnu recenziju, razvija književni ukus i stvara trajne čitalačke navike;

- upućuje učenike na analizu i kritički odnos prema književnosti i osposobljava ih za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, interpretiranje i vrednovanje književno-umetničkih dela;

- obezbeđuje znanja iz teorije i istorije književnosti radi boljeg razumevanja i uspešnijeg proučavanja umetničkih tekstova;

- osposobljava učenike da se služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja;

- podstiče učenike na lično mišljenje i originalna gledišta;

- izgrađuje naučni pogled na svet;

- razvija kulturu usmenog i pismenog izražavanja;

- podstiče učenike na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na negovanje kulture dijaloga;

- osposobljava učenike da se uspešno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim stilovima u različitim govornim situacijama;

- osposobljava učenike da doživljavaju estetsko i da podstiče potrebu za tim, da poštuju jezičke i kulturne tradicije, vaspitava intelektualno zdravu, radno sposobnu generaciju, koja je sposobna za razvijanje materijalnih dobara, vrednovanje tekovina civilizacije i ima vaspitnu ulogu u produbljivanju osećaja da je potreban opšti humanistički napredak.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

Operativni zadaci:

- čitanje i obrada dela iz mađarske, jugoslovenske i svetske književnosti utvrđenih u nastavnom planu,

- upoznavanje učenika sa najbitnijim karakteristikama mađarske, jugoslovenske i svetske književnosti iz nastavnog plana,

- proširivanje kruga pojmova iz teorije književnosti i upoznavanje novih pojmova kroz obradu odgovarajućih književnih dela utvrđenih u nastavnom planu,

- proširivanje znanja učenika iz metodike proučavanja književnih dela, samostalno čitanje, analiziranje i ocenjivanje lirskih, epskih i dramskih dela od strane učenika,

- upoznavanje učenika sa morfološkim sistemom mađarskog jezika i sa jednim delom morfologije,

- uvežbavanje raznih oblika i vrsta usmenog i pismenog izražavanja,

- osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje raznih izvora informacija u obrazovanju i u radu kod kuće,

- razvijanje kritičkog razmišljanja, stvaralačkih sposobnosti i pozitivnih moralnih osobina učenika.

JEZIK (20 časova)

Sintaksa

Rečenice i vrste rečenica. Delovi rečenice. Usaglašavanje subjekta i predikata. Sintagme. Red reči. Akcenat rečenice. Stilska vrednost rečenica u tekstovima iz beletristike.

Isticanje trajanja.

Lektire iz negovanja jezika u vezi sa značenjem reči i sa rečenicama.

Morfologija

Nauka o vrstama reči: Morfološki sistem mađarskog jezika. Vrste reči. Uloga pojedinih vrsta reči u rečenici.

Leksikologija: Veličina leksike. Stilska vrednost imeničnih reči, glagola i ostalih vrsta reči (kroz književne tekstove). Rekcije. Semantika: Grafo-fonetska predstava, značenje raspoloženja pomoću posebno odabranih reči. Homonimi i heteronimi. Sinonimi. Antonimi.

Morfoleksikologija: Elementi reči.

Nauka o tvorbi reči: složenice, građenje izvedenih reči, drugi oblici tvorbe reči.

Lektire iz negovanja jezika u vezi sa sintaksom i morfologijom.

Pravopis

Pravopisne vežbe u vezi sa sintaksom i morfologijom.

Stilistika

Stilski slojevi. Analiza današnjeg javnog govora a posebno deformacija nastalih usled višejezičnosti sredine, kao i otklanjanje istih.

Jezik omladine.

KNJIŽEVNOST (35 časova)

Modernizam

Književni pravci na kraju XIX i početkom XX veka: simbolizam, naturalizam, impresionizam, secesija. (Informativno)

Dela za obradu:

Šarl Bodler: Albatros

Ištvan Temerkenj.

(Tömörkény István): Megy a hajó lefelé (Plovi brod nizvodno)

Andre Adi

(Ady Endre): Új vizeken járok (Novim vodama gazim)

Léda a hajón (Leda na brodu)

Mag hó alatt (Seme pod snegom)

Örizem a szemedet (Čuvam tvoje oči)

Mihalj Babič

(Babits Mihály): Ösz és tavasz között (Između jeseni i proleća)

Deže Kostolanji

(Kosztolányi Deszö): A szegény kisgyermek panaszai (Žalbe sirote dece - odlomak)

Žigmond Moric

(Móricz Zsigmond): Barbárok (Varvari)

Arpad Tot

(Tóth Arpád): Lélektöl lélekig (Od duše do duše)

Đula Juhas

(Juhász Gyula): Tápai lagzi (Tapska svadba)

Branislav Nušić: Pokojnik (odlomak)

Aleksa Šantić: Pretprazničko veče (u originalu i u prevodu)

Modernizam i avangarda između dva rata

Informativno o pravcima epohe.

Dela za obradu:

Lajoš Kašak

(Kassák Lajos): Mesteremberek (Majstori)

Atila Jožef

(József Attila): A város peremén (Na periferiji)

Elágia (Elegija)

Öda (Oda)

Flóra (Flora)

Mikloš Radnoti

(Radnóti Miklós): Razglednicák (Razglednice)

Aron Tamaši

(Tamási Aron): Ördögváltozás Csikban (Promena đavola u Čiku)

Veljko Petrović: Salašar

Kosta Racin: Berači duvana

Tin Ujević: Svakidašnja jadikovka

Uzajamne mađarsko-južnoslovenske književne veze

Endre Adi u južnoslovenskoj književnosti. Prevodi Dežea Kostolanjija (Kosztolányi Dezső). Bazsalikom ("Bosiljak", Rad Kornela Sentelekija (Szenteleky Kornél) na stvaranju veza. Uloga Lasla Nemeta (Németh László) i Miroslava Krleže. (Informativno)

Dela za obradu

Deže Kostolanji: Milan Rakić: Ljubavna pesma

Miroslav Krleža: Madžarski lirik Andrija Adi

Ivo Andrić: Iz knjige Ex Ponto (u prevodu Kornela Sentelekija)

Laslo Nemet:

(Németh László): Hid a Dráván (Most na Dravi)

Mađarska književnost u Jugoslaviji

Mihalj Majtenji

(Majtényi Mihály). Jakab, a késes (Nožar Jakab)

Janoš Herceg

(Herceg János): Szülöföldem (Otadžbina)

Prilikom analize predloženih književnih tekstova obraditi i pojmove iz poetike.

Lektira

Žigmond Moric

(Móricz Zsigmond): Pillangó (Leptir)

Ervin Šinko

(Sinkó Ervin): Aron szerelme (Aronova ljubav) (odlomak)

Ivo Andrić: Na Drini ćuprija (odlomak)

KULTURA IZRAŽAVANJA (15 časova)

Uvežbavanje formi usmenog izražavanja naučenih u prethodnim razredima.

Iznošenje i obrazlaganje planova u vezi sa školskim životom.

Obrada teme u vezi sa strukom.

Upotreba specifičnih sredstava govornog stila (jačina glasa, visina tona, melodija, boja glasa, tempo).

Pismeno izražavanje

Oblici razvoja sposobnosti pismenog izražavanja: dopisnički izveštaj i komentar.

Korišćenje stručnih bibliografija. Korišćenje rečnika. Sakupljanje podataka, pisanje beležaka.

Dva školska pismena zadatka (jedan čas za izradu, dva časa za ispravku).

III razred

(2 časa nedeljno, 60 časova godišnje)

Operativni zadaci:

- čitanje i obrada dela mađarske, jugoslovenske i svetske književnosti, utvrđenih u nastavnom planu,

- proširenje kruga pojmova iz teorije književnosti prilikom obrade književnih dela utvrđenih u nastavnom planu,

- samostalno tumačenje i ocenjivanje književnih dela,

- upoznavanje sa sintaksom mađarskog jezika,

- razvijanje sposobnosti učenika u vezi sa jezičkim sadržajima,

- samostalno korišćenje određenih formi izražavanja od strane učenika,

- samostalno korišćenje raznih izvora informacija od strane učenika,

- sistematizovanje sadržaja iz nastavnih planova obrađenih ranijih godina.

JEZIK (20 časova)

Ponavljanje jezičkih sadržaja naučenih u prethodnim razredima.

Sintaksa

Složena rečenica. Pojam i vrste nezavisnih i zavisnih rečenica. Red rečenica u složenoj rečenici. Veznici. Prilozi - rečce i veznici. Višestruko složene rečenice. Citat.

Pravopis

Pravopisne vežbe u vezi sa složenim rečenicama. Pravopis skraćenica koje sadrže više od jednog slova pojedine reči. Dodavanje nastavaka stranim rečima. Korišćenje pravopisnog rečnika.

Stilistika

Sistematizovanje i ponavljanje naučenih sadržaja iz stilistike. Ocenjivanje stilske vrednosti složenih rečenica prilikom obrade književnih tekstova.

KNJIŽEVNOST (30 časova)

Moderna književnost danas

Osnovne karakteristike i predstavnici moderne književnosti (Informativno)

Hemingvej: Starac i more

Laslo Nemet

(Németh László): Gyász (Žalost) - odlomak

Đula Lješ

(Illyés Gyula): Puszták népe (Narod pustara) - odlomak

Tibor Deri

(Déry Tibor): Szerelem (Ljubav)

Šandor Vereš

(Weöres Sándor): Meditáció (Meditacija)

Dob és tánc (Doboš i igra)

Geza Otlik

(Ottlik Géza): Iskola a határon (Internat na granici) (odlomak)

Janoš Pilinski

(Pilinszky János): Harbach 44 (Harbah, 44)

Ferenc Juhas

(Juhász Ferenc): A virágok hatalma (Vlast cveća)

Laslo Nađ

(Nagy László): Himnusz minden idoben (Himna za sva vremena)

Peter Nadaš

(Nádas Péter): Családi kép, lila alkkonyatban (Porodična slika u ljubičastom sumraku)

Andraš Šite

(Šütoö András): Anyám könnyű álmot igért (Majka mi je obećala lepe snove) - odlomak

Vesna Parun: Ti koja imaš nevinije ruke (u originalu i u prevodu)

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih (odlomak)

Aleksandar Tišma: Knjiga o Blamu (odlomak)

Uzajamne mađarsko-južnoslovenske književne veze

Književni prevodilac Zoltan Čuka (Csuka Zoltán). Prevodioci Adija na srpski jezik. Književni prevodilac Danilo Kiš. Književni prevodioci za mađarski jezik u Jugoslaviji. (Informativno)

Dela za obradu

Đula Ilješ

(Illyés Gyula): A Tömegsir előszava (Predgovor Jami)

Danilo Kiš: A modern magyar költészetről (O modernoj mađarskoj poeziji)

Miloš Crnjanski: Stražilovo (u prevodu Karolja Ača)(Acs Károly)

Književnost Mađara u Jugoslaviji posle rata

Pisci, književne ambicije, časopisi (informativno).

Dela za obradu

Karolj Ač

(Acs Károly): Önarckép félhomályban (Autoportret u polutami)

Ferenc Feher

(Fehér Ferenc): Szenteleky (Senteleki)

Nandor Gion

(Gion Nándor): Engem nem uqy hivnak (Ja se ne zovem tako)

(Domonkos István): Kormányeltörésben

Lektira

G. G. Markez: Sto godina samoće

Izbor iz moderne lirike (mađarske, južnoslovenske, svetske).

Ferenc Juhas

(Juhás Ferenc): Tékozló ország (Zemlja koja puno troši)

Književna dela nacionalnih manjina koje žive u Republici Srbiji (informativno).

Paralelno sa predloženim književnim delima obraditi pojmove iz poetike.

KULTURA IZRAŽAVANJA (10 časova)

Usmeno izražavanje:

Komponovanje raznih govornih izraza (formi) u vezi sa pretpostavljenim društvenim aktivnostima učenika i u vezi sa strukom pomoću znanja iz sastavljanja tekstova.

Prigodni govor prilikom dana škole i raznih drugih svečanosti.

Pismeno izražavanje

Pismeno oblikovanje zadataka datih kod usmenog izražavanja.

Dva školska pismena zadatka (jedan čas za izradu, dva časa za ispravku).

Napomena

MAĐARSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
(četvorogodišnje školovanje)

Cilj i zadaci

Nastava mađarskog jezika i književnosti ima sledeće ciljeve i zadatke:

- uvodi učenike u proučavanje jezika kao sistema;

- upoznaje učenike sa socio-lingvističkim i lingvističkim znanjima;

- tumači jezičke pojave na osnovu istorije jezika;

- razvija izražajne sposobnosti učenika;

- osposobljava učenike da teorijska znanja o jezičkim pojavama i pravopisnim normama uspešno primenjuju u praksi;

- vaspitava u duhu jezičke tolerancije prema jezicima drugih;

- upoznaje učenike sa književnim vrednostima;

- razvija humanističko i književno obrazovanje na najboljim delima kulturne baštine;

- usavršava literarnu recenziju, razvija književni ukus i stvara trajne čitalačke navike;

- upućuje učenike na analizu i kritički odnos prema književnosti i osposobljava ih za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, interpretiranje i vrednovanje književnoumetničkih dela;

- obezbeđuje znanja iz teorije i istorije književnosti radi boljeg razumevanja i uspešnijeg proučavanja umetničkih tekstova;

- osposobljava učenike da se služe stručnom literaturom i drugim izvorima saznanja;

- podstiče učenike na lično mišljenje i originalna gledišta;

- izgrađuje naučni pogled na svet;

- razvija kulturu usmenog i pismenog izražavanja;

- podstiče učenike na usavršavanje govorenja, pisanja i čitanja, kao i na negovanje kulture dijaloga;

- osposobljava učenike da se uspešno služe raznim oblicima kazivanja i odgovarajućim stilovima u različitim govornim situacijama;

- osposobljava učenike da doživljavaju estetsko i da podstiče potrebu za tim, da poštuje jezičke i kulturne tradicije, vaspitava intelektualno zdravu, radno sposobnu generaciju, koja je sposobna za razvijanje materijalnih dobara, vrednovanje tekovina civilizacije i ima vaspitnu ulogu u produbljivanju osećaja da je potreban opšti humanistički napredak.

II razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Operativni zadaci

- čitanje i obrada predviđenih dela iz nacionalne, jugoslovenske i svetske književnosti;

- upoznavanje osobenosti mađarske, jugoslovenske i svetske književnosti;

- proširivanje savladanih i usvajanje novih književnoistorijskih pojmova (na odgovarajućim delima iz programa za ovaj razred);

- proširivanje saznanja o metodama proučavanja književnosti i osposobljavanje učenika za samostalno analiziranje i vrednovanje lirskih, epskih i dramskih dela;

- upoznavanje morfološkog sistema mađarskog književnog jezika; uvežbavanje određenih oblika usmenog i pismenog izražavanja;

- osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje;

- sistematsko razvijanje kritičnog mišljenja, kreativnih sposobnosti i pozitivnih moralnih svojstava učenika.

GRAMATIKA (25 časova)

Vrste reči

Morfološki sistem mađarskog jezika.

Glagoli

Obnavljanje znanja o glagolskim vremenima i glagolskim načinima. Glagolski oblici (aktivni, kauzativni, povratni, pasivni, glagoli potencijalne radnje, stanja, zbivanja (ható igeforma), prelazni i neprelazni glagoli. Konjugacija glagola koji se završavaju na "ik". Subjekatska i objekatska konjugacija.

Imenice

Zajedničke i vlastite imenice. Infinitiv. Stilističke vrednosti imenica.

Građenje reči

Građenje glagola i imenskih reči od glagola i od imenskih reči. Složenice. Naporedne i odredbene složenice. Mogućnosti obogaćivanja leksike na osnovu građenja izvedenih reči i složenica. Ostale mogućnosti za razvoj leksike. Stilistička vrednost građenja reči.

Razlike i istovetnosti u pravilima građenja reči iz leksike mađarskog jezika i nematernjeg jezika eventualno razlike i sličnosti morfoloških pravila izbornog stranog jezika.

Pridevi

Prepoznavanje stilističke vrednosti prideva i njihova upotreba. Glagolski pridevi.

Brojevi

Osnovni broj, razlomački broj, redni broj.

Zamenice

Prepoznavanje stilističke vrednosti zamenice u kontekstu.

Ostale vrste reči

Vežbe za ponavljanje, odnosno upotrebu kod sledećih vrsta: član, postpozicije, prilozi, glagolski pridevi, veznici, uzvici, rečce, glagolski predznaci, prefiksi.

Grafo-fonetska predstava i značenje

Značenje rečenice i značenje reči. Grupisanje reči po grafo-fonetskoj predstavi i odnosima u značenju.

Sinonimija u rečenici i u reči. Magyar Szinonímaszótár (Mađarski rečnik sinonima).

Stilistika

Stilističke vrednosti tvorbe reči prilikom sastavljanja teksta (u kontekstu).

Sastavljanje teksta

Povećanje fonda sinonima i njihova upotreba. Primenjivanje sinonima u književnim vrstama koje su i ranije uvežbavane i u vežbama. Uvežbavanje ustaljenih sintagmi, rekcija i frazeologije.

PRAVOPIS

Afirmacija osnovnih načela mađarskog pravopisa u obrađenoj jezičkoj materiji, s posebnim osvrtom na pisanje (pravopis) geografskih imena. Pisanje južnoslovenskih imena.

Korišćenje publikacija Mihalja dr Agaštona (Dr. Agoston Mihály: Helyesírásunk hiteléért). Za potvrdu našeg pravopisa i Pisanje geografskih imena (A Földrajzi nevek irásmódja). Korišćenje Mađarskog rečnika sinonima.

KNJIŽEVNOST (60 časova)

1. Klasicizam i prosvećenost

Poetika klasicizma. Francuska klasicistična drama. Nemački klasicizam.

Društvena podloga, pogled na svet francuske prosvećenosti. Enciklopedisti. Prosvećenost u Nemačkoj (informativno).

Dela za obradu

Molijer: Tantilj (Predgovor i odlomak)

Valter: Kandid

2. Književnost mađarske prosvećenosti

Karakteristike epohe i pokreta, periodizacija. Odnosi u kulturi (književni život, reforma jezika, nauka, pozorište, štampa, institucije, obrazovanje). Klasicizam, sentimentalizam.

Dela za obradu

Đerđ Bešenjei (Bessenyei György): A filozófus (Filozof)

Janoš Baćanji (Batsányi János): A franciaországi változásokra (Promene u Francuskoj)

Ferenc Kazinci (Karinczy F.): Fogságom naplója (Moja robija) epigrame

Mihalj Vitez Čokonaji (Csokonai Vitéz Mihály): A tihanyi Ekhóhoz (Ehu u Tihanju), A reményfez (Nadi), Dorottya (Doroća)

3. Romantizam

Pojam, nastanak, faze razvoja, umetničke karakteristike romantizma. Engleski, francuski i ruski romantizam. (Informativno).

Dela za obradu

Bajron: Čajld Harold (odlomak) Puškin: Evgenije Onjegin (Tatjanino pismo Onjeginu)

Edgar Alan Po:

Romantizam u mađarskoj i jugoslovenskoj književnosti

Karakteristike i periodizacija epohe i pokreta. Kritički osvrt na delo Danijela Beržnjija (Berzsenyi Dániel), i Ferenca Kelčeija (Kölcsey). Odnosi u kulturi (književni život, neforma jezika, štampa, pozorište, institucije, izdavanje knjiga, obrazovanje, muzika, likovna umetnost-informativno).

Dela za obradu

Danijel Berženji (Berzsenyi Dániel): A közelítő tél (Zima koja se približava) Levéltöredék barátnémhoz (Nezavršeno pismo mojoj prijateljici)

Jožef Katona (Katona József): Bánk bán (Ban Bank)

Mihalj Verešmarti (Vörösmarty Mihály): Késő vágy (Kasna želja), Abránd (Maštanje), Előszó (Predgovor) Šandor Petefi (Petofi Sandor): Szeptember végén (Krajem septembra) Az én torkom álló malom (Moje grlo je sušni mlin)

Csokonai (Čokonaj) A puszta télen (Pustara u zimu) A négyökrös szekér (Na volujskim kolima) Dalaim (Moje Pesme) Egy gondolat bánt engemet (Jedna miso mir mi oduzima)

Laza Kostić: Santa Maria della Salute (u originalu i prevodu)

Jovan Jovanović Zmaj: Đulići i uveoci (odlomci u originalu i prevodu)

4. Realizam

Pojam i uslovljenost realizma u istoriji književnosti. Njegov povratni uticaj na romantizam. Francuski i ruski realizam.

Dela za obradu

Onore de Balzak: Čiča Gorio (odlomak)

Gistav Flober: Gospođa Bovari (odlomak)

Mađarska i južnoslovenska književnost u drugom delu XIX veka

Političke, društvene i umetničke karakteristike druge polovine veka. Odnosi u kulturi. (Informativno).

Janoš Aranj (Arany János): V. László (Ladislav V.) Évek, ti még jövendőévek (Godine, godine nailazeće) Ősszel (U jesen), Családi kör (Porodica)

Imre Madač (Madach Imre): Az ember tragédiája (Čovekova tragedija) (odlomak)

Mor Jokai (Jókai Mór): Az arany ember (Zlatni čovek) (odlomak)

Jakov Ignjatović: Večiti mladoženja (odlomak)

Simo Matavulj: Bakonja fra Brne (odlomak)

Vojislav Ilić: Sivo sumorno nebo

Kalman Misat (Mikszáth Kálmán). Tímár Zsófi özvegysége (Udovištvo Žofije Timar) A gavallérok (Kavaljeri) (odlomak)

6. Uzajamne mađarsko-južnoslovenske književne vere

Pojave u razdoblju prosvećenosti. Mađarski prevodioci srpske poezije.

"Szerbus manier". Delo Jožefa Sekača (Székács József munkássága). Mihailo Vitković (Vitkovics Mihály), dvojezični pesnik (Informativno).

Dela za obradu

Pismo Ferenca Kazincija Lukijanu Mušickom (Kazinczy Ferenc levele Lukijan Mušickihez)

Mihalj Verešmarti (Vörösmarty Mihály): Zemaljska nebesa (Földi menny)

Jovan Jovanović Zmaj kao prevodioc.

Jakov Ignjatović. Mađarska kazališna dela na srpskim pozornicama. Krug književnih prevodilaca Bačke A bácskai müfordító kör).

Dela za obradu

Zmajevo pismo Janošu Aranju.

Jakov Ignjatović: Találkozás Petőfivel (Susret sa Petefijem)

Branko Radičević: A leány a kútnál (Na studencu - u prevodu Janoša Vajde - Vajda János)

7. Pojmovi

Prilikom analize predloženih književnih dela treba obraditi i poetske pojmove.

8. Lektira

J. V. Gete: Patnje mladog Vertera

Stendal: Crveno i crno

Mihalj Veresmarti (Vörösmarty M.): Csongor és Tünde (Čongor i Tinde)

RAZVIJANJE KULTURE IZRAŽAVANJA (20 časova)

Usmeno izražavanje

Učenik treba da bude sposoban da iz aspekta stila oceni rečenice tekstova različitog sadržaja, a svoje rečenice da konstruiše pravilno i u dobrom stilu, redom reči koji odgovara težini sadržaja raznih delova saopštenja, osim toga da pravilno upotrebljava rekcije, veznike i reči ukazivanja (upućivanja). Posedujući potreban fond reči treba tačno i u odgovarajućem stilu da odabira sinonime; ono što ima da iskaže treba da čini život rečju a uz celishodnu upotrebu pravila govora i sredstava fonetičke sintakse.

Potrebno je stvoriti takve govorne situacije kada učenik izveštava o društvenim i kulturnim zbivanjima; komentariše sportska takmičenja; prikazuje knjige, filmove, pozorišne predstave, izložbe, itd.

Pismeno izražavanje

Pojam stila u govorenju i pisanju. Razvijanje poznavanja i sklonosti u vezi različitih formi izražavanja (zapisnik, službeno privatno pismo), izveštaj, informacija.

Stilovi po tonu: emocionalni i intelektualni; razgovori; administrativni; publicistički; naučni i beletristički; narativni, deskriptivni, analitički i kritički; intimni, diskusioni itd.

Redosled knjiga u bibliotekama gde čitalac sam uzima željene knjige. Pojam i vrsta kataloga. Oznake na kataloškim karticama.

4 školska pismena zadatka (jedan čas za izradu a dva za ispravku).

III razred

(3 časa nedeljno, 105 časova godišnje)

Operativni zadaci

- čitanje i obrada predviđenih dela iz nacionalne, jugoslovenske i svetske književnosti;

- upoznavanje najznačajnije karakteristike velike epohe moderne;

- proširivanje savladanih i usvajanje novih književnoistorijskih pojmova (na odgovarajućim delima iz programa za ovaj razred);

- osposobljavanje učenika za samostalno interpretiranje i vrednovanje književnih dela;

- upoznavanje sintaktičkog sistema savremenog mađarskog jezika;

- ostvarivanje potpune samostalnosti učenika prilikom pismenog i usmenog izražavanja u opštenju;

- osposobljavanje učenika za samostalno korišćenje različitih izvora saznanja u nastavi i van nje.

GRAMATIKA (30 časova)

Delovi rečenice

Rečenica i reč kao jedinice govornog jezika. Reč kao rečenica i sintagma sa značenjem reči. Sistematizacija vrsta rečenica, njihova vrednost u komunikaciji.

Predikat

Predikat kao centar rečenice i reči koje mogu biti predikati. Vrste predikata. Predikatska konstrukcija reči u rečenici.

Subjekat

Odnos subjekta i predikata u rečenici. Pravila slaganja subjekta i predikata. Subjekatska sintagma u rečenici.

Objekat

Objekatska sintagma u rečenici.

Adverbijali

Uloga adverbijalne sintagme u rečenici (vrste, sredstva izražavanja, morfološke osobine). Pravilna upotreba sufiksa (nastavka) i postpozicija -nal, nel (kod, od); -ert (za); -a, -be, -ban, -ben (u); alatt (ispod); elott (pred, ispod); ezelott (pre); gyanant (kao); helyett (mesto, umesto); miatt (zbog, kavz.); vegett (zbog fin.); letere (kao nač.); leven (pošto).

Atributi

Atributske sintagme. Apozicija. Red reči u rečenici, odnosi naglaska i melodije. Mesto upitne rečce "e" u rečenici.

PRAVOPIS

Interpunkcija. Interpunkcija između reči i delova reči. Vezivanje nastavaka. Šta treba znati o pravilnom pisanju opozicije, i pravopisne vežbe u vezi ostalih delova rečenice.

Stilistika

Pojam stila. Stilski slojevi. Stilski slojevi govornog jezika (razgovorni stil, stil javnog života i govornički stil). Slojevi pismenog stila (naučni, službeni, publicistički i beletristički stil). Najkarakterističnija obeležja stilova u određenim tekstovima.

Kako govorne situacije određuju stil šta je to "stilski" i "bez stila".

Današnji javni govor (analiza deformacija nastalih usled višejezičnosti sredine, kao i njihovo otklanjanje).

Jezik omladine.

Sredstva muzikalnosti

Simbolika glasa u prozi i u stilu.

Razumevanje i analiza teksta

Analiza specifičnosti umetničkog stila u odabranom tekstu (upoređivanje tekstova raznih pisaca imajući u vidu jedinstvo jezičkog i tematskog nivoa). Analiza odlomaka i kompletna analiza.

KNJIŽEVNOST (55 časova)

1. Velika epoha modernizma

Književni pravci na prelazu stoleća: simbolizam, naturalizam, impresionizam, secesija. (Informativno)

Dela za obradu

Šarl Bodler: Albatros

Artur Rembo: Pijani brod

Pisci na prelazu stoleća

Gozsdu Elek (Elek Goždu): Ultima ratio.

Tömörkény István (Ištvan Temerkenj): Megy a hajó lefelé (Plavi brod nizvodno)

Papp Dániel (Danijel Pap): A zsárkováci tölgyek (Žarkovački hrastovi)

Pisci modernizma

Andre Adi (Ady Endre): Uj vizeken járok (Novim vodama gazim) A Hortobágy poétája (Pesnik Hortobađa) Léda a hajon (Leda na brodu) Sem utódja..., (Ni predak ni potomak kasni) Őrizem a szemedet (Čuvam tvoje oči)

Mihalj Babič (Babits Mihály):A lírikus erilógja (Epilog liričara), Osz és tavasz között (Između jeseni i proleća)

Deže Kostolanji (Kosztolányi Dezső): A szegény kisgyermek panaszai (Žalbe sirote dece - odlomak)

Đula Krudi (Krúdi Gyula): Szinbád őszi útja (Jesenji put Sinbada)

Žigmond Moric (Moricz Zsigmond): Barbárok (Varvari)

Arpad Tot (Tóth Arpád): Esti sugárkoszorú (Večernji venac svetlosti) Lélektől lélekig (Od duše do duše) Đula Juhas (Juhász Gyula): Tápai lagzi (Tapska svadba)

Geza Čat (Csáth Géza): Szombat este (Subotom uveče)

Branislav Nušić: Pokojnik (odlomak)

Aleksa Šantić: Pretpraznično veče

Ivan Cankar: Suve kruške

3. Modernizam i avangarda između dva rata

Evropska književnost u prvim decenijama XX veka. Avangarda i njeni periodi. Obnavljanje proze. Socijalna književnost.

Dela za obradu

Prust: Tragom izgubljenog vremena (odlomci)

F. G. Lorka: Žalopojka

Pravci: futurizam, ekspresionizam, dadaizam, nadrealizam. Narodnjaštvo.

Dela za obradu

Lajoš Kašak (Kassák Lajos): Mesteremberek (Majstori)

Egy fényképem alá (Ispod moje fotografije)

Atila Jožef (József Attila): Tiszta szívvel (Čista srca); Klárisok (Niz), A város peremén (Na periferiji), Elégia (Elegija), Oda (Oda), Flóra (Flora) Lerinc Sabo (Szabó Lőrinc); Szamártövis (Čičak), Egy téli bodzabokorhoz (Jednoj zimskoj zovi), Síppal, hegeduvel (Sviralom i violinom) iz "Tücsökzene" Miklos Radnoti (Radnóti Miklós): Tegnap és ma (Juče i danas), Tajékos ég (Zapenušeno nebo), Eroltett menet (Usiljeni marš), Razglednicák (Razglednice) Aron Tamasi (Tamási Aron). Ördögváltozás Csíkban (Promene đavola u Čiku)

Veljko Petrović: Salašar

Kosta Racin: Berači duvana

Tin Ujević: Svakidašnja jadikovka

4. Mađarsko-južnoslovenske književne veze

Endre Adi (Ady Endre) u južnoslovenskim književnostima. Prevod Dežea Kostolanjija (Kosztolányi Dezso). Bosiljak (Bazsalikom). Delo Kornela Sentelekija (Szenteleky Kornél) na stvaranju kontakata. Uloga Lasla Nemeta (Németh László) i Miroslava Krleže. (Informativno)

Dela za obradu

Deže Kostolalji (Kosztolányi Dezső)

Milan Rakić: Ljubavna pesma

Miroslav Krleža: Madžarski litnik, Andrija Adi

Ivo Andrić: Iz knjige Ex Ponto (u prevodu Kornela Sentelekija)

Laslo Nemet (Németh László): Hid a Dravan (Most na Dravi)

5. Mađarska književnost u Jugoslaviji

Karakteristike, glavni predstavnici, časopis mađarske književnosti u Jugoslaviji između dva rata. (Informativno)

Dela za obradu

Senteleki Kornel (Szenteleky Kornél): Bácskai éjjel (Noć u Bački)

Karolj Sirmai (Szirmay Károly): Veszteglő vonatok a sötétben (Vozači u tami)

Mihalj, Majtenji (Majtényi-Mihály): Jakob, a késes (Nožar Jakab)

Janoš Herceg (Herceg-János): Szülőföldem (Otadžbina)

6. Prilikom analize predloženih književnih tekstova obraditi i pojmove iz poetike.

7. Lektira

Žigmond Moric (Móricz Zsigmond): Pillangó (Leptir)

Deže Kostolanji (Kosztolányi Dezső): Pacsírta (Ševa)

Ervin Šinko (Sinkó Ervin): Aron szerelme (Aronova ljubav)

Ivo Andrić: Na Drini ćuprija

KULTURA IZRAŽAVANJA (20 časova)

Usmeno izražavanje

Uvežbavanje formi usmerenog izražavanja naučenih u prethodnim razredima. Govorenje, kazivanje, recitovanje napamet naučenih književnoumetničkih tekstova (poezije, proze). Dalje uvežbavanje recitovanja.

Iznošenje i obrazlaganje planova u vezi sa školskim životom. Odbrana sopstvenih stavova, pobijanje suprotnog mišljenja. Ocenjivanje, karakteriziranje, objašnjenje rezultata i rešenja. Reportaža.

Komunikacije javnog života (primedba, referat, predavanje), uređivanje i kazivanje prema društvenom položaju.

Upotreba specifičnih sredstava govornog stila (jačina glasa, visina tona, melodija, boja glasa, tempo).

Pismeno izražavanje

Oblici razvoja sposobnosti pismenog izražavanja:

- dopisnički izveštaj;

- komentar;

- referat.

Upotreba šifriranih spiskova lektire, predloženih bibliografija, stručnih bibliografija. Sakupljanje podataka, pisanje beležaka.

4 školska pismena zadatka (jedan čas za izradu, dva časa za ispravku).

IV razred

(3 časa nedeljno, 90 časova godišnje)

Operativni zadaci

- čitanje i obrada predviđenih dela iz nacionalne, jugoslovenske i svetske književnosti;

- proširivanje i sistematizovanje književnoistorijskih pojmova te i znanja učenika o razvoju i osobenostima književne umetnosti (na delima predviđenim ovim programom);

- maksimalno moguće osamostaljivanje učenika u čitanju, interpretiranju i vrednovanju književnoumetničkih dela;

- upoznavanje bitnih odlika razvoja mađarskog jezika, kao i osnovna znanja o analizi tekstova.

GRAMATIKA (20 časova)

Proširene rečenice

Pojam i vrsta naporednih složenih rečenica. Sistem prostih rečenica u složenoj rečenici.

Zavisne rečenice. Razlikovanje rečenica: glavna i sporedne rečenice, uputne reči i zavisni veznici. Vrste zavisnih rečenica.

Sistem prostih rečenica u složenoj rečenici. Ubačena prosta rečenica. Višestruka složena rečenica. Gramatička predstava citiranja.

Stilska vrednost složenih rečenica u Kontekstu.

Pravopis

Pravopisna pravila za ubacivanje rečenice. Pravopisna pravila skraćenica sačinjena od početnih slova (betuszó) i koje sadrže više slova pojedinih reči (szóösszevonás). Dodaci i nastavci za strana imena i nazive. Pravopisne vežbe u vezi složenih rečenica.

Analiza tekstova

Kompleksna, jezičko-stilistička analiza književnih dela, prvenstveno iz XX veka, uglavnom književnih dela današnjice u širokom dijapazonu književnih vrsta.

Istorija jezika

Ugro-finski karakter mađarskog jezika. Srodnost sa ugro-finskom jezičkom grupom. Razlozi i tok jezičkih promena.

Sistem mađarskog jezika, promene u fonetici i fondu reči.

Formiranje književnog i govornog jezika.

Obnova jezika (značajnije faze).

Karakteristike govornog jezika (uticaj sredstva javnog informisanja posebno na govorni jezik).

Istorijsko-etimološki rečnik mađarskog jezika.

KNJIŽEVNOST (50 časova)

Moderna književnost

Osnovne karakteristike i predstavnici moderne književnosti.

Dela za obradu

Franz Kafka: Proces (odlomak)

Alber Kami (Camus): Stranac (odlomak)

Samuel Beket (Beckett): Čekajući Godoa

Hemingvej (Hemingway): Starac i more

Savremena književnost

Glavne karakteristike književnosti današnjice. Period posle rata. Nova nastojanja u proteklih trideset godina. Moderna i postmoderna. (Informativno)

Dela za obradu

Laslo Nemet (Németh László): Žalost (Gyász) (odlomak)

Đula Iljes (Illyes Gyula): Elegija (Elégia)

Nem menekülhetsz (Ne možeš pobeći)

Tibor Deri (Dery Tibor): Szerelem (Ljubav)

Šandor Vereš (Weöres Sándor): Meditáció (Meditacija)

Dob és tanc (Doboš i igra)

Geza Otlik (Ottlik Géza): Iskola a határon (Internat na granici) (odlomak)

Mikloš Meselj (Mészöly Miklós): Jelentés öt egérről (Izveštaj o pet miševa)

Janoš Pilinski (Pilinszky János): Miféle földalatti harc (Kakav podzemni rat), Harbach, 44

Ferenc Juhas (Juhász Ferenc): A virágok hatalma (Vlast cveća) Füstország (Zemlja dima)

Laslo Nađ (Nagy László): Himnusz minden időben (Himna za sva vremena)

Ivan Mandi (Mándy Iván): Konyhafal (Kuhinjski zid)

Peter Nadaš (Nádas Péter): Egy nehéz nap éjszakája (Noć jednog teškog dana)

Andraš Šite (Sütő András): Anyám könnyü álmot ígért (Majka mi obećava lak san - odlomak)

Vesna Parun: Ti, koja imaš nevinije ruke

Danilo Kiš: Enciklopedija mrtvih (odlomak)

Aleksandar Tišma: Knjiga o Blamu (odlomak)

Mađarsko-jugoslovenske književne veze

Zoltan Čuka (Csuka Zoltan) književni prevodilac. Pevodioci Adija (Ady) na srpski jezik. Danilo Kiš, kao književni prevodilac. Književni prevodioci na mađarski jezik u Jugoslaviji. (Informativno).

Dela za obradu

Đula Ilješ (Illyés Gyula): A Tömegsir előszava (Predgovor Jame)

Danilo Kiš: A modern magyar költészetről (O modernoj mađarskoj poeziji)

Miloš Crnjanski: Stražilovo (prevod Karolja Ača - Acs Károly)

Književnost jugoslovenskih Mađara posle rata

Pisci, književničke ambicije i časopisi. (Informativno).

Dela za obradu

Karolj Ač (Acs Károly): Önarckép félhomályban (Autoportret u polutami)

Ferenc Feher (Fehér Ferenc): Szenteleky (Senteleki)

Nandor Gion (Gion Nándor): Engem nem úgy hivnak (ja se ne zovem tako)

Ištvan Domonkoš (Domonkos Istvan): Kormányeltörésben

Lektira

G. Garsija Markes (G. Garcia Marquez): Sto godina samoće

J. V. Gete (Goethe): Faust

Izbor iz savremene lire (mađarska, južnoslovenska i svetska)

Ferenc Juhas (Juhász Ferenc): Tékozló ország (Bludna zemlja)

Peter Esterhazi (Eszterházy Péter): Függő (Nedovršena...)

Književna dela narodnosti koji žive u Srbiji. (Informativno).

Paralelno sa predloženim književnim delima treba obraditi i pojmove iz poetike.

KULTURA IZRAŽAVANJA (20)

Usmeno izražavanje

Javna diskusija pomoću unapred pripremljenog koncepta i improvizovana diskusija. Svečani govor povodom proslave dana škole i drugih svečanosti. Govor prilikom otvaranja školskih izložbi, oproštajni govor prilikom završetka školske godine, itd.

Pismeno izražavanje

Sređivanje beleški. Proces rastavljanja pisanog dela. Upotreba citata, fusnota i pozivanje na što. Priprema učenika na izradu diplomskog rada.

Četiri pismena zadatka (jedan čas za izradu, dva za ispravku).

Napomena

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK**
(trogodišnje školovanje - III stepen stručne spreme)

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK**
(četvorogodišnje školovanje - IV stepen stručne spreme)

PRVI STRANI JEZIK
(za trogodišnje školovanje - III stepen stručne spreme)
(peta, šesta i sedma godina učenja)

ENGLESKI JEZIK**

NEMAČKI JEZIK**

RUSKI JEZIK**

FRANCUSKI JEZIK**

PRVI STRANI JEZIK
(za četvorogodišnje školovanje)

ENGLESKI JEZIK**

NEMAČKI JEZIK**

RUSKI JEZIK**

FRANCUSKI JEZIK**

DRUGI STRANI JEZIK
(za trogodišnje školovanje - III stepen stručne spreme)
(prva, druga i treća godina učenja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave drugog stranog jezika je da učenici steknu nova znanja i ovladaju novim jezičkim sistemom do nivoa koji će im omogućiti da se služe tim jezikom u jednostavnom sporazumevanju s ljudima iz drugih zemalja, da upoznaju način života i kulturu naroda čiji jezik uče što će dovesti do podizanja opšteg obrazovnog i kulturnog nivoa učenika, kao i da se osposobe za rad i dalje obrazovanje u struci.

Zadaci učenja drugog stranog jezika su:

- upoznavanje osnovnih karakteristika sistema jezika i jezičkih struktura i usvajanje oko 750 najfrekventnijih reči i izraza, uključujući i osnovnu terminologiju vezanu za struku;

- usvajanje pravilnog izgovora i intonacije;

- osposobljavanje za razumevanje sagovornika i usmeno izlaganje o temama iz svakodnevnog života;

- ovladavanje tehnikom glasnog čitanja i čitanja u sebi i osposobljavanje za razumevanje jednostavnijih tekstova sa temama iz svakodnevnog života i oblasti struke;

- savladavanje osnova ortografije radi korektnog pismenog izražavanja u okvirima usvojene leksike i jezičkih struktura;

- osposobljavanje za davanje informacija o sebi, svojoj bližoj okolini;

- ovladavanje jezikom u meri koja je neophodna za obavljanje jednostavnih poslova vezanih za struku;

- osposobljavanje za korišćenje rečnika i samostalan rad.

II razred

(2 časa nedeljno, 70 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Opšta tematika

Kraća putovanja; poseta muzeju, pozorištu, obilazak znamenitih mesta i dr. Osnovni podaci iz istorije i kulture zemlje/zemalja čiji se jezik uči. Zbivanja u svetu i u našoj zemlji. Situacije iz svakodnevnog života. Karakteristični običaji. Prirodne lepote i prirodna bogatstva zemlje/ zemalja čiji se jezik uči i naše zemlje.

Stručna tematika (do 10 odsto od ukupnog godišnjeg fonda časova)

Uvod u osnovnu terminologiju vezanu za struku - osnovni podaci o radnom mestu i obavezama.

Sa uvođenjem stručne tematike početi od drugog polugodišta. Školski pismeni zadaci: po jedan pismeni zadatak u svakom polugodištu.

III razred

(2 časa nedeljno, 60 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

Opšta tematika

Teme iz savremenog života u zemljama čiji se jezik uči i u našoj zemlji. Kulturno-istorijski spomenici i druge znamenitosti karakteristične za razumevanje kulture i života naroda čiji se jezik uči. Primeri ljudske solidarnosti. Zaštita čovekove sredine.

Nacionalni praznici. Traženje informacija na stanici, aerodromu, u hotelu i sl.

Stručna tematika (do 15 odsto od ukupnog godišnjeg fonda časova).

Opšte teme vezane za struku i praktičan rad u struci. Školski pismeni zadaci: po jedan pismeni zadatak u svakom polugodištu.

Komunikativne funkcije: privlačenje pažnje; oslovljavanje poznate i nepoznate osobe; predstavljanje sebe i trećeg lica; iskazivanje dopadanja i nedopadanja, slaganja i neslaganja s mišljenjem sagovornika; traženje i davanje dozvole; čestitanje i iskazivanje lepih želja; pozivanje u goste; prihvatanje i neprihvatanje poziva; obaveštenje i upozorenje; odobravanje ili neodobravanje nečijih postupaka izražavanje zadovoljstva ili nezadovoljstva; izricanje zabrane ili naredbe; izražavanje fizičkih tegoba, raspoloženja (radosti, zabrinutost i sl.); započinjanje i završavanje pisama.

ENGLESKI JEZIK

II razred

SADRŽAJI PROGRAMA

I. REČENICA

1. Složena rečenica: nezavisno složena rečenica sa and, but

They went to the theatre and we went to the cinema.

- Pitanja

a) "WH" questions

"Where are you going?"

b) Tag questions (R)

She's pretty, isn't she?

- Neupravni govor

a) izjave - uvodni glagol u jednom od sadašnjih vremena

"Tom will meet you at the station". He says that Tom will meet me at the station.

b) molbe, zahtevi, naredbe

"Give me the book." She told me to give her the book.

"Open the window, please". He asked me to open the window.

v) pitanja - uvodni glagol u jednom od sadašnjih vremena

- Yes/No questions

"Can you do it later?" He asks if we can do it later.

- "WH" questions

"Where does Peter live?" She wants to know where Peter lives.

II. IMENIČKA GRUPA

1. Član

- Određeni član uz geografska imena i imenice koje označavaju jedine primerke svoje vrste.

the Alps, the USA, the Thames, the sun, the moon

- Neodređeni član u izrazima za vreme i količinu

He drove 60 km an hour. The apples are 10 dinars a kilo.

- Nulti član uz geografska imena

Europe, England, Lake Michigan, Ben Nevis, Greenland

2. Imenice

- Množina najčešćih složenica

grandfather, postman

- Imenice sa glagolom u jednini (news, information i dr.)

What's the news? The information I got was very useful.

- Imenice sa glagolom u množini (people, cattle i dr.)

Were there a lot of people at the meeting? The cattle are grazing.

- Drugi nominali - gerund

a) u funkciji subjekta

Painting is a nice hobby.

b) u funkciji objekta

I like reading.

3. Zamenički oblici

a) Zamenice

- Neodređene zamenice (some, any i složenice sa some i any - somebody, something, anybody, anything) Something very interesting happened to him. Anybody can do it. He didn't see anything.

- Prisvojne zamenice (R)

The book is mine.

b) Determinatori

- Odrični determinator **no**

There is no butter in the fridge.

There is no butter in the fridge. He has no friends.

4. Pridevi

- Analitički komparativ i superlativ

She is more popular than her sister. She is the most popular girl in class.

- Nepravilno poređenje

He is better than Paul. Who was the worst in the last match?

5. Brojevi

Prosti brojevi preko 100.

III. GLAGOLSKA GRUPA

1. Glagoli

- Vreme i aspekt glagola - obnavljanje

- The Simple Past Tense - najčešći nepravilni glagoli.

- The Present Perfect Tense

a) za radnju koja se upravo završila

Mary has just arrived. I've finish it at last.

b) uz priloge **ever, never**

Have you ever been to London? I have never seen him before.

- BE GOING TO za izražavanje namere u budućnosti.

John is going to leave soon.

- Nepotpuni glagoli

a) **can, must** - simple past

I couldn't come earlier. I had to see him again.

b) **may** (značenje dozvole)

May I take your pen, please?

v) would (za izražavanje želje)

I would like to go to London.

2. Prilozi

- Izvođenje priloga

He drives slowly.

- Prilog **well**

You have done it well.

3. Veznici

and, but

IV. TVORBA REČI

Tvorba najčešćih složenica.

V. LEKSIKOLOGIJA

Idiomi i fraze

VI. LEKSIKOGRAFIJA

Upotreba dvojezičnih rečnika.

III razred

SADRŽAJI PROGRAMA

I. REČENICA

a) Relativne klauze

This is the man whose son was here yesterday.

The boy (that) you saw yesterday is my brother. (Obratiti pažnju na kontaktne rečenice).

b) Adverbijalne klauze

- za mesto

I don't know where he lives.

- za vreme

I haven't seen him for weeks.

v) Pogodbene rečenice

realna pogodbena rečenica

I'll come if I can.

2. Slaganje vremena

I know that he likes /liked/ will like you. I knew she was il.

3. Neupravni govor

a) slaganje vremena u potvrdnoj rečenici (glagol glavne rečenice u jednom od prošlih vremena).

"I'll meet him tomorrow." She said she would meet him the following day.

b) slaganje vremena u upitnoj rečenici (glagol glavne rečenice u jednom od prošlih vremena).

- Yes/No questions

"Have you ever been to London", He asked me if I had ever been to London.

- "WH" questions

"Where does Peter live?" He wanted to know where Peter lived.

II. IMENIČKA GRUPA

1. Član

- Obnoviti naučene upotrebe člana

- Određeni član ispred prezimena u množini, ispred naziva muzičkih instrumenata, u predškolskim frazama

the Browns, the guitar, in the evening

- Nulti član uz nazive praznika, delove dana (sa predlogom **at**)

May Day is a holiday. He will come at noon.

2. Imenice

- Adjektivalna upotreba imenica

She likes love poems.

- Saksonski genitiv - eliptična upotreba

at the doctor's

3. Zamenički oblici

a) Zamenice

- Relativne zamenice - **who, which, whose, what, that**

This is the man who you met last night. The book which I brought this morning is Mary's. Say what you think of him. I saw the man that you told me about.

- Uzajamno povratne zamenice - **each other, one another** (R)

Tom and Mary have known each other for years. We understand one another if we want to live together.

- Povratne zamenice (R)

She saw herself in the mirror.

- Odrične zamenice - **nobody, nothing** (R)

I saw nobody and heard nothing.

b) Determinatori

Obnoviti naučene determinatore.

4. Pridevi

Obnoviti poređenje prideva.

5. Brojevi

Četiri računske radnje.

III. GLAGOLSKA GRUPA

1. Glagoli

- Vreme i aspekt glagola - obnavljanje

The Present Perfect Tense

a) u rezultativnom značenju

Who has broken the window?

b) uz priloge **for, since**

I haven't seen him since last week.

- The Past Pefect Tense

She had left before ù came.

- The Past Continuous Tense (R)

a) za isticanje dužeg trajanja jedne prošle radnje u odnosu na drugu prošlu radnju.

He was crossing the street when ù saw him.

b) za isticanje trajnosti radnje

They were training all afternoon yesterday.

- Nepotpuni glagoli - **should**

You should go to the dentist.

- The Passive Voice - simple present/past (bez navođenja vršioca radnje) (R)

It is made of silk. She was taken to hospital last night.

- Participi

Participi kao adjektivali

stolen money, running water

- Dvočlani glagoli (**remind of, depend on, look after, call on** i dr.)

2. Prilozi

- Poređenje priloga (R)

fast - faster - fastest; cleverly - more cleverly - most cleverly

- Konverzija priloga i prideva (R)

It is a fast car. He runs fast.

3. Predlozi

Sistematizacija najčešćih predloga za mesto, pravac i za vreme.

IV. TVORBA REČI

Najčešći prefiksi i sufiksi za tvorbu prideva

dis-, im-, un-; -able, -less, -ful

V. LEKSIKOLOGIJA

Idiomi i fraze

VI. LEKSIKOGRAFIJA

Struktura i korišćenje stručnog rečnika.

NEMAČKI JEZIK

II razred

SADRŽAJI PROGRAMA

Uz korišćenje rečeničnih modela obrađenih u prvoj godini uvesti sledeće nove izraze i oblike.

RED REČI U PROSTOPROŠIRENOJ REČENICI

Negativna pitanja

Du kennst ihn nicht? Doch, ich kenne ihn gut.

Hat er das noch nicht gesehen? Doch!

INFINITIV SA ZU UZ NEKE GLAGOLE I IZRAZE

Hast du noch viel zu lernen? Sie hat keine Lust, (Zeit, keinen Wunsch), mit ihm darüber zu sprechen.

ZAVISNO SLOŽENE REČENICE (položaj glagola i glagola sa naglašenim prefiksima)

- Vremenske rečenice (wenn, als, bis, während)

Als die Stunde endete, gingen wir in den Park. Wenn er Zeit hat, spielen wir Schach. Ich werde warten, bis du kommst. Während wir Fußball spielen, kannst du ins Kino gehen.

- Uzročne rečenice (weil, da)

Er kann nicht kommen, weil er dem Vater helfen muß. Da er dem Vater helfen muß, kann er nicht kommen.

- Kondicionalne rečenice realne (wenn)

- Wenn du Lust hast, komm mit ins Kino! Wenn sein Freund wünscht, gehen wir heute ins Kino oder ins Konzert.

KONJUNKTIV U SAMOSTALNOJ REČENICI (Receptivno) (Želja, pretpostavka)

Hätte ich nur Zeit! Du könntest recht haben!

GLAGOLI. - Valentnost glagola (pojam, osnovni modeli, dopune: subjekt, dopune u genitivu, dativu i akuzativu).

Er war spät gekommen. Ich hatte meine Schlüssel verloren.

Meine Schwester hat mich eingeladen.

Das Gesetz bedarf der Zustimmung allel Mitglieder.

Du hilfst mir.

ČLAN

- Određeni i neodređeni u svim padežima jednine i množine.

- Određeni član uz geografske pojmove: nazive zemalja muškog i ženskog roda, reka, planina, mora, zatim imena godišnjih doba, meseci, dana u nedelji.

Sie waren am Schwarzen Meer. Er lebt in der Türkei. Der Montag ist der erste Tag in der Woche. Der Sommer ist die heißeste Jahreszeit.

- Nulti član - lična imena, nazivi zemalja srednjeg roda, imena gradova, kontinenata, predikativno upotrebljeni nazivi zanimanja, gradivne imenice.

Jugoslawien ist eine sozialistische föderative Republik. Berlin ist die Hauptstadt der DDR. Ich soll Milch, Brot und Butter kaufen.

ZAMENICE

- Lične, pokazne, prisvojne, zamenice "man" i "es" kao subjekt

Hast du meinen Bruder gesehen? Gib mir dein Heft, bitte!

Hast du diese Schallplatte gehört? Das darf man nicht tun.

Es ist nicht leicht, mit dir zu leben.

PRIDEVI

- Pregled pridevskih promena

- Poređenje prideva

- Redni brojevi

Das war eine interessante Austellung. Ich habe heute einen guten Film gesehen. Wir fahren mit dem letzten Bus. Er war immer der lernen die 19. Lektion.

BROJEVI

- osnovne računske radnje

- Brojevi za množenje (zweifach, mehrfach, vielfach)

- Brojevi za raspodelu (je drei Teller, zu zweit)

- Razlomački brojevi (ein Drittel, ein Viertel, die Hälfte)

- Brojevi za ponavljanje (ein Viertel, die Hälfte)

- Brojevi za ponavljanje (einmal, zweimal, paarmal)

- Prilozi zaređanje (erstens, zweitens, drittens).

TVORBA REČI

- Složenice, prefigiranje glagola, izvedene imenice i pridevi.

Hochschule, Schulzimmer, Schulhof, aufstehen, beantworten, einziehen, Einheit, Schönheit, Freundschaft, Fröhlichkeit, zeitig, fahrbar, herzlich.

Leksikografija

Upotreba dvojezičnih rečnika.

III razred

SADRŽAJI PROGRAMA

SINTAKSA

VALENTNOST GLAGOLA I OSNOVNI REČNIČNI MODELI - DALJE DOPUNE

Wir denken an die Zukunft. Er wohnt in Novi Sad. Wir fahren nach.

Deutschland. Er ist mein Freund. Sie ist durstig. Der Lehrer ließ die Kinder singen. Ich frage mich, ob du kommst.

NOMINALNE I PRIDEVSKE FRAZE

- valentnost najfrekventnijih imenica i

- valentnost najfrekventnijih prideva

Dieses dicke langweilige Buch.

Der alte Hut unseres Lehrers.

sehr schnell, höchst interessant, reich an Kupfer, stolz autf mich.

PASIVNE KONSTRUKCIJE

- Pasiv radnje (prezent, preterit)

Dieses Buch wird viel gelesen. Darüber wird oft gesprochen.

In unserer Schule wurde Sport getrieben. Ihre Leistungen wurden viel gelobt.

- Pasiv stanja (prezent, preterit)

Dieser Roman ist schon übersetzt.

Sind die Aufgaben noch nicht gelöst?

Die Austellung war gut vorbereitet.

Nein, sie waren nicht eingeladen.

ZAVISNO SLOŽENE REČENICE

- Kondicionalne rečenice

- Potencijalne (sa "wenn" ili bez njega)

Wenn es noch Zeit gäbe, würde ich gern die Stadt besichtigen.

- Namerne rečenice (damit)

Ich sage es, damit du es begreifst.

- Načinske rečenice (indem, ohne daß, statt daß)

Er redete, indem er das Bild betrachtete.

Er ging aus dem Zimmer, ohne daß es jemand bemerkte.

INFINITIVNE KONSTRUKCIJE SA "ZU", "UM ZU", "OHNE... ZU", "STATT ZU..."

Sie hat keine Lust mitzukommen. Er hörte mir zu, ohne etwas zu sagen.

PARTICIP PREZENTA I PERFEKTA (atributivna i predikativna upotreba)

Das schlafende Kind, der verlorene Ring.

Er hörte schweigend zu.

Von der Reise zurückgekehrt, traf er niemanden zu Hause an.

RELATIVNE REČENICE (i promena relativnih zamenica)

Hier ist das Buch, das du lesen sollst.

Das war der Bus, den wir nehmen sollten.

MORFOLOGIJA

Zamenički prilozi

Predlozi sa genitivom

Prilozi za vreme, mesto, uzrok i način

LEKSIKOLOGIJA

Fraze i izrazi, leksikalizovani spojevi reči, idiomi.

Derivacija po vrstama reči.

LEKSIKOGRAFIJA

Struktura i korišćenje stručnog rečnika.

RUSKI JEZIK

II razred

Rečenica

Rečenice sa subjektom tipa мы с тобой/Мы с братом будем решать задачи/. Rečenice sa atributom izraženim pridevima i prisvojnim zamenicama u različitim padežima /Я читаю интересную книгу; Он думает о красивой девушке; У моего хорошего друга есть брат/. Rečenice s predikatom tipa: должен, нужно, надо, необходимо инфинитив/Я должен учиться; Мне нужно учиться/.

Rečenice s priloškim odredbama za mesto izraženim a) sa genitivom predlozima: **у, около, вокруг, возле;** b) akuzativom s predlozima **под, за;** v) instrumentalom sa predlozima **под, за, над, перед** /receptivno/.

Rečenice s priloškim odredbama za vreme izraženim: a/ genitivom - iskazivanje datuma; b/ akuzativom; v/ akuzativom s predlogom в; g/ lokativom s predlogom в /receptivno/.

Rečenice s priloškom odredbom za cilj izraženom infinitivom /receptivno/. Rečenice s priloškim odredbama za uzrok izraženim instrumentalom uz glagole tipa болеть /receptivno/. Direktan i indirektan govor.

Imenice

Promena imenica ženskog roda na -ъ /na konkretnom leksičkom materijalu u tekstu/. Promena imenica srednjeg roda na -мя /na konkretnom leksičkom materijalu u tekstu/. Sistematizacija oblika genitiva množine svih imenica.

Zamenice

Promena pridevskih zamenica.

Pridevi

Duži i kraći oblik prideva. Atributivna i predikativna upotreba prideva /receptivno/.

Brojevi

Promena rednih brojeva.

Glagoli

Vidski parovi sa različitim korenima: брать-взять, говорить-сказать, класть-положить, ложиться-лечь, садиться-сесть. Perfekat najčešćih glagola sa osnovom na suglasnik. Imperativ / 1. l. mn., 3. l. jed. i mn./. Glagoli kretanja: бегать-бежать, нести-носить.

Prilozi

Prilozi za količinu tipa: достаточно, немного, несколько.

Predlozi

Najčešće upotrebljavani predlozi: **у, около, вкруг, возле, для** sa genitivom; **k** sa dativom; **под** sa akuzativom; **за, под, над, перед** s instrumentalom.

Izgovor, čitanje, pisanje

Tokom druge godine učenja učenici treba:

- da shvate sistem obeležavanja mekoće u ruskom jeziku, kao i da u potpunosti savladaju njegovu praktičnu primenu;

- da usvoje pravilan izgovor nenaglašenih samoglasnika, posebno **е, я;**

- da ovladaju pravilnim izgovorom reči sa suglasničkim grupama u kojima se pojedini suglasnici ne izgovaraju /здравствуй, солнце, сердце i sl./;

- da shvate funkciju ь, ъ ispred я, е, ё, ю,и.

U ovom razredu sistematizovati znanja o ruskom glasovnom sistemu, pravilima čitanja i pisanja.

LEKSIKOLOGIJA

Korišćenje dvojezičnih rečnika

III razred

SADRŽAJI PROGRAMA

Rečenica

Rečenice s predikatom izraženim potencijalom.

Rečenice s priloškim odredbama za mesto izraženim: a/ genitivom s predlozima **из-за, из-под;** b/ akuzativom s predlozima **через, сквозь** /recep./.

Rečenice s priloškim odredbama za vreme izraženim: a/ dativom s **по** /по вторником, по ночам i sl./; b/ dativom s predlogom **k /**k вечеру, k Первому мая i sl./; v/ instrumentalom s predlogom **за** /uz glagole kretanja, na primer: идти за хлебом/; v/ genitovom s predlogom **для** /R./.

Rečenice s priloškim odredbama za uzrok izraženim = a/ genitivom s predlozima **из-за, от;** b/ dativom s predlogom **по** /R./.

Imenice

Lokativ jednine na -y; nominativ množine na -a, -я. Promena imenica -онок, -ёнок, -анин, -янин /na konkretnoj leksici/.

Zamenice

Upotreba i značenje neodređenih /кто-то, кто-нибудь, что-то, что-нибудь, чей-нибудь/ i odričnih zemenica /не с кем, не о чём/.

Pridevi

Komparativ i superlativ - građenje i upotreba.

Brojevi

Promena osnovnih brojeva.

Glagoli

Potencijal. Glagolski prilozi. Participi. Glagoli kretanja: вести-водить, везти-возить, лететь-летать i dr.

Leksikologija

Struktura i korišćenje stručnog rečnika

FRANCUSKI JEZIK

II razred

SADRŽAJI PROGRAMA

Gradivo iz prve godine integriše se u nove oblike i koristi u različitim govornim situacijama već usvojenom i novom leksikom.

Izrazi:

Il faut + infinitif

Il faut travailler.

On doit + infinitif

On doit servir...

Kako postaviti pitanja:

a) par l'intonation seule:

Tu viens chez moi? Oui,... Non,...

b) est-ce que...

Est-ce que c'est fini...

qu'est-ce que...

Qu'est-ce que vous faites?

v) par l'inversion

Vien-il ce soir? Descendez-vous dans notre hôtel?

g) pronoms interrogatifs (qui-sujet et objet) à qui, de qui, à quoi, avec qui, pour qui...

Qui est venu? Que fait-il?

De quoi s'agit-il? A quoi pensez-vous?

Pour qui est cette lettre?

d) adjectifs interrogatifs

Quelle est son adresse?

Quel pays allez-vous visiter?

đ) adverbes interrogatifs

Où va-t-il? D'où vient-il?

Depuis quand attendez-vous ici?

Comment est-il venu? (en voiture, par le train, à pied, à bicyclette,...)

Pourquoi va-t-elle à Belgrade? Parce qu' elle veut voir la ville.

Les questions indirectes:

Dites-moi combien de garcons travaillent ici. Je vous demande pourquoi il part.

U okviru ovih struktura obrađuju se sledeći gramatički oblici:

Groupe du nom

Slaganje determinanta sa imenicom u rodu i broju, uz uočavanje razlika u izgovoru i prepoznavanje nastavaka u tekstu. Upotreba određenog ili neodređenog člana u najtipičnijim slučajevima i glavna pravila o upotrebi imenica bez člana. Pregled determinanta (iz prošle godine) dopuniti: Tous les déterminants possessifs; les déterminants indéfinis: chaque, autre, certain, quelques; tout (u različitim značenjima kao: tout le pays, tout pays independant, tous les pays...). Mogućnosti kazivanja posesivnosti (pored adjectifs possessifs) i pomoću à moi, à toi... itd.

Groupe du verbe

Passé composé - avec avoir et avec être - uz ukazivanje na slaganje sa participom kada se takvi slučajevi pojave u tekstu.

Imparfait, Futur. Conditionnel présent. Upotreba imperfekta za nesvršenu (trajnu) radnju u prošlosti i prošlog vremena za svršenu radnju - u govornom jeziku. Kondicional samo u frazama, kao: je voudrais une tasse de thé. Elle aimerait une chambre. Pourriez-vous me donner votre passeport.

Govorni modeli sa primerima:

Sujet + Verbe + Complément d'objet (direct, indirect):

Je montre cette salle à mes clients. Je leur montre cette salle.

Tu me montreras la piscine. Oui, je te la montrerai.

Sujet + Verbe + Adverbe: II conduit attentivement.

Sujet + Verbe + Complément circonstanciel de lieu: en(au)aux - pour les pays, les continents, les régions (en Yougoslavie, au Monténegro, aux Etats-Unis, en Afrique, au Japon, en Egypte, en Provance... etc.)

Comparaison des adjectifs qualificatifs et des adverbes: (plus, aussi, moins...); (meilleur, mieux); kao: Elle est plus jeune que lui. Il parle francais aussi bien que toi, mieux que son frère. Cette robe est plus élégante mais moins chére que celle-là. C'est mon meilleur ami.

Leksikografija

Upotreba dvojezičnih rečnika

III razred

SADRŽAJI PROGRAMA

Sintaksa rečenice

Zavisne rečenice (subordinacija)

a) vezničke rečenice:

Vremenske sa **quand** (osnovna sintaksa) **dès que, avantque, pendant que.**

Uzročne sa **parce que, puisque.**

Pogodbene sa **si** (Si je viens, si j'avais...)

b) objekatske rečenice sa **que:** najvažniji glagoli koji zahtevaju indikativ, odnosno subjunktiv.

Slaganje vremena. Samo u slučajevima kada je u objekatskoj rečenici sa **que** indikativ, a u glavnoj neko prošlo vreme.

v) zavisno-upitne rečenice: najvažniji obrti.

g) relativne rečenice sa **qui, que** - osnovna pravila. Upotreba infinitiva: Nekoliko najvažnijih glagola koji infinitivnu dopunu vezuju: 1. bez predloga, 2. pomoću **de**, 3. pomoću **à.** Konstrukcija pour + infinitiv prezenta.

Particip prezenta i gerundiv u funkciji zavisne rečenice.

Morfologija sa sintaksom rečeničkih delova

A) **Imenička grupa**

Imenice. Proširivanje znanja o građenju ženskog roda i množine. Članovi. Određeni, neodređeni i partitivni - osnovna pravila upotrebe. Partitivno **de** posle izraza za količinu.

Demonstrativi kao determinanti.

Posesivi kao determinanti.

Brojevi. Sistem prostih, rednih brojeva i razlomački brojevi. Pridevi. Proširivanje znanja o građenju ženskog roda i množina. Poređenje prideva. Pridevi sa dva oblika u muškom rodu.

Predlozi. Upotreba **à, de, en, par, dans.**

B) **Glagolska grupa**

Lične zamenice. Sistematizacija nenaglašenih i naglašenih oblika.

Zamenica **on.**

Priloške zamenice: **en, y** (osnovna pravila upotrebe)

Glagoli. Vremena indikativa: futur, imperfekt, pluskvamperfekt.

Vremena subjunktiva: prezent. Kondicional prezenta.

Particip perfekta.

Pronominalni glagoli (u gorenavedenim oblicima). Slaganje participa perfekta - osnovna pravila.

Prilozi. Pregled priloških grupa.

Fonetika

Vežbe iz fonetike:

1. Osnovne samoglasničke opozicije:

- obrazac lit(lu)loup

- obrasci peur/père, le/les, mener/mené, je dis/j'ai dit

2. Izgovor poluvokala.

3. Vezivanje u grupi determinant + imenica i u grupi lična zamenica + glagol.

4. Intonacija proste i prostoproširene potvrdne i upitne rečenice.

Pravopis

Pravopis oblika predviđenih za ovaj razred. Dijakritički znaci.

Leksika

Nekoliko najvažnijih homonimskih serija.

Leksikografija

Struktura i upotreba stručnog rečnika

NAČIN ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA /UPUTSTVO/

Objašnjenje programa

U izradi ovog programa primenjeni su isti principi kao i u izradi programa prvog stranog jezika, tj. princip spiralnog programiranja. Prilikom usvajanja gradiva insistira se na komunikativnom pristupu, a gramatika se uči kognitivno. Neki zahtevi su označeni sa /R/ što znači da ih treba usvojiti samo na nivou razumevanja.

Program drugog stranog jezika se, posebno u početnoj fazi, mora tretirati kao opšteobrazovni predmet.

Predložena stručna tematika je odabrana tako da ne remeti normalno usvajanje jezika; ona treba da bude usklađena sa sadržajima stručnih predmeta.

Komunikativne funkcije navedene su na kraju zajedničkog dela programa i date su za ukupan period učenja drugog stranog jezika. Obrađuju se od I - III razreda, a obogaćuju i nijansiraju iz razreda u razred.

Način ostvarivanja programa

Nastava drugog stranog jezika ima oblike početne nastave. U početku nastave potrebno je odvojiti oralno od pisanog, radi uspešnijeg usvajanja izgovora i karakteristične intonacije. Oralna nastava treba da traje oko dve nedelje.

Veći deo raspoloživog vremena treba posvetiti uvežbavanju jezičkih sadržaja i razvijanju umenja, tj. aktivnom radu učenika na času.

Obrazovni standardi od I - III razreda

U toku I razreda učenik treba da:

- upozna i usvoji fonološki sastav jezika i one prozodijske elemente bitne za usmeno izražavanje i komunikaciju;

- aktivno usvoji oko 250 reči i izraza i ovlada predviđenim morfosintaksičkim strukturama;

- osposobi se za usmenu komunikaciju usvajanjem osnovnih rečeničnih struktura;

- upozna osnovna pravila grafije i ortografije u okviru stečenih jezičkih znanja.

U toku II razreda učenik treba da:

- nauči da korektno reprodukuje i koristi u govoru oko 250 novih reči i izraza, uključujući i osnovnu terminologiju vezanu za struku i usvoji predviđene morfosintaksičke strukture;

- dalje usavršava izgovor i intonaciju;

- razvija govorno sporazumevanje, osposobi se za razumevanje sagovornika i učestvovanje u razgovoru o svakodnevnim temama;

- osposobi se da prepoznaje naučene strukture u pisanom jeziku i čita lakše tekstove poznate sadržine s razumevanjem smisla celine;

- dalje upoznaje pravila ortografije;

- piše kratke sastave na osnovu pitanja, slike ili teze.

U toku III razreda učenik treba da:

- usvoji predviđene morfosintaksičke strukture i oko 250 novih reči i izraza uključujući i terminologiju vezanu za struku;

- osposobi se da razume usmena izlaganja sagovornika (neposredno i putem medija);

- osposobi se za razumevanje nepoznatog teksta uz korišćenje rečnika;

- osposobi se za pismenu reprodukciju savladanih rečeničnih struktura i leksike i pisanje kraćih sastava, pisama i sl.;

- osposobi se za korišćenje rečnika i samostalan rad.

Da bi program mogao uspešno da se realizuje nastavu treba organizovati u grupama do 20 učenika.

ISTORIJA**
(za četvorogodišnje školovanje - IV stepen stručne spreme)
(sem za profile pravni tehničar, birotehničar, kulturolog-tehničar i tehničar društvene samozaštite)

FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE**
(za trogodišnje školovanje - III stepen stručne spreme)

FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE**
(za četvorogodišnje školovanje - IV stepen stručne spreme)

MATEMATIKA**

FIZIKA**
(za četvorogodišnje stručne škole - minimalni obavezan plan)

ODBRANA I ZAŠTITA

(Brisano)

USTAV I PRAVO GRAĐANA
(za sve obrazovne profile trogodišnjeg i četvorogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave ovog predmeta je sticanje elementarne političke kulture i znanja o demokratskom uređenju, položaju građanina, njegovom učešću u vršenju vlasti i političkom životu uopšte.

Zadaci nastave predmeta ustav i prava građana su da učenici:

- prouče sve relevantne pojmove ustava, zakona, drugih pravnih fenomena, političkih institucija i ustavnih principa koji su obuhvaćeni sadržinom predmeta;

- upoznaju ustavna prava i ustavom i zakonima predviđene instrumente i mogućnosti učešća građana u političkom procesu, tj. u vršenju vlasti i političkom životu uopšte - počev od izbora, glasanja na referendumu itd.;

- steknu opštu predstavu o uređenju Republike Srbije;

- usvoje vrednosti na kojima se zasnivaju ljudska prava i demokratsko društvo;

- razviju spremnost da deluju u duhu poštovanja demokratskih vrednosti;

- razumeju složenost života u multikulturalnoj zajednici i potrebu uzajamnog uvažavanja i poštovanja različitosti;

- uzmu učešće u životu zajednice, pokreću akcije i preuzimaju odgovornost za lične odluke;

- unaprede sposobnosti za prikupljanje, analizu, organizaciju, kritičku procenu, primenu i prenošenje informacija iz različitih izvora relevantnih za život u demokratskom društvu;

- unaprede sposobnost iskazivanja sopstvenog stava uz korišćenje argumenata.

II, III ili IV razred

(1 čas nedeljno)

SADRŽAJI PROGRAMA

1. USTAV I PRAVNA DRŽAVA U REPUBLICI SRBIJI

- Obeležja Ustava Republike Srbije od 2006.

- Princip ustavnosti i zakonitosti

- Ustavni sud

- Sudovi u Republici Srbiji

2. DEMOKRATIJA I MEHANIZMI VLASTI U REPUBLICI SRBIJI

- Suverenost naroda i suverenost građana

- Oblici neposredne demokratije

- Višestranački sistem

- Izbori

- Najviši organi državne vlasti u Republici Srbiji (Narodna skupština, Vlada, predsednik Republike)

3. GRAĐANIN I NJEGOVA PRAVA I SLOBODE U REPUBLICI SRBIJI

- Lična prava

- Politička prava

- Ekonomska i socijalna prava

- Prava pripadnika nacionalnih manjina

- Zaštita ustavom garantovanih prava i sloboda

4. DRŽAVNO UREĐENJE I TERITORIJALNA ORGANIZACIJA REPUBLIKE SRBIJE

- Ustavna istorija Srbije

- Teritorijalna autonomija u Republici Srbiji

- Lokalna samouprava u Republici Srbiji

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Polazište u izradi koncepcije sadržaja nastavnog predmeta Ustav i prava građana zasniva se na potrebi da učenici shvate značaj ustavnosti kao istorijskog, civilizacijskog dostignuća u procesu demokratizacije vlasti i ograničavanja birokratske i apsolutističke tendencije u razvoju države i u okviru toga, da upoznaju ustavno uređenje Republike Srbije.

U realizaciji sadržaja programa treba nastojati da se kod učenika razvija kritički odnos prema postojećem i sposobnost prepoznavanja pravnih civilizacijskih vrednosti, kao i spremnost za aktivno učestvovanje u političkom životu zemlje u kojoj živi.

Neophodno je uspostaviti dobru korelaciju sa nastavom istorije, sociologije i drugim društvenim naukama radi svestranijeg sagledavanja problema i nastojanja da se nepotrebno ne ponavlja, ali i da sticanje potrebnih pojmova bude što potpunije sa aspekta sociološkog, ontološkog, gnoseološkog uz korišćenje svih mogućnosti saznanja materijalne istine.

Pri izlaganju sadržaja svakog poglavlja treba poći od teorijskih analiza osnovnih pojmova, postojećih rešenja u praksi naprednih demokratskih zemalja sadašnjeg stanja i kraćeg istorijskog razvoja u Republici Srbiji.

Izučavanje ustava i pravne države u Republici Srbiji podrazumeva da učenici upoznaju nastanak i značenja ustavnosti u naprednim demokratskim zemljama u svetu, ostvarivanje principa ustavnosti i zakonitosti. Posebnu pažnju treba posvetiti ustavnom sudstvu u Republici Srbiji, sudovima i javnom tužilaštvu.

U okviru druge tematske celine uvodno izlaganje treba posvetiti utvrđivanju i sagledavanju pojma suverenosti naroda i, u tom kontekstu, mestu, ulozi i pravu građana da učestvuju u ostvarivanju narodnog suvereniteta. Analiza oblika neposredne demokratije i izbora (izbornog mehanizma) upravo treba da ukažu na ulogu građana i načine ostvarivanja narodnog suvereniteta. Posebnu pažnju treba posvetiti stvarnom demokratskom značenju višestranačkog sistema. Na kraju bi trebalo objasniti položaj i ulogu najviših organa državne vlasti u Republici Srbiji (Narodna skupština, Vlada, predsednik Republike).

Pored upoznavanja učenika sa svim političkim, ličnim, ekonomskim i drugim slobodama i pravima treba posebno objasniti način na koji se građanin štiti od vlasti i kome se pri tom obratiti. Pri obradi ovih sadržaja obavezno navesti i nekoliko konkretnih primera iz prakse. Uporednom analizom međunarodnih konvencija i deklaracija i pozitivno-pravno priznatih sloboda i prava građana određene države učenici mogu i da samostalno zaključuju o stepenu zaštite ljudskih sloboda i prava građana određene države i drugih lica (stranci, lica bez državljanstva, apatridi). Skrenuti pažnju i na mere koje se preduzimaju prema državama koje ne poštuju ljudska prava i slobode.

U izučavanju tradicije ustavnosti u Republici Srbiji treba ukazati na karakteristična obeležja razvoja ustavnosti u srpskoj državi, donošenje prvih ustava u Srbiji i njihov značaj, kao i na sadašnje stanje. Uporediti sa nekim zemljama sveta, posebno Evrope. Treba objasniti osnovna obeležja teritorijalne autonomije uopšte i u Republici Srbiji. Najzad, treba posvetiti određenu pažnju pojmu lokalne samouprave i lokalnoj samoupravi u Republici Srbiji.

S obzirom na prirodu ovog predmeta, sadržaj programa, cilj i zadatke, rad nastavnika ne sme da se svodi na predavanja "ex catedra" već nastavu treba postaviti problemski, uz maksimalno aktiviranje učenika, vođenjem dijaloga, postavljanjem pitanja, traženjem komparacija korišćenjem tekstova iz dokumenata, navođenjem primera iz života. U nastavi se moraju koristiti, pored tekstova iz dokumenata (ustavne odredbe, pojedine odredbe iz konvencija i deklaracija), šeme, grafikoni, slajdovi i odgovarajući filmovi. Potrebno je izbeći ideološku indoktrinaciju učenika, ne glorifikovati neka postojeća rešenja, već razvijati kritički i kreativan odnos učenika uz prihvatanje onih vrednosti koje predstavljaju vrhunsku civilizacijsku tekovinu.

SOCIOLOGIJA
(za obrazovne profile četvorogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj predmeta sociologija jeste da učenici ovladaju osnovnim sociološkim pojmovima, kako bi bolje razumeli savremeno društvo i uspešnije ostvarili svoju ulogu i mesto u njemu; da učenici steknu primenljiva i funkcionalna znanja o društvenim pojavama, strukturi, razvoju i protivurečnostima savremenog društva, kako bi razvili ključne kompetencije potrebne za život i participaciju u demokratski uređenom multikulturalnom društvu.

Zadaci nastave sociologije su da učenici:

- ovladaju osnovnim znanjima o najvažnijim društvenim pojavama, te o povezanosti pojedinca i društva;

- unaprede sposobnosti zauzimanja kritičkog i angažovanog stava prema društvu i društvenim institucijama;

- razviju sposobnosti za ulogu odgovornog građanina, za život i participaciju u demokratski uređenom i humanom društvu;

- usvoje vrednosti i formiraju autonomni vrednosni sistem u skladu sa osnovnim (univerzalnim) vrednostima pravde, istine, slobode, poštenja i lične odgovornosti;

- razviju lični i nacionalni identitet u duhu multikulturalizma, poštovanja i očuvanja nacionalne i svetske kulturne baštine;

- unaprede i prošire opštu kulturu;

- jačaju osetljivost u odnosu na postojanje društvenih nejednakosti (ekonomskih, obrazovnih, rodnih, klasnih, etničkih, globalnih...);

- razviju spremnost za uspostavljanje aktivnog odnosa prema rešavanju društvenih problema;

- unaprede sposobnost da samostalno pronalaze relevantne informacije i da uspostave kritički odnos prema njima;

- unaprede sposobnost svih oblika komunikacije, dijaloga i iskazivanja argumentovanog stava;

- unaprede sposobnost kvalitetne i efikasne saradnje sa drugima (grupnog rada, timskog rada).

II, III ili IV razred

(2 časa nedeljno)

SADRŽAJI PROGRAMA

I. SOCIOLOŠKI PRISTUP DRUŠTVU

1. Određenje predmeta i metoda sociologije

2. Moderno i savremeno društvo

3. Nastanak sociologije

4. Pojedinac, kultura i društvo

II. DRUŠTVENA STRUKTURA I DRUŠTVENE PROMENE

1. Društvena struktura i sistem: grupe, organizacije, institucije

2. Društvena struktura i sistem: stratifikacija, pokretljivost

3. Društvena struktura i sistem: društvene uloge, društveni položaji, moć, ugled

4. Društvene nejednakosti

5. Društvene promene i razvoj

6. Društvo i stanovništvo

III. OSNOVNE OBLASTI DRUŠTVENOG ŽIVOTA

1. Sfera rada

2. Ekonomski aspekti društva

3. Politika

4. Kultura

5. Religija

6. Ideologija

7. Etnički aspekti društva

8. Porodica

IV. POJAVE I PROBLEMI SAVREMENOG DRUŠTVA

1. Socijalno-patološke pojave

2. Društvo i prostor

3. Ekološki problemi

4. Globalizacija

5. Mladi u savremenom društvu

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program Sociologije u gimnaziji podrazumeva da se njegovo puno ostvarenje realizuje u korelaciji sa drugim nastavnim predmetima kao što su građansko vaspitanje, istorija, filozofija, srpski jezik i književnost, psihologija, ustav i prava građana, muzička kultura, likovna kultura, kao i uključivanjem učenika u različite vannastavne aktivnosti.

Sadržaj programa i način njegove realizacije treba da obezbede ostvarenje postavljenih ciljeva i zadataka predmeta, koji se ne odnose samo na sticanje znanja, već i na formiranje stavova i ovladavanje veštinama značajnim za snalaženje u savremenom društvu. Predviđene sadržaje treba prezentovati kroz četiri veće tematske oblasti, koje tretiraju različite teorijske i praktične aspekte sociologije kao naučne discipline: sociološki pristup društvu; društvena struktura i društvene promene; osnovni oblici društvenog života (ekonomski, kulturni, religijski i politički aspekti društva); pojave i problemi savremenog društva. Važno je da učenici razumeju specifičnost sociološkog pristupa društvu, da uoče sličnosti i razlike sociioloških orijentacija i nivo njihove primenljivosti. Nastavnicima se preporučuje da sa učenicima diskutuju o specifičnostima ovih pristupa, kao i da koriste primere konkretnih sociioloških istraživanja. Učenicima treba omogućiti da u okviru škole organizuju interno sociološko istraživanje na neku od tema za koju su zainteresovani (npr. stavovi mladih o kvalitetu našeg obrazovnog sistema; mladi i slobodno vreme; problem alkoholizma ili narkomanije kod mladih...).

Pojmove poput vrednosti, normi, identiteta i socijalizacije smatramo posebno važnim jer oni predstavljaju neophodni pojmovni aparat za razumevanje osnovnih oblika društvenog života, što će doprineti formiranju autonomnog vrednosnog sistema u skladu sa osnovnim vrednostima pravde, istine, slobode, poštenja i lične odgovornosti i doprineti razvoju ličnog i nacionalnog identiteta uz razvijanje multikulturalizma. Preporučuje se nastavnicima da ove pojmove proširuju i stalno koriste u objašnjenju društvenih pojava, jer je potrebno da učenici uvide da je svet kulture omeđen upravo ljudskim potrebama, normama i vrednostima, da one posreduju između čoveka i društva, i na poseban način oblikuju društvene institucije i čoveka kao individualno i socijalno biće.

Posebnu pažnju treba posvetiti uporednoj analizi različitih sociioloških teorija klasa, što je od ključnog značaja za razumevanje društvene strukture i društvenih promena u savremenom društvu. Nastavnike upućujemo da ovu temu dopune i podacima o raslojavanju, odnosima i glavnim izvorima moći, eliti i kvazieliti unutar srpskog društva.

Tema društvenih nejednakosti je posebno važna, pa je treba obraditi kroz niz raznovrsnih primera, koji govore o različitim oblicima nejednakosti (ekonomskih, obrazovnih, rodnih, klasnih, etničkih, globalnih...) u odnosu na njihove različite socijalne i istorijske izvore i posledice po pojedinca i društvo. Od nastavnika se očekuje da sa učenicima diskutuje o uzrocima, oblicima i nivoima nejednakosti u našem društvu, kao i načinima za njihovo eventualno ublažavanje ili iskorenjivanje.

Problemu društvene promene i razvoja treba pristupiti kroz stalno prisutno dvojstvo čoveka i društva, svojstva stalnosti i promenljivosti. Upoznavanje učenika sa ranim i savremenim teorijskim konceptima o društvenoj promeni i njenim pokretačkim mehanizmima i oblicima treba kombinovati sa učeničkim radionicama, u okviru kojih će učenici, na osnovu iznetih stanovišta, biti ohrabreni da iznesu vlastito mišljenje o vrstama. kvalitetu i posledicama društvenih promena u našem društvu. Za učenike je posebno važno da razumeju vlastiti položaj unutar socijalne strukture, kao i postojeće socijalne nejednakosti, koje utiču na stepen njihove vlastite socijalne slobode, kako bi bili u poziciji da kritički promisle i odgovore koji je to put ka društvu koji daje podjednake šanse svima, kao i da uvide značaj društvenih promena na ličnom i opštem planu.

Nastavnici u svom radu, uz postojeće udžbenike, treba da koriste i drugu literaturu relevantnu za sociologiju (originalna autorska dela, brojna teorijska i empirijska sociološka istraživanja, stručne časopise, Statistički godišnjak, ali i - internet, specijalizovane sajtove, odgovarajuće probrane filmove, audio ili video zapise, jer su to oblici komunikacije bliski mladima, na kojima se mogu prepoznati i analizirati mnogi problemi života u savremenom svetu. Važno je da sami nastavnici koriste različite izvore informacija i da na njih upućuju učenike, ali i da osposobe učenike da samostalno pronalaze odgovarajuće informacije i da uspostave kritički odnos prema njima.

Priroda sadržaja ovog predmeta omogućava korišćenje različitih oblika rada i nastavnih metoda, koje angažuju učenike i povećavaju njihovu zainteresovanost. Realizacija programa treba da se odvija u skladu sa principima aktivne, problemske i istraživačke nastave, uz usaglašavanje sadržaja sa odgovarajućim metodičkim aktivnostima. Uz tradicionalni, frontalni oblik, neophodno je primeniti i druge različite oblike radioničarskog rada (simultana individualna aktivnost, rad u parovima ili malim grupama, grupna diskusija, debata...) Preporučuje se primena brojnih tehnika aktivnog i kooperativnog učenja, iskustvenog učenja, učenja otkrićem, upoznavanje sa tehnikama istraživačkog rada kao i projektnog rada. Korišćenjem interaktivnih metoda u prezentovanju određenih tematskih oblasti i pojmova učenike treba podstaći da kritički preispitaju vlastita, odnosno lična i socijalna iskustva i interpretiraju ih u sociološkom ključu - na način koji doprinosi boljem razumevanju aktuelnih socijalnih procesa unutar srpskog i šireg globalnog društvenog konteksta. Učenike treba podsticati da pronalaze informacije, da ih kritički procenjuju, da postavljaju relevantna pitanja, da unapređuju kulturu dijaloga, da argumentovano zastupaju ili osporavaju određena stanovišta ili sopstvene stavove.

Vrednovanje učeničkog postignuća treba da uključi, pored stepena usvojenog znanja, svaku od pomenutih aktivnosti učenika, jer je to dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije. Potrebno je da kontinuiranu evaluaciju i samoevaluaciju primenjuju kako nastavnici, tako i učenici. Učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ciljeva, zadataka i ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika u grupi, uvek uz odgovarajuću argumentaciju.

FILOZOFIJA
(za obrazovne profile četvorogodišnjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave ovog predmeta je da kod učenika razvije svest o potrebi da aktivno oblikuju svoj i odgovorno učestvuju u javnom životu humano i demokratski orijentisanog društva, osposobljavajući ih da nezavisno kritički misle i prosuđuju, formiraju sopstveni pogled na svet koji je osetljiv na kulturni kontekst, i da se u svojim delima i postupcima rukovode vrednostima istine, dobra, pravde i lepote čiji smisao i značaj otkrivaju u procesu ovladavanja znanjima i veštinama svojstvenim filozofski kultivisanoj misli.

Zadaci nastave filozofije su da učenici:

- poznaju metodološku strukturu naučnog i filozofskog istraživanja i osposobe se za primenu kritičko-racionalnih metoda u rešavanju praktičnih i teorijskih problema;

- dovedu u vezu vlastita misaona iskustva sa karakterističnim filozofskim problemima i upoznajući različita filozofska stanovišta steknu svest o složenosti i kreativnoj komponenti intelektualnog napora da se pronikne u strukturu stvarnosti;

- razumeju značaj istorijskog konteksta i razvojne dimenzije u nastanku filozofskih shvatanja, kao i uzajamno preplitanje kulturnih i intelektualnih tradicija u nastanku naučnih teorija i duhovnih tvorevina zapadne kulture;

- ovladaju različitim misaonim strategijama i unaprede samostalno i kritičko suđenje kroz analizu i interpretaciju filozofskih tekstova i rekonstrukciju filozofskih argumenata;

- ovladaju analizom kompleksnih pitanja i ideja zarad formiranja vlastitog pogleda na probleme savremenog sveta;

- razlikuju saznajne od vrednosnih sudova i artikulišu vlastiti vrednosni sistem u suočavanju sa etičkim dilemama i izazovima društva u kome žive;

- razviju osetljivost za socijalni i kulturni kontekst, identitet i razlike, ovladaju veštinama uspešne komunikacije, timskog rada i praktikuju tehnike za konstruktivno rešavanje konflikata u svakodnevnom životu;

- preuzimaju odgovornost za sopstvene postupke, odnos prema prirodnom i društvenom okruženju, i da sa uspehom učestvuju u javnom životu društva;

- unaprede sposobnosti za razložno (pismeno i usmeno) izlaganje misaonih sadržaja i učešće u raspravi na način koji doprinosi razvijanju atmosfere otvorenosti i uzajamnog uvažavanja;

- usvoje i praktikuju intelektualne vrline, stavove i vrednosti: intelektualnu otvorenost i radoznalost, istinoljubivost, uvažavanje svedočanstva i argumenta, spremnost na autokritiku, toleranciju prema razlikama u mišljenju i nepristrasnost u proceni vlastitih i tuđih stanovišta, postupaka i postignuća;

- usvoje celovit pristup obrazovanju koji se temelji na međuzavisnosti i transferu znanja iz različitih oblasti, usavrše metode i tehnike za pospešivanje vlastitog učenja, razvijaju interesovanje za (teorijska) znanja, umeća i veštine potrebne za dalje obrazovanje, individualni i profesionalni razvoj, i pripreme se da u procesu doživotnog učenja adekvatno odgovore na neizvesnosti i promene u karijeri i socijalnom statusu.

IV razred

(2 časa nedeljno)

SADRŽAJI PROGRAMA

1. Određenje filozofije

- Ime i pojam filozofije; pobude za filozofsko istraživanje

- Osnovna filozofska pitanja i discipline (metafizika, gnoseologija, etika)

- Odnos filozofije i mita (religije, nauke i umetnosti)

2. Antička filozofija

- Prikaz problema antičke filozofije

- Pitanje prapočetka

- Problem bića, mnoštva i kretanja

- Značaj suprotnosti za tumačenje prirode

- Problem istine i privida

- Dijalektika i retorika

- Metafizičko određenje stvarnosti

- Vrlina i dobro

- Pitanje individualne sreće

3. Srednjovekovna filozofija

- Prikaz problema srednjovekovne filozofije

- Odnos vere i razuma

- Uloga filozofije u formiranju hrišćanskog učenja

- Problem univerzalija

4. Filozofija novog doba

- Prikaz problema novovekovne filozofije

- Problem metode (Novo shvatanje nauke)

- Problem supstancije

- Problem saznanja

- Načela razuma u pravu i politici

- Problem subjekta: od transcendentalnog ka apsolutnom subjektu

- Problem umne sinteze stvarnosti; priroda kao sistem uma

- Dijalektika

- Um i sloboda

5. Savremena filozofija

- Prikaz problema savremene filozofije

- Odnos prema nasleđu evropske racionalnosti

- Mesto logičke i jezičke analize u savremenoj filozofiji

- Problem egzistencije

- Specifičnost filozofskih metoda: hermeneutika i fenomenologija

- Odnos filozofskih i naučnih metoda

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Razvijanje (povezanosti) znanja, veština, stavova i vrednosti kod učenika pogoduje tematsko i problemsko koncipiranje nastavnih sadržaja koje uspostavlja smisaone veze između pojmova, činjenica, procedura, kao i srodnih sadržaja iz različitih predmeta, i cilja na njihovu primenu u novim obrazovnim kontekstima. Nastava filozofije ima zadatak da doprinese razvoju opštih ključnih sposobnosti (posebno u oblasti tzv. kritičkog mišljenja), ali i da, povratno, posredstvom onih koje su stečene u drugim oblastima (a to su pre svega jezička, čitalačka, naučna, umetnička pismenost) unapredi opštu performansu učenika, podigne nivo njihove intelektualne i duhovne radoznalosti, osposobi ih da fenomene analiziraju iz perspektive različitih naučnih i umetničkih disciplina i da znanja i stavova sintetizuju u koherentan pogled na svet.

Sadržaji u okviru nastavnih tema nisu detaljno razrađeni kako bi se nastavnicima ostavila sloboda da ih koncipiraju na različite načine, pri tom konsultujući i druge udžbenike i priručnike, kao i materijal koji je dostupan preko interneta.

Srž nastave filozofije u četvrtom razredu treba da čini obezbeđivanje kreativnog, individualnog i fleksibilnog pristupa problemima filozofije u živoj razmeni između nastavnika i učenika. Uvođenje u filozofiju preko istorije filozofije ne može teći linearno i jednoznačno, jer bi robovalo hronologiji na uštrb traženja smisaonih veza u izlaganju i razumevanju filozofske problematike. Otuda su sadržaji predviđeni programom grupisani u teme koje odgovaraju problemskim celinama kako bi se koncentrisano i svestrano istraživali.

Potrebno je predvideti srazmerno veći broj časova za savlađivanje karakterističnih problema antičke filozofije, kada se zapravo odvija i postepeno uvođenje učenika u filozofska pitanja, terminologiju i način mišljenja. Odnos filozofije prema religiji, nauci i umetnosti umesnije je obrađivati u konkretnom epohalnom kontekstu srednjovekovne odnosno novovekovne filozofije, a ne u uvodnim partijama.

Računajući sa gotovo izvesnim teškoćama koje učenici mogu imati u razumevanju ezoterične problematike i jezika pojedinih pravaca u savremenoj filozofiji, preporučuje se da njihovo upoznavanje bude stvar izbora i dogovora učenika i nastavnika, a da se kao obavezni obrade samo oni konceptualni sklopovi koji su na duži rok i karakteristično odredili misaoni okvir u kome filozofija korespondira sa izazovima naše epohe: 1) logički pozitivizam i analitička filozofija preko relevantnih predstavnika, 2) voluntarizam (Niče i Šopenhauer), 3)

linija: fenomenologija (Huserl) - filozofija egzistencije (Kjerkegor, Jaspers, Hajdeger, Sartr) - filozofska hermeneutika.

Rasterećenje programa od suvišne faktografije treba da se ogleda i u selekciji sadržaja koje nude udžbenici i osposobljavanju učenika da ih čitaju prateći problemske veze. Ovde su nastavnici pozvani da koriste tekst - analizu i različite aktivne, participativne i kooperativne metode obučavanja u veštini artikulisanja filozofskih problema i načina njihovog rešavanja.

Naime, ostvarenju cilja i zadataka obrazovanja u filozofiji može voditi samo nastava u kojoj je naglasak na problemskom pristupu, samostalnim i timskim istraživačkim zadacima koji osposobljavaju učenike za izgradnju vlastitih strategija učenja i kritičko korišćenje različitih izvora i sredstava informisanja, u kojoj se lako i često pokreće razgovor ili rasprava, razmenjuju uvidi i integrišu svakodnevna iskustva, učenici podstiču da koriste znanja stečena i van škole, uvažavaju individualne razlike u načinu učenja i brzini napredovanja, izborom tema prate i razvijaju njihova interesovanja i pruža pomoć u profesionalnoj orijentaciji.

Ocenjuju se nivoi postignuća u svim znanjima, umenjima, sposobnostima i veštinama navedenim u ciljevima i zadacima izučavanja predmeta, raznovrsnim metodama i instrumentima, tokom svih časova, a ne samo onih namenjenih utvrđivanju ili sistematizaciji, kako bi ocena uistinu imala informativnu, motivacionu i orijentacionu ulogu kada je u pitanju napredovanje učenika.

Vrednuju se celoviti pismeni i usmeni odgovori na postavljena pitanja, ali i aktivnost koju učenici ispoljavaju na času, pre svega spremnost na saradnju i intelektualnu razmenu u diskusiji sa drugima, kućna priprema za najavljenu temu časa (npr. upoznavanje sa tekstualnim materijalom, obrada ponuđenih asimilacionih tabela, sastavljanje liste ključnih pojmova i sl.), doprinos vlastitom usavršavanju kroz dodatno čitanje preporučene literature, lično istraživanje i prikupljanje relevantnog materijala, samostalna ili timska priprema i prezentovanje projektnih zadataka. Oceni doprinose i ispoljena spremnost da se savladaju ključni zadaci predmeta, iskazano intelektualno interesovanje za probleme filozofije (logike), kao i sposobnost da se znanja, veštine i stavovi usvajaju i razvijaju u integraciji sa njihovim ovladavanjem u drugim nastavnim predmetima. Pored redovne usmene razmene, preporučuje se uključivanje pisanih radova/eseja i testova u sistematizacije gradiva sa ciljem da svi učenici (pod jednakim okolnostima i u istom trenutku) demonstriraju poznavanje zaokruženih tematskih celina, nivo sposobnosti da primene metaznanja i naučene tehnike filozofske/logičke analize, evaluiraju ponuđeni materijal, artikulišu određenu filozofsku (ili ličnu) poziciju i samostalno se (efektivno) izraze.

Više nivoe postignuća (prikupljanje i obradu materijala, kreativnu prezentaciju i fluentno izlaganje) učenici pokazuju u projektnim radovima koje kao pojedinci ili u timu pripremaju na izabranu temu.

Pokretanje rasprava (ili učešće u njima) važan je deo usavršavanja logičkih sposobnosti i razvijanja (artikulacije i odbrane) ličnih ili kolektivnih vrednosnih stavova, ali i učenja kako da se tolerišu tuđi. Iako te kompetencije nisu ciljno i sistematski razvijane tokom školovanja, njihovo uključivanje u postignuća koja treba ocenjivati svakako će fokusirati pažnju nastavnika i učenika na ovaj ključni segment u transferu filozofskih znanja na vannastavne kontekste. Shodno tome, treba podsticati učenikovo sudelovanje u prigodnim diskusijama, debatama, razjašnjenjima, analizama tekstualnih predložaka, logičkim obradama ključnih pojmova i koncepata, formulaciji pitanja i problema kao zadataka časa, ili različitim formama prezentacije.

OPŠTE PEDAGOŠKO-DIDAKTIČKO UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE SADRŽAJA PROGRAMA U SREDNJIM ŠKOLAMA

UVODNE NAPOMENE

Inovacije u programskim sadržajima nastavnih predmeta u srednjoj školi neće dovesti do suštinskih promena ukoliko se uz novu sadržinu ne obezbedi nova strategija nastave obogaćena raznovrsnim oblicima, savremenim modelima učenja, dinamičkim metodama rada, kao i primenom savremene obrazovne tehnologije (raspoloživa AV sredstva, film, televizija, kompjuteri i dr.).

Cilj opšteg pedagoško-didaktičkog uputstva jeste da nastavniku pruži informacije (značajne za programe svih predmeta) koje će mu koristiti u rešavanju didaktičko-metodičkih problema u pripremi, realizaciji i vrednovanju realizacije sadržaja nastave. No, ono nije zamena već prvi korak u detaljnijem proučavanju pedagoške literature.

U postavljanju strukture Uputstva stavljen je naglasak na dva zadatka: prvi, da se dâ sažet i potpun prikaz uzrasnih karakteristika učenika srednje škole do kojih bi nastavnici došli tek preko obimnijeg traganja u literaturi i drugi, da se dâ pregled oblika, metoda i sredstava rada koji su u primeni u različitim situacijama i fazama nastavnog procesa. Ukratko su prikazani oblici organizacije koji se često označavaju kao inovativna nastava (individualizovana, programirana, problemska nastava, učenje otkrićem). To su već od ranije poznati oblici rada koji treba u praksi škola i nastavnika, da nađu više mesta. O njima ima dosta literature koju nastavnici mogu da konsultuju u okviru pripreme za ovakav rad.

Pored toga u Uputstvu se obrađuju i nastavniku daju informacije o: učenju motornih veština što je značajno za nastavu u celini a posebno za praktičnu nastavu; pripremanju za neposredni rad sa učenicima (planiranje rada, pisana priprema, timski rad) vrednovanju rada i napredovanju učenika. Takođe se ukazuje na najnužniju literaturu iz ove oblasti.

Uspešnost vaspitno-obrazovnog rada zavisi umnogome kako je već istaknuto, od strategije nastave, odnosno raznovrsnosti korišćenja nastavnih oblika, metoda, sredstava i sistema.

Zato Uputstvo treba da podstakne nastavnike na korišćenje bogatstva nastavne tehnologije za veće aktiviranje učenika u nastavnom procesu a samim tim i ostvarivanje društvenih ciljeva i zadataka vaspitanja i obrazovanja u školi usmerenog obrazovanja. Kao sastavni deo ovog uputstva treba prihvatiti i objašnjenja koja se daju uz program svakog predmeta, a u kojima se bliže određuje primena pojedinih didaktičkih zahteva datih u ovom Uputstvu.

Pri opredeljivanju za sadržaje iznete u Uputstvu pošlo se od činjenice da uloga organizatora vaspitno-obrazovnog rada suočava nastavnika sa nužnošću da svakodnevno donosi brojne i raznovrsne odluke. Iz tih odluka proizlazi ono što se obično naziva praktični ili neposredni rad sa učenicima. Uspostavljanje ravnoteže između odluka i njihovih praktičnih konsekvenci je jedno od najpouzdanijih merila nastavnikove pedagoške stručnosti. Pri donošenju svojih pedagoških odluka nastavnik nema uvek isti stepen slobode i samostalnosti u odnosu na prilično veliki broj faktora koji određuju organizaciju i strukturu njegovog rada sa učenicima. Relativno najveći stepen samostalnosti nastavnik ima u donošenju odluka na kojima zasniva **didaktičko-metodičku organizaciju neposrednog rada sa učenicima**. Iako se i u toj oblasti nastavnik suočava sa mnoštvom objektivnih ograničenja i prepreka na koje ne može da utiče svojim odlukama, tu ipak postoji izvestan prostor koji mu omogućava da izrazi svoje stručne sposobnosti, iskustvo i lične osobine.

Stručni kvalitet i opšta valjanost odluka kojim nastavnik oblikuje organizaciju neposrednog rada sa učenicima zavisi od toga u kojoj meri poznaje: (1) **programske ciljeve, zadatke i sadržaje** koje treba da realizuje, (2) **savremene didaktičko-metodičke modele** koji su primenjivi u datoj situaciji, i (3) **uzrasno-razvojna svojstva učenika** sa kojim radi. Najviši domet pedagoške stručnosti nastavnika ogleda se u sposobnosti da uspostavi funkcionalnu vezu između programskih zahteva, odabrane organizacije rada i uzrasno-razvojnih kapaciteta učenika.

Uobičajeno je da se na stručnost nastavnika gleda u prvom redu kroz prizmu poznavanja "gradiva" koje predaje. U normativnom pogledu je taj zahtev najpreciznije definisan: za svaku oblast vaspitno-obrazovnog rada propisana je vrsta i stepen stručne spreme koju nastavnik mora da poseduje. Didaktičko-metodička stručnost se uglavnom podrazumeva, tokom prakse se retko i uzgred proverava i procenjuje. Poznavanje uzrasno-razvojnih svojstava učenika je u celosti privatna stvar nastavnika, pogotovo ukoliko u toku stručnog školovanja nije došao u dodir sa pedagoškim i psihološkim disciplinama. U praksi je potrebno da se dogodi eksces velikih razmera, u nekim sredinama i da se više puta ponovi, da bi se o tom aspektu stručnosti uopšte govorilo. Upravo to vrednosno potiskivanje didaktičnog i psihološkog aspekta u sklopu ukupne pedagoške stručnosti nastavnika, dovodi do toga da se vaspitno-obrazovni rad uveliko svodi na obradu "programskih sadržaja". Treba imati u vidu da su nastavnici, odlukama koje su donesene u društvenom i stručnom okruženju škole (npr. odluke o strukturi i obimu programa, fondu časova, broju učenika u odeljenju, udžbenicima, opremljenosti i ukupnom materijalnom položaju škole, sistemu praćenja, izveštavanja i vrednovanja rada i sl.), objektivno stavljeni u situaciju da se prvenstveno usredsređuju na to da obrade programske sadržaje i da obavežu učenike da te sadržaje "usvoje", a didaktički i psihološki kvaliteti tako organizovanog rada su u drugom planu.

Sadržaji koji u ovom uputstvu dalje slede, kako je već istaknuto, na jednom mestu daju prikaz didaktičkog i psihološkog aspekta nastave i ukazuju na neophodnost povezivanja programskih sadržaja, didaktičko-metodičke organizacije i svojstva učenika u nastavnom radu.

OSNOVNA PSIHOLOŠKO-PEDAGOŠKA PITANJA

UZRASNO-RAZVOJNE KARAKTERISTIKE UČENIKA SREDNJE ŠKOLE

U ovom poglavlju su prikazana najznačajnija uzrasno-razvojna svojstva učenika srednje škole. S obzirom da su osobine učenika objektivna okolnost od koje zavisi ostvarivanje zahteva i očekivanja koja čine ulogu nastavnika, očigledno je da su to momenti koje nastavnik mora imati u vidu pri donošenju odluka o organizaciji neposrednog rada sa učenicima. Nepoznavanje ili zanemarivanje uzrasno-razvojnih specifičnosti i potreba učenika neizbežno stvara raskorak između pedagoških namera i ishoda pedagoške prakse, između očekivanog i stvarnog angažovanja i ponašanja učenika u nastavi i ostalim oblicima rada u školi i u vezi sa školom. Ukoliko se dobro poznaju i jasno uviđaju njihove pedagoške implikacije, uzrasne i razvojne karakteristike učenika prestaju da budu "otežavajuća" okolnost praktičnog pedagoškog rada i postaju veoma moćan i značajan oslonac dinamičkog i produktivnog vaspitno-obrazovnog delovanja.

U daljem izlaganju biće reči o sledećim pitanjima:

1) u čemu se ogleda **principijelna promena u dinamici razvoja** u adolescentskom periodu,

2) kako se manifestuju problemi u nekim **osnovnim odnosima adolescenata i njihove socijalne sredine**,

3) koje je glavno obeležje **fizičkog razvoja** u periodu adolescencije,

4) šta novo donosi **intelektualni razvoj** u periodu srednje škole i

5) koja su glavna **psihološko-socijalna obeležja** adolescentskog uzrasta.

Razmatranje svakog od navedenih pitanja ima zadatak da ukaže na značaj uzrasno-razvojnih svojstava učenika srednje škole za njihovo motivisano i uspešno angažovanje u nastavi i drugim oblicima vaspitno-obrazovnog rada.

I

U srednju školu učenici dolaze sa 14/15 godina, a srednjoškolsko obrazovanje završavaju sa 18/19 godina. To je uzrasni period koji se podudara sa trajanjem **srednje adolescencije**. (**Rana adolescencija** traje od 11/12 do 14/15 godine i uključuje fazu puberteta; **pozna adolescencija**, koja se često identifikuje kao rana zrelost, traje od 19/20 do 24/25 godine.)

S obzirom na znatne individualne, polne i socio-kulturne razlike u brzini razvoja i značaju koji se pridaje razvojnim promenama, u I razredu srednje škole mogu se naći učenici koji su u fazi rane adolescencije, tj. u prvim mesecima postpubertetskog perioda, dok u završnim razredima jedan broj učenika već pokazuje osobine tipične za poznu adolescenciju ili ranu zrelost. Dakle, na srednjoškolskom uzrastu ispoljavaju se sve osobine karakteristične za adolescentski razvojni period ili za doba mladosti. Individualne razlike u razvojnim potencijalima, brzini njihovog ostvarivanja i stepenu dostignute zrelosti su takođe deo objektivnih okolnosti pedagoškog rada i otuda relevantan faktor u procesu pedagoškog odlučivanja.

U osnovi razvojnih promena su procesi sazrevanja i učenja. Ovaj aspekt individualnog razvoja koji je prvenstveno pod uticajem bioloških činilaca nazivamo **sazrevanjem**, a onaj na koji presudno utiču sredinski činioci nazivamo **učenjem**. Poseban, u odnosu na biološke i sredinske činioce relativno autonoman skup činilaca koji deluju i na proces sazrevanja i na proces učenja je lična **aktivnost jedinke**. Aktivnost pojedinca, naročito ona koja je izraz njegovog svesnog angažovanja, je neposredni uslov ostvarivanja razvojnih mogućnosti i osnova javljanja složenih, integrativnih razvojnih promena.

Sazrevanje i učenje su međusobno tesno povezani, te se ni jedna razvojna promena ne može isključivo ili bez ostatka pripisati samo jednom od ta dva procesa. Pod dejstvom bioloških razvojnih činilaca jedinka postepeno "dozreva" za pojedine aktivnosti (npr. za hodanje, baratanje predmetima, govor i saobraćanje, jednostavne i složene misaone operacije, sistematsko usvajanje određenih znanja i umenja, polno-reproduktivnu funkciju, profesionalno i društveno angažovanje itd.), ali svaku od tih aktivnosti kao specifično ljudski oblik ponašanja i doživljavanja, jedinka uči, usvaja i razvija pod uticajem više ili manje razrađenog sistema sredinskih podsticaja, zahteva, ograničenja i prinuda i, konačno, putem sopstvenog spontanog ili namernog angažovanja. Sredinski činioci (svojom gustinom, podsticajnim kvalitetima i snagom) i lična aktivnost (svojom širinom, raznovrsnošću i kontinuitetom) značajno deluju i u najranijim fazama individualnog razvoja, međutim, sa odmicanjem razvoja njihov relativni značaj raste, da bi posle dostizanja organske zrelosti ostali glavni pokretači daljeg razvoja, svakog značajnijeg napredovanja i socijalno-psihološkog sazrevanja jedinke. Taj prelazni i za krajnje razvojne domete presudni momenat u razvojnoj dinamici dešava se upravo u periodu srednje adolescencije.

Za adolescenta se može reći da se prvenstveno razvija kao socijalni akter. To znači da u odnosima sa drugim osobama nastoji da stekne samostalnost, da od ostalih bude prihvaćen kao ravnopravni sagovornik. Iako su porodica i škola i dalje glavni okvir socijalnog života

adolescenata, radijus socijalnog prostora u kojem se oni fizički a naročito simobolički kreću naglo se povećava; krug pitanja koja privlače njihovu pažnju postaje sve širi, javljaju se novi oblici neposrednog i posrednog sticanja socijalnih iskustava. Usled toga **situacije socijalnog učenja** postaju ne samo raznovrsnije i brojnije nego i znatno složenije u pogledu sadržaja koje uključuju, aktivnosti koje zahtevaju i/ili izazivaju i ishoda do koji dovode. Porodici i školi je sve teže da održe onaj stepen uvida u ponašanje, interesovanja i iskustva adolescenata koji su uglavnom imali na prethodnim uzrastima. Nužno dolazi do širenja socijalnih iskustava, do promena u odnosu adolescenta prema sredini u kojoj živi i svom položaju u toj sredini, i prema sebi kao osobi. Glavni izraz tih promena su sve češći i uporniji pokušaji da osvoji položaj samostalnog i ravnopravnog učesnika u međuličnim, grupnim, organizacijskim i drugim vrstama socijalnih odnosa. Tako se iz opšteg saznanja o postojanju različitih socijalnih odnosa izdvaja najtipičnije adolescentsko pitanje - pitanje lične kontrole nad uspostavljanjem odvijanjem i ishodima socijalnih odnosa u koje je uključen. Adolescent postepeno uviđa - i na praktičnoj i na pojmovnoj ravni - da samostalnost u socijalnim odnosima, pored fizičke zrelosti, podrazumeva i samostalnost u mišljenju i suđenju, emocionalnu stabilnost, poznavanje tehnika socijalnog opštenja u različitim situacijama i odgovornost za sopstvene postupke i njihove posledice.

Društveni uslovi mogu podsticati i nagrađivati težnju adolescenta za ličnim angažovanjem u sopstvenom razvoju, međutim, oni je mogu i sistematski osujećivati, otvoreno ili prikriveno suzbijati. U prvom slučaju, iako kritički i reformistički orijentisani, mladi se po pravilu zalažu za osnovne društvene vrednosti, u drugom postaju veoma prijemčivi na "signale" koji nagoveštavaju bilo kakav put za prevazilaženje stanja osujećenosti, za osvajanje samostalnosti u sferi socijalnog ponašanja. Takvi signali mogu dolaziti iz pojedinih segmenata društva koji su i sami potisnuti ili spolja, često iz prostorno i kulturno udaljenih sredina, iz centara koji smišljeno deluju na ponašanje i svest mladih kako bi ostvarili svoje npr. ekonomske ili političke ciljeve.

II

Učestalost različitih tema vezanih za decu i omladinu, porodicu i školu, omladinske organizacije i društveni položaj mladih, a koje svakodnevno srećemo u produkciji različitih medija masovnog saobraćanja, stvara utisak da su opštepoznati mnogi pojmovi bitni za razumevanje uzrasnih specifičnosti i razvojnih potreba učenika srednje škole. Danas su široko poznati takvi termini kao što su: pubertet, adolescencija, razvojne smetnje, mladalačke krize, seksualni razvoj i odnosi polova, socijalizovano i nesocijalizovano, devijantno i kriminogeno ponašanje, sukob generacija, omladinska subkultura, dečje i omladinsko tržište i dr. Uprkos takvoj popularizaciji "omladinske tematike", čitav niz suštinskih pitanja, prelomnih razvojnih zbivanja i najznačajnijih uzrasnih svojstava sistematski se zaobilazi ili, moguće je, još uvek nije poznat ni onima koji se profesionalno bave omladinom.

U porodici je odnos prema adolescentu najčešće ambivalentan. U nekim situacijama dopušta mu se da ispolji svoju zrelost koliko može a u nekim mu se ne dopušta da izađe iz položaja deteta. Ta vrsta nedoslednosti je prirodna pojava, ali samo ako se ne protegne u nedogled, tj. ako je prolazna faza. Adolescentu je potrebno izvesno vreme da ovlada svojim novim ulogama; i njemu i roditeljima je potrebno izvesno vreme da usklade svoje uzajamne odnose.

Više iz emocionalnih nego iz intelektualnih razloga, adolescentu je teško da sebe i svoje ponašanje vidi iz perspektive svojih roditelja, da pravilno proceni njihove motive i namere. Emocionalna otvorenost i spontanost, obostrano pravo na iznošenje argumenata i tumačenja stvaraju klimu poverenja i iskrenosti, a adolescenta suočavaju sa nužnošću da pokaže svoju sposobnost uočavanja, mišljenja i zaključivanja. Ako se uspostavi takav odnos sa roditeljima, onda zaokupljenost adolescenta svojim intimnim (u stvari, uzrasno-razvojnim) problemima, teškoćama u iznalaženju odgovora na pitanja o sebi, svojoj sadašnjosti i budućnosti,

stvaranjem dubokih emocionalnih veza izvan porodičnog kruga, neće biti povod da se zatvara u odnosu na roditelje, da se emocionalno udaljava od ovoje porodice i svega onog što je doskora bilo njegov jedini svet.

Nepoznavanje ili ignorisanje adolescentskih preokupacija osiromašuje odnose između roditelja i dece, onemogućuje roditelje da bez pozivanja na svoj roditeljski autoritet i bez prinude iole značajnije utiču na ponašanje adolescenata. U sredinama u kojima je praktično otežano da se postigne valjan uvid u celokupno ponašanje adolescenta (npr. u većim gradovima, kad učenik putuje u školu, živi u drugom mestu i sl.) to osiromašenje ili potpuno prekidanje odnosa uzajamne iskrenosti i poverenja je redovno jedan od simptoma u sindromu kao što su problemi prilagođavanja, sklonost devijantnom ponašanju i sl.

U školi, gde postoji koncentracija stručnjaka za vaspitno-obrazovni rad, moglo bi se očekivati da će uzrasno-razvojne potrebe i svojstva učenika predstavljati okolnost o kojoj se jasno i precizno misli i s kojom se računa u svakoj organizovanoj aktivnosti. Umesto toga, u školi češće nailazimo na razne vidove otvorenog i prikrivenog zanemarivanja razvojnih potreba i mogućnosti učenika. Od učenika se traži da se ponašaju kao da ne postoje pitanja i problemi s kojim ih suočava njihov uzrast i da svaki, pa i najnetaktičniji, gest nastavnika prihvataju kao jedinu pravu pedagogiju. Usled kontinuiranog osujećivanja razvojnih potreba u tradicionalistički organizovanoj školi, učenici su objektivno prisiljeni da njihovo zadovoljenje traže u situacijama koje su izvan pedagoške kontrole. Često je jedini kvalitet tih situacija što ne liče na školu, čime stvaraju makar i prividno osećanje slobodnog izbora i samostalnosti. U stvari, radi se o svojevrsnom pedagoškom paradoksu, jer bi samo sa promenom u odnosu nastavnika i učenika, a koja bi bila izraz novih oblika rada, mnoge intelektualne i socijalne potrebe adolescenata dobile adekvatne podsticaje i zadovoljenja u samoj školi.

U društvu je odnos prema omladini srednjoškolskog uzrasta krajnje pojednostavljen. To je uzrasna skupina koju su planeri društvenog standarda uglavnom zanemarili, prepustili sve njene potrebe porodici i školi. Retki omladinski domovi i sportski objekti još uvek se nisu u svim sredinama afirmisali kao kanal društvenog ulaganja u zdrav i produktivan način života omladine. Po svojoj infantilnosti omladinsko tržište je produžetak dečjeg tržišta, a po snazi uticaja glavni oslonac stvaranja potrošačkog i statusno-simboličkog mentaliteta. Šta se može reći o uticaju društvene stvarnosti na omladinu, ako srednješkolac živi u uverenju da njegov socijalni status određuju marke modnih artikala, pri čemu, već i oni skromniji koštaju kao sve knjige za sve četiri godine srednje škole; Upiranje prstom u mlade zanete tuđim ideologijama i problematičnim vrednostima je pokazivanje u pogrešnom pravcu. Deca se rađaju da bi odrasla, a u šta će odrasti zavisi čemu ih uči sredina. Tu sredinu ne čine samo porodica i škola, pogotovo kada je njihova primarnost objektivno dovedena u pitanje.

Valja, međutim, imati u vidu da je jedan broj stručnjaka raznih profila prirodnu i normalnu dinamiku razvoja u periodu adolescencije neopravdano i sasvim nepotrebno dramatizuje i prikazuju u tamnim i pretećim tonovima. Često se ponašanja koja su reakcija na spoljašnju situaciju ili neku razvojnu promenu definišu kao "poremećaji" i "problemi", te se bez nužne, etički, psihološki i pedagoški neophodne "zadrške" dovode u vezu sa patološki i devijantnim fenomenima. Stručni i savetodavni rad sa učenicima, roditeljima i nastavnicima su potrebni, ali samo u kontekstu ukupnog vaspitno-obrazovnog rada u školi, a ne kao njegova supervizija, klinička ekspertiza ili čak alternativa. Ni pod kojim se uslovima rešavanje normalnih razvojnih problema i normalni vaspitno-obrazovni rad ne smeju zameniti raznim "terapijskim tretmanima". Kliničko-psihijatrijske, kriminalističke, politizovane i slične kategorizacije, etikete i metode treba ostaviti u domenima odgovarajućih službi ili ustanova. Čim se one pojave kao sredstvo mišljenja i delovanja u samoj školi, više nije reč o primarnoj preventivi, tj. o organizaciji kvalitetnog vaspitno-obrazovnog rada, već o specijalizovanim akcijama koje nije opravdano primenjivati na celokupnu školsku populaciju.

III

U ranoj adolescenciji, koja počinje sa pubertetom, dominiraju **organske, anatomsko-fiziološke razvojne promene**. Promene u telesnom izgledu i ukupnom ponašanju nagoveštavaju da je doba detinjstva na izmaku i da, ulaskom u doba mladosti, počinje faza telesnog, psihičkog i socijalnog sazrevanja. Pojačana hormonalna aktivnost uslovljava nagli telesni rast, pojavu znakova polnog sazrevanja i sekundarnih polnih obeležja, promenu u senzibilitetu i interesovanjima devojčica i dečaka. Usled neravnomernog razvoja pojedinih delova tela, istaknutosti novih organskih funkcija, teškoća u koncentraciji pažnje i intenzivnog doživljavanja emocija, adolescent lako gubi kontrolu nad svojim ponašanjem, te saobraćanje sa fizičkom i socijalnom okolinom postaje izvor iznenađenja, unutarličnih i međuličnih sukoba, nesporazuma. Još uvek se povremeno javljaju intervali "pravog" dečjeg ponašanja i doživljavanja, ali vremenom oni postaju sve ređi i kraći, ponekad nisu ništa drugo do pogodna "maska" za impulse koji iznenađuju i zbunjuju.

Do polaska u srednju školu kod većine učenika je završena tzv. "pubertetski period". U srednjoj adolescenciji dolazi do konsolidacije telesnog razvoja: konstitucionalni telesni sklop se stabilizuje, senzomotorna koordinacija dobija maksimalne vrednosti, unutrašnji organi postižu punu funkcionalnost i međusobnu usklađenost. Fizički i intelektualni kapaciteti se postepeno i ravnomerno povećavaju. Psihičke i psihosocijalne razvojne promene koje su u pubertetu uglavnom samo nagoveštene, do punog izražaja dolaze upravo u periodu srednje adolescencije, tj. na srednjoškolskom uzrastu.

Psihofizički razvoj u periodu srednje adolescencije pruža najveće mogućnosti za angažovanje već razvijenih senzomotornih sposobnosti u sticanju i usavršavanju različitih motornih aktivnosti, veština i navika. Pošto su te aktivnosti suštinske komponente praktične tehničke kulture, neophodno je da se njihovom razvijanju i negovanju posveti velika pažnja.

IV

U toku srednje škole **intelektualni razvoj učenika** dostiže visok nivo. Mogućnosti saznajnog funkcionisanja adolescenata obuhvataju veoma širok raspon: od opažajno konkretnih do apstraktno-formalizovanih oblika mišljenja. Suština kvalitativne promene u saznajnoj aktivnosti adolescenta čini sposobnost da misli o mišljenju. Adolescent je u stanju da iz stečenih znanja, iz pojmova i simbola kojim je ovladao kao sredstvima i sadržajima mišljenja, formira nove pojmove i simbole bez neophodnog osvrtanja na faktografsku realnost, bez pozivanja na praktično iskustvo. U stvari, spontano otkriva različite oblike apstraktnog ili teorijskog mišljenja i uočava njegovu saznajnu i praktičnu nadmoćnost u odnosu na konkretno mišljenje i ograničenost svakodnevnog iskustva. Takva saznajna usmerenost, ukoliko ima makar umerenu podršku u aktivnostima koje dominiraju socijalnim učenjem i socijalnim ponašanjem, značajno utiče na sve sfere psihosocijalnog razvoja adolescenata. Ako takva podrška nedostaje, onda se samo povećava broj mladića i devojaka čija je obdarenost u jednom momentu blesnula, a zatim se izgubila u prosečnosti.

U operisanju iskustvenim sadržajima kod adolescenata se javljaju **nove vrste intelektualnih operacija**.

Eksperimentalno mišljenje dolazi do izražaja u jednostavnim ili složenim modelima uzročno-posledičnog zaključivanja. Ono se ogleda u sposobnosti da se u razmišljanju o jednoj pojavi izdvoje svi bitni činioci i da se sistematski varira njihovo delovanje kako bi se došlo do zaključka koji činilac ili skup činilaca izaziva posmatrani ili pretpostavljeni efekat.

Kombinatorno mišljenje ispoljava se već krajem osnovno-školskog uzrasta a ogleda se u sposobnosti sagledavanja svih mogućih kombinacija ili permutacija elemenata nekog skupa.

U srednjoj školi ovaj oblik mišljenja postaje veoma izražen i predstavlja važnu komponentu opšte tendencije ka formalizaciji intelektualnih operacija.

Probabilističko mišljenje je sposobnost da se uz pomoć principa verovatnoće i primene postupaka skraćenog induktivnog zaključivanja izvode opšti ili relativno opšti zaključci o različitim prirodnim i društvenim pojavama. Ovaj oblik mišljenja se ispoljava u spontanoj težnji adolescenata da svojim iskustvima, procenama i pretpostavkama daju egzaktne oblike i precizan sadržaj. U situacijama koje traže hitan odgovor na neko važno pitanje, ili kada se ne raspolaže svim neophodnim podacima, ili kada se posmatra projekcija nekih pojava u bližoj ili daljoj budućnosti, ovaj oblik mišljenja služi kao pouzdan i ekonomičan postupak. Kod mnogih problema koji privlače pažnju adolescenata, kao i onih s kojim se sreću u nastavi, to je jedini raspoloživ način traganja za rešenjem.

Hipotetičko-deduktivno mišljenje se najpre ispoljava u vidu spontanih interpretacija uzroka i posledica različitih zbivanja koja adolescent posmatra ili u kojim učestvuje. Iskustvene činjenice su uglavnom motiv ili podsticaj za postavljanje propozicija iz kojih se zatim putem logičkih postupaka izvode hipoteze kao teorijske mogućnosti i objašnjenja date pojave ili određenog problema.

Formalno pojmovno mišljenje je sposobnost izgrađivanja složenih, hijerarhijski uređenih pojmovnih sistema. Težnja ka integraciji stečenih saznanja je jedna od lako uočljivih karakteristika adolescentnog mišljenja o prirodnim i društvenim pojavama. Ako se pravilno usmeri, ona može postati unutrašnji motiv za formiranje pogleda na svet.

Stvaralačko mišljenje se kod većine adolescenata javlja kao prolazna ili relativno trajna kombinacija intelektualne imaginacije i navedenih svojstava adolescentskog mišljenja. Ispoljava se u umetničkim, naučnim, tehničkim i drugim saznajno orijentisanim ambicijama. Svojstvo stvaralačkog mišljenja je da ni jedan saznajni sadržaj ne posmatra kao nešto konačno i da ne uzmiče pred prazninama u znanju, pred oskudnošću informacija o pitanjima kojim se bavi. Uočene praznine se popunjavaju novim konceptima, propozicijama, uviđanjem odnosa među empirijskim podacima i hipotetskim konstruktima. Sa razvojnog stanovišta uopšte nije važno što te "novine" do kojih dolazi adolescent po svom sadržaju nisu originalne u društveno-istorijskom smislu; bitno je da adolescent svoje intelektualne kapacitete počinje da koristi na stvaralački i produktivan način. Ukoliko se sistematski obraća pažnja na pokazatelje kreativnosti, u srednjoj školi je moguće identifikovati učenike visoke obdarenosti za pojedine oblasti rada i njihovo dodatno obrazovanje usmeriti u tom pravcu.

Navedeni oblici mišljenja, po prirodi razvojne dinamike, trebalo bi da dominiraju u savladavanju programskih zadataka i sadržaja u srednjoj školi. Da bismo to zaista i postigli, nužno je uzeti u obzir sledeće momente. **Prvo**, nove intelektualne operacije javljaju se najpre u nerazvijenoj formi kao spontan odgovor na problemske situacije bilo kojeg porekla. Tako npr. sasvim uzgredno zapažanje kontura objekata u sumrak ili snažan doživljaj rastanka sa voljenom osobom, ili na izgled mirno i rutinsko čitanje nekog teksta sa filozofskim, religijskim, političkim ili naučnim sadržajem mogu podstaći adolescenta da formira niz novih pojmova, razvije principe njihovog međusobnog povezivanja i na nov način organizuje i strukturiše iskustvene sadržaje. Da li će se i u kojoj meri će se iz tih nerazvijenih i spontanih operacija izgraditi novi oblici mišljenja i strukturisati nova intelektualna sposobnost, ne zavisi samo od adolescenta nego i od učestalosti i kvaliteta problemskih situacija s kojim ga njegova okolina suočava, odnosno od stvarne praktične vrednosti korišćenja tih operacija i značaja ishoda njihove upotrebe. Ako školske i socijalne situacije ne deluju podsticajno, ne traže angažovanje tih operacija i ne pridaju značaj njihovim rezultatima, one će se uglavnom svesti na povremeno spontano javljanje, na epizodne intelektualne igre, da bi se vremenom sve više proređivale i sasvim izostale iz strukture intelektualnih kapaciteta osobe. Intelektualno dinamična kultura i dobra škola pogoduju razvijanju upravo ovih najsloženijih i najdelikatnijih

intelektualnih operacija. **Drugo**, svaku novu intelektualnu operaciju, jednako kao i svaku novu razvojnu potrebu, prati težnja da se ona upotrebljava, ispoljava, praktikuje. Intelektualne operacije deluju kao unutrašnji motivi; u dodiru sa podsticajnim iskustvenim sadržajima, i bez spoljašnjih pritisaka, one dolaze do punog izražaja. Adekvatno intelektualno angažovanje učenika oslobađa nastavnika potrebe da ih motiviše spoljašnjim sredstvima. **Treće**, iako se mišljenje adolescenata postepeno emancipuje od konkretnih operacija i postaje apstraktno, formalizovano i sve više okrenuto opštim ljudskim problemima, neophodno je da svaki pedagoški uobličen zadatak bude povezan sa neposrednim iskustvom adolescenta, sa zbivanjima u njegovoj sredini i u njegovom vremenu. Prenaglašeno bavljenje prošlošću i društveno dekontekstualizovanim problemima ostavlja adolescenta, koji je po prirodi svojih razvojnih potreba prvenstveno u sadašnjosti, ravnodušnim ili ga čak pokreće na "aktivnu" nezainteresovanost. **Četvrto**, adolescent nastoji da formira neku vrstu ličnog odnosa prema osnovnim saznajnim (naučnim) strategijama, kao što su npr. eksploracija, deskripcija, genetsko-kauzalna analiza, eksplikacija i sl. Iz te njegove teženje može proizaći podela nastavnih predmeta na "više" i "niže", pri čemu su viši i privlačniji oni predmeti koji pružaju priliku da se ispolje intelektualne sposobnosti, zadovolji potreba za ispoljavanjem intelektualnih funkcija kojim je ovladao i čije efikasnosti je svestan, dok će niži i neprivlačni biti predmeti u kojim dominiraju faktografija, deskripcija, klasifikacije bez eksplicitnih kriterijuma, statična i kategorična tumačenja i sl. Kada se u nastavi prvenstveno ili čak isključivo insistira na recepciji, memoriji i reprodukciji, ključne intelektualne operacije ostaju po strani. **Peto**, iako sami adolescenti, zbog naglog i emotivnog uključivanja u probleme, još uvek ne prave dosledno razliku između činjenica i vrednosti, veoma su kritični kada takvu "zbrku" otkriju u udžbeniku, u argumentaciji nastavnika ili u ponašanju bilo koga ko ima ambiciju da utiče na njih.

V

Razvoj ličnosti u periodu adolescencije karakteriše usložnjavanje ili diferecnijacija strukturalnih komponenti i funkcionalnih svojstava i njihovo objedinjavanje u manje ili više uravnotežen dinamički sistem. **Procesi usložnjavanja ogledaju se u tome što se uglavnom sve intelektualne, emocionalne i motivacione funkcije svojstvene odraslim osobama operativno pojavljuju u periodu adolescencije.** Praktično ispoljavanje tih funkcija predstavlja osnovu formiranja novih strukturalnih komponenti ličnosti koje spadaju u kategorije kao što su sposobnosti, znanja, potrebe, motivi, interesovanja. stavovi i vrednosti, i usmerava međusobno povezivanje tih komponenti u složenije strukturno-dinamičke sklopove kao što su npr. crte ličnosti, vrednosne orijentacije, tipološki sindromi i sl. Otuda **ponašanje adolescenata ne odražava samo trenutne situacione zahteve ili trenutno aktualizovane potrebe nego sve češće i sve doslednije izražava specifičnu strukturu karakternih crta, socijalnih stavova i vrednosnih orijentacija**. To ni u kom slučaju ne znači da sve razvojne promene odmah dostižu svoje maksimalne vrednosti, niti da se javljaju u obliku koji bi po društvenim merilima bio "zreo" i "prilagođen". Činjenica je da se u ponašanju adolescenata počinje ispoljavati čitav niz novih psihičkih funkcija i novih socijalno-psiholoških osobina. Međutim, razvoj tih funkcija i formiranje tih osobina, kao i njihovo organizovanje u složenije strukturalno-dinamičke sklopove, zavisi od njihove socijalne relevantnosti i poželjnosti, od gustine situacija socijalnog učenja koje ih praktično angažuju ili sputavaju, prihvataju kao postignuće ili kao promašaj, kao nešto na šta se pažnja obraća redovno ili nikada.

Razvoj novih intelektualnih operacija je osnova ne samo naglom povećavanju saznajnih mogućnosti adolescenata, nego i kvalitativnih promena u sferi karakternih osobina i temperamenta. Nove, složenije emocije i sve izraženije povezivanje potreba, interesovanja i motiva sa opštijim životnim ciljevima dovode do značajnih promena u socijalnom ponašanju i angažovanju učenika srednjoškolskog uzrasta.

Osnovno obeležje **emocionalnog razvoja** u periodu adolescencije je da emocije kao odgovor na iskustvene sadržaje ili njihovu anticipaciju prolaze kroz manje ili više temeljnu "kognitivnu obradu". Usled toga one postaju staloženije, često tanano iznijansirane i sve manje dostupne jednostavnom spoljašnjem posmatranju. **Selektivno i kontrolisano ispoljavanje emocija** je osobina koja se razvija postepeno, i to kroz njihovo slobodno ispoljavanje, njihovim posmatranjem kroz prizmu reakcija drugih osoba i analizovanjem njihovih posledica. Suzbijanje emocija, falsifikovanje njihove ekspresije i cinično izvitoperivanje njihovih stvarnih značenja mogu se sporadično pojavljivati kao vidovi odbrane od stvarnog ili umišljenog nerazumevanja i neprijateljstva okoline. Od stava okoline, od kvaliteta emocionalnog života značajnih osoba zavisi kako će adolescent saznajno "obraditi" svoje emocije. One sve više postaju način ocenjivanja objekata, aktivnosti i situacija koje su ih izazvale. Upravo ta sprega emocionalnog i intelektualnog funkcionisanja predstavlja osnovu iz koje se tokom adolescencije formira tzv. emocionalna zrelost tj. sposobnost osobe da kontroliše sopstvene emocionalne procese, stanja i reakcije. Samokontrola ni u kom slučaju ne znači sužavanje emocionalnog doživljavanja nego njegovo usklađivanje sa karakteristikama situacije. Raskorak između objektivnih svojstava situacije i npr. intenziteta emocionalnog reagovanja je jedan od pouzdanih indikatora neurotskih tendencija. To važi pre svega za odrasle osobe, a samo pod određenim okolnostima za starije adolescente. Adolescent postepeno razvija sposobnost samokontrole nad sopstvenim emocionalnim doživljavanjem i ponašanjem. Izostanak ili trajna nedovoljna razvijenost samokontrole kod nekih osoba se ispoljava kao emocionalna inhibiranost (nemogućnost da se doživi **kvalitet emocije**), a kod drugih kao impulsivna afektivnost (nemogućnost **logičkog rezonovanja** o situaciji i ponašanju).

Kvalitativno menjanje intelektualnog funkcionisanja, postizanje relativne emocionalne zrelosti i širenje dijapazona socijalnih iskustava dovode do promene u odnosu adolescenta prema svemu što opaža kao determinantu svog ponašanja, i svoje efikasnosti u odnosima sa sredinom.

Težnja ka autonomnosti i ravnopravnosti u socijalnim odnosima povećava osetljivost adolescenta na zahteve, ograničenja i podsticaje koji dolaze iz bliže ili dalje socijalne okoline. Spoljašnje determinante ponašanja se najčešće opažaju kao prinuda i potcenjivanje, pogotovo ako su praćene autoritarnim držanjem roditelja, nastavnika i drugih osoba. Pored ličnih potreba, interesovanja, želja, motiva, namera i sl., kao "svoje" adolescenti će prihvatiti i socijalne standarde, norme, vrednosti i sl. ukoliko se prema njima mogu odnositi slobodno, preispitivati ih pomoću argumenata i kroz otvorene rasprave.

Težnja ka kompetentnosti u odnosu na sredinu, na zahteve i prepreke koje ona postavlja, jedna je od najizraženijih karakteristika adolescentskog uzrasta. Ogleda se u biranju ciljeva, uspostavljanju nivoa aspiracija, izboru standarda poređenja i standarda uspešnosti, ulaganju napora u započetu aktivnost i etapnom organizovanju vremenske perspektive. To je karakteristika koja nikada ne izostaje, koja uvek mora pronaći sadržaje kroz koje će se ispoljiti. Ona se, međutim, suočava sa mnogim unutrašnjim i spoljašnjim preprekama. Neke od unutrašnjih prepreka su nedovoljne sposobnosti, neadekvatan motivacioni razvoj, nedovoljna emocionalna samokontrola. Znatno dalekosežnije posledice izazivaju prepreke socijalnog porekla jer se one odnose ne toliko na retke pojedince koliko na čitave segmente adolescentske populacije, a neke i na generacije u celini. Tu spadaju npr. nejasni profesionalni ciljevi, niska podudarnost između zalaganja na radu i materijalnog položaja, snažno delovanje neformalnih odnosa na socijalnu promociju, podređen i zavisan položaj mladih tokom celog razvojnog doba i sl. Snažna ali pogrešno usmerena težnja ka kompetentnosti negativno deluje na ukupni razvoj ličnosti adolescenta, umanjuje kvalitet njegovog ličnog i društvenog života. Što su takve pojave u redovima mladih učestalije, to jasnije ukazuju na izvesne nepovoljne procese u društvu, i organizaciji koja određuje njegovo funkcionisanje.

Razrešavanje vrednosnih antimonija nalazi se u osnovi izbora životnih ciljeva, nivoa aspiracija i načina njihovog ostvarivanja. Adolescent lako uviđa da je dečja podela sveta na poznato i nepoznato, lepo i ružno, dobro i rđavo veoma uprošćena i da zahvata samo deo egzistencijalnih dilema koje moraju da se razreše kako ma saznajnom i vrednosnom tako i na normativnom i praktičnom planu. Teško je, međutim, naći put u mnoštvu vrednosnih dilema koje prožimaju sve oblasti savremenog života. Prvo, koje će vrednosne antinomije privući pažnju najvećeg broja pripadnika jedne generacije mladih zavisi od konkretne društvene situacije, od ekonomske, političke i kulturne klime, ali i od njihovog stvarnog položaja u društvenoj strukturi i nivoa obrazovanja koji su stekli ili koji imaju u vidu. Po pravilu pažnju mladih privlače one vrednosne antinomije koje su neposredni izraz glavnih dimenzija socijalne diferencijacije (npr. ekonomske, političke, regionalne, nacionalne, kulturne, jezičke). Drugo, kako će mladi razrešavati vrednosne antinomije koje su postale njihova intimna i/ili javna preokupacija, zavisi od toga da li se uopšte u društvenom životu vode otvorene kritičke i konstruktivno intonirane rasprave o tim pitanjima, i da li se objektivno sagledavaju stvarne posledice pojedinih opštih vrednosnih opredeljenja.

Moralno mišljenje i moralno suđenje adolescenata karakteriše napor da se shvati logika moralnih pravila ili normi, razlozi njihovog postojanja i krajnji smisao njihove primene, da se uoči racionalna osnova pravnih sistema i principa socijalne organizacije. Bezrezervno poštovanje pravila i pokoravanje autoritetu nisu više valjani oblici moralnog ponašanja. Adolescent nastoji da pronađe ili prepozna principe koji na univerzalan način određuju šta je dobro a šta rđavo i koji, otuda, u istoj meri obavezuju i štete sve ljude, svakog pojedinca. Etičkim principima svoje moralne savesti adolescent nastoji da prevaziđe relativizam, krutost i druge manjkavosti moralnih pravila i pronađe put za prevazilaženje moralnih sukoba na unutarličnom, međuličnom i opštedruštvenom planu.

Suočavanje sa pitanjem **sopstvenog identiteta** je svojevrsna kristalizacija svih psihološko-socijalnih težnji karakterističnih za adolescentski uzrast. Adolescent postaje istraživač i eksperimentator, razmatra ideje o ljudskoj prirodi, o jednakosti i razlikama, o samostalnosti i pripadanju, o uzorima i ulogama koje postoje oko njega. Većim delom se sav taj istraživački rad odvija u mišljenju, ali se neki od misaonih eksperimenata delimično probiju u ponašanje i u odnose sa drugim osobama. U svom doživljavanju pojedinih uzora i u reagovanju okoline na njegove nove stavove i nova ponašanja adolescent traži informacije o tome šta jeste i šta bi mogao da bude. Postepeno uviđa da je svaka osoba jedinstvena i neponovljiva ali i da pripada nekome i negde. Na svoj identitet počinje da gleda kao na nešto što može biti veoma jednostavno ali vrlo složeno, razgranato. Da li će i kakvu će ravnotežu uspostaviti između **ličnog identiteta** (slike o sebi kakav jeste i kakav želi da bude) i socijalnog identiteta (svesti o pripadanju određenim društvenim grupama) zavisi od toga koje je društvene grupe prihvatio kao referentne grupe. Kako se takva pitanja razrešavaju zavisi u prvom redu od toga u kojoj meri ove grupe kojim mladi objektivno pripadaju uvažavaju njihove uzrasne i razvojne potrebe.

Razvojne tendencije koje su sažeto opisane uglavnom se javljaju spontano. Da li će se iz njih razviti trajne osobine zavisi od toga koliko i na koji način socijalna sredina podstiče njihovo ispoljavanje u svakodnevnim radnim i životnim aktivnostima učenika, kakvi su modeli ponašanja koje ona nudi i koja postignuća ceni i nagrađuje.

Ukoliko vaspitno-obrazovni rad zanemaruje uzrasne specifičnosti i razvojne potrebe učenika, oni se suočavaju sa nužnošću da svoje intelektualne, emocionalne i motivacione potencijale investiraju u neke druge situacije, u aktivnosti u kojim često samo prividno imaju status autonomnog i ravnopravnog aktera.

DIDAKTIČNO-METODIČKA ORGANIZACIJA NASTAVE I UČENJA

OSNOVNE KARAKTERISTIKE PEDAGOŠKI ORGANIZOVANOG PROCESA UČENJA

Učenje je razvojni proces, središnja konponenta vaspitno-obrazovnog rada. Sa stanovišta pripreme, organizovanja i realizovanja neposrednog rada sa učenicima, postavlja se pitanje: koje su to karakteristike učenja koje ga čine razvojnim procesom, sredstvom delovanja na razvoj učenikove ličnosti, na razvoj onih osobina koje će biti konstruktivna i stabilna osnova individualnog i društvenog ponašanja učenika.

U odgovoru na ovo pitanje možemo poći od uobičajene definicije koja kaže da je učenje **trajna ili relativno trajna promena u osobi i njenom ponašanju koja je rezultat prethodne aktivnosti ili iskustva te osobe.** U normativnoj varijanti ova definicija se dopunjava odrednicom da se radi o "progresivnim promenama". Sa stanovišta rešavanja problema koji se javljaju u pedagoškoj praksi, suštinski deo navedene definicije je isticanje da su efekti učenja "rezultat prethodne aktivnosti ili iskustva". Ta, u definiciji prethodna, u pedagoškoj praksi je uvek sadašnja aktivnost. **Definicija polazi** od efekata, jer oni su objektivan dokaz da je proces učenja postojao, ali **praksa mora doći do efekata**, a verovatnoća njihovog postizanja zavisi od kvaliteta pedagoške organizacije procesa učenja.

Kada organizovanju procesa učenja prilazimo sa unapred utvrđenim programskim ciljevima, zadacima i sadržajima, kao što je to redovno slučaj u školskoj praksi, onda moramo unapred imati sliku osnovnih i glavnih karakteristika procesa učenja kojim nameravamo ostvariti zadane ili očekivane efekte. Logični je da se unapred zadani efekti ne mogu ostvarivati bilo kojom aktivnošću, niti ma koja aktivnost pojedinačno, pa ni ona najbolja, može proizvesti sve značajne i očekivane efekte. Osnovano je pretpostaviti da među ciljevima i zadacima vaspitno-obrazovnog rada ima i takvih koji se u datim okolnostima ne mogu ostvariti ili ne mogu biti u potpunosti ostvareni. U organizovanom pedagoškom radu, učenja kao svesno i stručno oblikovanog razvojnog procesa ima onoliko koliko se mogu unapred specifikovati i koliko se stvarno unapred, uz visok stepen verovatnoće, specifikuju osnovne, ključne aktivnosti koje pouzdano i u datim uslovima najracionalnije vode ostvarivanju zadatih ciljeva.

To praktično znači da ukoliko u okviru jedne celovite sekvence rada sa učenicima planiramo da se usredsredimo na ostvarivanje određenog cilja i pratećih zadataka (npr. usvajanje određenih znanja, razvijanje i ustaljivanje određenih oblika ponašanja, formiranje određenih osobina ličnosti), onda treba da unapred znamo **koje su to aktivnosti koje na pouzdan i racionalan način vode ostvarivanju postavljenog cilja.** Jedan opšti ili udaljen cilj može se ostvarivati samo ako su pouzdano i precizno izvedeni etapni ciljevi, a sam proces njegovog ostvarivanja otpočinje aktivnostima usmerenim na neporedne, etapno najbliže ciljeve. I onda kada nismo svesni značaja postavljanja takvih pitanja ili ih ne postavljamo iz bilo kojeg drugog razloga, mi ćemo ipak tokom planiranog ili raspoloživog vremena zaposliti učenike određenim programskim sadržajima, učenici će neizbežno upražnjavati neke aktivnosti. Ponovo se suočavamo sa istim pitanjem: zašto smo učenike doveli u situaciju da čine upravo to što čine? Vrlo je verovatno da su nam naše krajnje namere jasne, ali pitanje je da li struktura stvarnih aktivnosti učenika, mimo koje ne postoji drugi put za ostvarivanje naših pedagoških namera, zaista vodi onim efektima koji su zadani ili koje očekujemo. Može li stručno i precizno, iskreno i otvoreno, bar samima sebi, odgovoriti na to pitanje?

Pedagoško značenje takvog gledanja na proces učenja je višestruko. U daljem tekstu najpre se navode ona značenja koja ilustruju složenost školskog učenja, a zatim se ukazuje na dva međusobno povezana pravca razmišljanja o unapređivanju pedagoške organizacije procesa

učenja i povećanju njegove efikasnosti sa stanovišta postavljenih ciljeva i zadataka. Posebno se ukazuje na proces učenja motornih veština.

Prvo: u školi se učenici svakodnevno sreću sa novim **programskim sadržajima** i zahtevima da ih usvoje. Otuda sledi da je svaka školska aktivnost prožeta učenje, sticanjem novih iskustava.

Drugo: iako se u školi svakodnevno javljaju novi sadržaji učenja, struktura stvarne učeničke aktivnosti se veoma malo menja. Učenici iz dana u dan ponavljaju isti, izrazito ograničen repertoar aktivnosti, te iako su promene u sadržajima stalne i progresivne, ukupna struktura procesa učenja se malo menja ili, posle nekog vremena, više se uopšte i ne menja. Time se ograničavaju mogućnosti učenja, očekivani rezultati se ostvaruju samo delimično.

Treće: učeći ono što mu je zadano, učenik **uči kako da uči**. Ako se načinu učenja ne posvećuje pažnja, efekti te vrste biće neizvesni i verovatno kod većine učenika skromni. Često sadržaji koji se uče i neposredni razlozi učenja imaju ograničenu, a ponekad samo školsku vrednost, međutim, učenje učenja uvek ima opštu i trajnu vrednost, njegov transfer je praktično bez ograničenja.

Četvrto: posmatrajući ponašanje nastavnika i drugih učenika, prateći ono što se zbiva na času, učenik **uči i ono što nije namenjeno učenju**. Iskustveni sadržaj situacija učenja je uvek širi od tematskog sadržaja lekcija zbog kojih su te situacije organizovane. Organizacija rada na času, korišćene metode i pedagoški postupci nisu samo "tehničke okolnosti" već su činioci koji značajno određuju karakter učeničkog angažovanja i kvalitet njegovog iskustva. Npr. frontalni, grupni i pojedinačni rad, rad u kooperativnoj ili kompetativnoj atmosferi, rad koji traži samostalnost i inicijativu, način praćenja i ocenjivanja učenika - sve su to komponente koje na različite načine utiču na strukturisanje situacije učenja i aktivnosti koje se u njima stvarno odvijaju.

Peto: kroz dugi niz godina svojeg školovanja učenik je izložen uticajima **organizacije života i rada u školi kao instituciji** koja ima svoje potrebne norme, vrednosti, shvatanja, tradiciju. Takve stvari kao što su stil rukovođenja školom, odnosi među nastavnicima, susretanja učenika različitih odeljenja i razreda, izgled ambijenta u kojem se radi, ugled škole u neposrednom društvenom okruženju i mnoge druge, obično se ne posmatraju kao sadržaji učenja, ali poznato je da utiču na ponašanje, intelektualno i emocionalno doživljavanje ili iskustvo učenika.

Šesto: društvena sredina u kojoj se učenici kreću ili koja dopire do njih putem sredstava masovnog komuniciranja utiče na proces učenja tako što aktivnostima učenja daje ili oduzima širi i trajniji smisao.

Sedmo: uloga školskog učenja u **razvoju ličnosti učenika** zavisi od toga u kojoj meri su u njemu zastupljene aktivnosti koje angažuju one psihičke funkcije koje u datom periodu tek ulaze u fazu sazrevanja i koje omogućavaju zadovoljenje istaknutih uzrasno-razvojnih potreba.

Nastava se može posmatrati sa stanovišta aktivnosti nastavnika. U svojoj pripremi za nastavu nastavnik će nastojati da odgovori ne samo na pitanje šta će on da čini u toku obrade određenog programskog sadržaja nego i na pitanje šta moraju da čine učenici da bi se ostvario postavljeni vaspitno-obrazovni cilj. Nastavnik ce uspešno voditi proces učenja ukoliko u učeniku ne vidi samo objekt poučavanja, već i osobu koja može da svrsishodno utiče na sopstvenu aktivnost.

Subjekatska pozicija učenika je jedna od osnovnih ambicija pedagoške organizacije rada sa učenicima. Osnovni uslov da bi se ostvario subjekatski položaj učenika jeste njegovo postupno, sve izraženije i sve doslednije suočavanje sa **nužnošću da odlučuju o svom radu i situacijama u kojim se taj rad odvija.**Tek kada učenici počnu da **odlučuju može se govoriti o razvoju osećanja odgovornosti za rad i pokazane rezultate.** To nas opet suočava sa jednim pitanjem koje traži da se osvrnemo na svoj rad i stvari koje se zbivaju oko nas: **da li i u kojoj meri učenici učestvuju u donošenju odluke koje se tiču njihovog rada**, koje određuju njihovo stvarno mesto i ulogu u nastavnom procesu.

Učenik koji iz dana u dan dolazi u školu, ulazi u svoju učionicu, sada na svoje mesto i od nastavnika dobija definitivne, u svim aspektima i do kraja uobličene zadatke, makar ti zadaci bili veoma sadržajni i zanimljivi, ne može biti ništa drugo do njihov manje ili više disciplinovan ili oduševljen **izvršilac**. Učenik koji može ne samo danima nego i godinama započinjati, obavljati i završavati svoj rad a da pri tome ne donose ni jednu odluku bitnu po smisao, sadržaj, način i ishode tog rada, nije ništa drugo do **predmet** više ili manje dobronamerne i inteligentne "pedagoške obrade". Pedagoške odluke na kojim počiva takav rad u stvari direktno ograničavaju da se razvojne mogućnosti učenika ispolje u procesu učenja kao njegov suštinski deo. Ako su težnja ka kompetentnosti, autonomnosti, razrešavanju vrednosnih antinomija i druge uzrasne karakteristike učenika srednje škole dinamički povezane sa njihovim ponašanjem, onda isključivanje mogućnosti da učenici odlučuju o pojedinim aspektima svog rada u nastavi, usmerava ih da svoje normalne i zdrave razvojne potrebe zadovoljavaju izvan pedagoški organizovanih situacija. Sa mnogo većim interesovanjem i upornošću okreću se aktivnostima izvan škole, čak i onda kada su one veoma siromašna zamena za ono što bi škola, uz nešto malo izmenjen odnos prema učenicima, mogla da im ponudi.

Da bi učenik postupno osvojio poziciju subjekta u sopstvenom vaspitanju i obrazovanju, potrebno je da organizacija vaspitno-obrazovnog rada uvažava njegove uzrasne i razvojne potrebe. Presudan korak u ostvarivanju tog cilja jeste postupno uvođenje učenika u odlučivanje o ovom radu i situacijama u kojim se taj rad odvija. U početku učenici mogu donositi jednostavne odluke o izboru između nekoliko ponuđenih alternativnih aktivnosti, da bi vremenom došli u situaciju da donose složenije i dalekosežnije odluke kojim uobličavaju plan, sadržaj i organizaciju rada u okviru veće programske i vremenske celine.

Produktivno angažovanje učenika treba da bude jedna od glavnih karakteristika pedagoško organizovanih situacija učenja. Osnovni uslov produktivnog angažovanja učenika u vaspitno-obrazovnom procesu jeste njihovo postupno uvođenje u **individualno i zajedničnо rešavanje saznajnih i praktičnih problema i sistematsko korišćenje racionalnih oblika rada.**

Kada se u nastavi koriste problemske situacije ili problemski zadaci onda su najčešće takvi da u prvom redu traže **primenu ranije stečenih znanja ili iskustava.** Bez obzira na mnoge razlike koje postoje u sadržaju i formi problemskih zadataka u različitim nastavnim predmetima, ta vrsta problemskih situacija ima nekoliko tipičnih obeležja koja ih čine "**zatvorenim"** problemima. Od učenika se traži: (1) da do rešenja problema dođu **bez pomoći sa strane**, (2) da u toku rada **ne koriste izvore** koji sadrže relevantne informacije, (3) da do rešenja **dođu direktnom primenom** ranije usvojenih znanja, (4) da **niz međusobno nepovezanih** problemskih zadataka reše u **ograničenom vremenskom periodu**. Navedene karakteristike "zatvorenih" problema ma koliko bile tipične za korišćenje problema u nastavi, nisu ni tipične ni bitne karakteristike realnih problemskih situacija u profesiji i društvenom angažovanju, ili u ličnom životu.

Osnovna odlika problemski orijentisane nastave je da se pojedine tematske celine sadržinski i metodički postavljaju kao **nizovi međusobno povezanih problemskih situacija**. Rad na

jednoj programskoj sekvenci sastoji se iz različitih aktivnosti sticanja i organizovanja znanja koje su neophodna za rešenje problemskih situacija. Problemski orijentisana nastava ne računa samo sa iskustvenom i intelektualnom gotovošću učenika nego u prvom redu **pokreće niz intelektualnih i praktičnih aktivnosti kojim se razvija, proširuje i oblikuje gotovost za samostalno, kritičko i konstruktivno ponašanje u svim problemskim situacijama koje su u funkciji ostvarivanja programskih ciljeva, zadataka i sadržaja**.

Tako usmerena nastava je usklađena sa savremenim shvatanjima o razvoju intelektualnih operacija i prirodi procesa učenja. Ona je usklađena sa saznanjem da praktične radnje organizuju i strukturiraju intelektualne procese i stvaraju neposrednu iskustvenu osnovu za interiorizaciju intelektualnih i logičkih operacija koje su u tim radnjama učvršćene tokom istorijskog razvoja društvene zajednice i formiranja njenog kulturnog iskustva. Intelektualni dometi koji se manifestuju kao društveno-kulturne činjenice tako postaju najpre sadržaj a zatim i efekat individualnog učenja i individualnog razvoja u celini. Postupno učenici dolaze do onog nivoa intelektualnog funkcionisanja na kojem misaoni procesi vode praktične radnje ili ih u većoj ili manjoj meri zamenjuju. Upravo to je jedan od suštinskih ciljeva vaspitno-obrazovnog rada, a njegovo ostvarivanje je uslovljeno uvođenjem **problemske orijentacije u nastavi iz koje rezultira razvojno podsticajna struktura stvarnih saznajno-praktičnih aktivnosti učenika.**

Kada učenike suočavamo sa gradnjom u kojoj oni nailaze na **"otvorene" probleme**, struktura njihove stvarne aktivnosti postaje raznovrsnija, razvojno kvalitetnija. **Prvo**, suočavaju se sa potrebom da samostalno formulišu opšti cilj rada na rešavanju uočenog problema i da postave etapne ciljeve. **Drugo**, etapne ciljeve moraju da izraze u vidu konkretnih aktivnosti koje treba obaviti da bi se ostvario opšti cilj. Te aktivnosti mogu da se odnose npr. na iznalaženje izvora informacija, utvrđivanja načina njihovog korišćenja, analizu uočenog problema u svetlosti novih informacija i saznanja, utvrđivanje operacija koje predstavljaju moguće puteve u rešavanju problema, podelu rada u okviru svake etape, itd. **Treće**, navedene i slične aktivnosti omogućuju da se u nastavu uvedu metode koje traže, podstiču i kanališu komunikaciju među učenicima i između učenika i nastavnika. Bitno je da problemska situacija, kao što je to najčešće u životu i profesionalnom radu, prestaje da bude samo individualna činjenica, ona pretaje predmet zajedničkog, grupnog ili kolektivnog angažovanja učenika. **Četvrto**, problemski orijentisana nastava zahteva ali i omogućava da se ranija i nova znanja organizuju u jedinstvenu celinu koja odmah dobija primenu u procesu rešavanja problema i procenjivanja vrednosti rešenja do kojeg se došlo.

Logika problemski orijentisane nastave praktično se ispoljava u sledećem: (1) u **instrukcijama** koje daje nastavnik, udžbenik ili posebno pripremljeni materijal, (2) u **strukturi stvarnih aktivnosti učenika**, u praktičnim radnjama koje učenici zaista izvode u situacijama bilo individualnog bilo grupnog rada, (3) u **strukturi intelektualnih, emocionalnih i motivaciono-voljnih aktivnosti** (funkcija) koje učestvuju u procesu rešavanja problema i koje formiraju neposredni, iskustveni doživljaj pedagoški organizovane situacije učenja, i, konačno, (4) u svojstvima konkretnog proizvoda koji predstavlja rešenje programske situacije, a koja učenici utvrđuju, analiziraju i ocenjuju sa ciljem da rekapituliraju ceo radni proces, prepoznaju činioce koji su uticali na postignuti rezultat i povećaju stepen svoje kontrole nad delovanjem tih činilaca u daljem radu.

Obično se ističe da obimnost nastavnih problema, statična i neproblemska obrada sadržaja u udžbenicima i česta oskudna opremljenost škole ne dopuštaju da se celo nastavio gradivo ili njegov veći deo obradi putem različitih modaliteta problemske nastave i problemskog učenja. To, međutim, nije ni neophodno niti bi za sve programske sekvence bilo prikladno. **Pedagoška suština** ovakvog strukturisanja aktivnosti učenika ostvarena je onda (1) kada učenici počnu da svoja rešenja **problemskih situacija prepoznaju kao** nova znanja, (2) kada uvide da ta nova znanja mogu **primeniti** u novim problemskim situacijama, i (3) kada

shvate da **iza znanja** koja su sistematizovana u udžbeniku stoje saznajno-praktične aktivnosti i individualno-socijalne aktivnosti slične ili istovetne onim kroz koje su i samo prošli.

Bitno je uočiti da su aktivnosti na rešavanju problema i rekonstruisanje aktivnosti koje stoje iza rešenja koja učenici upoznaju u završnoj formi **komplementarni didaktičko-metodički postupci**. Njihovo kombinovanje je pouzdan i racionalan put da se učenicima omogući da nauku shvate kao stalan proces organizovanog traganja za činjenicama, preispitivanja poznatih činjenica i utvrđenih odnosa, provere ranije izvedenih zaključaka i ocena. Pravolinijsko izlaganje gradiva kao zatvorenog sistema informacija i znanja, shvatanja i tumačenja, čak i onda kada je sadržinski veoma vredno i učenicima zanimljivo, nedovoljno **koristi intelektualne, motivaciono-delatne i socijalno-interakcijske potencijale učenika, zapostavlja negovanje novih oblika mišljenja i novih osobina ličnosti koje se javljaju i ispoljavaju u ponašanju učenika srednjoškolskog uzrasta**. Takođe valja imati u vidu da dobra "zaposlenost" i "zainteresovanost" učenika nisu uvek i pokazatelji širine i raznovrsnosti njihovog angažovanja u nastavnom procesu. Bitno je da se pedagoškom organizacijom situacija učenja i rada uopšte postigne da učenici angažuju ceo dijapazon razvojnih mogućnosti i da to angažovanje, da bi bilo blagovremeno i maksimalno efikasno, treba da ide ispred razvoja a ne da zaostaje za njim.

U organizaciji procesa učenja u školi usmerenog obrazovanja od značaja je **poznavanje procesa sticanja motornih veština** i to kako za organizaciju ostvarivanja programa praktične nastave, vežbi i ferijalne prakse tako i za nastavu u celini.

Veštine su namerno i dobro naučene, stabilno organizovane koordinisane motorne aktivnosti koje omogućavaju da se u odnosu na neki objekat ili određenu situaciju postigne cilj uz maksimalnu produktivnost i sa minimumom utroška energije i/ili vremena. Uspešno ovladavanje motornim veštinama uključuje čitav niz senzornih, centralnih i motornih mehanizama.

Motorne veštine mogu biti povezane u više ili manje složen sklop motornih pokreta i naučene do visokog stepena uvežbanosti (govori se o "automatizmu"). One se, međutim, odlikuju i mogućnošću menjanja i prilagođavanja u novoj situaciji, što govori o njihovoj fleksibilnosti i ulozi svesne kontrole u toku njihovog izvođenja. Ova svojstva odvajaju veštine od sličnih oblika naučenih motornih radnji koje se nazivaju navike, a koje karakteriše krutost, stalnost, nepromenjivost izvođenja i vezanost za relativno slične situacije.

Stepen postignute **senzomotorne i motorne koordinacije** je značajno obeležje dobro naučene veštine. Stvaranje **predstave ili slike o organizaciji** motorne veštine je jedan od najvažnijih zadataka u procesu učenja veštine. Ta slika se menja, upotpunjuje i logički strukturiše, za vreme učenja motornih pokreta. Upravo zahvaljujući tim promenama dolazi do izgradnje same veštine. Dobro naučena veština se izvodi lako, skladno, bez nepotrebnih pokreta, bez napetosti, kod svakog pojedinca ima specifičan opšti izgled, usklađen sa nekim drugim njegovim karakteristikama.

Osnovu učenja, razvoja i izvođenja motornih veština čine perceptivne i motorne sposobnosti, pri čemu dolazi najpre do spajanja ili sadejstva perceptivnih i motornih faktora, a zatim i do interakcije i sa drugim dispozicijama ličnosti (inteligencijom, motivacijom i dr).

Da bi se stvorila slika o organizaciji veštine, postiglo optimalno trajanje, koordinisanje i povezivanje pokreta, treba obezbediti određene uslove:

1) **Obezbeđivanje potrebnih informacija** je nužan uslov sticanja motornih veština. Informacije se koriste za stvaranje plana, šeme, predstave motorne veštine, za utvrđivanje spremnosti i donošenja odluke da se ona izvede, da se proveri ispravnost njenog izvođenja

itd. Važna stvar koju treba uzeti u obzir jeste **fiziološka i psihološka ograničenost** čoveka da registruje, primi i vrši kontrolu informacija, tj. ograničenost "kapaciteta" i "kontrole" informacija. Treba se čuvati **prekomernog** broja informacija pri učenju i izvođenju veština, jer one mogu da dovedu do povećanja grešaka, odlaganja izvođenja ili potpunog odustajanja od učenja. Stoga nastavnik treba da poseduje sposobnost za **selekciju pravih i dovoljnih informacija**, a onaj koji ih prima treba da ima visok stepen pažljivosti i sposobnost da ih diskriminira prema važnosti u određenoj situaciji.

2) **Formiranje odgovarajuće predstave** o strukturi pokreta koji treba učiti je sledeći važan zahtev u postupku obučavanja. To praktično znači da onaj koji uči neku radnju izvešće je onako kako ju je u glavi, u obliku predstave, uobličio. Razvoj i formiranje predstave ide od stvaranja vizuelne, preko vizuelno-motorne do motorne predstave učene veštine.

Osnovni način za stvaranje vizuelne predstave o nekoj motornoj veštini je **demonstracija izvođenja** te radnje. Demonstriranje radnje može da se izvodi na razne načine, koji moraju da zadovolje određene pedagoško-psihološke zahteve:

- demonstracija treba da bude izvedena na isti način i u istom položaju u kakvom se nalaze učenici;

- izvođenje treba da omogući da svi učenici dobro vide sve elemente i pokrete radnje;

- veštinu treba izvesti u savršenom obliku i u celini;

- cela veština ne sme da bude izvedena suviše brzo tako da učenici ne uspeju da "uhvate" sve pokrete, redosled, položaj tela itd.;

- voditi računa da emocionalni faktor ne deluje negativno.

Ako je vežba složena i teška, a izvede se brzo i u celini, može da ima negativne emocionalne efekte, nesigurnost, zbunjenost, nepoverenje u sebe itd. Da ne bi došlo do eventualnih negativnih emocionalnih efekata nastavnik treba da izvede veštinu **lagano** po potrebi **više puta**, a zatim da je izvede i **po delovima**:

- treba koristiti motivacione podsticaje: hrabrenje, bodrenje, ulivanje sigurnosti itd.;

- demonstriranje veštine može da se izvede i pomoću filma, televizije ili drugih savremenih vizuelnih sredstava;

- **postupak** demonstriranja treba da prati verbalni opis koji dopunjuje i olakšava proces formiranja veštine. Verbalni opis, u obliku različitih misaonih procesa, izvodi analizu neke veštine, daje objašnjenje zašto se taj pokret izvodi na taj način, kakav položaj telo treba da zauzme, kojim mišićima se započinje pokret, koji su mišići opušteni kada se iz jednog pokreta prelazi u drugi itd. Na verbalan način treba saopštiti ono što je vaspitno i obrazovno najefektnije i najprimeljivije za učenike. Verbalni opis je put angažovanja mišljenja i govora najpre u razvoju vizuelne predstave motorne veštine, a zatim i u procesu prelaza sa vizuelne na vizuelno-motorne predstave i kasnije samo na motorne predstave.

U stvaranje motorne predstave, a zatim i u izvođenju veština, odlučujući ulogu imaju **kinestezički** ili motorni osećaji. Kinestezička osetljivost (mišići, zglobovi, tetive) ispoljena u formi motornih opažaja, a zatim motornih predstava, omogućuje izvođenje motornih pokreta, ali se istovremeno u toku procesa vežbanja ova osetljivost poboljšava i razvija. Stvaranje vizuelno motorne i motorne predstave je uslov izvođenja veštine.

3) **Ponavljanje je nužan uslov** uspešnog učenja motorne veštine. Međutim, "jednostavno", "samo" ponavljanje, ponavljanje radi ponavljanja "drilovanje", nije vrsta ponavljanja značajna za učenje motorne veštine. Ovakvo ponavljanje može da ima i suprotne efekte. Efekti ponavljanja zavise od toga koje psihološke aktivnosti prate ponavljanje motorne veštine i u kakvim se uslovima odvija. Ponavljanje kao nužni deo učenja motorne veštine ima povoljne efekte ako je **plansko, sistematsko**, ako ima jasno **postavljen cilj kome se svesno teži**. Takođe u procesu ponavljanja uspešno je samo ono vežbanje (učenje) koje je praćeno i drugim važnim činiocima učenja: **podsticanje, raznovrsnost vežbanja, značenje onog što se uči, sposobnost razlikovanja elemenata u veštini itd.**

4) **Znanje rezultata** tj. informacija o rezultatu i izvođenju (uspehu ili neuspehu) neke motorne veštine su ne samo značajno, već je nužan uslov za uspešnost u učenju. Da bi imale pozitivan efekat na dalje učenje, informacije o rezultatu treba da budu:

- što preciznije, tačnije i na specifičan način date;

- neposredno po izvršenoj radnji saopštene;

- da deluju podsticajno, da motivišu učenike;

- u početku učenja, kritike treba da budu retke a posticaji i pohvale češće.

5) Veći uspeh u učenju motornih veština postiže se ako se uči **"vremenski raspoređeno"**, sa pauzama, nego ako se uči koncentrisano u neprekidnom vremenu. Učenje koje je vremenski raspoređeno usporava javljanje umora, sprečava monotoniju koja je često prisutna pri izvođenju repetitivnih motornih pokreta, a pauze između učenja deluju blagotvorno na ono što je prethodno učeno. Za vreme pauze onaj koji je učio sklon je da o tome razmišlja, da analizira, da dovodi u vezu sa drugim, da u "mislima vežba", što sve ima pozitivan uticaj na uspešnost učenja.

Kod motornih veština kraći vremenski periodi učenja daju uspešnije rezultate. Značenje pojma "kratki period" u učenju motornih veština određen je prirodom i zahtevima veštine, sposobnošću, motivacijom i drugim osobinama ličnosti značajnim za učenje. Kratke veštine zahtevaju kraće vreme vežbanja, ali češće. Vreme koje se koristi za vežbanje u kontinuitetu je ograničeno, jer ima situacija kada je dalje praktično vežbanje nekorisno, npr. kada se smanji interes za dalje vežbanje, kada se javi umor itd. Što se tiče dužine pauze, naročito ako se radi o složenim motornim veštinama i na ranijem stupnju učenja, korisnije je zgusnuto učenje sa kraćim pauzama, a kada se ovlada "osnovnim" ("pravim") pokretima onda periodi vežbanja mogu da budu raspoređeni u dužem vremenskom periodu, a to znači sa većim pauzama. Treba se držati pravila da pauze nikada ne budu toliko dugačke da se zaboravi ono što se prethodno učilo.

Znači, većina motornih aktivnosti najbolje se uči **u kratkim periodima koji su raspoređeni kroz duži period vremena**, što dokazuje da je raspoređeno učenje u svakom slučaju u prednosti nad skoncentrisanim. Dužina intervala između dva učenja u zavisnosti je od **stupnja učenja, težine i složenosti veštine i osobine onog koji uči**. Zato učenju svake veštine treba prići uvažavajući individualne razlike.

U vezi pitanja da li učiti **metodom celine ili po delovima**, valja reći da i jedan i drugi način imaju prednosti i nedostataka i da zavise od većeg broja faktora; složenost i dužina vremena potrebnog za izvođenje motorne veštine, sposobnosti, prethodno iskustvo, stepen povezanosti i koordinacije delova u veštini itd. Pretpostavlja se da je najpoželjnije da se učenje veštine počne metodom celine, posebno ako ta veština zahteva visok stepen koordinacije i povećan napor za njeno organizovanje u celinu. Potom je potrebno izvesno

vreme posvetiti savlađivanju osnovnih ili "nižih" jedinica, tj. pojedinih delova, međutim, što je moguće pre treba preći na učenje veštine u celini. Kombinovana metoda celina-delovi-celina najpogodnija je za učenje.

6) **Napredovanje u učenju motornih veština** najbolje je pratiti: 1. merenjem vremena (brzine) koje je potrebno da bi se izvela neka radnja; 2. ispitivanjem tačnosti izvođenja veštine, 3. učinkom koji se postiže njenim izvođenjem.

Za učenje motornih veština, posebno onih složenijih, tipično je da se posle početnog napredovanja javlja izvestan zastoj ili plato. Uzroci javljanja platoa su različiti: smanjenje motivacije, potreba da se naučeni elementi veštine povežu u celinu (uspostavi koordinacija pokreta), umor, duže pauze u vežbanju (ponavljanju). Plato može ukazivati i na relativno krajnje dostignuće u izvođenju radnje posebno kada se radi o jednostavnijim. Međutim, kod složenih veština plato je obično jedan stupanj u napredovanju u učenju, odnosno zastoj posle koga dolazi do daljeg napredovanja. Kada kod učenika uoči pojavu platoa u učenju nastavnik mora da razmotri uzroke i proceni šta treba dalje preduzeti: motivisati učenika, zahtevati dodatno vežbanje, skratiti pauzu u vežbanju, produžiti pauzu (odmor), promeni metodologiju sopstvenog rada sa učenikom i sl.

PLANIRANJE, ORGANIZACIJA I OBLICI NASTAVE

PRISTUP PLANIRANJU NASTAVE

Planiranje vaspitno-obrazovnog rada kako na nivou škole tako i na nivou jednog predmeta ili časa mora podjednako biti sistematično i odražavati jedan logički sled operacija.

Prvi korak jeste određivanje cilja i njegovo preciziranje - odnosno **operacionalizacija cilja** globalne ili pojedinačne pedagoške aktivnosti.

Za svaku aktivnost koja se namerava izvesti (nastavnu, vannastavnu, praktični rad, ferijalna praksa i slično) treba jasno definisati ono što se želi dobiti kao krajnji rezultat. To može biti suma znanja, razumevanje pojave ili zakona, upoznavanje operacije ili ovladavanje nekom radnom operacijom, ostvarivanje vaspitnih zadataka itd. U svakom slučaju postavljeni cilj odnosno zadaci moraju biti jednostavno i krajnje precizno definisani, suženi, koliko je to god moguće, na željeni rezultat. **Operacionalizacija cilja je posebno značajna na nivou planiranja časa ili drugih aktivnosti, jer je tu moguća potpuna konkretizacija.**

Jednom postavljen, konkretizovan cilj je krajnja tačka do koje treba doći polazeći od **početnog stanja. Precizno utvrđivanje početnog stanja**, u lancu planiranja pretpostavlja konstatovanje razvojnih i uzrasnih karakteristika učenika date grupe, poznavanje sastava grupe sa stanovišta nivoa znanja ili ovladanosti veštinama, razvijenosti sposobnosti i socio-kulturih uticaja pod kojima su učenici, navika i motivacije za određena pitanja. Pouzdano utvrđivanje početnog stanja može se postići timskim radom nastavnika i stručnih saradnika, pre svega (pedagoga, psihologa i socijalnog radnika). Precizno utvrđen cilj i precizno utvrđeno početno stanje su dve tačke (početna i završna) između kojih se odvija proces pedagoškog stvaralaštva nastavnika koji obuhvata sledeće korake:

1. **Selekcija informacija i operacija koje će biti prezentirane i prenete učenicima bilo radi informisanja bilo radi usvajanja.** Treba imati na umu da su programi okvir a ne recept za precizno utvrđenu sumu znanja, posebno kad se radi o teorijskim predmetima. Kod savladavanja praktičnih operacija programi daju precizne informacije, pa je ovde nastavniku mnogo jednostavnije. Međutim, i u takvim slučajevima, poznavanje prethodnog stanja,

odnosno stepena ovladanosti pojedinim operacijama jeste korektiv za doziranje aktivnosti i izbegavanje ponavljanja vežbi i operacija koje su u okviru prethodnih aktivnosti savladane.

Izbor informacija relevantnih za problem koji se proučava znači, pre svega, čišćenje od nebitnih detalja i opširnosti čime se može povećati opterećenost učenika i nastavnika ali ne i povećati efekat rada.

Selekcija informacija pretpostavlja brižljivo proučavanje programa svog i srodnih nastavnih predmeta, nastavnih sadržaja, bilo koje vrste, proučavanje udžbenika i referentne literature, paralelno sa ovim sadržajima, da bi se ostvarila korelacija među srodnim predmetima, ustanovilo koje je informacije neophodno saopštiti na času a koje učenici mogu i dobijaju čitanjem udžbenika ili priručnika.

2. **Identifikovanje pogodnosti i smetnji** koje se javljaju u praktičnim uslovima rada svakog učenika i nastavnika je jedan od važnih koraka na putu ka ostvarenju cilja.

Isti elementi mogu biti i pogodnosti i smetnje u radu i to su:

- znanje i sposobnosti sa kojima nastavnik (teorijske i praktične nastave) stručni saradnik ili saradnik u nastavi raspolažu,

- prostor i oprema objekta u kome se aktivnost izvodi ili treba da izvede (veličina prostorije s obzirom na grupu, njena adekvatnost planiranoj aktivnosti, opremljenost prostora odgovarajućim nameštajem, nastavnim sredstvima ili mašinama i aparatima za obavljanje određenih praktičnih radnji),

- izvori informacija i znanja (literatura, nastavna sredstva, saradnici - u školi i van nje),

- vreme koje se može upotrebiti, koje stoji na raspolaganju, za određenu aktivnost.

Utvrđivanje svakog od ovih elemenata po kategorijama pogodnosti i smetnji omogućuje pravilan i adekvatan izbor informacija i operacija koje će biti prenete učenicima, izbor, metoda, oblika, sredstava i sistema rada (pedagoške strategije).

Planirati aktivnost ako za nju nema odgovarajućeg prostora ili opreme znači već unapred računati na neuspeh. Zbog toga se u planiranju mora voditi računa o izboru postupaka koji se mogu sprovesti u postojećim uslovima, imajući u vidu sve što je pobrojano kao moguće smetnje ili pogodnosti.

3. **Izgrađivanje pedagoške strategije** je u stvari didaktičko-metodička operacija koja podrazumeva:

- izbor metoda u zavisnosti od napred pomenutih elemenata,

- izbor oblika, na isti način i

- izbor nastavnih sredstava, shvaćenih u najširem smislu kao sve vrste izbora za učenje i nastavu (knjižna, neknjižna građa, aparati, instrumenti itd.).

Izbor nastavnih sistema takođe može da bude vršen u zavisnosti od pobrojanih mogućih pogodnosti ili smetnji, ali se taj izbor po pravilu ne vrši na nivou planiranja časa ili pojedine aktivnosti, već na nivou planiranja godišnjeg ili polugodišnjeg rada.

4. **Evaluacija primenjene strategije,**odnosno odabranih metoda, oblika, sredstava ili sistema rada je veoma važan korak u radu na planiranju i pripremanju. Ona se sprovodi u zavisnosti od postavljenog cilja, početnog stanja, izabranog sadržaja (informacija i operacija), izvora i smetnji. Tako proveravana strategija omogućuje stalno prilagođavanje postupaka datoj situaciji i datim ciljevima, te se ne može govoriti o univerzalno dobrim i odgovarajućim metodama, organizaciji i oblicima rada, već samo o adekvatnim, s obzirom na cilj, pogodnosti i smetnji.

Ista sredstva, metode i oblici mogu u zavisnosti od početnog stanja, postavljenog cilja i spretnosti i znanja nastavnika dati veoma dobre ili veoma loše rezultate. Upotreba jednog nastavnog sredstva, na primer filma, može imati potpuno negativne efekte, čak i kad se radi o veoma dobrom i po sadržaju adekvatnom filmu, ako nastavnik nije spreman za njegovu upotrebu, bilo da se javljaju problemi rukovanja sa aparatom ili da nastavnik ne poznaje sadržaj filma i slično.

5. **Rezultat, ostvarenost cilja, se procenjuje** u odnosu na ceo proces uključujući u to i operacionalizaciju cilja.

Stalna evaluacija postupka planiranja i pripremanja i evaluacija svake od faza, svakog od preduzetih koraka omogućuje stalne korekcije i prilagođavanje postupka radi postizanja boljih rezultata. Vođenje evidencije o primenjenom postupku, uspešnosti tog postupka, o primenjenim sredstvima, analiza konkretizacije cilja itd., služi nastavniku kao osnova za stvaranje "lične metodike" koja kao rezultat sistematskog planiranja i analize postaje veoma vredan instrument rada nastavnika.

6. **Mesto i uloga učenika u planiranju**. Budući da se izvori znanja nalaze ne samo u školi, nego i van nje, da mladi uče posredstvom sredstava masovnih komunikacija, da nastavnici u školi gde u većoj ili manjoj meri postoje mnogobrojni izvori (biblioteke, kolekcije nastavnih sredstava, mašine itd.) nisu jedini i prevashodni izvori znanja, za planiranje rada, pripremu realizacije i izgradnju odgovarajućih odnosa među nastavnicima i učenicima, nastavnik mora imati u vidu da su njegovi položaj i uloga, kao i položaj i uloga učenika promenjeni. Najznačajnija promena je upravo u postojanju objektivnih uslova da učenik postupno preuzima i deo uloge planera i organizacije procesa sopstvenog učenja i obrazovanja.

Nastavnik u uslovima savremene tehnologije obrazovanja ima pre svega zadatak da: planira, priprema, usmerava, kontroliše, vrednuje, motiviše, objašnjava, pomaže učeniku u ličnom planiranju. Nastavno sredstvo može da: motiviše, saopštava, pokazuje, objašnjava, ilustruje, zamenjuje stvarnost, služi kao instrument.

Učenik, ako su ove "dužnosti" nastavnika i sredstva zaista podeljene onako kakve su im mogućnosti, će se obraćati nastavniku više za pomoć u planiranju i organizovanju aktivnosti dok će se sredstvom više koristiti neposredno, crpeći od njega samo informacije. Dakle, može se povećati vaspitni uticaj nastavnika, prepuštajući sredstvu ulogu informatora a učeniku planera i organizatora procesa sopstvenog učenja.

7. **Planiranje i neposredna priprema nastavnika za vaspitno-obrazovni rad**. Ove aktivnosti su uslov racionalnog raspolaganja vremenom jer obezbeđuju: ravnomernost nastavnog sadržaja, sistematičnost, postupnost u radu, selektivniji izbor i primenu nastavnih metoda i sredstava, oblika i tehnika rada. Ono nije prosto raspoređivanje nastavnih sadržaja po časovima, već je to celokupni postupak prethodno navedenih faza u radu.

Planiranje nastavnog rada karakteriše opšti pristup za razliku od programiranja nastavne teme kao konkretizovane razrade pojedinih programskih sadržaja. Planiranje nastavnog rada karakteriše opšti pristup za razliku od programiranja nastavne teme kao konkretizovane

razrade pojedinih programskih sadržaja. Planiranje možemo podeliti na više vrsta. S obzirom na vreme, ono može biti: godišnje, polugodišnje, tromesečno, mesečno i sedmično. S obzirom na stepen razrade planiranje može biti globalno i operativno; a prema postupku vremensko i tematsko.

U praksi naših škola uobičajeno je da nastavnik vrši:

1) globalno 2) operativno planiranje kao i 3) neposredno pripremanje za izvođenje nastavnog rada - priprema za čas kao i druge oblike vaspitno-obrazovnog rada koji su tesno povezani sa nastavom npr. - dodatni rad. slobodne aktivnosti i sl.

Globalno planiranje (godišnje) vrši se pre početka školske godine i obuhvata raspoređivanje nastavnih tema, broj predviđenih časova po temi, raspoređivanje časova sa obradu, utvrđivanje i sistematizaciju.

Operativno planiranje obuhvata didaktičko-metodsku razradu nastavnih tema na nastavne jedinice a vremenski obuhvata najmanje jedan mesec.

Nastavnik radi na izradi operativnog plana uz uvažavanje napred navedenih elemenata i postupaka (npr. korelacija sa istim predmetom po razredima, srodnim predmetima, upoznavanje uslova, predznanja učenika i sl.). Operativni plan sadrži: vreme (npr. nastavne nedelje), redosled nastavnih jedinica u okviru teme i za svaku od njih naznačen tip časa, oblik rada - metod rada, nastavna sredstva, mesto rada (lokacija), primena inovativnih postupaka, saradnike u realizaciji i napomenu u koju se unosi sve ono što je važno za saopštenje o nastavnoj jedinici, odstupanje od plana itd.

Operativno planiranje zahteva veću kreativnost i elastičnost nastavnika u odnosu na usvojeni Nastavni plan i program. To podrazumeva izvesnu slobodu nastavnika u korišćenju broja časova datih u okviru nastavne teme; nastavnik će broj časova odrediti i prema uslovima škole, zahtevima koji se pred učenika postavljaju i tempu kojim učenici usvajaju te zahteve. Otuda nastavnik ima potrebu da poveća ili smanji broj časova po nastavnoj temi, odnosno nastavnoj jedinici. Ovakve razlike će postojati između nastavnika u okviru jedne i različitih škola. Poželjno je da nastavnik pri izradi operativnog plana sarađuje sa učenicima čime bi se obezbedila potpunija subjektivizacija učenika u nastavnom procesu.

Neposredna priprema nastavnika za rad podrazumeva izradu pisane pripreme koja predstavlja didaktičko-metodičko strukturiranje časa, a sastoji se u specifikovanju odgovarajuće nastavne tehnologije koja najviše odgovara unutrašnjoj logičkoj strukturi gradiva određene nastavne jedinice.

Koji će elementi biti sadražni u neposrednoj pripremi zavisi od više faktora među kojima kao značajne ističemo: složenost i težinu gradiva; iskustva nastavnika u korišćenju oblika, metoda, sredstava i sistema; ciljeve konkretnog časa i karakteristike učenika relevantne za ostvarivanje tih ciljeva; didaktičko-tehničku opremljenost škole i dr.

Osnovni zadatak pripreme i razlog za izradu je da se planira organizacija časa i što konkretnije predvide aktivnosti i odnosi nastavnika i učenika. Da bi se to postiglo pisana priprema treba da sadrži sledeće elemente:

1. predmet,

2. nastavnu jedinicu,

3. ciljeve i zadatke časa - bloka (obrazovne i vaspitne),

4. artikulaciju časa

- glavne sadržinske celine i potrebno vreme za njihovu realizaciju, a sve to povezano sa

- oblicima, metodama, sredstvima i sistemima rada,

6. saradnike u radu (ukoliko postoje).

U izradi pisane pripreme nailazimo na specifičnosti kod pripremanja časova vežbi i praktične nastave (vidi deo o motornom učenju).

Planiranje, a posebno neposredno pripremanje za čas, često zahteva timski rad.

Na nivou škole timski bi se radilo na izradi strukture programa škole, postavljanju zadataka i izradi smernica za pojedine delove te strukture, postavljanju rokova objedinjavanja rada, izdvajanja zadataka za praćenje i istraživanje i sl. Planiranje, programiranje i evaluiranje pojedinih vidova vaspitno-obrazovnog rada godišnje i operativno rešavali bi timovi sastavljeni u okviru pojedinih Aktiva nastavnika. Bez timskog rada teško je uspešno ostvariti ovaj zadatak kod pojedinih oblika nastave (npr. praktične nastave.)

Aktivi nastavnika rešavaju značajna pitanja nastave. Kada su organizovani za grupu srodnih naučnih disciplina oni se, po strukturi članova veoma približavaju timu. Međutim, značajno je da se niz pitanja iz delatnosti Aktiva timski rešavaju i kada je sastavljen samo iz jednog profila stručnjaka. Tim bi se formirao u zavisnosti od zadataka tako da bi ga nekada činili predstavnici svih aktiva u školi, nekada predstavnici aktiva srodnih disciplina, nekada članovi jednog aktiva a uvek prošireni uključivanjem direktora, nekog od stručnih saradnika, roditelja i sl. U vezi sa nastavom u okviru Aktiva timski bi trebalo raditi na: izboru i određivanju nivoa obrade tema u odnosu na mogućnost učenika; izboru nastavnih oblika, metod i sredstava; razradi principa odabranih modela i razmatranju mogućnosti njihove primene na određenim nastavnim jedinicama; organizaciji oglednih časova za demonstriranje izabranih modela (oblika, metoda ili nastavnih sredstava); izradi programa osposobljavanja učenika za samoobrazovanje; organizovanju diskusija i stručnih rasprava; organizovanju takmičenja; donošenju plana pismenih i kontrolnih vežbi i pismenih zadataka; izboru sadržaja i oblika rada slobodnih aktivnosti; postavljanju didaktičko-metodičkog pristupa u organizaciji i realizaciji dodatnog rada; izradi metodologije praćenja i ujednačavanja nivoa i stepena ostvarenosti pojedinih aspekata vaspitanja i obrazovanja; timskoj obradi nekih sadržaja pri čemu različite aspekte teme obrađuju stručnjaci.

ORGANIZACIJA I OBLICI NASTAVE

Organizacija nastave u okviru jednog nastavnog predmeta određena je ciljevima, operativnim zadacima, specifičnom sadržinom programa, raspoloživom nastavnom tehnologijom i opredeljenjem za određenu pedagošku strategiju kao i samim subjektivnim uslovima i mogućnostima nastavnika i učenika. Po novom programu nastava se izvodi u uslovima osavremenjenog predmetno-razredno-časovnog sistema sa nizom diferenciranih oblika nastave (obavezne, fakultativne) i ostalih vaspitno-obrazovnih aktivnosti (dopunski rad, dodatni rad, slobodne aktivnosti i dr.).

Savremene didaktičke teorije, teorije učenja, razvijena obrazovna tehnologija i nastavna praksa omogućavaju da se u postojeću organizacionu osnovu unose i fleksibilniji oblici nastave i učenja koji omogućuju raznovrsnu strukturu učeničkih aktivnosti u cilju njihovog produktivnog (intelektualnog, kreativnog i praktičkog) angažovanja u uslovima ostvarene

diferencijacije i individualizacije nastave, sjedinjavanja individualizovanog i zajedničkog rada i napredovanja učenika.

U cilju ostvarivanja ukupnih zadataka i unapređivanja kvaliteta pa samim tim i efekata nastave, nastavnik(ci) je mogućnosti da izgrađuje strategiju nastave kombinujući i primenjujući, kako u literaturi i praksi već ustaljene poznate oblike organizacije nastave na času - **frontalni, grupni i individualni rad**, tako i osavremenjene oblike organizacije nastave i učenja kao što su: **diferencirana nastava, individualizovana nastava, timska nastava, rad u parovima** i drugi uz adekvatan izbor načina (sistema) učenja: predavačkog, programiranog, problemskog, učenja putem otkrića i drugih.

Svaki nastavnik u okviru postojećih uslova za nastavu predmeta koji predaje i u saradnji sa članovima radnih timova mora da traga za ovakvom strategijom nastave i učenja koja će biti optimalna za različite kategorije učenika (prema njihovim individualnim razlikama). Pri tom je godišnja priprema nastavnika odlučujuća. Već u toj početnoj etapi rada on se opredeljuje šta će npr. obraditi putem predavanja i frontalnim radom sa učenicima što individualizovanom nastavom, što diferenciranom nastavom po nivoima, šta problemskom nastavom (individualno i u grupi) i sl.

Takvim pristupom organizaciji nastave sa diferenciranim individualnim i zajedničkim aktivnostima nastavnike prevazići slabosti predavačko-ispitivačke nastave, kampanjskog učenja, nezdravog takmičenja i individualizma i omogućiti racionalno osamostaljivanje učenika u mišljenju i radu.

Frontalni oblik rada u nastavi je istovremeni, naporedni rad nastavnika sa svim učenicima u razredu pod istim radnim uslovima. To podrazumeva da se svi učenici stavljaju pred iste zadatke, na istom nastavnom gradivu sa istom pedagoškom strategijom. Ovo je najčešći oblik rada nastavnika i primenjuje se uglavnom prilikom prenošenja novih informacija i novih znanja učenicima. **U ovom obliku rada dominira nastavnik koristeći se verbalnim metodama rada**. Frontalni oblik nastavnog rada ne sme postati dominirajući oblik.

Prednost ovog oblika je u tome što je ekonomičan jer se može primeniti u odeljenjima sa relativno velikim brojem učenika i što omogućava nastavniku da u okviru raspoloživog vremena obradi veće programske celine i u uslovima manje tehnički opremljenih škola metodama demonstriranja. Ovaj rad pruža mogućnosti za stvaranje određenih emocionalnih i intelektualnih raspoloženja kod svih učenika čime se produbljuje doživljaj sadržaja gradiva (npr. obrade sadržaja koji se mogu koristiti za ostvarivanje zadataka razvijanja patriotizma i sl.).

Međutim, rad sa svim učenicima zahteva da se odmeri prema "prosečnom" učeniku i u obradi gradiva i u angažovanju a samim tim ne zadovoljavaju se potrebe drugih kategorija učenika - obdarenih i onih s teškoćama u razvoju. To dovodi do smetnji u procesu individualizacije rada i ometa optimalnu aktivizaciju učenika.

Individualni oblik rada sa učenicima, predstavlja pojedinačni rad učenika, uz odgovarajuću pomoć nastavnika, bilo da radi na posebnom zadatku ili na zadatku koji je deo opšteg zadatka za razred. Atmosfera individualnog rada obezbeđuje maksimalne uslove za razvoj radnih i organizacionih sposobnosti učenika, razvija samostalnost u radu i učenju i ima veliku motivaciono-aktivizacionu moć. Primena ovog oblika nastavnog rada zahteva izvesnu sistematičnost, postupnost i odgovarajuću pripremu učenika i nastavnika. Individualni rad može biti usmeren ili vođen i slobodan, skoro potpuno samostalan rad učenika na času. U ovom obliku nastavnog rada najčešće se primenjuju laboratorijske i eksprimentalne metode, metode rada na tekstu i na grafičkim radovima kao i kombinacija metoda pokazivanja i objašnjavanja, kada učenici jedni drugima ili nastavniku pokazuju i objašnjavaju

odgovarajuće radne operacije ili poslove. Što se više uzimaju u obzir karakteristike učenika kao pojedinca (prethodna znanja), sklonosti i sposobnosti, nivoi motivacije i druge osobine ličnosti) u oblikovanju zadataka na čijem izvršenju treba da se angažuju to ovaj oblik rada u većoj meri, dobija karakteristike individualizovanog pedagoškog postupka.

Grupni oblik nastavnog rada je rad sa manjim brojem učenika gde se nastavno gradivo obrađuje sa precizno podeljenim radnim zadacima i obavezama a rezultati rada diskutuju u odeljenju. Primena ovog oblika rada ima sociološko, psihološko, pedagoško i didaktičko opravdanje.

Grupni rad povećava broj neposredno angažovanih i aktivnih učenika u istom momentu, omogućuje da učenici zajedničkim radom stiču znanja, veštine i navike. Ovakav rad podstiče, usmerava razne oblike komunikacije, razmene i saradnje među učenicima i između učenika i nastavnika. Grupni rad nužno zahteva zajedničko planiranje, podelu rada, povezivanje rezultata pojedinaca u rezultate grupe i često rezultate grupe u rezultate odeljenskog kolektiva. Ishodi takvog rada su mera zajedničke uspešnosti svih članova. Sve te karakteristike doprinose da nastavni proces postaje značajan faktor socijalizacije učenika.

Dobro organizovanu i pripremljenu grupu treba da karakterišu sledeća obeležja: adekvatan sastav članova u odnosu na cilj; dogovorena komunikacija između članova, sa nastavnikom i drugim radnim grupama.

Zadaci za grupni rad mogu biti: 1. istovrsni za svaku grupu, 2. diferencirani prema sadržaju kada svaka grupa rešava druge zadatke, 3. diferencirani prema interesovanju učenika i 4. diferencirani prema nivou znanja i sposobnosti učenika.

Rad u grupi se obavlja po sledećem redosledu: **pripremna faza** (postavljanje cilja i zadataka, podela rada, podela učenika u grupe, **operativna faza** (realizacija zadataka, traganje za informacijama, razmena iskustava i aktivnosti među članovima) i **verifikativna faza** (izveštavanje, diskusija, usvajanje zaključaka, vrednovanje). Grupni rad treba primenjivati u korelaciji sa ostalim oblicima rada i primenjivati ga tada kada je on opravdan, odnosno racionalan u odnosu na cilj, zadatke i određene nastavne sadržaje.

Diferencirana nastava. Sa stanovišta društvene obaveze škole da omogući optimalni svestrani razvoj i osposobljavanje za rad svakom pojedincu u nastavi se moraju uvažavati individualne oblike po sposobnostima, motivaciji, interesovanjima, tempu učenja, ranije stečenom iskustvu i znanju, kao i društveno-kulturnim vrednostima sredine u kojoj se učenik razvijao. Sa didaktičkog aspekta ovo se može postići različitim merama diferencijacije nastave kao i individualizacijom procesa učenja.

Pored toga što je novim planovima i programima izvršena spoljašnja diferencijacija nastave i ostalih oblika vaspitno-obrazovnih aktivnosti, nastavnika mora da interesuje i unutrašnja diferencijacija nastave u jednom odeljenju (ili 2-3 paralelnih) koja podrazumeva strukturiranje procesa učenja za različite kategorije učenika.

Za shvatanje oblika spoljašnje i unutrašnje diferencijacije nastave neophodno je reći da diferenciranje ne znači samo organizacione mere grupisanja učenika jer se pod tim podrazumevaju i diferencirani ciljevi, sadržaji, metode i sredstva nastave. Diferenciranje ima značaj kako za individualizaciju u kognitivnom razvoju ličnosti, tako i za socijalni razvoj učenika. U praksi se razlikuje:

1. Spoljašnje diferenciranje nastave koje podrazumeva organizaciju u kojoj se učenici iz razredne zajednice raspoređuju u nove homogene grupe bar po jednom kriterijumu, najčešće

prema sposobnostima i uspehu ili, prema interesovanjima (tečajevi, ili fleksibilniji povremeni oblici diferenciranja za obradu neke nastavne celine pri čemu nastavnici rade timski).

2. Unutrašnje diferenciranje je samostalan oblik nastavne organizacije unutar odeljenjske zajednice jednog razreda. Unutrašnjim diferenciranjem, koje može biti primenjeno u raznim nastavnim situacijama u odeljenju, ciljevi, sadržaji, metode itd. prilagođavaju se sposobnostima učenika. Postupci unutrašnjeg diferenciranja nastave mogu biti: socijalno diferenciranje (grupe različite po vrsti i obimu), metodsko i medijalno diferenciranje (izbor postupaka, sredstava i izvora znanja, zavisno od tempa i stila učenja); i tematsko diferenciranje (prilagođavanje sadržaja mogućnostima učenika).

Prilikom opredeljivanja za unutrašnju diferencijaciju nastave na nastavnom času ili u okviru više časova koji obuhvataju tematsku celinu nastavnik mora imati u vidu obavezu da obezbedi vreme potrebno da svi učenici usvoje zajednička fundamentalna znanja i veštine neophodne za dalje napredovanje, odnosno primenu u zanimanju; da pored toga učenici koji brže napreduju i obdareni učenici šire i produbljenije proučavaju pojedine predmete ili oblasti koje ih interesuju; da istovremeno, učenicima koji teže napreduju (izborom metoda, izvora znanja, posebnom pripremom zadataka) omogući da usvoje minimum znanja i veština potrebnih za rad.

Individualizovana nastava. Učenici se u jednom odeljenju razlikuju po svojim opštim i specijalnim sposobnostima, po nadarenosti, interesovanjima, motivima, osobinama ličnosti, pa u vezi s tim i u načinima, stilu i brzini učenja. Zbog toga se kritikuje tradicionalna nastava koja se obraća proseku u odeljenju a zahteva se prilagođavanje savremene nastave mogućnostima i potrebama svakog učenika. Individualizovati nastavu znači: 1. uzimati u obzir ukupne osobine učenika i razlike među njima; 2. varirati metode, sredstva i postupke prema tim razlikama, 3. omogućiti im da napreduju prema vlastitom tempu učenja. Individualizacijom se podstiču vlastite aktivnosti učenika u procesu učenja pa se tako ostvaruje zadatak da se učenik nauči učenju, da se razvija njegova unutrašnja motivacija, da se postepeno otkrivaju-oslobađaju njegove ukupne potencijalne sposobnosti, da naime on sam otkriva, uviđa svoje sposobnosti u raznim područjima rada.

Nastavnik treba da opaža i da shvata razlike između individualnog rada i individualizovane nastave. Pod individualnom nastavom se podrazumeva samostalno rešavanje zadatka pod rukovodstvom nastavnika ali bez razmene informacije među učenicima. Nastavnik prati tok, tempo i rezultate rada i može da menja, preusmerava svoju pomoć u cilju osposobljavanja učenika za samostalan rad. U individualnom radu svi učenici rešavaju iste zadatke, a njihov rad i rešenja su deo zajedničkog zadatka celog odeljenjskog kolektiva.

U individualizovanoj nastavi rad je prilagođen pojedincu prema njegovim sposobnostima i osobinama ali tako da odgovara potrebama, željama i načinu mišljenja pojedinaca koji u individualnom radu učestvuju. To podrazumeva oblikovanje sadržaja diferenciranih zadataka, primenu specifičnih metoda i sredstava, izvora znanja da bi se učenicima omogućilo razvijanje sopstvenih snaga i originalnosti uz uvažavanje njihovog ritma rada, stila rada, afektivnih reakcija i drugih činilaca kao što su premorenosti i sl.

Pozitivne strane individualizovane nastave su u njenoj prilagodljivosti na sve predmete, na razne uzraste; što može da se primeni na raznim stepenima savladanosti nastave; što (više od ostalih oblika) doprinosi razvijanju pozitivnih stavova prema učenju; razvija inicijativu, unutrašnju motivaciju i dr. Osim toga pozitivne strane su i u tome što nastavnik pomaže učeniku da upozna svoje mogućnosti i učestvuje u samorazvoju.

U individualizovanoj nastavi nastavnik potpunije kontroliše uslove rada pa prema tome dolazi i do boljih opštih efekata; ima više vremena da sagleda šta se i kako uči, više upravlja

napredovanjem učenika, pruža pomoć u prevazilaženju teškoća; ima veće mogućnosti da varira sadržinu, metode i izvore učenja prema njihovoj efikasnosti, ima mogućnosti da predvidi ishode individualizovane nastave.

Pojedini efekti individualizacije ostvaruju se raznim načinima organizovanja nastave, npr. individualizovanim radom učenika na diferenciranim zadacima (sa ili bez nastavnih listića); grupnim radom sa unutrašnjom diferencijacijom zadataka; samostalnim radom na programiranom i poluprogramiranom materijalu; učenjem putem otkrića i rešavanjem problema.

Individualizacija nastave je samo jedan od oblika organizovanja nastave i učenja i ne treba da vodi intelektualnoj, emocionalnoj i moralnoj izolovanosti jedinke. Stoga se individualizacija nastave povezuje sa raznim oblicima nastave koji obezbeđuju učenje u uslovima socijalne komunikacije i kooperacije.

Timska nastava[22)] je oblik organizacije nastave u kojoj dva i više nastavnika i njihovi saradnici koordiniraju rad na realizaciji programa jedne veće po uzrastu (obrazovnom nivou) ujednačene grupe (npr. više odeljenja istog razreda), radeći na onim delovima programa ili aktivnosti za koje su stručno najviše zainteresovani i osposobljeni. Tim zajednički realizuje pojedine programe ili teme: planira, izvodi i vrednuje aktivnosti učenika, organizuje nastavu i priprema sadržaje, zadatke i sl. koji odgovaraju njihovim potrebama i mogućnostima i na taj način nastoji da racionalizuje rad i učini ga efikasnijim.

Pored grupnog organizovanja učenika i nastavnika timsku nastavu karakteriše fleksibilno raspoređivanje nastavnih sadržaja i korišćenje vremena kao i intenzivan stručni pristup obradi sadržaja uz upotrebu savremenih nastavnih sredstava.

Timska nastava se odvija: a) u velikim grupama, (više odeljenja jednog razreda) u kojim dominira nastavnik stručnjak iz tima ili doveden izvan škole. Velike grupe su pogodne za predavanja, izlaganje novog gradiva, uvođenje u veće celine, tumačenja, sistematizaciju zaključna razmatranja, prikazivanje filmova, podnošenje izveštaja o istraživanjima i sl.; b) u srednjim i malim grupama koje se formiraju posle uvođenja učenika u rad u vidu heterogenih grupa (30 do 35 učenika). U tim grupama se ostvaruje rad na materijalu, vežbanje i utvrđivanje, da bi se posle proveravanja učenici delili u homogene grupe, gde broj učenika varira sve do malih grupa u kojima se rad diferencira prema učenicima koji su više napredovali, prema onima koji zaostaju, dok treći produžavaju sa učenjem na istom materijalu; c) timska nastava se kada je to neizbežno diferencira sve do samostalnog i individualizovanog rada učenika. Na ovaj način mogu se realizovati celi razredni programi, izborni programi i slično kao i pojedini delovi programa, teme unutar jednog razreda, odnosno odeljenja.

Nastavnici članovi tima odgovorni su za kvalitet nastave jednog ili više predmeta, zajednički raspravljaju o sadržaju, metodama nastave i izboru sredstava i vežbanja u malim grupama, o raspoređivanju učenika u grupe i dr. Podela rada je precizirana, kooperacija se mora ostvariti da bi se došlo do rezultata te u planovima nema neopravdanih odstupanja.

Timska nastava zahteva dobru opremljenost škole (aparatima, materijalima za grupno i individualno učenje, programiranim materijalima, bibliotekom, laboratorijama, filmovima, zbirkama i dr.).

Za primenu timske nastave u našim uslovima organizacije nastave stručnjaci preporučuju da se stručni aktivi nastavnika početkom godine opredele za timski rad na obradi kompleksnih, složenih, interdisciplinarnih tema da bi omogućili učenicima što bolje shvatanje pojava i njihovu uzročno-posledičnu povezanost i međuzavisnost. Aktiv razmatra ko o pojedinim

aspektima teme može najstručnije da izlaže svim učenicima, opredeljuje se za AV sredstva (filmove, magnetofonske snimke, projekcije i slično, što odgovara radu sa velikom grupom); dogovara se o radu u odeljenju u malim grupama; predviđa koje dodatne aktivnosti (eksperimente i slično) će ostvariti u dodatnom radu, a šta u slobodnim aktivnostima.

Timski rad je nezaobilazan u ostvarivanju programa stručnih predmeta ili oblasti u srednjoj školi. Nastavni tim čine četiri do pet a najmanje tri stručnjaka: nastavnik tehnologije, saradnik praktične nastave i instruktor u preduzeću.

Njihova međusobna saradnja i koordiniran rad uslov je celovitog profesionalnog formiranja učenika i razvijanja njegovog pozitivnog odnosa prema pozivu.

[22)] Naziva se i sistem malih i velikih grupa, kooperativna nastava, nastava u velikim grupama.

Programirana nastava nastaje iz težnje za racionalizacijom procesa učenja, odnosno iz potrebe da se proces učenja učini što aktivnijim, da se kontroliše i da se unapred mogu predvideti njegovi efekti. To je dovelo do programiranja nastavnih sadržaja putem vrlo kratkih koraka.

Programirana nastava i programirano učenje polazi od pretpostavke da proces učenja ima tri bitne faze: 1. kontakt učenika sa činjenicama odnosno informacijama koje treba usvojiti (u klasičnoj nastavi to je kada nastavnik predaje, izvodi vežbe, učenik uči iz udžbenika, literature, sluša radio, snimljena predavanja, ploče, gleda filmove); 2. vlastita aktivnost učenika na gradivu koje treba usvojiti, naučiti (na tom gradivu učenik treba da radi, da ga upotrebljava u različitim varijantama primene); 3. povratna informacija o uspešnosti ili neuspešnosti učenikovog rada na gradivu.

U tradicionalnoj, predavačkoj nastavi bitna je prva etapa. Program se smatra realizovanim ako je nastavnik sa učenicima "prešao gradivo". Izostaje učenikova samostalna aktivnost na gradivu (ili se ovaj najbitniji deo prebacuje za domaći rad gde učenik radi bez nastavnikove pomoći i usmeravanja), a povratnu informaciju koja u psihološkom smislu predstavlja, potkrepljenje (pozitivno ili negativno zavisno od odgovora) učenik dobija tek prilikom vrlo retkih odgovora za ocenu. U međuvremenu nastavnik, koji tako radi ne zna kako teče učenikov misaoni razvoj.

Programirana nastava izvodi se uz pomoć programiranog materijala (software) koji može biti izrađen za celo gradivo jednog predmeta u vidu programiranog udžbenika, mogu biti programirane samo pojedine teme, ali nastavne jedinice, a programirani materijali mogu biti ugrađeni u mašine za učenje (nastava putem kompjutera). Učenje iz programiranih tekstova može biti praćeno i radom na drugim izvorima znanja (magnetoskopski snimci, praktične operacije, radio i TV emisije, i dr.). Programiranje je aktivnost koja zahteva vrlo stručno struktuiranje sadržaja po kratkim koracima - člancima i sekvencama - koji obezbeđuju logički redosled i postupnost u učenju na najlakši i najbrži način. Pri tom je u svakom članku ili za više članaka istovremeno obezbeđen celovit proces učenja: 1. priprema, 2. obrada novog (informisanje), ponavljanje i vežbanje i 3. proveravanje, odnosno povratna informacija.

Svaki rad pa i programirano učenje podrazumeva pripremu učenika koju može da izvrši nastavnik (tumači kako se radi na programiranim materijalima) ili se uputstvo daje uz programirani materijal. Ukoliko škola ima mašine za učenje učenici se uvode u tehniku učenja pomoću mašina koju relativno lako savlađuju.

Posle toga učenik prelazi na rad na člancima. Članak sadrži manju česticu nastavnog sadržaja - informaciju koju učenik može samostalnim radom da usvoji. Informacija može biti i

indirektna i uputiti učenika na neki drugi izvor znanja. Učenik mora informaciju dobro razumeti i ponavljati je radi zapamćivanja ili obavljati neke operacije na koje ova informacija upućuje. Usvajanje, zapamćivanje informacija je uslov za rešavanje zadataka koji mogu biti jednostavniji da se odnose na svaki bitni deo informacije i složeniji kada obuhvataju više informacija iz prethodnih članaka odnosno postepeno vode do opštih pojmova.

Za nastavnike je prihvatljivije da se sami, polazeći od zahteva programiranog učenja, osposobljavaju za poluprogramiranje ili delimično programiranje i da za to osposobljavaju i učenika. Bitno je da se u nastavu unosi što više samostalnog rada, aktivnosti, dvosmerne komunikacije i da učenici dobijaju češću povratnu informaciju.

U svakodnevnoj praksi moguća su dva pristupa poluprogramiranom učenju: 1. nastavnik po kraćim deonicama izlaže gradivo, vodi razgovor sa učenicima iz kojeg slede zaključci, ili, projektuje informacije putem grafofolije, magnetne trake, element filma i slično, zatim za svaki deo varira pitanja za vežbanje i na kraju u celini proverava petminutnim tekstom (prebrojavanjem tačnih odgovora, dizanjem ruke) ili još racionalnije - proverava rezultate putem respondera kojih već ima u svakoj školi; 2. drugi oblik poluprogramiranog učenja je samostalan rad učenika sa udžbenikom. To su radni udžbenici koji pre svega imaju pregledno struktuiran osnovni tekst za grafičkim isticanjem bitnog, zatim vežbe, diskusiona pitanja, tabelarne preglede i drugo a poneki i kraće ispite znanja nakon obrađene teme. Pravilno rešenje zadataka daje se ili u udžbeniku ili ih saopštava nastavnik. Na osnovu rada sa takvim udžbenikom učenik se uvodi u postupke rada na svakom drugom tekstu, izdvajanja i zapamćivanja činjenica, uočavanja problema, misaonog povezivanja činjenica i generalizacija, odnosno u samoprogramiranje.

Problemska nastava kao vid aktivnog učenja podrazumeva organizaciju nastave koja se zasniva na struktuiranju gradiva, na način komunikacije učenika i nastavnika i uvažavanju prethodnih znanja i iskustva učenika.

Problemski organizovana nastava odbija se kroz sledeće faze:

- postavljanje problema gde nastavnik učenicima izlaže zadatak u problemskom obliku i upućuje ih da uoče problem. Učenici potom iz ranije stečenih znanja traže ona koja im mogu pomoći u rešavanju postavljenog problema, odnosno zadatka. Da bi izvršili selekciju znanja razgovaraju sa nastavnikom koji im daje odgovarajuće smernice u traženju rešenja;

- u drugoj fazi rada učenici odabiraju moguće načine rešavanja i uz pomoć nastavnikovog vođenja proveravaju njihovu istinitost. U slučaju neuspeha traže se i proveravaju novi načini. U toku postavljanja i proveravanja istinitosti hipoteze nastavnik, posebno u situaciji pogrešnog rada, učenicima postavlja dodatna, pre svega podsticajna, pitanja čiji je zadatak da učenike usmeri ka rešenju. Često nastavnik vodi učenike do rešenja tako da centralni problem raščlani na niz manjih čiji postupni sled rešenja dovodi do glavnog rešenja;

- provera utvrđenog rešenja u praksi je završna faza rada. Proces učenja se završava donošenjem konačnog suda.

Ovakav oblik organizacije nastave doprinosi (vidi deo o aktivizaciji učenika str. 24) motivaciji učenika, povećava njihovu aktivnost čime se postiže i veći efekat u ostvarivanju vaspitno-obrazovnih zadataka nastave a pre svega: razvijanje unutrašnje motivacije kod učenika (motiv radoznalosti, postignuća, samoaktualizacije i dr.), aktiviranje misaonih procesa (analize, sinteze, apstrakcije, generalizacije i sl.) kao i razvoj kreativnih komponenti mišljenja (fluentnost, originalnost, fleksibilnost, osetljivost za probleme i dr.). Na ovaj način sam nastavni proces postaje privlačniji i interesantniji a učenici se osposobljavaju za samostalni rad.

Uspeh korišćenja problemske nastave zavisi od uzrasta, motivisanosti prethodnih znanja i iskustva učenika ali i od pripremljenosti i motivisanosti nastavnika. Priprema nastavnika obuhvata: izbor i planiranje nastavnih tema odnosno nastavnih jedinica za primenu problemske nastave, izbor problema i priprema vođenja učenika za njihovo rešavanje, utvrđivanje načina motivacije učenika, priprema didaktičnog materijala i nastavnih sredstava.

Učenje putem otkrića je u stvari vrsta učenja putem istraživanja sa posebnim načinom vođenja učenika da relativno samostalno otkriju nove principe, pravila i zakone, da strukturiraju činjenice koje uče i da upoznaju metode rešavanja različitih problema.

Ova vrsta rada efikasna je u slučajevima otkrivanja novih principa i pojmova, pri organizovanju činjenica u strukture, odnosno kada je moguće sekvencijalno obrađivati određene sadržaje. Reč je o malim otkrićima, za razliku od konceptualnih invencija, koje nisu predmet učenja putem otkrića u nastavi.

Proces otkrivanja je rezultat induktivnog i deduktivnog mišljenja, pri čemu su nastavnikove instrukcije osnovni instrumenat usmeravanja aktivnosti učenika. Reč je o relativno samostalnom upoznavanju od strane učenika sa novim činjenicama i generalizacijama koje mu ranije ni na jedan način nisu saopštene. U procesu primene ove vrste učenja dominiraju tragalačke i heurističke aktivnosti učenika pri usvajanju opštih pravila učenja, metoda rešavanja problema i postepeno ulaženje u proces saznavanja.

Nastava u čijoj je osnovi učenje putem otkrića utiče na: razvijanje intelektualnih sposobnosti učenika, razvijanje unutrašnje motivacije i istraživačkog stila kod učenika, neprekidno budi radoznalost, uslovljava bolju retenciju i transfer stečenih znanja, aktivira učenike i neposredno razvija njihovu sposobnost za rešavanje problema, sticanje novih informacija i dr.

Prilikom pripremanja gradiva i učenika za učenje putem otkrića nastavnik ima u vidu da pravilno odabrane instrukcije treba da podstiču razvoj individualnih dispozicija učenika, da usmeravaju aktivnost na strukturiranju znanja na specifičan način, doprinose da se materijal proučava u sekvencama i obezbeđuju povratne informacije učeniku u procesu tragalačkih aktivnosti. Pri kreiranju sekvenci za proučavanje prednost treba davati onim sadržajima koji čine okosnicu pojmovne strukture datog predmeta, posebno doprinose razumevanju osnovnih postavki, načela i principa.

PLANIRANJE PRAKTIČNE NASTAVE

Optimalno ostvarivanje cilja i zadataka praktične nastave pretpostavlja pravovremen pristup planiranju i pripremi njene realizacije na nivou škole i na nivou obrazovnog profila. Složeni i različiti uslovi u kojima škole ostvaruju praktičnu nastavu nameću kao imperativ osmišljeno planiranje i solidnu pripremu.

U zavisnosti od vrste obrazovnih profila, odnosno sadržaja rada, složenosti rada, sredstava rada i ukupnih uslova pod kojima se i izvodi, vrši se izbor organizacionih formi, oblika i sredstava ostvarivanja praktične nastave. U većini slučajeva nastavno-materijalna baza su pogoni, laboratorije, kabineti, radionice i sl. privrednih preduzeća i zanatskih i uslužnih radnji, čime se upotpunjuju uslovi i povećavaju mogućnosti praktične nastave.

Sadržaji praktične nastave su osavremenjeni i prilagođeni novim tehnologijama rada i uslovima organizacije, što iziskuje povećan napor u njenom planiranju i pripremanju. Time se omogućuje da njeno ostvarivanje bude racionalnije, efikasnije i svrsishodnije. To se može postići ako se na vreme predvide okolnosti pod kojima će se nastava odvijati.

Prilikom razrade plana i priprema za praktičnu nastavu polazi se od broja učenika kao kvantitativnog pokazatelja kao i specifičnosti plana i programa praktične nastave, odnosno od broja i vrste obrazovnih profila za koje treba organizovati praktičnu nastavu. Stručni organ škole vrši analizu mogućnosti za ostvarivanje praktične nastave i pri tome polazi od specifičnosti područja rada i obrazovnih profila, od odgovarajućih pedagoških, organizacionih i programskih zahteva praktične nastave za svaki obrazovni profil.

S obzirom na prostorne, materijalne, kadrovske i druge uslove sa kojima škola raspolaže, utvrđuje se u kojoj meri se mogu ispuniti cilj i zadaci praktične nastave. Većina škola može zadovoljiti uslove za početnu obuku.

• Teže je sa realizacijom programa starijih razreda. U stručnoj pripremi za njih treba izvršiti selekciju tematskih celina koje će "prihvatiti" školske radionice i onih za koje je preporučljivo ili neophodno korišćenje šire nastavne baze. U njoj će se realizovati, u većini slučajeva, i programi završnih razreda u celini, uz neophodno usklađenje proizvodnih zadataka sa zadacima obrazovanja. U zavisnosti od razvijenosti sredine u kojoj je škola i njena povezanost sa preduzećima, kao i interesa koji preduzeća pokazuju prema obrazovanju, škola je u mogućnosti da vrši izbor uslova za realizaciju praktične nastave ili je upućena na uslove koji joj se jedino pružaju. Iskustva škola iz ranijih godina u tom pogledu su dragocena za unapređivanje odnosa sa preduzećem i povećanje standarda profesionalnog obrazovanja učenika.

Na osnovu navedenih analiza, stručni aktiv škole predlaže OPŠTI PLAN ostvarivanja praktične nastave sa aspekta organizacije i drugih bitnih komponenata. Načelna saglasnost preduzeća (čiji će se pogoni koristiti za praksu učenika) na opšti plan ostvarivanja praktične nastave, pretpostavka je saradnje u pripremi ostvarivanja programa praktične nastave.

Opšti plan ostvarivanja praktične nastave sadrži, prvenstveno, sledeće elemente:

1. Broj grupa učenika i radnih mesta.

Prema planiranom broju učenika po razredima i obrazovnim profilima treba iskazati koliko će se za svaki obrazovni profil formirati grupa učenika i koliko i kojih radnih mesta je potrebno obezbediti.

2. Mesto ostvarivanja sadržaja programa.

Na osnovu razrađene i analizirane strukture sadržaja programa, materijalno-tehničke i kadrovske opremljenosti i broja učenika i njihovih grupa utvrđuje se mesto ostvarivanja praktične nastave (škola, preduzeće ili kombinovano - škola i preduzeće).

3. Vremenska artikulacija praktične nastave.

Nastavnim planovima i programima, pored nedeljnog rasporeda časova praktične nastave, koji se kontinuirano realizuje u toku godine, predviđena je i organizaciona forma koja zahteva godišnji plan raspodele časova (blok-sistem). Ova forma nastave ja zastupljena u svim područjima rada i obrazovnim profilima, a razlike su u trajanju (broju nedelja) i vremenskoj raspodeli. Bez osmišljeno i precizno isplanirane dinamike njene realizacije u toku godine ona može da postane puka formalnost.

4. Materijalno-tehnički uslovi.

Detaljna analiza materijalno-tehničke opremljenosti kabineta, laboratorija i radionice, kako škole tako i preduzeća, predstavlja važnu komponentu planiranja i pripreme. To omogućava

sagledavanje materijalno-tehničkih uslova i mera koje treba preduzeti, bilo u školi ili u široj nastavnoj bazi, da bi se obezbedili neophodni uslovi za rad. Pre svega potrebno je:

- odabrati mašine, uređaje i sredstva i označiti njihovu funkciju u određenoj strukturi programa;

- dovesti u ispravno stanje postojeće mašine, uređaje, pribor i dr. i pripremiti ih za rad;

- predvideti nabavku neophodnih nastavnih sredstava, mašina i uređaja koji nedostaju ili, umesto toga, korišćenje odgovarajućih sredstava koja pripadaju drugoj organizaciji;

- kompletirati alat i pribor u skladu sa potrebama didaktičkih i proizvodnih vežbi;

- klasifikovati materijal potreban za realizaciju programa;

- predvideti pripremu potrebne tehničke i druge dokumentacije.

5. Kadrovski uslovi.

Analizom zastupljenosti nastavnog kadra, s obzirom na strukturu programa, fond časova i normative nastavnog kadra, utvrđuje se nedostatak ili višak profila nastavnika i ukazuje na mere koje treba preduzeti.

Potrebe za stručnjacima iz preduzeća koje treba uključiti u obrazovno-vaspitni rad takođe treba predvideti i obezbediti uz pomoć i saglasnost kadrovsko-obrazovnih službi.

Raspodela fonda časova praktične nastave na nastavnike, saradnike u nastavi, koordinatore ili organizatore, vrši se u skladu sa Zakonom i normativom nastavnog kadra škole i odlukama fonda za srednje obrazovanje.

Za stručnjake iz preduzeća koji se uključuju u nastavu, kao i za ostale nastavnike i realizatore prakse, treba planirati stručnu i metodičku pripremu.

6. Ostali elementi.

U planu realizacije praktične nastave treba predvideti i sledeće:

- definisati načine i uslove pod kojima škola može da ostvaruje dobit od praktične nastave a da se pri tome ne naruše didaktičko-metodički principi;

- obezbediti vođenje dokumentacije o realizaciji i praćenju praktične nastave (koja se može razvrstati u kategoriju pedagoške i tehničke dokumentacije);

- sačiniti pravila rada i ponašanja za vreme realizacije praktične nastave, kojima se regulišu: organizacija rada, postupak zaduživanja i razduživanja učenika sredstvima rada, posebni i specifični zahtevi, ponašanje učenika i sl.;

- sačiniti normativni akt - pravilnik o zaštiti na radu, za izvođenje praktične nastave, koji naročito razrađuje pitanja bezbednosti učenika u uslovima određene tehnologije rada;

- sačiniti proizvodni ili uslužni plan školske radionice (kao poseban segment plana realizacije praktične nastave), ukoliko radionica ima svoj proizvod i plasman ili kooperativni odnos sa preduzećem za koji sprema kadar, odnosno sa trećim licem radi pružanja usluga.

Proizvodni plan radionice mora biti usaglašen sa planom i programom praktične nastave, tako da je moguće proizvodni proces uklopiti u radne vežbe učenika, pri čemu obrazovni efekti moraju imati prednost nad ekonomskim.

Elementi iz opšteg plana ostvarivanja praktične nastave zauzimaju značajno mesto u godišnjem programu rada škole. U saglasnosti sa godišnjim programom škola će sačiniti periodično razrađene segmente programa rada za pojedine aktivnosti, a posebno za praktičnu nastavu.

Operativni plan nastavnika

Program praktične nastave dat je kao generalizacija iskustva i naučnog saznanja. Nastavnik vrši didaktičku razradu kompleksa tema i programa, formira vežbe, kao najmanje didaktičko-logičke celine (koje se usvajaju u odgovarajućoj vremenskoj jedinici, čije je trajanje različito a može da obuhvati i čitav radni dan), raščlanjuje ih na elemente - od zahteva i operacija do složenih radova i proizvodnje.

U operativnim planovima nastavnici praktične nastave planiraju i programiraju svaku vežbu i nastavnu jedinicu, razrađuju sadržinu rada, određuju tip vežbe, planiraju nastavne metode, oblike, mesto realizacije, vremensku dinamiku, sredstva rada, potrošni materijal, za praksu u preduzeću definišu svako radno mesto, periodičnu zamenu učenika na radnim mestima i dr. Paralelno sa ovim utvrđuju i funkcionalne odnose i povezanost sa odgovarajućim stručnim nastavnim predmetima kao i koordinaciju sa drugim nastavnicima. Najefikasnije je zajedničko operativno planiranje, jer obezbeđuje jedinstven pristup u realizaciji programa nastavnika stručnih predmeta i praktične nastave.

Pri definisanju didaktičkih vežbi, kad god je moguće, treba težiti da one budu u funkciji produktivnog rada i da imaju upotrebnu vrednost. Ovim učenik stiče motivaciju za brže i bolje osposobljavanje, jer može sagledati rezultat svoga rada i njegovu vrednost.

Na osnovu operativnog plana nastavnik za svaku vežbu sačinjava operativno-tehničku pripremu, koja podrazumeva celovitu pripremu svih tehničkih elemenata radionice - mašina, alata, materijala, tehničke i druge dokumentacije i dr.

Operativne planove realizacije programa utvrđuje stručni aktiv na predlog predmetnog nastavnika. Oni su sastavni deo godišnjeg plana rada škole.

Organizacija i realizacija praktične nastave

Organizaciju obrazovno-vaspitnog procesa u srednjoj stručnoj školi karakteriše profesionalno-radna komponenta. U tome praktična nastava zauzima centralno mesto. Različiti uslovi u kojima škole rade i brojni faktori uslovljavaju različite organizacione forme ostvarivanja praktične nastave, kojima treba postići približno isti nivo osposobljenosti učenika.

Kao bitni činioci koji utiču na organizaciju i realizaciju praktične nastave ističu se:

Materijalno-tehnički uslovi i mesto realizacije

Obezbeđivanje i usavršavanje materijalno-tehničkih uslova za ostvarivanje praktične nastave je stalni i najteži zadatak škole. Kao što je navedeno, škola te uslove obezbeđuje u svojim, školskim, nastavno-radioničkim kapacitetima ili koristi tzv. širu nastavno-materijalnu bazu (u privrednim i uslužnim preduzećima, zdravstvenim ustanovama, državnim i društvenim

ustanovama, zanatskim preduzećima i dr.). Zavisno od sadržaja programa, prirode izvršilačkog rada i od mogućnosti koje pruža društveno i privredno okruženje škola organizuje praktičnu nastavu u odgovarajućem prostoru, koje se označava kao: školska radionica, kabinet ili laboratorija, proizvodni pogon, odeljenje ili laboratorija preduzeća, uslužni servis, poljoprivredno dobro, gradilište i dr. Svako od ovih mesta nameće odgovarajuće organizacione forme praktične nastave za odgovarajuće obrazovne profile.

Za većinu područja rada i obrazovnih profila praktičnu nastavu je poželjno organizovati u školi radi punog ostvarivanja, pre svega, didaktičnih zahteva (uz uslov da prostor i opremljenost škole nastavnim sredstvima obezbeđuju optimalan tok nastavnog procesa).

U savremenim školskim radionicama radi neposrednog povezivanja teorije sa praksom, pored praktične nastave treba uvoditi i razvijati i kabinetsku nastavu odgovarajućih tehnologija rada

Zbog toga ih, u zavisnosti od prostornih mogućnosti, treba dopunjavati sredstvima i opremom kabinetske nastave (đačkim klupama, tablom, grafoskopom, odgovarajućim uzorcima, modelima, slikama, šemama i sl.). To je posebno važno za programe kod kojih je predmet tehnologija obrazovnog profila ili zanimanja utkan u program praktične nastave i sa njim čini integralnu celinu. Međutim, ako se ovako koncipiran program ostvaruje van škole, u organizaciji individualno raspoređenih učenika u jednom ili više preduzeća i njihovih pogona i tako fizički odvojenih jednih od drugih, moguće je stručnu teoriju ostvariti frontalnom nastavom, sa grupom ili odeljenjem učenika. Tada se stručna teorija, koja prethodi praksi, održava u školskom kabinetu.

Početnu praktičnu nastavu trebalo bi, po pravilu, organizovati u školskim radionicama. Ona je, u okviru jednog područja, rada, za većinu obrazovnih profila identična, jer uvodi učenike u struku i sagledavanje složenosti rada odgovarajućih tehnoloških procesa, omogućuje sticanje osnovnih početnih praktičnih znanja i veština koja će se kasnije praktičnom obukom kod učenika razvijati i usavršavati. Zbog toga je u svakoj školi potrebno oformiti radionicu za početnu praktičnu nastavu. Ona bi bila predstavljena modelom tipske radionice određenog područja rada ili grupe obrazovnih profila, njen bi standard optimalno zadovoljavao didaktičko-metodičke i proizvodne zahteve sadržaja praktične nastave.

U uslovima u kojima su školske radionice tako opremljene da mogu praktičnu nastavu razvijati, pored uobičajenih didaktičkih vežbi i u okviru proizvodnih programa, organizacija obuke učenika ima i niz dodatnih elemenata. To su: tehničko-tehnološka priprema proizvodnje, nabavka i priprema materijala, usluge za finalnu obradu proizvoda, tehnička kontrola proizvoda i dr.

Rad u ovakvim radionicama treba da se zasniva na savremenim principima proizvodnje, pri čemu uvek treba imati u vidu da je njen osnovni cilj usvajanje sadržaja predviđenog nastavnog programa i osposobljavanje učenika.

U principu, praktičnu nastavu van škole (u odgovarajućim privrednim i drugim preduzećima i ustanovama) treba organizovati samo kada to iziskuje specifičnost programa (struktura rada i tehnološki razlozi), odnosno kada u školi nije moguće takvu nastavu organizovati. (Ovakve škole, obično, i prihvataju obrazovanje onih profila za koje im preduzeća omogućuju ostvarivanje praktične nastave u svojim pogonima, bilo zbog rešavanja kadrovskih potreba preduzeća, bilo zbog opšte-društvene obaveze i tradicionalno dobrih odnosa sa školom).

Škola može da ostvari program praktične nastave i kombinovano. Deo sadržaja programa (za koje ima odgovarajuće uslove) ostvaruje u školi, a segmente programa, naročito one u završnom razredu, ostvaruje u autentičnim uslovima tehnološkog procesa preduzeća. (Često

je ovo prednost i zbog toga što se u preduzeću koristi savremena tehnologija, koju učenici ne mogu da vide u školi, a u koju treba da se uključe po završetku školovanja).

Škola može koristiti preduzeće kao širu nastavnu bazu za realizaciju programa praktične nastave uz utvrđene uslove i precizan dogovor, u više organizacionih varijanti, od kojih su najčešće:

a) uključivanje učenika u neposredni proces rada preduzeća, po utvrđenoj posebnoj dinamici, uz prilagođenu složenost i ritam rada. Učenici se postepeno osposobljavaju za složenije operacije u procesu rada. Međutim, ovim načinom osposobljavanja učenika često se zanemaruje didaktački aspekt nastave i ostvarivanje programa u celini;

b) izdvajanje posebnih delova proizvodnih, uslužnih i drugih kapaciteta preduzeća, koja se stavljaju na raspolaganje školi, u kojima učenici obavljaju didaktičke vežbe u autentičnim uslovima rada. Sredstva preduzeća koriste se za nastavu odvijanjem prilagođenog proizvodnog programa ili drugog rada, obično i uz učešće u dogovorenoj raspodeli ostvarenog dohotka;

c) organizovanje rada u preduzeću u posebnoj smeni (ukoliko preduzeće radi u jednoj smeni), odnosno ustupanje prostora i sredstava rada školi, za praksu učenika, u vreme kada pogon ne obavlja redovnu delatnost.

Proces osposobljavanja učenika u ovom slučaju je isti kao i u prethodnom, s tim što se u obaveze škole uključuje i priprema i uređenje pogona za narednu redovnu proizvodnu aktivnost preduzeća.

Organizacione forme korišćenja šire nastavno-materijalne baze škole su različite i uslovljene mnogim faktorima. Razlikuju se od jedne do druge sredina i ne mogu se poistovećivati i jednako primenjivati. Prednosti i nedostaci svake organizacione forme su vidljivi. U principu, sistematična i dobro pripremljena organizacija ostvarivanja praktične nastave, razrađena u dinamici do detalja (uz punu saradnju i saglasnost odgovarajućih faktora preduzeća) obezbediće da se nedostaci svedu na najmanju meru.

Raspored rada

Praktična nastava se odvija prema utvrđenom rasporedu rada i određenom broju nedeljnih i godišnjih časova. On je veoma važan regulator organizacije života i rada u školskoj radionici. Sadržaj i cilj praktične nastave uslovljavaju oblik, strukturu i raspored nastavnih časova i zato ne treba utvrđivati univerzalnu standardnu organizacionu formu rasporeda i njoj podređivati savremene sadržaje rada, odnosno nastavnog programa.

U nedeljnom nastavno-časovnom sistemu moguće je dnevno kombinovanje teorijske i praktične nastave ili njihovo dnevno smenjivanje. Bitna odlika prvog načina rasporeda je u tome što postoji jedan ili više dana kada jedan deo nastave pripada teoriji a drugi praksi. Rasporedom se nastava može kombinovati u paralelnim odeljenjima tako da imaju istovremeno zastupljenu teorijsku i praktičnu nastavu. (Kad jedno odeljenje ima teorijsku, drugo ima praktičnu nastavu i obratno). U početnoj nastavi (u prvom i, eventualno, drugom razredu) nedeljni fond časova je obično manji od sedam, pa je ovakav (kombinovani) raspored u tim slučajevima i uslovljen.

S obzirom na to da se nedeljni fond časova praktične nastave, u središnjem i završnom delu obrazovanja, većeg broja obrazovnih profila (naročito proizvodnih), kreće od sedam do 14, moguće je primeniti i drugi način rasporeda, odnosno celodnevnim smenjivanjem teorijske i praktične nastave. Tada učenici jednom ili dvaput nedeljno ostvaruju isključivo praktičnu

nastavu, koja se po svom trajanju približava profesionalnom radnom vremenu. Dobrim rasporedom odmora (pauza) i raznovrsnom proizvodnom angažovanošću i motivacijom učenika, moguće je održati zadovoljavajući efekat obuke u toku njenog dnevnog trajanja. Posebna pogodnost (često i jedina mogućnost) ovakvog načina rasporeda jeste u slučajevima kada se praksa ostvaruje van škole u pogonima preduzeća, kada se učenici uključuju u tekuću proizvodnu tehnologiju. Takođe, kada ne postoji mogućnost da se u toku dana učenici vrate u školske radionice.

U svakom slučaju, karakter praktične nastave uslovljava njenu realizaciju sistemom povezanih časova, u dnevnoj nastavi, zadovoljavajući time zahteve kontinuiteta radnog ciklusa. Međutim, većina nastavnih planova sadrži i tzv. nastavu u bloku, u trajanju od dve i više nedelja u toku godine koja, za razliku od nedeljno nastavno-časovnog sistema, omogućava niz organizacionih kombinacija u realizaciji praktične nastave.

Nastava u bloku je činilac koji, u odnosu na ustaljene organizacione forme, organizaciju rada u srednjoj školi čini znatno složenijom. Način organizacije uslovljen je, prvenstveno, prirodom sadržaja programa praktične nastave i brojem časova (odnosno nedelja) za njeno ostvarivanje. Izvodi se u periodičnim ciklusima u toku nastavne godine ili u dužem kontinuitetu u određenom periodu nastavne godine (na primer, na kraju prvog i drugog polugodišta), po posebnom rasporedu. On se utvrđuje na početku godine i usaglašava se sa razredno-časovnim sistemom. Ovakvom fleksibilnošću rasporeda moguće je zadovoljiti zahteve koji proističu iz specifičnosti kako programskih sadržaja i strukture rada, tako i drugih uslova, kao što su:

- uvežbavanje i usavršavanje stečenih početnih veština i radnih navika;

- sticanje navika za rad u autentičnim uslovima tekuće tehnologije preduzeća ili procesa rada uslužne ili druge delatnosti;

- postizanje poželjne vremenske i sadržajne korelacije određenih tematskih celina stručno-teorijske i praktične nastave;

- potreba za dužim kontinuiranim praktičnim radom van škole ili mesta;

- zahtevi za dužim kontinuiranim praktičnim radom za potrebe sezonskih radnih aktivnosti;

- ostvarivanje kontinuirane završne prakse, kao predspreme praktičnog rada za završni ili maturski ispit (ukoliko je to programom predviđeno) i dr.

Pored navedenih mogućih rasporeda rada u praktičnoj nastavi, treba imati u vidu i mogući raspored radnog ciklusa učenika. Da bi svaki učenik savladao program praktične nastave u celini često se pribegava tzv. izmeni radnih mesta. Ovo se koristi najčešće na praksi u preduzeću, gde su radna mesta tehnološki fiksirana za određene radne operacije i zahteve, čime se ne obezbeđuje obrazovanje za celinu profila. Tada se pravi poseban operativni raspored radnog ciklusa svakog učenika i plan premeštaja, koji omogućuje "prolaz" učenika kroz sve faze predviđene nastavnim programom.

Podela učenika na grupe

Nastavni plan i program definiše, za svaki obrazovni profil, broj učenika koji u grupi ostvaruju program praktične nastave. Veličina grupe uslovljena je prvenstveno didaktičkim razlozima i specifičnostima obrazovnih profila, odnosno strukturom i složenošću rada. Zahtev o veličini grupe učenika mora biti poštovan, jer on ne uzima u obzir samo didaktičke uslove za

optimalan nastavni proces, veći stalni nadzor nad potencijalnim opasnostima od povreda u praktičnom radu.

U praksi se dešava da broj učenika u grupi za praktičnu nastavu bude i manji od zahtevanog (uz saglasnost finansijera), ukoliko škola nije stanju da obezbedi za svakog učenika odgovarajuće radno mesto. Nedovoljan broj skupocenih mašina i opreme kompenzira se manjom grupom učenika, što uslovljava zanemarljivo povećanje troškova u odnosu na troškove za kupovinu dodatnih mašina i opreme.

Pri formiranju odeljenja učenika na početku godine, moguće je strukturu odeljenja postaviti tako da bude "čista" (jedan obrazovni profil) ili kombinovana (dva ili tri obrazovna profila). Ukoliko je broj učenika jednog obrazovnog profila nedovoljan da se formira odeljenje (32 učenika), tada ono mora biti kombinovano, ili se formira sa manjim brojem učenika. Međutim, često je korisno, iz organizacionih razloga, formirati kombinovano odeljenje učenika (sa dva ili tri profila), tako da broj učenika svakog obrazovnog profila odgovara veličini grupe za praktičnu nastavu. Tada je moguće praktičnu nastavu realizovati istovremeno da celo odeljenje a pri tom da svaka grupa učenika ostvaruje "svoju" praktičnu nastavu. Ovim se racionalnije koriste radionički i kadrovski kapaciteti, broj mašina i nastavnika ne mora se uvećavati, a raspored teorijske nastave moguće je optimalnije i lakše sačiniti.

Ostali uslovi rada

Za sistematsko formiranje i razvoj radnih sposobnosti učenika potrebno je uzeti u obzir složene fiziološke procese koji se odvijaju u njihovom organizmu za vreme praktične nastave, odnosno praktičnog rada. Rad se odvija u školskoj radionici i zato je zadatak škole da ga organizuje u najpovoljnijim uslovima na učenike. Zahtevi za to su brojni raznoliki, ali prvenstveno treba istaći: higijenske, tehničke, didaktičke i estetske.

a) U higijenskom pogledu školska radionica mora obezbeđivati uslove koji omogućuju zaštitu zdravlja učenika. Prvenstveno je u pitanju sanitarno-higijensko stanje neposredne sredine, enterijer, čistoća, obezbeđenost propisanog radioničkog prostora, uređenost i održavanje sanitarnih uređaja i dr.

b) U tehničkom pogledu školska radionica treba da ostvari tehnološke, radne i organizacione zahteve koji omogućuju racionalan, efikasan i bezbedan rad učenika. Reč je o primeni savremenih sredstava rada, smanjenje utroška mišićne energije, ušteda u suvišnim pokretima u radu, blagovremena priprema za rad, optimalna podela rada i dr.), sredstava zaštite na radu i prve pomoći.

v) U didaktičkom pogledu školska radionica treba da ima uslove za savremen radionički nastavni rad. Organizacija radnih mesta, raspored mašina i opreme moraju omogućiti efikasnu obuku učenika. Savremena didaktička nastavna sredstva su neophodan pratilac teorijskih objašnjenja, koja u školskoj radionici prethode neposrednom praktičnom radu.

g) Estetski zahtevi školske radionice značajno utiču na stvaranje prijatnog radnog ambijenta i razvijanja estetskog smisla učenika. Time se i samom radu i njegovim produktima daje emotivno jače, plemenitije i vrednije značenje.

Treba istaći i to da za siguran i bezbedan rad u školskoj radionici ima poseban značaj i pravilan raspored osvetljenja. Pri organizaciji radnog mesta mora se imati u vidu da dobro osvetljenje doprinosi bržem procesu rada i poboljšanju njegovog kvaliteta, dok loše dovodi do većeg naprezanja i brzog zamaranja organa vida, do pogoršanja kvaliteta rada i povećaja broja povreda.

Buka i vibracije veoma nepovoljno utiču na organizam učenika zbog čega je, u takvim uslovima rada, neophodna primena savremenih sredstava koji ih smanjuju ili neutrališu (prigušivači buke, apsorberi zvuka, zvučni filteri i dr.).

Nastavne metode

Nastavnici primenjuju određene postupke (metode) u svim etapama nastavnog procesa od uvođenja do evaluacije u cilju sticanja znanja, razvijanja sposobnosti, ovladavana praktičnim radnjama, razvijanja motivacije za rad, sticanja određenih ličnih osobina. Izborom i kombinacijom metoda obezbeđuje se najekonomičniji put ostvarivanja postavljenih vaspitno-obrazovnih ciljeva.

Funkcija nastavnih metoda je u ostvarivanju saznajnih ali i vaspitnih ciljeva nastave. Stoga unutrašnju osnovu nastavnih metoda čine logičke operacije indukcije, dedukcije, analize, sinteze, uopštavanja, generalizacije, čime se obezbeđuje dijalektička povezanost čulnog iskustva, mišljenja i prakse. Nastavne metode se neposredno oslanjaju na psihološke zakonitosti učenja. One motivišu, obezbeđuju pozitivni doživljaj vrednosti učenja, a u korelaciji sa određenim sadržajima i sredstvima angažuju učenikove pozitivne emocije i stvaralačke sposobnosti. Svakom nastavnom metodom postižu se neki zadaci, i u određenim nastavnim situacijama svaka metoda postiže svoj optimum onda kada najviše odgovara prirodi gradiva. Stoga nastavnik treba da poznaje sve metode i da se u skladu sa raspoloživim uslovima i mogućnostima (videti: Planiranje i pripremanje za nastavu) opredeli za one koje će učenike optimalno **angažovati u produktivnim aktivnostima**.

Nastavnim metodama praktično se rešavaju problemi postupanja u nastavnom radu, ali one nisu šabloni i nemoguća je njihova šematska primena.

Metode koje nastavniku stoje na raspolaganju u kombinaciji sa raznim oblicima aktivnog učešća učenika u samostalnom radu na raznim izvorima znanja i u međusobnoj saradnji. Primenjene u indukativno-deduktivnom i analitičko-sintetičkom misaonom vođenju i osposobljavanju učenika za praktičan, teorijski i istraživački rad, pomoći će nastavniku da se oslobodi predavačko-ispitivačko (receptivne) nastave.

Uzimajući od svake metode ono u čemu je njena prednost umesto redukovane aktivnosti slušanje, čitanje, ponavljanje, pojaviće se bogatstvo učeničkih aktivnosti kao pretpostavka razvoja njegove ličnosti.

1. **Verbalne metode ili metode žive reči su**: metoda izlaganja (ili monološka) i metoda razgovora ili dijaloška. Živa reč je značajan izvor znanja o prirodi, društvu, čoveku i pratilac je svih drugih nastavnih metoda. Ona je uslov pedagoške komunikacije koja ima informativnu vrednost i zajedno sa svojom emocionalnom komponentom ostvaruje određen vaspitni uticaj na učenika. Živa reč razvija govor koji je oblik i izraz misli. Svaka reč je već simbol, ona uopštava. Razvoj govora utiče na razvoj apstraktnog mišljenja. Govorom se izražavaju i osećanja, doživljaji, prepoznaju umetnički izraz reči, ali i umetničkom rečju nastavnika, u pozorištu, na radiju, filmu-pobuđuju se osećanja učenika u skladu sa humanim porukama umetničkog dela.

Metoda usmenog izlaganja sastoji se u sistematskom verbalnom izlaganju delova gradiva koje može da ostvari nastavnik ili učenik. Pozitivne strane ove metode su sistematičnost, ekonomičnost, mogućnost isticanja bitnog u izlaganju, mogućnost uticaja na osećanja, mogućnost prilagođavanja stila i složenosti izlaganja prethodnim znanjima učenika. Nedostaci ove metode su u tome što su učenici manje aktivni, nemoguće je pratiti da li učenici shvataju izlaganje, iznošenje gotovih oblikovanih činjenica i generalizaciju stavlja u receptivni odnos.

Oblici ove metode su: **pripovedanje** koje se najčešće primenjuje u nastavi jezika i humanističkih predmeta; **opisivanje** primenjuje se u cilju verbalnog slikanja svojstava predmeta, objekata, pojava pri čemu naučno opisivanje mora biti objektivno, svestrano, tačno, detaljno, dok umetničko opisivanje zahteva poznavanje jezičko-stilskih sredstava i subjektivnog doživljavanja; **obrazlaganja** se pojavljuje kada je u vezi sa nekom konstatacijom došlo do nejasnoća o uzrocima pojava, o uzročno-posledičnoj povezanosti pojava, kada je potrebno argumentovati dokaz, obrazložiti pravilo primerima; **objašnjavanje** je najsloženiji oblik izlaganja i odnosi se na objašnjavanje pravila, principa, metoda, zakona, teoriju, aksiome, sisteme, simbole, socio-kulturne vrednosti i dr. Nastavnik prilikom objašnjavanja tih apstrakcija primenjuje složene misaone operacije opisivanje, izdvajanje, upoređivanje, uopštavanje i istovremeno izaziva iste misaone funkcije učenika, što dovodi do shvatanja apstraktnih pojmova. Racionalnom shvatanju objašnjenja pomaže primena ostalih nastavnih metoda (dijaloška) kao i nastavna sredstva. Misaona aktivnost nastavnika je model misaone aktivnosti učenika.

Izlaganje može da ostvari nastavnik, učenik, neki drugi učesnik u nastavi (npr. stručnjak iz udruženog rada, poznati umetnik i dr.), može takođe da se koristi reprodukcija govora uz pomoć ploča, magnetofona, radija, televizije itd.

Metoda razgovora (ili dijaloška metoda) se sastoji u obradi gradiva (ponavljanju, proveravanju) putem pitanja i odgovora i diskusije. Ovom metodom učenici se uspešnije aktiviraju, podstiču se na uviđanje odnosa među pojavama, zaključivanje i uopštavanje što doprinosi kritičnosti, samostalnosti i samopouzdanju. Znanja učenici lakše shvataju i trajnije pamte. Komunikacija sa nastavnikom i među učenicima sjedinjuje individualni i kolektivni rad. Kroz razgovor nastavnik najbolje upoznaje osobine i kognitivni stil učenika (način mišljenja i zaključivanja učenika).

Metodom razgovora gradivo se ne izlaže sistematično kao pričanjem. Ukoliko nastavnik nije spreman da vodi tok dijaloga učenici mogu da skrenu pravac diskusije te se obradi manje činjenica. Dijalogom se ne mogu tako uspešno obraditi sadržaji koji treba da obezbede emocionalni doživljaj.

Kvalitet razgovora zavisi od kvaliteta nastavnikovog pitanja. U praksi dominiraju jednoznačna i dopunska pitanja koja kao odgovor traže reprodukciju znanja. Produktivni dijalog obuhvata pitanje i impulse kao što su: Ko? Kako? Zašto? Opiši! Uporedi! Analiziraj! Obrazloži! Dokaži da je...! Pretpostavi da je...i sl. Produktivni oblici razgovora su: **heuristički razgovor** u kojem nastavnik postupno uz pomoć pitanja vodi učenike od pojedinosti, do otkrivanja opšteg zbog čega je za ovaj razgovor potrebno iskustvo i predznanje učenika (čitanje, posmatranje radnih procesa i dr.); **slobodan razgovor** (gde pitanja postavljaju i nastavnik i učenici o slobodnoj temi, o temi koja će se obrađivati, kao i na završetku obrade neke teme da bi se objasnile neke dileme, potkrepile dokazom neke konstatacije pa i proverili usvojeni stavovi i uverenja) i **diskusija** - polemika, debata, rasprava (u kojoj učenici međusobno i nastavnik i učenik) suprotstavljaju mišljenja iznose i pobijaju argumente osvetljavaju probleme sa novog stanovišta. Uslovi za korišćenje ovog oblika razgovora (diskusija) su poznavanje teme, interesovanje, sposobnost izlaganja, nadograđivanje misli na izlaganje prethodnika, kao i pozitivna svojstva ličnosti-tolerancija i međusobno uvažavanje stavova učesnika u diskusiji.

U korišćenju dijaloške metode bitno je da učenik bude oslobođen da postavlja pitanja, da nastavnik kroz razgovor dobija povratnu informaciju o tome da li su učenici shvatili postavljene probleme, ideje i slično.

2. **Metode rada na tekstu, pisani i grafički radovi učenika**. Primene ovih metoda podrazumeva rad učenika-nastavnika na raznim izvorima znanja kao i na mnoge misaone i praktične aktivnosti. Savremena škola uvodi učenike u upotrebu udžbenika, priručnika,

leksikona, bibliografija, štampe, enciklopedija, monografija; zatim vizuelnog materijala slika, crteža, shema, dijagrama i mnogobrojnih simbola savremene vizuelne komunikacije. Kako je jedan od ciljeva obrazovanja osposobljavanje za samoobrazovanje, učenika u procesu nastave valja naučiti ne samo da čitaju lepu književnost već da rade na informativnom i naučnom tekstu da bi ga razumeli, njegove informacije ugradili u svoj sistem znanja i iskustvo u cilju primene u praksi. Stoga učenike (putem individualnog rada, grupnog rada, učenja putem rešavanja problema, poluprogramiranju i sl.) učimo da upoznaju sadržaj, informativne elemente teksta i njihov odnos da izdvajaju važne delove (podatke pojmove) da upoređuju, da strukturiraju sadržaj u jasan pregled, da ocenjuju vrednost pročitanog i drugo. Osim toga bitno je da učenik o tekstu raspravlja sa drugima (što može da organizuje nastavnik), da posmatra pojave u životu o kojima je čitao i da konačno ostvaruje odluke o primeni shvaćanih informacija u praktičnom radu ili ponašanju.

Grafički i pismeni radovi upravo omogućavaju ilustrovanje a time i produbljivanje i trajnije zapamćivanje tekstovnog gradiva, kao i bolje shvatanje uzročno-posledničnih i kvantitativnih i kvalitativnih odnosa. Integralnom primenom ove metode učenici se osposobljavaju za izradu skica, planova, referata i samostalnih pisanih, grafičkih i drugih radova.

Pismeni i grafički radovi prate nastavni proces i na njima praktično u toku nastave i učenici i nastavnici.

3. **Metoda pokazivanja** sastoji se u sistematizaciji učenikovog čulnog iskustva i davanju novih znanja putem pokazivanja objekata, predmeta i pojava i procesa u prirodi i društvu i učenikovog vođenog usmeravanog opažanja i posmatranja. U cilju formiranja dijalektičko-materijalističkog pogleda na svet ova metoda zasnovana na principu očiglednosti, primeni savremene nastavne tehnologije i povezivanja škole sa životom, organizacijama u proizvodnji i dr. čini polaznu osnovu u sticanju mnogih stručnih i drugih znanja. Ova metoda se takođe primenjuje radi pokazivanja radnih aktivnosti i operacija.

Metoda pokazivanja doprinosi sticanju znanja na najbrži način - neposrednim i posrednim opažanjem, razvija sposobnost sistematskog posmatranja, uvodi učenike u praćenje pojava i procesa, razvija sposobnost preciznog izražavanja o opaženom i izveštavanja, doprinosi trajnosti znanja, a kod učenja radnji ostvaruje se povezanost žive reči (instrukcije - komentar) uz dopunu radom na tekstu i opažanja i praktične aktivnosti, pri čemu se angažuje više senzornih i mentalnih funkcija.

No, apstraktni pojmovi, ideje, unutrašnje strukture predmeta i pojava ne mogu se neposredno opažati te njihovom objašnjavanju doprinosi posredna očiglednost, formiranja predstava i pojmova na osnovu učenikovog iskustva i uz pomoć: umesto izazvanih procesa i kontrolisanih uslova tj. (eksperimenata, pokazivanjem dinamičkih modela, statičkih modela; zatim slika (dijaslike, dijapozitivi, filmovi, fotografije i drugo), naročito crteža, skica, dijagrama i shema. Putem savremenih medija učenici treba da budu vođeni ka savladavanju sve apstraktnijih simbola vizuelne komunikacije uključujući i informatičku pismenost.

Prilikom **pokazivanja aktivnosti** nastavnik pokazuje radnju u celini, laganim tempom i obrazlaže njenu strukturu zatim je ponavlja još nekoliko puta bržim tempom. Za vreme pokazivanja opisuje se predmet rada, sredstva rada, tok rada sa redosledom upotrebe sredstava i praktičnih operacija (Vidi deo u učenju motornih veština).

Učenicima se pokazuju i aktivnosti izražavanja (govorom, linijom, zvukom, pokretom, mimikom), a takođe i intelektualne aktivnosti. Iako se intelektualne aktivnosti učenika mogu pratiti posredno, nastavnik koristi sve nastavne situacije u kojima analizira (problem, zadatke, umetničko delo, sistem), dovodi u međusobni odnos podatke, upoređuje, objašnjava

transformacije, pri čemu ukazuje učenicima na modele mišljenja i misaonih operacija i trudi se da prati tok njihovog mišljenja.

Adekvatan izbor i upotreba nastavnih sredstava, pravilno pokazivanje i izvođenje posmatranja i pokazivanih aktivnosti od strane učenika dobar su uzor za samostalni rad učenika i, što je krajnji cilj vaspitanja i obrazovanja, za sticanje radnih sposobnosti učenika.

4. **Metoda praktičnih radova** je širi pojam od metode laboratorijskog i eksperimentalnog rada. Ovaj naziv je prihvatljiv stoga što se njime obuhvata potreba da se u svakom predmetu (kao npr. geografija, istorija i dr.) organizuje praktični rad kada je to neophodno, da se njime obuhvati praktični rad u laboratoriji, radionici, u školi i preduzeću.

Praktični rad se organizuje: a) u predmetima gde je direktno određen program i b) u predmetima gde nije određen program ali iz prirode nastavne jedinice proizilazi da bi učenju bilo najbrže ako bi se ostvarilo praktičnim radom.

Metoda praktičnih radova se najčešće primenjuje u predmetima gde se osobine i strukture supstanci i materijala, oblikuje i transformiše materijal ili organizuje delatnost. Učenici u praktičnom radu upoznaju niz radnji, koje im omogućavaju da shvataju primenu ručnog oruđa, mašina radilica, alatljika, upotrebu energije i automatske regulacije. Za izvođenje praktične radnje koja se sastoji iz radnih operacija učenik treba da poznaje: a) osobine materija na koju deluje ili predmet (projekat) rada; b) potrebna sredstva (alate, oruđa) i njihovu funkciju i upotrebu; c) strukturu praktične radnje s obzirom na broj i redosled praktičnih operacija i dr.) osnovne karakteristike procesa učenja motornih radnji.

Savlađivanje motornih radnji i sticanje veština prolazi određene faze (vidi deo o učenju motornih veština): početno, osnovno i završno vežbanje. Za pojedine učenike ponekad je potrebno organizovati dopunsko o korektivno vežbanje.

Primena metode praktičnih radova zahteva materijalnu opremljenost škole (prema normativima) i snalažljivost nastavnika da nađe mesto rada i van škole kada za to postoje uslovi i potreba čak i kada to programom nije određeno.

Cilj praktičnog rada je što neposrednije osamostaljivanje učenika i stoga se izvodi u kombinaciji različitih oblika rada - kolektivno, grupno u parovima i individualno do osposobljavanja učenika za samostalno planiranje, realizaciju i verifikaciju. Praktični rad aktivira učenika u potpunosti jer obuhvata posmatranje, mišljenje i praksu, intenzivnije deluje na formiranje pozitivnog odnosa prema radu, na motivaciju, interesovanja i vrednovanja rada. U jedinstvu sa metodama objašnjavanja, pokazivanja, metoda praktičnih radova ima bitnu ulogu u određivanju najracionalnijih puteva profesionalnog formiranja ličnosti učenika. Pojednostavljena primena i svođenje ove metode na fizički rad učenika u nekim predmetima može dovesti do dualizma u razvoju moralnih vrednosti ličnosti, do zapostavljanja potrebe jednog moralnog vrednovanja svake vrste društveno potrebnog i korisnog rada.

Nastavna sredstva

Nastavna sredstva su organski vezana za savremeno koncipirane nastavne programe, savremeno koncipiranje nastave i u funkciji su optimalne realizacije vaspitno-obrazovnih zadataka.

Iz ovakvog mesta i uloge nastavnih sredstava proizilaze već široko prihvaćeni zahtevi da se prevaziđu jednostranosti u vaspitno-obrazovnoj praksi kao što su shvatanja da su nastavna sredstva puki izvori za sticanje **novih** znanja, neobavezan **dodatak** nastavnikovom izlaganju, očigledna sredstva za jačanje čulne komponente saznajnog procesa i sl.

Novi pristupi u njihovom izboru i korišćenju u prvi plan stavljaju:

- programiranje pedagoške strategije, aktivnosti učenika i nastavnika u svim etapama vaspitno-obrazovnog procesa njihovim posredstvom,

- postepeno osamostaljivanje učenika u procesu sticanja novih znanja i njihove praktične primene pri čemu je rad sa različitim izvorima znanja **osnova** za podsticanje perceptivnih, praktičnih i misaonih aktivnosti učenika, bez kojih nema usvajanja novih znanja, formiranja stavova i uverenja,

- omogućavanje šireg uvođenja diferenciranih oblika rada i savremenih didaktičkih sistema nastave i učenja,

- revalorizovanje u većem stepenu metoda sticanja znanja neposrednim iskustvom učenika kao i permanentnog sticanja sekundarnih informacija putem savremenih medija i materijala kao najznačajnijeg vida obogaćivanje neposrednog iskustva učenika i

- osposobljavanje učenika za selektivni pristup informacijama i samoobrazovanju.

Škola memorisanja, sa dominacijom verbalne predavačke nastave treba da ustupi mesto - zahvaljujući velikim delom i korišćenju savremenih medija i materijala - školi kultivisanja učenikovih misaonih i voljnih snaga, stvarajući mnogobrojne stimulativne situacije nastave i učenja u okviru škole, društvene i radne sredine i kod kuće u čemu korišćenje različitih izvora znanja igra odlučujuću ulogu.

S obzirom na intenzivnu industrijsku produkciju audiovizuelnih i drugih elektronskih medija i materijala poslednjih decenija, valja naglasiti da i najsavremeniji mediji i materijali mogu biti u službi prevaziđene receptivne nastave ako se ne primenjuju po konceptu savremene vaspitno-obrazovne tehnologije sa aktivnom ulogom učenika u njihovom izboru i korišćenju.

Nastavna sredstva (štampana, auditivna, vizuelna, audiovizuelna, pa ni ona najsavremenija za delimičnu automatizaciju nastavnog procesa) ne mogu izolovano obezbediti realizaciju ciljeva i zadataka nastavne teme ako nisu integralni deo šire grupe nastavnih sredstava (programskih zahteva, udžbenika, sredstava za laboratorijske eksperimente, predmeti i objekti neposredne stvarnosti) uključujući i nastavnika kao najvažnije "nastavno sredstvo" - najznačajniji činilac nastave.

U postupnom savladavanju apstraktnih pojmova (od neposredne stvarnosti do verbalnih i apstraktnih simbola) u pedagoškom iskustvu posebnu ulogu po svojoj životnosti imaju audiovizuelna iskustva učenika stečena putem savremenih medija i materijala nalazeći se na sredini između objekata neposredne stvarnosti i apstraktnih vizuelnih i verbalnih simbola. Bez ovih iskustava koja danas čine nezaobilazno okruženje naših učenika, nemoguće je danas punije izraziti savremeni svet, aktuelizovati događaje u njemu i snažnije ga doživeti.

Međutim, nastavnik ostaje mera svih pedagoških preobražaja, programator i procenjivač vrednosti SOFTWER-a, animator i organizator vaspitno-obrazovnog procesa i naporedni nosilac vaspitnih zadataka.

Postoje više klasifikacija nastavnih sredstava, a ovde je data jedna od njih.

Verbalna nastavna sredstva (živa i izgovorena reč - govor i reprodukovana reč i govor).

Tekstualno nastavno sredstvena sredstva (odgovarajući štampani i posebno pisani tekstovi iz različitih oblasti ljudskog stvaralaštva).

Vizuelna nastavna sredstva (sva ona sredstva koja se u toku nastavnog procesa primaju - opažaju čulom vida: - predmeti, fotografije, dijaslike, crteži, karte, sheme, grafikoni, dijagrami, simboli itd.).

Auditivna nastavna sredstva (sva ona sredstva koja primamo pomoću čula sluha izuzev govora i to: razni šumovi u prirodi i akcetične pojave, muzički i tonski efekti, razni zvučni efekti, reprodukovani - veštački i prirodni efekti itd.).

Audiovizuelna nastavna sredstva postavljaju sintezu elemenata auditivnih i vizuelnih sredstava, kao na primer; - dijafilm praćen odgovarajućim tekstom, muzikom, šumovima ili drugim zvučnim efektima; tonski filmovi; TV emisije, video kasete i dr.

U okviru ove grupe posebno bi istakli savremene elektronske uređaje koji omogućuju celovitiju indirektnu komunikaciju, upravljanje pa i delimičnu regulaciju vaspitno-obrazovnog procesa (školska televizija, nastavni film, nastava uz pomoć kompjutera i sl.). Ova sredstva nisu samo neobavezni dodatak nastavnikovom predavanju već, u sredinama gde ima uslova i iskustva u njihovoj primeni, preuzimaju, u većoj ili manjoj meri, funkciju nastavnika. Ovo tim pre što u piramidi pedagoškog iskustva, od neposredne stvarnosti do verbalnih simbola, audiovizuelni izvori informacija su na sredini po stepenu apstraktnosti i životne bliskosti učenicima. Bez njih danas, teško da se može svet potpunije aktuelizovati i doživeti. Otuda je njihovo šire korišćenje pedagoški neophodno i celishodno.

Manuelna nastavna sredstva čine posebnu grupu sredstava. Ona služe za izvođenje raznovrsnih radnih operacija, zahvata ili radi kao na primer: - raznovrsni alati, mašine, instrumenti, aparati, preparati, predmeti, materijali i dr.

Eksperimentalna i demonstraciona nastavna sredstva. Ovde spadaju sva sredstva koja obezbeđuju izvođenje eksperimenata i demonstracija. U reprezentovanju određenih sadržaja nastavnih predmeta, ova sredstva su usko povezana sa manuelnim nastavnim sredstvima, s tim što se primenjuju u posebnim okolnostima i postupcima, sa posebnim ciljem i zadacima. Primenjuju se u nekim opšteobrazovnim, a naročito u stručnim nastavnim predmetima.

Pomoćno-tehnička nastavna sredstva omogućavaju uspešnu primenu ostalih, glavnih nastavnih sredstava. Raznovrsna su i mnogobrojna kao na primer: raznovrsne table, stolice, aplikatori, aparati, pokazivači i dr.

Nastavna sredstva (od klasičnih preko audiovizuelnih do najsavremenijih elektronskih medija i materijala, uključujući i korišćenje mikrokompjutera), stavljena u službu sve punijeg izgrađivanja subjekatske pozicije učenika, mogu veoma značajno da doprinesu ostvarivanju ciljeva i zadataka srednje škole. Savremeni mediji, istovremeno oslobađaju vreme nastavniku da se više bavi pitanjima vaspitanja i razvoja ličnosti učenika.

Normativima prostora, opreme i nastavnih sredstava koje je doneo prosvetni savet, predviđena su potrebna sredstva za ostvarivanje programa svih nastavnih predmeta i ostalih vaspitno-obrazovnih aktivnosti učenika u školi. Ovi normativi su pomoćni instrument nastavniku i stručnom saradniku u planiranju dopune i inoviranja opreme kabineta, specijalizovane učionice, radionice, laboratorije i specijalizovanog prostora a prema koncepciji nastave na koju nastavnika obavezuje novi program nastavnog predmeta, planiranom unapređivanju (menjanju) pedagoške strategije i materijalnim mogućnostima škole. Otuda je normativ nastavniku osnovni priručnik pri programiranju rada (godišnjem a posebno operativnom i neposrednoj pripremi za čas). Ma kako dobro bio opremljen

specijalizovani prostor, nastavna sredstva neće ostvariti svoju integrativnu ulogu u sticanju znanja i profesionalnom formiranju i vaspitavanju učenika ukoliko nastavnik ne ostvari njihovo struktuiranje i pripravnost za funkcionisanje u skladu sa planiranom organizacijom i oblicima nastave i učenja - sa planiranim podizanjem kvaliteta nastave.

Otuda je normativ nastavniku osnovni priručnik pri programiranju rada (godišnjem a posebno operativnom i neposrednoj pripremi za čas).

Sva nastavna sredstva koja nastavnik želi da primeni ili upotrebi na času, moraju biti tehnički ispravna a njihova primena potpuno bezbedna u odnosu na nastavnike i učenike.

Vrednovanje rada i napredovanje učenika

Praćenje rada, napredovanja i ocenjivane postignutog uspeha u svakom predmetu organizuje se tako da bude u funkciji praćenja ukupnog razvoja ličnosti učenika. Stoga je opravdano da se prati i vrednuje ukupna aktivnost učenika u vezi sa programom nastavnog predmeta u nastavi, profesionalnoj praksi, dopunskom radu, dodatnom radu, slobodnoj aktivnosti i sl. Nastavnik će na osnovu svestrano prikupljenih informacija da proceni, vrednuje i oceni nivo koji je učenik u svom vaspitno-obrazovnom radu i razvoju postigao i to u znanju, mišljenju, osposobljavanju za rad, stavovima i ponašanju (spremnost, aktivnost, odgovornost).

Nastavnik uz pomoć programa, uputstava, udžbenika, literature, upoznaje teorijsku i praktičnu ulogu svoga predmeta u formiranju ličnosti učenika: da li su to opšta znanja koje učenik treba da stekne, komponentne marksističkog pogleda na svet i moralne svesti, radne navike, profesionalne sposobnosti, estetski ukus i sl. Stoga on razrađuje bliže i dalje operativne ciljeve nastave u vidu očekivanih rezultata. Sa postavljenim ciljevima nastavnik na početku godine, ali I prilikom obrade svake teme i nastavne jedinice, upoznaje učenike. Oni o ciljevima rada diskutuju, prihvataju ih kao ciljeve svoga rada i učenja, a istovremeno i kao kriterijume vrednovanja i samovrednovanja pojedinačnih i zajedničkih dostignuća. Na taj način odeljenjske zajednice se na početku godine, a zatim etapno koncentrišu na zajednički predmet rada. Time i vrednovanje rada dobija kooperativni karakter.

Međutim, ocena mora biti individualizovana i pokazati koliko je učenik napredovao ne samo u odnosu na zahteve programa već i u odnosu na svoje mogućnosti i zalaganje. Ocena treba da odrazi napredak u znanju, stečenim sposobnostima, veštinama, u ukupnom razvoju ličnosti posredstvom rada i zalaganja u određenom predmetu. Pošto je u nas usvojena vrlo uopštena petostepena brojčana skala ocenjivanja sa ocenama: odličan (5), vrlo dobar (4), dobar (3), dovoljan (2) i nedovoljan (1), donošenje opšteg pedagoškog suda (vrednovanje i ocenjivanje) se osmišljava primenom poznatih didaktičkih postupaka od kojih je bitno imati u vidu sledeće:

1) da svakom ocenjivanju, donošenju opšteg pedagoškog suda, prethodi kontinuirano i svestrano praćenje rada, učenja i napredovanja učenika;

2) da se u cilju individualizacije i objektivizacije ocene i pomoći učenicima u samovrednovanju kao sastavna komponenta uključuje i povremeno "merenje" učenikovih znanja, stečenih sposobnosti i sl. primenom neformalnih testova znanja i drugih raspoloživih instrumenata;

3) da se tokom praćenja ocene razlažu na nekoliko bitnih komponenata koje omogućavaju da se u oceni putem vrednovanja uključi i procena nekih osobina ličnosti koje bitno utiču na postizanje vaspitno-obrazovnih rezultata.

Te **bitne komponente ocene su:**

- kvantitet i kvalitet znanja (kako i koliko poznaje činjenice, pravila, zakone, kako misli i zaključuje);

- radne navike, osposobljenost za primenu znanja, osposobljenost za praktični rad;

- interesovanja, zalaganje u radu, usvojene vrednosti i stavovi u vezi sa određenim nastavnim sadržajima.

Prilikom praćenja i vrednovanja nastavnik ima u vidu sposobnost učenika za određene aktivnosti, stvaralačke sposobnosti, eventualne teškoće u razvoju i objektivne uslove učenika za rad - porodične, socijalne i dr.

Ocena profesionalne osposobljenosti treba da obuhvata elemente:

- vrstu i složenost operacija za koje je učenik osposobljen;

- stepen povezivanja teorije i prakse u rešavanju praktičnih zadataka;

- metode, postupke i tehnike koje učenik primenjuje u radu (kako vrši izbor, koliko ih racionalizuje);

- poznavanje sredstava rada i stepen usvojenosti odgovarajućih psiho-motornih sposobnosti u rukovanju sredstava rada;

- organizaciju rada (planiranje rada, raspored, ušteda vremena);

- ekonomičnost u trošenju materijala;

- odgovornost u radu i odnos prema društvenoj imovini;

- estetski izgled predmeta izrade.

Ovde valja naglasiti da se ocena iz stručnih predmeta donosi jedinstveno za predmet sintezom ocene teorijskog znanja i praktične osposobljenosti.

U sistemu vrednovanja u školi i u svakom predmetu poštuju se pravila da je ono plansko, kontinuirano, svestrano (praćenje svih komponenata ocene primenom raznih postupaka i tehnika), objektivno, stimulativno i javno (da se ocena učeniku saopšti i obrazloži u odnosu na upoznate kriterijume). Primenom ovih pravila, uz aktivno učešće i saradnju nastavnika i učenika u vrednovanju, konačni akt - donošenje opšteg pedagoškog suda i evidentiranje ocene postiže svoju punu vaspitnu vrednost.

Operacionalizacijom ciljeva i zadataka nastave, nastavnik će se opredeliti za odgovarajuće metode i oblike rada, a u skladu s tim planiraće i način, postupke i tehnike proveravanja i vrednovanje uspeha i razvoja učenika. U godišnjem, globalnom planu rada nastavnik se opredeljuje, u zavisnosti od gradiva, kada će primeniti usmeno proveravanje, pismeno proveravanje (putem testa, kontrolnih zadataka ili pismenog rada - ove odluke često donose na nivou aktiva nastavnika) kako će i kada ocenjivati grafičke i praktične radove (kako će opisati ocenu ili bodovati operacije).

Na početku godine planira se proveravanje prethodnih znanja i umenja (usmeno, testom, praktičnim radom), zatim sledi obrada tema (područja) i tematsko proveravanje sa sistematizacijom bitnog i na kraju polugodišnja i godišnja sistematizacija gradiva (po temama i u celini), proveravanje i ocenjivanje ukupnih rezultata rada i napredovanja učenika.

Prilikom obrade svake teme, dok teče vežbanje, ponavljanje, sistematizacija sadržaja, nastavnik svakodnevno vrši tekuće usmeno proveravanje, ponekada petminutno proveravanje, prati domaći rad učenika i vannastavne aktivnosti vezane za temu ili šira interesovanja učenika, prati uspeh u vežbama, odnosno - prati ukupnu aktivnost učenika, odnos prema radu i tempo učenja. Tokom ovog rada nastavnik na svakom času usmeno kompleksnije ispita (proveri) znanje (umenje) dva do tri učenika, organizuje pismeno proveravanje (ili vežbe), grafičke radove i sl. (zavisno od predmeta) obraćajući pažnju na povezivanje znanja u okviru obrađenih tema. Na kraju obrade teme organizuje sistematizaciju znanja, umenja i navika gde ponovo usmeno proveri znanja 5-6 učenika. Ova sistematizacija je i priprema za konačno proveravanje uspeha putem nastavnog teksta ili drugog instrumenta za objektivno merenje postignutih rezultata. Ovim se izbegava jednostrana primena ili samo testova znanja ili samo testova znanja ili samo usmenog ispitivanja što je česta greška u nastavi teoretskih predmeta. Istovremeno, ovako organizovano kontinuirano i svestrano praćenje omogućuje nastavniku da ima uvid u kvalitet rada svakog učenika na određenoj temi, da koriguje sebe u radu i pomaže onim učenicima kojima je to potrebno.

OSNOVE PROGRAMA VASPITNOG RADA U SREDNJOJ ŠKOLI

UVOD

Pod vaspitanjem se, najčešće, podrazumeva planski i organizovani proces u toku koga društvo, preko svojih institucija, grupa i pojedinaca, utiče na formiranje ličnosti mladih. Ovako određeno vaspitanje uključuje obrazovanje kao proces sticanja znanja, umenja i navika. Uz to, u školi, koja je najorganizovaniji činilac u lancu društvenih uticaja na mlade, obrazovanje i vaspitanje predstavljaju jedinstven nedeljiv proces.

U koncipiranju Osnova programa vaspitnog rada pošlo se od dostignuća pedagoških, psiholoških i drugih nauka; dosadašnjih dokumenata - Osnova za unapređivanje vaspitnog rada u srednjim školama u SRS i Osnova vaspitnog rada u SAP Vojvodini, rezultata praćenja njihove primene u praksi srednjih škola.

Osnovama vaspitnog rada se postavljeni cilj i vaspitni zadaci bliže određuju i dalje konkretizuje njihovo ostvarivanje u nastavi i vannastavnim aktivnostima. S obzirom na to da su zadaci, sadržaji i uputstva za ostvarivanje zadataka nastave dati u programima pojedinih predmeta, u ovom dokumentu se ukazuje samo na neke od faktora koji doprinose ostvarivanju vaspitnih zadataka u nastavi, a bliže se razrađuju cilj, zadaci, sadržaji i realizacija vaspitnih zadataka u vannastavnim aktivnostima.

U složenoj strukturi vaspitno-obrazovnih aktivnosti škole sa bogatstvom diferenciranih programa i oblika rada stvoreni su uslovi za organizaciju vaspitnog rada u kojoj se mogu ravnomerno razvijati individualne sklonosti i sposobnosti učenika (individualizacija) i jačanje mnogobrojnih učeničkih, radnih i interesnih kolektiva (socijalizacija).

Istovremeno, ovako postavljene Osnove vaspitnog rada omogućuju veće jedinstvo vaspitno-obrazovnog procesa izraženog u povezanosti nastave i vannastavnih aktivnosti.

Činjenice i vrednosti usvojene u nastavi učenici proveravaju u okviru slobodnih i drugih aktivnosti, stiču životu bliža iskustva i samostalno se opredeljuju za određene oblike ponašanja.

Ostvarivanje cilja, zadataka, oblika i sadržaja navedenih u Osnovama vaspitnog rada je obaveza za svaku srednju školu. Budući da je ovo otvoren program, navedeni sadržaji prevazilaze mogućnosti realizovanja u okviru vremena datog u planu u jednoj školi i jednoj školskoj godini. Škola iz ovih Osnova programa vrši izbor oblika i sadržaja za godišnji program rada, prema potrebama i interesovanjima svojih učenika i sredine u kojoj se nalazi, prema svojim kadrovskim i materijalnim mogućnostima. Izbor, svakako, zavisi i od vrste škola, odnosno od zahteva područja rada i obrazovnih profila za koje obrazuje ta škola. Škola će Osnove vaspitnog rada ostvarivati uspešnije ako unapređuje kvalitet nastave, neguje samostalnost učenika i zajednički radi sa drugim činiocima vaspitanja mladih u društvenoj sredini.

Gimnazija i četvorogodišnja stručna škola

Oblici obrazovno-vaspitnog rada	I razred		II razred		III razred		IV razred		ukupno	
	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje
I Obavezni nastavni predmeti	30-32		30-32		30-32		30-32		120	128
II Fakultativni nastavni predmeti	do 4 časa		do 4 časa		do 4 časa		do 4 časa		do 16 časova	
III Obavezne vannastavne aktivnosti										
1. Ferijalna praksa i praktični rad*										
2. Dodatni rad	do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 240 časova	
3. Pripremni i dopunski rad**	do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 240 časova	
4. Društveno-korisni rad	2 radna dana		2 radna dana		2 radna dana		2 radna dana		8 radnih dana	
IV Fakultativne vannastavne aktivnosti										
1. Stvaralačke i slobodne aktivnosti	30-60 časova		30-60 časova		30-60 časova		30-60 časova		120-240 časova	
2. Društvene aktivnosti - zajednice učenika i učeničke zadruge	15-30 časova		15-30 časova		15-30 časova		15-30 časova		60-120 časova	
3. Ekskurzije	do 5 dana		do 5 dana		do 5 dana		do 5 dana		do 20 dana	
4. Hor	2 časa nedeljno za učenike, 140 časova godišnje za školu									
5. Kulturna i javna delatnost	2 radna dana									

škole			

Napomena: *) Ako je utvrđeno za područje rada, **) Ako se u toku godine ukaže potreba, (Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju - član 24)

Trogodišnja stručna škola

Oblici obrazovno-vaspitnog rada	I razred		II razred		III razred		ukupno	
	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje	ned.	godišnje
I obavezni nastavni predmeti	do 32 časa		do 32 časa		do 32 časa		do 96 časova	
II Fakultativni nastavni predmeti	do 4 časa		do 4 časa		do 4 časa		do 12 časova	
III Obavezne vannastavne aktivnosti								
1. Ferijalna praksa i praktični rad*								
2. Dodatni rad	do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 180 časova	
3. Pripremni i dopunski rad**	do 60 časova		do 60 časova		do 60 časova		do 180 časova	
4. Društveno korisni rad	2 radna dana		2 radna dana		2 radna dana		6 radnih dana	
IV Fakultativne vannastavne aktivnosti								
1. Stvaralačke i slobodne aktivnosti	30-60 časova		30-60 časova		30-60 časova		90-180 časova	
2. Društvene aktivnosti - zajednice učenika i učeničke zadruge	15-30 časova		15-30 časova		15-30 časova		45-90 časova	
3. Ekskurzije	do 5 dana		do 5 dana		do 5 dana		do 15 dana	
4. Hor	2 časa nedeljno za učenike, 140 časova godišnje za školu							
5. Kulturna i javna delatnost škole	2 radna dana							

Napomena: *) Ako je utvrđeno za područje rada, **) Ako se u toku godine ukaže potreba, (Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju - član 24)

CILJ I ZADACI VASPITNOG RADA

Cilj vaspitnog rada jeste razvijanje sposobnosti i interesovanja učenika u različitim ljudskim delatnostima; izgrađivanje stvaralačkog odnosa prema radu, materijalnim i duhovnim dobrima; osposobljavanje za aktivno uključivanje mladih u društveni život.

Vaspitnim radom sa učenicima ostvaruju se posebno sledeći zadaci:

- izgrađivanje pravilnog odnosa prema učenju, radu, proizvodima ljudskog rada, formiranju radnih navika i ljubavi prema budućem zanimanju;

- razvijanje svesti kod učenika o sopstvenom položaju u obrazovanju kao subjekta koji može da utiče na uslove i rezultate rada;

- vaspitanje za društvenu aktivnost, za učešće u razvoju demokratskog društva;

- razvijanje tolerantnosti, uzajamnosti i opšteljudske solidarnosti;

- podsticanje i razvijanje samoinicijative, samostalnosti, stvaralaštva, intelektualne radoznalosti i istraživačke sklonosti ka novim saznanjima, u nauci, tehnici, kulturi, umetnosti, sportu i društvenom životu;

- osposobljavanje učenika za uključivanje u rad, racionalnu organizaciju, programiranje i planiranje rada i slobodnog vremena;

- negovanje i razvijanje patriotskih osećanja i pripadnosti svome narodu, zajednici jugoslovenskih naroda i narodnosti i zajednici naroda sveta;

- razvijanje ekološke svesti i aktivnog odnosa prema zaštiti i unapređivanju životne sredine;

- razvijanje ljubavi prema čoveku i osećanja poštovanja ljudske ličnosti, negovanja drugarskih odnosa sa vršnjacima; razvijanje plemenitih osećanja, pažnje i brige za mlade, stare i nemoćne osobe;

- razvijanje humanih odnosa među polovima i izgrađivanje odgovornosti za ulogu budućih roditelja, razvijanje i čuvanje zdravlja emocionalne stabilnosti i izdržljivosti;

- negovanje navika kulturnog ponašanja i ophođenja u skladu sa normama našeg društva i civilizovanog sveta, razvijanje kulturnih potreba i navika, kao i zaštita kulturnih dobara.

Ostvarivanje vaspitnog cilja i zadataka u nastavi

Nastava je najdominantniji oblik organizovanog vaspitno-obrazovnog rada. U njenom domenu odvija se aktivnost učenika koja je od najpresudnijeg uticaja na njihov razvojni put. Prostorom koji zauzima u strukturi obrazovno-vaspitnog rada, bogatstvom sadržaja, metoda, oblika, sredstava i postupaka koje koristi, mogućnostima za uspostavljanje interakcijskih odnosa, nastava ima presudnu ulogu u ostvarivanju cilja i zadataka vaspitanja. Zbog toga je neophodno da se ostvarivanju vaspitnih zadataka u nastavi prilazi što je moguće svestranije, planski i organizovanije; da se ne oslanja na automatizam delovanja nastave tj. mišljenje da ona doprinosi vaspitanju samim ostvarivanjem i da znanja time što ih je učenik upamtio postižu vaspitne efekte.

Cilj i zadaci nastave dati su u okviru nastavnih planova i programa za svaki predmet i razred pojedinačno. Oni se ostvaruju u okviru sadržaja programa. Pri izboru ovih sadržaja vodilo se računa o njihovoj naučnoj zasnovanosti, logičkoj povezanosti i praktičnoj primenljivosti. Uz svaki program data su objašnjenja koja mogu doprineti boljem ostvarivanju vaspitnih zadataka u okviru nastave.

Nivo i stepen vaspitnog uticaja nastave nije uslovljen samo izborom sadržaja programa već zavisi i od: načina konkretizacije cilja i zadataka koje treba ostvariti; primene oblika metoda i sredstava koji se koriste u obradi sadržaja; društvenih odnosa koji se u nastavi uspostavljaju, posebno odnosa nastavnika i učenika i od ličnosti nastavnika, njegovih shvatanja, ubeđenja i ličnih stavova prema sadržajima koje tumači i prenosi.

Rad na konkretizaciji vaspitnog cilja i zadataka zahteva od nastavnika da upozna cilj i zadatke koji su dati uz predmet ali i one koji su navedeni u prethodnom poglavlju ovih Osnova, da analiziraju nastavne teme i procene koji od sadržaja pružaju više mogućnosti za

ostvarivanje pojedinih zadataka. Konkretizacija vaspitnog cilja podrazumeva raščlanjavanje postavljenog cilja na jednostavnije komponente: znanja, odnose i ponašanja. Vaspitavaju samo oni sadržaji koji izazovu pozitivna osećanja kod učenika i postanu deo njihovih ubeđenja. Da postignu takve efekte više imaju izgleda oni sadržaji koje učenik razume i koje proceni da mogu da doprinesu njegovom napretku, da zadovolje njegova interesovanja, odnosno sadržaji u kojima učenik vidi sredstvo za ostvarivanje interakcije (sa nastavnikom ili drugom) odnosno oni koje učenik proceni da su vredni. Nastavnik treba da učeniku omogući, svojim radom, takvu procenu.

Više mogućnosti za uspešnu konkretizaciju vaspitnih zadataka i njihovo povezivanje sa sadržajima programa imaju oni nastavnici koji mogu da sagledaju funkciju svoga predmeta unutar ukupnih zahteva za učenike određenog razreda, odnosno obrazovnog profila. Tako se uspostavlja neophodna korelacija zahteva svih programa koje učenik treba da savlada, i izabiraju odnosno u žižu interesovanja nastavnika dolaze, oni vaspitni zadaci za čije ostvarivanje je predmet koji predaje povoljniji od drugih.

Već je istaknuto da se u procesu konkretizacije vaspitnog cilja i zadataka teži da se za svaki zadatak bliže odrede znanja koja treba učenici da usvoje ali i koje emocije da dožive, koje stavove treba podsticati, koje vrednosti treba sugerisati i koje oblike ponašanja razvijati.

Didaktičko-metodičko pitanje nastave doprinose ostvarivanju vaspitnih zadataka izborom onih oblika, metoda i sredstava rada koji aktiviraju učenika, koji nastavljaju u situaciju da samostalno odlučuje o svom radu, koji ga dovode u okolnost da individualno ili uz saradnju s drugim učenicima rešava praktične i saznajne probleme različitim oblicima učenja. Ovim zahtevima najviše odgovaraju individualizovani oblici organizacije nastave (na primer: nastava po nivoima, poluprogramirana i programirana nastava, heuristički modeli nastave i učenja) i grupni oblici rada.

Nastava treba da se zasniva na strategiji postupnog uvođenja učenika u odlučivanje o svom radu i situacijama u kojim se taj rad odvija. Odlučivanje se može, po svom značaju i složenosti, kretati od donošenja relativno jednostavnih odluka o izboru između nekoliko konkretnih alternativa do donošenja složenih i dalekosežnijih odluka koje uobičavaju plan i organizaciju rada u okviru veće programske i vremenske celine i koje utvrđuje oblike praćenja i vrednovanja efekata tog rada. Tako, npr. umesto suočavanja učenika sa jednim zadatkom, nastavnik treba u početku, da predoči učenicima dva ili više zadatka koji su pedagoški jednako vredni u odnosu na postavljene obrazovne i vaspitne ciljeve ali se u izvesnoj meri međusobno razlikuju bilo u sadržaju i načinu izvršavanja bilo u vrsti ishoda standardima na osnovu kojih će se ishodi vrednovati (ocenjivati). U tako organizovanom radu od suštinskog su značaja "povratne informacije", tj. utvrđivanje i analiza posledica (očekivanih - neočekivanih, pozitivnih-negativnih i sl.) donetih odluka. Neophodno je da učenici donošenje odluka, njihovo izvršavanje i dobijanje rezultata sagledaju kao celinu. Na taj način se kod njih neguje sposobnost donošenja realnih odluka i osposobljavaju se za odlučivanje u složenijim i manje strukturiranim situacijama.

Učenicima treba omogućiti da praktično ovladaju operacijama iz kojih se sastoji proces rešavanja različitih vrsta problema i problemskih situacija (problemsko učenje). Kada učenike suočavamo sa građom u kojoj oni otkrivaju problem, praktične implikacije tog "otkrića" biće prikupljanje dodatne građe, sistematazovanje raspoloženih informacija, analiza i ocenjivanje vrednosti različitih izvora i korišćenih sredstava, procenjivanje karakteristika alternativnih načina rešavanja problema, povezivanje ranije stečenih znanja i iskustava sa novim uvodima, sprovođenje planiranih postupaka, specifikacija i vrednovanje njihovih ishoda.

Pedagoška suština ovog postupka je ostvarena onda kada učenici počnu da svoja rešenja prepoznaju kao nova saznanja, kada uvide da su u postupku rešavanja problema i na

osnovu rešenja do kojih su došli stečena nova saznanja i kada shvate da iza znanja (formulacija) sistematizovanih u udžbeniku i predavanjima stoje saznajne aktivnosti slične ili istovetne onim kroz koje su sami prošli.

Aktivnosti na rešavanju problema i rekonstrukcije aktivnosti koje stoje iza rešenja koje učenici direktno upoznaju su komplementarni didaktičko-metodički postupci. One su najsigurniji put da učenici shvate nauku kao stalan proces organizovanog traganja za činjenicama, preispitivanja ranije utvrđenih činjenica, utvrđenih odnosa, izvedenih zaključaka i ocena, važećih tumačenja i shvatanja. To je ujedno, put za radikalno smanjivanje obima i značaja verbalističkih znanja, za prevazilaženje raskoraka ne samo između razvojnih mogućnosti učenika srednje škole i karakteristika pedagoških zahteva nego i između školske delatnosti i stvarnog društvenog života. Pravolinijsko izlaganje gradiva kao zatvorenog sistema pitanja i odgovora, čak kada je ono saznajno vredno i učenicima zanimljivo, nedovoljno koristi intelektualno i motivaciono-delatne potencijale učenika, zapostavljaju nove i složene oblike mišljenja koji se javljaju na srednjoškolskom uzrastu. Dobra "zaposlenost" i "zainteresovanost" učenika nije uvek i pokazatelj širine i raznovrsnosti njihovog praktičnog angažovanja. Bitno je da se u pedagoški organizovanim situacijama angažuje čitav dijapazon intelektualnih i radnih mogućnosti učenika, da se ne insistira isključivo ili pretežno na njihovim receptivnim sposobnostima.

Sticanje znanja i razvijanje ličnih potencijala učenika u nastavi prerasta u tačan rezultat pedagoške delatnosti, tek onda ako je u funkciji postupnog razvijanja učeničke društvene angažovanosti. Aktuelni problemi neposredne i šire društvene sredine, lični problemi i problemi savremenog sveta su sadržaji koji privlače pažnju učenika srednje škole, koji okupljaju njihova razmišljanja, podstiču ih na tumačenja i ocene. U razumevanju i sagledavanju različitih implikacija tih problema oni se služe shvatanjima, ideologijama, građom i formama raspravljanja koje ih okružuju, koje posredno ili neposredno upoznaju u onim segmentima društvenog života koji su im pristupačni. Ne postoji nijedan valjan pedagoški argument protiv da se razvojna tendencija ne uzme u obzir u stručnom planiranju, organizovanju i izvođenju nastave i ostalih oblika organizovanog rada sa učenicima. Što se manje te uzrasne specifičnosti uvažavaju u školi ili se čak uporno ide protiv njih (npr. fetišizovanje programa kroz normu da mora biti "usvojen u celini", svođene usvojenosti sadržaja na njihovo memorisanje, stavljanje učenika u receptivan položaj i sl.) sve više se stiču okolnosti za intimno i generacijsko distanciranje učenika od škole i za njihovo senzibilnije otvaranje prema drugim izvorima znanja, uverenja i shvatanja.

Za jačanje vaspitnih efekata nastave značajno je da se pažnja naročito usmeri na organizaciju grupe i izbor metoda i oblika rada. Dosadašnja praksa je pokazala da se upravo u ovoj oblasti slabo primenjuju inovacije u radu. Mnoge inovacije koje su do sada uvedene vezane su za izvore informacija i sredstava rada. Nastavni rad koji organizaciju grupe i metod rada stavlja u centar osmišljavanja aktivnosti zahteva veći stupanj metodičke i stručne spreme nastavnika, njegovu kreativnost i invenciju; zahteva da nastavnici ovladaju različitim didaktično-metodičkim modalitetima u okviru onog dela vaspitno-obrazovnog programa koji realizuju.

Nastavna aktivnost isključivo se odvija u okviru odeljenja kao stalne učeničke i učeničko-nastavničke grupe. Među njima se razvijaju manje ili više složeni i raznovrsni spletovi međusobnih odnosa u kojima svaki član grupe traži svoje mesto. Ostvarivanje vaspitnog cilja i zadataka upravo je i omogućeno tim interakcijskim odnosima koji se u vaspitno-obrazovnom procesu (nastavi) uspostavljaju.

Interakcijski odnosi u vaspitno-obrazovnom radu nisu dobili značajnu pažnju. U nastavi, učenik ne samo da nije podstican da stupi u interakciju sa drugim učenicima već je i sputavan u tome, a interakcija sa nastavnikom je uglavnom receptivno-reaktivne prirode.

Rad sa grupama i kolektivom se pojavljuje kao uslov podsticanja interakcije i postizanje većih vaspitnih efekata nastave.

Podsticanje interakcije omogućava razvijanje socijalnih (komunikacijskih i interakcijskih) sposobnosti kod učenika i to: sposobnosti socijalnog opažanja (sopstvenog ponašanja i doživljavanja, ponašanja i doživljavanja drugih pojedinaca i grupa), kao i sposobnosti za razumevanje strukture i dinamike društvenih aktivnosti i zbivanja (lično-zajedničko, privatno-javno). U biti interakcijskih odnosa nalazi se saradnja i kooperativnost. Ovaj odnos treba da bude pedagoški osmišljen i podstican. To znači da u sadržaje programa treba uključiti, odnosno među njima pronalaziti zadatke čija će realizacija zahtevati interakcijske odnose među učenicima i nastavnicima.

Saradnja se razvija: uspostavljanjem zadatka čija je realizacija uslovljena podelom rada među pojedincima ili među grupama; razmenom iskustava i aktivnosti u procesu realizovanja zadatka; pristupačnošću cilja svim članovima grupe, s tim da je njegovo vrednovanje jednako za sve.

Razvijanjem saradnje čitavog odeljenja sputavaju se i neutrališu odnosi individualizma, grupašenja, socijalnog distanciranja i pasivizma koji su već zapaženi kod srednjoškolske omladine. Ove pojave, iako su socijalno nepoželjne na srednjoškolskom uzrastu, naročito u I i II razredu su neminovne, jer se javljaju kao izraz traganja za sopstvenim identitetom i socijalnom proverom sopstvenih sposobnosti, znanja, vrednosti i stavova, Zbog toga treba da neka individualna interesovanja i napori postanu briga čitavog odeljenja, kako bi se stvorili uslovi da se postignuti rezultati pojedinca dožive kao uspeh čitavog kolektiva.

Da bi socijalna interakcija dovela do željenih i umanjila neželjene pojave neophodno je da se posveti veća pažnja vrednovanju rezultata. Vrednovanje ocenjivanja samo obrazovnih rezultata, i to isključivo individualnih, umanjuje vaspitne efekte nastavnog rada. Zbog toga je i neophodno uvesti i vrednovanje vaspitnih efekata, kolektivnih zadataka i kolektiva učenika.

Uloga nastavnika u ostvarivanju vaspitnih zadataka u okviru nastave i komponente nastave (sadržaj; objedinjavanje obrazovnog i vaspitnog; oblici, metode i sredstva rada; međusobni odnosi u nastavi) je nesumnjivo bitna i višestruka. Nastavnik se pojavljuje u ulozi rukovodioca odeljenja i člana grupe a njegovi zadaci obuhvataju planiranje i programiranje, organizovanje, aktiviranje učenika, praćenje i vrednovanje njihovog i svog rada. Kao organizator procesa sticanja znanja učenika, nastavnik uvodi učenike u najznačajnija dostignuća nauke; neguje i razvija njihova interesovanja za one naučne discipline za koje imaju sklonosti i sposobnosti, osposobljava ih za praktičnu primenu znanja.

Nova koncepcijska rešenja sistema i programa obrazovno-vaspitnog rada podrazumevaju širu primenu načela individualizacije u nastavi i selektivni pristup u ostvarivanju zadataka programa, u zavisnosti od ličnih mogućnosti učenika. Nastavnik prati učenikov razvoj, a ishod praćenja obezbeđuje višestruko selektivno usmeravanje učenika u daljem obrazovanju i za izabranu profesiju. Individualizovanim pristupom nastavnik obezbeđuje brže napredovanje darovitih učenika i njihovu motivaciju za rad, ali isto tako i zadovoljavajuće uspehe za omladinu koja postiže skromnije rezultate.

Vaspitni uticaj nastavnika je daleko širi i složeniji. Nastavnik je izvor socijalnog učenja i delovanja jer je u ulozi modela za oponašanje i identifikovanje. Mladi srednjoškolskog uzrasta u procesu izgradnje sopstvenog identiteta traže uzor za svoje ponašanje, često u nekoj zrelijoj ličnosti sa kojom dolaze u dodir. Tako su nastavnici u situaciji da kao uzori pomažu izgradnju učenikove ličnosti, ne samo onim što predaju i kako predaju već i onim što predstavljaju, što jesu, onim zašto se zalažu i čemu teže. Nastavnici vrše uticaj na učenike osobinama svoje ličnosti i svojim reakcijama (ponašanjem, stavovima, sistemom vrednosti).

Veće vaspitne efekte postižu oni nastavnici koji naklonost prema mladima i afinitet prema pozivu manifestuju dubokim razumevanjem ličnosti učenika, tolerancijom i razumevanjem njihovih problema, smislom za komuniciranje interakciju, za otkrivanje, produbljivanje i održavanje interesovanja i sposobnosti učenika i podsticanje njihovog razvoja i inicijative. To su oni nastavnici koji učenicima pomažu da složene situacije jasnije sagledaju, da odrede granice konflikta i tako spreče njegov razvoj nalazeći konstruktivno rešenje. Takvi nastavnici postaju izvor emocionalne stabilnosti i sigurnosti učenika a time njihovi uzori i vođe. Proučavanje načina vođstva ukazuje na povoljne vaspitne efekte nastavnika kao tipa demokratskog vođe koga karakteriše nastojanje da sve osnovne uloge i vrste moći, koje su za njega vezane, što šire i ravnomernije raspoređuje u grupi a za sebe više zadržava ulogu koordinatora nego naredbodavca i ocenjivača.

Programske i metodičke osnove rada odeljenskog starešine

Funkcije odeljenskog starešine

Nastavničko veće određuje, između članova odeljenjskog veća a na zajednički predlog direktora škole i pedagoško-psihološke službe odeljenjskog starešinu kao rukovodioca odeljenja. Kao individualni stručni organ, odeljenski starešina je u školi zadužen za sprovođenje plana i programa obrazovno-vaspitnog rada i ostvarivanje cilja i zadataka vaspitanja u odeljenju.

Njegove funkcije su: pedagoška, organizaciona i administrativna. One su međusobno povezane i ostvaruju se integralno. Međutim, pedagoška funkcija dominira.

Suština **pedagoške funkcije** odeljenjskog starešine je u stvaranju uslova za podsticanje razvoja ličnosti svakog učenika, njegovih sposobnosti, odgovornosti, pravilnog odnosa prema radu, stvaralaštvu, slobodi i moralnoj autonomiji, zatim formiranje i razvijanje odeljenjskog kolektiva i njegovo osposobljavanje za samostalan rad i učeničko samoupravljanje u procesu realizacije programa obrazovno-vaspitnog rada. To se ostvaruje samoaktivnošću učenika, interakcijom sa drugim učesnicima u obrazovno-vaspitnom radu odeljenja.

Da bi ostvario ovu funkciju, odeljenjski starešina posebno upoznaje individualni razvoj svakog učenika (zdravstveno stanje, fizički, socijalni, emocionalni i intelektualni razvoj, ekonomske, socijalne, porodične, kulturne i druge uslove tog razvoja); vaspitni cilj, grupnu dinamiku i metode usmeravanja grupne komunikacije, prirodu i načine ostvarivanja kvalitetne interakcije i komunikacije u međusobnim odnosima, te mogućnosti i načine ostvarivanja u uslovima školskog života i rada.

Odgovornost za pravilno formiranje odeljenske zajednice, njeno samoorganizovanje, samostalan rad i ostvarivanje funkcija kao osnovnog radnog i samoupravnog kolektiva učenika, zahteva od odeljenjskog starešine i poznavanje **Programa društvenih i slobodnih aktivnosti** učenika u srednjoj školi. Za ostvarivanje drugih sadržaja pedagoške funkcije potrebno je da poznaje i programe društveno-korisnog rada, zaštite i unapređivanja zdravlja, profesionalne orijentacije, kulturne i javne delatnosti. U ovim programima nalaze se sadržaji za rad sa odeljenjskom zajednicom, grupni i individualni rad sa učenicima. Takođe je neophodno da orijentaciono poznaje i programske sadržaje nastave.

Organizaciona i administrativna funkcija odeljenjskog starešine ostvaruje se planiranjem i programiranjem, rukovođenjem i radom sa odeljenjskim većem, organizacijom, koordinacijom, praćenjem realizacije ukupnog obrazovno-vaspitnog rada; usklađivanjem delovanja svih činilaca vaspitnog rada u odeljenju; organizacijom saradnje sa roditeljima, stručnim saradnicima, stručnim organima i rukovodiocima škole i ostvarivanjem poslova

analize i vrednovanja kvaliteta i rezultata obrazovno-vaspitnog rada u odeljenju, vođenje, prikupljanje i sređivanje dokumentacije odeljenja i sl.

Programski sadržaji i zadaci odeljenskog starešine

U **radu sa učenicima** odeljenjski starešina:

- upoznaje, prati i proučava zdravstvene, materijalne, socijalne, porodične prilike i uslove života i rada učenika naročito nekih posebnih kategorija (darovitih, učenika sa ozbiljnim zdravstvenim problemima, povratnika iz inostranstva, putnika, učenika iz doma, podstanara i dr.);

- upoznaje individualne sposobnosti, sklonosti i osobine ličnosti i tendencije u razvoju učenika sistematskim posmatranjem, intervjuom, proučavanjem dokumentacije i rezultata ispitivanja; prati i podstiče individualni razvoj; rad i napredovanje učenika u odnosu na njegove sposobnosti, sklonosti i interesovanja (znanja, motivaciju, aspiraciju, odnos prema učenju i radu, uspeh, profesionalnu i osposobljenost za samostalno i racionalno učenje, socijalno ponašanje, zdravstvenu kulturu, razvoj moralne autonomije, kreativnost, kulturu ponašanja i dr.);

- primenjuje individualizovane vaspitne postupke i pedagoške mere (stimulativne, vaspitno-disciplinske i druge); procenjuje njihovu efikasnost i vrednuje napredovanje učenika u nastavi i individualnom razvoju; pruža pomoć, savetuje, usmerava i daje instrukcije učenicima;

- upoznaje učenike sa zadacima i sadržajima nastave, pravilima obrazovno-vaspitnog rada kriterijumima ocenjivanja; podstiče učenike na uključivanje u proces pripremanja i realizacije nastave i poboljšanju uslova izvođenja nastave;

- radi na formiranju odeljenja kao zajednice učenika, organizaciji i sprovođenju izbora za odbor odeljenjske zajednice i predstavnika u zajednicu učenika škole i stvaranju uslova za demokratske izbore; uvođenju u proceduru demokratskog odlučivanja; pruža pomoć odboru odeljenjske zajednice; podstiče dinamično grupno organizovanje unutar odeljenjske zajednice i obezbeđuje angažman svakog učenika u aktivnostima odeljenjske zajednice, društvenih organizacija i dr.;

- doprinosi osposobljavanju za samostalno planiranje, programiranje, organizaciju, realizaciju i vrednovanje rada odeljenjske zajednice; ostvarivanju predstavničke uloge u stručnim i drugim organima škole; informiše o uređenju odnosa u školi, godišnjem programu rada škole i sl.;

- podstiče formiranje odeljenjskog kolektiva kao grupe u kojoj je uspostavljena ravnoteža između ličnog cilja pojedinca i cilja kolektiva i interpersonalnih odnosa između svih učesnika u obrazovno-vaspitnom procesu;

- pomaže i podstiče odeljenjsku zajednicu da se, u saradnji sa nastavnicima i stručnim saradnicima zalaže za unapređivanje rada i učenja, poboljšanje uspeha u nastavi i drugim učeničkim aktivnostima;

- sa odeljenjskom zajednicom, u saradnji sa pedagoško-psihološkom službom priprema i realizuje delove sadržaja programa zaštite i unapređivanja zdravlja i životne sredine, profesionalne orijentacije; sadržaje kojima se učenici vaspitavaju u duhu humanosti, solidarnosti, ljubavi prema otadžbini i zajednici naroda sveta, kulturnog ponašanja i brige o svojoj, tuđoj i društvenoj imovini i sl.;

- pomaže realizaciju kulturno-zabavnih, sportskih i drugih aktivnosti odeljenjske zajednice u slobodnom vremenu; podstiče i pomaže saradnju sa drugim odeljenjskim zajednicama; organizaciju, izvođenje i analiziranje rezultata ekskurzije;

- brine o standardu učenika (stipendije, krediti, udžbenici itd);

- prati, proučava i obrađuje pojedine pojave i probleme u obrazovno-vaspitnom radu (odeljenja i pojedinaca); prati razvoj obrazovno-vaspitne situacije u odeljenju i njen uticaj na rezultate obrazovno-vaspitnog rada.

U radu na realizaciji plana i programa u **saradnji sa odeljenskim većem i nastavnicima**, odeljenjski starešina:

- koordinira nastavne i druge aktivnosti u odeljenju, usklađuje vaspitno delovanje svih članova odeljenjskog veća, usklađuje odnose između učenika i nastavnika; podstiče stil demokratskog vođenja i izgrađuje stav poverenja u učenikove snage i poštovanja dostojanstva njegove ličnosti kroz kolektivne oblike rada i individualni rad sa nastavnicima;

- vodi brigu o stvaranju neophodnih uslova za rad i ostvarivanje operativnih planova nastavnih i vannastavnih aktivnosti u koje se učenici uključuju;

- prati realizaciju obaveznih (nastavnih i vannastavnih) i fakultativnih (nastavnih i vannastavnih) programa u odeljenju, predlaže, primenjuje i koordinira primenu različitih vrsta objektivnog proveravanja znanja i instrumenta za vrednovanje drugih rezultata obrazovnovaspitnog rada, pismenih zadataka, radi na ujednačavanju kriterijuma ocenjivanja, prati opterećenost učenika, brine o korelaciji sadržaja obrazovanja;

- podstiče unapređivanje nastave i uvođenje inovacija u nastavu;

- upoznaje odeljenjsko veće sa karakteristikama razvoja učenika; predlaže pedagoške mere za delovanje svih nastavnika i uključivanje roditelja i drugih činilaca u rad sa učenicima;

- sa odeljenjskim većem analizira i vrednuje ostvarivanje cilja i zadataka srednjeg obrazovanja i vaspitanja (najmanje dva puta godišnje);

- organizuje rad odeljenjskog veća; predlaže operativni program njegovog rada, saziva i rukovodi radom sednica, predlaže dnevni red, priprema predloge, odluke, zaključke i potrebne podatke, prati realizaciju donetih zaključaka, pomaže učenicima da se pripreme za učešće u radu sednice odeljenjskog veća.

U okviru **saradnje sa roditeljima** odeljenjski starešina:

- priprema, organizuje i realizuje roditeljske sastanke kao oblik grupne saradnje sa roditeljima (najmanje četiri puta godišnje);

- priprema, programira i organizuje rad odeljenjskog saveta roditelja;

- informiše roditelje o zahtevima koje postavlja škola pred učenika, o rezultatima koje učenici postižu u ukupnom obrazovno-vaspitnom radu (najmanje četiri puta godišnje), zajednički radi sa roditeljima na poboljšanju rezultata učenja, rada i razvoja učenika;

- inicira, podstiče i uključuje roditelje u ostvarivanju programa rada škole (profesionalne orijentacije, društveno-korisnog rada, slobodnih aktivnosti i drugih kulturnih aktivnosti škole i dr.) i prihvata inicijative roditelja;

- u saradnji sa pedagoško-psihološkom službom i drugim stručnjacima radi na podizanju nivoa pedagoško-psihološkog obrazovanja roditelja;

- radi sa grupama roditelja čija deca imaju iste probleme (prema potrebi);

- individualno radi sa roditeljima (jednom nedeljno);

- uključuje u saradnju sa roditeljima školskog pedagoga, psihologa, socijalnog radnika i druge stručnjake izvan škole u skladu sa konkretnim potrebama.

Sa **stručnim saradnicima i institucijama, stručnim organima i direktorom škole** odeljenjski starešina:

- sarađuje sa školskim pedagogom, psihologom i drugim saradnicima na realizaciji zadataka i sadržaja utvrđenih ovim Programom i Osnovama programa rada stručnih saradnika;

- sarađuje sa nastavničkim većem i direktorom škole od čijih odluka, zaključaka i uputstava polazi u ostvarivanju svojih programskih zadataka i rešavanju problema; sa drugim stručnim organima i obezbeđuje njihovu podršku na unapređivanju rada u odeljenju;

- sarađuje sa školskim dispanzerom, stručnjacima i specijalizovanim institucijama, vaspitačima u domu i drugima u rešavanju vaspitnih i drugih problema pojedinaca u odeljenju.

Odeljenjski starešina **vodi dokumentaciju i obavlja administrativne poslove svog odeljenja:**

- formira, prikuplja i sređuje ukupnu dokumentaciju o radu odeljenja: dnevnik obrazovnog rada, matičnu knjigu, đačke knjižice i svedočanstva, evidenciju o popravnim, završnim, maturskim i drugim ispitima, izveštaje rada odeljenjskog veća i odeljenjskog starešine, o rezultatima rada učenika, stimulativnim i vaspitno-dasciplinskim merama, o radu odeljenjske zajednice i drugu neophodnu dokumentaciju.

Svoje zadatke i sadržaje u radu sa učenicima odeljenjski starešina ostvaruje u vremenu između časova, na ekskurziji, izletima, posetama, akcijama društveno-korisnog rada, u različitim aktivnostima slobodnog vremena (posete pozorištu, bioskopu, izložbama, itd.), sastanku (času) odeljenjske zajednice; planiranim individualnim razgovorima sa učenicima za koje bi bilo poželjno obezbediti vreme od makar 15 minuta za svakog učenika mesečno i sl. Za sastanak (čas) odeljenske zajednice pravilnicima o planu obrazovanja i vaspitanja za gimnazije i srednje stručne škole predviđeno je od 15 do 30 časova godišnje. S obzirom na potrebu intenzivnijeg rada u I i II razredu, treba predvideti svih 30 časova, a u III i IV razredu najmanje 15 časova, već prema potrebi.

Za ukupan rad odeljenjskog starešine svaka škola planira potrebno vreme.

OSTVARIVANJE VASPITNOG CILJA I ZADATAKA U VANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA

A. OBAVEZNE VANNASTAVNE AKTIVNOSTI

DODATNI RAD

Cilj: dodatnog rada je da omogući obdarenim i talentovanim učenicima da prošire i da produbе svoja znanja i veštine iz nekih nastavnih oblasti i predmeta u skladu sa svojim interesovanjima, sposobnostima i sklonostima, kao i da podstiče učenike na samostalan rad, razvoj logičkog, stvaralačkog i kritičkog mišljenja i da doprinese njihovom osposobljavanju za dalje samoobrazovanje.

Zadaci:

- zadovoljavanje individualnih osobenosti učenika - sklonosti, interesovanja, sposobnosti za učenje;

- podsticanje individualnog razvoja učenika (adekvatnog tempa), pre svega njihovih intelektualnih karakteristika, što omogućava brže napredovanje učenika (akceleracija);

- proširivanje i produbljivanje obima i sadržaja pojedinih predmeta za koje učenici pokazuju interesovanja i sposobnosti;

- grupisanje učenika prema sposobnostima i interesovanjima čime se stvaraju uslovi za individualizaciju dodatnog rada;

- identifikovanje obdarenih i talentovanih učenika.

Sadržaji dodatnog rada polaze od redovnog plana i programa, ali se, shodno interesovanjima i potrebama učenika, proširuju, produbljuju i dopunjuju novim sadržajima, određenih nauka, i kao takvi važe samo za učenike obuhvaćene ovim oblikom rada. Samim tim, sadržaji dodatnog rada su individualizovani, kako u odnosu na učenika, tako i u odnosu na nastavnika.

Objašnjenje za realizaciju

Dodatnim radom treba obuhvatiti učenike: koji postižu izuzetne rezultate u savladavanju sadržaja programa, koji pokazuju interesovanje za proširivanje i produbljivanje znanja i veština i koji su obdareni i talentovani za određene oblasti predmete.

Jedan učenik, se po pravilu, može uključiti u dodatni rad samo iz jedne nastavne oblasti, odnosno predmeta. Međutim, ukoliko učenik postiže izuzetne rezultate iz više nastavnih oblasti, odnosno predmeta, može biti uključen u dodatni rad iz dva predmeta ako oni pripadaju srodnoj grupi (prirodna, društvena i sl.) i ako učenik izričito ispolji želju. Učenici koji su obuhvaćeni dodatnim radom iz jedne nastavne oblasti, odnosno predmeta mogu biti angažovani i u radu jedne sekcije, naučne grupe, družine i sl.

Razredni starešina, predmetni nastavnik, pedagoško-psihološka služba škole, odeljenjska zajednica učenika predlažu učenike za uključivanje u dodatni rad. Konačnu odluku o izboru učenika, za uključivanje u dodatni rad po nastavnim oblastima i predmetima pojedinih odeljenja i razreda, donose odgovarajuća odeljenjska ili razredna veća i obrazovno-vaspitno veće škole.

Program dodatnog rada treba planirati i organizovati u okviru nedeljnog rasporeda časova obrazovno-vaspitnog rada. Časovi mogu da traju kraće ili duže od 60 minuta, zavisno od sadržaja koji se ostvaruju.

Treba nastojati da se prema mogućnostima dodatni rad organizuje: pre početka redovne nastave, u suprotnoj smeni, za vreme radnih subota i sl. Pri tome se mora voditi računa o prostornim, materijalnim i organizacijskim mogućnostima škole, kao i o tome koje vreme najbolje odgovara učenicima i nastavnicima, a pogotovu učenicima-putnicima.

S obzirom na primenu i funkciju dodatnog rada nastavnik treba da preporuči najraznovrsnije oblike, metode i postupke rada koji će učenicima omogućiti da njihove kreativne sposobnosti i interesovanja maksimalno dođu do izražaja (individualni i grupni oblik; problemska, individualizovana i drugi oblici nastavnog rada). Nastavnik treba da upućuje učenike da samostalno ispituju razne pojave, da se služe literaturom, priručnicima, alatima i instrumentima, kao i da sačine zapise, analize, zaključke, i sl.

Pripremni i dopunski rad*

Pripremni rad se ostvaruje za učenike koji polažu razredni ili popravni ispit i za vanredne učenike.

Dopunski rad se organizuje za učenike koji stalno ili povremeno zaostaju u savlađivanju obrazovno-vaspitnih sadržaja u redovnoj nastavi.

Cilj: omogućavanje učenicima koji zaostaju u savlađivanju obrazovno-vaspitnih sadržaja da se lakše uključuju u redovni vaspitno-obrazovni proces.

Zadaci:

- bliže određivanje programskih sadržaja u kojima učenici ne postižu dobre rezultate;

- savlađivanje ovako utvrđenih sadržaja treba više uskladiti sa potrebama i mogućnostima učenika za koje se organizuje ovakav rad;

- pružanje pomoći učenicima da se lakše uklope u redovnu nastavu i praćenje njihovog napredovanja.

Sadržaji su identični propisanom nastavnom planu i programu. Izbor, širina i dubina obrade, kao i didaktičko-metodički postupci, u ovim oblicima rada su, više nego obično, pod uticajem individualnih karakteristika učenika uključenih u dopunski i pripremni rad.

Objašnjenje za realizaciju

Pre izdvajanja učenika za dopunski rad treba utvrditi uzroke i teškoće koje učenici imaju u savlađivanju gradiva. U samom identifikovanju učenika za koje treba organizovati dopunski rad učestvuju školski psiholog i pedagog, predmetni nastavnik, odeljenjski starešina, roditelj, a prema potrebi i školski lekar.

Uzimajući u obzir uzroke zaostajanja pojedinih učenika u savlađivanju sadržaja nekih nastavnih područja (predmeta) dopunskim radom se obuhvataju:

- učenici koji dolaze iz drugih škola, a pogotovo iz drugih republika, s obzirom na to da se programi razlikuju;

- učenici koji su pohađali nastavu u inostranstvu;

- učenici koji su zbog bolesti, porodičnih i drugih opravdanih razloga duže odsustvovali sa nastave;

- učenici koji permanentno zaostaju i teško savlađuju nastavno gradivo;

- učenici koji u toku nastavne godine više puta u kontinuitetu dobiju negativnu ocenu iz nekog nastavnog područja (predmeta), a posebno ako su iz tog predmeta u prethodnom razredu pokazali nedovoljan uspeh ili išli na popravni ispit;

- učenici koji u dovoljnoj meri ne poznaju jezik na kojem se obavlja nastava.

Dopunski rad treba, po pravilu, organizovati u toku čitave nastavne godine, s tim što za neke učenike ili grupe učenika može da traje duže ili kraće vreme, što zavisi od uzroka zaostajanja i potrebnog vremena za savlađivanje sadržaja programa nekih nastavnih područja u redovnoj nastavi.

Pripremni rad se organizuje, po pravilu, u avgustovskom ispitnom roku, izuzev za učenike završnog razreda za koje se organizuje u junskom ispitnom roku.

Prilikom planiranja dopunskog rada mora se voditi računa o sledećem:

- jedan učenik, koji zaostaje u savlađivanju sadržaja iz više predmeta može biti uključen u dodatni rad istovremeno samo iz dva predmeta;

- dopunski rad organizovati sa grupom učenika ili sa pojedinim učenicima, a broj učenika u grupi ne treba da bude veći od 10 i zavisi od uzroka zaostajanja učenika i prirode sadržaja programa pojedinih predmeta;

- grupa učenika za dopunski rad može se obrazovati u okviru jednog odeljenja ili u okviru jednog razreda;

- grupe, po pravilu, treba da obuhvataju one učenike koji imaju iste probleme i teškoće u savlađivanju sadržaja nekih predmeta;

- sastav pojedinih grupa ne treba da bude stalan u toku čitave godine, budući da neki učenici koji otklone propuste koje su imali u praćenju napuštaju ih, ali da se u njih uključuju neki novi učenici;

- orijentaciono planirati sadržaje za svakog učenika i za svaku grupu, vodeći računa pri tome da se dopunski rad može održavati u okviru jednog ili dva časa nedeljno.

Trajanje dopunskog rada se mora elastičnije organizovati. U zavisnosti od propusta u znanju, nivoa usvojenosti gradiva, psihofizičkih mogućnosti učenika kao i opterećenosti učenika u toku dana, dužina rada sa pojedinim učenicima u grupama može trajati kraće ili duže od 45 minuta.

***** Ako se u toku godine ukaže potreba (Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju - član 24)

Društveno-koristan rad

Cilj: društveno-korisnog rada je da vaspitava učenike da dobrovoljnim radom samostalno i u okviru društveno-organizovanih aktivnosti u slobodnom vremenu, doprinese stvaranju i unapređivanju uslova života i rada ljudi u užoj i široj društvenoj zajednici.

Zadaci su:

- razvijanje navika učenika da stalno i racionalno obavljaju različite poslove radi zadovoljavanja ličnih potreba, potreba porodice i društvene sredine;

- sticanje navika i odgovornosti za čuvanje i estetski izgled sredine u kojoj učenik uči, radi i živi; razvoj i negovanje urbane i komunalne kulture;

- razvijanje svesti o potrebi kolektivnog rada i principima koji se primenjuju u akcijama i aktivnostima društveno-korisnog rada;

- razvijanje osećanja odgovornosti za preuzete obaveze i radne zadatke uz negovanje radne kulture učenika i spremnosti za saradnju.

Sadržaji i oblici rada:

Održavanje školskog prostora: uređenje učionice; uređenje zajedničkih prostorija (hol, stepenište, sale, biblioteka, tereni za fizičko vaspitanje i sport); negovanje zelenila u zgradi vani nje (rasađivanje, negovanje cveća, drveća, ukrasnih biljaka); uređivanje i održavanje prostora za odmor u zgradi i van nje.

Uslužne delatnosti: rad u pripremanju i izdavanju školskog lista; rad u školskoj biblioteci; pomoć u školskoj kuhinji ili trpezariji; dežurstvo u školi prilikom pojedinih akcija, priredbi, takmičenja, smotri; prodaja školskog pribora i sopstvenih proizvoda; rad u školskom rasadniku cveća i bilja.

Izrada ukrasnih i upotrebnih predmeta: u saradnji sa preduzećima izrada predmeta od: tkanine, kože, vune, keramike, stakla, metala, glinamola, plastike, i gipsa; izrada panoa i zidnih novina; izrada šema, grafikona i drugih nastavnih učila.

Humanitarne i druge aktivnosti: dobrovoljno davanje krvi; otklanjanje posledica od elementarnih nepogoda; sakupljanje knjiga za školsku biblioteku; akcije sakupljanja dobrovoljnog novčanog i drugog priloga za obolele ili postradale; akcija "Drug-drugu"; priredba za obolelu decu po bolnicama, za decu radnika škole povodom Nove godine; sakupljanje sekundarnih sirovina (stara hartija, flaše...).

Akcija na teritoriji mesne zajednice: saradnja i pomoć preduzećima (uređenje, ozelenjavanja terena, uključivanje u proizvodnju i sl.); saradnja i pomoć poljoprivrednim preduzećima (proizvodnja i ubiranje useva i sl.); održavanje i uređenje spomen-obeležja i spomenika; čišćenje snega; učešće u akcijama pošumljavanja, ozelenjavanje i sl.; ostale aktivnosti na molbu mesne zajednice.

Aktivnosti po izboru škole: sve aktivnosti koje nisu obuhvaćene prethodnim celinama a pokažu se kao društveno i pedagoški opravdane (aktivnosti vezane za profesionalno osposobljavanje i sl.).

Objašnjenje za realizaciju

Ponuđeni orijentacioni program svaka škola treba da prilagodi svojim uslovima, potrebama, interesovanjima i da donese svoj globalni program koji ulazi u sastav godišnjeg programa škole.

Na osnovu globalnog programa, svaka odeljenska zajednica treba da donese svoj program aktivnosti, vodeći, pri tom, računa o sledećem:

- da učenici odeljenja uzmu učešće u planiranju i programiranju društveno-korisnog rada;

- da ponuđene aktivnosti budu još više konkretizovane zavisno od svojih uslova i interesovanja;

- da se aktivnosti ravnomerno raspodele po mesecima;

- da se orijentaciono predvidi broj časova za svaku celinu;

- da se predvide saradnici, nastavnici i drugi subjekti koji će učestvovati u realizaciji zadataka;

- da se planira onoliko aktivnosti koliko učenici mogu da urade kako ova aktivnost ne bi išla na štetu nastave.

Neposrednim planiranjem i pripremanjem konkretne aktivnosti treba obuhvatiti sledeće: utvrđivanje trajanja rada, mesta rada, sastava i broja grupa, konkretnog zaduženja za grupu, odgovornog učenika grupe, rezultati koji se očekuju po obavljenom poslu, analiza ostvarenih rezultata, pojedinci koji su najviše doprineli, ali i isticanje onih koji nisu ispunili očekivanja.

B. FAKULTATIVNE VANNASTAVNE AKTIVNOSTI

Društvene i slobodne aktivnosti učenika

Društvene i slobodne aktivnosti učenika u srednjoj školi obuhvataju rad zajednica učenika, učeničkih zadruga, kulturnih, sportskih, pronalazačkih, tehničkih, humanitarnih i drugih društvenih organizacija i oblika slobodnih aktivnosti.

Zajednice učenika su obavezni oblik društvenog angažovanja učenika dok se za rad u društvenim organizacijama i slobodnim aktivnostima učenici opredeljuju na osnovu svojih interesovanja. Za rad slobodnih aktivnosti škola stvara neophodne uslove (prostor, voditeljski rad nastavnika i dr.).

Zajednice učenika

Zajednice učenika se osnivaju kao odeljenjske, razredne i školske i one treba da doprinesu realizaciji programa vaspitno-obrazovnog rada i da omoguće učenicima da se organizovano uključe u život i rad škole.

Rad zajednica učenika u školi zasniva se na pravilima i programima rada.

Programi rada se donose u skladu sa ovim dokumentom a na osnovu interesovanja učenika.

Pored opštih zadataka vaspitnog rada u srednjoj školi zajednice učenika imaju i specifične zadatke:

- omogućuju učenicima da učestvuju u odlučivanju o pitanjima iz života i rada škole ličnim izjašnjavanjem i preko predstavnika u savetu škole;

- obezbeđuju učenicima da samostalno donose programe rada svojih kolektiva, da biraju svoja rukovodstva i svoje predstavnike u savet škole;

- osposobljavaju učenike za demokratsku proceduru: predlaganje, razmatranje, zauzimanje stavova, donošenje odluka i zaključaka;

- razvijanje smisla za međusobnu saradnju učenika i nastavnika.

Odeljenjske zajednice

Odeljenjsku zajednicu učenika čine svi učenici jednog odeljenja. Ona je osnovni radni i samoupravni kolektiv učenika.

Učeničke odeljenske zajednice se konstituišu na početku svake školske godine izborom odbora (rukovodstva), dogovorom o programu rada i izborom predstavnika u odbor zajednice učenika škole i druge organe.

U odeljenjskoj zajednici učenici ostvaruju svoja prava i dužnosti neposrednim učešćem u raznim aktivnostima na savladavanju programa vaspitno-obrazovnog rada i aktivnostima u slobodnom vremenu, raspravljanjem, dogovaranjem i odlučivanjem o pitanjima značajnim za pojedince i zajednice.

Funkcije odeljenjske zajednice su:

- donošenje programa i pravila rada odeljenjske zajednice;

- učestvovanje u planiranju, pripremanju i realizaciji teoretske i praktične nastave, slobodnih aktivnosti, izgrađivanje odgovornog odnosa pojedinca i cele odeljenjske zajednice prema postojećim i usvojenim obavezama i učešće u proceni rezultata, uspeha i vladanja učenika;

- organizovanje radnih aktivnosti i akcija kojima odeljenjska zajednica učestvuje u ostvarivanju tekućih zadataka - programa društveno-korisnog rada, profesionalne orijentacije, opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, zdravstvenog vaspitanja, zaštite i unapređivanja životne sredine, vaspitanje za humane odnose među ljudima, polovima i odgovorno roditeljstvo;

- razmatranje aktuelnih društvenih pitanja iz oblasti društveno-političkih i drugih zbivanja;

- kritičko i samokritičko razmatranje rada i ponašanje svakog pojedinca, rešavanje nesporazuma i izgrađivanje saradničkih odnosa među učenicima i sa nastavnicima;

- organizovanje raznovrsnog društveno-zabavnog, kulturnog i rekreativnog života odeljenja.

Uvažavajući karakter i ulogu učeničkih odeljenskih zajednica u srednjoj školi, njeni okvirni sadržaji se mogu podeliti u nekoliko oblasti:

a) unapređivanje nastave i drugih aktivnosti učenika;

b) čuvanje zdravlja, humanizacija odnosa među polovima, zaštita i unapređivanje životne sredine;

c) razvijanje humanosti, solidarnosti, kulture ophođenja i ponašanja, usklađivanje ličnih i društvenih interesa, briga o ličnoj tuđoj i društvenoj imovini;

d) razvijanje patriotskih osećanja prema otadžbini i zajednici naroda sveta;

e) organizovanje kulturno-zabavnih, sportskih i drugih aktivnosti u slobodnom vremenu; pravilno korišćenje slobodnog vremena;

f) profesionalna orijentacija;

g) učestvovanje u odlučivanju o pitanjima iz domena prava učenika koja se razmatraju na organima upravljanja i stručnim organima škole.

Razredne zajednice

Razredne zajednice se formiraju u školama koje imaju dva i više odeljenja u jednom razredu kako bi se ostvarila saradnja i povezivanje učenika jedne generacija.

U okviru razredne zajednice pokreću se i koordiniraju zajedničke akcije i inicijative na nivou generacije koje mogu biti usmerene prema organima upravljanja i stručnim organima škole, zatim na planu zajedničke realizacije sadržaja po pojedinim područjima rada odeljenjskih zajednica.

Razredne zajednice ne biraju posebna rukovodstva, a zajedničke aktivnosti koordiniraju predsednici odbora odeljenjskih zajednica ili drugi zaduženi članovi.

Zajednica učenika škola

Zajednicu učenika škole čine svi učenici organizovani u odeljenjske zajednice.

Zajednica učenika škole deluje preko zborova učenika i odbora. Odbor sačinjavaju predstavnici odeljenjskih zajednica.

Odbor zajednice učenika škole je izborna jedinica iz koje se biraju učenički predstavnici u stručne organe upravljanja školom.

Zajednica učenika škole svoje zadatke ostvaruje donošenjem odluka, zaključaka i preporuka, pokretanjem određenih akcija i inicijativa u okviru organa i putem svojih predstavnika u organima škole.

Rad zajednica učenika škole se bliže određuje pravilima organizovanja, orijentacionim programima rada i drugim dokumentima.

Zajednica učenika ostvaruje svoje funkcije:

a) neposrednim izjašnjavanjem o:

- načinu organizovanja i radu zajednice učenika;

- korišćenju sredstava koje učenici ostvaruju svojim radom (proizvodnim i društveno-korisnim);

- merama za poboljšanje uspeha u učenju i ponašanju učenika škole;

- izboru svojih predstavnika u samoupravne i stručne organe škole i izvan škole;

- statutu i drugim samoupravnim aktima škole kojima se regulišu pitanja od interesa za učenike;

- pohvalama i nagradama učenika koje dodeljuje škola;

- izveštaju i oceni uspeha, vladanja i primeni disciplinskih mera prema učenicima;

- pokretanju i prihvatanju određenih akcija u školi i društvenoj sredini;

b) preko svojih predstavnika u telima i organima škole o:

- donošenju planova i programa razvoja škola;

- donošenju godišnjeg programa rada škole;

- usklađivanju delatnosti škole sa potrebama udruženog rada;

- donošenju statuta škole i statusnim promenama;

- uslovima i načinu prijema učenika u školu;

- potvrđivanju odluke o izboru nastavnika i stručnih saradnika;

- prigovoru na odluku o isključenju učenika iz škole;

- razmatranju i utvrđivanju programa i analiza uspeha u nastavi i vannastavnim aktivnostima učenika;

- potvrđivanju pravila zajednice učenika;

- razmatranju i usvajanju izveštaja škole o ostvarenim rezultatima;

- saradnji sa preduzećima i ustanovama.

Učeničke društvene organizacije

Radi stvaranja uslova za zadovoljavanje raznovrsnih interesovanja učenika u slobodnom vremenu, povezivanju škole i društvene sredine, usklađivanju društvenih i ličnih interesa, učenici organizuju osnovne oblike delovanja društvenih organizacija. Uslov za osnivanje društvenih organizacija u srednjoj školi je da su one svetovnog karaktera i da su nezavisne u odnosu na političke partije.

Kao dobrovoljna sindikalna i interesna organizacija mladih u srednjim školama deluje **Savez učenika**. Način organizovanja i sadržaji rada Saveta učenika zasnivaju se na normativnim i programskim dokumentima ove organizacije.

Pored ove opšte sindikalne organizacije učenika u srednjoj školi se mogu osnivati i druge **društvene organizacije** koje omogućuju mladima da zadovolje raznovrsna interesovanja u oblasti kulture, sporta, naučno-tehničkog stvaralaštva, ekologije, zdravstva, humanitarnih i drugih društvenih aktivnosti. Radom u ovim organizacijama učenici se na svojevrstan način uključuju u društveni život.

Posebno mesto i ulogu u srednjim školama imaju društvene organizacije preko kojih se ostvaruju i širi društveni zadaci:

1. Učeničke zadruge

2. Omladina Crvenog krsta

3. Pokret gorana

4. Klub za Ujedinjene nacije

5. Mladi istraživači

6. Savez izviđača

7. Ferijalni savez

8. Muzička omladina

9. Pokret nauka mladima

10. Narodna tehnika Saveza za fizičku kulturu

11. Saveza organizacija za fizičku kulturu

12. Književna omladina

Sve ove organizacije se organizuju u srednjoj školi saglasno svojim statutima i programima rada uz neposredno povezivanje sa rukovodstvima opštinskih organizacija.

Učešće učenika u radu ovih organizacija je dobrovoljno ali je dužnost škole da stvara uslove za njihov rad. Tu se pre svega misli na obezbeđivanje mentora iz redova nastavnika i drugih radnika škole.

Učeničke zadruge

Učenička zadruga je radno tehnička organizacija u okviru slobodnih društvenih aktivnosti učenika. Ona je značajan interesni kolektiv.

U učeničku zadrugu se dobrovoljno udružuju i postaju članovi, pre svega, učenici ali i nastavnici, roditelji i saradnici škole radi zajedničkog organizovanja radnih aktivnosti koje su društveno-korisne, ekonomski i pedagoški opravdane.

Rad se organizuje u školskom vrtu, ekonomiji škole ili zadruge, preduzećima, školskim radionicama, radionicama preduzeća, u školskom dvorištu, mesnim zajednicama i dr.

U pogledu organizacije, izbora sadržaja i načina rada posebno se vodi računa o sledećim principima: vaspitna usmerenost; dobrovoljnost; samoupravnost; prilagođenost području rada za koje škola obrazuje; povezanost sa nastavom i drugim oblicima vaspitno-obrazovnog rada: saradnja sa preduzećima i ustanovama i lokalnom (mesnom) zajednicom; društveno-korisna usmerenost i ekonomičnost; naučna i stručna zasnovanost; racionalnost i produktivnost; planiranje; stvaranje dobre atmosfere, drugarstva, kooperativnosti;

zajedništvo; zavisnost sadržaja od oblika rada; stimulativnost; bezbednost na radu; prenošenje nekih iskustava na porodicu i dr.

Oblici zajedničkog rada zadrugara (uključujući nastavnike i saradnike) mogu biti: radni čas, radni pohod, radna akcija, radni sastanak, seminar, zadružna svečanost, javni nastup, radni logor, rad u odboru i dr.

Nastavnici (i drugi odrasli) i zadrugari iz srednje škole, kao aktivni članovi zadruge i mentori, odnosno stručni savetnici posebno se staraju da se razvija zadružni duh i atmosfera. Oni vode brigu o bezbednosti na radu, zatim o povezivanju sadržaja u nastavi sa aktivnostima u zadruzi i u angažovanju stručnih konsultanata iz preduzeća. Nastavnici vode brigu i o organizovanju saradnje sa zadrugama u drugim mestima (dopisivanje, razmena zadrugara i razmena radova).

U skladu sa zakonskim odredbama i sa društvenim i pedagoškim principima, učenička zadruga donosi, kao svoj osnovni opšti akt - pravila o radu učeničke zadruge. Osnivanje i pravila učeničke zadruge odobrava savet škole.

Učeničku zadrugu može osnovati grupa od 30 učenika ili nastavnika na podsticaj organa škole ili društvenih organizacija.

Pripreme za osnivanje obavlja inicijativni odbor.

U učeničkoj zadruzi postoje samoupravni organi: skupština (ili konferencija), izvršni odbor ili savet, organ samoupravne kontrole. Moguće je da se pri zadruzi formira i stručni savet zadruge sastavljen od saradnika zadruge iz reda odraslih kao konsultativni organ.

U neposrednom rukovođenju (pedagoškom, stručnom) iz reda nastavnika, roditelja i učenika učestvuju: instruktor za određenu vrstu posla, mentor (nastavnik odgovoran za grupu poslova); pedagoški rukovodilac učeničke zadruge (koji vodi brigu o svim poslovima). Iz reda učenika - zadrugara su sledeći stručni rukovodioci: predvodnik (manje radne grupe); vođa grupe, upravnik (pogona, podružnice zadruge).

Sredstva učeničke zadruge se pribavljaju iz članarine, dohotka zadruge i članova, poklona i dr.

Slobodne aktivnosti učenika

Slobodne aktivnosti predstavljaju vannastavni fakultativni oblik rada škole.

Neposredan vaspitno-obrazovni cilj učeničkih slobodnih aktivnosti jeste da doprinesu razvoju ličnosti na obrazovnom, saznajnom, kreativnom, društvenom i ličnom planu. **Zadaci** slobodnih aktivnosti su:

- proširivanje i produbljivanje, kao i sticanje novih znanja i umenja a prema interesovanjima učenika;

- zadovoljavanje specifičnih interesovanja učenika uz aktivno usmeravanje njihovih sklonosti, sposobnosti interesovanja i podsticanje profesionalnog razvoja;

- motivisanje i osposobljavanje učenika za samostalan i kreativan rad;

- omogućavanje učenicima organizovanje zabave i rekreacije, kao i drugih uslova da samostalno koriste slobodno vreme i organizuju duhovni, kulturni i društveni život u sredini u kojoj žive i rade.

Slobodne aktivnosti su mnogobrojne i raznovrsne i omogućavaju uključivanje svakog učenika u pojedine oblike rada. U srednjim školama se najčešće organizuju kao:

- naučnoistraživačke aktivnosti;

- naučno-tehničke i radno-proizvodne aktivnosti;

- kulturno-umetničke;

- sportsko-rekreativne.

Naučnoistraživačke slobodne aktivnosti

Posebni zadaci naučnoistraživačkih slobodnih aktivnosti su:

- razvijanje sklonosti i sposobnosti učenika u odgovarajućoj naučnoj disciplini, posebno stvaralačkih sposobnosti i saznajnih mogućnosti učenika;

- razvijanje logičkog i kritičkog mišljenja učenika;

- stvaranje uslova i podsticanje kreativnog rada učenika;

- navikavanje i osposobljavanje učenika za korišćenje naučno-popularne i stručne literature, priručnika i leksikona;

- uvođenje učenika u metode naučnog istraživanja i upoznavanje učenika sa multidisciplinarnim i interdisciplinarnim pristupom rešavanju naučnih problema;

- razvijanje spretnosti učenika za eksperimentalni i praktičan rad.

Oblici i sadržaji - u zavisnosti od interesovanja učenika, oblike i sadržaje rada treba izabrati u sledećim oblastima:

Sekcija za matematiku

Teme iz istorije matematike; logičko-kombinatorni zadaci; racionalni postupci računanja i transformacije izraza; zanimljive konstrukcije; elementi topologije; razne primene tabela i dijagrama; brojevi sistema; informatika i računarstvo; metodičke igre; matematičke zanimljivosti.

Sekcija za fiziku

Fundamentalni ogledi iz fizike; osnovne interakcije u prirodi; savremene fizičke aparature; misaoni eksperimenti u fizici; fizički eksperimenti i tehnika; uloga fizičkih teorija; značajne epizode iz istorije fizike; zanimljivi fizički ogledi; konstruisanje i izrada fizičkih uređaja i instrumenata, kao i nekih tehničkih uređaja; zanimljivi fizički zadaci; fizički paradoksi; problemski i stvaralački zadaci u fizici; metode fizičkih istraživanja; astrofizika; fizika i hemija; biofizika; geofizika; fizika i kibernetika; naučna i tehnička revolucija; fizika i filozofija; fizika kao proizvodna snaga u društvu.

Sekcija za hemiju

Teme iz istorije hemije; kvalitativna i kvantitativna ispitivanja i merenja u hemiji; provera hemijskih zakonitosti; analitička hemija; biohemija; hemijska kinetika; totohemija; radiohemija; elektrohemija; korozija i zaštita metala; primenjena hemija; hemija i hemijska tehnologija; zanimljivi hemijski zadaci; kvantni zakoni u hemiji; metode istraživanja u zemlji; hemija i filozofija.

Sekcija za biologiju

Eksperimentalno dokazivanje delovanja biljnih hormona; eksperimentalno dokazivanje delovanja hormona prema vrstama endokrinih žlezda ili prema metaboličkom efektu; izrada kariograma i kariotipa; uticaj mutagenih, teratogenih i kancerogenih supstancija na rast i razviće; istraživanje zagađivača čovekove sredine; izrada katastra zagađivača; sagledavanje mogućnosti korišćenja divlje flore i faune kao dopunskog izvora hrane; uloga algi u dobijanju hrane i stvaranju veštačkih ekosistema; dobijanje novih sorti semenskih kultura; dentifikacija vrsta algi u termalnim vodama; uticaj životne sredine na proces specijacije; identifikacija veštačke selekcije sa prirodom; izdvajanje ćelijskih frakcija; senzibilizacija organizma pod uticajem specifičnih alergena; kloniranje mikro organizma; hromozomske aberacije; tehnike prenošenja genetičkih informacija u cilju dobijanja odgovarajućih proteina i hormona; uticaj hemijskih regulatora na rast i razviće čoveka; izrada karata rasprostranjenosti značajnih vrsta biljaka i životinja jednog područja; biologija i društvo; teme iz istorije biologije; biologija i proizvodnja; biologija i filozofija; metode istraživanja u biologiji.

Sekcija za geografiju

Proučavanje lokalne sredine - uži zavičaj ili prostor opštine radi upoznavanja kraja u kojem je škola. Preduzimanjem malih istraživačkih radova proučavati sledeće: pojam lokalne sredine, užeg zavičaja i njegovog geografskog položaja; sastav zemljišta i reljef kraja; klima, hidrografija, tlo sa biljnim i životinjskim svetom; stanovništvo i naselja sa istorijatom njihovog nastanka; privredne odlike kraja. Tokom tih istraživanja na terenu učenici bolje upoznaju primenu planova, izradu geografskih karata; utvrđuju orijentaciju u prirodi i obučavaju se u rukovanju instrumentima (busola, sat i dr.), sakupljaju odgovarajuću dokumentaciju, pišu referate, crtaju planove i karte, slikaju pejzaže i drugo. Od izabranog materijala u školama treba stvoriti zavičajni kutak.

Prikupljanje podataka: o temperaturi vazduha; o pritisku i vlažnosti; oblačnosti, padavinama i vetrovima. Slobodnim rukovanjem učenici upoznaju instrumente: termometar, barometar - aneroid, kišomer, heliograf, higrometar, vetrokaz i dr. Rad grupe mora biti svrsishodan i koristan za sredinu u kojoj se obavlja.

Sekcija za istoriju

Prikupljanje, obrada i prezentovanje istorijske građe i izvoda; pisanje i saopštavanje radova o istorijskoj problematici; učešće u održavanju spomenika i spomen-obeležja; učešće u obeležavanju značajnih istorijskih datuma i jubileja vezanih za poznate ličnosti, kao i druga pitanja iz oblasti istorije kao nauke.

Sekcija za ONO i DSZ

- Upoznavanje najnovijih dostignuća iz oblasti ONO i DSZ; sticanje veština značajnih za ONO i DSZ; orijentacija na zemljištu, osmatranje i obaveštavanje, kurirska služba, kretanje uz pomoć karte, pružanje prve pomoći i sl.

Pored navedenih sekcija, škole mogu da organizuju: programiranje stručne škole je posebno značajno razvijanje onih aktivnosti u predmetima i oblastima koje su vezane za područje rada za koje su se učenici opredelili.

Naučno-tehničke i radno-proizvodne slobodne aktivnosti

Tehničke slobodne aktivnosti, su mnogobrojne, raznovrsne i kao takve pružaju najšire mogućnosti za angažovanje omladine. Ove aktivnosti pripremaju mlade da se brzo orijentišu u uslovima savremene proizvodnje koja se pod uticajem naučno-tehničkog progresa stalno menja.

Posebni **zadaci** naučno-tehničkih i radno-proizvodnih aktivnosti u srednjoj školi su:

- razvijanje sposobnosti za naučno-tehničko stvaralaštvo, racionalizaciju i pronalazaštvo i podsticanje na kontinuiran stvaralački rad;

- osposobljavanje za uspešno povezivanje teorijskih i praktičnih znanja;

- izgrađivanje politehničke kulture i interesovanja za proizvodni i drugi društveno-korisni rad;

- osposobljavanje za pravilnu primenu: pribora i alata, aparata, mašina i uređaja, za primenu mera zaštite na radu, primenu stečenih znanja u svakodnevnom životu i radu, kao i osposobljavanje za samoobrazovanje;

- navikavanje na kolektivan - timski rad i zajedničko rešavanje tehničkih i radno-proizvodnih problema;

- formiranje radnih navika, razvijanje istrajnosti, smisla i sposobnosti za sistematičnost, urednost i tačnost u radu.

Oblici i sadržaji rada:

Mašinska sekcija:

- osnovi mašinstva (Istorijski razvoj i značaj mašinstva u tehnici i tehnologiji. Materijali. Energija. Osnovni elementi proračuna i prikaza mašinskih konstrukcija);

- tehnologija obrade metala i mašine alatke (Obrada materijala - postupak alat-mašina. Mere zaštite na radu);

- mašine i uređaji (Princip rada, konstrukcija, eksploatacija najčešće korišćenih mašina i uređaja raznih mašinskih grupacija);

- tehnološki sistem i automatizacija procesa proizvodnje (Tehnološki sistemi i njihova struktura. Osnovne karakteristike tehnoloških sistema mašinske industrije. Automatizacija procesa rada i proizvodnje mašinskih sistema. Roboti u mašinskoj industriji).

Elektrotehnička sekcija:

Sadržaji rada su iz sledećih područja:

- razvoj elektrifikacije i električnih postrojenja,

- mikroelektronske komponente i elektronski sastavni delovi,

- generatori,

- transformatori,

- elektromotori za naizmeničnu struju,

- električne instalacije,

- pretvarači električne energije u toplotnu energiju,

- hemijsko dejstvo električne struje,

- visokofrekventne struje,

- usmerivači,

- sistem mera-miksa sistem, Osnovni zakoni u elektrotehnici,

- praktičan rad učenika.

Hemijsko-tehnološka sekcija

Rad učenika u ovoj sekciji obuhvata:

- upoznavanje proizvodnih procesa hemijske industrije i srodnih industrijskih grana,

- priprema maketa, modela, uređaja za dobijanje nekih supstanci, njeno odvajanje i dokazivanje,

- sklapanje aparature i demonstriranje nekih tehnoloških procesa.

Sekcija za poljoprivrednu tehniku:

- savremena poljoprivreda i najnovija dostignuća u svim poljoprivrednim delatnostima,

- upoznavanje zemljišta, biljaka, agrotehnike, semena, đubriva i zaštita biljaka,

- praktično upoznavanje mašina za setvu, sadnju i rasađivanje, međurednu obradu, za zaštitu bilja, za navodnjavanje i mašina i oruđa za ubiranje plodova i transport,

- konstruisanje, izrada i vrednovanje izrade funkcionalnih modela poljoprivrednih mašina i uređaja,

- praktičan rad učenika na školskoj ekonomiji.

Sekcija za foto-tehniku:

- pregled najvažnijih događaja koji su omogućili razvoj fotografije,

- fizički i hemijski osnovi fotografije,

- oprema neophodna za realizaciju fotografije - njeno upoznavanje,

- upoznavanje foto-materijala,

- proces snimanja, i izrada fotografije (negativ, pozitiv, tonska skala),

- funkcija fotografije (informacija, dokument, kreacija),

- praktični radovi.

Saobraćajna sekcija:

- saobraćaj (vrste i njihove karakteristike. Dostignuća u drumskom saobraćaju),

- način i sredstva regulisanja saobraćajnih tokova,

- saobraćajne nezgode (uzroci, uviđanje i veštačenje),

- savlađivanje profila, propisa i veština vožnje: bicikla, mopeda, automobila.

Auto-moto sekcija:

- saobraćaj (vrste i njihove karakteristike. Dostignuća u drumskom saobraćaju),

- goriva i sagorevanje kod motora SUS,

- podmazivanje i maziva kod motora SUS,

- hlađenje i rashladna sredstva kod motora SUS,

- motori SUS,

- motorna vozila (podela, karakteristike, sastavni delovi, princip rada),

- saobraćajna pravila i propisi,

- saobraćajni znaci,

- praktični rad na izradi modela i maketa iz ove oblasti.

Sekcija za brodotehniku:

- potreba čoveka za savlađivanjem vodenih prostora i istorijski razvoj plovila prema nameni i potrebama,

- upoznavanje vrste brodova svih veličina prema nameni,

- brodomodelarstvo (najnovija dostignuća, materijali, alati i pribor. Čitanje članova. Izrada plana modela. Izrada modela prema planovima),

- brodotehnika u odbrani i zaštiti,

- takmičenja izrađenim modelima.

Vazduhoplovna sekcija:

- najnovija dostignuća u oblasti vazduhoplovne tehnike, motora i modela vazduhoplovstva,

- poznavanje materijala, alata i pribora koji se koristi u izradi vazduhoplovnih modela i uređaja,

- leteće igračke (vrste, čitanje plana i izrada modela, aerodinamika i mehanika leta),

- gradnja modela jedrilice,

- izrada modela za kružno i dirigovano-komandovani let,

- upotreba avio-motora za kružno i dirigovano komandovanje, poligoni i drugi objekti za korišćenje u vazduhoplovu,

- takmičenje učenika izrađenim modelima.

Sekcija za kibernetiku, automatiku i elektroniku:

- kibernetika (definicija, oblasti proučavanja),

- automatika, automatizacija,

- sistemi automatskog upravljanja (vrste, karakteristike, prednosti),

- pretvarači, regulatori, prekidači (vrste, karakteristike, značaj, praktična izrada),

- pojačivači, pojačivači i automatici (vrste, karakteristike, primena, praktična izrada),

- brojni sistemi (vrste, prelazak jednog u drugi),

- logika kola (vrste, funkcionisanje, primena, praktična izrada),

- razvoj računarskih sistema (osnovni delovi, primena),

- memorije, brojači, oscilatori (pojam, vrste, funkcionisanje, primena),

- mikroprocesor i računar,

- praktični radovi.

Sekcija za programiranje:

- tehnički sistem računara,

- upoznavanje delova računara, njihove funkcije i rukovanja,

- algoritam i program,

- algoritmizacija problema,

- programski jezici (svojstva, korišćenje, pisanje programa),

- BASIC, PASCAL, FORTRAM (osnovne naredbe jezika i njihovo korišćenje),

- datoteke (vrste, svojstva, programiranje uz korišćenje datoteke),

- programi (vrste, svojstva, korišćenje),

- programiranje grafike i zvuka,

- prevođenje i povezivanje programskih jedinica,

- programiranje na mašinskom jeziku i na ostalim jezicima (ukoliko ih računar ima),

- praktični, samostalni rad učenika na računaru.

Sekcija za konstruktorstvo i pronalazaštvo:

- osnovni pojmovi i istorijski osvrt na tehničke pronalaske, pronalazače i perspektive tehničkog razvoja,

- organizacioni oblici rada,

- sadržaji i oblici tehničkih zadataka,

- energija (oblici, zakoni, prelaz),

- kretni mehanizmi i završni organi,

- mehanizmi prenosa snage i obrtnog momenta,

- mehanizmi i sistem upravljanja,

- komponovanje konstrukcije modela,

- komponovanje spoljnog oblika konstrukcija - modela (industrijsko oblikovanje - dizajn),

- montaža-povezivanje elemenata u konstrukciji,

- tehnička i eksploataciona dokumentacija.

Radio-sekcija:

- istorijski razvoj radija,

- osnovni pojmovi iz elektrotehnike,

- radio-pravopis, simboli i oznake u radio-tehnici,

- osnovni radio-tehnički elementi,

- spojevi i uređaji u elektronici, radio-uređaji,

- merenje i merni instrumenti,

- radio-uređaj,

- alati i pribor za radio-amatera,

- praktični radovi.

Sekcija za raketnu tehniku:

- istorijat raketne tehnike,

- pogonski materijali, podela i principi,

- dinamika leta, aerodinamika, spoljna balistika,

- raketna tehnika jednostepenih raketa (Gradnja. Priprema za lansiranje. Pogonska goriva, podela raketnih motora, konstrukcija motora na čvrsto gorivo),

- lansiranje i opremanje raketa (probna lansiranja i otklanjanje nedostataka, zemaljska i oprema u raketi, oprema za tele merenje; bezbednost pri lansiranju),

- raketna tehnika dvostepenih raketa (gradnja, izrada dodatne opreme, lansiranje),

- tipovi satelita i kosmičkih brodova (telekomunikacioni, meteorološki i sateliti posebne namene, kosmički brodovi sa ljudskim posadom i za ispitivanje planeta),

- praktični radovi.

Energetska sekcija

U okviru rada ove sekcije učenici grade modele i makete iz oblasti energetike: hidroelektrane, termoelektrane, nuklearne elektrane, solarni sistem, bioenergetska postrojenja, geotermalna postrojenja, postrojenja za eksploataciju mineralnih i fosilnih goriva, sistem za konzerviranje i racionalizaciji energije i dr.

Ekološka sekcija:

- građenje jednostavnih uređaja za utvrđivanje i kontrolu štetnih elemenata i materija u vazduhu, vodi, hrani i zemlji,

- demonstracija rada uređaja kojima se prečišćava voda metodama aeracijom, taloženjem, dezinfekcijom, omekšavanjem i dr.,

- izrada uređaja za merenje SO_4 i dima i merenje buke i dr.

Postoji bogatstvo tehničkog i radno-proizvodnog angažovanja učenika u srednjoj školi. Zbog toga se u srednjim školama, posebno u srednjim stručnim školama formiraju i razvijaju svi oni oblici i aktivnosti tehničkog i radno-proizvodnog angažovanja u odgovarajućim područjima rada. Sadržaji mogu da budu delovi programa stručnog predmeta, grupe stručnih predmeta ili pojedinih oblasti, definisani tako da izazivaju radoznalost, obogaćuju znanja,

umenja i veštine i podstiču kreativnost učenika i stvaralačke sposobnosti. Na primer takve sekcije u oblasti geodezije i građevinarstva mogu biti:

Maketarstvo i modelarstvo:

- izrada maketa građevinskih objekata (srednjovekovna arhitektura Srbije - seoska kuća, manastir, kameni most, maketa većeg urbanističkog kompleksa i dr.),

- izrada modela konstruktivnih elemenata objekata na osnovu prethodno izrađenih crteža.

Sekcija za unutrašnje uređenje prostora:

- adaptacije tipskih projekata ili učeničkih radova (individualna stambena zgrada ili stan) uz analizu poboljšanja funkcionalnih, konstruktivnih ili estetskih vrednosti.

Solarna arhitektura:

- sunčeva energija i njena primena u arhitekturi,

- primena solarne energije u projektovanju,

- adaptacija postojećeg projekta uz analizu poboljšanja uslova života i cene koštanja izgradnje.

Uređenje škole i školskog prostora:

- izrada shema, tabeli i grafičkih prikaza (očigledna nastavna sredstva za razne predmete ili oblasti u okviru područja rada),

- obeležavanje važnih događaja iz bliže ili dalje prošlosti (tematske izložbe fotografija ili učeničkih radova).

Istorija arhitekture - građevinarstva:

- građevinarstvo kroz vekove,

- životi i dela neimara,

- nova naselja, prednosti i nedostaci,

- građevinarstvo na tlu Srbije,

- zelenilo i njegov značaj u arhitekturi,

- zaštita čovekove okoline,

- posete izložbama, fakultetima, Salonu arhitekture.

Računarska tehnika u građevinarstvu i geodeziji:

- automatska obrada podataka,

- rešavanje stručnih zadataka iz pojedinih oblasti primenom računara (crtanje, proračuni elemenata, projektovanje)

ili

u oblasti šumarstva i obrade drveta:

Sekcija za šumarstvo:

Okuplja zainteresovane učenike za sticanje znanja i umenja u oblastima:

- podizanje i nega zelenih površina,

- cvećarstvo,

- zaštita šuma,

- lovstvo i sl.

Konkretne sadržaje rada u ovim oblastima utvrđuje škola godišnjim programom rada.

Sekcija za obradu drveta:

Okuplja zainteresovane učenike za oblasti:

- drvomodelarstvo,

- stolarstvo,

- izrada muzičkih instrumenata,

- izrada pletenog nameštaja,

- tapetarstvo i sl.

Konkretne sadržaje rada u ovim oblastima određuje škola godišnjim programom rada.

Slobodne kulturno-umetničke aktivnosti učenika

Slobodne aktivnosti jezičko-umetničkog vaspitno-obrazovnog područja

Pored cilja i zadataka koje imaju slobodne aktivnosti učenika u srednjoj školi, u aktivnostima jezičko-umetničkog područja ostvaruju se i posebni zadaci:

- razvijanje i negovanje radoznalosti i otvorenosti za nove, aktuelne pojave u jeziku, umetnosti i kulturi uopšte;

- vaspitanje opažanja, kritičkog mišljenja i slobodnog kreativnog izražavanja učenika.

Slobodne aktivnosti ovog područja ostvaruju se u okviru sekcija (grupa, družina, amaterskih društava). Za svaku pojedinu aktivnost utvrđuju se posebni cilj, zadaci i okvirni sadržaji rada.

Oblici i sadržaji rada:

Filološka sekcija

Cilj: razvijanje osećanja za maternji književni jezik.

Zadaci okvirni sadržaji rada: produbljivanje jezičkog osećanja i interesovanja učenika za maternji jezik; negovanje kulture usmenog i pismenog izražavanja; podsticanje interesovanja za samostalan istraživački rad u oblasti maternjeg jezika (savremenog književnog jezika, govornog jezika kraja, jezika književne epohe ili pisca, jezika sredstava masovne komunikacije); upućivanje u osnove metodologije istraživačkog rada; upoznavanje jezičke situacije u SFRJ (jezici naroda i narodnosti, nacija i dijalekti srpskohrvatskog jezika), kursevi jezika naroda i narodnosti SFRJ (jezik društvene sredine i drugi); izrada diferencijalnog rečnika lokalnog govora, prikupljanje i obrada reči za rečnik maternjeg književnog jezika; saradnja s fakultetima, institutima, stručnim društvima i časopisima; briga o jezičkoj korektnosti školskih publikacija i programa; saradnja sa srodnim sekcijama u školi i van nje; osposobljavanje za rukovanje magnetofonom i kasetofonom i dr.

Literarna sekcija

Cilj: proširivanje književne kulture i negovanje samostalnog literarnog stvaralaštva učenika.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: podsticanje kreativnosti i želje za samostalnim književnim stvaranjem, upućivanje u zakonitosti književnog stvaranja; pisanje prikaza, rasprava, kritika i eseja o piscima i delima jugoslovenske i svetske književnosti; prikupljanje i proučavanje dela usmene književnosti, proučavanje stvaralaštva pisaca iz uže društvene sredine (zavičaja); organizovanje literarnih konkursa u školi, učestvovanje na raznim vanškolskim literarnim konkursima; čitanje i procenjivanje samostalnih radova učenika; pripremanje priloga za razne školske i vanškolske publikacije i medije; susreti i razgovori sa istaknutim piscima i književnim kritičarima i istoričarima, javni nastupi u školi i van nje; razmena poseta i saradnja s literarnim sekcijama preduzeća, mesnih zajednica i škola s drugim nastavnim jezicima; saradnja s redakcijama omladinskih listova, časopisa i radiotelevizijskih emisija, kao i s drugim sekcijama u školi; osposobljavanje za rukovanje raznim sredstvima za umnožavanje i dr.

Recitatorska sekcija

Cilj: usavršavanje sposobnosti učenika za izražajno čitanje i kazivanje raznih vrsta tekstova.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: produbljivanje osećanja za razne vrste izražajnog i umetničkog čitanja i kazivanje; čitanje, govorenje i recitovanje književnih i drugih tekstova; upućivanje u razne oblike usmenog i pismenog izražavanja (pripovedanje, opisivanje, monolog, dijalog i dr.); negovanje govorništva (besedništvo); diskusije o određenim temama; kursevi dikcije, pripremanje programa za školske i mesne svečanosti i priredbe; učestvovanje na školskim i vanškolskim takmičenjima i smotrama u recitovanju, čitanju, pripovedanju i govorništvu; susreti sa istaknutim recitatorima, glumcima, spikerima, govornicima, piscima i sl.; saradnja s drugim sekcijama u školi, radnim organizacijama, školama s drugim nastavnim jezicima, mesnim zajednicama i dr.; osposobljavanje za korišćenje raznih tehničkih uređaja i pomagala i dr.

Dramska sekcija

Cilj: uvođenje učenika u dramsko stvaralaštvo i scensku umetnost.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: produbljivanje smisla za dramski izraz; sistematsko upoznavanje dramske i pozorišne umetnosti (vrste, odlike, sličnosti i razlike u odnosu na druge umetnosti); kursevi glume i režije; praktična primena znanja, umenja i veština u pripremanju pozorišne predstave i drugih scenskih programa škole; analize pozorišnih predstava i drugih scenskih programa škole; analize pozorišnih predstava i dramskog programa radija i televizije; dramatizovanje raznih književnih i drugih tekstova; pripremanje programa za školsku i mesnu radio-stanicu; učešće na omladinskim smotrama i festivalima; susreti sa istaknutim dramskim piscima i pozorišnim radnicima; saradnja s kulturno-umetničkim društvima, amaterskim i profesionalnim pozorištima i drugim institucijama u užoj i široj društvenoj sredini prikupljanje i izrada raznih materijala o dramskim piscima i pozorišnim umetnicima (kritike, monografije, fotosi i sl.), kao i dekora, rekvizita i dr.; saradnja s drugim sekcijama u školi i van nje i dr.

Bibliotečka sekcija

Cilj: razvijanje ljubavi prema knjizi i osposobljavanje učenika za rad u biblioteci i samostalno korišćenje raznih izvora saznanja.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: sistematsko osposobljavanje učenika za rad u školskoj biblioteci i samostalno korišćenje književne i neknjižne građe u različitim situacijama; izbor, nabavka, evidentiranje, katalogiziranje i izdavanje knjižne i neknjižne građe; učešće u raznim oblicima informativno, obrazovno-vaspitne i kulturne delatnosti školske i mesne biblioteke; prikupljanje knjiga i drugih publikacija; upoznavanje raznih vrsta biblioteka i njihovog uređenja; organizovanje takmičenja za čitalačku značku, izložbi knjiga i drugih programa u školi; zaštita dotrajalih knjiga i drugih publikacija; saradnja s drugim bibliotekama i sekcijama; osposobljavanje za rukovanje aparatima za snimanje, umnožavanje i reprodukovanje i dr.

Novinarska sekcija

Cilj: upućivanje učenika u razne oblike novinarskog izražavanja.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: negovanje kulture usmenog i pismenog izražavanja maternjim književnim jezikom; sistematsko upućivanje pripremanje i izrada raznih vrsta novinskih napisa (vest, izveštaj, komentar, beleška, intervju, članak, reportaža i dr.); rubrika, strana, stubac; naslov, nadnaslov, podnaslov; vrste ilustracija i slova; stil; uređivanje novina i drugih glasila (osnovni principi, izbor i raspored materijala, tehnika uređivanja, prelom, lektura, korektura); štampa kao sredstvo masovne komunikacije (štamparstvo, štampa, novinarstvo kod nas i u svetu, štampa - vrste, jezik, značaj); uređivanje školskih novina i drugih publikacija; pripremanje priloga za omladinska glasila i emisije radija i televizije; saradnja s redakcijama, novinsko-izdavačkim preduzećima i drugim institucijama; organizovanje pretplatničke mreže i distribucije omladinske štampe i periodike u školi; organizovanje susreta sa istaknutim novinarima i drugim javnim radnicima; osposobljavanje za razne reporterske i uredničke poslove, kao i za rukovanje aparatima za snimanje i umnožavanje; saradnja sa ostalim sekcijama u školi te novinarskim sekcijama škola s drugim nastavnim jezicima i dr.

Filmska sekcija

Cilj: proširivanje i produbljivanje filmske kulture učenika.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: sistematsko upoznavanje filma kao umetnosti i sredstva masovne komunikacije; filmska umetnost (razvoj, žanrovi, karakteristike, funkcija, značaj - kod nas i u svetu); analize raznih vrsta filmova i filmskog repertoara; upućivanje u filmsko stvaralaštvo (sinopsis, scenario, knjiga snimanja; režija, vrste planova, sekvenca, kadar,

slika, govor, zvučni i drugi efekti, scenografija, kamera, montaža, autori filma i dr.); osposobljavanje za rukovanje kamerom i projektorom, snimanje kratkih filmova; učešće na filmskim smotrama; saradnja sa filmskim kućama i drugim stručnim institucijama; učešće u snimanju filmova (statiranje, gluma, organizacija i dr.); prikupljanje i izlaganje raznog filmskog materijala, analize i pisanje filmskih prikaza, kritika i eseja; saradnja s drugim sekcijama u školi i van nje.

Radio-televizijska sekcija

Cilj: proširivanje saznanja učenika o radiju i televiziji kao sredstvima masovne komunikacije.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: sistematsko upoznavanje radija i televizije kao sredstva masovne komunikacije u svetu i kod nas (razvoj, karakteristike, vrste programa, funkcija, značaj, osobenosti jezika radija i televizije, sličnosti i razlike u odnosu na druga sredstva masovne komunikacije i dr.); praćenje i analiziranje rtv-emisija; pripremanje priloga za školsku i mesnu radio-stanicu i tv-centar; osposobljavanje učenika za rukovanje školskom radio-stanicom i internom televizijskom, video-rikorderom i dr.; prikupljanje i pisanje prikaza i kritika o raznim rtv-programima i emisijama; posete rtv-centrima, susreti sa tvorcima rtv-emisija; praćenje stručne literature i periodike o radiju i televiziji; saradnja sa stručnim institucijama i drugim sekcijama u školi i van nje i dr.

Sekcija za strane jezike

Cilj: podsticanje učenika na potpunije usvajanje određenog stranog jezika (živog, mrtvog).

Zadaci i okvirni sadržaji rada; obogaćivanje leksičkog fonda; negovanje raznih oblika kulture izražavanja; osposobljavanje učenika za nesmetano usmeno i pismeno komuniciranje u različitim situacijama; izražajno čitanje i kazivanje raznih vrsta tekstova; pripremanje programa na stranom jeziku; gledanje-slušanje i komentarisanje filmova i radio-televizijskih emisija na stranom jeziku; podsticanje interesovanja za proučavanje jezika i kulture odgovarajućih naroda i zemalja; dopisivanje s vršnjacima na određenom stranom jeziku; učešće na raznim takmičenjima i smotrama; saradnja sa odgovarajućim stručnim institucijama i časopisima, kao i sa drugim sekcijama u školi i van nje i dr.

Slobodne muzičke aktivnosti:

Slobodne muzičke aktivnosti treba da omoguće:

- proširivanje kulturnih horizonata i obogaćivanje estetskog vaspitanja učenika;

- razvijanje ljubavi učenika prema muzici i kolektivnom stvaralačkom činu;

- pripremanje učenika za uključivanje u društveni i kulturni život radne i životne sredine.

Oblici i sadržaji rada:

Oblici muzičkog, muzičko-scenskog i igračkog izražavanja

Negovanje narodnih pesama i igara. I pored postojećeg interesovanja za strane moderne igre i pokrete, narodne igre (to je kod nas dokazano) trajnije i snažnije vezuju omladinu, pogotovu ako joj se pruži prilika da ih upozna. Škole treba planski da osnivaju folklorne sekcije obezbeđujući im, pored stručnog rukovodioca-konsultanta (ako to već nije sam nastavnik), i odgovarajuću garderobu, koja će poslužiti nizu generacija. Razgranatost mreže

folklornih sekcija u kulturno-umetničkim društvima u našoj Republici osigurava potrebnu stručnu pomoć školi i omogućava razne oblike međusobne saradnje.

Klub ljubitelja muzike je oblik delatnosti koji omogućava održavanje sastanaka na kojima se slušaju razna muzička dela, kao i vode razgovori o njima i muzici uopšte, ne isključujući nijednu vrstu, žanr ili period. U okviru ove delatnosti nastavnik treba da bude voditelj, da usmerava, ali i da bude otvoren i pripremljen da učenicima stručno odgovara na pitanja i zahteve ih ovih oblasti muzike (ne samo iz "zvanične" istorije muzike). Ako shvati smisao ovakvih susreta, ako prilazi učenicima bez predrasuda i van uskih okvira nastavnog programa, nastavnik će imati zahvalnu i pravu ulogu vaspitača koji pomaže učenicima da postepeno izgrađuju kriterijuma sopstvenog vrednovanja muzičkih dela da umeju - na osnovu poznavanja - da ih svrstaju u kategoriju kojima pripadaju.

Instrumentalne grupe

Sposoban i inventivan nastavnik-voditelj treba da od najraznovrsnijih instrumenata i sa sviračima skromnih sposobnosti razvije draž grupnog muziciranja, stvarajući posebne aranžmane poznatih dela i melodija. Treba povezati takve ansamble sa školskim horom i drugim sekcijama u zajedničkim nastupima.

Neosporna je privlačnost savremene muzike za mlade. Veoma je pogrešan odbojni stav škole ili predmetnog nastavnika prema ovoj vrsti muzike koju mladi spontano doživljavaju i s najvećom ljubavlju izvode (najčešće loše). Nastavnik treba da pruži stručnu pomoć, da upozna učenike sa osnovnim muzičkim zakonitostima, tehničkim problemima i njihovim savlađivanjem, da učestvuje u izboru i vrednovanju kompozicija, da utiče na muzičko vaspitanje i pravilnu muzičko-estetsku orijentaciju učenika i na negovanje smisla za lepo. Takođe, treba nastojati da školske priredbe i igranke postanu najprivlačnije sastajalište mladih.

Slobodne likovne aktivnosti:

Zadaci su:

- podsticanje i upućivanje učenika na stvaralački rad,

- razvijanje interesovanja učenika za aktuelne likovne probleme svoje sredine, za rad na upoznavanju i uobličavanju prostora u kojem žive i rade,

- podsticanje interesovanja učenika za aktuelna umetnička istraživanja,

- razvijanje sposobnosti učenika za primanje i korišćenje likovnih informacija u svakodnevnom životu i radu.

Likovna sekcija (grupe)

Okvirni sadržaji rada likovnih sekcija su:

Crtanje: crtanje po modelu; smeštaj crtanog predmeta u određeni format hartije; pokret; položaj posmatranog predmeta; proporcije; analiza prostora; principi centralne perspektive, "gledanje kroz mrežu", crtanje enterijera, zgrada, geometrijskih tela, delova nameštaja koji podsećaju na geometrijska tela; vazdušna perspektiva; rad na analizi prostora; linearna i vazdušna perspektiva, planovi, mesta preklapanja planova kao važne odrednice prostora;

indikacije prostora; usredsređeno (izoštreno) i periferno opažanje i uloga njihovog preplitanja u uobličavanju crtanog prizora (informacija); skraćenje.

Slikanje: slikanje po modelu; tonsko slikanje, analiza odnosa svetlog-tamnog, studija bojenog odnosa svetlog-tamnog, studija bojenih odnosa u najširim potezima; postepeno prelaženje na studiranje prizora sa složenijim koloristićkim odnosima celine i detalja; uticaj šire okoline i svetlosnih uslova na viđenje odnosa lokalnih tonova posmatranih površina (predmeta); slikanje istih predmeta pod različitim osvetljenjima i u različitim širim okolinama.

Vajanje: rad na modelu; pravljenje konstrukcije; pokret, položaj mase u prostoru; proporcije, planovi; portret; karakter i sličnosti; odnos detalja i celine; "puna" plastika, reljef - odnos ispupčeno-udubljeno; služiti se pretežno modelovanjem kao postupkom dodavanja s plana na plan i građenja oblika, odnosno mase, za razliku od klesanja kao oduzimanja od mase; rad na modelu; potenciranje karakterističnih odnosa, produbljenje, traženje bitnih karakteristika, isticanje važnih detalja.

Grafika: pripremanje crteža i rad u materijalu: crteži predviđeni kao priprema za grafiku, tj. za izvođenje u tehnici linoreza i drvoreza, produžavanje istraživanja likovne problematike, inače prisutne u nastavi crtanja; dvobojna grafika; boje - bilo koja - kao svetlosna vrednost, siva između crne i bele; geometrijski sklopovi, crteži po prirodi, slobodne teme; kombinovanje površinskih i linearnih preklopa, crna i jedna boja, zatim dve boje bez crne itd.

Sportsko-rekreativne aktivnosti

Osnovni **cilj** sportsko-rekreativnih aktivnosti je da se u slobodnom vremenu organizuje aktivnost učenika u ovoj oblasti, tako da im obezbedi zdravu i kulturnu zabavu i razonodu, da zadovolji njihove posebne želje, da im pomogne da razviju pozitivan odnos prema fizičkoj kulturi, formiraju čvrste navike za redovnim telesnim vežbanjem.

U okviru sportsko-rekreativnih aktivnosti se ostvaruju sledeći konkretni **zadaci:**

- obuhvat što većeg broja učenika posebnim programom fizičkog vežbanja, koji, zajedno sa opštim programom čini jedinstvenu celinu, odnosno jedinstven sistem školskog fizičkog vaspitanja;

- zadovoljenje novih i sve raznovrsnijih želja i interesa školske omladine za bavljenje raznim granama fizičkog vežbanja u slobodnom vremenu;

- otkrivanje mogućnosti i lepote stvaranja u fizičkoj kulturi, u sportu, gimnastici, igri, plesu i pomaganje učenicima da svestrano razviju svoje prirodne sposobnosti za ovaj ili onaj vid fizičkog vežbanja;

- podsticanje učenika da nauče kako da fizičko vežbanje integrišu u svoj svakodnevni život i da aktivnosti u ovoj oblasti razviju kao svoju trajnu potrebu i obavezu.

Sportsko-rekreativne aktivnosti podrazumevaju one sportsko-rekreativne aktivnosti i discipline koje obavezna nastava fizičkog vaspitanja ne može da obuhvati.

Sadržaj rada čine: sportsko-rekreativne aktivnosti neformalnih grupa u sportovima za koje se grupa samostalno opredeli (sve sportske igre, stoni tenis, streljaštvo, plivanje i sl.); treninzi i takmičenja u sportovima za koje se učenici samostalno na osnovu želja i predispozicija opredele (atletika, vežbe na spravama, rukomet, fudbal, odbojka, košarka, stoni tenis. plivanje i sl.); zabavna takmičenja i nadmetanja, izleti i druge aktivnosti radi zabave i razonode; specijalni tečajevi za osnovno upoznavanje nekih grana fizičkog vežbanja i

sportskih disciplina, koje učenici ranije nisu upoznali ili u njima žele da prodube svoja znanja (rvanje, karate, džudo, klizanje, šah, itd.).

Streljačka sekcija

U streljačkoj sekciji učenici se osposobljavaju i pripremaju za uspešno izvođenje gađanja vazdušnom puškom i puškom M-48, kao i za učešće na raznim nivoima takmičenja.

Objašnjenje za realizaciju programa društvenih i slobodnih aktivnosti

U školi se organizuju one slobodne aktivnosti za koje postoje interesovanja učenika i neophodni kadrovsko-materijalni uslovi. Zavisno od broja zainteresovanih učenika i postojećih uslova, sekcije (grupe i sl.) mogu da budu organizovane kao samostalne, uključene u klubove ili društva škole ili, pak, kombinovane (na primer: literarno-novinarska, recitatorsko-dramska i sl.). Ukoliko postoje potrebe i uslovi, sekcije se mogu deliti na grupe (uža opredeljenja - grupa za radio, grupa za televiziju, na primer).

Pri organizovanju slobodnih aktivnosti važna je da se poštuju sledeći principi:

- slobodno i dobrovoljno opredeljivanje učenika u izboru aktivnosti i udruživanju na osnovu individualnih interesovanja i sposobnosti;

- aktivno učešće učenika u organizovanju rada, planiranju i programiranju sadržaja, metoda i postupaka u sekcijama, analizi ostvarenih rezultata;

- povezanost i jedinstvo slobodnih aktivnosti sa ostalim obrazovno-vaspitnim aktivnostima uz koordiniran rad svih vaspitnih činilaca.

Za slobodne aktivnosti učenici se sami opredeljuju. Zato je potrebno na početku školske godine izvršiti uvid u njihova interesovanja za rad u pojedinim sekcijama, odnosno slobodnim aktivnostima. Na osnovu dobijenih rezultata analize uspešnosti u prethodnoj godini, kao i interesovanja učenika, zatim kadrovskih i materijalnih uslova škole, treba izvršiti izbor vrste i oblika slobodnih aktivnosti.

Slobodne aktivnosti treba organizovati tokom čitave školske godine u okviru godišnjeg fonda časova koji je utvrđen godišnjim programom vaspitno-obrazovnog rada škole.

Svaka sekcija treba da ima svoje članstvo, demokratski izabrano rukovodstvo, pravila i program rada, kao i dokumentaciju o svom radu. Formiraju se početkom školske godine, uz maksimalnu pomoć i podršku svih školskih organa. Sekciju (grupu i sl.) treba da čini najmanje pet članova, učenika I-IV razreda; ukoliko je manji broj zainteresovanih, onda ih priključiti srednjoj školskoj sekciji (kombinovanoj) ili uključiti u sekciju koja se formira od učenika dveju ili više škola u gradu.

U rukovodstvo sekcije svake godine se biraju novi članovi (broj i postupak utvrđuju se pravilima sekcije). Pravila (pravilnik) o radu sekcije sadrže: cilj i zadatke sekcije, oblike organizovanja, metode i sredstva rada, prava i dužnosti članova, okvirni broj sastanaka, sastav i način izbora rukovodstva, način donošenja programa te vođenja evidencije i finansijskog poslovanja sekcije i dr. Konkretan godišnji program i kalendar rada sekcije se utvrđuju početkom septembra. O realizaciji programa i kontinuiranom radu sekcije brinu se njeno rukovodstvo i stručni voditelj-instruktor, kao i određeni školski organi.

Instruktori u radu navedenih sekcija (grupa i dr.) nastavnici su odgovarajućih struka, afiniteta i sposobnosti, ali to mogu da budu i stručni saradnici, npr. školski bibliotekar - bibliotečka sekcija i sl., kao i druga podobna i stručna lica izvan škole (roditelji i drugi građani - stručnjaci za pojedine oblasti, umetnici i drugi afirmisani stvaraoci koji poseduju kvalitete neophodne za rad sa omladinom). Zavisno od specifičnosti sadržaja rada, u radu sekcije može biti angažovano i više instruktora (timski rad stručnjaka).

Nastavnik se u kulturno-umetničkim aktivnostima angažuje stručno i konsultativno. On pomaže učenicima u identifikovanju njihovih sklonosti (u saradnji sa školskim pedagogom-psihologom, odeljenjskim starešinama, predmetnim nastavnicima, zajednicama učenika, roditeljima) i opredeljivanju za rad u određenoj sekciji. U skladu sa željama učenika i zadacima sekcije, on pomaže članstvu u koncipiranju i ostvarivanju programa rada i saradnji s drugim sekcijama organima. Nastavnik posebno prati rad i razvoj učenika, podstiče i usmerava (nenametljivo) aktivnosti sekcije i pruža stručnu pomoć u njenom radu. U ovim aktivnostima nastavnik je savetodavac i konsultant, inspirator i instruktor; njegova podrška u radu učenika je nužna, ali je njegova ličnost manje istaknuta. U sekciji je on stručni saradnik, instruktor i koordinator, ali nije član njenog rukovodstva.

Učenici se ne smeju preopterećivati radom u sekcijama (jedan učenik - član najviše dveju sekcija) jer su i inače dosta angažovani raznim vidovima vaspitno-obrazovnog rada. U protivnom, slobodne aktivnosti gube smisao i razlog svog postojanja. Učenik je član sekcije onoliko dugo koliko to sam želi da bude. Učenik ima pravo, kad zadovolji svoja interesovanja u jednoj oblasti da je napusti i pređe u drugu. To, međutim, ne znači da treba odobravati, brzo, često i neopravdano menjanje aktivnosti. Učeniku se ne može uskratiti učešće u slobodnim aktivnostima zbog slabog uspeha u učenju. Ovakvom učeniku treba skretati pažnju na njegove obaveze u nastavi i stimulisati ga za pojačan rad i odgovornost imajući, pri tom, u vidu da angažovanje u slobodnim aktivnostima predstavlja snažno sredstvo za rad i pojačanu odgovornost, da stvara priliku za afirmaciju pozitivnog u ličnosti.

Sekcije i članove koji se ističu svojim radom i rezultatima treba posebno stimulisati (pohvale, nagrade i druga priznanja), a njihove voditelje-nastavnike - moralno i materijalno nagrađivati i podržavati.

Slobodne naučnoistraživačke aktivnosti treba organizovati u raznovrsnim aktivnostima: sekcije, kružoci, grupe, klubovi, školska amaterska društva ili ogranci društva grada, mesne zajednice ili neke druge institucija. U okviru svakog od navedenih oblika organizuju se drugi oblici rada kao: diskusione tribine, večeri posvećene nekoj temi predavanja, kvizovi, smotre i takmičenja, izložbe radova, izdavanje časopisa, izrada zbirki, uređivanje zidnih novina i panoa, posete i izleti i dr. Značajnu formu rada predstavlja praktični rad učenika u laboratorijama, radionicama, kabinetima, školskim ekonomijama. Izbor iz mogućih oblika vrši se prema sadržajima rada.

Pri uvođenju učenika u metode naučno-istraživačkog rada treba primeniti stimulaciju procesa naučnog istraživanja. Za mlađi uzrast učenika predlaže se jedna od mogućih shema za takav "procesni prilaz" istraživanju u prirodnim naukama: posmatranje pojave - postavljanje problema; korišćenje prostorno-vremenskih odnosa; kvantifikacija karakteristika pojava (proračun); merenje, klasifikacija dobijenih podataka; povezivanje podataka; predviđanje rezultata; izvođenje zaključaka (interpretacija).

Za stariji uzrast učenika treba koristiti složenije (integrisane) postupke naučne aktivnosti po sledećoj shemi: interpretacija podataka; formulisanje pretpostavki (hipoteza); kontrola promenljivih veličina (varijabli); određivanje (definisanje) operacija; izvođenje eksperimenta.

Ponuđeni program ne iscrpljuje sve oblike, metode i sadržaje slobodnih naučno-istraživačkih aktivnosti pa treba organizovati i neke druge nove oblike rada.

Istraživanja mogu da budu interdisciplinarna - da okupljaju učenike različitih sekcija i time obezbede svestraniji pristup u izučavanju nekog problema. Isto tako, istraživanja mogu da okupe i učenike različitih razreda, tako da stariji učenici uvode u istraživanje mlađe učenike koji tek počinju sa takvim aktivnostima.

Slobodne aktivnosti naučno-tehničkog i radno-proizvodnog karaktera ostvaruju se u saradnji sa drugim organizacijama kao što je Organizacija za naučno-tehničko vaspitanje i obrazovanje mladih, sportske, humanitarne i druge.

Pri tome, škole u zavisnosti od svojih specifičnosti, a pre svega od područja rada za koje obrazuju kadrove, razvijaju i programiraju rad svojih sekcija.

Stručni organi škole u skladu sa zadacima plana i programa treba da obezbede pedagošku, didaktičku i stručnu zasnovanost rada sekcija, i stoga, sadržaji i oblici rada za koje se škola opredeli treba da budu sastavni deo godišnjeg plana i programa rada škole.

Slobodne kulturno-umetničke aktivnosti imaju posebno mesto i značajnu funkciju u ukupnom procesu vaspitno-obrazovnog rada u školama. Za znatan broj učenika srednje škole bavljenje kulturno-umetničkim radom često predstavlja poslednju priliku da - organizovano, sistematski i stručno vođeni - prošire svoje estetsko vaspitanje i kulturne horizonte, da obogate svoj emocionalni život novim doživljajima i saznanjima, da utvrde potrebu i naviku aktivnog sudelovanja u stvaranju i oblikovanju kulturnog i umetničkog čina. Upravo zato srednja škola treba da bude onaj poslednji zajednički beočug koji će - prirodno i planski - povezati podsticanje interesovanja učenika za pojedine aktivnosti, koje su se razvijale u osnovnoj školi, s kulturno-umetničkim amaterizmom u njihovoj budućoj radnoj i životnoj sredini.

Slobodne muzičke aktivnosti zauzimaju jedno od vodećih mesta u pogledu prihvatljivosti i mogućnosti masovnog okupljanja učenika. Razvoj ovih aktivnosti u srednjoj školi zavisi od niza činilaca: stručnog kadra i njegove aktivnosti i spremnosti za rad; odnosa škole prema ovim aktivnostima; obezbeđivanja uslova za njihovu delatnost; povezanosti škole s društvenom sredinom i odgovarajućim institucijama i dr. Stručna zastupljenost nastave muzičke kulture obezbeđuje kadar za stručno vođenje slobodnih aktivnosti u ovoj oblasti. Škola će omogućiti stručni rad, razvoj napredak muzičkih aktivnosti samo ako angažuje "celog" nastavnika (puno radno vreme, bez obzira na fond časova u redovnoj nastavi muzičke kulture; ravnopravan položaj s nastavnicima drugih predmeta).

Postojanje muzičkih aktivnosti u školi uslovljeno je i obezbeđivanjem odgovarajuće prostorije za njihovo odvijanje, za pripremanje i okupljanje učenika. To ne bi trebalo da bude učionica u kojoj se izvodi nastava, već muzički kabinet ili specijalizovana učionica ili prostorija određena samo za te namene, u kojoj će učenici biti "kod kuće", koju će urediti po svom ukusu, ukrasiti je fotografijama muzičkih velikana iz prošlosti i sadašnjosti, ali i posterima i slikama svojih ljubimaca. U njoj su učenici domaćini, a svi ostali - gosti.

Bavljenje likovnim delatnostima jedan je od najpogodnijih načina za razvijanje mašte, za oslobađanje kreativnih sposobnosti za negovanje ukusa i oplemenjivanje mnogih vidova života.

Program likovne kulture u srednjoj školi daje učenicima solidnu osnovu za dalje razvijanje njihovih sklonosti i sposobnosti; stručni kadar u srednjim školama može veoma da doprinese

njihovom svestranijem razvoju i unapređenju. U okviru slobodnih aktivnosti učenika srednje škole zastupljene su gotovo sve osnovne oblasti likovne umetnosti.

Postojeće likovne aktivnosti treba razvijati, obogaćivati i više koristiti u kulturnoj i javnoj delatnosti škole, uz prethodno obezbeđivanje prostornih, materijalnih i kadrovskih uslova neophodnih za njihov normalan, nesmetan rad.

Sportsko-rekreativne aktivnosti svoj rad treba da orijentišu prvenstveno na zadovoljavanje onih želja i interesovanja učenika, koje obavezna nastava fizičkog vaspitanja ne može da reši. Naime, one treba da proširuju i produbljuju fizičko obrazovanje u onim sportskim disciplinama za koje učenici pokazuju posebno interesovanje, da se kroz njih zabave, da se u njima takmiče i da u njima postižu viši nivo od onog koji se može postići na redovnim časovima.

Kao što se vidi, sportsko-rekreativne aktivnosti predstavljaju nadgradnju osnovnog fizičkog vaspitanja, koje se ostvaruje u redovnoj nastavi. Oba ova oblika međutim, moraju koordinirano da deluju u pravcu ostvarivanja jedinstvenog programa fizičkog i sportskog obrazovanja učenika. Radi toga, ove aktivnosti ne treba shvatiti kao pomoćni ili bolje rečeno kao dopunski oblik obavezne nastave. Mada deluju u pravcu ostvarivanja opštih zadataka fizičkog vaspitanja, ove aktivnosti imaju svoje specifične zadatke, sadržaj i oblike preko kojih se taj sadržaj i ostvaruje.

U programu fizičkog vaspitanja za ovaj uzrast se predviđa da se rad ovih aktivnosti odvija na osnovu posebnog programa koji stručni aktiv nastavnika fizičkog vaspitanja razrađuje za svaku organizacionu grupu (ekipu, sekciju), na osnovu orijentacionog programa koji je dat za: atletiku, vežbe na spravama i tlu, rukomet, košarku, fudbal, odbojku i plivanje.

Sadržaj i program ovih aktivnosti mogu dakle da budu sportska rekreacija neformalnih grupa, zatim sportski treninzi ekipa ili sekcija, mnogobrojna sportska takmičenja u okviru škole, opštine, grada, regiona i republike, kao i pripremanje amaterskog stručnog kadra kao što su organizatori rekreacije, sportski instruktori, sudije i drugi amaterski stručnjaci, koji se nakon osposobljavanja uključuju u rad ovih aktivnosti.

Dosadašnja iskustva govore, da je rad ovih sportsko-rekreativnih aktivnosti u školama, bez obzira na koji način bile organizovane i kako se zvale, davao najbolje rezultate onda, kada su one bile otvorene i za druge učenike van škole, za bivše učenike - sada istaknute sportske radnike i stručnjake, kao i za đačke roditelje i društvene sportske radnike iz sredine u kojoj živi i radi škola.

EKSKURZIJA

Pojam ekskurzije

Ekskurzija je fakultativna vannastavna aktivnost koja se ostvaruje van škole.

Cilj ekskurzije

Cilj ekskurzije je neposredno upoznavanje pojava i odnosa u prirodnoj i društvenoj sredini, upoznavanje kulturnog nasleđa i privrednih dostignuća koja su u vezi sa delatnošću škole.

Zadaci ekskurzije

Zadaci ekskurzije su: proučavanje objekta i fenomena u prirodi; uočavanje uzročno-posledičnih odnosa u konkretnim prirodnim i društvenim uslovima; razvijanje interesovanja za prirodu i izgrađivanje ekoloških navika; upoznavanje načina života i rada ljudi pojedinih krajeva; razvijanje pozitivnog odnosa prema: nacionalnim, kulturnim i estetskim vrednostima, sportskim potrebama i navikama, pozitivnim socijalnim odnosima, kao i shvatanje značaja zdravlja i zdravih stilova života; podsticanje ispoljavanja pozitivnih emocionalnih doživljaja.

Sadržaji ekskurzije

Sadržaji ekskurzije ostvaruju se na osnovu nastavnog plana i programa obrazovno-vaspitnog rada i sastavni su deo godišnjeg programa rada škole.

Program ekskurzije

Odeljenjska i stručna veća škole predlažu program ekskurzije, koji dostavljaju nastavničkom veću, radi razmatranja i donošenja.

Ekskurzija može da se izvede ako je savet roditelja dao saglasnost na program i cenu ekskurzije i izbor agencije.

Program ekskurzije sadrži: obrazovno-vaspitne ciljeve i zadatke; sadržaje kojima se postavljeni ciljevi ostvaruju; planirani obuhvat učenika; nosioce predviđenih sadržaja i aktivnosti; trajanje, putne pravce, tehničku organizaciju i način finansiranja.

Izvođenje ekskurzije

Nosioci pripreme, organizacije i izvođenja programa ekskurzije su direktor škole, stručni vođa, odeljenjski starešina ili drugi nastavnik, koji je najmanje jednu godinu izvodio nastavu u određenom odeljenju i koga odredi direktor ustanove. Stručnog vođu putovanja određuje direktor škole.

Odeljenjski starešina obezbeđuje organizaciono-tehničke uslove za izvođenje putovanja i koordinira ostvarivanje sadržaja i aktivnosti predviđenih programom ekskurzije, stara se o bezbednosti i ponašanju učenika.

Stručni vođa putovanja priprema i sprovodi program koji se odnosi na ostvarivanje postavljenih obrazovno-vaspitnih ciljeva i zadataka i odgovarajućih sadržaja.

Stručni vođa putovanja bira se iz reda nastavnika koji ostvaruju nastavni plan i program. Izuzetno, ako se ekskurzija organizuje za najviše dve grupe učenika, stručni vođa puta može biti i odeljenjski starešina ili drugi nastavnik.

Uslovi za izvođenje ekskurzije

Ekskurzija se organizuje i izvodi, uz prethodnu pismenu saglasnost roditelja, po pravilu za najmanje 60% učenika istog razreda, ukoliko su stvoreni uslovi za ostvarivanje ciljeva i zadataka. Izuzetno, ekskurzija može da se organizuje ako pismenu saglasnost da najmanje 60% roditelja učenika odeljenja.

Izvođenje ekskurzije za učenike istog razreda organizuje se sa istim sadržajem, po pravilu istovremeno.

Ako nisu ispunjeni navedeni uslovi, direktor škole obustavlja izvođenje ekskurzije.

Priprema i izvođenje ekskurzije

Putni pravci, objekti, manifestacije, krajevi i predeli određuju se u skladu sa ciljem i zadacima putovanja. Ekskurzija se, po pravilu, izvodi u okviru državnih granica.

Izuzetno, za učenike trećeg i četvrtog razreda, ekskurzija može da se organizuje u inostranstvu.

Ekskurzija može da traje:

- za učenike prvog razreda - do tri dana;

- za učenike drugog razreda - do pet dana;

- za učenike trećeg i četvrtog razreda - do pet nastavnih dana.

Ako je ekskurzija organizovana u vreme nastavnih dana, nastava se nadoknađuje za sve učenike, u skladu sa školskim kalendarom i godišnjim programom rada.

Izbor agencije

Izbor agencije sprovodi se u skladu sa ovim pravilnikom.

Škola blagovremeno raspisuje oglas za putovanje učenika, imajući u vidu vreme potrebno da se obezbede najbolji uslovi za realizaciju predviđenog putovanja.

Škola je dužna da objavi oglas najmanje u jednim novinama koje imaju tiraž na teritoriji cele Republike Srbije. Oglas mora da sadrži sve putne pravce predviđene programom, za svaki razred posebno. U oglasu se navode svi sadržaji koji bi trebalo da budu ostvareni za vreme putovanja učenika. Oglas ne sadrži fakultativne sadržaje.

U tekstu oglasa škola navodi gde i do kog roka turističke agencije podižu uputstvo za formiranje ponude (u daljem tekstu: uputstvo), radi učešća na oglasu.

Rok za preuzimanje uputstva ne može biti duži od 10 ni kraći od pet dana od dana objavljivanja oglasa, a za podnošenje ponuda - 10 dana od dana isteka roka za preuzimanje uputstva. Rok za donošenje odluke o izboru turističke agencije ne može biti duži od 10 dana od dana isteka roka za podnošenje ponuda. Ponuđači sačinjavaju ponudu na osnovu uputstva.

Agencija mora da poseduje odgovarajuću licencu ministarstva nadležnog za poslove turizma i da ispunjava druge uslove propisane zakonom kojim se uređuje delatnost turizma, kao i dokaze o iskustvu u đačkom i omladinskom turizmu.

Turistička agencija dostavlja ponudu u zatvorenoj koverti sa naznakom: "Za oglas - ne otvarati".

Pripremu oglasa, uputstva i otvaranje ponuda i izbor ponuđača vrši komisija škole.

Komisiju škole čine direktor škole i članovi saveta roditelja odeljenja za koje se organizuje ekskurzija.

Radu komisije prisustvuju sekretar i šef računovodstva škole radi pružanja stručne pomoći.

Komisija donosi odluku o izboru ponuđača većinom glasova od ukupnog broja članova.

Otvaranju ponuda mogu da prisustvuju predstavnici ponuđača.

Izbor najboljeg ponuđača vrši se kada se utvrdi da postoje najmanje tri ponude koje ispunjavaju sve uslove predviđene uputstvom. Ukoliko ovaj uslov nije ispunjen oglas će biti ponovljen.

Posle izbora ponuđača, na osnovu usaglašenog predloga roditelja učenika svakog odeljenja za koje se organizuje ekskurzija, savet roditelja odlučuje o visini dnevnica. Pravo na dnevnicu ostvaruju nastavnik - odeljenjski starešina, stručni vođa puta, a lekar - pratilac, u zavisnosti od programa putovanja. Dnevnice se obračunavaju u bruto iznosu i isplaćuju u skladu sa zakonom, na teret roditelja učenika koji putuju.

Radi obezbeđivanja veće sigurnosti učenika na ekskurziji, roditelji čija deca putuju mogu većinom glasova da donesu odluku na roditeljskom sastanku da, osim odeljenjskog starešine, ekskurziju prate još najviše dva nastavnika koji izvode nastavu učenicima tog odeljenja. Ovi pratioci ostvaruju pravo na dnevnicu na isti način kao i odeljenjski starešina.

Odeljenjski starešina obaveštava roditelje o programu i ceni ekskurzije, izboru agencije, bruto iznosu dnevnice za pratioce i ostalim uslovima putovanja.

Direktor škole je dužan da izda putni nalog zaposlenom koji putuje.

Višednevna putovanja ugovaraju se najmanje na bazi polupansiona.

Program putovanja i opšti uslovi putovanja moraju da sadrže sve elemente propisane zakonom kojim se uređuje delatnost turizma. Pismene saglasnosti su sastavni deo ugovora koji direktor škole zaključuje sa odabranom agencijom.

Agencija je dužna da se pridržava utvrđenih opštih uslova putovanja i programa putovanja.

Ugovor koji zaključuju direktor škole i agencija, osim osnovnih elemenata, treba da sadrži sledeće elemente:

- pojedinačnu i ukupnu cenu prema broju putnika;

- način plaćanja (broj rata), uslove zadržavanja iznosa garancije;

- podatke o vodiču, zdravstvenoj zaštiti i broju gratisa;

- vrsti, tipu i kategoriji smeštaja;

- broju obroka;

- vrsti i tipu prevoza.

Bezbednost putovanja

Prilikom ugovaranja putovanja, direktor je obavezan da ugovorom sa agencijom obezbedi potrebne uslove za udoban i bezbedan prevoz učenika u odnosu na angažovani broj autobusa i raspoloživi broj sedišta, odnosno odgovarajući broj rezervacija, ako se prevoz obavlja železnicom.

Prevoz autobusom ne obavlja se noću, u vremenu od 22 do 5 časova.

Prilikom zaključivanja ugovora sa agencijom koja organizuje prevoz, direktor škole je obavezan da obezbedi da prevoznik pre otpočinjanja putovanja podnese:

- zapisnik o izvršenom tehničkom pregledu autobusa, ne stariji od pet dana;

- tahografske uloške za prethodna dva dana - za vozače koji su angažovani za prevoz učenika.

Direktor škole je obavezan da organizuje konsultativne razgovore pre izvođenja putovanja, što podrazumeva uključenost svih interesnih grupa u procesu odlučivanja i planiranja.

Direktor škole je obavezan da najkasnije u roku od 48 sati pre otpočinjanja putovanja, obavesti nadležni organ unutrašnjih poslova o: prevozniku, mestu i vremenu polaska učenika, broju angažovanih autobusa i prijavljenih učenika, nastavnika i drugog osoblja koje putuje, koji će izvršiti kontrolu dokumentacije, tehničke ispravnosti vozila predviđenih za prevoz, neposredno pre otpočinjanja putovanja.

Ukoliko nadležni organ unutrašnjih poslova utvrdi neispravnost dokumentacije, tehničku neispravnost vozila ili bilo koji drugi razlog u pogledu psihofizičke sposobnosti vozača, direktor ili stručni vođa puta obustaviće putovanje do otklanjanja utvrđenih nedostataka.

Pre putovanja direktor saziva zajednički sastanak svih učenika koji putuju i njihovih roditelja, kome prisustvuju i stručni vođa puta i odeljenjske starešine. Na sastanku se svi učesnici upoznaju sa pravilima ponašanja kojih su dužni da se pridržavaju.

Zabranjeno je pušenje, konzumiranje alkohola i opojnih sredstava za sve učesnike putovanja.

Plan dežurstva učenika i nastavnika za vreme putovanja sastavni je deo programa ekskurzije.

Obaveza nastavnika i učenika je da se pridržavaju propisa države u koju putuju.

Dnevne aktivnosti utvrđene programom ekskurzije moraju biti realizovane do 24 časa.

Za putovanja u zemlji duža od jednog dana, neophodno je obezbediti lekara - pratioca, ukoliko u mestima boravka učenika ne postoji organizovana zdravstvena služba.

Za putovanja učenika u inostranstvo, obavezno je obezbediti lekara - pratioca.

Za putovanja duža od dva dana neophodno je da roditelj, odnosno staratelj dostavi zdravstveni list.

Zdravstveni list sadrži podatke o zdravstvenom, fizičkom i psihičkom stanju učenika, a izdaje ga ordinirajući lekar na osnovu zdravstvenog kartona.

Tajnost podataka iz zdravstvenog lista mora biti obezbeđena i o ovome se stara direktor škole, odeljenjski starešina i lekar.

Izveštaj o izvođenju ekskurzije

Posle izvedenog putovanja, stručni vođa putovanja i predstavnik turističke agencije sačinjavaju zabelešku o izvođenju putovanja posle čega stručni vođa u roku od tri dana sačinjava izveštaj, koji podnosi direktoru, sa ocenom o izvođenju i kvalitetu pruženih usluga.

Nakon izvedenog putovanja učenici popunjavaju anketni list.

Izveštaj se dostavlja savetu roditelja i nastavničkom veću radi razmatranja, a školskom odboru radi razmatranja i usvajanja.

Odeljenjski starešina upoznaje roditelje sa izveštajem na roditeljskom sastanku. Izveštaj o putovanju je sastavni deo godišnjeg izveštaja o radu škole.

Ukoliko se prilikom razmatranja izveštaja o ostvarivanju putovanja oceni da predviđeni program nije ostvaren ili da turistička agencija nije ispoštovala ugovorne obaveze, škola je dužna da u roku od osam dana, od završetka putovanja, podnese prigovor agenciji i da o tome obavesti Ministarstvo prosvete i ministarstvo nadležno za poslove turizma.

HOR I ORKESTAR
(Skupno muziciranje)

Cilj: skupnog muziciranja (pevanje ili sviranje) je postizanje umetničkog doživljaja, razvijanje humanističkog odnosa i estetskog doživljaja, kao i formiranje osećanja kolektivnog rada.

Zadaci: - skupno muziciranje, razvijanje muzikalnosti, pevačkih i instrumentalnih sposobnosti, muzičkog ukusa i umetničkog doživljaja;

- upoznavanje muzičke literature neposrednim kontaktom sa muzičkim delima;

- razvijanje takmičarskog duha i osposobljavanje za selektivni pristup u estetskom vrednovanju umetničkog dela;

- razvijanje saradnje i drugarstva na istom poslu i zajedničkim zadacima.

HOR (30-60 učenika od I-IV razreda)
za školu - 4 časa nedeljno - 140 godišnje

Sadržaji rada:

- odabiranje i razvrstavanje glasova;

- vežbe disanja, dikcije i intonacije;

- horsko raspevavanje i tehničke vežbe;

- intonativne vežbe i rešavanje pojedinih problema iz horske partiture (intervalski, harmonski, stilski);

- muzička i psihološka obrada kompozicije.

ORKESTAR (10-30 učenika od I-IV razreda)
za školu - 4 časa nedeljno - 140 godišnje

Sadržaji rada:

- izbor instrumenata i izvođača u formiranju orkestra;

- izbor kompozicija prema mogućnostima izvođača i sastavu orkestra;

- tehničke i intonativne vežbe;

- raspisivanje deonica i uvežbavanje po grupama (prstomet, intonacija, fraziranje);

- spajanje po grupama (I-II; II-III I-III i sl.);

- zajedničko sviranje celog orkestra, ritmičko-intonativno i stilsko oblikovanje kompozicije.

Objašnjenje za realizaciju

Svaka škola prema planu i programu obrazovnog rada i Zakona o srednjem obrazovanju ima hor. Ako postoje uslovi (zainteresovani učenici i instrumenti) škola može da oformi i orkestar.

Hor ili orkestar u školi se realizuje u kontinuiranom radu tokom čitave školske godine. Učenici koji žele da pevaju u horu ili sviraju u orkestru dobrovoljno se prijavljuju na početku svake školske godine, a nastavnik od prijavljenih učenika pravi selekciju i tako formira hor ili orkestar.

Hor kao i orkestar obeležava se u rasporedu časova škole, a nastavniku ulazi u njegov fond nastavnih časova.

(Hor - 4 časa nedeljno = 140 godišnje, orkestar 4 časa nedeljno = 140 godišnje).

Horske, kao i orkestarske probe se izvode odvojeno po glasovima (ili po deonicama) zajedno. Svaki učenik, bilo da peva u horu ili svira u orkestru ima dve probe nedeljno. Nastavnik održava probe po obaveznom rasporedu četiri časa nedeljno (bilo 2x2 vezana ili odvojena četiri časa), tj. 140 časova godišnje u gimnazijama i srednjim stručnim školama IV stepena.

U srednjim stručnim školama III stepena obaveza za učenike je ista a za nastavnike i školu 3 časa nedeljno - 114 godišnje.

Primer mogućnosti održavanja proba hora ili orkestra nedeljno:

časovi	1	2	3	4
glasovi	I	II	III	svi
ili	I i II	I, II	I, II	svi
Probe pred nastup:	1 i 2 čas (svi)		3 i 4 čas (svi)	

Sličan raspored se ostvaruje i sa orkestrom.

Za normalan rad u nastavi, horu, orkestru i muzičkim sekcijama je neophodan muzički kabinet ili specijalizovana učionica.

Kulturna i javna delatnost škole

Kulturna i javna delatnost škole, u svojoj suštini, predstavlja manifestaciju celokupnog vaspitno-obrazovnog rada koji se ostvaruje u školi. Škola je značajan faktor kulturne transmisije u kojoj dolazi do uzajamnog delovanja sredine na školu i škole na društvenu sredanu. Tu aktivnu interakciju škola ostvaruje kroz programe saradnje sa organizacijama, institucijama kulture (muzeji, galerije, pozorišta, Muzička omladina, domovi kulture, sekcije, klubovi, udruženja, sportska društva i dr.) i roditeljima.

Osnovni **cilj** ovih aktivnosti je organizovano delovanje škole na sredinu i obratno. Pored opštih vaspitnih zadataka, **posebni zadaci** kulturne i javne delatnosti škole bili bi:

- osposobljavanje učenika da koriste sve vrednosti koje im pruža sredina za njihov svestrani razvoj i bogatiji lični život u slobodnom vremenu kao i prezentiranje onih rezultata kojim škola bogati kulturni i društveni život sredine (radne akcije, proslave, jubileji, manifestacije, društveno-koristan rad);

- afirmisanje škola kao kulturnih centara u mestu i stvaranje pedagoških i društvenih uslova za realizaciju cilja i zadataka vaspitanja i obrazovanja u školi i bogaćenju kulturnog života sredine.

Sadržaji rada:

Korišćenje uslova koje pruža društvena sredina:

- organizovanje korišćenja programa biblioteka, pozorišta, muzeja, domova kulture, omladinskih domova, radničkih i narodnih univerziteta, rekreativnih i sportskih centara; organizovano korišćenje programa naučnih tribina, javnih predavanja, stručnih rasprava, tematskih ciklusa na fakultetima i drugim školama i dr.; angažovanje istaknutih naučnih, kulturnih, javnih radnika za razgovor sa učenicima po želji i programima učeničkih organizacija i klubova; organizovanje seminara, kurseva, tečajeva u kabinetima i laboratorijama škole, organizovanje međuškolskih takmičenja i smotri iz raznih naučnih i stručnih oblasti; organizovanje izleta i ekskurzija i drugih oblika međusobne saradnje sa školama iz drugih sredina i republika; saradnja sa društvenom sredinom u programiranju i korišćenju sportskih objekata u školi za rekreaciju i fizičko vaspitanje omladine.

Upoznavanje društvene sredine sa načinom organizovanja i rezultatima vaspitno-obrazovnog rada škole:

- upoznavanje opreme: kabineta, savremenih audiovizuelnih sredstava, mašina u školskoj radionici i dr.; organizovanje izložbi na kojima se prikazuju praktični laboratorijski i drugi radovi, zbirke simbola, shema, grafikona, proizvoda praktične nastave koje su učenici u toku obuke napravili; stvaralaštvo na praktičnom radu; prikazivanje stvaralaštva sekcija i grupa vannastavnih aktivnosti, a koje su vezane za pojedine nastavne oblasti, kulturno-umetničke priredbe, smotre i dostignuća i stvaralaštvo (dramsko, horsko, muzičko, likovno, proizvodno i drugo); sportske manifestacije (priredbe, javni nastupi, takmičenja); školske manifestacije (proslave, jubileji i drugo); aktivnosti u okviru međuškolske saradnje (proslave, smotre, priredbe, izložbe i drugo).

Saradnja sa roditeljima:

- rad i saradnja sa roditeljima u realizaciji pojedinih aktivnosti; informisanje roditelja o zahtevima koji se postavljaju učenicima; o rezultatima učenika i dr.; zajednički rad na podizanju efikasnosti učenika u učenju i radu; uključivanje roditelja u ostvarivanje obrazovno-vaspitnih poslova i zadataka iz pojedinih programa i svih oblika saradnje škole i društvene

sredine (sekcije, profesionalna orijentacija, društveno-koristan rad, manifestacije i sl.); rad na podizanju nivoa pedagoško-psihološkog obrazovanja roditelja.

Učešće škole u aktivnostima društvene sredine:

- učešće učenika u obeležavanju i proslavljanju značajnih datuma i jubileja (akademije, izložbe, održavanje spomenika i dr.); organizovanje radnih akcija i akcija solidarnosti u mesnoj zajednici i široj društvenoj sredini uz učešće učenika; učešće učenika na sastancima u mesnoj zajednici, široj društvenoj sredini, i dr.; uključivanje talentovanih učenika u kulturno-umetnička, sportska i druga društva sredine, kao i obezbeđivanje mogućnosti da ta društva imaju svoje sekcije u školi; organizovano uključivanje u masovne akcije sakupljanja letine, dobrovoljnog davanja krvi, pružanja pomoći starima, akcije Crvenog krsta i druge akcije koje se organizuju u društvenoj sredini

Škola kao centar kulturnog i društvenog života:

- organizovanje raznih oblika podizanja opšte stručne i profesionalne kulture mladih i odraslih (predavanja, kursevi, seminari i dr.); vaspitanje mladih za humane odnose među polovima, pripremanje za brak i odgovorno obavljanje roditeljskih dužnosti (škole za roditelje, savetovališta, predavanja i dr.); negovanje amaterizma i slobodnog kreativnog ispoljavanja mladih u slobodnom vremenu (kulturno-umetnička i sportska društva, klubovi tehnike, sekcije stvaralaca i dr.) u svojim prostorijama (sportskim halama, kabinetima, laboratorijama).

Objašnjenja za realizaciju

Ostvarivanje zadataka škole u kulturnom i društvenom životu sredine zavisi od razvijenosti sredine i materijalnih i drugih mogućnosti škole. U razvijenim sredinama škole se uključuju u delovanje postojećih stručnih institucija u oblasti obrazovanja, vaspitanja i kulture.

Na ostvarivanje kulturne funkcije škole treba gledati sa stanovišta prožimanja svih sadržaja nastave i drugih oblika vaspitno-obrazovnog rada i ukupnih odnosa u školi sa vrednostima i dostignućima kulture.

Otvorenost ka svim progresivnim kulturnim strujanjima traži od škole da učenike vaspitava kao animatore kulturnih vrednosti, ali i da se afirmiše bogatom produkcijom u oblasti umetnosti, nauke, sporta i sl. To dalje upućuje školu da otvori svoje prostorije (uveče, u dane vikenda i sl.) za kulturna zbivanja i samoorganizovanje u učeničkom kolektivu (priredbe, tribine, susreti, izložbe, učenički univerzitet i sl.) ali i za manifestacije šireg društvenog značaja (likovne izložbe, takmičenje, jubileji i sl.).

Postoje raznovrsne aktivnosti koje škola organizuje za učenika u saradnji sa privrednim, kulturnim i javnim ustanovama radi ostvarivanja svoje kulturne funkcije.

Saradnja škole i porodice deo je šireg područja rada škole, označenog kao saradnja škole sa sredinom:

Nosioci aktivnosti saradnje sa roditeljima su svi učesnici u vaspitno-obrazovnom procesu. Posebno je značajno mesto i uloga razrednog starešine i stručnih saradnika škole - školskog psihologa i pedagoga.

Sadržaji saradnje proističu iz potreba škole, porodice, razvojnih karakteristika mladih na ovom uzrastu i individualnih potreba pojedinaca.

Saradnja škole i porodice mora se zasnivati na poštovanju najopštijih principa: rad mora biti planiran i programiran - sadržajno, po strukturi i vremenu. Sa planom i programom saradnje roditelji moraju biti upoznati na početku školske godine ili kod eventualnih promena u toku godine, ali uvek unapred; rad mora biti zasnovan na poštovanju ličnosti roditelja; u kontaktima treba uvažavati znanja i iskustva roditelja sa njihovom decom, a takođe i neophodna je obostrana taktičnost.

Naznačeni sadržaji ostvaruju se u okviru neposredne i posredne saradnje.

Neposredna saradnja može biti individualna i grupna. Individualno sarađuju sa roditeljima: odeljenski starešina, stručni saradnici, nastavnici, direktor škole i drugi učesnici u vaspitno-obrazovnom procesu o pitanjima značajnim za pojedine učenike, roditelje, nastavnike i odeljenskog starešinu. Grupna saradnja odvija se u okviru: roditeljskih sastanaka, tribine za roditelje, saveta roditelja, škole, sastanaka roditelja učenika o specifičnim problemima na nivou savetodavnog rada (slabi učenici, sa poremećajima u ponašanju, učenici koji izbegavaju časove i dr.).

Ovi oblici saradnje se odvijaju primenom metoda razgovora, savetovanja, demonstracija, poseta, analiza dokumentacije, tehnika dijagnostičkog istraživanja, predavanja za roditelje i dr.

Škola je obavezna da roditelje informiše o zahtevima koje postavlja učenicima u realizaciji pojedinih aktivnosti, kao i o svim pozitivnim i negativnim pojavama vezanim za učenike kao pojedinca ili grupu pojedinaca. Roditelja treba da informiše odeljenski starešina.

Škola i njeni predstavnici ne treba da svoje informacije zasnivaju na iznošenju samo negativnih pojava, poželjno je uvek početi sa pozitivnim a kada se daju negativne, one moraju biti argumentovane i da ih prate rešenja za njihovo prevazilaženje.

Informisanje roditelja moguće je ostvarivati i drugim oblicima, na primer, izložbama, priredbama, takmičenjima i sličnim manifestacijama.

Poseban problem je saradnja sa roditeljima učenika koji imaju teškoća u postizanju uspeha u učenju i ponašanju čiji su uzroci više u detetu (adolescentne smetnje, bolest, delikvencija i sl.) više u porodici (razvod roditelja, novi brak kod roditelja, doseljenje porodice i sl.), više u školi (autoritaran odnos, rad bez poštovanja individualnih osobenosti učenika i roditelja, nizak nivo stručne i pedagoško-psihološke osposobljenosti nosilaca aktivnosti) ili više činilaca. Najpogodnije je da se ova saradnja ostvaruje uz učešće školskog psihologa i pedagoga da se odvija tehnikom savetodavnog grupnog i individualnog rada, a uz već navedeno pedagoško-psihološko obrazovanje roditelja.

Od grupnih oblika rada najdužu tradiciju i najčešću primenu imaju redovni roditeljski sastanci, koje, po pravilu, pripremaju i realizuju odeljenske starešine kada su organizovani na nivou odeljenja, a direktor škole sa stručnim saradnicima kada se organizuju na nivou razreda ili odseka obrazovnog profila.

Za intenzivniji vaspitni rad sa učenicima, pripremanje i podsticanje roditelja za zajedničko delovanje neophodno je posvetiti veću pažnju pripremi roditeljskih sastanaka. To je posebno značajno za utisak roditelja o školi kao celini, a posebno o vaspitno-obrazovnom radu u njoj.

Za informativne sastanke pogodno je predvideti, u prvom delu sastanka, teme od opšteg značaja za školu i roditelje (iz oblasti pedagoško-psihološkog obrazovanja roditelja), bilo kao predavanja ili kao podsticaj za vođenje diskusije, a u drugom delu informacije vezane za učenike.

Posredna saradnja škole i roditelja odvija se preko delegata roditelja u organu upravljanja škole, savetu roditelja, kao i u okviru svih drugih oblika saradnje škole sa sredinom.

U programu rada škole postoji program rada saveta roditelja koji se donosi svake godine. Savet roditelja se sastaje jedanput mesečno, a njegove aktivnosti se odvijaju preko komisija (za uslove života i rada u školi, za organizaciju društveno-korisnog rada i slobodnih aktivnosti, za nastavna pitanja, za socijalnu i zdravstvenu brigu o učenicima i dr.).

Osnove programa profesionalne orijentacije za učenike srednje škole

Radi podsticanja profesionalnog razvoja učenika i njihovog osposobljavanja da donesu odluku o izboru daljeg obrazovanja i životnog poziva Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju (u članu 2. alineja 4. i članu 31. - "Službeni glasnik" br. 5/90) obavezuje školu da "podstiče profesionalni razvoj učenika u skladu sa individualnim mogućnostima i društvenim potrebama za kadrovima" kao i da "prati razvoj učenika, njegove sklonosti i sposobnosti u toku obrazovanja i pomaže mu u izboru daljeg obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja".

Cilj i zadaci

Cilj rada na profesionalnoj orijentaciji u srednjoj školi je podsticanje profesionalnog razvoja učenika i pružanje pomoći pojedincu da formira realnu sliku o svojim sposobnostima, osobinama ličnosti, interesovanjima i da u odnosu na sadržaj, uslove i zahteve pojedinih obrazovnih profila i zanimanja što uspešnije planira svoj profesionalni razvoj.

U skladu sa postavljenim ciljem zadaci srednje škole su:

1. Upoznavanje, praćenje i podsticanje razvoja individualnih karakteristika ličnosti učenika značajnih za usmeravanje njihovog profesionalnog razvoja i njihovo podsticanje da i sami svesno doprinose sopstvenom profesionalnom razvoju;

2. Informisanje učenika o svetu rada i zanimanja, sistemu obrazovanja i njihovo osposobljavanje za samostalno prikupljanje informacija, koje se odnose na svet rada i sistem obrazovanja;

3. Formiranje pravilnih stavova prema radu;

4. Podsticanje učenika na ispitivačko ponašanje prema sebi i svetu rada;

5. Osposobljavanje učenika za planiranje svog profesionalnog razvoja i donošenje realnih i zrelih odluka u vezi sa izborom zanimanja i pravcima stručnog osposobljavanja.

Okvirni programski sadržaji za ostvarivanje zadataka profesionalne orijentacije

1. Upoznavanje, praćenje i podsticanje razvoja individualnih karakteristika ličnosti učenika značajnih za usmeravanje njihovog profesionalnog razvoja i njihovo podsticanje da i sami svesno doprinose sopstvenom profesionalnom razvoju.

Ostvarivanje ovog zadatka podrazumeva:

a) **u početnim razredima (I i II)**

- upoznavanje karakteristika razvoja učenika u toku osnovnog obrazovanja;

- utvrđivanje psihofizičkih sposobnosti, sklonosti, interesovanja, crta ličnosti, potreba, vrednosti, navika i drugih osobina ličnosti: preduzimanje mera za njihov optimalni razvoj i osposobljavanje učenika da realno procenjuju ove svoje karakteristike i u skladu sa njima da planiraju pravac svog profesionalnog razvoja;

- identifikovanje učenika koji nisu u mogućnosti da prate i usvajaju predviđene programske sadržaje pojedinih obrazovnih profila i preduzimanje mera za njihovo odgovarajuće profesionalno preusmeravanje;

- identifikovanje i usmeravanje opšteg i profesionalnog razvoja učenika koji poseduju opštu obdarenost, kao i onih koji se odlikuju posebnim vrstama obdarenosti (iz pojedinih predmeta ili oblasti);

- uspostavljanje saradnje sa učeničkim roditeljima u cilju prikupljanja potrebnih podataka o osnovnoškolskom razvoju dece i preduzimanje zajedničkih mera za celishodnije podsticanje i usmeravanje njihovog opšteg i profesionalnog razvoja.

b) **U završnim razredima (III i IV)**

- dalje praćenje karakteristika bio-fiziološkog, psihološkog, obrazovnog i zdravstvenog razvoja učenika, utvrđivanje njihove usklađenosti sa ispoljenim profesionalnim željama i interesovanjima: po potrebi podsticati ih da realnije sagledaju ove svoje karakteristike i da u skladu sa njima planiraju svoj dalji profesionalni razvoj;

- preduzimanje daljih mera za rad sa učenicima koji postižu natprosečne rezultate iz više nastavnih predmeta i donošenje posebnog programa za usmeravanje profesionalnog razvoja ovih učenika;

- utvrđivanje profesionalnih interesovanja učenika gimnazije i učenika srednje škole koji nameravaju da nastave dalje školovanje; sagledavanje usklađenosti tih interesovanja sa individualnim mogućnostima učenika i preduzimanje mera za njihovo preusmeravanje ukoliko su njihove namere u suprotnosti sa ispoljenim sposobnostima, osobinama ličnosti, opštim zdravstvenim stanjem postignutim uspehom ili aktuelnim objektivnim činiocima (npr. potrebe za kadrovima);

- uključivanje učenika u pojedine delove radnog procesa odgovarajućih preduzeća i ustanova radi razvijanja njihovih potencijalnih sposobnosti (naročito onih učenika koji se odlikuju izraženim opštim i posebnim sposobnostima);

- podsticanje roditelja da realno sagledavaju individualne mogućnosti svoje dece i da zajedno sa njima prave moguće planove daljeg profesionalnog razvoja bilo da se radi o zapošljavanju ili nastavku školovanja na odgovarajućim višim školama i fakultetima;

- objedinjavanje saznanja o ličnosti učenika i podsticanje učenika da i sami realno i kritički sagledaju svoje karakteristike radi daljeg planiranja pravaca svog profesionalnog razvoja.

2. Informisanje učenika o svetu rada i zanimanja, sistemu višeg i visokog obrazovanja i osposobljavanje za samostalno prikupljanje informacija koje se odnose na svet rada i sistem obrazovanja.

Ostvarivanje ovog zadatka podrazumeva:

a) **I i II razred**

- omogućavanje učenicima da neposredno upoznaju obrazovne profile za koje mogu da se opredeljuju u daljem školovanju (gimnazija) ili zanimanja koja mogu da obavljaju nakon završetka izabranog obrazovnog profila (stručna škola);

- osposobljavanje učenika za uočavanje promena koje nastaju u svetu rada i zanimanja (izumiranje nekih zanimanja, pojava novih ili transformacija postojećih, promena u tehnološkom procesu proizvodnje ili vršenju usluga, promene u zdravstvenim, fizičko-fiziološkim, psihološkim i obrazovnim zahtevima itd.) i usklađivanje profesionalnih želja i namera sa tim promenama;

- sagledavanje faktora od kojih zavisi produktivnost rada (pre svega radnih sposobnosti, odgovarajućih osobina ličnosti, potrebnih zdravstvenih predpostavki, motivacije za rad, stručne osposobljenosti) i motivisanje učenika da se opredeljuju za one poslove ili zanimanja u kojima procenjuju da mogu da postižu maksimalne radne rezultate;

- uspostavljanje saradnje sa preduzećima i ustanovama radi omogućavanja učenicima da i neposredno sagledaju faktore od kojih zavisi produktivnost rada, uvide promene koje nastaju u mnogim zanimanjima pod uticajem novih radnih tehnologija, bolje upoznaju zanimanja za koja osposobljavaju izabrani obrazovni profili ili zanimanja ka kojima će usmeriti svoj dalji profesionalni razvoj;

- upoznavanje učenika sa mogućnostima horizontalne prohodnosti, odnosno prelaska iz jedne vrste škole u drugu, iz jednog obrazovnog profila u drugi, mogućnost istovremenog pohađanja dva obrazovna profila ili dve vrste škola;

- informisanje učenika o nastavnim planovima i zahtevima programskih sadržaja u cilju postizanja veće motivacije za dalje obrazovanje i rad;

- upoznavanje učenika sa primenom znanja koja se stiču u pojedinim nastavnim predmetima i oblastima i njihovo povezivanje sa područjima rada i zanimanjima u kojima se ta znanja praktično primenjuju;

- upoznavanje roditelja sa mogućnostima horizontalne i vertikalne prohodnosti, kao i njihovo podsticanje da prate uspešnost napredovanja svoje dece u izabranim obrazovnim profilima i planiraju dalji profesionalni razvoj i da, po potrebi, zajedno sa njima pristupe blagovremenom profesionalnom preusmeravanju;

b) **U završnim razredima (III i IV)**

- dalje osposobljavanje učenika da uočavaju promene koje nastaju u svetu rada i zanimanja, sagledavaju faktore koji utiču na produktivnost rada i upoznaju područja rada i zanimanja u kojima se praktično primenjuju znanja koja se stiču iz pojedinih nastavnih predmeta i oblasti;

- informacije učenika o nomenklaturi zanimanja: područja rada, grupe zanimanja po vrsti rada i složenosti, karakteristični poslovi i zadaci pojedinih zanimanja;

- upoznavanje društvenih potreba u kadrovima, odnosno obrazovnim profilima, posebno za zanimanja za koja se ispoljavaju posebna interesovanja;

- detaljno upoznavanje zanimanja za koja obrazuje obrazovni profil; područje rada kome zanimanja unutar profila pripadaju; priroda i sadržaj rada; sredstva rada; uslovi rada; fizičko-fiziološki, zdravstveni, psihološki i obrazovni zahtevi; potrebni stepeni stručne spreme; kadrovske potrebe za tim zanimanjima; uslovi zapošljavanja itd.;

- upoznavanje organizacione i programske strukture višeg i visokog obrazovanja (posebno za učenike gimnazije): područja rada i obrazovni profili za koje se pripremaju studenti na pojedinim višim školama i fakultetima, nastavni planovi i programi, mreža viših škola i fakulteta, planovi upisa, uslovi i kriterijumi upisa, itd.;

- ukazivanje roditeljima na potrebu da se u porodičnim uslovima češće razgovara o profesionalnim planovima, da se realno sagledavaju mogućnosti zapošljavana ili daljeg obrazovanja, da se deca koja nastavljaju školovanje podstiču da bolje upoznaju željene obrazovne profile i odgovarajuća zanimanja i da na osnovu toga donose profesionalne odluke;

- uspostavljanje saradnje sa preduzećima (posebno onim za koje škole osposobljavaju kadrove) radi obezbeđivanja neposrednog upoznavanja osnovnih karakteristika i zahteva pojedinih područja rada i zanimanja, omogućavanje zainteresovanim učenicima (naročito obdarenim) da se bave jednostavnijim poslovima iz željenih zanimanja.

Formiranje pravilnih stavova prema radu

a) **I i II razred**

- razvijanje kulture rada (metode uspešnog učenja i rada; proizvodne, tehničke i intelektualne veštine; pozitivna motivacija prema izabranom području rada i obrazovnom profilu);

- razvijanje svesti o uređenosti ljudskog rada i prevazilaženje zabluda o pojedinim vrstama rada (naročito o manjem društvenom statusu proizvodnog - manuelnog rada, podeli zanimanja na "muška" i "ženska", i "laka" i "teška" itd.);

- sagledavanje i uočavanje uloge rada (učenja, obavljanja raznih proizvodnih aktivnosti, obavljanje poslova i radnih zadataka u pojedinim zanimanjima itd.) u zadovoljavanju potreba za aktivnošću, stvaranjem i realizacijom potencijalnih sposobnosti, interesovanja, potreba i drugih karakteristika ličnosti;

- podsticanje na racionalnu organizaciju i planiranje učenja i rada, slobodnog vremena i sl;

- razvijanje pozitivnih stavova prema izabranom obrazovnom profilu i zanimanjima za koje on osposobljava (kod učenika stručnih škola);

b) **III i IV**

- dalji rad na izgrađivanju kulture rada, razvijanju svesti o društvenoj i individualnoj vrednosti rada i sagledavanju i uočavanju uloge rada u zadovoljavanju ljudskih potreba;

- osposobljavanje za kritičko procenjivanje rezultata svog i tuđeg rada;

- utvrđivanje, i po potrebi, preusmeravanje radnih vrednosti (ciljevi koji se žele ostvariti putem rada), koje, pored ostalih karakteristika ličnosti, treba imati u vidu, prilikom pružanja pomoći u usmeravanju profesionalnog razvoja učenika);

- ispitivanje stavova prema pojedinim područjima rada, sagledavanje eventualnih predrasuda i preduzimanje mera za njihovo suzbijanje (gimnazije);

- razvijanje profesionalne etike kod učenika stručnih škola.

Podsticanje ispitivačkog ponašanja prema sebi i svetu rada i zanimanju

a) **I i II razred**

- podsticanje učenika da sami tragaju za dodatnim i širim informacijama o područjima rada i zanimanjima i obrazovnim profilima o kojima razgovaraju u okviru redovnog nastavnog procesa, vannastavnih oblika rada ili u krugu porodice;

- uključivanje učenika u različite aktivnosti (sekcije, klubove, udruženja i slično) kako bi proverili svoja interesovanja, sposobnosti i ostale karakteristike ličnosti i otkrili one karakteristike ličnosti koje su jače izražene.

b) **III i IV razred**

- dalje razvijanje potreba da se samostalno traga za dopunom, proširivanjem i sticanjem novih podataka o pojedinim područjima rada, zanimanjima, obrazovnim profilima, višim i visokim školama, a naročito o onima koji su predmet njihovog posebnog interesovanja i dalje uključivanje u različite aktivnosti (ili izučavanje određenih sadržaja) u školi, porodici ili neposrednoj društvenoj sredini;

- proveravanje stabilnosti profesionalnih interesovanja u dužem vremenskom periodu: naročito kod učenika gimnazije i učenika stručnih škola koji nameravaju da nastave dalje školovanje;

- organizovanje učenika da samostalno i grupno prikupljaju informacije i obaveštenja o mreži viših i visokih škola, njihovoj programskoj strukturi, planovima i kriterijumima upisa itd;

- motivisanje učenika, pre svega gimnazije, da se što češće kako u školi (školski psiholog), tako i van škole obraćaju stručnim službama koje se bave profesionalnom orijentacijom (službe zapošljavanja) i zajedno sa stručnjacima analiziraju individualne mogućnosti i namere u odnosu na zahteve pojedinih područja rada i da identifikuju ona zanimanja (obrazovne profile) koji najviše odgovaraju postojećim sposobnostima, osobinama ličnosti, stečenim zanimanjima i veštinama, preferiranim vrednostima, kao i aktuelnim kadrovskim potrebama.

5. Osposobljavanje učenika (početnih i završnih razreda) za planiranje svog profesionalnog razvoja i donošenje profesionalnih odluka.

Za ostvarivanje ovog zadatka potrebno je:

- utvrđivanje stepena profesionalne zrelosti, odnosno osposobljenosti učenika za donošenje realnih i zrelih odluka, o izboru odgovarajućeg zanimanja i pravaca stručnog osposobljavanja na osnovu aktivnog bavljenja pitanjima vezanima za izbor zanimanja; utvrđivanje nivoa izraženosti i stabilnosti pojedinih osobina ličnosti i stepena usklađenosti profesionalnih interesovanja sa individualnim mogućnostima;

- pružanje savetodavne pomoći učenicima;

- osposobljavanje učenika da samostalno planiraju više profesionalnih mogućnosti u opredeljivanju koja odgovaraju individualnim mogućnostima i kadrovskim potrebama što treba blagovremeno imati u vidu prilikom upisa u više škole i fakultete;

- pružanje pomoći učenicima u izradi plana profesionalnog razvoja i aktivnosti koje treba preduzimati za njegovu realizaciju (izbor aktivnosti kroz čije bavljenje treba da se isprobaju vlastite mogućnosti i kompetencije u odnosu na željena zanimanja i stekne što realniji pojam o sebi).

Objašnjenja za realizaciju Osnove programa profesionalne orijentacije

Programski zadaci i sadržaji profesionalne orijentacije koji treba da se ostvare u srednjoj školi realizuju se:

- u okviru svih vidova obaveznih i fakultativnih oblika obrazovno-vaspitnog rada sa učenicima, a posebno u okviru nastave slobodnih i društvenih aktivnosti;

- saradnjom sa preduzećima i ustanovama, posebno stručnim koji se bave profesionalnom orijentacijom;

- zajedničkim radom i saradnjom sa učeničkim roditeljima.

Za ostvarivanje zadataka profesionalne orijentacije koriste se, uglavnom, svi oni oblici, metode i sredstva koji se koriste i za ostvarivanje zadataka ostalih područja obrazovno-vaspitnog rada.

Oblici koji će se koristiti u radu na profesionalnoj orijentaciji zavise od zadataka koji žele da se ostvare. Tako, kada se organizuju opšte aktivnosti na upoznavanju učenika (ili roditelja) sa svetom rada i sistemom obrazovanja, onda se za ostvarivanje tog zadatka mogu da koriste frontalni oblici rada (rad sa jednim odeljenjem, više odeljenja jednog razreda, grupom roditelja itd.).

Grupni oblici su naročito pogodni za ostvarivanje zadataka koji se odnose na razvijanje ispitivačkog ponašanja prema sebi i svetu rada. Ovaj oblik treba naročito da se koristi u radu odeljenjskih zajednica i drugih interesnih grupa učenika, mada u većoj meri treba da se primenjuje i u redovnoj nastavi kada se postavi ostvarivanje zadataka i programa profesionalne orijentacije.

Radom u parovima se ostvaruju zadaci koji su karakteristični i za grupne oblike, ali je ovaj oblik naročito podesan za vođenje dijaloga o raznim pitanjima koja se odnose na poznavanje sveta rada i zanimanja, kao i zajedničko rešavanje određenih zadataka itd.

Individualni oblici rada koriste se pri upoznavanju i podsticanju profesionalnog razvoja učenika (posebno njihove profesionalne zrelosti) a u skladu sa njihovim individualnim mogućnostima i potrebama.

Metode koje treba primeniti u radu na profesionalnoj orijentaciji, takođe, zavisi od prirode zadataka koji žele da se ostvare.

U dosadašnjem radu, najčešće korišćena metoda bila je predavanje. Ova metoda ima i dalje svoje mesto u radu na profesionalnoj orijentaciji i treba je koristiti uvek kada je reč o davanju opštih informacija o svetu rad i zanimanja, sistemu srednjeg obrazovanja, upisnoj politici i slično. Međutim, mora se imati u vidu da savremena saznanja iz oblasti učenja, motivacije i profesionalne orijentacije pokazuju da se znatno bolji rezultati u upoznavanju, podsticanju i usmeravanju opšteg i profesionalnog razvoja postižu korišćenjem aktivnih metoda rada u okviru kojih učenici vlastitim naporima i zalaganjem stiču potrebna saznanja, pojmove i stavove. Tako, na časovima onih predmeta (ili drugih vidova rada sa učenicima) na kojima se češće koriste principi aktivnih oblika učenja: (učenje putem rešavanja problema, učenje

putem otkrića, heuristički razgovori, programirano učenje i slično), lakše i jasnije se uočava nivo i stepen izraženosti pojedinih individualnih karakteristika, efikasnije se deluje na njihovo podsticanje i razvoj, učenici samostalno uviđaju (sagledavaju) područja rada u kojima se praktično primenjuju znanja koja stiču iz pojedinih predmeta, realnije sagledavaju svoje individualne mogućnosti i mogu i sami uticati na njihovo dalje podsticanje i razvoj.

Za ostvarivanje zadataka profesionalne orijentacije posebno su karakteristične i sledeće metode i instrumenti, koje su u dosadašnjem radu u ovoj oblasti bili korišćeni: razgovori, diskusije, izložbe, samostalni radovi učenika (pisani, likovni, proizvodno-tehnički, istraživački i slično), posete preduzećima i školama, ankete, skale, procene, testovi itd.

Profesionalno savetovanje među metodama, koje se koriste u radu na profesionalnoj orijentaciji ima posebno mesto i značaj. Ono je, po pravilu potrebno svim učenicima, ali pre svega onima: koji imaju telesne ili senzorne nedostatke i hronična oboljenja, koji ne uspevaju u savlađivanju vaspitno-obrazovnih programa, koji su neodlučni u pogledu profesionalnog izbora; kod kojih postoji nesklad između želja i psihofizičkih mogućnosti ili između želje učenika i roditelja, koji se odlikuju izraženijim opštim ili posebnim intelektualnim sposobnostima koji imaju emocionalno-socijalnih teškoća u razvoju i slično.

Realizacija zadataka profesionalnog savetovanja pretpostavlja: identifikovanje profesionalnog problema učenika; procenjivanje individualnih osobina (zajedno sa učenikom) na osnovu interpretacije rezultata testiranja i drugih podataka značajnih za postizanje uspeha i zadovoljstva u zanimanju, kao i podataka o područjima rada i obrazovnim profilima; sagledavanjem različitih mogućnosta izbora, procenjivanje ishoda (zajedno sa učenikom) sa aspekta njegovih individualnih osobina, potreba, vrednosti, kao i realizacije odgovarajućeg stručnog obrazovanja i zapošljavanja. S obzirom na različite činioce koji utiču na profesionalni razvoj, ovo savetovanje zahteva interdisciplinarni pristup i saradnju stručnjaka različitih profila (psihologa, lekara, pedagoga, nastavnika, socijalnog radnika) koji obezbeđuju informacije o učeniku. Savetovanje takođe zahteva saradnju sa roditeljima.

Profesionalno savetovanje je stručno vođen proces usmeren na menjanje ponašanja u pravcu optimalnog profesionalnog razvoja učenika. Time se ovo savetovanje razlikuje od ostalih savetovanja usmerenih na druge aspekte ponašanja (terapeutsko, bračno, mentalno-higijensko i sl.). Stihijno, dobronamerno savetovanje roditelja, prijatelja, nastavnika zainteresovanih da pojedincu pomognu pri izboru mogućnosti vezanih za profesionalni razvoj razlikuju se od pojma profesionalno savetovanje kao organizovanog stručno vođenog procesa. Po pravilu ovo savetovanje vodi psiholog uz saradnju interdisciplinarnog tima stručnjaka - lekara, pedagoga, nastavnika, socijalnog radnika i dr. U školi u kojoj ne radi psiholog, poslove profesionalnog savetovanja obavlja škola, uz saradnju sa zajednicom za zapošljavanje, odnosno sa psihologom i drugim stručnjacima iz društvene sredine.

U profesionalnoj orijentaciji koriste se raznovrsna didaktičko-metodička sredstva:

1. Vizuelna: fotografije zanimanja, dijafilmovi, monografije zanimanja, letci, bilteni, plakati, pregledi, brošure, listovi, testovi, ankete, pisani radovi, dosijei itd.

2. Auditivna: zvučni snimci na magnetofonskoj traci, ploče, radio-emisije, školske radio-stanice itd.

3. Audiovizuelna sredstva: film, video, televizija.

4. Elektro-automatska sredstva: računari raznih tipova, koji se sve više koriste i u ovoj oblasti.

Kad je reč o ovim didaktičko-metodičkim sredstvima, u njihovoj nabavci, a pre svega u izradi nekih od njih, pored pojedinih nosilaca rada na profesionalnoj orijentaciji, treba aktivno da učestvuju i samo učenici.

Nosioci navedenih poslova, zadataka rada na profesionalnoj orijentaciji učenika su: predmetni nastavnici i odeljenjske starešine, stručni saradnici, stručni organi škole i učeničke organizacije.

Školski psiholog i pedagog imaju posebnu ulogu jer obavljaju poslove koordinatora profesionalne orijentacije (predlažu godišnje programe rada škole iz ove oblasti, prikupljaju, izrađuju i dostavljaju informativni materijal, predlažu stručno usavršavanje u ovoj oblasti).

U okviru praćenja razvoja učenika psiholozi ispituju opšta profesionalna interesovanja i namere učenika, opšte i specifične sposobnosti i druge osobine ličnosti i vode profesionalno savetovanje i dokumentaciju o učenicima koji su bili obuhvaćeni profesionalnim savetovanjem, a pedagog prati pedagoški razvoj učenika (uspeh iz pojedinih oblasti i predmeta i sl.).

Planiranje i programiranje rada na profesionalnoj orijentaciji srednja škola, kao i sve druge oblike rada, vrši na tri nivoa: godišnje, mesečno-operativno i na nivou neposrednog izvođenja (izrada dnevnih priprema-skica).

Godišnji program rada škole na profesionalnoj orijentaciji se donosi kao samostalni deo u okviru godišnjeg programa rada škole. Njegova operativna razrada (meseca ili tematska), kao i neposredna priprema za realizaciju vrši se na nivou nosilaca, odnosno ugrađuje se u pojedinačne operativne poslove pojedinih oblika obrazovno-vaspitnog rada na primer nastave; zajednice učenika, pojedinih oblika slobodnih aktivnosti, rada društvenih organizacija i dr.

Zaštita i unapređivanje zdravlja učenika

Zdravstveno-vaspitni rad

Složena zdravstvena problematika, karakteristična za populaciju mladih, zahteva intenzivan i sistematski obrazovno-vaspitni rad u srednjoj školi. Planovima i programima obrazovanja, zdravstveno vaspitanje i obrazovanje koncipirano je kao princip celokupne obrazovno-vaspitne delatnosti škole a pojedini zahtevi programa ostvaruju se u okviru pojedinih nastavnih predmeta i drugih oblika koje organizuje škola. Organizator i koordinator rada u području zdravstvenog vaspitanja i obrazovanja je stručni saradnik/zdravstveni radnik.

Cilj zdravstvenog vaspitanja je da doprinese izgrađivanju telesno, psihički i socijalno zdrave i zrele ličnosti osposobljene da se brine za očuvanje, zaštitu i unapređivanje sopstvenog zdravlja i zdravlja drugih ljudi.

Zadaci i okvirni sadržaji rada: razvijanje i formiranje svesti učenika da je zdravlje osnovni izvor ljudske sreće, svesti o zdravlju kao punom fizičkom, psihičkom i socijalnom blagostanju i uslovi za uspešan rad, napredovanje i ekonomsku egzistenciju; podizanje zdravstvene kulture učenika tako da briga o zdravlju postane sastavni deo svakodnevnih navika, potreba i postupanja, odnosno zdravstveno-higijenskog režima života: razvijanje svesti učenika o značaju fizičkih aktivnosti (normalni rad, sport, igra, kretanje), za pravilno funkcionisanje i očuvanje funkcija pojedinih organa, organizma i zdravlja u celini i da fizičku aktivnost - rad usvajaju kao sopstveni stil življenja:

- osposobljavanje i motivisanje učenika da budu nosioci zdravstveno-vaspitnih akcija u školi i društvenoj sredini i doprinose unapređivanju zdravlja stanovništva; razvijanje interesovanja i podsticanje učenika da usvajaju i proširuju znanja o negovanju i čuvanju zdravlja, o bolestima i mogućnostima lečenja kada je to potrebno;

- razvijanje svesti o odgovornosti pojedinca za sopstveno zdravlje kao dužnosti prema sebi i drugima; suzbijanje higijensko-zdravstvene nemarnosti i zapuštenosti, nebrige prema sopstvenom fizičkom razvoju i zdravlju, negovanju navika održavanja lične higijene i estetske nege tela i upoznavanje poremećaja koji se javljaju kao posledica nedovoljne lične higijene, zatim higijene ishrane i nehigijenskog načina življenja, bolesti kao posledica nedovoljne lične higijene: (pojava vaši, šuge, gljivičnih oboljenja i dr.); epidemiološki lanac širenja zaraznih bolesti, "bolesti prljavih ruku" i drugih epidemijskih zaraza; zaštita od kožnih i veneričnih bolesti menzebolesti i metabolizma, posebno uslovljenom nepravilnom ishranom - gojaznost, vaskularna oboljenja; primena kontraceptivnih sredstava, prednosti i nedostaci oralnih i drugih kontraceptivnih sredstava; negovanje i razvijanje kulture odevanja i upoznavanja učenika sa higijensko-estetskim zahtevima u odevanju; upoznavanje karakteristika mentalno zdrave i zrele ličnosti, negovanje humanih i harmoničnih međuljudskih odnosa među drugovima, u školi, porodici, na radu, upoznavanje psihofizičkih karakteristika adolescenata; uzroka i oblika adolescentske krize i osposobljavanje za njihovo prevazilaženje, za prevazilaženje konflikata i unapređivanja mentalnog zdravlja; sprovođenje primarne prevencije od bolesti zavisnosti;

- sticanje znanja o štetnom uticaju psihoaktivnih supstanci na zdravlje; upoznavanje učenika sa društvenim korenima bolesti zavisnosti i njihovim pojavnim oblicima, o štetnom uticaju na potomstvo i sl.; podsticanje učenika da prihvataju mere protiv bolesti zavisnosti i da se sami uključuju u organizovane akcije protiv pušenja, uživanja alkohola, širenja droge i narkomanije; formiranje pozitivnih stavova i osposobljavanje učenika da aktivno učestvuju i budu nosioci zaštite i unapređivanje higijensko-estetskog uređenja škole i životne sredine; sticanje znanja o potrebi održavanja higijene u stanu, školi, na ulici, u parkovima, u prirodi gde borave i žive ljudi.

Vaspitanje za humane i odgovorne odnose među polovima

Zadaci:

- izgrađivanje svesti da se odnos muškarca prema ženi i žene prema muškarcu javlja kao prirodni odnos čoveka prema čoveku;

- formiranje shvatanja da se čovek kao svesno stvaralačko biće samopotvrđuje u izvršavanju svojih prava, dužnosti i odgovornosti ne na osnovu polne pripadnosti već na osnovu sposobnosti i rada;

- formiranje stava da je ravnopravnost između polova moguća u društveno-ekonomskim uslovima potpune ravnopravnosti u svim oblastima života: u radu, društvenim i kulturnim aktivnostima;

- vaspitanje učenika za jednako vrednovanje sposobnosti i rezultata rada oba pola; suzbijanje predrasuda o inferiornosti jednoga pola;

- razvijanje drugarskih i prijateljskih odnosa, međusobnog uvažavanja i poštovanja dostojanstva ličnosti suprotnog pola;

- razvijanje odgovornosti prema sebi i partneru, spremnosti za slobodno odlučivanje o rađanju dece, ostvarivanje odgovornog roditeljstva, negovanje porodičnih odnosa i vaspitanje dece.

Sadržaji:

Humanizacija odnosa među ličnostima različitih polova. Odnos muškarac-žena kao prirodan odnos čoveka prema čoveku. Humanizacija odnosa među partnerima kao izraz humanizacije ukupnih međuljudskih odnosa. Ravnopravnost ljudi (muškarca i žene) u svim oblastima života: u radu društvu, u porodici i najintimnijim odnosima. Poštovanje dostojanstva ličnosti suprotnog pola i prava na slobodu odlučivanja o intimnoj sferi života, rađanju, roditeljstvu i međusobna odgovornost u tome. Moralni aspekti seksualnih odnosa.

Upoznavanje učenika sa stepenom fizičke i psihičke zrelosti u doba adolescencije i njihovog jedinstva. Seksualnost kao sastavna komponenta života. Pojava ljubavnog osećanja (ljubav psihički, socijalno i fizički zrelih osoba, spajanje ljubavnih osećanja sa seksualnim i pretvaranje u doživljaj trajnije ljubavi). Zabavljanje, odgovornost prema partneru i sebi. Odnos prema svojoj porodici i uzajamno poverenje. Zdravstvene i druge posledice preranog polnog opštenja. Rana trudnoća, pobačaj, teškoće zrelog vezivanja i nestabilnosti osećanja. Venerične bolesti.

Priprema za porodicu i brak. - Zrelost za brak i porodicu (fizička, psihička i socijalna zrelost). Faktori koji utiču na stvaranje srećne porodice.

Upoznavanje učenika sa pojavom trudnoće, njenim tokom i pripremama za materinstvo, odnosno odgovorno roditeljstvo oca i majke.

Sociološki aspekti porodice i braka: mesto porodice u društvu; uloga porodice u vaspitanju dece; društvena briga o porodici kao celini i zaštita pojedinih njenih članova; odnosi u porodici i braku, ravnopravnost oba pola u pravima i odgovornostima, negovanje emocionalnih odnosa u porodici; rađanje željenog deteta; planiranje porodice, demografski razvoj i populaciona politika, savremena kontraceptivna sredstva; predbračna i bračna savetovališta i škole za roditelje.

Pravni aspekti braka i porodice: definicija porodice i braka; zakonske odredbe o dužnosti i obavezama u porodici i braku; patološki odnosi u porodici i negativne posledice po partnere, decu i društvenu zajednicu; razvod kao lek za poremećene odnose u porodici odnosno braku.

Navedeni sadržaji služe kao osnova za izbor. Oni se ostvaruju u okviru svih oblika vaspitno-obrazovnog rada obaveznih i fakultativnih aktivnosti u školi ali i u sredini. Izbor iz sadržaja se vrši prema potrebama sredine.

Zaštita i unapređivanje životne sredine

Cilj vaspitanja i obrazovanja u oblasti zaštite i unapređivanja čovekove sredine jeste da učenicima, u skladu sa njihovim uzrastom, obezbede sticanje znanja, razvijanje interesovanja, formiranje stavova sistema vrednosti i ponašanja, koje će im omogućiti razrešavanje tri osnovna protivrečna problema na relaciji savremen čovek - priroda: ekološki, kulturno-socijalni i ekonomski. Prvi problem pretpostavlja znanja i druge karakteristike značajne za održavanje i stvaranje optimalnih uslova ekološke ravnoteže u čovekovoj sredini; drugi - značajne karakteristike za pravilan odnos, zaštitu i unapređivanje lepote predela životne, radne i rekreativne sredine kao i očuvanje prirodne kulturne baštine za sadašnje i buduće generacije; a treći - znanja o ekonomskoj valorizaciji prirodnih izvora i

prirodnih uslova imajući u vidu i štete koje mogu da nastanu usled njihovog ugrožavanja, zagađivanja, neracionalnog korišćenja, degradiranja i sl.

Za ostvarenje navedenog cilja potrebno je da se ostvare i sledeći složeni **zadaci**:

- ukazivanje na moralno-estetske aspekte odnosa čoveka prema prirodi i razvijanje kod učenika ideje harmonije između čoveka, društva i prirode i podsticanje kreativnosti;

- ukazivanje na potrebu zajedničkog življenja ljudi u biosferi jer je u njoj nastao nedeljivi spoj duhovnosti sveta čoveka i prirode koja ga okružuje i inspiriše ga na stvaralaštvo;

- upoznavanje raznolikosti biosfere našeg jugoslovenskog prostora, ambijentalnih pejzaža, obilja flore, faune, vode (mora, jezera i reka) ili ambijentalne surovosti življenja u urbanim ruralnim sredinama kroz prostor i vreme;

- mogućnosti povezivanja literature, poezije, filozofije i nauke u otkrivanju istine o prirodi i odnosu čoveka prema prirodi;

- razvijanje odgovornog odnosa učenika na osnovu ekoloških znanja i kriterijuma prema prirodnoj i graditeljskoj baštini i geografskom prostoru;

- upoznavanje učenika sa različitim vidovima prirodnih bogatstava koji se mogu obnoviti ili ne obnoviti na nacionalnom i globalnom nivou i njihov značaj i vrednost za život ljudi, kao i na posledice njihovog neracionalnog korišćenja sa stanovišta ekoloških i ekonomskih šteta i evastacije prirodne sredine.

Zadaci kulturne i javne delatnosti škole u oblasti zaštite i unapređivanja životne sredine su:

- uspostavljanje saradnje sa bibliotekama, pozorištima, domovima kulture, galerijama, muzejima, rekreacionim centrima, turističkim organizacijama i dr., i aktivno učestvovanje u donošenju i ostvarivanju njihovih programa radi osposobljavanja i navikavanja učenika da u svom samoobrazovanju i slobodnom vremenu koriste sve one izvore kulture koji će ih podsticati na stvaralački rad i unapređivanje čovekove sredine;

- organizovanje učešća učenika u radnim akcijama zaštite i unapređivanja životne sredine;

- organizovanje predavanja o temama iz ove oblasti;

- organizovanje javnih manifestacija i propagiranje akcija u ovoj oblasti;

- omogućavanje učenicima da učestvuju na konkursima koje raspisuju društvene i stručne organizacije sa temama iz ove oblasti;

- obaveštavanje javnosti preko mesnih i drugih javnih glasila i informativnih institucija, o svim svojim aktivnostima iz ove oblasti.

Zadaci društveno-korisnog rada u ovoj oblasti su:

- učestvovanje učenika u održavanju i stvaranju povoljnih uslova za rad u školi i uređivanju sredine u kojoj žive čime se doprinosi izgrađivanju kulture rada, stambene i urbane kulture;

- organizovanje akcije u kojoj bi učenici aktivno i neposredno održavali neki javni prostor, deo naselja ili zelenih površina na teritoriji mesne zajednice;

- organizovanje da učenici učestvuju u akcijama sakupljanja sekundarnih sirovina, pošumljavanja, suzbijanja šumskih i poljskih štetočina, i u akcijama na otklanjanju posledica od elementarnih nepogoda i drugim akcijama na zaštiti i unapređivanju životne sredine;

- uređivanje i održavanje prostora spomen-obeležja u svom mestu i bližoj okolini.

Zadaci društvenih i slobodnih aktivnosti u ovoj oblasti su:

- razvijanje stvaralačkog potencijala na organizovan način da dobrovoljno biraju i samoupravno organizuju oblike za kreativno korišćenje slobodnog vremena;

- organizovanje odmora, putovanja, izleta, susreta, pohode i druge aktivnosti koje doprinose obogaćivanju iskustava u formiranju vrednosnih kriterijuma za ocenjivanje prirodnih i građenih vrednosti;

- organizovanje praktičnih akcija za poboljšanje životnih i estetskih uslova neposredne sredine (dom, škola, fabrika i sl.).

Objašnjenja za realizaciju sadržaja i oblika rada na zaštiti i unapređivanju zdravlja učenika

Fizičko i psihičko zdravlje učenika je osnovni preduslov njihovog uspešnog rada i napredovanja, te otuda **zdravstveno-vaspitni rad** treba shvatiti kao princip celokupnog vaspitno-obrazovnog procesa.

Pojedini zadaci ovog područja obuhvaćeni su programima nastavnih predmeta i ostalih obrazovno-vaspitnih aktivnosti. Poseban značaj u njegovoj realizaciji ima nastava fizičkog i zdravstvenog vaspitanja, biologija, psihologija, zatim, od vannastavnih aktivnosti akcije u odeljenjskoj zajednici, kao i aktivnosti omladine Crvenog krsta. U okviru radnih sastanaka odeljenjske zajednice treba obraditi značajne teme iz oblasti zdravstvenog vaspitanja. Više tematskih celina potrebno je realizovati i sa roditeljima.

Zdravstvenom vaspitanju mogu da doprinesu predavanja, diskusije, razgovori, pitanja i odgovori u nastavi, na tribinama, seminarima, susretima, kao i samostalni radovi učenika (referati, ilustracije, crteži, video, dijaslike, i sl.). Ovi oblici rada realizuju se uz pomoć filma, literature, analizama TV-programa i sl.

Za formiranje pozitivnih stavova, vrednosti i ponašanju učenika bitni su: 1. uslovi života i rada u školi; organizacija rada, ponašanje i postupci nastavnika, negovanje pozitivne klime, međusobni odnosi nastavnika i učenika, odnosno ukupan mentalno-higijenski aspekt vaspitnog procesa, i, 2. kao što uvek biva, učenici se za zaštitu i unapređivanje zdravlja mogu vaspitavati u samim zdravstvenim aktivnostima i doslednim zahtevima nastavnika za pravilno ponašanje: angažovanje i svakodnevnoj zdravstveno-higijenskoj kontroli, realizovanje programa Crvenog krsta, učešće u akcijama čuvanja zdravlja, u higijensko-estetskom uređenju sredine, održavanje higijene na radnom mestu, na letovanju, logorovanju i sl.

Ovo vaspitno područje treba da bude ostvareno tako da učenici shvate prirodu i slobodu ljubavi kao jedinstva telesnog i duhovnog u čoveku, da prihvate odgovornost ne samo za roditeljstvo već i za sve društveno-ekonomske funkcije života u okviru kojih mogu graditi sreću i slobodu svojih ličnih (uključujući i intimne) i društvenih odnosa.

Vaspitni rad na formiranju ovih stavova ne treba izdvajati od ukupnog vaspitno-obrazovnog uticaja. Na izgrađivanju stavova o humanim odnosima među polovima (koji su u suštini

moralni stavovi) naročito treba ostvariti u nastavi književnosti i umetnosti i dr., a navike o odgovarajućeg ponašanja formirati u praktičnom svakodnevnom humanom ponašanju i odnosu mladih međusobno. Programsko područje "Vaspitanje za humane odnose među ljudima i odgovorne odnose između ličnosti različitih polova" dato je u pet celina sa najosnovnijim informacijama koje treba obavezno izložiti za sve učenike srednje škole. Poneki sadržaji iz ovog programa već su uključeni u programe obrazovanja za neke struke te ih u tom slučaju nije potrebno ponavljati. Međutim, potrebno je obezbediti i ovde i u svim drugim strukama individualni kontakt sa vaspitanicima da bi se proverio nivo usvojenih higijenskih i zdravstvenih navika, prihvatanje dužnosti i odgovornosti za očuvanje zdravlja, kao i proces razvoja učenika u zrele ličnosti, što je uslov za stabilne odnose u porodici.

Za realizaciju sadržaja ovog dela programa (koji se obavezno uključuje u program rada odeljenjske zajednice) škola treba da angažuje odgovarajuće stručnjake s tim da što je moguće više sadržaja obrade sami učenici radeći na potrebnom materijalu (iz literature) i učešćem u diskusiji u kojoj stručnjak - pedagog, psiholog, lekar, učestvuje kao moderator.

Škola je obavezna da dopuni ovo područje informacijama o specifičnostima vezanim za celokupnu oblast zdravstvenog vaspitanja, fizičkog vaspitanja za humane odnose među ličnostima oba pola, koje proizlaze iz prirode pojedinih profila. O značaju i sadržajima vaspitanja za humane međuljudske odnose i odnose među polovima, škola treba da upoznaje i roditelje i tako utiče na menjanje i odnosa roditelja prema vaspitanju dece (omladine) za jednu od osnovnih funkcija života - humanizaciju reprodukcije čoveka.

Programski sadržaji u oblasti zaštite i unapređivanja životne sredine ostvaruju se u srednjem obrazovanju u okviru svih predmeta, dodatnog rada, slobodnih i društvenih aktivnosti, kulturne i društvene delatnosti škole, društveno-korisnog rada, odeljenjskih zajednica i ostalih oblika obrazovno-vaspitnog rada.

Iskazani cilj i zadaci odnose se na sve ponuđene sadržaje programa. U zavisnosti od vrste aktivnosti i organizacionih formi (sekcija, kružoci, klubovi, časopisi, izložbe, tribine i sl.) vrši se izbor ponuđenih sadržaja programa uz pomoć zadataka koje se na njih odnose.

Sticanje znanja i veština učenika treba da se zasniva na multidisciplinarnom pristupu a što znači da je celovito, kompleksno, problemski određeno i kao takvo sadržano u svim delatnostima, jer se tako može ostvariti neophodna međusobna povezanost kao dijalektička osnova u sticanju novih znanja, umenja i navika za dalji razvoj i upravljanje čovekovom sredinom na lokalnom, regionalnom i globalnom planu.

SADRŽAJ I NAČIN POLAGANJA ZAVRŠNOG ISPITA

Završni ispit polaže učenik (redovni i vanredni) na kraju sticanja obrazovanja III stepena stručne spreme, koji je pozitivno ocenjen iz svih predmeta predviđenih planom i programom obrazovanja za određeni obrazovni profil i područje rada.

Završnim ispitom proverava se opšta pripremljenost učenika za samostalno obavljanje poslova i radnih zadataka utvrđenih zanimanja u okviru odabranog obrazovnog profila.

Učenik može da polaže završni ispit u školi ili u preduzeću gde je obavljao praktičnu nastavu.

Završni ispit se sastoji iz:

1. praktičnog rada i

2. usmene provere znanja.

1. PRAKTIČNI RAD

Sadržaj praktičnog rada utvrđuje se planom i programom obrazovanja za svaki obrazovni profil.

Zadaci za praktični rad treba da budu jasno formulisani, primereni zahtevima obrazovnog profila i vremenu za izvršenje.

Zadatke za praktični rad za svaki obrazovni profil, način i mesto izrade, kao i potrebno vreme utvrđuje nastavničko veće škole na predlog stručnog aktiva. Za svaki obrazovni profil broj zadataka treba da bude za 10 odsto veći od broja kandidata za polaganje završnog ispita.

Spisak utvrđenih zadataka objavljuje se na oglasnoj tabli ili dostavlja na uvid učenicima na drugi pogodan način početkom drugog polugodišta za tekuću školsku godinu.

Učenik obavlja praktični rad u prisustvu članova ispitne komisije.

Pre izrade praktičnog rada učenik treba da izradi pisanu pripremu ili plan rada za izvođenje praktičnog zadatka. Pisana priprema treba da sadrži: zadatak, faze, radne operacije i njihov redosled, metode i postupke, sredstva rada, materijale, korišćenu literaturu.

2. USMENA PROVERA ZNANJA

Tokom usmene provere znanja učenik daje potrebna objašnjenja o načinu izrade, redosledu radnih postupaka, korišćenju alata i pribora za rad, utrošenom materijalu, kao i odgovore na druga pitanja članova komisije koja su od značaja za uspešan profesionalni rad a utvrđena su sadržajem završnog ispita.

Za vrednovanje rezultata završnog ispita treba imati u vidu naročito:

- opštu pripremljenost kandidata da samostalno primenjuje stečena znanja, umenja i veštine;

- kakvu je sposobnost, spretnost, urednost i radnu disciplinu pokazao;

- u kojoj meri je pokazao smisao za racionalnu organizaciju posla, primenu određenih postupaka i metoda, upotrebu odgovarajućeg alata, pribora i materijala (i prigodnu literaturu);

- kakve je rezultate rada ostvario i za koje vreme.

Uspeh učenika na završnom ispitu ocenjuje se jednom brojčanom ocenom.

Završni ispit učenik polaže u junskom i avgustovskom ispitnom roku.

Učenik koji ne položi završni ispit u junskom ispitnom roku upućuje se da ga ponovi u avgustovskom ispitnom roku.

Učenik koji u junskom ispitnom roku polaže (razredne) popravni ispit, završni ispit može da polaže u avgustovskom ispitnom roku.

Ako učenik ne položi završni ispit u avgustovskom roku, može da ga polaže kao vanredni učenik u rokovima koje utvrđuje škola, u skladu sa Zakonom.

Učenik koji namerava da polaže završni ispit dužan je da školi podnese pisanu prijavu za polaganje, svedočanstva o svim završenim razredima i izvod iz matične knjige rođenih. Rok za podnošenje određuje škola.

Učenik koji je uredno prijavio ispit ali iz opravdanih razloga bio sprečen da ga polaže, ispitni odbor može odobriti termin za polaganje van utvrđenih rokova.

Ako učenik u toku ispita odustane od polaganja, smatra se da ispit nije položio.

Završni ispit sprovodi komisija od tri člana: predsednik, ispitivač i stalni član. Predsednik i ispitivač, nastavnik praktične nastave ili tehnolog treba da budu imenovani iz nastavničkog kolektiva a stalni član može da bude stručnjak za odgovarajuću oblast iz preduzeća ili ustanove. U svakoj komisiji najmanje dva člana moraju da budu stručnjaci za odgovarajuću oblast ili delatnost u okviru područja rada za utvrđene obrazovne profile. Za ispitivača imenuje se nastavnik praktične nastave.

Organizaciju završnog ispita, koordinaciju i praćenje rada obavlja ispitni odbor koji čine svi članovi ispitnih komisija i čiji je predsednik, po pravilu, direktor škole. Ispitni odbor se imenuje za jednu školsku godinu. Članove ispitnog odbora imenuje nastavničko veće kao i sekretara (sekretare) koji pravi raspored polaganja i vodi neophodnu dokumentaciju o polaganju i kandidatima.

Bliže odredbe o radu ispitnog odbora, sekretara ispitnog odbora i komisija utvrđuje škola.

O toku i rezultatima završnog ispita vodi se u školama posebna dokumentacija:

- **zapisnik ispitne komisije** sadrži identifikacione podatke o učeniku, naziv praktičnog rada, zapažanja sa usmene provere znanja i ocenu završnog ispita, kao i potpise svih članova komisije;

- **knjiga završnog ispita** sadrži identifikacione podatke o svim učenicima po obrazovnim profilima, nazive praktičnog rada, ocene utvrđene na završnom ispitu i potpise kandidata da su primili diplomu, kao i potpise zaduženih lica u školi koji odgovaraju za tačnost unetih podataka.

Ministarstvo prosvete Republike Srbije može za junski ispitni rok da imenuje svog predstavnika koji će pratiti ostvarivanje završnog ispita u školama. Predstavnici mogu da budu istaknuti stručnjaci iz preduzeća - ustanova, sa viših škola i fakulteta ili prosvetni savetnici za odgovarajuća područja rada.

SADRŽAJ I NAČIN POLAGANJA MATURSKOG ISPITA U STRUČNOJ I UMETNIČKOJ ŠKOLI

Maturski ispit polažu učenici (redovni i vanredni) na kraju sticanja četvorogodišnjeg obrazovanja, koji su pozitivno ocenjeni iz svih predmeta predviđenih nastavnim planom i programom za određeni obrazovni profil i područje rada.

Maturskim ispitom u stručnoj i umetničkoj školi utvrđuje se zrelost i osposobljenost učenika za uključivanje u rad i obavljanje poslova zanimanja obuhvaćenih obrazovnim profilom, kao i za nastavak školovanja.

Sadržaj maturskog ispita

Maturski ispit sastoji se iz dva dela:

- zajedničkog za sve obrazovne profile i sva područja rada, i

- posebnog za svaki obrazovni profil u okviru određenog područja rada.

U okviru zajedničkog dela učenici polažu: srpski jezik i književnost/maternji jezik i književnost za učenike koji su nastavu imali na jeziku narodnosti (u daljem tekstu: maternji jezik i književnost*****).

Posebni deo maturskog ispita obuhvata:

1) maturski praktični rad sa usmenom odbranom rada,

2) usmeni ispit iz izbornog predmeta.

_____

*****) Pod maternjim jezikom podrazumevaju sledeći jezici: srpski, albanski, turski, bugarski, mađarski, rusinski, rumunski, slovački.

Zajednički deo maturskog ispita

Maternji jezik i književnost polaže se pismeno, prema četvorogodišnjem programu koji je učenik završio.

Ispitni odbor škole utvrđuje četiri teme iz orijentacionog spiska na predlog stručnog aktiva, neposredno pre početka polaganja (Izborne teme čuva, do početka ispita, direktor škole). Učenik bira jednu temu za ispit.

Poseban deo maturskog ispita

1) Maturski praktičan rad sa usmenom odbranom rada

Praktičan rad obuhvata izradu konkretnog zadatka ili obavljanje konkretnog posla, čime učenik treba da pokaže koliko je osposobljen za uključivanje u rad.

Zadaci ili teme za praktični rad definišu se nastavnim planom i programom za svaki obrazovni profil iz sadržaja jednog ili više stručnih predmeta, odnosno iz jedne oblasti.

Zadaci treba da budu jasno formulisani i da obuhvate ključne sadržaje i zahteve čija je realizacija od posebnog značaja za stručnu osposobljenost učenika.

Učenik se slobodno opredeljuje za jedan od predmeta ili oblast iz odgovarajućeg nastavnog plana i programa.

Zadatke za praktični rad i vreme za izradu utvrđuje nastavničko veće škole na predlog stručnog aktiva. Za svaki obrazovni profil broj zadataka treba da bude za 10% veći od broja kandidata.

Spisak utvrđenih zadataka objavljuje se na oglasnoj tabli ili dostavlja učenicima na uvid na drugi pogodan način početkom drugog polugodišta za tekuću školsku godinu.

Vreme i način izvlačenja konkretnog praktičnog zadatka utvrđuje se posebnim pravilnicima za svaku vrstu škole zavisno od prirode zadataka, vremena i uslova potrebnih za njihovo izvođenje (u okviru godišnjeg programa rada).

Praktičan rad učenik radi u školi ili u odgovarajućem preduzeću, odnosno ustanovi gde je obavljao vežbe ili praktičnu nastavu.

U toku izrade praktičnog rada nastavnik je dužan da organizuje i prati rad učenika pružajući potrebnu pomoć konsultacijama, korekturama, savetima i upućivanjem na odgovarajuću stručnu literaturu.

Praktičan rad se ocenjuje brojčanom ocenom.

Tokom usmene odbrane rada, učenik brani praktični maturski rad, daje potrebna objašnjenja o koncepciji i načinu izrade, metodama, postupcima i fazama realizacije, o grafičkim i konstrukcionim rešenjima ili drugim podacima i elementima specifičnim za određeni obrazovni profil i područje rada, kao i odgovore na druga pitanja koja su od posebnog značaja za uspešan profesionalni rad, a utvrđena su sadržajem maturskog ispita.

Izradom praktičnog rada i usmenom odbranom rada učenik treba da pokaže u kolikoj je meri osposobljen da stečena znanja, umenja i veštine primenjuje u samostalnom obavljanju određenih poslova odgovarajućih zanimanja, odnosno koliko je osposobljen za uključivanje u rad.

2) Usmeni ispit iz izbornog predmeta

Za svaki obrazovni profil nastavnim planom i programom utvrđuje se spisak izbornih predmeta čiji su sadržaji od posebnog značaja za dalje obrazovanje ili profesionalni rad.

Učenik se slobodno opredeljuje za jedan sa liste utvrđenih izbornih predmeta i taj ispit polaže samo usmeno.

* * *

Učenik je položio maturski ispit ako je iz zajedničkog i posebnog dela ispita dobio pozitivnu ocenu.

Opšti uspeh na maturskom ispitu iskazuje se jednom ocenom kao aritmetička srednja vrednost ocena dobijenih na pojedinim delovima ispita u skladu sa Zakonom o srednjoj školi ("Službeni glasnik Republike Srbije", broj 50/92).

Učenik ima pravo da polaže maturski ispit po redovnom postupku u dva ispitna roka: junskom i avgustovskom.

Učenik koji je na maturskom ispitu dobio jednu ili dve nedovoljne ocene polaže popravni ispit, odnosno popravne ispite. To se odnosi i na praktičan rad. Ako je učenik dobio negativnu ocenu na praktičnom radu, izvlači novi zadatak i ponavlja postupak izrade i odbrane rada. Ako učenik ne položi popravni ispit, odnosno popravne ispite upućuje se na ponovno polaganje popravnog, odnosno popravnih ispita kao vanredan učenik u rokovima utvrđenim opštim aktom škole.

Učenik nije položio maturski ispit ako odustane u toku polaganja ili ako dobije tri nedovoljne ocene.

Kandidat koji namerava da polaže maturski ispit dužan je da školi podnese pisanu prijavu za polaganje, svedočanstva o svim završenim razredima i izvod iz matične knjige rođenih. Rok za prijavljivanje ispita određuje škola.

Kandidatu koji je uredno prijavio ispit, ali je iz opravdanih razloga bio sprečen da ga polaže, ispitni odbor može odobriti termin za polaganje van utvrđenih rokova.

Maturski ispit sprovode komisije za pojedine predmete i komisije za praktični rad. Svaka komisija ima tri člana: predsednik, ispitivač i stalni član. Članovi ispitne komisije su, po pravilu, nastavnici iz škole, a za usmenu odbranu rada jedan član može da bude stručnjak za odgovarajuće područje rada iz preduzeća, odnosno ustanove gde je učenik obavljao vežbe ili praktičnu nastavu. Ispitivač je predmetni nastavnik, stručnjak za određeni nastavni predmet ili oblast. Najmanje dva člana komisije treba da budu stručnjaci za odgovarajući predmet ili oblast.

Organizaciju maturskog ispita, koordinaciju i praćenje rad ispitnih komisija obavlja ispitni odbor.

Ispitni odbor čine: predsednik ispitnog odbora, svi članovi ispitnih komisija i sekretar odbora.

Članove ispitnog odbora imenuje direktor za jednu školsku godinu.

Sekretar odbora pravi raspored polaganja i vodi neophodnu evidenciju i dokumentaciju o polaganju i kandidatima.

Škola bliže uređuje rad ispitnog odbora, sekretara ispitnog odbora i komisija.

O toku i rezultatima maturskog ispita vodi se u školi posebna evidencija i dokumentacija.

- zapisnik ispitne komisije sadrži identifikacione podatke o učeniku, nazive i ocene iz predmeta, naziv praktičnog rada, zapažanje sa usmene odbrane praktičnog rada i opšti uspeh na maturskom ispitu, kao i potpise svih članova komisije;

- knjiga maturskog ispita sadrži identifikacione podatke o svim učenicima po obrazovnim profilima, nazive i ocene iz predmeta, nazive i ocene iz praktičnog rada, opšti uspeh na ispitu, potpise kandidata da su primili diplome, kao i potpise zaduženih lica u školi koji odgovaraju za tačnost unetih podataka.